

Pearson Journal International
Conference on Social Sciences
& Humanities

ISBN 978-605-74033-3-9
scientific discoveries...
October 26-27, 2021

PROCEEDINGS BOOK

Edited by Dr.Ömer Gökhan ULUM & Zhanuzak ALIMGEREY

**3. PEARSON JOURNAL INTERNATIONAL CONFERENCE
ON SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES
October 26-27, 2021**

Kapadokya – TURKEY

PROCEEDINGS BOOK

by

International Association of Publishers®

All rights of this book belong to International Association of Publishers. It may not be copied or reproduced without permission. Legal and ethical responsibility of the works in the book belongs to the authors.

International Association of Publishers - 2021©

Release date: 24.11.2021

ISBN – 978-605-74033-3-9

CONFERENCE'S IDENTIFICATION

CONFERENCE NAME

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities

DATE AND PLACE

October 26-27, 2021
Kapadokya, TURKEY

ORGANIZING COMMITTEE

Dr. Terane NAGIYEVA
Dr. Mehmet Emin KALGI
Dr. Hasan ÇİFTÇİ
Dr. Damezhan SADYKOVA
Prof. Dr. Mykola VASKIV

COORDINATOR

Zhanuzak ALIMGEREY

NUMBER OF ACCEPTED PAPERS

131

NUMBER OF REJECTED PAPERS

37

INTERNATIONAL PARTICIPANTS

Turkey - 64
Ukraine, Germany, Kazakhstan, Romania, Pakistan, Brazil, Bulgaria,
Russia, Nigeria, India, Malaysia, South Africa, Azerbaijan, Moldova, Iran,
Nigeria, Palestine - 67

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process

CONFERENCE LANGUAGES

Turkish and all dialects, English, Russian

PRESENTATION

Oral presentation

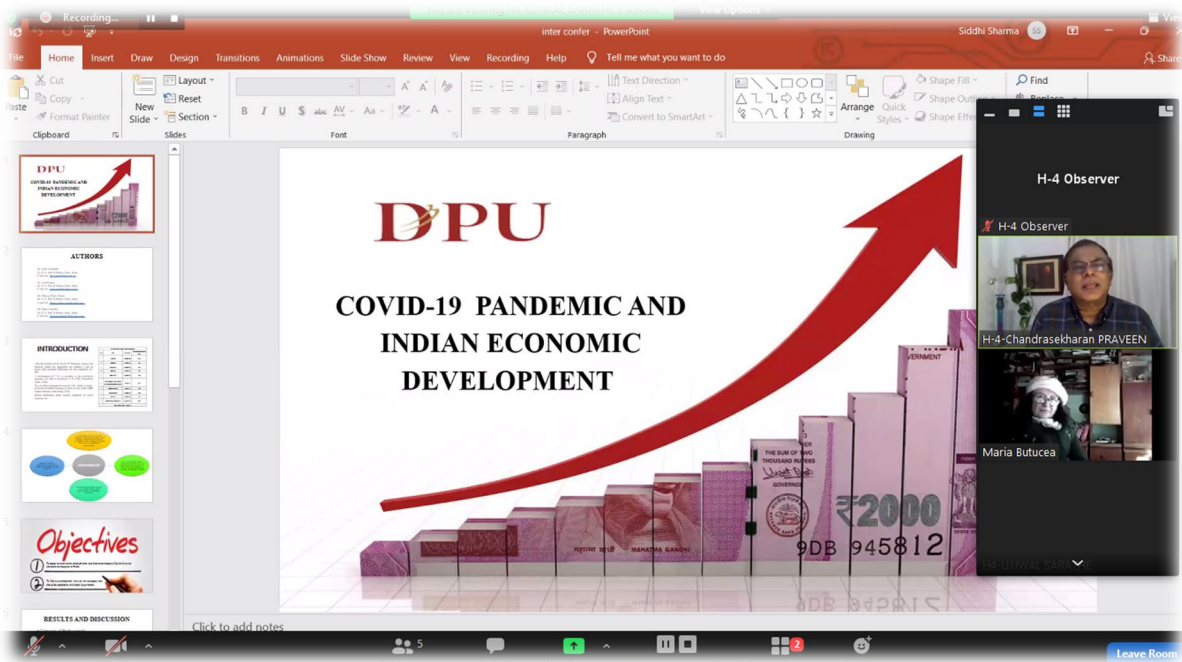
3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

SCIENTIFIC COMMITTEE

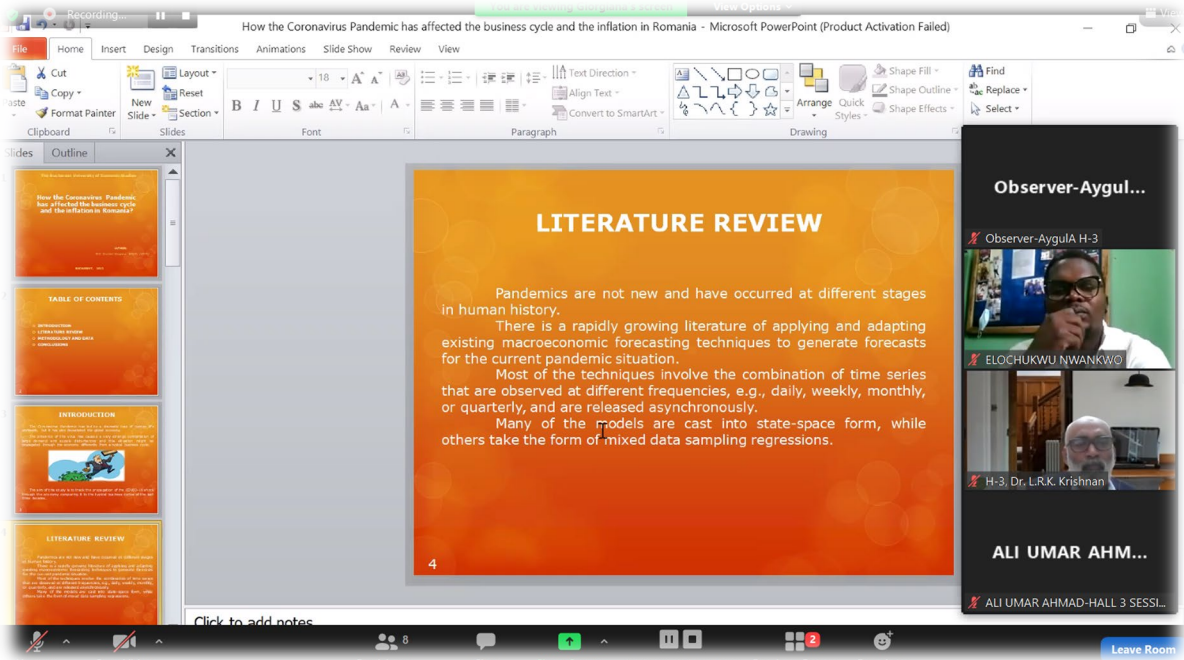
Prof. Dr. Adnan Celik
Prof. Dr. Ariz GOZALOV
Prof. Dr. Tamanna Saxena
Prof. Dr. Roopali Sharma
Prof. Dr. Onur Sunal
Prof. Dr. Akmaral SARGIKBAEVA
Prof. Dr. Füsün Gülderen ALACAPINAR
Assoc. Prof. Dr. Elvan YALCINKAYA
Assoc. Prof. Dr. Yunus Emre TANSÜ
Assoc. Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ
Assoc. Prof. Dr. Tolga TORUN
Assoc. Prof. Dr. METİN DUYAR
Assoc. Prof. Dr. Kasım TATLILIOĞLU
Assist. Prof. Dr. Mustafa YALÇINKAYA
Assist. Prof. Dr. Mutlu Yoruldu
Assist. Prof. Dr. Suzan URGAN
Assist. Prof. Dr. CELAL ASLAN
Assist. Prof. Dr. İlkay TURAN
Assist. Prof. Dr. Zeynep EDA BÜRGE
Assist. Prof. Dr. MUSTAFA ÖZYEŞİL
Assist. Prof. Dr. Rabia Şenay Şişman
Assist. Prof. Dr. Yasemin Özen
Assist. Prof. Dr. Jale COŞKUN
Assist. Prof. Dr. Gülten GÜLTEPE
Assist. Prof. Dr. Kadir DELİGÖZ
Assist. Prof. Dr. Aslı YERLİKAYA
Assist. Prof. Dr. Bahar Taymaz
Assist. Prof. Dr. Davut KARAMAN
Dr. Memiş Can YARDIMCI
Dr. Emre NALÇACIGİL
Dr. Mehmet Emin KALGI
Dr. Hoshi NAGATAMO
Dr. Maria CHOPPER
Dr. Elnaz NASEHI
Dr. Güller ŞAHİN
Dr. Damezhan SADYKOVA
Dr. Bahadır Geniş
Dr. Lect. Ayşe DEMİR
Dr. Vüsala Aliyeva
Dr. Emre BİRİNCİ
Dr. Yasemin KÜÇÜKÖZKAN
Dr. Nuray PAMUK ÖZTÜRK
Dr. Tutku ÜNKARACALAR

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

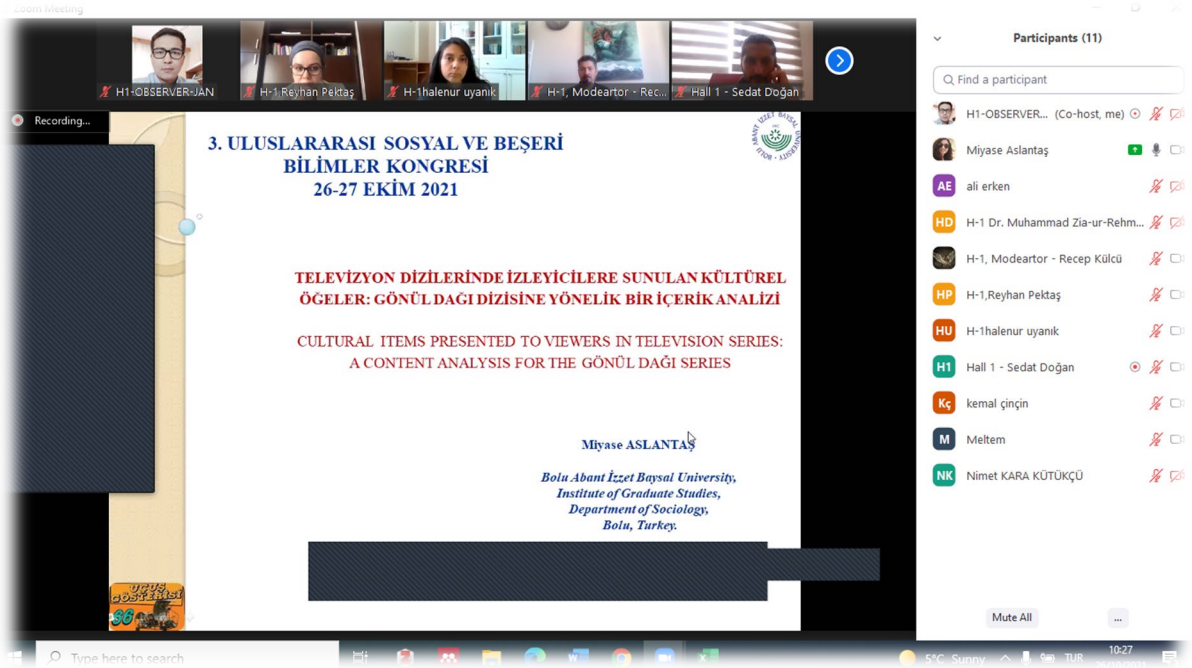
PHOTO GALLERY

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

PEARSON JOURNAL INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES-III

October 26-27, 2021
Cappadocia – TURKEY

CONFERENCE PROGRAM

Meeting ID:
830 7174 9091

Passcode:
333000

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- ❖ To be able to attend a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- ❖ The Zoom application is free and no need to create an account.
- ❖ The Zoom application can be used without registration.
- ❖ The application works on tablets, phones and PCs.
- ❖ The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- ❖ All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- ❖ Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- ◆ Make sure your computer has a microphone and is working.
- ◆ You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- ◆ Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- ◆ Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

ÖNEMLİ, DİKKATLE OKUYUNUZ LÜTFEN

- ❖ Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildirimler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- ❖ Online sunum yapabilmek için <https://zoom.us/join> sitesi üzerinden giriş yaparak “Meeting ID or Personal Link Name” yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- ❖ Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- ❖ Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- ❖ Uygulama tablet, telefon ve PC’lerde çalışıyor.
- ❖ Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- ❖ Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- ❖ Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- ◆ Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- ◆ Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- ◆ Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- ◆ Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- ◆ Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

CONGRESS LANGUAGES: Turkish and all dialects, English, Russian

DATE
26.10.2021

HALL-1
SESSION-1

Page | 1

ANKARA TIME
10⁰⁰-12³⁰

MODERATOR: Prof. Dr. Recep KÜLCÜ

Hale Nur UYANIK	Necmettin Erbakan University	GÜNDELİK HAYAT ÜZERİNDEN KÜRESELLEŞMENİN ETKİLERİNE SOSYOLOJİK AÇIDAN BAKMAK
Asst. Prof. Dr. SEDAT DOĞAN	Erciyes University	"DÜNYA" KAVRAMI AÇISINDAN KANT'IN YARGI GÜCÜNÜN ELEŞTİRİSİ
Miyase ASLANTAŞ	Bolu Abant İzzet Baysal University	CULTURAL ITEMS PRESENTED TO VIEWERS IN TELEVISION SERIES: A CONTENT ANALYSIS FOR THE GÖNÜL DAĞI SERIES
Asst. Prof. Dr. Kemal ÇİNÇİN	Süleyman Demirel University	ORIENTATION OF FICTIONS AND METHODOLOGICAL PROBLEMS IN SCIENCE
Meltem TOKSOY ÇAĞAL	Bolu Abant İzzet Baysal University	ANALYZING SOCIAL MOVEMENTS IN TERMS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ROBOTICS
Prof. Dr. Recep KÜLCÜ	Isparta University of Applied Sciences	HERMENEUTIC READINGS III: READING EMPEDOCLES' COSMIC CYCLE ON THE AXIS OF BIG BANG THEORY
Prof. Dr. Recep KÜLCÜ	Isparta University of Applied Sciences	RELATIONSHIP OF ECOCENTRIC PSYCHO-PHILOSOPHY (EPF) THEORY AND EUDAIMONISM
Reyhan PEKTAŞ Assoc. Prof. Dr. Eda KARACAN	Ufuk University	INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL ATTITUDES TOWARDS APPEARANCE AND BODY IMAGE IN TERMS OF GENDER AND LIVING PLACE IN THE CONTEXT OF SELF-OBJECTIFICATION THEORY
Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman Assoc. Prof. Dr. Zekeriya Nas Muhammad Mubeen Mamoon Ashraf	National Defence University Yuzuncu Yil University	THE IMPACT OF TALKING ON THINKING - MODERATING ROLE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE
Asst. Prof. Dr. Nimet KARA KÜTÜKÇÜ	Karabük University	ABOUT THE KANUNÇE SCHOLIA OF ABDÜLVEHHÂB B. YÜSUF EL-MÂRDÂNÎ
Assoc. Prof. Dr. Ali ERKEN	Marmara University	TÜRKİYE'YE GÖÇ EDEN MEDRESE'TÜ'N-NÜVVAB MEZUNLARI

DATE
26.10.2021

HALL-1
SESSION-2

Page | 2

ANKARA TIME
13⁰⁰-15³⁰

MODERATOR: Dr. Ali KAYA

Gülce DENİZKURDU	Zonguldak Bülent Ecevit University	INVESTIGATION OF MUSIC TEACHERS' LEVELS OF COMMITMENT TO CURRICULUM DURING THE COVID-19 PANDEMIC
Dr. Ali KAYA	Nevşehir Hacı Bektaş Veli University	THE OPINIONS OF TURKISH TEACHERS WHO LIVE IN GERMANY ABOUT THE EDUCATIONAL LIFE OF THE TURKISH STUDENTS WHO HAVE INTELLECTUAL DISABILITY
Gülnehal Sultan ŞENDUR Prof. Dr. Elif SAZAK	Bolu Abant İzzet Baysal University	IDENTIFYING THE LEVEL OF SELF-EFFICACY OF PARENTS' WHO HAVE CHILDREN WITH MULTIPLE DISABILITIES IN ACCORDANCE WITH DIFFERENT FACTORS
Sibel CESUR Prof. Dr. Elif SAZAK	Bolu Abant İzzet Baysal University	EVALUATION OF THE TEACHING PERFORMANCE OF SPECIAL EDUCATION TEACHERS
Assoc. Prof. Dr. Figen GİRĞİN	Trakya University	EXAMINATION OF GENETIC PORTRAIT THROUGH KEVIN CLARKE'S ARTWORKS
Lect. Dr. Celal YILMAZ Assoc. Prof. Dr. Durdu Mehmet BİÇKES	Nevşehir Hacı Bektaş Veli University	THE RELATIONSHIP BETWEEN AUTHENTIC LEADERSHIP AND ALTRUISM: THE MEDIATING ROLE OF VOICE BEHAVIOR
Assoc. Prof. Dr. Durdu Mehmet BİÇKES Lect. Dr. Celal YILMAZ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli University	ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN HUMAN RESOURCE MANAGEMENT
Lect. Dr. Rukiye ARSLAN Assoc. Prof. Dr. Mehmet SAĞLAM	Batman University İnönü University	TEACHING SOCIAL SKILLS TO CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER: A SYSTEMATIC REVIEW
Lect. Dr. Gül SAKARYA	Trakya University	INVESTIGATION OF THE ORCHESTRA AND CHAMBER MUSIC COURSE CONTENTS IN THE MUSIC TEACHING UNDERGRADUATE PROGRAM

DATE
26.10.2021

HALL-1
SESSION-3

Page | 3

ANKARA TIME
16⁰⁰-18³⁰

MODERATOR: Lect. Dr. Ezgi ZENGİN DEMİRBİLEK

Lect. Dr. Ezgi ZENGİN DEMİRBİLEK	Kırklareli University	THE EFFECT OF ADVERTISEMENTS ON CONSUMER HABITS: A RESEARCH ON BREAKFAST ADVERTISEMENTS
Asst. Prof. Dr. Bora BALUN	Karabük University	COVID-19 PANDEMİSİ ve ASGARİ GELİR DESTEĞİ: İSPANYA ÖRNEĞİ
Asst. Prof. Dr. Kübranur ÇEBİ KARAASLAN	Erzurum Technical University	INVESTIGATION OF SOCIOECONOMIC FACTORS AFFECTING THE NUMBER OF EMPLOYEES IN HOUSES WITH ZERO INFLATED POISSON REGRESSION MODEL
Assoc. Prof. Dr. Önder BÜBERKÖKÜ	Van Yüzüncü Yıl University	PERFORMANCE OF PORTFOLIO OPTIMISATION MODELS IN THE COVID-19 PANDEMIC PERIOD: AN ANALYSIS OF FIRMS OPERATING IN THE US HEALTHCARE SECTOR
Assoc. Prof. Dr. Önder BÜBERKÖKÜ	Van Yüzüncü Yıl University	ANALYSIS OF THE CAUSAL RELATIONSHIP BETWEEN REAL EFFECTIVE EXCHANGE RATES AND ECONOMIC ACTIVITY
Dr. Hakan GÜRİŞ Dr. Erkin ARTANTAŞ	HG Eğitim ve Danışmanlık Osmaniye Korkut Ata University	INTERNATIONAL OVERVIEW OF SMALL AND MEDIUM SCALE BUSINESSES AFFECTED BY GLOBAL CRISES
Prof. Dr. Burak GÜRİŞ Res. Asst. Hüseyin İÇEN	Istanbul University	ARE THE SHOCKS ON THE BALTIC DRY INDEX PERMANENT OR TEMPORARY? EVIDENCE FROM NONLINEAR UNIT ROOT TESTS
Lect. Dr. Müjde AKSOY Res. Asst. Dr. Sercan Hatipoğlu	Onyediy Eylül University	AN EVALUATION ON THE IMPORTANCE OF ALTERNATIVE TOURISM AND ALTERNATIVE TOURISM REVENUES IN TURKEY
Lect. Dr. Müjde AKSOY Res. Asst. Dr. Sercan Hatipoğlu	Onyediy Eylül University	TOTAL PRODUCTIVE MAINTENANCE APPLICATIONS AND PRODUCTION EFFICIENCY IN BUSINESSES
Ramazan İPEK	Süleyman Demirel University	BIBLIOMETRIC LITERATURE REVIEW ON DOCTORATE AND POSTGRADUTE DISSERTATIONS WRITTEN ABOUT THE CONCEPTS OF SMART TOURISM
Tuğba PURTUL KILIÇ Prof.Dr. Reyhan BİLGİÇ		TEAM JOB CRAFTING MODEL FOR BETTER PERFORMING TEAMS
Fazıl Yiğit TÜRKÖZ	Anadolu University	TURKEY AND FINLAND LOCAL GOVERNMENTS COMPARISON

DATE
26.10.2021

HALL-2
SESSION-1

Page | 4

ANKARA TIME
10⁰⁰-12³⁰

MODERATOR: Asst. Prof. Dr. Saadet TULUM

Orhan GÖZTAŞ Zümrüt TÜMER	Aster Tekstil San ve Dış Tic. A.ş. Tasarım Merkezi	RECYCLING APPLICATION WITH REGIONAL COOPERATION FOR GARMENT WASTE SURVIVED FOR THE 2nd TIME WITH REFIBRA TECHNOLOGY
Asst. Prof. Dr. Nurcan KUTLU Prof. Dr. Pınar GÖKLÜBERK ÖZLÜ Bike SAĞDUYU SEVİNÇLİ	Pamukkale University Hacı Bayram Veli University	AN ANALYSIS OF INTERPRETATION OF FASHION TREND REPORTS IN DESIGNERS COLLECTIONS
Ömer Nida ADİBEŞ Assoc. Prof. Dr. Mesut KARAKAŞ	Gebze Technical University	THE RELATIONSHIP BETWEEN EDUCATION EXPENDITURE AND GROWTH IN EMERGING MARKET ECONOMIES: A PANEL DATA ANALYSIS APPROACH
Prof. Dr. Abdulvahap BAYDAŞ Res. Asst. Serhat ATA Lect. Mehmet Emin YAŞAR	Düzce University	DETERMINATION OF E-CUSTOMER SATISFACTION COMPONENTS EFFECTING E-STORE PREFERENCES: THE SAMPLE OF DÜZCE PROVINCE
Prof. Dr. Abdulvahap BAYDAŞ Res. Asst. Serhat ATA Lect. Mehmet Emin YAŞAR	Düzce University	BRAND REQUIREMENT IN THE CONTEXT OF GLOBAL COMPETITION: A RESEARCH ON THE SERVICE BRAND PERCEPTION
Res. Asst. Selen BAKIŞ Prof. Dr. Hakan KİTAPÇI	Gebze Technical University	THE IMPACT OF PERCEIVED SYMBOLIC MEANINGS ON ADOPTION OF GREEN CLOTHING AND MODERATING ROLE OF FIXED MINDSET
Emine SAĞLAM Assoc. Prof. Dr. Samet Hasan ABACI Assist. Prof. Dr. Gül ÇAVUŞOĞLU Prof. Dr. Soner ÇANKAYA	Ondokuz Mayıs University Avrasya University	COMPARISON OF OBESITY AWARENESS AND PHYSICAL ACTIVITY STATES ACCORDING TO PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS LESSON HOURS
Dr. Caner ÇAKI Mehmet Ozan GÜLADA	Malatya Turgut Özal University	THE PATRIOTIC HYGIENE CAMPAIGNS IN THE CHINESE MEDIA
Serap DURMUŞ Aşlı EYECİOĞLU	Bartın University	COMPARING DISCOURSE OF TURKISH NEWS TEXTS WITH THE TEXTS AUTOMATICALLY SUMMARIZED BY COMPUTATIONAL METHODS
Rabiya SALTİK	Marmara University	PROFESSIONAL WEDDING SHOOTS AS A HAPPINESS PRACTICE EXPERIENCED IN THE POSTMODERN WORLD AND ITS REFLECTIONS IN SOCIAL MEDIA
Asst. Prof. Dr. Saadet TULUM Lect. Dr. Ayşe SOY TEMÜR	Kırklareli University Düzce University	EVALUATION OF THE FINANCIAL PERFORMANCES OF BIST AIRLINE BUSINESSES BEFORE COVID-19 AND DURING THE COVID-19 PROCESS USING ENTROPY-BASED EDAS AND TOPSIS METHODS

DATE
26.10.2021

HALL-2
SESSION-2

Page | 5

ANKARA TIME
13⁰⁰-15³⁰

MODERATOR: Dr. Fatih BAYEZİT

Assoc. Prof. Dr. Derya Çini Şimşek	Başkent University	DEVELOPMENTS IN THE ELECTION PROCESS OF THE FIRST FEMALE DEPUTIES IN THE TURKISH PRESS OF THE REPUBLICAN ERA (CUMHURİYET, KURUN, SON POSTA)
Dwi Pramaya Bhakti Hidajat Sofyan Widjaja		REVIVAL OF TWO EMERGING FORCES, TURKEY AND INDONESIA
Dr. Franck AMOUSSOU Dr. Albert O. KOUKPOSSI	University of Abomey-Calavi, Benin	REPRESENTATIONAL MEANING OF SOME AFRICAN PRESIDENTS' NATIONAL ADDRESSES ON THE CORONAVIRUS PANDEMIC: A COMPARATIVE FUNCTIONAL SEMANTIC PERSPECTIVE
Lissogor Andrey	KIMEP University, Kazakhstan	THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRIES OF THE EURASIAN ECONOMIC UNION
Dr. Fatih BAYEZİT	Consulate General of Turkey in Karlsruhe, Germany	AUKUS: ALLIANCE VERSUS ALLIES
Dr. Barış KAYA	İstanbul Barosu	THE PROGRESS OF LIFTING THE CORPORATE VEIL THEORY IN THE JUDICIAL PRACTISE
Prof. Dr. M.A. Udrescu PhD. Lecturer A. Gheorghe	Artifex University from Bucharest, Romania	CHANGING OUR WORLD THROUGH RESPONSIBLE OR SUSTAINABLE GREEN TOURISM
Betül Sema AKPINAR		AYNTÂB'DA MAHALLE KAVRAMI VE ÖNEMİ/ HAYIK BABA MAHALLESİ
Res. Asst. Dr. Melek MUTİOĞLU ÖZKESEN	Ankara Yıldırım Beyazıt University	THE ROOTS OF CENTRAL STATE IN MONGOLS
Asst. Prof. Dr. İlyas KAPLAN	Selçuk University	REFLECTION OF HASAN AL-BASRI AND HIS FATWAS ON HANAFI FIQH

DATE
26.10.2021

HALL-2
SESSION-3

ANKARA TIME
16⁰⁰-18³⁰

MODERATOR: Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman

Dr. Fateh Muhammad Marri Dr. Muhmmad Ismail Kumbhar	Sindh Agriculture University Tando Jam, Pakistan	IMPACT OF COVID-19 FOURTH DELTA WAVE ON WOMEN VOILENCE IN PAKISTAN: A CASE STUDY OF SINDH
Tetyana IVANOVA	Sumy State University, Ukraine	ANXIETY AND DEPRESSION: GENDER DIFFERENCES
Alina COSTIN	Aurel Vlaicu University of Arad, Romania	QUALITATIVE STUDY REGARDING THE VIEW OF FOSTER CARERS ON THE EXPERIENCE OF RAISING A FOSTER CARE CHILD
Lect. Dr. Remus RUNCAN	Aurel Vlaicu University of Arad, Romania	TEENAGE VULNERABILITY: SOCIAL MEDIA ADDICTION
Marcos F. G. MAIA Maria E. P. de CARVALHO	Librarian at Federal University of Tocantins, Brazil Federal University of Paraíba, Brazil	LIFE OF KINSEY, SEXUALITY OF ALL: WHEN A BIOGRAPHICAL MOVIE BECOMES A TOOL FOR EDUCATION THROUGHOUT LIFE COURSE
Rumyana Stoyanova Miglena Tarnovska Rositsa Dimova	Medical University Plovdiv, Bulgaria	ACADEMIC STAFF PERCEPTIONS OF ONLINE LEARNING DURING COVID-19
OlgaVolodina	Rostov State University Of Economics, Rostov-on- Don, Russia	THE CATEGORY OF EVALUATION IN MODERN FEMALE MEDIA DISCOURSE
Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman Assoc. Prof. Dr. Zekeriya Nas Jamkran, Irfan Ullah Burki	National Defence University Yuzuncu Yil University	THE IMPACT OF ETHICAL LEADERSHIP ON INNOVATIVE WORK BEHAVIOUR: MODERATING ROLE OF INTRINSIC MOTIVATION
Nuruddeen Muhammad Koko	Usmanu Danfodiyo University, Sokoto, Nigeria	THE WHEREWITHAL TO REFORM THE LOCAL GOVERNMENT SYSTEM IN NIGERIA: A DISCOURSE ANALYSIS OF SPEECHES OF PRESIDENT BUHARI
Leila Fayazi Barchini Shahla Raghidoost	Allameh Tabataba'i University	A LOOK AT COLOUR TERMS IN THE SIGN LANGUAGE OF IRANIAN DEAF INDIVIDUALS
Muhammad Imran Syed Mohiudeen	University of Veterinary and Animal Sciences, Lahore, Pakistan	THE EFFECTS OF ORGANIZATIONAL JUSTICE AND PERCEIVED ORGANIZATIONAL SUPPORT ON JOB PERFORMANCE OF EDUCATORS: MEDIATING ROLE OF PSYCHOLOGICAL EMPOWERMENT

DATE
26.10.2021

HALL-3
SESSION-1

ANKARA TIME
10⁰⁰-12³⁰

MODERATOR: ANA-CRISTINA BÂLGĂR

Assoc. Prof. Dr. Vuqar NAZAROV Jamal HAJIYEV Vasif AHADOV	ATMU	STRATEGIC DIRECTIONS OF BUSINESS DEVELOPMENT IN AZERBAIJAN
S. Poorani Prof. Dr. L.R.K. Krishnan	VIT Business School, Chennai, India	AI DRIVEN RECRUITMENT STRATEGIES DELIVERING VALUE- AUTOMOBILE INDUSTRY CASE STUDY
Sk Nafiz Rahaman Nishat Shermin	Khulna University	MULTICRITERIA-BASED SITE SUITABILITY ANALYSIS FOR A PUBLIC HOSPITAL: A CASE STUDY ON KHULNA CITY
Elochukwu A. Nwankwo	University of Nigeria	TOURISM SAFETY AND SECURITY: A CONCEPTUAL FRAMEWORK
Ali Umar AHMAD	Universiti Malaysia Terengganu, Malaysia	LINKING AGRICULTURE, ECONOMIC GLOBALIZATION, CORRUPTION, AND ECOLOGICAL FOOTPRINT IN NIGERIA: EVIDENCE FROM SYMMETRIC AND ASYMMETRIC ARDL
Subhan Ahmad	Aligarh Muslim University, India	STABILIZATION OF PROBLEMATIC GEOMATERIALS USING LIME
Giorgiana-Mihaela Bratu (Gică)	Bucharest University of Economic Studies	HOW THE CORONAVIRUS PANDEMIC HAS AFFECTED THE BUSINESS CYCLE AND THE INFLATION IN ROMANIA?
ANA-CRISTINA BÂLGĂR	Institute for World Economy, Romanian Academy ROMANIA	THE NEGATIVE EFFECTS OF COVID-19 PANDEMIC ON THE GERMAN AGRI-FOOD SECTOR AND THE MEASURES UNDERTAKEN TO INCREASE ITS RESILIENCE
Houssein Boumnigel Valentim Coelho, Oucema Souiai, Lurdes Jorge , Eugénia Gouveia	Instituto Politécnico de Bragança, Portugal, Tunisia Private University	VIRULENCE ON CASTANEA SATIVA AND LACCASE PRODUCTION BY VIRULENT CRYPHONECTRIA PARASITICA AND CONVERTED STRAINS BY CHV1 HYPOVIRUS
Ayobami Ademola AKANMU, Umar Obafemi SALISU, Simeon Oluwagbenga FASINA, Sekinat Motunrayo SANNI	Federal University of Technology, Nigeria	RURAL TRAVEL AND TRANSPORT OPERATION IN NIGERIA
Fatima RAHAL		CHALLENGES FOR WORK-LIFE BALANCE DURING COVID-19: DOES GENDER MAKE A DIFFERENCE IN EMOTIONAL EXHAUSTION?

DATE
26.10.2021

HALL-3
SESSION-2

Page | 8

ANKARA TIME
13⁰⁰-15³⁰

MODERATOR: D. Gayathri		
Jimmy, AKOH	University of Abuja	HYBRIDIZED LINGUISTIC STRUCTURE IN THE UNIVERSITY OF ABUJA THEATRE FOR DEVELOPMENT PRACTICE: AN EXAMPLE OF THE 2020 GWAKO EXPERIMENT
U.S. Kairbekova	University of Friendship of Peoples named after A. Kuatbekova	DISCOURSE MARKERS IN TEXTING
Aimé T. Yokossi Ayodele Adebayo Allagbé Léonard Assogba Koussouhon	University of Abomey-Calavi, Benin	INVESTIGATING THE TEXTUAL AND INTERPERSONAL MEANINGS IN THREE NOVELS BY ADETUNJI SULEIMAN OGUNDIMU
Hergie Alexis Séguédémè	University of Abomey-Calavi, Benin	PICTURING GEORGE ELIOT AS AN AMAZON AUTHOR: A CRITICAL APPRECIATION OF A FEMALE WRITER OF THE VICTORIAN ERA
Prof. Dr. Morakeng Edward Kenneth Lebaka	University of Zululand, South Africa	GERMANE WISDOM BEHIND THE USE OF TRADITIONAL MEDICINES TO CURE DIFFERENT HEALTH-RELATED PROBLEMS OR AILMENTS: THE CASE OF TRADITIONAL HEALERS IN THE BAPEDI SOCIETY, LIMPOPO PROVINCE IN SOUTH AFRICA
HABU BABAYO SANI INUSA MILALA	Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi	EFFECT OF ESSENTIAL SERVICE PROVISION AND STUDENTS' HOSTEL SATISFACTION ON ACADEMIC PERFORMANCE IN ABUBAKAR TAFAWA BALEWA UNIVERSITY (ATBU) BAUCHI STATE
Olusegun, ABODUNRIN	University of Abuja, Nideria	CONSTRAINTS OF SET DESIGN IN THREE SECLECTED EDUCATIONAL THEATRES IN NIGERIA
D. Gayathri	National College, Trichy, India	DYNAMICS OF PSYCHOLOGICAL RESPONSES TO COVID 19 BY WORKING WOMEN POPULATION IN INDIA
K. Guliyeva		ENLIGHTENER-INTELLECTUAL OMAR FAIK NEMANZADEH'S SOCIAL-PEDAGOGICAL ACTIVITY IN "MOLLA" NASRADDIN JOURNAL
Nasirova Fidan	Azerbaijan National Academy of Sciences	CHILD HEROES OF THE NIZAMI WORLD
Simeon Oluwagbenga FASINA Umar Obafemi SALISU Ayobami Ademola AKANMU Motunrayo Sekinat SANNI	Olabisi Onabanjo University, Ago-Iwoye, Nigeria	LOGISTICS OF AGRICULTURAL FREIGHT IN A PERI-URBAN AREA OF IBADAN, NIGERIA

DATE
26.10.2021

HALL-3
SESSION-3

ANKARA TIME
16⁰⁰-18³⁰

MODERATOR: Veronica POZNEACOVA

Tejaswinee Kankekar Pooja Patil Geetika Sheetal Darekar	D. Y. Patil B-School,	IS INDIA READY TO EMBRACE ELECTRIC VEHICLE?
Allahverdiyeva Samira	Western-Caspian University, Azerbaijan	THE MAIN DIRECTIONS OF THE POLICY OF STIMULATING WORLD EXPORTS AND IMPORT SUBSTITUTION
Chems Eddine BOUKHEDIMI	University of Tizi Ouzou, Algeria	EXAMINATION OF ABILITY TO PAY MORE TO BUY GREEN PRODUCTS AND THE AGE OF CONSUMER: CASE OF ALGERIAN FOOD MARKET
Abdullahi MU'AZU ALI USMAN IKILIMAT A. UMAR ALIYU M. MAIBETI	FEDERAL POLYTECHNIC, BAUCHI	THE EFFECT OF ACCOUNTING INFORMATION SYSTEM (AIS) ADOPTION ON FINANCIAL PERFORMANCE OF DEPOSIT MONEY BANKS IN NIGERIA
ABDULLAHI MU'AZU IBRAHIM ABDULAZEEZ BILKISU ADAMU AMINAT KOLAWALE	FEDERAL POLYTECHNIC, BAUCHI	AN EVALUATION OF THE ROLE OF ACCOUNTING INFORMATION TO THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM SCALE ENTERPRISES IN NIGERIA
Serifat A. Folorunso, Tolulope T. Osinubi, Adewale P Onatunji, Saheed A. Afolabi, Morufu A. Folorunso	University of Ibadan laboratory for Interdisciplinary Statistical Analysis (UI-LISA), Nigeria	EFFECTS OF CORONAVIRUS PANDEMIC LOCKDOWN ON NIGERIAN ECONOMIC ACTIVITIES
Veronica POZNEACOVA	Moldova State University, Republic of Moldova	THE RIGHT TO AN ADEQUATE STANDARD OF LIVING BETWEEN REGLEMENTATION AND IMPLEMENTATION
Alireza Moghaddasi Ramuna Mirhajianmoghaddam	Imamreza International University, Iran	IDENTIFYING AND RANKING THE FACTORS AFFECTING CUSTOMER TRUST IN ONLINE BANKING IN BANK MELLI BRANCHES, MASHHAD, IRAN
Shehu Umar Sa'id Abdullahi Bala Alhaji Idrith Ahmed Yusuf Ibrahim Abdulazeez	Federal Polytechnic, Bauchi, Nigeria	CORPORATE FRAUD AND ITS NATURE: EVIDENCE FROM NIGERIA

DATE
26.10.2021

HALL-4
SESSION-1

ANKARA TIME
10⁰⁰-12³⁰

MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Ömer Gökhan ULUM

Asst. Prof.Dr. Ibrahim KRASNIQI	University Haxhi Zeka, Peja, Kosovo	LOCAL BUSSINES ENVIRONMENT AND SME DEVELOPMENT IN KOSOVO
Eqbal Radwan Afnan Radwan Walaa Radwan	Islamic University of Gaza, Palestine	USING FLOWCHARTS OF EXPERIMENTS PROTOCOLS HELPS STUDENTS UNDERSTAND FOR BIOLOGY EXPERIMENTS
Dr.K.Ketheeswaarn	Sports Science Unit University of Jaffna	IMPORTANCE OF YOGA TRAINING, ESSENTIAL INSTRUCTION RELATED TO THE COVID-19 PANDEMIC AND FOOD HABIT FOR HEALTHY LIFE
Kulsara Kairbekova	Nº 7 "Turan" school- gymnasium "municipal state institution	THE IMPORTANCE OF DEVELOPING STUDENTS 'CREATIVITY THROUGH SIMPLE SKILLS
Dr. Chandrasekharan Praveen	Institute of Advanced Study in Education Thrissur, India	LEARNER ATTITUDE DURING COVID-19 COMPELLED ONLINE PEDAGOGY- A MINOR STUDY
Assoc. Prof. Dr. Sherzod RAMANKULOV Serik POLATULY Amin PATTAEV	Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh- Turkish University	THE USE OF CASE TECHNOLOGY IN THE FORMATION OF STUDENTS' RESEARCH COMPETENCIES
Nurken MUSSAKHAN Assoc. Prof. Dr. Torebay TURMAMBEKOV	Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh- Turkish University	TEACHING PHYSICS: DEVELOPING STUDENTS' PROBLEM SOLVING SKILLS
Steve I. Embang	Northwestern Mindanao State College of Science & Technology	PRESERVICE TEACHERS' PERCEPTION ON ONLINE TEACHING PREPARATION IN A STATE UNIVERSITY
Qaribu Yahaya Nasidi Abubakar M. Babale Shamsuddeen Muhammad	Ahmadu Bello University, Zaria	REPRESENTATION OF WOMEN IN NIGERIAN NEWSPAPERS: AN APPRAISAL
Naseem Hyder Rajput Professor Dr. Tayyaba Zarif	Shaheed Benazir Bhutto University	ACADEMIC SABOTAGE AND AWARENESS OF PAKISTANI UNDERGRADUATES
Assoc. Prof. Dr. Ömer Gökhan ULUM	Mersin University	WHY CAN'T WE LEARN ENGLISH? REFLECTIONS FROM TURKISH EFL STUDENTS

DATE
26.10.2021

HALL-4
SESSION-2

Page | 11

ANKARA TIME
13⁰⁰-15³⁰

MODERATOR: Sivaloganathan Anamiga

Usman Mohammed Bature, Fatima Bello, Mukhtar Shehu Tahir, Bello Garba	Cihan University	THE EFFECT OF TOP MANAGEMENT SUPPORT ON INTERNAL AUDIT EFFECTIVENESS IN THE NIGERIAN BANKING SECTOR
ABDULLAHI MU'AZU ALI USMAN IKILIMAT A. UMAR ALIYU M. MAIBETI	FEDERAL POLYTECHNIC,BAUCHI	THE EFFECT OF ACCOUNTING INFORMATION SYSTEM (AIS) ADOPTION ON FINANCIAL PERFORMANCE OF DEPOSIT MONEY BANKS IN NIGERIA
Assoc ^N Prof. Phd. Maria Butucea	Technical University, Romania	PARADOX OF SELF-ORGANIZATION. MANAGEMENT BETWEEN NATURE, PHILOSOPHY AND SCIENCE
Anamiga, S Kumaradeepan,V	University Of Jaffna, Sri Lanka	USAGE OF SOCIAL MEDIA IN SRI LANKA BANKING INDUSTRY: A STUDY OF AWARENESS AND USER KNOWLEDGE PERSPECTIVES
Sivaloganathan Anamiga V.Kumaradeepan	University of Jaffna, Sri Lanka	USAGE OF SOCIAL MEDIA IN SRI LANKA BANKING INDUSTRY A STUDY FROM AWARENESS AND USER KNOWLEDGE PERSPECTIVES
Amol Gawande Dr. Atul Kumar Ms. Bhavya Rajiv Dubey Mr. Ujjwal Sarathe	Y. Patil B-School, Pune, India	COVID-19 PANDEMIC AND INDIAN ECONOMIC DEVELOPMENT
Fatima Aslam Sadia Saleem	University of Management and Technology, Lahore, Pakistan	PERCEIVED PARENTING STYLES AND INTERPERSONAL RELATIONSHIPS IN YOUNG ADULTS: THE MEDIATING ROLE OF PARANOÏD TENDENCIES
Sana Asif Fariha Tariq	University of Management &Technology, Sialkot Pakistan	ATTACHMENT STYLES, SELF-ESTEEM AND RULE BREAKING BEHAVIORS IN CHILDREN WHO ARE INVOLVED IN THE CHILD LABOR
Kiran Munawar Fariha Tariq	University of Management &Technology, Sialkot Pakistan	FAMILY COHESION, EMOTIONAL REGULATION AND MENTAL HEALTH PROBLEMS IN COLLEGE STUDENTS
Chems Eddine BOUKHEDIMI	University of Tizi Ouzou	THE IMPACT OF COVID 19 EPIDEMICS ON OIL PRODUCTION OF OPEC MEMBERS
Dr. Akkara Sherine Mr. Kavithamizh	Hindustan Institute of Technology and Science	TRACES OF INDIVIDUALS EMOTIONAL INTELLIGENCE IN CHETAN BHAGAT NOVELS

DATE
26.10.2021

HALL
PEARSON

ANKARA TIME

13⁰⁰-15⁰⁰

Face to Face Session at By Cappadocia Hotel

Page | 12

MODERATOR: Dr. Mustafa Latif EMEK

Cennet ARIKAN Assoc. Prof. Dr. Gökhan ARIKAN	Harran University	INVESTIGATION OF DIGITAL GAME ADDICTION LEVELS OF SPORTS HIGH SCHOOL STUDENTS BY DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS
Assoc. Prof. Gökhan ARIKAN	Harran University	EXAMINATION OF PROACTIVE PERSONALITY TRAITS OF SPORTS HIGH SCHOOL STUDENTS ACCORDING TO CERTAIN VARIABLES
Asst. Prof. Dr. Erol ATA Oktay ULUDAĞ	Amasya University	LEVELS OF FOLLOWING CLASSROOM RULES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS
Lect. Eda NERGİZ Prof. Dr. Şirin AKBULUT DEMİRCİ	Giresun University Bursa Uludağ university	WOMEN COMPOSERS IN TURKEY
Lect. Dr. Nilüfer ÖZER	Bursa Uludağ University	A GENERAL EVALUATION ON THE PIANO WORKS FOR CHILDREN OF SOVIET COMPOSER DMITRY KABALEVSKY AND '30 PIECES FOR KIDS OP.27' PIANO ALBUM EXAMPLE
Res. Asst. Hamza Serdar TURAN Prof. Dr. Şirin AKBULUT DEMİRCİ	İstanbul Aydın University Bursa UludağUniversity	INVESTIGATION OF EDUCATOR OPINIONS ON PRE-SCHOOL ONLINE AMATEUR PIANO EDUCATION DURING THE COVID-19 PANDEMIC
Assoc. Prof. Dr. Dalila ÖZBAY	Tekirdağ Namık Kemal University	SELF-PORTRAIT OF FEMALE ARTISTS IN TWO DISTINCT SOCIETIES IN THE EARLY XX. CENTURY
Asst. Prof. Dr. Erhan ŞAHİN Dr. Ahmet ARSLAN	Siirt University MEB	THE RELATIONSHIP BETWEEN ETHICAL LEADERSHIP BEHAVIORS OF SCHOOL ADMINISTRATORS AND ORGANIZATIONAL CYNICISM PERCEPTIONS OF PHYSICAL EDUCATION TEACHERS
Res. Asst. Harun SARAÇ Res. Asst. Dr. Tunahan HACIİMAMOĞLU	Recep Tayyip Erdoğan University	DOES THE ECOLOGICAL FOOTPRINT PER CAPITA CONVERGE IN E7 COUNTRIES? NEW EVIDENCE FROM THE PANEL FOURIER STATIONARITY TEST
Res. Asst. Dr. Tunahan HACIİMAMOĞLU Res. Asst. Harun SARAÇ	Recep Tayyip Erdoğan University	THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON ENVIRONMENTAL POLLUTION IN MINT COUNTRIES: PANEL DATA ANALYSIS
Burcu EMİROĞLU	Ankara Hacı Bayram Veli University	AN INVESTIGATION OF INTIBAH NOVEL IN TERMS OF SOCIAL MEMORY
Ayşe Kübra BİREY	Ankara Hacı Bayram Veli University	INTELLECTUALS IN TURKEY: AN ANALYSIS OF THE INTELLECTUAL CHARACTERS IN THE NOVEL "THE DEVIL WITHIN"
Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN Res. Asst. Kevser ÖZYAŞAR Ayşe GÖKYAR	Kahramanmaraş Sütçü İmam University	DO EMPLOYEES' PSYCHOLOGICAL CAPITAL LEVELS AFFECT ORGANIZATIONAL AGILITY? KAHRAMANMARAS TECHNOCITY CASE
Prof. Dr. Mykola VAS'KIV	Boris Grinchenko Kyiv University	CREATIVITY OF CHINGİZ AITMATOV IN UKRAINIAN PUBLICATIONS AND RESEARCH
Associate Prof., Ph.D. Olha Bykova	Borys Grinchenko Kyiv University	THE SPECIFIC OF REPORTING IN UKRAINIAN ONLINE JOURNALISM (ON THE EXAMPLE OF THE SITE «REPORTERS»)

CONTENT

CONGRESS ID	I
SCIENTIFIC COMMITTEE	II
PHOTO GALLERY	III
PROGRAM	IV
CONTENT	V

Author	Title	No
Hale Nur UYANIK	GÜNDELİK HAYAT ÜZERİNDEN KÜRESELLEŞMENİN ETKİLERİNE SOSYOLOJİK AÇIDAN BAKMAK	1
Sedat DOĞAN	“DÜNYA” KAVRAMI AÇISINDAN KANT’IN YARGI GÜCÜNÜN ELEŞTİRİSİ	14
Miyase ASLANTAŞ	TELEVİZYON DİZİLERİNDE İZLEYİCİLERE SUNULAN KÜLTÜREL ÖGELER: GÖNÜL DAĞI DİZİSİNE YÖNELİK BİR İÇERİK ANALİZİ	21
Kemal ÇİNÇİN	ORIENTATION OF FICTIONS AND METHODOLOGICAL PROBLEMS IN SCIENCE	23
Meltem TOKSOY ÇAĞAL	YAPAY ZEKA VE ROBOT TEKNOLOJİSİ ÖZELİNDE TOPLUMSAL HAREKETLERİ ANALİZ ETMEK	25
Recep KÜLCÜ	HERMENEUTİK OKUMALAR III: EMPEDOKLES’İN KOZMİK ÇEVİRİMİNİN BÜYÜK PATLAMA TEORİSİ EKSENİNDE OKUNMASI	27
Recep KÜLCÜ	EKOSANTRİK PSİKO-FELSEFİ (EPF) KURAM ve EUDAİMONİZM İLİŞKİSİ	35
Reyhan PEKTAŞ Eda KARACAN	INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL ATTITUDES TOWARDS APPEARANCE AND BODY IMAGE IN TERMS OF GENDER AND LIVING PLACE IN THE CONTEXT OF SELF-OBJECTIFICATION THEORY	40
Muhammad Zia-ur-Rehman Zekeriya Nas Jamkran, Irfan Ullah Burki	IMPACT ETHICAL LEADERSHIP ON INNOVATIVE WORK BEHAVIOUR (IWB): MODERATING ROLE OF INTRINSIC MOTIVATION	42
Muhammad Zia-ur-Rehman Zekeriya Nas Muhammad Mubeen Mamoon Ashraf	THE IMPACT OF TALKING ON THINKING - MODERATING ROLE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE	54

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Nimet KARA KÜTÜKÇÜ	ABDÜLVEHHÂB B. YÛSUF EL-MÂRDÂNÎ'NİN KANUNÇE TERCÜMESİ ÜZERİNE	61
Ali ERKEN	TÜRKİYE'YE GÖÇ EDEN MEDRESETÜ'N-NÜVVAB MEZUNLARI	77
Cevat EKER	COVID-19 SALGIN SÜRECİNDE MÜZİK ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRETİM PROGRAMLARINA BAĞLILIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ	82
Ali KAYA	ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRKİYE KÖKENLİ ÖĞRETMENLERİN TÜRKİYE KÖKENLİ ZİHİN YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLERİN EĞİTİM YAŞANTILARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	89
Gülnehal Sultan ŞENDUR Elif SAZAK	ÇOKLU YETERSİZLİĞİ OLAN ÇOCUĞA SAHİP EBEVEYNLERİN ÖZYETERLİK DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN BELİRLENMESİ	91
Sibel CESUR Elif SAZAK	ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRETMENLİK PERFORMANSLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	99
Figen GİRGİN	GENETİK PORTRENİN KEVİN CLARKE'NİN ESERLERİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ	115
Celal YILMAZ Durdur Mehmet BİÇKES	OTANTİK LİDERLİK İLE ÖZGECİLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ: DİLE GETİRME DAVRANIŞININ ARACILIK ROLÜ	117
Durdur Mehmet BİÇKES Celal YILMAZ	İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKA	125
Rukiye ARSLAN Mehmet SAĞLAM	OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARA SOSYAL BECERİLERİN ÖĞRETİMİ: SİSTEMATİK BİR GÖZDEN GEÇİRME	133
M.A. Udrescu A. Gheorghe	CHANGING OUR WORLD THROUGH RESPONSİBLE OR SUSTAINABLE GREEN TOURİSM	143
Gül SAKARYA	MÜZİK ÖĞRETMENLİĞİ LİSANS PROGRAMINDAKİ ORKESTRA VE ODA MÜZİĞİ DERS İÇERİKLERİNİN İNCELENMESİ	151
Lissogor Andrey	THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRIES OF THE EURASIAN ECONOMIC UNION	153
Ezgi ZENGİN DEMİRBİLEK	REKLAMLARIN TÜKETİCİ ALIŞKANLIKLARINA ETKİSİ: KAHVALTILIK REKLAMLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	162
Bora BALUN	COVID-19 PANDEMİSİ VE ASGARİ GELİR DESTEĞİ: İSPANYA ÖRNEĞİ	164
Kübranur ÇEBİ KARAASLAN	SIFIR YİĞİLMALİ POİSSON REGRESYON MODELİ İLE HANELERDE ÇALIŞAN SAYISINA ETKİ EDEN	171

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

	SOSYOEKONOMİK FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ	
Önder BÜBERKÖKÜ	REEL EFEKTİF DÖVİZ KURLARI İLE EKONOMİK AKTİVİTE ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİNİN ANALİZİ	172
Önder BÜBERKÖKÜ	COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE PORTFÖY OPTİMİZASYON MODELLERİNİN PERFORMANSLARININ ANALİZİ: ABD SAĞLIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR UYGULAMA	187
Hakan GÜRSOY Erkin ARTANTAŞ	KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN KÜRESEL KRİZLERDEN ETKİLENME DURUMUNA ULUSLARARASI BAKIŞ	197
Burak GÜRİŞ Hüseyin İÇEN	BALTİK KURU YÜK ENDEKSİ ÜZERİNDEKİ ŞOKLAR KALICI MI GEÇİCİ Mİ? DOĞRUSAL OLMAYAN BİRİM KÖK TESTLERİNDEN KANITLAR	199
Müjde AKSOY Sercan Hatipoğlu	TÜRKİYE' DE ALTERNATİF TURİZMİN VE ALTERNATİF TURİZM GELİRLERİNİN ÖNEMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	208
Müjde AKSOY Sercan HATİPOĞLU	İŞLETMELERDE TOPLAM VERİMLİ BAKIM UYGULAMALARI VE ÜRETİM VERİMLİLİĞİ	221
Ramazan İPEK Şirvan Şen DEMİR	AKILI TURİZM KAVRAMI ÜZERİNE YAZILMIŞ YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA TEZLERİNİN BİBLİYOTEMRİK LİTERATÜR İNCELEMESİ	231
Tuğba PURTUL KILIÇ Reyhane BİLGİÇ	TEAMJOB CRAFTING MODEL FOR BETTER PERFORMING TEAMS	233
Fazıl Yiğit TÜRKÖZ	TÜRKİYE VE FİNLANDİYA YEREL YÖNETİMLERİ KARŞILAŞTIRMASI TURKEY AND FINLAND LOCAL GOVERNMENTS COMPARİSON	238
Orhan GÖZTAŞ Zümrüt TÜMER	REFİBRA TEKNOLOJİSİ İLE 2.KEZ HAYAT BULAN KONFEKSİYON ATIKLARI İÇİN BÖLGESEL İŞ BİRLİĞİ İLE GERÇEKLEŞTİRİLEN GERİ DÖNÜŞÜM UYGULAMASI	248
Nurcan KUTLU Pınar GÖKLÜBERK ÖZLÜ Bike SAĞDUYU SEVİNÇLİ	MODA TREND RAPORLARININ TASARIMCI KOLEKSİYONLARINDA YORUMLANMASINA YÖNELİK BİR ANALİZ	250
Abdulvahap BAYDAŞ Serhat ATA Mehmet Emin YAŞAR	KÜRESEL REKABET BAĞLAMINDA MARKA GEREKLİLİĞİ: HİZMET MARKASI ALGISİNİN ARAŞTIRILMASI	264
Abdulvahap BAYDAŞ Serhat ATA	E-MAĞAZA TERCİHLERİNDE ETKİLİ OLAN E-MÜŞTERİ MEMNUNİYETİ UNSURLARININ	277

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Mehmet Emin YAŞAR	BELİRLENMESİ: DÜZCE İLİ ÖRNEĞİ	
Selen BAKIŞ Hakan KİTAPÇI Soner ÇANKAYA	THE IMPACT OF PERCEIVED SYMBOLIC MEANINGS ON ADOPTION OF GREEN CLOTHING AND MODERATING ROLE OF FIXED MINDSET	288
Emine SAĞLAM Samet Hasan ABACI Gül ÇAVUŞOĞLU Soner ÇANKAYA	BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR DERSİ SAATLERİNE GÖRE OBEZİTE FARKINDALIĞI VE FİZİKSEL AKTİVİTE DURUMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI	306
Caner ÇAKI Mehmet Ozan GÜLADA	ÇİN MEDYASINDA YURTSEVER HİJYEN KAMPANYALARI	318
S. DURMUŞ A. EYECİOĞLU	COMPARING DISCOURSE OF TURKISH NEWS TEXTS WITH THE TEXTS AUTOMATICALLY SUMMARIZED BY COMPUTATIONAL METHODS	329
Rabiya SALTİK	POSTMODERN DÜNYADA DENEYİMLENEN MUTLULUK PRATIĞI OLARAK PROFESYONEL DÜĞÜN ÇEKİMLERİ VE SOSYAL MEDYADAKİ YANSIMALARI	331
Saadet TULUM Ayşe SOY TEMÜR	BİST HAVAYOLU İŞLETMELERİNİN COVID-19 ÖNCESİ VE COVID-19 SÜRECİNDEKİ FİNANSAL PERFORMANSLARININ ENTROPİ TEMELLİ EDAS VE TOPSIS YÖNTEMLERİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ	333
Derya Çini Şimşek	CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK BASININDA İLK KADIN MİLLETVEKİLLERİNİN SEÇİLME SÜRECİNDE YAŞANAN GELİŞMELER (CUMHURİYET, KURUN, SON POSTA)	357
Dwi Pramaya Bhakti Hidajat Sofyan Widjaja	REVIVAL OF TWO EMERGING FORCES, TURKEY AND INDONESIA	360
Franck AMOUSSOU Albert O. KOUKPOSSI	REPRESENTATIONAL MEANING OF SOME AFRICAN PRESIDENTS' NATIONAL ADDRESSES ON THE CORONAVIRUS PANDEMIC: A COMPARATIVE FUNCTIONAL SEMANTIC PERSPECTIVE	361
Fatih BAYEZİT	AUKUS: ALLIANCE VERSUS ALLIES	372
Barış KAYA	PERDENİN KALDIRILMASI KURAMININ UYGULAMADAKİ SEYRİ	374
Betül Sema AKPINAR	AYNTÂB'DA MAHALLE KAVRAMI VE ÖNEMİ/ HAYIK BABA MAHALLESİ	383
Melek MUTİOĞLU ÖZKESEN	MOĞOLLARDA MERKEZİ DEVLETİN KÖKENLERİ	400
İlyas KAPLAN	HASAN-I BASRÎ VE FETVALARININ HANEFİ FIKHINA YANSIMASI	402

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Fateh Muhammad Marri Faiz Muhammad Shaikh Muhmmad Ismail Kumbhar	IMPACT OF COVID-19 FOURTH DELTA WAVE ON WOMEN VOILENCE IN PAKISTAN: A CASE STUDY OF SINDH	409
Tetyana IVANOVA	GENDER FEATURES OF ANXIETY AND DEPRESSION	416
Rumyana Stoyanova Miglena Tarnovska Rositsa Dimova	ACADEMIC STAFF PERCEPTIONS OF ONLINE LEARNING DURING COVID-19	425
Alina Costin	QUALITATIVE STUDY REGARDING THE VIEW OF FOSTER CARERS ON THE EXPERIENCE OF RAISING A FOSTER CARE CHILD	431
Remus Runcan	TEENAGE VULNERABILITY: SOCIAL MEDIA ADDICTION	432
Marcos F. G. MAIA Maria E. P. de CARVALHO	LIFE OF KINSEY, SEXUALITY OF ALL: WHEN A BIOGRAPHICAL MOVIE BECOMES A TOOL FOR EDUCATION THROUGHOUT LIFE COURSE	433
OlgaVolodina	THE CATEGORY OF EVALUATION IN MODERN FEMALE MEDIA DISCOURSE	434
Nuruddeen Muhammad Koko	THE WHEREWITHAL TO REFORM THE LOCAL GOVERNMENT SYSTEM IN NIGERIA: A DISCOURSE ANALYSIS OF SPEECHES OF PRESIDENT BUHARI	435
Vuqar NAZAROV Jamal HAJIYE Vasif AHADOV	AZERBAYCAN'DA GIRIŞIMCI FAALİYETİN STRATEJİK GELİŞİM YÖNLERİ	436
S. Poorani L.R.K. Krishnan	AI DRIVEN RECRUITMENT STRATEGIES DELIVERING VALUE- AUTOMOBILE INDUSTRY CASE STUDY	447
Nafiz RAHAMAN Nishat SHERMIN	MULTICRITERIA-BASED SITE SUITABILITY ANALYSIS FOR A PUBLIC HOSPITAL: A CASE STUDY ON KHULNA CITY	448
Elochukwu A. Nwankwo	TOURISM SAFETY AND SECURITY: A CONCEPTUAL FRAMEWORK	458
ALI UMAR AHMAD	LINKING AGRICULTURE, ECONOMIC GLOBALIZATION, CORRUPTION, AND ECOLOGICAL FOOTPRINT IN NIGERIA: EVIDENCE FROM SYMMETRIC AND ASYMMETRIC ARDL	459
Subhan Ahmad	STABILIZATION OF PROBLEMATIC GEOMATERIALS USING LIME	461
Giorgiana-Mihaela Bratu (Gică)	HOW THE CORONAVIRUS PANDEMIC HAS AFFECTED THE BUSINESS CYCLE AND THE INFLATION IN ROMANIA?	462

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

ANA-CRISTINA BĂLGĂR	THE NEGATIVE EFFECTS OF COVID-19 PANDEMIC ON THE GERMAN AGRI-FOOD SECTOR AND THE MEASURES UNDERTAKEN TO INCREASE ITS RESILIENCE	463
Houssein Boumige, Valentim Coelho, Oucema Souiai, Lurdes Jorge, Eugénia Gouveia	VIRULENCE ON CASTANEA SATIVA AND LACCASE PRODUCTION BY VIRULENT CRYPHONECTRIA PARASITICA AND CONVERTED STRAINS BY CHV1 HYPOVIRUS	464
Fatima RAHAL	ACHIEVING WORK-LIFE BALANCE: CHALLENGES AND SOLUTIONS OF WORKING WOMEN AND MEN DURING COVID-19	465
Ömer Gökhan ULUM	WHY CAN'T WE LEARN ENGLISH? REFLECTIONS FROM TURKISH EFL STUDENTS	467
Jimmy, AKOH	HYBRIDIZED LINGUISTIC STRUCTURE IN THE UNIVERSITY OF ABUJA THEATRE FOR DEVELOPMENT PRACTICE: AN EXAMPLE OF THE 2020 GWAKO EXPERIMENT	472
Кайырбекова У.С. Бейсен А.	DISCOURSE MARKERS IN TEXTING	473
Aimé T. Yokossi Ayodele Adebayo Allagbé Léonard Assogba Koussouhon	INVESTIGATING THE TEXTUAL AND INTERPERSONAL MEANINGS IN THREE NOVELS BY ADETUNJI SULEIMAN OGUNDIMU	479
Hergie Alexis Séguédémè	PICTURING GEORGE ELIOT AS AN AMAZON AUTHOR: A CRITICAL APPRECIATION OF A FEMALE WRITER OF THE VICTORIAN ERA	480
Morakeng Edward Kenneth Lebaka	GERMANE WISDOM BEHIND THE USE OF TRADITIONAL MEDICINES TO CURE DIFFERENT HEALTH-RELATED PROBLEMS OR AILMENTS: THE CASE OF TRADITIONAL HEALERS IN THE BAPEDI SOCIETY, LIMPOPO PROVINCE IN SOUTH AFRICA	494
Olusegun, ABODUNRIN	CONSTRAINTS OF SET DESIGN IN THREE SELECTED EDUCATIONAL THEATRES IN NIGERIA	495
D. Gayathri	DYNAMICS OF PSYCHOLOGICAL RESPONSES TO COVID 19 BY WORKING WOMEN POPULATION IN I	496
K. Guliyeva	ENLIGHTENER-INTELLECTUAL OMAR FAIK NEMANZADEH'S SOCIAL-PEDAGOGICAL ACTIVITY IN "MOLLA" NASRADDIN JOURNAL	497
Fidan Nasirova	NİZAMİ DÜNYASININ ÇOCUK KAHRAMANLARI	498
Allahverdiyeva Samira from Azerbaijan	KOLAYLAŞTIRMA ÇALIŞMALARI IŞIĞINDA DIŞ TİCARET VE İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	500

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Tejaswinee Kankekar Pooja Patil Geetika Sheetal Darekar	IS INDIA READY TO EMBRACE ELECTRONIC VEHICLE?	506
Chems Eddine BOUKHEDIMI	EXAMINATION OF ABILITY TO PAY MORE TO BUY GREEN PRODUCTS AND THE AGE OF CONSUMER: CASE OF ALGERIAN FOOD MARKET	515
ABDULLAHI MU'AZU ALI USMAN IKILIMAT A. UMAR ALIYU M. MAIBETI	THE EFFECT OF ACCOUNTING INFORMATION SYSTEM (AIS) ADOPTION ON FINANCIAL PERFORMANCE OF DEPOSIT MONEY BANKS IN NIGERIA	516
ABDULLAHI MU'AZU IBRAHIM ABDULAZEEZ BILKISU ADAMU AMINAT KOLAWALE	AN EVALUATION OF THE ROLE OF ACCOUNTING INFORMATION TO THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM SCALE ENTERPRISES IN NIGERIA	517
Serifat A. Folorunso, Tolulope T. Osinubi, Adewale P Onatunji, Saheed A. Afolabi & Morufu A. Folorunso	EFFECTS OF CORONAVIRUS PANDEMIC LOCKDOWN ON NIGERIAN ECONOMIC ACTIVITIES	518
Veronica POZNEACOVA	THE RIGHT TO AN ADEQUATE STANDARD OF LIVING BETWEEN REGLEMENTATION AND IMPLEMENTATION	519
Alireza Moghaddasi Ramuna Mirhajianmoghaddam	IDENTIFYING AND RANKING THE FACTORS AFFECTING CUSTOMER TRUST IN ONLINE BANKING IN BANK MELLI BRANCHES, MASHHAD, IRAN	527
Shehu Umar Sa'id Abdullahi Bala Alhaji Idrith Ahmed Yusif	CORPORATE FRAUD AND ITS NATURE: EVIDENCE FROM NIGERIA	528
Gökhan ARIKAN	SPOR LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN PROAKTİF KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN BELİRLİ DEĞİŞKENLER GÖRE İNCELENMESİ	529
Cennet ARIKAN Gökhan ARIKAN	SPOR LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN DİJİTAL OYUN BAĞIMLILIK DÜZEYLERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE İNCELENMESİ	536
Erol ATA Oktay ULUDAĞ	İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN SINIF KURALLARINA UYMA DÜZEYLERİ	544
Eda NERGİZ Şirin AKBULUT DEMİRCİ	TÜRKİYE'DE KADIN BESTECİLER	546

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Nilüfer ÖZER	SOVYET BESTECİSİ DMİTRY KABALEVSKY' NİN ÇOCUKLAR İÇİN PİYANO ESERLERİ ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME VE "ÇOCUKLAR İÇİN 30 PARÇA OP.27" PİYANO ALBÜMÜ ÖRNEĞİ	548
Hamza Serdar TURAN Şirin AKBULUT DEMİRCİ	COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE OKUL ÖNCESİ ÇEVİRİM İÇİ ÖZENGİN PİYANO EĞİTİMİ İLE İLGİLİ EĞİTİMCİ GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ	550
Dalila ÖZBAY	XX. YÜZYILIN BAŞINDA İKİ FARKLI TOPLUMDAKİ KADIN SANATÇILARDA OTOPORTRE	552
Erhan ŞAHİN Ahmet ARSLAN	OKUL YÖNETİCİLERİNİN ETİK LİDERLİK DAVRANIŞLARI İLE BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETMENLERİNİN ÖRGÜTSEL SİNİZM ALGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ	571
Harun SARAC Tunahan HACİİMAMOĞLU	E7 ÜLKELERİNDE KİŞİ BAŞINA DÜŞEN EKOLOJİK AYAK İZİ YAKINSIYOR MU? PANEL FOURIER DURAĞANLIK TESTİNDEN YENİ KANITLAR	573
Tunahan HACİİMAMOĞLU Harun SARAC	MINT ÜLKELERİNDE KÜRESELLEŞMENİN ÇEVRE KİRLİLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ	585
Burcu EMİROĞLU	İNTİBAH ROMANININ TOPLUMSAL HAFIZA BAKIMINDAN İNCELENMESİ	587
Ayşe Kübra BİREY	TÜRKİYE'DE AYDIN: "İÇİMİZDEKİ ŞEYTAN" ROMANINDAKİ AYDIN KARAKTERLERİN ANALİZİ	588
Mustafa TAŞLIYAN Kevser ÖZYAŞAR Ayşe GÖKYAR	ÇALIŞANLARIN PSİKOLOJİK SERMAYE DÜZEYLERİ, ÖRGÜTSEL ÇEVİKLİĞİ ETKİLER Mİ? KAHRAMANMARAŞ TEKNOKENT ÖRNEĞİ	591
Mykola VAS'KIV	ТВОРЧЕСТВО ЧИНГИЗА АЙТМАТОВА В УКРАИНСКИХ ИЗДАНИЯХ И ИССЛЕДОВАНИЯХ	606
Olha Bykova	THE SPECIFIC OF REPORTING IN UKRAINIAN ONLINE JOURNALISM (ON THE EXAMPLE OF THE SITE «REPORTERS»)	619
Ömer Nida ADİBEŞ Mesut KARAKAŞ	YÜKSELEN PİYASA EKONOMİLERİNDE EĞİTİM HARCAMALARI BÜYÜME İLİŞKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ YAKLAŞIMI	620
Chandrasekharan Praveen	LEARNER ATTITUDE DURING COVID-19 COMPELLED ONLINE PEDAGOGY- A MINOR STUDY	625
Eqbal Radwan, Afnan Radwan, Walaa Radwan	USİNG FLOWCHARTS OF EXPERİMENTS PROTOCOLS HELPS STUDENTS UNDERSTAND FOR BIOLOGY EXPERİMENTS	632
K.KETHEESWAARN	IMPORTANCE OF YOGA TRAINING, ESSENTIAL INSTRUCTION RELATED TO THE COVID-19	633

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

PANDEMIC AND FOOD HABIT FOR HEALTHY LIFE		
Kulsara Kairbekova	THE IMPORTANCE OF DEVELOPING STUDENTS 'CREATIVITY THROUGH SIMPLE SKILLS	636
Sherzod RAMANKULOV Serik POLATULY Amin PATTAEV	THE USE OF CASE TECHNOLOGY IN THE FORMATION OF STUDENTS' RESEARCH COMPETENCIES	640
Nurken MUSSAKHAN Torebay TURMAMBEKOV	TEACHING PHYSICS: DEVELOPING STUDENTS ' PROBLEM SOLVING SKILLS	642
Simeon Oluwagbenga FASINA Umar Obafemi SALISU Ayobami Ademola AKANMU Motunrayo Sekinat SANNI	LOGISTICS OF AGRICULTURAL FREIGHT IN A PERI-URBAN AREA OF IBADAN, NIGERIA	644
Ayobami Ademola AKANMU, Umar Obafemi SALISU, Simeon Oluwagbenga FASINA, Sekinat Motunrayo SANNI	RURAL TRAVEL AND TRANSPORT OPERATION IN NIGERIA	645
Leila Fayazi Barchini Shahla Raghirdoost	A LOOK AT COLOUR TERMS IN THE SIGN LANGUAGE OF IRANIAN DEAF INDIVIDUALS	646
Steve I. Embang	PRESERVICE TEACHERS' PERCEPTION ON ONLINE TEACHING PREPARATION IN A STATE UNIVERSITY	647
Muhammad Imran Syed Mohiudeen	THE EFFECTS OF ORGANIZATIONAL JUSTICE AND PERCEIVED ORGANIZATIONAL SUPPORT ON JOB PERFORMANCE OF EDUCATORS: MEDIATING ROLE OF PSYCHOLOGICAL EMPOWERMENT	648
Naseem Hyder Rajput Tayyaba Zarif	ACADEMIC SABOTAGE AND AWARENESS OF PAKISTANI UNDERGRADUATES	649
Usman Mohammed Bature, Fatima Bello Mukhtar Shehu Tahir Bello Garba	THE EFFECT OF TOP MANAGEMENT SUPPORT ON INTERNAL AUDIT EFFECTIVENESS IN THE NIGERIAN BANKING SECTOR	650
Derkach Oksana	STATE AND TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF AIR TRANSPORT AS A COMPONENT OF TOURIST INFRASTRUCTURE OF UKRAINE	651
Amol Gawande Atul Kumar	COVID-19 PANDEMIC AND INDIAN ECONOMIC DEVELOPMENT	652

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Bhavya Rajiv Dubey Ujjwal Sarathe		
Maria Butucea	PARADOX OF SELF-ORGANIZATION. MANAGEMENT BETWEEN NATURE, PHILOSOPHY AND SCIENCE	653
Anamiga, S Kumaradeepan,V	USAGE OF SOCIAL MEDIA IN SRI LANKA BANKING INDUSTRY: A STUDY OF AWARENESS AND USER KNOWLEDGE PERSPECTIVES	654
Fatima Aslam Sadia Saleem	PERCEIVED PARENTING STYLES AND INTERPERSONAL RELATIONSHIPS IN YOUNG ADULTS: THE MEDIATING ROLE OF PARANOID TENDENCIES	655
Sana Asif Fariha Tariq	ATTACHMENT STYLES, SELF-ESTEEM AND RULE BREAKING BEHAVIORS IN CHILDREN WHO ARE INVOLVED IN THE CHILD LABOR	656
Qaribu Yahaya Nasidi, Abubakar M. Babale Shamsuddeen Muhammad	REPRESENTATION OF WOMEN IN NIGERIAN NEWSPAPERS: AN APPRAISAL	657
HABU BABAYO SANI INUSA MILALA	EFFECT OF ESSENTIAL SERVICE PROVISION AND STUDENTS' HOSTEL SATISFACTION ON ACADEMIC PERFORMANCE IN ABUBAKAR TAFAWA BALEWA UNIVERSITY (ATBU) BAUCHI STATE	658
Kiran Munawar Fariha Tariq	FAMILY COHESION, EMOTIONAL REGULATION AND MENTAL HEALTH PROBLEMS IN COLLEGE STUDENTS	659
Chems Eddine BOUKHEDIMI	THE IMPACT OF COVID 19 EPIDEMICS ON OIL PRODUCTION OF OPEC MEMBERS	660
Akkara Sherine Kavithamizh	TRACES OF INDIVIDUALS EMOTIONAL INTELLIGENCE IN CHETAN BHAGAT NOVELS	661
Ibrahim KRASNIQI	LOCAL BUSSINES ENVIRONMENT AND SME DEVELOPMENT IN KOSOVO	662

GÜNDELİK HAYAT ÜZERİNDEN KÜRESELLEŞMENİN ETKİLERİNE SOSYOLOJİK AÇIDAN BAKMAK

Hale Nur UYANIK

Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Bölümü, Orcid No: 0000-0003-0102-0268

Özet

Fast food tarzı yaşam anlayışının, gündelik hayata empoze edilmesi sürecini hızlandıran süreç 1980'lerden sonra ABD ve SSCB arasında soğuk savaşın son bulmasıyla birlikte dünyanın tek kutuplu bir boyuta geçmesi sosyalizmin etkisinin giderek azalması ve kapitalist üretim sürecine bağlı olarak şekillenen bir kapitalist tüketim anlayışının doğmasına cevap olarak doğan birçok küresel çapta işletmeler, firmalar, bu sürecin tüm dünyaya entegre edilmesine, yayılmasına ve sürdürülmesine neden olmuştur. Batının "akılcılığı" ışığında şekillenen "bilimsel yöntem" anlayışı bürokrasi, işletmeler, toplumsal gündelik hayat, eğitim ve dinde kendini göstermiştir. Akılcılığa dayanan bu bilimsel yöntemlerle şekillenmiş toplumsal yaşam küreselleşmenin nimetleri olarak nitelendirilen hükümet dışı uluslararası örgütlenmeler (INGO), çok uluslu şirketler (ÇUŞ), sivil toplum (IMF, Dünya Bankası vb.) kuruluşlarıdır. Küresel boyutta etki yaratan kültür endüstrisinin metaları olarak nitelendirilen Hollywood sineması, müzik, sanat kültürü, moda, yeme içme alışkanlığımızın yani bütün kültürel etkinliğimiz küreselleşme silindiriyle bütün toplumlara adeta bir "presleme" işlemi gerçekleştirerek ortak bir zeminde, tek tip boyuta getiriyor. McDonald'slaşma ise bunun en önemli örneğidir. Aynı tat, aynı görüntü, aynı menü dünyadaki tüm McDonald's zincirlerinde yansımaları bulur bunun içerisinde toplumların kültürel özelliklerine bağlı olarak şekillenen farklılıklar gelişmiş olsa da bu durum McDonald's kültürüyle bir virüs gibi dalgalanıyor.

Anahtar Kavramlar: McDonaldlaşma, (McDonaldization) Fast Food Yaşam Tarzı, Tüketim Kültürü, Küreselleşme

Abstract

The process that accelerated the imposition of the fast food style of life on daily life. After the 1980s, the world became unipolar with the end of the cold war between the USA and the USSR. Many global businesses and companies that were born have caused this process to be integrated, spread and maintained all over the world. The understanding of the "scientific method", shaped in the light of the "rationality" of the West, showed itself in bureaucracy, businesses, social daily life, education and religion. The social life shaped by these scientific methods based on rationality is characterized as the blessings of globalization by non-governmental international organizations (INGO), multinational companies (MNC), non-governmental organizations (IMF, World Bank etc.). Described as the commodities of the culture industry that has a global impact, Hollywood cinema, music, art culture, fashion, our eating and drinking habits, in other words our entire cultural activity, brings all societies to a uniform size on a common ground, by making a "pressing" with the roller of globalization. McDonaldization is the most important example of this. The same taste, the same taste, the same menu is reflected in all McDonald's chains in the world,

although differences shaped by the cultural characteristics of societies have developed, this situation fluctuates like a virus with McDonald's culture. Our eating and drinking habits, that is, all our cultural activities, bring all societies to a uniform size on a common ground, by making a “pressing” with the roller of globalization. McDonald's is the most important example of this. The same taste, the same picture, the same menu is reflected in all McDonald's chains in the world, although differences shaped by the cultural characteristics of societies have developed, this situation fluctuates like a virus with McDonald's culture. Our eating and drinking habits, that is, all our cultural activities, bring all societies to a uniform size on a common ground, by making a “pressing” with the roller of globalization. McDonaldization is the most important example of this. The same taste, the same taste, the same menu is reflected in all McDonald's chains in the world, although differences shaped by the cultural characteristics of societies have developed, this situation fluctuates like a virus with McDonald's culture. The same taste and the same menu are reflected in all McDonald's chains in the world, although differences shaped by the cultural characteristics of societies have developed, this situation fluctuates like a virus with McDonald's culture. aynı lezzet aynı menü dünyadaki tüm McDonald's zincirlerinde yansımaları bulur bunun içerisinde toplumların kültürel özelliklerine bağlı olarak şekillenen farklılıklar gelişmiş olsa da bu durum McDonald's kültürüyle bir virüs gibi dalgalanıyor.

Key Concepts: McDonaldization, (McDonaldization) Fast Food Lifestyle, Consumption Culture, Globalization.

1.GİRİŞ

Ele alınan kavramlar birbirini doğuran, bütünleşmiş, iç içe geçmiş, kavramlardır. Bu noktada değinilmesi gerekli olarak gördüğüm eylem ise “hız” kavramıdır. Hız zaman ve mekân uzamının küresel dünyada etkisini yitirmesiyle çağımıza damgasını vuran bir eylem ve söylem olmuştur. Hayatımızda artık kaçınılmaz olmasıyla elzem bir durum şeklini aldı. “*Bu dünya niye bu kadar hızlı, acelesi ne?*” diye sorular hep çağın gerisinde kalmış olarak nitelendiriliyor. Bürokrasinin, akılcılığın, bilimsel yöntemlerle yeniden gelişen üretim yöntemlerinin temelinde özündeki felsefelerinde yatan hızdır. Üretim hızlı, tüketim de aynı hızla gelişmekte ve bu durum bizim ilişkilerimizin hızlı, alışverişimizin hızlı, yeme –içme alışkanlığımızın hızlı olmasına neden oluyor bu baş döndürücü hız içerisinde bütün eylemlerimiz ve gereksinimlerimiz hız döngüsü içerisinde şekilleniyor. Günümüzde internet alışverişlerinin en genel söylemlerinden biri “ *... süre içerisinde ürün elinizde olmasa paranız iade*”. Kapitalist sürecin getirmiş olduğu bir başka unsur yeme içme konusunda hızlı olma özellikleriyle bilinen Fast food zincirlerinin söylemidir. Bunlardan biri olan Domino's Pizzanın müşteri çekme adına yapmış olduğu ve insanları cezbeden bir slogan olan 30 Dakika garantisi veren ve bu sözün arkasında da: “*30 dakikayı aşan siparişlerde ise ya bir pizzanız bedava verilir ya da paranız iade edilir*” (DominosPizza, 2014) sloganıyla kendi pazarında hız unsurunu öne tutarak karşımıza çıkar. Bu süreyi aştığı takdirde promosyonlar devreye giriyor. Tüketimi en cazip kılan unsurlar bu tip promosyonlar ve söylemlerdir. Bireyin içinde gelişen bu tüketim dürtüsü durdurulmaz bir hal almış olur. Gündelik hayatta hızlı sunumun kendini en net şekilde ortaya kurumları inceleyerek bu durumun diğer rutinlerimizde de nasıl yansıdığını incelemek makalenin amacını oluşturmaktadır.

2.MCDONALDLAŞMA KAVRAMI ve BOYUTLARI

McDonalddlaşma modelinin temelini baktığımız zaman karşımıza 4 önemli unsur çıkar: birincisi *verimlilik*, ikincisi *hesaplanabilirlik*, üçüncü olarak *öngörülebilirlik* ve son olarak insansız teknolojik özelliğinden yoksun olmasından kaynaklanan üstün ve düzenli bir *denetim* dir. Mc Donaldlaşma ile bürokrasi nosyonu, Max Weber'in bu konudaki kuramları ve Yahudi Soykırımı'na dek götürülebilecek daha geniş akılcılık süreci, F.W. Taylor'un öncüsü olduğu "*bilimsel yönetim*"", Henry Ford'un *montaj bandı*", Lewvittown'un seri üretimle yaptığı "*Amerikan banliyö evleri*", günümüz şehirleşmesinin en önemli unsurlarından olan alışveriş merkezleri ve son kertede McDonald's olarak sayılabilir(Kesken, Karadeniz, 2011: 3772). Max Weber'in akılcılaştırma süreçleriyle ilgili, özellikle bürokrasiyi akılcılığın paradigma örneği olarak gören görüşlerinden çokça etkilenen Ritzer, bürokratik yapının yerini alacak yeni bir şey olduğunu düşünür. Bu yeni şey, Amerikan toplumuna ve sonra da tüm dünyaya devrim getiren McDonald's fastfood restoranının yönetim düşüncesidir (Aytaç, 2005b: s. 12, akt. Kesken, Karadeniz, 2011).

Fast food sanayiinin olağandışı biçimde büyümesi, Amerikan toplumundaki köklü değişimlerin sonucudur. Enflasyona ayarlanarak karşılaştırıldığında, ortalama bir Amerikan işçisinin saatlik ücreti 1973'te doruğa ulaştı ve sonraki yirmi beş yıl boyunca sürekli azaldı. Bu dönem boyunca kadınların işgücüne katılma oranları –çoğu zaman feminist bir perspektiften çok geçim zorluğundan dolayı– rekor sayılara ulaştı. 1975'te küçük çocuğu olan Amerikalı annelerin yaklaşık üçte biri ev dışında çalışmaktaydı; bugün bu oran yaklaşık üçte ikiye çıkmıştır. Sosyolog Cameron Lynne Macdonald ve Carmen Sirianni'nin de belirttiği gibi, bu kadar çok kadının işgücüne dâhil olması, yemek pişirme, temizlik ve çocuk bakımı gibi geleneksel olarak ev kadınlarının yerine getirdikleri hizmet tiplerine olan talepte büyük bir artışa yol açtı. İvan İllich'inde söylemiş olduğu gibi ; ... "Çok daha fazla sayıda bebeğin inek sütüne ulaştığı doğrudur, fakat zengin olsun fakir olsun, tüm annelerin sütü de kuruyup gitmektedir. Bebek, biberon ihtiyacıyla ağlamaya başladığında, yani, organizma bakkaldan gelen süte kavuşmaya ve böylece de görevini ifa etmez hale gelen memeden yüz çevirmeye alıştırıldığında tiryaki tüketicileri doğurmuş oluruz" (İllich, 1990) . Buradan yola çıkarak insanların bir yığın halinde tüketime yani hazır konmalarına neden olmuştur. Bu şekilde yeme-içme tüketiminde endüstrileşmesi ile birlikte ta anne sütünden başlayan bireyin beslenme şeklinin hazır tüketime yönelik bir gelişim gösterdiğini ve bunun daha ilerleyen yaşlarda daha ilerleyen boyutlar kazandığını günümüz toplumunda en açık şekilde görmeye başlıyoruz. Bir kuşak önce, ABD'de gıdaya harcanan paranın dörtte üçü evde yemek hazırlamak için harcanıyordu. Bugün gıdaya harcanan paranın yaklaşık yarısı restoranlara, büyük ölçüde de fast food restoranlarına gidiyor.

McDonald's Corporation, şu anda Amerika'da yeni işlerin yüzde 90'ını oluşturan Amerikan hizmet ekonomisinin güçlü bir sembolü haline geldi. 1968'de McDonald's yaklaşık bin restoran işletiyordu. Bugün dünya çapında yaklaşık otuz bin restoranı var ve her yıl neredeyse iki bin yeni restoran açıyor. Tahminen ABD'deki her sekiz işçiden biri meslek hayatının bir noktasında McDonald's tarafından istihdam edilmiş. Şirket yılda yaklaşık bir milyon kişi işe alıyor; bu rakam diğer tüm özel ve kamusal Amerikan kuruluşlarınınkinden daha fazla. Mc Donald's, ülkenin en büyük sığır eti, domuz eti ve patates alıcısı olmasının

yanı sıra, ikinci en büyük tavuk eti alıcısı. Dünyanın en büyük perakende emlak sahibi. Hatta kârının en büyük bölümünü yiyecek satışından değil, kira gelirlerinden elde ediyor. Reklam ve pazarlamaya diğer tüm markalardan daha fazla para harcıyor. Bunun sonucu olarak da, dünyanın en ünlü markası olarak Coca-Cola'nın yerine geçmiş durumda. ABD'de en çok oyun bahçesi işleten özel kuruluş. Ülkenin en büyük oyuncak dağıtımçılarından biri. Okul çağındaki Amerikalı çocuklar arasında yürütülen bir ankette, çocukların yüzde 96'sının Ronald McDonald'ı tanıyabildiği ortaya çıktı. Daha fazla tanınma oranına ulaşan tek kurgusal karakter Noel Baba idi. McDonald'sın bugün yaşam biçimimizi ne kadar derinden etkilediğini anlatmak kolay değil. Altın Kemerler artık Hıristiyanlığın haçından daha çok tanınıyor.

1970'lerin başlarında, tarım aktivisti Jim Hightower "Amerika'nın McDonald's aştığı" uyarısında bulunmuştu. Hightower, fast food sanayiinin ortaya çıkışını bağımsız işletmeler için bir tehdit, gıda ekonomisinin dev şirketlerin egemenliğine girmesi yönünde bir adım ve Amerikan yaşamını homojenleştirici bir etken olarak görüyordu. "*Eat Your Heart Out*" adlı kitabında, "Daha büyük daha iyi değildir" görüşünü savunuyordu. Hightower'ın korktuklarının çoğu gerçekleşti. Büyük restoran zincirlerinde satın alma kararlarının merkezi olarak alınması ve standartlaşmış ürünlere yönelik talep, ülkenin gıda arzının daha önce eş görülmemiş bir düzeyde bir avuç şirketin kontrolüne girmesine yol açtı. Dahası, fast food sanayiinin muazzam başarısı, diğer sanayileri de benzer ticari yöntemleri benimsemeye teşvik etti. Fast food'un altında yatan temel düşünce tarzı, günümüzün perakende ekonomisinin işletmecilik sistemi haline gelerek küçük işletmeleri yok etti, bölgesel farkları ortadan kaldırdı ve tek tip dükkânların kendini kopyalayan bir şifre misali ülkenin her köşesine yayılmasına yol açtı (Metiskitap, 2014). "*Hamburger Cumhuriyeti*" adlı kitapta da vurgulanan ana fikir Fast food şirketleri ile Hollywood arasındaki kurnazca ittifakla, hazır yiyecek endüstrisinin gıda üretimiyle, popüler kültürle, hatta gayrimenkul piyasasında yarattığı etkilerle ilgili arka planda dönen pek çok irkiltici olgu anlatılıyor (Schlosser, 2004).

Standart ve tek tipleşmenin sürdürülmesine katkı sağlayan durumların başında "eğitim" gelir. Bu nedenle Hamburger Üniversitesi, McDonald'ın tüm dünyadaki işletmeci ve üst düzey çalışanlarının, McDonald's ürünleri konusunda uzmanlık eğitimi aldıkları bir eğitim merkezidir. Her yıl ortalama 3000 kişinin "İleri Derecede Operasyon" kursuna katıldığı Hamburger Üniversitesi, 1961 yılında Elk Grove-Illinois'ta kurulmuştur. İlk yıllarında tek bir laboratuvarında 10 kişiye eğitim verebilen Hamburger Üniversitesi, yıldan yıla geliştirilmiştir. 1968 yılında daha modern bir binaya taşınan merkez için, ilerleyen yıllarda yeni ve büyük bir kampüs inşa edilmiştir. Hamburger Üniversitesi'nde de her yıl, dünyanın her köşesinden binlerce McDonald's işletmeci ve çalışanı, 'hamburger işi'nin inceliklerini öğreniyor. McDonald'sın standartları, 1954 yılında, müşteri mutluluğuna ulaşan tek yolun, ödün verilmeyen kalite, başarılı servis ve tüm ayrıntıları kapsayan bir temizlikten geçtiğini gören Ray Kroc tarafından oluşturuldu. Ve o günden bugüne, McDonald's sistemini geliştirmeye yönelik her adım, bu standartlar etrafında şekillendirildi, bu standartlara bağlı kalınarak atıldı. (wikipedia, 2014). "Standartlizasyonlaştırma" noktasında en büyük örnek olan Fast Food modeli insanlara, birçok ihtiyacı karşılamanın verimli bir yöntemini sunar ya da hiç değilse sunuyormuş gibi görünür. Hesaplanabilirliği noktasında nicel özelliğine bağlı olarak porsiyon büyüklüğü maliyeti sunulan zaman önem taşır. Bir Mc Donald's zincirinde herhangi

bir sürpriz ile karşılaşmayacağını ise müşteriye büyük bir rahatlık verir. Bauman'ın vurguladığı nokta üzerinden Modernlik, müphemlikten, karmaşadan, ne olacağını öngörememekten uzak durur belli standartlar olmadığında karmaşa durumunun gelişeceğinden korkar ve modernlik bunu asla kabul etmez.

Fast Food'un kelime anlamına değinildiğinde “Yol üstlerindeki büfelerde ve seyyar arabalarda hazırlanıp satılabildiği gibi, bu tür yiyeceklerin satıldığı fast food restoranları da günümüzde çok sık rastlanan mekânlar haline gelmiştir. Fast food lokantalarının büyük çoğunluğunun evlere paketlenmiş yemek gönderme hizmeti de vardır” (wikipedia, 2014) . Fast food gıda tüketiminin artmasında ki nedenlerden biri de, tüketicilerin yaşam tarzlarında meydana gelen değişimlerdir. Bu değişimler, tüketicilerin yemek pişirmeye vakitlerinin olmaması ve yemek pişirmek istememeleridir. Ayrıca, değişen toplumsal yapı, tüketim alışkanlıklarındaki değişimler, kültürlerarası etkileşim, hızlanan yaşam temposu, kalabalık şehirler, aile yapısında meydana gelen değişimler, çalışma hayatının dinamikleşen yapısı vb. nedenler tüketim tarzını etkileyen ve zamanla değiştiren faktörlerdir (Cuneo, 1998: 47; Madran, 1999: 321–328, akt. Hamşioğlu, 2013: 19) . Günümüzde “ayaküstü yemek, atıştırmak” anlamında kullanılan bu kavram sadece yeme-içme kültürümüzde değil tüketimin her boyutunda kendini göstermeye başladı hatta öyle bir boyut aldı ki insan ilişkilerine bile indirgenmiş boyuta geldiği aşikârdır.

Küreselleşmenin bir sonucu olan Fast Food tarzı yaşam homojenleşme ve standardizasyon sürecini beraberinde getirdi. Bu sürecin özellikle toplumlar üzerinde ciddi etkisi ve sonuçları bulunmaktadır. McDonaldslaşma olarak ifade edilebilecek olan bu süreç, bir kontrol ve yönlendirme etkisine sahip olmaktadır. Daha net bir biçimde Kongar'ın ifadesi ile; bütün dünyada insanlar aynı gazozu içmekte, aynı köfteyi yemekte, aynı ayakkabıyı ve aynı pantolonu giymektedir. Aynı gazozu içmekte: kola; Coca Cola veya Pepsi Kola. Aynı köfteyi yemekte: hamburger; McDonalds veya Burger King. Aynı pantolonu giymekte: Blue Jeans; Lewis veya Wrangler. Aynı ayakkabıyı giymekte: Nike, Adidas vs. Böylece de tekdüze bir tüketim kültürünün egemenliği söz konusu olmaktadır (Akademikperspektif, 2014) . Kısacası dünya aynı sistem içerisinde presleniyor bu sistem de açıktır ki “Kapitalizmdir” ve bu tür çok uluslu şirketler de kapitalizmin giderek yayılması ve güçlenmesine hizmet eden başlıca aktörlerdir.

3.KÜRESELLEŞME ve MCDONALDLAŞMA İLİŞKİSİ

Küreselleşme, milli sınırları aşırp dünya ölçeğinde iş yapma, yeni zaman-mekân kombinasyonlarında cemaatleri ve örgütlenmeleri bütünleştirme, birleştirme ve dünyayı nesnel olarak ve insanların deneyimlerinde daha çok birbirlerine bağlanmış hale getirme süreçlerine işaret eden bir kavramdır. Günümüzde yaşanmakta olan bu karmaşık süreçler silsilesi, güçlü bir biçimde milli kültür kimliklerini yerinden etmektedir. Küreselleşme, sınırları iyi çizilmiş bir sistem, bir ulus devletin ya da bölgenin mntikasına göre coğrafi olarak tanımlanmış olduğu düşünülen klasik sosyolojideki “toplum” düşüncesinden uzaklaşmayı ve bunun yerine toplumsal yaşamın zaman ve mekân boyunca nasıl düzenlendiği üzerine yoğunlaşan bir algı perspektifini ima eder (Giddens, 66–69, akt. Şahin, 2007: 57) .

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Tam da bu noktada küreselleşmenin mi popüler kültür unsurlarının dalga boyu bütün dünyayı ele aldığı yoksa popüler kültürün unsuru olan boş zaman tüketim unsurlarına hizmet eden moda yeme-içme alışkanlığı, sinema, futbol gibi etkenler mi küreselleşmenin doğmasına sebeptir bilinmez. Küreselleşmenin kültürel etkisine ilişkin iki yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki “Amerikanlaşma”, “McDonaldlaşma” (McDonaldization) ve homojenleşmenin artışı ile karakterize olan bir dünyada yaşadığımızı ileri süren Ritzer ve Barber’ın yaklaşımıdır. Bu yaklaşım; “Kültürel emperyalizmi” ve Birleşik Devletler kültürünün serbest piyasa ideolojileriyle birlikte dünyanın geri kalan kısmına nasıl ihraç edildiğini vurgulamışlardır. Disney çizgi filmleri gibi Amerika Birleşik Devletleri kaynaklı medya ve popüler eğlence ürünlerinin ihracına özel ilgi gösterilmiştir. Bu yaklaşımın en son uyarlamaları, küresel kültürel tercihlerin ve idari sistemlerin yükselişi ile yerel/ulusal kültür farklılıklarının nasıl aşındırıldığına işaret etmektedir. (Şahin, 2007: 60) . Barber’a göre McDünya, yüzeysel Amerikan popüler kültürünün 1950’lerde ve 1960’larda bir araya getirilmiş olan ve yayılcı ticari çıkarlarca yönlendirilen bir üründür. Müzik, video, tiyatro, kitaplar ve eğlence parklarının tamamı ortak logolar, reklam sloganları, starlar, şarkılar, markalar ve reklam müzikleri çevresinde ortak zevkler yaratan Amerikan İmaj ihracat ürünü olarak üretilmiştir (Steger, 2006:104, akt, Şahin, 2007: 61). İkincisi ise genel olarak “yerel olan”, küçük ölçekli ve coğrafi olarak sınırlı geleneklere ve yaşam biçimlerine (örneğin, din, milli kültür, dil, mahalli gelenekler) işaret ederken; “küresel olan,” küreselleşmeyle ilişkili, mekânsal olarak geniş toplumsal ve kültüre güçlere (örneğin, tüketimcilik, uydu iletişimleri, kültür endüstrileri, göç) işaret etmektedir. Bu ikinci modelin temsilcileri, genellikle küreselleşme süreçlerinin, küresel ve yerel/ulusal kültürlerin birbirleriyle nasıl ilişkili hale geldiğine işaret ederler. Bu karşılaşmalar, yazarlara göre herhangi bir alanda kültürel “homojenleşme” (türdeşleşme) kadar “kültürel melezleşme” ve “kültürel farklılaşma” olasılıklarını da içeren temel sonuçlar ile karmaşık ve öngörülemez neticelere sebep olabilmektedirler. (Şahin, 2007: 62) .

Amerika’nın ekonomik ve siyasal egemenliğini, bunun kültürel sonucu olarakta her yere yayılmış bir tür Disneyland’ı andıran türdeşleşmiş bir dünyayı “kültürel Çernobil”i akla getirmektedir. Ayrıca küreselleşmeye temkinli bakanlar, hatta böyle bir olgunun mevcut olmadığını savunanlarda vardır. (Nişancı, 2003, akt, Seymen ve diğerleri, 2005: 8), küreselleşme ile ilgili görüşlerin bu şekilde ayrılaşmasının temel nedenini, küreselleşmenin iki önemli boyuna dayanmaktadır : “bütünleştiricilik” ve “çözücülük”. Bu noktada çözücülük, toplumların ve toplumsal unsurların önündeki sınırların/engellerin kalkması ve “ötekilerle” “tesviye” (diğerlerinden biri olma) olmalarını ifade etmektedir. Bütünleştiricilik ise, çözülen unsurların yeni değerler etrafında bir araya getirilmesidir. Sosyal, kültürel ve siyasal unsurlar, küreselleşme sürecine yeniden tanımlanmakta ve bu süreçte bazen homojenleşmeler, bazen melezleşmeler, bazen de buharlaşmalar yaşanmaktadır. (Seymen ve diğerleri, 2005: 8).

4. TÜKETİMİN KÜRESEL HIZ KAZANMASI

Tüketim kavramı olarak gündelik kullanımda belli bir olumsuzluğa işaret etmektedir. Çünkü tüketim bir şeyi sarf etmeyi, ortadan kaldırmayı ya da zayi etmeyi nitelemektedir (Doğan, 2002, akt. Aydemir, 2005: 13) . Tüketim toplumu, toplumsal yapı içinde tüketime atfedilen önemin bir sorunu olarak ortaya çıkan ve birey ya da toplumsal grupların kendilerini

üretimden ziyade tüketimin biçimleri ve alışkanlıkları işle ifade etmek için kullanılan bir kavramsallaştırma. Gordon Marshall'a göre tüketim toplumu, bazen modern toplumlar için kullanılan, bu toplumların giderek maddi üretiminden ve hizmet üretiminden ziyade (malların ve boş zamanın tüketimi) etrafında örgütlenmesini anlatan bir terimdir (Marshall, 1998:768, akt, Aydemir, 2005: 13).

Kapitalizmin etkisinin görüldüğü toplumlarda tüketici konumunda olan bireylerin, tüketim faaliyetlerini gerçekleştirirken ihtiyacının ötesinde harcama yapması için moda, stil ve reklâm gibi çeşitli pazarlama yöntemleriyle tek başına karar vermeleri engellenir. Belli bir dönemde belli tüketim normlarının yaygınlaştırılmasında bu yöntemler etkili olur. Toplumdaki üretim tarzı da tüketim ile ilgili bu normlardan etkilenecek şekilde şekillenir (Aydemir, 2007, akt, Oğuz ve Kaya, 2010: 150) . Tüketimin sosyolojisi bağlamında, tüketim konusu ciddi anlamda ilk olarak inceleyen sosyal bilimci olan Thorstein Webben de aslında tüketimin bu sınırlı anlamı üzerine değil, bugün sorguladığımız biçimiyle tüketim yoluyla kendini ifade eden, tüketimi sosyal statü göstergesi olarak gören ve kendi konumuna meşruiyet kazandıran bireylerin davranış örüntülerinin ifadesi olarak incelemiştir. Bugün de sosyoloji; tüketimi, kitlelere ruh kazandıran bir eylemin ya da toplumsal bilincin kitlesel birikime dönüşümünün ifade aracı olarak inceleyen, bireysel görünen eylemin toplumsal dönüşümünü sorgulayan, ihtiyacın anlamını yitirdiği yerine maddenin gösterge değerini ön plana çıkaran ve bununla payelene bireylerin konumlarını irdeleyen pozisyondadır. Bu haliyle modern tüketim olgusu, sosyolojinin yaşanılan çağın anlamlandırılması/ anlaşılabilmesi adına tanımlayıcı işleve sahiptir (Aydemir, 2005: 20–21) . Kültürel değişimlerde, özellikle “globalleşme” ve “yenidünya düzeni” gibi kavramlarla da artık açıkça ifade edilmeye başlanan normal dışı bu etkileşimlerde, sosyal, siyasi ve ekonomik unsurlar devreye sokulmaktadır. Uluslararası ilişkiler de kültürel değişim aracını kendi lehine kullanabilen toplumlar arasında ve onların istediği biçimde şekillenmektedir (Torlak, 2000: 152). Gerektiğinde, kendi güçlü hallerinin devamı için tüketimin yaygınlaşmasıyla sıkışan toplumlara küçük hibe ve büyük borçlar vererek, kültürel farklılaşma yanında bağımlılaştırma politikalarını birlikte sürdürmek istemektedirler (Torlak, 2000: 152). “Global tüketim kültürü” olarak adlandırılan bir kavram, bugün bütün ülkelerin üzerinde durmaya çalıştıkları bir konu olarak önemini sürdürmektedir. Bazen ironik olarak “McDonalılaştırma” ve “Coca Colalaştırma” olarak açıklamaya çalışılan bu kavram, dünyanın her tarafında benzer tüketim kalıplarının, eğilimlerinin benimsenmesini açıklamaktadır. New York'daki bir tüketici nasıl Nike giyip, Coca Cola içip, Michael Jackson ya da Madonna dinleyip, hamburger yiyor ve Levi's kot giyiyorsa, Londra'daki, Paris'teki, İstanbul'daki ve hatta Moskova'daki tüketici de benzer tüketim tercihlerini sergilemektedir. Global tüketim kültürünün ne olduğunu belirleyebilmek için en azından dört farklı, fakat birbiriyle bağlantılı gelişmenin ele alınması kaçınılmazdır.

- Uluslararası firmaların yaygınlaşması,
- Global kapitalizmin yaygınlaşması,
- Global tüketicilik ya da tüketim ahlakının yaygınlaşması,
- Global tüketimin homojenleşmesi. (Odabaşı, 1999: 34) .

5.REKLAMLARIN TÜKETİM SÜRECİNDEKİ ETKİLERİ

Yeni kapitalizm ve kaosa dair görüngülerin artması, bireyin içsel dünyası ve sosyal temsiliyetini önemli ölçüde sorunsallaştırmaktadır. (Aytaç, İlhan, 2008: 205) . 1920’lerden 1980’lere kadar reklamlar, kapitalizmin etkisinin sürdüğü toplumların hayatlarını değiştirecek ürünlerin habercisiydi. Bu nedenle söz konusu dönemde reklamların içeriği daha çok sloganlardan oluşuyordu. 1980’lerden sonra ise, amaç var olan ürünlerin özelliğinin ve kalitesinin artırılması haline geldiğinden, reklamlarda sloganların yerini konulu filmler almaya başlamıştır. (Kaya ve Oğuz, 2010: 151). Popüler kültürün aracılığıyla gelişen kitle endüstrisi film, müzik, kitap, moda vb. unsurların kitle iletişim aracılığı ile alıcılara ulaşmasına vesile olmuştur.

Frankfurt okulunun “kültür endüstrisi” yaklaşımı; kültürün ve kültürel ürünlerin (kitap, müzik ve sanatsal ürünlerin) ticarileşmesini gündeme getirmiştir. Kültürel ve sanatsal ürünler tıpkı otomobil ve elbise gibi ticarileşmiştir. Bunların herhangi bir nesne gibi üreticileri ve tüketicileri vardır. Frankfurt okulu düşünürlerine göre ve özellikle de Adorno ve Horkheimer’e göre kültür endüstrisi, mübadele değerinin ve meta fetişizminin, aynı zamanda da piyasaya egemen olan tekellerin birleşip pekişmesinin yansımasıdır (Strinati, 1995: 61, akt, Şahin, 2007: 51). Tüketim toplumunda, reklamların ve kitle iletişimlerinin yarattığı ve sunduğu bir dünyada insanlar “herkes kral olabilir”, “herkes zirveye çıkabilir”, illüzyonuna sahiptir; prestij ve statü yarışını kazanmanın diğerlerinde olmayı elde etmekten geçtiği anlayışı vardır. Bu ise, “eşyalarıyla diğerlerini geç” ya da diğerlerinden geri kalma sloganını, sosyal bir buyruk havasına sokmaktadır. (Odabaşı, 1999: 20). Çok uluslu dev şirketler kendi ürünlerini satabilmek için çekici ve olumlu imajlar üreterek kampanyalar gerçekleştirirler. 1950’ler de Malbora sigarası üreten firma bu sigaranın erkeklikle ve gerçek bir erkek olma imajı ile simgelediği bir kampanya başlatmıştı. Daha önce hafif bir kadın sigarası olarak pazara sunulan Malbora bu yeni kovboy imajı ile erkek sigarası pazarına girmek ve pazarı ele geçirmek için çaba göstermiştir. Ancak 1980’li yıllara gelindiğinde bu büyük kovboy imajının yerine arka planda kar, ağaçlar ve gökyüzü manzaralarının yer aldığı daha küçük bir kovboy terk etmişti. (Keller, 1991: 79, akt, Aydemir, 2005: 39). McDonalds ve Starbucks gibi çok uluslu şirketler kültürel farklılıklara uyum sağlamak için market stratejilerini değiştirmeye zorlandılar. Kültürlerarası pazarlamada önemli bir nokta vardır ki; pazarlamacılar hedef pazarlar için artan ihtiyaçları öğrenip, kritik stratejileri analiz edip, geliştirmek zorundadırlar. McDonalds farklı ülkelerde, farklı reklam stratejilerini mesajlarını iletmek için benimsedi. Ülkenin gündemindeki kişileri kullanarak ürünlerini tanıttı. Çin’de diğer ülkelerden farklı bir reklam yaptı. 1994 sonlarında Pekin televizyonlarında sadece iki program arası reklam konuluyordu. McDonalds genel müdürü, televizyondaki reklamların anlamsız olduğunu, izleyicilerin program bittikten sonra kanalı değiştirdiğini, reklamın izleme olasılığının çok düşük olduğunu söyleyerek gazete ve dergilerde reklamın daha etkili olacağını söyledi. Kahve dükkânları ise boş vakit geçirmek, sohbet etmek için uygun yerlerdir. Starbucks; sadece bir fincan kahve satmıyor, kahve çekirdeği, kitap, kahve kupaları, şeker, pasta gibi ürünler de satıyor (<http://endustrimuhendisligim.com>) . Bu şekilde gerçekleşen atılımlarla ticari devletin büyümesinde en büyük etken, emsalsiz güçleri ve sahip oldukları basın yayın televizyon, film prodüksiyonları ve bilgi işlem sektörleriyle medya kartelleri oldu. Time dergisinde de belirtildiği gibi medya gündemdeki olaylarla ebedi

şimdiyi sağlamayı başararak fantezi bir dünya oluşturdu. Medya kartellerinin en büyük teşebbüslerinden biri “global ekonomi” oldu. Global ekonomi aslında modernize edilmiş bir Orwell terimi ilk bakışta cep telefonları, McDonald’s, Starbucks gibi mağaza zincirleri ve internetten rezervasyonu yapılabilen tatil mekânları hızlı bir finansal ticaret sağlayan parıltılı bir görünüm altında asıl globalleşen sefalet oldu. Öyle bir global dünya ki, insanların çoğunun günde 2 dolardan daha az bir parayla geçinmek zorunda kaldığı temiz su edinemedikleri için çocukların öldüğü bir gezegen. (Pilger, 2003: 2). Tüketim aşıkârdır ki günümüzde toplumsal ilişkileri oluşturur. Bir yaşam biçimi olan hızlı yaşa hızlı tüket felsefesi zengin bir toplumsalı anlama fikri doğurur.

Tüketim fikrinin kendisi tekrar toplumsal sürecin içine yerleştirilmeli, sadece çalışmanın sonucu ya da amacı olarak görülmemeli. Tüketim başka insanlarla ilişki kurmaya ve bu ilişkinin kurulabilmesi için dolayım kuran malzemelere sahip olmaya dönük toplumsal ihtiyacın parçası olan çalışma güdüsünü açıklayan aynı toplumsal sistemin bütüncül bir parçası olarak görülmeli. Dolayım kurucu malzemeler sunulan yiyecek içecek konuk severlik, paylaşılan sevinçler, giysiler ya da üzüntüyü gösteren matem kıyafetidir. Mallar, çalışma ve tüketim toplumsal bütünden suni olarak soyutlanmıştır. Soyutlamanın yapılış biçimi hayatımızın bu yönlerini anlama ihtimaline zarar verir. (Douglas ve Isherwood, 1999: 8). Soğuk savaş sonrasında dünya düzenine şekil verme mücadelesi vardır. Bu aşamada küreselleşme çerçevesinde adlandırılacak bu dinamik süreç, ABD hâkimiyetinde olmuştur. Bunun üzerinde TV ve teknoloji post modern bilmenin yollarını inşa eder. TV icazetli kapitalizmin yayılımını kolaylaştırmış, ABD hayatını yüceltmıştır. TV de Disney’in Dünyası çocukları etkiler ve bununla birlikte elektro pop faşizmi tehlikesi doğar. (Falk, 2002).

6.KÜRESELLEŞME SÜRECİ İÇERİSİNDE TOPLUMSAL KÜLTÜRÜN FAST FOOD KÜLTÜRÜ ile TEZAT DURUMLARI: “SLOWLY FOOD: HİNDİSTAN ÖRNEĞİ”

Giddens’in yaşam dünyalarının adlandırılmasında büyük önem taşıyan üretim ve yeniden üretim aşamasında anlam ve eylemin aynı süreçte aynı anda birbirini gerçekleştiriyor olması aynı zamanda “zaman ve mekân uzamına” bağlı olarak şekillenen bir durum oluşturmuştur. Tam da bu noktada küreselleşmeyi örnek gösterecek olursak küreselleşme “dünyanın tek bir köy haline gelmesi” noktasını vurgularken aynı zaman da bu noktada farklı kültürlerin etkisi de devreye girmesi göz ardı edilmemelidir. “Küresel ile yerel olanın ilişkisi birbirine zıt gibi görünse de, küreselleşme süreci evrenselleşme ve yerelleşme yönünde iki dinamiği bir arada barındırmaktadır”. (Taylan, 2008: 76). Ramazan menülerinin yerel kültürel ve ekonomik dinamikler ile olabilecek muhtemel ilişkisi, bu menülerin, çok uluslu şirketlerin bütün dünyada standart olarak tüketime sunduğu ürünlerinden daha farklı özellikler içermesi ve bu özelliklerin yerel kültürel ve coğrafi koşullara göre değişiklik göstermesinde yatar. (Taylan, 2008: 77). Fast food şirketlerinin yerel ramazan menüleri çeşitli İslam ülkeleri arasında bile farklılıklar gösterir; hatta Müslüman olmayan ülkelerde de örneğin paskalya menüsü gibi uygulamalar görülebilir. Bu nedenle fast-food şirketleri, pala bıyıklı bir yeniçeriye hamburger yedirdikleri ramazan menüsü reklamını, yine Müslüman olan Suudi Arabistan'da ya da Etiyopya'da değil Türkiye'de kullanmakta, Ürdün'de ramazan menüsünü “otantik Arap lezzeti” (authentic Arabic taste) sloganıyla sunmaktadır, kısacası

hanukada Yahudi, ramazanda Müslüman olabildikleri gibi, çeşitli yeni birikim coğrafyalarında Arap, Türk, Arnavut da olabilmektedirler. Bu bakımdan ramazan menülerinin dini kültür kadar ulusal kültürün özgünlüğünü ifade eden bir uygulama olarak kavranması mümkün olabilecektir. (Taylan, 2008: 78). Küreselleşmeyi, en iyi “hür dünyanın” fast-food zincirini oluşturan McDonalds 'ların küresel olarak yaygınlaşmasının temsil ettiği ifade edilmekte ve küreselleşme bir bakıma küresel “McDonalddlaşma” sayılmaktadır. McDonald's, Burger King ve Pizza Hut restoranlarının tüketime sunduğu ramazan/iftar menüleri gibi yerel ürünler örneğinde somutlaştırmak amaçlanmıştır. Modern toplumlar kültürel bakımdan dönüşüm yaşarken, küreselleşme ve kültür etkileşiminde yerel dinamiklerin yerini sorgulamak, bunu da küreselleşmenin odağında olan bir ülkeden yerel bir bakış açısıyla gerçekleştirmeye çalışmak çalışmada temel hareket noktasını oluşturmuştur. (Taylan, 2008: 75).

Hindistan'da kültürel küreselleşmenin tam olarak gerçekleştiği söylemek güçtür çünkü bu bölge de din, etnik köken, mezhep, sınıf ve kast düzeyinde farklılıklar vardır. Kültürel küreselleşme unsurları kuşkusuz Hindistan'a girmektedir, ama aynı zaman da Hindistan'dan dışa yayılan kültürel modellerde gittikçe artmaktadır. (Berger ve Huntington, 2003: 99). Hint pazarı, marka yiyeceklerden çok daha lezzetli ve ucuz olan çok çeşitli yerli yiyeceklerle doludur; dolayısıyla burada iş yapmakta isteyen uluslararası şirketler pazardaki kırılmalara uyum sağlamak zorundadır. Ama büyük marka şirketler gerçek anlamda esnek değildir. McDonald's şirketinin çeşitli ülkelerdeki uygulamalarına kattığı yerel farklılıklar bile büyük ölçüde standartlaştırılmış ve kurallara bağlanmıştır; hele McDonald's ya da Pizza Hut gibi bir şirket belirli nedenlerde kendini ayrı tutmayı seçerse, esnekliği ve uyum yeteneği daha da azalmaktadır. Gerçekte bir McDonald's ya da Pizza Hut restoranın markası Hindistan'daki gibi çoğul bir yiyecek pazarında etkisini zayıflatmaktadır. McDonald's, Pizza Hut ve benzeri Amerikan çok uluslu şirketlerinin temelinde, Amerikalıların standart ve öngörülebilir kılma ideali yatar – herhangi bir çokuluslu yiyecek şirketinin amacı bu standartlaştırma mucizesini dünyanın her köşesinde tekrarlayabilmektedir. Ve tüketicilerin hoşuna giden de bu standartlıktır. (Berger ve Huntington, 2003: 107). Çin yemekleri Kalküta'ya yerleşmiş Çinli topluluk aracılığıyla Hindistan'a girmiştir. Hindistan'daki Çinli nüfusun ülkenin belli başlı bütün metropollerine uzanan akrabalık bağları vardır ve ülkedeki Çin lokantaları onlarca yıl içinde birer birer, hep bir aile işletmeleri olarak açılmıştır. Gerçekte en az hamburger kadar “yabancı” olmakla birlikte Çin yemeği yerelleştirilmiş ve Hint damak tadına uyacak biçimde melezleşmiştir. (Berger ve Huntington, 2003: 109).

Fast food akımına karşı gelişmiş bir küresel adım olan Yavaş Gıda veya İngilizce 'deki ifadesiyle Slow Food 1986'da Carlo Petrini tarafından başlatılan uluslararası bir harekettir. Hızlı, ayaküstü yemek alışkanlığına fast food karşı alternatif olarak geleneksel ve yerel yemek ve yeme biçimlerini, yerel ekosistemlerin özelliklerini korumayı teşvik eden hareket, Yavaş Hareketi'nin bir parçasıdır. Bir organizasyon anlamında ilkin İtalya'da Arcigola organizasyonunun öncülüğünde Roma'da açılan McDonald's karşı 1986'da başlatılmıştır. Yavaş Yemek hareketinin misyonuna yönelik bazı amaçları:

1. Yerel biyo çeşitliliği korumak amacıyla tohum bankası oluşturmak ve sürdürmek.
2. Yerel ve geleneksel besin maddelerini korumak ve teşvik etmek
3. Tat eğitimini teşvik etmek

4. Tüketicileri fast food ürünlerinin riskine karşı eğitmek
5. Organik çiftçiliği teşvik edici kamuoyu oluşturmak
6. Ürünlere yönelik genetik mühendisliğinin müdahalelerine karşı çıkmak
7. Ürünlerde böcek ilaçlarının kullanımını karşı kamuoyu oluşturmak
8. Öğrenciler ve mahkûmlara bahçivanlık becerisini kazandırmak ([wikipedia.org/wiki, 2014](http://wikipedia.org/wiki/2014)).

Resim 1: Cittaslow'un logosu. Kaynak: www.cittaslowturkiye.org

7.SONUÇ

Modern öncesi geleneksel toplumlara bakıldığında bir toplumun diğerine hâkim olma yolu savaşlarla yapıldı modern toplumun “aklı mutlaklaştırması” ile şirketler, uluslararası sivil toplum kuruluşları, post modern toplum aşamasında ise siber dünyanın sundukları sınırsızlıklar bireysellikler hükmetmeye başlamıştır. McDonald's kültürü dünyaya deyim yerindeyse belli standartlar getirmiştir. Ve bunu yeme içme alışkanlığı ile yetinmeyip tüketimin her aşamasına yaymıştır yani “Fast Food” kültürünü yaratmıştır. Buna hizmet eden en önemli araçların başında da boş zamanı doldurmak için kullandığımız kültür metaları dediğimiz sinema, müzik, kitap gibi kitle iletişim araçları vasıtasıyla gerçekleştirmiştir. Post modernizmin sonucu olarak yansıtılan “ Ne tüketiyorsan O'sundur” mantığı ile çağımız küreselleşen bir boyut halinde dünyanın her kesiminde bir tüketim furçası oluşturması, buna özellikle sebep olan Taylorizmin “bilimsel araştırma yöntemleri” ile seri üretimin egemen olduğu dönemlerde daha çok boş zaman ve bu boş zamana bağlı bir şekilde daha çok tüketim söz konusu haline gelmiştir. Buna hizmet küresel çaptaki büyük şirketlerin, TV çağı ile reklamların tüketime özendirici unsurlarla, reklamı yapılan metaların kullanımının insanlarda reklamda özendirdiği boyut yaratacağı değişim psikolojisi, bununla anlık haz peşinde koşan ve anı yaşa ve tüket, kullan at yeniden al mantığı ile reklamda görmüş olduğu reklamların vaat etmiş olduğu insanların ortaya çıktığını görüyoruz fakat bu hızlı yaşam ve aratan tüketim çılgınlığı çevremizde büyük tahribata yol açmıştır. Refah düzeyinin her zaman modern toplumlarda olduğu bilinci ile yaşayan az gelişmiş toplumlar kendi kültürlerinde var olmayan

bu sistemin içerisinde empoze edildiklerinde büyük bir yozlaşma ve yanlış anlaşılma ortaya çıkıyor.

KAYNAKLAR

1. Aydemir, Mehmet Ali, (2005), “Büyük Alışveriş Merkezlerinin Aile İçi Tüketim Alışkanlıklarına Etkisi (Konya Örneği) ” , T.C Selçuk Üniversitesi, SBE, Sosyoloji A.B.D. Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Mustafa Aydın, Konya.

2. Aytaç, Ömer, İlhan, Süleyman, (2008), “Yeni Kapitalizmin Kaotik Evreni: Belirsizlik, Sömürü ve Ahlaki Kriz”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 10, Sayı: 1.

3. Aytaç, Ömer, (2004), “Kapitalizm ve Hegemonya İlişkileri Bağlamında Boş Zaman”, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık, Cilt: 28 No:2 115–138.

4. Berger, L. Peter, Huntington, P. S. “Bir Küre Bin Bir Küreselleşme Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik” , Çev. Ayla Ortaç, Kitap Yayınevi, 1. Basım, 2003, İstanbul.

5. Douglas, M. Isherwood, B. (1999), “Tüketimin Antropolojisi”, Dost Kitabevi, Ankara. Sayfa:8.

6. Falk, Richard, “ Yırtıcı Küreselleşme: Bir Eleştiri” , Çev. Ali Çaksu, Küre Yayınları, 2. Baskı, 2002.

7. Hamşioğlu, Buğra, (2013), “Fast Food Ürünleri Satın Alan Tüketicilerin Yaşam Tarzlarını Belirlemeye Yönelik Bir Uygulama” ,Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Yıl:6 Sayı:11, , ISSN 1307–9832.

8. İllich, İvan, 1990, “Tüketim Köleliği” , Çev. Mesut Kardeşhan, Pınar Yayınları, İstanbul.

9. Kaya, Kamil, Oğuz, N.Z. (2010), “Üniversite Gençliğinin Alışveriş Tercihlerinde Tüketim Kültürünün Rolü” , SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık, Sayı:22, ss.147–164.

10. Kesken, Jülide, Karadeniz, Ersan, (2011), “Akılcılığın Akıldışılığı: Mc Donaldlaştırma Bağlamında Modern Örgütleri Anlamak” , Journal of Yasar University, Sayı, 23, Cilt,(6) Sayfa, 3769–3781

11. Odabaşı, Yavuz, (1999), “Tüketim Kültürü Yetinen Toplumun Tüketen Topluma Dönüşümü”, Sistem Yayıncılık, 1. Basım, İstanbul.

12. Pilger, John, (2003), “Dünyanın Yeni Efendileri: Küresel Yağmacılığın Gerçek Yüzü”, Çeviri: Ali Çimen, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

13. Ritzer, George. (2011), “Toplumun McDonalddlaştırılması”, Çev. Kaya, Ş. S, İkinci Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

14. Schlosser, E. (2004), “Hamburger Cumhuriyeti Amerikan Fast Food Kültürünün Karanlık Yüzü”, Metis Yayınları, Google Books, ISBN: 9753424728,9789753424721.

15. Seymen, Oya, Bolat, Tamer, (2005), “Küreselleşme ve Çokuluslu İşletmecilik” , Nobel Yayın Dağıtım, syf, 490, Ankara.

16. Şahin, C. Mehmet, (2007), “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Popüler Kültür Unsurlarına İlişkin Yaklaşımları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma” , T.C Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı (Din Sosyolojisi) Doktora Tezi, Tez Danışmanı, Prof. Dr. Niyazi AKYÜZ, Ankara.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

17. Taylan, A. (2008), “Çok Uluslu Fast-Food Restoranlarının ‘Ramazan Menüleri’ Örneğinde Küresel-Yerel Kültür Etkileşimi”, Kültür ve İletişim, 11 (1), Ankara: Ankara Üniversitesi, ss. 73–109.

18. Torlak, Ömer, (2000), “Tüketim / Bireysel Eylemin Toplumsal Dönüşümü”, İnkılap Yayınları, İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

URL 1. http://tr.wikipedia.org/wiki/Fast_food saat, 23.53, 04.02.2014.

URL 2. <http://akademikperspektif.com/2013/11/17/cok-uluslu-sirketler-uluslararası-iliskilerin-gorulmeyen-aktorleri/> . Saat,00.09, 05.02. 2014.

URL 3. <http://tr.wikipedia.org/wiki/McDonald's>. saat 23.19, 04.02.2014.

URL 4. <http://www.dominos.com.tr/dominos-hakkinda/genel-mudur-mesaji.aspx>. 15.36, 04.02.2014

URL 5. <http://www.metiskitap.com/catalog/text/6922>. Saat 18.47, 04.02.2014.

URL 6. <http://www.msrdark.com/fast-food-denilen-seye-dair/>, saat 23.10, 04.02.2014.

URL 7. <http://endustrimuhendisligim.com/mcdonalds-ve-starbucks-in-market-stratejileri>, Saat, 22.30, 09.02.2014.

URL 8. http://tr.wikipedia.org/wiki/Yava%C5%9F_G%C4%B1da . Saat 22.56, 09.02.2014.

URL 9. <https://www.cittaslow.org/index.php?met-hod=section&id=2012&title=Associa-tion>. Saat 20.06, 20.02.2014.

“DÜNYA” KAVRAMI AÇISINDAN KANT’IN YARGI GÜCÜNÜN ELEŞTİRİSİ

KANT’S CRITIQUE OF JUDGMENT IN TERMS OF THE CONCEPT OF “WORLD”

SEDAT DOĞAN

Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

Özet

Sosyal bilimlerin özerk bilimler olarak kurulması ve kurumsallaşması, on dokuzuncu yüzyıldaki metodoloji tartışmalarıyla iç içe geçmiştir. Dahası kurucu öncülerin tam olarak çözüme kavuşturamadığı temel sorunlar nedeniyle yirminci yüzyılın özellikle ikinci yarısından günümüze değin ilgili metodoloji tartışmaları yeniden gündeme gelmiştir. Bu tartışmalar dikkatle seyredildiğinde görülür ki söz konusu temel sorunlar, “nesne sorunu” ve “anlam sorunu”dur. Birinci sorun sosyal bilim disiplinlerinin doğa bilimlerinden ve birbirilerinden farklı olarak hangi özgül araştırma nesnesi ile ilgileneceğine ilişkindir. İkinci sorun ise belirlenen nesne hakkında bu nesneyi inceleyen bilimsel disipline özgü bilginin nasıl üretileceğine ilişkindir. Bu iki soruna yönelik çözümler, ilgili disiplin içindeki araştırma yöntem ve tekniklerinin farklılaşmasıyla sonuçlanmıştır. Fakat bu iki temel sorunun kendisi hiçbir sosyal bilim disiplininin özel konusu olmayıp, sosyal bilimlerin metafizik temellendirmesiyle ilgili felsefi birer konudur. Gerçekten de sosyal bilimler metodolojisi açısından gerek on dokuzuncu gerekse yirminci yüzyıldaki başat sosyal bilimcilerin metinleri incelendiğinde ilgili problemlere felsefi bir temellendirme sağlamaya çalıştıkları ve bu amaçla özellikle modern dönem filozoflarıyla etkileşime girdikleri görülür. Bu yönde hemen tüm tartışmaların kendisine dönmek durumunda kaldığı başat filozof Immanuel Kant’tır. Bu durumun gerekçelerini vermeye çalışacağımız bu çalışmada, “dünya” kavramı açısından Kant’ın *Yargı Gücünün Eleştirisi* isimli eseri analiz edilecektir. Böylece ilgili eserin “sosyal bilimlerin metafizik temellendirmesi” olarak okunabileceğine, bu açıdan sosyal bilimlerin “modern dünya resimleri” olarak dikkate alınabileceğine işaret edilecektir. Amacımız Kant’ın ilgili eseri aracılığıyla, nesne ve anlam sorunu görmezden gelinerek sosyal bilimler metodolojisi ile ilgili tartışmaların sağlıklı bir zeminde yürütülemeyeceğini göstermektir.

Anahtar Kelimeler: Dünya Kavramı, Anlam Sorunu, Nesne Sorunu, Kant, Yargı Gücünün Eleştirisi, Sosyal bilimler metodolojisi.

Abstract

The establishment and institutionalization of the social sciences as autonomous sciences was intertwined with the nineteenth century methodology debates. Moreover, due to the fundamental problems that the founding pioneers could not fully resolve, the relevant methodology discussions have come to the fore again, especially since the second half of the twentieth century. When these discussions are watched carefully, it can be seen that the main problems in question are the "object" and "meaning". The first problem is about which specific research object the social science disciplines will deal with as different from the natural sciences and each other. The second problem is related to how to produce knowledge about the determined object specific to the scientific discipline that examines this object. The

solutions for these two problems resulted in the differentiation of research methods and techniques in the related discipline. However, these two fundamental questions are not the special subject of any social science discipline, but are philosophical issues related to the metaphysical grounding of social sciences. In terms of social sciences methodology, when the texts of the leading social scientists in both the nineteenth and twentieth centuries are examined, it is seen that they tried to provide a philosophical justification for the related problems and for this purpose they interacted with the philosophers of the modern period. The leading philosopher to whom almost all discussions in this direction turn is Immanuel Kant. In this study, in which we will try to give the reasons for this fact, Kant's Critique of Judgment will be analyzed in terms of the concept of "world". Thus, it will be pointed out that the relevant work can be read as the "philosophical grounding of social sciences", and in this respect, social sciences can be considered as "pictures of the world". Our aim is to show through the Kant's work that discussions on social sciences methodology cannot be conducted on a healthy basis by ignoring the problem of object and meaning.

Keywords: The concept of world, Question of meaning, Question of object, Kant, Critique of Judgement, Social sciences methodology.

GİRİŞ

Dünya kavramı fiziksel değil, felsefeciler ile sosyal bilimcilerin farklı terimler altında işaret ettikleri tinsel, tarihsel, toplumsal bir alan olarak düşünülebilir (Dilthey, 2021). Bu açıdan insan fiileriyle dünya arasında bir bağ bulunduğu açık olmakla birlikte aralarındaki ilişkinin hususiyeti konusunda farklı görüşler söz konusudur. Acaba dünya; insan fiileriyle kurulan bir yapı mıdır, insan fiillerinin kendisi aracılığıyla varlığa geldiği bir mekân mıdır, yoksa insan fiileri aracılığıyla bizim için düşünülebilir bir varlık kazanan manevi bir bütünlük müdür? Bu sorulara tin bilimlerinde veya sosyal bilimlerde çok farklı yanıtlar verilmiştir (Özlem, 2004). Her durumda insanlar kendi fiileriyle ilişkilenen dünyaya yönelik zihinsel bir yönelim içinde olmuşlardır.

Mitoloji, sanat, felsefe ve bilim bir açıdan insanların dünyayı anlamak amacıyla belirli tasvirler geliştirmesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu açıdan dünyanın bu farklı tasvir tarzlarının tamamını “dünya resimleri” olarak düşünmek makul görünmektedir. Herhangi bir tasvir faaliyeti veya bir ürün olarak resim en azından tasvir edilen ve tasvir eden varsaymak durumundadır. Dünya resimleri açısından bu analogi “tasvir edilen” ve “tasvir eden” ikilisinin hazır bulunduğu anlamına gelir. Yani her dünya resmi, belirli bir “dünya metafiziği” ve “deneyim metafiziği” ile tutarlıdır.

Peki, Kant üç temel eserden oluşan eleştirel projesi, özellikle burada dikkate alacağımız üçüncü eleştiri açısından bu konuyla nasıl ilişkilendirir? İlk iki eleştirisinin sırasıyla bilgi ve eylem konusuna hasredildiği; yani *Saf Aklın Eleştirisi*'nde (SAE) “neyi bilebilirim?” sorusuna yanıt arandığı, *Pratik Aklın Eleştirisi*'nde (PAE) ise “ne yapmalıyım?” sorusuna yanıt arandığı söylenir. Fakat bu iki eserde insanın çok farklı açılardan dikkate alınması nedeniyle bir yarılmanın ortaya çıktığını ve Kant'ın bu nedenle eleştiri aldığını biliyoruz. Kendisi de üçüncü eleştiriye, yani *Yargı Gücünün Eleştirisi*'ni (YGE) bu yarılmanın giderilmesi amacıyla yazdığını belirtir (Kant, 2020, s. 13-15). Kitabın iki ana bölümünde estetik ve doğal teleoloji konularına eğilir ki uzmanlar hem kitabın amacıyla bu iki konu arasındaki bağlantıyı, hem de

bu iki konunun nasıl olup da aynı amaç için bir araya getirilmiş olabileceği konusunda epeyce tartışmıştır. Tüm bu tartışmaların önemini teslim etmekle birlikte burada YGE yalnızca dünya kavramıyla ilişkisi bakımından dikkate alınacaktır.

Bu açıdan *YGE*'nin bir deneyim metafiziği ve dünya metafiziğiyle ilişkilendirilebileceği, yazılış amaçlarını, içeriğini ve ilgili ikincil literatürü ihmal etmeden ve aksine bunlarla irtibatlı olarak *YGE*'nin içerdiği dünya metafiziğinin sosyal bilimler metodolojisi açısından önemine dikkate çekilecektir (fakat sınırlılıklarımız gereği bu literatüre girilmeyecektir). Burada YGE ile sosyal bilimler arasındaki olası bir ilişkinin yalnızca tutarlılık bakımından dikkate alındığını belirtmemiz gerekir. Burada ne mantıksal ne de tarihsel açıdan bir neden-sonuç ilişkisinden söz edilmektedir. Daha ziyade YGE aracılığıyla dikkate alınabilecek bir dünya metafiziğinin, sosyal bilimler metodolojisindeki bazı yaklaşımlarla tutarlı bir temellendirme içerdiği vurgulanmaktadır.

YARGI GÜCÜNÜN ELEŞTİRİSİ ve DÜNYA

Kant'ın eleştirel projesinin üç temel eserden oluştuğu bilinir: SAE, PAE ve YGE. Eleştirel projenin yanıt aradığı temel sorular şunlardır: “Neyi bilebilirim?”, “ne yapmalıyım?”, “ne umabilirim?” ve “insan nedir?”. Sırasıyla ilk iki soruyla ilişkilenen SAE ve PAE'nin asli konusu söz konusu sorulara yanıt vermek üzere gerekli metafizik temellendirmeyi insan zihninin yetileri üzerine birer eleştiri olarak sunmasıdır. Dolayısıyla eleştirel proje, öncellerinin eksik ve yanlışları yerine felsefenin her iki alanında, yani doğa felsefesi ve ahlak felsefesinde bu eksik ve yanlışlara neden olan şeyi, yetilerin yanlış çalışma biçimlerinin eleştirisini getirir (Kant, 2020, s. 17). Fakat SAE'deki deneyim araştırması insanı doğa yasasına bağlarken, PAE'deki ahlak yasasına bağlar. Böylece şeyler dünyası ile kişiler dünyası arasında insan için bir yarılma ortaya çıkar. Bu durumun dualist bir insan görüşüyle sonuçlandığı konusunda genel bir uzlaşa ve ciddi eleştiriler bulunur.

İşte YGE'nin bu dualist yarılmayı aşabilmek adına eleştirel felsefeye dahil edildiği düşünülmektedir. Zira sırasıyla ilk üç soruyla ilişkisi içinde “bilme ile anlama yetisi”, “isteme ile akıl” ve “haz ile yargı gücü” arasında bir karşılıklılık bulunmakla birlikte bu yetilerin toplamı insanı vermez (Kant, 2020, s. 22). Aksine insan, bu yetilerin kendisine ait olduğu bir bütünlük olarak düşünülmek durumundadır. Bunun için de yetilerin hem birbirleriyle hem de hep birlikte parçası oldukları bir bütün olarak insan ile ilişkilendirilmesi gerekir. İşte YGE bir yandan özel görevini yerine getirirken bir yandan da eleştirinin tamamlanmış olması nedeniyle bir ve aynı anda insan nedir sorusunun yanıtına da işaret eder.

İlk bakışta YGE'nin amacı ile kitabın iki bölümü ve bu bölümlerin de birbiriyle ilişkisi muamma görünür ki bazı uzmanlar YGE'nin sorunun bile aslında belirsiz olduğu yolunda görüşler bulunduğunu öne sürer (Wood, 2009, s. 122). Eserdeki kritik iki bilgiyi hatırlamakta fayda var. İlk olarak Kant YGE'nin özgül bir nesnelere alanına karşılık gelmediğini ve amacının ilk iki eleştirideki boşluğu doldurmak üzere tüm yetiler arasındaki bağıntıları açığa çıkaracağını; ikinci olarak da yine benzer bir sonuca hizmet edecek şekilde, YGE'den sonar eleştirel proje bittiğinden SAE ve PAE zemininde teorik çalışmalara geçeceğini, fakat YGE'deki temellendirme için ayrıca bir teorik çalışmaya ihtiyaç kalmadığını söyler (Kant, 2020, s. 15, 21). Çünkü YGE yalnızca zihin için düzenleyici bir ilke getirir, böylece

SAE'deki nedensellik ile PAE'deki nihai amaç arasında bir amaçlılık düşüncesi ortaya koyar (Cassirer, 1996).

Umut ilkesi, doğası gereği, geleceğe yönelik iyimser bir beklentiyi ifade eder. SAE açısından düşünüldüğünde böylesi bir umuda ilişkin formel koşulları sağlayan "bilimsel" bir bilgiden söz etmek mümkün değildir. Ampirik veriler en fazla umut edilene ilişkin destekleyici malzeme sağlayabilir. PAE açısından düşünüldüğünde ise böylesi bir umudun bütünüyle ahlak yasası altında garanti edilemeyeceği açıktır. Başka bir açıdan şöyle diyebiliriz: PAE "ne yapmalıyım?" sorusuna yanıt vermekle birlikte "yapabilir miyim?" sorusuyla ilgilenmemiştir. Yapabilirlik sorusu bir yönüyle insanın deneyim olanaklarıyla ilgili kavramsal bir çalışma gerektirir, diğer yönüyle yapabilirlik konusunda veri sağlayabilecek olan tarihsel bir çalışma gerektirir. Söz konusu kavramsal çalışmanın Kant'ın eleştirel projesinde açık veya örtük içerildiğini ve bir şekilde olumlu yanıt aldığını biliyoruz. Fakat bu çalışmaların "bilimsel" nitelikte olmadığı açıktır. Diğer taraftan tarihsel çalışma nihai kerede insan eylemlerinden hareketle genel veya tümel bir bilgi ortaya koymayı gerektirir ki Kant felsefesinde böylesi bir bilgi mümkün değildir (Kant, 2020).

Kısacası doğa felsefesi açısından zorunluluk içeren bir belirlenim, ahlak felsefesi açısından gereklilik içeren bir belirlenim söz konusudur; insan bu alanlarda nedensellik ile nihai erek arasında her durumda iki karşıt yasa yoluyla şeyler ve kişiler dünyası arasında bir uçuruma düşmüş gözükür ki YGE'nin amacı köprü kurmaktır. SAE'deki belirlenim açıktır; PAE ise her ne kadar özgürlük ile ahlak yasasını birbirinin bilgi ve varlık koşulu olarak ilişkilendirse de o eleştiride insan özgürce eyleyen bir canlı olarak değil, kişi olarak dikkate alınır. SAE ve PAE'nin tekili tümel veya özeli genel altında düşünen yasa temelli bir yargılamaya dayandığı söylenmişti. Yani SAE bağlamında nesnenin bilgisi tümellin hazır bulunduğu durumda tekilin onun altında yargılanması demektir ki yargı gücü bu açıdan bizatihi düşünme yetisi; PAE bağlamında ise tekil bir eylemin ahlakiliği yine ahlak yasası altında düşünülür (Kant, 2020, s. 21 vd.). Oysa söylendiği gibi bilgi ve ahlakiliğin sınırından taşan tekil eylemler ile bunların yekünü tümel altında düşünülemez.

Şu halde YGE'nin özgül amacı tümel veya genelin olmadığı durumda tekil veya özelin nasıl düşünülmesi gerektiğini açmaktır. SAE ve PAE'nin kullandığı yargılama türü belirleyici yargı gücü idi, fakat YGE bağlamında refleksif yargı gücünün çalışma düzeninin anlaşılması gerekmektedir (Kant, 2020, s. 23). İşte Kant'ın YGE'nin içeriğini estetik ve doğal teleolojiye ayırma gerekçesi bu amaç için en uygun (ve dönemin de en önemli) tartışma alanlarından olmasıdır. Yani YGE estetik ve doğal teleoloji uğruna yazılmış olmayıp, eleştirel projenin tamamlanması amacıyla bu iki alanı örneklem olarak kullanmakatdır. Muhtemelen Kant bu açıdan öncelikle estetik ile ilgili meseleyi fark etmiş veya onu araçsallaştırmakla yetinmek istemiştir; fakat sonrasında bir şekilde estetik ile doğal teleolojinin YGE için belirlenen amaca bir ve aynı anda hizmet edebileceğini düşünmüştür (Cassirer, 1996). Bu iki alanın ortaklığı, her ikisinde de parçalardan hareket etmeksizin bütün hakkında yargılamada bulunma konusundaki temel karakteristiktir.

Şimdi amaç tekili bir tümelin yokluğunda kavramak olduğundan, kavramın doğası gereği, aslında bir bütünlük olarak nesnenin düşünme bakımından inşası söz konusudur. Kant klasik metafizik ile arasında bir set çektiğinden ve akli görünüm olanağını ortadan kaldırdığından YGE'de bu zihinsel faaliyet için özgün bir deneyim metafiziği koymak

zorundadır. İşte belirleyici yargı gücünün yaca temelli karakterine karşı refleksif yargı gücü tam olarak tekilden hareket eder, fakat Kant'ın nihayetinde aydınlanmacı bir düşünür olarak tekile tahammül göstermesini beklemek uygun olmaz. Öyle ise bilinebilirlik açısından olmasa bile düşünülebilirlik açısından refleksif yargı gücünün bir bütünü yakalayabileceği, üstelik bunu ne parçalardan bütüne giderek ne de bütünü akli görü yoluyla kavrayarak yapabileceği bir temellendirme verilmelidir. Böylece parçaların bütünü zemininde varmışçasına birbirileri için var oldukları düşünülebilir ki YGE'de bütünlük ve amaçlılık kavramları bu düşünceyi imler.

Tahmin edilebilir ki YGE yeni bir nesnel alanı ihdas etmediğine ve zihinsel bir birlik tesis etmeye çabaladığına göre belirleyici yargı gücünde olduğu gibi refleksif olanın da doğa ve ahlak alanlarıyla başka türlü bir ilişkisi söz konusudur. Öyle ki YGE nedensellik/zorunluluk ile nihai amaç/gereklilik arasında üçüncü bir alan inşa etmez, aksine amaçlılık yoluyla diğer ikisi için düzenleyici bir çerçeve tesis eder (Kant, 2020, s. 36). Peki, örneğin doğaya amaçlılık atfı, nesnel bilimsel bir yolda yapılabilir mi? Kant doğanın mekanik düzeninin bizim için bilinebilir olduğunu, fakat zihnimiz her ne kadar amaçlılık atfına zorlansa da bunun bilimsel açıdan meşru olmadığını söyler. Öncellerinin bilinen tartışmasına göre doğadaki amaçlılık ya Tanrı tarafından verilmiştir ya da doğaya içseldir. Kant ise her iki seçeneğin de eleştirel projenin ruhuna aykırı birer seçeneği ifade ettiğini düşünür. Çünkü bu görüşler, “modern bilimsel devrim”e şahitlik eden kişilerce üretilmişse de “töz” meselesinin hala klasik metafizik çerçeve anlamaktadır. Oysa amaçlılık zihnin kendisine koyduğu bir ilkedir ki bu ilkeye göre düşünüldüğünde (refleksif yargı yoluyla) doğanın amacı sorulabilir. Konumuz açısından doğanın nihai amacının, (insanın seçmediği koşullarda kendi çabası aracılığıyla ulaşacağı) kültür olduğunu görürüz (Kant, 2020, s. 213). Dikkat edilirse bu sonuç aynı zamanda yapabilir miyim sorusunun yanıtı olarak neyi umut edebileceğime işaret eder. Niyetli eylemlerin niyet edilmemiş sonuçları, doğanın planı gereği mutluluk ile ahlakın bütüleştigi bir kültürün üretilmesi/yaratılması yönündedir. Eylemler tekil karakterde olduğundan ve dünya tarihi gibi bir tümel bulunmadığından, bir yığın halinde gördüğümüz insan eylemlerinin bir bütün olarak dünya tarihinin parçaları fikri altında düşünülmesi yargı gücünün marifetidir.

Kant'ın Hıristiyan Avrupa'dan modern Batı'nın inşa edildiği birkaç yüzyıllık sürecin en kritik bir döneminde tekili tümel olmaksızın düşünme konusunu, özellikle de üretim ve yaratım ile ilişkili iki alan üzerinden gündeme getirmesi oldukça manidardır. Çünkü özel olarak Avrupa ve genel olarak insanlık için birkaç yüzyıldır süregelen dönüşümlerin nasıl anlaşılması gerektiği ve gidişatın yönü hakkında ortaya konan tüm fikirler, insan eylemlerinin bu alanına ya mekanik bilimin ya da ahlak dolayısıyla (teist, deist veya politik) teolojinin gölgesinde tartışılmaktadır (Cassirer, 1996, s. 361 vd.). Oysa Kant, örneğin doğal teleoloji hangi disiplinin altına yerleşecek diye sorduğunda, hiçbiri diyerek onu eleştirel projede alıkoyar.

Kant yaşadığı dönemi henüz “aydınlanma çağı” olarak anmıştır ve “aydınlanmış çağ”ın geleceğini umut edebileceğimizi düşünür. Doğa, insanın bu dünyayı kendisi için kendi eylemleri aracılığıyla kurmasını ister ve toplumdışı toplumsallık gibi temel bir antagonizmayı asli bir mekanizma olarak kullanır. Böylece savaş bile ahlaki açıdan istemese de ebedi barışa hizmet etmek üzere dünya tarihindeki rolünü üstlenir. Bilme ile düşünme ayrımının aynı

kaygı ve içeriğe sahip olmamakla birlikte Dilthey'in "tarihsel dünyanın tin bilimlerinde kuruluşu" açısından ortaya koyduğu açıklama ile anlama ayrımını önelediğine dikkat edelim. Kant YGE'de henüz dünya kavramını terimsel bir karşılıkla asli gündemine almamıştır, fakat hukuk, tarih, antropoloji ve politika yazılarının YGE ile karşılıklı okunması meseleyi açık kılmaya yetecek malzeme içerir.

Dünya en yalın haliyle bir kavrayış ve davranış düzeni olarak betimlenebilir. Bu düzenin iki temel özelliğinden biri insan failliği aracılığıyla varlık kazanması, diğeri ise ilişkiselliğidir. Dünyayı yasal/yapısal ya da tarihsel/tinsel gibi farklı sıfatlarla nitelendiren düşünürler, aralarındaki farklılıklara rağmen bu iki özelliği temelde kabul ederler. Söz konusu farklılıklar ise bu özellikler aracılığıyla dünyanın nasıl açıklanması ya da anlaşılması gerektiğine ilişkindir. Her iki özelliğe ilişkin tartışmaların özellikle uygulamaya bakan yüzü, dünyanın statik ve dinamik açıdan düşünülmesi üzerinden yürütüldüğünü görebiliriz. Diyebiliriz ki dünyayı düşünmeye konu edinmek bir şekilde "şimdi" kategorisi içinde sabitlenmiş bir resim ile "geçmiş-şimdi-gelecek" hattında hareketli bir resim vermekle sonuçlanmaktadır.

Yasa temelli bir açıklama kadar tarihsel temelli bir anlama faaliyeti de tekli-sabit gerekse çoklu-hareketli bir resim vermek konusunda kendi içinde tutarlı olduğunu iddia eden resimler sunmuştur. Her resmin bir perspektif ile tutarlı olmak zorunda olmasına benzer şekilde her "dünya resmi" de bir "dünya metafiziği" ile tutarlıdır. Aynı perspektifi paylaşan iki ressamın deneyimlerinin farklı tarzlarda çalışmasının farklı resimler üretmesine benzer şekilde ise her dünya resmi bu defa bir "deneyim metafiziği" ile tutarlıdır. Bu durumda ilgili dünya metafiziği ile deneyim metafiziğinin söz konusu dünya resmi için bir tür "metafizik temellendirme" işlevi gördüğü tahmin edilebilir.

SONUÇ

Çalışmada Yargı Gücünün Eleştirisi'nin dünya kavramı açısından bir yorumu sunulmuştur. Temel argümanımız eserin bir deneyim metafiziği zemininde bir dünya metafiziği içerdiği ve bu açıdan sosyal bilimlerin metafizik temellendirmesi olarak anlaşılabilceği yönündedir. Kant ne YGE'ye mukabil formel bir dünya resmi vermiştir, ne sosyal bilimlerle doğrudan irtibatlı bir temellendirme vermiştir, ne de temellendirmesi herhangi bir sosyal bilim analiziyle içeriksel uygunluk gösterir. Fakat yaptığı temellendirme ile tutarlı olası sosyal bilim yaklaşımlarının, dolayısıyla dünya resimlerinin varlığına işaret edilmiştir. Bunun nedeni Kant'ın öngörüsü veya sıkı takipçiler edinmiş olması değildir. YGE'nin modern dünya metafiziği olması ile sosyal bilimlerin modern dünya tasvirleri sunması arasındaki koşutluktur. Bu koşutluğu tarihsel bir eşleşmeyle sınırlı olarak görmek hala Kantçı bir yerden bakmak anlamına gelir, aksine tarihsel öykü metafizik olanın bedenleşmesinden ibarettir. Özellikle on dokuzuncu yüzyılda geliştirilen sosyal bilim yaklaşımlarının dünyayı mekansal açıdan tarih ile ilişkilendirmesi, bunun zemininde ise nesne yerine dışsal ilişkileri merkeze alan yaklaşımlar benimsemesi kayda değer birer veridir. Sosyal bilimlerdeki metodoloji krizinin; nesne ve anlam sorunu hakkında derinlikli bir analizden bağımsız olarak açık ve seçik bir şekilde anlaşılması ve aşılması mümkün görünmemektedir. Sosyal bilimlerde teorik veya metodolojik tartışmaların bu arka plandan bağımsız sağlıklı bir zeminde yürütülemeyeceği alanın öncü isimlerinin uğraştıkları

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

problemler takip edildiğinde rahatlıkla görülebilir. Sonuç olarak özellikle Batılı olmayan dünyada tartışmanın sosyal bilimlerin felsefileşeceği kaygısından bağımsız yürütülmesi ve asıl kaygının metodoloji tartışması yürüten sosyal bilimcilerin çabalarına kayıtsızlıkla yürütülen uygulamaya yönelik olması gerektiği tahmin edilebilir.

KAYNAKÇA

Cassirer, E. (1996). *Kant'ın yaşamı ve öğretisi*. (D. Özlem, Çev.) İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Dilthey, W. (2021). *Tarihsel dünyanın tin bilimlerinde kuruluşu*. (A. Topakkaya, Çev.) Ankara: Fol Yayınları.

Kant, I. (2020). *Yargı yetisinin eleştirisi*. (A. Yardımlı, Çev.) İstanbul: İdea Yayınevi.

Özlem, D. (2004). *Max Weber'de bilim ve sosyoloji*. İstanbul: Küyerel Yayınları.

Wood, A. W. (2009). *Kant*. (A. Kovanlıkaya, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.

TELEVİZYON DİZİLERİNDE İZLEYİCİLERE SUNULAN KÜLTÜREL ÖĞELER:
GÖNÜL DAĞI DİZİSİNE YÖNELİK BİR İÇERİK ANALİZİ

CULTURAL ITEMS PRESENTED TO VIEWERS IN TELEVISION SERIES: A
CONTENT ANALYSIS FOR THE GÖNÜL DAĞI SERIES

Miyase ASLANTAŞ

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı
Doktora Öğrencisi

Özet

Diziler, ilk örneklerinin yayınlanmasından günümüze kadar gelen süreçte yayın organı geleneksel medya veya dijital ortamlar fark etmeksizin toplumun büyük bir kesimi tarafından ilgiyle takip edilen yapımlar arasında yer almayı başarmışlardır. Ancak televizyon dizilerinin başarılı sayılabilmesi ve uzun süre ekranda kalabilmesi için yüksek reytinglere ulaşması oldukça önemlidir. Son yıllarda yüksek reyting beklentisi ve kaygısı ile önceden izleyicinin beğenisini kazanmış dizilerin bazı değişiklikler yapılarak benzerlerinin çekilmesi yaygınlaşmıştır. Bu duruma paralel olarak da; televizyonda yer alan dizilerde anlatılan hikâyeler ve yansıtılan sosyo-kültürel yapı birbirine benzemeye başlamıştır.

Gönül Dağı dizisi aynı yıl yayınlanan diğer dizilerden farklı bir senaryoyla “Bozkırda bir Anadolu masalı” sloganıyla yayın hayatına başlamıştır. Gönül Dağı’nda; lüks yaşamlar, pahalı eşyalar, büyük yalanlar, aşiret ilişkileri, holding yönetimi, intikam, hırs vs yoktur. Bu duruma rağmen dizi büyük bir izleyici kitlesine ulaşmıştır. Cumartesi akşamları TRT 1 kanalında yayınlanan dizi ayrıca dizilerin isim, etiket ve karakterlerinin sık sık gündem olduğu sosyal medyada da en çok bahsedilenler listesine girebilme başarısını göstermiştir. Tüm bu nedenlerden dolayı Gönül Dağı dizisi araştırma konusu olarak seçilmiştir.

Bu çalışmanın evrenini, 2020 yılında çeşitli kanallarda seyirci ile buluşan toplam 38 televizyon dizisi oluşturmaktadır. Çalışma evreni olarak, başrollerini Berk Atan (Taner) ve Gülsim Ali İlhan’ın (Dilek) paylaştıkları Gönül Dağı dizisi belirlenmiştir. İkinci sezonu ile yayında olan dizinin, 1-10-20-30 (sezon finali) ve 31. (yeni sezon ilk bölüm) bölümleri örneklem olarak seçilmiş ve bu beş bölüm üzerinde dizide hakim olan kültürel yapıyı ortaya koyabilmek amacıyla içerik analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Televizyon Dizileri, Gönül Dağı Dizisi, Kültürel Öğeler, İçerik Analizi

Abstract

The series have managed to be among the productions that have been followed with interest by a large part of society, regardless of the traditional media or digital media, the broadcaster, since the publication of the first examples. However, it is very important that television series arrive high ratings in order to be considered successful and to be watched for a long time. In recent years, with high ratings expectation and concern, it has become common for series that have previously gained the audience’s liking to be filmed similar to

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

them by making some changes. In parallel with this situation; the stories told in the tv series and the socio-cultural structure presented began to resemble each other.

The Gönül Dağı TV series started its broadcasting life with the slogan "An Anatolian tale in the steppe" with a different scenario from other TV broadcasted in the same year. On the Gönül Mountain; There is no luxury life, expensive things, big lies, tribal relations, holding management, revenge, greed etc. Despite this situation, the series reached a large audience. The series, which was broadcast on TRT 1 channel on Saturday evenings, also succeeded in entering the most mentioned list on social media, where the names, tags and characters of the series are frequently on the agenda. For all these reasons, The Gönül Dağı series has been chosen as the subject of research.

The universe of this study constitutes a total of 38 television series that meet with the audience on various channels in 2020. As the universe of the study, the series Gönül Dağı, starring Berk Atan (Taner) and Gülsim Ali İlhan (Dilek), was determined. Episodes 1-10-20-30 (season finale) and 31st (first episode of the new season) of the series, which is on the broadcasting with its second season, were selected as samples and a content analysis was made on these five episodes in order to reveal the dominant cultural structure in the series.

Keywords: Tv Series, Gönül Dağı Series, Cultural Elements, Content Analysis

ORIENTATION OF FICTIONS AND METHODOLOGICAL PROBLEMS IN SCIENCE

BİLİMDE KURGULARIN YÖNLENDİRİCİLİĞİ VE YÖNTEMSSEL PROBLEMLER

Kemal ÇİNÇİN

Dr. Öğretim Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Felsefe Bölümü

ORCID ID: 0000-0003-3188-362X

Özet

Bilimsel ilerlemede zihinsel kurguların yönlendiriciliği, olgusal bir duruma evrilmiş gözükmektedir. Böylece zihinsel tasarımların simülasyonu olanaklı kılınmış ve teorik gerekliliğe yönelik ihtiyaç kısmen de olsa ortadan kalkmış gözükmektedir. Bu durum, bilimsel yoruma olan pratik ihtiyacın çokluğu nedeniyle pratik çözümlerin teorik altyapıdan uzaklaşması olasılığını gündeme getirmiştir. Akademide bu türden bilimsel çalışmaların oranına yönelik bir çalışma henüz yapılmamıştır. Takip edilemez boyutlardaki bilimsel üretim, epistemolojik ve yöntemsel bir takım problemler içermektedir. Bu zorunlu çeşitlilik içerisinde, uzmanlaşma gerekliliği ise bilimin topluca ele alınışını ve yorumlayışını da zorlaştırmaktadır. Yakın zamanda, bilimsel üretim alanında olası yapay zeka uygulamalarının da artacak olması, insanların bilimi yorumlayışında bir takım problemlere neden olacaktır.

Farklı bilimsel alanlarda yapılan çalışmaların, o alana ait yeterli bilgi birikimi olmadan akademik olarak yorumlanması, pratik yaşama yönelik de sorunlar ortaya koymaktadır. Özellikle sosyal bilimlerin, fen, matematik ve mühendislik dallarındaki gelişmeleri yakından takip etmesi önemlidir. Ancak çıkabilecek yöntemsel sorunlar da göz ardı edilmemelidir. Sonuç olarak bilimin takibi, anlamı, yorumu ve yöntemi konusunda farklı tartışmaların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Çalışmanın amacı, bilim tarihi açısından bu problemlerin tartışılmasına katkıda bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Bilim, Yöntem, Kurgu, Anlam, Yorum

Abstract

The orientation of mental fictions in scientific progress seems to have evolved into a factual situation. Hence, the simulation of mental designs has been made possible and the need for theoretical necessity seems to have disappeared to a certain extent. This situation has brought up the possibility that practical solutions will move away from the theoretical substructure due to the great practical need for scientific interpretation. A study on the rate of such scientific studies has not yet been handled in the academy. Scientific production in untraceable dimensions includes a number of epistemological and methodological problems. In this compulsory diversity, the necessity of specialization makes it difficult to discuss and interpret science collectively. In the near future, the fact that possible artificial intelligence applications in the field of scientific production will increase will cause some problems in people's interpretation of science.

The academic interpretation of studies in different scientific fields without sufficient knowledge of that field also poses problems for practical life. It is important that social

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

sciences especially follow developments in science, mathematics and engineering closely. However, the methodological problems that may arise should not be ignored. As a result, it is inevitable that different discussions will arise about the pursuit, meaning, interpretation and method of science. The aim of the study is to contribute to the discussion of these problems in terms of the history of science.

Keywords: Science, Method, Fiction, Meaning, Interpretation

YAPAY ZEKA VE ROBOT TEKNOLOJİSİ ÖZELİNDE TOPLUMSAL HAREKETLERİ ANALİZ ETMEK

ANALYZING SOCIAL MOVEMENTS IN TERMS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ROBOTICS

Meltem TOKSOY ÇAĞAL

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı
Doktora Öğrencisi

Özet

İnsanlık tarihine bakıldığında toplumlarda yaşanan değişimlerle birlikte farklı nitelikte toplumsal hareketlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Yaşanılan dönemin özelliğine ve içeriğine göre sosyal hareketler eski ve yeni sosyal hareketler olmak üzere iki şekilde sınıflandırılmıştır. İlk ortaya çıkan toplumsal hareketler devrimsel nitelikte iken sonrasında ortaya çıkanlar her ne kadar farklı şekillerde adlandırılrsa da toplumda yaşanan memnuniyetsizlikleri dile getirme amacı taşımaktadır. Toplumsal hareketlerin en önemli sebeplerinden biri yaşanan teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelerin getirdiği çeşitli alanlardaki değişimlerdir. Günümüz dünya toplumlarının, yapay zekâ ve robot teknolojisinde yaşanan ilerlemeler ile yeni bir değişim ve dönüşüme girdiği bilinmektedir. Bu değişimle birlikte yapay zekâ ve robot teknolojisi toplumlar için avantajlar ve dezavantajları da beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte yapay zekâ ve robot teknolojisinin kullanıldığı bazı uygulamaların bireylerde memnuniyetsizlik, tedirginlik yarattığı da yapılan eylemlerde görülmektedir.

YZ ve robot sistemlerinin hangi uygulamalarının bireylerde rahatsızlık veya tedirginlik yarattığını tespit etmek ve bu eylemleri toplumsal hareketler bağlamında ele almak amacı ile yapay zekâ ve robot teknolojisi özelinde toplumsal hareket paradigmalarının analizinin yapılmasının gerekli olacağı düşünülmüştür. Bu kapsamda yabancı basında konu ile ilgili yer alan altı tane haber örneği ve çeşitli kaynaklar, tarihsel tarama modeli ve doküman analizi tekniği ile incelenmiş elde edilen veriler literatür ile desteklenmiştir. Bu kapsamda ilk olarak yapay zekâ-robot teknolojisi ve toplumsal hareketlerin tanımı yapılmış, toplumsal hareket kuramlarına yer verilmiştir. Sonrasında teknoloji ve toplumsal hareketler, yapay zekâ-robot teknolojisi ve toplumsal hareketler arasındaki ilişkinin tarihsel sürecine değinilmiştir. Yapılan analizlerle, bu bağlamda oluşabilecek toplumsal hareketlere dikkat çekilerek farkındalık yaratılacağı düşünülmektedir. Böylece toplumda bu teknolojiye yönelik huzursuzluk yaratan uygulamaların tespiti sağlanarak bu geçişin daha sakin gerçekleşmesi için ne tür tedbir alınması gerektiğine rehberlik edeceği ve ilerde yapılmak istenen benzer çalışmalara da yol göstereceği düşünülmektedir. Son olarak çalışma kapsamında konu ile ilgili önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, toplumsal hareket, toplumsal hareket kuramları, Luddite hareketi.

Abstract

When we look at the history of humanity, it is seen that social movements of different nature have emerged with the changes in societies. According to the characteristics and content of the period, social movements are classified in two ways as old and new social movements. While the first emerging social movements were of a revolutionary nature, the ones that emerged afterward, although named in different ways, aim to express the dissatisfaction experienced in the society. One of the most important causes of social movements is the technological developments and the changes in various fields brought by these developments. It is known that today's world societies have entered a new alteration and transformation with the advances in artificial intelligence and robot technology. With this alteration, artificial intelligence and robotics bring advantages and disadvantages for societies. However, it is seen in actions that some applications in which artificial intelligence and robot technology are used create dissatisfaction and uneasiness for individuals.

It was thought that it would be necessary to determine which applications of AI and robot systems cause discomfort or uneasiness in individuals and analyze social movement paradigms specific to AI and robotics in order to deal with these actions in the context of social movements. Within this scope, six news samples in the foreign press and various sources related to the subject were examined with the historical scanning model and document analysis technique, and the obtained data were supported by the literature. In this context, firstly, artificial intelligence-robotics and social movements were defined, and social movement theories were included. Afterwards, the historical process of the relationship between technology and social movements, artificial intelligence-robot technology and social movements was mentioned. With the analyzes made, it is thought that awareness will be created by drawing attention to the social movements that may occur in this context. Therefore, it is thought that it will guide the measures to be taken in order to make this transition easier by identifying the applications that cause uneasiness in the society towards this technology, and it will also guide similar studies to be done in the future. Finally, suggestions will be made on the subject within the scope of the study.

Keywords: Artificial intelligence, social movement, social movement theories, Luddite movement.

HERMENEUTİK OKUMALAR III: EMPEDOKLES'İN KOZMİK ÇEVİRİMİNİN BÜYÜK PATLAMA TEORİSİ EKSENİNDE OKUNMASI

HERMENEUTIC READINGS III: READING EMPEDOCLES' COSMIC CYCLE ON THE AXIS OF BIG BANG THEORY

Recep KÜLCÜ^{1,2}

¹Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Zir. Fak. Tarım Mak. ve Tek. Müh. Böl., Isparta.

²Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ABD (Yüksek Lisans ve Doktora)

ORCID: 0000-0002-7185-6514

Özet

Hermeneutik okumalar yayın serilerinin hedefi geçmişin bilimsel paradigması içerisinde oluşturulan teori, iddia ve düşünceleri bugünün bilimsel çerçevesi içerisinde okumak ve yorumlamaktır. Yayın serisinin üçüncü çalışmasında Empedokles'in kozmik çevrimi, modern bilimin büyük patlama teorisi ekseninde okunmuştur.

Empedokles'in kozmik çevrimi dört aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada evrendeki tüm varlıkları oluşturan hava, ateş, toprak ve su sevgi kuvvetinin altında bir aradadır. Bu aşamada hareket yoktur. Bu aşamadan sonra nefret kuvveti unsurları birbirinden ayırtırmak doğrultusunda itmektedir. İkinci aşamada nefretin güçlenişiyle hareket ortaya çıkmaktadır. Üçüncü aşamada nefret hâkim olmakta ve hareket durmaktadır. Daha sonra sevgi yeniden güçlenerek hareketi başlatmakta ve çevrim başlangıç noktasına ilerlemektedir.

Modern fiziğin evrenin oluşumunu açıklamakta kullandığı büyük patlama teorisiyle Empedokles'in kozmik çevrimi arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır. Büyük patlama teorisi, evrenin hareketsizlik halinden büyük bir patlamayla hareket haline geçtiğini ve evrende madde ve zamanın bu patlama sonrasındaki süreçlerde oluştuğunu iddia etmektedir. Büyük patlama teorisine göre evren genişlemektedir. Ancak genişleme tamamlandıktan sonra ne olacağı konusunda bilim insanları arasında tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bilim insanlarının bir kısmı genişlemenin belli bir aşamada duracağını ve sonra geriye dönüşün olacağını iddia etmektedirler. Bu senaryo Empedokles'in kozmik çevrimiyle örtüşmektedir. Çalışma kapsamında; Empedokles'in kozmik çevrimi tarihsel hermeneutik bağlamda yorumlandığında modern fiziğin büyük patlama teorisine karşılık gelebileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Empedokles, Büyük Patlama, Kozmik Çevrim, Hermeneutik, Evren

Abstract

The aim of hermeneutic readings publication series is to read and interpret the theories, claims and thoughts created within the scientific paradigm of the past within the scientific framework of today. In the third study of the series of publications, Empedocles' cosmic cycle is read in the axis of the big bang theory of modern science.

Empedocles' cosmic cycle consists of four stages. In the first stage, air, fire, earth and water, which make up all beings in the universe, are together under the force of love. There is

no movement at this stage. After this stage, the force of hatred pushes the elements to separate them from each other. In the second stage, the movement emerges with the strengthening of hatred. In the third stage, hatred prevails and the movement stops. Then love gets stronger again and starts the movement and the cycle progresses to the starting point.

There are great similarities between the big bang theory used by modern physics to explain the formation of the universe and Empedocles' cosmic cycle. The big bang theory claims that the universe went from rest to motion with a big bang and that matter in the universe was formed in the processes after this explosion. According to the big bang theory, the universe is expanding. However, there is no consensus among scientists about what will happen after the expansion is complete. Some scientists claim that the expansion will stop at a certain stage and then there will be a reversal. This scenario coincides with Empedocles' cosmic cycle. Scope of work; It is concluded that when Empedocles' cosmic cycle is interpreted in the context of historical hermeneutics, it can correspond to the big bang theory of modern physics.

Keywords: Empedocles, Big Bang, Cosmic Cycle, Hermeneutics, Universe

GİRİŞ

Hermeneutik okumalar yayın serilerinin hedefi, geçmiş dönemlerde filozof, düşünür ve bilim insanları tarafından farklı konularda ileri sürülmüş düşünce, teori veya kavramların günümüzün bilimsel paradigması içerisindeki karşılıklarını bulmak, anlamak ve açıklamaktır. Bu kapsamda ilk iki yayın, Empedokles'in sevgi ve nefret kavramları konusunda hazırlanmıştır. Birinci yayında nefret kavramı entropi ekseninde okunurken, ikinci yayında sevgi kavramı higgs bozonu ve standart model ekseninde okunmuştur (Külcü, 2018 ve Külcü, 2021).

Empedokles kendisinden önceki doğa filozoflarından farklı olarak *arkhe* konusuna plüralist bir yaklaşım geliştirmiştir. Onun felsefesinde evreni oluşturan tüm varlıklar dört temel unsurun (Hava, su, toprak ve ateş) karışımlarından oluşmaktadır. Bu yaklaşımıyla Parmenides'in değişimin yokluğu düşüncesini benimsemiş gibi görünse de, sevgi ve nefret güçlerinin etkisiyle gerçekleşen hareket fikri Herakleitos'un değişimin varlığı düşüncesine yakındır. Bu bağlamda Parmenides ve Herakleitos'u uzlaştırma çabası içerisinde olduğu söylenebilir.

Empedokles'in evren anlayışında sevgi ve nefret kuvvetlerinin önemli bir yeri vardır. Onun felsefesinde nefret varlıkları dağılma doğrultusunda ilerlerken sevgi bir araya getirme ve düzen oluşturma hedefiyle çekim oluşturmaktadır. Empedokles'e göre hareketi doğuran, bu iki gücün arasındaki rekabettir. Evrene sadece nefret veya sevginin hâkim olması durumunda hareket durmaktadır. Empedokles'e göre evrende kozmik bir çevrim vardır ve bu çevrimde bazı aşamalarda sevgi bazı aşamalarda nefret kuvvetleri etkin olmaktadır.

EMPEDOKLES'İN KOZMİK ÇEVİRİMİ

Empedokles evrenin oluşumunu birkaç aşamada ele almaktadır. Onun evrenin oluşuma dair yapmış olduğu açıklama dört temel ilke ve iki güç prensibine dayanmaktadır. Sevgi aynı türden olmayan unsurları birbirine yaklaştırırken, nefret ayrıştırıcı bir etki yapmaktadır.

Empedokles'e göre bu iki güç evrende daima var olacaktır. Empedokles bu düşüncelerini aşağıdaki dizeleriyle açıklamaktadır (Kranz, 2014, B16: 119):

*Çift şey diyeceğim: gah tek bir gün doğar
Çok şeylerden, gah da çok şeyler biter "bir"den ayrılıp.
İkilidir ölümlü şeylerin doğuşu, ikili yok oluşu.
Birini bütün nesnelere toplanması doğurur ve yok eder.
Ötekiyse dağılınca onlar yetişmişken uçup gider.
Ve bunlar değişip dururlar hiç kesilmeden.
Gah Sevgiyle toplanır bir olur bütün şeyler
Gah da ayrılırlar yine tek tek Nefretin kınıyla.
Nasıl çoklardan bir tek biliyorsa bitip yetişmesini
Ve yine bir tek ayrılınca nasıl çoklar çıkıyorsa
Öylece doğmaktadırlar ve sürekli değil onlar için yaşama
Nasıl değişir dururlarsa hiç kesilmeden
Öylece hareketsiz kalırlar çevre içinde daima.*

Şekil 1. Empedokles'in Kozmik Çevrimi

Empedokles'e göre sevgi ve nefretin mücadelesi dört aşamalı kozmik bir çevrim oluşturmaktadır. Birinci aşamada sevgi evrene hâkimdir ve bütün unsurlar sevginin çekim gücüyle bir araya toplanarak bir küre oluşturmuşlardır. Bu safhada herhangi bir hareket veya evrende şu an gördüğümüz canlı ve cansız unsurlar bulunmamaktadır. Empedokles bu aşamayı aşağıdaki dizeleriyle ifade etmektedir (Kranz, 2014, B27 ve B27a: 122-123):

O zaman ne güneşin hızlı organları ayırt edilebilir

*Ne de toprağın kallı kuvveti, ne de deniz
Böylece uygarlığın sağlam sığınağında saklı olan duruyor
Küre şeklindeki Sphairos, çevredeki yalnızlığına sevinerek.
Ne ayıklanma ne de yakışsız kavga vardı organlarda*

Kozmik çevrimde birinci aşama başlangıç noktasıdır ve bu aşamada sevgi hâkimdir. İkinci aşamada nefretin evrene nüfus etmesiyle birlikte dağılma başlamaktadır. Nefret gücü, küre içerisinde bir araya gelmiş unsurları dağılmaya ve ayrışmaya zorlamaktadır. Kozmik çevrimde ikinci aşama nefretin yükselişi olarak ifade edilmekte ve bu süreç nefretin egemenliğine kadar devam etmektedir. Empedokles'e göre ikinci aşamaya geçiş, zamanı ve hareketi başlatmıştır. Empedokles, nefretin yükselme süreci olan ikinci aşamayı aşağıdaki dizeleriyle ifade etmiştir (Kranz, 2014, B30 ve B31: 122-123):

*Fakat nefret iyiden iyiye gelişip de (Sphairosun) organlarında
Saygınlığı yükselince, sırayla onlara (sevgiyle nefrete)
Sağlam yeminle gösterilen zamanın tamamlanışıyla,
Bozuldu uygarlığın durgunluğu, doğdu hareket.
Sarsıldı çünkü, sırayla bütün organları Tanrı'nın.*

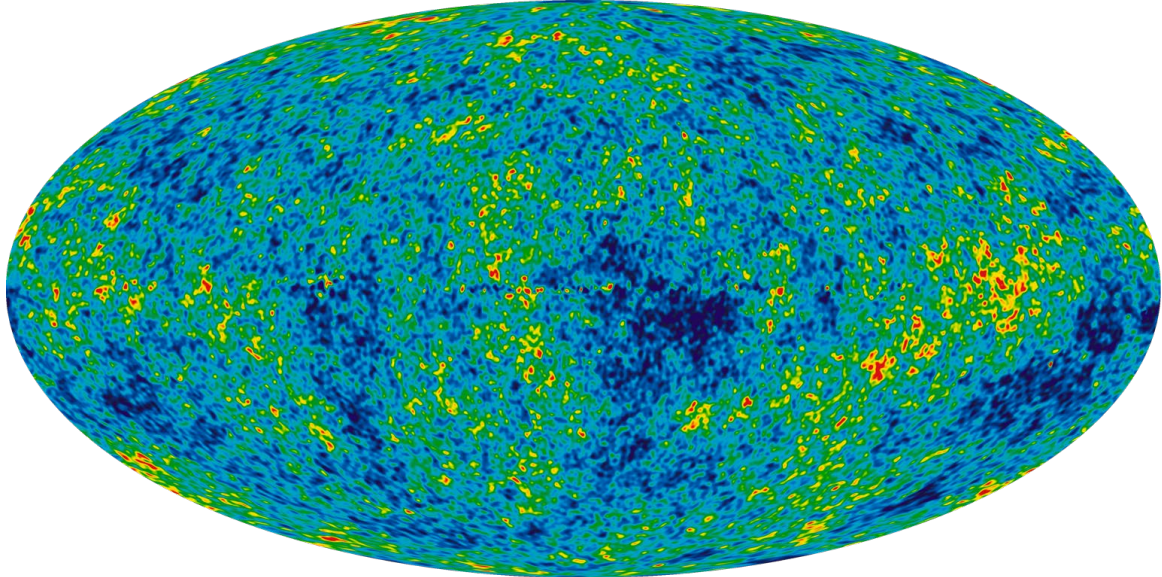
Hermeneutik okumalar yayın serisinin ilk çalışmasında evrendeki nesnelere ve unsurları dağılma doğrultusunda sürükleyen nefret gücünün günümüzdeki karşılığı entropi olarak öngörülmüştür (Külcü, 2018: 60). Entropi, termodinamikte enerjinin düzensizliğini ifade etmek için kullanılmaktadır, zamanın başlangıcında entropi sıfırdır ancak evrenin genişlemesiyle entropi artmaktadır. Entropi artışı kapalı bir sistemde verimliliğin azalmasına neden olmaktadır. Entropi günümüzde sosyal bilimlerde de yaygın bir kullanım alanı bulmaktadır (Külcü, 2018: 59).

Empedokles'in kozmik çevriminin üçüncü aşamasında nefret evrenin bütününe hâkim olur. Bu aşamada evreni oluşturan dört unsur olan hava, su, toprak ve ateş tamamen ayrışır ve hareket durur. Dördüncü aşama sevginin yeniden yükselişidir. Bu aşamada hareketi başlatan sevgidir. Sevgi ayrılmış olan dört unsuru yeniden farklı oranlarla birleştirerek varlıkları oluşturur (Çağrı, 2015: 177). Kozmik çevrimde ikinci ve dördüncü aşamalarda evrendeki canlı ve cansız unsurlar oluşmaktadır. Empedokles canlı ve cansız varlıkların hareketin olduğu aşamalarda belirli bir süreç içerisinde gelişerek ortaya çıktığını ifade etmektedir. Empedokles'e göre bu çevrim durmadan bir döngü halinde devam etmektedir.

MODERN FİZİKTE EVRENİN OLUŞUMU VE BÜYÜK PATLAMA

Büyük patlama (Big Bang), evrenin ortaya çıkışını açıklamakta kullanılan ve modern fizikte birçok bilim insanı tarafından üzerinde uzlaşmış bir teoridir. Bu teoriye giden yol evrenin genişlemesinin fark edilmesiyle başlamıştır. Büyük patlama teorisine göre evren ve zaman, günümüzden yaklaşık 13,7 milyar yıl önce gerçekleşen büyük bir patlamayla doğmuştur. Hubble 1929 yılında gökyüzü gözlemleri sonucunda uzaydan gelen ışığın spektral dağılımının düzenli bir şekilde kırmızı bölgeye kaydığını ortaya çıkartmıştır. Bu durumun, evrenin genişlemesi sonucunda ışık kaynağı olan nesnelere uzaklaşmasıyla meydana gelen Doppler etkisi ile olduğu sonucuna varılmıştır (Barrow ve Tipler, 1986).

Evrenin genişlemesinin keşfi büyük patlamaya dair ilk ipuçlarını ortaya çıkartmıştır. George Gamow ve Gları Ralph Alpher 1948’de evrenin ilk oluşum evresinde hidrojenin oluşması için çok yüksek sıcaklık ve yoğunluğun olması gerektiğini iddia etmişlerdir. Bu kapsamda yüksek yoğunluk ve sıcaklık ortamı oluşmuşsa bunun kozmik mikrodalga fon ışınımına ulaşarak ispatlanabileceği düşüncesi ileri sürülmüştür (Hawking, 2013: 151). Penzias ve Wilson bu ışımalara radyo dalgaları yoluyla ulaşmışlardır (Weinberg, 1998: 66-67). Penzias ve Wilson bu keşifleri nedeniyle 1978 yılında Nobel fizik ödülü almaya hak kazanmışlardır. Kozmik mikrodalga fon ışınım haritası 1989 yılında COBE (Cosmic Bacround Explorer) uydusu tarafından net bir şekilde ortaya çıkartılmış ve Amerikan Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi (NASA) tarafından yapılan çalışmalarla detaylı bir harita ortaya konulmuştur. COBE araştırmacıları olan John Mather ve George Smoot bu çalışmalarlarıyla 2006 yılında Nobel Fizik ödülünü almışlardır. Daha sonra NASA, WMAP (Wilkinson Microwave Anisotropy Probe) projesi kapsamında evrenin 400 000 yaşındaki halini daha detaylı bir şekilde haritalamıştır (NASA, 2021). Bu keşifler sonrasında büyük patlama modern bilim tarafından kabul gören bir teori olmuştur.

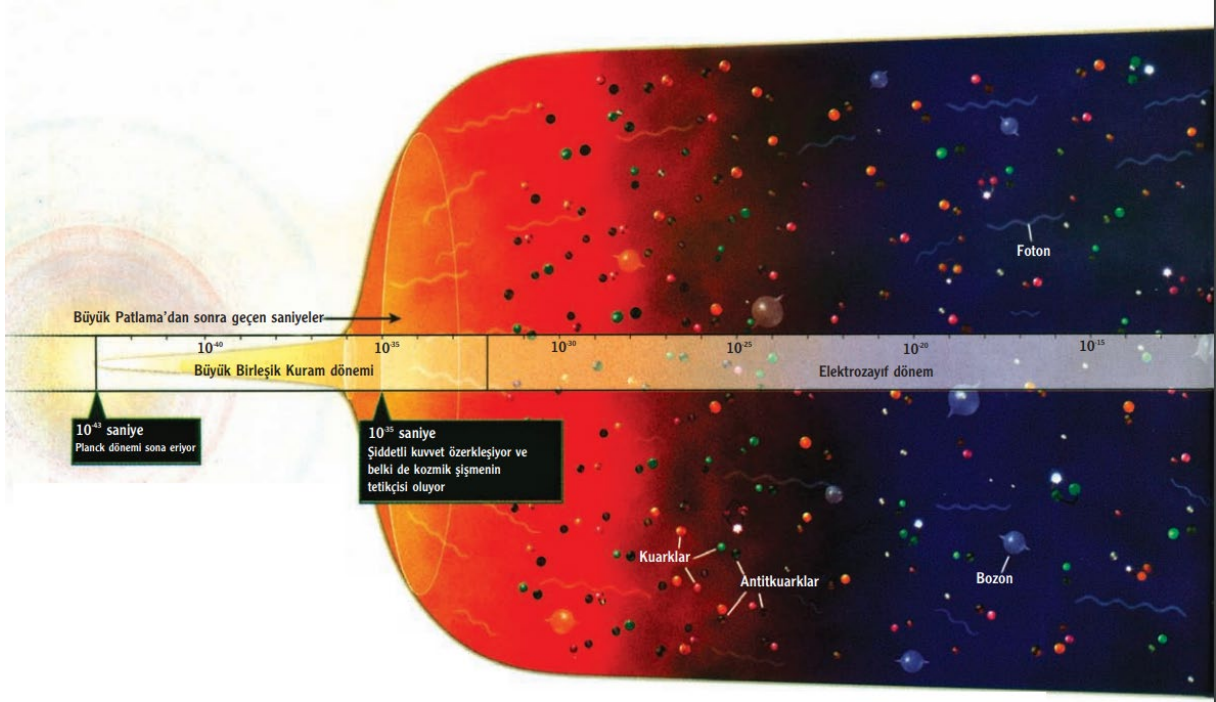

Şekil 2. WMAP projesi kapsamında detaylı şekilde haritalanan kozmik mikrodalga fon radyasyonu (NASA, 2021)

Modern bilim ve kuantum fiziği evrenin büyük patlama anını modelleyememekte ve “Tekillik anı” olarak adlandırmaktadır. Ancak ilk andan 10^{-43} saniye sonrasına (Planck zamanı) dair modeller yapılabilmektedir (Ball, 1999). Patlamanın ilk anında uzay ve zamanın henüz oluşmaması, Planck zamanına kadar olan dönemde çok yoğun çekim ortamının bulunması fizik kanunlarının kullanılmasına engel olmakta ve geçersiz kılmaktadır. Planck zamanı da çekimin çok yoğun olduğu ve evreni oluşturan her şeyin bir arada bulunduğu bir alanda gerçekleşmekteydi.

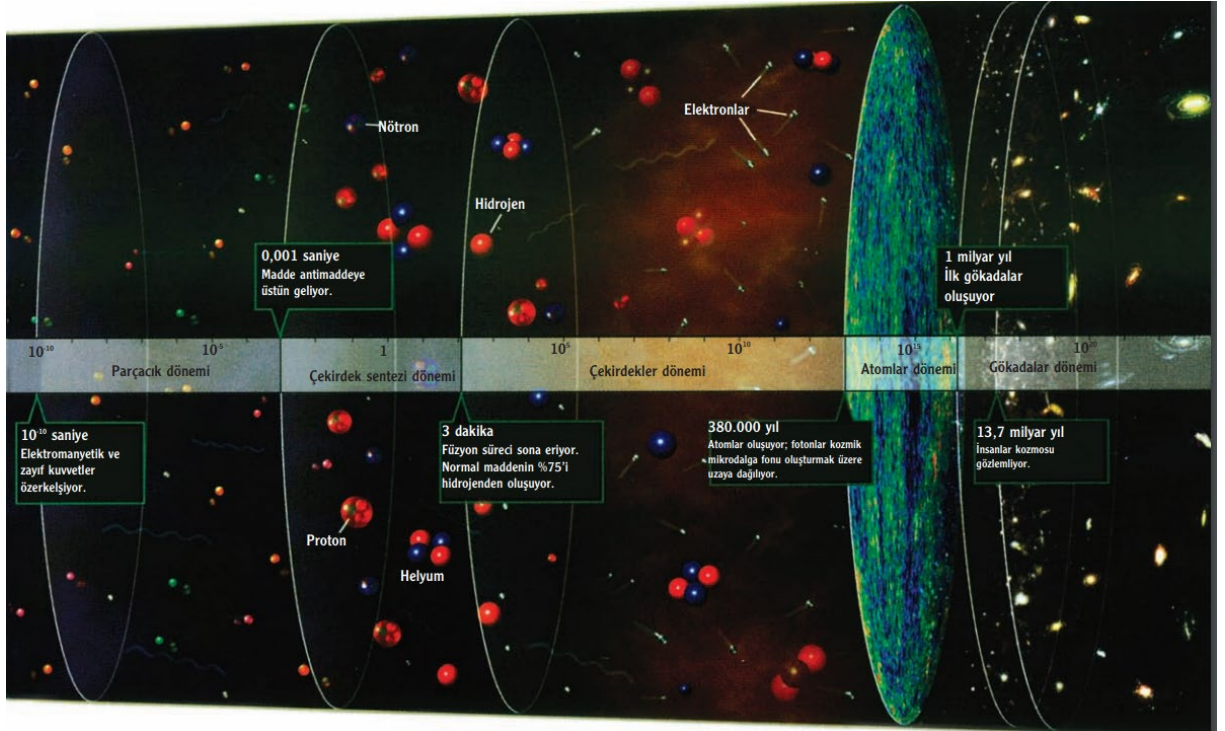
Planck zamanından sonraki süreç büyük birleşik kuram dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde evrenin genişlemesi, 10^{-35} . saniyeden itibaren kütle çekim kuvvetinin diğer kuvvetlerden (elektromanyetik, zayıf ve güçlü çekirdek kuvveti) ayrışması sonucunda hızlanmış ve şişme dönemine girilmiştir. 10^{-32} . saniyede güçlü çekirdek kuvveti de diğer kuvvetlerden ayrılmış ve bunun sonucunda madde ve anti madde birbirlerini yok

etmişlerdir. Fakat bu süreç sonunda bir miktar madde evrende varlığını devam ettirebilmiştir (Şekil 3). 10^{-11} saniyede zayıf kuvvet ile elektromanyetik kuvvet de birbirlerinden ayrılmışlardır. Birinci saniyede elektron ve nötrinolar ayrıştıktan sonra üçüncü dakikada proton ve nötronlar oluşmuştur. 300 000 yıl sonra hidrojen ve helyum gibi hafif elementler oluşmuş ve sıcaklığın düşmesine bağlı olarak diğer atomlar, yıldızlar ve gök adalar meydana gelmiştir (Şekil 4). Planck zamanında 10^{32} K olan sıcaklık, 300 000 yıl sonra 3000 K ve günümüzde (13,7 milyar yıl sonra) 2,725 K seviyelerine kadar düşmüştür (Varlıklı, 2013: 4-6).

Şekil 3. Büyük patlamadan 10^{-15} saniye sonrasına kadar geçen süreç (Bilim ve Teknik, 2007: 46)

Şekil 4. Evrenin oluşumu 10⁻¹⁰ saniyeden günümüze kadar (Bilim ve Teknik, 2007: 47)

Evrenin genişlemesi halen devam etmektedir fakat bu genişlemenin sürekliliği konusunda görüş farklılıkları bulunmaktadır. Bazı araştırmacılara göre bu genişleme zamanla yavaşlayacak ve belirli bir denge noktasında duracaktır. Bu noktada ısı dağılımı homojenleşecek ve hareket de duracaktır. Bu teoriye muhalif olan bilim insanlarına göre denge döneminde cisimler arasındaki çekim kuvveti evreni tekrar küçülerek başlangıç anına (Tekillik dönemine) götürecektir (Topdemir ve Unat, 2014 :306). Açılıp kapanan evren modeli ilk olarak Alexander Friedman tarafından ileri sürülmüş ve Rus bilim insanları Evgeny Lifshitz ve Isaak Markovich Khalatnikov tarafından geliştirilmiştir (Hawking, 2013: 64).

SONUÇ

Empedokles'in evrenin oluşumuna dair yaptığı açıklamalarda ortaya koyduğu kozmik çevrime göre başlangıçta evrendeki çokluğu oluşturan dört unsur (Ateş, hava, toprak ve su) sevgi kuvvetinin etkisi altında bir aradadırlar ve hareketsizdirler. Modern bilim açısından bu an büyük patlama öncesine karşılık gelmektedir. Modern bilime göre evren yoğun ve sıcak bir aşamadan sonra bir patlama ve genişleme sürecine girmiştir. Empedokles'in kozmik çevriminin ikinci aşamasında nefret kuvveti cisimleri dağılmaya sürüklemekte ve hareketi başlatmaktadır. Hareketin başlaması zamanın da başlaması anlamına gelmektedir. Bu aşama modern fiziğin teorisinde Planck zamanı öncesine karşılık gelmektedir. Planck zamanı sonrasında evrende genişleme ve soğuma başlamıştır. 10⁻³⁵. saniyeden itibaren 4 temel kuvvetten kütle çekim kuvvetinin ayrışmasıyla evredeki genişleme hızı artmıştır. Bu aşama Empedokles'in kozmik çevrimindeki nefretin yükselişi evresinin başlangıcı olarak görülebilir. Evrende sıcaklığın düşmesi ve entropinin yükselmesi sonucunda ne olacağı konusunda farklı senaryolar bulunmaktadır. Alexander Friedman tarafından ortaya atılan

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

açılıp kapanan evren senaryosuna göre, evren genişlemesini tamamladıktan sonra hareket duracak ve zaman geriye işleyerek evreni başlangıç noktasına döndürecektir. Empedokles'in kozmik çevriminde evrende hareketin durması nefretin hâkimiyeti evresine karşılık gelmektedir. Evrenin yeniden başlangıç noktası olan tekillik aşamasına dönüşü ise sevginin güçlenişiyle açıklanmaktadır. Bu bağlamda, Friedman ve onun senaryosunu kabul eden bilim insanlarının öngörülerıyla Empedokles'in düşünceleri örtüşmektedir.

Hermeneutik okumalar yayın serilerinde, eski dönemlerde ileri sürülmüş teoriler ve düşünceler modern bilimin kuramları doğrultusunda tarihsel hermeneutik bağlamda yeniden okunmakta ve yorumlanmaktadır. Bu kapsamda yapılan yorumlar, bilimsel bir kesinlik taşımamakta yazarın kendi değerlendirmeleri sonucunda gerekçelendirdiği kanaatlerini içermektedir.

KAYNAKLAR

- Ball, F. (1999). Physics at the Planck time. Nature, vol:402, C61.
- Barrow J., Tipler, F. (1986). The Anthropic Cosmological Principle. Oxford: Clarendon Press, England.
- Bilim ve Teknik (2007). Büyük Patlama, Mayıs 2007, Tübitak, Ankara.
- Çağrı, E. (2005). Empedokles. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE) Güz Sayı 15, 175-182.
- Hawking, S. (2013). Zamanın Kısa Tarihi, çev. Barış Gönülşen, Alfa Yayıncılık, İstanbul.
- Kranz, W. (2014). Antik Felsefe Metinler ve Açıklamalar. (Çeviren Suat Baydur) Cinius Sosyal Yayınları, İstanbul.
- Külcü, R. (2018). Hermeneutik Okumalar I: Empedokles'de Sevgi ve Nefret Kavramlarının Entropi Ekseninde Okunması. Akademia Sosyal Bilimler Dergisi, 4(1), 53-61.
- Külcü, R. (2021). Hermeneutik Okumalar II: Empedokles'de Sevgi ve Nefret Kavramlarının Standart Model Ve Higgs Bozonu Ekseninde Okunması, 9(1) 248-255.
- NASA, (2021). Making Sense of the Big Bang: Wilkinson Microwave Anisotropy Probe erişim adresi: <https://www.nasa.gov/feature/making-sense-of-the-big-bang-wilkinson-microwave-anisotropy-probe> erişim tarihi: 05/10/2021.
- Topdemir, H.G., Unat, Y.(2014). Bilim Tarihi. Pegem Akademi, Ankara.
- Varlıklı, N. (2013). Kozmik Nötrino Kaynaklı Bianchi Tipi Bazı Uzay Zamanlar ve Özellikleri. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fizik Anabilim Dalı Doktora Tezi
- Weinberg, S. (1998). İlk Üç Dakika, çev. Zekeriya Aydın-Zeki Aslan, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 7. bs. Ankara.

EKOSANTRİK PSİKO-FELSEFİ (EPF) KURAM ve EUDAİMONİZM İLİŞKİSİ

RELATIONSHIP OF ECOCENTRIC PSYCHO-PHILOSOPHY (EPP) THEORY AND EUDAİMONISM

Recep KÜLCÜ^{1,2}

¹Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Zir. Fak. Tarım Mak. ve Tek. Müh. Böl., Isparta.

²Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ABD (Yüksek Lisans ve Doktora)

ORCID: 0000-0002-7185-6514

Özet

Ekosantrik Psiko-Felsefi (EPF) Kuram, postmodern öznenin travmalarını, uygarlık tarihinin evrimi içerisinde analiz eden ve bu analiz sonucunda 4 ilke ve 3 farklı yöntemle bu travmaları onarmaya çalışan bir kuramdır. Kuramın ilkeleri; eudaimonizm, aksiyoloji, monadizasyon ve ekosantrizm'dir. EPF kuramının yöntemleri ise felsefi terapi, ekoterapi ve pozitif psikolojidir. Ekosantrik Psiko-Felsefi (EPF) Kuram'ın temel hedefi, postmodern ve belirsizlikler dünyası içerisinde bireyin, ruhun sarsılmazlığı bağlamında mutluluğa ulaştırılmasıdır. Bu kapsamda eudaimonizm, EPF kuramının amacını belirleyen ilkedir. Antik çağlardan günümüze felsefi bir tartışmanın konusu olan eudaimonizm mutlulukçuluk olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu kavramın arka planında gerçekleşen tartışma; insanı gerçekte neyin mutlu edebileceğinin cevabının arayışıdır. Bazı filozoflar insanları kısa süreli hazların mutlu edeceğini savunurken, bir kısım filozoflar uzun süreli hazları temel almaktadırlar.

Bu çalışmada Ekosantrik Psiko-Felsefi (EPF) Kuram ile eudaimonizm arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Uygarlık tarihinde yaşanan ilerlemelerin, insanları kısa süreli hazlara yönlmesi ve bu sürecin neden olduğu travmalar ele alınmış ve EPF kuramının genel ilkeleri sunulduktan sonra, hangi eudaimonist yaklaşımın benimsendiği açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekosantrik Psiko-Felsefi (EPF) Kuram, Eudaimonizm, Felsefe, Psikoloji

Abstract

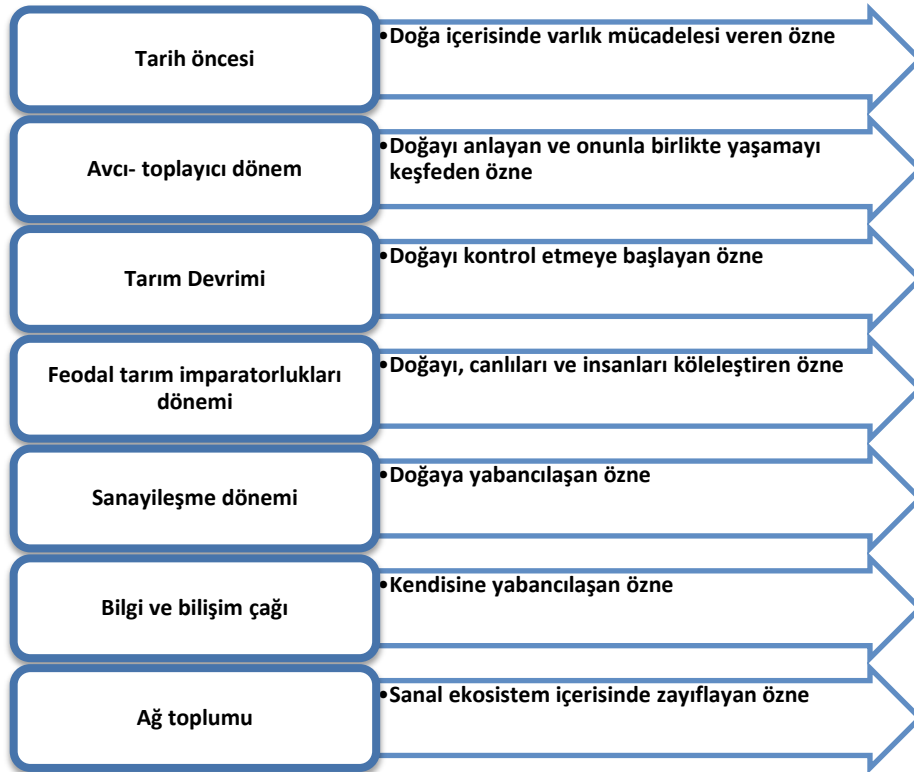
The Ecocentric Psycho-Philosophical (EPP) Theory is a theory that analyzes the traumas of the postmodern subject in the evolution of the history of civilization and as a result of this analysis, tries to repair these traumas with 4 principles and 3 different methods. Principles of the theory; eudaimonism, axiology, monadization and ecocentrism. The methods of EPP theory are philosophical therapy, ecotherapy and positive psychology. The main goal of Ecocentric Psycho-Philosophical (EPP) Theory is to bring the individual to happiness in the context of the unshakable spirit of the postmodern and uncertain world. In this context, eudaimonism is the principle that determines the purpose of the EPP theory. Eudaimonism, which has been the subject of a philosophical debate since ancient times, is defined as happiness. However, the discussion behind this concept; It is the answer to what can truly make a person happy. While some philosophers argue that short-term pleasures will make people happy, some philosophers are based on long-term pleasures.

In this study, the relations between Ecocentric Psycho-Philosophical (EPP) Theory and eudaimonism are discussed. The advances in the history of civilization, directing people to short-term pleasures and the traumas caused by this process are discussed and after the general principles of the EPF theory are presented, which eudaimonist approach is adopted is explained.

Keywords: Ecocentric Psycho-Philosophical (EPP) Theory, Eudaimonism, Philosophy, Psychology

GİRİŞ

Ekosantrik Psiko-Felsefi (EPF) Kuram, postmodern öznenin modern hayat içerisinde yaşadığı travmaların kaynağı olarak, uygarlık tarihi boyunca doğadan ve kendisinden uzaklaşmasını görmektedir. Uygarlık tarihi boyunca doğadan uzaklaşan özne, kendisine ve doğaya yabancılaşmaktadır. Şekil 1’de insanlığın uygarlık tarihi boyunca geçirdiği büyük değişimler, EPF kuramının öznenin değişimini açıklama şekilleriyle sunulmuştur.

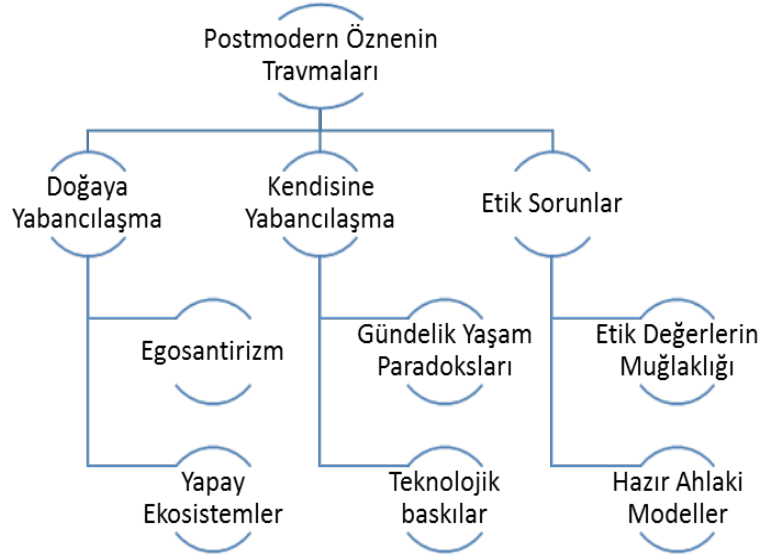

Şekil 1. EPF kuramının bakış açısıyla öznenin evrimi

Ekosantrik Psiko-Felsefi (EPF) Kuram; öznenin, tarihsel evrimini dikkate alarak, yeniden inşa edilmesi gerekliliği düşüncesiyle hareket eden bir teori ve bu teori kapsamında geliştirilecek yaklaşımların bütünü ifade etmektedir. EPF kuramının başlangıç ilkeleri; *eudaimonizm*, ekosantrizm, aksiyoloji ve monadizasyon sonucu bireyin ve toplumun yeniden inşasıdır. EPF kuramı, başlangıç ilkeleri doğrultusunda çok geniş alanlarda yaşam pratikleri ortaya koymayı hedeflemektedir.

Ekosantrik Psiko-Felsefi (EPF) Kurama göre; ağ toplumunun oluşmasıyla birlikte ön plana çıkan postmodern özneyi, psikolojik olarak sorunlara ve mutsuzluğa sürükleyen üç ana eksen bulunmaktadır. Bu eksenler; doğaya yabancılaşma, kendisine yabancılaşma ve etik

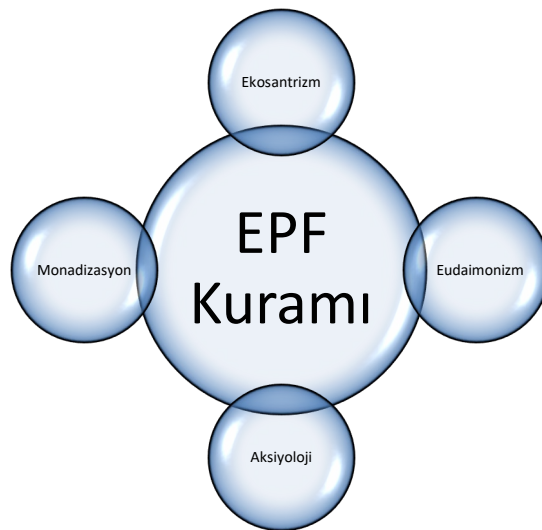
sorunlar olarak tanımlanabilir (Şekil 2). EPF kuramına göre öznenin travma kaynakları Recep Külcü tarafından 2020 yılında yayımlanan “Ekosantrik Psiko-Felsefi (EPF) Kurama Göre Postmodern Öznenin Travma Kaynakları” başlıklı yayında açıklanmıştır.

Şekil 2. Ekosantrik Psiko-Felsefi (EPF) Kurama Göre Postmodern Öznenin Travmaları (Külcü, 2020a: 265)

EKOSANTRİK PSİKO-FELSEFİ (EPF) KURAMIN BAŞLANGIÇ İLKELERİ

Ekosantrik Psiko-Felsefi (EPF) kuram, günümüz insanının travmalarına, toplumların ve öznenin tarihsel evrimini anlayarak çözüm üretmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda Ekosantrik Psiko-Felsefi kuram pratik açılımlarını, birbiriyle karşılıklı ilişki içerisinde olan başlangıç ilkeleriyle temellendirerek gerçekleştirmektedir. EPF kuramının başlangıç ilkeleri Şekil 3’te gösterilmiştir. EPF kuramının aksiyoloji ilkesi Recep KÜLCÜ tarafından 2020 yılında “Ekosantrik Psiko-Felsefi (EPF) Kuram ve Aksiyoloji İlişkisi” başlıklı çalışmada açıklanmıştır.

Şekil 3. Ekosantrik Psiko-Felsefi (EPF) Kuramının Başlangıç İlkeleri (Külcü, 2020b: 297)

Eudaimonizm

Eudaimonizm, ahlak felsefesinin temel kavramlarından ve mutlulukçu öğretiyi işaret etmektedir. Demokritos (MÖ 460-370), ahlaksal olanın özerkliğini ilk ortaya koyan düşünür olduğu için, kendisinden sonraki tüm filozofların ahlak felsefesini etkilemiştir. Ruhun iyi durumda oluşu (*euthymia*) ve mutluluk (*eudaimonia*), Demokritos'la başlayarak Antik Yunan etik anlayışının omurgasını oluşturmaya başlamıştır. Thales, nasıl felsefenin kurucusu olarak kabul ediliyorsa, Demokritos da mutlulukçu felsefenin (*eudaimonizm*) kurucusu olarak kabul edilebilir (Arat, 1979). Platon'un ahlâk anlayışının da temel amacı, insanın ve toplumun mutluluğudur (*eudaimonia*). Platon, mutluluğu hem bireyler hem de toplumlar için temel amaç olarak görmektedir (Platon, 2007). Platon'a göre "mutluluğu sağlayabilecek şey iyilikten başkası değildir." Çünkü ona göre "iyi, en yüksek ideadır ve her şeyin doğasının tamlığını ifade eder. İyi ideası, hem bireyin hem de toplumun yetkinliğidir. İyi ideasına benzeyen bir insan ya da toplum, kendi doğasını tamamlama yolunda mesafe kat etmiş, kendine yeterli hale gelmiştir. Bu yüzden mutlu olmak isteyen herkesin iyiyi istemesi, iyiyi hayatının amacı sayması gerekir" (Platon, 2007). Aristoteles'e göre mutluluk; en iyi, en güzel ve en hoş şey olduğuna göre, öncelikle mutluluğun ne olduğunun tanımlanması gerekmektedir. Aristoteles'te *eudaimonist* geleneği takip etmektedir. Aristoteles'e göre *eudaimonia* kapsamında "mutluluk veya iyi, ruhun erdeme uygun etkinliğidir" (Aristoteles, 1998). Stoacılar, etik teorilerini insanın erdemi üzerine kurmuşlardır. Stoacılara göre; zenginlik, refah, toplumsal statü gibi şeyler insana gerçek mutluluğu sağlamaz. Aynı şekilde; fakirlik, hastalık gibi şeyler de mutsuzluğun kaynağı değildirler, insanı sadece erdemsizlik mutsuz kılar (Brennan, 2007). Zenon, *İnsanın Doğası Üzerine* adlı eserinde erdemin, doğanın bizi kendisine doğru yönelttiği yerde, yani doğayla uyumlu yaşamda olduğunu ifade etmiştir (Mitsis, 2003). Bu kapsamda *eudaimonist* geleneği sürdüren stoacılar mutluluğu, erdem ve doğayla uyumlu yaşamda görmüşlerdir.

Aristippos'a (M.Ö. 435- 355) göre, insanın hayattaki temel ve tek amacı hazdır. Hatta haz ile iyinin aynı şey olduğunu düşünmektedir. Ona göre iyi, şiddetli ve bir anlık hazdır. Aristippos için anlık hazlar olan bedensel ve maddi hazlar, sürekli ruhi hazlardan daha üstündür. Bu hazları elde etmek için bilgi gereklidir. Çünkü bilgi, insanı üzücü tutkularından kurtarır ve hayatın nimetlerinden en iyi şekilde yararlanmayı öğretir (Erkızan ve Çüçen, 2013; Gökberk, 1984). Aristippos bu yaklaşımıyla hedonizmin öncüsü olarak kabul edilmektedir.

Epikuros'un (M.Ö. 341- 270) amacı da mutluluğa ulaşmaktır. Ancak, düşünceleri Aristippos'un hedonizminden oldukça farklıdır. Ona göre de haz, en yüksek iyidir. Epikuros mutluluk ile hazzı özdeş görmektedir (Öktem, 1995). Ancak Epikuros haz kavramıyla, Aristippos'tan farklı olarak anlık hazları değil, uzun süreli hazları kastetmektedir. "Epikuros'ta en yüksek haz en yoğun olan değil, sürekli olan, bütün hayat boyunca sürebilecek olan hazlardır. Ruhun sarsılmazlığı olan mutluluk en yüksek değerdir" (Akarsu, 1982). Epikuros, uzun süreli hazlar olarak; bilgelik, doğayla uyumlu bir yaşam ve erdemliliği görmektedir.

SONUÇ

Ekosantrik Psiko-Felsefi Kuram, insan mutluluğunu temel alan bir yaklaşımdır. Bu kuramı anlayabilmek için öncelikle, insanı mutlu eden gerçek unsurların ortaya çıkartılması gerekmektedir. *Eudaimonia*'ya, Stoacılar ve Epikuros'un söylediği gibi, bütün yaşama yayılmış; bilgelik, doğayla uyumlu yaşam ve erdemlilik ile ulaşılabilir. Bu kapsamda EPF kuramı, öznenin psikolojik olarak mutlu ve huzurlu olmasının anahtar kelimesini “*eudaimonia*” olarak koymaktadır. Ancak, insanı hangi davranış veya yaşam modelinin *eudaimonia*'ya ulaştırabileceğinin belirlenmesi oldukça zor bir süreçtir. EPF kuramı, postmodern özneyi hedonizmden uzaklaştırmayı ve gerçek doğasını keşfederek; doğaya uyum, erdemlilik ve bilgelik kazandırmayı hedeflemektedir.

KAYNAKLAR

- Akarsu B. (1982). *Ahlâk Öğretileri*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Arat N. (1979). *18. yy İngiliz Felsefesi'nde Etik ve Estetik Değerler Arasındaki İlgili Sorunu*, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fak. Yayınları, No: 2569.
- Aristoteles (1998). *Nikomakhos'a Etik*, (çev. S. Babür), Ankara, Ayraç Yayınevi.
- Brennan T. (2007). *The Stoic Life: Emotions, Duties, and Fate*, New York, Oxford University Press.
- Erkızan, H. N. & Çüçen, K. (2013). *Felsefe Tarihi I: Antikçağ ve Ortaçağ Felsefesi Tarihi*. Bursa: Sentez Yayınları.
- Gökberk, M. (1984). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Külcü (2020a). Ekosantrik Psiko-Felsefi (EPF) Kurama Göre Postmodern Öznenin Travma Kaynakları. XII International Congress on Social Sciences, China to Adriatic 23-24 October 2020.
- Külcü (2020b). Ekosantrik Psiko-Felsefi (EPF) Kuram ve Aksiyoloji İlişkisi. XII International Congress on Social Sciences, China to Adriatic 23-24 October 2020.
- Mitsis P. (2003). *Stoicism*, The Blackwell Guide to Ancient Philosophy'de, ed. Christopher Shields, Oxford, Blackwell Publishing Ltd.
- Öktem, N. (1995). *Sosyoloji ve Felsefenin Verileriyle Devlet ve Hukuk Felsefesi Akımları*. İstanbul: Der Yayınları.
- Platon (2007). *Devlet*, (çev. H. Demirhan), Ankara, Palme Yayınevi.

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL ATTITUDES TOWARDS APPEARANCE AND BODY IMAGE IN TERMS OF GENDER AND LIVING PLACE IN THE CONTEXT OF SELF-OBJECTIFICATION THEORY

KENDİNİ NESNELEŞTİRME KURAMI BAĞLAMINDA GÖRÜNÜME YÖNELİK SOSYAL TUTUMLAR VE BEDEN İMGESİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN CİNSİYET VE YAŞAM YERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Reyhan PEKTAŞ

1Ufuk University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Psychology, Ankara, Turkey, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2421-3820>

Assoc. Prof. Dr. Eda KARACAN

2Ufuk University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Psychology, Ankara, Turkey, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9963-8666>

Özet

Kişilerin beden algısını oluştururken referans aldığı standartların belirlenmesinde kültür, medya, kitle iletişim araçları, aile, arkadaş grubu, fiziksel faktörler, ergenlik dönemi ve benlik saygısı gibi unsurların rolü büyüktür. Dolayısıyla yaşam boyunca değişime uğrayan beden, fiziksel olduğu kadar kültürel bir olgudur ve pek çok farklı bağlamda incelenmesi mümkündür. Fredrickson ve Roberts (1997) tarafından oluşturulan nesneleştirme kuramı, özellikle kadınların kendi fiziksel benliklerine ilişkin bakış açılarının temelini genel anlamda kültürün etkisi ile içselleştirdikleri varsayımına dayanır. Bu tez çalışmasında da kentsel ve kırsal alanda yaşayan kadın ve erkeklerde nesneleştirilmiş beden bilinci, vücut algısı, depresyon ve görünüme yönelik sosyal tutumlar arasındaki ilişkileri incelemek amaçlanmıştır. Çalışmanın örneklemini kırsal ve kentsel alanda yaşayan 18 yaş üstü kadın ve erkeklerden oluşan toplam 611 kişi oluşturmaktadır. Çalışmada katılımcılara çevrimiçi Demografik Bilgi Formu, Nesneleştirilmiş Beden Bilinci Ölçeği, Vücut Algısı Ölçeği, Beck Depresyon Ölçeği ve Görünüme Yönelik Sosyal Tutumlar Ölçeği uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre cinsiyete bağlı olarak kadınların beden izlemesi, beden utancı ile ince ve yağlı vücudun içselleştirilmesi erkeklerden daha fazla iken kashılığın içselleştirilmesi, genel çekiciliğin içselleştirilmesi, akran önemi ile depresyon düzeyi kadınlara kıyasla erkeklerde daha yüksek bulunmuştur. Ancak, yaşam yerine (kırsal/kentsel) göre araştırma değişkenleri açısından herhangi bir farklılık elde edilmemiştir. Katılımcıların yaşlarına göre ise yalnızca 36 ve üzeri yaş grubunun, daha genç yaş grubuna (18-25 yaş) kıyasla genel çekiciliğin içselleştirilmesinde etki gücü çok yüksek olmayan görece olarak daha yüksek puanlar aldığı belirlenmiştir. Ayrıca hem kentsel hem de kırsal alanda yaşayan katılımcılarda genel çekiciliğin içselleştirilmesi beden memnuniyetini pozitif yönde yordarken; aile baskısı negatif yönde yordamıştır. Kadın ve erkek örnekleme ise beden memnuniyetini farklı değişkenler yordamaktadır. Çalışmanın sonuçları literatür ışığında tartışılmış, mevcut literatürle olan benzerlik ve farklılıkları ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kendini nesneleştirme, vücut algısı, görünüme yönelik sosyal tutumlar, kırsal alan, kentsel alan

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Abstract

Factors such as culture, media, mass media, family, group of friends, physical factors, adolescence, and self-esteem have a great role in determining the standards that people refer to when creating their body image. Therefore, the body, which changes life, is as much a cultural phenomenon as it is physical, and it is possible to examine it in many different contexts. The objectification theory created by Fredrickson and Roberts (1997) is based on the assumption that women, in particular, internalize their perspectives on their physical selves with the influence of culture in general. This thesis, it is aimed to examine the relationships between objectified body awareness, body image, depression, and social attitudes towards the appearance in men and women living in urban and rural areas. The sample of the study consists of a total of 611 people, consisting of men and women over the age of 18, living in rural and urban areas. In the study, the online Demographic Information Form, Objectified Body Consciousness Scale, Body Perception Scale, Beck Depression Scale, and Social Attitudes towards Appearance Scale were applied to the participants. According to the results obtained, depending on gender, women's body monitoring, body shame, and internalization of the thin and fat body were higher than men, while internalization of muscularity, internalization of general attractiveness, peer importance, and depression levels were found to be higher in men compared to women. However, no difference was found in terms of research variables according to living place (rural/urban). According to the age of the participants, it was determined that only the 36 and over age group received relatively higher scores, which were not very influential, in internalizing the general attractiveness compared to the younger age group (18-25 years old). In addition, internalization of general attractiveness predicted body satisfaction positively in both urban and rural participants; family pressure was predicted negatively. Body satisfaction is predicted by different variables in male and female samples. The results of the study were discussed in the light of the literature, and the similarities and differences with the existing literature were discussed in detail.

Keywords: Self-objectification, body image, social attitudes towards appearance, rural area, urban area

IMPACT ETHICAL LEADERSHIP ON INNOVATIVE WORK BEHAVIOUR (IWB): MODERATING ROLE OF INTRINSIC MOTIVATION

Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman

Associate professor, Dept of Leadership and Management Studies, National Defence University

Dr. Zekeriya Nas

Associate Professor, Yuzuncu Yil University
Research Scholars, **Jamkran, Irfan Ullah Burki**

Abstract

The study focuses on the impact of Ethical Leadership to promote, improve and generate the Innovative Work Behaviours and creativity in a context of the moderating role of Intrinsic Motivation. Under the light of questionnaire the study analyze and discuss the Ethical Leadership as a driving force for enhancing and developing Innovative Work Behavior through moderating role of an Intrinsic Motivation. Through questionnaires related to variables asked from multiple organizations to examine and analyse hypotheses. The results depict a positive relationship between Ethical Leadership and Innovative Work Behavior with the moderating role of Intrinsic Motivation. In this study Intrinsic Motivation is moderating the relationship of Ethical Leadership and Innovative Work Behavior. The theoretical and the practical implications and limitations were further discussed in detail. The study is conducted for the contribution of knowledge to fill the existing gap in the literature recommended by latest organizations cultures about the importance of Ethical Leadership for enhancing the Innovative Work Behavior by using a moderating role of Intrinsic Motivation.

Key words: Ethical Leadership, intrinsic motivation, innovative work behaviour, Creativity, Self Esteem

Introduction

In this modern era of struggle, organizations achieved the ways of competition and customer satisfaction through innovative work activities. To create new ideas and retain competitive edge organizations required to modernize. In this study, the researchers obligate hypothetically besides through empirical evidences examine the impacts of Principled Guidance effects on Innovative work Behavior under bright moderating role, an Intrinsic motivation and also found that the Ethical Leadership and Intrinsic Motivation are effective for improving and generating Innovative Work Behavior and also job satisfaction, organization commitment, loyalty and also reduce employees turnover ratio (Piccolo et al. 2010, Brown et al. 2005, Brown and Trevino 2006).

Ethical Leadership

Ethical Leadership is a type of leadership in which individuals reveal conduct for the common good that is acceptable and suitable in every area of their life. Ethical Leadership is leadership that is focussed by esteem for ethical beliefs, values for the dignity and rights of others (Theresa Watts 2008). This study is related to concepts such as trust, honesty, consideration, charisma and fairness. Ethics is concerned with the kind of

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

values and morals of an individual or humanity finds attractive or suitable. Moreover, ethics is concerned with the blamelessness of individuals and their motives. A leader's choices are also prejudiced by their moral development (Michael E. Brown, Linda K. Trevino, David A. Harrison 2005).

Innovative Work Behaviour

The study focuses on innovative work behaviours for commencement and intentional overview of fresh plus functional concepts, procedures, merchandises, and practice inside a slog character, collection or association, and functional ideas. Innovative Work Behaviour expresses and illuminates intentional conception, preface and purpose of new ideas surrounded by work role, group or organization, in order to get a complete edge (Janssen, 2000). It includes the view about complications in previous practices and whole organization Behavior and proposes best solutions for everything (De Jong and Den Hartog 2007).

Intrinsic Motivation

Intrinsic Motivation remains an important factor, reflecting the natural human trend to learn and absorb (Gagne and Deci 2005, Amabile et al. 1994). In broad, Intrinsic Motivation (IM) refers to attractive in an activity purely for the delight and satisfaction imitative from doing the activity (Deci, 1975). When a person is intrinsically motivated he or she will achieve the Behavior voluntarily, in the lack of objects rewards or external constraints (Deci & Ryan, 1985). Intrinsic Motivation refers to the internal motivational situation in which an individual is paying attention to their work in and of itself not due to external sources. Intrinsic Motivation comes in individuals through aptitude and best reward systems to appreciate individuals (Scott and Bruce 1994).

Background of research

Leadership, especially ethical leadership and intrinsic motivation were found to be important factors in this regard. Ethical leadership is defined by prior researchers which declare that Ethical Leadership involves the morals and principles in their acts, decisions and moreover their clear performance measurement for mutually rewards and punishments. The awareness of ethical leadership defines the customs, morals.

Significance of Research

Now the current era of speedy revolution, establishments remain encrustation better require after their situation near hold Innovative work Behaviours towards generate and convey their merchandises or facilities to keep on economical indirection of modified procedure them self and corporate social responsibility and business ethics leaders must perform more ethically.

Research questions

The study has a multilevel model of three different variables and their relationships were deeply determined to contribute the Ethical Leadership, Innovative Work Behaviour and Intrinsic Motivation literature through numerous ways:

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

(1) How Ethical Leadership enhances and produce the employees Innovative Work Behaviour?

(2) How Intrinsic Motivation moderates the IWB?

With the help of theories, references and also the study paper work, it can be declare that the Ethical Leadership is a motivating force for Innovative Work Behaviour with the moderating role of Intrinsic Motivation.

Literature Review

Ethical Leadership is more likely to provide opportunities to realize the Intrinsic Motivation to improve enhance and generate Innovative Work Behavior of employees. Mostly educations on separate innovations combine erect of idea with extra extent of management. Here are, still, revisions that established an experimental linking among providing image and process of awareness compeers and work performance (Sosik et al. 1998). Literature definitely illustrations for job mission dismiss persuade awareness. Essentially inspiring responsibilities offer prompt for creativeness and invention (Amabile, 1988). According to Olham Cummings (1996) the industrialized employees made their work hard as soon as they feel themselves functioning on difficult, stimulating responsibilities (Tesluket al.1997).

Ethical Leadership

Ethical Leadership reflects the leader's spirituality, humanity, effectiveness and inspirations that likely to rely on optimistic visions and convincing communication styles when motivating supporters (Brown et al. 2005, 2006). To proceed in normatively suitable approach is to act every time with general opportunity regarding how leaders should perform in work context. For example, "normatively proper" implies that leaders are fair, honest, ethical and trustworthy in captivating responsibility for their personal actions (Zhu et al. 2004). As per prior researches we can declare that Ethical Leadership involves the morals and principles in their acts, decisions and moreover their clear performance measurement for mutually rewards and punishments (Kanungo and Mendocna 1996). To facilitate Ethical Leadership is preliminary to receive awareness is even shown in an exertion to boil Ethical Leadership down to love (Kouzes & Posner, 1992).

Innovative Work Behavior

The study describes innovative work Behaviours concentrating to the investigation and deliberate introduction different and valuable thoughts, procedures, merchandises, and practice inside an effort position, in a crowd and association (De Jong et al, 2006). A composite effort Performance comprising of invention, promotion, or function of fresh ideas planned for toil character, crowd or association, for intentions at recovering managerial performance (Janssen 2000, 2005).

Usually Innovative work Performance includes intellectual regarding difficulties popular active operational techniques, intact organization Behavior and creates best solutions for everything (De Jong and Den Hartog 2007). The innovative Behavior of individuals is resolute by connections with others. Surrounded by the situation of a business employees are

mostly depends on their leaders for the information, assets and support. The leader is a dynamic force behind individual innovation (Van der Vegt and Janssen 2003).

Intrinsic Motivation

The study describes intrinsic motivation as the performance of action for awareness, satisfaction of effort themselves. It remains an important assemble, reflecting the usual human tendency to learn and absorb (Gagne and Deci 2005, Amabile et al. 1994).

Intrinsic Motivation refers to the internal motivational state in which an individual is paying attention to their work in and of itself not due to exterior sources. Intrinsic Motivation comes in individuals through aptitude, best incentive systems and gratitude of individuals (Scott and Bruce 1994). Ethical Leadership and Empowerment of individuals are the sources and motivating forces to increase Intrinsic Motivation in individuals. Some of the scholars have recognized the moderating role of Intrinsic Motivation for innovation and inspiration (Ryan and Deci 2000). Intrinsic Motivation has emerged as important phenomena for inventive work Behavior a natural origin of learning and realization that can be logically articulate by the energetic force of Ethical Leadership (Ryan & Stiller, 1991).

Analysis

Ethical leadership and intrinsic motivation are consider as key element for the generating and enhancing innovative work behaviour of employees which is the basic need of every organization in this century of competition. Innovations and creativity are compulsory for an organization for long period of success in this globalize world. Innovative work behaviour of employees is depending on ethical leadership and also intrinsic motivation which plays a moderating role to enhance, improve and generate the creativity of employees related to their work. The essay briefly describes the three variables ethical leadership, intrinsic motivation and innovative work behaviour. These all variables are defined singly to understand the nature and relation of these all variables.

Ethical leadership

Ethical leadership means that leaders are behaving ethically as an inspiration to others. Ethical leadership is a type of leadership which reflects the leader's spirituality, humanity, effectiveness and inspirations that likely depends on optimistic missions and visions and realistic communication styles when motivating their followers. Ethical leadership is defined by prior researchers which declare that Ethical Leadership involves the morals and principles in their acts, decisions and moreover their clear performance measurement for mutually rewards and punishments.

Intrinsic motivation

Intrinsic motivation defines the inner state of an individuals who are self motivated. Basically enlivened specialists facilitate planned change over their motivation snared on exceptional positions of effort, before signs towards high work authorization, imagination, psychological adaptability, and calculated attentive. Likewise, associations who perceive extra basic motivation frequently indicate additional tirelessness part of troubles.

Innovative work behaviour

In this modern world of competition the Innovative work behaviour of employees is most important attribute of every organization to face challenges and keep their business growing and get competitiveness. Innovative work behaviour emphasize on organization fair culture, true and ethical leadership and employees intrinsic motivation, self-esteem and self actualization.

The study depicts that endeavours to clarify that how ethical leadership impact innovative work behaviour of employees conduct by means and control of intrinsic motivation. The examination suggested that worker's intrinsic motivation (i.e., which means confidence) directs the connection between ethical leadership and inventive work behaviour. The investigation additionally depicts the positive connection between ethical leadership, intrinsic motivation and innovative work behaviour and innovativeness. The study describes the natural motivation that conservatives the effect of moral authority on representatives inventive work conduct and inventiveness in their work. Moral issue is an overall detectable actuality.

Ethical Leadership and Innovative Work Behaviors

After an extensive study of the Ethical Leadership and Innovative Work Behavior, creates a link among Ethical Leadership with the Innovative Work Behavior. “Ethical Leadership is a productive dynamic force to generate Innovative Work Behavior in employees”. In perspective of Ethical Leadership the word ethical covers all aspects for example sincerity, honour, humanity, responsibility, collective motivation, and justice which provides a best standard for creation of Innovative Work Behavior of individuals(Brown & Trevino 2006)

In organisations, it is considered that employees perceive more job consequence and ease in their work and participating more to generate new ideas to donate in organization effectiveness to achieve their missions and goals and more probable to feel secure to speak up their new thoughts and distribute their ideas and knowledge within the organization (Janssen 2000).

Intrinsic Motivation and innovative work Behavior

The study describes the relationship and impact of one variable with another variable. Intrinsic motivation acts as a key element on behalf of employee’s innovative work Behavior and creativity (Woodman et al.1993). The employee’s interest in their work always helps them to find out best and new ways to accomplish their tasks (Jung et al. 2003).

The study focuses on positive effect of intrinsic motivation on innovative work Behavior of employees. When employees perceive the work their self are more valuable and motivated to enhance creativity and innovations in their work assignments (Fuller et al. 2006). According to kher, (2004) Essentially motivated workers further prospective convert their motivational state into extraordinary ranks of exertion, before indications towards high work enactment, creativity, cognitive flexibility, and conceptual thoughtful. In addition, organizations who recognize additional intrinsic motivation often show extra perseverance aspect of difficulties (Parker, 2006).

Ethical leadership, Intrinsic Motivation and Innovative work Behaviors

Conferring towards nature of study plus variables, each variable is associated with other variable in easy words we can say that these variables have a muscular relationship between them and each variable is a key element for other variable. Achievement of any organization depends on these variables in the inclusive town. Intrinsic motivation shows a main part for Ethical leadership and Innovative work Performance (Avolio et al. 2004). Intrinsic Motivation concept is related among the Innovative Work Behavior after a broad revision of both variables, according to our perceptions “Intrinsic Motivation is a basic instrument for employees Innovative Work Behavior”. Furthermore, motivational theories that motivated employees are outstanding in their working mission, individuals that are essentially motivated are consider as innovative as their Behavior are inspired and feel pleasure in their work that’s why we suppose Intrinsic Motivation of individuals is basic device for Innovative Work Behavior (Carmeli and Gittel 2009).

According to the study it is pointed that around Innovative work Performance effectively the learning of anything inspires separate inventive Performance, incentive denigration on spirit of Innovative work Performance. Several specialists have verified the reconciling part of intrinsic motivation in the connection among management, invention, stimulation besides innovative work performance (Spreitzer,1997). Intrinsic motivation can remain recognize by way of a combined perception which simplifies Innovative work Performance then facilitates the connection among Ethical leadership and Innovative work Performance (Scott and Bruce 1994).

Hypotheses:

H1 There is there a positive relationship between Ethical Leadership and Innovative Work Behavior.

H2 Intrinsic motivation plays moderating role between ethical leadership and innovative work behaviour.

The study proposes the model to support the research findings under the support of the literature. This model describes the relationship of three different variables and their effects and impacts on their associate variables. Perception of Intrinsic motivation by way of a moderating function for Innovative work Performance and also express relationship of Ethical leadership with Intrinsic Motivation.

Methodology

The targeted population of the study is set toward examine workers Innovative work Performance by choosing workers of top ten textile mills for better results of the study. Before the distribution of questionnaire we contacted with the managing director of all companies for getting the permission of research investigation and requested them to contribute for the study. The study proposed to explore Innovative work Performance of workers. Every textile mills consist of more than twenty departments in their whole organization. The size of population of every textile mills was comparatively five hundred employees so all the targeted population of the study based on maximum five thousand employees.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Sample

Five hundred questionnaires were issued to ten textile companies with the average of fifty questionnaires for each organization. After the completion of survey we collect four hundred and forty valid questionnaires from ten textile mills. After deep and sound screening of each questionnaire we select only four hundred and forty reasonable and valid for the research work with a response rate of 88%.

Measurement

The Questionnaire consists of two parts regarding demographic information like as (gender, age, experience, education etc.) and another part about the measure scale of variables used in the research work. The study used the translated questionnaire in English of “double blinded principle” described by Brislin (1980). All items asked about variables were rated on a five-point scale ranging from 1 (strongly disagree) to 5 (strongly agree)

Instrumentation

The study proposes the questionnaires of (Yukl et al., 2011) for Ethical Leadership, (Yau Yuen Ching 2012) for Intrinsic Motivation and (Nagarajan Ramamoorthy, Patrick C. Flood, Tracy Slattery and Ron Sardessai 2005) for Innovative Work Behavior.

Intrinsic Motivation

The study used five scale ranking and consists of eleven items of Yau Yuen Ching 2012 to measure intrinsic motivation of employees. The test elements remained: “I personally feel Enjoyment and satisfaction in doing an activity or task” the reliability of the scale was (.....)

Innovative Work Behavior

The study adapts nine items and five scales ranking of Nagarajan Ramamoorthy et al. (2005) to assess Innovative work behaviour. The test elements remained: “I personally searching fresh work methods, procedures or instruments”. The consistency for gage remained (.....)

Response rate

The questionnaires send to the ten textile mills of Faisalabad, Pakistan and their receiving's and response rate are mention in the table given bellow

no	Textile mills of Faisalabad, Pakistan	sent	receive	percentage
1	Sitara textiles	50	45	0.90
2	Rehman Tex International	50	48	0.96
3	SAAF international	50	46	0.92
4	Chenab textile limited	50	42	0.84
5	Rana textile mills Ltd	50	47	0.94
6	Bashir Ahmed textiles	50	44	0.88
7	Moon textiles private Ltd	50	42	0.84
8	Saeed textile industries(pvt) Ltd	50	43	0.86
9	Asim textile mills	50	41	0.82
10	Bismillah textiles (Pvt) Ltd	50	44	0.88
total		500	440	0.88%

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

The study variables and associated variables are asked to these companies by issuing questionnaires about the Ethical leadership, Innovative work behaviour and Intrinsic motivation of employees then they have a good response rate which is very effective for the measurement and testing of hypothesis.

Reliability analysis

Reliability refers to whether your data collection techniques and analytical procedures would reproduce consistent finding if they were repeated on another occasion or if they were replicated by another researcher. If the testing process were repeated with a group of test takers, essentially the same results would be obtained.

no	Research variables	items	alpha
1	Ethical Leadership	15	
2	Intrinsic Motivation	09	.....
3	Innovative Work Behavior	11	.....

Descriptive statistics

The collected data were analyzed based on Descriptive Statistics instrumentation standard. Among the employees 78.5% were graduated and 82% were male and 18% were female. The average age calculated was 33.9 years and their average experience in organization was 8.3 years.

no	demographics	male	female	Mean	SD
1	Age				
2	Gender				
3	Experience				
4	Qualification				

Correlation analysis

	Ethical Leadership	Ethical Leadership	Ethical Leadership
Ethical Leadership	1		
Intrinsic Motivation		1	
Innovative Work Behavior			1

Conclusion & Recommendations

The study notionally and with experimentally evidence delivers certain allegations aimed at forthcoming learning in numerous phases. Main, the study explore that how ethical leadership can affects the innovative work Behaviour of employees after the intrinsic motivation perception, whereas forthcoming researchers have to drive advance by uniting additional reconciling and curbing roles, which is identity efficiency, extrinsic motivation, personality, self esteem and so on. The study can also be conducted in future by using different independent variables replacing the ethical leadership with like Transformational leadership, altruistic leadership, and entrepreneurship and so on. Secondly, the population and sample selected of the study is from an industrial zone of Faisalabad, Pakistan. The study

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

external validity of conclusions was restricted. Hence, in future research scholars can reproduce this study at provincial level and national level or in other countries throughout the global world with more and different cultures or contexts by using sample of multinational companies changed from this study to observe and explore to support the validity, reliability and generalize ability of the study. At last the study propose the materialization of the research on Ethical leadership, intrinsic motivation and employees innovative work performance trendy Faisalabad, Pakistan, taking into consideration Pakistan's social reality and the culture, the study recommend that more research work should be done about ethical leadership that embedded in Pakistan and Pakistani culture and characteristics must be included in future researches.

References

- Amabile, T. M., Hill, K. G., Hennessey, B. A., & Tighes, E. (1994). The work preference inventory: Assessing intrinsic and extrinsic motivational orientations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(5), 950–967.
- Avolio, B. J., Gardner, W. L., Walumba, F. O., Luthans, F., & May, D. R. (2004). Unlocking the mask: A look at the process by which authentic leader's impact follower attitudes and Behaviors. *The Leadership Quarterly*, 15, 810–823.
- Brown, M. E., & Trevino, L. K. (2006). Ethical Leadership: A review and future directions. *Leadership Quarterly*, 17(6), 595–616.
- Brown, M. E., Trevino, L. K., & Harrison, D. A. (2005). Ethical Leadership: A social learning perspective for construct development and testing. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 97(2), 117–134.
- Brislin, R. W. (1980). Translation and content analysis of oral and written materials. In H. C. Triandis & J. W. Berry (Eds.), *Handbook of cross-cultural psychology* (Vol. 2, pp. 389-444).
- Boston, MA: Allyn & Bacon. Janssen, O. (2003). Innovative Behavior and job involvement at the price of conflict and less satisfaction with co-workers. *Journal of occupational and organizational psychology*, 76(3), 347–364.
- Brown, M. E., & Trevino, L. K. (2006). Ethical Leadership: A review and future directions. *Leadership Quarterly*, 17(6), 595–616.
- Brown, M. E., Trevino, L. K., & Harrison, D. A. (2005). Ethical Leadership: A social learning perspective for construct development and testing. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 97(2), 117–134.
- Brown, M. E., & Trevino, L. K. (2006). Ethical Leadership: A review and future directions. *Leadership Quarterly*, 17(6), 595–616.
- Brislin, R. W. (1980). Translation and content analysis of oral and written materials. In H. C. Triandis & J. W. Berry (Eds.), *Handbook of cross-cultural psychology* (pp. 389–444). Boston: Allyn and Bacon.
- Brown, M. E., & Trevino, L. K. (2006). Ethical Leadership: A review and future directions. *Leadership Quarterly*, 17(6), 595–616.
- Carmeli, A., & Gittell, J. H. (2009). High-quality relationships, psychological safety, and learning from failures in work organizations. *Journal of Organizational Behavior*, 30, 709–729.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic Motivation and self determination in human Behavior*. New York: Plenum.

De Jong J. P. J. (2006). *Individual innovation: The connection between leadership and employees' Innovative Work Behavior*.

De Jong, J. P. J., & Den Hartog, D. N. (2007). How leaders influence employees' innovative Behavior. *Europe Journal of Innovative Management*, 10(1), 41–64.

De Hoogh, A. H. B., & Den Hartog, D. N. (2008). Ethical and despotic leadership, relationships with leader's social responsibility, top management team effectiveness and subordinates' optimism: A multi-method study. *Leadership Quarterly*, 19(3), 297–311.

Gagne, M., & Deci, E. L. (2005). Self-determination theory and work motivation. *Journal of Organizational Behavior*, 26(4), 331–362.

Grant, A. (2008). Does intrinsic motivation fuel the prosaically fire? Motivational synergy in predicting persistence, performance, and productivity. *Journal of Applied Psychology*, 93(1), 48–58.

Hackman, J. R., & Oldham, G. R. (1976). Motivation through the design of work: Test of a theory. *Organizational Behavior & Human Performance*, 16, 250–279.

Janssen, O. (2000). Job demands, perceptions of effort-reward fairness and Innovative Work Behavior. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 73(3), 287–302.

Janssen, O. (2000). Job demands, perceptions of effort-reward fairness and Innovative Work Behavior. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 73(3), 287–302.

Janssen, O. (2003). Innovative Behavior and job involvement at the price of conflict and less satisfaction with co-workers. *Journal of occupational and organizational psychology*, 76(3), 347–364.

Janssen, O. (2005). The joint impact of perceived influence and supervisor supportiveness on employee innovative Behavior. *Journal of occupational and Organizational psychology*, 78(4), 573–579.

Jung, D. I., Chow, C., & Wu, A. (2003). The role of transformational leadership in enhancing organizational innovation: Hypotheses and some preliminary findings. *Leadership Quarterly*, 14(4–5), 525–544.

Jung, D. I., & Sosik, J. (2002). Transformational leadership in work groups: The role of empowerment, cohesiveness and collective efficacy on perceived group performance. *Small Group Research*, 33(3), 313–336.

Janssen, O. (2005). The joint impact of perceived influence and supervisor supportiveness on employee innovative Behavior. *Journal of occupational and Organizational psychology*, 78(4), 573–579.

Kalshoven, K., Den Hartog, D. N., & De Hoogh, A. H. B. (2011). Ethical Leadership at work (ELW): Development and validation of a multidimensional measure. *The Leadership Quarterly*, 22(1), 51–69.

Kalshoven, K., Den Hartog, D. N., & De Hoogh, A. H. B. (2011). Ethical Leadership at work (ELW): Development and validation of a multidimensional measure. *The Leadership Quarterly*, 22(1), 51–69.

Kanungo, R. N., & Conger, J. A. (1993). Promoting altruism as a goal. *Academy of Management Executive*, 7(3), 37–48.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Kanungo, R. N., & Mendonca, M. (1996). *Ethical dimensions of leadership*. Thousand Oaks, CA: SAGE.

Kehr, H. M. (2004). Integrating implicit motives, explicit motives, and perceived abilities: The compensatory model of work motivation and volition. *Academy of Management Review*, 29(3), 479–49.

Kouzes, J. M., & Posner, B. Z. (1992). Ethical leaders: an essay about being in love. *Journal of Business Ethics*, 11(5), 479-484.

Kanungo, R. N., & Mendonca, M. (1996). *Ethical dimensions of leadership*. Thousand Oaks, CA: SAGE.

Martins, E. C., & Terblanche, F. (2003). Building organizational culture that stimulates creativity and innovation. *European Journal of Innovation Management*, 6(1), 64–74.

Mumford, M. D., Scott, G. M., Gaddis, B., & Strange, J. M. (2002). Leading creative people: Orchestrating expertise and relationships. *Leadership Quarterly*, 13, 705-750.

Mayer, D. M., Kuenzi, M., Greenbaum, R., Bardes, M., & Salvador, R. (2009). How low does Ethical Leadership flow? Test of a trickle-down model. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 108(1), 1–13.

Michael E. Brown, Linda K. Treviño, David A. Harrison (2005). Ethical Leadership: A social learning perspective for construct development and testing. *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 97 (2): 117-134.

Oldham, G.R. and Cummings, A. (1996), “Employee creativity: personal and contextual factors at work”, *Academy of Management Journal*, Vol., Vol. 39 No. 3, pp. 607-34.

Parker, S. K., Williams, H. M., & Turner, N. (2006). Modelling the antecedents of proactive Behavior at work. *Journal of Applied Psychology*, 91(3), 636–652.

Piccolo, R., Greenbaum, R., Den Hartog, D., & Folger, R. (2010). The relationship between Ethical Leadership and core job characteristics. *Journal of Organizational Behavior*, 31(2–3), 259–278.

Ryan, R. M., & Stiller, J. (1991). The social contexts of internalization: Parent and teacher influences on autonomy, motivation and learning. In P. R. Pintrich & M. L. Maehr (Eds.), *Advances in motivation and achievement* (Vol. 7, pp. 115–149). Greenwich, CT: JAI Press.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of Intrinsic Motivation, social development, and wellbeing. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.

Spreitzer, G. M., Kizilos, M., & Nason, S. (1997). A dimension analysis of the relationship between psychological empowerment and effectiveness, satisfaction, and strain. *Journal of Management*, 23(5), 679–704.

Sosik, J.J., Kahai, S.S. and Avolio, B.J. (1998), “Transformational leadership and dimensions of creativity: motivating idea generation in computer-mediated groups”, *Creativity Research Journal*, Vol. 11, pp. 111-21.

Scott, S., & Bruce, R. (1994). The influence of leadership, individual attributes, and climate on innovative Behavior: A model of individual innovation in the workplace. *Academy of Management Journal*, 37(3), 580–60.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Scott, S., & Bruce, R. (1994). The influence of leadership, individual attributes, and climate on innovative Behavior: A model of individual innovation in the workplace. *Academy of Management Journal*, 37(3), 580–607.

Tesluk, P.E., Farr, J.L. and Klein, S.R. (1997), “Influences of organisational culture and climate on individual creativity”, *Journal of Creative Behavior*, Vol. 31 No. 1, pp. 27-41.

Theresa Watts (2008). Business leaders' values and beliefs regarding decision making ethics.

Van der Vegt, G. S., & Janssen, O. (2003). Joint impact of interdependence and group diversity on innovation. *Journal of Management*, 29, 729.

Walumbwa, F. O., & Schaubroeck, J. (2009). Leader personality traits and employee voice Behaviour: Mediating roles of Ethical Leadership and work group psychological safety. *Journal of Applied Psychology*, 94(5), 1275–1286.

THE IMPACT OF TALKING ON THINKING - MODERATING ROLE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE

Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman

Associate professor, Dept of Leadership and Management Studies, National Defence

Dr. Zekeriya Nas

Associate Professor, Yuzuncu Yil University

Research Scholars, **Muhammad Mubeen , Mamoon Ashraf**

Abstract

This research's aim is to study the impact of talking on thinking and the moderating role of emotional intelligence on Talking & Thinking. This research is based on a study in vogue that analyzed the relationship between talking and thinking while keeping in view the cultural differences between Asian and western cultures. This study will help us better understand why Think Tank's advice and ideas prevails in seminars and group discussion or in front of larger audiences while others do not. Pursuant to the questionnaire, this study analyzes Thinking as a driving force for Talking by playing moderating role of Emotional Intelligence. Through questionnaires related to variables asked from multiple officials of Banking Sector in order to analyze and examine hypothesis. The outcomes/findings enable us to know the positive relationship between Talking & Thinking with moderating role of Emotional Intelligence. In this study Emotional Intelligence is moderating a relationship between Talking and Thinking. Theoretical and practical implications will be discussed further in detail. The study is conducted for the contribution of Think Tanks in all over the world about the impact of Talking on Thinking by using a moderating role of Emotional Intelligence.

Keywords: Talking, Thinking, Emotional Intelligence, Think Tanks, Ideas, Thinking Approach

Introduction

In this modern era, society and organization are facing different challenges towards achieve its goal. As a part of the organization and society it's important that how much you think and talk positively about the society and organization, and how these relate with the emotional intelligence. The talking is a basic thing through which the person tells his ideas and explains this expression (Bella, Sullivan, Swidler & Tipton 1985).

Finally, most researchers working in the area of thinking agree on the important role of background knowledge. In particular, most researchers see background knowledge as essential if students are to demonstrate their thinking skills (Case, 2005; Kennedy et al., 1991; Willingham, 2007). As McPeck (1990) has noted, to think critically, students need something to think critically about. The domain of specific knowledge is essential to critical thinking because the kinds of explanations, evaluations, and evidence that are most highly valued vary from one domain to another (Bailin et al. (1999).

Facione (1990) notes the following:

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Although the identification and analysis of critical thinking skills rise above, in significant ways, specific subjects or disciplines, learning and applying these skills in many contexts requires domain-specific knowledge. This domain-specific knowledge includes understanding methodological principles and competence to engage in norm-regulated practices that are at the core of reasonable judgments in those specific contexts. Too much of value is lost if critical thinking is conceived of simply as a list of logical operations and domain-specific knowledge is conceived of simply as an aggregation of information.

a) Emotional Intelligence: Emotional Intelligence is a convenient phrase with which to focus attention on human talent, even though it simple as a phrase. It incorporates the complexity of a person's capability while the earliest psychologist to express this of "social intelligence". (Thorndike in the 20's and 30's Goleman 1995) after the idea of a single concept more recent psychlogists have appreciated its complexity and describe in terms of multiple capability "Salovey and Mayer" first use the expressing emotion, intelligence and discussed it in terms of four domains knowing and handling ones own another emotion. Other conceptualization have used labels such as "Practical Intelligence" and "successful Intelligence" which often blind on capabilities described by other psychologists with cognitive abilities and another concept around the consequence of the persons behavior notably success or effectiveness (Thorndike in the 20's and 30's Goleman 1995).

Background of Research:

Background of the case is that in this research we have collected data from various commercial banks e.g. Habib Bank Ltd., Askri Bank Ltd., and many more, in which employees with different job specification and job description are working, tasks or assignment of some employees relates with their traits and some ones doesn't. So their perception varies from ones to another.

Significance of Research:

In the present era of intellectualism, a person holds the interpersonal skills have key importance in any organization. These interpersonal skill are Thinking a consequential point with respect to his concerns. Accordingly, the same may be adopted in their professional career by putting strong idea to their peers or managers working in the same organization. In this study we are able to recognize the substance of the Emotional Intelligence with respect to Talking and Thinking.

Research Question:

This study is containing of multilevel model with three different variables and their relationships to contribute the Talking, Thinking and moderating role of emotional Intelligence by ways such as:

- (1) How Thinking enhances the talking skills of people working in organization or in group discussion with respect to intellectualism,
- (2) How Emotional Intelligence play moderating role on Talking and Thinking, and

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Literature Review

Thinking more likely relates to improve and enhance the talking ability with respect to the tasks and target which are accomplishable. By a sensible talking approach any one can attain sustainable goals of the organization in a short period of time. As thinking directed supporting variable and support to the talking ability, hence, it enhance the decision power to the extent of policy matters of an organization. There are some studies that confirmed an empirical connection between Talking and Thinking alongwith supporting role of moderating role of Emotional Intelligence. As emotional Intelligence observes the feeling, these may be ones is provided that vision and method of idea generation and work behaviour (Sosik et al. (1998). Literature definitely shows that job assignment can persuade idea generation. Intrinsically motivating tasks provide as a trigger for creativity and innovation (Amabile, 1988). According to Olham and Cummings (1996) the industrialized employees produced their most creative work when they feel that they are working on difficult, challenging tasks (Tesluk et al.1997).

Talking:

In common words talking means to speak something, it refers to express feelings, emotions, ideas and thoughts with respect to the point which is under discussion. We talk to respond anyone who is engaged with us in conversation. Purpose of talking varies between persons, organization, in business deed, family discussion, discussion in board of directors meeting according to rationale and nature of the point or topic which is under discussion. Talking of media persons, political figures or think tanks to be made for the agenda item or any state issue occur in present circumstances and get hype in our society. A sensible talking seems fertile when it is done to the point and element of irrelevancy not found.

Thinking:

Thinking refers to the imagination of ideas, thoughts which subsequently needed to develop a perception and then express it by talking. Thinking approach relates to the intellectualism of anyone's. An intellectual's thinking approach prevails over a common man's thinking approach. Thinking approach may be positive or negative. Thinking itself a trait of person by applying he resolve the issues of daily life with amicably. As we discussed that by thinking we develop an idea, after application in practical life it becomes myth. A renowned person's talking goes viral in or surrounding or society, due to its positive outcomes.

Every ones thinking or thoughts rotate in vicious circle with respect to his nature of work in daily walk of life. For example, a business man's thinking is to expand their business and profit margin as well and he thinking on it overnight. A political figure thinks how to come into regime in a state. An employee thinks how to achieve the task given by his immediate boss.

In Military Intelligence of any country, a qualified group of think tanks employed by the military keeping in view his background achievement in the relevant field. They predict and forecast certain circumstances which may occur in near or far future, and reasons behind the occurrence of these circumstances. This complicated talks performed by the think tanks

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

due to his distinguished ability of thinking. These think tanks play positive role in policy making for the sovereignty of any country. These think tanks also found in other key pillars of any state i.e. politics, journalism, judiciary and civil service. Thinking provides a road map and streamlines the issues which we faced in talking. Anyone who thinks prior to talk cannot embarrass on their words that is being talk by him.

Emotional Intelligence:

It is a theory which was introduced by the Daniel Goleman in 1991. He gave the concept of emotional intelligence. He said that the father of all nine intelligence is Emotional Intelligence. Afterward, the concept of all intelligence was break off and a new concept of intelligence was introduced namely “Emotional Intelligence”. Now, we discussed the concept of EI, a man who blessed with the sense of intelligence, but his attitude/behavior towards people or staff working with him is not fair and polite, then his intelligence can do nothing. Ultimately, his evil i.e. rude attitude ruins his goo norm i.e. Intelligence. On the other hand, if someone have moderate or average sense of intelligence but his EI command is too strong, then he will become the rex of his time. Daniel Goleman in his research conclude that majority of tycoon have more EI than the Intelligent Quotient (IQ). Resultantly, a man who has the virtue of EI, employed to all of those with the ability of IQ. So, we can say ones who is living with EI will dominate over that one’s, who has IQ. Whoever, supervise or lead to his employees with low ability of EI, mostly his employees will feel anger & displeasure upon the attitude or behavior with his employees.

It is a universal truth that to take work from quitter is the tactics of a leader, who definitely have EI, by using their emotions who take work from hard worker as well as idle. You are leading a time, but you don’t have emotional intelligence, then your efficient team can do nothing, and you collapsed. A leader with the virtue of Emotional Intelligence makes team assigns duties and tasks, appraised to employees on his achievement, at the end he execute his business or organization in long run.

Talking with Thinking:

The reality is that the practice of being only and always with one person at a time in what we call relational presence naturally bring your thinking and talking into harmony in front of group. This accomplish effortlessly by allowing you and your audience to relax and breath to gather at your highest reality. When a person should not be clear what he want to talk he will jump away from one thing to another and it shows that its thinking is not clear. That's why he is not talking well.

Hypotheses

H1 There is a positive impact of Thinking on Talking.

H2 Thinking enhances the productive Talking skills of a person throughout his life in every walk of life.

This study put forward the hypothesis model to support the research outcomes in the light of literature review. This model elaborates the relationship of three different variables

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

and their effects and impacts with each other. According to the hypothesis model there is a positive impact and direct relation of Thinking on Talking and also describes the moderating role of Emotional Intelligence playing a moderating function for Talking and Thinking. This model shows a constructive relationship between these variables with fully support of literature review and references already worked out by different researchers.

Methodology

Population:

That study is conducted under the research method that focus on the impact of talking on thinking and describing the moderating role of Emotional Intelligence. The targeted population to investigate is commercial banks. We focus that banking sector have a huge quantity of that variables. So we meet the managers and requested them to contribute their employees for the questionnaire study. Every commercial bank branch have 150 employees, so we take 10 branches for this study, population size was almost near to 1500 employees.

Sample:

The study is based on sample technique to collect the required data from target sample out of the targeted population by picking the senior and experienced staff. The sample size of the study is four hundred employees out of 1500 to get the better result, and said to employees to express their perception and feeling about the questionnaire.

Four Hundred questionnaires issued to different commercial bank branches. After the completion of this process we collect the 350 filled questionnaires from different branches. After the deep study of each questionnaire we select the only 350 which is reasonable and valid for the research work with a response of 87.57%.

Measurement:

The Questionnaire consists of two parts regarding demographic information like as (gender, age, experience, education etc.) and another part about the measure scale of variables used in the research work. The study used the translated questionnaire in English of “double blinded principle” described by Brislin (1980). All items asked about variables were rated on a five-point scale ranging from 1 (strongly disagree) to 5 (strongly agree)

Reliability:

The data of the employees gathered from different branches of banks. The most of the employees are graduated and know the importance of research. Their working experience was more than 3 years and they are closely connected with the organization’s goals.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Response Rate:

The questionnaire send to the 50 branches of different banks and their response rate are given below:

Sr.	Bank Name	Sent	Receive	%age
1	HBL	60	55	82%
2	MCB	60	53	88%
3	UBL	40	36	92%
4	ABL	40	35	89%
5	Standard Chartered Bank	40	37	93%
6	Soneri Bank	20	17	95%
7	Askri Bank	40	35	87.5%
8	Summit Bank	20	17	85%
9	Meezan Bank	40	33	85%
10	Al Habib Bank	40	32	80%

Descriptive Statistics:

The study was conducted under the light of the instrumentation asked from employees to measure result. Among all the employees 80% are graduated and 60% are male and 40% are female. The average age calculated is 35 years there average experience is 06 years to 7 years.

No.	demographics	male	female	Mean	SD
1	age				
2	gender				
3	experience				
4	qualification				

Conclusion

The study shows that the positive impact of talking and thinking on emotional intelligence, through these variables we are able to understand the independent variable effect on dependent variable. This leads towards the organization success. It increases the interpersonal relationship between employees of the organization. Through the proper use of these variables the individual has the opportunity to make himself strong and better than stress in the society or organization. The organization wants the innovation and smart worker and that happens with these variables. It cannot only help in the organization; it also helps outside the organization and in the society for doing something positively.

Discussion

The study discusses deeply the impact of talking on thinking and moderating role of emotional intelligence. That all study is based and focus how talking create impact on talking and how emotional intelligence playing the moderating role. We discuss that the talking is closely related with the thinking so through talking a person tells his or her expressions, ideas behaviours about others. It's all happen due to his thinking. Because he talks what he think. His emotions about other will understand by others through his talking and thinking. And these all play positively in the organization.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

References

- Lin, Y. (1935). *My country, my people*, New York: Halcyon House.
- Lubman, S. (1998, February 23). Some students must learn to question. *San Jose Mercury News*, pp. A1, A12.
- Markman, E., & Hutchinson, J. (1984). Children's sensitivity to constraints on word meaning: Taxonomic versus thematic relations. *Cognitive Psychology*, 16, 1–27.
- Markus, H. R., & Kitayama, S. (1994). A collective fear of the collective: Implications for selves and theories of selves. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20, 568–579.
- Nisbett, R. E., & Wilson, T. D. (1977). Telling more than we can know: Verbal reports on mental processes. *Psychological Review*, 84, 231–259
- Merz, F. (1969). The effect of verbalization upon the performance on intelligence tests. *Zeitschrift fuer Experimentelle and Angewandte Psychologie*, 16, 114–137.
- Markus, H. R., Kitayama, S., & Heiman, R. J. (1996). Culture and “basic” psychological principles. In E. T. Higgins & A. W. Kruglanski (Eds.), *Social psychology: Handbook of basic principles* (pp. 857–913).
- Metzger, B. M., & Coogan, M. D. (Eds.). (1993). *The Oxford companion to the Bible*. New York: Oxford University Press.
- Miller, G. A. (1981). *Language and speech*. San Francisco: Freeman.
- Minami, M. (1994). English and Japanese: A cross-cultural comparison of parental styles of narrative elicitation. *Issues in Applied Linguistics*, 5, 383–407.
- Nakamura, H. (1964). *Ways of thinking of Eastern peoples: India-China Tibet-Japan* (4th ed.). Honolulu, HI: East-West Center Press.
- Needham, J. (1962). *Science and civilization in China: Physics and physical technology* (Vol. 4). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Nisbett, R. E., Peng, K., Choi, I., & Norenzayan, A. (2001). Culture and systems of thought: Holistic versus analytic cognition. *Psychological Review*, 108, 291–310.
- Minami, M., & McCabe, A. (1995). Rice balls and bear hunts: Japanese and North American family narrative patterns. *Journal of Child Language*, 22, 423–445.
- New York: Guilford Press.
- Marsella, A. J. (1993). Counseling and psychotherapy with Japanese Americans: Cross-cultural considerations. *American Journal of Orthopsychiatry*, 63, 200–208.
- Penney, C. G. (1975). Modality effects in short-term verbal memory. *Psychological Bulletin*, 82, 68–84.
- Peng, K., & Nisbett, R. E. (1999). Culture, dialectics, and reasoning about contradiction. *American Psychologist*, 54, 741–754.
- Raven, J. C. (1941). Standardization of progressive matrices, 1938. *British Journal of Medical Psychology*, 19, 137–150.
- Rinpoche, K. (1987). *Foundation of Buddhist meditation*. New Delhi, India: Indraprastha Press.
- Robinet, I. (1993). *Taoist meditation*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Schooler, J. W., & Engstler-Schooler, T. Y. (1990). Verbal overshadowing of visual memories: Some things are better left unsaid. *Cognitive Psychology*, 22, 36–71.

ABDÜLVEHHÂB B. YÛSUF EL-MÂRDÂNÎ'NİN KANUNÇE TERCÜMESİ
ÜZERİNE

ABOUT THE KANUNÇE SCHOLIA OF ABDÜLVEHHÂB B. YÛSUF EL-MÂRDÂNÎ

Nimet KARA KÛTÛKÇÜ

Dr. Öğr.Üyesi, Karabük Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Özet

Türkçenin tarihi dönemlerinden itibaren tıp konulu birçok eser yazılmış ve bu eserler üzerine daha sonra araştırmacılar tarafından da pek çok bilimsel çalışma yapılmıştır. Türklerin geleneksel sağlık bilgisini yansıtan Uygur tıbbından, Selçuklu döneminde kullanılan ve uygulanan tıp geleneğinden, sonrasında ise yine Selçuklu/Oğuz tıbbının devamı niteliğinde olan Osmanlı tıbbından bahseden birçok yazma eser vardır. Türk tıbbında klasik dönemin Osmanlı hekimleri İslâm tıbbının Arapça ve Farsça kaynak eserlerinden doğrudan ya da Türkçeye çevirilerinden yararlanmanın yanı sıra telif tercüme olarak adlandırılacak eserler de meydana getirmiştir. XV. yüzyıldan itibaren sayısı hızla artan Türkçe tıp kitabı müelliflerinin ve mütercimlerinin çoğu ana kaynaklarını belirtmiş, kendi fikirlerini paylaşmış ve tecrübelerini bildirmiştir.

Uzun bir süre İslam tıbbının aynı zamanda Hıristiyan tıbbının da el kitabı sayılan İbn-i Sina'nın *el-Kānûn fi't-tıbb*'inin Harizm bölgesinde küçük bir kasaba olan Çağmin'de doğan astronomi ve matematik bilgini aynı zamanda da hekim olan Çağmini *el-Kānûn fi't-tıbb*'in özeti olarak kabul edilen Kanunçe'yi yazmıştır. Çağmini'nin Kanunçe'sinin de birçok nüshası ve farklı dillere çevirisi vardır. Türk tıbbının Klasik dönemi olarak adlandırılacak Osmanlı döneminde de Kanunçe'nin Türkçeye de çevirileri ve şerhleri yapılmıştır. Bunlardan biri Abdülvehhâb b. Yûsuf el-Mârdânî'nin (ö. 823/1420'den sonra) *Tercüme-i Kānûnçe* adıyla yaptığı çeviridir. Bu çalışmada da Abdülvehhâb b. Yûsuf el-Mârdânî'nin tercüme ettiği Kanunçe'nin Bursa nüshası üzerinde durulup içerik bakımından değerlendirilmesi ve tanıtımı yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kanunçe, Tıp Yazmaları, Çağmini

Abstract

Many works about medicine have been written since the historical periods of Turkish, and many scientific studies have been conducted on these works by researchers later. There are many written works that reflect the traditional health knowledge of the Turks, mention the Uyghur medicine, the tradition of medicine used and practiced during the Seljuk period, and then the Ottoman medicine, which is again a continuation of Seljuk/Oguz medicine. In Turkish medicine, Ottoman physicians of the Classical period used the Arabic or Persian resources of Islamic medicine and they have also created works that can be called copyright translation. Since the fifteenth century, the number of rapidly increasing Turkish medical book authors and most of their translators have stated their main sources, shared their own ideas and reported their experiences.

Ibn Sina's *el-Ķānūn fi't-tıbb* has been considered the source book of both Islamic medicine and Christian medicine for a very long time. Born in Chagmin, a small town in the Khwarezmi region, a scholar of astronomy and mathematics who was also a physician, Çağmini wrote *Kanunçe*, which is considered the summary of the *el-Ķānūn fi't-tıbb*. The *Kanunçe* of Çağmini also has many copies and translations into different languages. Translations and commentaries of the *Kanunçe* into Turkish were also made during the Ottoman period, which can be called the Classical period of Turkish medicine. One of them is *Tercüme-i Kānūnçe* by Abdülvehhâb b. Yûsuf el-Mârdânî (d. 823/after 1420). In this study, we will focus on the Bursa copy of the *Kanunçe* that Abdülvehhâb b. Yûsuf el-Mârdânî has expounded on and evaluated and promoted it in terms of content.

Keywords: *Kanunçe*, medicine text, Çağmini

GİRİŞ

Türk yazı tarihinin her döneminde tıp, eczacılık, botanik, matematik, felsefe, astronomi gibi farklı konu ve türlerde yazılmış binlerce eser vardır. Fakat bugüne kadar yapılan araştırmalar, çalışmalar genellikle dinî ve edebî yazma eserler üzerine yoğunlaşmıştır. Oysaki konu, içerik, üslup ve barındırdığı terimler açısından fazlasıyla zengin olan bu eserlerin de metin ve söz varlığının ortaya konması gerekmektedir.

İbn-i Sina'nın *el-Ķānūn fi't-tıbb*'inin birçok dile çevirisinin yapılmasının yanında birçok da nüshası vardır ve üzerine sayısız ihtisar, şerh ve haşiye yazılmıştır. Türkçeye de birçok çevirisi yapılan eserin bilinen ilk Türkçe çevirisi *Tahbîzü'l-mathûn* adıyla Mustafa b. Ahmed et-Tokadî tarafından 1760'larda yapılmıştır. Harizm bölgesinde küçük bir kasaba olan Çağmin'de doğan astronomi ve matematik bilgini aynı zamanda da hekim olan Çağmini, uzun bir süre İslam tıbbının aynı zamanda Hıristiyan tıbbının da el kitabı sayılan bu eserin özeti olarak kabul edilen *Kanunçe*'yi yazmıştır. Çağmini'nin *Kanunçe*'sinin de birçok nüshası ve farklı dillere çevirisi vardır. Arapça'sının tıpkıbasım neşirleri 1868 ve 1909'da Leknev'de, 1908'de Lahor'da ve yine 1908'de Delhi'de yapılmıştır. Timur'un oğlu Şahruh'un emriyle Farsçaya çevrilen nüshasının ki ise 1792'de Kalküta'da yapılmıştır (İslam Ansikolpedisi, 1993, 182-283).

Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi adlı eserde Çağmini'nin *Kanunçe*'sinin Türkiye Yazma Eserler Kurumu Nuruosmaniye bölümünde 3529 numarayla kayıtlı Ali bin Kemaleddin Mahmud tarafından kaleme alınan şerhi hakkında bilgi verilmiştir. Nuruosmaniye nüshası 128 yaprak 21 satırdan oluşmaktadır. Yazı stili talik ve dili Arapçadır. Şerh-i *Kanunçe li'l-Çağminî* ile ilgili eserde "Sultan Bayezid'e ithaf vardır. Çağmini'nin *Kānūnçe*'sinin şerhidir" ibaresi geçmektedir (İhsanoğlu-Şeşen-Bekar-Gündüz-Bulut, 2008, 103).

Eser dibace/fihrist ile başlamaktadır. Fakat dibace kısmının yazı tarzı ana metinden farklı ve eksiktir. 10. makale ve fasılları bulunmamaktadır. Eserin 1. varlığında mütercim Mahmud bin Ömer Çağmini'nin eseri olan *Kānūnçe*'nin çok veciz olduğunu, çözülmeye muhtaç kısımlarının olduğunu söylemiş ve bu yüzden eseri şerh ettiğini ve Murat oğlu Mehmed Han oğlu Sultan Bâyezit Han'a sunduğunu belirtmiştir. Eserin son varlığında temmet kaydında mütercim kaydı Ali bin Kemaleddin Mahmud olarak verilmiştir. Eserin mahiyetine ve makale ve fasıl düzenine bakıldığında Çağmini'nin *Kanunçe*'sinin geniş bir

şerhi olduğu görülmektedir. Bütün makaleler ve fasıllar Kânûnçe'den daha ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Diğer nüshalar ve şerhlerden daha kapsamlı ve hacimli olduğu için bu nüsha daha önce tarafımızca yayımlanan kitapta ayrıntılı bir şekilde tanıtılmıştır (Kara Kütükçü-Koldanca, 2021).

Bu nüshanın dışında Çağmini'nin Kanunçe'sinin TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'nda kayıtlı olan 11 Arapça 2 de Türkçe nüshası vardır.

Kanunçe'nin Türkçe çevirileri ile ilgili Ahi Çelebi'nin de bir tercümesi olduğundan bahsedilmektedir. Fakat Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi adlı eserin Ahi Çelebi maddesinde Ahi Çelebi'nin eserleri arasında Çağmini'nin Kanunçe'sinin Türkçe şerhlerinden biri olarak gösterilen Şerh-i Kanunçe li'l-Çağminî verilmiştir (İhsanoğlu-Şeşen-Bekar-Gündüz-Bulut, 2008, 103). Eserin nüshalarından biri olarak tanıtılan bu eser eser Türkiye Yazma Eserler Kurumu Nuruosmaniye bölümünde 3529 numarayla kayıtlı Ali bin Kemaleddin Mahmud tarafından kaleme alınan Arapça şerhtir. Yani Ahi Çelebi'nin Türkçe şerhi değildir. Böyle bir eserin olup olmadığı tartışma konusudur. Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi'nde ise konuyla ilgili "Ahi Çelebi ayrıca, İbn Sina'nın el-Kanun fi't-Tıbb adlı kitabına İbnü'n Nefis'in yazdığı Mucez el-Kanun adlı şerhi Türkçe'ye çevirmiş, çevirinin önsözünde Arapça ve Farsça tıp kitaplarının yanında Türkçe tıp kitaplarının azlığını belirterek, Türkçe bilim dilinin gelişmesi gerekliliğini vurgulamıştır" bilgisi verilmiştir (Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, 119). İslam Ansiklopedisinde ise "Ahî Çelebi'nin en önemli eseri, II. Bayezid devrinde Türkçe olarak kaleme aldığı, böbrek ve mesane taşlarına ait on bölüm halindeki *Risâle-i hasâtü'l-kilye ve'l-mesâne*'dir. İstanbul kütüphanelerinde çeşitli yazmaları bulunan eseri Âkil Muhtar Özden, hakkında yazdığı bir makalede incelemiş, Saim Erkun da Türkçe ve İngilizce olarak neşretmiştir. Ahî Çelebi'nin bundan başka Farsça yazdığı *el-Fevâdü's-sulţâniyye fi'l-kavâ'idi't-tıbbiyye* ile *Risâle fi't-tıbb* ve *Mesnevî fi't-tıbb* adlı iki Türkçe eseri daha tesbit edilmiştir. Bursalı Mehmed Tâhir, Ahî Çelebi'nin İbnü'n Nefis'in *Mucez*'ini Türkçe'ye çevirdiğini yazıyorsa da bu konu tartışmalıdır (İslam Ansiklopedisi, 1988, 528-529)" bilgisi vardır ve bu çeviri de tartışmalıdır.

Kitab-ı Kanunçe'nin Türkçe Nüshaları ve Bursa Nüshası Üzerine

Osmanlı'da yani Türk tıbbının Klasik dönemi olarak adlandırılabilir dönemde Kanunçe'nin Türkçeye de çevirileri ve şerhleri yapılmıştır. Abdülvehhâb b. Yûsuf el-Mârdânî'nin (ö. 823/1420'den sonra) *Tercüme-i Kânûnçe* adıyla yaptığı çeviri bunlardan biridir (İslam Ansiklopedisi, 2012, 101-111). Abdülvehhâb bin Yusuf el-Mârdânî, Osmanlı sarayına sunulan ilk Türkçe tıp kitabı olarak da kabul edilen Müntahab-ı Fit't-Tıbb'ı yazmış ve bu eserle tanınmıştır. R. Şeşen, bir tıp ve astronomi bilgini olan müellifin Müntahab dışında başka eserlerinin de olduğunu belirtmiştir. Bunlardan biri de *Tercüme-i Kanunçe*'dir. "Harezmi hekim ve astronom Çağminî'nin [1221'den sonra] Kanunçe-i Tıbb adlı eserinin Abdülvehhâb bin Yûsuf ibn Ahmed el-Mardânî tarafından yapılan tercümesidir. Mardânî, mukaddimesinde eserin adını zikretmemişse de Ramazan Şeşen, Kanunçe olduğunu tespit etmiştir" (Bayat, 2016, 287).

Kânûnçe'nin tespit edilebilen Türkçe nüsha/şerhleri ise şunlardır:

1. Kanûnçe fi't-Tıbb, yazar adı Abd el-Vahhâb b. Cemâl ed-dîn Yûsuf b. Ahmed el-Medâ'inî, demirbaş numarası Hacı Mahmud Efendi (Süleymaniye Ktb.) No. 3/5534, bulunduğu yer ise Bursa İnebey Kütüphanesi olan eserin ebatları 193x130-145x85 mm'dir. 33 varaktan oluşan nüsha nesih yazı stiliyle yazılmıştır. Kütüphane kaydında Kanûnçe fi't-Tıbb adıyla kayıtlı olan eserin dibace kısmında başlığı Hazâ Kitâbi'-Tıbb-ı Diger olarak geçmektedir. Eserin 1b varağında eser ve yazarıyla ilgili bilgiler şunlardır: “hâzret-i imâmü'l-hârameyn ve resulü's-şâkaleyn muhammed muştafâ şalli Ôaleyhi ve sellem buyurmuşlardır ki el-Ôilmü'l-Ôilmân Ôilmü'l-ebdân ve Ôilmü'l-edyân pes öyle olsa Ôilm-i tıbb Ôilmelerün şerîfi olduğu ecilde bu zaÔîf ve nahîf Ôabdü'l-vehhâb hûkemâ kudemâ kitâblarından bu risâleöi müfîdeyi istihrâc ve türki lisâna tercüme idüb on maqâle üzerine kıldum tâ ki mübtedîlere asân olub bu fakîr ve hâkîri duÔây-ı hayr ile yâd ideler”. Kütüphane kaydında yazar adı olarak Abd el-Vahhâb b. Cemâl ed-dîn Yûsuf b. Ahmed el-Medâ'inî yazılırsa da eserin müterciminin Batı Türkçesi ile yazılan ilk tıp kitaplarından Kitâbü'l-Müntehâb- fi't-tıb yazarı Abdülvehhâb bin Yûsuf ibn-i Ahmed el-Mârdânî olduğu düşünülmektedir. El-Medâ'inî mi yoksa el-Mârdânî mi şeklinde okunması gerektiği konusunda muhtelif görüşler mevcuttur. Bu konuda Ali Haydar Bayat'ın (Bayat, 2001: 42) veya Meriç Güven'in (Güven, 2005, 4) çalışmalarına bakılabilir. Eserde müstensih kaydı verilmemiştir. Bu yüzden müellif ya da müstensih hattı olup olmadığı tespit edilememiştir. Yine 1b varağında eseri on makale üzerine kurduğunu söyleyen yazar makaleleri de fasıllara ayırdığını belirtmiştir. 6.makaleden sonrası eserde yoktur, yani eksik nüsha olarak kabul edilebilir. Eserin düzenlenişi şu şekildedir.

1. Evvelki maqâle umûr-ı tabîÖi bildürür ve üç fasıldır.
2. İkinci maqâle ahvâl-i teşrîhi bildürür
3. Üçüncü maqâle beden-i insânun ahvâlini bildürür
4. Dördüncü maqâle qarüreyi bildürür
5. Beşinci maqâle şahîh tabîÖatlu kimesnelerün mizâclarınun tedbîrlerin bildürür 2 faslı vardır.
6. Altıncı maqâle göz Ôilletlerinun muÔâlecesin bildürür 15 fasıldır.
7. Yedinci maqâle sâyir aÔzâlara Ôarîz olan Ôilletlerün devâların bildürür
8. Sekizinci maqâle mütenevviÔ marâzlarınun ahvâlin ve muÔâlecesin bildürür
9. Foğuzuncu maqâle beden-i insânun taşrasında žuhûr iden emrâzun Ôilâcların bildürür
10. Onuncu maqâle yimek içmek kıfayetin bildürür

2. Kanûnçe, yazar adı belirtilmemiştir. Demirbaş numarası 45 Hk 1841, bulunduğu yer ve koleksiyonu Manisa İl Halk Kütüphanesi ve yazılış tarihi 1601 olan eserin ebatları 205x136-160x88 mm'dir. 132 varaktan oluşan nüshada her varakta 13 satır bulunur ve nesih yazı stiliyle yazılmıştır. Çaharkuşe vişne rengi meşin, üzeri kahverengi meşin, şemseli karton ciltlidir. Söz başları kırmızı mürekkeplidir. Eserin 1a varağında yani kapak sayfasında başlık olarak “hazâ kitab-ı kânûnçe” yazmaktadır.

Kitâb-ı Kânûnçe'nin düzenlenişine bakıldığında nüshanın eksik olduğu görülmektedir. İlk beş makalenin ve 6.makalenin 1. faslının olmadığı eserin 2. fasıldan başladığı görülmektedir. Ayrıca aralarda da makale ve fasıl düzenlenişinde de eksikliklerin olduğu bazı fasılların atlandığı tespit edilmiştir. Önceki basımda yeterli kaynak ve ayrıntı bulunamadığı

için eserin mütercimi ya da müstensih ve telif mi tercüme olup olmadığı konusunda bilgi verilememiştir. Eserin 66a ve 80a varaklarının kenar kısımlarında “vaqıf merhûm müftî mahmûd efendi” ibaresi geçmektedir. Bu kişinin eseri kütüphaneye veren kişi olduğu tahmin edilmektedir. Çalışma yayımlandıktan sonraki yeni çalışmalarla ve yayınlarla eserle ilgili farklı bilgiler elde edilmiştir. Eserin, İbn Sînâ'nın *el-Kânûn fi't-tıbb* adlı eserinin ünlü Arap astronomi, matematik bilgini ve aynı zamanda hekim de olan Çağmîni'nin özet şeklinde kaleme aldığı *Kanûnçe* adlı eserinin müellifi bilinmeyen Türkçe şerhi olduğu düşünülmektedir. Bu nüsha üzerinde “Kitâb-ı Kânûnçe, İnceleme-Metin-Dizin” adıyla ayrıntılı bir çalışma tarafımızca yapılmıştır (Kara Kütükü-Koldanca, 2021).

3. Kanûnçe fi't-Tıbb, yazar adı Abd el-Vahhâb b. Cemâl ed-dîn Yûsuf b. Ahmed el-Medâ'inî, demirbaş numarası Haraççioğlu (Bursa İnebey) 1144, bulunduğu yer Bursa İnebey Kütüphanesi olan eserin ebatları 184x115-140x80 mm'dir. 60 varaktan oluşan nüsha nesih yazı stiliyle yazılmıştır. Makale başları ve bablar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Harekesiz olan eserin her varağında 19 satır bulunmaktadır. Eserin dibâce kısmında eser adı olarak kırmızı mürekkeple “Kitâb-ı Kânûnçe” yazmaktadır. Eserin 1b varağında eser ve yazarla ilgili şu bilgiler verilmiştir: “Öilm-i tıbb bilgil kim Öülüm-ı şerifenüñ birisi tıbdur şerif idügüne delil budur kim imâmü'l-hârameyn ve seyyidü's-şâkaleyn muhammed muştafâ şallallahu Öaleyhi ve sellem buyurur kim kale'n-nebiyyü Öaleyh's-selâm el-Öilmü'l- Öayân Öilmü'l-ebdân ve Öilmü'l-edyan didi eyle olsa bu za Öif ve nahif Öabdü'l-vehhâb kadim hükemânüñ kitâbların istihrâc idüb bu muhtasarı türkiye döndürdüm tâ kim mübtedilere asân ola ve bu kitâbı on maqale üzerine konıldı”. Kütüphane kaydında yazar adı olarak Abd el-Vahhâb b. Cemâl ed-dîn Yûsuf b. Ahmed el-Medâ'inî yazılısa da eserin müterciminin Batı Türkçesi ile yazılan ilk tıp kitaplarından Kitâbü'l-Müntehâb- fi't-tıbb yazarı Abdülvehhâb bin Yûsuf ibn-i Ahmed el-Mârdânî olduğu düşünülmektedir. El-Medâ'inî mi yoksa el-Mârdânî mi şeklinde okunması gerektiği konusunda muhtelif görüşler mevcuttur. Bu konuda Ali Haydar Bayat'ın (Bayat, 2001: 42) veya Meriç Güven'in (Güven, 2005, 4) çalışmalarına bakılabilir. Eserde müstensih kaydı verilmemiştir. Bu yüzden orijinal nüsha olup olmadığı bilinmemektedir. Yine 1b varağında eseri on makale üzerine kurduğunu söyleyen yazar makaleleri de fasıllara ayırdığını belirtmiştir.

Eserin düzenlenişi şu şekildedir.

1. makale: maqale-i evvel ki umur-ı tabi Öi bildürür ammâ bu maqâle dahı bir kaç fasıl üzerine müştemildür, 5 fasıldan oluşur.

1. ve 2. fasıl: vücutta bulunan 312 siniri ve a Özaları bildürür

3. fasıl: fasıl-ı şâlis hareketsiz tamarları bildürür, evride tamarı. (Bağıra yani karın boşluğundaki ciğer vs organlara giden 32 damarı anlatır.)

4. fasıl: şerâyin tamarların bildürür, mübdeöi yürekdür (Kalp damarlarını anlatır.)

5. fasıl: fasıl-ı hâmis bağırsuqları bildürür

2. makale: el-maqaletü's-şâlis bedenüñ ahvâlin bildürür, 4 fasıldan oluşur.

1. fasıl: fasıl-ı evvel ahlâtuñ cürmünden bedene delâlet iden Öalâmeleri bildürür (Tıp tarihinde ahlât-ı erbaa anlayışı eski Mısır'a kadar gitmektedir. Mısırlı hekimler, hastalık sebebi olarak bünyedeki kan, balgam, kara safra ve sarı safradan (sevda) ibaret dört sıvının kirlenmesini gösterirler. Bundan dolayı tedavide kirli sıvıların boşaltılması (kan almak yani hacamat, müşhil vermek vb.) yoluna gidilir. Tabiat âlemindeki oluşma ve bozulmayı

meydana getiren dört unsurun (hava, ateş, su, toprak) insan bedenindeki karşılığı olarak düşünülen dört sıvı, Hipokrat'ın humoral patolojisinin temelini teşkil eder. Bu anlayışa göre sağlık vücuttaki bu sıvıların dengede oluşuna, hastalık ise bu dengenin bozulmasına bağlıdır.)

kan gâlib olıcağ baş ağrılanır ve beden issi olur esnemek ve gerinmek çok olur ve uyhu gâlebe ider ve havvās bulunur ve bilâdet artar ve ağzuñ tadı tatlı olur ve beñzi kızarur ve hâssa dil ve göz şişer çapaqlanur sivilceler bedende çok olur tamarlar gicir (hava)

2. fasıl: faşl-ı şāni balgāmı bildürür balgām gâlebe olıcağ böğür ve gevde ağrır ve beden şovuk olur hem yumşak olur ağzı şulanur ve şuşamağ az olur ağızdan ekşi balgāmlar gelür uyhu ve kâhellik artar ve taŖām gic siner ve bevl galeyanta olur hem çepek olur ve uyhuda ağrı başar (su)

3. fasıl: faşl-ı şāliš şāfrāyı bildürür (kara safra) şāfrāyı bildürür şāfrā gâlib olıcağ beñzi şararur gözün içi şararur ve ağzı acı olur ve dil iri ve kıru olur ağız tamağ kıru olur ve şol tamarları tiz tiz atar (toprak)

4. fasıl: faşl-ı rābiŖ sevdāyı bildürür (sarı safra) sevdā gâlib olıcağ kan ve beñiz kızarur bedene yubüset müstevli olur ve maŖide içeri büldegüni qarartuğ olur yāhūz kızıl ve galiz olur ve bedeni qaradur kılı artar ādam acığur gibi gelür uyhuda qarahlı düşler görür (ateş)

3. makale: eksik

4. makale: el-maqaletü'l-rābiŖ nabız ve qarüre bildürür 2 fasıldan oluşur (Yüksek nabzı ve düşük nabzı anlatır.)

1. fasıl: faşl-ı evvel bilgil kim nabzuñ inbisāt ve inķibāzınuñ haddi çokdur

2. fasıl: faşl-ı şāni balgāmı bildürür

5. makale: el-maqaletü'l-hāmis şahih kişilerin tedbirin ve mariz kişilerin tedbirin ve Ŗilācın bildürür, 10 fasıldan oluşur.

1. fasıl: faşl-ı evvel gıdalar bildürür

2. fasıl: faşl-ı şāni riyāzı bildürür yaŖni arka ovmağ

3. fasıl: faşl-ı şāliš ishīmām bildürür (Hamamda yapılması ve yapılmaması gerekenleri anlatır.)

4. fasıl: faşlü'l-rābiŖ uyumağ tedbirin bildürür

5. fasıl: faşl-ı hāmis dört faşl mücibince tedbirin bildürür (Mevsimleri ve neler yapıp yapılmaması gerektiğini anlatır.)

6. fasıl: faşl-ı sādīs yüklü emzikli Ŗavratların tedbirin bildürür (Hamile kadınların neler yapıp neler yapmaması gerektiğini bildürür.)

7. fasıl: faşl-ı sābiŖ büyük oğlanların ve kıocaların tabiŖatin bildürür (Gençlerin ve yaşlıların vücutlarına dair bilgiler verir.)

8. fasıl: faşl-ı şāmin hastaların Ŗilācın bildürür

9. fasıl: faşl-ı tāsiŖ faşd hācāmat bildürür

10. fasıl: faşl-ı hādī aşer yılleri bildürür

6. makale: el-maqaletü's-sādīs başda olan Ŗilletleri bildürür, 22 fasıldan oluşur.

1. fasıl: faşl-ı evvel baş ağrısının bildürür

2. fasıl: faşl-ı şāni sersām rencin bildürür (Menenjit)

3. fasıl: faşl-ı şāliš māl-hulyā Ŗilletin bildüreler (Melankoli)

4. fasıl: faşl-ı rābiŖ sarŖı bildürür yaŖni oğlan şarullığı (Sara hastalığı)

5. fasıl: faşl-ı hāmis sekte bildürür (Felç, kalp durması)
  6. fasıl: faşl-ı sādīs fālic rencin bildürür (Felç)
  7. fasıl: faşl-ı sābiŌ rağşeŌi bildürür (RaŌşe, titreme, parkinson)
  8. fasıl: faşl-ı šāmin laqvāyı bildürür (Yüz felci)
  9. fasıl: faşl-ı tāsiŌ zūkām tumağıyı bildürür (Nezle)
  10. fasıl: faşl-ı Ōāşer gözün Ōilletlerin bildürür
  11. fasıl: faşl-ı hādī Ōāşer remedi bildürür (Katarakt, tavuk karası)
  12. fasıl: faşl-ı šānī Ōāşer zaferi bildürür (Katarakt, tavuk karası)
  13. fasıl: fāsl-ı šālīs Ōāşer zaferi bildürür zafere bir sinirsek etdür (Katarakt, tavuk karası)
  14. fasıl: faşl-ı rābiŌ Ōāşer göze aq düşdüğini bildürür (Katarakt, tavuk karası)
  15. fasıl: faşl-ı hāmis Ōāşer kıl biten gözün Ōilācın bildürür
  16. fasıl: faşl-ı sādīs Ōāşer göz zaŌiflīgın bildürür
  17. fasıl: faşl-ı sābiŌ aşer kulaq içinde olan Ōilletleri bildürür
  18. fasıl: faşl-ı šāmin Ōāşer burun Ōilletin bildürür
  19. fasıl: faşl-ı tāsiŌ Ōāşer maşrāyı bildürür (Yüzdeki çıban)
  20. fasıl: faşl-ı Ōāşer dil şişdüğün ve diş etleri şişdüğün bildürür
  21. fasıl: fāsl-ı hādī Ōāşerden lihādı bildürür yaŌnī dilçük inmekdür (Bademcik)
  22. fasıl: faşl-ı šānī ve'l-Ōāşerden hunāk bildürür (Bademcik)
7. Makale: *el-maqaletü's-sābiŌ* göğüsden göbege degin olan Ōilletleri beyān ider 19 fasıldan oluşur.
1. fasıl: faşl-ı evvel saŌāl yaŌnī öksürüğü bildürelüm
  2. fasıl: faşl-ı šānī sil bildürür sil öyken içinde olur (Verem)
  3. fasıl: faşl-ı šālīs zātü'l-cenbi bildürür (Akciğer zarı iltihabı)
  4. fasıl: faşl-ı rābiŌ rebevi bildürür yaŌnī zıyq-ı nefesi bildürür (Nefes darlığı)
  5. fasıl: faşl-ı hāmis hafaqānı bildürür yaŌnī yürek oynaması (Kalp çarpıntısı, hafakan)
  6. fasıl: eksik
  7. fasıl: faşl-ı sādīs neftü'd-demmi bildürür maŌide zaŌiflīgın bildürür
  8. fasıl: faşlü's-šānī gışā bildürür (Katarakt, tavuk karası)
  9. faşlü't-tāsiŌ mağzi yaŌnī sancuyı bildürür
  10. faşlü'l-Ōāşer fevāk yaŌnī meçuruğı bildürür (Hıçkırık)
  11. faşlü'l-hādī Ōāşer hayzi ve ishāli bildürür
  12. faşlü's-šānī Ōāşer kabz bildürür (Kabız)
  13. faşl-ı šālīs Ōāşer zehiri yaŌnī göbek burmasını bildürür (Karin sancısı)
  14. fasıl: faşl-ı rābiŌ Ōāşer kuluncı bildürür (Bağırsaklardaki kuvvetli sancı veya omuz başlarındaki ağrı)
  15. fasıl: fasl-ı hāmis Ōāşer adamuq çarnında tevellüd olan çurtları bildürür
  16. fasıl: eksik
  17. fasıl: faşl-ı sābiŌ Ōāşer istiskāyı bildürür (Siroz hastalığı veya ödem)
  18. fasıl: eksik
  19. fasıl: faşlü't-tāsiŌ Ōāşer talak rencin bildürür
  8. makāle: *el-maqaletü'l-šāmīn* bākī aŌzālaruq marazların ve Ōilācların bildürür

1. fasıl: faşl-ı evvel iki bögrekler ağrısın bildürür
2. fasıl: faşlü's-şāni meşānede taşı bildürür
3. fasıl: faşlü's-şāliş bevāsiri ve nevāsiri bildürür (Basurlar, urlar ve nasırlar)
4. fasıl: faşlü'r-rābiŌ selesü'l-bevli bildürür (Prostat)
5. fasıl: faşlü'l-hāmis zekerüñ ve hāyanuñ marazların ve Őilācın bildürür
6. fasıl: faşlü's-sādis fitik yaŐni kuluncı bildürür
7. fasıl: faşlü's-şābiŌ Őavratlara mensüb Őilletleri bildürür
8. fasıl: faşlü's-şāmin vecaŐların verg yaŐni yan başı ağrılarını bildürür ve Őırku'n-nisā ve nişriş
9. fasıl: faşlü't-tāsiŌ devāli bildürür (Damar hastalığı, varis)
10. fasıl: faşlü'l-Őaşer dāŐü'l-fīli bildürür (Ayak şişmesi, gut hastalığı)
9. *makāle el-makāletü't-tāsiŌ* bedenüñ taşra yüzinde olan Őilletleri bildürür 30 fasıldan oluşur.
1. fasıl: faşl-ı evvel saŐfe rencin bildürür (Kellik)
2. fasıl: faşlü's-şāni dāŐü's-şāŐleb kim sac saşal dökülmekdür ve dāŐü'l-hāyve şoldur kim yılan derisi gibi yüz kavladur ve dahı düşnām bir Őilletdür kim başdan yüze iner
3. fasıl: faşlü's-şāliş bahaşı bildürür (Sedef hastalığı, abraşlık, vitiligo)
4. fasıl: faşlü'r-rābiŌ baraşı bildürür (Leke hastalığı abraşlık, vitiligo)
5. fasıl: faşlü'l-hāmis cüzām rencin bildürür (Cüzzam)
6. fasıl: faşlü's-sādis uyuz ve giciyük bildürür (Kaşıntı ve uyuz)
7. fasıl: faşlü's-sābiŌ şerāy yaŐni kızamuğı bildürür
8. fasıl: faşlü's-şāmin çiçegi hāşbeŐi bildürür tāŐün ve vebāŐi (Çiçek ve taun hastalığı)
9. fasıl: faşlü't-tāsiŌ evrāmları yaŐni şişleri bildürür
10. fasıl: faşlü'l-Őaşer seretāni bildürür (Kanser veya iyileşmez bir tür çıban)
11. fasıl: faşlü'l-hādı ve'l-Őaşer hanāziri bildürür yaŐni toñuz başı dimek olub
12. fasıl: el-faşlü's-şāni Őaşer beyzāyı bildürür (Gözde oluşān katarakt)
13. fasıl: el-faşlü's-şālis Őaşere /11/ kelef ve şerāyı bildürür (Yüzde kırmızı ve siyah çizgiler halinde beliren cilt hastalığı)
14. fasıl: kũbāyı bildürür (Temregü, tuzlu balgam hastalığı)
15. fasıl: el-faşlü'l-hāmis Őaşere şālil yaŐni sinil bildürür
16. fasıl: el-faşlü's-sādis Őaşere hāmre bildürür (Kızıl ısırık hastalığı)
17. fasıl: el-faşlü's-sābiŌ Őaşer cirāhatleri bildürür (Yaralar)
18. fasıl: faşlü's-şāmin Őaşere şikāk bildürür ol el ayak yarılmaşdur
19. fasıl: faşlü't-tāsiŌ Őaşere nemle rencin bildürür (Bir tür alerjik cilt hastalığı)
20. fasıl: faşlü'l-Őişrũn dāhas bildürür yaŐni şurluğandur (Dolama, etyaran)
21. fasıl: faşlü'l-hādı ve'l-Őişrũn debilāyı bildürür (Ur, şiş, çıban)
22. fasıl: faşlü's-şāni ve'l-Őişrũn selŐāyı bildürür ol balgamı Őilletdür
23. fasıl: faşlü's-şāliş ve'l-Őişrũn harrāc bildürür bir veremdür kim mafşallara dökilür ve issi olur
24. fasıl: el-faşlü'r-rābiŌ ve'l-Őişrũn emcekde olan Őilletleri bildürür (Göğüste olan hastalıklar)

25. fasıl: el-faşlü'l-hāmis ve'l-Ōiŷrūn nār-fāris bildürür ol ayaklarda olur cibancuqlardur

26. fasıl: el-faşlü's-sādis ve'l-Ōiŷrūn ekileŌi bildürür yaŌni yinür baş dimek olur bir veremdür dükeli aŌzāda çıkar

27. fasıl: el-faşlü's-sābiŌ ve'l-Ōiŷrūn sınıqları bertikleri bildürür (Kırık ve çıkıklar)

28. fasıl: el-faşlü'-ŷāmin ve'l-Ōiŷrūn yılan ve Ōakreb bu ŷokduđın bildürür

29. fasıl: el-faşlü't-tāsiŌ ve'l-Ōiŷrūn key urmağ yaŌni döğün urmağı bildürür (Yakı, dağlamakla açılan yara)

30. fasıl: el-faşlü'ŷ-ŷelāŷin hūmmāları bildürür

10. mađāle: el-mađāletü'l-Ōaŷer mākūlāt ve meŷrūbatı beyān ider bir niçe faşl üzerine müŷtemildür yimeđi içmeđi beyān ider, 26 fasıldan oluŷur.

1. fasıl: el-faşlü'l-evvel dāneleri bildürür (Tahıllar)

2. fasıl: el-faşlü'ŷāni etleri ve yumurdaŌi bildürür

3. fasıl: el-faşlü'ŷ-ŷāliŷ sūdleri bildürür

4. fasıl: el-faşlü'r-rābiŌ kök otları terāları bildürür

5. fasıl: el-faşlü'l-hāmis yemiŷleri bildürür

6. fasıl: el-faşlü's-sādis reyhānları ve baŌzı otları bildürür

7. fasıl: el-faşlü's-sābiŌ terkibāt ve maŌcūnı bildürür

8. fasıl: el-faşlü'ŷ-ŷāmin cevāriŷleri bildürür (Hazmettirici macunlar)

9. fasıl: el-faşlü't-tāsiŌ kırsaları bildürür (Yuvarlak hap ŷeklinde ilaç, pastil)

10. fasıl: el-faşlü'l-Ōaŷer ŷarābları bildürür

11. fasıl: el-faşlü'l-hādi ve'l-Ōiŷrūn luŌūkatı bildürür (Yalamak için hazırlanmıŷ macunlar)

12. fasıl: el-faşlü'ŷ-ŷāni Ōaŷere rubbları bildürür (Meyve suyu, meyve özü, pekmez)

13. fasıl: el-faşlü'ŷ-ŷāliŷ Ōaŷere murabbāları bildürür (Kaynatılarak kıvam verilen meyve reçelleri)

14. fasıl: el-faşlü'r-rābiŌ Ōaŷere ayāriç hablarını bildürür

15. fasıl: el-faşlü'l-hāmis Ōaŷere muđlābları bildürür (Kaynatılmıŷ, süzölmüŷ ŷuruplar)

16. fasıl: el-faşlü's-sādis Ōaŷere nuđūŌları bildürür (Çeŷitli bitkilerden elde edilen ŷurup, müŷhil)

17. fasıl: el-faşlü's-sābiŌ Ōaŷere yağları bildürür

18. fasıl: el-faşlü'ŷ-ŷāmin Ōaŷere tılāları Ōaŷere tılāları bildürür (Sürölecek merhem, ilaç, pomat)

19. fasıl: el-faşlü't-tāsiŌü'l-Ōaŷer yağları bildürür

20. fasıl: el-faşlü'l-Ōiŷrūn ğumreleri bildürür (Havanda dövölerek yapılan bir tür ilaç)

21. fasıl: el-faşlü'l-hādi ve'l-iŷrūn nuğulları bildürür (Haricen kullanılan yağlı ve sıvı ilaçlar)

22. fasıl: el-faşlü'ŷāni ve'l-Ōiŷrūn ğarđara bildürür

23. fasıl: el-faşlü'ŷ-ŷāliŷ ve'l-Ōiŷrūn kıutūrları bildürür (Damla, göz damlası)

24. fasıl: el-faşlü'r-rābiŌ ve'l-Ōiŷrūn merhemleri bildürür (Merhem, krem)

25. fasıl: el-faşlü's-sādis ve'l-Ōiŷrūn ŷāfları bildürür (Fitol)

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Eserin dil özelliklerine bakıldığında eserin Eski Anadolu Türkçesinden (Oğuz Türkçesi) derin farklılıklar gösteren bir yapıya sahip olmadığı görülür. İmla konusunda dönemin bütün fonolojik özellikleri eserde de göze çarpar. Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinde hem müstensihlerin imla konusunda gerekli hassasiyeti göstermemesi hem de imlanın düzensiz ve tutarsız olması söz konusudur. Bu dönemde verilen eserlerde hem eski Türkçe imla geleneğinin devamı olan Uygur imla geleneğini hem de Arap-Fars imla geleneklerinin izlerini görmek mümkündür (Şahin, 2003, 33).

Eser harekesiz fakat okunaklı bir nesih hatla yazılmıştır. Sadece bazı sözcüklerde (özellikle tıp terimlerinde) hem yanlış okumanın önüne geçmek ve okumayı kolaylaştırmak hem de anlam kargaşasına sebep olmamak adına harekeleme yapıldığı görülmüştür (بيلگه bilege 3a/1/, اوليچاق olıcaç 3b/19/, باشي باشını 5b/4/, قصايود kısılur 6b/1/, شيركيله sirkeyile 10a/5/ vs). Buna rağmen müstensihin hem tam harekeleme yapmaması hem de çoğu zaman ünlüleri ayrı bir göstergeyle de göstermemesi bazı sözcüklerde karışıklığa sebep olmuş ve ünlülerin imlası konusunda kesin bir tespit yapılamamaktadır.

Ünsüzlerde dönemin dil özelliklerinde olduğu gibi ikili kullanımlar söz konusudur.

Müstensih ç sesinin yazımında kesin bir yazım belirlememiş dönemin birçok eserinde olduğu gibi bazen ç yerine c sesini kullanmıştır (الوج üç 10b/14/, چوق çok 19a/7/).

Aynı şekilde b sesi de ikili kullanım gösterir ve p yerine b sesinin kullanıldığı görülür (ادب idüb 20a/13/, الوب alup 20b/1/).

Söz başlarında t-<d- değişimi konusunda da dönem özellikleri görülür. Eski Türkçede ince sıradan ya da kalın sıradan farketmeksizin hep ötümsüz olan t- sesi Eski Anadolu Türkçesinde ince sıradan sözcüklerde t-<d- değişimini neredeyse tamamlamışken kalın sıradan sözcüklerde t-'nin korunması veya d-'ye dönmesi bakımından ikili bir yol izlemiştir (Korkmaz, 2005, 501). Eserde bugün ölçünlü Türkçede d-'li olan sözcüklerin t-'li şekilleri bulunmaktadır (طمارلارن tamarların 2a/11/, طوقنub toğunub 7b/2/, طوق tamaç 2b/11/). Ayrıca bugün t-'li olan birkaç sözcüğün ise d-'li şekline rastlanmıştır (دماغی dumağı 5a/13/)

Ses ve şekil bilgisine bakıldığında dönemin diğer eserlerinde olduğu gibi bazı ekler sadece düz ünlülü bazı ekler sadece yuvarlak ünlülü yazılmıştır. Ve dudak uyumunun olmadığı görülür. Metin kurulurken harekeleme yapılmayan sözcükler harekelenen sözcüklerden yola çıkılarak tek biçimde okunmuştur. İlgili hali eki +Uη, +nUη, birinci ve ikinci şahıs ekleri -Un, -Um, bildirme eki +dUr, fiilden isim yapım eki -UK, sıfat-fiil eki -dUK, geniş zaman eki -Ur metinde sürekli yuvarlak yazılan ekler; görülen geçmiş zaman 3. tekil şahıs eki -dI, öğrenilen geçmiş zaman eki -mIş, üçüncü tekil iyelik ekleri +sI, +I ise sürekli düz ünlü ile yazılmıştır.

باشي

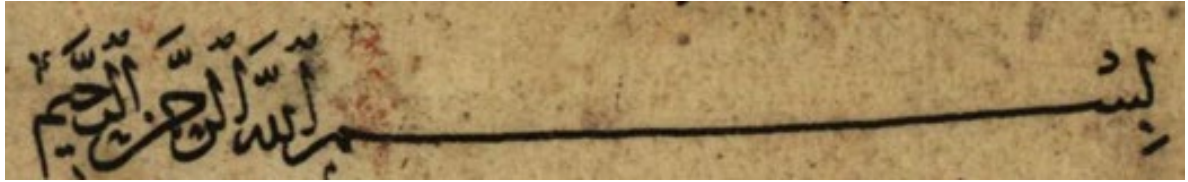
دماغی

Eserde dönemin en belirgin özelliklerinden biri olan ünsüz uyumunun/benzeşmesinin olmaması dikkat çeker (bâselikden 3a/7/, hâkdan hidâyetden 3b/9/, başda 2a/8/, kulağda 9a/15/, çıkduğına 18a/14/).

Fiil çekimlerinde ise metnin konusu tıp olduğu için, hitap edilen şahsın ikinci tekil şahıs veya üçüncü tekil şahıs olması sebebiyle bütün zaman ve kip eklerinin çekimine ve diğer şahıs eklerine çok fazla yer verilmemiştir.

Eserde söz varlığı bakımından özellikle tıp terimlerinde eserin tercüme olması sebebiyle Türkçe sözcük oranı düşüktür. Müstensih bitkilerin, terkiplerin, ilaçların ya da hastalık adlarının daha anlaşılır olması amacıyla özellikle Arapça, Farsça veya Yunancadan ödünçlenen terimlerin Türkçe ve diğer dillerdeki karşılıklarını vermeye gayret göstermiştir (kolon bağırsağı aña el-fāyefî dirler yaÖñî tolaşuq 2a/15/, riyāzı bildürür yaÖñî arka ovmağ 3a/18/, şarŌı bildürür yaÖñî oğlan şaruluğı 6a/7/, şimāl yili kim aña fūryāz dirler 4b/14/, istiskāyı bildürür ol üç nevŌdür biri şişer aña tablı dirler dañı el ayağ şişmekdür aña lahmî dirler bir nevŌ istiskāya qazqı dirler türkce ağrı dirler ammā istiskāy-ı tablıye Őilācı ĥabb-ı māzeriyūn dirler 15a/13-14-15/)

Örnek olması amacıyla eserin çeviri yazılı bir kısmı aşağıdadır
Kitābı-ı Qanūnce

1b

/1/

وصلى الله على سيدنا محمد خاتم النبيين وعلى آله وأصحابه الطيبين الطاهرين

/2/

و سلم تسليما كثيرا /ما بعد/ /3/ /4/ tıbdur şerif idüğüne delil budur kim imāmü'l-ĥarameyn ve seyyidü's-şşakaleyn muĥammed /5/ muştafa şallallahu Öaleyhi ve sellem buyurur kim qale'n-nebiyyüŐaleyh's-selām el-Öilmü'l-Őayān /6/ Öilmü'l-ebdān ve Öilmü'l-edyān didi eyle olsa bu zaŐif /7/ ve naĥif Öabdü'l-vehĥāb qadim ĥükemānuğ kitābların istiĥrāc idüb bu /8/ muĥtasarı türkiye döndürdüm tā kim mübtedilere asān ola ve bu kitābı on maqale /9/ üzerine qonuldu **el-maqaletü'l-evvel** umur-u tabiŐi bildürür ammā bu maqale dañı /10/ bir qac faşl üzerine müştemildür **el-maqaletü's-şāni** teşriĥi beyān ider /11/ **el-maqaletü's-şāliş** insānuğ bedeninuğ aĥvālin beyān ider **el-maqaletü'l-rābiŐ** /12/ nabz ve qarüre beyān ider **el-maqaletü'l-hāmis** şaĥiĥ kişileruğ tedbirin [beyān ider] /13/ **el-maqaletü's-sādis** göz Őilleteruğ bildürür **el-maqaletü's-sābiŐ** göğüsden /14/ göbege degin olan marāzları bildürür **el-maqaletü's-şāmin** bāqı aŐzālaruğ /15/ marāzını bildürür **el-maqaletü'l-tāsiŐ** bedenüğ taşrasında olan Őilletleri bildürür /16/ **el-maqaletü'l Őaşer** yimegi içmegi beyān ider amma geldük **maqale-i evvel** ki

2a

/1/ siñirledür ve cemîŐ siñirleruğ irisi uvağı üç yüz on ikidür /2/ ammā bilgil kim ilk üzerinde sünük ve sünük üzerinde siñir ve siñir /3/ üzerinde et ve et üzerinde tamar ve tamar üzerinde Őazāl ve Őazāl /4/ üzerinde yağ ve yağ üzerinde deri ve deri üzerinde qıl müsāmeriğ /5/ aŐzādur **faşl-ı şāliş** hareketsiz tamarları bildürür evride tamarı bağra /6/ taŐlıqdur cemîŐ aŐzāya yayılmıştır ĥükemā bu tamarlardan otuz iki tamarı /7/ iĥtiyār itmişlerdür kim qan ilinür on altı tamar sağdan yaña /8/ on altı tamar şoldan yañadur ammā sağ yanında başda

fevc Őırķ'ü-ş-şaqıķā /9/ ĥalfal üzn māķalŐayn Őırķü'l-enef Őırķü'ş-şefeteyn /10/ Őırķ-ı muhte'l-lisān sāķeyn Őırķu'n-nisā ve sol yanındaĝı Őırķü'l-cebhele olduĝı buncalayın birbirine mesūbdur **faślü'l-rābiŐ** şerāyin /11/ tamarların bildürür şerāyinüñ mübdeŐi yürekdür altıdur ikisi baĝırdadır /12/ ikisi ķoldadır ikisi butdadur velikin şaŐyesi çoķdur aŐzāya /13/ ķuvvet virür ve bunlardan kan alınmaz zirā kim cān tamarıdur **faśl-ı hāmīs** /14/ baĝırsuķları bildürür baĝırsuķ altıdur birisi bevvābdur birisi /15/ emŐā-y-ı müstaķımdür şāyim ķolon baĝırsaĝı aña el-fāyefi dirler yaŐni /16/ tolaşuķ ešnā Őaşeri dirler **el-maķaletü's-şālīs** bedenüñ aĥvālin bildürür /17/ bir niçe faśl üzerine **faśl-ı evvel** aĥlātun cürmünden bedene delālet iden

2b

/1/ Őalāmeleri bildürür bilgil kim birinde ķan ĝālib olıcaķ baş /2/ aĝırlanur ve beden issi olur esnemek ve gerinmek çoķ olur ve uyĥu /3/ galebe ider ve ĥavvās bulunur ve bilādet artar ve aĝzuñ tadı tatlu /4/ olur ve beñzi kızarur ve ĥāsśa dil ve göz şişer çapaķlanur sivilceler /5/ bedende çoķ olur tamarlar gicir **faśl-ı şāni** balĝamı bildürür balĝam ĝālebe /6/ olıcaķ böĝür ve gevde aĝırır ve beden şovuķ olur hem yumşaq olur /7/ aĝzı şulanur ve şusamak az olur aĝızdan ekşi balĝamlar gelür /8/ uyĥu ve kāhellik artar ve taŐām gic siñer ve bevl ĝaleyanta olur hem çepek /9/ olur ve uyĥuda aĝrı başar **faśl-ı şālīs** şafrāyı bildürür şafrā ĝālib /10/ olıcaķ beñzi şararur gözün içi şararur ve aĝzı acı olur ve /11/ dil iri ve ķuru olur aĝız tamaķ ķuru olur ve ķol /12/ tamarları tiz tiz atar **faśl-ı rābiŐ** sevdāyı bildürür sevdā ĝālib /13/ olıcaķ ķan ve beñiz kızarur bedene yubūset müstevli olur ve maŐide /14/ içerü büldegüni ķarartuķ olur yāĥüz kıızıl ve ĝalıż olur ve /15/ bedeni ķaradur kıılı artar ādam acıĝur gibi gelür uyĥuda ķaraĥlu /16/ düşler görür **el-maķaletü'l-rābiŐ** nabız ve ķarüre bildürür **faśl-ı evvel** /17/ bilgil kim nabzuñ inbisāt ve inķibāzinuñ ĥaddi çoķdur /18/ ammā nabz ĥareketdür şerāyinde taŐdil itmegiçün tesimle ammā rūĥ nabz

3a

/1/ yürekden gelür bāseliķ tamarınuñ altından bilege iner andan barmaķlara /2/ yayılır eger nabz uzun ve tiz ata kıızılsaĝı ola yāĥūd kıızıl /3/ gül rengine ola ve gevdesi issi ola ķan ĝālibliĝına delālet ider /4/ imdi ol umerudan ķan alalar ve Őunnāb yidüreler ve arpa luŐābın içüreler /5/ ve ķatı ki nabz tolu tiz ve ķatı atsa ve bevli şaru ve turunc /6/ rengine gelür gövdesi yanar aĝzını bār tutar başı aĝırır kendüye mecalli /7/ olmaz evvel umeruda bāseliķden ķan alalar ve şovuķ şerbet vireler kim /8/ içi ķabz olmaya ve arpa cevābın vireler ķadun tuzluĝıla **faśl-ı şāni** /9/ balĝamı bildürür ve ķatı ki nabz süst ve baťı itse bevli aķ /10/ olur ķan almayalar ammā kuķavvi şarāblar vireler ve issi ĝıdālar vireler ve ķatı /11/ ki nabz kesili kesili atsa bevli kırsaĝı ve ĝalıż gelür latif şerbetler /12/ ve latif ĝıdālar vireler üç günde bir ĥamama ileteler amma çoķ oturmayalar /13/ **el-maķaletü'l-hāmīs** şaĥiĥ kişilerün tedbirin ve mariz kişilerün /14/ tedbirin ve Őilācın bildürür bir kaç faśl üzerine **faśl-ı evvel** /15/ ĝıdālar bildürür ĝıdā vaķtinde latif ĝıdālar yiye tezcek üzerine şu icmeye /16/ ammā şusayıcaķ ice ve ĝalıż taŐāmdan şaķına piyaz gibi kiş ve bādincān /17/ balıķ ve ķuru et bunlara beñzer ne ki vardur **faśl-ı şāni** riyāzi /18/ bildürür yaŐni arķa ovmaķ bedeni semirdür ve bend kişileri berkidür ve ķanı /19/ şāfi eyler arķun arķun ovmaķ uyķu getürür gövdeyi rāĥat eyler

Sonuç

İlk örnekleri Uygur Türklerinde görülen ve 13. yüzyılda Anadolu'da Hekim Bereket'in Tuhfe-yi Mübarizî ve Osmanlı sarayına sunulan ilk tıp eseri olan Abdulvehhab'ın en ünlü eseri Kitâb-ı Müntehab gibi eserlerle sürdürülen tıp kitabı yazma veya tercüme etme geleneğinin devamı niteliğinde olan Kitab-ı Kanunçe tıp tarihi ve bilimi hakkında verdiği bilgilerin yanında Türk dili konusunda iki yönüyle önemli ve değerlidir.

Kitab-ı Kanunçe, ses ve şekil bilgisi özellikleri yönüyle 13-15. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesinin (Oğuzcanın) devamıdır. Devamlı olarak yuvarlak ünlü ile yazılan ekler, diğer yandan sürekli düz ünlüyle yazılan ekler, ünsüz uyumsuzlukları ya da söz varlığı açısından eserin yansıttığı özellikler; Klasik Osmanî Türkçesine giriş evresinde birkaç eserde görülen ünlü uyumları ve bazı yapım ve çekim eklerindeki farklılaşmanın aksine, geleneğin devamı yönündedir. İkincisi, eserdeki köken bakımından Türkçe olan veya yapım ekleri ile Türkçeleşmiş sözcüklerin özellikle tıp terimlerinin oranı bu sözcüklerin başta Arapça ve Farsça kökenli olduğu dikkate alınır (bitki adları, hastalık adları, tıp aletleri, terkip ve ilaç adları vs.), o çağlarda bilim dilinin Arapça olmasına rağmen elimizdeki eserin Türkçe açısından değerini artırmaktadır.

Kaynakça

- ARGUNŞAH, Mustafa (1999), *Tuhfe-i Murâdî*, Ankara: TDK Yayınları.
- BATTAL, Abdullah (1997), *İbn-i Mühenna Lugatı*, Ankara: TDK Yayınları.
- BAYAT, Ali Haydar (2010), *Tıp Tarihi*, İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği Yayınları.
- BAYAT, Ali Haydar (2005), *Abdülvehhâb bin Yusuf ibn-i Ahmed el-Mârdâni Kitâbü'l-Muntehab fi't-Tıbb*, İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği Yayınları.
- BAYAT, Ali Haydar (2007), *Kemâliyye*, İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği Yayınları.
- BAYTOP, Turhan (2007), *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, Ankara: TDK yayınları.
- BEDEVIAN, K. Armenag (1936), *İllustrated Polyglottic Dictionary of Plant Names in Latin, Arabic, Armenian, English, French, German, Italian and Turkish Language*, Kahire: Argus and Papazian Presses.
- CANPOLAT, Mustafa (1973), "XIV. Yüzyılda Yazılmış Değerli Bir Tıp Eseri Edviye-i Müfrede", *Türkoloji Dergisi*, C.5, S.1.
- CANPOLAT, Mustafa-Zafer ÖNLER (200), *Edviye-i Müfrede, Metin-Sözlük*, Ankara: TDK.
- DOĞAN, Ahmet Turan (2015) "Kitâb-ı Tıbb-ı Hikmet'te Geçen Yabancı Tıp Terimlerine Türkçe Karşılıklar", Ankara: *Turkish Studies*, 10/8, 903-918.
- DOĞAN, Şaban (2010), "Eski Oğuz Türkçesinde Tıp Dilinin Oluşumu ve Özellikleri", Ankara: *Turkish Studies*, 5/1, 313-373.
- ELBİR, Zekiye Gül (2000), *Gâyetü'l Beyân fi Tedbiri Bedeni'l- İnsan, Salih bin Nasrullah (Giriş- İnceleme-Metin-Dizin)*, Elâzığ: (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış doktora tezi).
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, AKKOYUNLU, Ziyat (2015), *Kâşgarlı Mahmud Dîvânı Lugâti't-Türk Giriş-Metin- Çeviri-Notlar-Dizin*, Ankara: TDK Yayınları.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

ERDAĞI, Binnur (2000), *Tuhfe-i Mübârizî-Hekim Bereket (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Ankara: (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış doktora tezi).

ERTEN, Asalet (2003), *Tıp Terminolojisi ve Tıp Metinleri Çevirisi*, Ankara: Seçkin Yayınları.

GADDAR, Zeliha, “Süheyl ü Nevbahâr’ın Savaş Terminolojisi Üzerine Bir İnceleme”, Çankırı: *Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi (KAREFAD)* 3(1) 35-48.

GÜVEN, Meriç (2009), Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Tıp Yazmalarındaki Türkçe Organ Adları Üzerine Bir İnceleme, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 26. Sayı, s. 109-141, Niğde: Güz-2009.

GÜVEN, Meriç (2005), Abdulvehhâb Bin Yusuf’un Müntahab-ı Fi’t-Tıbb’ı (Dil İncelemesi-Metin-Dizin), Basılmamış Doktora Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi.

HAUENSCHILD, Ingeborg (1994), “Botanica im Divan Lugat at Turk”, *Journal of Turkology, Volume 2, Number 1*, Molnar&Kelemen Oriental Publishers, Hungary, s. 25-100.

İhsanoğlu E, Şeşen R, Bekar MS, Gündüz G, Bulut V. (2008), *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi c. 1. 105–10*, İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi.

İLHAN, Nadir (2009), *Eşref b. Muhammed. Hazâ'inu's-Sa'âdât (Metin-inceleme-Dizin Sözlük)*, Malatya: Öz Serhat Yayıncılık.

İslam Ansiklopedisi (1993), 1. Cilt, 182-183, 528-529.

İslam Ansiklopedisi (2012), 41. Cilt, 101-111.

KARA KÜTÜKÇÜ, Nimet; KOLDANCA Nesibe (2021), *Kitab-ı Kanunçe*, İstanbul: Pegem Akademi.

KAYA, Emel (2008), *Muhyiddin Mehî'nin Müfid (Nazmü't-Teshîl) Adlı Eseri (İnceleme-Metin Dizin) ve Bu Eserin XV. Yüzyıl Türk Tıp Dilinin Oluşmasındaki Yeri*, 3 Cilt, Konya: (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi).

KİRİŞÇİOĞLU, Fatih (2014), Ercilasun, Ahmet B.; Akkoyunlu Ziyat (2014), Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk Giriş-Metin- Çeviri-Notlar-Dizin Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara: CXIX+534 (537-995) Dizin ISBN 978-975-16-2837-4, *Dil Araştırmaları*, Sayı 15, 266-273 ss.

KÜÇÜKER, Paki (1994), *Yâdigâr-ı İbni Şerif (İnceleme-Metin-Dizin)*, Elâzığ: (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi),

KÜÇÜKER, Paki (2010), *"Lügat-ı Müşkilât-i Ecza (Lârendevî Siyahı)" Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3.11.2010.

MÜTERCİM, Asım (2000), *Burhân-ı Katı*, Ankara: TDK Yayınları.

OTURAKÇI, Nigâr (2007), “Divânü Lugâti't Türk'teki Botanik Terimlerinin Kazak Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde Görünümleri”, Kazakistan-Almatı: *Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Kültürel Değerleri Sempozyumu*.

ÖNLER, Zafer (1990), *Celâlüddin Hızır (Hacı Paşa) Müntehâb-ı Şifâ, Giriş, Metin*, Ankara: TDK Yayınları.

ÖNLER, Zafer (1989), “Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Yazılmış İki Tıp Kitabında Yer Alan Sağlık Bilgisi Terimleri”. Ankara: *TDAY-Belleten*.

ÖNLER, Zafer (1999), *Müntehâb-ı Şifâ II (Sözlük)*, İstanbul: Hacı Paşa Simurg Yayınları.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

ÖZCAN, Hatice (2007), *Kaysûnîzâde Nidâi Muhammed Çelebi El-Ankaravî'nin Menâfîü'n-Nâs Adlı Eseri (57a-99b) (Metin-Dil Özellikleri-Dizin)*, Konya: (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

ÖZÇELİK, Sadettin (2001), *Kitâbü'l-Mühimmât*, Ankara: AKM Yayınları.

ÖZDİNÇ, Ahmet (2020), Fatih ve II. Bayezid Devri'nde İran'dan Anadolu'ya Gelen Meşhur Hekimler ve Osmanlı Tıbbına Katkıları, *Anatolian Clinic Journal of Medical Sciences*, January, Volume 25, Issue 1.

PAÇACIOĞLU, Burhan (2010), *Nidai Manzum Tıp Kitabı*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

PAÇACIOĞLU, Burhan (2014), *İlaç ve Bitki Adları Sözlüğü*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

SARI, Nil (1998), "Türk Tıp Tarihinde Hindiba Türleri, Etkileri ve Günümüz Araştırmalarına Öneriler", İstanbul: *The New History of Medicine Studies 4*.

STEİNGASS, Francis Joseph (1977), *Persian-English Dictionary*, Iran University Press, Routledge-Kegan Paul London, Boston, Melbourne and Henley.

SÜVEREN K., UZEL, İ. (1998), İlk Türkçe Tıp Yazmalarına Genel Bir Bakış, İstanbul: *The New History of Medicine Studies 2*.

ŞAHİN, Hatice (2003), *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ŞAHİN, Hatice (2009), "Tercüme-i Hülâsâ'nın Bir Nüshası Üzerine", Ankara: *Turkish Studies*, 4/8,108-132.

ŞÜKUN, Ziyâ (1996), *Genrîne-i Güftâr Ferheng-i Ziyâ Farsça Türkçe Lugat C.I-II-II*. İstanbul: MEB Yayınları.

Tabib İbn-i Şerif (2003), *Yadigâr* C. I-II (hızl. Orhan Sakin-Doğan Koçer-Yahya Okutan-Mecit Yıldız), İstanbul: Merkez Efendi ve Halk Hekimliği Derneği Yayınları.

Tarama Sözlüğü I-VIII (1963-1977), Ankara: TDK Yayınları.

TÜRKİYE'YE GÖÇ EDEN MEDRESETÜ'N-NÜVVAB MEZUNLARI

MIGRATION TO TURKEY OF THE GRADUATES OF NUVVAB SCHOOL

Ali ERKEN

Doç. Dr. Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Araştırmaları Enstitüsü

Özet

Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı'dan ayrılan Bulgaristan'da 1 milyonun üzerinde Müslüman yaşamaya devam ediyordu. Yeni Bulgar Devleti ile Osmanlı Devleti arasında yapılan anlaşmaya göre Bulgaristan'daki Müslümanlara eğitim verecek kurumların açılması kabul edilmişti. Bulgaristan'ın Şumnu şehrinde 1922 senesinde açılan Nüvvab Medresesi bölgedeki Müslüman nüfusa hitap eden bir eğitim programı ile faaliyet göstermeye başlamıştı. 1947 senesine kadar faaliyet gösteren okul kısa zamanda popüler olmuş, çok sayıda mezun vermiş, Bulgaristan'daki Türk nüfusun iyi bir eğitim almasına katkı sağlamıştır.

Nüvvab Medresesi 1945 sonrası Bulgaristan'da kurulan Sosyalist rejimin baskıları neticesinde önce ismi değiştirilmiş ardından kapatılmıştır. Bu döneme kadar okuldan mezun olan isimler Bulgaristan Müslüman toplumunda önemli yerler edinmiştir. Ancak 1950 senesinde Türkiye ile Bulgaristan'ın arasının açılması ve Sosyalist yönetimin baskılarının artmasıyla Müslüman azınlık göçe zorlanmıştır. Bu göç özellikle Bulgaristan'daki eğitimli Türk nüfusu ülkeyi tercihe zorlamıştır.

Bulgaristan'da yaşadıkları zorlukların ardından Türkiye'ye göç eden Nüvvab Medresesi mezunlarının sonraki serüvenleri araştırma gerektiren bir konu başlığıdır. Demokrat Parti dönemi ve sonrası çok partili hayata geçişin yaşandığı bu dönemde şehirleşme gelişmeye başlamış, yeni kurumların oluşumu hız kazanmıştır. Son yıllarda yapılan bazı çalışmalara Bulgaristan'da eğitim almış bu isimlerin Türkiye'deki kurumlar ile tanışması, adaptasyonları ve yaptıkları katkıları ortaya koymaya başlamıştır. 1950li ve 1960lı yılların Türkiye'sinde özellikle eğitim ve bürokraside etkili olan mezunlardan Osman Kılıç, Ahmet Davutoğlu, Ahmet Keskiöglü ve Yusuf Ziyaeddin Ersal gibi isimlerin hatıratları bu açıdan önemli veriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Göç, Türkiye Tarihi, Medresetü'n-Nüvvab, Hatıratlar

Abstract

After the Balkan Wars nearly more than 1 million Muslim people remained in the new Bulgarian state. According to the agreement signed between Bulgaria and the Ottoman State minority schools for the remaining Turkish population in Bulgaria would be opened. Nüvvab School in Shumen started its activity in 1922 to train Muslim citizens in Bulgaria and became a very popular institution of education among the Muslim community in Bulgaria.

Nüvvab School came under pressure after the rise of socialist regime in Bulgaria in 1945. First it was forced to change its name and then the school was closed. Until that time its graduates made a significant contribution to the Turkish Muslim community in the country. Yet as a result of the growing tension between Turkey and Bulgaria, as well as the increasing

pressure of socialist government, the Muslim minority was forced to leave the country in 1950 and 1951. During the migration between 1950 and 1952 mostly the educated elites of the community were targeted to leave Bulgaria.

The experiences of Nüvvab graduates who came to Turkey after various hardships in Bulgaria is a significant area of research. The pace of urbanization and opening of new institutions accelerated during the multi-party period in Turkey. Some recent studies shed light on the acquaintances and contribution of these people to the Turkish institution. Memoires of such Nüvvab graduates and instructors as Osman Keskin, Ahmet Davutoğlu, Ahmet Keskiöglü and Yusuf Ziyaeddin Ersal, who acquired influential positions in education and bureaucracy in the 1950s and 1960s, offer valuable insight in that regard.

Keywords: Bulgaria, Migration, History of Modern Turkey, Nüvvab School, Hatıratlar

1.GİRİŞ

Günümüzde 1 milyonun üzerinde Müslüman'ın yaşadığı Bulgaristan'dan 18.yüzyıldan bugüne kadar yaklaşık çok sayıda insan Türkiye'ye göç etmiş, bölgede yaşayan binlerce Müslüman katliamlarda hayatını kaybetmiştir. Bu gelişmeler neticesinde günümüz Bulgaristan sınırlarında yaşayan Türk, Pomak ve Roman azınlıktan daha fazla sayıda göçmen kökenli nüfus Türkiye'de ikamet etmektedir. Anadolu ve Trakya'ya yaşanan göçler sonucunda Çanakkale, Edirne, Manisa, İzmir ve İstanbul'a ciddi sayıda Bulgaristan kökenli Türk nüfus yerleşmiştir.

93 Harbi ve Balkan Savaşları sonucunda Osmanlı hakimiyetinden ayrılan günümüz Bulgaristan coğrafyasında 3 milyona yakın Müslüman kalmıştır. I. Dünya Savaşından önce Osmanlı Devleti bölgede yaşayan Müslüman nüfusun haklarını koruma adına Bulgar Devleti ile bir anlaşma imzalamış, azınlık toplumuna eğitim verecek okulların açılması kabul edilmiştir. Nüvvab Okulu da bu çerçevede Bulgaristan'ın kuzey bölgesindeki Şumnu kentinde 1922 senesinde faaliyet göstermeye başlamıştır. Nüvvab Okulu üzerine yakın zamanlarda sayısı giderek artan çalışmalar okulun farklı yönlerini ortaya koymaktadır.¹ Bu noktada özellikle okulun eski öğrencilerinden olup daha sonra akademik çalışmalara yönelen Prof. İsmail Camabazov'un çalışmaları gerek dönemin ilişki ağlarına gerek de siyasi gelişmelere dair ışık tutucu bilgiler sunmaktadır.² Cambazov ile birlikte yine Nüvvab'da görev yapmış isimlerden Ahmet Davudoğlu ve Osman Kılıç'ın yazdığı hatırat kitapları da benzer konulara değinmektedir.³

Bulgaristan'daki Türk ve Müslüman azınlık 1923'den sonra da göçlere devam etmiştir ancak özellikle 1925-1939 arasında Müslüman toplum nispeten daha rahat bir dönem

¹ Bkz: Ali Mehmedov, "Bulgaristan'daki Medresetü'n-Nüvvab'ın Önemi ve Etkisi", Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 2; Ayşe Zişan Furat, "Nüvvâb Okullarının Üzerine Karşılaştırmalı bir Analiz", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 198, 2012; Vedat Ahmet, "Nüvvab Medresesi'nin Bulgaristan Türklerinin Kimliğinin Korunmasındaki Yeri", *Balkanlarda Türk Kültürü: Bulgaristan Örneği Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (İstanbul: Türk Ocağı Yayınları, 2019); Mustafa Hayta, "Bulgaristan Topraklarında Osmanlı Bakiyesi Bir Yüksek Öğretim Kurumu: Medresetü'n-Nüvvâb", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 10 Sayı: 52, 2017

² İsmail Cambazov, *Medresetü'n-Nüvvab: Anılar-Belgeler*, (Sofya: Ahmet Davutoğlu Dostluk Kardeşlik Vakfı, 2005)

³ Ahmet Davutoğlu, *Ölüm Daha Güzeldi* (İstanbul: Şamil, 2015); Osman Kılıç, *Kader Kurbanı*, (İstanbul: Cümle, 2017)

geçirmiştir. Bu bağlamda eğitim haklarının genişletilmesinin de rolü olmuştur. Nüvvab'a giden öğrenciler Osmanlıca ve Bulgarca'nın yanı sıra Arapça'yı da öğrenme imkanına kavuşmuşlardır. 1930'lu yıllarda Türkiye'de alfabe reformu yaşanmışken eski alfabe ile eğitim almaya devam eden Nüvvab öğrenciler eski Türkçe ve Osmanlıca'ya vakıf olma açısından aynı dönemde Türkiye'de eğitim alanlardan önde olmuşlardır. Sadece dil eğitimi değil temel İslami bilimler alanında da Nüvvab'ın müfredatı dönemin Türkiye'sindeki imkanların ötesinde yer almıştır.

II. Dünya Savaşından sonra Bulgaristan'da Komünist yönetimin kurulması ile birlikte Nüvvab okulunun üzerinde baskı uygulanmaya başlanmış, yeni durum okulun öğrencileri ve öğretmenlerini de etkilemiştir. Bu tarihe kadar Müslüman azınlığın başarılı öğrencilerine eğitim veren kurum etki sahasını kaybetmeye başlamıştır. Müfredattaki değişiklikler, kılık kıyafet düzenlemeleri (sarı takmanın yasaklanması v.s), idarecilerin görevlerine son verilmesi gibi baskılar son olarak okulun isminin de değiştirilmesini içermiştir.⁴ Okulun misyonu tamamen farklılaşmış, Müslüman öğrencilerin asimilasyonu için bir araç haline getirilmeye çalışılmıştır.⁵ Öğrencilerin dini ve milli hassasiyetlerinin törpülenmesi amacıyla Bulgar yönetici ve öğretmenlerin daha etkin konuma getirilmesi zaman zaman tepkiyle karşılansa da Sosyalist yönetime karşı durabilecek gücü olmayan Müslüman azınlık Türkiye'ye göç etme ihtimalini daha ciddi olarak düşünmeye başlamıştır.

2. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

1940'ların sonunda artan gerginlik Bulgaristan yönetiminin bazı hocaları hapse atmasıyla iyice ayyuka çıkmıştır. Okul yöneticileri ve öğretmenlerinden Ahmet Davutoğlu ile Osman Kılıç'ın ceza alması Türk toplumu nezdinde ciddi bir korku ortamının yayılmasına sebep olmuştur. Her iki isim de hücreye konmuş, işkencelere maruz kalmıştır. Bu isimlere yöneltilen suçlamalar arasında Türkiye'ye yönelik casusluk faaliyetleri de yer almıştır. Diğer bir ifadeyle, Bulgaristan'daki sosyalist hükümet konuyu siyasi öncelikleriyle değerlendirmiştir. Nitekim iki ülke arası gerginliğin artması ile birlikte bu uygulamalar şiddetini arttırmıştır. Son olarak Türkiye'nin NATO'ya katılıp Kore Savaşı'na dahil olması ve bölgeye asker göndermesi Sovyetler Birliği'nin lideri Stalin'in öfkesini uyandırmış, bunun üzerine Bulgaristan yönetimi de Türk azınlığa karşı harekete geçmiştir. Nihayetinde 1951 senesinde Müslüman azınlığı ülkeyi terk etmesi için nota verilmiştir.

Bu gelişmeler neticesinde özellikle Türk bölgelerinden başlayan göç dalgası neticesinde 2 sene içerisinde 200.000'in üzerinde insan Türkiye'ye göç etmiştir. Türkiye'ye göç süreci oldukça çetrefilli olmuş, Türkiye ile Bulgaristan yönetimi arasında sıkıntılar yaşanmış, göç hareketi muhtelif seferler durdurulmuştur. Dönemin Türkiye'deki Demokrat Parti hükümeti ilk aşamada göçmenlere sahip çıkacağını ifade etmiş, Türk azınlığın Komünizm altında ezilmeyeceğini savunmuş olsa da zamanla gelen nüfusun sayısının giderek artması bu tavırda değişikliği getirmiştir. Özellikle göçmenlerin arasında sosyalist ajanların olabileceği ve Roman ahalinin de göçmenler arasında gönderildiği iddiaları öne sürülüp sınır kapılarının

⁴ İsmail Cambazov, *Medresetü'n-Nüvvab*, s. 17-18

⁵ İsmail Cambazov, *Medresetü'n-Nüvvab*, s. 66.

kapatılması emri verilmiştir.⁶ Bulgaristan tarafı ise Türkiye'nin sınır kapılarını açması gerektiğini savunmuş, ancak daha sonra kapıları kendisi kapatmayı tercih etmiştir.

Aslında Bulgaristan'dan gelen nüfusun çoğunluğunun kırsal kesimden geldiği bilinmektedir. Bulgaristan kaynaklarına göre göç eden Türk nüfusun toprakla uğraşıyor olması tarımsal üretimi zayıflatma tehlikesini taşıdığı için riskli bir karar olarak değerlendirilmiştir. Yine Bulgar idareciler özellikle Kuzey bölgelerden ve Kırcaali tarafındaki Türk köylerinin göçüne göz yumarken Pomak kökenli Müslümanların göç etmesini tartışma konusu yapmıştır.⁷ Diğer taraftan eğitim almış Müslüman kesimin ülkeden gönderilmesine gayret edildiği anlaşılabilmektedir. Nüvvab mezunları da bu açıdan Bulgaristan yönetimi tarafından kalmaması istenen grup içinde yer almıştır, ancak göç edenler arasındaki oranları henüz tam olarak tespit edilememiştir. Yine Nüvvab mezunlarından olup Bulgaristan'da kalanların sayısı hakkında da yeterli malumat elde etmek henüz mümkün olmamıştır. Bir diğer ifade ile göçmenle arasında okur-yazar kesimin oranı düşük olmakla birlikte Bulgaristan'daki Türk azınlık arasında okuyan kesimin çoğunluğunun göç ettiğini ifade etmek mümkündür

Göçmenlerin Türkiye'ye yerleşimi ve iskanının yönetimi konusunda da zorluklarla karşılaşmıştır. Hükümet tarafından başta İstanbul olmak üzere bazı şehirlere göçenler için yeni yerleşim mahalleri kurulmuş, ancak yerleşimcilerin ülkeye ve çevrelerine alışmaları kolay olmamıştır. Dönemin siyasi yapısının da getirdiği kaygılar göçmenlerin komünist olarak dışlanmasına veyahut tersi bir şekilde "komünizmden kaçan fırsatçılar" olarak algılanmasına sebep olmuştur. Nitekim Ahmet Davutoğlu da kendilerinin Türkiye'ye yerleştikten sonra her iki şekilde de menfi bir tutumla karşılaştıklarını not etmiştir.⁸ Ancak bu noktada Nüvvab okulu mezunlarının diğer göçmenlerden farklı bir tecrübesi olup olmadığı henüz yeterince netlik kazanmamıştır.

Eldeki kayıtlara göre Nüvvab mezunları özellikle devlet kurumlarına yerleşebilmişler ve farklı kademelerde görev yapabilmişlerdir, ancak Ahmet Davutoğlu'nun naklettiği notlarda bu geçişin de kolay gerçekleşmediği anlaşılmaktadır.⁹ Nüvvab mezunlarının önemli bir bölümü özellikle Arapça ve Osmanlıca bilgileri sayesinde dönemde az bulunan vasıflara sahip olduklarından Diyanet tarafından görevlendirilmişlerdir. Türkiye'ye döndükten sonra Diyanet İşleri Başkanlığında imam, müftü ve muallim olarak göreve başlayan isimlerden bazıları şunlardır: Mehmet Halil Özetürk, İsmail İbrahim Akdere, Halil Aydoğan, Ahmet Şevki Dinler, Yusuf Ziya Ersal.¹⁰ Diyanet İşlerinde görev olan bir diğer önemli isim olan Osman Keskioglu da önce Vakıflar Genel Müdürlüğünde arşiv belgeleri ile ilgili çalışmalar yapmış, ardından Diyanet'e geçmiş, hatta zaman zaman güncel meselelere dair Ahmet Davutoğlu ile fikir ayrılığına düşüp tartışma yaşamıştır.¹¹

⁶ Milliyet, 12 Kasım, 1951.

⁷ İbrahim Kamil, "Bulgaristan'dan Türkiye Gerçekleşen 1950-1951 Göçünün Nedenleri", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, Aralık 2016, s. 46

⁸ Ahmet Davutoğlu, *Ölüm Daha Güzeldi*, s. 124-125

⁹ Ahmet Davutoğlu, *Ölüm Daha Güzeldi*, s. 126-127

¹⁰ Osman Kılıç ve Hasan Hüseyin Yılmaz, "Bulgaristan'da Şumnu Şehrinde "Medresetün Nüvvab": 1922-1948", *Balkanlarda İslam*, Ankara: TİKA, Cilt 4, s. 536

¹¹ Kamil Yaşaroğlu, "Osman Keskioglu", TDV, Cilt 25, s. 309-310

Nüvvab öğreticileri arasında Türkiye'ye gelişi ve Türkiye'de aldığı görevleri itibari ile en dikkat çekici isimler arasında gelen Osman Kılıç'ın tecrübeleri de henüz yeni aydınlanmaya başlayan hatıratlar arasındadır. Osman Kılıç gerek kendisinin Nüvvab'daki görevleri gerek de eşinin Bulgaristan'ın ilk müftüsünün kızı olması sebebiyle öne çıkan bir sembol olarak Bulgaristan yönetimince uzun yıllar hapiste tutulmuş, idam cezası ile yargılanmıştır. Kılıç'ın hatıralarında dikkat çeken bir husus özellikle Bulgar yönetiminin kendisini hedef almasıyla birlikte vermeye çalıştığı mesajdır. Kılıç'ın zindanda tutulması sadece bir şahsa yönelik değil, Bulgaristan'daki Türk azınlık mensuplarının mukabelesini zayıflatmaya yönelik bir karar olmuştur.¹² Nitekim Kılıç'ın Türkiye'ye gelişi diğer göçmenlerin aksine ancak 1961 senesinde bir mahpus takası ile mümkün olabilmıştır. Türkiye'ye geldikten sonra Dışişleri Bakanlığı bünyesinde görev alan Osman Kılıç, burada zamanla Belgrad Sefaretinde görevlendirilmiş ve uzun yıllar Belgrad'da kalmıştır. Ardından Türkiye'deki görev yerine dönmüş, Dışişleri Bakanlığında emekli olmuş ve Bulgaristan'daki Osmanlı ve Türk varlığına dair önemli çalışmalara imza atmıştır.

3. SONUÇ

Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen Müslüman azınlık mensupları arasında az sayıda olsalar da öne çıkan Nüvvab Okulu mezunları sadece Diyanet İşleri Başkanlığında değil Türk Silahlı Kuvvetleri, Arşivler Genel Müdürlüğü, Millî Eğitim Bakanlığı ve Dış İşleri Bakanlığı gibi kurumlarda da görev almışlardır. Bu isimler buldukları konumlarda Türkiye'nin siyasi ve toplumsal değişiminin birer parçası olmuş, ilim ve kültür sahasında önemli katkılar sağlamışlardır. 1950-51 göçlerine dair yapılan çalışmalar son yıllarda artış kaydetmiştir. Bu çalışmalar daha çok Bulgaristan'da yaşanan sıkıntılar ve Türkiye-Bulgaristan arası ilişkilere odaklanmıştır. Göçün siyasi politik boyutunu inceleyen araştırmalar bu açıdan giderek derinlik kazanmaktadır. Göçlerin Bulgaristan'da kalan Müslüman azınlık üzerindeki etkisi ve Türkiye'ye gelen göçmenlerin topluma adaptasyonu ise henüz detaylıca çalışılan konular olmamıştır. Bu açıdan nüfus hareketlerinin sosyal-kültürel tarihini ele alan araştırmalara ihtiyaç devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Davutoğlu, *Ölüm Daha Güzeldi*, İstanbul: Şamil, 2015
- Ali Mehmedov, “*Bulgaristan'daki Medresetü'n-Nüvvab'ın Önemi ve Etkisi*”, Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi, *Cilt 2, Sayı 2*;
- Ayşe Zişan Furat, “*Nüvvâb Okullarının Üzerine Karşılaştırmalı bir Analiz*”, Türk Dünyası Araştırmaları, *Sayı 198, 2012*;
- Basri Çalışkan, *Bulgaristan'da İslam*, İstanbul: İnkilap: 2019
- İsmail Cambazov, *Medresetü'n-Nüvvab: Anılar-Belgeler*, Sofya: Ahmet Davutoğlu Dostluk Kardeşlik Vakfı, 2005
- Osman Kılıç, *Kader Kurbanı*, İstanbul: Cümle, 2017
- Osman Kılıç ve Hasan Hüseyin Yılmaz, “*Bulgaristan'da Şumnu Şehrinde “Medresetün Nüvvab”: 1922-1948*”, *Balkanlarda İslam*, Ankara: TİKA

¹² Osman Kılıç, “Ömür Dediğin”, <https://www.youtube.com/watch?v=-UXCVZy-Epc> (Erişim, 31 Ekim 2021)

COVID-19 SALGIN SÜRECİNDE MÜZİK ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRETİM PROGRAMLARINA BAĞLILIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF MUSIC TEACHERS' LEVELS OF COMMITMENT TO CURRICULUM DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Doç. Dr. Cevat EKER

Bülent Ecevit Üniversitesi Ereğli Eğt. Fak.
Eğitim Programları ve Öğretimi

Özet

Bu araştırmanın amacı, Covid-19 Salgın sürecinde ortaöğretim okullarında görev yapmakta olan müzik öğretmenlerinin öğretim programına bağlılık düzeylerini incelemektir. Araştırma tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Bu araştırmanın evrenini, 2020-2021 eğitim öğretim yılında ortaokullarda görev yapan 82 müzik öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada “öğretim programına bağlılık ölçeği” veri toplama amacıyla kullanılmıştır. Elde edilen veriler frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve gruplar arası karşılaştırmalar için bağımsız örneklem t-testi ile tek yönlü varyans analizi (ANOVA) teknikleri kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi ise .05 olarak kabul edilmiştir. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin öğretim programına bağlılık düzeylerinin yüksek olduğu, cinsiyet, mesleki kıdem ve görev yapılan okul kademesi değişkenlerine göre öğretim programına bağlılık düzeylerinde herhangi bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonuçları doğrultusunda çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Öğretim programı, Öğretim programına bağlılık, müzik öğretmeni

Abstract

The aim of this research is to examine the level of commitment to the curriculum of music teachers working in secondary schools during the Covid-19 epidemic. The research is a descriptive study in scanning model. The universe of this research consists of 82 music teachers working in secondary schools in the 2020-2021 academic year. In the research, the “scale of commitment to the curriculum” was used for data collection. Independent samples t-test and one-way analysis of variance (ANOVA) techniques were used for frequency, percentage, arithmetic mean and intergroup comparisons of the obtained data. The significance level was accepted as .05. As a result of the research, it was concluded that the level of commitment of the teachers to the curriculum was high, and there was no difference in the level of commitment to the curriculum according to the variables of gender, professional seniority and school level. Various suggestions were made in line with the results of the research.

Keywords: Curriculum, Commitment to the curriculum, Music teacher

Giriş

Özellikle ülkemizde geniş çaplı uzaktan eğitim uygulamaları, uzaktan yapılan eğitimler ve seminerler, farklı iletişim araçlarından yararlanılarak yapılan telekonferanslar Covid-19

küresel virüs salgını sürecinde yürütülen eğitim uygulamalarının en önemli örneklerini oluşturmaktadır. Bu süre içerisinde, eğitim öğretim sisteminin en önemli ögesi ve paydaşı olan öğretmenlik mesleğine ilişkin anlayışların ve beklentilerin değişmesi de dönüşümler arasında değerlendirilebilir.

Eğitim sistemlerinde merkezden ve yerinden olmak üzere iki tür yönetim anlayışı söz konusudur. Merkezden yönetilen ülkelerde, ülke genelinde uygulanmak üzere programlar merkez tarafından hazırlanırken; yerinden yönetim anlayışını benimseyen ülkelerde ise yerel özellikler dikkate alınarak hazırlanmakta ve uygulanmaktadır (Akçay, 2013). Ülkemizde eğitim sisteminde merkezden yönetim anlayışı mevcut olup; Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan programın akademik takvim çerçevesinde ülke genelinde uygulanması esastır. Öğretim programlarının başarılı ya da başarısız olup olmadığını açıklamaların en önemli yollarından biri, öğretim programına bağlılık kavramının incelenmesidir. Öğretim programına bağlılık, ABD’de 1970’lerin başından bu yana çalışılan konulardan biridir. Başlarda genel çaba, öntest ve sontestlere dayalı olarak programın etkililiğinin belirlenmesi iken; son yıllarda giderek artan hızla değerlendirme, programın kendisinden ziyade programı uygulama (implementation) sürecine yönelmiş durumdadır (Backer, 2002). Öğretim programına bağlılığın incelenmesi sadece sonuç odaklı olmayıp, süreçle ilgili edinimler sağlamamız açısından da önemli bir nüans olarak karşımıza çıkmaktadır.

Programa bağlılık kavramına ilişkin alanyazıda çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Bümen, Çakar ve Yıldız (2014) tarafından programa bağlılık kavramı “programların hedeflenenle uygulanan şekli açısından, okullarda paydaşlar tarafından aslına sadık kalınarak uygulanması” şeklinde tanımlanırken; Mihalic (2004) ise “program tasarımıyla karşılaştırıldığında programın nasıl daha iyi bir şekilde uygulanacağını saptanması” şeklinde bir tanım getirmiştir. Dane ve Scheider (1998) ise “programların planlandığı şekle göre hangi düzeyde uygulandığı” ifadesiyle tanımlamıştır. Tanımlara genel olarak bakıldığında tasarlanan öğretim programı ile uygulanan öğretim programı arasındaki farkın öğretim programına bağlılık olarak ifade edildiği sonucuna ulaşabiliriz.

Öğretim programlarının birebir uygulanmasının olanaksız olduğunu savunan Yazıcılar ve Bümen (2015) programa bağlılıktan ziyade uyarlama kavramına değinmiştir. Uyarlama kavramı ile öğretmene programda çeşitli değişikliklere olanak sağlanması ifade edilmektedir. Diğer taraftan öğretim programlarında esneklik uygulanması gerektiği üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda yabancı dil öğretmenlerinin öğretim programına bağlılık düzeylerinin farklı değişkenlere göre incelenmesi ile değişkenlerin programa bağlılığa etki edip etmediğini, hangi değişkenin daha az ya da daha fazla etkisinin olduğunu anlaşılmasına da yardımcı olabilir. Böylelikle yabancı dil öğretim programları hazırlanırken farklı stratejilerden yararlanılabilir ya da farklı stratejiler geliştirilebilir.

Araştırmanın Amacı ve Alt Problemler

Bu araştırmanın amacı, Covid-19 Salgın sürecinde ortaöğretim okullarında görev yapmakta olan müzik öğretmenlerinin öğretim programına bağlılık düzeylerini incelemektir. Bu amaç çerçevesinde şu temel sorulara yanıt aranmıştır:

1. Müzik öğretmenlerin öğretim programına bağlılıkları ne düzeydedir?

2. Müzik öğretmenlerinin öğretim programına bağlılık düzeyleri cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

3. Müzik öğretmenlerinin öğretim programına bağlılık düzeyleri mesleki kıdeme göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

4. Müzik öğretmenlerinin öğretim programına bağlılık düzeyleri görev yapılan okula göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma, Covid-19 Salgın sürecinde ortaöğretim okullarında görev yapmakta olan müzik öğretmenlerinin öğretim programlarına bağlılık düzeylerini farklı değişkenler (cinsiyet, mesleki kıdem.görev yapılan okul) açısından incelendiği tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Tarama modelleri, geçmişte veya halen var olan bir durumu içinde bulunduğu biçimde betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2020).

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini, 2020-2021 eğitim öğretim yılında batı Karadeniz bölgesinde bir il merkezinde görev yapan N= 82 müzik öğretmeni oluşturmaktadır.

Araştırmaya katılan, örnekleme yer alan müzik öğretmenlerinin cinsiyete göre dağılımı Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1 : Araştırmaya Katılan Müzik Öğretmenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	f	%
Kadın	58	70,7
Erkek	24	29,3
Toplam	82	100,0

Tablo incelendiğinde, araştırmaya katılan toplam 82 müzik öğretmenin % 70,7’sinin kadın, % 29,3’ünün erkek olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan müzik öğretmenlerinin mesleki kıdeme göre dağılımı Tablo 2’te gösterilmiştir.

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Müzik Öğretmenlerinin Mesleki Kıdeme Göre Dağılımı

Mesleki kıdem	Frekans (f)	Yüzde (%)
0-5 yıl	16	19,5
6-10 yıl	34	41,5
11-15 yıl	22	26,8
16 yıl ve üstü	10	12,2
Toplam	82	100,0

Tablo 2 incelendiğinde, araştırmaya toplam katılan toplam 82 müzik öğretmenin; % 19,5 i , 0-5 yıl, % 41,5 i 6-10 yıl, % 26,8’i 11-20 yıl, % 12,2’si 21 yıl ve üstü mesleki kıdeme sahip olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada Covid-19 Salgın sürecinde ortaöğretim okullarında görev yapmakta olan müzik öğretmenlerinin öğretim programına bağlılık düzeylerini belirlemek için Yaşaroğlu ve

Manav (2015) tarafından geliştirilen “öğretim programına bağlılık ölçeği” veri toplama amacıyla kullanılmıştır. Ölçek toplam 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan maddelerden 16’sı olumlu, 4’ü ise olumsuzdur. Ölçek tek faktörlü bir yapıda dır. Tek faktörde kalan maddelerin yük değerleri .355 ile .757 arasında değişmektedir. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı.896 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca araştırmacılar tarafından hazırlanan bilgi formu aracılığıyla katılımcıların cinsiyet ve mesleki kıdemlerine ilişkin bilgileri elde edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde, frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve gruplar arası karşılaştırmalar için bağımsız örneklem t-testi ile tek yönlü varyans analizi (ANOVA) teknikleri kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi ise .05 olarak kabul edilmiştir.

3. Bulgular

Bu bölümde araştırma verileri doğrultusunda, araştırmanın alt problemlerine ilişkin bulgular yer almaktadır.

Birinci alt probleme ilişkin bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi “Müzik öğretmenlerinin öğretim programına bağlılıkları ne düzeydedir?” şeklinde ifade edilmişti. Bu alt probleme bağlı olarak elde edilen bulgular tablo 3.1’de verilmiştir.

Tablo 3. 1: Müzik öğretmenlerin öğretim programına bağlılık düzeylerine ilişkin veriler

	N	En düşük puan	En yüksek puan	x	Ss
Öğretim programına bağlılık	82	1.62	4.40	3.78	.47

Tablo 3.1. incelendiğinde, müzik öğretmenlerinin öğretim programına bağlılık düzeylerinin yüksek olduğu ($\bar{x} = 3.78$) sonucu bulunmuştur. Bu sonuç bize müzik öğretmenlerinin öğretim etkinliklerini planlarken öğretim programlarını dikkate aldıklarını göstermektedir.

İkinci alt probleme ilişkin bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi “Müzik öğretmenlerinin öğretim programına bağlılık düzeyleri cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmişti. Bu alt probleme bağlı olarak elde edilen bulgular tablo 3.2’de verilmiştir.

Tablo 3. 2: Müzik öğretmenlerinin öğretim programına bağlılık düzeylerinin cinsiyete göre t testi sonuçları

GRUPLAR	N	$\bar{x}$	Ss	T testi		
				Sd	t	P
Kadın	58	3,22	,043	79	1,28	.82
Erkek	24	3,14	,052			

P<0,05

Tablo 3.2 incelendiğinde, müzik öğretmenlerinin öğretim programına bağlılık düzeylerinin cinsiyete göre karşılaştırıldığında kadın öğretmenleri ($\bar{X}=3,22$; SS= ,043) ile erkek öğretmenlerin ortalamaları ($\bar{X}= 3,14$; SS=,052) arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşma bulunmamıştır (t= 1.28 ; p<0,05). Bu sonuç, kadın ve erkek öğretmenlerin öğretim programlarına bağlılık düzeylerinin benzer özellikler gösterdiği söylenebilir.

Üçüncü alt probleme ilişkin bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi “Müzik öğretmenlerinin öğretim programına bağlılık düzeyleri mesleki kıdeme göre anlamlı farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu alt probleme bağlı olarak elde edilen bulgular tablo 3.3’de verilmiştir.

Tablo 3. 3: Müzik öğretmenlerinin öğretim programına bağlılık düzeylerinin mesleki kıdeme göre t testi sonuçları

Araştırmanın üçüncü alt problemi “Müzik öğretmenlerinin öğretim programına bağlılık düzeyleri mesleki kıdeme göre anlamlı farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu alt probleme bağlı olarak elde edilen bulgular tablo 3.3 ve tablo 3.4’te verilmiştir.

Tablo 3.3: Müzik öğretmenlerinin mesleki kıdeme göre öğretim programına bağlılık düzeylerine ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapmalar

Kıdem	N	$\bar{x}$	Ss
1-5 yıl	16	3.60	.37
6-10 yıl	34	3.77	.38
11-15 yıl	22	3.75	.36
16 ve üzeri yıl	10	3.82	.40
Toplam	82	3.82	.38

Tablo 3. 4: Müzik öğretmenlerinin mesleki kıdeme göre öğretim programına bağlılık düzeylerine ilişkin varyans analizi (ANOVA) sonuçları

	KT	Sd	KO	F	P
Gruplar arası	.04	3	.03		
Grup içi	12.34	101	.12	.15	.73
Toplam	16.42	114			

P<0,05

Tablo 3.3 ve tablo 3.4 incelendiğinde müzik öğretmenlerinin mesleki kıdeme göre öğretim programına bağlılık düzeylerine ilişkin aritmetik ortalama, standart sapma ve varyans analizi (ANOVA) sonuçları verilmiştir. Kıdemin etkisi .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. [F(.15) = .73, p<05]. Bu bulgu, öğretmenlerin mesleki kıdeme göre öğretim programına bağlılık düzeylerini arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını göstermektedir.

Dördüncü alt probleme ilişkin bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi “Müzik öğretmenlerinin öğretim programına bağlılık düzeyleri görev yapılan okula göre anlamlı farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmişti. Bu alt probleme bağlı olarak elde edilen bulgular tablo 3.5’te verilmiştir.

Tablo 5: Müzik öğretmenlerinin öğretim programına bağlılık düzeyleri görev yapılan okul değişkenine ilişkin varyans analizi (ANOVA) sonuçları

	Görev yapılan okul türü	N	X	Ss	Sd	F	P
Öğretim programına bağlılık düzeyleri	Anadolu Lisesi	48	3.89	.32			
	Fen Lisesi	16	3.76	.42			
	Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri	18	3.75	.46	2-80	1.29	.28
	Toplam	82	3.80	.42			

P<0,05

Tablo 3.5 incelendiğinde müzik öğretmenlerinin görev yaptıkları okula göre öğretim programına bağlılık düzeylerine ilişkin aritmetik ortalama, standart sapma ve varyans analizi (ANOVA) sonuçları verilmiştir. Kıdem etkisi .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. [F(1.29) = .28, p<05]. Bu bulgu, öğretmenlerin öğretim programına bağlılık düzeylerini arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını göstermektedir.

4. Sonuç ve Tartışma

Covid-19 Salgın sürecinde ortaöğretim okullarında görev yapmakta olan müzik öğretmenlerinin öğretim programlarına bağlılık düzeylerini belirlemek için yapılan bu araştırmada, aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

Müzik öğretmenlerin öğretim programına bağlılıklarının genel ortalamasının yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Öğretmenlerin öğretim etkinliklerini düzenleme ve uygulama sırasında öğretim programına bağlı olduklarını ve programdan yararlandıkları söylenebilir.

Cinsiyet değişkeni müzik öğretmenlerinin öğretim programına bağlılık üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir.

Müzik öğretmenlerin öğretim programına bağlılıklarının mesleki kıdem değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı fark oluşturmadığı belirlenmiştir. Bu sonuç öğretmenlerin, öğretme ve öğrenme süreçlerinde meslekte kaç yıllık deneyime sahip olursa olsun programa bağlı kalmalarını sağlamaktadır.

Müzik öğretmenlerinin görev yaptıkları okula göre öğretim programına bağlılık düzeylerinde anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda şunlar önerilebilir:

- ✓ Öğretim programlarına bağlılığın sebeplerini ortaya koyan araştırmalar yapılabilir.
- ✓ Öğretim programlarına bağlılığın öğrencilerin akademik başarısına etkilerini belirlemeye araştırmalar yapılabilir.

Kaynakça

Akçay, C. (2013). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. İstanbul: Kriter yayınevi.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Backer, T. E. (2002). The failure of success: Challenges of disseminating effective substance abuse prevention programs. *Journal of Community Psychology*, 28(3), 363-373.

Bümen, N.T., Çakar, E. & Yıldız, D. G. (2014). Türkiye’de öğretim programına bağlılık ve bağlılığı etkileyen etkenler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 14(1), 203-228.

Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar ilkeler teknikler*. Ankara: Nobel akademik.

Mihalic, S. (2004). The importance of implementation fidelity. *Emotional & Behavioral Disorders in Youth*, 4, 83-86 and 99-105

Yaşaroğlu, C. ve Manav, F. (2015). Öğretim programına Bağlılık Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması, *Uluslar arası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), s. 247-258.

Yazıcılar Ü. & Bümen N. T. (2015). Öğretmenlerin öğretim programlarını uyarlama süreci üzerine kuramsal bir inceleme. 24. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi “Herkes İçin Sürdürülebilir Eğitim” Niğde, 16-18 Nisan 2015, Bildiri Özetleri Kitapçığı, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, ss. 107-108.

**ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRKİYE KÖKENLİ ÖĞRETMENLERİN
TÜRKİYE KÖKENLİ ZİHİN YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLERİN EĞİTİM
YAŞANTILARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ**

THE OPINIONS OF TURKISH TEACHERS WHO LIVE IN GERMANY ABOUT THE
EDUCATIONAL LIFE OF THE TURKISH STUDENTS WHO HAVE INTELLECTUAL
DISABILITY

Ali KAYA

Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü

Özet

Günümüzden 60 yıl önce 1961'de Türkiye Cumhuriyeti ve Alman Federal Cumhuriyeti arasında işe alım anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma sonrasında geçen yıllarla güncel olarak Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli insan sayısı 2.7 milyona ulaşmıştır. Bu araştırma Türkiye kökenli zihin yetersizliği olan bireylerin Almanya'da aldıkları eğitim hizmetlerini nitel araştırma yöntemi ile keşfetmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Almanya'da yaşayan sekiz Türkiye kökenli öğretmen ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Sonrasında görüşmeler içerik analizi yöntemi ile analiz edilerek bulgulara ulaşılmıştır. Araştırma bulgularına göre; Türkiye kökenli zihin yetersizliği olan çocuklar bir ayrımcılığa-ırkçılığa uğramamakta, entegrasyon ve kaynaştırma hizmetleri ile desteklenmektedirler. Türk ebeveynleri çocuklarının yetersizlik düzeyine bakmaksızın Almanca öğrenmelerini istemektedirler. Fakat ebeveyn görüşmeleri ve veli toplantılarında zorlanmaktadırlar ve bu nedenle aralarında Türkiye kökenli özel eğitim öğretmeni tercih etmek isteyenleri bulunmaktadır. Ayrıca öğretmenler zihin yetersizliği olan öğrencilere mesleki eğitim verilmesinin yanı sıra bu bireylerin yetişkin yaşamlarında bağımsız bir işe yerleştirme ve korumalı iş yerinde çalışma olasılıklarının çok yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Araştırma sonuçları Türkiye kökenli zihin yetersizliği olan bireylere sunulan eğitim hizmetlerinin Alman bireylerden farklı olmadığı fakat bazı ebeveynlerin dil ve bilgi yetersizliklerinin çocuklarının eğitim yaşantılarına olumsuz yansıdığı yönündedir.

Anahtar kelimeler: Türk öğretmen, zihin yetersizliği, göç, Almanya

Abstract

Sixty years ago, in 1961 a recruitment deal was signed between Republic of Turkey and German Federal Republic. After this agreement the number of Turkish people who live in Germany reached 2.7 millions. This research aims to discover the educational services for the Turkish students who have intellectual disability with the way of qualitative research. In line with this purpose, semi-structured interviews were carried out with eight Turkish teachers who live in Germany. Thereafter, the interviews were analysed with the help of content analysis method and the research findings were reached. According to research findings, Turkish students who have intellectual disability aren't exposed to any discrimination or racism, they are supported with integration and inclusive education. Turkish parents want their children learn German regardless of the children's level. However, they have difficulty

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

at parent-teacher meetings, so some of them want to prefer Turkish special education teacher. Also, the teachers indicated that they are given vocational education as well as they are employed and it is most probably they have a chance for working in a protected workplace. According to research findings, it is obvious that the educational services that are given Turkish people who have intellectual disability are not different from German people but lack of language and knowledge of some parents affect negatively their children's educational life.

Keywords: Turkish teacher, intellectual disability, Migration, Germany

ÇOKLU YETERSİZLİĞİ OLAN ÇOCUĞA SAHİP EBEVEYNLERİN ÖZYETERLİK DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN BELİRLENMESİ

IDENTIFYING THE LEVEL OF SELF-EFFICACY OF PARENTS' WHO HAVE CHILDREN WITH MULTIPLE DISABILITIES IN ACCORDANCE WITH DIFFERENT FACTORS

Gülnihal Sultan ŞENDUR

Uzman Öğretmen

Elif SAZAK

Prof. Dr, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü

Özet

Çoklu yetersizlik kavramını, kendi başlarına sorun alanları oluşturacak çeşitli yetersizliklerin bir kombinasyonu olarak açıklanmaktadır. Ebeveyn öz yeterliği, çocuk ve ebeveyn işleyişiyle ilgili, potansiyel olarak önemli bir bilişsel yapıdır ve bakıcıların başarılı bir şekilde ebeveynlik yapma yeteneklerine ilişkin beklentileri olarak geniş bir şekilde tanımlanabilir. Ebeveynlerin, çocuklarının yetersizlikleri tanılandığı andan itibaren yaşadıkları her şey psikolojilerini bir şekilde etkileyebilmektedir. Bu noktada ebeveynlerin öz yeterliliği çocuklarıyla ilgili aldıkları kararlarda etkili bir faktör olarak değerlendirilebilir. Bu araştırmanın amacı, çoklu yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik düzeylerini incelemek ve ebeveynlerin öz yeterlik düzeylerini çeşitli değişkenler açısından ortaya koymaktır.

Nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli ile gerçekleştirilen araştırmanın katılımcıları 136 anne ve 95 babadan oluşmaktadır. Çocuklara ve ebeveynlere ait demografik bilgileri elde etmek için kişisel bilgi formu, ebeveynlerin öz yeterliklerini değerlendirmek için Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği Türkçe Versiyonu/EÖYÖ-TV kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda ebeveynlerin öz yeterlik puanlarının yetersizliği olan çocuğun bakımıyla ilgilenen kişiye, çocuğun cinsiyetine ve çocuğun yetersizlik düzeyine göre farklılık göstermektedir. Ebeveyn cinsiyeti, ailede çalışan ebeveyn sayısı, ebeveynlerin eğitim düzeyleri, ebeveynlerin maddi destek alma durumları ise ebeveyn öz yeterlik puanlarında herhangi bir etkiye neden olmamaktadır. Yine analizlere göre ebeveynlerin öz yeterlik puanları arttıkça ebeveynlerin yaşları, çocuk sayısı ve çocukların yaşları azalmaktadır. İncelenen literatür taramada da bu bulguları destekleyen bir sonuç bulunmamaktadır. Ebeveynlerin öz yeterlik puanlarıyla çocuğun tanı yaşı, aylık gelir ve çocuğun eğitim alma süresi arasında literatürdeki bulgularla uyumlu olarak bir ilişki bulunmamıştır. Araştırmalar arasında katılımcı farklılıkları ve bu araştırmanın çoklu yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin öz yeterliği konusunda ilk araştırma olması bulgulardaki farklılıkları açıklamak için önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Çoklu Yetersizlik, Ebeveyn Öz Yeterliği, Sosyal Destek

GİRİŞ

Özel ihtiyaçlar, okuldaki biliş ve öğrenmeyle ilgili olanlara ek olarak, bir çocuğun gelişiminin fiziksel, kişisel, sosyal, duygusal ve davranışsal yönleriyle ilişkili olanları içerir. İfade edilen alanlarda yaşanan yetersizlikler özel ihtiyaçları beraberinde getirmektedir çünkü yetersizlik; fiziksel, zihinsel, sosyal, kişisel ve ruhsal alanlarda belirli bir oranda ve sürekli olarak yaşanan işlev yitimi, fonksiyon kaybı neticesinde bireyin yaşamın getirdiği gerekliliklere uyamaması ve yetersiz kalmasıdır (Akıncı ve Darıca, 2000). Yaşadıkları yetersizlikler nedeni ile özel eğitim ihtiyaçları olan çocuklar, genel olarak, aynı yaştaki diğer çocuklara göre öğrenmede ve hayata uyum sağlamada önemli ölçüde daha fazla güçlükçeken çocuklar olarak tanımlanabilir (MEB, 2018).

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü [Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)] (2007), çeşitli ülkelerde özel ihtiyaçları olan çocukların tanımlarını ve tanımlarını netleştirmek amacıyla üçanlamlı kategori oluşturmuştur:

- Tanımlanabilir bir yetersizliği ve bozukluğu olan çocuklar,
- Duygusal davranışsal bozukluğu veya öğrenmede özeltgüçlükleri olan çocuklar,
- Soyo-ekonomik, kültürel veya dilsel olarak dezavantajdan kaynaklı güçlükleri olan çocuklar

Ülkemizde ise yetersizliği olan çocuk denildiğinde çoğunlukla insanların zihninde oluşan düşünce zihinyetersizliği olan çocukları tanımlayan bilgilerdir. Bu şekilde genel bir kanının oluşumunda zihin yetersizliğin yaygın olarak görülmesi en önemli etken olarak kabul edilebilir. Bu yaygınlık toplumun yetersizliği olan diğer çocuklara da zihinyetersizliği var gibi yaklaşılmasına neden olabilmektedir. Oysa yetersizlik türlerinin yalnızca zihin yetersizlikleriyle sınırlı olmadığı çok açıktır. Örneğin IDEA (Individuals with Disabilities Education Act/ Engelli Bireylerin Eğitim Yasası) (1997)'ya göre yetersizlik; zihinsel, fiziksel, sosyal, davranışsal ya da duygusal yani duyu organlarının işlevlerini yerine getirememelerine bağlı olarak tam ya da kısmen gözlenen kayıpların ortaya çıkardığı durum olarak ifade edilmiştir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre hazırlanan “Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması” (2010) göre, yetersizlik gruplarının %18'ini çoklu yetersizlik kategorisi oluşturmaktadır. Çoklu yetersizliğe sahip çocukların tanımlanmalarının yanında eğitimleri de ihmal edilmektedir (Şafak, 2013). Oysa çoklu yetersizliğe sahip olmak farklı disiplinlerden yoğun hizmetlerin iş birliğini gerektirmektedir. Çoklu yetersizliğe sahip çocukların günlük hayatta yaşamlarını bağımsız olarak sürdürebilmeleri için gerekli olan becerilerde yeteneklerinin sınırlı olması, ebeveynlerinden, öğretmenlerinden ve diğer uzmanlardan sürekli olarak yardım ve destek almalarını gerektirmektedir (Westling ve Fox, 2009). Ayrıca özel eğitimin her aşamasında olduğu gibi çoklu yetersizliği olan çocuklara sunulan hizmetlerde de ebeveynler sürecin en önemli unsurlarından biri olarak kabul edilebilir. Çünkü sunulan hizmetlerin çocuğa yansımaları ebeveynler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Böylece çoklu yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlere yönelik yapılan araştırmaların önemi ortaya çıkmaktadır.

Bir gelişim alanında yetersizliğe sahip olmak bile yaşamın her aşamasında büyük bir zorluk getirirken ileri düzeyde yetersizliğe ya da çoklu yetersizliğe sahip olmak yaşanan zorlukların iki katına çıkmasına neden olmaktadır (Cavkaytar ve Diken, 2005). Bu durum

ebeveynler boyutunda da benzerdir, yani bir yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarının yetersizliğiyle baş etmede yaşadıkları zorluk, çoklu yetersizliği olan çocuğa sahiplik durumunda daha da artmaktadır. Ebeveynler, baş etmede yaşadıkları bu zorluklar karşısında, genellikle yapabileceklerini arttırmaya ve ihtiyaçlarını giderecekleri yeterlilikleri geliştirmeye çalışmaktadırlar (Patterson, 2002). Bu süreçte ebeveynlerin zorlukların üstesinden gelebilmeleri ebeveynlik becerilerinin öz yeterlik düzeyleriyle yakından ilişkili olabilmektedir (de Montigny ve Lacharite, 2005).

Bandura (1982) öz yeterliği, bireyin çözümlenmesi gereken durumları kontrol ederek başarılı bir şekilde gerçekleştirmesi olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte ebeveyn becerilerinde öz yeterlik, ebeveynlik görevleri konusunda sahip olunan güven ve anne babaların çocuklarının gelişmelerini pozitif bir şekilde algılamaları olarak açıklanmaktadır. Sanders ve Woolley (2004) ebeveynlerin, çocukların davranış sorunlarını yönetebilmek için eğitime ihtiyaç duyduklarını belirtmektedirler. Ebeveynlerin öz yeterlik inançlarının artırılabilmesi için ebeveynlik hizmetlerinin planlanması ve uygulanması gerektiği düşünülmektedir (Üredi ve Üredi, 2006). Bu sebeple, aile eğitim programlarında öz yeterlik inançlarının artırılmasına yönelik eğitimlere yer verilmesi, olumlu sonuçlara ulaşılmasını sağlayabilecektir.

Yurtdışında ve Türkiye’de yetersizliği olan çocuklara etkili eğitim hizmetlerinin sunulması amacıyla ebeveyn gereksinimlerinin nasıl karşılanabileceğini belirlemeye yönelik araştırmalar sürmektedir (Bağatarhan ve Nazlı, 2013; Ben-Naim vd., 2019; Heath vd., 2015; Popp ve You, 2016). Ebeveyn gereksinimlerinin karşılanması ailenin güçlendirilmesi çalışmaları kapsamında düşünülebilir. Ailenin güçlendirilmesi, düşük stres düzeyine ve yüksek öz yeterlik inançlarına sahip olan anne babaların çocuklarının ihtiyaçlarına yanıt verebilmeleri vedaha etkili ebeveynlik yapabilmeleri açısından önemli bir faktör olarak kabul edilebilir (Jones ve Prinz, 2005).

Çoklu yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik düzeylerinin belirlenmesi ile ilgili Türkiye’de herhangi bir araştırma bulunmamaktadır. Çoklu yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik düzeylerini belirlenmesinin literatüre önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir. Çünkü uygulamaya yönelik araştırmalara geçilmeden önce var olan durumun ortaya konulması gerekmektedir. Bu konuda ilk olacak olan bu çalışmanın daha sonraki araştırmalara öncülük ederek konuyla ilgili literatürün oluşmasına katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Bu araştırmanın amacı, çoklu yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik düzeylerini incelemek ve ebeveynlerin öz yeterlik düzeylerini çeşitli değişkenler açısından ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda araştırma soruları şunlardır:

1. Çoklu yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin
  - a. öz yeterlik düzeyleri demografik özelliklerine (cinsiyet, eğitim düzeyi, ailede çalışan sayısı) göre farklılaşmakta mıdır?
  - b. öz yeterlik düzeyleri çocukların takvim yaşı, cinsiyeti ve yetersizlik derecesine göre farklılaşmakta mıdır?

c. öz yeterlik düzeyleri maddi ve manevi destek alma durumuna ve çocuğun bakımıyla en çok ilgilenen kişiye göre farklılaşmakta mıdır?

d.öz yeterlik düzeyleri ile anne baba yaşı, çocuk sayısı, çocukların takvim yaşı, tanı yaşı, anne babanın eğitim alma süresi, aylık gelir arasında nasıl bir ilişki vardır?

Bu araştırma çoklu yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin öz yeterlik düzeylerini incelemek için nicel araştırmalardan tarama modeli/tarama (survey) araştırmasını kullanan betimsel bir çalışmadır. Çalışma grubu seçilirken, amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Uygun örnekleme sonucunda, Ankara ilinde çoklu yetersizliği olan çocuklara yönelik eğitim faaliyetleri gösteren Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir anaokulu, ilkokulu ve ortaokullarında çoklu yetersizlik tanısı almış çocukların ebeveynleri çalışmaya dâhil edilmiştir. Araştırma son sağlık kurulu raporunda çoklu yetersizlik raporu almış çocuğa sahip 231 ebeveyn ile yapılmıştır. Çoklu yetersizliği olan çocuklara ve ebeveynlere ait kişisel bilgileri elde etmek üzere, araştırmacı tarafından geliştirilen "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Ebeveynlerin öz yeterlikleriyle ilgili algılarını belirlemek için; Guimondvd. (2005) geliştirdiği ve Diken (2007) tarafından Türkçeye uyarlanan Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği Türkçe Versiyonu/EÖYÖ-TV kullanılmıştır.

	Bağımsız Değişken	Karşılaştırma Türü	Özyeterlilik Puan Ortalamaları Sıralaması
Farka Yönelik Bulgular	Ebeveynin Cinsiyeti	Mann-Whitney U	.192 Anne (96.40)> baba (92.26)
	Ailede Çalışan Sayısı	Mann-Whitney U	.723 1 Çalışan (95.44)> iki çalışan (93.90)
	Ebeveyn Eğitim Durumu	Kruskall Wallis	.040* Lisansüstü (97.67)> lise (97.33)> lisans (95.10)> ortaokul (92.79)> ilkokul (89.35)
	Maddi Destek Alma Durumu	Mann-Whitney U	.160 Destek alan (95.14)> destek almayan (94.68)
	Manevi Destek Alma Durumu	Mann-Whitney U	.359 Destek alan (97.03)> destek almayan (93.73)
	Birincil Bakıcı	Kruskall Wallis	.004* Baba (109.82)> anne (96.06)> diğer (84.73)
	Çocuğun Cinsiyeti	Mann-Whitney U	.014* Erkek (97.02)> kız (90.78)
	Çocuğun Yetersizlik Derecesi	Kruskall Wallis	.006* Orta (98.78)> ağır ileri (91.79)> çok ağır ileri (65.33)
	Değişkenler	Korelasyon Türü	Korelasyon (r)
İlişkiye Yönelik Bulgular	Ebeveyn Yaşı		-.345*
	Aylık Gelir		-.020
	Çocuk Sayısı	Pearson Momentler Çarpımı	-.235*
	Çocuğun Yaşı		-.228*
	Tanı Yaşı		.102
	Eğitim Alma Süresi		-.126

Araştırmada ebeveyn cinsiyetinin ebeveyn öz yeterlik puanlarında herhangi bir etkiye sahip olmaması ebeveynlerin sorunlara bakış açılarında, yaklaşımlarında ve sorunlarla başa çıkma becerilerinde benzerlik olabileceğini düşündürülebilir. Aşkın-Ceran da (2020) anne ve babaların öz yeterlik puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını bildirmiştir. Benzer bulguların aksine Çabuk-Bayam (2010) annelerin öz yeterliklerinin babalardan daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışmalar arasındaki bulguların farklılığı mevcut araştırmadaki çocukların çoklu yetersizliğe sahip olmaları ve bu çocukların ebeveynlerinin pek çok sorunla daha fazla başa çıkmak zorunda kalmalarıyla açıklanabilir.

Bu araştırmada çocuğun bakımıyla en çok ilgilenen kişilere göre yapılan fark analizlerinde, anne veya babanın çocuğun bakımıyla ilgilendiği durumda ebeveyn öz yeterlik puanları arasında fark görülmezken; anne veya baba dışında birinin bakıcı olduğu durumda olan çocukların ebeveynlerin öz yeterlik puanlarının daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Burada dikkati çeken nokta yine anne ve babanın birlikte hareket ettiği ya da birbirlerine çocuğun bakımında destek oldukları durumlarda öz yeterliklerinin bundan olumlu etkilendiğidir. Araştırma sonucunda elde ettiğimiz bir başka sonuç ise çocuklarının bakımlarını üçüncü kişilere bırakan ebeveynler öz yeterlik becerilerinde yetersiz oldukları düşüncesine sahip olduklarıdır. İşte bu sonuç cinsiyete göre ebeveyn öz yeterliğinde fark oluşmamasını da sağlamaktadır. Bu sonuç çoklu yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili sorumluluklarda birlikte hareket etmeleri gerektiği konusunun önemini vurgular niteliktedir.

Araştırmada, ailede çalışan sayısı ve maddi destek almanın ebeveyn öz yeterlik puanlarında anlamlı bir farklılığa neden olmadığı görülmüştür. İki değişkenin benzer özellikler taşıması nedeniyle böyle bir sonucun ortaya çıktığı düşünülmektedir. Literatürdeki diğer araştırmalarda bu tür bir değişkenin öz yeterliliğe etkisi hakkında bir inceleme yapılmamıştır. Aslında maddi boyutun yanı sıra ailedeki çalışan sayısının ailelere maddi açıdan rahatlık sağladığı düşünülebilir ancak ebeveyn yorgunluk ve yoğunluk getirmesi de öz yeterliği dolaylı etkileyebilecek bir değişken olarak görülebilir. Öz yeterlik puanlarıyla aylık gelir arasında bir ilişki çıkmaması da bu bulguyu destekler nitelikte bir sonuçtur.

Maddi desteğin öz yeterlik puanlarında etkisiz olması, bu araştırmadaki anne ve babaların ebeveyn öz yeterliklerinde maddi faktörlerin etkili olmadığı sonucuna ulaştırmaktadır.

Psikolojik olarak insanı maddi destekten daha çok etkilemesi muhtemel olan manevi desteğin araştırmaya katılan ebeveynlerin öz yeterlik becerilerinde etkili olmaması, bu çalışmadaki ebeveynlerin aldıkları manevi desteğin niteliğiyle ilgili olabilir. Çünkü manevi destek almayanlarla manevi destek alanlar arasında öz yeterlik becerileri bakımından bir fark olmaması alınan manevi desteğin niteliksiz olduğunu düşündürmektedir. Diğer taraftan alınan manevi desteğin niteliği hakkında detaylı yorum yapılabilmesi için bu desteğin nasıl ve kimler ya da hangi kuruluşlar tarafından sağlandığı bilinmelidir. Alan yazında ebeveynlerin aldıkları desteklere ilişkin yapılan bir araştırmada (Kızır ve Çifci-Tekinarslan, 2018), ağır ve çoklu yetersizliği olan çocuklara sahip annelerin tanılama sonrasında yaşadıkları sorunlar karşısında kendilerini yalnız ve güçsüz hissettikleri belirtilmiştir. Bir başka ifadeyle anneler sorunlarda dahi bir desteğe ulaşmada sınırlılık yaşamaktadırlar. Araştırmacıların ortaya koyduğu bu sonuç bu araştırmada elde edilen manevi desteğin öz yeterlilik düzeyini etkilememesi sonucunu, desteğin hiç olmaması veya az olması durumunu açıklar niteliktedir.

Araştırmada ebeveynlerin eğitim düzeyleri arasında anlamlı fark çıkmasına rağmen ikili karşılaştırmalarda gruplar arası anlamlı fark bulunamamıştır. Bu durum ikili karşılaştırmalarda ebeveynlerin eğitim düzeylerine göre oluşturulan grupların sayısal olarak daha az katılımcıdan oluşması ile açıklanabilir. Ayrıca anlamlı fark elde edilmemiş olmasına rağmen eğitim düzeyi ile ebeveyn öz yeterliliği arasında doğrusal bir ilişki vardır. En düşük öz yeterlik puanına en düşük eğitim seviyesi grubu, en yüksek öz yeterlik puanına ise en yüksek eğitim seviyesi grubu sahiptir.

Yetersizliği olan çocukla ilgili değişkenler açısından bakıldığında bu araştırmada, çocuğun cinsiyetinin ebeveyn öz yeterliğinde farka neden olduğu görülmüştür. Buna göre yetersizliği olan erkek çocuğun ebeveynlerinin öz yeterlikleri kız çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterliklerinden daha yüksektir. Ancak cinsiyet değişkeninin öz yeterlikle ilişkisi olup

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

olmadığının incelendiği çalışmalarda yetersizliği olan çocuğun cinsiyetinin ebeveynlerin öz yeterlik becerilerini etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. çoklu yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveyn katılımcıların olduğu çalışmaların yapılması ve bulguların netleştirilmesi önerilmektedir.

Orta düzeyde çoklu yetersizliği olan çocukların ebeveynlerin öz yeterlikleri çok ağır düzeyde çoklu yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin öz yeterliklerinden daha yüksek çıkmıştır. Bu durum yetersizlik düzeyine göre grupların dağılımlarının eşit ya da birbirine yakın olmamasından kaynaklanmış olabilir. Bu çalışmada yetersizliğin düzeyinin ebeveyn öz yeterliğinde farka neden olması ise ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili çabalarının çocuklarının gelişimine etkilerini görmeleriyle ilişkili de olabilir.

Ebeveyn öz yeterliği ile ilişkili olan değişkenlere bakıldığında ebeveyn yaşı, çocuk sayısı ve çocuğun yaşı azaldıkça ebeveyn öz yeterlik puanlarının arttığı görülmektedir.

Araştırmaya katılan ebeveynlerin yaşları küçüldükçe öz yeterlik puanları yükselmektedir. Literatürde bu bulguyu destekleyen bir araştırma sonucu bulunmamaktadır. Mevcut çalışmada ise anne ve babaların sayıları birbirlerine yakındır ve ebeveyn cinsiyeti ebeveyn öz yeterlik puanlarında etkili çıkmamıştır. Cinsiyetin etkili çıkmayıp ebeveyn yaşının öz yeterlikle ilişkili çıkması, ebeveyn yaşının öz yeterlikte önemli bir değişken olmasının göstergesi olarak kabul edilebilir.

Araştırmaya katılan ebeveynlerin sahip oldukları çocuk sayısı azaldıkça öz yeterlik puanları artmaktadır. Yine literatürde bu bulguyu destekleyen bir araştırma sonucu bulunmamaktadır.

Çocuk sayısının ebeveyn öz yeterlik sayısı ile ilişkisini anlamak için ebeveyn yaşına da bakmak gerekebilir. Ebeveyn yaşı çocuk sayısı ve çocuk yaşıyla pozitif yönlü anlamlı bir ilişki göstermektedir. Buradan genç ebeveynlerin daha az sayıda çocuğa sahip oldukları ve çocuklarının da küçük oldukları sonucuna ulaşılabilir ki bu da beklenen bir durumdur. Burada asıl önemli olan genç ebeveynlerin öz yeterlik puanlarının daha yüksek olmasıdır. Bu da beklenen bir durum gibi algılanabilir ancak tecrübeli ebeveynlerin daha yüksek öz yeterlik puanına sahip olmaları da beklenebilir. Genç ebeveynlerin daha yüksek öz yeterlik puanı almalarında daha eğitilmiş olmaları, yıllar geçtikçe özel eğitim destek hizmetlerinin gelişimi, erken tanı ve müdahalenin gelişimi, çocuğun eğitime daha erken başlaması gibi nedenlerin etkili olduğu söylenebilir.

Çoklu yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik puanlarıyla çocuğun tanı yaşı, aylık gelir ve çocuğun eğitim alma süresi arasında herhangi bir ilişki bulunmamıştır.

Gelir düzeyi ile ebeveyn öz yeterliği arasında bir ilişki çıkmaması maddi ve manevi desteğin öz yeterlik puanlarında farka neden olmamasıyla açıklanabilir. Araştırmaya katılan ebeveynlerin öz yeterliklerinin maddi durumdan etkilenmedikleri sonucuna ulaşılabilir.

Çocuğun tanı yaşı ve eğitim alma süresinin ebeveyn öz yeterliğiyle bir ilişkisi olmasa da dolaylı bir ilişkisinin olması beklenebilir. Çünkü çocuğunun tanınması, eğitime erken dönemde başlaması ve eğitimin devamlılığı ebeveynin çabalarına da bağlı durumlardır. Ancak araştırmaya katılan ebeveynlerin çocuklarının ortalama tanı alma yaşlarına bakıldığında ve bu ortalama yaş, çoklu yetersizliğin tanınması sürecine göre değerlendirildiğinde oldukça erken sayılabilir. Bu nedenle tanı yaşı ile ebeveyn öz yeterlik puanları arasında doğrudan bir ilişki belirlenmemiş olabilir. Eğitim alma süresi ise tanı

aldıktan hemen sonra başladığı için ebeveynlerin öz yeterlik puanlarıyla doğrudan ilişkili çıkmamış olabilir.

SONUÇ

Bu araştırmada, çoklu yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik düzeylerinin incelenmesi ve ebeveynlerin öz yeterlik düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından ortaya konması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırma sorularına yanıt aranmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Ebeveynlerin öz yeterlikleri çoklu yetersizliği olan çocuğun bakımıyla ilgilenen kişiye, çocuğun cinsiyetine ve çocuğun çoklu yetersizlik düzeyine göre farklılık göstermektedir. Çocuğun bakımıyla anne ya da baba ilgilenmişse ebeveyn öz yeterliğinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Çoklu yetersizliği olan çocuğun cinsiyeti erkek ise ebeveynlerin öz yeterlikleri daha yüksektir. Orta ve ağır düzeyde yetersizliği olan çocuğa sahip anne babaların, çok ağır düzeyde yetersizliğe sahip anne babalardan daha yüksek öz yeterlikleri olduğu görülmüştür.

- Ebeveyn cinsiyeti, ailede çalışan ebeveyn sayısı, ebeveynin eğitim düzeyi, ebeveynin maddi destek alma durumu ebeveyn öz yeterliğinde herhangi bir farklılığa neden olmamaktadır.

- Ebeveynlerin öz yeterlikleri arttıkça ebeveynlerin yaşları, çocuk sayısı ve çocukların yaşları azalmaktadır. Yani ebeveyn öz yeterlikleriyle ebeveynlerin yaşları, çocukların yaşları ve çocuk sayısı arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki söz konusudur.

- Ebeveyn öz yeterliği ile aylık gelir, ebeveyn yaşı, çocukların tanı yaşı ve ebeveyn eğitim alma süresi arasında bir ilişki bulunmamıştır.

KAYNAKÇA

Akıncı, A.ve Darıca, N. (2000). Özürlü çocuğa sahip anne-babaların umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi [Examination of the hopelessness levels of parents with handicapped children]. *Çocuk Forumu Dergisi*, 3(2), 25-31.

Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 37, 122-147.

Ben-Naim, S., Gill, N., Laslo-Roth, R.ve Einav, M. (2019). Parental stress and parental self-efficacy as mediators of the association between children's ADHD and marital satisfaction. *Journal of attention disorders*, 23(5), 506-516.

Çabuk-Bayam, Ö. (2010). *Anne-babaların öz yeterlik inançları ile çocuklarının problem davranışlarına yönelik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.

de Montigny, F. ve Lacharité, C. (2005). Perceived parental efficacy: Concept analysis. *Journal of advanced nursing*, 49(4), 387-396.

Guimond, A., Moore, H., Aier, D., Maxon, E. ve Diken, I.H. (2005). *Parental self-efficacy instrument for children with disabilities (PSICD)* [Unpublished scale]. Arizona State University.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Heath, C. L., Curtis, D. F., Fan, W. ve McPherson, R. (2015). The association between parenting stress, parenting self-efficacy, and the clinical significance of child adhd symptom change following behavior therapy. *Child Psychiatry Human Development*, 46, 118-129.

Jones, T. L. ve Prinz, R. J. (2005). Potential roles of parental self-efficacy in parent and child adjustment: A review. *Clinical Psychology Review*, 25(3), 341-363.

Kızır, M. ve Çifci-Tekinarslan, İ. (2018). Ağır ve çoklu yetersizliği (AÇYE) olan çocuk annelerinin yaşadıkları sorunların ve sorunlarla baş etme yöntemlerinin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(2), 233-256.

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. Resmi Gazete.

Patterson, J. M. (2002). Integrating family resilience and family stress theory. *Journal of marriage and family*, 64(2), 349-360.

Popp, T. K. ve You, H. K. (2016). Family involvement in early intervention service planning: Links to parental satisfaction and self-efficacy. *Journal of early childhood research*, 14(3), 333-346.

Sanders, M. R. ve Woolley, M. L. (2004). The relationship between maternal self-efficacy and parenting practices: Implications for parent training. *Child: Care, Health & Development*, 31, 65-73.

Şafak, P. (2013). *Ağır ve çoklu yetersizliği olan çocukların eğitimi* (2. baskı). Vize.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2010). Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/5602/ozurlulerin-sorun-ve-beklentileri-arastirmasi-2010.pdf>.

Üredi, I. ve Üredi, L. (2006). Sınıf öğretmeni adaylarının cinsiyetlerine, buldukları sınıflara ve başarı düzeylerine göre fen öğretimine ilişkin öz-yeterlik inançlarının karşılaştırılması. *Yeditepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 1-8.

Westling, D. L. ve Fox, L. (2009). *Teaching students with severe disabilities*. Merrill/Prentice Hall.

ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRETMENLİK PERFORMANSLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF THE TEACHING PERFORMANCE OF SPECIAL EDUCATION TEACHERS

Sibel CESUR

Uzman Öğretmen

Elif SAZAK

Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Özel Eğitim Anabilim Dalı

Özet

Öğretmenlik; devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleği olarak tanımlanmaktadır. Öğretmenlik mesleği; alanında özel uzmanlık bilgi ve becerisine sahip olan ve mesleki yeterlilik gerektiren bir uğraşı alanıdır. Öğretmenlik mesleki yeterlikleri açısından önemli olan en temel kavram da öğretmenlik performansı olarak görülmektedir. Öğretmenlik performansını değerlendirmenin amacı öğretmenlerin mesleki gelişimlerini sağlayarak, onları yönlendirmek ve öğretim süreci içerisinde öğrencilerin öğrenme olanaklarını yükseltmektir. Öğretmenlik mesleğinin yeterlikleri ve performans göstergeleri dikkate alındığında özel eğitim öğretmenliği diğer öğretmenlik alanlarından farklılaşmaktadır. Özel eğitim öğretmenlerinin eğitim faaliyetlerinin etkililiği açısından performans düzeylerinin belirlenmesi oldukça önemli görülmektedir. Bu doğrultuda bu araştırmanın amacı özel eğitim öğretmenlerin öğretmenlik performans düzeylerini ve demografik değişkenlerin öğretmenlik performansı üzerinde etkisi olup olmadığını belirlemektir. Araştırma kapsamında Türkiye'nin 14 ilinde görev yapmakta olan 354 özel eğitim öğretmeninden veri toplanmıştır. Veriler, Demografik Bilgi Formu ve Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği ile toplanmış, betimsel istatistik yöntemleri ile analiz edilmiştir. Öğretmen Performans Ölçeği'nden alınan en düşük puan 97, en yüksek puan 170 olarak belirlenmiş alınan puanların ortalaması 145,84, standart sapma 13,9 olarak bulunmuştur. Araştırmada; özel eğitim öğretmenlerinin öğretmenlik performans düzeyinin ortalamasının üzerinde olduğu, bunun yanı sıra öğretmenlik performansının; yaş, çalışılan yetersizlik grubu, Milli Eğitim Bakanlığı'nın düzenlediği hizmetiçi eğitimlere katılma durumu ve görev yapılan okullarda düzenlenen hizmetiçi eğitimlere katılım sayısına göre farklılık göstermediği fakat cinsiyet, hizmet süresi ve görev yapılan okullarda düzenlenen hizmetiçi eğitimlere katılma durumu gibi demografik özelliklerin öğretmenlik performansı üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur. Sonuçlar, alanyazın çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özel Eğitim Öğretmenliği, Performans, Öğretmenlik Performansı

Abstract

Teaching; it is defined as a special specialization profession that undertakes the education, training and related management duties of the state. Teaching profession; It is a field of occupation that has special expertise knowledge and skills in its field and requires

professional competence. The most basic concept that is important in terms of teaching professional competencies is seen as teaching performance. The purpose of evaluating teaching performance is to provide professional development of teachers, to guide them and to increase the learning opportunities of students in the teaching process. Considering the competencies and performance indicators of the teaching profession, special education teaching differs from other teaching fields. It is considered very important to determine the performance levels of special education teachers in terms of the effectiveness of educational activities. In this direction, the essential purpose of this study is to determine the teaching performance level of special education teachers whether demographic variables have an effect on their teaching performance. Within the scope of this study, data were collected from 354 special education teachers who have worked in fourteen provinces in Turkey. To collect the data, Demographic Information Form and Teacher Performance Evaluation Scale were applied with teachers and also the data were analyzed with descriptive statistical methods. While the lowest score obtained from the teacher performance scale was determined as 97, the highest score was 170 and the mean score was 145,84 and the standart deviation was calculated as 13,9. In the research, it was found that teaching performance level of special education teachers were above the avarage. In addition, teaching performance did not differ according to age, disability group, participation in in-service trainin organized by the Ministry of National Education and the number of participation in in-service training organized at schools where teachers work. However demographic characteristics such as genderi period of service and perticipation in in-service training at schools were found to have a meaningful and significant effect on teaching performance. The results are discussed in the framework of the literature.

Keywords: Special Education Teaching, Performance, Teaching Performance

1. GİRİŞ

Öğretmenlik, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 43. Maddesinde; “Öğretmenlik mesleği, devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleği” olarak tanımlanmaktadır. Devletin öğretmenlerden beklentisi ise "Öğretmenler bu görevlerini Türk Milli Eğitiminin amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak ifa etmekle yükümlüdürler" şeklinde belirtilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 1973).

Günümüzde öğretmenlik; mesleki yeterliğin yanı sıra eğitimin kültürel, ekonomik, sosyal, teknolojik ve bilimsel boyutları ile çalışılan alana yönelik özel uzmanlık bilgi ve becerisine sahip olmayı gerektiren bir meslek olarak görülmektedir (Şişman ve Acat, 2003). Öğretmenlik mesleki yeterlikleri öğretmenlerin; kişisel gelişimlerini sağlamaları; öğrenci başarısını artırması (Milli Eğitim Bakanlığı, 2017a); öğretmenlerin kendi yeterlilik düzeylerini, geliştirmeleri gereken alanlarını, öğretmen yetiştirme programlarını düzenlemeleri; atanma ve mesleğe başlama süreçleri; mesleki gelişimleri tamamlamak amacıyla hizmetiçi eğitim planlamaları ve öğretmenlik performans değerlendirmeleri açısından önemli görülmektedir (Kıranlı-Güngör, 2018).

Mesleki yeterlik açısından önemli görülen öğretmenlik performansı öğretmenlik mesleğinin anlaşılması için oldukça gerekli görülmektedir. Bunlar; öğretmenlik mesleğinin ve eğitim öğretim sisteminin daha iyi anlaşılması, eğitim öğretim politikalarına yön veren

kişilerin öğretmenlik performans değerlendirme uygulamalarına yönelik yapacakları düzenlemelere bir alt yapı oluşturması ve öğretmen performans değerlendirme sisteminin araştırılması sonucu edinilen veriler ile performans değerlendirme uygulamasının olumlu, olumsuz ve eksik yönlerinin ortaya konması olarak sıralanmaktadır (Balıkçı ve diğerleri, 2019).

Öğretmenlik mesleğinin yeterlikleri ve performans göstergeleri dikkate alındığında özel eğitim öğretmenliğinin diğer öğretmenlik alanlarından farklılaştığı görülmektedir. Özellikle öğrencilerinin sahip olduğu yetersizlikler nedeniyle özel eğitim öğretmenlerinin öğrencilerine daha fazla zaman ayırmaları, sabırlı olmaları, ailelerin ihtiyaçlarını karşılayıp beklentilerine cevap verebilmeleri, bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) hazırlamaları, öğretimin planlanmasında ve uygulanmasında çok daha fazla bilgi ve beceri sahibi olmaları gerekmesi onları diğer öğretmenlik alanlarından ayırmaktadır (Aydın ve Tekneci, 2013; Ergüven, 2019; Ünlü ve diğerleri, 2019). Özel eğitim öğretmenliği kapsamı bakımından hizmet verilen öğrenciler ve içinde bulunulan çalışma şartları göz önünde bulundurulduğunda motivasyonu yüksek, alanında uzman ve kendini sürekli yenileyen öğretmenlere ihtiyaç duyulmaktadır (Afat ve Çiçek, 2019).

Jones (2016), özel eğitim öğretmenlerinin performanslarını değerlendirirken, özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için uygun olan öğretim uygulamalarının yanı sıra özel eğitim öğretmenlerinin ihtiyaç duyduğu mesleki nitelikleri de dikkate almak gerektiğini belirtmiştir. Özel eğitim öğretmenlerinin her öğrenci için eğitim programını bireyselleştirdikleri ve özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin gereksinimlerini karşılamak için tüm öğrenme yöntemlerinin en iyisini kullanmaya çalıştıkları için genel eğitim öğretmenlerinden daha fazla önem verilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Akt., Glowacki ve Hackmann 2016).

Bu bağlamda özel eğitim öğretmenlerinin öğretmenlik performanslarının değerlendirildiği ve demografik değişkenlerine göre öğretmenlik performans düzeylerinin anlamlı bir fark yaratıp yaratmadığının belirlendiği bu araştırmanın alan yazındaki diğer çalışmalara katkı sağlayacağı ve ileriki araştırmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL TEMELİ

2.1. Özel Eğitim Öğretmenliği

MEB'in (2020a) Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde özel eğitim, "bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen eğitim" olarak tanımlanmıştır. Özel eğitimin bu tanımından hareketle, özel eğitim öğretmenini, özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere özel olarak yetiştirilen personel olarak tanımlamak mümkündür.

Özel eğitim öğretmenleri, özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin farklılıklarına ve gereksinimlerine hizmet edebilmek amacıyla üniversitelerin eğitim fakültelerinde yer alan özel eğitim bölümlerinde yetişmektedirler. Eğitim fakülteleri, öğretmen yetiştiren kurumları ve öğretmen eğitimi ise bir meslek insanı yetiştirme eğitimi olarak görülmektedir. Dolayısıyla öğretmen yetiştirme meslek eğitimi ya da mesleki eğitim olarak tanımlanabilmektedir. Mesleki eğitim süreçlerinin sahip olması gereken bazı temel nitelikler bulunmaktadır. Bu

nitelikler; teori, uygulama, uygulama yönünden zamana, ihtiyaca ve ihtiyacın şekline bağlı olabilme, arz talep dengesini sağlayabilme, ilgili sektörle sürekli olarak uyum sağlamağa çalışabilme, topluma dönük olabilme, mesleki yaşantı ortamı sağlayabilme ve hayata hazırlayabilme olarak sıralanmaktadır (Özyılmaz, 2012).

Gürkan'a (1993) göre, öğretmen eğitim sisteminin en önemli ögesini oluşturmaktadır ve özel eğitime yönelik hizmetlerin gönüllü olarak yürütülebilmesi büyük oranda bu hizmetlerin planlarını yapan ve uygulayan öğretmenin yeterliliklerine bağlıdır (Akt. Çetin, 2004). Günümüzde özel eğitim öğretmenlerinden 6 farklı öğrenci grubuna özel eğitim verebilmesi beklenmekle birlikte programın geniş kapsamlı oluşu ve eğitim verilecek öğrencilerin çeşitliliği; öğretmenlerin; alanlarında uzman, özel eğitim alanındaki yenilikleri takip eden, kendini sürekli yenileyen öğretmenler olmasını gerektirmektedir (Afat ve Çiçek, 2019). Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin, normal gelişim gösteren akranlarına kıyasla bakımları ve eğitimleri daha fazla sabır ve fedakarlık gerektirmektedir. Bu nedenle de özel eğitim öğretmenliğinin daha zorlayıcı olabildiği bilinmektedir (Girgin ve Baysal, 2006).

2.2. Öğretmenlik Performansı

Performans kelimesi dilimize Fransızcadan geçmiş bir kelime olup Türkçede başarı anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu). Performans genel anlamı ile, amaçlı ve planlı bir faaliyet sonucunda elde edileni, belirlenen amaçlara ne derece ulaşıldığını nicel veya nitel olarak gösteren kavramdır (Seymen ve Erdem, 2007). Gerçekleştirilen etkinliğin sonucunun bir şekilde değerlendirilmesi, performans seviyesinin belirlenebilmesi için gerekli görülmektedir. Değerlendirmeye esas alınan ölçünün ise objektif, somut, anlaşılabilir ve anlatılabilir olması gerekmektedir. (Devlet Planlama Teşkilatı, 2000).

Eğitimde performans değerlendirme sistemlerinin genel amacı ise eğitimin kalitesini geliştirmektir. Bu hedefin gerçekleşmesi amacıyla performans değerlendirmenin öğretmenin hesap verebilirliğini sağlayacak ve mesleki gelişimini destekleyecek bilgi vermesi esas alınmaktadır. Eğitimin kalitesinin artırılabilmesi için öğretmenin mesleki gelişiminin performans değerlendirme sisteminde elde edilen verilere göre beslenmesi gerekmektedir. Performans değerlendirmenin mesleki gelişimi desteklemesi için doğrudan öğretmenin işi, görevi ve bu işteki performansı ile ilişkili olması gerekmektedir (Türk Eğitim Derneği Düşünce Kuruluşu, 2018). Öğretmenlerin mesleki gelişimini sağlamak, onları yönlendirmek ve öğretim sürecinde öğrencilerin öğrenme olanaklarını artırarak okulun başarı seviyesini yükseltmek performans değerlendirmenin en temel amacıdır. Bu amaçla öğretmenler performansları konusunda bilgilendirilmeli, alanlarında gerekli olan mesleki becerileri kazanmaları konusunda teşvik edilmelilerdir. Kısacası performans değerlendirme, bir yandan çalışan ve öğretmenlere kendi yeterliklerini gösterme imkanı verirken, öte yandan da gelişim ihtiyaçlarını göstermekte ve kendilerini geliştirme imkanı sağlamaktadır (Aydın, 1986; akt. Arslan, 2019). Bununla birlikte performans değerlendirmenin diğer amaçları; öğretmenlerin yeteneklerini açığa çıkarmak ve yetersiz olan yönlerini belirlemek, öğretmenlerin var olan yeterliliklerini fark etmelerine katkı sağlamak, öğretmenlere üstesinden gelemedikleri alanlarda danışmanlık yapmak, öğretmenlerin iletişim becerilerinin belirli bir seviyeye gelmesini sağlamak, öğretmen ve öğrenci arasında olumlu bir atmosferin yakalanmasına katkı sağlamak olarak sıralanmaktadır (Çakır, 2016).

2.3. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Öğretmenlik Performanslarının Değerlendirilmesi

Dünyada özel eğitim öğretmenleri ile genel eğitim öğretmenlerinin performanslarının değerlendirilmesinde birbiriyle aynı veya uyarlanmış yöntemler kullanılmaktadır. Genel eğitim öğretmenlerine yönelik uygulamalara benzer şekilde, özel eğitim öğretmenlerine yönelik yapılan değerlendirmelerin birden çok ölçütü içermesi gerekmektedir. Bu ölçütler; farklı roller ve sorumlulukları hesaba katan, öğretmenlere anlamlı geri bildirim sağlayan, sürekli mesleki gelişimde öğretmenleri destekleyen ve titizlik ihtiyacını pratiklikle dengeleyen öğretmenlik performansı ölçüleri olarak sıralanmaktadır (Sledge ve Pazey, 2013).

Öğretmenlik performansının değerlendirilmesi için kullanılan çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Özel eğitim öğretmenlerinin değerlendirilmesi için kullanılan yöntemlerin başında gözlem gelmektedir. Gözlemler, öğretmenin belirli boyutlardaki performansını iyileştirmek için gözlemcinin öğretmene geri bildirim sağlayabileceği bir çerçeve sağlamaktadır. Öğretmenlere net ve spesifik geri bildirim sağlamak için bir gözlem yöntemi kullanmanın öğrencilerin başarısında da önemli kazanımlar sağladığı görülmüştür (Lawson ve Cruz, 2018). Gözlem yönteminde öğretmenin sınıf içerisindeki öğretim davranışları değerlendirilmektedir. Bu yöntemde öncelikle gözlemlenecek davranışların neler olduğu ve nasıl değerlendirileceği belirlenmektedir. Ardından gözlemlenen davranışlardan yola çıkarak öğretmenin performansı hakkında çıkarımlar yapılmaktadır (Bill ve Melinda Gates Foundation, 2012).

Özel eğitim öğretmenlerinin performanslarının değerlendirilmesinde anketlerle de kullanılmaktadır. Anketler ile öğrenciler ve veliler özel eğitim öğretmenleri hakkında geri bildirimde bulunabilmektedirler. Öğrenci ve veliler, özel eğitim öğretmenlerinin uygulamaları hakkında iyi bilgi kaynakları olabilmekte ve bir gözlem aracıyla kolayca toplanamayacak bilgiler anket aracılığıyla sağlayabilmektedir (Brownell ve Jones, 2015).

Gözlem ve anket yöntemlerinin dışında özel eğitim öğretmenlerinin değerlendirilmesinde diğer bir yöntem olarak, öğrenci sonuçlarını ölçmeye yönelik ana yaklaşım olan Value-Added Modeling (VAM) (Katma Değerli Model) kullanılmaktadır. VAM, Sanders ve Rivers (1996) tarafından, öğretmenlerin öğrencilerinin akademik gelişimi üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla Tennessee Value-Added Assessment System (Tennessee Katma Değerli Değerlendirme Sistemi) adıyla oluşturulmuştur (Akt. Sledge, 2014). VAM, öğretmen gözlem puanları, öğrenci başarı puanları, öğrenci/ veli anketleri ve diğer faktörler dahil olmak üzere çeşitli ölçümlerden değerleri içeren ağırlıklı istatistiksel formüller aracılığıyla öğretmen etkinliği ile öğrenci akademik başarısı arasındaki bir ilişkiyi tanımlamaktadır (Martineau, 2006).

Tüm bunlara ek olarak dünyanın bazı bölgelerinde öğrencilerin BEP'leri ve öğretmenlerin işbirliği çalışmaları da özel eğitim öğretmenlerinin değerlendirilmesinde etkili olduğu görülmektedir. Özel eğitim öğretmenlerinin BEP'leri zamanında tamamlamaları ve kaliteleri performanslarının değerlendirilmesinde kullanılabilir. Bunun yanı sıra özel eğitim öğretmenleri, genel eğitim öğretmenleri, ebeveynler ve ilgili hizmet personelinin içeren bir ekip çalışmasının, özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için etkili öğretim programlarının olmazsa olmazı olduğuna inanılmakta, öğretmenlerin performanslarının değerlendirilmesinde bir ölçüt olarak ele alınması gerektiği düşünülmektedir (Brownell ve Jones, 2015).

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

3.1 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı özel eğitim öğretmenlerin öğretmenlik performans düzeylerinin incelenmesidir. Bu temel amaç doğrultusunda araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Özel eğitim öğretmenlerinin öğretmenlik performansları ne düzeydedir?
2. Öğretmenlerin öğretmenlik performans düzeyleri demografik özelliklere (cinsiyet, yaş, hizmet süresi, çalışılan engel grubu, hizmetiçi eğitimlere katılma durumu) göre farklılaşmakta mıdır?

3.2 Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Betimsel araştırmalar verilen bir durumu tam ve dikkatli bir biçimde tanımlayan; bireylerin, grupların ya da fiziksel ortamların özelliklerini özetleyen çalışmalardır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2017). Çalışmada betimsel araştırma modelinin kullanılmasında anket türlerinden olan likert tipi ölçekten faydalanılmıştır.

3.3. Çalışma Grubu

Araştırmada kolay ulaşılabılır örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Türkiye'nin 7 bölgesinin 2'ser ilinde bulunan özel eğitim okullarında çalışan 354 öğretmen oluşturmaktadır. Bu iller; Adana, Batman, Bingöl, Diyarbakır, Erzincan, İstanbul, İzmir, Konya, Manisa, Mersin, Rize, Samsun, Tekirdağ ve Yozgat'tır. Katılımcıların belirlenmesinde, öğretmenlerin özel eğitim okullarında özel eğitim öğretmeni olarak görev yapıyor olması ölçüt alınmıştır. Araştırmada öğretmenlerin; cinsiyet, yaş, özel eğitim alanındaki hizmet süresi, çalıştıkları engel grubu, MEB'in düzenlediği ve görev yaptıkları okullarında düzenlenen hizmetiçi eğitimlere katılma durumu ile MEB'in ve görev yaptıkları okullarında düzenlediği hizmetiçi eğitimlere kaç kez katıldıkları olmak üzere 8 farklı demografik değişkenine yönelik veri toplanmıştır. Öğretmenlere ait demografik değişkenlerle ilişkin sayı ve yüzde dağılımları Tablo 3.1'de yer almaktadır.

Tablo 3.1. Demografik değişkenlerin sayı ve yüzde dağılımları

Değişken	Kategoriler	N	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	221	62
	Erkek	133	38
Yaş	24 yaş ve altı	46	13
	25 - 35	258	73
	36 - 45	36	10
	46 ve üzeri	14	4
Hizmet Süresi	0 - 10 yıl	316	89
	11 yıl ve üzeri	38	11
Çalışılan Engel Grubu	Zihinsel yetersizlik	174	49
	Otizm	128	36
	İşitme yetersizliği	10	3
	Görme yetersizliği	4	1
	Diğer	38	11
MEB'in Düzenlediği Hizmetiçi Eğitimlere Katılma	Evet	244	69
	Hayır	110	31
Görev Yapılan Okulun Hizmetiçi Eğitimlerine Katılma	Evet	186	53
	Hayır	168	47
Toplam		354	100

Tabloya göre katılımcılarının %62'sinin kadın, %38'inin erkek; %13'ünün 24 yaş ve altı, %73'ünün 25-45 yaş, %10'unun 36-45 yaş ve %4'ünün 46 yaş ve üzeri oldukları görülmektedir. Özel eğitim alanındaki hizmet süresi değişkeninin dağılımına göre katılımcıların %89'u 0-10 yıl arası, %11'i ise 11 yıl ve üzeri çalışma süresine sahiptirler. 21-30 yıl ile 31 yıl ve üzeri hizmet süresine sahip çok az öğretmen bulunduğu için anlamlı bir sonuç çıkması amacıyla 11-20 yıl, 21-30 yıl ve 31 yıl ve üzeri seçenekleri 11 yıl ve üzeri olarak birleştirilmiştir. Çalışılan yetersizlik grubu değişkeninin dağılımına göre katılımcıların %49'u zihinsel yetersizlik, %36'sı otizm, %3'ü işitme yetersizliği, %1'i görme yetersizliği ve %11'i diğer yetersizlik alanlarında çalışmaktadır. MEB hizmetiçi eğitimlere katılma durumu değişkenine katılımcıların %69'u evet hizmetiçi eğitime katıldım, %31'i ise hayır katılmadım yanıtlarını vermiştir. Görev yaptıkları okulun düzenlediği hizmetiçi eğitimlere katılma durumu değişkenine katılımcıların %53'ü evet hizmetiçi eğitime katıldım, %47'si ise hayır katılmadım yanıtlarını vermiştir.

MEB tarafından veya görev yaptıkları okullarda düzenlenen hizmetiçi eğitimlere katılan öğretmenlerin sayı değeri evet seçeneğini işaretleyen katılımcılardan oluştuğu için bu değişkenler farklı tablolarda gösterilmiştir. Tablo 3.2.'de MEB hizmetiçi eğitimlere katılan katılımcıların sayı ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 3.2. MEB tarafından düzenlenen hizmetiçi eğitimlere katılan katılımcıların sayı ve yüzde dağılımları

Değişken	Kategoriler	N	Yüzde
MEB Hizmetiçi Eğitimlerine Katılım Sayısı	1	48	13,6
	2	38	10,7
	3	36	10,2
	4	18	5,1
	5	16	4,5
	Daha fazla	91	25,7
Toplam		247	100

MEB'in düzenlediği hizmetiçi eğitimlere katılan katılımcıların %13,6'sı 1 kez, %10,7'si 2 kez, %10,2'si 3 kez, %5,1'i 4 kez, %4,5'i 5 kez ve %25,7'si ise 6 ve daha fazla kez katıldım yanıtını vermiştir. Tablo 3.3.'te görev yapılan okulların düzenlediği hizmetiçi eğitimlere katılan katılımcıların sayı ve yüzde değerleri verilmiştir.

Tablo 3.3. Görev yapılan okulların düzenlediği hizmetiçi eğitimlere katılan katılımcıların sayı ve yüzde dağılımları

Değişken	Kategoriler	N	Yüzde
Görev Yapılan Okulların Düzenlediği Hizmetiçi Eğitimlerine Katılım Sayısı	1	38	10,7
	2	53	15,0
	3	25	7,1
	4	8	2,3
	5	5	1,4
	Daha fazla	59	16,7
Toplam		188	100

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Görev yaptıkları okullarında düzenlenen hizmetiçi eğitimlere katılan katılımcıların; %10,7'si 1 kez, %15'i 2 kez, %7,1'i 3 kez, %2,3'ü 4 kez, %1,4'ü 5 kez ve %16,7'si 6 ve daha fazla kez katıldım yanıtını vermiştir.

Tüm bunlara ek olarak katılımcılardan katıldıkları hizmetiçi eğitimlerin isimlerini yazmaları istenmiştir. Tablo 3.4.'te katılımcıların katıldıkları hizmetiçi eğitimlerin adları ve katılımcı sayıları verilmiştir.

Tablo 3.4. Hizmetiçi eğitimlere katılan katılımcıların katıldıkları eğitimler ve katılımcı sayıları (n)

Katılan Hizmetiçi Eğitimlerin Adları	N	Katılan Hizmetiçi Eğitimlerin Adları	n
Aday Öğretmen Yetiştirme Eğitimleri	43	Pozitif ve Olumlu Düşünme	1
Dil Konuşma	6	Anne Çocuk Sağlığı	1
Otizm	9	Çocuk Psikolojisi	2
İşaret Dili	16	Öğrenme Güçlüğü	5
Okul Tabanlı Afet Eğitimi	36	Hijyen Eğitimi	2
Masal Anlatıcılığı	16	Oryantiring	1
Web 2.0 Araçları İle Dijital Öğretim Materyali Hazırlama	2	Araştırmacı Öğretmen Modeli	2
Dijital Girişimciliğin Temelleri	3	Proje Danışmanlığı	1
Uzaktan Eğitim Sürecinde Tasarım Ve Yönetim Becerilerinin Geliştirilmesi	2	Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu	1
Müze Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar	10	Zihin Engellilerde Güvenlik Tedbirleri	1
Phayton	2	AB Projeleri Hazırlama	3
Etkili Proje Yapımı	1	Aile Eğitimi	3
İş Sağlığı Güvenliği	7	Eğitimde Etik	2
Cinsel Eğitim Ve İstismar	1	Davranış Değiştirme ve Sınıf Yönetimi	2
Duyu Bütünleme	3	Zeka Oyunları	9
Görme Yetersizliği Olan Çocuklara Öğretim Yöntemleri	1	Stajyer Öğrenci Danışmanlığı	1
Çok Engelli Çocukların Eğitimi	1	İlk Yardım	12
Ankara Gelişim Envanteri Uygulaması	1	Üstün Zekalılar	1
Flutter ile Mobil Uygulama Geliştirme	1	Kekemelik	1
Etkili Konuşma	2	Gecikmiş Konuşma	1
Disleksi	2	Lider Öğretmenlik	1
Empati Geliştirme	2		

Tabloda MEB'in ve görev yaptıkları okulların hizmetiçi eğitimlerine katılan katılımcıların, katıldıkları eğitimlerin adları ve katılımcı sayıları verilmiştir. Öğretmenlerin; 43'ü aday öğretmen yetiştirme eğitimleri, 36'sı okul tabanlı afet eğitimi, 16'sı masal anlatıcılığı, 16'sı işaret dili konularındaki hizmetiçi eğitimlere katılmışlardır.

3.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak Demografik Bilgi Formu ve Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği (Özgenel, 2019) kullanılmıştır.

3.4.1. Demografik Bilgi Formu

Demografik Bilgi Formu çalışmaya katılan özel eğitim öğretmenlerinin demografik bilgilerini belirlemek amacıyla oluşturulmuştur. Araştırmacı tarafından oluşturulan bu formda öğretmenlerin; cinsiyet, yaş, özel eğitim alanındaki hizmet süresi, çalıştıkları yetersizlik grubu, MEB'in ve görev yaptıkları okulların düzenlediği hizmetiçi eğitimlere katılma ve bu hizmetiçi eğitimlere kaç kez katıldıkları durumlarına yönelik bilgilerini belirleyici sorulara yer verilmiştir.

3.4.2. Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği

Bu araştırmada öğretmenlerin performans düzeylerini belirlemek amacıyla Özgenel (2019)'in geliştirdiği Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek, öğretmenlerin performanslarını özdeğerlendirme yoluyla belirlemeye yönelik güncel, kullanışlı, geçerli ve güvenilir likert tipi bir ölçek geliştirmek amacıyla 2018 yılında MEB tarafından hazırlanan öğretmen performans değerlendirme taslağında yer alan 50 maddelik özdeğerlendirme formu esas alınarak oluşturulmuştur. Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği Ek 4'te verilmiştir.

Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği'nin Cronbach Alpha genel güvenilirlik katsayısı 0.960'tır. Ölçek, “çok az (1), az (2), orta (3), iyi (4) ve çok iyi (5)” şeklinde 5'li likert olarak derecelendirilmiştir. Öleekten alınabilecek en düşük puan 34, en yüksek puan ise 170'tir. Ölçek, yüksek puan alan öğretmenlerin performanslarının yüksek; düşük puan alan ise öğretmenlerin performanslarının düşük olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir (Özgenel, 2019).

Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeğini Türkiye'nin 14 ilinde görev yapmakta olan 354 özel eğitim öğretmeni yanıtlamıştır. Buna ilişkin özel eğitim öğretmenlerinin öğretmenlik performans düzeyleri belirlenmiş ve demografik değişkenlerine göre değişip değişmediği araştırılmıştır. Bu kapsamda katılımcılara ölçek ulaştırılmış ve kendileri için uygun olan seçeneği işaretlemeleri istenmiştir.

3.4.2.1. Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği Güvenirlik Analizi

Bu çalışmada Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği'nin, istatistiksel güvenilirliğini test etmek amacıyla tekrar Cronbach's Alpha analizi gerçekleştirilmiştir. Tablo 3.5.'te Öğretmen Performansı Ölçeğinin bütün maddeleri gözetilerek gerçekleştirilen güvenilirlik analizi sonucu yer almaktadır.

Tablo 3.5. Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği Cronbach's Alpha analizi

	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği	.949	34

Elde edilen sonuçlara göre Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeğinin, Cronbach's Alpha skoru .95 yani oldukça yüksek ve mükemmel yakın olarak belirlenmiştir.

3.5. Verilerin Toplanması

Demografik Bilgi Formu ve Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği katılımcılara yüz yüze görüşme ve online internet (Google Anket) üzerinden link oluşturularak ulaştırılmıştır. Uygulama öncesi katılımcılara ölçek hakkında bilgi edinmeleri amacıyla ölçeğe bir yönerge eklenmiştir.

3.6. Verilerin Analizi

Verilerin toplanmasının ardından 354 öğretmenin demografik bilgileri ve Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlar SPSS ile analiz edilmiştir. Araştırma verilerinin analizi ve yorumlanmasında verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla normallik analizi yapılmış, yapılan analiz sonucunda verilerin normal dağılım gösterdiği bulunmuştur. Dolayısıyla özel eğitim öğretmenlerinin öğretmenlik performans düzeylerinin belirlenmesi ve öğretmenlik performanslarının demografik değişkenlere göre incelenmesi, parametrik test yöntemlerinden Bağımsız Örneklem t-Testi ve Tek Yönlü Anova Analizi kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

4. BULGULAR

4.1. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Öğretmenlik Performans Düzeyleri

Çalışmaya katılan özel eğitim öğretmenlerinin Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeğinden aldıkları puanlara göre analizler yapılmıştır. Katılımcıların testten alabilecekleri en düşük puan 34 en yüksek puan ise 170'tir. Katılımcılar tarafından testten alınan ortalama puan 145,83, standart sapma 13,9, alınan en düşük puan 97 ve en yüksek puan 170 olarak bulunmuştur. Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği için toplam puanlarının betimleyici istatistiklerine Tablo 4.1.'de yer verilmiştir.

Tablo 4.1. Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği toplam puanlarının betimleyici istatistikleri

	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maximum
Testin Geneli	145,84	13,9	97	170

Elde edilen bulgular incelendiğinde özel eğitim öğretmenlerinin Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeğinden aldıkları puanlara göre ortalamanın üzerinde bir performanslarının olduğu görülmektedir.

4.2. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Demografik Bilgileri ile Öğretmenlik Performans Düzeyleri Arasındaki Farklılıklar

Özel eğitim öğretmenlerinin performans düzeylerinin cinsiyet, yaş, özel eğitim alanındaki hizmet süresi, çalıştıkları engel grubu, MEB'in düzenlediği ve görev yaptıkları okullarında düzenlenen hizmetiçi eğitimlere katılma ve bu hizmetiçi eğitimlere kaç kez katıldıkları durumlarına göre değişip değişmediğini inceleyebilmek için ölçeğin normalliği test edilmiştir. Tablo 4.2.'de Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği'nin normallik analizi yer almaktadır.

Tablo 4.2. Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği normallik analizi

	Çarpıklık	Basıklık
Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği	-0,694	1,093

Normallik analizi kapsamında Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeğinin çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiş, -0,694 ve 1,093 arasında elde edilen çarpıklık ve basıklık değerlerine ulaşılmıştır. Kabul edilebilir ranj değerleri ise -2 ve +2 arasındadır. Bu değere göre veriler normal olarak dağılmaktadır ve analiz aşamasında parametrik testlerinin kullanılması gerektiği belirlenmiştir. Analizler öğretmenlerin; cinsiyet, yaş, özel eğitim alanındaki hizmet süresi, çalıştıkları yetersizlik grubu, MEB'in ve görev yaptıkları okulların düzenlediği hizmetiçi eğitimlere katılma ve bu hizmetiçi eğitimlere kaç kez katıldıkları durumlarına yönelik veriler ve Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeğine verdikleri yanıtlar doğrultusunda yapılmıştır. Tablo 4.3.'te cinsiyet ile ölçek arasındaki farklılığa ilişkin Bağımsız Örneklem t-Testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4.3. Cinsiyet değişkeni ile ölçek arasındaki farklılığa ilişkin Bağımsız Örneklem t-Testi

	Cinsiyet	Ort	SS	T	P
Ölçeğin Geneli	Kadın	147,42	13,48	2,767	0,006
	Erkek	143,21	14,45		

Tablo 4.3.'te yer alan veriler incelendiğinde cinsiyet değişkeni ile Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için yapılan Bağımsız Örneklem t-Testi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı bir ortalama farklılığı görülmektedir ($p < 0,05$). Bu farklılığa bakıldığında analiz sonuçlarının kadın öğretmenlerinin ($147,42 \pm 13,48$) lehine olduğu görülmüştür. Bulgular incelendiğinde kadın öğretmenlerin öğretmenlik performansının erkek öğretmenlerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Tablo 4.4.'de yaş değişkeni ile ölçek arasındaki farklılığa ilişkin Tek Yönlü Anova Testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 4.4. Yaş değişkeni ile ölçek arasındaki farklılığa ilişkin Tek Yönlü Anova Testi

	Yaş	Ort	SS	N	P
Ölçeğin Geneli	24 ve altı	145,83	13,22	0,859	0,462
	25 - 35	145,30	13,73		
	36 - 45	149,19	16,70		
	46 ve üzeri	147,14	13,69		

Tablo 4.4.'te yer alan veriler incelendiğinde yaş değişkeni ile Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için yapılan Tek Yönlü Anova Testi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($p > 0,05$). Bulgular incelendiğinde özel eğitim öğretmenlerinin öğretmenlik performans düzeylerinde yaşa göre bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. Tablo 4.5.'te hizmet süresi değişkeni ile ölçek arasındaki farklılığa ilişkin Bağımsız Örneklem t-Testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 4.5. Hizmet süresi değişkeni ile ölçek arasındaki farklılığa ilişkin Bağımsız Örneklem t-Testi

	Cinsiyet	Ort	SS	N	P
Ölçeğin Genel	0 - 10 Yıl	144,97	13,64	-3,393	0,001
	11 Yıl ve Üzeri	153,00	14,88		

Tablo 4.5.'te yer alan veriler incelendiğinde hizmet süresi değişkeni ile Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için yapılan Bağımsız Örneklem t-Testi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı bir ortalama farklılığı yer almaktadır ($p < 0,05$). Bu farklılık incelendiğinde analiz sonuçlarının 11 yıl ve üzeri hizmet süresine ($153,00 \pm 14,88$) sahip katılımcıların lehine olduğu görülmektedir. Bulgular incelendiğinde 11 yıl ve üzeri hizmet süresine sahip özel eğitim öğretmenlerinin öğretmenlik performanslarının 0-10 yıl hizmet süresine sahip özel eğitim öğretmenlerinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Tablo 4.6.'da çalışılan yetersizlik grubu değişkeni ile ölçek arasındaki farklılığa ilişkin Tek Yönlü Anova Testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 4.6. Çalışılan yetersizlik grubu değişkeni ile ölçek arasındaki farklılığa ilişkin Tek Yönlü Anova Testi

	Yetersizlik Grubu	Ort	SS	N	P
Ölçeğin Genel	Zihinsel Yetersizlik	146,10	12,79	1,332	0,258
	Otizm	145,34	13,52		
	İşitme Yetersizliği	151,60	9,62		
	Görme Yetersizliği	133,00	41,57		
	Diğer	146,11	16,81		

Tablo 4.6.'da yer alan veriler incelendiğinde çalışılan engel grubu değişkeni ile Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için yapılan Tek Yönlü Anova Testi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($p > 0,05$). Bulgular incelendiğinde özel eğitim öğretmenlerinin öğretmenlik performans düzeylerinde çalışılan yetersizlik grubuna göre bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. Tablo 4.7.'de MEB'in düzenlediği hizmetiçi eğitimlere katılma durumu değişkeni ile ölçek arasındaki farklılığa ilişkin Bağımsız Örneklem t-Testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 4.7. MEB'in düzenlediği hizmetiçi eğitimlere katılma durumu değişkeni ile ölçek arasındaki farklılığa ilişkin Bağımsız Örneklem t-Testi

	MEB Eğitimi	Ort	SS	N	P
Ölçeğin Genel	Evet	146,30	13,06	0,928	0,354
	Hayır	144,81	15,84		

Tablo 4.7.'de yer alan veriler incelendiğinde MEB tarafından düzenlenen hizmetiçi eğitimlere katılma durumu değişkeni ile Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için yapılan Bağımsız Örneklem t-Testi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı bir ortalama farklılığı bulunmamaktadır ($p > 0,05$). Bulgular incelendiğinde özel eğitim öğretmenlerinin öğretmenlik performans düzeylerinde

MEB'in düzenlediği hizmetiçi eğitimlere katılma durumuna göre bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. Tablo 4.8.'de görev yapılan okullarda düzenlenen hizmetiçi eğitimlere katılma durumu değişkeni ile ölçek arasındaki farklılığa ilişkin Bağımsız Örneklem t-Testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 4.8. Görev yapılan okullarda düzenlenen hizmetiçi eğitimlere katılma durumu değişkeni ile ölçek arasındaki farklılığa ilişkin Bağımsız Örneklem t-Testi

	Okul Eğitimi	Ort	SS	N	P
Ölçeğin Geneli	Evet	148,94	11,07	4,516	0,000
	Hayır	142,40	15,96		

Tablo 4.8.'de yer alan veriler incelendiğinde okulda düzenlenen hizmetiçi eğitimlere katılma durumu değişkeni ile Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için yapılan Bağımsız Örneklem t-Testi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı bir ortalama farklılığı tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Bu farklılığa bakıldığında analiz sonuçlarının okulda düzenlenen hizmet içi eğitimlere katılan katılımcıların ($148,94 \pm 11,07$) lehine olduğu görülmektedir. Bulgular incelendiğinde görev yapılan okullarda düzenlenen hizmet içi eğitimlere katılan özel eğitim öğretmenlerinin öğretmenlik performanslarının katılmayan özel eğitim öğretmenlerine göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Tablo 4.9.'da okulda düzenlenen hizmetiçi eğitimlere katılım sayısı değişkeni ile ölçek arasındaki farklılığa ilişkin Tek Yönlü Anova Testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 4.9. Görev yapılan okullarda düzenlenen hizmetiçi eğitimlere katılım sayısı değişkeni ile ölçek arasındaki farklılığa ilişkin Tek Yönlü Anova Testi

		Ort	SS	N	P
Ölçeğin Geneli	Eğitim Sayısı	148,86	11,57	1,389	0,230

Tablo 4.9.'da yer alan veriler incelendiğinde okulda düzenlenen hizmetiçi eğitimlere katılım sayısı değişkeni ile Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için yapılan Tek Yönlü Anova Testi sonuçlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir ortalama farklılığı bulunmamıştır ($p < 0,05$). Bulgular incelendiğinde özel eğitim öğretmenlerinin öğretmenlik performans düzeylerinde okulda düzenlenen hizmetiçi eğitimlere katılım sayısına göre bir farklılık olmadığı belirlenmiştir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Bu çalışmada özel eğitim öğretmenlerinin öğretmenlik performans düzeyleri incelenmiştir. Araştırma kapsamında 354 özel eğitim öğretmeninden, öğretmenlik performanslarının ne düzeyde olduğunu ortaya koymak üzere veri toplanmıştır. Araştırmada betimsel araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırmada veri toplamak amacıyla Demografik Bilgi Formu ve Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizi için SPSS kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre özel eğitim öğretmenlerinin öğretmenlik performans düzeylerinin ortalamanın üzerinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmen Performans Değerlendirme Ölçeğinden öğretmenlerin aldığı en düşük puan 97, en yüksek puan 170, puanların ortalaması 145,84, standart sapma 13,9 olarak belirlenmiştir.

Özel eğitim öğretmenlerinin öğretmenlik performans düzeylerinin demografik durumlarına göre değişip değişmediğine yönelik sonuçlar; kadın öğretmenlerin öğretmenlik performansının erkek öğretmenlerden daha yüksek olduğu, öğretmenlik performansında yaşa göre bir farklılık olmadığı, 11 yıl ve üzerin hizmet süresine sahip öğretmenlerin öğretmenlik performansının 0-10 yıl hizmet süresine sahip özel eğitim öğretmenlerinden daha yüksek olduğu, öğretmenlik performansının çalışılan yetersizlik grubuna göre değişmediği, MEB'in düzenlediği hizmetiçi eğitimlere katılma durumunun öğretmenlik performansını etkilemediği, görev yapılan okullarda düzenlenen hizmetiçi eğitimlere katılan öğretmenlerin öğretmenlik performanslarının katılmayan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu, öğretmenlerinin öğretmenlik performans düzeylerinde okulda düzenlenen hizmetiçi eğitimlere katılım sayısına göre bir farklılık olmadığı şeklindedir.

5.2. Öneriler

5.2.1 Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. Özellikle erkek öğretmenlerin öğretmenlik performanslarını arttırmak için ders içinde ve ders dışında yapılan çalışmalar ödüllendirilebilir.

2. Mesleğe yeni başlayan öğretmenlerin en yüksek performans ile çalışabilmesi adına üniversitelerde verilen öğretmenlik uygulaması dersinin içeriği zenginleştirilebilir.

3. Üniversitelerin özel eğitim öğretmeni yetiştiren bölümlerinin içerikleri zenginleştirilerek alan bilgisi, öğrenme-öğretme sürecini hazırlama ve yürütme, mesleki tutum ve değerler konularında öğretmenlerin bilgi ve becerileri artırılabilir.

4. Öğretmen Performans Değerlendirme ölçeğinin MEB önerisi ile okullarda kullanılması sağlanabilir.

5.2.2. İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Aynı araştırma, nitel araştırma yöntemleri ve karma yöntem ile gerçekleştirilerek sonuçlar bu araştırmadan elde edilen bulgular ile karşılaştırılabilir.

2. Bu araştırma özel eğitim okullarında çalışmakta olan öğretmenler ile yürütülmüştür. Genel eğitim okullarına bağlı özel eğitim sınıflarında görev yapmakta olan öğretmenlerin de öğretmenlik performansının değerlendirildiği çalışmalar yürütülebilir.

3. Öğretmenlerin özdeğerlendirmelerinin yanı sıra meslektaşlardan, velilerden ve okul yöneticilerinden de veri toplanarak öğretmenlik performansının değerlendirdiği çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

1. Afat, N. ve Çiçek, Ş. (2019). Özel eğitim öğretmenliği lisans programlarındaki öğrencilerin profili ve alana yönelik görüşleri. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 1(1), 97-127.

2. Arslan, S. (2019). *Ortaokullarda örgütsel iklim ile öğretmen performansı arasındaki ilişki* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

3. Balıkçı, A., Yılmaz, E. ve Yıldırım, R. (2019). Öğretmen performansının değerlendirilmesi: Okul müdürü ve öğretmenlerin bakış açısına dayalı bir durum çalışması. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*, 10(19), 153-176.
4. Bill & Melinda Gates Foundation (2012). *MET project: Gathering feedback for teaching*. 22.05.2021 tarihinde <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED540960.pdf> adresinden edinilmiştir.
5. Brownell, M. T. ve Jones, N. D. (2015). Teacher evaluation in special education: Approaches, supporting research, and challenges confronted. *Journal of Special Education Leadership*, 28(2), 63-73.
6. Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (23. Baskı). Pegem Akademi.
7. Çetin, Ç. (2004). Özel eğitim alanında çalışmakta olan farklı meslek grubundaki eğitimcilerin yaşadığı güçlüklerin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 35-46.
8. Devlet Planlama Teşkilatı (2000). *Kamu yönetiminin iyileştirilmesi ve yeniden yapılandırılması özel ihtisas komisyonu raporu*. (Yayın no. 2507). Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.
9. Ergüven, D. A. (2019). *Özel eğitim alanında çalışan alan dışı öğretmenlerin mesleki yeterliliklerinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
10. Girgin, G. ve Baysal, A. (2006). Zihinsel engelli öğrencilere eğitim veren öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeyi ve bazı değişkenler (İzmir örneği). *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(6), 1-10.
11. Glowacki, H. ve Hackmann, D. G. (2016). The effectiveness of special education teacher evaluation processes: Perspectives from elementary principals. *Planning and Changing*, 47(3/4), 191-209.
12. Kıranlı-Güngör, S. (2018). Öğretmenlik mesleği, öğretmen nitelikleri, öğretmen meslek eğitimi. A. Arı (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (s. 265-286). Eğitim Yayınevi.
13. Lawson, J. E. ve Cruz, R. A. (2018). Evaluating special education teachers' classroom performance: Rater reliability at the rubric item level. *Teacher Education and Special Education*, 41(4), 263-276.
14. Martineau, J. A. (2006). Distorting value added: The use of longitudinal, vertically scaled student achievement data for growth-based, value-added accountability. *Journal of Educational and Behavioral Statistics*, 31(1), 35-62. <https://10.3102/10769986031001035>
15. Milli Eğitim Bakanlığı (2017a). *Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri*. 28.04.2021 tarihinde http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/11115355_YRETMENLYK_MESLEYY_GENEL_YETERLYKLERY.pdf adresinden edinilmiştir.
16. Milli Eğitim Bakanlığı. (1973). Milli Eğitim Temel Kanunu.
17. Milli Eğitim Bakanlığı. (2020a). Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği.
18. Özyılmaz, Ö. (2012). Ülkemizdeki öğretmenlik uygulamasına yeni bir yaklaşım. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 7-13.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

19. Seymen, O. ve Erdem, B. (2007). *Kat hizmetleri yönetiminde kullanılan performans boyutlarının birim performansı üzerindeki etkileri: Konaklama işletmelerinde görgül bir araştırma*. XV. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

20. Şişman, M. ve Acat, M. B. (2003). Öğretmenlik uygulaması çalışmalarının öğretmenlik mesleğinin algılanmasındaki etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 235–250.

21. Sledge, A. ve Pazey, B. L. (2013). Measuring teacher effectiveness through meaningful evaluation: Can reform models apply to general education and special education teachers? *Teacher Education and Special Education*, 36(3), 231–246. <https://10.1177/0888406413489839>

22. Türk Eğitim Derneği Düşünce Kuruluşu (2018). *Öğretmen performans değerlendirme ve aday öğretmenlik iş ve işlemleri yönetmelik taslağı üzerine değerlendirmeler*. 13.04.2021 tarihinde <https://tedmem.org/download/-ogretmen-performans-degerlendirme-aday-ogretmenlik-is-islemleri-yonetmelik-taslagi-uzerinedegerlendirmeler?wpdmdl=2641&refresh=60815-adb76f521619090139> adresinden edinilmiştir.

23. Ünlü, Ö., Melekoğlu, M.A. ve Ünlü, E. (2019). Alan dışı özel eğitim öğretmenlerinin yeterliliklerine ilişkin çalışmaların incelenmesi. *Elementary Education (İlköğretim) Online*, 18(4), 1609-1640.

GENETİK PORTRENİN KEVIN CLARKE’NİN ESERLERİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

EXAMINATION OF GENETIC PORTRAIT THROUGH KEVIN CLARKE'S ARTWORKS

Figen GİRĞİN

Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı

Özet

Portre, resim sanatındaki en eski türlerden biridir. Çağlar boyunca portre, tarihi bir anı tanımlamada oldukça etkili olmuştur. Portresi yapılan kişinin hedeflenen kitle tarafından tanınır olması da portrenin en önemli özelliklerindedir. 16.yy ve 20.yy arası portresi yapılan kişilerin belirgin özellikleri benzetme ya da yaklaştırma yoluyla sağlanmaya çalışılmıştır. Benzerliğin yanı sıra kişinin psikolojik ya da ruhsal durumunu donuk bir an betimlemesinden uzaklaştırarak sunan örneklere de rastlamaktayız. Bu bazen, Diego Velazquez’in resmettiği Papa X. İnnocent gibi tarihte önemli yer edinmiş bir kişi olabilirken, bazen de sanatçının kendine döndüğü psikolojik bir yansıma ile de karşılaşabilmekteyiz. Rembrandt ve Van Gogh’un otoportrelerinde olduğu gibi. Bu portrelerde, portresi yapılan kişiyi hiç görmemiş ya da göremeyecek olsak bile sanatçının marifeti bizde hayranlık uyandırır. Karşımızda duran ete kemiğe bürünmüş kısmen kanlı canlı bir yüz, neredeyse temsilden beklediğimiz her şeyi karşılar. Oysa genetik portrede, alışıldık bir duruşta poz veren, kanlı canlı bir yüz ile karşılaşmamaktayız. Bu türden portreler, izleyici için tanınabilir hiçbir unsuru içermez. Kimlik, dış görünüşten sıyrılarak, öze indirgenmiştir. Kişiler, resimlere verilen isimler yoluyla tanımlanabilir.

Bilim ve sanatın işbirliğinde, yeni bir tür haline gelen genetik portrenin en önemli sanatçılarından biri de Kevin Clarke’dır. Clarke portreyi, gen dizileri A (Adenin), C (Sitozin), G (Guanin), T (Timin) harfleriyle göstermiştir. Kişinin genel görüntüsünü ortadan kaldırarak, o kişiye ait genetik kodları, kişi ile sembolik olarak ilişkilendirdiği bir görüntü üzerine bindirir. Betimsel tarama modeli bu araştırmada; genetik portre, Kevin Clarke’nin eserleri doğrultusunda ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Portre, Genetik Portre, Kevin Clarke

Abstract

Portrait is one of the oldest genres in painting. Through the ages, the portrait has been quite influential in defining a historical moment. One of the most important features of the portrait is that the person whose portrait is made is recognized by the target audience. The distinctive features of the people whose portraits were made between the 16th and 20th centuries were tried to be provided by similarity. In addition to the similarity, we also come across examples that present the psychological or mental state of the person away from the description of a dull moment. While this may be a person who has an important place in history, such as Pope Innocent X, painted by Diego Velazquez, sometimes we can encounter

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

a psychological reflection that the artist turns to himself. As in the self-portraits of Rembrandt and Van Gogh. In these portraits, we are amazed by the artist's ingenuity, even though we have never seen or never seen the person portrayed. A face in flesh and bone, partially bloody and alive, meets almost everything we expect from the representation. However, in the genetic portrait, we do not encounter a bloody, lively face posing in a familiar stance. Such portraits do not contain any elements recognizable to the viewer. Identity has been stripped of its appearance and reduced to the essence. Persons can be identified by the names given to the pictures.

One of the most important artists of the genetic portrait, which has become a new species in the collaboration of science and art, is Kevin Clarke. Clarke made the portrait with the letters A (Adenine), C (Cytosine), G (Guanine), T (Thymine). By eliminating the general image of the person, it superimposes the genetic codes of that person on an image that it symbolically associates with the person. In this research with descriptive scanning model; The genetic portrait is handled in line with the artworks of Kevin Clarke.

Keywords: Portrait, Genetic Portrait, Kevin Clarke

OTANTİK LİDERLİK İLE ÖZGECİLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ: DİLE GETİRME DAVRANIŞININ ARACILIK ROLÜ

THE RELATIONSHIP BETWEEN AUTHENTIC LEADERSHIP AND ALTRUISM: THE MEDIATING ROLE OF VOICE BEHAVIOR

Celal YILMAZ

Öğr. Gör. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu,

Durdu Mehmet BİÇKES

Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü

Özet

Bu çalışma, otantik liderlik ile özgeci davranışlar arasındaki ilişkide dile getirme davranışının aracılık etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Veriler anket tekniği kullanılarak, konaklama işletmelerinin yiyecek-içecek departmanlarında çalışan iş görenlerden oluşan bir örneklemden derlenmiştir. Araştırma bulguları, otantik liderliğin dile getirme davranışı ve özgecilik üzerinde pozitif yönlü etkiye sahip olduğunu ve dile getirme davranışının otantik liderlik ile özgecilik arasındaki ilişkide kısmi aracılık rolü oynadığını ortaya koymuştur. Araştırma bulgularının, araştırmacılar ve uygulayıcılar açısından bir takım katkılar sağlayacağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Otantik Liderlik, Dile Getirme Davranışı, Özgecilik.

Abstract

This study aims to investigate the mediating effect of voice behavior in the relationship between authentic leadership and altruistic behaviors. The data were collected from a sample of employees working in the food and beverage departments of accommodation enterprises through survey technique. Research findings reveal that authentic leadership has a positive effect on voice behavior and altruism, and that voice behavior plays a partial mediation role in the relationship between authentic leadership and altruism. It is believed that the research findings will make some contributions to researchers and practitioners.

Keywords: Authentic Leadership, Voice Behavior, Altruism.

1. GİRİŞ

Çalışma hayatını şekillendiren güçlerde yaşanan hızlı değişimlerin neden olduğu şiddetli rekabet ortamında, örgütsel varlığın korunması ve örgütsel gelişmenin sağlanması sürecinde insan unsuru stratejik bir kaynak haline gelmiştir. Dolayısıyla, çalışanların olumlu davranışlara yönlendirilmesi ve olumsuz davranışlardan uzak tutulması örgütsel işleyiş açısından öncelenmesi gereken bir durumdur. Böylesi bir durumun yaratılması sürecinde öne çıkan temel belirleyici gücün liderlik olduğu literatürde dile getirilmektedir (Yukl, 2002; Velu, Manxhari, Demiri ve Jahaj, 2017: 60).

Liderlik kavramı; vizyon oluşturma, diğerlerini etkileme, yeni takipçiler oluşturma ve onları belli bir amaca yönelik olarak motive etme yeteneği ve ortak amaçlar ve idealler için mücadele etmek isteyen insanları harekete geçirme sanatı olarak tanımlanmaktadır (Biçkes

vd., 2017: 55). Otantik liderlik ise, liderin ve takipçilerin daha yüksek düzeyde öz farkındalık elde etmeleri, öz düzenlemeli olumlu davranışlar sergilemeleri ve olumlu kişisel gelişim elde etmeleri için pozitif psikolojik kapasitelerden ve oldukça gelişmiş bir örgütsel ortamdaki doğan bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Walumbwa, Avolio, Gardner, Wernsing ve Peterson, 2008: 92). Yapılan çok sayıda uygulamalı çalışma, otantik liderliğin bir çok bireysel ve örgütsel çıktı üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Peus, Wesche, Streicher, Braun, ve Frey, 2012). Avolio, Walumbwa ve Weber (2009: 424), otantik liderlik teorisinin henüz gelişim sürecinin ilk aşamalarında olduğunu belirtmektedirler. Bu söylemi doğrular tarzda, literatürde, otantik liderliğin öngörülen etkilerine ulaşma sürecine dair ampirik kanıtları ortaya koyan çalışmaların yetersiz düzeyde olduğu ve bu anlamda çok sayıda yeni çalışmaya ihtiyaç duyulduğu dile getirilmektedir (Leroy, Palanski ve Simons, 2012: 262). Literatürde dile getirilen bu gerekliliği karşılamak adına bu çalışma, otantik liderlik ile özgecilik arasındaki ilişkide dile getirme davranışının aracılık etkisini incelemek amacıyla kurgulanmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Otantik lider; kendi düşünceleri, davranışları ve diğerleri tarafından nasıl algılandığının farkında olan; kendisinin ve diğerlerinin değerleri, ahlaki bakış açıları, bilgileri ve güçlü yönlerini bilen; içinde buldukları ortamı tanıyan, kendine güvenen, umutlu, iyimser, esnek ve yüksek ahlaki karaktere sahip bir liderdir (Avolio ve Gardner, 2005: 321). Olumlu psikolojik kapasitelerden ve oldukça gelişmiş bir örgütsel çerçeveden doğan otantik liderlik kavramı; pozitif kişisel gelişimi destekleyen, izleyiciler ile birlikte kişisel farkındalığı, içselleştirilmiş ahlak anlayışını, ilişkilerde şeffaflık ve dengeli bilgi işleyişini güçlendirerek, pozitif psikolojik kapasiteyi ve pozitif etik iklimi sağlayan ve teşvik eden bir lider davranış modeli olarak tanımlanmaktadır (Walumbwa vd., 2008: 94).

Dile getirme davranışı; yalnızca eleştirmek yerine geliştirmeyi amaçlayan yapıcı söylemleri içeren teşvik edici düşünce ve fikirlerin dile getirilmesi şeklinde tanımlanabilir (Van Dyne ve LePine, 1998: 109). Daha geniş bir bakış açısıyla kavram; iyileştirme ve değişim sağlama amacıyla, çalışanların işle ilgili konulardaki görüşlerini veya yaşanan sorunları çözüme ulaştıracak bilgi, fikir ve önerilerini gayri resmi yollarla ve isteğe bağlı olarak ilgili kişilere aktarmaları şeklinde tanımlanabilmektedir. Liao ve Shaw (2020: 26), otantik liderlik ile dile getirme davranışı arasındaki ilişkiyi, bireylerin kendi gözlemlerine dayanarak nasıl öğrendiklerini ve gelecekteki davranışlarını şekillendirmek için davranış ve öğrenme deneyimlerini nasıl kullandıklarını ifade eden Bandura (1977)'nin sosyal öğrenme teorisi ile açıklamaktadırlar. Teori, bireylerin sosyal öğrenimlerinin, yeni davranış kalıpları oluşturmalarına yardımcı olacağını savunur. Çalışanlar, otantik liderliğin rol modelini takip ederek, gerçek benliklerini ifade etmeyi öğrenecek ve fikirlerini aktif olarak dile getireceklerdir. Uygulamalı çalışma bulguları, otantik liderlik ile dile getirme davranışları arasında pozitif yönlü ilişki tespit etmiştir (Hsuing, 2012; Liao ve Shaw, 2020). Bu çalışma, iki değişken arasında aşağıdaki hipotezi önermektedir.

Hipotez 1: Otantik liderlik ile dile getirme davranışı arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Özgecilik; herhangi bir biçimde ödül beklentisi (başkalarına olumlu bir şey yapmış olmanın verdiği hoş duygu dışında) olmaksızın bir başkasına fayda sağlamayı amaçlayan gönüllü davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Lay ve Hoppmann, 2015: 2). Çalışanların özgeci davranışları üzerinde belirleyici olan faktörlerden birisi liderliktir (Tonkin, 2013: 44). Valsania, León, Alonso ve Cantisano (2012), bu durumun özellikle otantik liderlik açısından geçerli olduğunu belirtmektedirler. Çünkü otantik liderler, çalışanların tutumları üzerinde doğrudan etkisi olan, yüksek düzeyde tatmin, güven, bağlılık ve ekstra rol davranışlarını gerçekleştirmeye hazır olma durumu üreten adil ve açık bir çalışma ortamı yaratırlar (p. 563). Ayrıca otantik liderler, karar ve davranışlarında ahlaki ve etik ilkeleri ölçüt olarak kullanırlar. Bu sayede takipçilerine nasıl davranmaları gerektiği konusunda güçlü mesajlar yollarlar (Wherry, 2012: 2). Yukl (2010: 424), otantik liderlerin takipçilerinin, liderin değerlerini ve inançlarını paylaştıklarını ve otantik liderlik ile takipçi özgeciliği arasında yakın bir bağ olduğunu savunur. Uygulamalı araştırma bulguları, teorik zeminde dile getirilen bu ilişkileri destekler niteliktedir (Wherry, 2012; Tonkin, 2013; Sağnak ve Kuruöz, 2017). Bu çalışma, iki değişken arasında aşağıdaki hipotezi önermektedir.

Hipotez 2: Otantik liderlik ile özgecilik arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Avolio ve diğerleri (2004: 803), otantik liderliğin takipçilerin tutum ve davranışlarını nasıl etkilediğini inceledikleri modelde, umut, güven ve pozitif duyguları aracılık etkisine sahip değişkenler olarak ele almışlardır. Dile getirme davranışının, takipçiler üzerinde doğurduğu umut, güven ve olumlu duygular nedeniyle, otantik liderliğin takipçilerin tutum ve davranışları üzerindeki etkisinde aracılık rolüne sahip olduğu söylenebilir. Yapılan literatür incelemesinde, otantik liderlik ile takipçilerin özgeci davranışları arasındaki ilişkide dile getirme davranışının aracılık rolünü test eden herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Konuyla ilgili ipucu verebileceği düşüncesiyle, dile getirme davranışının aracı değişken olarak kullanıldığı bazı araştırma bulgularına yer verilmiştir. Avey, Wernsing ve Palanski (2012), ABD'deki bir üniversitede çalışmakta olan personel üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada, dile getirme davranışının etik liderlik ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkide aracılık etkisine sahip olduğu bulgusunu ortaya koymuşlardır. Dedahanov, Lee, Rhee ve Yoon (2016), Kore Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli imalat işletmeleri girişimcilerinden ve ilgili işletmelerde çalışan beyaz yakalı tam zamanlı işgörenlerden oluşan örneklem üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada, dile getirme davranışının otoriter ve ahlaki liderlik tarzları ile bireysel yaratıcılık arasındaki ilişkide aracılık etkisine sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Aynı çalışmada, yardımsever liderlik ile bireysel yaratıcılık arasındaki ilişkide dile getirme davranışının aracılık etkisine sahip olmadığı görülmüştür. Aktarılan teorik bilgiler ve araştırma bulguları ışığında, otantik liderlik ile bireysel çıktılar arasındaki ilişkide dile getirme davranışının aracılık etkisine yönelik hipotezler aşağıdaki gibi geliştirilmiştir:

Hipotez 3: Otantik liderlik ile özgecilik arasındaki ilişkide dile getirme davranışı aracılık etkisine sahiptir.

3. METODOLOJİ

3.1. Örneklem ve Prosedür

Araştırmanın ana kütlesini Türkiye'nin önde gelen turizm destinasyonları olan Antalya, Kapadokya, İstanbul ve Muğla'da faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin yiyecek ve içecek departmanlarında görev yapan tam zamanlı çalışanlar oluşturmaktadır. Örneklem büyüklüğü, sınırsız evren örnekleme formülü [$n=z^2(pq)/e^2$] kullanılarak (Baş, 2013: 41) 385 olarak tespit edilmiştir. Veri toplama sürecinde anket tekniğinden yararlanılmış ve anketler kolayda örnekleme yoluyla uygulanmıştır. Uygulama süreci sonucunda 450 adet geri dönüş sağlanmıştır. Bu anket formlarından 23 tanesi eksik veri içerdiğinden değerlendirme kapsamı dışında tutulmuş ve analizler 427 adet anket formu üzerinden gerçekleştirilmiştir.

3.2. Ölçekler

Otantik Liderlik: Katılımcıların otantik liderlik algılarını ölçmek için orijinali Walumbwa ve diğerlerine (2008) ait olan "otantik liderlik ölçeği" kullanılmıştır.

Dile Getirme Davranışı: Katılımcıların dile getirme davranışlarını ölçmek için orijinali Van Dyne ve LePine'e (1998) ait olan "çalışan sosliliği ölçeğinden" yararlanılmıştır. Ölçek tek boyut ve altı ifadeden oluşmaktadır.

Özgecilik: Katılımcıların özgeci davranışlarını ölçmek için Podsakoff, MacKenzie, Moorman ve Fetter (1990) tarafından geliştirilen "örgütsel vatandaşlık davranışı ölçeği"nin özgecilik boyutu kullanılmıştır.

3.3. Veri Analizi

Çalışma hipotelerini test etmek amacıyla yapısal eşitlik modeli (YEM) uygulanmıştır. Normal dağılım için skewness ve kurtosis testi uygulanmıştır (Schumacker and Lomax, 2016, p. 35). Skewness ve kurtosis değerlerinin sırasıyla (-1.292 to 418; -1.285 to 1.479) aralığında olduğu ve normal dağılım gösterdikleri belirlenmiştir (Kline, 2011: 160). Bu testin sonrasında ölçüm modeli ve yapısal model olmak üzere iki aşamalı YEM uygulanmıştır (Anderson ve Gerbing, 1988). Bu aşamada öncelikle doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ve yapısal model testleri gerçekleştirilmiştir (Hair vd., 2013). Bu testlerin peşinden dile getirme davranışının otantik liderlik ve özgecilik arasındaki ilişkide aracılık rolünün incelenmesi için bootstrap metodu uygulanmıştır (Hayes, 2013).

4. BULGULAR

4.1. Ölçüm Modeli

İki aşamalı yapısal eşitlik modelinde ilk olarak DFA testi yapılmıştır (Anderson ve Gerbing, 1988). DFA gözlenen değişkenlerin ayrı ayrı ve kolektif olarak performanslarının tespitinde güvenilir bir yöntemdir ve gizil olayın doğası ve yapısı hakkında geçerli veriler sunar (Bowen ve Guo, 2011). DFA sürecinde otantik liderlik birden fazla altboyuta (şeffaflık, içselleştirilmiş ahlak anlayışı, bilgiyi dengeli değerlendirme, ve öz farkındalık) sahip olmasına rağmen çalışmanın amacı doğrultusunda bir bütün olarak değerlendirilmiştir. Dile getirme davranışı ve özgecilik tek boyutlu birer yapıdan oluşmaktadır. DFA sonuçları neticesinde faktör yükü 0.60 değerinin altında olan ifadeler birer birer analizden çıkarılmıştır (Hair vd., 2013). Bu doğrultuda otantik liderlikten iki ve özgecilik yapısından bir ifade analizlere dahil edilmemiştir.

4.2. Yapısal Model

Ölçüm modeli analizlerinden sonra, hipotezler ve model YEM ile test edilmiştir. Yapısal modelin uyum iyiliği değerleri kabul edilebilir sınırlar içerisinde olduğu tespit edilmiştir ($\chi^2/df = 2.570$; SRMR: 0.67; CFI=.91; RMSEA=.060). Yapısal model sonuçları Tablo 1’de detaylı olarak verilmiştir.

Tablo 1. Yapısal model sonuçları

Hipotezler	İlişkiler	Std. factör Yüğü(β)	t değerleri	P	R ²	Sonuç
H1	OL→DGD	.444	7.901	.001	.20	Desteklendi
H2	OL→Ö	.375	6.548	.01		Desteklendi

Uyum iyiliği istatistiği: $\chi^2/df = 2.570$; SRMR: 0.67; CFI=.91; RMSEA=.060 OL: Otantik liderlik, DGD: Dile getirme davranışı, Ö: Özgecilik

Yapısal model sonuçları otantik liderliğin dile getirme davranışını pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediğini gösterdiği için Hipotez 1 kabul edilmiştir ($\beta=.444$; $p<.001$). Test sonuçları Hipotez 2’nin de desteklendiğini göstermektedir çünkü otantik liderlik özgeciliği pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir ($\beta=.375$; $p<.001$).

4.3. Dile getirme davranışının aracılık etkisi

Bu çalışmada da dile getirme davranışının otantik liderlik ve özgecilik arasındaki ilişkide aracılık rolü üstlenip üstlenmediği bootstrap metodu ile test edilmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak modelden dile getirme davranışı çıkartılmış ve otantik liderliğin özgecilik üzerindeki direk etkisi tespit edilmiştir (Tablo 3). Sonuçlar otantik liderliğin özgecilik üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir ($\beta=.558$; $p<.001$).

Otantik liderliğin özgecilik üzerindeki direk etkisi tespit edildikten sonra modele dile getirme davranışı dahil edilmiş ve aracılık etkisi yanlılığı düzeltilmiş bootstrap metodu (bias-corrected bootstrap method) ile test edilmiştir. Bu metod belirli sayıda alt-örneklerin girilmesini gerektirmektedir (Hayes, 2009). Böylece metod uygulanırken 1000 alt-örneklem girilmiş ve dile getirme davranışının aracılık etkisi analize tabi tutulmuştur (Cheung ve Lau, 2008). Sonuçlar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Dile getirme davranışının aracılık etkisi

Hipotez	İlişki	DGD olmaksızın direk etki (β)	DGD ile direk etki (β)	DGD ile dolaylı etki (β)	Sonuç
H3	OL→Ö	.558***	.375**	.174***	Kısmi aracı

OL: Otantik liderlik, Ö: Özgecilik, DGD: Dile getirme davranışı *** $p<.001$; ** $p<.01$

Sonuçlar Hipotez 3’ü destekler niteliktedir. Dile getirme davranışı otantik liderlik ile özgecilik arasındaki ilişkide kısmi aracılık rolü oynamaktadır çünkü dile getirme davranışının bu ilişkide dolaylı etkisi anlamlıdır ($\beta=.174$; $p<.001$). Bu sonuçlara dayanarak otantik liderliğin çalışanların özgecilik davranışları üzerinde dile getirme davranışı ile belirleyici bir rol oynayacağı anlaşılmaktadır.

5. SONUÇ

Bu çalışma, otantik liderlik ile özgeci davranışlar arasındaki ilişkide dile getirme davranışının aracılık etkisini test etmek üzere gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın örneklem çerçevesini konaklama işletmelerinin yiyecek içecek departmanlarında çalışanlar oluşturmuştur. Analizler sonucunda; otantik liderlik ile dile getirme davranışı ve özgeciler arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu ve otantik liderlik ile özgeciler arasındaki ilişkide dile getirme davranışının kısmi aracılık etkisine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Liao ve Shaw (2020), otantik liderlik ile dile getirme davranışı arasındaki ilişkiyi Bandura (1977)'nin sosyal öğrenme teorisi ile açıklamaktadırlar. Teori, bireylerin sosyal öğrenimlerinin, yeni davranış kalıpları oluşturmalarına yardımcı olacağını savunur. Çalışanlar, otantik liderliğin rol modelini takip ederek, gerçek benliklerini ifade etmeyi öğrenecek ve fikirlerini aktif olarak dile getireceklerdir. Buradan hareketle, otantik liderliğin dile getirme davranışı üzerindeki pozitif etkisinin beklenen bir sonuç olduğu söylenebilir. Bu bulgu, literatürdeki uygulamalı çalışma bulguları ile de örtüşmektedir (Hsuing, 2012; Liao ve Shaw, 2020). Benzer şekilde, otantik liderliğin özgeci davranışlar üzerindeki pozitif etkisine dönük bulgu, literatürdeki araştırma bulgularıyla örtüşmektedir (Wherry, 2012; Tonkin, 2013; Sağnak ve Kuruöz, 2017).

Yapılan literatür incelemesinde, otantik liderlik ile takipçilerin özgeci davranışları arasındaki ilişkide dile getirme davranışının aracılık rolünü test eden herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak, otantik liderlik ile çeşitli ardılları arasındaki ilişkide dile getirme davranışının aracılık etkisini inceleyen çalışmalara bakıldığında (Avey, Wernsing ve Palanski, 2012; Dedahanov, Lee, Rhee ve Yoon, 2016), kısmi aracılık etkisine dönük bulgunun beklenen bir sonuç olduğu söylenebilir.

Çalışma kapsamında aktarılan teorik bilgilerden ve araştırma bulgularından hareketle ulaşılan yönetsel çıkarımlar aşağıda sıralanmıştır:

- Örgütsel performansın artırılması ve rekabet üstünlüğünün sürdürülebilmesinde özgeci davranışlar belirleyici etkiye sahiptir.
- Özgeci davranışların sergilenmesi bazı öncüllerin (otantik liderlik ve dile getirme davranışı gibi) varlığını gerekli kılmaktadır.
- Sahip olduğu potansiyel nedeniyle, özgeci davranışlar ödül sistemi içerisinde değerlendirilmelidir.
- Çalışanların dile getirme davranışları çeşitli yatırım ve uygulamalarla geliştirilebilir. Bu yatırım ve uygulamaların hayata geçirilmesi örgütsel başarı için gereklidir.
- Çalışanların örgütsel amaçları benimsemeleri ve bu amaçların gerçekleşmesi için görev tanımları dışında gönüllü davranışlar sergilemeleri için gerekenler yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Anderson. J.C. and Gerbing. D.W. (1988). Structural equation modeling in practice: A Review and recommended two-step approach. *Psychological Bulletin*. 103(3), 411-423
- Avey, J. B., Wernsing, T. S., & Palanski, M. E. (2012). Exploring the process of ethical leadership: The mediating role of employee voice and psychological ownership. *Journal of Business Ethics*, 107(1), 21-34.
- Avolio, B. J., & Gardner, W. L. (2005). Authentic leadership development: Getting to the root of positive forms of leadership. *The leadership quarterly*, 16(3), 315-338.
- Avolio, B. J., Gardner, W. L., Walumbwa, F. O., Luthans, F., & May, D. R. (2004). Unlocking the mask: A look at the process by which authentic leaders impact follower attitudes and behaviors. *The leadership quarterly*, 15(6), 801-823.
- Avolio, B. J., Walumbwa, F. O., & Weber, T. J. (2009). Leadership: Current theories, research, and future directions. *Annual review of psychology*, 60, 421-449.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change. *Advances in Behaviour Research & Therapy*, 1(4), 139-161.
- Baş, T. (2013). *Anket*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Biçkes, D. M., Yılmaz, C. & Bakkal, H. (2017). A Leader and a Symbol Personality: Necmettin Erbakan. *Turkish Studies*, 12(8), 51-70.
- Bowen. N.K. and Guo. S. (2011). *Structural Equation Modeling*. Oxford University Press: New York.
- Cheung G.W. and Lau. R.S. (2008). Testing mediation and suppression effects of latent variables: Bootstrapping with structural equation models. *Organizational Research Methods*. 11(2), 296-325.
- Dedahanov, A. T., Lee, D. H., Rhee, J., & Yoon, J. (2016). Entrepreneur's paternalistic leadership style and creativity: The mediating role of employee voice. *Management Decision*, 54(9), 2310-2324.
- Hair. J.F. Black. W.C. Babin. B.J. and Anderson. R.E. (2013). *Multivariate Data Analysis: Pearson New International Edition* (7th ed.). Pearson Education Limited: Essex.
- Hayes. A.F. (2009). Beyond Baron and Kenny: Statistical mediation analysis in the new millennium. *Communication Monographs*. 76(4), 408-420.
- Hayes. A.F. (2013). *Introduction to Mediation. Moderation and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach*. Guilford Publications: New York.
- Hsiung, H. H. (2012). Authentic leadership and employee voice behavior: A multi-level psychological process. *Journal of business ethics*, 107(3), 349-361.
- Kline. R.B. (2011). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling* (3rd ed.). Guilford Press: New York.
- Lay, J. C., & Hoppmann, C. A. (2015). Altruism and prosocial behavior. *In The Encyclopedia of geropsychology*, ed.: Nancy Pachana, (pp. 1-9), Singapore: Springer Verlag.
- Leroy, H., Palanski, M. E., & Simons, T. (2012). Authentic leadership and behavioral integrity as drivers of follower commitment and performance. *Journal of Business Ethics*, 107(3), 255-264.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Liao, H. Y., & Shaw, K. H. (2020). Authentic Leadership and Employee Voice: Roles of Obligation Perception and Power Distance Orientation. *Business and Management Research*, 9(3), 25-33.

Peus, C., Wesche, J. S., Streicher, B., Braun, S., & Frey, D. (2012). Authentic leadership: An empirical test of its antecedents, consequences, and mediating mechanisms. *Journal of business ethics*, 107(3), 331-348.

Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Moorman, R. H., & Fetter, R. (1990). Transformational leader behaviors and their effects on followers' trust in leader, satisfaction, and organizational citizenship behaviors. *The leadership quarterly*, 1(2), 107-142.

Sağnak, M., & Kuruöz, M. (2017). Authentic Leadership and Altruism: The Mediating Role of Meaningfulness. *Universal Journal of Educational Research*, 5(3), 447-452.

Tonkin, T. H. (2013). Authentic versus transformational leadership: Assessing their effectiveness on organizational citizenship behavior of followers. *International Journal of Business and Public Administration*, 10(1), 40-61.

Valsania, S. E., León, J. A. M., Alonso, F. M., & Cantisano, G. T. (2012). Authentic leadership and its effect on employees' organizational citizenship behaviours. *Psicothema*, 24(4), 561-566.

Van Dyne, L., & LePine, J. A. (1998). Helping and voice extra-role behaviors: Evidence of construct and predictive validity. *Academy of Management journal*, 41(1), 108-119.

Veliu, L., Manxhari, M., Demiri, V., & Jahaj, L. (2017). The influence of leadership styles on employee's performance. *Vadyba Journal of Management*, 31(2), 59-69.

Walumbwa, F. O., Avolio, B. J., Gardner, W. L., Wernsing, T. S., & Peterson, S. J. (2008). Authentic leadership: Development and validation of a theory-based measure. *Journal of management*, 34(1), 89-126.

Wherry, H. M. S. (2012). *Authentic leadership, leader-member exchange, and organizational citizenship behavior: A multilevel analysis*. Doctoral Thesis, Lincoln, Nebraska: The University of Nebraska.

Yukl, G. (2002). *Leadership in Organizations* (5th ed.). Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall,

Yukl, G. A. (2010). *Leadership in organizations* (7th ed.). Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall.

İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKA

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN HUMAN RESOURCE MANAGEMENT

Durdu Mehmet BİÇKES

Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü

Celal YILMAZ

Öğr. Gör. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu

Özet

İnsan kaynakları, amaçlara ulaşmada örgütlerin kullanabilecekleri en etkin varlıklardan biridir. İnsan kaynakları, tepe yöneticiden en alt düzeydeki iş görene kadar tüm çalışanları ve örgütün dışında bulunan ve potansiyel olarak yararlanılabilecek işgücünü içerir. İnsan kaynakları departmanları, örgütün insan kaynakları ihtiyacını planlama, doğru adayları bulma ve işe alma, performans değerlendirme ve kariyer yönetimi, ücret yönetimi ve çalışan ilişkileri yönetimi gibi son derece zaman ve enerji tüketen ezici bir görev yüküyle karşı karşıyadır. Gelişen teknoloji, bu görevlerin çoğunu eskisinden daha hızlı, daha ucuz ve daha kaliteli gerçekleştirme fırsatı sunmaktadır. Yapay zeka uygulamaları, insan kaynakları profesyonellerinin işlerini daha iyi anlamalarına ve sorunları ve eğilimleri önceden öngörmelerine yardımcı olacaktır. Bu çalışmanın temel amacı, insan kaynakları yönetiminde yapay zeka teknolojisi kullanımının kavramsal bir çerçevesini sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İşletme, Yapay Zeka, İnsan Kaynakları Yönetimi.

Abstract

Human resources are one of the most effective assets used to achieve goals in organizations. Human resources include all workforce, from top management to the lowest level of worker in an organization, and the potentially available workforce outside the organization. Human resource departments face an overwhelming task that consumes time and energy, such as planning the organization's human resource needs, finding and recruiting the right candidates, performance appraisal and career management, compensation management and employee relations management. Developing technology offers the opportunity to perform many of these tasks faster, cheaper and with higher quality than before. Artificial intelligence will help human resource professionals better understand their work and anticipate problems and trends. This study aims to present a conceptual framework of the use of artificial intelligence technology in human resource management.

Keywords: Business, Artificial Intelligence, Human Resource Management.

1. GİRİŞ

Açık birer sistem olan işletmeler bir çevre içerisinde ve çeşitli faktörlerin etkisi altında faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu faktörlerde meydana gelen değişimler ya doğrudan ya da dolaylı olarak işletmeleri etkilemektedir. Genel olarak iç ve dış faktörler şeklinde sınıflandırılan bu faktörlerden en önemlisi, günümüz iş dünyası açısından teknolojidir. Yakın dönemde yaşanan teknolojik gelişmelerin başında yapay zeka gelmektedir. Yapay zeka, karar

verme de dahil olmak üzere normalde insan biliş gerektiren işlerin yapılmasına olanak tanıyan geniş bir teknoloji sınıfını ifade etmektedir. İşletmelerde birçok görevin otomasyon yoluyla gerçekleştirilmesine imkan tanıyan yapay zeka, her geçen gün işletmelerde daha geniş uygulama alanları bulmakta, önemini ve etkinliğini artırmaktadır. Günümüzde, yapay zeka uygulamaları örgüt yapısında, yönetim tarzında, örgüt kültüründe, insan kaynakları yönetiminde ve diğer işletme fonksiyonları üzerinde köklü değişikliklere neden olmuş ve işletmelerde hayati öneme sahip bir rekabet aracı haline dönüşmüştür. Bu sebeple, bilim dünyasında yapay zeka uygulamaları, yapay zeka edinimi ve gelecekte ortaya çıkabilecek potansiyel etkilerini inceleyen araştırmalara artan oranda ihtiyaç duyulmaktadır. Bu söylemi doğrular tarzda Jia ve diğerleri (2018: 106), gelişmekte ve genişlemekte olan yapay zeka teorisinin yapay sinir ağları, akıllı karar destek sistemleri ve bulanık kümeler gibi birçok araçla çeşitli alanlarda kullanıldığını, ancak insan kaynakları yönetimi alanında uygulanmasının hala keşif aşamasında olduğunu belirtmişlerdir.

Literatürde dile getirilen bu ihtiyaca küçüğe olsa bir katkı sunabilmek için bu çalışma; yapay zekanın insan kaynakları yönetimde kullanımı üzerine bir çerçeve sunmak amacıyla kurgulanmıştır. Bu amaçla çalışma kapsamında; yapay zekanın insan kaynakları planlaması, işgören bulma ve seçme, eğitim ve geliştirme, performans yönetimi, ücret yönetimi ve çalışma ilişkileri yönetimi gibi insan kaynakları işlevlerini nasıl dönüştürdüğüne ve desteklediğine dair olasılıklar ele alınmaya çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında öncelikle insan kaynakları yönetimi kavramından ve insan kaynakları yönetiminin işlevlerinden bahsedilmiştir. Sonrasında ise yapay zeka kavramına değinilmiş ve yapay zekanın insan kaynakları yönetiminin işlevleri üzerindeki etkileri aktarılmıştır.

2. İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ VE İŞLEVLERİ

İnsan kaynakları, amaçlara ulaşmada örgütlerin kullanılmak zorunda oldukları temel kaynaklardan biri olan beşeri kaynağı ifade eder. Bu kavram, en üst yöneticiden en alt düzeydeki işgörelere kadar tüm çalışanları kapsadığı gibi, örgütün dışında bulunan ve potansiyel olarak yararlanılabilecek işgücünü de içerir (Kaynak vd., 1998: 15). İşletmelerin sahip oldukları en önemli kaynaklardan birisi, hatta en önemlisi insan kaynağıdır (Özgen vd., 2002: 5). DeNisi ve Griffin (2001: 4)'e göre bir örgütün insan kaynakları, amaçlarına ulaşmada, rekabet üstünlüğü sağlamada ve çevresel unsurların beklentilerini karşılamadaki çabaları nedeniyle örgütün en önemli varlıklarından biri durumundadır. İnsan kaynakları yönetimi, bir örgütte işgörelerin yönetimiyle ilgili olan felsefeyi, politikaları, yöntemleri ve uygulamaları adlandırırken kullanılan bir kavramdır (French, 1998: 4).

İnsan kaynakları yönetiminin işlevleri aşağıda sıralanmış ve her bir işlev hakkında kısa açıklamalar verilmiştir:

İnsan Kaynakları Planlaması: İnsan kaynakları planlaması; bir örgütün amaçlarına ulaşabilmesi için gerekli olan çalışan sayılarının ve niteliklerinin önceden öngörülmesine ve bu ihtiyacın nasıl ve hangi düzeyde karşılanabileceğinin belirlenmesine dönük faaliyetlerin bütünüdür (Kurulgan, 2020: 76).

İş gören Bulma ve İş Alma: İş gören bulma ve iş alma; örgütsel amaçlara ulaşmak için yapılması gereken işleri yapabilme niteliğine ve becerisine sahip uygun sayıdaki insan

kaynağını bulma, bunlar içerisinde işe en uygun olanını seçme ve bunları işe alıştırma sürecidir (Şakar, 2020: 103).

Eğitim ve Geliştirme: Eğitim ve geliştirme; iş görenlerin mevcut işleri yapabilmeleri ve gelecekteki olası işlere hazırlanmaları için kendilerine bilgi, beceri ve nitelik kazandırılması sürecidir. Eğitimde iş görenlere yeni bir bazı becerilerin kazandırılırken, geliştirmede ise daha çok var olan yeteneklerin ve potansiyelin geliştirilmesi amaçlanır (Gürbüz ve Bekmezci, 2012: 192).

Performans Değerleme: Performans değerlendirme; çalışanın yeteneklerini, potansiyelini, iş alışkanlıklarını, davranışlarını ve diğer niteliklerini diğer çalışanlarla karşılaştırmak suretiyle yapılan sistematik bir ölçmedir (Bingöl, 2003: 38). Performans değerlendirme, çalışanların görev başarımını ölçme ve değerlendirme işlemidir. Aynı zamanda performans değerlendirme çalışanların bireysel gelişime ihtiyaç duydukları alanların belirlenmesi açısından da önemlidir.

Ücret Yönetimi: Örgüt ve çalışanlar açısından mümkün olan en uygun ücretin belirlenmesi ve uygulanması amacıyla gerçekleştirilen faaliyetler bütünüdür (Kağnıcıoğlu, 2020: 133).

Çalışan İlişkileri Yönetimi: Çalışan ilişkileri yönetimi; çalışanları yönetmeye ve örgütün insan kaynaklarının rasyonel dağılımı için etkili bir döngü oluşturmasına yardımcı olmayı amaçlar (Jia vd., 2018: 107).

3. YAPAY ZEKA

Yapay zeka kavramını daha doğru anlamak için kavram içerisindeki “yapay” ve “zeka” kelimelerin anlamlarına bakmak yerinde olacaktır. Yapay, evrensel olarak kabul edilen bir terimdir ve bu nedenle çok fazla tanımlamaya ihtiyaç duymaz. Oxford Sözlüğünde yapay kavramı, doğal olanın kopyası olarak insanlar tarafından üretilmiş bir şey şeklinde tanımlanmaktadır (Johansson ve Herranen, 2019: 13). Zor, karmaşık ve hassas kısım, zekayı tanımlamaktır. Zeka kavramı; insanın düşünme, akıl yürütme, nesnel gerçekleri algılama, kavrama, yargılama ve sonuç çıkarma yeteneklerinin bütünü olarak kabul edilmektedir. Bu tanımlamalardan hareketle yapay zeka kavramı; insan davranışlarını ve zekasını barındıran ve taklit eden robotların, makinelerin, bilgisayarların veya yazılımların geliştirilmesi ve kurulması olarak tanımlanabilir (Cavaliere vd., 2021: 325). Yapay zeka araştırmalarının temel amaçlarından biri, teknolojik araç ve yazılımları insan zekasına ihtiyaç duyulan bazı karmaşık görevler için yetkin hale getirmektir. Yapay zeka uygulamaları, akıllı otomasyon teknolojisi ve hammadde desteği olarak büyük veri olmak üzere iki temele sahiptir (Shen ve Zhu, 2020: 28).

Yapay zeka, gerçekleştirilmesi belirli bir düzeyde zeka gerektiren bir görevi yapmak için kullanılan teknolojiyi, başka bir deyişle, bir insanın yapabileceğini yapmak üzere eğitilmiş bir aracı ifade eder. Yüksek hızlı hesaplama, büyük miktarda kaliteli veri ve gelişmiş algoritmalar yapay zekayı sıradan yazılımlardan farklı kılan unsurlardır (McGovern vd., 2018):

Yapay zeka sistemleri fonksiyonlarına göre dört grup altında sınıflandırılabilir (Maity, 2019: 657):

Reaktif Makineler: Hafızası ve geçmiş tecrübesi olmadan olası durumları analiz eder ve en stratejik/uygun hareketi seçerler.

Sınırlı Bellek: Sınırlı bellek makineleri, tamamen reaktif makinelerin yeteneklerine sahip olmanın yanı sıra, karar vermek için yakın geçmiş verilerden de öğrenebilen makinelerdir.

Zihin Teorisi: Bu sistemlerin, başkaları tarafından alınan kararların kendi inançlarından, arzularından ve niyetlerinden etkilendiği varsayımı altında çalışması beklenir. Böyle bir yapay zeka türü henüz geliştirilmemiştir

Öz-Farkındalık: Bu yapay zeka türünde teknolojik araçların insanlara benzer bilinçlerinin olması hedeflenmektedir Bu yapay zeka türü mevcut durumlarını anlayan ve bu bilgiyi başkalarının ne hissettiğini anlamak için kullanabilen sistemlerdir. Böyle bir yapay zeka türü de henüz geliştirilmemiştir.

4. İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKA

Gelişen yenilikçi teknolojiler, geleneksel olarak insan etkileşimi ve iletişimi gerektiren işlevlerde insan kaynaklarına giderek artan bir şekilde alternatifler sunmakta, böylece hem örgütsel yapıları hem de işin doğasını değiştirmektedir (Niehueser ve Boak, 2020: 121; Vrontis vd., 2021: 2). Yapay zeka ve diğer çığır açan teknolojilerin hızlanan gelişimi ve kendine uygulama alanı bulması ile işletmeler, çalışanlar ve müşteriler arasındaki etkileşim temelden değişmekte ve insan kaynakları yönetimi işlevlerinin idari bileşenlerinin otomasyonu yoğunlaşmaktadır (Vrontis vd., 2021: 1-2).

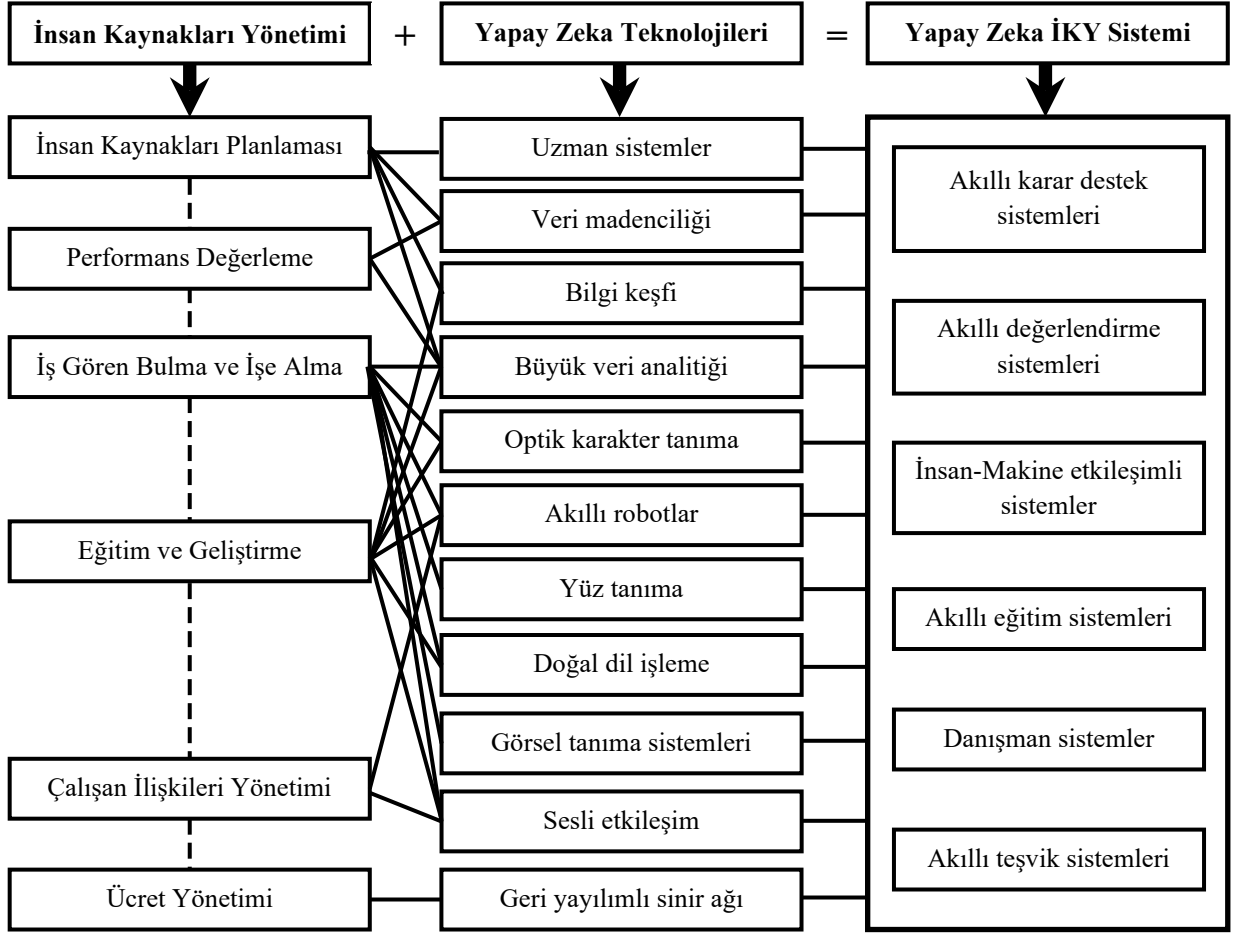
İnsan kaynakları departmanları, örgütün insan kaynakları ihtiyacını planlama, doğru adayları bulma ve işe alma, performans değerlendirme ve kariyer yönetimi, ücret yönetimi ve çalışan ilişkileri yönetimi gibi son derece zaman ve enerji tüketen ezici bir görev yüküyle karşı karşıyadır. Gelişen teknoloji, bu görevlerin çoğunu eskisinden daha hızlı, daha ucuz ve daha kaliteli gerçekleştirme fırsatı sunmaktadır. Veriye dayalı bir teknoloji olan yapay zeka, eğilimleri tahmin etmek ve insanlaştırılmış bir biçimde öneriler sunmak için büyük veri yığınına analiz etmekle ilgilidir. Yapay zeka uygulamaları, insan kaynakları profesyonellerinin işlerini daha iyi anlamalarına ve sorunları ve eğilimleri önceden öngörmelerine yardımcı olacaktır. Ayrıca hantal manuel analiz ve zaman alıcı görevleri çözecek ve böylece işgücünün daha üretken bir görev üzerinde çalışmasını sağlayacaktır. Ek olarak yapay zeka, insan kaynakları yöneticilerinin stratejileri etkili bir şekilde formüle etmelerine ve uygulamalarına yardımcı olacaktır (Merlin ve Jayam, 2018: 1892). Yawalkar (2019: 23), kapsayıcı bir yaklaşımla insan kaynakları işlevlerinde yapay zeka kullanımının faydalarını aşağıda aktarılan maddeler halinde sıralamıştır:

- İdari personel üzerindeki iş yükünde azalma,
- İş için doğru adayları belirlemede ve yetenek edinmelerini sağlamada kolaylık,
- Çalışanları elde tutma oranını öngörmeye yardımcı olma,
- İnsanın ve iş gereklerinin sınırları ötesindeki talepleri karşılayabilir,
- Hata olasılığını asgari düzeye indirme,
- Çeşitli departmanlardaki iş akışını hızlandırma,
- Daha doğru sonuçlara ulaşma,
- Çalışanların örgütsel bağlılığını artırma,

- Karar vermede önyargılı davranışları asgari düzeye indirme.

Jia ve diğerleri (2018: 109), insan kaynakları yönetiminin işlevlerinde kullanılan yapay zeka teknolojilerini ve bunun sonucunda oluşacak olan yapay zeka insan kaynakları yönetimi sistemini Şekil 1’de özetlemişlerdir.

Şekil 1. İnsan kaynakları yönetiminde yapay zeka uygulaması için kavramsal bir model
Kaynak: Jia ve diğerleri, 2018: 109.

4.1. İnsan Kaynakları Planlamasında Yapay Zeka

Planlama, yönetimin başlangıç noktasıdır. Uzman sistemler, veri madenciliği ve büyük veri analitiği gibi yapay zeka alt kümeleri, insan kaynakları planlaması açısından oldukça önemlidir. Tahmin analitiği ve olasılık değerlendirme, geleceğin öngörülmesi ve planlanması sürecinde kullanılır. Yapay zeka kavramına yönelik yapılan tanımlarda ön plana çıkan vurgulardan birisi, bilişsel süreçlere ve daha özel olarak akıl yürütmeye atıfta bulunmasıdır. Uzman sistemler, karar destek sistemleri ve büyük veri analitiği ve diğer bazı yapay zeka teknolojileri akıl yürütme becerilerinde güçlüdür (Hemalatha ve Kumari, 2020: 1371).

4.2. İş Gören Bulma ve İşe Almada Yapay Zeka

İhtiyaç duyulan adayların bulunması ve işe alınması sürecinde insan kaynaklarının kullanabileceği yapay zeka uygulamaları filtreleme algoritmaları, chatbotlar, yapay zeka temelli oyunlar, video mülakat ve karar verme algoritmaları şeklinde sıralanabilir. Filtreleme algoritmaları çok sayıda özgeçmiş tarayıp, listeleme yapabilme özelliğine sahiptir. Gelen

çok sayıdaki özgeçmişin filtrelemesi yapıldıktan sonra uygun olduğu düşünülen adaylarla doğal bir iletişim kurarak ön eleme yapmak için Chatbotlar kullanılmaktadır. Yapay zeka bazlı oyun sayesinde aday ve organizasyon için daha sağlıklı bir değerlendirme süreci sağlanmaktadır. Yapay zeka teknolojileri yardımıyla, insan kaynakları yöneticisi olmadan adaylarla video mülakatlar gerçekleştirilebilmektedir. Karar verme algoritmaları, insan kaynakları uzmanları tarafından en mantıklı kararı önermeleri için programlanmaktadır. Karar verme algoritmaları ile adayların veri kümesine bakılarak pozisyon için hangi adayın iyi olacağı tahmin edilmeye çalışılmakta ve ardından adaylar karar alma matrisinde sıralanmaktadır (Johansson ve Herranen, 2019: 15; Kambur, 2020: 50-58).

4.3. Eğitim ve Geliştirmede Yapay Zeka

İnsan kaynakları yönetiminde işe en uygun olduğu düşünülen adaylar seçildikten sonra bu adaylar artık birer çalışana dönüşmektedir. Bu çalışanları işlerine alıştırmak ve işleri ile ilgili gereken bilgiyi aktarabilmek için eğitimler düzenlenmektedir. Bu eğitimler robotik teknolojilerle verilebilmektedir. Robot eğitmenler tıpkı insanlar gibi davranabilmekte, ses ve görüntüleri tanıyabilmekte ve hatta dünya sorunlarını tartışıp çözüm önerilerinde bulunabilmektedir. Her robot eğitiminde matematik analizi zekâsı bulunmaktadır. Her bir çalışanın ne kadar hızlı öğrenebildiğini algılayabilmektedir (Kambur, 2020: 59). Yapay zeka uygulamaları, öğrenme stiline dayalı olarak daha fazla kişiselleştirilmiş öğrenme sağlayabilmektedir (Merlin ve Jayam, 2018: 1893).

4.4. Performans Değerlendirmede Yapay Zeka

Performans değerlendirme, insan kaynakları yönetimi alanında önyargının ortaya çıktığı alanların başında gelmektedir. Yapay zeka uygulamaları bu önyargıyı ortadan kaldırma gücüne sahiptir (Merlin ve Jayam, 2018: 1893). Dijital yöntemler, yapay zeka teknolojileri ve akıllı makineler, insan yönetimini ve gelişimini dönüştürerek, denetçilerin bireysel katkıyı ve genel çalışan katkısını daha doğru ve daha kolay bir şekilde izlemesini sağlar. Yapay zeka tabanlı performans değerlendirmesi ve yönetimi, kişisel görüşlere değil, veriye dayalı olarak yapılır. Değerleme yöntemi ve tekniği, çalışanlar ve iş performansları hakkında veri toplama ve analiz etme ile ilgili olarak sisteme yerleştirilebilir. Karar destek sistemleri yardımıyla, 360 derece değerlendirme yöntemi gibi çeşitli uzman sistemler daha hızlı ve otomatik olarak kullanılabilir (Jia vd., 2018: 110).

4.5. Ücret Yönetiminde Yapay Zeka

Yapay zeka uygulaması, ücret yönetiminin adaletini kolaylaştırmaya yardımcı olabilir. Ücret yönetiminde kullanılacak yapay zeka teknolojilerinin başında geri yayılımlı sinir ağı gelmektedir. Geri yayılımlı sinir ağı, biyoloji, nöroloji, psikoloji ve istatistiğe dayalı denetimli bir yapay zeka teknolojisidir. İnsan beyni sinir sistemini taklit edebilir, düzenli bir hesaplama modeli oluşturabilir ve birden fazla sinir ağı düğümünü entegre edebilir. Geri yayılımlı sinir ağı sistemi, büyük veri girişi ile adil bir ücret yönetimi sistemi oluşturmak için akıllı bir karar destek sistemi tasarlamada kullanılabilir (Jia vd., 2018: 111).

4.6. Çalışan İlişkileri Yönetiminde Yapay Zeka

Çalışan ilişkileri yönetimi, personeli yönetmeyi ve örgütün etkin bir insan kaynakları tahsisi döngüsü oluşturmasına yardımcı olmayı amaçlar (Jia vd., 2018: 107). Yapay zeka teknolojileri, yüz tanıma yoluyla çalışanların psiko-duygusal özelliklerini ölçebilir ve bu da işyeri moralini anlamaya yardımcı olur. Görsel asistan, ses tanıma, yüz tanıma, otomasyon ve

robotik gibi teknolojiler, çalışan bağlılığı ve iş-yaşam dengesinde yaygın olarak kullanılmaktadır (Hemalatha ve Kumari, 2020: 1372).

5. SONUÇ

Rekabet üstünlüğü elde etmek ve bunu sürdürebilmek, rakiplere kıyasla önde olmayı gerektirmektedir. Sürekli gelişmeyi yönetmek işletmelerin önündeki temel zorluklardan biridir. Bu zorluğu aşmanın yolu, doğru işleri doğru zamanda ve doğru şekilde rakiplerden daha hızlı yapmaktan geçmektedir. Bu anlamda araştırmacı ve uzmanların çoğu, işletmelere yapay zeka araçlarından ve dijital teknolojilerden yararlanmalarını tavsiye etmektedirler. Günümüzde yapay zeka teknolojilerinden yararlanmak işletmeler için bir tercih olmaktan çıkmış, bir zorunluluğa dönüşmüştür.

KAYNAKLAR

- Bingöl, D. (2003). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Cavaliere, L. P. L., Nath, K., Wisetsri, W., Villalba-Condori, K. O., Arias-Chavez, D., Setiawan, R., ... & Regin, R. (2021). The Impact of E-Recruitment and Artificial Intelligence (AI) Tools on HR Effectiveness: *The Case of High Schools. Productivity management*, 26(1), 322-343.
- DeNisi, A. S. & Griffin, R. W. (2001). *Human Resource Management*, New York: Houghton Mifflin Company.
- French, W. L. (1998). *Human Resource Management*, New York: Houghton Mifflin Company.
- Gürbüz, S., & Bekmezci, M. (2012). İnsan kaynakları yönetimi uygulamalarının bilgi işçilerinin işten ayrılma niyetine etkisinde duygusal bağlılığın aracılık ve düzenleyicilik rolü. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 41(2), 189-213.
- Hemalatha, A., & Kumari, D. P. B. (2020). A conceptual framework on artificial intelligence technologies in human resource management. *The International Journal of Analytical and Experimental Modal Analysis*, 12(7), 1364-1374.
- Jia, Q., Guo Y., Li R., Li Y.R., & Chen Y.W. (2018). A conceptual artificial intelligence application framework in human resource management. *In Proceedings of The 18th International Conference on Electronic Business*, (pp. 106- 114). ICEB, Guilin, China, December 2-6.
- Johansson, J., & Herranen, S. (2019). *The application of Artificial Intelligence (AI) in Human Resource Management: Current state of AI and its impact on the traditional recruitment process*. Jönköping: Jönköping University.
- Kambur, E. (2020). Yapay Zekânın İnsan Kaynakları Süreçlerinde Yaratabileceği Değişiklikler ve Algılanma Düzeyleri, *Doktora Tezi*, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi SBE, Balıkesir: Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi.
- Kaynak, T., ve diğerleri, (1998). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayınları.
- Kurulgan, M. (2020). İnsan Kaynakları Planlaması. (ed.: Hatice Zümrüt Tonus ve Didem Paşaoğlu Baş). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, ss. 73-101, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Maity, S. (2019). Identifying opportunities for artificial intelligence in the evolution of training and development practices. *Journal of Management Development*, 38(8), 651-663.

McGovern, S., Pandey, V., Gill, S., Aldrich, T., Myers, C., Desai, C., ... & Balasubramanian, V. (2018). *The new age: artificial intelligence for human resource opportunities and functions*. Ey. com.

Merlin, R., & Jayam, R. (2018). Artificial intelligence in human resource management. *International Journal of Pure and Applied Mathematics*, 119(17), 1891-1895.

Niehueser, W., & Boak, G. (2020). Introducing artificial intelligence into a human resources function. Industrial and commercial training. *Industrial and Commercial Training*, 52(2), 121-130.

Özgen, H., Öztürk, A. & Yalçın, A. (2002). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Adana: Nobel Kitabevi,

Shen, G., & Zhu, B. (2020). Artificial intelligence and human resource development. 3rd International Conference on Interdisciplinary Social Sciences & Humanities (SOSHU 2020). April 1-3, pp. 28-32. Oxford, United Kingdom.

Şakar, A. N. (2020). İşe Alma. (ed.: Hatice Zümrüt Tonus ve Didem Paşaoğlu Baş). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, ss. 103-123, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Vrontis, D., Christofi, M., Pereira, V., Tarba, S., Makrides, A., & Trichina, E. (2021). Artificial intelligence, robotics, advanced technologies and human resource management: a systematic review. *The International Journal of Human Resource Management*, 1-30.

Yawalkar, M. V. V. (2019). A Study of Artificial Intelligence and its role in Human Resource Management. *International Journal of Research and Analytical Reviews (IJRAR)*, 6(1), 20-24.

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARA SOSYAL BECERİLERİN ÖĞRETİMİ: SİSTEMATİK BİR GÖZDEN GEÇİRME

TEACHING SOCIAL SKILLS TO CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER:
A SYSTEMATIC REVIEW

Rukiye ARSLAN

Öğr. Gör. Dr, Batman Üniversitesi Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü Çocuk Gelişimi Programı

Mehmet SAĞLAM

Doç. Dr, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü

Özet

Otizm Spektrum Bozukluğu, yaşamın ilk üç yılında ortaya çıkan sosyal etkileşim ve iletişim becerilerinde belirgin derecede bozulma, sınırlı ilgi alanı ve tekrarlayan davranışlarla karakterize ömür boyu süren nörogelişimsel bir bozukluk olarak tanımlanmaktadır. Otizm spektrum bozukluğunun en erken göstergeleri bir anormallikten ziyade tutarlı sosyal etkileşim ve iletişim davranışlarının yokluğunu içermektedir. Bu nedenle bu çalışmada, Türkiye’de otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sosyal becerilerin öğretilmesi alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesini amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda; Yükseköğretim Kurumu Tez Dokümantasyon Merkezi veri tabanına kayıtlı, otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sosyal becerilerin öğretilmesi alanında hazırlanmış lisansüstü tezlerin tamamı “otizm, otizm spektrum bozukluğu ve sosyal beceri eğitimi” şeklindeki 3 anahtar kelime ile taranmıştır. Yapılan tarama sonucunda toplamda 11 lisansüstü teze ulaşılmıştır. Tarama sonucunda ulaşılan lisansüstü tezlerden 3 tanesinin araştırmanın dahil edilme kriterlerini taşımadığı belirlenmiştir. Bu nedenle araştırmanın örneklem grubu, çalışmanın dahil edilme kriterlerini taşıyan 8 lisansüstü teze oluşmaktadır. Seçilen tezler türleri, araştırma modelleri, çalışma grubu/örneklem seçimi ve bu tezlerde kullanılan uygulamalar, kazandırılmaya çalışılan hedef beceriler ve sonuçlarının etkisi olmak üzere toplam altı alanda incelenmiştir. Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar, otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sosyal beceri eğitimi konusunda uygulanan sosyal beceri uygulamalarının OSB’li çocuklara sosyal beceri öğretiminde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu konuda yapılan çalışmaların çok sınırlı olduğu ve bu konuda daha fazla çalışmanın yapılması gerektiği önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Otizm, Otizm Spektrum Bozukluğu, Sosyal Beceri Eğitimi

Abstract

Autism Spectrum Disorder is defined as a lifelong neurodevelopmental disorder characterized by significant impairment in social interaction and communication skills, limited interests, and repetitive behaviors that appear in the first three years of life. The earliest indicators of autism spectrum disorder include the absence of coherent social interaction and communication behaviors rather than an abnormality. Therefore, in this study, it is aimed to examine the postgraduate theses in the field of teaching social skills to children

with autism spectrum disorder in Turkey. In accordance with this purpose; All of the postgraduate theses prepared in the field of teaching social skills to children with autism spectrum disorder, registered in the database of the Higher Education Institution Thesis Documentation Center, were scanned with 3 keywords: "autism, autism spectrum disorder and social skills teaching". As a result of the scanning, a total of 11 graduate theses were reached. It was determined that 3 of the postgraduate theses reached as a result of the screening did not meet the inclusion criteria of the research. For this reason, the sample group of the research consists of 8 postgraduate theses that meet the inclusion criteria of the study. The selected theses types, research models, study group/sample selection and the applications used in these theses, the target skills that are tried to be gained and the effect of the results were examined in a total of six areas. The results obtained from the research findings reveal that social skills practices applied in teaching social skills to children with autism spectrum disorder are effective in teaching social skills to children with ASD. However, it is suggested that the studies on this subject are very limited and more studies should be done on this subject.

Keywords: Autism, Autism Spectrum Disorder, Social Skills Teaching

1. GİRİŞ

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), yaşamın ilk üç yılında ortaya çıkan sosyal etkileşim ve iletişim becerilerinde belirgin derecede bozulma, sınırlı ilgi alanı ve tekrarlayan davranışlarla karakterize ömür boyu süren nörogelişimsel bir bozukluktur (Ingersoll ve Dvortcsak, 2019a; American Psychiatric Association, 2013; American Psychiatric Association, 2005; Liu vd. 2010; Avcil vd., 2015).

Otizm, belirtileri çocuktan çocuğa büyük farklılıklar gösterdiğinden "spektrum" bozukluğu olarak adlandırılmaktadır. Genel olarak hafiften şiddetliye doğru değişen bir nörolojik bozukluk yelpazesi olarak kabul edilen otizm spektrum bozukluğundan bazı bireyler hafif etkilenirken, diğerleri ise derinden etkilenebilmektedir. Günümüzde yaygınlığı 59'da 1 olarak belirtilen otizm spektrum bozukluğundan dünya genelinde nüfusun yaklaşık %1'inin etkilendiği tahmin edilmektedir (Ingersoll ve Dvortcsak, 2019b; Rose ve Anketell, 2009; Elder vd., 2017; Michalek vd., 2020; Balderaz, 2020; Olsson vd., 2016).

Sosyal etkileşim ve iletişimde yaşanan zorluklar, otizm spektrum bozukluğunun temel özelliklerinden olmasına rağmen OSB'nin teşhisi zordur. Çünkü OSB'nin en erken göstergeleri bir anormallikten ziyade tutarlı sosyal etkileşim ve iletişim davranışlarının yokluğunu içermektedir. Bu nedenle 1943'te Leo Kanner'ın otizmi tanıladığı günden bugüne kadar değişmeyen ve önemini hep koruyan, tanılamasındaki en önemli kriter bu bireylerde görülen sosyal etkileşim ve iletişim becerilerindeki sınırlılıklardır (Kylliainen vd., 2020; Feinstein, 2010; Demir, 2014).

Sosyal becerilerde yaşanan sınırlılıklar, otizm spektrum bozukluklarının temel özelliğidir ve bu bireylerdeki sosyal bozukluklar çeşitli şekillerde görülür. OSB'li bireylerde en fazla görülen bozukluklar ise göz teması kurmada güçlük veya kuramama, jest ve mimikleri kullanamama ya da uygun yerde kullanamama, konuşmayı başlatma ve sürdürmede güçlük, genellikle yalnız olmayı tercih etme, diğer insanlar yokmuş gibi davranmak ya da çevrelerindeki insanlara canlı varlıklarmış gibi değil de cansız objelermiş

gibi davranmak, başkalarının duygu ve düşüncelerini anlayamamak ve yaşına uygun akran ilişkileri geliştirememek şeklinde sıralanabilir (White vd., 2007; Tan vd., 2015; Graham, 2008; Fuentes, 2010; Kalash, 2009; Turhan ve Vuran, 2015).

Sosyal beceriler, olumlu sosyal etkileşimlerle sonuçlanan özel davranışlar olarak tanımlanmakta ve kişiler arası etkili iletişim için gerekli olan hem sözlü hem de sözlü olmayan davranışları kapsamaktadır. Çocuktaki sosyal beceriler, onun akranları tarafından kabul edilmesi, akademik başarısı ve zihinsel sağlığı dahil olmak üzere sürekli olarak pek çok olumlu gelişimsel sonuçlarla ilişkilendirilmektedir (Rao vd. 2008; Wolstencroft vd., 2018). Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların evde, okulda ve toplum arasında sosyal etkileşim ve iletişimde yaşadıkları yetersizlikler düşünüldüğünde bu çocukların sosyal becerileri edinmeleri için desteklenmesinin önemi ortaya çıkarmaktadır (Chung 2020). OSB’li bireylerde sosyal işlevselliği desteklemek için en sık kullanılan yöntemlerden biri sosyal beceri öğretimidir (Radley vd., 2020).

Sosyal beceri öğretimi, “Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda sosyal becerilerin kazanılması veya bu çocukların sosyal beceri performanslarını iyileştirmek için tasarlanmış eğitim” olarak tanımlanmaktadır. Sosyal beceri öğretimi, OSB’li çocuklarda yaygın olarak kullanılan uygulamalar olup çocuklara başkalarıyla ilişki kurmak ve bu ilişkileri geliştirmek için gerekli sosyal etkileşim becerilerini öğretmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle sosyal beceri öğretimi OSB’li çocukların bireysel özelliklerine göre uygun bir şekilde özgün ve kişisel olarak hazırlanarak bu çocuklara anlamlı bir öğrenme ve sosyal beceri geliştirme ortamı sağlamaktadır (Radley vd., 2020; Rumney ve MacMahon, 2017; Laugeson vd., 2014; Chung 2020; Ke vd., 2020).

Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların sosyal becerilerde yaşadıkları yetersizliklerin giderilmesinde sosyal becerilerin öğretimi önemlidir. Bu nedenle bu çalışmada, Türkiye’de otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda sosyal becerilerin öğretimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tezlerinin otizm, otizm spektrum bozukluğu, sosyal beceri öğretimi anahtar kelimeleri aracılığıyla araştırılması ve kullanılan uygulamaların sistematik olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki soruların cevabı aranmıştır:

✓ Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda sosyal beceri öğretimini araştıran lisansüstü tezlerin türleri nasıldır?

✓ Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda sosyal beceri öğretimini araştıran lisansüstü tezlerde kullanılan araştırma modelleri nasıldır?

✓ Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda sosyal beceri öğretimini araştıran lisansüstü tezlerin çalışma grubu/örneklem seçimi nasıldır?

✓ Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda sosyal beceri öğretimini araştıran lisansüstü tezlerde kullanılan uygulamalar nelerdir?

✓ Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda sosyal beceri öğretimini araştıran lisansüstü tezlerde kazandırılmaya çalışılan hedef beceriler nelerdir?

✓ Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda sosyal beceri öğretimini araştıran lisansüstü tezlerin sonuçları nasıldır?

1. YÖNTEM

Araştırma Modeli

Türkiye’de otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sosyal becerilerin öğretilmesi alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesini amaçlayan bu çalışma, betimsel nitelikte olup çalışmaya ait olan değişkenler ayrı ayrı ele alındığından çalışmada genel tarama modellerinden tekil tarama modeli kullanılmıştır (Büyüköztürk vd., 2014).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sosyal becerilerin öğretilmesi alanında hazırlanmış lisansüstü tezlerin tamamı oluşturmaktadır. Bu nedenle herhangi bir zaman sınırlamasına gidilmemiş ve 2021 yılına kadar hazırlanmış olan çalışmaların tamamına ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın anahtar kelimeleri olan “otizm, otizm spektrum bozukluğu ve sosyal beceri eğitimi” şeklindeki 3 anahtar kelime ile yapılan tarama sonucunda toplamda 11 lisansüstü teze ulaşılmıştır. Tarama sonucunda ulaşılan lisansüstü tezlerden 3 tanesinin araştırmanın dahil edilme kriterlerini taşımadığı belirlenmiş bu nedenle çalışmaya dahil edilmemiştir. Araştırmanın örnekleme ise, otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sosyal becerilerin öğretilmesi ile ilgili hazırlanmış olan lisansüstü tezleri ayrıntılı ve derinlemesine inceleme amacına hizmet edecek şekilde seçmeyi sağlayan, amaçlı örnekleme yönteminden ölçüt örnekleme olarak belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme evrenin çoğunluğunu yansıtacak bir örnekleme seçmek son derece önemli bir durumdur. Bu nedenle de bazı ölçütler belirlenmektedir (Sümer vd., 2007: Özen ve Gül, 2007). Bu araştırmanın ölçütleri, incelenen lisansüstü tezlerin ‘otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sosyal becerilerin öğretilmesi’ ile ilgili olması ve bu tezlerin Yükseköğretim Kurumu Tez Dokümantasyon Merkezinde kayıtlı olmasıdır. Bu nedenle araştırmanın örnekleme grubu, çalışmanın dahil edilme kriterlerini taşıyan 8 lisansüstü teze oluşturmaktadır.

Dahil Etme ve Dışlama Kriterleri

Araştırmada kapsamına alınacak lisansüstü tezlere dair dahil etme ve dışlama kriterleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Dahil Etme ve Dışlama Kriterleri

Dahil Etme Kriterleri
Yükseköğretim Kurumu Tez Dokümantasyon Merkezinde kayıtlı lisansüstü tam metin tezler, Otizm spektrum bozukluğu (Otizm) tanısı almış 0-18 yaş arasındaki çocuklara sosyal beceri eğitimi içeren lisansüstü tezler, Araştırma modeli deneysel veya yarı deneysel (Tek denekli, denekler arası çoklu yoklama, davranışlar arası yoklama evrelili çoklu yoklama, uyarlamalı dönüşümlü uygulamalar modeli vb.) olan çalışmalar.
Dışlama Kriterleri
Tasarım tabanlı araştırmalar

Verilen Toplanması

Araştırma kapsamında incelenecek lisansüstü tezlere ulaşmak için “otizm”, “otizm spektrum bozukluğu” ve “sosyal beceri eğitimi” gibi anahtar kelimeler kullanılarak Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında tarama yapılmıştır. Yapılan tarama sonucunda otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sosyal becerilerin öğretilmesi alanında

hazırlanmış, araştırmanın dahil edilme ve dışlama kriterlerini taşıyan 5 yüksek lisans ve 3 doktora tezi olmak üzere toplam 8 lisansüstü teze ulaşılmıştır.

Veri Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen veriler, doküman analizi tekniği kullanılarak incelenmiştir. Doküman analizi, elde var olan mevcut belgelerin veya kayıtların veri kaynağı olarak kullanılması ve sistemli bir biçimde incelenmesidir (Karadağ, 2009). İçerik analizi, belirli kodlamalar kullanılarak bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerikli gruplara ayırarak özetlemelerin yapıldığı, kendini yenileyebilen ve çıkarımların yapıldığı bir tekniktir. Ayrıca bu teknikte, araştırmacılar inceledikleri konuları uygun kategoriler, sınıflamalar ya da işaretler geliştirmek yolu ile karşılaştırmalar da yapabilirler (Büyüköztürk vd., 2014). Bu çalışmada içerik analizi türlerinden olan kategorisel analizi tekniği kullanılmış ve veriler bu yöntem aracılığıyla çözümlenmiştir (Karadağ, 2009).

BULGULAR

Türkiye’de otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sosyal beceri öğretimini araştıran lisansüstü tezlerin türleri, araştırma modelleri, çalışma grubu/örneklem seçimi ve bu tezlerde kullanılan uygulamalar, kazandırılmaya çalışılan hedef beceriler ve sonuçlarının etkisi olmak üzere toplam altı alanda incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

1) Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda sosyal beceri öğretimini araştıran lisansüstü tezlerin türleri nasıldır?

Tablo 2 incelendiğinde, Türkiye’de otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sosyal beceri öğretimini araştıran 8 lisansüstü tezden 5’inin yüksek lisans ve 3’ünün ise doktora tezi olduğu belirlenmiştir.

2) Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda sosyal beceri öğretimini araştıran lisansüstü tezlerde kullanılan araştırma modelleri nasıldır?

Tablo 2 incelendiğinde, Türkiye’de otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sosyal beceri öğretimini araştıran lisansüstü tezlerde kullanılan araştırma modelleri incelendiğinde tezlerin tamamının yarı deneysel modelde hazırlandığı tespit edilmiştir. Ancak T1’de tek denekli araştırma yöntemlerinden davranışlar arası yoklama evreli model, T2’de tek denekli araştırma yöntemlerinden yoklama evreli çiftler arası çoklu yoklama modeli, T3’de tek denekli araştırma yöntemlerinden yoklama evreli beceriler arası çoklu yoklama modeli, T4’de tek denekli araştırma yöntemlerinden denekler arası çoklu yoklama düzeyi modeli, T5’de tek denekli araştırma yöntemlerinden denekler arası yoklama denemeli çoklu yoklama modeli, T6 tek denekli araştırma yöntemlerinden davranışlar arası yoklama evreli çoklu yoklama modeli, T7 ve T8’de tek denekli araştırma yöntemlerinden uyarlamalı dönüşümlü uygulamalar modelinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

3) Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda sosyal beceri öğretimini araştıran lisansüstü tezlerin çalışma grubu/örneklem seçimi nasıldır?

Tablo 2 incelendiğinde, Türkiye’de otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sosyal beceri öğretimini araştıran lisansüstü tezlerin çalışma grubu incelendiğinde, bunların OSB tanısı almış 3 kız ve 17 erkek çocuk, bir down sendromlu kız çocuk, 8 normal gelişim

gösteren akran model, 5 normal gelişim gösteren akran öğrenci, 3 öğretmen adayı, 2 yetişkin ve 3 annenin oluşturduğu belirlenmiştir.

4) Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda sosyal beceri öğretimini araştıran lisansüstü tezlerde kullanılan uygulamalar nelerdir?

Tablo 2 incelendiğinde, Türkiye’de otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sosyal beceri öğretimini araştıran lisansüstü tezlerde kullanılan uygulamalar incelendiğinde, 4 çalışmada sadece sosyal öykülerin kullanıldığı, 2 çalışmada hem sosyal öykülerin hem de video model ve diğerinde ise sosyal öykü ile birlikte karikatür sohbetlerinin kullanıldığı, 1 çalışmada sadece fırsat öğretiminin ve diğer bir çalışmada ise sadece video modelin tek başına kullanıldığı belirlenmiştir.

5) Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda sosyal beceri öğretimini araştıran lisansüstü tezlerde kazandırılmaya çalışılan hedef beceriler nelerdir?

Tablo 2 incelendiğinde, Türkiye’de otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sosyal beceri öğretimini araştıran lisansüstü tezlerde kazandırılmaya çalışılan hedef beceriler incelendiğinde, T1’de “kendini tanıma becerisi, yardım ya da bilgi isteme becerisi ve devam eden etkinliğe katılma” becerisinin kazandırılmaya çalışıldığı, T2’de “oyuncak paylaşma becerisi, merhaba deme becerisi ve sıraya girme” becerisinin, T3’de “kendini tanıma, eşyalarını başkalarıyla paylaşma ve devam eden etkinliğe katılma” becerisinin, T4’de “yabancı kişilerle başa çıkma (teklif ve/veya isteklerini reddetme)” becerisinin, T5’de “oyuna katılmayı teklif etme, selamlaşma ve paylaşma” becerisinin, T6’da “izin isteme, özür dileme, sıra alma ve selam verme” becerisinin kazandırılmaya çalışıldığı belirlenmiştir. Ayrıca T7’de dört katılımcı için bir sosyal öykü uygulaması için, bir de karikatür sohbetleri için birbirinden farklı iki hedef beceri seçilmiştir. Sosyal öykü uygulaması için seçilen beceriler sırasıyla, “İşini/ödevini zamanında bitirme, yardım etme, sınıfta boş zamanını kullanma ve yeni bir etkinlik başlatma” ve karikatür sohbetleri için seçilen beceriler ise “görevini yaparken sırasında oturma, lütfen ve teşekkür etme, kendini tanıma ve eşyaları paylaşma” olarak belirlenmiştir. T8’de ise üç katılımcı için bir sosyal öykü uygulaması için, bir de video model uygulaması için birbirinden farklı iki hedef beceri seçilmiştir. Sosyal öykü uygulaması için seçilen beceriler sırasıyla, “Yardım teklif etme, izin isteme ve kendini tanıma” ve video model uygulaması için ise “kendini tanıma, oyuncaklarını toplama ve adresini söyleme” hedef becerilerinin kazandırılmaya çalışıldığı belirlenmiştir.

6) Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda sosyal beceri öğretimini araştıran lisansüstü tezlerin sonuçları nasıldır?

Tablo 2 incelendiğinde, Türkiye’de otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sosyal beceri öğretimini araştıran lisansüstü tezlerin sonuçları incelendiğinde, tezlerin tamamına yakınında kazandırılmaya çalışılan hedef becerilerin kazandırıldığı yanı sıra sonuçların etkili olduğu sadece T6’da yapılan uygulamanın örneklem grubunda yer alan OSB’li çocuklardan biri üzerinde etkili olmadığı tespit edilmiştir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sosyal beceri öğretimini inceleyen lisansüstü tezlerin sistematik olarak araştırılması sonucunda 8 lisansüstü tez incelenmiş; bunun sonucunda Türkiye’de otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sosyal

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

beceri öğretimini araştıran lisansüstü tezlerin yarısından fazlasının yüksek lisan tezi olduğu, araştırma modelinin tamamının yarı deneysel modelde tasarlanmış olduğu, araştırmanın çalışma grubunun sıklıkla erkek OSB'li çocuklardan olduğu, yaş aralığının 4-12 yaş aralığında olduğu, kullanılan uygulamaların sıklıkla sosyal öyküler olduğu, her deneğin ihtiyaçları doğrultusunda birbirinden farklı hedef becerilerin seçildiği ve seçilen bu hedef becerilerin kazandırıldığı yani uygulamaların OSB'li çocuklara sosyal beceri kazandırılmasında genellikle etkili olduğu görölmektedir.

Sonuç olarak, otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sosyal beceri öğretimini konusunda uygulanan sosyal beceri uygulamalarının OSB'li çocuklara sosyal beceri öğretiminde etkili olduğu görölmektedir. Ancak bu konuda yapılan çalışmaların çok sınırlı olduğu ve bu konuda daha fazla çalışmanın yapılması gerektiği önerilmektedir.

Tez	Yazar, Yıl	Tez türü	Araştırma modeli	Çalışma/örneklem grubu	İkinci tanı	Kullanılan uygulama	Hedef beceri	Sonuç
T1	Balçık B, 2010	Yüksek lisans	Yarı deneysel	OSB'li bir kız çocuk (4 yaş)	Yok	Sosyal öyküler	Kendini tanıma becerisi Yardım ya da bilgi isteme becerisi Devam eden etkinliğe katılma beceri	Etkili
T2	Giray D A, 2015	Yüksek lisans	Yarı deneysel	OSB'li üç erkek çocuk (66, 44 ve 76 aylık) 3 öğretmen adayı	Var (1 çocuk dikkat eksikliği vehiperaktivite)	Sosyal öyküler	Oyuncak paylaşma becerisi Merhaba deme becerisi Sıraya girme becerisi	Etkili
T3	Terzioğlu I, 2017	Yüksek lisans	Yarı deneysel	OSB'li bir erkek çocuk (7 yaş), 8 normal gelişim gösteren akran model, 2 yetişkin, 5 normal gelişim gösteren akran öğrenci	Yok	Video model	Kendini tanıma Eşyalarını başkalarıyla paylaşma Devam eden bir etkinliğe katılma	Etkili
T4	Akçayır İ, 2018	Yüksek lisans	Yarı deneysel	OSB'li bir kız (12 yaş) ve 2 erkek çocuk (9 ve 11 yaş)	Yok	Sosyal öyküler	Yabancı kişilerle başa çıkma (teklif ve/veya isteklerini reddetme)	Etkili
T5	Okatan İ, 2019	Yüksek lisans	Yarı deneysel	OSB'li bir kız (8 yaş) ve 2 erkek çocuk (7 ve 8 yaş)	Yok	Fırsat öğretimi	Selamlaşma Paylaşma Oyuna katılmayı teklif etme	Etkili
T6	Pektaş S, 2019	Doktora	Yarı deneysel	OSB'li 2 erkek (7 ve 11 yaş) ve Down sendromlu bir kız (15)	Yok	Sosyal öyküler	Özür dileme Sıra alma Selam verme İzin isteme	Etkili (Bir OSB'li ve bir Down sendromlu) Etkili değil (Bir OSB'li)
T7	Arıcan GÇ, 2019	Doktora	Yarı deneysel	OSB'li 4 erkek çocuk (10-12 yaş arası)	Yok	Sosyal öyküler Karikatür sohbetleri	Her çocuk için farklı iki sosyal beceri seçilmiş. (Yardım etme, lütfen ve teşekkür etme gibi.)	Etkili
T8	Acar Ç, 2015	Doktora	Yarı deneysel	OSB'li 3 erkek çocuk (6-10 yaş arası) ve anneleri	Yok	Sosyal öykü Video model	Her çocuk için farklı iki sosyal beceri seçilmiş. (Yardım teklif etme, kendini tanıma gibi.)	Etkili

Tablo 2. Araştırmaların Genel Özeti

KAYNAKLAR

Ingersoll B, Dvortcsak A. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklara Sosyal İletişim Öğretimi. Acarlar F (Çeviri Editörü). 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları, 2019a: 3.

American Psychiatric Association. *Diagnostic And Statistical Manual Of Mental Disorders*. 4th ed. Washington, American Psychiatric Associatio, 2005: 66-77.

American Psychiatric Association. *Diagnostic And Statistical Manual Of Mental Disorders*. 5th ed. Washington, American Psychiatric Associatio, 2013: 50-59.

Liu KY, King M, Bearman PS. Social Influence and the Autism Epidemic. *American Journal of Sociology*, 2010, 115 (5): 1387-1434.

Avcil S, Baykara B, Baydur H, Münir KM, Emiroğlu Nİ. 4-18 yaş aralığındaki otistik bireylerde sosyal iletişim ölçeği Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2015, 26 (1): 56-64.

Ingersoll B, Dvortcsak A. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklara Sosyal İletişim Öğretimi. Acarlar F (Çeviri Editörü). 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları, 2019b: 5.

Rose R, Anketell C. The Benefits of Social Skills Groups for Young People with Autism Spectrum Disorder: A Pilot Study, *Child Care in Practice*, 2009, 15(2), 127-144.

Elder JH, Kreider CM, Brasher SN, Ansell M. Clinical İmpact of Early Diagnosis of Autism on the Prognosis and Parent-Child Relationships. *Psychology Research and Behavior Management* 2017, 10:283-292.

Michalek AMP, Phalen L, Bobzien JL, Chen CH, Urbano M, Hartmann K, Okwara L, Gorrepati P, Deutsch S, Willams T. Using a STEM activity to improve social communication interactions in autism spectrum disorder, *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth* 2020, 65(1), 38-47.

Balderaz L. Social Skills Interventions for Adults with ASD: A Review of the Literature. *Journal of Psychosocial Rehabilitation and Mental Health* 2020, 7, 45–54.

Olsson NC, Rautio D, Asztalos J, Stoetzer U, Bölte S. Social skills group training in high-functioning autism: A qualitative responder study. *Autism* 2016, 1-16. 2016

Kylliainen A, Hakkinen S, Eranen S, Rantanen K, Ebeling H, Bolte S, Helminen TM. Social competence group intervention (SOCO) for children with autism spectrum disorder: A pilot study. *Scandinavian Journal of Psychology* 2020, 61(6), 1-11.

Feinstein A. *A History of Autism Conversations with the Pioneers*. 1th ed. United Kingdom, Wiley-Blackwell, 2010: 170.

Demir Ş. Otizimli Çocukların Sosyal Becerilerinin Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 2014, 47 (2): 223-44.

White SW, Keonig K, Schaill L. Social Skills Development in Children with Autism Spectrum Disorders: A Review of the Intervention Research. *Journal of Autism and Developmental Disorders* 2007, 37(10):1858-68.

Tan YL, Mazzucchelli TG, Beaumont R. An Evaluation of Individually Delivered Secret Agent Society Social Skills Program for Children with High-Functioning Autism Spectrum Disorders: A Pilot Study. *Behaviour Change* 2015, 32(3):159-174.

Graham J. *Autism, Discrimination and the Law A Quick Guide for Parents, Educators and Employers*. 1thed. London and Philadelphia, Jessica Kingsley Publishers, 2008: 22.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Fuentes CT. Sensation and Action In Autism Spectrum Disorder. For the Degree of Doctor of Philosophy. Baltimore, Maryland: Johns Hopkins University, 2010.

Kalash LA. Perspectives Of Parents Who Have A Child Diagnosed With An Autism Spectrum Disorder. For The Degree of Doctor of Education. North Dakota: North Dakota University, 2009.

Turhan C, Vuran S. Otizm Spektrum Bozukluğu Gösteren Çocuklara Sosyal Beceri Öğretiminde Sosyal Öykü ve Video Model Uygulamalarının Etkililik ve Verimlilikleri. *International Journal of Early Childhood Special Education* 2015, 7(2): 294-315.

Rao PA, Beidel DC, Murray MJ. Social Skills Interventions for Children with Asperger's Syndrome or High-Functioning Autism: A Review and Recommendations. *J Autism Dev Disord* 2008, 38:353-361.

Wolstencroft J., Robinson L., Srinivasan R., Kerry E., Mandy W., Skuse D. A Systematic Review of Group Social Skills Interventions, and Metaanalysis of Outcomes, for Children with High Functioning ASD. *Journal of Autism and Developmental Disorders* 2018, 48:2293-2307.

Chung E.Y. Robot-Mediated Social Skill Intervention Programme for Children with Autism Spectrum Disorder: An ABA Time-Series Study. *Int J of Soc Robotics* (2020). <https://doi.org/10.1007/s12369-020-00699-w>

Radley KC, Dart EH., Brennan, K.J. *et al.* Social Skills Teaching for Individuals with Autism Spectrum Disorder: a Systematic Review. *Adv Neurodev Disord* 2020, 4:215-226.

Rumney H.L., MacMahon K. Do Social Skills Interventions Positively Influence Mood in Children and Young People with Autism? A Systematic Review. *Mental Health & Prevention* 2017, 5:12-20.

Laugeson EA, Ellingsen R, Sanderson J, Tucci L, Bates S. The ABC's of Teaching Social Skills to Adolescents with Autism Spectrum Disorder in the Classroom: The UCLA PEERS Program. *J Autism Dev Disord* 2014, 44(9):2244-56.

Ke F, Moon J, Sokolikj Z. Virtual Reality-Based Social Skills Training for Children With Autism Spectrum Disorder. *Journal of Special Education Technology* 2020, 1-14.

Karadağ, E. Eğitim Bilimleri Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Tematik Açıdan İncelemesi. *Ahi Evran Üniv. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)* 2009, 10(3): 75-87.

Büyüköztürk Ş, Çakmak EK, Akgün ÖE, Karadeniz Ş, Demirel F. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 17. Baskı, Ankara: Pegem Akademia, 2014: 2-326.

Sümer N, Demirutku K, Özkan T. *Araştırma Teknikleri*. 1. Baskı. İstanbul, Morpa Yayınevi, 2007: 46.

Özen, Y ve Gül, A. (2007). Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren: Örneklem Sorunu. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/31569> Erişim Tarihi:22.05.2018

CHANGING OUR WORLD THROUGH RESPONSIBLE OR SUSTAINABLE GREEN TOURISM

PhD. Professor M.A. Udrescu

Academy of Scientists from Bucharest, Carol I National Defense University from Bucharest, Bucharest, Romania, Artifex University from Bucharest, Bucharest, Romania

PhD. Lecturer A. Gheorghe

Artifex University from Bucharest, Bucharest, Romania

Abstract

In the paper below, the authors aim to emphasize the importance given to responsible green tourism both in the literature and in the practice of the world economy. Responsible tourism is a form of tourism focused on the principles arising from the requirements of future generations, which cultivate the interests of lucrative competitiveness with the continuing need for innovation in the field. The social responsibility of tourism for the future implies the adoption of a new paradigm that urges innovation for both public administrations and travel agencies, but also for traditional consumers in the field. The authors believe that responsible tourism has a much wider scope than that of sustainable tourism, involving all the components participating in tourism actions. That is why the authors considered that innovation and branding are defining actions of promoting responsible tourism. The COVID-19 pandemic paved the way for responsible tourism, through managerial involvement, innovation and branding, but also through highlighting the cultural-traditional characteristics of each state.

Key words: development, sustainable, green-tourism, economy, pandemic, innovation, brand.

Introduction

In the specialized literature, responsible tourism is a form of tourism focused on the principles arising from the requirements of future generations, which cultivate the interests of lucrative competitiveness with the continuing need for innovation in the field. The social responsibility of tourism for the future implies the adoption of a new paradigm that urges innovation for both public administrations and travel agencies, but also for traditional consumers in the field. Specialists in the field of tourism claim that, most of the time, the phrase "responsible tourism" is used as a synonym for "sustainable tourism". We consider that responsible tourism includes sustainable tourism as a central nucleus, but, in addition to the basic tourist activity, it also places special emphasis on innovative behavior towards the visited tourist area, inviting administrations, tour operators and consumers to initiate specific beautification actions. and conservation. In the midst of the pandemic, more and more tourists are emphasizing the safety of the person, but also the price-quality correlation, being more and more sensitive to appreciate not necessarily the "lowest price", but to agree on the correlation "superior quality at a convenient price". Thus, responsible tourism requires a combined effort for innovation, but also for building brands with a recognized and respected identity, positioning and identity.

Research methodology

For the accomplishment of the present work, both the international specialized literature and the national specialized literature were studied. In the field of tourism, special emphasis is placed on niche tourism, green tourism, because in the last decade, specialists have concluded that it is an economic solution for the sustainable development of any country, regardless of global health and socio-economic crises. Historically, the phrase "sustainable development" is relatively new, and its incipient form took shape about 50 years ago, this fact being mainly due to the identification of problems related to the crisis of natural resources. At the Stockholm Conference in Environment in 1972, environmental issues and their negative impact, caused mainly by human activities for profit, were discussed for the first time. The World Commission on Environment and Development (WCED), coordinated by Gro Bruntland, was established in 1983, and during 1986 the Bruntland Report entitled "Our Common Future" was produced. The content of the report defined "sustainable development" as "development that pursues the needs of the present, without compromising the ability of future generations to meet their needs" (SMIS-Unique Information Management System: 15543, 2007, p.1). Innovation and building responsible brands are topical steps, designed to harmonize the lucrative components with those required by the increasingly sophisticated tourism consumer, but also with the commands of sustainable and responsible environment. In principle, we found that "An initial, informal evaluation of the literature highlighted the fact that there is a lack of data and authorized sources on tourism innovations, especially those related to statistical data on the number of innovations by field of activity" (Iordache C., 2015, p. 40). Creating a distinctive brand for a tourist destination must be able to inspire tourism consumers, create emotional dependencies and inspire entrepreneurs, public administrations and political and cultural formations. Mainly, it is worth noting the brand concept of Anhold S., which must convince about the image, identity and purpose. Image refers to consumer perceptions, identity refers to slogans and communication campaigns, and purpose refers to the joint effort to create, change, build and strengthen reputation. (Arnholt, S., 2010).

1. Responsible or sustainable green tourism: attempts at clarification

According to the Cape Town Declaration, which took place in August 2002, the most important principles of responsible tourism were substantiated by recognized researchers in the field of tourism (Nistoreanu et al, 2003, p.45). One of the principles is that responsible tourism minimizes the negative economic, environmental and social impact of tourism. From an economic point of view, responsible tourism brings economic benefits to locals and improves the quality of life of members of local communities, and at the same time, increases the quality of their working conditions. Another principle of responsible tourism refers to the process of adopting decisions on its practice. From a managerial point of view, it is necessary to involve locals and local public administrations in the decision-making process regarding the practice and development of responsible tourism, because any measure adopted affects their lives. At the same time, ecotourism specialists support the need to focus, through the contribution of all stakeholders, on the conservation of local natural and cultural heritage. The pleasant experiences of ecotourists are recounted by a connection between them and the

cultural and social environments in the areas where they spend their free time. The principle of non-discrimination of people with disabilities leads to the practice of responsible tourism equally. From a cultural point of view, responsible tourism makes the respect between tourists and hosts to be at a high level, this aspect leading to the development of local pride and confidence in strengthening the tourist reputation. The increase in the degree of dissatisfaction offered by classical tourism and the increased concern for nature of individuals, has led to an increase in the demand for green tourism. In the last decade, underdeveloped countries have realized that green tourism is a way to achieve development through nature conservation, bringing significant income through its practice. Green tourism is the practice of responsible tourism, and is currently the most sought after form of tourism, especially in the COVID-19 Pandemic. The Romanian Ecotourism Association states that green tourism must meet the following conditions: conservation and protection of nature, use of local human resources, having an educational character, respect for nature by raising awareness of tourists and local communities, minimizing all tourism activities which could affect nature, the cultural and the social environment.

The Romanian Ecotourism Association has also developed a set of ecotourism principles based on two international models: the Nature and Ecotourism Accreditation Program developed by the Australian Ecotourism Association, and Nature's Best, the Swedish Ecotourism Association Certification System. . The members of the Romanian Ecotourism Association approach these principles from two points of view: of those that offer green tourism products, but also of those that plan the development of an area through green tourism. Ecotourism accreditation in Australia has led to the development by ecotourism specialists of a set of fundamental principles of ecotourism. The Ecotourism and Nature Tourism (NEAP) Accreditation Program is a project of the Ecotourism Association Australia (EA) and the Australian Network of Tour Operators (ATON), which provides certainty that the accredited tourism service is of superior quality and performs according to the best practices of natural resources management. In Figure No. 1, the Accreditation Program for Ecotourism and Nature Tourism contains the seven principles based on the continuous improvement of the quality of ecotourism services thus (United Nations Environment Program environment for development, 2002):

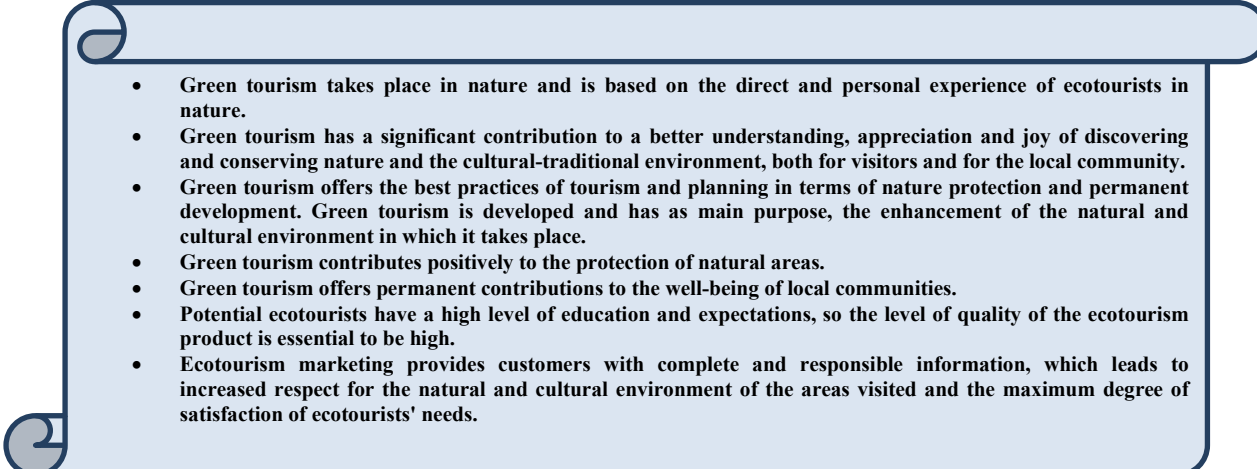
-
- Green tourism takes place in nature and is based on the direct and personal experience of ecotourists in nature.
  - Green tourism has a significant contribution to a better understanding, appreciation and joy of discovering and conserving nature and the cultural-traditional environment, both for visitors and for the local community.
  - Green tourism offers the best practices of tourism and planning in terms of nature protection and permanent development. Green tourism is developed and has as main purpose, the enhancement of the natural and cultural environment in which it takes place.
  - Green tourism contributes positively to the protection of natural areas.
  - Green tourism offers permanent contributions to the well-being of local communities.
  - Potential ecotourists have a high level of education and expectations, so the level of quality of the ecotourism product is essential to be high.
  - Ecotourism marketing provides customers with complete and responsible information, which leads to increased respect for the natural and cultural environment of the areas visited and the maximum degree of satisfaction of ecotourists' needs.

Figure 1. The seven basic principles of improving the quality of services in green tourism

Source: Gheorghe A., 2016, p. 9.

2. World vision on sustainable development by 2030.

In Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. A / RES / 70/1, developed by the United Nations (sustainabledevelopment.un.org), one of the global objectives presented, aims to “*Protect, restore and promote the sustainable use of terrestrial ecosystems, sustainable forest management, combating desertification, halting and reversing the process soil degradation and halting the decline of biodiversity*”.

According to United Nations experts, the aim is to ensure the conservation, restoration and sustainable use of terrestrial and inland freshwater ecosystems and related services, especially forests, wetlands, mountains and arid areas, in the near future. with the obligations provided for in international agreements. Emphasis is also placed on promoting the implementation of sustainable management of all types of forests, halting deforestation, restoring degraded forests and substantially increasing global afforestation and reforestation (United Nations Organization, Agenda 2030, O15).

By 2030, the United Nations Organization proposes combating desertification, restoring degraded lands and soils, including lands affected by desertification, drought and floods, and working for a world that does not cause soil degradation. At the same time, by 2030, the aim is to ensure the conservation of mountain ecosystems, including their biodiversity, in order to increase their capacity to provide essential benefits for sustainable development. In this regard, it is proposed to take urgent and significant measures to reduce the degradation of natural habitats, to stop the decline of biodiversity. Agenda 2030 proposes the adoption of the necessary measures to put an end to poaching and trafficking of protected flora and fauna species and to solve the problem of supply and demand in the field of tourism. By 2020, it has fought to protect the national and local ecosystem and biodiversity, through development processes in poverty eradication strategies. One of the important measures taken in this regard has been the mobilization and significant increase of financial resources from all sources for the conservation and sustainable use of biodiversity and ecosystems. Another measure was to mobilize significant resources from all sources and at all levels to finance sustainable forest management and to provide developing countries with adequate incentives to promote such management, including conservation and reforestation. Efforts to combat poaching and trafficking in protected species have been supported globally, including by increasing the capacity of local communities to find alternative means to ensure their sustainable livelihoods. The World Tourism Organization predicted a decline in international tourism from 60% to 80% in 2020, in the context of the COVID-19 Pandemic compared to the results recorded in 2019. According to the World Tourism Organization, the decline of international tourism in the Pandemic COVID-19 represents losses of between EUR 840 billion and EUR 1 100 billion in global export earnings (European Commission, 2020, p.2).

3. Innovation and branding in responsible tourism: premises of the competitive development of the field.

It is no secret that innovation is an essential factor in the economic competitiveness of companies, innovation in general and innovation in tourism are multiple points of view, among which we note: "the generation of new or improved products, the introduction of new production processes, development of new sales markets, development of new supply

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

markets ”(Schumpeter J., 1997) or“ a unique sales proposal and a strategy to conquer new markets ”(Bullinger, H.J., 1999) or “the efficient use of tourist capacity, which cannot be stored, one of the biggest problems of tourism” (Murphy P., Pitchard M.P., Smith B., 2000, pp. 43-50) or “minor or little cosmetic changes in the production processes of tourism services ”(Keller K., 2006). From the definitions given to innovation, for responsible tourism we believe that, in addition to the need for change, innovation must be within the new commandments of legality and morality. In general, the supposed change in innovation leads to the launch of new products and services. This time, innovation is the main condition for winning market competition, given the restriction of innovation opportunities to the requirements of sustainable and responsible development. Only in the conditions of twinning with nature, the desires of tourism companies engaged in innovation can meet the requirements of consumers, the requirements of legality and morality, and can gain the competitive advantage of the market. Of course, having a competitive advantage contributes to increasing the profit of the tourist services company, but also to maintaining a corresponding client portfolio.

Aware of the imperatives of responsible tourism, any company in this field of activity can direct its innovative management to one of the following main types of innovations, identified by OECD and EUROSTAT - 2005, as follows: product innovation, process innovation, marketing innovation and innovation organizational. Product innovation refers to a product or service that is completely new or significantly improved, in terms of its own operating characteristics, technical specifications, mode of operation, so on. In this field we can identify: greening trips, replacement of gasoline vehicles with electric ones, organization of tourist itineraries with transshipment points adapted to the natural specifics, so on. The innovation process refers to significantly improved production technologies, the result of which must be significant in terms of product quality. *Example*: the application of ecological technologies in hotels, through the use of solar panels and wind turbines, which implies major influences on the quality of tourist services offered. Marketing innovation involves adapting specific marketing methods to the commands of responsible tourism, aiming to meet the needs and desires of customers to an even greater extent than in traditional behavior, a better positioning in the market of tourist offers, but also increase turnover. *Example*: simplification of reservation services for tourist places and locations. Organizational innovation involves changes in the organizational structure of the tourism company in order to simplify processes, reduce administration costs, stimulate employees with original ideas, so on. Innovation in the field of responsible tourism services must be considered the dynamic catalyst element of the organizational culture. Offering new tourism products and services is a major challenge for responsible tourism services, especially now in global pandemic conditions. In the general framework of responsible tourism, niche tourism, especially green, cultural and medical tourism, is expanding. Responsible tourism integrates into a unitary specialized companies, consumers of tourist packages and local and national administrations, all three basic components becoming elements of solidarity in the processes of raising the quality of the environment.

The quality level of responsible tourism is increasingly defined by the combined efforts to build sustainable brands in the field. Any tourist offer goes from work, brand and brand,

the brand means the joint effort of companies, administrations, but also of buyers to turn the name into fame. The following benefits that a brand can bring to a tourist service can be identified, as follows: stimulating the economic development of the area by increasing the number of tourists and, implicitly, by diversifying the use of local labor; simplifying the anchoring of consumers to tourist services; the clear positioning of one tourist service in relation to another similar one; adequate involvement of specific marketing technologies for its proper promotion; creating a common vision of the local ecosystem and the potential for its involvement, so on (Processing after Popescu R.I., 2007, 115-136). Although it is a long-term process, which involves efforts from all stakeholders, the tourist service brand is a necessity for the development of successful businesses, by enhancing the natural environment. The buyers of tourism services lifestyle has changed radically. Traditional media is increasingly poorly equipped to support the construction of a brand on emotional and nationalist coordinates. But the promotion of a tourist package through the use of the Internet and social networks has a major impact, because information circulates quickly over long distances and in different social environments. These instantly acting tools force those interested in creating tourism brands to dedicate themselves to quality without making the slightest rebates, because reputation is hard to reach and is lost extremely quickly. Therefore, any tourist package must take into account the social networks and support the operation of specific systems for brand promotion, but also continue the specific processes of quality improvement, so that the consumer of tourism services is satisfied, to return accompanied as soon as possible by many friends. Regions, locations, customized tour packages are in competition for visibility, visitors and resources. If you want the image of a tourist package to be rebuilt, enriched, invigorated, so on , branding strategies are the first step to be taken to achieve such goals. And the branding of such tourist packages implies, first of all, reputation and prestige, and, secondly, profitable turnover.

Conclusions

Responsible tourism is a form of tourism focused on the principles arising from the requirements of future generations, which cultivate the interests of lucrative competitiveness with the continuing need for innovation in the field. The social responsibility of tourism for the future implies the adoption of a new paradigm that urges innovation for both public administrations and travel agencies, but also for traditional consumers in the field. Specialists in the field of tourism claim that the phrase "responsible tourism" is used as a synonym for "sustainable tourism". The authors consider that responsible tourism includes sustainable tourism as a central nucleus, but, in addition to the basic tourist activity, it also emphasizes an innovative behavior towards the visited tourist area, inviting administrations, companies, but also consumers of tourism services, to get involved in the construction and promotion of appropriate tourism brands, which shows the need to cultivate quality on several levels, as a basic aspect of organizational culture. Consumers of tourism services want quality tourism packages, public administrations want to develop economically and as a general level of civilization the locations through ecological tourism, and companies in the field of tourism business must engage in this qualitative process, so as to offer tourism services high quality

level, at competitive costs, in accordance with the requirements of future generations towards the common natural environment.

References

1. Arnholt S., 2010, *Places: Identity, Image, Reputation*, Palgrave Macmillan, London.
2. Bullinger, H.J., 1999, *Dienstleistungen – Innovation für Wachstum und Beschäftigung: Herausforderungen des Internationalen Wettbewerbs*, Gabler. Wiesbaden.
3. Gheorghe A., 2016, *The quality of ecotourism services. Evaluation methods and strategies to improve the quality of ecotourism services. Case study-Salaj County*, ASE Publishing House, Bucharest.
4. Iordache C., 2015, *Innovation in tourism - between desideratum, development and braking. Strategic innovation policies*, Marketing Magazine (1), Bucharest.
5. Keller, K., 2006, *Innovation and Tourism Policy*, in OECD, Paris.
6. Murphy P., M.P. Pitchard, B. Smith, 2000, *The destination product and its impact traveller perceptions*, Tourism Management, 21:43-50.
7. Popescu, R.I., 2007, *The role of brand strategy in promoting and developing cities*, Transylvania Review of Administrative Sciences (20), 115-136.
8. Schumpeter, J., 1997, *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung*, citation after Iordache C., 2015, *Innovation in tourism - between desideratum, development and braking. Strategic innovation policies*, Marketing Magazine (1), Bucharest.
9. ***, European Commission, Brussels, 13.05.2020, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Tourism and Transport in 2020 and beyond, COM (2020) 550Final, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/communication-commission-tourism-transport-2020-and-beyond_ro.pdf, accessed at 14.09.2021.
10. ***, United Nations Organization, Transforming our world. 2030 Agenda for Sustainable Development A / RES / 70/1, sustainabledevelopment.un.org accessed at 13.09.2021
11. Nistoreanu P., Țigu G., Popescu D., Pădurean M., Talpeș A., Tala M., Condulescu C. (2003) *Ecoturism și turism rural*, Editura ASE, București.
12. ***, United Nations Conference on Environment and Development, *Agenda 21*, Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992.
13. ***, ECO-ROMANIA, Romanian Ecotourism Association, <http://www.eco-romania.ro/library/upload/documents/2012-03-30-21-21-35-cf90e.pdf> accessed at 06.03.2020.
14. ***, United Nations Environment Programme, Local Authorities Initiatives in Support of Agenda 21, <http://www.unep.org/documents.multilingual/default.asp?DocumentID=52&ArticleID=76&=en> accessed at 17.06.2019.
15. ***, World Tourism Organization, Master Plan for the Development of National Tourism 2007-2026, http://www.mdrl.ro/_documente/turism/studii_strategii/masterplan_partea1.pdf accessed at 3.06.2019.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

16. ***, United Nations Environment Programme environment for development, 2002
17. ***, SMIS-Unique Information Management System: 15543,2007, p.1-2.

MÜZİK ÖĞRETMENLİĞİ LİSANS PROGRAMINDAKİ ORKESTRA VE ODA MÜZİĞİ DERS İÇERİKLERİNİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE ORCHESTRA AND CHAMBER MUSIC COURSE CONTENTS IN THE MUSIC TEACHING UNDERGRADUATE PROGRAM

Gül SAKARYA

Öğr. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı

Özet

Birlikte çalma becerisi, müzik öğretmeni yetiştiren kurumlarda öğrencilere kazandırılması hedeflenen unsurlardan biridir. Müzik öğretmenliği lisans programında yer alan orkestra ve oda müziği derslerinin, öğrencilere bu becerilerin kazandırılması bakımından son derece önemli olduğu söylenebilir. Öğretim programı incelendiğinde, öğrencilerin kendi bilgi, birikim, beceri ve hazır bulunuşluk düzeylerini ortaya koydukları bireysel çalgı derslerinin yanı sıra toplu seslendirme gerektiren koro, orkestra ve oda müziği dersleri de yer almaktadır.

Müzik öğretmenliği lisans programı 2018 yılında güncellenerek uygulanmaya başlamıştır. Bununla birlikte birçok kurumda 2018 yılından önce kayıt yaptırmış olan öğrencilere 2006 yılında yürürlüğe giren programa göre eğitim-öğretim vermeye devam edilmiştir. Bu durum öncelikle 2006 ve 2018 öğretim programlarında yer alan orkestra ve oda müziği derslerinin içerik ve kapsam yönünden karşılaştırılması ihtiyacını doğurmaktadır.

Söz konusu dersler, her iki programda da 5.6.7. ve 8. yarıyıllarda yürütülmektedir. 2006 yılındaki programda bu derslerin yarıyıllara göre “Orkestra/Oda Müziği I, II, III ile Orkestra/Oda Müziği ve Yönetimi” adı altında verildiği bilinmektedir. 2018 yılında uygulamaya başlanan programdaki derslerin yarıyıllara göre Orkestra-Oda Müziği 1, 2, 3 ve 4 adı altında verildiği anlaşılmaktadır. Önceki programda 8. yarıyıl dersinin adı “Oda Müziği ve Yönetimi” iken yürürlükteki programda “yönetimi” ibaresinin kaldırılmış olduğu ancak ders içeriğinin, yönetme kısmına ilişkin, sağ el ve sol el kullanımı, partitür okuma ve takip edebilme, tarihsel süreç içerisinde geçmişten günümüze yaşanan değişimler gibi kazanımlara göre düzenlendiği görülmektedir. 2018 programında da bir önceki programdaki gibi 1 teori, 2 uygulama, 2 kredi ve ilk yarıyıl 4 AKTS olmak üzere diğer yarıyıllar 3 AKTS olacak şekilde sürdürülmektedir. 2006 programında ilk 3 yarıyıla ait ders içerikleri “Orkestra” ve “Oda Müziği” olmak üzere iki ayrı başlık altında verilmiş; yürürlükteki programda ise böyle bir ayrıma gidilmemiştir. Her iki programda da Türk Müziği ve evrensel müziğin klasik ve folklorik özelliklerinin işlenmesi, ders içeriklerinin ortak özelliklerinden biridir.

Anahtar Kelimeler: Müzik Öğretmenliği, Lisans Programı, Orkestra, Oda Müziği, Ders İçerikleri.

Abstract

The skill of playing together is one of the elements that are aimed to be acquired by the students in the institutions that train music teachers. It can be said that the orchestra and

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

chamber music lessons in the music teaching undergraduate program are extremely important in terms of gaining these skills to the students. When the curriculum is examined, besides the individual instrument lessons in which the students reveal their own knowledge, experience, skills and readiness; Choir, orchestra and chamber music lessons that require collective vocalization are also included.

The music teaching undergraduate program was updated and started to be implemented in 2018. In addition, students who registered before 2018 in many institutions continued to be given education according to the 2006 program. This situation creates the need to compare the orchestra and chamber music lessons in the 2006 and 2018 curriculum in terms of content and scope.

The courses in the 5th, 6th, 7th and 8th semesters in both programs. It is known that these courses were given under the name of "Orchestra/Chamber Music I, II, III and Orchestra/Chamber Music and Conducting" in the 2006 program. It is understood that the courses in the program, which started to be implemented in 2018 are given with the names of Orchestra-Chamber Music 1, 2, 3 and 4 according to the semesters. While the name of the 8th semester course in the previous program was "Chamber Music and Management", the phrase "management" was removed in the forced program, but in the management part of the course content, such as right-handed and left-handed use, reading and following partiture, changes from the past to the present in the historical process. In the 2018 program, as in the previous program, 1 theory, 2 applications, 2 credits and 4 ECTS in the first semester are continued as 3 ECTS in the other semesters. In the previous program, the course contents of the first 3 semesters were given under two separate headings as "Orchestra" and "Chamber Music"; in the 2018 program, such a distinction was not made. One of the common features of the course contents is the classical and folkloric features of Turkish Music and universal music in both programs.

Keywords: Music Teaching, Undergraduate Program, Orchestra, Chamber Music, Course Contents.

THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRIES OF THE EURASIAN ECONOMIC UNION

Lissogor Andrey

Republic of Kazakhstan, Almaty
Kimep University, Bcb Faculty, MBA Program

Abstract

This article examines the internal and external factors of the COVID-19 pandemic impact on the countries of the Eurasian Economic Union (EAEU); the author analyzes the impact of the coronacrisis on national economies (in terms of tourism) and the level of state support for the population and business. The reasons for the different speed of the country's recovery from the crisis are investigated and the argument for the need to transition to economic integration based on joint modernization and improvement of the economies of the countries is given.

Keywords: CAVID-19, EAEU, modernization, economic integration, the level of state support.

Introduction

The global economy is gripped by shock, the uniqueness of the coronacrisis is its scale and speed of spread, namely, the structure and volumes of world trade, the activities of all spheres of the world economy are changing everywhere, there is a sharp financial downturn, hunger for communication, aggravation of socio-economic problems, etc.

The COVID-19 pandemic has had a negative impact on the countries of the EAEU, it has revealed the need to move to radical measures of economic transformation in order to increase and develop the stability of their integration processes, and generally boost the economies of the countries. The negative impact on the decline in economic growth in a number of countries was caused by: political conflicts, political instability, a decrease in the growth rate of small and medium-sized businesses (in particular, the tourism business). In this regard, there is a huge uncertainty about the further development of the economies of the EAEU countries. In this regard, the priority task, in my opinion, is for States to identify and analyze the damage caused by the pandemic, as well as to outline solutions, joint actions to overcome the crisis, identify the main directions of the new modernization of the economies of countries and the improvement of economic and financial integration processes. Based on the above, this article puts forward exactly these directions for research, and also the tourism sector is chosen as the basis, since this industry brings huge income and affects the development of the economy.

Research

The tourism industry is one of the most dynamic industries, rapidly developing in the global economy. Tourism is one of the three largest export industries, behind the oil industry and the automotive industry. Before the onset of the AIDS-19 pandemic, tourism was the most profitable area of the world economy. The modern tourism industry is one of the largest

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

highly profitable and dynamically developing segments of international trade in services. Tourism generates about 10% of the world's total product, 30% of world exports of services, 7% of world investments, 10% of jobs and 5% of all tax revenues. Taking into account the rapid and continuous growth of tourism, which has been going on for the last ten years, as well as its significant impact on the economy and the welfare of society, developed and developing countries identify the tourism industry as one of the economically priority.

Modern tourism is called a phenomenon of the twentieth century, and the current century has every chance to become a century of tourism. More than 150 countries from 195 countries of the world are involved in tourism. In recent decades, world tourism has been showing steady growth [Moshnyaga Moshnyaga E 2013.V. The main trends in the development of tourism in the modern world // Vestnik RMA. 2013. No. 3. pp. 20-34.]. According to the World Tourism Organization (UNWTO), the number of tourist arrivals worldwide by 2030 will amount to 1.36 billion people. In other words, every fifth inhabitant of the planet will make tourist trips. Globally, tourism accounts for about 10% of GDP and more than 6% of world exports [Logunova 2019, 3-13 Logunova I. V. Marketing aspects of tourism management. M.: ARGAMAK-MEDIA, 2019.].

Tourism is traditionally considered as a profitable economic activity in many countries and regions of the world, it acts as a catalyst for socio-economic development (e.g., Spain, France, Italy and in many other States).

Currently, in the context of the global crisis, it is possible to identify internal and external factors of the impact of the pandemic on the economy of the EAEU member states. Internal factors that have exacerbated the financial crisis should include "measures to isolate the population and other restrictive measures to curb the spread of coronavirus. During quarantine and self-isolation, enterprises of the real sector began to close," institutions switched to an online format. As a result, production volumes in industries and sectors of the economy have decreased. This was especially significant in the service sector. Investment activity decreased due to uncertainty, risk due to the pandemic.

External factors include "the deterioration of foreign economic conditions (countries closed their borders, stopped transport links). The result was a weakening of external demand for export goods, deterioration of business conditions. The fall in commodity prices on the world market has led to a decrease in income from their exports"[<https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-pandemii-covid-19-na-ekonomiku-stran-chlenov-evraziyskogo-ekonomicheskogo-soyuza-i-perspektivy-ee-vosstanovleniya/viewer> T.A.Selishcheva "The impact of the COVID-19 pandemic on the economy of the EAEU member states and prospects for its recovery"].

At the same time, the tourism industry has certain features that need to be taken into account when forming models and forecasts for the development of various territories. For example, tourism has a multiplicative effect on many other areas of economic activity: transport, construction, agriculture, trade, catering, etc. It is noteworthy that, on the one hand, tourism can make a significant contribution to the replenishment of foreign exchange reserves of the state, on the other hand, it can be a "black hole" for the export of currency abroad. In addition, tourism can be attributed to high-risk economic activities. The most significant risk factors are considered to be economic, political and social instability in a particular region

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

[Gulyaev et al. 2016 Gulyaev V.G., Rassokhina T.V., Golodyaeva V.I. Scientific approaches to the development of tourism in the Russian Federation in the conditions of crisis, sanctions and geopolitical instability // Bulletin of the RMA. 2016. No. 1. pp. 126-131.].

In the last two decades, the tourist market has acquired great importance in the EAEU member states, actively developing and forming a new image for both domestic consumers and tourists from abroad as hospitable countries with huge opportunities for a diverse and comfortable holiday. One of the leading countries in the EAEU is Russia. According to the World Tourism Organization, Russia is among the ten most visited countries in the world. According to the global rating of competitiveness in tourism of the World Economic Forum (tourism Competitiveness), in 2019 Russia took the 39th place out of 140, rising by four points compared to the previous similar rating of 2017 [travel and tourism competitiveness Index // World Economic Forum [Electronic resource]. URL: <http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2019/rankings/> (accessed: 04/21/2020)].

In more detail, As for Kazakhstan, reports FinReview.info . In Kazakhstan, investments in tourism have reached a record in the country's history - 153.7 billion tenge.

The industry is developing at a moderate pace with little socio-economic effect on a national scale. In 2019, the total contribution of tourism according to the World Travel & Tourism Council WTTC methodology to the total GDP was 5.6%.

At the same time, by 2025, it is planned to increase the contribution of tourism to the country's economy to 8%. That is, investments in the tourism industry and the expenses of domestic and foreign tourists should grow by 7-8% per year on average.

Thus, during the period, the average annual growth of investments in fixed assets in the field of art, entertainment and recreation was at the level of 10%, and by the end of 2019, the increase in investments reached 46.2% for the year. In monetary terms, the volume of capital investments in 2019 amounted to 153.7 billion tenge, setting a new record in the history of the country. At the same time, the state's contribution to the financing of the sphere amounted to 40.2%, the share of equity - 46.2%, and the remaining 13.6% are bank loans and borrowed funds.

International tourism accounts for a third of the total tourist flow. For European and Asian resorts, it plays a big role - about 50%. In this regard, significant losses from the decline in international tourism in some countries can be partially offset by domestic tourism, in the event of the lifting of internal quarantine restrictions. The scale of the problems will be the smaller, the higher the orientation of the tourism industry to domestic consumers. In the conditions of the economic crisis, each state develops a reorientation from the outgoing tourist flow to the domestic market, in order to smooth out the losses of national tourism sectors.

In the medium and long term, national tourism industries can expand their own market by attracting tourists who were previously focused on foreign markets. In fact, in 2020, due to global quarantine measures, conditions similar to protectionist protection were created for national tourism industries – due to the fact that the largest resorts imposed an "embargo" on the export of their tourist services, closing the borders. But even if the borders are opened, a certain part of tourists will look for a replacement inside their country because of the

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

uncertainty of the pandemic situation (the likelihood of a second wave and the appearance of new strains) and the risk of being (re) infected. It seems that such a negative impact of the pandemic on the propensity to travel abroad will take place not only in 2021, but also in subsequent years.

According to experts, in the largest host resort countries (Spain, Italy, France, Turkey) this will reduce losses by 1.5-2 times (from a decline in the industry by 30-50% to a decrease by 15-36%).

Calculations for the Russian Federation show that in the scenario of closed external borders and the permission of internal movements during the entire 2021 season, the demand for domestic tourist services may increase by about 24%. At the same time, the Russian tourism industry has a chance not only in 2021, but also in the long term to "anchor" some tourists at their resorts in the case of acceptable price-quality offers. However, such a reorientation of tourist flows will not solve the problems of foreign economic stability. The obtained estimates of the role of the tourism industry in the formation of export revenues show that in Spain it provides 17% of export revenue and even in the case of reorientation of tourist flows, a current account deficit may arise. In Montenegro, Croatia and Greece, tourist revenues account for 35-50% of all export revenues, respectively, the risks of a shortage are even higher. The losses of small but heavily dependent on tourism countries can be partially covered by state aid. However, to do the same for large tourist countries - Greece, Spain, Italy - with potential losses of export revenue of 40-100 billion dollars. it will be very difficult. In this regard, the Governments of these countries are faced with a difficult choice between the early lifting of most restrictions in order to restore tourist flow and income and the risks of increasing the epidemic against this background.

Scenario calculations assuming that the incoming foreign tourist flow drops to zero (due to the closure of borders), and the outgoing tourist flow is completely reoriented to the domestic market, show that the demand for domestic tourist services in Russia, Kazakhstan, Belarus, etc. it can grow by 24- 52%.

The Ministry of Culture of the Republic of Kazakhstan has developed additional measures to stimulate the development of the industry in order to restore the industry as soon as possible and increase its investment potential for the long term (for a five-year period - until 2025).:

- reimbursement of private business costs in the construction of tourist facilities and roadside service facilities - up to 10% of the investment amount;
- reimbursement of 25% of the costs of purchasing ski equipment and tourist class vehicles;
- subsidizing the costs of tour operators for each foreign tourist in the amount of 15,000 tenge;
- refund of 100% of the carriage fee for children on domestic air routes;
- subsidizing the costs of maintaining sanitary and hygienic units in the amount of 83,300 tenge.

Due to the implementation of these measures, the Ministry plans to get a multiplier effect over five years in the form of attracting 180 billion tenge (\$ 428.5 million) of additional budget revenues to the economy, creating more than 170 jobs and implementing at

least a thousand projects. [<https://ru.sputnik.kz/society/20210119/16067481/kak-kazakhstan-nameren-vosstanavlivat-sferu-turizma-posle-pandemii.html>]

Considering the issues of the main directions put forward by States to maintain and overcome their crisis, it is also necessary to consider the issue of crises in the tourism sector.

As world experience shows, crises are not only inevitable, but also in a certain sense necessary, since they are associated not only with negative phenomena and processes - crises almost always open up additional opportunities for further growth and development. The term "crisis" (Greek. crisis - a decision, a turning point) in the broadest sense denotes a sharp change, a sharp fracture, a complex transitional state of something. There are many different interpretations of this concept, reflecting the peculiarities of the unstable state of a phenomenon or process when the available means of achieving goals become ineffective [Verevichev I.I. Crises of science and crises of civilization in the era of accelerating scientific and technological progress // Science among us. 2019. No. 4(20). pp. 272-278.].

There are various classifications of crises: by the degree of manageability (managed and unmanaged), by duration (long-term, medium-term, short-term), by the nature of occurrence (economic, managerial, technical); by scale (microeconomic, macroeconomic), etc. Tourism activity is influenced by many factors of an economic, political, social, natural and technical nature, including: terrorism, the process of ensuring the safety of tourists, man-made disasters; uneven distribution of tourist flows; political instability in some regions of the world; prolonged global recession; volatility of exchange rates; priority of national rather than international norms in tourism, etc. [Kozlova E.V., Solod T.V., Zavyalov A.A. International tourism in the conditions of the crisis of the world economy: trends and problems of development // Science and education: economy and economics; entrepreneurship; law and management. 2019. No. 4(107). pp. 7-12.].

It is noteworthy that tourism in crisis situations is a rather vulnerable type of economic activity, reacting quickly to the changes taking place, while the recovery period is relatively short. At the same time, the demand for tourist products and services is declining, but it does not completely fade [Keller P. The impact of global crises on tourism // Bulletin of the RMA. 2013. No. 3. pp. 17-20].

The decline in global tourist flows at the same time increases competition in the tourism sector. The specifics of managing this type of economic activity, among other things, is that the efforts of the private sector are not enough for its development. Tourism presupposes the formation of an appropriate infrastructure that requires huge financial costs, which is impossible without the participation of the state [Morozova N.S. Economic aspects of tourism management in the conditions of the global financial and economic crisis // Modern problems of service and tourism. 2009. No. 2. pp. 52-55.].

If we turn to the experience of the 1950s - early 1960s in world tourism, we note that the growth rate of tourist arrivals, despite the unstable economic situation, remained quite high. This gave rise to the assumption that tourism is not subject to crises. However, during the subsequent economic crisis in 1966-1967, the growth rate of tourist arrivals began to decline. The next decline in international tourism was observed in 1973-1974, which was associated with the energy crisis. Another serious decline in tourism occurred in 1982-1982. as a result of the global cyclical economic crisis (a crisis of the "long waves" type, the

duration of which is 50- 60 years). The year 2009 was also difficult for tourism, which was again due to economic reasons, as well as the influenza A (H1N1) epidemic and political factors in different countries (including Thailand and Greece). According to the World Tourism Organization, the number of international tourist arrivals is increasing rapidly with economic growth of 4% per year and above. If economic growth decreases to 2%, then there is a significant reduction in travel. The deterioration of the political situation also has a significant negative impact on the development of tourism [Abalakov A.D., Pankeeva N.S. Features of tourism development during the global economic crisis // Geography and natural resources. 2011. No. 3. pp. 111-117.]. Atangible blow to the tourism industry can be traced in the Russian Federation since 2008-2009. This crisis has brought a number of important changes to the Russian tourism industry, in particular:

- the demand for travel has not disappeared, but has transformed, shifting to the most expensive and cheapest tours;
- the consumer behavior of tourists has changed (last-minute purchases of tours have increased), the depth of sales has decreased;
- an incentive was given for the development of domestic tourism.

In 2014, the Russian tourist market faced a new crisis, which was caused by international sanctions, falling oil prices and the instability of the ruble exchange rate. This crisis was systemic in nature, requiring not just anti-crisis measures, but serious structural transformations in the entire industry [Dzhandzhugazova E.A., Pervunin S.N. Russian tourism: the anatomy of the crisis // Russian regions: a look into the future. 2015. No. 1. pp. 116-129].

World experience shows that the decline in tourism is limited. At the same time, the number of tourists served is recovering faster than financial indicators, and the profitability of the tourist business is decreasing for a certain period. The stability of the tourism industry in difficult circumstances is due to the elasticity of demand for tourist services, the constant need of the modern consumer for leisure and travel. So, for example, if we are dealing with a worsening economic situation, then the demand for budget tourist trips increases. If we are faced with an unfavorable political situation, we observe a reorientation of tourist flows to new regions, etc. [Khasbulatova B.M. Definition of priority directions for the development of regional tourism in the conditions of economic crisis // UEPS: management, economics, politics, sociology. 2015. No. 2. pp. 77-81].

According to a study by the World Tourism and Travel Council (WTTC) conducted in the spring of 2020, the coronavirus pandemic began to cut up to a million jobs in global tourism every day. In this regard, Germany became the most affected European country, where almost 1.6 million jobs were at risk. Russia came in second place, Italy and the United Kingdom came in third. In addition, Brazil, France, Japan, Indonesia and India are expected to suffer greatly in the near future. According to the researchers, the greatest crisis is expected in the Asia-Pacific region, and only the Middle East will experience the least destructive impact from the virus. The study also notes that the total losses for the industry due to the coronavirus in 2021 may amount to up to 2.1 trillion US dollars (based on the experience of previous epidemics caused by H1N1 swine flu viruses and SARS SARS) [//

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Daily electronic newspaper of the Russian Union of Travel Industry [Electronic resource]. URL: https://ratanews.ru/news/news_26032020_9.stm (accessed: 04/21/2020)]

As for the EAEU countries, according to experts, the drop in sales in the tourism industry in the spring of 2020 reached almost 100 percent, the total amount of lost revenue in the industry in the first half of the year alone may amount to about 1.5 trillion rubles, including the income of hotels, sanatoriums, rest homes, tour operators, travel agencies and all types of tourist transportation [Loguntsova I.V. Marketing aspects of tourism management. M.: ARGAMAK-MEDIA, 2019].

Solving Problem

Thus, in the current conditions, the task of finding worthy ways out of the crisis has become paramount, which, as already noted above, will largely depend on the effectiveness of state support measures.

The World Tourism Organization has prepared its recommendations to mitigate the socio-economic impact of the pandemic on tourism in various countries. The document was developed with the participation of the World Health Organization (WHO), the International Civil Aviation Organization (ICAO), the International Maritime Aviation (IMO), the International Airports Council (ACI), the International Cruise Lines Association (CLIA), the International Air Transport Association (IATA) and the World Tourism and Travel Council (WTTC).

The recommendations are divided into three interrelated blocks: 1) crisis management and mitigation of its consequences (preservation of jobs; support for the liquidity of companies; revision of taxes and fees related to the tourism industry; consumer protection; improvement of digital skills of tourism business workers; inclusion of tourism in general strategies for saving the economy of various regions and states, creation of anti-crisis management mechanisms); 2) stimulating accelerated recovery of the tourism industry (stimulating investment in tourism; ensuring the preparation of tourists for travel, including related to the existing level of risk of pandemics; creating new jobs; taking into account the environmental sustainability of tourist regions; understanding the market and operational actions in the tourism services market; increasing the role of marketing; creating a special management body regulating the restoration of tourism); 3) preparing for tomorrow (diversification of markets, products and services, investments in market research and digital transformation systems; improving the effectiveness of tourism management at all levels; ensuring preparedness for crisis situations; investments in human capital; transition to a waste-free economy and adoption of sustainable development Goals) [UNWTO calls for support of the economy through the travel and tourism sector // Daily electronic newspaper of the Russian Union of Tourism Industry [Electronic resource]. URL: https://ratanews.ru/news/news_6042020_6.stm (accessed: 04/21/2020)].

Conclusion and recommendations

So, the COVID-19 pandemic has put on the agenda the issue of transition to a new model of the economy of countries that allows overcoming flaws and creating new internal

sources of growth. And the development of international tourism plays an important role in this.

As world experience shows, an important characteristic of international tourism is the relative stability of this sector during economic downturns and geopolitical instability and rapid recovery after these and other types of crises. The current crisis in tourism resulting from the coronavirus pandemic is unprecedented in terms of expected losses and consequences. Forecasts regarding the subsequent recovery sound very different. Most often, experts call the third quarter of 2021 and later, when they express their assumptions about when the tourist market will begin to recover. Some experts assume that the way out of the crisis will last for several years. In our opinion, by the end of the pandemic and the opening of borders between countries, the tourism industry will have accumulated a huge deferred demand. Domestic tourism is expected to be the first to recover. However, most likely, the purchasing power of the population will decrease, so the demand for budget tours in their own countries will increase. As for inbound tourism, it may take much longer to restore it. In this regard, it makes sense for the players of the tourist market to concentrate their efforts in the segment of domestic travel, studying aspects such as:

- Create new internal sources of growth
- Allocation of subsidies for the development of domestic tourism by the state
- Attracting both domestic and foreign investments
- Creating conditions for expanding opportunities for the purchase of vouchers for citizens of the country and for foreign tourists
- Improving the country's infrastructure
- Development of domestic tourism
- Mitigation of norms for the population of countries
- Planning considering possible emergencies

The main improvements show the market's ability to develop. The whole essence of the work done shows the nuances and weaknesses of the tourist system. The crisis that occurred due to the pandemic in 2019 led to both many problems and an extensive number of opportunities for development. This situation gave a strong impetus to the development of all countries, which subsequently improved the performance of each country both in relation to the domestic market and the external one. The pandemic also clearly shows the improvement of the establishment and creation of new ties between countries. That is, as a result, the pandemic has both many minuses and pluses, which completely overlap the minuses of the ongoing pandemic.

Literature Review

1. The Mosneaga 2013 Mosneaga V. E. Main trends in the development of tourism in the modern world // Bulletin of the rmat. 2013. No. 3. P. 20-34.;
2. Logunova 2019, 3-13 Logunova I. V. Marketing aspects of tourism management. M.: ARGAMAK-MEDIA, 2019.;
3. <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-pandemii-covid-19-na-ekonomiku-stran-chlenov-evraziyskogo-ekonomicheskogo-soyuza-i-perspektivy-ee-vosstanovleniya/viewer> T.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

A. Selishcheva "pandemiya the Impact of COVID-19 on the economy of the member countries of the EAEU and the prospects for its recovery);

4. Gulyaev et al. 2016 Gulyaev V.G., Rassokhina T.V., Golodyaeva V.I. Scientific approaches to the development of tourism in the Russian Federation in the conditions of crisis, sanctions and geopolitical instability // Bulletin of the RMAU. 2016. No. 1. pp. 126-131.;

5. Travel & Tourism Competitiveness Index // World Economic Forum [Electronic resource]. URL: <http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2019/>;

6. <https://ru.sputnik.kz/society/20210119/16067481/kak-kazakhstan-nameren-vosstanavlivat-sferu-turizma-posle-pandemii.html>;

7. Wereview I. the Crisis of science and the crisis of civilization in the era of accelerating scientific and technological progress // Science among us. 2019. № 4(20). P. 272-278.;

8. E. V. Kozlova, Malt T. V., Zavyalov A. A. international tourism in the context of the crisis of the world economy: trends and problems of development // Science and education: economy and Economics; entrepreneurship; law and management. 2019. No. 4(107). pp. 7-12.;

9. Keller P. The impact of global crises on tourism // Bulletin of the RMAU. 2013. No. 3. pp. 17-20;

10. Morozova N.S. Economic aspects of tourism management in the conditions of the global financial and economic crisis // Modern problems of service and tourism. 2009. No. 2. pp. 52-55.;

11. Abalakov A.D., Pankeeva N.S. Features of tourism development during the global economic crisis // Geography and natural resources. 2011. No. 3. pp. 111-117.;

12. Dzhandzhugazova E.A., Pervunin S.N. Russian tourism: anatomy of a crisis // Russian regions: a look into the future. 2015. No. 1. pp. 116-129;

13. Khasbulatova B.M. Definition of priority directions of regional tourism development in the conditions of economic crisis // UEPS: management, economics, politics, sociology. 2015. No. 2. pp. 77-81;

14. // Daily electronic newspaper of the Russian Union of Tourism Industry [Electronic resource]. URL: https://ratanews.ru/news/news_26032020_9.stm (accessed: 04/21/2020);

15. Loguntsova I.V. Marketing aspects of tourism management. Moscow: ARGAMAK-MEDIA, 2019;

16. UNWTO calls for economic support through the travel and tourism sector // Daily electronic newspaper of the Russian Union of Tourism Industry [Electronic resource]. URL: https://ratanews.ru/news/news_6042020_6.stm (accessed: 04/21/2020);

REKLAMLARIN TÜKETİCİ ALIŞKANLIKLARINA ETKİSİ: KAHVALTILIK REKLAMLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

THE EFFECT OF ADVERTISEMENTS ON CONSUMER HABITS: A RESEARCH ON BREAKFAST ADVERTISEMENTS

Ezgi ZENGİN DEMİRBİLEK

Öğr. Gör. Dr., Kırklareli Üniversitesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Birimi

Özet

Tüketim alışkanlıklarının değişmesi ve rekabet ortamının hızla artması tüketicilerin tutum ve davranışlarına da yansımaktadır. Firmalar, bu rekabet ortamında ticari amaçlarını en iyi şekilde gerçekleştirebilmek ve hedef kitlelerine ulaşabilmek için yoğun iletişim stratejileri kullanmaktadır. Reklam, şüphesiz ki bu iletişim sürecinin en etkili ve önemli unsurudur. Firmaların kendileri açısından en doğru ve etkili reklam stratejisini oluşturabilmesinin yolu hedef kitlenin beklentilerini, hislerini ve düşüncelerini anlamaktan geçmektedir. Bu bağlamda hem reklamcılar hem de reklam verenler açısından tüketicilerin reklamlar hakkındaki görüşleri ve reklama yönelik tutumları önem kazanmaktadır.

Kahvaltı, günün ilk öğünü olması ve yoğun iş temposundan dolayı hafta içi evlerinde kahvaltı yapamayan bireylerin hafta sonları aileleriyle birlikte hoş sohbet eşliğinde kahvaltı yapma isteğinden ötürü günümüz reklam pazarında önemli bir konumdur. Tüketicilerin bilinçaltına hükmeden kahvaltılık reklamlar, ürün tercihlerinde de etkili olmaktadır. Artan ürün çeşitliliği ile birlikte peynir, zeytin, reçel, yumurta vb. reklamları tüketicilere ideal kahvaltı modelini sunmaya başlamıştır.

Bu çalışmada tüketici davranışlarının yönlendirilmesinde etkin rol oynayan reklamların tüketici alışkanlıklarına etkisi kahvaltılık reklamlar üzerinden irdelenmektedir. Çalışma kapsamında Türkiye kahvaltı pazarında yeri olan ve reklam veren Süttaş / Süzme Peynir, Nutella / Müsaitmeniz Kahvaltıya Geleceğiz, Öncü / Zeytin ve Maret / Tabi ki Evimdeyim reklamları ele alınmıştır. Söz konusu reklamların incelenmesinde ise Roland Barthes'in göstergebilimsel analiz yöntemi tercih edilmiştir.

Anahtar Reklamlar: Reklam, Tüketici Alışkanlıkları, Kahvaltı, Bilinçaltı, Göstergebilim

Abstract

The change in consumption habits and the rapid increase in the competitive environment are also reflected in the attitudes and behaviors of consumers. In this competitive environment, companies use intensive communication strategies in order to achieve their commercial goals in the best way and to reach their target audiences. Advertising is undoubtedly the most effective and important element of this communication process. The way for companies to create the most accurate and effective advertising strategy for themselves is to understand the expectations, feelings and thoughts of the target audience. In this context, consumers' opinions and attitudes towards advertisements gain importance in terms of both advertisers and advertiser customers.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Breakfast is in an important position in today's advertising market because it is the first meal of the day and people who cannot have breakfast at home on weekdays due to the busy work schedule want to have breakfast with their families on the weekends with pleasant conversation. Breakfast advertisements, which dominate the subconscious of consumers, are also effective in product preferences. Along with the increasing product variety, advertisements such as cheese, olives, jam, eggs, etc. have started to offer the ideal breakfast model to consumers.

In this study, the effect of advertisements, which play an active role in directing consumer behaviors, on consumer habits is examined through breakfast advertisements. Within the scope of the study, the advertisements of Süttaş / Cottage Cheese, Nutella / If You Are Available, Öncü / Olive and Maret / Of Course I Am at Home, which have a place in the Turkish breakfast market and advertise. Roland Barthes' semiotic analysis method was preferred in the examination of the advertisements in question.

Keywords: Advertising, Consumer Habits, Breakfast, Subconscious, Semiotics

COVID-19 PANDEMİSİ VE ASGARİ GELİR DESTEĞİ: İSPANYA ÖRNEĞİ

COVID-19 PANDEMIC AND MINIMUM INCOME SUPPORT: THE CASE of SPAIN

Bora BALUN

Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi İİBF, borabalun@karabuk.edu.tr

Özet

Asgari Gelir Desteği, vatandaşlık temelli ve belirli koşullara bağlı ödemeleri içeren bir sosyal politika aracıdır. Düşük gelirlilere yönelik olan bu uygulama, nakit ödemelerin ötesinde diğer destek biçimlerini de içermektedir. Ayrıca, devlet tarafından sağlanacak veya sübvansede edilecek diğer destek veya hizmet türleri aracılığıyla da sunulabilmektedir. Uygulama aynı zamanda teknolojinin neden olduğu iş kayıplarını dengelemenin bir yolu olarak da görülmekle birlikte, özellikle son dönemdeki yoksullukla mücadelede daha sık tartışılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada, 2020 yılı içerisinde İspanya’da uygulamaya konulan Asgari Gelir Desteği uygulaması tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Asgari Gelir Desteği, Evrensel Temel Gelir, Sosyal Politika, Sosyal Koruma.

Abstract

Minimum Income Support is a social policy tool that involves conditional payments. It is targeted at those on low incomes, and includes other forms of backing, on the further side of cash payments. It can be delivered also through other types of backing or services to be provided or subsidised by the state. Despite the fact that such practice is also seen as a way of balancing the job losses induced by technology, it has started to be discussed more often, especially in the struggle against poverty in the recent period. In this study, the practice, which was introduced in Spain in 2020 and defined as Minimum Income Support by some part of the society, will be discussed.

Keywords: Minimum Income Support, Universal Basic Income, Social Policy, Social Protection.

1. GİRİŞ

21.yüzyılın başlarından itibaren dünyada başta sosyo-kültürel yapı olmak üzere hemen her alanda büyük değişimler meydana gelmiştir. Bu değişime paralel olarak şekillenen teknoloji ve otomasyon odaklı ilerleme ve yenilikler ekonomik verimlilik üzerinde pozitif bir etki yaratmıştır. Buna mukabil toplumsal düzende beklenen olgu ise ekonomik düzende ortaya çıkan olumlu etkinin refah seviyesine de yansımaları biçiminde olmuştur. Ancak durum beklenenin aksi yönde gelişmeye başlamış ve ülkeler temelde yoksullukla ifade edebileceğimiz birçok ekonomik ve sosyal sorunla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Nitekim sosyal eşitlik ve sosyal adalet açısından ortaya çıkan sorunların odak noktasına; içerisinde birçok kesim yer almakla birlikte, özellikle yoksul ve dezavantajlı grupların yoğun olarak yaşadıkları gelecek endişesi ve güvensizlik gibi duygular yerleşmiştir. Doğal olarak bu sorunları aşabilecek bir mekanizma olan ve son dönemde ciddi şekilde erozyona uğrayan

refah devletinin yeniden organizasyonu ve alternatif sosyal politika yöntemleri gündeme gelmiştir. Bu çerçevede, Asgari Gelir Desteği ve Evrensel Temel Gelir refah devletlerinin sıklıkla tartıştığı veya uygulama yönünde bakış açısı geliştirmeye çalıştıkları sosyal politika başlıkları olarak öne çıkmaya başlamıştır. Asgari Gelir Desteği, yoksulluk sınırı altında yaşayan bireylere devlet tarafından sağlanan bir sosyal yardım çeşididir. Bu yaklaşımın temel felsefesi belirli bir yoksulluk düzeyinin altında bulunanlara gelir güvencesi sağlamak üzerine kurulmuştur. Doğal olarak bu uygulamadan yararlanabilmek için yoksulluk gibi bir ön koşul karşımıza çıkmaktadır. Artan eşitsizlik, iş ve gelir güvencesizliğine çözüm olarak önerilen Evrensel Temel Gelir ise ülkede yaşayan tüm vatandaşlara koşulsuz bir gelir güvencesini hedefleyen uygulamadır.

Fakat günümüzde sosyal sorunları azaltmak ve sosyal adaleti sağlamak için bir tür fırsat olarak da görülen bu tür sosyal koruma planları yeni bir düşünce olmayıp, fikri temelleri 16. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Üstelik konuya yaklaşımlar fırsat olarak görülmenin de ötesine taşmakta, mevcut sosyal güvenlik sistemlerinin yerini alabileceğini öne süren yorumlar da bulunmaktadır (Ortiz vd., 2018, s. 1). Temel Gelir Dünya Ağı kurucularından ekonomist Guy Standing, otomasyonun üretim sürecinde yayılmaya devam etmesi ve daha fazla sayıda insan emeğinin yerini almasıyla birlikte, Evrensel Temel Gelir ve benzeri uygulamaların ekonomik düşüncelerin temelini oluşturmaya başladığını belirtmiştir (Arnold, 2020). Özellikle ekonomik krizler ve salgın hastalıklar gibi gelişmeler bu tür sosyal güvenlik uygulamalarının önünü biraz daha açmakta veya uygulanması yönünde bir hız kazandırmaktadır. Zira İspanya, Covid-19 pandemisinin yarattığı yeni eşitsizliklere çözüm üretmek amacıyla asgari gelir desteğini benimseyen ülkeler arasında öne çıkmıştır. Aslında İspanya'daki refah devleti anlayışı uzun süredir yeni yoksulluk biçimlerini görmezden gelmekle ve gelirin yeniden dağıtımını noktasında düşük gelir gruplarına yeterli düzeyde ulaşamamakla eleştirilmektedir. 2020 yılı içerisinde uygulamaya konulan asgari gelir desteği bu açıdan olumlu bir yaklaşım olarak görülmekte ve her ne kadar yararlanma aşamasında bazı kısıtlayıcı özellikleri öne çıksa da sosyal dışlanmanın yeni biçimleriyle mücadelede önemli bir sosyal politika aracı olarak değerlendirilmektedir (Sevilla, 2020).

2. İSPANYA'DAKİ UYGULAMANIN GENEL ÇERÇEVESİ

Günümüzde, en zengin ve en yoksul kesimler arasındaki fark artmaya devam ederken; güncel araştırmalar yoksulluğun giderek derinleştiğini göstermekte ve dezavantajlı gruplar bu tablodan en fazla zarar gören kesimleri oluşturmaktadır. Nitekim aşırı yoksulluk sarmalında bulunan birey sayısında sadece 2021 yılında dahi 70-100 milyon civarında artış olacağı tahmin edilmektedir (Patel ve Kariel, 2021, s. 1). Üstelik son dönemde otomasyona dayalı üretim sistemlerindeki artışla birlikte insan gücüne olan ihtiyaç görece düzeyde azalmaya başlamış ve ayrıca esnek çalışma modelinin de yaygınlaşmasıyla, ekonomik ve toplumsal düzende birçok değişim ortaya çıkmıştır. Fakat dünya genelindeki refah programları bu gelişmelere yeterli düzeyde yanıt veremediği için eleştirilmektedir. Bu sürece 2020 yılı Mart ayında ortaya çıkan Covid-19 pandemisinin de eklenmesiyle; artan eşitsizlik ve işgücü piyasalarındaki değişimlere karşı hükümetlere yeni sosyo-ekonomik sorumluluklar yüklenmiştir. Doğal olarak birçok hükümet dezavantajlı konumdaki çeşitli gelir gruplarına yönelik yeni sosyal politika programlarını devreye sokmak zorunda kalmıştır.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Örneğin İspanya, Covid-19'a yüksek işsizlik ve yoksulluk oranlarıyla yakalanmış ülkeler arasında gösterilmektedir. Bu sürece pandeminin yarattığı yüksek ölüm ve bulaş oranlarının eklenmesiyle, virüsün yayılım hızını kontrol altına almak için karantina uygulamasına geçilmiş ve birçok işyeri geçici süreyle kapanmış, esnek çalışmaya geçilmiş veya çalışan sayısını azaltma yoluna gidilmiştir. Bu gelişme ise milyonlarca kişinin gelirinde bozulma yaratırken, aynı zamanda geçici işsizlik olgusunu ortaya çıkarmıştır. Nihayetinde ekonomik koşulların etkisi tüm kesimlerce fazlasıyla hissedilmeye başlanmıştır. Bu minvalde, Covid-19'un 2020 yılındaki ekonomik etkisinin beklenenden daha kötü gerçekleşeceği beklenirken, 2020'deki yıllık GSYH büyümenin yaklaşık %-11 civarında olacağı tahmin edilmektedir. Ekonomik daralmaya yönelik bu öngörüler, pandemi krizinden önce dahi yüksek işsizlik ve yoksulluk oranlarıyla anılan bir ülke için oldukça endişe verici bir gelişme olarak değerlendirilmektedir (The European Union, 2020).

Ancak İspanya hükümeti, gerek Covid-19 öncesi ortaya çıkan yüksek işsizlikle mücadele için gerekse de pandeminin yarattığı sosyo-ekonomik etkileri tolere etmek amacıyla bazı çevrelerce Evrensel Temel Gelir şeklinde lanse edilen (The Local Es, 2020; France 24, 2020; Ng, 2020) uygulamaya geçiş kararı almıştır. Bu noktada öncelikle, İspanya'daki uygulamanın teknik anlamda evrensel temel gelir mi, yoksa asgari gelir desteği mi olduğunun ortaya konulması önem arz etmektedir. Evrensel Temel Gelir, bir gelir testi veya çalışma gereksinimi olmaksızın, bireysel olarak herkese ve koşulsuz şekilde verilen periyodik nitelikteki bir nakit ödeme sistemidir (Tablo. 1). Kavram, bazen vatandaşlık geliri veya garantili temel gelir gibi isimlerle de anılır. Bir anlamda sosyo-ekonomik finansal transfer sistemi olarak da nitelendirilebilecek bu yaklaşımla; bireye finansal bir güvenlik sağlamak, sosyal uyum yaratmak, yeni bir iş kurmayı veya serbest meslek sahibi olmayı kolaylaştırmak gibi bir dizi ekonomik ve sosyal fayda sağlanabileceği savunulmaktadır (Newson, 2020). Bireye yaşamı süresince finansal bir güvenlik duygusu yaratan bu sistem, gelir güvenliği ve refah rejimlerinin nasıl ve hangi yönde iyileştirilebileceğine dair tartışmalarda önemli bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir (Haagh ve Rohregger, 2019, s. 4).

Tablo.1. Evrensel Temel Gelir Uygulamasının Özellikleri.

Tanım	Özellik
Evrensel	Her bireye ödenir ve belirli bir nüfusa yönelik değildir.
Koşulsuz	Belirli bir koşul veya yaptırım içermez ve gönüllü olarak hem çalışan hem de işsiz olanlara verilir.
Nakit ödeme	Nakit olarak ödenir, bu da alıcıların ödemeleri istedikleri şekilde değerlendirmelerine imkân tanır.
Bireysel	Bireysel olarak ödenir (hane bazlı değildir).
Periyodik	Tek seferlik bir hibeden daha ziyade düzenli bir ödemedir.

Kaynak: Hasdell, 2020, s. 3; BIEN, 2021a.

Bireysel geliri belirli bir seviyenin altında bulunanlara devlet tarafından sunulan nakit transferi şeklinde tarif edilebilecek Asgari Gelir Desteği ise yoksullukla mücadele amacıyla geliştirilmiş bir tür sosyal yardım mekanizmasıdır. Kavram sıklıkla Evrensel Temel Gelir ile karıştırılmaktadır (Göktürk, 2018, s. 54-55). Bu noktada daha net bir ayırım yapabilmek için şartlı-şartsız ödeme şeklinde bir ayırım üzerinden konuya yaklaşılabilirliği düşünülmektedir.

Şartlı modelde (Asgari Gelir Desteği) sadece muhtaç ve yoksul bireyler destek kapsamına alınırken; şartsız modelde (Evrensel Temel Gelir) böyle bir ayırım bulunmamakta ve ülkedeki tüm vatandaşların sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir yaklaşım benimsenmektedir (Seyyar, 2010, s. 53). Dolayısıyla Asgari Gelir Desteğinin temel amacı yoksulluğun azaltılmasıdır. Vatandaşlığın tek yeterlilik veya koşul olduğu durumlarda ise program Evrensel Temel Gelir sistemine dönüşmektedir. İspanya'nın, Covid-19'un yarattığı sosyo-ekonomik tahribata tepki olarak ülke çapında başlattığı program Evrensel Temel Gelirden daha ziyade, test edilmiş bir asgari gelir desteği programı (Hensher, 2020, s. 2; Sevilla, 2020) anlamında değerlendirilmek daha doğru olacaktır.

İspanya'daki programın içeriğine ve uygulanma biçimine dikkat edilecek olursa, 29 Mayıs 2020 tarihinde hükümet tarafından onaylanan program doğrultusunda ihtiyaç sahibi fakir ailelere aylık 1.015,00 Euro; "ağır yoksul" kategorisinde değerlendirilen bekar bireylere ise 461.50 Euro'ya kadar ödeme yapılması prensip olarak benimsenmiştir (The Economist, 2020). Bu kararlar İspanya, "*Avrupa'da Evrensel Temel Geliri uygulayacak olan ilk ülke*" olmuştur (Ng, 2020). Uygun görülen hanelere aylık sabit düzeyde bir miktarın ödenmesinin hedeflendiği, aynı zamanda yoksulluk ve sosyal dışlanma riskini önlemeyi amaçlayan sistem "sadece işi olmayan veya başka bir geliri bulunmayan bireylere destek sunan mevcut refah programlarında olduğu gibi, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek düzeyde nakit sağlamak" şeklinde tanımlanmaktadır. Bu planın İspanya'ya maliyetinin ise yıllık 3 milyar Euro civarında olacağı beklenmektedir (Arnold, 2020).

Bahse konu sistem sayesinde, 850 bin haneye ve 1 milyonu aşırı yoksulluk içinde olan (yıllık 3.000-4.300 Euro arasında gelire sahip) yaklaşık 2,3 milyon kişiye ulaşılacağı tahmin edilmektedir. Bireyler, örneğin emeklilik maaşı veya işsizlik parasında olduğu gibi sisteme erişim koşullarını sağladıkları sürece bu ödemeden yararlanabileceklerdir. Sistemde öngörülen ödemeler dikkate alındığında, tek başına yaşayan yetişkin bir kişi için garantili gelir eşiği aylık 462 Euro olarak öngörülürken; bir arada yaşama söz konusu olduğunda kişi başı ayda 139 Euro, ayda en fazla 1.015 Euro'ya kadar ödeme yapılması ilke olarak benimsenmiştir. Ayrıca tek ebeveynli ailelere ayda 100 Euro ek ödeme yapılabilir. Yardım miktarı bireyin veya hanenin aylık geliri ile garanti edilen gelir arasındaki fark olarak hesaplanmaktadır (gelir testi prensibi). Yardım için başvuruda bulunanların, şartları yerine getirmeleri halinde ve dolayısıyla belirlenen eşiği geçemedikleri sürece bunu işgücü gelirleriyle uyumlu hale getirebileceklerinin altı çizilmekte ve bu sistemin "Sadece işsizlere değil, aynı zamanda çok düşük gelire sahip veya güvencesiz ve geçici işlerde çalışan bireylere veya hanelere de yönelik" olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte kural olarak toplam hane geliri ve serveti bir hanenin yardım alıp alamayacağı noktasında belirleyici bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca söz konusu programdan yararlanma koşulları arasında başvuru sahiplerinin 23-65 yaşları arasında olması, İspanya'da en az bir yıllık yasal ikametgahının olması ve iş aramak üzere ulusal sistemde kayıtlı olması gibi kurallar da yer almaktadır (Wit, 2020). Uygulamanın başladığı ilk hafta fondan yararlanmak üzere 344.585 hane başvuruda bulunmuş ve bunlardan 74.119 haneye ödeme yapılmıştır (Arnold, 2020).

3. SONUÇ ve TARTIŞMA

Covid-19 pandemi krizine yanıt olarak birçok ülke alternatif sosyal koruma programlarına yönelmiştir. Nitekim sosyal koruma kapsamında değerlendirilebilecek asgari gelir desteği programları dezavantajlı gruplar açısından etkili bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. Aslında bu tür programlar her ne kadar 2016 yılından itibaren ülkelerin politika gündeminde yer almaya başlamışsa da pandemi döneminde yaşam standartlarının hızla kötüleşmesi bu tür uygulamaların önünü biraz daha açmış ve uygulanabilirlik açısından teşvik edici bir etki yaratmıştır. Benzer uygulamalara sahip birçok ülkenin aksine, İspanya'nın seçmiş olduğu sistemin Covid-19 döneminden sonra da uygulamada kalması planlanmaktadır. Bununla birlikte, İspanya'nın benimsediği politika doğası gereği evrensel temel gelir uygulaması olarak görülmemekte ve savunmasız gruplardan bazılarını (göçmenler, 23 yaşın altındaki gençler, iş aramak üzere kaydolmakta zorluk çekenler gibi) kapsam dışında bıraktığından dolayı eleştirilmektedir (Waidler ve Gavrilovic, 2020).

İspanya Temel Gelir Ağının, Evrensel Temel Gelir uygulamasına toplumun bakış açısını ve genel eğilimini ortaya koymak üzere 2.168 kişiyle gerçekleştirdiği anket dikkat çekici sonuçlar sunmuştur. Çalışma sonuçları, katılımcıların çoğunluğunun Evrensel Temel Gelirin ulusal ölçekte uygulanmasını istediklerini göstermiştir. Katılımcıların sadece 1/3'ü uygulama karşıtı görüş bildirmiştir. Uygulamayı destekleyenlerin sosyo-ekonomik durumu dikkate alındığında, en yoksul kesim uygulama yönünde oldukça istekli görünürken, şaşırtıcı şekilde en zengin kesimin %55'i de aynı görüşü paylaşmıştır. Anketin bir diğer ilginç sonucuna göre, böyle bir uygulamayla katılımcıların sadece %8'i çalışma süresini azaltacağını ve yine çalışanların sadece %5'i mevcut işlerini bırakacağını göstermiştir. Ayrıca 715 Euro seviyesinde bir gelir desteği uygulanması halinde, işsizlerin %80'i yeni bir iş aramaya devam edeceğini belirtmiş ve bu sistemin iş arama konusunda caydırıcı bir etki yaratacağı görüşlerinin aksi bir sonuç ortaya çıkmıştır (Coelho, 2020). Nitekim Evrensel Temel Gelir uygulamasının çalışma çağındaki nüfusun işgücü arzında azalmaya yol açıp açmayacağı veya istihdama katılım noktasında caydırıcı bir etki yaratıp yaratmayacağı tartışılmaya devam eden bir konudur. Zaten böyle bir gerçeklik durumunda Evrensel Temel Gelir uygulaması uygulanabilir ve sürdürülebilir de görülmemektedir. Paz-Bañez vd. tarafından Evrensel Temel Gelir uygulamasının istihdam üzerine etkilerinin incelendiği bir çalışmada işgücü arzında azalma olduğuna dair önemli bir kanıt bulunamamıştır (2020, s. 20-21).

Evrensel Temel Gelir fikrinin uygulanabilirliğine dair tartışmalar dikkate alındığında ise potansiyel etkilere dair kesin bir görüş birliğine henüz varılamadığı anlaşılmaktadır. Nihayetinde bu uygulamaya dair deneyimlenmiş ülke örnekleri oldukça sınırlı düzeyde olup, birkaç küçük pilot uygulama ve deneyim bulunmaktadır. Zira sadece Moğolistan ve İran İslam Cumhuriyeti kısa bir süreliğine ulusal düzeyde Evrensel Temel Gelir uygulamasını deneyimlemiştir (Gentilini vd., 2020, s. 2). Fakat bazı yüksek gelirli ülkeler, bu uygulamayı yeniden tartışmaya başlamış, olası etkileri değerlendirmek amacıyla kısmi düzeyde pilot uygulamalar yürütülmüştür. Bununla birlikte uygulamalardan elde edilen sonuçların bir kısmı belirsiz nitelikte, bir kısmı ise sistematik analizden yoksun olmakla eleştirilmektedir (Ortiz vd., 2018, s.2-3). Dolayısıyla şimdiye kadar hiçbir ülke tam teşekküllü bir Evrensel

Temel Gelir başlatmadığından, uygulamanın etkilerine dair çıkarımlar da sınırlı düzeyde kalmaktadır.

Covid-19'un ekonomik yönden güvencesiz kesimleri negatif yönde etkilemesi ve eşitsizliğin sonuçlarını daha görünür kılması ve bununla birlikte mutlak yoksulluğu derinleştirmesiyle; dezavantajlı kesimlere yönelik daha kapsayıcı koruma sistemlerinin oluşturulması fikri daha da olgunlaşmaya başlamıştır. Vatandaşlık temelli ve koşulsuz ödemelere dayalı bir uygulama olan Evrensel Temel Gelir ise bu gelişmelere paralel olarak daha ciddi tartışılmaya başlanmış ve bazı ülkelerde bu uygulamaya geçiş konusu yeniden gündeme gelmiştir. Bu çalışmada incelediğimiz ve kimi kaynaklarda Evrensel Temel Gelir olarak aktarılan İspanya'daki uygulama, nitelikleri itibariyle Asgari Gelir Desteğine uymaktadır. Her ne kadar bahse konu uygulama teknik anlamda Evrensel Temel Gelirden ayrılsa da bu desteğin prensip olarak Covid-19 sonrası dönemde de uygulanmaya devam edecek olması ve tamamlayıcı bir sosyal koruma mekanizması olarak görülmesi dikkate değer bir yaklaşımdır.

KAYNAKLAR

Arnold, C. (2020), "Pandemic Speeds Largest Test yet of Universal Basic Income", Nature, 583 (7817). <https://www.nature.com/articles/d41586-020-01993-3> (Erişim Tarihi: 18.04.2021).

BIEN. (2021), "A Short History of the Basic Income Idea", Basic Income Earth Network (BIEN). <https://basicincome.org/history/> (Erişim Tarihi: 06.05.2021).

BIEN. (2021a), "About Basic Income", Basic Income Earth Network (BIEN). <https://basicincome.org/about-basic-income/> (Erişim Tarihi: 06.05.2021).

Coelho, A. (2020), "Spain: Spanish Basic Income Network (RRB) Releases A New Survey on UBI Support in Spain", <https://basicincome.org/news/author/andre-coelho/> (Erişim Tarihi: 06.05.2021).

France 24. (2020). Once a radical idea, universal basic income is gaining support. <https://www.france24.com/en/20200601-once-a-radical-idea-universal-basic-income-is-gaining-support> (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Göktürk, Ö. (2018), "Asgari Gelir Desteği ve Türkiye'de Uygulanabilirliği Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz", Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi.

Gentilini, U., Grosh, M., Rigolini, J. ve Yemtsov, R. eds. (2020), "Exploring Universal Basic Income: A Guide to Navigating Concepts, Evidence, and Practices", Washington, DC: World Bank.

Haagh, L. ve Rohregger, B. (2019), "Universal Basic Income Policies and Their Potential for Addressing Health Inequities: Transformative Approaches to A Healthy, Prosperous Life for All", Denmark: WHO Regional Office for Europe.

Hasdell, R. (2020), "What We Know About Universal Basic Income: A Cross-Synthesis of Reviews", Stanford: Basic Income Lab, July.

Hensher, M. (2020), "Covid-19, Unemployment, and Health: Time for Deeper Solutions?", BMJ 371:m3687. <https://www.bmj.com/content/bmj/371/bmj.m3687.full.pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2021).

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Newson, N. (2020), “Coronavirus and the Case for A Universal Basic Income”, <https://lordslibrary.parliament.uk/coronavirus-and-the-case-for-a-universal-basic-income/> (Erişim Tarihi: 18.03.2021).

Ng K. (2020), “Coronavirus: Spain to Become First Country in Europe to Roll Out Universal Basic Income”, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/coronavirus-spain-universal-basic-income-europe-a9449336.html> (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Patel, S., B. ve Kariel, J. (2021), “Universal Basic Income and Covid-19 Pandemic: Evidence Backs Up Health Benefits and May Show the Way Forward”, BMJ 2021;372:n193. <https://www.bmj.com/content/bmj/372/bmj.n193.full.pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2021).

Paz-Báñez, M., A., Asensio-Cot, M., J., Sánchez-López, C. ve Aceytuno, M., T. (2020), “Is There Empirical Evidence on How the Implementation of a Universal Basic Income (UBI) Affects Labour Supply? A Systematic Review”, Sustainability, 12.

Ortiz, I., Behrendt, C., Acuña-Ulate, A. ve Nguyen, Q., A. (2018), “Universal Basic Income proposals in Light of ILO Standards: Key Issues and Global Costing”, Geneva: International Labour Office, ESS Working Paper No. 62.

Seyyar, A. (2010), “Yoksullukla Mücadelede Vatandaşlık Geliri Modelleri Tartışmaları: Tarihi Perspektiften Günümüze Bir Yolculuk”, Türk-İş Dergisi, 389, Mayıs-Haziran.

Sevilla, J. (2020), “Minimum Subsistence Income, the Spanish Way”, UNESCO Inclusive Policy Lab. <https://en.unesco.org/inclusivepolicylab/analytics/minimum-subsistence-income-spanish-way> (Erişim Tarihi: 11.04.2021)b

The Economist. (2020), “Spain’s Embattled Government Proposes A New Anti-Poverty Scheme” <https://www.economist.com/europe/2020/06/04/spains-embattled-government-proposes-a-new-anti-poverty-scheme> (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

The European Union. (2020), “European Economic Forecast: Summer 2020 (Interim)”, Luxembourg: Publications Office of the European Union, Institutional Paper 132, July.

The Local Es. (2020). Coronavirus: Spain Announces €3-Billion Universal Basic Income Scheme. <https://www.thelocal.es/20200523/coronavirus-spain-announces-3-billion-universal-basic-income-scheme/> (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Wit, R. (2020), “Ingreso Mínimo Vital-Minimum Vital Income Update”, Spain: Citizens Advice Bureau. <https://www.citizensadvice.org.es/faq/ingreso-minimo-minimum-vital-income-update/> (Erişim Tarihi: 02.04.2021).

Waidler, J. ve Gavrilovic, M. (2020), “From Crisis Comes Opportunity: Spain’s Basic Income Response to Covid-19”. <https://blogs.unicef.org/evidence-for-action/from-crisis-comes-opportunity-spains-basic-income-response-to-covid-19/> (Erişim Tarihi: 22.03.2021).

SIFIR YIĞILMALI POISSON REGRESYON MODELİ İLE HANELERDE ÇALIŞAN SAYISINA ETKİ EDEN SOSYO EKONOMİK FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF SOCIOECONOMIC FACTORS AFFECTING THE NUMBER OF EMPLOYEES IN HOUSES WITH ZERO INFLATED POISSON REGRESSION MODEL

Kübranur ÇEBİ KARAASLAN

Dr. Öğr. Üyesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri Bölümü

Özet

Günümüz dünyasında kadınların artan oranda işgücü piyasasında yer almasının yanı sıra ekonomik güçlüklerinde beraberinde getirdiği sıkıntıları aşma adına aile bireylerinden birden fazla çalışan olması artık normalleşmiş durumdadır. Bu durumda ailedeki her uygun birey için iş gücüne katılım söz konusu olmaktadır. Bu çalışmanın amacı, hanelerde çalışan sayısına etki eden sosyoekonomik faktörleri belirlemektir. Çalışmanın veri seti, Türkiye İstatistik Kurumu aracılığıyla sağlanmıştır ve veri seti Türkiye'yi temsil niteliğindedir. Çalışma 11521 hane sorumlusunu ait bilgileri içermektedir. Verilerin analizi için sayma veri modellerden olan sıfır yığılmalı poisson regresyon modeli kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, hane sorumlusunun cinsiyeti, yaşı, medeni durumu, eğitim durumu; hanehalkı büyüklüğü, hanede eğitime devam eden kişi sayısı, hanedeki çocuk sayısı hanedeki yaşlı birey sayısı, gelir düzeyi, toplam enerji harcaması, ulaşım harcaması ve sağlık harcaması gibi faktörlerinin hanelerin çalışan sayıları üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Çalışma sonuçları işgücü politikaları ile ilgilenen araştırmacı ve politika yapıcılara rehber olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hanehalkı Çalışan Sayısı, Sayma Verisi, Sıfır Yığılmalı Poisson Regresyon

Abstract

In today's world, in addition to the increasing participation of women in the labor market, it has now become normal to have more than one employee from the family members in order to overcome the problems brought about by their economic difficulties. In this case, there is participation in the labor force for every eligible member of the family. The aim of this study is to determine the socioeconomic factors affecting the number of employees in households. The data set of the study was provided by the Turkish Statistical Institute and the data set is representative of Turkey. The study includes information on 11521 household heads. The Zero Inflated Poisson Regression model, which is one of the count models, was used for the analysis of the data. As a result of the study; It has been determined that factors such as household size, number of people continuing education in the house, number of children in the house, number of elderly individuals in the house, income level, total energy expenditure, transportation expenditure, health expenditure, the gender, age, marital status, education level of the household head are effective on the number of employees in the house. The results of the study will be a guide for researchers and policy makers interested in labor policies.

Keywords: Number of Employees in Household, Count Data, Zero Inflated Poisson Regression

REEL EFEKTİF DÖVİZ KURLARI İLE EKONOMİK AKTİVİTE ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİNİN ANALİZİ

ANALYSIS OF THE CAUSAL RELATIONSHIP BETWEEN REAL EFFECTIVE EXCHANGE RATES AND ECONOMIC ACTIVITY

Önder BÜBERKÖKÜ

Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Finans Bilim Dalı, ORCID: 0000-0002-7140-557X

Özet

Bu çalışmada 1994 yılının Ocak ayı ile 2021 yılının Haziran ayı arasındaki dönem dikkate alınarak Türkiye, Brezilya, Rusya ve Japonya ekonomileri için reel efektif döviz kurları ile ekonomik aktivite arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Ekonomik aktiviteyi temsilen sanayi üretim endeksi kullanılmıştır. Nedensellik analizinde Breitung ve Candelon (2006) frekans alanı nedensellik testi ile Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testinden yararlanılmıştır. Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testi Rusya, Brezilya ve Japonya’da reel efektif döviz kurlarından ekonomik aktiviteye doğru tek yönlü ve istatistiki olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisinin bulunduğunu, Türkiye ekonomisi içinse değişkenler arasında geleneksel anlamlılık düzeylerinde istatistiki olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisinin söz konusu olmadığını göstermektedir. Breitung ve Candelon (2006) frekans alanı nedensellik testi sonuçlarına bakıldığında ise geleneksel anlamlılık düzeylerinde Türkiye ekonomisi için yine değişkenler arasında önemli bir nedensellik ilişkisinin söz konusu olmadığı, Brezilya ekonomisi için hem kısa hem orta hem de uzun vadede reel efektif döviz kurundan ekonomik aktiviteye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Rusya ekonomisi içinse kısa vadede değişkenler arasında istatistiki olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı, orta vadede reel efektif döviz kurundan ekonomik aktiviteye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin söz konusu olduğu, uzun vadede ise değişkenler arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin ortaya çıktığı görülmektedir. Japonya ekonomisine gelince kısa vadede ekonomik aktiviteden reel efektif döviz kuruna doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin söz konusu olduğu, orta ve uzun vadede ise reel efektif döviz kurundan ekonomik aktiviteye doğru bir nedenselliğin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Çalışma bulgularının ekonomi politikaları açısından önemli sonuçlar içerdiği düşünülmektedir. Örneğin Türkiye ekonomisinde son dönemlerde yerel para biriminde yaşanan değer kayıplarının dış talep yoluyla ekonomik aktivite üzerinde beklenen etkiyi doğuramayabileceği ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Reel Efektif Döviz Kuru, Ekonomik Aktivite, Nedensellik

Abstract

This study examines the causal relationship between real effective exchange rates and economic activity for the economies of Turkey, Brazil, Russia and Japan for the period between January 1994 and June 2021. We use the industrial production index to represent economic activity. We apply both the Breitung and Candelon (2006) frequency domain causality test and the Toda and Yamamoto (1995) causality test in the causality analysis. The

Toda and Yamamoto (1995) causality test results show a unidirectional and statistically significant causal relationship from real effective exchange rates to economic activity in Russia, Brazil and Japan, whereas there is no statistically significant causal relationship between the variables at conventional significance levels in Turkey. The results of the Breitung and Candelon (2006) frequency domain causality test indicate that while in the Turkish economy, there is no significant causal relationship between the variables at conventional levels, there is a unidirectional causal relationship from real effective exchange rates to economic activity in the short, medium and long term in the Brazilian economy. Additionally, for the Russian economy, although there is no statistically significant causal relationship between the variables in the short run, there is a unidirectional causal relationship from real effective exchange rates to economic activity in the medium run and a bidirectional causal relationship between the variables in the long run. Lastly, in the Japanese economy, the results reveal a unidirectional causal relationship from economic activity to real effective exchange rates in the short term and a causal relationship from real effective exchange rates to economic activity in the medium and long term. The findings of the study provide important implications for economic policymaking.

Keywords: Real effective exchange rate, Economic activity, Causality

1.GİRİŞ

Reel efektif döviz kurlarındaki fiyat hareketleri hem gelişmiş hem de gelişen piyasa ekonomileri üzerinde önemli derecede etkili olabilmektedir. Çünkü örneğin reel efektif döviz kurlarındaki değişimler ülke ekonomilerinin uluslararası ticaretteki rekabet üstünlüğünü artırarak ekonomik büyüme oranlarını pozitif bir şekilde etkileyebilmektedir (Kamin ve Klau, 1998; Patel, Wang ve Wei, 2019). Bu durumun aksine özellikle yüksek dış borcu bulunan, enflasyon ve dolarizasyon düzeyi yüksek olan ve üretim yapısı ithalata oldukça duyarlı olan ülke ekonomilerinde ise reel efektif döviz kurlarının azalması (bir diğer ifadeyle yerel para biriminin değer kaybetmesi) ekonomik büyüme oranlarını negatif bir şekilde etkileyebilmektedir (Krugman ve Taylor,1978; Miteza, 2006). Dolayısıyla ülke ekonomileri için istikrarlı makroekonomik büyüme oranlarına sahip olunabilmesinin temel ekonomik hedeflerden biri olduğu düşünüldüğünde reel efektif döviz kurları ile ekonomik büyüme oranları arasındaki ilişkinin incelenmesinin oldukça önemli bir konu haline geldiği ifade edilebilir. Nitekim bu öneminden dolayı da bu konu literatürde oldukça ilgi gören bir konu haline gelmiştir (Örneğin bakınız: Bagella, Becchetti ve Hasan, 2006; Eichengreen, 2007; Julian ve Jay, 2008; Sibanda, Ncwadi ve Mlambo, 2013).

Bu çalışmanın amacı Türkiye, Brezilya, Rusya ve Japonya ekonomileri için reel efektif döviz kurları ile ekonomik aktivite arasındaki nedensellik ilişkisinin Breitung ve Candelon (2006) frekans alanı nedensellik testi ile incelenmesidir. Çalışmada karşılaştırma amacıyla Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testine de yer verilmiştir. Çalışmanın literatüre iki temel katkısının olduğu ifade edilebilir. Birincisi bu çalışmada değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi dört farklı ülke ekonomisi için değişkenlere ait ulaşılabilen en uzun veri seti dikkate alınarak incelenmiştir. İkinci olarak değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi asıl olarak Breitung ve Candelon (2006) frekans alanı nedensellik testi uygulanarak incelenmiştir. Çünkü Breitung ve Candelon (2006) frekans alanı nedensellik testi Granger

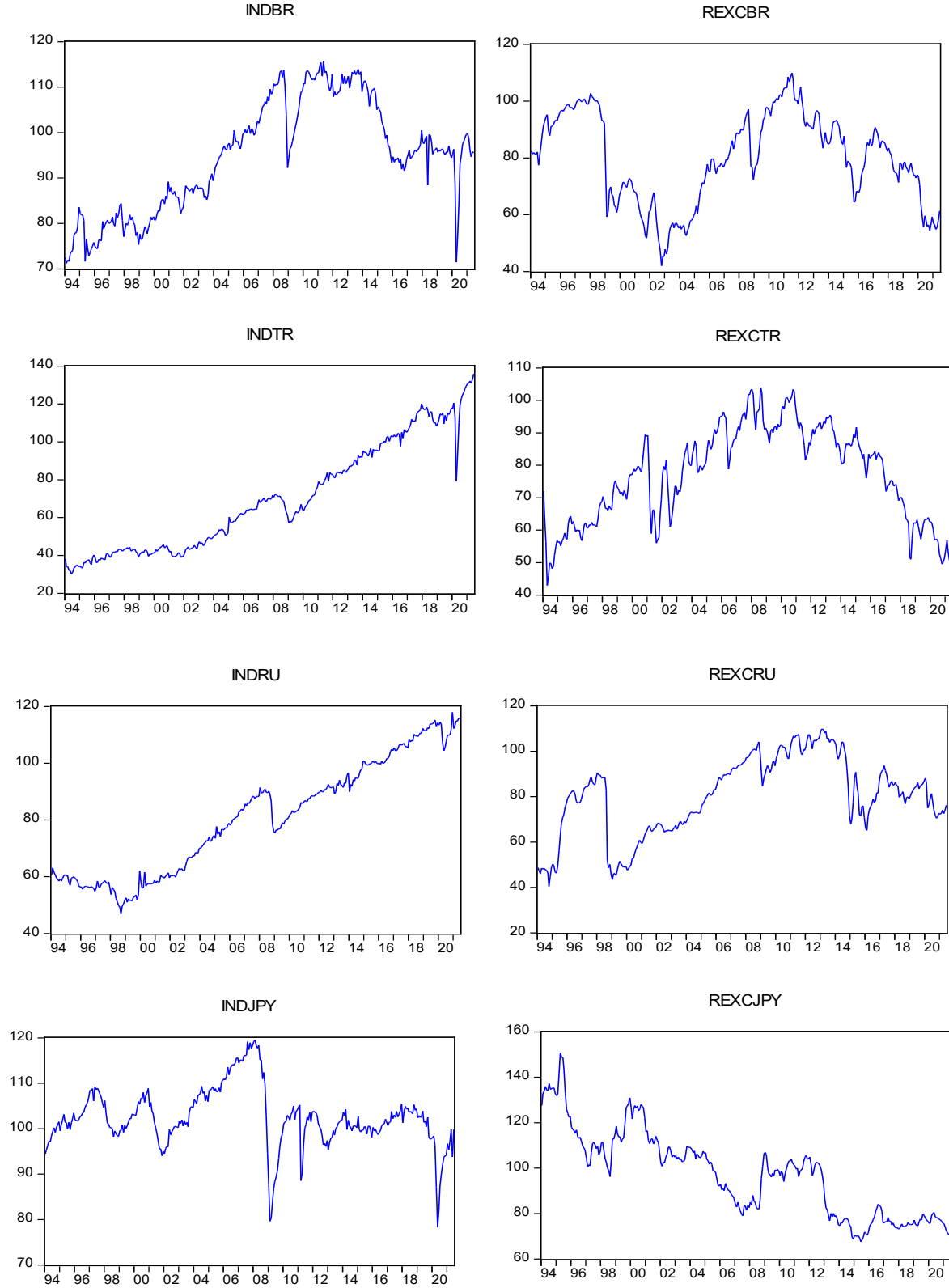
3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

nedensellik (1969) ve / veya Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testleri gibi geleneksel nedensellik testlerinin aksine değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin zamanla değişen yönü ve gücü konusunda ayrıntılı bilgiler sunabilmekte ve bu nedenle de geleneksel nedensellik testlerine göre daha doğru sonuçlar üretebilmektedir (Wei ve Guo, 2016; Joseph vd., 2014).

2. VERİ VE METODOLOJİ

Bu çalışma 1994 yılını Ocak ayı ile 2021 yılının Haziran ayı arasındaki dönemi kapsamakta ve aylık verilerden oluşmaktadır. Çalışmanın başlangıç tarihi reel efektif döviz kurlarına ait ulaşılabilen en eski tarih dikkate alınarak belirlenmiştir. Reel efektif döviz kurlarına ait veriler BIS (Bank for International Settlements) veri tabanından (<https://www.bis.org/statistics/eer.htm>) temin edilmiştir. Ekonomik aktiviteyi temsilen diğerlerinin yanı sıra Ozcelebi ve Yıldırım'ın (2011) çalışmalarında olduğu gibi sanayi üretim endekslerinden yararlanılmıştır. Sanayi üretim endekslerine ait veriler OECD veri tabanından temin edilmiştir (<https://data.oecd.org/industry/industrial-production.htm>). Çalışmada kullanılan değişkenler Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Değişkenlerin İncelenen Dönem İçin Genel Seyri (Logaritması Alınmamış Doğal Seriler)

Nedensellik analizlerinde öncelikle Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testinden yararlanılmıştır. Daha sonra ise çalışmanın ana konusunu teşkil eden Breitung ve Candelon

(2006) frekans alanı nedensellik testine ait sonuçlara yer verilmiştir. Breitung ve Candelon (2006) frekans alanı nedensellik testi uygulanırken de Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testinin teorik altyapısı kullanılarak uygulanmıştır. Tüm nedensellik analizlerinde değişkenlerin logaritmik değerleri kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Değişkenlere uygulanan ADF (Augmented-Dickey Fuller) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testi sonuçları Tablo 1’de sunulmuştur. Sonuçlar incelendiğinde her iki birim kök testine göre de Japonya ekonomisine ait sanayi üretim endeksinin %10 anlamlılık düzeyinde I(0) olduğu, reel efektif döviz kurunun ise her durumda I(1) çıktığı anlaşılmaktadır. Rusya ekonomisine bakıldığında PP birim kök testinin her durumda hem sanayi üretim endeksinin hem de reel efektif döviz kurunun I(1) olduğu sonucuna işaret ettiği, ADF birim kök testinin ise trendli model yapısı (C&T) dikkate alındığında benzer bir sonuca işaret etmekle birlikte, trendsiz model yapısı (C) yapısı dikkate alındığında reel efektif döviz kurunun %10 anlamlılık düzeyinde I(0) olduğu sonucuna işaret ettiği anlaşılmaktadır.

Tablo 1. ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları

	ADF		PP	
	C&T	C	C&T	C
Düzye				
INDBR	0.7212	0.2540	0.6313	0.2373
INDJP	0.0569**	0.0202*	0.0169*	0.0051*
INDRU	0.1699	0.9456	0.1406	0.9482
INDTR	0.1366	0.9182	0.0010*	0.9753
REXCBR	0.6623	0.3455	0.6390	0.3252
REXCJP	0.3006	0.6046	0.1642	0.6563
REXCRU	0.3009	0.0709**	0.6168	0.1812
REXCTR	0.9175	0.4840	0.9492	0.6212
Birinci fark				
INDBR	0.0000*	0.0000*	0.0000*	0.0000*
INDJP	-	-	-	-
INDRU	0.0001*	0.0001*	0.0000*	0.0000*
INDTR	0.0000*	0.0000*	-	0.0000*
REXCBR	0.0000*	0.0000*	0.0000*	0.0000*
REXCJP	0.0000*	0.0000*	0.0000*	0.0000*
REXCRU	0.0000*	-	0.0000*	0.0000*
REXCTR	0.0000*	0.0000*	0.0000*	0.0000*

*,** sırasıyla %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Verilen değerler olasılık değerleridir. ADF için maksimum gecikme uzunluğu 12 olacak şekilde optimal gecikme uzunluğu MAIC ile belirlenmiştir.

Türkiye ekonomisine ait sonuçlar incelendiğinde ADF biim kök testi sonuçlarına göre her iki değişkenin de I(1) çıktığı, fakat PP birim kök testi kapsamında sanayi üretim endeksine trendli model yapısı uygulandığında sanayi üretim endeksinin I(0) çıktığı anlaşılmaktadır. Diğer tüm ülke ekonomileri içinse her durumda her iki değişkenin de I(1) oldukları anlaşılmaktadır. Tüm bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde bulguların Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testinin kullanılmasını desteklediği ifade edilebilir. Ayrıca bu bulguların Breitung ve Candelon (2006) frekans alanı nedensellik testi uygulanırken Toda ve

Yamamoto (1995) nedensellik testinin teorik altyapısı dikkate alınarak uygulanmasını da desteklediği görülmektedir. Çünkü bilindiği gibi, Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testi I(1) ve I(0) olan değişkenleri birlikte modelleyebilmektedir.

Fakat nedensellik testleri uygulanmadan önce otokorelasyon sorununu gideren optimal gecikme uzunluklarının belirlenmesi gerekmektedir. Çalışmada bu amaçla AIC kriterinden yararlanılmış ve elde edilen bulgular Tablo 2’de sunulmuştur. Bulgular incelendiğinde %5 anlamlılık düzeyinde 12gecikmeye kadar otokorelasyon sorununun giderildiği görülmektedir.

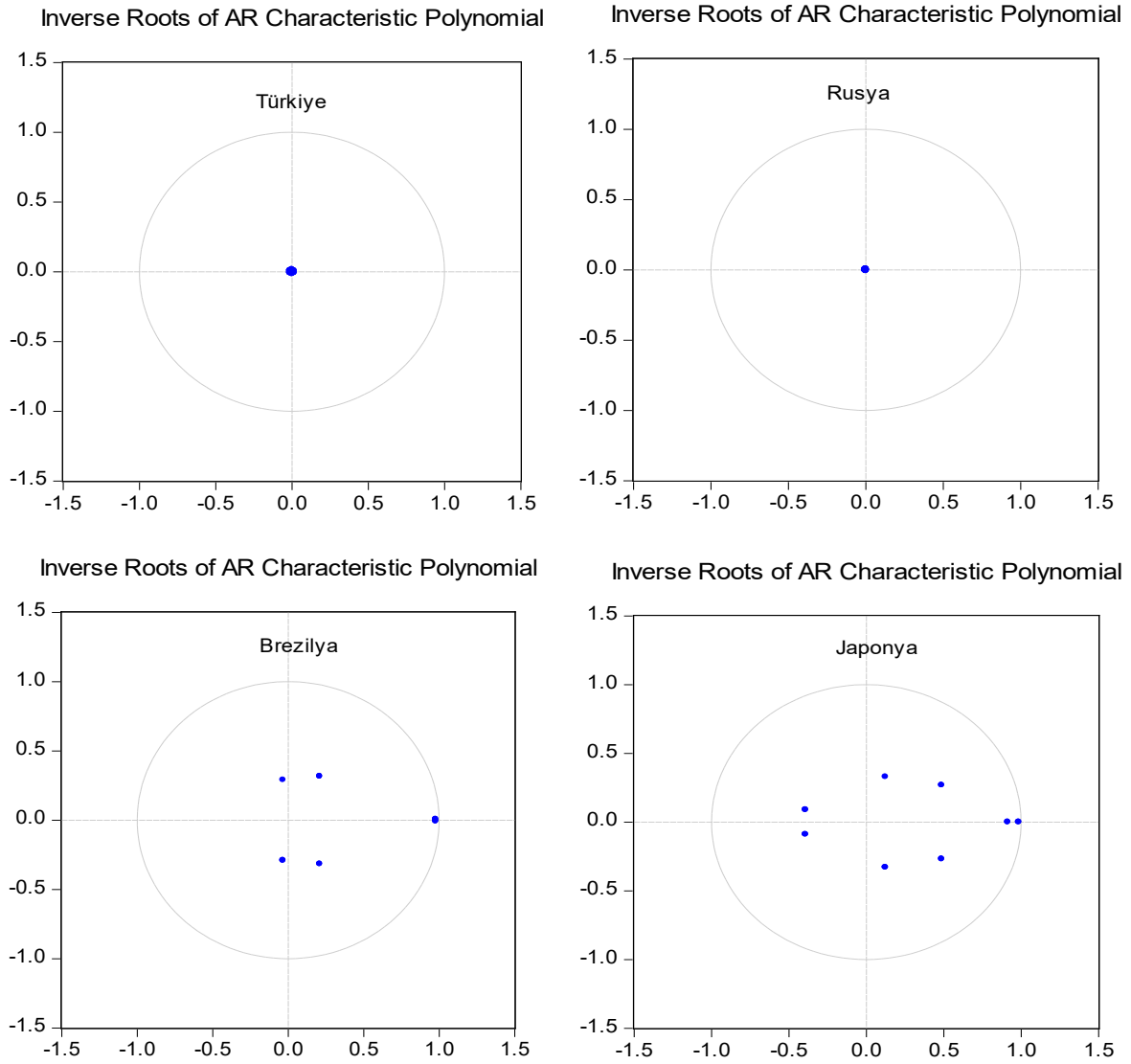
Tablo 2. LM Otokorelasyon Testi Sonuçları

Gecikme uzunluğu	Türkiye, $\zeta=6$	Brezilya, $\zeta=3$	Rusya, $\zeta=5$	Japonya, $\zeta=4$
$\Delta=1$	0.3908	0.3516	0.3592	0.4291
$\Delta=2$	0.9059	0.9372	0.8000	0.0820
$\Delta=3$	0.3391	0.3515	0.4677	0.1828
$\Delta=4$	0.0841	0.8066	0.3369	0.6726
$\Delta=5$	0.7517	0.1294	0.5174	0.0581
$\Delta=6$	0.3004	0.9799	0.6306	0.2492
$\Delta=7$	0.7365	0.8626	0.6521	0.9813
$\Delta=8$	0.4482	0.4372	0.4540	0.4851
$\Delta=9$	0.6625	0.6056	0.0907	0.2070
$\Delta=10$	0.3494	0.3973	0.5672	0.8061
$\Delta=11$	0.9458	0.6702	0.3594	0.0506
$\Delta=12$	0.9520	0.5925	0.0592	0.2467

*, %5 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. Verilen değerler olasılık değerleridir. Δ , otokorelasyon testinin uygulandığı gecikme uzunluğunu; ζ , optimal gecikme uzunluğunu göstermektedir. Maksimum gecikme uzunluğu 12 olacak şekilde optimal gecikme uzunluğu AIC kriteri ile belirlenmiş, AIC ile belirlenen optimal gecikme uzunluğu otokorelasyon sorununu gideremediğinde gecikme uzunluğu otokorelasyon sorunu giderilene kadar birer birer artırılmıştır.

Ayrıca Şekil 2’de sunulan istikrarlılık testi sonuçlarına bakıldığında da modellerin istikrarlılık koşulunu da sağladıkları görülmektedir. Çünkü her durumda AR karakteristik polinomunun ters kökleri birim çember içerisinde yer almaktadır. Tüm bu bulgular kapsamında ilgili optimal gecikme uzunlukları dikkate alınarak uygulanan Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testine ait sonuçlar Tablo 3’te sunulmuştur. Bulgular incelendiğinde Türkiye ekonomisi için reel efektif döviz kuru ile sanayi üretim endeksi arasında geleneksel anlamlılık düzeylerinde istatistiki olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisinin olmadığı anlaşılmaktadır. Brezilya, Rusya ve Japonya ekonomileri içinse reel efektif döviz kurlarından sanayi üretim endekslerine doğru tek yönlü ve istatistiki olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisinin söz konusu olduğu görülmektedir.

Şekil 2. İstikrarlılık Testi Sonuçları

Tablo 3. Toda ve Yamamoto (1995) Nedensellik Testi Sonuçları

	Ki-Kare test istatistiği	Olasılık
Ho: REXCTR $\neq$ $\rightarrow$ INDTR	3.893125	0.6911
Ho: INDTR $\neq$ $\rightarrow$ REXCTR	5.580590	0.4718
Ho: REXCRU $\neq$ $\rightarrow$ INDRU	10.80299**	0.0554
Ho : INDRU $\neq$ $\rightarrow$ REXCRU	8.506318	0.1305
Ho: REXCBR $\neq$ $\rightarrow$ INDBR	11.95419*	0.0075
Ho: INDBR $\neq$ $\rightarrow$ REXCBR	0.961164	0.8106
Ho: REXCJP $\neq$ $\rightarrow$ INDJP	14.59722*	0.0056
Ho : INDJP $\neq$ $\rightarrow$ REXCJP	6.924900	0.1399

*,** sırasıyla %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. " $\neq$ $\rightarrow$ " simgesi ilk değişkenden ikinci değişkene doğru bir nedensellik ilişkisinin olmadığını ifade etmektedir.

Daha ayrıntılı bulgulara ulaşmak amacıyla uygulanan Breitung ve Candelon (2006) frekans alanı nedensellik testine ait bulgular kısa, orta ve uzun vadeli nedensellik ilişkisini temsil eden bazı frekans değerleri için Tablo 4'te, tüm frekans değerleri içinse Şekil 3, 4, 5 ve

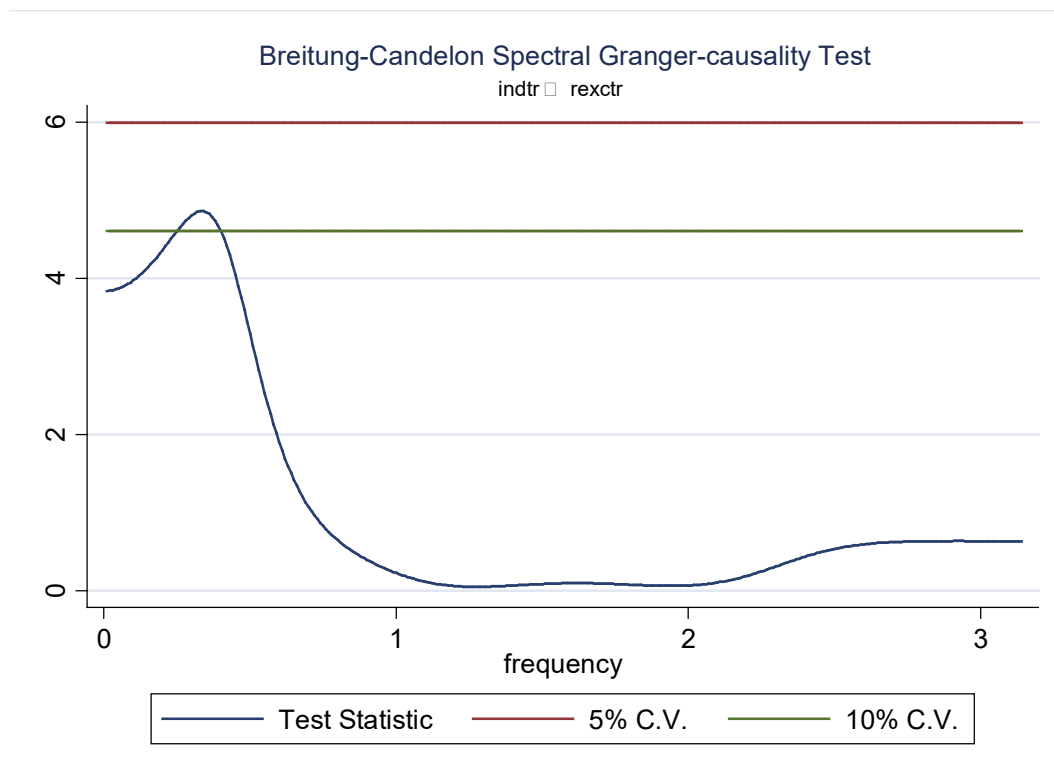
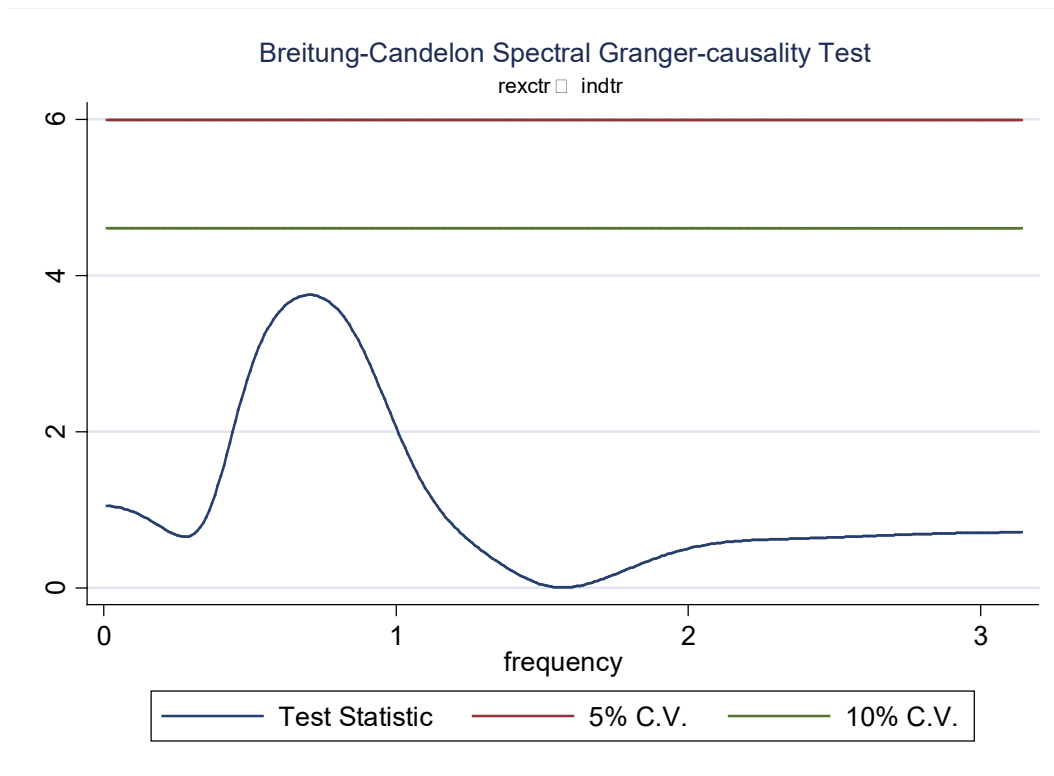
6'da sunulmuştur. Türkiye ekonomisi için elde edilen bulgular incelendiğinde Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testinde olduğu gibi Breitung ve Candelon (2006) frekans alanı nedensellik testinin de ne kısa ne orta ne de uzun vadede değişkenler arasında istatistiki olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisinin olmadığı sonucuna işaret ettiği görülmektedir. Rusya ekonomisi için elde edilen bulgular incelendiğinde kısa vadede değişkenler arasında istatistiki olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı, orta vadede %5 anlamlılık düzeyinde reel efektif döviz kurlarından sanayi üretim endeksine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin ortaya çıktığı, uzun vadede ise değişkenler arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Breitung ve Candelon (2006) Frekans Alanı Nedensellik Testi Sonuçları

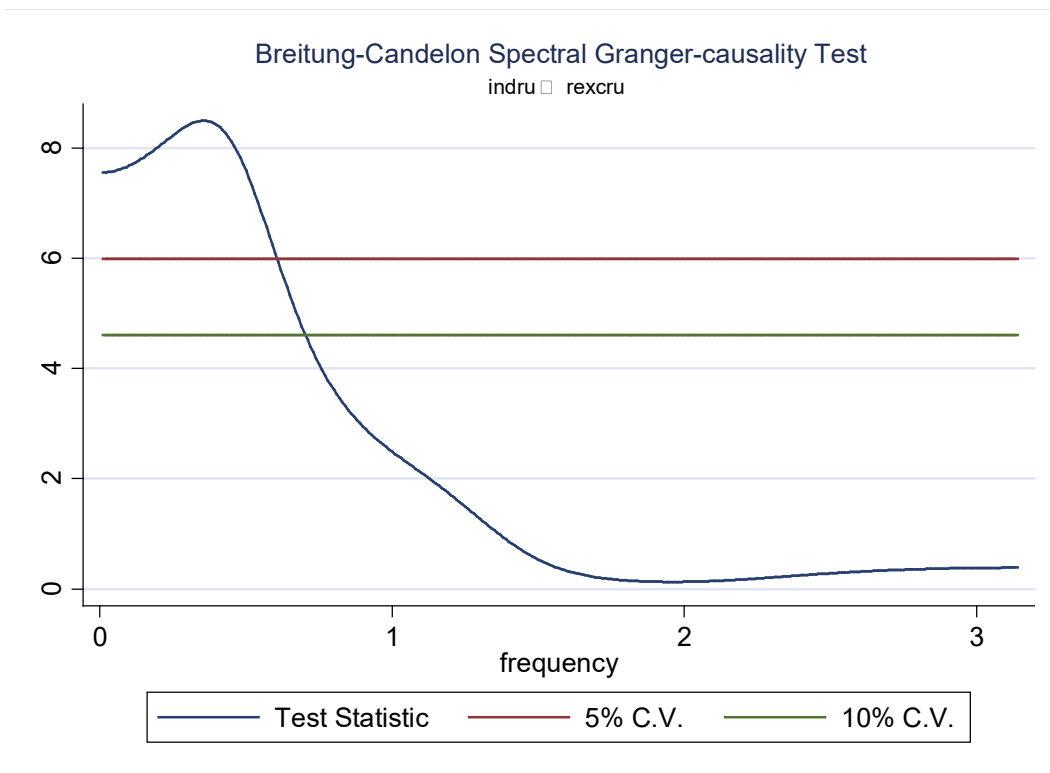
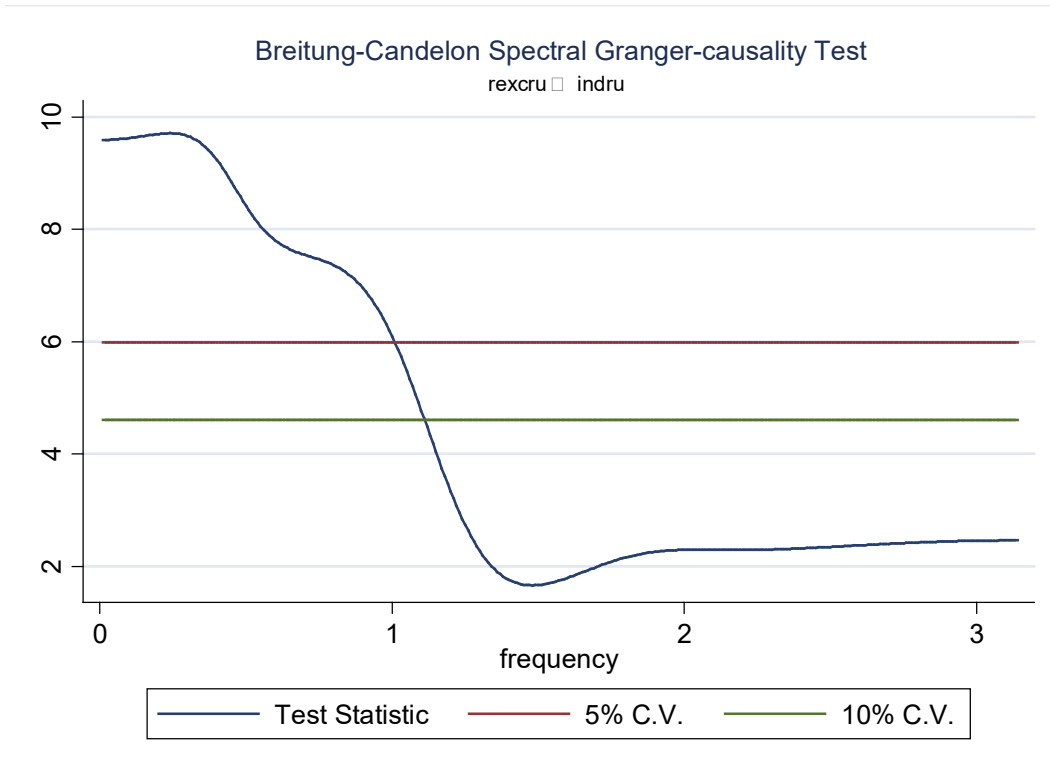
Kısa vade / Türkiye	Ho: REXC $\neq$ $\rightarrow$ IND	Ho: IND $\neq$ $\rightarrow$ REXC
$\omega = 2.5$	0.6433[0.7250]	0.5321[0.7664]
$\omega = 2$	0.5009[0.7785]	0.0637[0.9686]
Orta vade / Türkiye		
$\omega = 1.5$	0.0382[0.9811]	0.0825[0.9596]
$\omega = 1$	2.0527[0.3583]	0.2241[0.8940]
Uzun vade / Türkiye		
$\omega = 0.5$	2.7783[0.2493]	3.2880[0.1932]
$\omega = 0.1$	0.9700[0.6157]	3.9706[0.1373]
	Ho: REXC $\neq$ $\rightarrow$ IND	Ho: IND $\neq$ $\rightarrow$ REXC
Kısa vade / Rusya		
$\omega = 2.5$	2.3431[0.3099]	0.2820[0.8685]
$\omega = 2$	2.2903[0.3182]	0.1294[0.9374]
Orta vade / Rusya		
$\omega = 1.5$	1.6633[0.4353]	0.5341[0.7656]
$\omega = 1$	6.0940*[0.0475]	2.4914[0.2877]
Uzun vade / Rusya		
$\omega = 0.5$	8.4176*[0.0149]	7.5873*[0.0225]
$\omega = 0.1$	9.6252*[0.0081]	7.6805*[0.0215]
	Ho: REXC $\neq$ $\rightarrow$ IND	Ho: IND $\neq$ $\rightarrow$ REXC
Kısa vade / Brezilya		
$\omega = 2.5$	10.1051*[0.0064]	0.9320[0.6275]
$\omega = 2$	9.7262*[0.0077]	0.8973[0.6385]
Orta vade / Brezilya		
$\omega = 1.5$	8.6612*[0.0132]	0.7558[0.6853]
$\omega = 1$	5.6096**[0.0605]	0.2642[0.8762]
Uzun vade / Brezilya		
$\omega = 0.5$	6.9286*[0.0313]	0.1500[0.9277]
$\omega = 0.1$	9.1736*[0.0102]	0.2706[0.8735]
	Ho: REXC $\neq$ $\rightarrow$ IND	Ho: IND $\neq$ $\rightarrow$ REXC
Kısa vade / Japonya		
$\omega = 2.5$	2.0500[0.3588]	6.0810*[0.0478]
$\omega = 2$	1.5129[0.4693]	5.9675**[0.0506]
Orta vade / Japonya		
$\omega = 1.5$	4.5448[0.1031]	2.6851[0.2612]
$\omega = 1$	6.1332*[0.0466]	0.3262[0.8495]
Uzun vade / Japonya		
$\omega = 0.5$	5.7755**[0.0557]	0.5608[0.7555]
$\omega = 0.1$	12.4354*[0.0020]	1.0813[0.5824]

*,** sırasıyla %5 ve %10 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. Köşeli parantez içerisindeki değerler olasılık değerleridir.

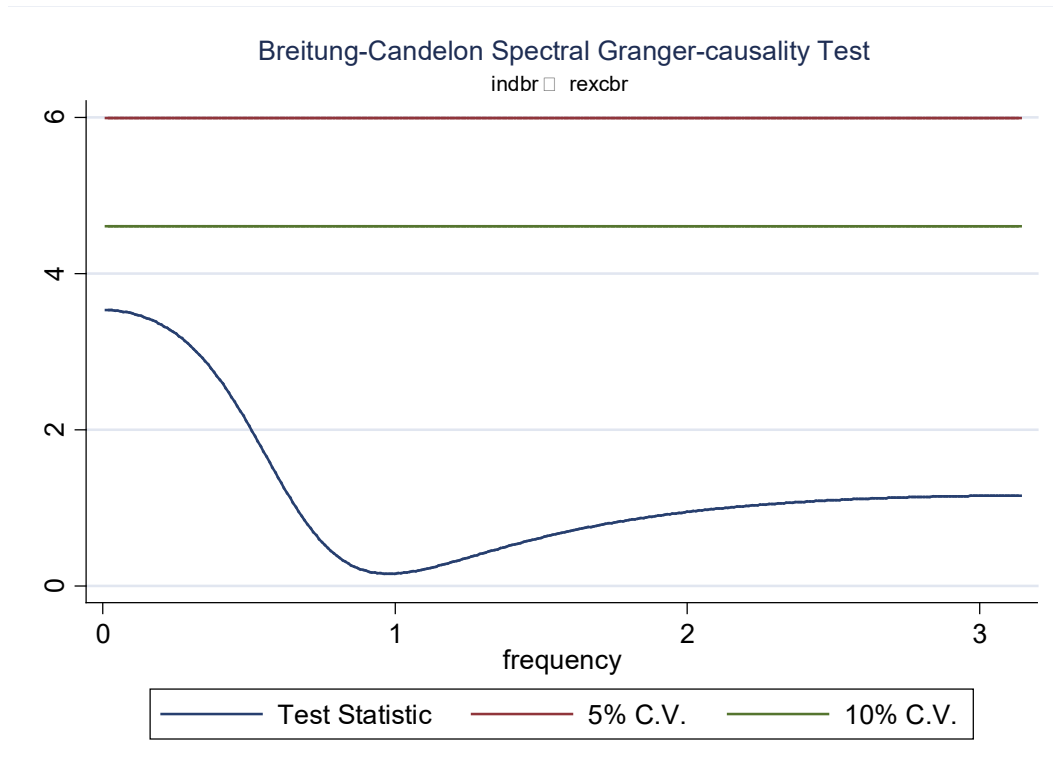
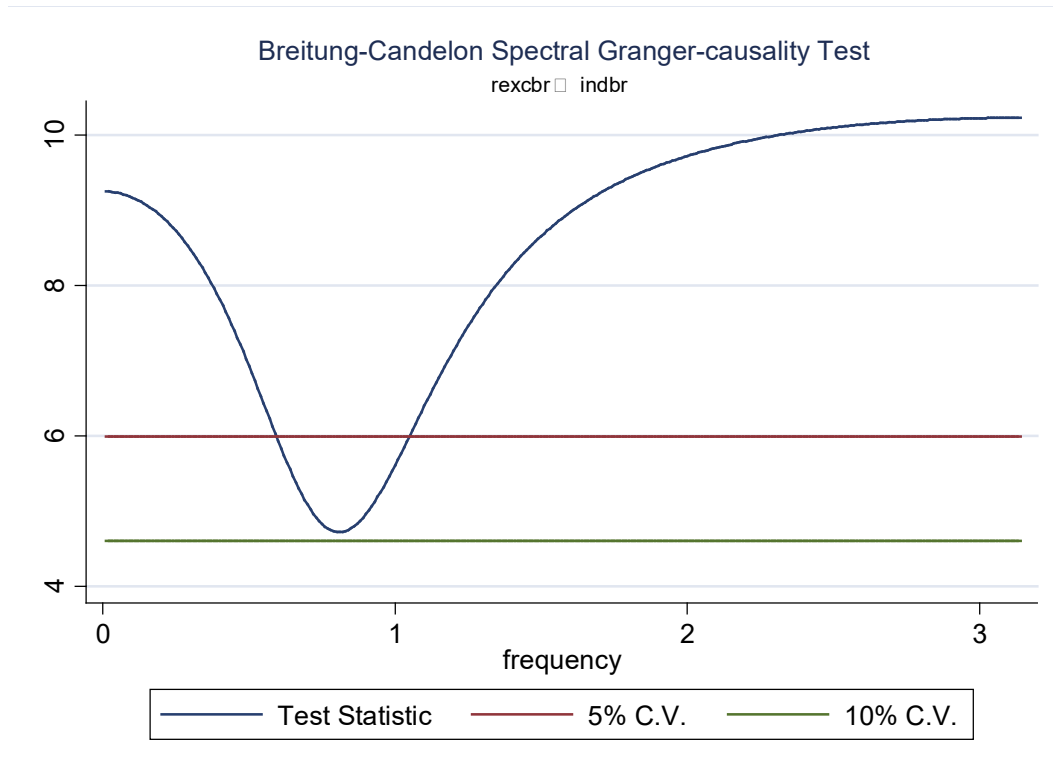
Şekil 3. Breitung ve Candelon (2006) Frekans Alanı Nedensellik Testi Sonuçları (Türkiye)

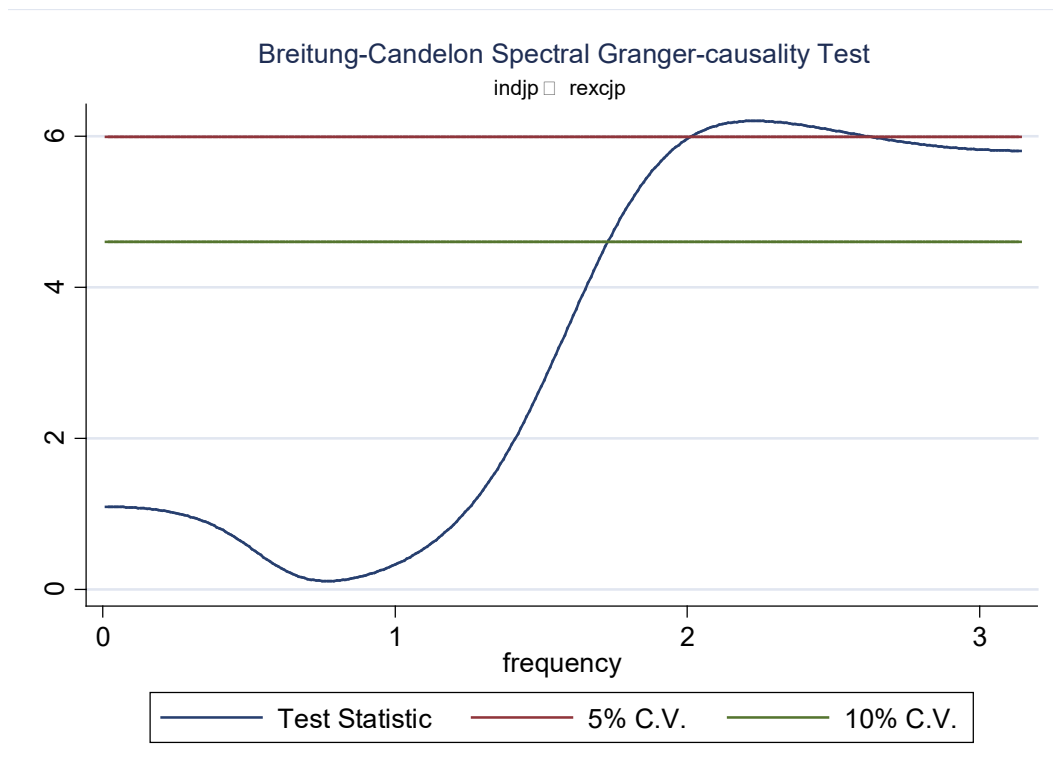
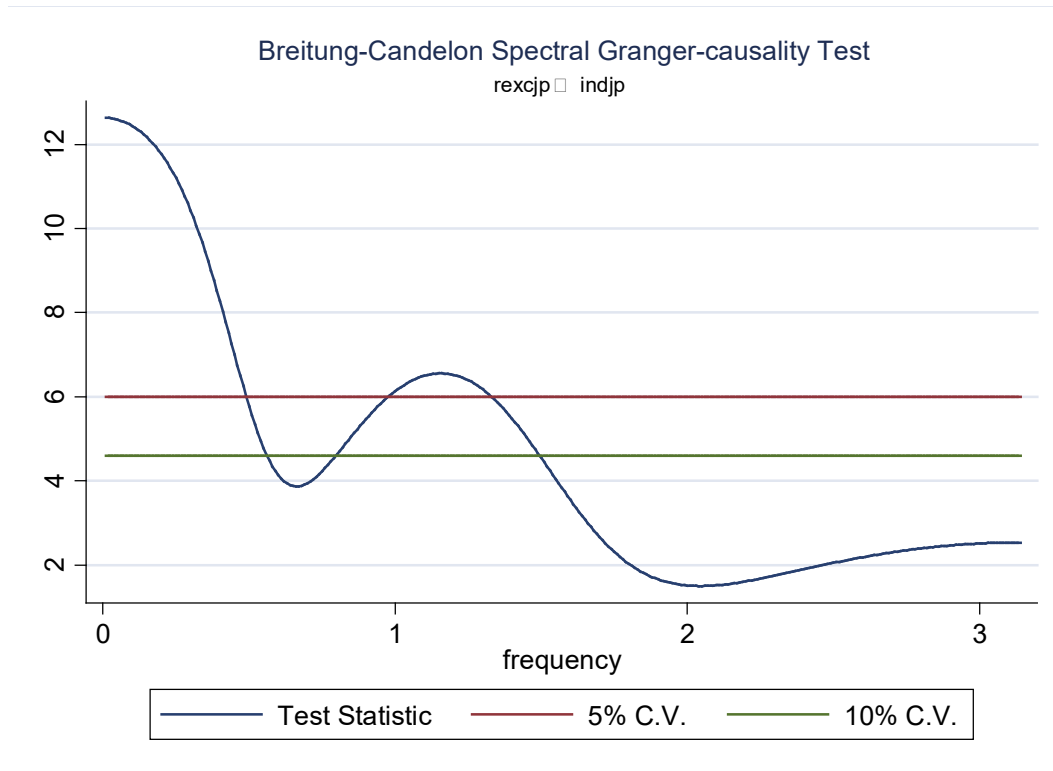
Şekil 4. Breitung ve Candelon (2006) Frekans Alanı Nedensellik Testi Sonuçları (Rusya)

Şekil 5. Breitung ve Candelon (2006) Frekans Alanı Nedensellik Testi Sonuçları (Brezilya)

Şekil 6. Breitung ve Candelon (2006) Frekans Alanı Nedensellik Testi Sonuçları (Japonya)

Brezilya ekonomisi için elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde hem kısa hem orta hem de uzun vadede reel efektif döviz kurundan sanayi üretim endeksine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin söz konusu olduğu görülmektedir. Japonya ekonomisine bakıldığında ise sanayi üretim endeksinden reel efektif döviz kuruna doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin söz konusu olduğu, orta ve uzun vadede ise reel efektif döviz kurundan sanayi üretim endeksine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

4.DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada Breitung ve Candelon (2006) frekans alanı nedensellik testi ile Toda ve Yamamoto (1995) zaman alanı nedensellik testi kullanılarak Türkiye, Brezilya, Rusya ve Japonya ekonomileri için reel efektif döviz kurları ile ekonomik aktivite arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testine ait sonuçlar Türkiye ekonomisi için değişkenler arasında istatistiki olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi olmadığı, Rusya, Brezilya ve Japonya ekonomileri içinse reel efektif döviz kurlarından ekonomik aktiviteye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin söz konusu olduğu sonucuna işaret etmektedir. Breitung ve Candelon (2006) frekans alanı nedensellik testi sonuçlarına bakıldığında Türkiye ekonomisi için değişkenler arasında önemli bir nedensellik ilişkisinin söz konusu olmadığı, Brezilya ekonomisi için hem kısa hem orta hem de uzun vadede reel efektif döviz kurundan ekonomik aktiviteye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin söz konusu olduğu, Rusya ekonomisi için kısa vadede değişkenler arasında istatistiki olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunmamakla birlikte, orta vadede reel efektif döviz kurundan ekonomik aktiviteye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin söz konusu olduğu, uzun vadede ise değişkenler arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Japonya ekonomisi içinse kısa vadede ekonomik aktiviteden reel efektif döviz kuruna doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin söz konusu olduğu, orta ve uzun vadede ise reel efektif döviz kurundan ekonomik aktiviteye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin ülkeler arasında farklılık göstermesi çeşitli nedenlerden kaynaklanmış olabilir. Örneğin, ülkelerin ekonomik yapılarının farklı olması, dış ticaret işlemlerinin toplam üretim içerisindeki payı, reel ve /veya finansal sektör kuruluşlarının kur riskini hedge edip etmedikleri, dış ticarete konu olan ürünlerin ikame edilebilirliği, ülke ekonomilerinin küresel ticaretteki rekabet üstünlüğü gibi faktörler değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin ülkeden ülkeye değişiklik göstermesine yol açmış olabilir. Fakat Türkiye ekonomisi dışındaki tüm ülke ekonomilerinde reel efektif döviz kurlarındaki değişimlerin ekonomik aktivite üzerinde hem orta hem de uzun vadede güçlü etkilerinin olabileceği anlaşılmaktadır. Bu durum şöyle açıklanabilir: Daha önce de ifade edildiği gibi ülke ekonomilerinin yerel para birimlerinin değer kaybetmesinin dış ticaret kanalıyla ekonomik aktiviteyi etkilemesi beklenmektedir. Fakat Türkiye ekonomisinde ihracat içerisinde ithal edilen ürünlerin önemli bir ağırlığının bulunması, diğer ekonomilere nazaran daha yüksek bir enflasyon ve dış borç düzeyine sahip olması ve Rusya ve Brezilya

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

ekonomilerinin aksine önemli oranda emtia ihraç eden bir ekonomi olmaması bu etkinin ortaya çıkmasını engelliyor ve / veya geciktiriyor olabilir.

Çalışma bulgularının uygulamaya dönük sonuçlarına bakıldığında Türkiye ekonomisinde yerel para birimindeki olası değer kayıpları sonrasında ekonomik aktivitede özellikle dış talep yoluyla bir canlanmanın söz konusu olabilmesi için politika yapıcıların enflasyon, dolarizasyon ve dış borç düzeylerinin düşürülmesine ve ihracat içerisinde ithalatın payının azaltılmasına dönük ekonomi politikaları uygulamaları gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Bagella, M., Becchetti, L., Hasan, I. (2016), “Real Effective Exchange Rate Volatility And Growth: A Framework To Measure Advantages Of Flexibility Vs. Costs Of Volatility”, *Journal of Banking & Finance* 30: 1149–1169
- Bank for International Settlements (2009) “Effective Exchange Rate Indices” 22 Eylül 2021 tarihinde <https://www.bis.org/statistics/eer.htm> adresinden erişildi.
- Breitung, J., Candelon, B. (2006), “Testing for Short-And Long-Run Causality: A Frequency-Domain Approach”, *Journal of Econometrics* 132(2): 363-378.
- Dickey, D., Fuller, W. (1979), “Distribution of the Estimators For Autoregressive Time Series with Unit Root”, *Journal of the American Statistical Association* 74: 427-431.
- Eichengreen, B. (2007), “The Real Exchange Rate And Economic Growth”, *Social And Economic Studies*, 56(4): 7-20.
- Granger, C.W.J (1969), “Investigating Causal Relations by Econometrics Models and Cross Spectral Methods”, *Econometrica* 37: 424-438.
- Joseph, A., Sisodia, G., Tiwari, A.K. (2014), “A Frequency Domain Causality Investigation Between Futures And Spot Prices of Indian Commodity Markets”, *Economic Modelling* 40: 250-258.
- Julian di G., Jay C.S. (2008), “The Impact of Foreign Interest Rates on the Economy: The Role of the Exchange Rate Regime”, *Journal of International Economics* 74: 341-361.
- Kamin, S.B. ve Klau, M. (1998), “Some Multi-Country Evidence On The Effects Of Real Exchange Rates On Output”, Board of Governors of the Federal Reserve System, *International Finance Discussion Papers Number 611*: 1-18.
- Krugman, P., Taylor, T. (1978), “Contractionary Effects of Devaluation”, *Journal of International Economics* 8(4): 445-56.
- Miteza, I. (2006), “Exchange Rates And Non-Linear Dynamics In Output: Evidence From Bulgaria”, *Journal of Economics and Business* IX(1), 91-115.
- OECD (2021), “Industrial Production (Indicator)”, doi: 10.1787/39121c55-en. 22 Eylül 2021 tarihinde (<https://data.oecd.org/industry/industrial-production.htm>) adresinden temin edilmiştir.
- Ozcelebi, O., Yıldırım, N.(2011), “Revisiting the relationship between Exchange Rates and Output Within SVAR Blanchard -Quah Framework: Empirical Evidence From Turkey, Germany and Russia”, *Economic And Business Review* 13(3): 179-198.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

- Patel, N., Wang, Z., Wei, S.-J. (2019), “Global Value Chains And Effective Exchange Rates At The Country-Sector Level”, NBER Working Paper Series 20236: 1-92.
- Phillips, P. C.B., Perron, P. (1988), “Testing For A Unit Root in Time Series Regression”, *Biometrika*, 75(2), 335–346.
- Sibanda, K., Newadi, R., Mlambo, C. (2013), “Investigating the Impacts of Real Exchange Rates on Economic Growth: A Case study of South Africa”, *Mediterranean Journal of Social Sciences* 4(13): 261-274.
- Toda, H.Y., Yamamoto, T. (1995), “Statistical Inference in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Processes”, *Journal of Econometrics* 66: 225-250.
- Wei, Y., Guo, X. (2016), “An Empirical Analysis of the Relationship Between Oil Prices and the Chinese Macro-Economy”, *Energy Economics*, 56: 88-100.

COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE PORTFÖY OPTİMİZASYON MODELLERİNİN PERFORMANSLARININ ANALİZİ: ABD SAĞLIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

PERFORMANCE OF PORTFOLIO OPTIMISATION MODELS IN THE COVID-19 PANDEMIC PERIOD: AN ANALYSIS OF FIRMS OPERATING IN THE US HEALTHCARE SECTOR

Önder BÜBERKÖKÜ

Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Finans Bilim Dalı

ORCID: 0000-0002-7140-557X

Özet

Bu çalışmada Covid-19 pandemi sürecinde ABD sağlık sektöründe faaliyet gösteren 10 adet şirketin hisse senetleri dikkate alınarak alternatif portföy optimizasyon yöntemlerinin performansları karşılaştırılmıştır. Çalışma 2020 yılının Ocak ayı ile 2021 yılının Ağustos ayı arasındaki dönemi kapsamakta ve aylık verilerden oluşmaktadır. Çalışmada Kelly kriteri, koşullu riske maruz değer (Conditional value-at-risk, CVaR) yöntemi, Sharpe rasyosu, risk paritesi ve minimum varyans yaklaşımından oluşan beş farklı portföy optimizasyon yönteminin performansları karşılaştırılmıştır. Analizlerde birer portföy risk ölçütü olarak standart sapma, maksimum düşüş oranı (maximum drawdown) ve tarihi simülasyon yöntemine dayalı riske maruz değer yöntemlerine yer verilmiştir. Optimal portföylerin performanslarının analizinde ise Jensen (alfa) kriteri ile birlikte Sortino rasyosu, Treynor rasyosu, Bilgi rasyosu ve Sharpe rasyosundan yararlanılmıştır. Çalışma bulguları incelenen dönemde en yüksek getiri oranını Kelly kriterine dayalı olarak oluşturulan portföyün sunduğunu, ardından ise Sharpe rasyosu dikkate alınarak oluşturulan portföyün geldiğini, fakat standart sapma parametresine göre de Kelly kriterinin en riskli portföyü oluşturduğu, ardından ise koşullu riske maruz değer yöntemi ile Sharpe rasyosuna dayalı olarak oluşturulan portföylerin geldiği sonucuna işaret etmektedir. En uygun yöntemi belirlemek için ilgili portföy performans ölçütleri dikkate alındığında da Covid-19 pandemi sürecinde en iyi performansı Sharpe rasyosu dikkate alınarak oluşturulan portföyün sergilediği, ardından Kelly kriteri dikkate alınarak oluşturulan portföyün geldiği, en kötü performansı ise minimum varyans yaklaşımına dayalı olarak oluşturulan portföyün sergilediği görülmektedir. Çalışma bulgularının özellikle uluslararası yatırımcılar açısından devam eden Covid-19 pandemi sürecinde uygulamaya dönük önemli sonuçlar içerdiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 Pandemi Süreci, ABD Sağlık Sektörü, Portföy Optimizasyon Yöntemleri

Abstract

This study compares the performances of five alternative portfolio optimisation methods (risk parity, Kelly criterion, conditional value-at-risk method, Sharpe ratio and minimum variance approach) considering the stocks of 10 companies operating in the US healthcare sector during the COVID-19 pandemic using monthly data. We use the standard

deviation, maximum drawdown and value-at-risk methods as portfolio risk criteria in the analysis. To analyse the performances of the optimal portfolios, we apply the Jensen (alpha) criterion along with the Sortino ratio, Treynor ratio, information ratio and Sharpe ratio. The findings of the study show that the portfolio constructed by the Kelly criterion offers the highest return rate, followed by the portfolio constructed by the Sharpe ratio. However, according to the standard deviation parameter, the Kelly criterion creates the riskiest portfolio, followed by the conditional value-at-risk method and Sharpe ratio. Considering the relevant portfolio performance criteria to determine the most appropriate method, we find that the portfolio created by considering the Sharpe ratio performs the best during the COVID-19 pandemic, followed by the portfolio created by considering the Kelly criterion, However, the portfolio created based on the minimum variance approach performs the worst. The findings of the study provide important practical implications for international investors, especially in the ongoing COVID-19 pandemic period.

Keywords: COVID-19 Pandemic Period, US Healthcare Sector, Portfolio Optimisation Methods

1.GİRİŞ

Finansal sistemin giderek küreselleşmesinin yatırımcılar açısından doğru yatırım kararlarının verilmesini zorlaştıran bir unsur olduğu ifade edilebilir. Çünkü, çeşitli ülke ekonomilerinin finansal piyasaları arasındaki etkileşimin giderek artması yatırımcıların fiyatlama davranışları üzerinde etkili olan bilgi setinin de genişlemesi sonucunu doğurabilmektedir. Bu sürece Covid-19 salgını gibi küresel gelişmelerin eklenmesinin de fon yönetimini çok daha karmaşık bir yapıya dönüştürdüğü ifade edilebilir. Bu nedenle hem literatürde hem de uygulamada portföy optimizasyon yöntemlerinden yaygın bir şekilde yararlanılmaktadır.

Bu açıklamalar ışığında bu çalışmada Covid-19 pandemi sürecinde ABD sağlık sektöründe faaliyet gösteren 10 adet şirketin hisse senetleri dikkate alınarak alternatif portföy optimizasyon yöntemlerinin performansları incelenmiştir. Çalışmanın literatüre temel katkıları şu şekilde ifade edilebilir: Öncelikle bu çalışmada beş farklı portföy optimizasyon yönteminin performansı Covid-19 pandemi dönemi dikkate alınarak ABD sağlık sektöründe faaliyet gösteren önde gelen firmalar için incelenmiştir. Ayrıca bu çalışmada uluslar arası literatürde oldukça ilgi görmelerine rağmen ulusal yazında henüz oldukça sınırlı sayıda çalışmada kullanılan risk paritesi, Kelly kriteri ve koşullu riske maruz değer yöntemlerine de yer verilmiştir.

2. VERİ VE METODOLOJİ

2.1. Veri

Portföy optimizasyon analizlerinde ABD sağlık sektöründe faaliyet gösteren 10 adet şirkete ait ayrıntılı bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur. İlgili şirketlerin hisse senetlerine ve piyasa portföyünü temsilen kullanılan S&P500 endeksine ait veriler finance yahoo web sitesinden (<https://finance.yahoo.com>), risksiz faiz oranlarına ait veriler ise FED (Federal Reserve Bank, FED) veri tabanından (<https://www.federalreserve.gov/data.htm>) temin edilmiştir. Çalışma 2020 yılının Ocak ayı ile 2021 yılının Ağustos ayı arasındaki dönemi

kapsamakta ve aylık verilerden oluşmaktadır. Çalışmanın başlangıç tarihinin bu şekilde belirlenmiş olmasının temel nedeni Euronews verilerine göre ABD’de ilk Covid-19 vakasının 2020 yılının Ocak ayında görülmüş olmasıdır.

Tablo 1. Portföy Optimizasyon Analizlerinde Dahil Edilen Şirketler

Sembol	Firma
JNJ	Johnson & Johnson
UNH	UnitedHealth Group Incorporated
PFE	Pfizer Inc.
ABT	Abbott Laboratories
TMO	Thermo Fisher Scientific Inc.
DHR	Danaher Corporation
ABBV	AbbVie, Inc.
LLY	Eli Lilly and Company
MRK	Merck& Co., Inc.
MDT	Medrotonic Pic

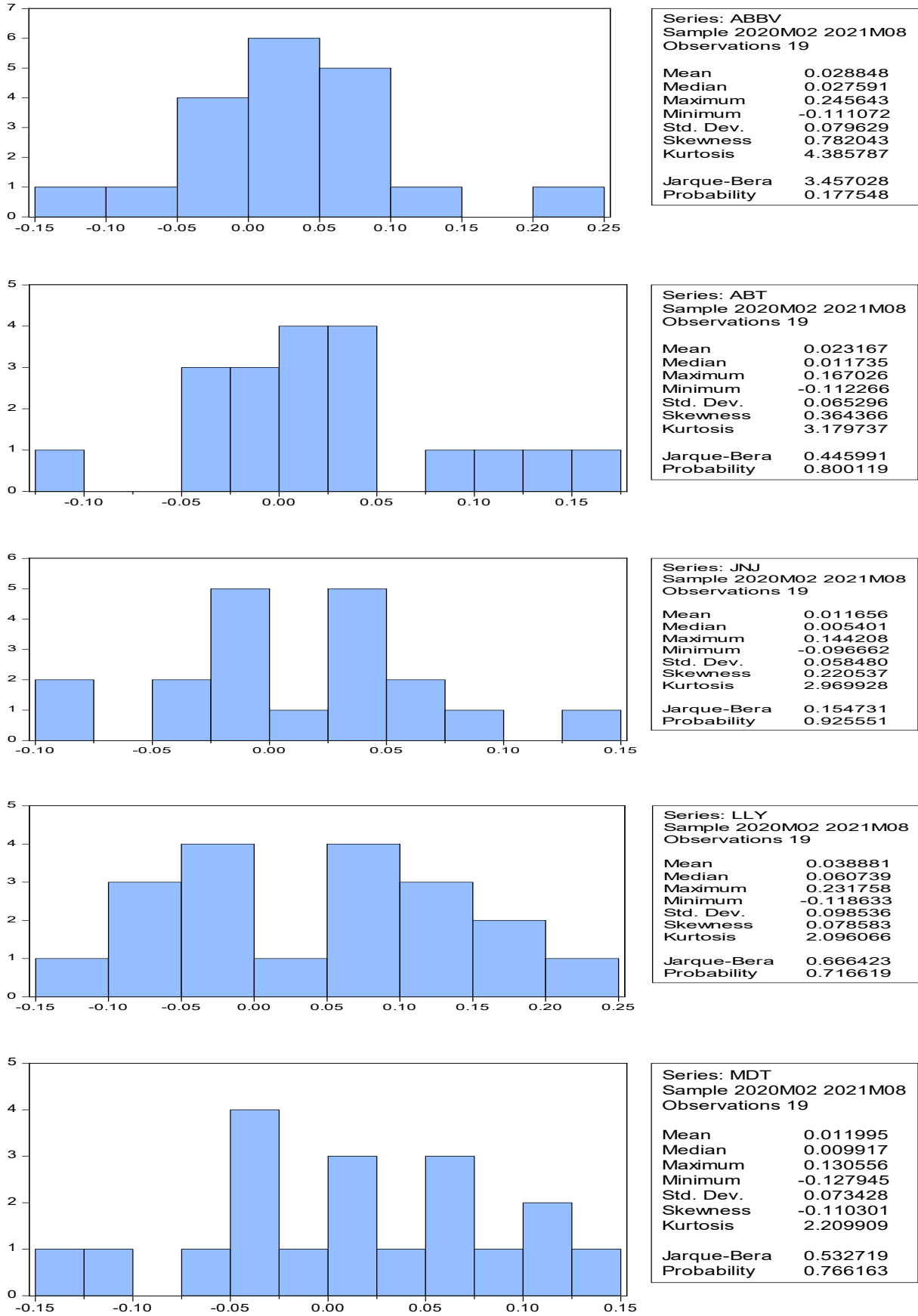
2.2. Metodoloji

Bu çalışmada Kelly kriteri (Kelly, 1956), koşullu riske maruz değer yöntemi (Rockafellar ve Uryasev, 2000), Sharpe rasyosu, risk paritesi ve minimum varyans yaklaşımından oluşan beş farklı portföy optimizasyon yönteminin performansları karşılaştırılmıştır. Analizlerde birer portföy risk ölçütü olarak standart sapma, maksimum düşüş oranı ve tarihi simülasyon yöntemi kullanılarak hesaplanan riske maruz değer yöntemlerine yer verilmiştir. Optimal portföylerin performanslarının analizinde ise Jensen (alfa) kriteri (Jensen, 1968) ile birlikte Sortino rasyosu (Sortino, 2000), Treynor rasyosu (Treynor, 1965), Bilgi rasyosu (Grinold, 1989) ve Sharpe rasyosundan (Sharpe, 1966) yararlanılmıştır. En iyi performansı sergileyen yöntem belirlenirken; hangi optimizasyon yönteminin performansı ilgili kriterler tarafından sayıca daha çok desteklenmiş ise o yöntemin performansının daha iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

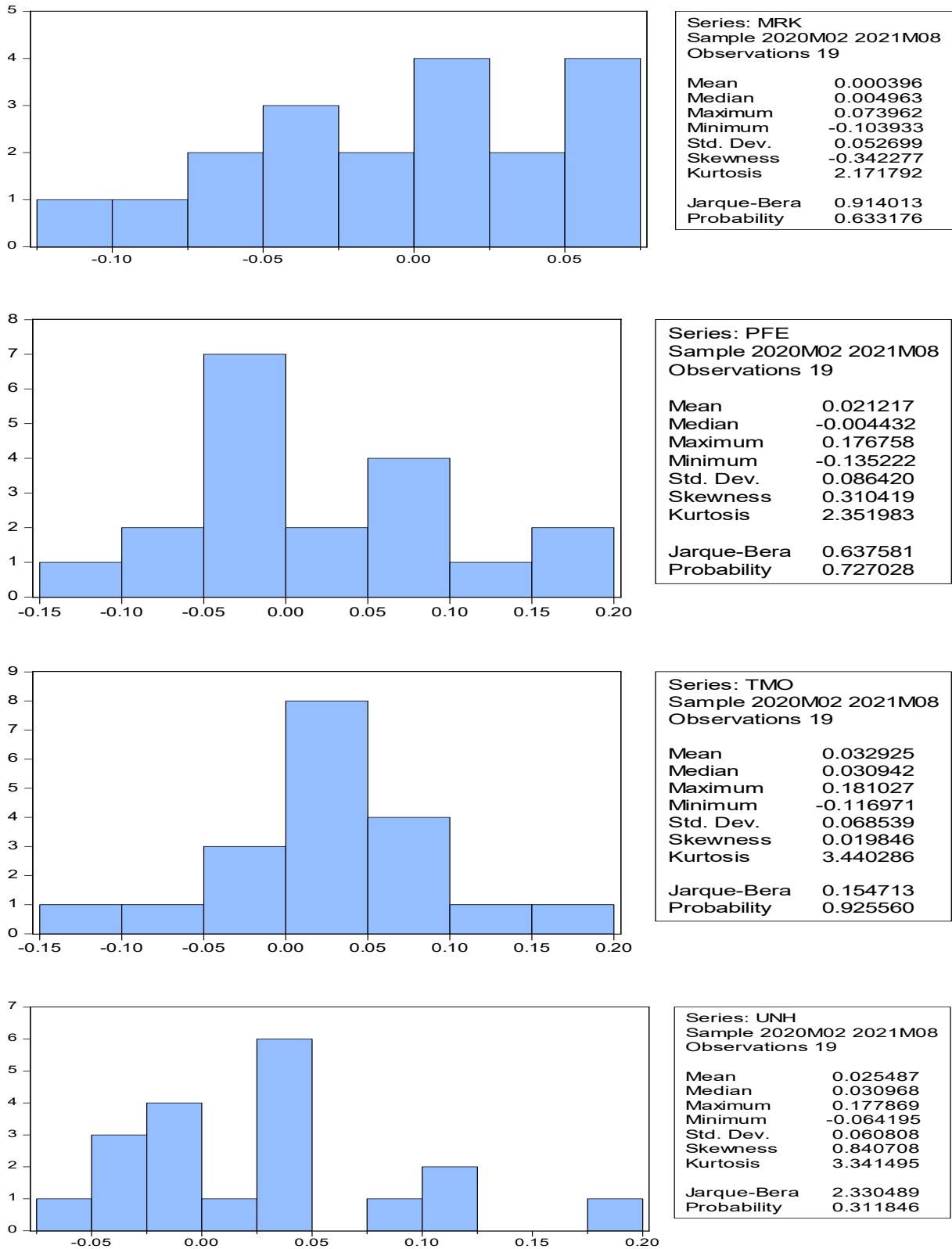
3.BULGULAR

Çalışma kapsamında incelenen şirketlerin fiyat serileri EK I’de gösterilmiştir. Getiri serilerine ait histogramlar ise Şekil 1 ve 2’de sunulmuştur. Bu kapsamda elde edilen bulgular değerlendirildiğinde tüm hisse senetlerinin pozitif bir ortalama getiri oranına sahip oldukları, en yüksek ortalama getiri oranını LLY’nin, en düşük ortalama getiri oranını ise MRK’nin sunduğu anlaşılmaktadır. Risk düzeylerine bakıldığında en yüksek toplam riske (standart sapma parametresine) yine LLY’nin, en düşük toplam riske ise MRK’nin sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca incelenen dönem içerisinde tüm getiri serilerinin standart normal dağılıma uygun bir dağılım özelliği sergilediği anlaşılmaktadır.

Şekil 1. ABBV, ABT, JNJ, LLY ve MDT Hisse Senedi Getirilerine Ait Histogramlar

Şekil 2. MRK, PFE, TMO ve UNH Hisse Senedi Getirilerine Ait Histogramlar

İlgili portföy optimizasyon yöntemlerinin uygulanması durumunda elde edilen optimal portföylere ilişkin bulgular Tablo 2’de sunulmuştur. Sharpe rasyosuna ait bulgular incelendiğinde optimal portföyün DHR, ABV ve LLY hisse senetlerinden oluştuğu ve bu

hisse senetlerinin optimal portföy içerisindeki ağırlıklarının sırasıyla %49.38, %25.87 ve %24.75 olduğu anlaşılmaktadır. CVaR yöntemine ait bulgulara bakıldığında optimal portföyün TMO, ABBV ve LLY hisse senetlerinden oluştuğu ve bu hisse senetlerinin optimal portföy içerisindeki ağırlıklarının sırasıyla %32.67, % 40.10 ve %27.23 olduğu anlaşılmaktadır. Kelly kriterine ait sonuçlar incelendiğinde optimal portföyün ağırlıkları sırasıyla %69.44 ve %30.56 olacak şekilde DHR ve LLY hisselerinden oluştuğu görülmektedir. Minimum varyans yaklaşımına dayalı optimal portföyün ise ağırlıkları sırasıyla %28.17, %23.38, %10.47 ve %37.99 olacak şekilde DHR, ABBV, LLY ve MRK hisse senetlerinden oluştuğu anlaşılmaktadır. Risk paritesi yaklaşımına ait sonuçlar incelendiğinde ise optimal portföyün en düşük ağırlık PFE'de (% 6.33), en yüksek ağırlık ise ABBV'de (%13) olacak şekilde ilgili tüm hisse senetlerini içerdiği anlaşılmaktadır.

Elde edilen tüm bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde Kelly kriterine dayalı optimal portföyün önemli bir yoğunlaşma riski içerdiği, risk paritesi yaklaşımına dayalı optimal portföyün ise alternatifler portföyler arasında en iyi çeşitlendirilmiş portföye sahip olduğu ifade edilebilir.

Tablo 2. Alternatif Portföy Optimizasyon Yöntemlerine Ait Bulgular

Portföy optimizasyon yöntemleri	Optimal portföy ağırlıkları
Sharpe Rasyosu	
DHR	%49.38
ABBV	%25.87
LLY	%24.75
CVaR	
TMO	%32.67
ABBV	%40.10
LLY	%27.23
Kelly Kriteri	
DHR	69.44 %
LLY	30.56 %
Minimum Varyans yaklaşımı	
DHR	28.17 %
ABBV	23.38 %
LLY	10.47 %
MRK	37.99 %
Risk Paritesi	
JNJ	9.31 %
UNH	9.48 %
PFE	6.33 %
ABT	8.77 %
TMO	10.12 %
DHR	10.14 %
ABBV	13.00 %
LLY	11.25 %
MRK	12.47 %
MDT	9.13 %

İlgili optimal portföylerin risk-getiri dinamiklerine ilişkin temel bulgular Tablo 3'te sunulmuştur. Bulgular incelendiğinde en yüksek yıllık ortalama getiri oranını %61.18 ile Kelly kriterinin sunduğu, ardından %52.78 ile Sharpe rasyosunun geldiği, en düşük yıllık getiri oranını %26.86 ile minimum varyans yaklaşımının sunduğu, ardından ise %29.18 ile

risk paritesi yaklaşımının geldiği anlaşılmaktadır. Bulgular standart sapma ile ölçülen toplam risk açısından değerlendirildiğinde en riskli portföyün %20.57 ile Kelly kriterine ait olduğu, ardından %16.68 ile CVaR yönteminin geldiği görülmektedir. En düşük risk düzeyine ise %14.09 ile minimum varyans yönteminin sahip olduğu, ardından ise %15.66 ile risk paritesi yönteminin geldiği ifade edilebilir. Optimal portföyler piyasa riskleri açısından değerlendirildiğinde -%5.84 ile en yüksek piyasa riskine Kelly kriterinin sahip olduğu, ardından -%3.44 ile minimum varyans yaklaşımının geldiği, en düşük piyasa riskine ise sırasıyla CVaR (-%2.52) ve Sharpe rasyosunun (-%2.86) sahip olduğu anlaşılmaktadır. Maksimum düşüş oranına bakıldığında incelenen dönem içerisinde piyasalarda yüksek oranlı risklerin söz konusu olması durumunda tek seferde en yüksek aşağı yönlü kayıp riskinin -%10.79 ile risk paritesi yaklaşımına dayalı olarak oluşturulan portföyde olduğu, onu sırasıyla -%10.32 ve -%9.84 oranları ile minimum varyans yaklaşımı ile Kelly kriterinin takip ettiği, en düşük risk değerlerine ise sırasıyla -%7.25 ve -%8.09 oranları ile CVaR ve Sharpe rasyosunun sahip olduğu görülmektedir.

Tüm bu bulgular genel olarak değerlendirildiğinde Kelly kriterinin oluşturduğu portföyün en yüksek getiri oranına sahip portföy olmakla birlikte, en yüksek riske sahip portföy de olduğu, Sharpe rasyosunun ise sunduğu yüksek getiri oranına göre daha makul risk düzeyine sahip bir portföy oluşturduğu ifade edilebilir.

Tablo 3. Optimal Portföylere Ait Temel Göstergeler (Ocak 2020- Ağustos 2021)

Optimizasyon yöntemleri	Yıllıklandırılmış aritmetik ortalama getiri	Yıllıklandırılmış standart sapma parametresi	Maksimum düşüş oranı	HS-VaR (%95)
Sharpe rasyosu	% 52.78	% 16.55	% -8.09	% -2.86
CVaR	% 42.04	% 16.68	% -7.25	% -2.52
Kelly kriteri	% 61.18	%20.57	% -9.84	% -5.84
Minimum varyans	% 26.86	% 14.09	%-10.32	% -3.44
Risk paritesi	% 29.18	% 15.66	% -10.79	% -3.25

Not: HS-VaR değeri tarihi simülasyon yöntemine dayalı olarak hesaplanan piyasa riski değerini göstermektedir.

Fakat portföy optimizasyon analizleri açısından önemli olan nokta ne tek başına portföylerin sunduğu getiri oranlarıdır ne de portföylerin sahip olduğu risk düzeyleridir. Portföy optimizasyon analizleri açısından önemli olan nokta en uygun risk getiri bileşimine sahip olan portföyün elde edilebilmesidir. Literatürde ve uygulamada bu amaçla çeşitli portföy performans ölçütlerinden yararlanılmaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi bu çalışmada bu amaçla Jensen (alfa) kriteri ile birlikte Sortino rasyosu, Treynor rasyosu, Bilgi rasyosu ve Sharpe rasyosundan yararlanılmış ve bu kapsamda elde edilen bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Optimal Portföylerin Performanslarının Analizi

Portföy optimizasyon yöntemi	Yıllıklandırılmış Jensen Alfa değeri (%)	Sharpe rasyosu	Sortino rasyosu	Treynor rasyosu (%)	Bilgi rasyosu
Sharpe rasyosu	30.07	2.58	7.87	81.75	1.61
CVaR	22.26	2.11	7.58	65.97	0.96
Kelly kriteri	38.08	2.35	5.44	113.76	1.48
Minimum Varyans	10.75	1.68	3.50	44.59	0.03
Risk Paritesi	10.97	1.63	3.58	42.81	0.20

Bulgular incelendiğinde Sharpe rasyosu, Sortino rasyosu ve Bilgi rasyosundan oluşan her üç kriterin de Sharpe rasyosunun optimizasyonuna dayalı olarak oluşturulan portföyün en iyi performansı sergileyen portföy olduğu, Jensen (alfa) kriteri ile Treynor rasyosunun ise Kelly kriterine dayalı olarak oluşturulan portföyün en iyi performansı sergileyen portföy olduğu sonucuna işaret ettikleri görülmektedir. Ayrıca diğer portföy optimizasyon yöntemlerinin bu çalışma kapsamında kullanılan portföy performans ölçütlerine göre hiçbir durumda en iyi performansı sergileyen yöntem olmadıkları anlaşılmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi bu çalışmada en iyi performansı sergileyen yöntem belirlenirken hangi optimizasyon yönteminin performansı ilgili kriterler tarafından sayıca daha çok desteklenmiş ise o yöntemin performansının daha iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla Tablo 4'te sunulan bulgular bu kapsamda değerlendirildiğinde, en iyi performansı Sharpe rasyosunun sergilediği, ardından Kelly kriterinin geldiği, CVaR ve risk paritesi yöntemlerinin ise sırasıyla üçüncü ve dördüncü sırada yer aldıkları, en kötü performansı ise minimum varyans yaklaşımının sergilediği sonucuna ulaşılmaktadır.

4. SONUÇ

Covid-19 pandemi sürecinde finansal piyasalarda artan belirsizlikler yatırımcıların doğru yatırım kararları vermesini oldukça zorlaştırmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada Covid-19 pandemi süreci kapsamında ABD sağlık sektöründe faaliyet gösteren 10 adet şirketin hisse senetleri dikkate alınarak Kelly kriteri, koşullu riske maruz değer yöntemi, Sharpe rasyosu, risk paritesi ve minimum varyans yaklaşımından oluşan beş farklı portföy optimizasyon yönteminin performansları incelenmiştir. Portföylerin performanslarının analizinde ise Jensen (alfa) kriteri ile birlikte Sortino rasyosu, Treynor rasyosu, Bilgi rasyosu ve Sharpe rasyosundan yararlanılmıştır.

Çalışma bulguları çeşitli açılardan değerlendirilebilir. Örneğin bulgular çeşitlendirme etkisi açısından değerlendirildiğinde Kelly kriterinin önemli bir yoğunlaşma riski içerdiği, risk paritesi yaklaşımının ise diğer yöntemlere göre daha iyi çeşitlendirilmiş portföyler üretebildiği görülmektedir. Getiri oranları açısından değerlendirildiğinde en yüksek yıllık ortalama getiri oranına Kelly kriterinin sahip olduğu, ardından Sharpe rasyosunun geldiği, en düşük yıllık getiri oranını ise minimum varyans yaklaşımının sunduğu anlaşılmaktadır. Risk düzeyleri açısından değerlendirildiğinde genel olarak Kelly kriterinin daha yüksek risk düzeyine sahip portföyler oluşturduğu, Sharpe rasyosunun ise sunduğu yüksek getiri oranı dikkate alındığında daha makul risk düzeyine sahip portföyler oluşturabildiği ifade edilebilir. En iyi yöntemi belirlemek amacıyla portföy performans ölçütlerine dayalı olarak elde edilen

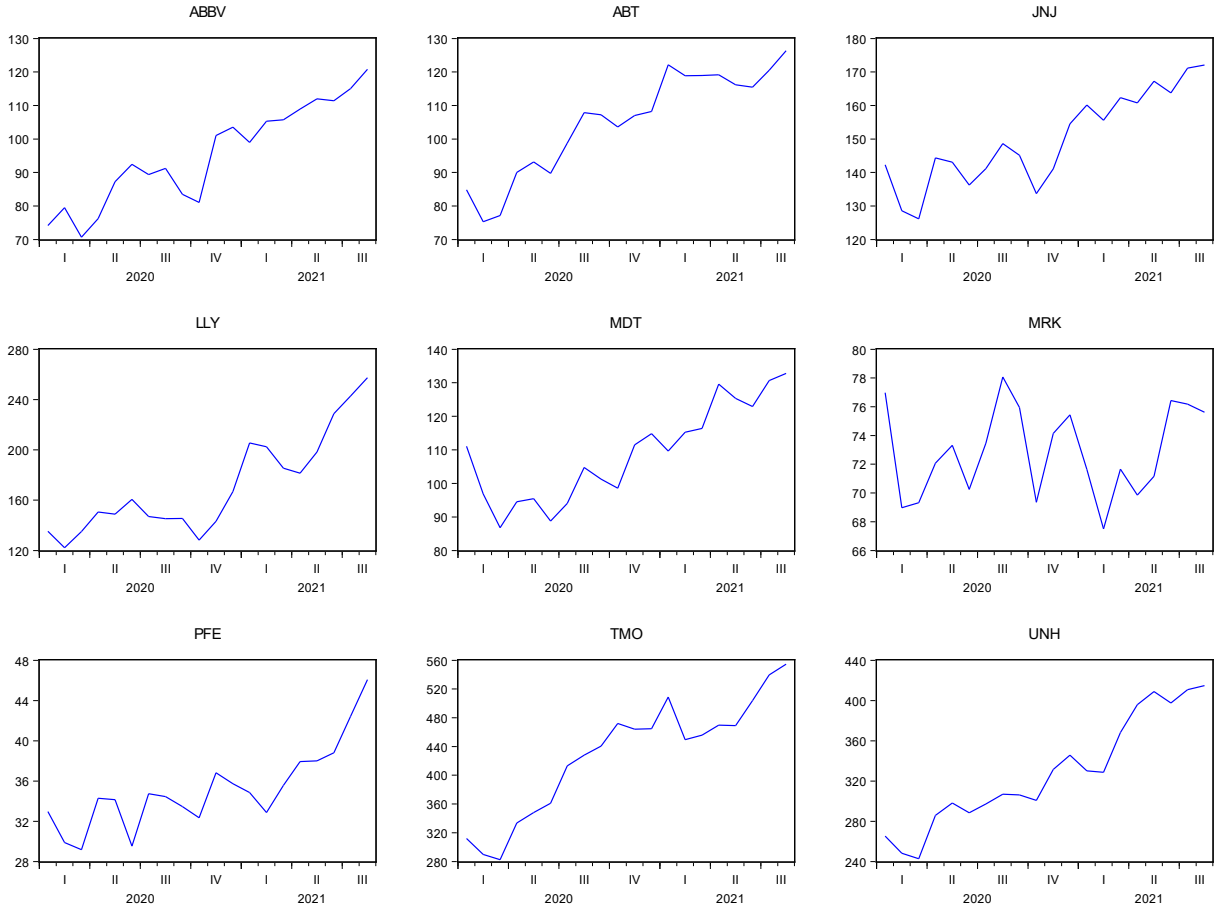
sonuçlar değerlendirildiğinde ise Sharpe rasyosuna dayalı olarak oluşturulan portföyün en iyi performansı sergilediği, ardından Kelly kriterinin geldiği, en kötü performansı ise minimum varyans yaklaşımının sergilediği anlaşılmaktadır.

Çalışma bulgularının özellikle uluslararası yatırımcılar açısından devam eden Covid-19 pandemi sürecinde uygulamaya dönük önemli sonuçlar içerdiği düşünölmektedir. Çünkü bulgular yatırımcıların daha etkin yatırım kararları verilebilmeleri amacıyla Sharpe rasyosuna dayalı portföy optimizasyon yönteminden yararlanabilecekleri sonucuna işaret etmektedir.

Kaynaklar

1. Euronews (2020, Eylül). Dünyada Covid-19: İlk 4 ayında neler yaşandı? Salgınin seyri ne durumda?. 22 Eylül 2021 tarihinde <https://tr.euronews.com/2020/05/04/dunyada-covid-19-salg-n-n-ilk-100-gununde-yasananlar-ilk-nerede-ortaya-c-kt-nas-l-yay-ld> adresinden erişildi.
2. Federal Reserve Bank of St Louis (2021) “FRED Economic Data” 22 Eylül 2021 tarihinde <http://timeline.stlouisfed.org/> adresinden erişildi.
3. Finance Yahoo (2021) “Stock data” 22 Eylül 2021 tarihinde <https://finance.yahoo.com/quote/%5EVIX/history/> adresinden erişildi.
4. Grinold, R. C. (1989), “The Fundamental Law of Active Management”, Journal of Portfolio Management 15 (3): 30-37.
5. Jensen, M. C. (1968), “The Performance of Mutual Funds in The Period 1945-1964”, The Journal of Finance 23 (2): 389-416.
6. Kelly, J. L. (1956), “ A New Interpretation of Information Rate”, Bell Labs Technical Journal 35(4): 917–926.
7. Rockafellar, R. T., S. Uryasev (2000), “Optimization of Conditional Value at-Risk”, Journal of Risk 2 (3): 21–41.
8. Sharpe, W. F. (1966), “Mutual Fund Performance”, The Journal of Business 39: 119-138.
9. Sortino F. A. (2000), “Measuring Risk: Upside-Potential Ratios Vary by Investment Style”, Pensions and Investments 28(22): 30–35.
10. Treynor, J. L. (1965), “How To Rate Management of Investment Funds”, Harvard Business Review 43 (1), 63-75.

EK I. Hisse Senetlerinin İncelenen Dönem İçin Genel Seyri

KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN KÜRESEL KRİZLERDEN ETKİLENME DURUMUNA ULUSLARARASI BAKIŞ

INTERNATIONAL OVERVIEW OF SMALL AND MEDIUM SCALE BUSINESSES
AFFECTED BY GLOBAL CRISES

Hakan GÜRSOY

Dr., HG Eğitim ve Danışmanlık, Orcid no:0000-0002-9800-0265

Erkin ARTANTAŞ

Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, MYO, İşletme Yönetimi

Orcid no:000-0003-1628-9518

Özet

Dünya var olduğundan beri krizler farklı zamanlarda farklı şekillerde kendini gösterdi ve göstermeye devam edecek. Krizler, ulusal olduğu kadar küresel olarak da kendini göstermekte ve sınırları aşan bir konuma ulaşmaktadır. Bu krizler doğal afetler nedeniyle oluşabileceği gibi ülkeleri, toplumları, hükümetleri, sosyal ve ekonomik politikaları ekonomik, siyasi ve toplumsal nedenlerle de oluşabilmekte ve bu ülkeler için tehdit oluşturmaktadır. Bir kriz geldiğinde işletmeler krizle mücadele etmek, en az hasarla ayakta kalabilmek ve varlıklarını devam ettirebilmek için yoğun bir şekilde mücadele etmektedirler. İstihdam ve üretimin önemli bir bölümünü oluşturan KOBİ'ler, işletmeler arasında önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada, küresel etkisi olan 2008 yılında yaşanan ekonomik kriz ve 2019 yılında covid-19 salgını ile birlikte ortaya çıkan ekonomik kriz ile ilgili araştırma makalelerinden oluşan çalışmalara yer verilmiştir. İtalya, İngiltere, Pakistan, Nijerya, Slovakya, Almanya, Rusya, İspanya, İsveç (2), Çin, Romanya, Çek Cumhuriyeti, Endonezya, Irak, Polonya, Türkiye ve Birleşik Krallık'ta yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir. KOBİ'lerin krizden nasıl etkilendiğini ortaya koyan araştırmacıların 18 özgün araştırma makalesi incelenmiştir. Her araştırma sonucunda elde edilen veriler değerlendirilerek ortak sonuç ve öneriler üzerinde analiz çalışmaları yapılmıştır. Çalışma sonucunda KOBİ'lerin ülkelerde işsizliğin ve yoksulluğun azaltılmasında önemli katkıları olduğu görülmüştür. Bu sıkıntılı süreçte KOBİ'lerin lojistik sorunlardan kaynaklanan işletme maliyetlerinin artması, kredi alamama veya ödeyememe gibi yüksek riskli sorunlarla karşı karşıya kalacağı gözlemlenmiştir. Yine gelir düzeylerinin düşeceği, kriz için nakit ayırmayanların zorlanacağı, hatta kapanmaya bile gidebileceği belirlendi. İşletmelerin krizden çıkabilmesi için lider ve yöneticilerin önemli rollere sahip oldukları, mali açıdan hükümetler ve yetkili makamlar tarafından vergi, kira, personel ücretleri gibi desteklenmeleri gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kriz, Kriz yönetimi, İşletme, KOBİ.

Abstract

Since the world has existed, crises have manifested themselves in different ways at different times and will continue to do so. Crises manifest themselves globally as well as nationally and reach a position that transcends borders. These crises may occur due to natural disasters, their countries, societies, governments, social and economic policies may also

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

occur due to economic, political and societal reasons, and they pose a threat to those countries. When a crisis comes, businesses struggle intensely to fight the crisis, to survive with the least damage, and to continue their existence. SMEs, which constitute an important part of employment and production, have an important place among enterprises. In this study, studies consisting of research articles related to the economic crisis in 2008, which had a global impact, and the economic crisis that occurred with the covid-19 epidemic in 2019, were included. Studies conducted in Italy, England, Pakistan, Nigeria, Slovakia, Germany, Russia, Spain, Sweden (2), China, Romania, Czech Republic, Indonesia, Iraq, Poland, Turkey and the United Kingdom were evaluated. Eighteen original research articles of the researchers, which revealed how SMEs were affected by the crisis, were examined. The data obtained as a result of each research were evaluated and analysis studies were carried out on common results and recommendations. As a result of the study, it has been seen that SMEs have significant contributions in reducing unemployment and poverty in countries. In this troubled process, it has been observed that SMEs will face high-risk problems such as increasing operating costs caused by logistics problems and not being able to get or pay loans. Again, it has been determined that income levels will decrease, those who do not allocate cash for the crisis will have difficulties, and may even go to closure. It has been concluded that leaders and managers have important roles in order to get businesses out of the crisis, and they should be supported financially by governments and competent authorities, such as taxes, rent, and personnel wages.

Keywords: Crisis, Crisis Management, Business, SME.

BALTİK KURU YÜK ENDEKSİ ÜZERİNDEKİ ŞOKLAR KALICI MI GEÇİCİ Mİ? DOĞRUSAL OLMAYAN BİRİM KÖK TESTLERİNDEN KANITLAR

ARE THE SHOCKS ON THE BALTIC DRY INDEX PERMANENT OR TEMPORARY? EVIDENCE FROM NONLINEAR UNIT ROOT TESTS

Prof. Dr. Burak GÜRİŞ

İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri Bölümü

Araş. Gör. Hüseyin İÇEN

İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri Bölümü

Özet

Baltık Kuru Yük Endeksi dünya ticaretini yansıtan, ekonomik aktivitenin önemli bir göstergesidir. Küresel ham madde arz ve talebi bağlamında ele alındığında, deniz taşımacılığı önemli bir yere sahiptir. Endeksin yüksek olması küresel ticaretin canlı olduğu veya taşıma maliyetlerinin çeşitli nedenlerle arttığı anlamına gelmektedir. Tedarik zincirinde meydana gelecek bir problem, ekonometrik anlamda şok, küresel ticaret bağlamında ciddi sorunlara yol açabilecektir. Arz ve talep dengesi dışında mevcut taşıma kapasitesindeki deniz taşımacılığının kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan nedenlerle düşüş ve yükselişlerin de endeks üzerinde etkili olması söz konusudur. Dolayısıyla bu endekse gelen şokların kalıcı mı geçici mi olduğunun bilinmesi, dünya ticaretinin gidişatı hakkında da bilgi sağlayacaktır. Bu çalışmada 2001:1 – 2021:7 dönemine ait aylık veriler kullanılarak endeksin fonksiyonel yapısı ve durağanlığı incelenmektedir. Yapılan BDS (1987), McLeod-Li (1983) ve Tsay (1986) doğrusallık testleri sonucu endeksin doğrusal olmayan bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. Elde edilen bu bulgulara dayanarak doğrusal olmayan formun hangi tür olduğu Terasvirta (1994) testi ile tespit edilmiş ve uygun doğrusal olmayan birim kök testleri kullanarak durağanlığı araştırılmıştır. Park ve Shintani (2016), Kılıç (2011) ve Kapetanios, Shin ve Snell (2003) doğrusal olmayan birim kök testleri endeksin ESTAR durağan bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla endekse gelen şokların geçici olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Baltık Kuru Yük Endeksi, Doğrusal Olmayan Birim Kök, Durağanlık

Abstract

The Baltic Dry Index that reflecting world trade, is an important indicator of economic activity. When considered in the context of global raw commodity supply and demand, maritime transport has an important place. A high index means that global trade is lively or transportation costs have increased for various reasons. A problem that is occurs in the supply chain, shock in that mean econometrics, may cause serious problems in the context of global trade. Apart from the supply and demand balance, decreases and increases in the current carrying capacity due to the internal dynamics of maritime transport also have an impact on the index. Therefore, knowing whether the shocks to this index are permanent or temporary will also provide information about the course of world trade. In this study, the functional

structure and stationary of the index are examined using monthly data for the period 2001:1 – 2021:7. BDS (1996), McLeod-Li (1983) and Tsay (1986) linearity tests showed that the index has a nonlinear structure. Based on these findings, the type of nonlinear form was determined by the Terasvirta (1994) test and its stationarity was investigated using appropriate nonlinear unit root tests. Park and Shintani (2016), Kılıç (2011) and Kapetanios, Shin and Snell (2003) nonlinear unit root tests show that the index has an ESTAR stationary structure. Therefore, it has been concluded that the shocks to the index are temporary.

Keywords: Baltic Dry Index, Nonlinear Unit Root, Stationary

1. GİRİŞ

Baltık Borsası'nın 1744'lere dayanan oldukça eski bir geçmişi vardır. Baltık Kuru Yük Endeksi (BDI) ise 1985 yılından itibaren düzenli ve sistematik olarak verileri günlük olarak yayınlanmaktadır¹³. BDI gemi boyutundaki farklılıklara, geminin rotasına ve bir takım farklı ölçütlere göre değişen BCI (Baltic Capesize Index), BPI (Baltic Panamax Index), BHSI (Baltic Handysize Index) ve BSI (Baltic Supramax Index)'in ağırlıklı ortalaması olarak hesaplanan bir bileşik endekstir (Zeng ve Qu, 2014:228). BDI, kargo oranlarını yansıtan bir endeksten daha fazlasıdır; nispeten sabit arz ve rekabetçi bir talep arasındaki etkileşim tarafından ortaya çıkan piyasa faaliyetinin bir sonucudur (Almkvist, 2016:8). Dolayısıyla, BDI ekonomik aktivitenin önemli bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Bakshi vd., 2011; Bildirici vd., 2015; Giannarakis vd., 2017; Açık ve Başer, 2018). Okyanus taşımacılığı dünyadaki ticaret hacminin hemen hemen tamamına yakınına kapsamaktadır. Şöyle ki; ticareti yapılan malların %90'ı okyanuslar (ve denizler) üzerinden taşınmaktadır. Şekil 1'de okyanuslar üzerinden yapılan taşımacılığın (Baltık Kuru Yük nakliye yollarının) dünya haritası üzerindeki güzergâhı görülmektedir.

Şekil 1: Dünya Baltık Kuru Yük Nakliye Yolları Haritası (Kaynak: <https://balticexchange.com>)

¹³ BDI, ilk nakliye endeksi olan Baltık Navlun Endeksi'nin (BFI) yerini almak üzere ilk olarak 1 Kasım 1999'da tanıtılmıştır.

Literatürde çeşitli iktisadi göstergelerle BDI arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Bildirici vd. (2015), Birleşik Devletler (US) için BDI ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Markov Switching VAR (MS-VAR) yöntemiyle araştırmışlardır. Resesyon veya kriz, büyüme ve yüksek büyüme rejimi olarak üç farklı rejim için yapmış oldukları analizde ekonomi yüksek büyüme rejiminde iken BDI'daki gelişmelerin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Kurt Cihangir (2018), VIX endeksi ile BDI arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

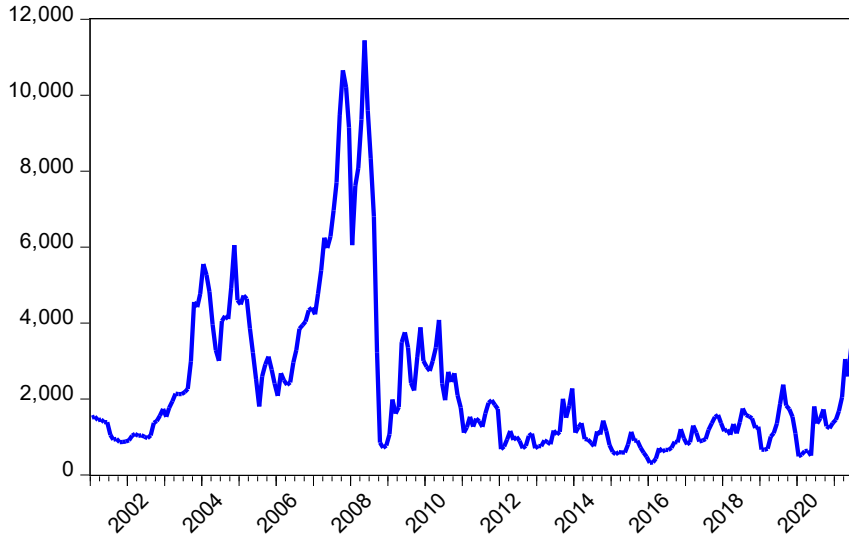
Çeşitli iktisadi göstergeler için BDI'yi öncü bir gösterge olarak kullanan çalışmalarda vardır. Bildirici vd. (2016), ticaret ve üretim faaliyetlerinde önemli bir gösterge olan US için BDI ile altın fiyatları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Elde ettikleri bulgulara göre BDI ve altın fiyatları US için GSYİH büyümesinde krizin bir göstergesi olarak kullanılabileceğini ifade etmişlerdir. Apergis ve Payne (2013), US'de endüstriyel üretim ve finansal varlık fiyatlarının davranışını açıklamak için BDI'nın rolünü panel veri modelleri kullanarak analiz etmişlerdir. Hem örneklem içi hem de örneklem dışı uzun dönem tahmininde BDI'nın önemli bir gösterge olduğunu ifade etmişlerdir. Zeren ve Kahramaner (2019), yapmış oldukları çalışmada BDI'nın İstanbul Navlun Endeksine yön verdiğini ifade etmişlerdir.

Ayrıca literatürde BDI'nın tahmin ve modellenmesi üzerine çalışmalarda bulunmaktadır. Şahin vd. (2018) BDI endeksini üç farklı yapay sinir ağı modeli (ANN) ile tahmin etmişler ve ANN'nin BDI'yi tahmin modelleme ve tahmin etmekte oldukça efektif olduğunu ifade etmişlerdir. Papailias vd. (2017) BDI'nın döngüsel özellikleri ve bunların tahmin performansı üzerindeki etkileri araştırdıkları çalışmada BDI'daki değişikliklerin başlıca ihracat yapan ekonomilerin ticaretinde kalıcı şoklara yol açabileceğini ifade etmişlerdir. Katris ve Kavussanos (2021) zaman serileri ve makine öğrenimi yöntemlerini kullanarak BDI'ı tahmin etmişlerdir. Elde ettikleri bulgulara göre BDI'yi modellemek için FARIMA–GARCH modelleri en doğru sonuçları sağlamaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde Baltık kuru yük endeksinin önemi vurgulanarak çeşitli göstergelerle arasındaki ilişkiyi analiz eden literatürdeki çalışmaların genel bir özeti verilmektedir. İkinci bölümde veri seti ve yöntem tanıtılmış, ardından üçüncü bölümde ampirik bulgular özetlenmiştir. Çalışmanın son kısmı ise bulguların değerlendirilmesi ve sonuç kısmına ayrılmıştır.

2. VERİ ve EKONOMETRİK YÖNTEM

Çalışmada kullanılan veriler 2001:1 – 2021:7 dönemini kapsamakta olup aylık frekansta 247 gözlemden oluşmaktadır. Veriler tradingeconomics.com web sayfasından alınmıştır. Veriye ilişkin zaman serisi grafiği Şekil 2'de verilmektedir. Şekil 2 incelendiğinde dünyadaki önemli olayların meydana geldiği yıllarda BDI'nın sert bir biçimde dalgalandığını görülmektedir. 2003 – 2005 yılları arasında SARS ve kuş gribi gibi epidemik hastalıkların ortaya çıkışı, ayrıca o dönemde patlak veren Irak Savaşı borsaları, dünya petrol piyasasını ve Orta Doğu ticaretini derinden etkilemiştir (Zeng ve Qu, 2014:233). Ardından 2008'de ABD'de başlayıp tüm dünyayı etkisi altına alan küresel finansal krizin etkisi de grafikte açık bir biçimde görülmektedir.

Şekil 2: Baltık Kuru Yük Endeksi, 2001 – 2021.

Çalışmada öncelikle serideki doğrusal olmayan yapıyı incelemek için Brock, Dechert ve Scheinkman (1987) testi (BDS) uygulanmıştır. BDS testi bir zaman serisindeki doğrusal olmayan yapıyı ve serisel bağıllık testi için geliştirilen parametrik olmayan bir yöntemdir. Testin temel hipotezinde, tahmin edilen modelin öngörü hataları kullanılarak veri yaratma sürecinin bağımsız ve eş dağılıma (IID) sahip olup olmadığını araştırılmaktadır. BDS testinde, Grassberger and Procaccia (1983) tarafından önerilen korelasyon integrali yöntemi kullanılmaktadır. M boyutlu uzayda $\{x_i\}$, $i = 1, 2, \dots, N$ şu şekilde tanımlanmaktadır:

$$\vec{x}_i = (x_i, x_{i+1}, \dots, x_{i+(m-1)}) , \quad \vec{x}_i \in R^m$$

Korelasyon integrali ise:

$$C(m, N, r) = \frac{2}{M(M-1)} \sum_{1 \leq i < j \leq M} \Theta(r - \|\vec{x}_i - \vec{x}_j\|), \quad r > 0 \text{ olarak ifade edilir ve } \Theta \text{ gösterge}$$

fonksiyonu olmak üzere:

$$\Theta(a) = 0, \quad a \leq 0$$

$$\Theta(a) = 1, \quad a \geq 0 \text{ olarak tanımlanmaktadır.}$$

Süreç IID olduğunda $\Theta(r - \|\vec{x} - \vec{y}\|) = \prod_{k=1}^m \Theta(r - |x_k - y_k|)$, katı durağan stokastik süreç tarafından yaratılan verinin limit dağılımı $C(m, r) = C^m(1, r)$ eşit olacaktır. Aynı zamanda $C(m, r) - C^m(1, r)$ asimptotik olarak 0 ortalama ve $\sigma^2(m, M, r)/4$ varyansla normal dağılacaktır.

Doğrusal olmayan yapıyı test etmek için kullanılan bir diğer test McLeod-Li (1983) testidir. ARMA süreciyle filtrelenen modelin kalıntılarına dayanarak yapılan Box-Ljung Q istatistiği:

$$Q = T(T+2) \sum_{i=1}^n \frac{\rho_i^2}{T-i}$$

Q değeri eğer kalıntılar korelasyonsuz ise n serbestlik dereceli χ^2 dağılımı göstermekte olup, temel hipotezin red edilmesi modelin doğrusal olmadığını ifade etmektedir.

Tsay (1986) doğrusallığın test edilmesi sürecinde durağan bir zaman serisi olan Y_t 'yi şu şekilde tanımlamaktadır:

$$Y_t = \mu + \sum_{i=-\infty}^{\infty} \beta_i e_{t-i} + \sum_{i,j=-\infty}^{\infty} \beta_{ij} e_{t-i} e_{t-j} + \sum_{i,j,k=-\infty}^{\infty} \beta_{ijk} e_{t-i} e_{t-j} e_{t-k} + \dots$$

Burada, μ Y 'nin ortalamasını, e_t ise $-\infty < t < \infty$ olup bağımsız ve eş dağılıma sahip olan katı durağan bir süreçtir. Burada yüksek dereceli katsayıların $\{\beta_{ij}\}, \{\beta_{ijk}\}, \dots$ herhangi biri sıfırdan farklıysa Y doğrusal değildir.

Terasvirta (1994) testi ile yukarıda verilmiş olan testlerden farklı olarak uygun model türü hakkında karar verilebilmektedir. Tek değişkenli bir zaman serisi için yumuşak geçişli otoregresif model (STAR) şu şekilde tanımlanmıştır:

$$y_t = \phi_1' x_t (1 - G(s_t; \gamma, c)) + \phi_2' x_t G(s_t; \gamma, c) + \varepsilon_t$$

Burada STAR modelin her iki rejiminin otoregresif parametrelerinin eşitliği test edilmektedir. Yani doğrusallığı ifade eden temel hipotez:

$$H_0 : \phi_1 = \phi_2$$

$$H_1 : \phi_1 \neq \phi_2$$

şeklinde kurulmaktadır. Ancak temel hipotez altında tanımlanamayan parametrelerin varlığından dolayı Luukkonen vd. (1988) önermiş olduğu Taylor serisi yaklaşımıyla model yeniden tanımlanarak serinin doğrusallığı LM testi yardımıyla test edilmektedir.

Ele alınan değişkeninin doğrusal olup olmadığına ve model türüne bakıldıktan sonra doğrusal olmayan birim kök testleri yapılmıştır. Kapetanios vd. (2003), birim kök olduğunu ifade eden temel hipoteze karşılık alternatif hipotezde ESTAR durağanlığı gösteren bir test geliştirmiştir. ESTAR durağan süreç:

$$\Delta y_t = \phi y_{t-1} (1 - \exp\{-\theta(y_{t-1})^2\}) + \varepsilon_t$$

Olarak ifade edilmiştir. Burada $-2 < \phi < 0$ sağlanması durumunda seri doğrusal olmayan küresel durağan bir süreç izleyecektir. Temel hipotez altında ϕ tanımlı olmadığından test uygulanabilir değildir. Burada 1. dereceden Taylor yaklaşımı ile seri ESTAR modeline yaklaştırılmaktadır. Taylor yaklaşımı sonucu elde edilen yardımcı regresyon:

$$\Delta y_t = \delta y_{t-1}^3 + \varepsilon_t$$

Olarak ifade edilmiştir ve $H_0 : \delta = 0$ 'a karşılık $H_1 : \delta < 0$ test istatistiği $t_{NL} = \hat{\delta} / \text{s.e.}(\hat{\delta})$ 'dir.

Kılıç (2011), KSS (2003)'e benzer şekilde ESTAR yapısıyla aşağıdaki modelden hareketle birim kök sürecini test etmektedir:

$$\Delta y_t = \sum_{i=1}^p \delta_i \Delta y_{t-i} + \phi y_{t-1} (1 - \exp(-\gamma z_t^2)) + u_t$$

Test sürecinde $d=1$ olarak varsayılır ve hipotezler şu şekilde kurulmaktadır:

$$H_0 : \phi = 0$$

$$H_1 : \phi < 0$$

Burada KSS'den farklı olarak burada t istatistiğini en küçük yapan t test istatistiğinin kullanılmıştır. $\Gamma_T = [\underline{\gamma}_T, \bar{\gamma}_T] = \left[\frac{1}{100s_{zT}}, \frac{100}{s_{zT}} \right] \in \mathbb{R}$ olmak üzere test istatistiği:

$$t_{ESTAR} = \inf_{\gamma \in \Gamma_T} \hat{t}_{\phi=0}(\gamma) = \inf_{\gamma \in \Gamma_T} \frac{\hat{\phi}(\gamma)}{se(\hat{\phi}(\gamma))}$$

şeklinde hesaplanmaktadır. Burada temel hipotez birim kök sürecini ifade etmektedir.

Park & Shintani (2016) iki rejimden oluşan genel bir zaman serisini şu şekilde tanımlamıştır:

$$y_t = \rho_1 y_{t-1} \pi(y_{t-d}, \theta) + \rho_2 y_{t-1} \{1 - \pi(y_{t-d}, \theta)\} + \varepsilon_t$$

Burada θ bilinmeyen geçiş fonksiyonu parametresini, d y_{t-d} 'e ait gecikmeyi ve $\pi(y_{t-d}, \theta)$ bilinmeyen geçiş fonksiyonunu ifade etmektedir. $\rho_2 = 0$ kısıtının uygulanmasıyla:

$$y_t = \lambda y_{t-1} \pi(y_{t-d}, \theta) + \varepsilon_t$$

Şeklini alacaktır. Burada $\lambda = \rho_1 - 1$ olup hipotezler aşağıdaki şekilde kurulmaktadır:

$$H_0 : \lambda = 0$$

$$H_1 : \lambda < 0$$

Birim kök temel hipotezi altında tanımlanamayan θ parametresini dikkate alan ekstremum tipi test istatistiği:

$$T_n = \inf_{\theta \in \Theta_n} T_n(\theta) = \inf_{\theta \in \Theta_n} \frac{\hat{\lambda}_n(\theta)}{S(\hat{\lambda}_n(\theta))}$$

şeklinindedir. Hesaplanan test istatistiğinin Park & Shintani (2016) oluşturduğu kritik değerden büyük olması durumunda birim kök olduğunu ifade eden temel hipotez red edilememektedir.

3. BULGULAR

Bu bölümde öncelikle serideki doğrusal olmayan yapı test edilmiştir. Ardından doğrusal olmayan yapının türü belirlenmiş ve uygun birim kök testleri ile serinin durağanlığı incelenmiştir.

Tablo 1: Doğrusal Olmama Test Sonuçları

BDS		
Boyut	Test İstatistiği	Olasılık
2	27.2432	0.0000
3	35.0065	0.0000
McLeod-Li		
Test İstatistiği	Gecikme Uzunluğu	Olasılık
250.0122	1	0.0000
Tsay		
Test İstatistiği	Gecikme Uzunluğu	Olasılık
4.2520	5	0.0000

Tablo 1'e göre BDI'nın doğrusal olduğunu ifade eden temel hipotez yapılan tüm testlerde reddedilmiştir. Dolayısıyla değişkende doğrusal olmayan bir yapının olduğu

söylenmektedir. Ancak doğrusal olmayan yapının türünü anlayabilmek için Terasvirta (1994) testi yapılmıştır. Bu test doğrusallığın sınanmasının yanı sıra uygun model tipi hakkında da bilgi vermektedir (Güriş, 2020:103). Sonuçlar Tablo 2’de özetlenmektedir.

Tablo 2: Geçiş Fonksiyonun Seçilmesi

S_t	H_{03}	H_{02}	H_{01}	Geçiş Fonksiyonu
d=1	5.4082 (0.0000)	6.9384 (0.0000)	6.5135 (0.0000)	ESTAR

Tablo 2’de verilen Terasvirta (1994) testi sonuçlarına göre geçiş parametresi 1 olarak belirlenmiş ve H_{02} ’ın olasılık değeri en küçük olan gecikme uzunluğu seçilerek ESTAR modelin uygun olduğuna karar verilmiştir. Dolayısıyla bu model yapısına uygun birim kök testleri yapılmıştır.

Tablo 3: Doğrusal Olmayan Birim Kök Testi Sonuçları

	Test İstatistiği	Kritik Değerler		
		%1	%5	%10
Park & Shintani (2016)	-3.18 ^a	-2.86	-2.28	-1.98
Kılıç (2011)	-2.56 ^b	-2.98	-2.37	-2.05
KSS (2003)	-3.55 ^b	-3.48	-2.93	-2.66

Not: KSS (2003) ve Kılıç (2011) testlerinde ortalamadan arındırılmış veri (Case 2) kullanılmıştır. “a” ve “b” sırasıyla % 1 ve % 5 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 3’te ESTAR tipi birim kök testleri sonuçları özetlenmektedir. Park & Shintani (2016) birim kök testi % 1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Kılıç (2011) ve KSS (2003) testleri ise BDI’nın % 5 düzeyinde birim kök temel hipotezinin reddedildiğini göstermektedir. Dolayısıyla BDI yapılan her üç test için de ESTAR durağanlığı göstermektedir. ESTAR tipi doğrusal olmayan davranış merkez bir rejimde değişkenin birim köklü gibi davrandığını buna karşın merkez rejimin dışındaki değerler için değişkenin dengeye dönme eğiliminde olduğunu ifade etmektedir (Chen ve Xie, 2019:135).

4. SONUÇ

Bu çalışmada BDI'nın zaman serisi özellikleri ve fonksiyonel biçimi incelenmiştir. Durağanlık özellikleri analiz edilmeden önce verinin doğrusal olup olmadığı BDS, McLeod-Li ve Tsay testleri ile sınanmıştır. Doğrusal olmayan bir yapının olduğuna dair bulgular edilmesinin ardından bu yapının türü hakkında karar verebilmek için Terasvirta testi uygulanmış ve üstel yumuşak geçişli otoregresif modelin uygun olduğuna karar verilmiştir. Model yapısına uygun olarak KSS, Kılıç ve Park & Shintani doğrusal olmayan birim kök testleri yapılmıştır. Elde edilen bulgular birbiriyle tutarlıdır ve tüm testlerde birim kök temel hipotezi red edilmiştir. Dolayısıyla Baltık Kuru Yük endeksi durağandır. BDI hesaplanma şekli ve yapısı gereği kendine özgü bir endekstir. Spekülatif hareketlerden kolaylıkla etkilenmesi beklenmemektedir. Nakliye maliyetlerindeki değişiklik uç durumlar haricinde genellikle küresel talep doğrultusunda şekillenmektedir. Bunun haricinde BDI'ya belirli bir şok geldiğinde geçici mi kalıcı olduğunu bilmek navlun piyasasında karar alıcılar için önemlidir. Çünkü gerek taşıma kapasite artışı için harekete geçilmesi, gerek fiyat ayarlamalarının yapılması endeksin zaman serisi özelliklerinin bilinmesiyle daha doğru bir şekilde yapılacaktır.

KAYNAKÇA

1. Açık, A., & Başer, S.Ö. (2018). An analytical study on the likely causes of the minor bubbles in the Baltic dry index. *International Journal of Logistics Economics and Globalisation*, 7(4), 353-365.
2. Apergis, N., & Payne, J. E. (2013). New evidence on the information and predictive content of the Baltic Dry Index. *International journal of financial studies*, 1(3), 62-80.
3. Bakshi, G., Panayotov, G., & Skoulakis, G. (2011). The Baltic Dry Index as a predictor of global stock returns, commodity returns, and global economic activity. *Commodity Returns, and Global Economic Activity (October 1, 2010)*.
4. Bildirici, M. E., Kayıkçı, F., & Onat, I. Ş. (2015). Baltic Dry Index as a major economic policy indicator: the relationship with economic growth. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 210, 416-424.
5. Bildirici, M., Kayıkçı, F., & Onat, I. Ş. (2016). BDI, gold price and economic growth. *Procedia Economics and Finance*, 38, 280-286.
6. Brock, W. A., Dechert, W. D., and Scheinkman, J. (1987). "A test for independence based on the correlation dimension." Discussion Paper 8702, University of Wisconsin-Madison.
7. Chen, S. W., & Xie, Z. (2019). Smooth break, non-linearity, and speculative bubbles: New evidence of the G7 stock markets. In *International Financial Markets* (pp. 133-159). Routledge.
8. Giannarakis, G., Lemonakis, C., Sormas, A., & Georganakis, C. (2017). The effect of Baltic Dry Index, gold, oil and usa trade balance on dow jones sustainability index world. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(5), 155.
9. Grassberger, P., and I. Procaccia (1983): "Measuring the Strangeness of Strange Attractors," *Physica*, 9D, 189.
10. Güriş, B. (2020), "*R Uygulamalı Doğrusal Olmayan Zaman Serileri*", Der Yayınları, İstanbul.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

11. <https://tradingeconomics.com/commodity/baltic>
12. Kapetanios, G., Shin, Y., & Snell, A. (2003). Testing for a unit root in the nonlinear STAR framework. *Journal of econometrics*, 112(2), 359-379.
13. Katris, C., & Kavussanos, M. G. (2021). Time series forecasting methods for the Baltic dry index. *Journal of Forecasting*.
14. Kılıç, R. (2011). Testing for co-integration and nonlinear adjustment in a smooth transition error correction model. *Journal of Time Series Analysis*, 32(6), 647-660.
15. Kurt Cihangir, Ç.(2018). Küresel Risk Algısının Küresel Ticaret Üzerindeki Etkisi. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 6(1), 1-10.
16. Luukkonen, R., Saikkonen, P., & Teräsvirta, T. (1988). Testing linearity against smooth transition autoregressive models. *Biometrika*, 75(3), 491-499.
17. McLeod, A. I., & Li, W. K. (1983). Diagnostic checking ARMA time series models using squared-residual autocorrelations. *Journal of time series analysis*, 4(4), 269-273.
18. Papailias, F., Thomakos, D. D., & Liu, J. (2017). The Baltic Dry Index: cyclicalities, forecasting and hedging strategies. *Empirical Economics*, 52(1), 255-282.
19. Park, J. Y., & Shintani, M. (2016). Testing for a unit root against transitional autoregressive models. *International Economic Review*, 57(2), 635-664.
20. Servin Almkvist, M. (2016). Nowcasting US GDP with Baltic Dry Index: A study investigating the use of the MIDAS Model (Master Thesis, Södertörns University, Stockholm).
Access: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:944910/FULLTEXT01.pdf>
21. Şahin, B., Gürgen, S., Ünver, B., & Altın, I. (2018). Forecasting the Baltic Dry Index by using an artificial neural network approach. *Turkish Journal of Electrical Engineering & Computer Sciences*, 26(3), 1673-1684.
22. Teräsvirta, T. (1994). Specification, estimation, and evaluation of smooth transition autoregressive models. *Journal of the american Statistical association*, 89(425), 208-218.
23. Tsay, R. S. (1986). Nonlinearity tests for time series. *Biometrika*, 73(2), 461-466.
24. Zeng, Q., & Qu, C. (2014). An approach for Baltic Dry Index analysis based on empirical mode decomposition. *Maritime Policy & Management*, 41(3), 224-240.
25. Zeren, F., & Kahramaner, H. (2019). Baltık Kuru Yük Endeksi ile İstanbul Navlun Endeksi Arasındaki Etkileşimin İncelenmesi: Ekonometrik bir Uygulama. *Journal of International Management Educational and Economics Perspectives*, 7(1), 68-79.

TÜRKİYE' DE ALTERNATİF TURİZMİN VE ALTERNATİF TURİZM GELİRLERİNİN ÖNEMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON THE IMPORTANCE OF ALTERNATIVE TOURISM AND ALTERNATIVE TOURISM REVENUES IN TURKEY

Dr. Müjde AKSOY

Öğretim Görevlisi Doktor, Onyediy Eylül Üniversitesi, Manyas Meslek Yüksek, İş Sağlığı ve Güvenliği Programı

Dr. Sercan Hatipoğlu

Araştırma Görevlisi Doktor, Onyediy Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

Özet

Günümüz yoğun rekabet ortamında ülkelerin ekonomik yönden gelişimleri üzerinde büyük etkisi olan bir hizmet alt sektörü olarak turizm faaliyetleri giderek önem kazanmaktadır. Ancak turistik bölgelerde kitlesel turizmin yarattığı çevresel, kültürel ve sosyal yönden olumsuz etkilerde giderek artmaktadır. Bu kapsamda son yıllarda kitle turizmine alternatif olabilen ve kitle turizminin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmayı hedefleyen alternatif turizm kavramı dikkat çekmektedir. Alternatif turizm, değişen tüketici beklenti ve ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tüketiciye farklı deneyimler sunan, turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılmasını sağlayarak turizm gelirlerini arttıran ve sürdürülebilirlik hedefleri çerçevesinde doğal, sosyal ve toplumsal değerlerle uyumlu ve ülkelerin sektör açısından rekabet gücü kazanmalarını sağlayacak olan bir turizm türüdür. Bu araştırmada, sahip olduğu kaynaklarla alternatif turizm yönünden büyük bir potansiyele sahip Türkiye açısından alternatif turizmin ve alternatif turizmden elde edilen gelirlerin önemi üzerine bir değerlendirme gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Turizm Gelirleri, Alternatif Turizm

Abstract

In today's intense competitive environment, tourism activities are gaining importance as a service sub-sector, which has a great impact on the economic development of countries. However, the environmental, cultural and social negative effects of mass tourism in touristic areas are increasing. In this context, the concept of alternative tourism, which can be an alternative to mass tourism and aims to eliminate the negative effects of mass tourism, draws attention in recent years. Alternative tourism is a type of tourism that offers different experiences to the consumer in a way that meets changing consumer expectations and needs, increases tourism revenues by spreading tourism activities throughout the year, and is compatible with natural, social and social values within the framework of sustainability goals, and will enable countries to gain competitiveness in terms of the sector. In this research, an evaluation has been made on the importance of alternative tourism and revenues from alternative tourism for Turkey, which has a great potential in terms of alternative tourism with its resources.

Keywords: Tourism, Tourism Revenues, Alternative Tourism

1. GİRİŞ

Bir hizmet alt sektörü olarak turizm elde edilen gelir ve sektörde yaratılan istihdam açısından dünyanın en büyük endüstrisi konumunda olmasının yanında, sosyo-kültürel değişimi destekleyerek ülkelerin uluslararası alanda tanıtımı açısından da öncü bir sektördür. 2019 yılında dünya ekonomisine 8,9 trilyon \$ seviyesinde katkı sağlayan sektörden 1,7 trilyon \$ gelir elde edilmiş (WTTC, 2019), Türkiye' de ise aynı yıl itibari ile 51,8 milyon turistten elde edilen toplam 34.5 milyar \$ gelirin GSMH'ye katkısı %4 oranında gerçekleşmiştir (TURSAB, 2020). Uluslararası rekabet açısından değerlendirildiğinde ise 2019 verileri ışında Türkiye turist sayısı açısından dünyada 6. sırada yer alırken, elde edilen gelir açısından da en fazla gelir elde eden 14. ülke konumuna gelmiştir (WTTC, 2019). Yapılan araştırmalara göre 2029 yılına kadar turizm sektörünün yıllık %3,6 artışla 4 trilyon dolara ulaşması ve toplam dünya GSYİH' sının % 3,5'ini oluşturması beklenmektedir (Koç, 2020). Yine 2019 yılı itibari ile 320 milyon çalışan ile dünyadaki tüm istihdamın %15' ini temsil eden sektörün, 2026 yılına kadar çalışan sayısının 370 milyona ulaşacağı öngörülmektedir (WTTC,2019). Ekonomi açısından bu denli öneme sahip turizm sektöründe rekabet gücü elde edebilmek açısından, sektörde gelirlerin hangi faktörlere bağlı olarak arttırılabileceğinin tespit edilmesi büyük önem arz etmektedir.

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bireylerin yaşam standartlarında, gelir düzeylerinde ve sosyal haklarında yaşanan gelişmeler doğrultusunda, sadece yaz dönemlerini kapsayan kıyı turizmi faaliyetlerine yönelik talepsel değişimler yaşanmaya başlamıştır. Benzer şekilde turizm faaliyetlerinin sadece yaz ayları ile sınırlı kalmayacak şekilde sürdürülebilir kılınması ve turistik bölgelerde giderek artan kitlesel turizmin yarattığı çevresel, kültürel ve sosyal yönden olumsuz etkileri de azaltabilmek adına alternatif turizm kavramı giderek önem kazanmaya başlamıştır. Alternatif turizm, temeli ekolojik, ekonomik ve sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe dayanan, doğal, sosyal ve toplumsal değerlerle uyumlu ve kıyı turizmi faaliyetlerinden farklı arayışlar içinde olan tüketicilerin beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ürün çeşitliliği sunan turizmi ifade etmektedir. Turizm pazarının genişlemesi ve elde edilen gelirle ekonomiye olan katkısının arttırılabilmesi açısından, sahip olunan turizm kaynakları çerçevesinde alternatif turizmin geliştirilebilmesi, özellikle alternatif turizm yönünden büyük bir potansiyele sahip Türkiye için önem arz etmektedir. Bu kapsamda çalışmada alternatif turizm kavramı ele alınarak, Türkiye açısından alternatif turizmin ve alternatif turizmden elde edilen gelirlerin önemi üzerine bir değerlendirme gerçekleştirilecektir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Alternatif Turizm Kavramı ve Önemi

Dünyanın en büyük endüstrisi konumundaki turizm 20.yüzyıl boyunca hızlı şekilde gelişim göstermiştir. Son yıllarda ise talepteki hızlı artış, müşteri beklenti ve ihtiyaçlarındaki değişimler ve deniz-kum-güneş üçlüsüne dayanan kitlesel turizme bağlı olarak çevresel, kültürel ve sosyal kaynaklar üzerinde meydana gelen tahribat sektörel olarak turistik ürünlerde çeşitlendirme yoluna gidilmesini gerekli kılmıştır (Lopez-Guzman ve Sanchez-

Canizares, 2012). Yine tüm sektörlerde olduğu gibi turizm sektöründe de önemli bir rekabet unsuru haline gelen, çevre üzerinde oluşan olumsuz etkilerin azaltılması ve yerelde sosyo-kültürel değerlerin ve tüm paydaşların ekonomik çıkarlarının korunması açısından büyük önem arz eden sürdürülebilirlik kavramı da turistik ürünlerde yeni alternatiflere ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur (Akoğlan ve Türktarhan, 2012). Yerel ekonomiye katkı sağlayacak şekilde doğal kaynakları dengeli kullanarak kaliteli bir çevre oluşturmayı hedefleyen alternatif turizm (Oral & Başarır, 1995) özellikle yayla turizmi, av turizmi, tarım turizmi gibi doğal alanlarda gerçekleştirilebilen türleri ile sürdürülebilir turizm kavramı ile özdeşleşmiştir (Dinçer vd., 2011).

Alternatif turizm, yerel halkın ve misafirin sosyal değerleri ile uyumlu olarak ve yerel halkın ekolojik, ekonomik ve sosyo-kültürel sürdürülebilirliğine karşı hassas şekilde etik olarak düşünülmüş bir turizm çeşididir (Hill, 2017). Dünya Turizm Örgütü (2016), alternatif turizmi, yerel unsurları kullanmaya öncelik veren, yerel halkın sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına uyan, yerli veya yabancı girişimcilerle işbirliğini hedefleyen turizm türü olarak tanımlarken, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2019) ise alternatif turizmi bireyler veya küçük gruplar tarafından popüler olmayan turistik destinasyonlara yapılan seyahatler olarak tanımlamaktadır. En genel haliyle alternatif turizm; doğal, sosyal ve toplumsal değerlerle tutarlı, hem ev sahibi topluluğun hem de konukların olumlu ve değerli etkileşiminden yararlanmalarına ve bunu paylaşmalarına izin veren küçük ölçekli ve yerel olarak sahip olunan “turizm biçimleri” olarak tanımlanabilir. Kültürel miras ve sürdürülebilirlik kavramlarının gündeme gelmesiyle önem kazanan alternatif turizmin temel amaçlarından biri tüketicilerin seyahat anlayışındaki değişim doğrultusunda beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamakken, bir diğer amacı da yerelde turizm kaynaklarının etkin ve verimli şekilde kullanılarak tüm paydaşlar arasında karşılıklı anlayış çerçevesinde ekonomik, sosyal ve kültürel devamlılığı sağlamaktır (Albayrak, 2013; Baytok vd., 2017; Arslaner ve Erol, 2017). Bu kapsamda alternatif turizmin ortaya çıkmasını etkileyen faktörler (Boz, 2004; Akoğlan vd., 2012; Baytok vd., 2017; Sönmez, 2018);

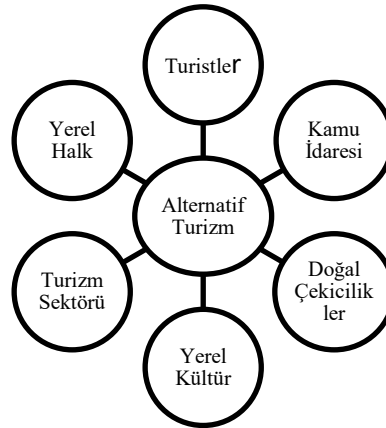
- Yaz turizmi içerisinde yer alan 3S, yani Deniz-Kum-Güneş kavramının tek başına ön planda olmasını önlenmek,
- Ülkelerde ve bölgelerde yılın belirli zamanlarındaki yoğunluğu azaltarak, turizmi tüm yıla ve ülke sathına yaymak,
- Tüketici tercihlerindeki değişime cevap verebilmek,
- “Sürdürülebilir Turizm” kavramını ön plana çıkarmak,
- Daha fazla turist kabul ederek ülke turizm gelirlerini arttırmakta ve ödemeler dengesine olumlu katkılar sağlamak,
- Alternatif turizm türleriyle ülke genelinde bölgesel mevcut turistik arz potansiyeline göre bölgeye yönelik talep oluşturarak, bölgelerarası gelişmişlik farklıklarını ortadan kaldırmak,
- Çevreye verilen zarar ve yaz turizmi alanlarına gösterilen rağbeti azaltmak,
- Ülkede veya bölgede yeni turizm alanları oluşturarak, bazı alanların koruma altına alınması ve mevcut turizm arzını verimli şekilde kullanılmasını sağlamak,
- Emek yoğun olan turizm sektörünün yıl boyunca faaliyet göstermesi ile istihdamı kesintiye uğratmamakta ve ek istihdam olanakları sağlamak,

• Ülke veya bölgelerde alternatif turizm türleri ile yeni turizm yatırımlarını teşvik etmektedir.

Türkiye alternatif turizm kapsamında değerlendirildiğinde küresel anlamda büyük bir potansiyele ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye’ de alternatif turizm türlerinin geliştirilebilmesi ve sürdürülebilirlik hedefleri çerçevesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2013 Eylem Planı ve 2023 Stratejik Plan uygulamaya konulmuştur (Kılıç ve Kurnaz, 2010; Ceylan, Çetin, Özdiçiner, 2019). Bu kapsamda “turizmde alternatif ürünlerin geliştirilerek ülke gelirindeki payın artırılması hedeflenmektedir.

2.2. Alternatif Turizmin Özellikleri

Alternatif turizmin çıkış noktası, kitle turizminin doğal ve kültürel değerler üzerinde yarattığı tahribatı önlemek, değişen turist taleplerini karşılayarak müşteri memnuniyeti sağlamak ve bu doğrultuda rekabet avantajı yaratabilmektir. Bu bağlamda farklı istek ve ihtiyaçlar doğrultusunda oluşturulmuş çok sayıda alternatif turizm çeşidi mevcutken tüm bu çeşitlerin ortak özelliği, deniz-kum-güneş üçlüsünden oluşan kitle turizmine karşı bir bölgenin sahip olduğu sosyal, kültürel, tarihi ve doğal varlıkların, turistler tarafından daha kolay erişilebilir hale getirilmesi gerekliliğidir (Marangoz ve Karadağ, 2017). İlgili literatür incelendiğinde alternatif turizm çeşitlerine yönelik bir diğer ortak özellik de turizmde elde edilen gelirlerin yerel halka öncelik verecek şekilde dengeli şekilde dağıtılarak yerel halkın refah seviyesini yükseltmeyi hedeflemesidir (Baytok vd., 2017). Bunun için Şekil 1’ de sunulan alternatif turizmdeki tüm paydaşlar bir arada çalışmalı ve alternatif turizmde marka haline gelebilmelidirler.

Kaynak: Baytok vd., 2017

Bu kapsamda alternatif turizmin özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Boz, 2004:86; Akoğlan Kozak ve Bahçe, 2009: 98-101; Batman, 2013:24-25; Albayrak, 2013; Çelik, 2018);

- Alternatif turizm, genel olarak küçük ölçeklidir.
- Alternatif turizm, yerel halka öncelik tanır ve turistlerin yerel halk ile iletişim ve etkileşim halinde olmasını sağlar.
- Alternatif turizm, sürdürülebilir turizm kapsamı içerisinde, doğal, tarihi ve kültürel kaynakları koruyan ve her türlü yaşama kapasitesini dikkate alan bir gelişimi ön görür.
- Alternatif turizm, geleneksel ve yerele özgün ürünlerin üretimine ve korunmasına destek olur.
- Alternatif turizm, gelişim sürecinde tüm paydaşların katılımını sağlar.

- Alternatif turizm ürünleri sürdürülebilir gelişim felsefesine uygun olarak, hem yerel halkın hem de tüketicinin yaşam kalitesini artıracak nitelikte olmalıdır.
- Alternatif turizm, sürdürülebilir anlayış çerçevesinde sosyal ve fiziksel kapasiteyi aşmayacak şekilde yapılmalı, bununla birlikte ekonomik rasyonelliği de gözetmelidir.
- Alternatif turizmde; büyük grup tüketimi değil, daha küçük gruplar ve bireysellik söz konusudur.
- Alternatif turizm, turizmin yıl boyunca yapılmasını sağlar ve her bölgede geliştirilebilir.

2.3. Alternatif Turizm Türleri

İlgili literatür incelendiğinde alternatif turizme yönelik ülkelerin sahip olduğu turizm kaynakları ve uluslararası eğilimler çerçevesinde farklı sınıflandırmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmada ise alternatif turizm kaynakları açısından zengin bir ülke olarak Türkiye’ de gerçekleştirilen başlıca alternatif turizm türlerine yer verilmiştir.

2.3.1. Kış Turizmi

Değişen müşteri beklenti ve ihtiyaçları çerçevesinde, insanlar yazın tatil yapmanın yanı sıra kış aylarında da tatil yapma gereksinimi duymaya başlamışlardır. Kış turizmi doğa ile iç içe olacak şekilde özellikle karlı ortamlarda gerçekleştirilen ve gezi, yürüme, tırmanma ve kayak gibi kış sporları faaliyetlerinin gerçekleştirildiği bir alternatif turizm türüdür (Avcı, 2011). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre Türkiye’ de Uludağ, Erciyes, Sarıkamış, Palandöken, Kartalkaya, Ilgaz gibi merkezler başta olmak üzere 9 âdeti faal olmak üzere toplam 29 adet kış turizmi merkezi bulunmaktadır. Bu kapsamda Türkiye kış turizmi açısından önemli bir cazibe merkezidir.

2.3.2. Sağlık Turizmi

Antik çağlardan beri uygulanan sağlık turizmi, termal turizm, spa turizmi, medikal turizm ve yaşlı turizm gibi çeşitleri kapsayan ve insanların yaşadıkları sağlık problemleri sebebi ile buldukları yerden başka bir bölge veya ülkeye seyahat etmeleri olarak tanımlanmaktadır (Adveren, 2011:43-44; Draghic vd., 2016:387; Sönmez, 2018). Türkiye özellikle doğal kaplıcaları ile termal tedavi imkanları ve özellikle son yıllarda sağlık sektöründe yaşanan hızlı dönüşüm ve gelişim çerçevesinde uluslararası alanda sağlık turizmi açısından yoğun talep görmektedir. Başta İstanbul, Ankara, Antalya, Bursa, Adana, Balıkesir, Yalova, Afyon, Kütahya gibi iller olmak üzere termal tesisleri ve ileri teknolojiye sahip hastane ve tedavi merkezleriyle toplamda 2020 yılı itibari ile 1343 sağlık turizmi yetki belgeli sağlık merkezine sahiptir (<https://shgmturizmdb.saglik.gov.tr/>).

2.3.3. Yayla Turizmi

Coğrafi olarak yüksek dağların yamaçlarında yer alan ve vadilerle parçalanmış, hayvancılık faaliyetleri için uygun ve yaz aylarında serin olduğu için insanlar tarafından tercih edilen düzlüklerdir (Bilici ve Işık, 2018). Yaylalar günümüzde özellikle doğa ile içi içe dağ bisikleti ile seyahat, yürüyüşler, fotoğrafçılık, kamp ve trekking gibi faaliyetler açısından insanların tercih ettikleri alternatif turizm merkezleri haline gelmiştir. Yaylalarda düzenlenen şenliklerde yayla turizminin turizminin gelişimine büyük katkı sağlamaktadır. Son yıllarda yaylalar yönünden zengin Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde tarım ve hayvancılık faaliyetleri yerini turizme bırakmaktadır. Buzluk Yaylası, Kaçkar Yaylaları, Anzer Yaylası ve Zigana Yaylası yayla turizmi açısından öncü merkezlerdir.

2.3.4. İnanç Turizmi

İnanç turizmi dinlerin ortaya çıkması ile başlamış, insanların inançları doğrultusunda kutsal olarak gördükleri inanç merkezlerini ziyaret etmelerini kapsayan bir alternatif turizm türüdür(Büyükşalvarcı vd., 2017:46) İnsanların bir dine mensup olma ihtiyaçları kutsal mekanları kitleler halinde ziyaret etmelerine yol açmaktadır. Özellikle Anadolu, İslamiyet dışında diğer semavi dinlere mensup topluluklarında uzun yıllar yaşadıkları yer olması sebebi ile çok sayıda klise ve sinagoga ev sahipliği yapmaktadır. Sultan Ahmet Camii, Ayasofya Camii, İzmir Selçuk Meryem Ana Evi, Antalya-Demre: St. Nicola Kilisesi, Sard Sinagogu ve Akhisar Kilesesi gibi ibadet merkezleri inanç turizmi açısından ciddi bir potansiyele sahiptir.

2.3.5. Gastronomi Turizmi

İnsanların yiyeceklere dönük deneyimlerini ifade eden gastronomi kavramı, farklı mutfak kültürlerine özgün yiyecek ve içeceklerin keşfedilerek tüketilmesine yönelik gerçekleştirilen bir alternatif turizm çeşididir. Gastronomi turizmi çerçevesinde insanlar, yiyecek üreticilerini, yemek festivallerini, restoranları ve özel alanları yoğun şekilde ziyaret etmektedirler (Sönmez, 2018). Özellikle Türkiye Osmanlı Dönemi Türk Mutfak Kültürü, Cumhuriyet Dönemi Türk Mutfak Kültürü gibi zengin bir mutfak kültürüne sahiptir (Güzelşahin ve Ünver, 2015:65). Yine Gaziantep, Urfa, Erzurum, Kayseri, Balıkesir gibi şehirler zengin yöresel mutfakları ile yoğun talep gören önemli gastronomi turizmi merkezleridir.

2.3.6. Akarsu Turizmi

Akarsular, doğa sporları, su sporları ve suya dayalı rekreatif faaliyetler açısından önemli bir alternatif turizm türü haline gelmiştir. Akarsu turizmi, akarsularda yapılan kano, rafting ve nehir kayağı gibi spor türlerine katılımı içermekte (Keleş vd., 2014: 811) olup oldukça hızlı bir gelişim sergilemektedir. Türkiye zengin akarsulara sahip bir ülke olarak akarsu turizmini oluşturan rafting, kano ve nehir kayağı açısından Çoruh Nehri, Köprüçay, Manavgat Çayı, Dim Çayı, Adana Feke-Göksu Nehri gibi akarsularıyla zengin bir akarsu turizmi potansiyeline sahiptir.

2.3.7. Av Turizmi

Av turizmi, av ve yaban hayatı kaynaklarının denetimli bir şekilde turistik yönlerden değerlendirilerek, avcılarının avlanmak, spor yapmak ve dinlenmek amacıyla seyahat etmelerinden meydana gelen bir alternatif turizm türüdür (Şafak, 2003). Avcılık, insanların doğa ile iç içe, günlük hayatın stresinden uzaklaşmasını sağlayan ve giderek yaygınlaşan bir spordur. Türkiye coğrafi yapısı, zengin bitki örtüsü ve yaban hayatı bakımından, avlak işletmeleri ve acentalar tarafından av meraklıları için düzenlenen av programları kapsamında ciddi bir av turizmi potansiyeline sahiptir. Özellikle Antalya, Bursa, Muğla, Mersin, Adana ve Samsun av turizmi açısından önde gelen merkezlerdir.

2.3.8. Kongre Turizmi

Kongre turizmi belirli konuda uzmanlığa sahip kişilerin bilimsel alanlarda veya mesleki konularda bilgi alışverişinde bulunmak için bir araya gelip toplanmaları amacıyla sürekli ikamet ettikleri yerden başka bir yere seyahat etmeleri kapsamında gerçekleşen bir alternatif turizm türüdür (Aydın, 1997). Kongre turizmi sayesinde kişiler sadece toplantılara katılmakla kalmaz, gittikleri destinasyonda diğer turizm faaliyetlerinden de yararlanırlar. Bu kapsamda kongre turizmleri o yörenin tanınmasını sağlamanın yanı sıra, turizm faaliyetinin 12 aya yayılmasını sağlayan önemli bir alternatif turizm türüdür (Eren ve Alaşhan, 2020). Türkiye'

de özellikle İstanbul, Antalya, İzmir, Ankara, Mersin ve Adana gibi illerde düzenlenen kongrelerin sayısı her geçen gün artarken kongre turizmi önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır.

2.3.9. Golf Turizmi

Golf turizmi aktif şekilde golf oynamak veya seyretmek amacıyla golf turizmi destinasyonlarını ziyaret etmeleri sonucu oluşan bir alternatif turizm türüdür. Golf turizmi özellikle yüksek gelir grubuna mensup kişilerin tercih ettiği bir spor dalı olarak, son yıllarda Türkiye’de de hızlı şekilde gelişim gösteren bir alternatif turizm türüdür. Golf turizmine katılan kişilerin yüksek gelir grubunda olması, bu alternatif turizm türünün ülkelere daha fazla dolar girişi sağlamasına sebep olmaktadır. Yine tüm dünyada golf sezonunun 1 Eylül-31 Mayıs tarihleri arasında gerçekleşmesi, turizmin kış aylarında da hareketlenmesi açısından önem arz etmektedir. Türkiye 2018 yılı itibari ile 18 tesis bünyesinde yer alan 36 golf sahası ile çok sayıda uluslararası turnuvaya ev sahipliği yapmaktadır (<https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10161/golf-turizmi.html>).

3. TÜRKİYE’ DE ALTERNATİF TURİZM GELİRLERİ

Bu araştırmada Türkiye’ de alternatif turizm gelirlerinin, turizm gelirleri içindeki payı tespit edilerek, alternatif turizm gelirlerinin öneminin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Ancak Türkiye’ de alternatif turizm gelirleri ile ilgili, gerek T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı gerekse TÜİK ve TCMB web sitelerinde herhangi bir veriye rastlanılamamıştır. Sadece TÜİK’in web sayfasında “Turizm İstatistiklerinde” başlığı altında “Geliş Nedenine Göre Çıkış Yapan Ziyaretçiler” bölümünde “Gezi, Eğlence, Sportif ve Kültürel Faaliyetler”, “Eğitimi Staj (Gençlik turizm)”, “Sağlık ve Tıbbi Nedenler (Sağlık turizm)”, “Dini/Hac (İnanç turizmi)” ve “İş amaçlı (Konferans turizm)” alternatif turizm çeşitlerine yönelik ziyaretçi sayılarına ulaşılmıştır.

Bu kapsamda öncelikle Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TURSAB) web sayfasında, “Turizm Rapor ve İstatistikleri” bölümünden 2003-2019 yılları arasındaki “Turizm Gelirleri” ve “Kişi Başı Ortalama Harcama” verileri alınmıştır. TÜİK’ in “Turizm İstatistikleri” başlığında “Geliş Nedenine Göre Çıkış Yapan Ziyaretçiler” bölümünden de yine 2003-2019 yılları arasına ait toplam ziyaretçi sayıları ile yukarıda belirtilen beş alternatif turizm türüne ait ziyaretçi sayıları alınmıştır. Her bir alternatif turizm türüne ait verilerin sunulduğu aşağıdaki tablolarda görüldüğü üzere;

- Öncelikle alternatif turizm türüne ait ziyaretçi sayısının o yıla ait toplam ziyaretçi sayısı içindeki payı,

- Yıllık kişi başı ortalama harcama tutarı ile alternatif turizm türüne ait ziyaretçi sayısı çarpılarak da her bir alternatif turizm türüne ait gelir hesaplanmış ve o yıla ait toplam turizm geliri içindeki payı tespit edilmiştir.

Aşağıdaki tablolarda TÜİK’in “Turizm İstatistikleri” başlığında “Geliş Nedenine Göre Çıkış Yapan Ziyaretçiler” bölümünde yer alan alternatif turizm türlerine ilişkin veriler sunulmuştur.

Tablo 1: 2003-2019 Yılları Arası Gezi, Eğlence, Sportif ve Kültürel Faaliyetlere İlişkin Turist Sayısı ve Gelirleri

Yıllar	Ziyaretçi Sayısı	Kişi Başı Ort.Harcama(\$)	Toplam Turizm Gelir(\$)	Gezi, Eğlence, Sportif ve Kültürel Faaliyetler			
				Ziyaretçi Sayısı	Toplam Ziyaretçi İçindeki Payı(%)	Toplam Gelir(\$)	Toplam Turizm Geliri İçindeki Payı(%)
2003	16.302.053	850	13.854.866.000	8.445.416	51,81	7.178.603.600	51,81
2004	20.262.640	843	17.076.607.000	10.076.732	49,73	8.494.685.076	49,74
2005	24.124.501	842	20.322.111.000	12.024.521	49,84	10.124.646.682	49,82
2006	23.148.669	803	18.593.951.000	10.328.750	44,62	8.293.986.250	44,61
2007	27.214.988	770	20.942.500.000	13.002.599	47,78	10.012.001.230	47,81
2008	30.979.979	820	25.415.067.000	15.031.984	48,52	12.326.226.880	48,50
2009	32.006.149	783	25.064.482.000	16.407.366	51,26	12.846.967.578	51,26
2010	33.027.943	755	24.930.997.000	17.448.324	52,83	13.173.484.620	52,84
2011	36.151.328	778	28.115.692.000	18.602.663	51,46	14.472.871.814	51,48
2012	36.463.921	795	29.007.003.000	20.331.030	55,76	16.163.168.930	55,72
2013	39.226.226	824	32.308.991.000	21.680.347	55,27	17.864.605.899	55,29
2014	41.415.070	828	34.305.903.000	23.904.039	57,72	19.792.544.231	57,69
2015	41.617.530	756	31.464.777.000	24.215.399	58,19	18.306.841.822	58,18
2016	31.365.330	705	22.107.440.000	15.287.344	48,74	10.777.577.758	48,75
2017	38.620.346	681	26.283.656.000	19.389.968	50,21	13.204.568.247	50,24
2018	45.628.673	647	29.512.926.000	25.355.412	55,57	16.404.951.357	55,59
2019	51.860.042	666	34.520.332.000	29.965.670	57,78	19.957.135.945	57,81
Toplam	569.415.389		433.827.301.000	301.497.564	52,95	229.394.867.919	52,88

Tablo 1’de sunulduğu üzere, Gezi, Eğlence, Sportif ve Kültürel Faaliyetlere ilişkin 2003 yılındaki 8.445.416 kişi olan turist sayısı, 2019 yılında 29.965.670 kişiye yükselirken, toplam ziyaretçi sayısı içerisindeki payı ise %51’den %53’ye yükselmiştir. Gezi, Eğlence, Sportif ve Kültürel Faaliyetlere ilişkin gelirler incelendiğinde ise, 2003 yılındaki 7.178.603.000 \$ gelirin, 2019 yılında 19.957.135.945 \$’ a yükseldiği ve 17 yıllık süreçte toplam 229.394.867.919 \$ gelir elde edildiği görülmektedir. Sonuç olarak Gezi, Eğlence, Sportif ve Kültürel Faaliyetler 2003-2019 yılları arasında, toplam ziyaretçi sayısının %53’ünü oluştururken, toplam turizm gelirlerinin ise, %52.88’ini oluşturmuştur.

Tablo 2: 2003-2019 Yılları Arası Eğitimi-Staj (Gençlik turizm) faaliyetlerine İlişkin Turist Sayısı ve Gelirleri

Yıllar	Ziyaretçi Sayısı	Kişi Başı Ort.Harcama(\$)	Toplam Turizm Gelir(\$)	Eğitim ve Staj-Gençlik Turizmi (1 Yıllık Açı)			
				Ziyaretçi Sayısı	Toplam Ziyaretçi İçindeki Payı(%)	Toplam Gelir(\$)	Toplam Turizm Geliri İçindeki Payı(%)
2003	16.302.053	850	13.854.866.000	79.021	0,4847	67.167.850	0,4848
2004	20.262.640	843	17.076.607.000	144.277	0,7120	121.625.511	0,7122
2005	24.124.501	842	20.322.111.000	99.957	0,4143	84.163.794	0,4141
2006	23.148.669	803	18.593.951.000	106.250	0,4590	85.318.750	0,4589
2007	27.214.988	770	20.942.500.000	149.430	0,5491	115.061.100	0,5494
2008	30.979.979	820	25.415.067.000	157.464	0,5083	129.120.480	0,5080
2009	32.006.149	783	25.064.482.000	217.665	0,6801	170.431.695	0,6800
2010	33.027.943	755	24.930.997.000	176.975	0,5358	133.616.125	0,5359
2011	36.151.328	778	28.115.692.000	240.583	0,6655	187.173.574	0,6657
2012	36.463.921	795	29.007.003.000	222.442	0,6100	176.841.574	0,6097
2013	39.226.226	824	32.308.991.000	190.272	0,4851	156.783.736	0,4853
2014	41.415.070	828	34.305.903.000	176.324	0,4257	145.996.352	0,4256
2015	41.617.530	756	31.464.777.000	144.093	0,3462	108.934.496	0,3462
2016	31.365.330	705	22.107.440.000	101.142	0,3225	71.305.237	0,3225
2017	38.620.346	681	26.283.656.000	104.904	0,2716	71.439.618	0,2718
2018	45.628.673	647	29.512.926.000	114.036	0,2499	73.781.023	0,2500
2019	51.860.042	666	34.520.332.000	135.930	0,2621	90.529.180	0,2622
Toplam	569.415.389		433.827.301.000	2.560.765	0,4497	1.989.290.095	0,4585

Tablo 2’de sunulduğu üzere, Eğitim ve Staj Faaliyetlerine ilişkin 2003 yılındaki 79.021 kişi olan ziyaretçi sayısı 2019 yılında 135.930 kişiye yükselirken, toplam ziyaretçi sayısı içerisindeki payı ise %0,48’den % 0,26’ ya gerilemiştir. Eğitim ve Staj Faaliyetlerine ilişkin gelirler incelendiğinde ise, 2003 yılındaki 67.167.850 \$ gelirin, 2019 yılında 90.529.180 \$’ a yükseldiği ve 17 yıllık süreçte toplam 1.989.290.180 \$ gelir elde edildiği görülmektedir. Sonuç olarak Eğitim ve Staj faaliyetlerine ilişkin 2003-2019 yılları arasında ziyaretçi sayısı;

toplam ziyaretçi sayısının % 0,44'ünü oluştururken, toplam turizm gelirlerinin ise, %0,45'ni oluşturmuştur.

Tablo 3: 2003-2019 Yılları Arası Sağlık ve Tıbbi Nedenlerle Ziyaret (Sağlık turizm) faaliyetlerine İlişkin Turist Sayısı ve Gelirleri

Yıllar	Ziyaretçi Sayısı	Kişi Başı Ort.Harcama(\$)	Toplam Turizm Gelir(\$)	Sağlık Turizmi			
				Ziyaretçi Sayısı	Toplam Ziyaretçi İçindeki Payı(%)	Toplam Gelir(\$)	Toplam Turizm Geliri İçindeki Payı(%)
2003	16.302.053	850	13.854.866.000	139.971	0,859	118.975.350	0,859
2004	20.262.640	843	17.076.607.000	171.994	0,849	144.990.942	0,849
2005	24.124.501	842	20.322.111.000	220.338	0,913	185.524.596	0,913
2006	23.148.669	803	18.593.951.000	193.728	0,837	155.563.584	0,837
2007	27.214.988	770	20.942.500.000	198.554	0,730	152.886.580	0,730
2008	30.979.979	820	25.415.067.000	224.654	0,725	184.216.280	0,725
2009	32.006.149	783	25.064.482.000	201.222	0,629	157.556.826	0,629
2010	33.027.943	755	24.930.997.000	163.252	0,494	123.255.260	0,494
2011	36.151.328	778	28.115.692.000	187.363	0,518	145.768.414	0,518
2012	36.463.921	795	29.007.003.000	216.229	0,593	171.902.226	0,593
2013	39.226.226	824	32.308.991.000	267.461	0,682	220.387.601	0,682
2014	41.415.070	828	34.305.903.000	414.658	1,001	343.336.884	1,001
2015	41.617.530	756	31.464.777.000	360.180	0,865	272.296.520	0,865
2016	31.365.330	705	22.107.440.000	377.384	1,203	266.055.400	1,203
2017	38.620.346	681	26.283.656.000	433.292	1,122	295.072.141	1,122
2018	45.628.673	647	29.512.926.000	551.748	1,209	356.980.688	1,210
2019	51.860.042	666	34.520.332.000	662.087	1,277	440.950.107	1,277
Toplam	569.415.389		433.827.301.000	4.984.115	0,875	3.735.719.130	0,861

Tablo 3'de sunulduğu üzere Sağlık Turizmine ilişkin 2003 yılındaki 139.971 kişi olan ziyaretçi sayısı 2019 yılında 662.087 kişiye yükselirken, toplam ziyaretçi sayısı içerisindeki payı ise %0,859'dan % 1,57' ye yükselmiştir. Sağlık turizmine ilişkin gelirler incelendiğinde ise, 2003 yılındaki 118.975.350 \$ gelirin, 2019 yılında 440.950.107 \$' a yükseldiği ve 17 yıllık süreçte toplam 3.735.719.130 \$ gelir elde edildiği görülmektedir. Sonuç olarak sağlık turizmine ilişkin 2003-2019 yılları arasında ziyaretçi sayısı; toplam ziyaretçi sayısının % 0,87'sini oluştururken, toplam turizm gelirlerinin ise, % 0,46' sını oluşturmuştur.

Tablo 4: 2003-2019 Yılları Arası İnanç Turizmine İlişkin Turist Sayısı ve Gelirleri

Yıllar	Ziyaretçi Sayısı	Kişi Başı Ort.Harcama(\$)	Toplam Turizm Gelir(\$)	İnanç Turizmi			
				Ziyaretçi Sayısı	Toplam Ziyaretçi İçindeki Payı(%)	Toplam Gelir(\$)	Toplam Turizm Geliri İçindeki Payı(%)
2003	16.302.053	850	13.854.866.000	64.548	0,3960	54.865.800	0,3960
2004	20.262.640	843	17.076.607.000	65.778	0,3246	55.450.854	0,3247
2005	24.124.501	842	20.322.111.000	112.308	0,4655	94.563.336	0,4653
2006	23.148.669	803	18.593.951.000	125.503	0,5422	100.778.909	0,5420
2007	27.214.988	770	20.942.500.000	143.969	0,5290	110.856.130	0,5293
2008	30.979.979	820	25.415.067.000	99.041	0,3197	81.213.620	0,3195
2009	32.006.149	783	25.064.482.000	127.815	0,3993	100.079.145	0,3993
2010	33.027.943	755	24.930.997.000	114.340	0,3462	86.326.700	0,3463
2011	36.151.328	778	28.115.692.000	106.743	0,2953	83.046.054	0,2954
2012	36.463.921	795	29.007.003.000	66.401	0,1821	52.788.794	0,1820
2013	39.226.226	824	32.308.991.000	59.076	0,1506	48.678.924	0,1507
2014	41.415.070	828	34.305.903.000	83.180	0,2008	68.872.858	0,2008
2015	41.617.530	756	31.464.777.000	75.908	0,1824	57.386.359	0,1824
2016	31.365.330	705	22.107.440.000	47.329	0,1509	33.367.188	0,1509
2017	38.620.346	681	26.283.656.000	27.005	0,0699	18.390.335	0,0700
2018	45.628.673	647	29.512.926.000	29.072	0,0637	18.809.407	0,0637
2019	51.860.042	666	34.520.332.000	80.643	0,1555	53.708.259	0,1556
Toplam	569.415.389		433.827.301.000	1.428.659	0,2509	1.119.182.672	0,2580

Tablo 4'de sunulduğu üzere İnanç Turizmine ilişkin 2003 yılındaki 64.548 kişi olan ziyaretçi sayısı 2019 yılında 80.643 kişiye yükselirken, toplam ziyaretçi sayısı içerisindeki payı ise %0,39'dan % 0,15' e gerilemiştir. İnanç turizmine ilişkin gelirler incelendiğinde ise, 2003 yılındaki 54.865.800 \$ gelirin, 2019 yılında 53.708.259 \$' a gerilediği ve 17 yıllık süreçte toplam 1.119.182.672 \$ gelir elde edildiği görülmektedir. Sonuç olarak inanç turizmine ilişkin 2003-2019 yılları arasında ziyaretçi sayısı; toplam ziyaretçi sayısının % 0,25'ni oluştururken, toplam turizm gelirlerinin ise, % 0,26' sını oluşturmuştur.

Tablo 5: 2003-2019 Yılları Arası Kongre Turizmine İlişkin Turist Sayısı ve Gelirleri

Yıllar	Ziyaretçi Sayısı	Kişi Başı Ort.Harcama(\$)	Toplam Turizm Gelir(\$)	Kongre Turizmi			
				Ziyaretçi Sayısı	Toplam Ziyaretçi İçindeki Payı(%)	Toplam Gelir(\$)	Toplam Turizm Geliri İçindeki Payı(%)
2003	16.302.053	850	13.854.866.000	1.604.905	9,8448	1.364.169.250	9,8461
2004	20.262.640	843	17.076.607.000	1.928.860	9,5193	1.626.028.980	9,5220
2005	24.124.501	842	20.322.111.000	2.068.954	8,5762	1.742.059.268	8,5722
2006	23.148.669	803	18.593.951.000	2.462.609	10,6382	1.977.475.027	10,6350
2007	27.214.988	770	20.942.500.000	2.347.545	8,6259	1.807.609.650	8,6313
2008	30.979.979	820	25.415.067.000	2.367.268	7,6413	1.941.159.760	7,6378
2009	32.006.149	783	25.064.482.000	1.577.508	4,9288	1.235.188.764	4,9280
2010	33.027.943	755	24.930.997.000	1.723.940	5,2196	1.301.574.700	5,2207
2011	36.151.328	778	28.115.692.000	2.134.624	5,9047	1.660.737.472	5,9068
2012	36.463.921	795	29.007.003.000	2.158.204	5,9187	1.715.772.459	5,9150
2013	39.226.226	824	32.308.991.000	2.333.144	5,9479	1.922.510.988	5,9504
2014	41.415.070	828	34.305.903.000	2.315.225	5,5903	1.917.006.016	5,5880
2015	41.617.530	756	31.464.777.000	2.212.327	5,3159	1.672.518.905	5,3155
2016	31.365.330	705	22.107.440.000	1.810.536	5,7724	1.276.427.768	5,7737
2017	38.620.346	681	26.283.656.000	1.780.820	4,6111	1.212.738.199	4,6140
2018	45.628.673	647	29.512.926.000	1.902.089	4,1686	1.230.651.629	4,1699
2019	51.860.042	666	34.520.332.000	1.850.208	3,5677	1.232.238.272	3,5696
Toplam	569.415.389		433.827.301.000	34.578.765	6,0727	26.835.867.107	6,1858

Tablo 5’de sunulduğu üzere Kongre Turizmine ilişkin 2003 yılındaki 1.604.905 kişi olan ziyaretçi sayısı 2019 yılında 1.850.208 kişiye yükselirken, toplam ziyaretçi sayısı içerisindeki payı ise % 9,8’den % 3,56’ ya gerilemiştir. Kongre turizmine ilişkin gelirler incelendiğinde ise, 2003 yılındaki 1.364.169.250 \$ gelirin, 2019 yılında 1.232.238.272 \$’ a gerilediği ve 17 yıllık süreçte toplam 26.835.857 \$ gelir elde edildiği görülmektedir. Sonuç olarak kongre turizmine ilişkin 2003-2019 yılları arasında ziyaretçi sayısı; toplam ziyaretçi sayısının % 6’ sını oluştururken, toplam turizm gelirlerinin ise, % 6’ sını oluşturmuştur.

4. SONUÇ

Hizmet sektöründe yaşanan gelişmelere paralel olarak bir hizmet alt sektörü olarak turizm büyük bir hızla gelişerek dünyanın en büyük endüstrisi haline gelmiştir. Turizm elde edilen gelirlerin yanı sıra, yarattığı istihdam ile de ülke ekonomilerine büyük katkılar sağlamakta ve uluslararası alanda önemli bir rekabet gücü oluşturmaktadır. Sektörden daha fazla gelir elde edebilmek adına turistik ürünlerin çeşitlendirilerek sürdürülebilir kılınması büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda kitlesel turizmin olumsuz etkilerine karşılık, yerel unsurları kullanmaya öncelik veren, yerel halkın sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına uyan, tüketicilerin değişen beklenti ve ihtiyaçlarına cevap verebilen, turizmin yılın oniki ayına yayılarak, kaynaklarının etkin ve verimli şekilde kullanılmasını sağlayan alternatif turizm giderek önem kazanmaktadır. Bu çalışmada alternatif turizm kavramı ele alınarak, alternatif turizm açısından büyük bir potansiyele sahip Türkiye için alternatif turizmin ve alternatif turizmden elde edilen gelirlerin önemi üzerine bir değerlendirme yapılmıştır.

Türkiye’ nin 2003-2019 yıllarına ait alternatif turizm türlerine ilişkin ziyaretçi sayıları ve elde edilen gelirler incelendiğinde; gezi, eğlence, sportif ve kültürel faaliyetler ile sağlık turizminde yıllara göre ziyaretçi ve gelir açısından artış, 1 yıldan az süreli olmak üzere eğitim ve staj turizmi, inanç turizmi ve kongre turizminde ise yıllara göre ziyaretçi ve gelir açısından azalış gözlenmiştir. Beş alternatif turizm çeşidi arasında; 2003-2019 yılları arasındaki toplam ziyaretçi ve gelir açısından en yüksek paya %52’lik oran ile Gezi, Eğlence, Sportif ve Kültürel Faaliyetler sahipken, en düşük paya %0,25’lik oran ile inanç turizmi sahiptir.

Ülkeler açısından daha fazla gelir elde edebilmek için turizm sektöründe sürdürülebilirliğin sağlanması gereklidir. Bu açıdan bakıldığında, turizm faaliyetlerin dönemsel ve bölgesel olarak dengeli bir biçimde dağılımına ihtiyaç vardır. Bu çerçevede

turizm faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, bir başka deyişle alternatif turizm alanların geliştirilmesi önem arz etmektedir. Turizm gelirini arttıran en önemli değişkenin ziyaretçi sayısı olması nedeni ile, ülkemize gelen ziyaretçi sayısındaki azalış, turizm gelirini de negatif yönde etkilemektedir. Siyasi ve ekonomik krizler, terör olayları turizm gelirini olumsuz etkilemekte ve turizm gelirini azaltıcı etki yapmaktadırlar. Dolayısıyla, ziyaretçi sayısındaki artışı sağlayabilmek için, öncelikle ekonomik ve siyasi krizlerin oluşmasını engelleyici önlemlerin alınması gereklidir.

Her bir alternatif turizm türü için ayrı bir planlama yapılarak bu planlar doğrultusunda hareket etmek ve kitle turizmine göre nispeten daha planlı ve kontrollü bir turizm gelişimi ve planlaması sağlamak, alternatif turizm alanında rekabet gücü elde edebilmek açısından büyük önem arz etmektedir. Alternatif turizm faaliyetlerinden elde edilecek gelirin; yerel halk, yerel işletmeler ve diğer turizm paydaşları arasında eşit dağılımı sağlanarak, daha küçük turistik faaliyetlerin sürdürülebilirliği sağlanabilir. Ayrıca alternatif turizm, tur organizatörlerinin; fiyat, belirli destinasyonlara hareketlilik sağlama gibi baskılarını azaltıcı etki yaparak, yeni destinasyonlara yönelik hareketliliğin sağlanması, turistik ürünlerin bağımsız bir şekilde ve değeri kadar kullanımı açısından katkılar sağlamaktadır. Alternatif turizm açısından bölgelere yönelik ulaşım ve alt yapı imkânları geliştirilmeli ve yerli ve yabancı yatırımcılar alternatif turizm yatırımları için daha yüksek oranda teşvik edilmelidir. Alternatif turizm kapsamında yer alan kamu ve özel kuruluşlar, turizm işletmeleri, yerel yönetimler, yerel halk gibi birçok paydaş alternatif turizmde etkinliği sağlayabilmek için bir arada çalışmalı ve alternatif turizmde marka haline gelebilmelidirler. Ayrıca alternatif turizme ilişkin verilerin daha etkin şekilde elde edilerek ölçülebilmesi, sektörün performans gelişiminin izlenmesi açısından oldukça önemlidir.

KAYNAKLAR

1. Adveren, S. (2011). İç Anadolu Bölgesi'ndeki Kaplıca Ve Termal Tesislerin Türk Sağlık Turizmi İçerisindeki Yeri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
2. Akoğlan Kozak, N. Ve Türktarhan, G. (2012). Gönüllü Turizmine Kavramsal Bir Bakış. Turizm&Araştırma Dergisi, 2(1), 1-13.
3. Albayrak, A. (2013). Alternatif Turizm. Ankara: Detay Yayıncılık.
4. Arslaner, E., & Erol, G. (2017). Alternatif Turizmin Bazı Türleri Üzerine Bir Değerlendirme (An Evaluation On Some. Journal Of Tourism And Gastronomy Studies, 422, 438.
5. Avcı, E. (2011). İzmir'in İnanç Turizmi Potansiyelinin Seyahat Acentaları Açısından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, S.15-29.
6. Aydın, Ş. (1997). Kongre Turizmi Ve Türkiye'nin Kongre Turizmi Potansiyeli (Master's Thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
7. Batman, P., (2013). Altındere Vadisi (Trabzon-Maçka)'Nde Ekolojik Temelli Turizm Planlama Yaklaşımı Ve Alternatif Turizm Olanaklarının Araştırılması. Trabzon: Karadeniz Technical University.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

8. Baytok, A., Pelit, E., & Soybalı, H. H. (2017). Alternatif Turizm Mi Turizmde Çeşitlilik Mi? Kavramsal Bir Değerlendirme. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1-14.
9. Bilici, N., & Işık, Z. (2018). Bölgesel Kalkınmada Yayla Turizmi: Rize İli Örneği. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 1-21.
10. Boz, M. (2004). Turizmin Gelişmesinde Alternatif Turizm Pazarlamasının Önemi. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, S. 5-86.
11. Büyükkalvarcı, A., Şapçılar, M. C., & Akgür, Ş. B. (2017). Otel İşletmelerinde Çevre Duyarlılığı Ve Yeşil Yıldız Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma. *Yönetim, Ekonomi Ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 25-35.
12. Ceylan, S., Çetin, A., & Özdişiner, N. S. (2019). Thermal Tourism Perception Of Young People: Case Of Pamukkale University.
13. Çelik, S. (2018). Alternatif Turizm. *Journal Of International Social Research*, 11(56).
14. Dinçer, F. İ., Atsız, O., Kahraman, O. C., & Çifçi, İ. (2011). Sportif Olta Balıkçılığının Alternatif Turizm Kapsamında Değerlendirilmesi Evaluation Of Sport Fishing Within The Context Of Alternative Tourism.
15. Drăghici, C. C., Diaconu, D., Teodorescu, C., Pintilii, R. D., & Ciobotaru, A. M. (2016). Health Tourism Contribution To The Structural Dynamics Of The Territorial Systems With Tourism Functionality. *Procedia Environmental Sciences*, 32, 386-393.
16. Eren, D., & Alaşan, A. (2020). Nevşehir Bölgesinin Kongre Turizmi Potansiyelinin Turizm İşletme Yöneticilerinin Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi. *Journal Of Tourism Research Institute*, 1(1), 15-33.
17. Güzel-Şahin, G. Ve Ünver, G. (2015). Destinasyon Pazarlama Aracı Olarak „Gastronomi Turizmi”: İstanbul’un Gastronomi Turizmi Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma. *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies*, 3(2):63-73.
18. Karadağ, L., & Marangoz, M. (2017). Sürdürülebilir Turizm Açısından Alternatif Turizmin Önemi: Marmaris Örneği. *Turizm Akademik Dergisi*, 4(2), 29-40.
19. Keleş, E., Güneş, Gül, A., Tuğluer, M., & Uzun, Ö. F. (2014, Mayıs). Antalya-Köprüçay Rafting Merkezinin Turizm Ve Rekreatyonel Yönden Mevcut Durum Analizi, 11. Uluslararası Odun Dışı Orman Ürünleri Sempozyumu’nda Sunulan Bildiri. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
20. Kılıç, B., & Kurnaz, A. (2010). Alternatif Turizm Ve Ürün Çeşitliliği Oluşturmada Ekolojik Çiftlikler: Pastoral Vadi Örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 39-56.
21. Lopez-Guzman, T. Ve Sanchez-Canizares, S. (2012). Gastronomy, Tourism And Destination Differentiation: A Case Study İn Spain. *Review Of Economics & Finance*, 2, 63-72.
22. Oral, S., & Başarır, A. (1995). Alternatif Turizmin Önemi, Türkiye’de Alternatif Turizm Çeşitleri Ve Kapadokya’da Uygulanabilirliği. Haftasonu Seminerleri I: Kapadokya’nın Turistik, Kültürel Potansiyeli Ve Pazarlama Sorunları, (P. 180). Nevşehir.
23. Sönmez, E. (2018). Kültür Turizminin Korunması Ve Geliştirilmesinde Yerel Halkın Algısının Belirlenmesi: Nemrut Dağı Milli Parkı Bölgesindeki Yerel Halk Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

24. Susan E. Hill. (2017). Alternative Tourism İn Budapest: Class, Culture And Identity İn A Postsocialist City. Lexington Books, Usa.
25. Şafak, İ. (2003). Türkiye'deki Av Turizmi Uygulamalarının Özel Avlak İşletmelerine Etkileri. Turkish Journal Of Forestry, 4(2), 133-148.
26. Tursab (2020), "Türsab Koronavirüs Raporu", <https://www.tursab.org.tr/Duyurular/Tursabkoronavirus-Raporu>(Erişim:10.10.2021).
27. WWTC, (2019). Travel&Tourism Economic Impact 2019 World, London.
28. <https://data.tuik.gov.tr/kategori/getkategori?p=egitim,-kultur,-spor-ve-turizm-105>
29. <https://shgmturizmdb.saglik.gov.tr/>
30. <https://www.ktb.gov.tr/>
31. <https://www.tursab.org.tr/turizm-geliri>

İŞLETMELERDE TOPLAM VERİMLİ BAKIM UYGULAMALARI VE ÜRETİM VERİMLİLİĞİ

TOTAL PRODUCTIVE MAINTENANCE APPLICATIONS AND PRODUCTION EFFICIENCY IN BUSINESSES

Dr. Müjde AKSOY

Öğretim Görevlisi Doktor, Onyediy Eylül Üniversitesi, Manyas Meslek Yüksek, İş Sağlığı ve Güvenliği Programı

Dr. Sercan HATİPOĞLU

Araştırma Görevlisi Doktor, Onyediy Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

Özet

İşletmelerin üretim fonksiyonları altında, yalın üretim sağladığı avantajlarla öne çıkan bir strateji olmaktadır. Yalın üretim, günümüzde her türlü israfın yok edilerek müşterilerin beklemediği yüksek kalitede, düşük fiyatlı ürünleri hızla karşılayabilen üretim sistemi olarak bilinmektedirler. Bu faydaların sağlanabilmesi için yalın üretim birçok araca ihtiyaç duymaktadır. Yalın üretim ile üretimde kullanılan girdilerin daha etkin kullanılması konusunda sistemin planlanması, yönlendirilmesi, organize edilmesi ve sonuçlarının kontrol edilmesi ise Toplam Verimli Bakım (TVB) uygulamaları ile gerçekleştirilmektedir. En genel tanımlama ile TVB, bir tesiste kullanılan makine, ekipman ve iş gücü verimliliğini arttırmak ve olası hatalardan kaynaklanacak ıskartaları önlemek amacıyla gerçekleştirilen ve tüm çalışanların katkısıyla oluşturulan bir tekniktir. Üretim hatlarında çalışan operatörlere üzerinde çalıştıkları makine veya ekipmanın otonom bakım sorumluluğunu getirmesinden başlayarak, tüm çalışanların katılımına ihtiyaç duyması ile odağında “bakım” değil “toplam” bulunmaktadır.

TVB, üretim alanında sıfır kaza, sıfır hata ve sıfır arıza ortamının sağlanarak; üretim verimliliğini sistematik olarak arttırmayı hedefler. Tesisin verimliliği ve TVB kapsamında yürütülen faaliyetlerin etkinliği ise Genel Ekipman Verimliliği (GEV) metodu ile ölçülmektedir. GEV’i maksimize etmek için üretim alanında bulunan kayıpların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bunun için tesis içerisinde sınıflandırılmış tüm kayıpları bilmek, ölçmek ve iyileştirmek kritik önem taşımaktadır. TVB felsefesinde kayıplara yönelik sistematik bir sınıflandırma oluşturulmuştur. Kayıplar, üç ana başlık altında 16 büyük kayıp olarak tanımlanmıştır. Bu kayıplar önlendiği oranda tesisin verimliliği de artmaktadır. Bu 16 kayıp alanında yapılacak küçük iyileştirmeler (kaizenler) doğru yönetilirse toplamda önemli ölçüde iyileştirme ve maliyetlerde de ciddi düşüşler elde edilmektedir. Bu kapsamda, Toplam Verimli Bakım felsefesi ve Genel Ekipman Verimliliği kavramı üzerine bir değerlendirme gerçekleştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Toplam Verimli Bakım, Genel Ekipman Verimliliği, 16 Büyük Kayıp

Abstract

Under the production functions of businesses, lean production is a prominent strategy with the advantages it provides. Lean production is known as production systems are able to eliminate any kind of waste and meet customer demands for products quickly with high quality and low prices. To provide these benefits, lean production needs a lot of tools. Under the lean production; planning, leading, organizing and controlling the results of the system in order to use the inputs used in production more effectively are carried out with Total Productive Maintenance (TPM) applications. In the most general definition, TPM is a technique that is created with the contribution of all employees in order to increase the efficiency of machinery, equipment and workforce used in a facility and to prevent scraps due to possible defects. Starting with the fact that the machinery or equipment they work on brings responsibility for autonomous maintenance to the operators working on the production lines, the focus is on "total", not "maintenance", as it requires the participation of all employees.

TPM aims to systematically increase production efficiency by providing zero accident, zero defect and zero failure environment in the production area. The efficiency of the facility and the effectiveness of the activities carried out within the scope of TVB are measured by the Overall Equipment Efficiency (OEE) method. In order to maximize OEE, the losses in the production area need to be eliminated. For this, it is critical to know, measure and improve all the losses classified within the facility. A systematic classification for losses has been created in the TVB philosophy. Losses were defined as 16 major losses under three main headings. To the extent that these losses are prevented, the efficiency of the facility also increases. If small improvements (kaizens) in these 16 loss areas are managed correctly, significant improvements in total and serious reductions in costs are achieved. In this context, an evaluation will be carried out on the philosophy of Total Productive Maintenance and the concept of Overall Equipment Efficiency.

Keywords: Total Productive Maintenance, Overall Equipment Efficiency, 16 Big Losses

1. GİRİŞ

Sade ve gereksiz olan hiçbir şeyi içermeyen yalın kavramı, üretim ve yönetim süreçleri içerisinde devrim niteliğinde bir bakış açısı ve uygulamalar bütünü de gündeme getirmiştir (Pehlevan, 2013). Yalın üretim ise, atıklardan, kayıplardan ve değer katmayan faaliyetlerden kurtularak maliyetleri azaltan ve müşterinin isteklerini zamanında karşılayan bir dizi sistematik yaklaşımın bütünüdür (Zammori vd., 2011). Yalın üretim ilk olarak James Womack, Daniel Jones ve Daniel Roos (1990) tarafından Toyota firmasının geliştirip uyguladığı Toyota Üretim Sistemini tanımlamak için kullanılmıştır. Günümüzde farklı endüstrilerde farklı işletmeler tarafından uyarlanmaya çalışılan bir yaklaşımdır. Her türlü kayıp ve atığı azaltmak ve ortadan kaldırmak için geliştirilen yalın yaklaşımda, Toplam Verimli Bakım (TVB) uygulamaları oldukça sistematik bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada çeşitli yalın üretim araçları arasından, TVB ve üretim verimliliklerinin izlemesinde kullanılan Genel Ekipman Verimliliği (GEV) metotlarına odaklanılmaktadır. GEV, bir ekipmanın teorik potansiyeli ile ekipmanın gerçek performansını karşılaştırarak,

gizli kayıpların etkisinin değerlendirilmesine izin veren, yaygın olarak kullanılan bir verimlilik ölçüm metodudur (Jonsson ve Lesshammar, 1999).

GEV'in katkısı ancak TVB'nin bir parçası olduğunda görülebilir. TVB, ideal çalışma koşulları sağlamak için üretim süreçlerinde kullanılan tüm ekipmanların arızalarını ve gecikmelerini önlemeye odaklanmaktadır. TVB faaliyetleri küçük duruşları, hız kayıplarını ve hataları önlemenin yanında; güvenli bir üretim ortamını sağlamayı da içermektedir (Rahman, 2015). TVB birbiriyle ilişkili olan ekipman verimliliğini en üst düzeye çıkartmak, otonom bakım ve küçük grup faaliyetleri olarak üç temel konseptte dayanmaktadır (Nakajima, 1988).

GEV, TVB felsefesi altında ekipman verimliliğini tanımlamak için kullanılan bir yöntemdir (Bon ve Lim, 2015). GEV'in basit ve net bir genel ölçüm aracı olması nedeniyle; yöneticiler karmaşık ve ayrıntılı diğer yöntemler yerine bu kapsamlı yöntemi tercih etmektedirler (Huang vd., 2003). Ayrıca GEV'in kullanılması; tesis verimliliğini ölçmek, kayıpların nedenlerini belirlemek, üretim kalitesini ve performansını izlemek ve öncelikli olarak iyileştirme yapılacak alanları belirlemek gibi sayısız faydaya sahiptir (Çayır ve Yanmaz, 2005). Stamatis'e (2010) göre hedeflenen GEV seviyesine ulaşmak; işletmelerin karını artırır, rekabet avantajı elde etmelerini sağlar ve operatörlerin üzerinde çalıştıkları ekipmanı sahiplenmelerini sağlamaktadır. GEV ilk olarak Nakajima (1988) tarafından standartları belirlenip, geliştirilmiştir. Ancak günümüz endüstriyel uygulamalarında GEV, bir sektörden diğerine değişimlere uğramaktadır. Çünkü her ne kadar verimlilik ölçümünün temeli orijinal GEV konseptinden türetilmiş olsa da; üreticiler, GEV'i içinde buldukları endüstriyel gereksinimlerine uyacak şekilde özelleştirmeleri gerekmektedir (Munchiri ve Pintelon, 2008). Bu nedenle, GEV'in kontrolü her zaman basit değildir ve endüstriyel uygulamalarda hala çeşitli dezavantajlar bulunabilmektedir (De Ron ve Rooda 2006, Braglia vd., 2008; Zammori vd., 2011). Bu kapsamda gerçekleştirilen çalışmada, Toplam Verimli Bakım felsefesi ve Genel Ekipman Verimliliği kavramı üzerine bir değerlendirme gerçekleştirilecektir. İzleyen bölümler; Toplam Verimli Bakım felsefesi, üretim alanlarında görülen 16 büyük kayıp, Genel Ekipman Verimliliği metodu ve sonuçlar ile devam etmektedir.

2. TOPLAM VERİMLİ BAKIM

İşletmelerin yalın üretim programlarına olan yatırımlarına rağmen, makine ve ekipmanların güvenilmezliği ve esnek olmayan yapıları ile, yalın üretimin faydaları sınırlı olmaktadır (Tajiri ve Gotoh, 1992). Bakımı bir masraf kaynağı olarak gören işletmeler, geçmişte bakım faaliyetlerine bakış açıları ekipmanı bozulana kadar kullanmaktan ve daha sonra onarmaktan oluşmaktaydı. Ancak zamanla bu 'reaktif bakım' yerini yeni bakım teorilerine bıraktı: Önleyici Bakım ve Verimli Bakım. 1950'lerde Japonya'da tanıtılan bu teoriler, sürekli bakım çalışmalarlarıyla ekipman arızasını önceden önlemeyi amaçlamaktadır (McKone ve Weiss, 1998). "Ben işletiyorum, siz de düzeltin" anlayışına karşılık olarak, Japanese Institute of Plant Maintenance (JIPM) başkan yardımcısı Seiichi Nakajima, 1971'de TVB'yi geliştirmiştir. TPM, tüm personelin katılımıyla şirket çapında bir bakım yönetimi yaklaşımı sağlamayı amaçlamaktadır (Fernandez, 2016).

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Yaygın olarak kullanılan TVB'nin farklı endüstri kollarına uyum sağlayabilmesi için yapılan çeşitli uyarlamalar nedeniyle, birbirlerinden farklı birçok tanımı bulunmaktadır. Ancak TVB konusunda JIPM'in en kapsayıcı tanımı beş bileşenden oluşmaktadır (Shirose, 2012).

- TVB tüm üretim sisteminde etkinliği olabilecek en yüksek değere çıkarmayı hedefleyen bir kültür ve çevre yaratmayı amaçlar. Bir başka ifadeyle GEV'i arttırmaya çalışmaktadır.

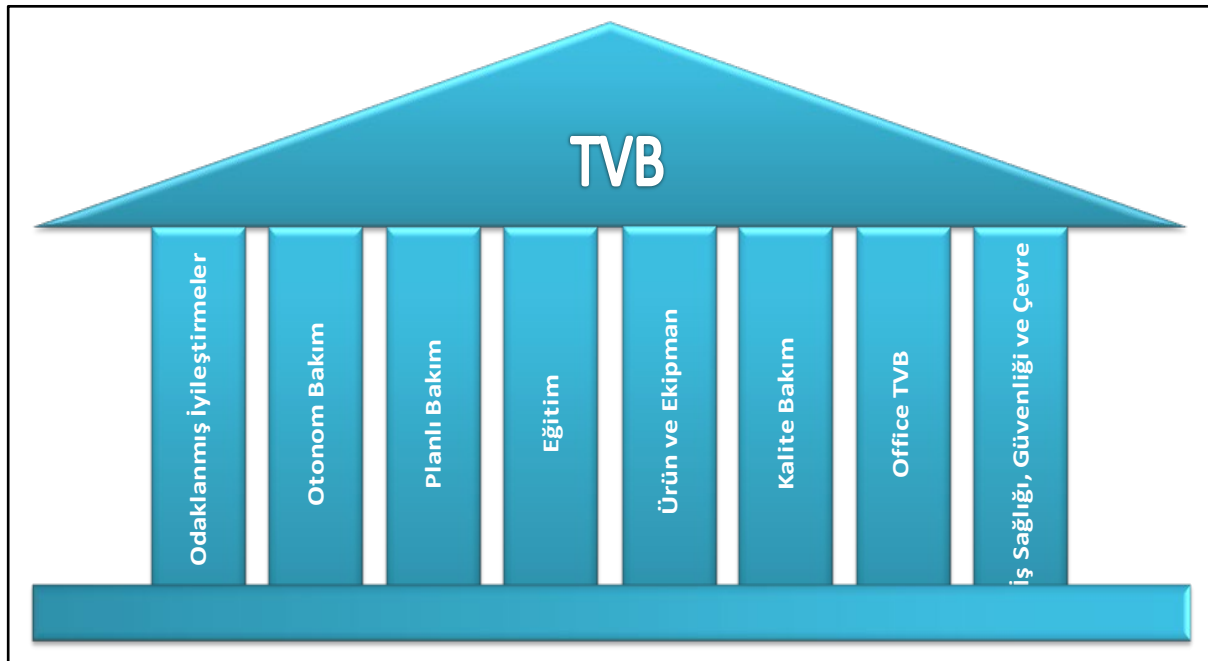
- Tüm çalışanların aktif katılımı ile "sıfır kaza, sıfır hata ve sıfır arıza" felsefesini kayıplar yaşanmadan engellemeye çalışmaktadır.

- Tüm üretim bölümlerinin olduğu gibi, işletmenin üretim dışındaki diğer bölümlerinin de aktif katılımını gerektirmektedir.

- Organizasyon hiyerarşisinde tezgahlarda çalışan operatörlerden üst yönetime kadar tüm çalışanları içermektedir.

- Birbirini tamamlayan küçük grup çalışmalarını kullanarak, en genel anlamda sıfır kayıp hedeflenmektedir.

Geleneksel olarak TVB yönetimi sekiz adet yapı taşı 'pilar' ile yürütülmektedir (Fernandez, 2016). Ancak, bu yapı taşlarının sayısı işletmelerin endüstriyel ihtiyaçlarına göre değişebilmektedir (Hatipoğlu, 2016). Yapı taşlarının TVB felsefesinde ayrı ayrı görev ve sorumlulukları bulunup, tıpkı bir evin yapısındaki taşıyıcı duvarlar gibi tüm TVB sürecini ayakta tutmaktadır. TVB'nin geleneksel sekiz yapı taşından oluşan yönetim yapısı Şekil 1'de gösterilmektedir.

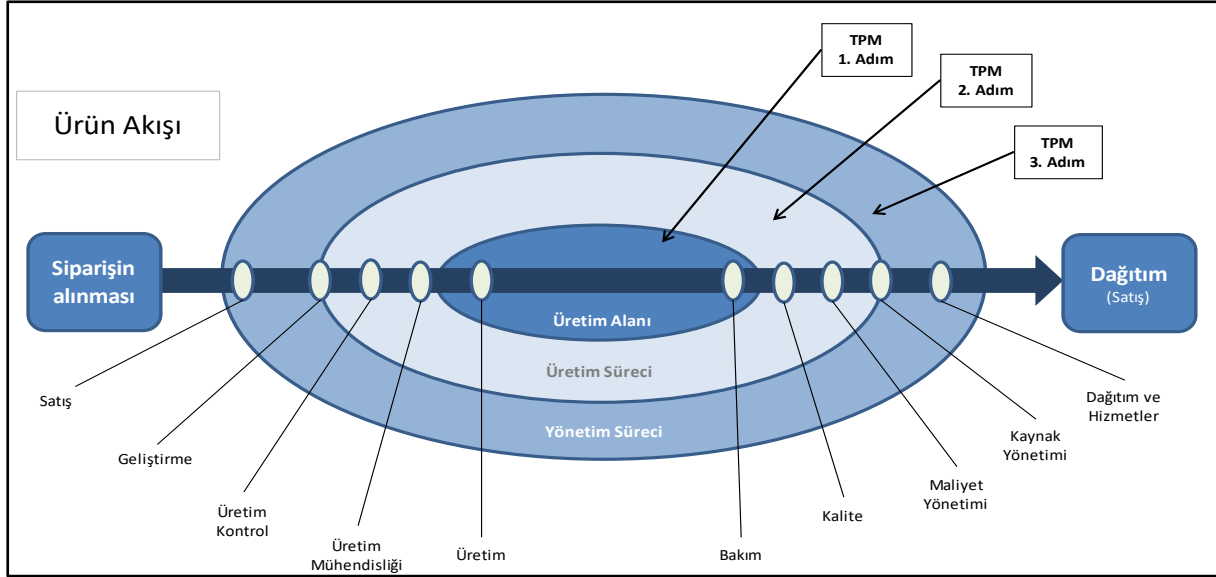

Şekil 1. TVB Yönetimi ve Yapı Taşları

TVB'nin genel tanımında da bahsedildiği üzere TVB süreci organizasyon hiyerarşisinde üretimde çalışan operatörlerden üst yönetime kadar tüm çalışanların aktif katılımını gerektirmektedir. Bu sürece zaten TVB'in organizasyona uyarlanmasındaki 3 ana adımında da uyulmaktadır. Her adım ortalama olarak 2 yıl sürmekte, TVB'nin işletmelerin tüm

birimlerine entegrasyonları ise toplamda yaklaşık 6 yıl sürmektedir. Aşağıdaki TVB'nin işletmelere uygulama adımları ürün akışını gösteren Şekil 2 üzerinde gösterilmektedir. Süreç, 1. adımda üretim alanında çalışan operatörle başlayıp, 2. adımda üretim süreci içinde yer alan kalite, üretim kontrol gibi bölümlerin de katılımıyla devam edip, son adım olan 3. adımda ise organizasyonun diğer birimlerini de kapsayarak son bulmaktadır.

Şekil 2. TVB Uygulama Adımları

Kaynak: Hatipoğlu, S. (2016). *Toplam verimli bakım uygulamalarının etkinliğinin denetlenmesinde genel ekipman verimliliği tasarımı: Eczacıbaşı Artema örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.'den uyarlanmıştır.

3. 16 BÜYÜK KAYIP

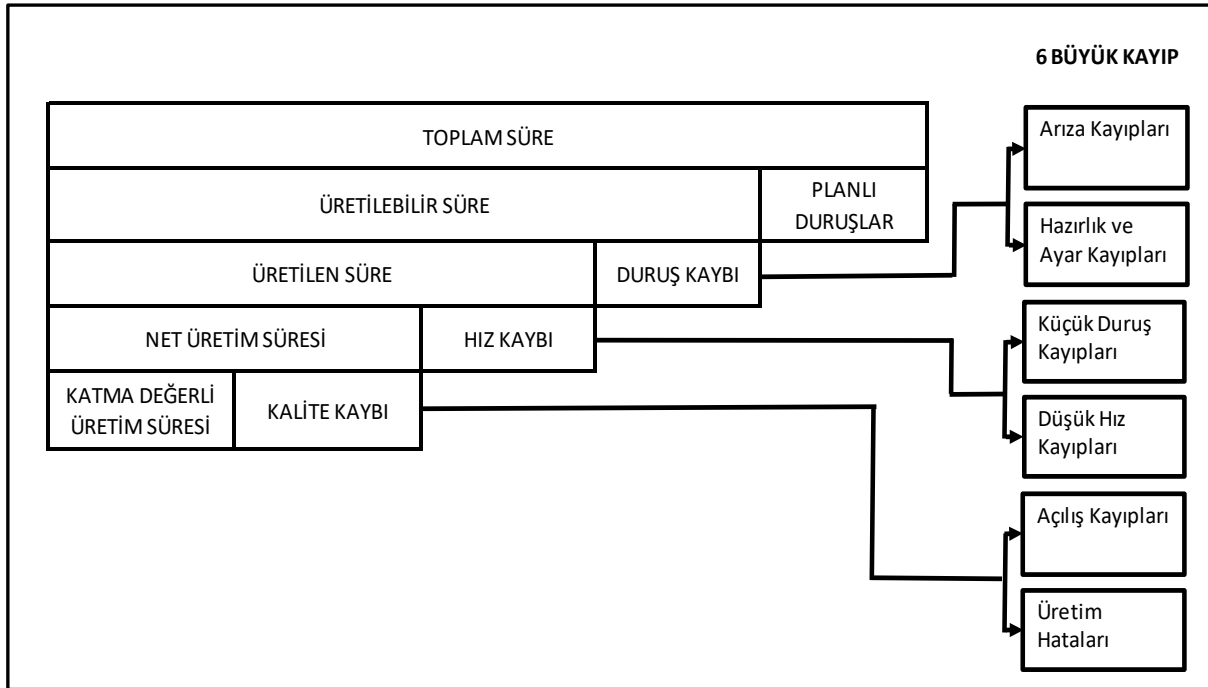
TVB'in temel amacı işletmelerde kayıpları ortadan kaldırarak nihai amaç olan Genel Ekipman Verimliliğini arttırmaktır. Bunun için fabrika içerisinde sınıflandırılmış tüm kayıpları bilmek, ölçmek ve iyileştirmek kritik önem taşımaktadır (İso-Katek, 2011). Kayıpları önlemek için öncelikle kayıpların nerelerde oluştuğunu bilmek ve kaynağını saptamak gerekmektedir. Bunu kolay bir şekilde yapabilmek için TVB kültüründe kayıplara yönelik sistematik bir sınıflandırılma oluşturulmuştur (Pehlevan, 2013).

16 kayıp (16 Muda) altında ekipmanı verimsizleştiren 6 büyük kayıp bulunmaktadır. Bu kayıplar: Arıza kayıpları, hazırlık ve ayar kayıpları, küçük duruş kayıpları, düşük hız kayıpları, açılış kayıpları ve üretim hatalarından oluşmaktadır (Ramachandra vd., 2016). Bu kayıplar önlediği oranda fabrikanın verimliliği de artmaktadır. Bu kayıp alanlarında yapılacak küçük iyileştirmeler (kaizenler) doğru yönetilirse toplamda önemli ölçüde iyileştirme ve maliyetlerde de ciddi düşüşler elde edilecektir. Bu kayıplar ve ilgili oldukları ana başlıkları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. 6 Büyük Kayıp

Duruş Kayıpları	Arıza kayıpları Hazırlık ve ayar kayıpları
Hız Kayıpları	Küçük duruş kayıpları Düşük hız kayıpları
Kalite Kayıpları	Açılış kayıpları Üretim hataları

GEV hesaplaması için kullanılacak denklem, altı büyük kayıptan yola çıkarak oluşturulmaktadır. Muchiri ve Pintelon (2008) altı büyük kaybın toplam süreden başlayarak katma değerli üretim süresine ulaşınca kadar etkilerini belirtmişlerdir. Bu süreç Şekil 3’de gösterilmektedir.

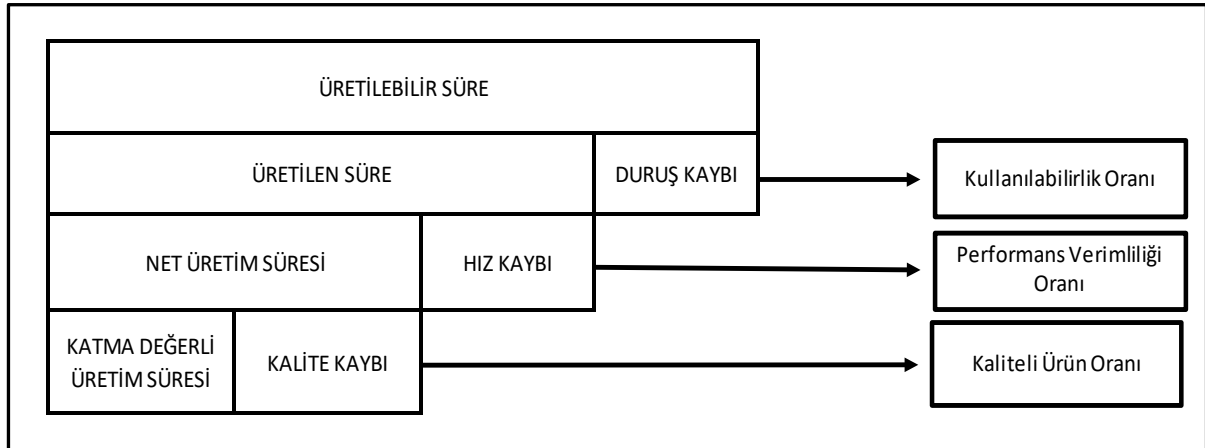

Şekil 3. Toplam Süre İçerisinde Altı Büyük Kaybın Dağılımı

Kaynak: Muchiri, P., and Pintelon, L. (2008). Performance measurement using overall equipment effectiveness (OEE): Literature review and practical application discussion, *International Journal of Production Research*, 46 (13), 3517-3535.

4. GENEL EKİPMAN VERİMLİLİĞİ

GEV, bir makinenin ne kadar verimli çalıştığını belirlemek için kullanılmaktadır. Tesis içerisinde yapılan iyileştirmelerin yönlendirilmesi ve takibi için en etkili yöntemlerden biridir (Ahmad vd., 2018). Altı büyük kaybın toplam süre üzerindeki dağılımının gösterilmesinden sonra, GEV'in hesaplanmasını sağlayan Kullanılabilirlik Oranı (KUO), Performans Verimliliği Oranı (PVO) ve Kaliteli Ürün Oranı (KAO) bileşenlerinin ilgili oldukları zaman dilimleri Şekil 4’de gösterilmektedir.

Şekil 4. GEV'i Oluşturan Bileşenlerin İlgili Oldukları Zaman Dilimleri

GEV temel olarak kullanılabilirliğin verimliliği, performansın verimliliği ve kalitenin verimliliğinden oluşmaktadır. GEV'in hesaplanması ise bu üç bileşenin çarpılması ile elde edilmektedir (Ghafoorpoor vd., 2018).

Kullanılabilirlik Oranı (KUO): Ekipmanın üretilebilir süre içerisinde kullanılabilir durumda olup / olmadığını incelemektedir. Üretilen sürenin üretilebilir süreye oranıdır. Üretilen süre ise üretilebilir süreden duruş kayıplarının çıkarılması ile bulunmaktadır.

$$KUO = \frac{\text{Üretilen Süre}}{\text{Üretilebilir Süre}} \quad (1)$$

Performans Verimliliği Oranı (PVO): Net üretim süresinin üretilen süreye oranıdır. Başka bir ifade ile toplam üretim adedi ve bir ürünün standart çevrim süresinin çarpılması sonucunun üretilen süreye oranıdır. Standart çevrim süresi ise bir parçanın bir üretim sürecindeki iş ölçüm metodu ile önceden hesaplanan beklenen üretim süresidir.

$$PVO = \frac{\text{Net Üretim Süresi}}{\text{Üretilen Süre}} \quad (2)$$

$$PVO = \frac{\text{Toplam Üretim Adedi} \times \text{Standart Çevrim Süresi}}{\text{Üretilen Süre}} \quad (3)$$

Kaliteli Ürün Oranı (KAO): Üretilen ürünlerin hangi oranda kalite koşullarını sağladığını göstermektedir. Katma değerli üretim süresinin net üretim süresine oranıdır. Başka bir ifade ile toplam üretim adedi ile hatalı üretim adedi farkının toplam üretim adedine oranı olarak da hesaplanmaktadır.

$$KAO = \frac{\text{Katma Değerli Üretim Süresi}}{\text{Net Üretim Süresi}} \quad (4)$$

$$KAO = \frac{\text{Toplam Üretim Adedi} - \text{Hatalı Üretim Adedi}}{\text{Toplam Üretim Adedi}} \quad (5)$$

Denklemleri verilen Kullanılabilirlik Oranı (KUO), Performans Verimliliği Oranı (PVO) ve Kaliteli Ürün Oranının (KAO) bir araya getirilmesi ile GEV'e ulaşılmaktadır.

$$GEV = KUO \times PVO \times KAO \quad (6)$$

GEV yönteminde her bir bileşen eşit öneme sahiptir. Kullanılabilirlik Oranı %100 olsa bile, diğer iki bileşenden dolayı GEV değerinde dramatik düşüşler görülebilmektedir (Konopka ve Trybula, 1996). Yapılan çalışmalarda üretim tesislerinin ortalama GEV değerinin %60 olduğu bilinmektedir. Dünya standartlarında birinci sınıf üretim işletmelerinin GEV değerinin ise %85 - %92 aralığında olduğu saptanmıştır. Bu nedenle, hala birçok üretim tesisinin iyileştirilmesi için yeterli alanın bulunduğu görülmektedir (Iannone ve Nenni, 2013).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Üretim sistemleri altında değer katmayan tüm faaliyetlerden kurtularak atıkları ve kayıpları yok etmeye odaklanan, müşteri ihtiyaçlarının zamanında karşılanması için oluşturulan yalın üretim felsefesi son derece faydalı bir yaklaşımdır. Yalın üretimin uygulanabilmesi için birçok araca ihtiyaç duyulmaktadır. Bu araçlar içinde TVB uygulamaları imalat işlemlerini gerçekleştiren operatörlerden üst yönetime kadar tüm çalışanların katılımının sağlandığı, işletme çapında makine - ekipman bakım yönetim sisteminin oluşturularak, daha verimli bir üretim alanını hedefleyen sistematik yaklaşımlar bütünü olarak öne çıkmaktadır. TVB uygulamaları ile işletmeler; verimlilik artışı, ekipman arızalarında azalma, maliyetlerde düşüş, müşteri şikayetlerinde azalma, iş kazaları ve çevre kirliliğinde azalma gibi birçok konuda gözle görünür faydalı gelişimler elde etmiştir.

TVB uygulamalarının temelinde, üretimde görülen kayıplara odaklanarak, bu kayıpları ekipman arızaları, hız kayıpları ve kalite kayıpları ana başlıkları altında değerlendirip, ortadan kaldırma yoluna giderek ekipmanların kullanılmadığı süreleri azaltmak ve dolayısıyla verimlilikleri arttırmak yatmaktadır. TVB uygulaması yapan işletmelerde, kayıpların belirlenip üç ana başlık halinde gruplara ayrılması vasıtasıyla hem kayıpların hem verimliliklerin kontrol edilmesi ise GEV metodu ile sağlanmaktadır.

Ancak, önceki bölümde bahsedildiği üzere GEV metodu toplam süre üzerinden değil, planlı duruşlar (planlı bakım, vardiya araları vb.) düşüldükten sonra, üretilebilir süre üzerinden hesaplama yapmaktadır. Bu nedenle, planlı duruşlar kısmında iyileştirilebilir süreleri odak dışında bırakmasında dolayı çeşitli eleştiriler de almaktadır. Sonuç olarak, planlı duruşlar konusunda da iyileştirme çalışmaları yapmak isteyen işletmeler, bu süreleri de göz ardı etmeyen alternatif metotları GEV metodu ile birlikte kullanmaları önerilebilir. Çünkü, sistematik bir şekilde kayıplara odaklanarak, bu alanların belirlenmesini sağlayan GEV metodunu tamamen terk etmek akılcı bir yaklaşım olmamaktadır. Diğer taraftan, verimlilik ile ilgili verilerin üretim alanından toplanması konusunda barkod okuyucuları, sistemleri ve kurumsal kaynak planlama sistemlerinin birbirlerine entegre bir şekilde kullanılmasıyla, verimlilik raporlarının tam zamanlı ve otomatik bir şekilde toplanması işletmelere önerilecek diğer bir önemli bir husus olarak öne çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

1. Ahmad, N., Hossen, J., & Ali, S. M. (2018). Improvement of overall equipment efficiency of ring frame through total productive maintenance: a textile case. *The international journal of advanced manufacturing technology*, 94(1), 239-256.
2. Braglia, M., Frosolini, M., and Zammori, F., 2008. Overall equipment effectiveness of a manufacturing line (OEEL), an integrated approach to assess systems performance. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 20 (1), 8–29.
3. Bon, A. T., & Lim, M. (2015). Total Productive Maintenance in automotive industry: Issues and effectiveness. In *Industrial Engineering and Operations Management (IEOM), 2015 International Conference on* (pp. 1-6). IEEE.
4. Çayır, E., ve Yanmaz, M. (2005). Demir ve çelik fabrikalarında bilgisayar destekli verimlilik yönetim sistem, III. Demir-Çelik Kongresinde sunuldu, Zonguldak.
5. De Ron, A.J. and Rooda, J.E., 2006. OEE and equipment effectiveness: an evaluation. *International Journal of Production Research*, 44 (23), 4987–5003.
6. Fernandez, Q. (2016). Performance indicator design and implementation on semi-automated production lines: Overall Equipment Effectiveness (OEE) philosophy adaptation.
7. Ghafoorpoor Yazdi, P., Azizi, A., & Hashemipour, M. (2018). An empirical investigation of the relationship between overall equipment efficiency (OEE) and manufacturing sustainability in industry 4.0 with time study approach. *Sustainability*, 10(9), 3031.
8. Huang, S.H., Dismukes, J.P., Shi, J., Su, Q., Razzak, M.A., Bodhale, R. and Robinson, D.E. (2003). Manufacturing productivity improvement using effectiveness metrics and simulation analysis. *International Journal of Production Research*, 41(3), 513-527.
9. Iannone, R., and Nenni, M. E. (2013). *Managing OEE to Optimize Factory Performance*. INTECH Open Access Publisher. Web:<http://www.intechopen.com/books/operations-management/managing-oee-to-optimize-factory-performance> adresinden 17 Ekim 2021’de alınmıştır.
10. İso-Katek (2011). *Toplam Verimli yönetim “TPM”*, İstanbul Sanayi Odası, İstanbul 2011.
11. Jonsson, P. and Lesshammar, M., (1999). Evaluation and improvement of manufacturing performance measurement system the role of the OEE. *International Journal of Operations and Production Management*, 19 (1), 55–78.
12. Konopka, J., and Trybula, W. (1996). Overall equipment effectiveness (OEE) and cost measurement (semiconductor manufacturing). Paper presented at *Electronics Manufacturing Technology Symposium*, Austin, USA.
13. McKone, K. and Weiss, E. (1998), *TPM: Planned and Autonomous Maintenance: Bridging the gap between Practice and Research*, *Production and Operations Management*, Volume 7, Issue 4, pp. 335-351.
14. Muchiri, P., and Pintelon, L. (2008). Performance measurement using overall equipment effectiveness (OEE): Literature review and practical application discussion, *International Journal of Production Research*, 46 (13), 3517-3535.
15. Nakajima, Seiichi. (1988). *Introduction to TPM*. Cambridge: Productivity Press.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

16. Pehlevan, O., (2013). Sürdürülebilir üretim için toplam verimli bakım. 3. Sanayii şurası, Ankara.

17. Rahman, C. M. (2015). Assessment of total productive maintenance implementation in a semiautomated manufacturing company through downtime and mean downtime analysis. Paper presented at International Conference on Industrial Engineering and Operations Management (IEOM), Dubai.

18. Ramachandra, C. G., Prashanth, P. M., Srinivas, T. R., & Raghavendra, M. J. (2016). OEE-A tool to measure the effectiveness of TPM implementation in industries-A review. GRD Journals-Global Research and Development Journal for Engineering, 1(12), 92-96.

19. Shirose, K. (Ed.). (2012). TPM: Total Productive Maintenance: New Implementation Program in Fabrication and Assembly Industries. Japan Institute of Plant Maintenance (JPM).

20. Stamatis, D., H. (2010). The OEE primer : understanding overall equipment effectiveness, reliability, and maintainability. New York: Productivity Press.

21. Tajiri, M., & Gotoh, E. (1992), TPM Implementation: A Japanese Approach, McGraw-Hill, New York.

22. Womack, J., Jones, D., & Roos, D. (1990). The machine that changed the world. New York: Rawson. Mc. Millan.

23. Zammori, F., Braglia, M., & Frosolini, M. (2011). Stochastic overall equipment effectiveness, International Journal of Production Research, 49:21, 6469-6490, DOI:10.1080/00207543.2010.519358

AKILI TURİZM KAVRAMI ÜZERİNE YAZILMIŞ YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA TEZLERİNİN BİBLİYOMETRİK LİTERATÜR İNCELEMESİ

BIBLIOMETRIC LITERATURE REVIEW ON DOCTORATE AND POSTGRADUTE DISSERTATIONS WRITTEN ABOUT THE CONCEPTS OF SMART TOURISM

Ramazan İPEK

Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı

Şirvan Şen DEMİR

Prof. Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Turizm İşletmeciliği Bölümü

Özet

Her sektör gibi turizm sektörü de dünyadaki teknolojik gelişmelerden etkilenmiş ve akıllı turizm kavramı ortaya çıkmıştır. Bu durum göstermiştir ki teknoloji ile turizm birbirine bağlı yapılar haline gelmiştir. Bu doğrultuda akademik alandaki çalışmalarda değişime uğramıştır. Bu çalışmada akıllı turizm kavramı üzerinde durularak 2021 yılına kadar yazılmış olan yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiştir. Çalışmanın kapsamı Akıllı destinasyonlar ve Akıllı Otellerin incelenmesi ile genişletilmiştir. Çalışma Ulusal Tez Merkezi olan Yök Tez Tarama Merkezi ele alınarak hazırlanmıştır. Araştırma kapsamında anahtar kelime "Akıllı Turizm" olarak belirlenmiş ve bu doğrultuda ulaşılan bilgiler ışığında bu konuda yazılmış bir adet doktora tezi ve 8 adet yüksek lisans tezi olduğu görülmüştür. İncelemeler bu çalışmalar üzerinde gerçekleşmiştir. Sonuç olarak tezlerde en çok araştırılan konunun "şehirlerin akıllı turizm potansiyelleri" olduğu görülmüştür. Ayrıca Akıllı turizm teknolojileri ve Akıllı Otellerle ilgili çalışmalar da yapmıştır. Tezlerde araştırmaların daha çok Akdeniz ve Marmara bölgesinde yapıldığı görülmüştür. Tezlerin literatür taramalarında çok büyük benzerlikler olduğu da diğer önemli tespitlerden biridir.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Turizm, Akıllı Şehir, Bibliometrik Analiz, Tez

Abstract

As every sectors tourism has also effected with technological develeogments in the world and the concept of smart tourism has risen from it. If shows that technolgy and tourism has become connected concepts. In this study, examination made by focusing on the concept of smart tourism and, postgraduate and doctorate dissertations which were written until 2021.The extent of this study has been expanded with examinations of smart destinations and smart hotels. The study is prepared with approaches of YÖK Dissertation Scanning Centre which is known as YÖK International Dissertation Centre. In the extent of the study, key word is stated as "Smart Tourism" , one doctorate and eight postgraduate dissertations are found with the light of these informations. As a result, "smart tourism potential of cities" is seen as mostly researched subject in these dissertations. Moreover they also made researchhes about"Smart Hotels" and "Smart Hotel Technologies." It is seen in

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

dissertations that studies mostly made in Mediterrean and Marmara regions. In the literature scanning of these dissertations similarities are one of the most important finding.

Keywords: Smart Tourism, Smart City, Bibliometric analysis, Dissertation

TEAM JOB CRAFTING MODEL FOR BETTER PERFORMING TEAMS

Tuğba PURTUL KILIÇ

Specialist at Middle Black Sea Development Agency, MS Graduate of Middle East Technical University, Industrial and Organizational Psychology Master Programme

Prof. Reyhan BİLGİÇ

Emeritus, Middle East Technical University (METU) Psychology Department

Abstract

The present study aims to investigate the association between team performance and its antecedents such as team task characteristics (task meaningfulness (skill variety, task identity, task significance), task autonomy, and task feedback), team personality (team proactive personality and team collective efficacy), and interpersonal trust under job demands and resources framework model. Furthermore, the sequential mediating effect of team job crafting and team work engagement within this model.

The study surveyed 46 teams, including 147 individuals (of them, 39 were team leaders) from different regions of Turkey and various organizations such as start-ups, public and private organizations with different job types such as engineers, marketers, salespeople, consultants, and educators in fields of automotive, banking, textile, telecommunication, IT, and defense industry. There is a gap in the literature with respect to utilization of homogenous samples in job crafting studies up to now (Leana et al., 2009; Petrou, Demerouti, & Schaufeli, 2015); thereby, it is a significant achievement for generalizability of the study findings. In addition, this is the first study concerning team job crafting model in Turkey.

Data were analyzed both at the individual perception level and team level. Both individual and team level analyses offer similar results. Study results demonstrated that the abovementioned antecedents except for proactive personality had positive effect on team performance through sequential mediation of team job crafting and team work engagement.

Keywords: Teamwork, Team Performance, Team Job Crafting, Team Work Engagement

1. INTRODUCTION

The new and more demanding era forces firms to find new work designs because they are encountering with increasing such problems as decrease in workers' productivity and dedication, increase in counterproductive work behaviors (CWBs), absenteeism and turnover rates. In employee's eyes, employees' work expectations and motivational factors have changed over the years. In addition, the work have been changed. In today's work environment, dynamic work settings and flexibility (instead of stability and fixed schedules), diversity (rather than monoculture), teamwork (prior solopreneur), job crafting (instead of detailed job descriptions), autonomous work (rather than external supervision, direction and control) (Schaufeli, 2014, p.9). The ultimate goal is still better performance, but there is need for a change to get ahead of the game.

Job crafting” approach, termed as “the scientific study of optimal human functioning with the aim of discovering and promoting the factors that allow individuals and communities to thrive” (Seligman, 1999, p.2). The aim of this study is to unveil antecedents of job crafting at team level and discover the association path with team performance.

2. RESEARCH AND FINDINGS

This study investigates the association between team performance and its antecedents such as team task characteristics (task meaningfulness (comprised of skill variety, task identity and task significance), task autonomy and task feedback), team personality (team proactive personality and team collective efficacy), and interpersonal trust under following job demands and resources framework model. In addition, the sequential mediating effect of team job crafting and team work engagement within this model was also analyzed. (See Figure 1).

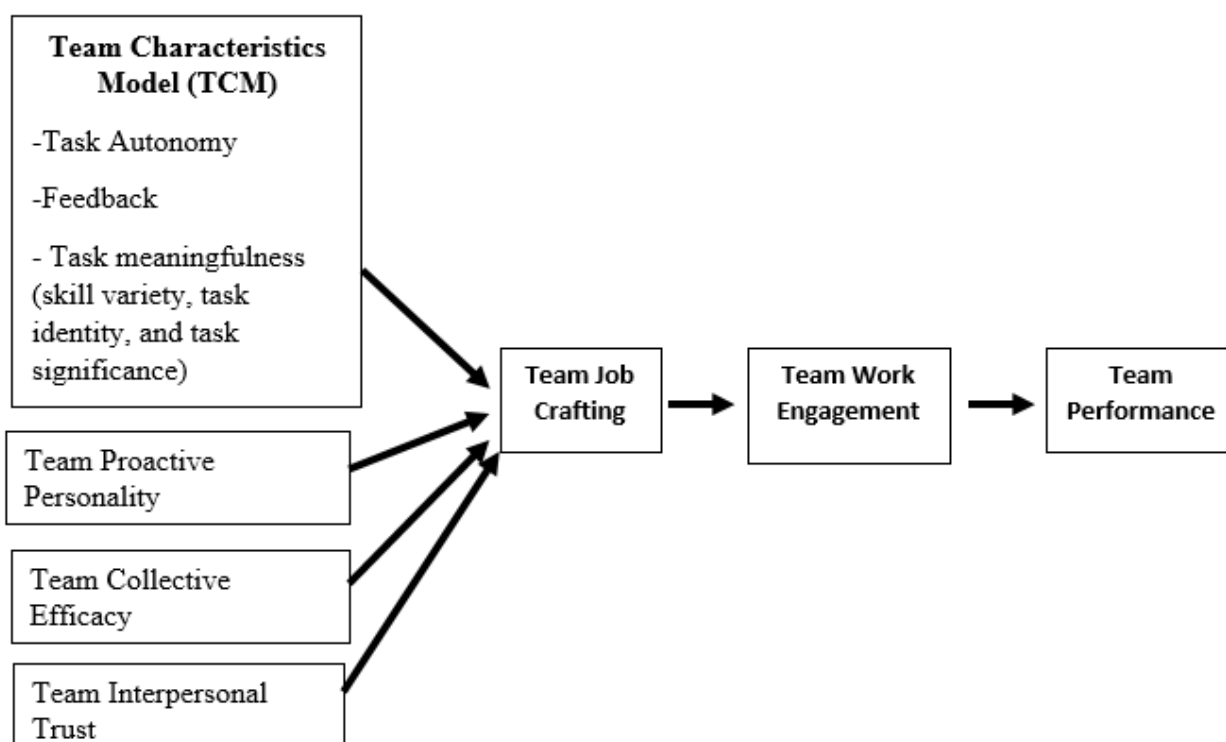

Figure 1. Research Model: Antecedents of Better Performing Teams: Test of Perceived Team Job Crafting Model (Sequential Mediation of Team Job Crafting and Team Work Engagement)

The study was conducted with convenience sample of 46 teams, consisting of 147 individuals from various occupations and organization types. This is the first study in terms of utilization of heterogeneous sampling in job crafting studies in the literature. The statistical analyses of the study were realized at both individual and team level data set. Indeed, both individual and team level data set showed similar results.

Based on study findings, team job crafting had a positive association with team work engagement ($\beta = .85, p < .001$). Likewise, team work engagement was positively correlated

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

with team performance ($\beta = .74, p < .001$). Besides, team work engagement played a mediational role between team job crafting and team performance. Also, the literature suggests that job crafting and work engagement are the two predictors of work performance (Bakker, Rodríguez-Muñoz, & Sanz Vergel, 2016; Torrente, Salanova, Llorens, & Schaufeli, 2012; Tims et al., 2013; Tims, Bakker, & Derks, 2014). Moreover, all antecedents of team job crafting were positively correlated with team job crafting at both individual and team level data set (See Table 1 and Table 2).

Study results pointed out that the abovementioned antecedents with the exception of team proactive personality had positive influence on team performance through sequential mediation of team job crafting and team work engagement. Since there is no direct relationship existed between team proactive personality and team performance, there is no mediational effect between these two constructs. Although proactive personality

Table 1. Means, Standard Deviations, Reliabilities and Bivariate Correlations of the Study Variables- Individual Level Data Set

Variable	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1. Role in the Team	-																
2. Task Interdependence	.01	-															
3. Age	-.22**	.10	-														
4. Gender	-.00	.03	.18*	-													
5. Team Size	.15	.04	-.13	-.11	-												
6. Time with your current team	-.26**	.14	.30**	.23**	-.00	-											
7. Work Tenure	-.13	.15	.82**	.20*	-.11	.44**	-										
8. Working or Student	-.08	.14	-.19*	.01	-.02	.00	-.21*	-									
9. Work Sector	.04	-.04	-.04	-.03	.01	.02	-.02	-.72**	-								
10. Work Type	.03	-.26**	.17*	-.09	.09	-.08	.11	-.81**	.50**	-							
11. Team Task Characteristics	-.22**	.36**	.07	-.09	-.16	.06	.11	.09	-.03	-.12	(.80)						
12. Team Proactive Personality	-.04	.13	-.03	-.02	-.12	.06	.07	.18*	-.10	-.22**	.34**	(.82)					
13. Team Collective Efficacy	-.16	.29**	-.03	-.14	-.29**	.07	-.06	.22**	-.13	-.22**	.52**	.26**	(.95)				
14. Team Interpersonal Trust	-.12	.18*	-.05	-.09	-.36**	.06	-.05	.15	-.11	-.14	.44**	.16	.81**	(.92)			
15. Team Job Crafting	-.18*	.26**	-.06	-.19*	-.28**	.00	-.03	.21*	-.13	-.23**	.48**	.35**	.81**	.73**	(.94)		
16. Team Work Engagement	-.23**	.23**	.01	-.22**	-.22**	-.02	-.01	.20*	-.09	-.17*	.52**	.32**	.75**	.66**	.85**	(.92)	
17. Team Performance	-.19*	.20*	-.01	-.04	-.38**	.08	-.02	.17*	-.15	-.17*	.45**	.26**	.76**	.77**	.70**	.74**	(.90)
Mean	1.73	3.74	-	1.48	6.20	-	-	1.05	-	1.78	3.64	3.48	3.91	3.98	3.66	3.74	3.94
Standard Deviation	.44	1.11	-	.50	4.37	-	-	.23	-	.53	.56	.72	.84	.78	.71	.84	.75

Note. * $p < .05$; ** $p < .01$ level entries in the diagonal are the reliabilities of the scales

Table 2. Means, Standard Deviations, Reliabilities and Bivariate Correlations of the Study Variables- Team Level Data Set

Variable	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1. Role in the Team	-																
2. Task Interdependence	-.04	-															
3. Age	.00	.24	-														
4. Gender	.11	-.18	-.23	-													
5. Team Size	.00	.00	.06	.06	-												
6. Time with your current team	.05	.35*	.34*	-.03	-.15	-											
7. Work Tenure	.06	.84**	.26	-.15	-.02	.50**	-										
8. Working or Student	.18	-.29	.00	-.02	-.10	.03	-.29*	-									
9. Work Sector	-.06	-.02	-.09	.01	-.06	.01	.00	-.75**	-								
10. Work Type	-.34*	.27	-.11	.07	.10	-.10	.18	-.81**	.52**	-							
11. Team Task Characteristics	.36*	-.02	.06	-.23	-.24	.12	.04	.15	-.02	-.22	-						
12. Team Proactive Personality	.19	-.24	-.18	-.21	-.22	.13	.08	.33*	-.18	-.40**	.24	-					
13. Team Collective Efficacy	.26	-.14	-.08	-.46**	-.24	.08	-.11	.32*	-.17	-.34*	.70**	.36*	-				
14. Team Interpersonal Trust	.16	.01	.10	.52**	-.09	.16	.06	.23	-.15	-.20	.61**	.28	.84**	-			
15. Team Job Crafting	.25	-.20	-.18	-.40**	-.35*	.10	-.06	.33*	-.15	-.38*	.62**	.59**	.85**	.72**	-		
16. Team Work Engagement	.27	-.14	-.18	-.32*	-.33*	.10	-.02	.31*	-.09	-.30*	.72**	.56**	.83**	.70**	.91**	-	
17. Team Performance	.21	-.01	.06	-.60**	-.16	.12	.05	.24	-.19	-.26	.59**	.39**	.87**	.85**	.78**	.81**	-
Mean	3.83	-	-	6.01	1.71	-	-	1.07	-	1.74	3.68	3.46	3.93	3.67	4.00	3.75	3.95
Standard Deviation	.76	-	-	5.13	.27	-	-	.25	-	.58	.37	.49	.62	.51	.58	.63	.93

Note. * $p < .05$; ** $p < .01$

3. RESULTS AND DISCUSSION

Study results suggested that team job crafting is positively linked with team work engagement and engaged teams are better performing. In other words, team members are able to engage with their work thanks to team job crafting and this give rise to better team performance (Torrente et al., 2012; Tims et al., 2013). Therefore, it can be asserted that team job crafting offers a path for better team performance through team work engagement.

All antecedents (team task characteristics, team proactive personality, team collective efficacy and team interpersonal trust) were positively correlated with team job crafting. That is to say team task characteristics, team proactive personality, team collective efficacy and team interpersonal trust are positive predictors of team job crafting.

Team task characteristics, team collective efficacy and team interpersonal trust have been found job resources and demands that augment motivation and reduce strain and hence that team members are better crafters and engaged with their jobs and eventually show enhanced team performance.

As an implication, designing tasks in a worthwhile, important and valuable for the organization and the world, offering feedback, emphasizing the task significance, giving autonomy on the tasks, offering new skill acquisitions will give rise to better performing teams through team job crafting and team work engagement. In addition, sustaining collective efficacy and interpersonal trust among team members is vital for better performing teams. Hence, creating a shared belief among teammates regarding the capability to execute the required action results in team collective efficacy; this makes teams perform better. Sharing information, skills and abilities among team members to achieve mutual objectives , team coordination and positive synergy supposing that challenges, difficulties and workloads offers team interpersonal trust, resulting enhanced team performance.

4. STRENGTHS AND LIMITATIONS

The greatest strength of this present study is creation of generalizable results. This is because of utilization of heterogeneous sample, which is the initial achievement in job crafting studies. Secondly, this is the first study concerning team job crafting model in Turkey.

On the other hand, survey was the only data collection technique in this present study. So, this was a drawback of the study. In addition, data was collected only one time. If data collection at different time zones from same sample, that is longitudinal study, that would facilitate to gather stronger results.

REFERENCES

- Bakker, A. B., Rodríguez-Muñoz, A., & Sanz Vergel, A. I. (2016). Modelling job crafting behaviours: Implications for work engagement. *Human relations*, 69(1), 169-189.
- Leana, C., Appelbaum, E., & Shevchuk, I. (2009). Work process and quality of care in early childhood education: The role of job crafting. *Academy of Management Journal*, 52(6), 1169-1192.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Petrou, P., Demerouti, E., & Schaufeli, W. B. (2015). Job crafting in changing organizations: Antecedents and implications for exhaustion and performance. *Journal of occupational health psychology, 20*(4), 470-480. Doi: 10.1037/a0039003.

Schaufeli, W. (2014). Positive Occupational Health. The challenge for future. Jorma Rantanen lecture.

Seligman, M. E. P. (1999). The president's address. *American Psychologist, 54*(8), 559-562.

Tims, M., B. Bakker, A., & Derks, D. (2014). Daily job crafting and the self-efficacy–performance relationship. *Journal of Managerial Psychology, 29*(5), 490-507. Doi: 10.1108/JMP-05-2012-0148.

Tims, M., Bakker, A. B., Derks, D., & Van Rhenen, W. (2013). Job crafting at the team and individual level: Implications for work engagement and performance. *Group & Organization Management, 38* (4), 427-454. Doi: 10.1177/1059601113492421.

Torrente, P., Salanova, M., Llorens, S., & Schaufeli, W. B. (2012). Teams make it work: How team work engagement mediates between social resources and performance in teams. *Psicothema, 24*(1), 106-112.

TÜRKİYE VE FİNLANDIYA YEREL YÖNETİMLERİ KARŞILAŞTIRMASI TURKEY AND FINLAND LOCAL GOVERNMENTS COMPARİSON

Fazıl Yiğit TÜRKÖZ
Anadolu Üniversitesi

Özet

Yerel yönetimler sahip olduğu geniş yetkiler ile kaliteli bir hizmet sunumu ve yerelleşme özelliği nedeniyle demokrasinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda yerel yönetimler, ulusal ve bölgesel kalkınmada önemli bir yere sahiptir. Finlandiya üniter devlet sistemine sahip yerelleşmenin ileri düzeyde olduğu ve anayasada yerel özerkliği teminat altına alınmış ülkelerden biridir. Finlandiya’da yerel yönetim sistemi belediye yönetimi ve bölgesel konseyler olmak üzere iki yapıdan oluşmaktadır. Bu nedenle Türkiye’deki yerel yönetim sisteminden tamamen ayrılmaktadır. Çalışma kapsamında Türkiye ve Finlandiya’nın yönetim yapısı ile yerel yönetim yapısı üzerinde karşılaştırma ve değerlendirme yapılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, Finlandiya, Karşılaştırmalı Analiz

Abstract

Local governments contribute to the development of democracy due to their wide powers, quality service delivery and localization feature. At the same time, local governments have an important place in national and regional development. Finland is one of the countries with a unitary state system, where decentralization is advanced and local autonomy is guaranteed in the constitution. The local government system in Finland consists of two structures, the municipal government and the regional councils. For this reason, it is completely separated from the local government system in Turkey. Within the scope of the study, it is aimed to make a comparison and evaluation on the administrative structure of Turkey and Finland and the local government structure.

Keywords: Local Governments, Finland, Comparative Analysis

GİRİŞ

Yerel yönetimler temsilin en iyi şekilde gerçekleştiği, halkın yönetime katılmasına imkânı sağlayan aynı zamanda merkezi yönetim ile halkın arasında bağlantıyı sağlayan kurumlardır.

Yerel yönetimler, halkın ortak ihtiyaçlarını yerine getiren ve karar organları halk tarafından seçilen merkezi idarenin dışında örgütlenmiş idari ve mali açıdan özerk kamu tüzel kişileridir. Yerel yönetimler, merkezi idareye göre kamu hizmetlerini daha verimli ve etkili bir şekilde gerçekleştiren kurumlardır. Bu bakımdan yerel yönetimler, kendi sorumluluğu altında ve ayırım yapmadan hizmeti en iyi şekilde yerine getiren demokrasinin temelini insan olarak gören bir yönetim şekline sahip olmalıdır.

Halkın iradesine dayanmayan yönetimlerin sağlam ve iyi işleyen bir yönetsel yapı kurabilmeleri pek mümkün görülmemektedir. Bu nedenle yerelleşmeyi güçlendirmek,

demokratik gelişme açısından önemlidir. Yerel halkın yerel sorunların çözümü için yönetime katılmasının hem idari hem de siyasal yararları bulunmaktadır (Keleş, 1995:3).

Üniter bir devlet olan Finlandiya, yönetim sistemi olarak merkezi yönetim ve yerel yönetim olmak üzere iki kademede oluşur.

Merkezi yönetim bazı sosyal, ticaret ve kentler ile ilgili zorunlu kamu hizmetlerini yerine getirir. Yerel yönetimler ise, yerel düzeyde olan hizmetleri sağlamakla görevlidir (Karakurt ve Ela, 2017: 32). Merkezi yönetim tarafından yerel yönetimlere tanınmış olan geniş mali özerklik yerel yönetimlerin hizmet sunumu açısından daha etkili hale getirmektedir.

Çalışmanın kapsamı Türkiye ve Finlandiya'nın yerel yönetimleri ve merkezi yönetimleri arasındaki ilişkilerin karşılaştırılarak, yerellik ilkesinin öneminin açıklanması oluşturmaktadır.

1. Finlandiya Yönetim Sistemi

Finlandiya parlamenter cumhuriyet sistemine göre yönetilen bir devlettir. Yasama görevi Eduskunta adı verilen Parlamento tarafından yerine getirilmektedir (Çelen, 2013:84-85). Parlamento seçimleri dört yılda bir yapılır ve 200 üyeden oluşur. Parlamento kanun çıkarma, bütçeyi onaylama ve hükümeti denetleme gibi görevleri bulunmaktadır (Aslan, 2015:55-56). Parlamento, yasama görevi haricinde hükümetin hem Avrupa Birliği ile ilgili politikalarının hangi sebeplere dayandığını, hem de hükümetin Avrupa Birliğinin karar verme sürecine ilişkin faaliyetlerini kapsamlı bir şekilde denetleme yetkisine sahiptir. Parlamento'nun yasa yapması, hükümet tekliflerine dayanmaktadır (BÜMKO, 2010:2). 1999 tarihli Finlandiya Anayasasının en önemli özelliği Cumhurbaşkanı'nın yetkisi azaltılarak parlamento ve hükümetin yetkisinin artırılmasıdır (Aslan, 2015:45).

Cumhurbaşkanı genel seçim ile altı yıl süreyle halk tarafından seçilir ve en fazla iki dönem arka arkaya görev yapar (Telli, 2010:242). Cumhurbaşkanı'nın görevleri ülke güvenliği ve dış politikası gibi konulara karar verme, bakan, üst düzey memur ataması ve işten çıkarma yetkisine sahiptir. Ayrıca Cumhurbaşkanı başkomutan sıfatını taşır. Cumhurbaşkanı, hükümet tarafından hazırlanan yasa tasarılarını parlamentoya sunar, parlamento tarafından kabul edilen yasaları ve idari konular ile uygulamaya ilişkin kararnamelemleri onaylar. Dış politikayı yönetme görevi Cumhurbaşkanı'na tanınan bir ayrıcalıktır. Ayrıca dış politika konusunda hükümetle yakın iş birliği içinde olarak kararlarını uygular (Finlandiya Ülke Raporu, 2013:16). Parlamento seçimleri sonucunda hükümet belirlenir. Hükümet ülkedeki genel idarenin işlemlerinden sorumludur (Çelen, 2013:85). Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı ile parlamento tarafından seçilen Başbakan ve kabinesi tarafından yerine getirilmektedir (Telli, 2010:237). Finlandiya Anayasasına göre, yargı yetkileri, en yüksek derece olarak Yüksek Mahkeme ve Yüksek İdare Mahkemesi olmak üzere Bağımsız Hukuk Mahkemeleri tarafından yerine getirilmektedir (The Constitution of Finland, Section 3).

2010 yılında gerçekleştirilen reform öncesinde illerin yönetiminde Cumhurbaşkanı tarafından atanan valiler bulunmaktadır. Daha sonra yerel yönetim birimlerinin birçok hizmeti ve görevini yerine getirmesi sebebiyle il yönetimlerinin önemini kaybettiği öne sürülmektedir. Bu nedenle 2010 yılında referandumun gerçekleşmesiyle il yönetimleri kaldırılmıştır (Tuzcuoğlu, 2013: 220-221'den aktaran Turan, 2018:89).

İllerin kaldırılması ile yönetim kademesinde ikili bir yapılanma oluşmuştur. Bu yapı merkezi yönetim ve yerel yönetim şeklindedir. Aynı zamanda bu iki yapı tarafından oluşturulan bölge yönetimleri de bulunmaktadır.2010 yılındaki referandum ile birlikte illerdeki yönetimlerin görevlerinin bir bölümü bu ikili yapılanma tarafından oluşturulan bölge yönetimlerine devredilmiştir (Karakurt ve Ela, 2017:33).

Finlandiya’da üç kademeli bir yönetim sistemi bulunmaktadır. Birincisi merkezi yönetim, ikincisi, bölgesel yönetim, üçüncüsü, yerel düzeyde yönetimdir (vm.fi, 2021).

Tablo 1. Finlandiya Yönetimi Sistemi

Merkezi Yönetim	Bölgesel Yönetim	Yerel Düzeyde Yönetim
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Hükümet ➤ Bakanlıklar ➤ Ajanslar	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Bölgesel Devlet İdari Ajansı ➤ Ekonomik Gelişme, Ulaşım ve Çevre Merkezi ➤ Diğer Devlet Yerel Yönetim Birimleri	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Bölgesel Konseyler ➤ Belediyeler

1.1. Merkezi Yönetim

Merkezi yönetim, Parlamento tarafından kabul edilen yasaları uygulamakta ve yasalara uygun şekilde hareket etmektedir. Aynı zamanda merkezi yönetim, kamu yönetiminin geliştirilmesinden sorumludur (suomi.fi, 2021).

Hükümet, Başbakanlık ve 11 bakanlıktan oluşmaktadır. Bakanlıkların bazıları birden fazla bakanla yürütülmektedir. Bu duruma genellikle koalisyon hükümetleri dönemlerinde rastlanmaktadır. Bakanlar, görevli oldukları bakanlıkları ve alt örgütlenmelerini koordine etmekle görevlidir. Bakanlıklar özerk yetkilere sahiptir. Hükümet, parlamentonun almış olduğu kararları hazırlamakla ve uygulamakla görevlidir. Hükümetin parlamentoya karşı sorumluluğu bulunmakta ve parlamentodan güvenoyu alması gerekmektedir. Ayrıca, bakanlıklar bünyesinde çalışan ve kanunlarla kendilerine verilen özel görevleri yerine getiren ajanslar bulunmaktadır. Kamu hizmetleri, özerk niteliğe sahip bu ajanslar tarafından yürütülmektedir (BÜMKO, 2010:3).

1.2. Bölgesel Yönetimler

Bölgesel yönetimler, yerel yönetimlerin sunduğu hizmetleri ve bu hizmetlerin yerel düzeyde ulaşılabilirliğini ayrıca yasal koruma, çevrenin korunması ve çevrenin bakımı, kamu güvenliği, çalışma yaşamı gibi konularda gözetim ve geliştirilmesi görevlerini üstlenmektedir (Karakurt ve Ela, 2017:33). Bölgesel yönetimler 2010 yılında Bölgesel Yönetim Reform Projesi ile yeniden düzenlenmiş ve iki yeni bölgesel yönetim organı olarak tekrar yapılanmıştır (Akarçay, 2017:354). Bölgesel Devlet İdari Ajansı (AVI), Ekonomik Gelişme, Ulaşım ve Çevre Merkezleri (EYL) ve bunların dışında diğer devlet yerel yönetim birimleri bulunmaktadır. Finlandiya’da 6 Bölgesel Devlet İdari Ajansı ve 15 Ekonomik Gelişme, Ulaşım ve Çevre Merkezi vardır (infofinland.fi, 2020). Bölgesel yönetim, merkezi yönetim ile yerel yönetim arasındaki bağlantıyı sağlamaktadır (Akarçay, 2017:354:220-221’den aktaran Turan, 2018:90). Aland Adaları’nda ise bölgesel yönetimlerin üstlendiği görevler Aland Eyalet Bakanlığı tarafından yerine getirilmektedir (vm.fi, 2021).

1.3. Yerel Düzeyde Yönetimler

Finlandiya kamu yönetim sisteminde yerel demokrasinin temel ilke olması, yerel halkın çeşitli kamu hizmetleriyle ilgili katılım hakkına sahip olmaları ve bu yolla hizmetlerin yürütülmesini etkileyebilmeleri, Finlandiya yerel yönetim sisteminin temel özelliğidir (Yalçındağ, 1996:71). Finlandiya parlamentosunda 200 milletvekilinin 150 si yerel yönetimlerde görev yapmaktadır. Bu 150 milletvekilinin yarısı yerel yönetimlerin çeşitli kademelerinde görev alması yerel demokrasinin Finlandiya'nın merkezi ve yerel yönetimlerinde oldukça etkili bir şekilde uygulandığının göstergesidir. Finlandiya yerel yönetimlerini düzenleyen kanunlar bulunmaktadır. Bu kanunlar çerçevesinde Finlandiya yerel yönetimlerinin yerel özerkliği koruma altına alınmıştır. Yerel yönetimlerin görevleri, yetkileri ve sundukları hizmetler ilgili düzenlemeler kanunlar ile belirlenmiştir. Yerel yönetimler merkezi yönetimden bağımsız olarak kendi yönetim organlarını belirleyebilmekte ve vergi toplama kararları, finansal kararları bağımsız olarak alabilmektedirler (Karakurt ve Ela, 2017:36-37).

Maliye Bakanlığı, genel olarak yerel yönetimlerin faaliyet ve görevlerini düzenlemektedir. Maliye Bakanlığı, yerel yönetimlerle ilgili mevzuat ve idari yapılarının geliştirilmesinden, temel kamu hizmetleri için yerel yönetimlere merkezden sağlanan transferlerin sürecini, yerel yönetim finansmanı, muhasebe ve analiz görevleri, merkezi hükümet ile yerel yönetimlerin iş birliğini geliştirmekten sorumludur. Ayrıca, yerel yönetim vergi konularından Maliye Bakanlığı sorumludur (vm.fi, 2021).

Finlandiya Anayasasında yerel yönetimlerin iki temel fonksiyonu bulunmaktadır. Bunlardan ilki temel bölgesel yönetim birimi olması ikincisi ise halkın kendi kendisini yönetmesine imkân sağlayan birimler olarak işlev görmesidir. Böylece yerel yönetim yapıları hem politik katılım aracı hem de yerel ihtiyaçların sağlanması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesine imkân sağlamaktadır (Çelen, 2013:88). Finlandiya yerel yönetimler bölgesel konseyler ve belediyelerden oluşur (localfinland.fi, 2021).

1.3.1. Bölgesel Konseyler

Finlandiya'da 18 bölgesel konsey bulunmaktadır. Bu konseyler yasal ortak belediye kurulları olarak görülebilmektedir (vm.fi, 2021). Bölgesel konseyler, bölge meclisleri tarafından yönetilmektedir. Ayrıca bölge meclisleri bulunduğu bölgedeki belediye meclis üyesidir. Yerel Yönetim Kanunu bölgesel konseyleri zorunlu hale getirmiştir. Her belediye bir bölge konseyine üye olmak zorunda olup, bu konuda bağımsız hareket edememektedir. Bölgesel konseylerin kanunla belirlenen iki ana görevi vardır: bölgesel kalkınma ve il planlaması olmak üzere iki temel yasal görevi bulunmaktadır. Bölgesel konseylerin bölgenin çıkarlarının gözetilmesinde kilit bir rolü vardır. Bölge konseyi, refah düzeyinin ve ekonominin güçlendirilmesi için bölgesel paydaşlarla ağ kurar ayrıca bölgenin kültür ve geleneklerini birçok yönden korumaktadır. Bölgesel konseyler; Bölge meclisi, Bölge yönetim kurulu ve Bölge ofisleri olmak üzere üç organdan oluşmaktadır (localfinland.fi, 2021).

➤ Bölge meclisi

Bölge idaresinin karar organıdır. Coğrafi ve ekonomik açıdan benzer belediyeler tarafından oluşturulan bir yapıdır. Bölge meclisi aynı zamanda belediye meclisi üyesidir. Alınacak kararlar doğrultusunda belediyeler bölge meclisine üye gönderebilmektedir. Bölge meclisi dört yıllığına görevde bulunurlar (Akarçay, 2017:359).

➤ **Bölge yönetim kurulu**

Yürütme organıdır. Meclis üyeleri arasından seçilmektedir. Yönetim Kurulu üyelerinin görev süresi, heyetin bir sonraki Yönetim Kurulunu seçmesiyle sona erer (kuntaliitto.fi, 2021).

➤ **Bölge ofisleri**

Yerel alanda uluslararası iş birliği kurmak, bölgelerarası bütünleşmeyi sağlamak ve geliştirmek gibi görevleri bulunmaktadır (Akarçay, 2017:359). Tüm ofislerin personeli yaklaşık 650 kişidir (localfinland.fi, 2017).

1.3.2. Belediyeler

Finlandiya'nın yerel yönetim sistemi belediyeler üzerine kurulmuştur. Yapısal ve işlevsel olarak ülkede tek yerel yönetim yapısı belediyelerdir (Parlak ve Ökmen, 2015:117). Finlandiya'da 2020 yılı itibarıyla 310 belediye bulunmaktadır (The Association of Finnish Local and Regional Authorities, 2020). Belediyeler üst seviye yerelleşme sebebiyle oldukça geniş ve kapsamlı hizmetler sunmaktadır. Temel sağlık hizmetleri ve uzmanlık gerektiren sağlık hizmetleri, sosyal hizmetler (sosyal yardım, gündüz çocuk bakımı ve yaşlılar ve engelliler için hizmetler), eğitim (okul öncesi, ilköğretim, ortaokul, mesleki eğitim, yetişkin eğitimi, kütüphane hizmetleri), kültür ve spor hizmetleri, bina denetimi, çevre koruma, yol inşaatı ve diğer altyapı, su hizmetleri ve atık yönetimi gibi teknik hizmetler belediyeler tarafından sağlanmaktadır (suomi.fi, 2021). Belediyelerin görevleri kanunlar çerçevesinde belirlenmektedir. Kanunların belirlediği görevler dışında farklı görevler gerçekleştiremezler. Ancak belirli anlaşmalar ile yerel özerklik durumunu etkilemeden kanunlarda yer almayan kamu hizmetlerini de gerçekleştirebilmektedir (Akdemir ve Karakurt, 2016:137). Finlandiya yerel yönetimler yasasına göre, belediyeler görevlerini tek başlarına veya diğer belediyeler ile iş birliği yaparak gerçekleştirebilir (Finland Local Government, Chapter: 2).

Finlandiya belediyelerinin karar organı olan belediye meclisi oldukça etkilidir. Belediye meclisi yürütme yetkisini kendisi tarafından oluşturulan yürütme kuruluna bırakmıştır. Bu genel yetkili yürütme kurulu haricinde, kendisi ile çeşitli yöntemlerle ilişkisi kurulmuş farklı birçok kurul ve komisyonlar da belediye hizmetlerinin yönetiminde yürütme yetkisi kullanılmaktadır.

Finlandiya belediyelerinde Türkiye'deki belediye başkanlarına benzeyen doğrudan seçilmiş, güçlü bir belediye başkanı yoktur. Belediye meclis tarafından atanan belediye başkanı, yalnız günlük yönetim işlerinden sorumlu bir belediye personelidir. Yürütme işlevine hâkim olan organ, "Belediye Yürütme Kurulu" dur (Yalçındağ, 1996:78). Finlandiya 1995 tarihli yerel yönetim yasasında Finlandiya merkezi yönetimden bağımsız olarak kendi yönetim ve organlarını kurma yetkisini tanımıştır (Akarçay, 2017:357). Belediyenin organlarını belediye meclisi, belediye yürütme kurulu, belediye başkanı ve belediye komiteleri oluşturur (localfinland.fi, 2020)

➤ **Belediye Meclisi**

Belediye meclisi, yerel düzeyde kendi kendini yöneten idarenin en önemli organıdır ve belediyenin karar alma yetkilerini kullanmaktadır. Seçmene karşı sorumludur. Belediye sakinleri tarafından dört yıllık bir dönem için bir belediye meclisi seçilmektedir. Görevleri, belediye teşkilatının organlarının yetkileri, belediye memurlarının yetkilerini belirlemek ve

yetki devrine karar vermektedir. Belediye meclisi bütçeyi ve mali tabloyu onaylar, diğer belediye organlarına ve ortak belediye yönetimlerine meclis üyesi atar (Structure And Operation Of Local And Regional Democracy, 2009:9)

➤ **Belediye Yürütme Kurulu**

Belediye meclisi üyeleri tarafından oluşturulur. İdari ve mali işlerinden sorumludur. Belediyenin hizmetlerin yürütülmesi, yönlendirilmesi ve meclisin almış olduğu kararları uygulamakla görevlidir. Belediyenin çıkarlarını gözeterek hareket eder. Görev süreleri iki yıl olarak belirlenmiştir fakat bu süre dört yıla kadar uzatılabilmektedir (localfinland.fi, 2020).

➤ **Belediye Başkanı**

Belediye başkanı belediyenin yürütme birimidir. Belediye meclisi tarafından ve meclis üyeleri dışından belirsiz bir süre için veya belirli bir süre için seçilebilir ve belediye meclisi tarafından istihdam edilir. Bu nedenle meclis üyesi ve yürütme kurulu üyesi değildir. Belediyenin en üst düzeydeki memurudur. Belediyenin idari ve mali işlerini yönetir. Yönetim kurulunun altında görev yapmaktadır. Meclisin kararlarını uygular. Yürüttüğü hizmetlerden dolayı meclise karşı sorumluluğu bulunmaktadır (kuntaliitto.fi, 2018).

➤ **Belediye Komiteleri**

Belediye meclisi yürütme kurulunun altında komisyonlar oluşturma yetkisine sahiptir. İç denetim ve seçim komisyonu kurulması Yerel Yönetim Yasası'na göre zorunlu kılınmıştır. Bu komisyonların dışında yer alan komisyonların kurulması zorunlu tutulmamıştır. Komisyonun üyeleri meclis tarafından belirlenir. Dört yıl süre ile meclis dışından seçilmektedir.

Denetim komitesi, zorunlu komiteler arasındadır. Bu komisyon belediyenin performansını denetlemekle görevlidir.

Denetimin kapsamı belediyelerin sağladığı hizmetlerin kalitesi ve maliyetidir. Ayrıca belediyeler kendi denetim komitesi dışında bağımsız bir dış denetim kurulu tarafında da denetlenebilmektedir. Belediye tarafından seçilen denetim firmasından gelen sertifika sahibi kamu denetçileri belediyenin finansal yapısını ve yıllık raporlarını denetler (Karakurt ve Ela, 2017:41-43). Belediyenin organları olan belediye meclisi, yürütme kurulu ve komite üyeleri yerel politikacılardan oluşmaktadır (Çelen, 2013:92).

1.4. Yerel Yönetim Maliyesi

Finlandiya Yerel Yönetimler Yasası'na göre, belediyelerinin mali yapılarını ve ekonomik performanslarını denetleme ve gözetim görevi Maliye Bakanlığı tarafından yerine getirilmektedir (Finland Local Government, Chapter: 3).

Finlandiya belediyelerinin en önemli gelir kaynağını vergi gelirleri oluşturmaktadır. Diğer gelirler ise merkezi hükümet transferleri, çeşitli ücret, harçlar ve satış gelirleri olarak sayılabilir. Yerel halk tarafından ödenen yerel gelir vergisi, emlak vergisi ve kurumlar vergisi payı tüm belediye gelirlerinin neredeyse yarısını oluşturmaktadır (infofinland.fi, 2020).

Belediyeler kendi vergi oranlarını belirleyebildikleri gibi, Parlamento tarafından belirlenen kurumlar vergisinden pay alma hakkına da sahiptirler. Devlet ayrıca, merkezi yönetim transfer sistemine uygun olarak belediyelere farklı amaçlarla devlet yardımı sağlayarak ekonomik olarak desteklemektedir (suomi.fi, 2021).

Belediyelerin gelişmişlik düzeyleri ve gelirleri arasındaki farklar, kırsal ve nüfusu az yerlerin kaynak sorunları yaşamasına ve bu sebeple yerel hizmet sunmada sorun yaşanmasına yol açmakta, merkezi yönetimden gerçekleşen transferler ile denge sağlanmasına çalışılmaktadır. Belediyelerin devlet transferlerinden alacağı payın dağılımı ülkedeki belediyelerin kişi başına düşen vergi gelirlerinin ortalamasının altında ise artmakta, üstünde ise azalmaktadır. Böylece devletten alınan transferler yardımıyla adaletli bir dağılım sağlamaya çalışılmaktadır (Çelen, 2013: 103-104). Bu uygulamayla kırsal ve nüfusu az yerlere de sosyal hizmetler, sağlık ve eğitim gibi hizmetlere mümkün olduğunca erişim eşitliği sağlanması amaçlanmaktadır.

Finlandiya'da yerel yönetim harcamalarının büyük bir bölümü, sosyal refah sağlık, eğitim, kültür ve çevre yönetimi gibi temel hizmetleri sağlamaya yönelik yapılmaktadır. Finlandiya'da sosyal refah, sağlık bakımı, eğitim ve kültür kalemleri belediye harcamalarının %75'inden fazlasını oluşturmaktadır (André ve Garcia, 2014:13-14).

2. Merkez İle Yerel Yönetim Arasındaki İlişkiler

OECD ülkeleri arasında görev ve yetkiler açısından değerlendirildiğinde Finlandiya'da yerel yönetimleri oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu durum merkezi yönetim ilişkileri içinde geçerlidir. Finlandiya yerel yönetim sisteminde yerel özerklik söz konusudur. Merkezi yönetimin yerel yönetimlere kanunların imkan verdiği ölçüde özerklik yetkisi tanımıştır. Merkezi yönetimin yerindelik denetimi söz konusu değildir. Merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerinde gerçekleştirdiği hizmetler ve işlemler üzerinde hukuka uygunluk denetimi söz konusudur. Görevlerini yerine getirmeyen yerel yönetim birimleri hakkında yargı organları tarafından maddi yaptırım cezaları uygulamaları söz konusudur. Yerel yönetimlerin hukuka uygun olmayan iş ve işlemlerinden dolayı yerel halkın yanısıra merkezi yönetiminde yargı organlarına başvurma hakkı bulunmaktadır. Finlandiya'da yerel yönetimler birçok hizmeti sağlama konusunda yetkilidir. Bu hizmetleri gerçekleştirmek için vergiler, harçlar, katılma payları gibi kendi öz kaynaklarını sağlayabilme ve merkezi yönetimin yerindelik denetimine tabi olmama özellikleri nedeniyle OECD ülkeleri arasında demokratik bir yerel yönetim sisteminin uygulandığı önemli ülkeler arasında yer aldığını gözlenmektedir (Yalçındağ, 1996:82).

3. Finlandiya Yerel Yönetimlerin Türkiye'den Ayrılan Yönleri

Türkiye ve Finlandiya üniter bir devlet yapısına sahiptir. Finlandiya'da yönetim yapısı parlamenter cumhuriyet sistemidir. Türkiye'deki ise 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandumla yeni anayasa değişikliği ile birlikte Cumhurbaşkanlığı sistemine geçilmiştir (Yördem ve Şeker, 2018:13)

Yürütme yetkisi Finlandiya'da Cumhurbaşkanı ve Hükümet tarafından icra edilirken Türkiye'de yürütme Cumhurbaşkanı tarafından icra edilmektedir. İki ülkenin idari yapılarına bakıldığında Finlandiya da merkezi yönetim, bölgesel yönetim ve yerel yönetim sistemi ile yönetilmektedir. Türkiye'de ise merkeziyetçi bir yönetim sistemi ile yönetilmektedir.

Finlandiya'da yerel yönetimler belediyeler ve bölgesel konseylerinden oluşmaktadır. Türkiye'de yerel yönetimler ise hizmet yönünden yerel yönetimler ve mahalli idareler olmak üzere iki yapıdan oluşmaktadır. Hizmet yönünden yerel yönetim, ülke geneline teknik, kültürel ve ekonomik alanda hizmet veren kuruluşlardır. Mahalli idareler ise il, belediye ve

köy olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bunlar yerel halkın ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuş ve karar organları yine o bölgede yaşayan halk tarafından seçilerek oluşturulan idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir (Ertaş, 2016:87).

Finlandiya'da yerel yönetimlerin üstlendiği görevler kanunlar ile belirlenmekte ve kanunların haricinde farklı görevler verilememektedir. Merkezi yönetimin yerel yönetimlerin faaliyetleri üzerinde sadece hukuka uygunluk denemi söz konusudur. Türkiye'de ise yerel yönetimlerin görev ve yetkileri kanunlarla belirlense de merkezi yönetimin hukuka uygunluk hem de yerindelik denetimi söz konusudur (Güven vd., 2017:193). Bu nedenle merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerinde kurduğu bu otoriter düzen hizmet sunumunda etkinlik ve yerel demokrasi ilkesine aykırı düşmektedir (Karakurt ve Ela, 2017:36).

Finlandiya yerel yönetimleri yükseköğrenim haricinde tüm alanda yerel halka hizmetlerini gerçekleştirmektedir. Türkiye'de ise bu yerel ihtiyaçlarla sınırlı kalmaktadır.

Finlandiya'da yerel nitelikli ihtiyaçların büyük bir bölümünden yerel yönetimler sorumlu olup bu hizmetler için gerek duyulan finansmanı geniş çapta kendi girişimleri ve öz kaynaklarını kullanarak sağlamaktadır (Yalçındağ, 1996:82). Türkiye'deki yerel yönetimler ise kaynaklarını serbestçe belirleyememekte ve elde edememektedirler. Ayrıca yerel yönetimlerin kaynaklarının önemli bir bölümü merkezi yönetim tarafından ayrılan paylar oluşturmaktadır. Bu ayrılan kaynaklar yerel yönetimlere adil bir şekilde aktarılmamaktadır. Merkezi yönetim ile sorun yaşayan yerel yönetimler kaynak elde etme konusunda problem yaşamaktadırlar. Bu nedenle mali açıdan yerel yönetimler önemli ölçüde merkezi yönetime bağımlıdır (Emini, 2009:42-43).

Finlandiya parlamentosundaki milletvekili aynı zamanda yerel yönetim birimlerinde yerel vekil olarak görev alabilmektedir. Türkiye'deki yerel yönetimlerde yerel vekil uygulaması bulunmamaktadır.

Sonuç

Finlandiya Anayasasında yerel yönetimlerin önemi açıklanmış ve yetkileri belirtilmiştir. Bu sebeple yerel yönetimlere tanınan geniş idari ve mali özerlik ile yerel demokrasinin gelişmesine, yerelleşme ile hizmetin etkin, verimli, ekonomik ve kaliteli hizmet sunulmasını sağlamaktadır. Finlandiya yerel yönetimlerinin ülke ekonomisine katkısı ve gerçekleştirdiği hizmetlerle yeri oldukça önemlidir. Eğitim, sağlık, sosyal hizmet, alt yapı hizmetleri gibi hizmetler yerel yönetimler tarafından yerine getirilmektedir. Bu nedenle Finlandiya yerel yönetimleri refah devletine ulaşma konusunda büyük öneme sahiptir. Yerel yönetimler kanunların belirlediği çerçevede yönetim yapılarını belirleyebilmektedir. Ayrıca yerel yönetimlere genel bütçeden aktarılan transferler mali açıdan yerelleşme düzeyinin yükseltilmesinde kritik öneme sahiptir. Finlandiya yerel yönetimlerinin sağladığı mali özerklik ile kendi gelirini sağlayarak ve kaliteli hizmet sunumu ile başarılı olduğu görülmektedir. Bu nedenle Türkiye'deki yerel yönetim uygulamalarının, merkezi yönetim ile yerel yönetim arasındaki yetki ve kaynak dağılımının tekrar düzenlenmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde hizmetin etkinliği, yerel demokrasi ve yerelleşme söz konusu olabilmektedir. Ülkemizde yerel yönetimlere daha fazla hizmet sunması ve harcamalarını kendisi finanse etmesi açısından imkân verilmesi gerekmektedir. Katılımcı bir demokrasi için öncelikle demokrasinin yerele yayılması gerekmektedir. Ancak bu şekilde hizmet sunumunda

etkinlik ve verimlilik arttırılabilir. Bu bakımdan Finlandiya yerel yönetimleri idari ve mali açıdan örnek uygulamalar içermektedir. Ülkemizin mali açıdan yerelleşme düzeyi yüksek olan ülke uygulamalarını dikkate alması gerekmektedir. Üniter yapının korunarak yerelleşmeye önem verilmesinin ülke gelişimine büyük katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akarçay, P. (2017). “Finlandiya, Danimarka ve Norveç’te Yerel Yönetimler”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5 (46), 352-372.

Akdemir, T. ve Karakurt, B. (2016). “Nordik Ülkelerinde İdareler arası Mali İlişkiler”, KTÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (11), 127-159.

André, C. ve Garcia, C. (2014). “Local Public Finances and Municipal Reform in Finland”, OECD Economics Department Working Papers, OECD Publishing, No. 1121, 1-37. <http://dx.doi.org/10.1787/5jz2qt0zj024-en>

Aslan, V. (2015). “Son Anayasa Değişiklikleri Işığında Finlandiya Hükümet Sistemi”, TBB Dergisi (119), 35-62.

BÜMKO (2010), Finlandiya Çalışma Ziyareti Raporu

Çelen, M. (2013). “Finlandiya’da Yerel Yönetimler”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 22 (2), 83-113

Demir, K. A. (2018). "Merkeziyetçilik Anlayışının Yerel Düzeyde Siyasal Katılıma Etkileri Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme" Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi C. 13, S. 3, 205- 218

Emini, F. T. (2009). Türkiye’de Yerel Yönetimler Reformunun İç ve Dış Dinamikleri. Yönetim ve Ekonomi, 31-48.

Ertaş H., (2016). “Türkiye’de Yerel Yönetim Birimlerinin Görev ve Sorumlulukları İle İlgili Mevzuat ve Karşılaştırmalı Analiz", Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, (11), 87-113.

Finland Local Government Act (410/2015)

Güler, A.B. (2018),” Türkiye'nin Yönetimi- Yapı “İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2018

Güven, A, Karkacıer, A. ve Şimşek, T. (2017). “Merkezileşme Yerelleşme Tartışmaları Kapsamında Yerel Yönetimlerde Vesayet Denetimi Sorunu”, Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi, 12(2), 189-208.

Helsinki Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği. (2013). 2013 Yılı Finlandiya’nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik Ticari İlişkileri, Finlandiya Ülke Raporu, pp.9. Online

http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/2013/2013%20Yili%20Finlandiya%20Ulke%20Raporu_Helsinki%20Tic.%20Musavirligi.pdf

Karakurt, B. ve Ela, M. (2017). “Finlandiya’da Yerel Yönetimler: Türkiye İçin Öneriler”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 26 (3), 31-68.

Keles, R. (1995). “Hizmette Halka Yakınlık (Subsidiarite) ilkesi ve Yerel Yönetimler”, Çağdaş Yerel Yönetimler. Cilt 4, Sayı 1

Ökmen, M. ve Parlak, B. Yerel Yönetimler Kuram ve Uygulamada Küresel ve Ulusal Konular ve Sorunlar, 4. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi, 2015.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Structure And Operation of Local And Regional Democracy Finland Situation in 2009,
<https://rm.coe.int/1680746d32>

Telli, K., (2010). “Finlandiya’nın 1999 Anayasasıyla Öngörülen Hükümet Modeli”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 1 (2), 237-255.

The Constitution of Finland 11 June 1999

Turan, E, (2018).” Üniter Bir Devlet Olarak Finlandiya Yerel Yönetimleri” Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 6 (1), 84- 102

Yalçındağ, S., (1996). “Finlandiya’da Yerel Yönetimler”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 5 (5), 71-83.

Yördem, Y ve Şeker, H. (2018). “Türkiye'nin İdari Yapısı ve Mülki İdarenin Yeri” Dicle Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dicle Adalet Dergisi, 2, (4),10-24

URL 1. Finlandiya, www.infofinland.fi

URL2.suomi.fi,<https://www.suomi.fi/citizen/rights-and-obligations/fundamental-rights-and-civic-activity/guide/how-finlands-public-administration-works/central-government>,2021

URL 3.The Ministry of Finance, <https://vm.fi/en/local-government-affairs#>

URL 4.The Association of Finnish Local and Regional Authorities

<https://www.kuntaliitto.fi/laki/kunnan-toimielimet-ja-johtaminen/kunnan-johtaminen>
(22.10.2018)

REFIBRA TEKNOLOJİSİ İLE 2.KEZ HAYAT BULAN KONFEKSİYON ATIKLARI İÇİN BÖLGESEL İŞ BİRLİĞİ İLE GERÇEKLEŞTİRİLEN GERİ DÖNÜŞÜM UYGULAMASI

RECYCLING APPLICATION WITH REGIONAL COOPERATION FOR GARMENT WASTE SURVIVED FOR THE 2nd TIME WITH REFIBRA TECHNOLOGY

Orhan GÖZTAŞ

Sürdürülebilirlik Direktörü, Aster Tekstil San ve Dış Tic. A.ş. Tasarım Merkezi

Zümrüt TÜMER

Tasarım Merkezi Müdürü, Aster Tekstil San ve Dış Tic. A.ş. Tasarım Merkezi

Özet

Geri dönüşüm, doğal kaynakların hızla tükendiği ve kirliliğin arttığı dünyada, tüketim var oldukça önemi her geçen gün artmaya devam eden, buna paralel şirketlerin ayakta kalabilmek için maliyet yönetiminin hayati önem kazandığı günümüzde kaynak kullanımını azaltan en önemli unsurlardan biridir.

Geri dönüşümde var olan teknolojik gelişmelerin ve başarılı uygulamaların etkinliğinin artması ve yaygınlaşması, yerelde olduğu kadar bölgesel ve global çapta iş birlikleri sayesinde mümkün olabilmekte ve bu yaratılan sinerji yeni gelişmelere imkan tanımaktadır.

Tekstil sektöründe farklı üretim aşamaları sırasında oluşan atıkların boyut, renk, hammadde gibi özelliklerine göre kategorize edilerek geri dönüştürülebileceği ve böylelikle alternatif ürünlerin geliştirilebileceği görülmüştür. Geri dönüşümün tekstil sektöründeki uygulamalarından biri olan Refibra teknolojisi, bölgesel çapta bir iş birliğinin neticesinde geliştirilmiş olup, konfeksiyon üretiminde ortaya çıkan kumaş fireleri ile biyolojik tabanlı ağaç hamurunun belli oranlarda karışımından elde edilen yüksek kalitedeki tencel, lyocell elyaf üretim prosesinin temelidir. Bu uygulama, pamuklu kumaş firelerinin %99,5 a varan oranlarda kullanılarak bio bozunur ve yüksek kaliteli kumaş üretimini düşük çevresel etki ile mümkün hale getirmektedir. Bu uygulama ile tencel, lyocell vb. ürünlerin üretiminde ağaç selülozu kullanım oranını %30 civarında azaltılırken, yerine yıllık 48 milyon ton atık ile dünyayı en çok kirleten 2. sektör olan tekstil endüstrinin atıklarının kullanılması sağlanabilmektedir.

Bu yöndeki çalışmalar, üretim zinciri dışında olan diğer sanayi kolları ile geri dönüşümde kapalı sistem çalışma olanaklarını ve iş birliklerini geliştirmekte, işletmelere kaynak verimliliğini artırabilme fırsatı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Geri Dönüşüm, Tekstil

Abstract

Recycling continues to increase in importance every day as long as there is consumption in a world where natural resources are rapidly depleted and pollution is increasing. Thus, recycling is one of the most important elements that reduce resource usage today, where cost management is vital for companies to survive.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Increasing and spreading the effectiveness of existing technological developments and successful practices in recycling is possible thanks to regional and global cooperation as well as local, and this created synergy allows for new developments.

It has been observed that the wastes generated during different production stages in the textile sector can be categorized according to their characteristics such as size, color, raw material, and recycled, and thus alternative products can be developed. One of the applications of recycling in the textile sector, Refibra technology has been developed as a result of a regional cooperation and is the basis of the high-quality tencel, lyocell fiber production process obtained from a certain ratio of a mixture of biological-based wood pulp with fabric firms arising in the production of garments. This application makes it possible to produce biodegradable and high-quality fabrics with a low environmental impact by using up to 99.5% of cotton fabric elements. With this application you can use tencel, lyocell etc. While the rate of use of wood cellulose in the production of products is reduced by around 30%, it is possible to use the wastes of the textile industry, which is the second most polluting sector in the world with an annual waste of 48 million tons.

Studies in this aspect improve closed system working opportunities and collaborations in recycling with other industries which is apart from the production chain and offer businesses the opportunity to increase resource efficiency.

Keywords: Sustainability, Recycling, Textile

MODA TREND RAPORLARININ TASARIMCI KOLEKSİYONLARINDA YORUMLANMASINA YÖNELİK BİR ANALİZ

AN ANALYSIS OF INTERPRETATION OF FASHION TREND REPORTS IN DESIGNERS COLLECTIONS

Nurcan KUTLU

Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli Teknik Bilimler MYO Tasarım Bölümü

Pınar GÖKLÜBERK ÖZLÜ

Prof.Dr., Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Moda Tasarım Bölümü

Bike SAĞDUYU SEVİNÇLİ

Tasarımcı

Özet

Trend kavramı tıpkı moda kavramı gibi giysi ile sınırlı kalmadan diğer tasarım alanlarını da etkilemektedir. Trendler bu ürünlerin nasıl görüneceği ve hedef kitlelere geniş ölçüde nasıl kabul göreceğini öngörmektedir. Tasarımcılara gelecekte hâkim olacak tarz ve renk yönelimlerini ait öngörüler analistler tarafından sunulurken, analistler eğilimlere yönelik bilgilerin yanı sıra yeni ürün geliştirilmesinde tasarımcılara destek olmaktadır. Tasarımcılar bu analizleri firmanın iç dinamikleri, hedef kitlesi ve işletme yapısı, teknik olanakları vb. durumlara göre yorumlayarak koleksiyonlarını hazırlamaktadır. Bu koleksiyonların, belirlenmiş bir amaçtan yola çıkılarak belirli bir düşünceyi yansıtması, özgün bir çalışma ve yaratıcılık değeri içeren bir sonuç ortaya koyması gerekmektedir.

Ticari koleksiyon hazırlayan firma tasarımcıları koleksiyonlarında trendleri takip ederek hazırlayabildikleri gibi kısmen de olsa trendlerden esinlenerek tasarım yapabilmektedirler. Bazı tasarımcılar ise trendleri takip etmeden yani başkalarının etkisi altında kalmayı istemediklerinden kişisel koleksiyonlarda hazırlayabilmektedirler. Her iki durumda da moda akımlarından bilgi sahibi olmak durumundadırlar çünkü firmalar, moda eleştirmenleri ve tüketiciler moda akımlarını takip etmektedirler. Tasarımcı için başarılı bir koleksiyon hedef kitlesinin hayat tarzı, bu tarzdaki değişimleri takip edebilmek ve bu eğilime uygun tasarımlar hazırlayabilmekte yatmaktadır.

Bu amaç ile çalışma beş ana noktada temellendirilmektedir. Bunlar; trendleri etkileyen moda dinamikleri, trend hizmeti veren firmanın belirlenmesi, takip edilmesinde etkili olan faktörler, trendlerin tasarımcılar tarafından nasıl yorumlandığı ve tasarımcıların koleksiyonlarını hazırlama süreçlerinin analiz edilmesidir. Çalışma, trend raporlarının tasarımcılar tarafından nasıl okunduğu ve koleksiyonların oluşum sürecinde izlenen yolun tespit edilmesi açısından fikir ve ilham verici bir süreç olarak, bilimsel bir bakış açısı ile genç tasarımcılara yön haritası olma açısından faydalı olacağı düşünülmektedir. Araştırma ile kuramsal temeller doğrultusunda moda trend raporlarını takip eden tasarımcıların trend öngörülerini yorumlamaları ve hazır giyim koleksiyonlarını hazırlama sürecinde bunları nasıl kullandıklarının analiz edilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Trendlerin Belirlenme Süreci, Trendleri Etkileyen Moda Dinamikleri, Trend Analizi, Moda Trendlerinin Yorumlanması, Koleksiyon hazırlama süreci.

Abstract

The concept of trend influences other designing fields without being limited to garment/apparel in the same way as that of fashion does. Trends foresees how such items could appear and be widely accepted by target masses. Designers are provided with predictions of style and color to predominate in future by analysts who support them in development of new products as well as in knowledge of trends. Designers prepare their collections by interpreting these analyses considering parameters such as target mass of new items, business structure, technical possibilities etc .. The collections are supposed to reflect a certain idea based on a determined aim and present a conclusion involving unique work and a value of creativeness. Some company designers who prepare commercial collections are capable of doing so both by following given trends and being partly inspired by them.

However, others manage to individual collections without following trends in other words, since they do not want to be influenced by various designers as well. In both cases above, they are expected to be knowledgeable about fashion trends since businesses, critics and consumers of fashion tend to follow fashion trends. A successful designing outcome for a designer lies in the fact that he or she should be able to keep track of his or her target masses ways of living and changes in them and prepare the designs commensurate with the very trend in the related period.

The process of the study was founded upon five basic aspects for this purpose, which are fashion dynamics which influence trends, determining the firm which supplies trend services, the factors to effect following trends, how they are interpreted by designers and analysis of the processes in which designers prepare their collections. The present study is believed to be of great use in providing young designers with a guidance map in terms of a scientific view as a process of presenting ideas and inspiration for determining the path to be followed in the course when the collections have been formed and how the trend report are to be read by designers. The study concerned aims at analysis of the fact that designers to follow fashion trend reports based on theoretical principles should interpret their own trend predictions and how they use them in the process of preparing their ready- to -wear collections.

Keywords: The process of Determining Trends, Fashion Dynamics to Influence Trends, Analysis of Trends, Interpretation of Fashion Trends, The process of Preparing Collections.

1. GİRİŞ

Trend kavramı tıpkı tasarım kavramı gibi giysi ile sınırlı kalmadan diğer tasarım alanlarını da etkilemektedir. Simmel, moda kuramında ayırt edilmenin yanında ihtiyacın, farklılaşma, değişim ve bireysel aykırılık eğiliminin aynı ölçüde tatmin ettiğine vurgu yaparken (Simmel, 2003) trendler ise bu tatminin yönünü belirlemektedir. Kawamura ise modanın somut bir nesne olmadığı soyut sembolik bir ürün olduğu görüşündedir. (Kawamura,2005). Trendler bu ürünlerin nasıl görüneceği ve hedef kitlelere geniş ölçüde nasıl kabul göreceğini öngörmektedir.

Araştırma ile kuramsal temeller doğrultusunda moda trend raporlarını takip eden tasarımcıların trend öngörülerini yorumlamaları ve hazır giyim koleksiyonlarını hazırlama sürecinde bunları nasıl kullandıklarının analiz edilmesi hedeflenmektedir.

Bu amaç ile çalışma beş ana noktada temellendirilmektedir. Bunlar; trendleri etkileyen moda dinamikleri trend hizmeti veren firmanın belirlenmesi, takip edilmesinde etkili olan faktörler, trendlerin tasarımcılar tarafından nasıl yorumlandığı ve tasarımcıların koleksiyonlarını hazırlama süreçlerinin analiz edilmesidir.

Ticari koleksiyon hazırlayan firma tasarımcıları koleksiyonlarında trendleri takip ederek hazırlayabildikleri gibi kısmen de olsa trendlerden esinlenerek tasarım yapabilmektedirler. Bazı tasarımcılar ise trendleri takip etmeyerek etki altında kalmayı istemediklerinden kişisel koleksiyonlarda hazırlayabilmektedirler. Her iki durumda da moda akımlarından bilgi sahibi olmak durumundadırlar çünkü firmalar, moda eleştirmenleri ve tüketiciler moda akımlarını takip etmektedirler. Tasarımcı için başarılı bir koleksiyon; hedef kitlesinin hayat tarzı, bu tarzdaki değişimleri takip edebilmek ve bu eğilime uygun tasarımlar hazırlayabilmekte yatmaktadır.

Hazır giyim firmalarında çalışan tasarımcılar ve kendi markaları bulunan tasarımcılar ile görüşmeler sonucunda hizmet aldıkları trend firmalarının raporlarında sunduğu tasarım öngörülerini koleksiyon hazırlama sürecinde nasıl kullandıkları analiz edilmiştir. Çalışma, trend raporlarının tasarımcılar tarafından nasıl okunduğu ve koleksiyonların oluşum sürecinde izlenen yolun tespit edilmesi açısından fikir ve ilham verici bir süreç olarak, bilimsel bir bakış açısı ile genç tasarımcılara yön haritası olma açısından faydalı olacaktır.

2. MODA DİNAMİKLERİ VE TRENDLERİNİN OLUŞUMU

Simmel modayı; “ seçkinlerin toplumsal astları tarafından taklit edilmeleri süreci” olarak tanımlarken, Bourdieu ise “toplumsal yapıları, kültürel beğeni sistemleri ve onlarla ilişkili yaşam tarzı kümelerini içine alan karmaşık sınıf kültürü sistemleri” olduğuna vurgu yapmaktadır.(Crane,2000) King ve Ring modayı geniş bir bakış açısı ile bir olgu fikri ile “modanın, herhangi bir zamanda görülebilir olan ve zamanla bir sosyal sistem ya da bireylerin bir araya geldiği gruplarda değişen, özel maddi ya da maddi olmayan bir fenomende, kültürel olarak desteklenmiş bir anlatım biçimi” olarak tanımlamıştır (King ve Ring,1980). Bu tanımlama ile aynı zamanda modayı yoğun bir analiz sonucu oldukça karmaşık etkileşimli bir davranış sistemi olarak da görmektedir.

Bütün moda tanımlamaları göstermektedir ki çıkışı ve yayılma etkisine bakıldığında yaratıcı tasarım sürecinin kendisi olarak da görülebilir. Bu sürecin etkisinin boyutu ile de doğru orantılı olarak bir yaşam seyri izlemektedir. Moda kavramının bu süreçteki yayılma hızına yön veren ise trend öngörülerini ve trendlerin takip edilme sıklığıdır.

Modanın değişme arzusu kendi içinde dinamikler yaratmıştır. Bunlar; modada değişmez olan değişimin kendisi olması, modadaki değişim devrimsel olmaktan çok aşamalı ve evrimsel olması, modanın döngüsel olması, tüketicilerin moda yaratması, modada kabul düzeyinin değişken olması, dönemin ruhuna göre değişen yeni yaşam tarzını yansıtmasıdır.

Trend kelimesi 20. Yüzyıl boyunca ekonomistler ve istatistikçiler tarafından bazı tanımlamalarda kullanılırken yüzyılın sonlarına doğru moda endüstrisinde de kullanılmaya

başlanmıştır. Moda endüstrisinde geniş yer alması nedeniyle trend kelimesi hayata dahil olarak tasarım ve stilden bahsetmektedir (Vejlgaard, 2008).

Trendler, gelecekte moda ürünlerinin alacakları son şekli tasarım ve renk olarak tercih edilme, benimsenme etkisini sağlamaktadır (Barthes, 1990). Trendler modanın hareket ettiği yöndedir ve modanın gidiş yönünü fark etme yeteneği tasarımcılar için çok önemli bir etkidir. Durağan olmayan hareket halinde olan moda bu yönü ile ayırt edilebilmektedir (Jarnow ve Dickerson, 1997). Trendler üzerinde çalışan sosyologlar bu hareketi; bir akımın popüler olup sıradan kişiler tarafından kabul görmesinden önce tahmin edilme eylemi olarak açıklamaktadır. Trend aynı zamanda modayı belirleyenler ile moda akımı arasındaki geçişi ifade etmekte ve bir değişim sürecini yansıtmaktadır (Vejlgaard, 2008)

Trend araştırmaları hedef kitleleri etkilemek, tüketicilerin isteklerini ve satın alma arzularını yönlendirmek amacıyla bir tahmin etme sürecidir. Trend tahmincileri ise ortak bir zemini paylaşırlar, medya ile birlikteliği sürdürerek, kültürdeki değişiklikleri analiz ederek, tüketicilerle görüşmeler yaparak, moda değişimlerini inceleyerek trendleri pazarda yer almadan belirleyebilirler (Brannon, 2005). Levenbach ve Cleary, tahminciliği “vizyon sahibi olan birkaç kişi tarafından pratik yapılan bir sihir kadar basit olmadığını, sistemle tanışan herhangi bir kişi tarafından anlaşılabilen, pratiği yapılabilen ve uygulanabilen yaratıcı bir süreç” olarak tanımlamaktadır (Levenbach ve Cleary, 1981).

Bu süreçte trend analistleri çalıştıkları müşterileri ve sektörü bazı yöntemlerle inceleyerek analiz etmektedirler. Seyahat ederek, iletişim ağı (network) oluşturarak ve gözlem yoluyla sürekli olarak izlemeyerek bu süreci tanımlamaktadırlar. Trend analistleri, sektörde tanınmış tasarımcıların yanı sıra yeni tasarımcıların da tasarımlarını inceleyerek ve katıldıkları ticari fuarlarda sektörün satış boyutunu da analiz etme imkânı bulmaktadırlar. Bu araştırmalarda analistin uzmanlaştığı sektör (renk, demografi, hazır giyim ve konut) ya da araştırdığı müşteri profili (çağdaş kadın ve erkekler, gençler) etkili olmaktadır. Bununla birlikte trend analistinin değerli gördüğü bir dizi bilgi kaynağı bulunmaktadır. Bunlar; piyasa araştırma firmaları, hazır giyim/ couture koleksiyonları, yeni tasarımcılar, ticari fuarlar, disiplinler arası yaklaşımlar, iletişim ağları, yazılı ve görsel basın kaynakları, sanat-sanatsal etkinlikler, gösteri ve eğlence dünyası, ünlü kişiler, seyahat, yaşam tarzı trendleri, insanların toplandığı mekânlar, sokak görünümleri, sokak modası, spor etkinlikleri gibi kaynaklardır. Trend analistleri, tasarımcılara, yeni bilgiler sunarak koleksiyonlarının oluşumuna destek olmaktadır. Analistler topladıkları veriler ile , hedef kitle ve potansiyel müşterilerin moda ürünlerini satın almalarını etkileyecek trendleri bulmak için analiz etmektedirler (Granger, 2007).

Bazı tahmin firmaları trend takipçilerini veya trendleri ve bunlara uyan ürünleri erken aşamalarda fark etmekte oldukça iyi olan “popülerlik avcılarını” istihdam etmektedirler. Tahmin şirketleri aynı zamanda, stilleri, yükselen tarzları, son sezona yönelik tahminleri ve önerileri birlikte bir araya getirmektedirler. Aynı zamanda büyük trend tahmin şirketleri moda tasarımcıları ile çalışmaktadırlar (Jones, 2009).

Moda eğilimi araştırmacıları iki yıl sonraki sezonun eğilimlerini ortaya çıkarmak için toplumun farklı kesimleri ile anketler, görüşmeler, firmaların kumaş stokları hakkında bilgiler, firmaların mali durumları hakkında raporlar, dünyadaki gelişmeler (savaş, doğal felaketler, ekonomik değişimler, tüketici beklentileri, yaşam tarzı değişimleri, teknolojik

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

gelişmeler vb.) gibi birçok konuda araştırmalar yürütmektedir. Yapılan araştırmalar moda eğilim analizi yapan şirketler tarafından satın alınmakta ya da araştırmacılar doğrudan bu şirketler tarafından görevlendirilmektedir. Araştırmacılardan alınan bilgiler şirketler iki yıl için moda eğilim raporları hazırlayarak moda ürünleri üreten firmalara satmaktadır. Bu şirketlerden en büyükleri olarak kabul edilebilecek ikisi Worth Global Style Network (WGSN) ve Promostyl'dır. Moda eğilimi araştırmaları yapan diğer şirketler arasında Sacha Pacha, Trend Union ve Peclers örnek olarak gösterilebilir (Ertürk, 2011).

Yeni bir trendin başarılı olması için, genellikle mevcut bir satın alma şeklinin yerine geçmesi gerekmektedir. Tüketici ve medya iletişim sisteminin nasıl çalıştığını anlamak ve rekabete dayalı avantaj elde etmek için tüketiciyi ne zaman harekete geçirmek gerektiğini tespit etmek önemlidir (Farrell, 1998)

Tüketicilerin eğilimlerinin yönünü belirlemeyi hedefleyerek moda trendlerini hazırlayan uluslararası pek çok tahmin şirketleri bulunmaktadır. New York'ta yerleşik Donegar yaratıcı hizmetler (Donegar Creative Services) Donegar grubun trend, renk tahmini ve analiz birimidir. Donegar'ın yaratıcı direktörleri, kadın, erkek ve genç kategorilerinde, hazır giyim, aksesuar ve yaşam tarzı sınıflandırmalarını yapmaktadır. Tahmin şirketi olan FashionInformation.com, sadece internette moda raporlarını yayınlayan bir e-işletme hizmetidir. Şirket temelde kadın giyim trendlerine odaklanmaktadır. Julian ve Marc Worth tarafından 1998 yılında Londra'da kurulan WGSN (Worth Global Style Network), en başarılı online tahmin hizmeti veren firmalardan birisidir. WGSN, moda, tasarım ve tarz oluşumuna araştırmaları ile en yeni bilgiler sunar. Yüz kişilik ekibin üyeleri dünyayı yoğun bir şekilde gezerler. WGSN ekibi; yazarlar, fotoğrafçılar, araştırmacılar, analistler ve trend takipçilerinden oluşmaktadır. Trend takipçileri trendler hakkında WGSN'e bilgi sağlayan dünya genelinde üniversitelerde ve diğer mekânlarda konumlanmış kişilerdir. Şirket yalnızca en son moda trendlerini değil, aynı zamanda hızlı hareket eden perakende mağazalarını, yeni tasarımcıları, yeni çıkan markaları ve işletme yeniliklerini de izlemektedir. Firma global ofisleri sayesinde her sezon yaklaşık 100 kişilik bir ekip ile iki yıllık süreci kapsayan bir araştırma yürütmektedir (Seivewright,2013).

Carlin International, moda trend bilgisine odaklanmış bir tahmin firmasıdır. Şirket aynı zamanda İngilizce ve Fransızca dillerin de hizmet sunmaktadır. Pecler Paris, tekstil tasarım, moda, güzellik, tüketici ürünleri ve perakende de uzmanlaşan bir moda trend tahmin hizmetidir.

Promostyl'ın misyonu, moda, tasarım ve yaşam stili trendlerinin yerini belirlemek ve şirketlere değişen trendlere uymalarına yardım etmektedir. Şirket işini, toplumun modayı yarattığına inanarak toplum, kültürler ve yaşam stili akımlarına dayandırmaktadır. Müşterilerine hem özelleştirilmiş bir danışmanlık hizmeti hem de her sezon için bir dizi trend hizmeti sunmaktadır. Kadın giyimi, erkek giyimi ve çocuk giyimi dahil olmak üzere çeşitli pazar sektörleri için renk, kumaş ve stil hakkında ayrıntılı tahminler sağlar. Bu hizmeti aynı zamanda gelişen trendlere hızlı ve etkili bir küresel genel bakış imkânı sağlar.

NellyRodi veya NellyRodi TrendLab tasarımcılara gelecek tüketici trendlerine bir bakış sağlamada sıra dışı becerisi ile bilinen bir tahmin ajansıdır. Trend katalogları, fotoğraflar, kumaş numuneleri, malzemeler, renk tahminleri, baskı çizimleri, ürün taslakları, silüetler,

yorumlamalar ve ek esin kaynağı olabilecek malzemeleri de içine alan değerli tasarım kaynaklarıdır (Granger, 2007).

3. KOLEKSİYON HAZIRLAMA SÜRECİNDE TRENDLERİN ROLÜ

Tasarımcı, sezgi ve deneyimlerini yaratıcılığa dönüştürürken bazı gelenek ve alışkanlıklardan kurtularak ancak yaratıcı cesaretini kazanabilmektedir. Esin yakalamanın gizil güçlerini her koşulda ve ortamda güdüleyen tasarımcıdır. Tasarımcı; imgeleri, simgeleri, olgu ve kavramları estetik değerlerle örgütleyen, izlenimlerini ve bunların zihindeki görüntülerini zengin çağrışımlarla birleştirerek bilinç kapasitesini genişleten, araştıran ve bunların analizlerini gerçekleştirebilen kişilik yapısına sahip olması gerekmektedir. (Atalayer, 93)

Hazır giyim firmaları, müşteri ihtiyaç ve isteklerini, moda-trend yaş, cinsiyet vücut özellikleri, kumaş ve mevsim gibi etkenleri göz önüne alarak koleksiyonlarını hazırlamaktadırlar. Tasarımcılardan koleksiyonları ile özgün nitelikte, özgür bir çalışma sonucu yaratıcılık değeri içeren bir sonuç ortaya koyması beklenmektedir. Tasarımcı koleksiyon hazırlama sürecinde her türlü soruna ve çözüm önerilerine farklı bir biçimde bakabilme yetisine sahip kişiler olarak, yaratıcı gücünü bilgi, deneyim ve sezgileriyle birleştirebilen biri olarak tanımlanır. Yaratıcı düşünce kavramı diğer alanların yanı sıra giysi tasarımında en önemli etmendir.

Yaratıcı süreç ürünün kullanıldığı yeri, fonksiyonelliğini ve kullanım amacını belirlediği gibi sanatsal öğeleri de kapsamaktadır. (Denel, 81)

Bu sürecin ilk aşamalarında yer alan pazar araştırması ve hedef kitlenin belirlenmesi tasarımcı için büyük önem taşımaktadır. Çünkü tasarımcı, ürün tasarlarırken toplumun sosyal, kültürel, teknolojik, ekonomik ve estetik değerlerini de göz önüne alarak ürününü meydana getirmektedir. Konsept ve/veya esin kaynağı belirleme sürecinde toplumun beklentilerini yorumlarken uluslararası moda merkezlerinin belirlediği moda trendlerini tasarımlarında kaynak olarak almaktadır. (Tansoy,94) Tasarım süreci; pazar araştırması, hedef kitle, konsept araştırması, artistik ve teknik çizimlerin oluşturulması, kumaş ve malzeme, üretim planı ve maliyet gibi aşamalardan oluşmaktadır.

Modanın hızlı değişimine ayak uydurmaya çalışan hazır giyim sanayin de ürünün yaşam seyri de kısa olmaktadır. Tasarımcı, moda alanındaki hızlı değişime de ayak uydurarak bu süreçte moda trendleri ile hedef kitlesinin beklentilerini iyi analiz ederek yaratıcı gücünü deneyimlemektedir. Tasarımcının her sezon yarattığı koleksiyonlarında neyi tasarlayacağını ve nasıl sunacağını bilmesi bir sihir ya da içgüdü değildir bu iyi bir araştırma, planlama, deney, ilham alma ve kültürel trendleri okuyabilme yeteneğinin bileşiminden oluşmaktadır.

Tasarımcılar için gelecek sezonun modası için geleneksel analiz yapma ve hazırlanma metotları artık etkin olmamakla birlikte birçok yorumcu, tahmin servislerinin söylediklerine çok fazla kulak asmanın tek tip bir piyasa oluşmasına sebep olduğunu da ifade etmektedir. Bunun sonucunda toplumun, defilelerde sergilenen yeni ve uç moda örneklerine şaşırıp şoka girmeye devam edip etmeyeceklerini söylemek pek mümkün olmamaktadır. Bazı tasarımcılar kendilerinden bu tür gösteriler istendiğini düşünmekte ve izleyicilerine düş kırıklığı yaşatmaktan çekinmektedirler. Genelde bu stillerin zamanla cadde ya da alışveriş merkezi mağazalarına daha yumuşatılmış bir şekilde girecekleri ifade edilmektedir. Gerçek,

sadece çok az bir kısmının bunu yapabildiğidir. Çoğu, basın ilgisini çekmeyi, statükoyu zorlamayı ve mükemmel görüntüler yakalamayı amaçlayan cüretkâr tasarım deneyleridir. En ünlü tasarımcılar bile, ana hatları, renkleri ve koleksiyonlarının mesajlarını mağazalarda satılacak daha ulaşılır tarzlara uyarlamaktadırlar. Moda basını ve tahminciler, fikirleri yorumlayıp eleyerek çok daha geniş bir alana yayarlar. En nihayetinde tüketici ne zaman, neyin doğru olduğu konusunda kararı kendisi verir (Jones, 2013).

Trend tahmincileri, moda tasarımcılarına renk, kumaş ve form değişiklikleri hakkında objektif ve erken bilgiler sunarken aynı zamanda modayı etkilemesi muhtemel değişen sosyal, ekonomik, kültürel ve politik etkileri de analiz etmektedirler. Küresel ve yerel etkiler, her ülkede bir mevsimin ruhunu farklı şekilde etkilemek için birleşir. Moda ürünlerinin bir anın ruhunu en iyi nasıl yansıtabileceğini açıklamak, tahmincinin becerisidir. Tıpkı Gabrielle (Coco) Chanel'in tanımladığı gibi... "Moda sadece elbiselerde mevcut değildir. Moda havadadır, rüzgâr tarafından getirilir, insan geldiğini hisseder, gökyüzünde ve kaldırımda solur, fikirlere, geleneklere ve olaylara bağlıdır". Değişen dünyanın tüketicilerin moda ürünlerine yönelik arzularını nasıl etkileyeceğini yorumlama görevi, markalar tarafından çeşitli şekillerde yönetilmektedir. Bazıları trend yöneticilerini tasarımcılarına yön vermek için kullanır, ancak çoğu moda perakendecisi gelecek sezonun trendlerinin nasıl geliştiğini öğrenmek için bir tür moda tahmin hizmeti kullanır. Ancak bazı perakendeciler, özgünlüklerini korumak için eğilimleri kendileri araştırmayı ve yorumlamayı tercih ederler (Jackson, 2004).

Tasarımcı giysi tasarımlarında esin kaynağı olarak trend raporlarını kullanırken aynı zamanda trendlerle bağlantılı olarak kavramsal bir tema seçerek de çalışabilmektedir. Yaratım aşamasında moda, trendler tarafından yönlendirilmenin yanı sıra çok farklı alan ve kavramlardan etkilenen tasarımcılar koleksiyonlarını oluşturmaktadır. Tasarımcının yaratım kaynakları araştırıldığında bir heykeltıraştan ya da ressamdan farklı olmadığı görülmektedir. Issey Miyake, gündelik hayattan bir şeyler; yapraklar, ağaç kabukları, gökyüzü, hava..., Giorgio Armani ise koleksiyonlarında Moğolistan ve Çin dağlarından, bir diğerinde ise 1930'lu yılların başlarında Kübalı entelektüellerden yararlandığı görülmektedir. Moda tasarımcılarının fikir olarak giysi tarihinden yararlandığı ve de farklı sanatçı ve modacılar da esinlendiği bir gerçektir (Süer,2000).

Tasarımcıların ilham kaynakları birincil ya da ikincil kaynaklardan beslenmektedir. Birincil kaynaklar tasarımcının bir hikâye ve onun çevresinde geliştirdiği kurgu ile ilgilidir. İkincil kaynak ise trend firmalarının sunduğu bilgileri işleyip kullanmasıdır. Bu süreçte hazır giyim ürünleri tasarlayan ve üreten marka ve onların tasarımcıları için seri üretimden kaynaklı olarak global bir moda anlayışına iten düşüncenin temeli trendlerin takip edilmesinde yatmaktadır. Tasarımcı sunulan verileri analiz ederek kişisel hikâye kurgusuyla birleştirerek koleksiyonlarını yaratmaktadır. Tasarımcı, trend raporlarıyla birlikte zamanın ruhunu olaylar ve kültürel eğilimler ile fark edip geliştirebilir. Tasarımcı için trendlerin kullanımı küresel değişimlerin, sosyal eğilimlerin ve sosyo-politik durumların gözlemlenmesi ve bunların trend raporlarıyla eşleştirilip kullanması vazgeçilmez hale gelmektedir. Sokakta ya da artık günümüzde dijital ortamda yaşanan yaşam tarzı, tercih ve zevklerin değişimini tasarımcı tarafından fark edilme yeteneği koleksiyonların başarısı artırdığı bir gerçektir. Bu noktada toplumu etkileyen moda dinamiklerine bir yön veren trend firmalarının sunduğu

raporlardan faydalanmak tasarımcının kullandığı enstrümanlardan ikincil kaynağı oluşturmaktadır.

4. ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Araştırmada, nitel araştırmada sıklıkla kullanılan veri toplama aracı görüşme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemin etkili ve verimli bir biçimde kullanılabilmesi için yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme tekniğinde konuya ilişkin hazırlanan sorular konu ile ilgili ayrıntılı cevap almayı ve ek sorular sormayı kolaylaştıracağı için tercih edilmiştir (Yıldırım, 2008).

Araştırmanın evrenini hazır giyim kategorisinde koleksiyon hazırlayan moda tasarımcıları oluşturmaktadır. Örnekleme ise, evrenden “amaçsal örnekleme yöntemi” ile kendi koleksiyonlarını ve bir hazır giyim markası altında koleksiyon hazırlayan tasarımcılardan seçilen bir gruptan oluşmaktadır.

Örneklemin seçiminde, amaçsal örnekleme çeşitlerinden maksimum çeşitlilik yöntemi benimsenmiş, bu bağlamda evrenin temsil yeteneği göz önünde bulundurularak farklı alanlarda çalışan tasarımcılar örnekleme seçilmeye çalışılmıştır.

Veri toplama sürecinde araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Elde edilen veriler ışığında görüşme formu hazırlanmış ve form tasarım eğitim alanında uzman ve hazır giyim firmasında çalışan bir tasarımcıya incelettirilerek, onların görüş ve önerileri doğrultusunda son haline getirilmiştir.

Araştırma kapsamında her tasarımcıya açık uçlu üç başlık altında toplanan toplam 18 adet soru sorulmuştur. Toplanan verilerin araştırma dışında başka bir amaçla kullanılmayacağı tasarımcılara belirtilerek, soruları tam bir güven içinde yanıtlayabilmeleri ve tüm görüşlerini içlerinden geldiği gibi ifade etmeleri sağlanmıştır. Görüşme yapılan tasarımcıların tamamına sorular aynı sıra ile sorulmuş ve görüşme sorularına verdikleri cevaplarda bir sınırlama yapılmamıştır. Böylece, tasarımcıların moda trend raporlarını koleksiyonlarında yorumlanmasına yönelik açıklamalarına ve görüşme konusundaki betimlemelerine olanak sağlanmıştır. Görüşmeler araştırmaya katılan tasarımcılar salgın hastalık koşulları ve iş yoğunlukları (koleksiyon sunum süreci) nedeniyle online görüşme platformları ve yazılı belge üzerinden telefon ile görüşülerek yaklaşık olarak 40 dakika sürmüştür.

Bu araştırmadaki veriler “içerik analizi” tekniği ile çözümlenmiştir. Temel olarak birbirine benzeyen veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilmiş ve bunlar okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize edilerek yorumlanmıştır.

Bu araştırmanın verilerinin içeriği üç aşamalı olarak analiz edilmiştir. (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bunlar; verilerin kodlanması, verilerin temalara göre organize edilmesi ve tanımlanması son olarak da bulguların yorumlanmasından oluşmaktadır.

Görüşme notlarının hangi tasarımcı tarafından ifade edildiğini belirleyebilmek amacı ile tırnak içerisinde verilmiş ve daha sonra köşeli parantez [T1, T2,T3.....] içinde görüşmenin hangi tasarımcıya ait olduğu belirlenmiştir.

5. BULGULAR

Bu bölümde, araştırma kapsamındaki tasarımcılardan toplanan nitel verilerin çözümlenmeleri sonucunda ortaya çıkan bulgulara yer verilmiştir. Elde edilen bulgular, araştırma sonunda tasarımcılara sorulan üç ana tema çerçevesinde sunulmuştur. Araştırmaya katılan tasarımcıların tümü (n=10), koleksiyonlarını hazırlarken trend raporlarından faydalandıklarını ifade etmişlerdir. Tema I: Tasarımcının Eğitim Düzeyi ve Çalışma Alanı olarak belirlenmiş ve içeriğinde; Tasarım eğitimi aldınız mı? Hangi alanda eğitim aldınız? Eğitiminiz nedir? (Lisans-Yüksek Lisans-Sanatta Yeterlik/ Doktora, Sertifika vb.) Mesleğinize yönelik tasarım eğitiminden farklı bir eğitiminiz var mı? Moda tasarımcısı olarak çalışmaya ne zaman başladınız? ve Bir tasarımcı olarak çalışma alanınız (kadın giyimi, erkek giyimi, abiye, gelinlik vb.) ve tarzınızı nedir? soruları yöneltilmiştir.

5.1. Tema I: Tasarımcının Eğitim Düzeyi ve Çalışma Alanı

Araştırmaya katılan tasarımcıların tümü (n=10), lisans eğitimi almışlardır. Bunun yanı sıra (n=4) tasarımcı Türkiye de katılmış oldukları tasarım yarışmalarında Ekonomi Bakanlığının desteği ile yurtdışında yüksek lisans eğitimi aldıklarını belirtmişlerdir. Yurtdışında eğitim aldıkları ülke, İtalya ve orada bulunan kurumlardan Domus Academy [T4], Istituto Marangoni [T5- T6] ve Nuova Accademia di Belle Arti [T3] de eğitim almışlardır.

Araştırmaya katılan tasarımcılar (n=10) büyük çoğunluğu mesleklerine yönelik tasarım eğitimi dışında farklı bir eğitim aldıklarını ifade etmişlerdir. Eğitim aldıklarını ifade eden tasarımcıların görüşleri şu şekilde gerçekleşmiştir. [T1] Kostüm Tasarımı, [T2] Moda Tasarımı ve Yönetimi ve Deri Giyim Aksesuar Tasarımı Eğitimi, [T3] Seramik, [T5] Photoshop ve Illustrator Programı Eğitimi, [T6] Styling, Makyaj ve Saç Tasarım Eğitimi, [T7] Moda ve Marka Yönetimi Eğitimi olmuştur.

Moda tasarımcısı olarak çalışmaya ne zaman başladınız? Sorusuna verilen yanıtlar ise zaman aralığı olarak tasarımcıların 2010-2015 arasında çalışmaya başladıkları tespit edilmiştir.

Bir tasarımcı olarak çalışma alanınız (kadın giyimi, erkek giyimi, abiye, gelinlik vb.) ve tarzınızı nedir? sorusuna ise tasarımcılar; [T1] Kadın giyimi, aksesuar tasarımı ve kostüm tasarımı-doğal içerikli malzemeler ile modern tasarımlar, [T2] Erkek giyimi-alternatif sokak modası, [T3] Kadın giyimi-modern ve şık tarz, [T4] Kadın giyimi-vintage tarzı, [T5] Kadın giyimi- spor, şık, iddialı, zamansız ve fonksiyonel tarz, [T6] Kadın giyimi - Haute Couture ve High pret'a porter tarzı abiye giysi, [T7] Erkek giyimi-günlük ve spor tarz, [T8] Kadın giyimi - modern –klasik tarzın birleşimi, [T9] Kadın giyimi-zamansız ve modern tarz, [T10] Kadın giyimi - minimalist tarz olarak yanıt vermişlerdir.

5.2. Tema II: Trend Raporlarının Koleksiyonlarda Kullanımı

Çalışmaya katılan tasarımcıların, “trend raporlarının koleksiyonlarında kullanımı” temasına ilişkin görüşleri incelendiğinde trend raporu hizmeti aldıkları firmalar [T1] wgsn, promostyl, [T2] wgsn [T3] wgsn, the impression, vogue runway, [T4] L’Appart Pr., [T5] peclers, wgsn, [T6] vogue runway, [T7] wgsn, [T8] wgsn, peclers, [T9] Nelly Rodi, [T10] wgsn, Nelly Rodi görülmektedir.

Tasarımcıların bazılarının trend raporlarının gerekliliğini konusundaki bakış açılarına ait görüşleri şu şekilde gerçekleşmiştir.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

“Trend raporları dönemsel tarz akışlarını yakalamak için faydalı olduğunu düşünüyorum” [T1].

“Güncel modayı yakalamak ve sektördeki rakiplerimden geri kalmamak için önemli olduğunu düşünüyorum” [T2].

“Moda tasarımında bakış açımı genişletmek ve moda hâkim olabilmek için en önemli kaynaklar olduğunu düşünüyorum” [T3].

“Bir yol gösterici olarak kumaş, renk ve tarz okuması için gerekli olduğunu düşünüyorum. Aynı zamanda kendi koleksiyonumda görmek istediğim detaylarla birleştirmek için gerekli olduğunu düşünüyorum” [T4].

“Trend raporları moda ve diğer tasarım kollarında yol gösterici konumunda olup farklı düşüncedeki tasarımcıları bir konu başlığı altında kendi tarzlarını, düşüncelerini oluşturup bunları ifade etme konusunda desteklemekte ve bu şekilde farklı tasarım dillerinin oluşturulmasını destek sağlaması açısından gerekli olduğunu düşünüyorum” [T6].

Çalışmaya katılan tasarımcıların, “eğitim yaşamınızda trend raporu okuma ilgili bilgi veya eğitim alma durumlarına ilişkin görüşleri incelendiğinde sadece iki tasarımcı böyle bir eğitim almadıklarını ifade etmişlerdir. Diğer tasarımcılar ise yüksek lisans eğitimi sırasında trend okuma ile ilgili bir eğitim aldıklarını aynı zamanda da seminerlere katıldıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan tasarımcılara trend raporlarının okunmasına ilişkin görüşleri şu şekilde gerçekleşmektedir.

“Trend raporlarında mevsimler arasındaki geçişe göre renk değişimleri ve renk birliktelikleri, kumaşlardaki yenilik, kombin önerileri için okumaktayım” [T1].

“Genellikle dönemsel tarz akışlarını ve güncel moda anlayışını yakalamak için okuyorum” [T7].

“Tasarımcının tarzını oluşturmada, kendini estetik boyutta ifade etme açısından raporları giysi formlarındaki değişimlerin ana unsurlarını takip etmek ve bu değişimleri değerlendirmek için okumaktayım” [T10].

“Trend raporlarını; temalara göre renk, kumaş, doku, aksesuar, form, silüet, hayat tarzı ve ilham kaynaklarının analiz etmekte amacıyla okuyorum” [T5].

Çalışmaya katılan tasarımcılar trend raporlarını koleksiyonlarında yorumlarını nerede ve nasıl kattıklarına ilişkin görüşleri şu şekilde gerçekleşmiştir.

“Trend raporlarını süzerek bana en ilham veren temayı seçerim. O temayı kendime göre yorumlamaya başlarım” [T3].

“Formlarda kuplar ve kalıplarda vintage detayları tarayarak kullanıyorum. Vintage insanın kendini güvende hissetmesini sağlar düşüncesiyle zihnimde duran silüetler yepyeni renklerle ya da kumaşlarla birleştiriyorum. Bir vintage detay yepyeni trend bir kesim kupla birleşince hem kişiselleşerek yeni bir ürüne dönüşüyor” [T4].

“Trend raporlarındaki konseptler, renk ve yüzey görünümlerinin imajlarını kişiye özel tasarımlarımda müşterimin istekleriyle birleştirerek yorumluyorum” [T6].

“Trend raporlarını özellikle silüet ve giysi formları olarak analiz edip koleksiyonlarımın odak noktasında değerlendiriyorum” [T7].

“Her sezon kumaş, renk ve tarzların değişimini analiz ederek yaptığım konsept araştırmalarımla birleştirerek koleksiyonumda kullanıyorum” [T8].

Çalışmaya katılan tasarımcılar ilham alabilecekleri, temalarını belirlemede, sezonun kumaş, renk ve tarzlarını takip edebilecekleri önemli kaynaklar olduğunu ifade etmişlerdir.

5.3. Tema III: Koleksiyon Hazırlama Süreci

Araştırmada yeni bir koleksiyon hazırlamaya nasıl başladıklarına yönelik soruya ilişkin görüşleri şu şekilde gerçekleşmiştir.

“Sağlam bir koleksiyon hikayesi ve derinliğine bir araştırma yaparak ilham dosyası oluşturuyorum. Aynı zamanda etkilim kaynaklarımdan biri olarak sokak modasını takip ediyorum” [T2].

“Trend raporlarını kendi koleksiyonuma yorumlayacak şekilde renk, kumaş, sloganlar ve form açısından süzüyorum” [T3].

“Konseptte dair bir planlama yapıyorum daha sonra silüet, kumaş ve trendleri süzerek prototip oluşturmaya başlıyorum” [T4].

“Yeni bir koleksiyon hazırlamaya öncelikle trend araştırmalarını ve analizlerini inceleyerek renk pantoneleri seçip temalara göre renk skalasını belirliyorum. Daha sonra marka araştırmaları yaparak en son çıkan tüm markaların defilelerinden ya da sitelerinden görselleri ve detayları inceliyorum” [T5].

“Haute Couture kişiye özel tasarım sürecinde müşteri profili ve istekleri doğrultusunda konseptler belirleyerek başlıyorum” [T6].

“İlham kaynağı olabilecek renk, mood ve lifestyle görselleri araştırarak bu görsel ve pantonelerle tema boardlar hazırlayarak başlıyorum” [T7].

Çalışmada tasarımcıların yılda kaç koleksiyon hazırladıkları ve kaç parça giysiden oluştuğuna ilişkin olarak genelde yılda iki koleksiyon hazırladıklarını ve bu koleksiyonları yaklaşık 20 ile 100 parçadan oluştuğunu belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan moda tasarımcıları tasarımlarını nasıl tanımladıklarına ilişkin görüşleri şu şekilde gerçekleşmiştir.

“Doğaya zarar vermeden klasik ve modern tarzın harmanlanması ile zamansız tasarımlar” [T1].

“Her sezon yenilenen trendlere göre hazırlanan koleksiyon-Belirli yaşam tarzı değişkenliklerine uyum sağlayacak bir tarz” [T2].

“Her sezon yenilenen trendlere göre hazırlanan koleksiyon” [T3].

“Trendler ile uyumlu ama tarzı net olan bir ruha ait ve giyinme isteği yaratan ve yeniliklerden korkmayan bir tarz” [T4].

“Her sezon yenilenen trendlere göre hazırlanan koleksiyon” [T5].

“Klasik bir tarz ile uzun süreli giyilebilecek giysilerden oluşan koleksiyon” [T6-T8-T10]

“Belirli yaşam tarzı değişkenliklerine uyum sağlayacak bir tarz” [T7]

“Hedef kitlede bağımlılık yaratan bir tarz” [T9]

Çalışmada tasarımcılara tasarımlarını benimsen hedef kitlenizi takip ettikleri kanallar hangileri olduğuna ilişkin görüşleri şu şekilde gerçekleşmiştir.

“Moda siteleri, Moda dergileri, Sosyal medya araçları; bloglar-blogger, mikrobloglar (Twitter, Friendfeed vb.), Sosyal Ağlar (Facebook, Instagram, Myspace, LinkedIn vb.) Video Paylaşımı (Youtube, Vimeo, Dailymotion vb.)” [T2-T8]

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

“Moda siteleri, Moda dergileri, Sosyal Ağlar (Facebook, Instagram, Myspace, LinkedIn vb.)” [T3-T5]

“Sosyal Ağlar (Facebook, Instagram), Video Paylaşımı (Youtube, Vimeo, Dailymotion)” [T1-T4-T6-T7-T9-T10]

Çalışmaya katılan tasarımcılar hedef kitlelerini genellikle Sosyal Ağlar (Facebook, Instagram) ve Moda siteleri, Moda dergileri aracılığı ile takip ettiklerini ifade etmişlerdir. Moda tasarımcıları bu kanallardan aldıkları geri bildirimleri nasıl kullandıklarına ise şu şekilde ifade etmişlerdir.

“Tasarımlarımın daha çok müşterin ihtiyaçları odaklı olmasını sağladığı için değerlendiriyorum” [T1-T3].

“Koleksiyonlara verdikleri tepkileri, hedef kitlemin gözü olarak görüp, neler istediklerini analiz edip bir sonraki koleksiyonda markamdan taviz vermeden onların isteklerinin koleksiyonarımda analiz ederek kullanıyorum” [T2].

“Güncel bilgi ve hedef kitlemin fikirlerini öğrenmek açısından bunları koleksiyonarımda değerlendirmek amacı ile kullanıyorum” [T4].

“Bu kanallardan aldığım geri bildirimlerde beğenilerden hangi ürünün daha çok sevildiğini, şikayetlerden ise memnun kalınmayan durumların nedenlerini anlamak ve bir sonraki sezonunun ürünlerini yaparken bunları göz önünde bulundurmak amacıyla takip ediyorum” [T5].

“Sosyal medyadan aldığımız gönderilerdeki istatistiklere göre yeni çalışacağımız koleksiyonu belirliyoruz. Kaydedilme sayısı, beğeni ve başka birileriyle paylaşılma sayıları bizim için çok önemli oluyor” [T6].

“Tasarımlarımı iyileştirme ve geliştirme benim göremediğim başka bir bakış açısı kazanma ve farkındalık kazanmayı sağlıyor [T7].

“Eksik yanlarımı geliştirme, bir sonraki koleksiyonda tasarım fikirlerimde değerlendiriyorum” [T8].

“Tasarımlarımı iyileştirme ve geliştirme benim göremediğim başka bir bakış açısı kazanma ve farkındalık kazanmayı sağlayacağı düşünüyorum için bu bilgileri değerlendirmekteyim” [T9].

“Moda dergilerinde editörlerin stylinglerinde tasarımlarımı kullanması iyi bir bilinirlik yaratıyor. Sosyal medya ağlarında modanın nabzını tutan kişilerin tasarımlarıma yer vermesi hem onları takip eden trendlerine hayran bir kesim için hem de markamız hedef kitleyle doğrudan temas kurmuş oluyoruz” [T10].

Çalışmaya katılan tasarımcılar hedef kitlelerini genellikle Sosyal Ağlar (Facebook, Instagram) ve Moda siteleri, Moda dergileri gibi kaynaklardan aldıkları geri bildirimleri tarzlarının gelişmesinde, güncel trendlerin etkilerinin belirlenmesinde, tasarımların iyileştirilmesinde, marka bilinirliğinin ve görünürlüğünün artmasında, başka bir bakış açısı kazanmada etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan tasarımcılara koleksiyon hazırlama sürecine katkı sağlayan kişiler sorulduğunda görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir.

“Yaratıcı ekibim” [T1-T4-T7-T10]

“Teknik destek aldığım ekip ve kreatif ekibim” [T2-T8-T9]

“Üretim ve merchandiser ekibi” [T3]

“Kumaş departmanı, pazarlama, reklam ve iletişim ekibi” [T5]

“Yalnızca kendim oluşturuyorum” [T6]

Tasarımcılar koleksiyonlarının oluşumuna katkı sağlayan kişiler arasında en fazla yaratıcı tasarım ekibi ve teknik destek aldıkları ekipleri olduğunu ifade etmişlerdir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Temel amacının moda tasarımcılarının moda trend raporlarını koleksiyonlarında yorumlanmalarına ilişkin durumu analiz etmek olan bu araştırmadan elde edilen bulgulara göre, trend raporları tasarımcılar için hedef kitle veya müşteri profiline istek ve beklentilerini karşılamak amacıyla takip etmede önemli bir kaynak olduğunu göstermektedir.

Tasarımcılar dönemin ruhunu yakalamanın ve daha geniş hedef kitlelere ulaşmanın ve yeniliklerden haberdar olma (kumaş, renk, doku, form, silüet vb.) ve bu unsurların döngüsünü takip edebilmenin yolu olduğunu vurgulamışlardır.

Trendlerin tasarımcıların yeni ürün geliştirilmesinde destek ve ilham kaynaklarının güncel bilgi ile harmanlanarak yaratıcılığın gelişimine katkı sağlaması açısından önemli olduğuna inanmaktadırlar. Son olarak, araştırmaya katılan tasarımcılar sektördeki rakiplerinden geri kalmamak için trendleri takip etmenin gerekli olduğunu düşünmektedirler.

6.2.Öneriler

Moda trend raporlarının tasarımcı koleksiyonlarında yorumlanmasına yönelik yapılan bu araştırmadan elde edilen bulgulara dayanarak şu öneriler ileri sürülebilir.

Araştırmada, tasarımcıların trend raporlarını büyük çoğunlukla kullandıkları sonucuna varılmıştır. Bu da trend raporlarının genç moda tasarımcılarına yön gösteren bir kılavuz olarak görülebileceğini göstermektedir.

Aynı zamanda, tasarımcılar trend raporlarını bir ilham kaynağı olarak görerek anahtar kelimeler oluşturma ve kendi hikayelerini yaratma konusunda itici bir güç olarak görmeleri önem taşımaktadır. Bu yönü ile yaratıcı süreci tetikleyeceği düşünülmektedir.

Yapılan çalışmada, aynı zamanda, tasarımcıların yeniliklerden haberdar olmak amacıyla trend raporlarını takip etmelerinin sektörde sürekliliklerini sağlayacak ana etmenlerden biri olarak önem kazanacağı düşünülmektedir. Bu araştırma ile trendlerin koleksiyonlarda kullanımı, raporların nasıl okunduğu ve koleksiyonun başarısı üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlaması ile genç tasarımcılara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ancak elde edilen bulgular, çalışma grubuna dahil olan tasarımcılar ile sınırlı kalmıştır.

Bu çalışma, daha çok sayıda tasarımcılara uygulanarak trendlerin koleksiyonlar üzerindeki etkisinin modadaki döngüsel değişim sürecindeki etkilerinin daha derinlemesine araştırılmasına fırsat tanıyacaktır. Aynı zamanda, benzer bir çalışma haute couture ve hazır giyim koleksiyonu hazırlayan tasarımcılar üzerinde de karşılaştırmalı olarak yapılabileceği düşünülmektedir.

Tüm bu önerilerin yanı sıra genç tasarımcılar bilgi, deneyim ve sezgilerini, hata yapma korkusunu düşünmeden akılcı, sürekli araştırma içinde olarak, eleştirilmekten korkmadan gelenekleri değiştirip, yenilikler önererek, alışkanlıkların rahatlığını yitirmesinden hiçbir

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

zaman korkmadan geliştirdiği yaratıcılığı ile başarılı koleksiyonlar üretecekleri düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

1. Atalyer, F. (1993), “Görsel Sanatlarda Estetik”, İletişim, Eskişehir.
2. Barthes, R. (1990), “The Fashion System”, University of California Press, San Francisco USA.
3. Brannon, E., L. (2005), “Fashion Forecasting” Second Edition, Fairchild, Publications, Inc., New York.
4. Crane, D. (2000), “Moda ve Gündemleri-Giyimde Sınıf, cinsiyet ve Kimlik”, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
5. Denel, B. (1981), “Temel Tasarım ve Yaratıcılık”, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliyi, Ankara.
6. Ertürk, N. (2011), “Moda Kavramı, Moda Kuramları ve Güncel Moda Eğilimi Çalışmaları”, Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, Art-E Mayıs 2011-07, Isparta.
7. Farrel, W. (1998), “How Hits Happen”, Harper Business, New York.
8. Granger, M. (2007), “Fashion The Industry and Its Careers”, Fairchild Publications, Inc., New York.
9. Jakson, T. (2004). The Process of Trend Development Leading to A Fashion Season. Fashion Marketing, Contemporary Issues, USA, 9. 169-175.
10. Jarnow, J., Dickerson, K.G. (1997), “Inside The Fashion Business”, Prentice Hall inc., USA.
11. Jones, S., J. (2013), “Moda Tasarımı”, Kerasus:21 Moda ve Tekstil Kitaplığı: 7, İstanbul.
12. Kawamura, Y. (2005), “Fashion-ology”, Berg Publishers, New York.
13. King, C.W., Ring L. J. (1980), “The Dynamics of Style and Taste Adoption and Diffusion: Contributions From Fashion Theory”, Advances in Consumer Research Volume 07, USA.
14. Lavenbach, H., Cleary, J.P. (1981), “The Beginning Forecaster: The Forecasting Process Through Data Analysis, Belmont University Press, USA.
15. Seivewright, S. (2013), “Moda Tasarımında Araştırma ve Tasarım”, Literatür Yayınları, İstanbul.
16. Simmel G. (2003), “Modern Kültürde Çatışma”, İletişim Yayınları, İstanbul.
17. Süer, Ö. (2000), “Sanatsal Özü Bakımından Giysinin Dili, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
18. Tansoy, Y., Vural, T., Ağaç, S. (1994), “Özgün Giysi Tasarımında Temel İşlemler ve örnek Bir Çalışma “Tekstil ve Konfeksiyon Dergisi, Haziran, İzmir.
19. Vejlgard, H. (2008), “Anatomy of a Trend”, New York: McGraw-Hill Professional.
20. Yıldırım, A., Şimek H. (2008), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, 2008, Ankara.

KÜRESEL REKABET BAĞLAMINDA MARKA GEREKLİLİĞİ: HİZMET MARKASI ALGISININ ARAŞTIRILMASI

BRAND REQUIREMENT IN THE CONTEXT OF GLOBAL COMPETITION: A RESEARCH ON THE SERVICE BRAND PERCEPTION

Abdulvahap BAYDAŞ

Prof. Dr., Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, ORCID:0000-0002-4471-3470

Serhat ATA

Araş.Gör., Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, ORCID: 0000-0002-5423-5118

Mehmet Emin YAŞAR

Öğretim Görevlisi, Bingöl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İş Sağlığı ve Güvenliği Bölümü, ORCID:0000-0001-8133-2946

Özet

Gelişmiş ülkelerde istihdam üçüncü sektöre yani hizmet sektörüne kaymıştır. Değişen rekabet çevresi hizmet işletmeleri için de oldukça büyük fırsat ve tehditler getirmektedir. Hizmet işletmelerinde en önemli işlev hizmet üretimidir. Araştırmada öne çıkan en önemli bulgular; bilet teminin rahat olması, araçların konforlu olması, güvenli sürüş, firmanın güvenilirliği, araçların iç dizaynı, satış personelinin verdiği hizmet ve fiyatların uygunluğu şeklinde sıralanmaktadır. Müşteriler genel olarak firmanın sağladığı hizmetlerden memnundurlar.

Anahtar Kelimeler: Marka Bağlılığı, Marka Değeri, Marka Sadakati, Hizmet Markası, Ulaşım Sektörü.

Abstract

In developed countries, employment has shifted to the third sector, namely the service sector. The changing competitive environment also brings great opportunities and threats for service businesses. The most important function in service businesses is service production. The most important findings of the research; comfort of ticket supply, comfort of vehicles, safe driving, reliability of the company, interior design of the vehicles, service provided by the sales personnel and suitability of prices. Customers are generally satisfied with the services provided by the company.

Keywords: Brand Commitment, Brand Equity, Brand Loyalty, Brand of Service, Transportation Sector

1.GİRİŞ

Küreselleşme öncesi her ekonomi kendi içerisindeki düzene göre şekillenirdi. Ancak küreselleşmeyle birlikte sermayenin dünyada serbest dolaşımını artmış ve bu durum ülkeler arasında rekabetin oluşmasına ve artmasına neden olmuştur. Üretimini artıran bir ekonomi iç pazar bağımlılığını azaltmanın yanında dış pazara girerek hem söz sahibi olmuş hem de satışını, kârını ve iç pazardaki rekabetini artırmıştır. Böylelikle firmalar hem küresel ekonomiye entegre olmak hem de iç piyasadaki kârını artırmak için yenilikçi politikalar

izlemiştir (Naimoğlu ve Akal, 2021: 474). Diğer yandan değişen dünya koşulları ve artan rekabet ortamında firmalar hizmet kalitesini artırmak ve markalaşmak suretiyle kendilerini rakiplerinden farklılaştırarak faaliyette bulunurlar. Tek bir pazar haline gelen dünyada rekabet şiddetini artırmaktadır. Uluslararası ulaşım ve iletişim araçlarının gelişmesi, ticaret ve sermayenin dolaşımında engellerin ortadan kalkması, dünya pazarlarının ulusal pazarların yerini alması ve örgütlerin daha zor rekabet şartlarıyla karşı karşıya kalması sonucu, markalaşabilen işletmelerin yeni ekonomik düzende rekabetçi bir konuma gelmeleri kaçınılmaz bir gerçektir. Rakip firmalar tüketici istek ve ihtiyaçlarını küresel kalite standartlarına uygun olan ve belli bir standarda oturtulmuş mal ve hizmetler ile karşılamaya doğru yönelmektedir. Bu anlamda, firmaların markalaşması ve küresel anlamda rekabetçi markalar oluşturabilmesi büyük ölçüde ürün ve hizmet kalitesini yükseltmesine ve sürekliliğin sağlanmasına bağlıdır.

İşletmeler faaliyete geçtikleri andan itibaren varlıklarını uzun zaman boyunca sürdürmek için gayret göstermektedir. Bu sebeple büyüme ve marka olma ve iyi bir imaja sahip olma yolunda daha kaliteli mal ve/veya hizmet üretebilmek için işletme kaynaklarını, üretim gücünü en verimli şekilde kullanmaları gerekmektedir. Mal ve/veya hizmetlerin üretimiyle birlikte, pazar seçimi ve hitap edeceği tüketici kitlesi ile ürünün pazardaki yerini belirlemeleri önem arz etmektedir. Genelde işletmeler ürün gücünü rakiplerle rekabet edebilmede kullanarak ve sektördeki rakiplerine rekabet üstünlüğü kurarak rekabet avantajı elde etmeye çalışmaktadırlar (Zengin ve Dursun, 2017, 39).

Çalışmada küresel rekabet ortamında firmaların tutunabilmesi için çok büyük önem taşıyan marka ve markalaşma kavramları incelenmiştir. Markanın işlevleri, markalaşmanın firmaya ve tüketiciye yararları ile marka oluşturma çalışmaları konuları ele alınmıştır. Özellikle hizmet markasının önemi belirlenmeye çalışılmıştır. Hizmet markaları, belli bir malla ilişkisi olmayan ve yalnızca bir hizmeti diğer işletmelerin hizmetlerinden ayırmakta kullanılan işaretlerdir (Çağlar, 2002: 32; Alan ve Yeloğlu, 2013, 17). Banka, sigorta, reklam, seyahat acentası işletmeciliği gibi, bir ürünün satışı yerine, bir hizmeti sunanlar tarafından kullanılan işaretler de hizmet markasıdır (Baydaş; Gökdeniz ve Erdal; 2008: 4). Hizmet markaları da ticaret markaları gibi tüm dünyada koruma altında bulunmaktadır.

Hizmet verenlerin “nasıl giyindikleri, kişisel görünümleri, tutum ve davranışları müşterinin hizmeti algılayışını (Öztürk, 2003: 22) etkilemektedir.

Çalışmanın amacı hizmet markasının tüketici üzerindeki etkilerinin ve markanın tercih edilebilirliğini sağlayan faktörlerin belirlenmesidir. Tüketicinin markaya bakışı; hizmet markası algısı Bingöl’de bir otobüs firmasında uygulaması yapılarak; anket yöntemiyle ölçülmeye çalışılmıştır.

2. KÜRESEL REKABET

Küresel rekabet ortamında işletmelerin başarılı bir şekilde faaliyetlerini sürdürebilmeleri, piyasalardaki pazar paylarını koruyabilmeleri, pazar paylarını artırabilmeleri ve hatta yeni pazarlara girebilmeleri teknolojiyi kullanmalarına ve onu etkin bir şekilde yönetebilmelerine bağlıdır. Ancak bu durum her ülkede olduğu gibi her firmanın genel olarak heterojen özelliğe sahip olmasından dolayı farklı politikalar izlemesine neden olmaktadır. Bu yüzden her ekonomi veya her firma için üretimin veya büyümenin tek bir

model veya değişkenle açıklanamayacağına ve bu yüzden farklı modellerin ve farklı parametrelerin ortaya çıkışına neden olmuştur (Naimoğlu, 2021:61). Küresel rekabet ise genel olarak hem ekonomilerin hem de firmaların üretimini, pazar payını, kârını ve rekabetini artıracak olan ortak bir parametre olarak değerlendirilmektedir.

Günümüzde işletmeler, artan rekabet karşısında durumlarını yeniden gözden geçirmek zorunda kalmaktadırlar. Bu nedenle küreselleşme sürecine uyum sağlamaya çalışan işletmeler, kendi bünyelerinde bir takım değişimler gerçekleştirmektedirler (Güzeelcik, 1998, 1). Küreselleşme kavramı; genişleyen uluslararası ticaret, sınırları aşan finansal kaynak aktarımı, artan dış yatırımlar, büyüyen çok uluslu şirketler ve ortak girişimler anlamına gelmektedir. Dünyanın değişik ülkelerindeki ülkelerindeki fabrikalarından temin edilen parçaların nihai montaj için bir başka ülkede toplanması ve üretim sürecinin değişik aşamalarında finansmanın çeşitli ülkelerin sermaye piyasalarının sağlanması bu tanıma uygun bir örnek teşkil etmektedir (Winham, 1996, 640).

Bu nedenle rekabet üstünlüğü elde ederek geleceklerini garanti altına almak isteyen firmaların başarısı, tüketicilerin artan ve giderek sınırsızlaşan ihtiyaç ve isteklerini ekonomik bir şekilde karşılayabilme yeteneklerini karşılayabilmelerine bağlıdır (Güleş, 2000, 27).

Son yıllarda birçok işletme, müşteri memnuniyetini daha ön planda tutarak rekabet üstünlüğü sağlamakta ve bu noktada bazı stratejiler geliştirmektedirler (Karaca ve Biçer, 2015, 122). Marka değeri hem akademik çalışmalar için hem de işletmecilik uygulamaları için oldukça önemli bir kavramdır. Çünkü işletmeler başarılı markalar sayesinde rekabet üstünlüğü kazanabilir (Lassar vd., 1995, 11).

Küreselleşmenin günümüz dünyasına en önemli etkisi; işletmelerin rekabet yapısını etkilemesi ve işletmelerin geleneksel üretim faktörlerinin yanısıra artık-bütün bunlardan daha önemli hale gelen bilgi kavramının öneminin artmasıdır.

3. MARKANIN TANIMI

Amerikan Pazarlama Birliği tarafından, marka; “bir satıcı ya da satıcılar grubunun ürünlerini ya da hizmetlerini tanımlamaya ve rakiplerinden ayırmaya çalışan isim, sembol, terim, işaret, desen veya bunların kombinasyonu” (Keller, 1998: 2) olarak tanımlanmıştır.

Diğer bir ifadeyle bir marka, bir satıcının mal veya hizmetlerini diğer satıcıların mal ve hizmetlerinden ayıran bir isim, terim, resim, sembol veya herhangi bir özelliktir (Akdeniz, 2003: 28; Çeliker ve Tokoğlu, 2017: 138).

Marka; tüketiciler için bir ürünü tanımanın en kolay yoludur. Markanın en önemli işlevi, bir işletmenin mal ve hizmetlerini diğer işletmelerin mal ve hizmetlerinden ayırmaktır (Camcı, 1999: 7). Markanın bir diğer temel işlevi, malın hangi işletme tarafından üretildiği ya da piyasaya sürüldüğünü göstermesidir (Arkan, 1997: 38). Marka, müşteriye malın veya hizmetin belirli niteliklere ve kaliteye sahip olduğu güvencesini sağlar. Müşteri aynı markadaki ürün ve hizmetten daima aynı kaliteye ve özelliğe sahip olacağı beklentisi taşır. Markalar işletmenin mal veya hizmetinin en güçlü reklam aracıdır (Çamlıbel, Taylan, 2001: 36). Malı sattıran çoğu zaman markasıdır. Markanın anılan bu işlevlerinin yanında çağrışım yapma, yarar sağlama, değer oluşturma, kişilik belirleme ve koruma işlevlerinden de söz edilebilir.

4. MARKANIN SAĞLADIĞI YARARLAR

Satın alma davranışının (aynı ürün açısından) alışkanlık haline gelmesi tüketicilere iki ana yarar sağlamaktadır. Birincisi riskin azaltılması, ikincisi ise karar vermeyi kolaylaştırmasıdır (İslamoğlu ve Altunışık; 2008: 49). Öte yandan markalaşmanın işletme ve tüketiciler açısından pek çok yararı vardır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibi sıralanabilir.

İşletmeye sağladığı yararlar (Mucuk, 1990: 151):

- İşletme ve kuruluşlara yasal korunma sağlar.
- Tutundurmaya yardımcı olur ve talep artırmada etkilidir.
- İkame malları yüzünden satış kaybı tehlikesini önler.
- Marka kullanılması malı pazarlama kanallarına doğru çeker, zira iyi tanınan marka aracı kuruluşlarda aranır.
- Tüketicide firmaya bağlılık ve sadakati oluşturur.
- Fiyat istikrarına olumlu etki eder, marka sahibi firmaya, aracı kuruluşların sık sık fiyat değişikliği yapmamalarını, değişik araçların malı farklı fiyatlardan satmamalarını sağlamada yardımcı olur.
- Aracılar, marka olan malları tercih ederler.
- Şirketin rakiplerine üstünlük sağlamasına (satış miktarını artırmak, daha yüksek fiyattan satış yapmasını sağlamak, reklam harcamalarını düşürmek gibi) ve bu avantajı sürdürmesine yardım eder (Kaya, 2002: 3).

Tüketicilere sağladığı yararlar (Karalar, 2004: 128):

- Daha uygun ve üstün nitelikli ürünlerin oluşmasını sağlar.
- Yeniliği özendirir, ürün çeşidini artırarak tüketici seçimini geliştirir.
- Alışveriş yapanlara ürünler ve kullanım biçimleri konusunda bilgi sağlar Marka tüketicinin kalite garantisidir.
- Tüketicinin aldığı ürün markalıysa, tüketici sahip olduğu ürünün satış garantisi hizmetlerinin, ürüne sahip olduktan sonra da devam edeceğini bilir (Akdeniz, 2003: 29).

5. MARKA OLUŞTURMA ÇABALARI

5.1. Marka Oluşturma

Günümüz küresel pazarında başarılı markaları olan şirketler ne tür bir işin içinde olduklarının farkındadırlar. Müşteri hizmeti ve müşteri beklentilerini karşılamak, markalarını rakiplerinin gözünde ve zihninde farklı kılacak belirleyici faktör olmaktadır.

İyi bir marka oluşturma fikri DREAM ölçütlerine uymalıdır (Knapp, 2002: 10-12).

DREAM
-DIFFERENTIATION (Farklılaşma)
-RELEVANCE (Uygunluk, İlgililik)
-ESTEEM (İtibar)
-AWARENESS (Farkında olma)
-MIND'S EYE (İmgelem)

Marka oluşturmanın en temel yapı taşlarından birisi de kalitedir. Yeni markadan beklentiler büyük olucaksa; marka, daha doğrusu ürün/hizmet, yine öncelikle kaliteli olmalı, rakiplerinden her konuda olmasa bile, bazı konularda üstün olmalı, makul bir sürede bir

ömrü, dayanıklılığı olmalıdır. Marka tüketicinin mutlaka bir sorununu çözmeli, işe yaramalıdır (Akdeniz, 2003: 29).

Markaya verilecek isim de çok önemlidir. Bir marka isminde bulunması istenen nitelikler arasında şunlar sayılabilir (Kotler, 1976: 95):

- Marka ismi, malın yararları konusunda birşeyleri belirtmelidir.
- Hareket, renk ya da başka şey gibi mal niteliklerini açıklamalıdır.
- Söylenmesi, tanınması ve hatırlanması kolay olmalıdır.
- Ayırd edici olmalıdır.
- Mal ile ilgili iyi imajlar vermelidir.
- İsimler yasalarla himaye edilmelidir (Hatipoğlu, 1986: 76; Çıfci ve Cop, 2007: 73).
- Başka lisanlarda değişik anlamlara gelmemelidir (Kavas, 2004: 22).

5.2. Marka Sadakati

Markanın avantajlarını yaşayabilmek için tüketicide bir marka bağımlılığı oluşturmak şarttır. Marka bağımlılığı fiyat kontrolünü elde tutarak kar payını yükseltebilmeyi beraberinde getirmektedir. Marka bağımlılığı, marka yöneticilerinin ilk hedefidir. Alt yapı yatırımları, kalite yolunda yapılan yatırımlar, reklam harcamaları, halkla ilişkiler ve promosyon gibi faaliyetler (Ermiş, 1998: 55) marka bağımlılığına hizmet eden uygulamalardır.

Müşteri sadakatini sağlamak için markada bulunması gereken koşullar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Marconi, 2000: 56; Türker ve Türker, 2013, 50):

- Değer (fiyat ve kalite),
- İmaj (markanın kişiliği ve saygınlığı),
- Uygunluk ve rahat kullanım,
- Tatmin,
- Hizmet,
- Garanti.

5.3. Marka Değeri

Marka değeri; “işletme ve tüketici düzeyinde (Keller, 1993: 4; Avcılar, 2008: 12; Gürbüz ve Doğan, 2013: 241; Işık, 2016: 59) olmak üzere genel olarak iki şekilde değerlendirilmektedir.

Marka değeri bir işletme veya işletmenin müşterileriyle ilişkili olarak, mal ve hizmetlerle sağlanan değere eklenen veya o değerden çıkarılan, markayla, marka ismiyle veya sembollerle ilişkili varlık ve yükümlülüklerdir (Aaker, 2001, 165; Koçak ve Özer, 2004: 192).

Marka değeri genel anlamda, markanın pazardaki gücünü yansıtan bir değerdir. Diğer bir ifadeyle marka değeri, markanın müşteri çekebilme yeteneğini ve dolayısıyla firmaya nakit sağlama gücünü ifade eder. Güçlü bir marka değeri marka sahiplerine rekabetçi üstünlükler sağlayabilir. Bu üstünlük alanları şöyle sıralanabilir (Kavas, 2004: 16):

- Ürüne daha yüksek fiyat talep edebilme,
- Daha yüksek kar marjı,
- Market/mağaza rafında daha geniş ve daha uygun yer elde etme,
- Pazar payının erimesine engel olma,

- Tüketicilerin başka markalara kaçmasını önleme,
- Dağıtım kanalı üyelerine karşı pazarlık gücüne sahip olma,
- Markanın oluşturduğu olumlu imajın diğer ürünlere taşınmasına olanak tanıma.

5.3.1. Marka Değerini Oluşturan Faktörler

Marka değeri tüketicinin o marka ile ilgili bilgi düzeyini ifade etmektedir (Ayas, 2012: 164). Tüketicinin bilgi düzeyi, dolayısıyla marka değeri ile ilgili boyutlar aşağıda şematik olarak gösterilmiştir.

Kaynak: Kavas, Alican; 'Marka Değeri Yaratma', *Pi Dergisi*, Nisan 2004, s. 18.

5.3.2. Marka İmajı

Marka imajı, tüketicilerin ürünle özdeşleştirdikleri anlam ya da tüketicilerin üründen anladıklarının toplamı olarak tanımlanabilir. Marka imajı tüketicinin bir markayla ilgili çeşitli kaynaklardan edindiği izlenimlerin sonucunda oluşur. Bu kaynaklar arasında markalı ürünü denemek, üretici firmanın ünü, ürün ambalajı, marka ismi, kullanılan reklam formatı, içeriği ve reklamın sunulduğu medya gibi pek çok faktör yer almaktadır (Akkaya, 1999: 101).

Marka imajı, tüketicinin marka hakkındaki sahip olduğu inançlar bütünüdür (Kavas, 2004: 21; Cop ve Baş, 2010: 323) Bunlar;

- Ürünle doğrudan ilgili özellikler: Renk, büyüklük, stil vb.
- Ürüne eklenen özellikler: Ambalaj, etiket, marka ismi vb.
- Markanın sağladığı yararlar: Fonksiyonel, sembolik, duygusal yararlar gibi.
- Markaya karşı genel tutumlar
- Markanın çağrışım yapan diğer faktörleridir.

6. KÜRESEL REKABET BAĞLAMINDA MARKA GEREKLİLİĞİ: HİZMET MARKASI ALGISININ ARAŞTIRILMASI

6.1. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Amacı

İşletmeler sahip olduğu markaların tanınma avantajından faydalanarak yeni pazarlara kolayca girebilme fırsatı elde ederler. Uygulama; Bingöl'de bir otobüs firması bilet satış işletmesinde yapılmıştır. 523 kişi ile görüşülmüş, eksik ve hatalı anketler araştırma dışı tutulmuştur. Kalan 450 anket değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Sorular 5'li Likert, çoktan seçmeli ve açık uçlu olarak hazırlanmıştır. Firmayla ilgili ön çalışma yapılmış ve anket formu geliştirilmiştir.

Bu çalışmada Ki-Kare bağımsızlık ve korelasyon testleri uygulanmıştır. Ki-kare bağımsızlık testi; farklı kategoriye ayrılmış iki olay arasındaki ilişkiyi test etmek için kullanılmaktadır (Baydaş ve Çakmak, 2004: 223; Baydaş; 2007: 133). Korelasyon analizinin

amacı ise, iki değişken arasındaki doğrusal ilişkinin varlığını test etmek ve değişkende meydana gelen harekete diğer değişkenin verdiği tepkinin yönünü göstermektir.

Çalışmanın amacı Bingöl'de bir otobüs firması temel alınarak, tüketicinin hizmet markası algısının araştırılmasıdır. Yan amaçlar ise tüketicilerin marka tercihinde önem verdiği konuların, hizmet markası seçimini etkileyen faktörlerin belirlenmesidir.

6. 2. Araştırmada Kullanılan Yöntem

Araştırma için gerekli veriler, yüz yüze görüşme ve anket formu yöntemiyle toplanmıştır. Yüz yüze görüşerek anket yöntemi, cevaplama oranının yüksek olması, gözlem yoluyla da bilgi toplama gibi avantajlarından dolayı tercih edilmiştir. Test edilen hipotezler ise aşağıdaki gibidir.

H₁: Gelir durumu ile fiyatın uygunluğu arasında ilişki vardır.

H₂: Eğitim Durumu ile Bingöl'de otobüs firmasının kalite çağrıştırmaları arasında ilişki vardır.

H₃: Eğitim durumu ile firmanın sektördeki konumu arasında ilişki vardır.

H₄: Eğitim durumu ile müşterilerin beklentilerinin karşılanması arasında ilişki vardır.

6. 3. Araştırmanın Bulguları

Tablo 1: Anketle İlgili Genel Bilgiler

Özellikler	Frekans	Oran	Özellikler	Frekans	Oran
Meslek			Cinsiyet		
Öğrenci	180	40,0	Erkek	240	53,3
Emekli	49	10,9	Kadın	210	46,7
Memur	68	15,1	Toplam	450	100
Serbest Çalışan	121	26,9	Gelir Durumu		
Çalışmayan	32	7,1	999 TL'ye kadar	180	40,0
Toplam	450	100	1.000-1.499 TL.	60	13,3
Medeni Durum			1.500-1.999 TL.	100	22,2
Evli	260	57,8	2.000 TL. ve üstü	110	24,5
Bekâr	190	42,2	Toplam	450	100
Toplam	450	100	Yaş		
Eğitim Durumu			15-25	95	21,1
İlköğretim	15	3,3	25-35	120	26,7
Lise	65	14,4	35-45	115	25,5
Lisans	310	69,0	45-55	75	16,7
Yüksek Lisans	60	13,3	55 ve üstü	45	10,0
Toplam	450	100	Toplam	450	100

Görüşülen kişilerin ünvanları aşağıdaki gibidir. Öğrenci % 40, serbest çalışan % 26,9, memur % 15,1 emekli % 10,9 ve çalışmayan (işsiz) % 7,1'dir. Görüşülen kişilerin yaş gruplarındaki dağılımına bakıldığında genç veya orta yaş olarak adlandırılan (15–45 yaş) grubun çoğunluk olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumu incelendiğinde % 69 gibi büyük bir oranın üniversite ve üniversite mezunlarının oluşturduğu görülmektedir¹. Firmayı tercih edenlerin cinsiyetine bakıldığında erkek ve kadın oranlarının yaklaşık olarak eşit olduğu görülmektedir. Katılımcıların gelir durumuna bakıldığında, aylık geliri 0–999 TL. olanların oranı % 40 iken; aylık geliri 1.000 TL. ve üstü olanların oranı % 60'tır.

¹ Bu oranın yüksek çıkması araştırmanın yapıldığı dönemde öğrenci hareketliliğinin yüksek olmasıdır.

Tablo 2: Daha önce aynı firmanın tercih edilmesi

	Evet	Hayır	Toplam
Frekans	420	30	90
Yüzde	93,3	6,7	100

Ankete katılanların % 93,3'ü daha önce aynı firmayı tercih ettiklerini göstermektedir. Dolayısıyla, tüketicilerin belli bir otobüs firmasına bağlılıkları görülmektedir. Seyahatlarda aynı firmanın yaygın olarak kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Tablo 3: Aynı firmayı tercih süresi

Değişkenler	Frekans	Yüzde
1-3 yıl	160	35,6
4-5 yıl	110	24,4
6-10 yıl	100	22,2
11 yıl üstü	80	17,8
Toplam	450	100

Tüketicilerin % 35,6'sı aynı firmayı 1-3 yıldır, % 24,4'ü 4-5 yıldır, % 22,2'si 6-10 yıldır, % 17,8'i ise 11 yıldan fazla zamandır aynı otobüs firmasıyla seyahat etmektedirler. Katılımcıların yaş oranının 15-45 yaş aralığında olması, tercih zaman aralığının da 1-10 yıl arasında yoğunluk göstermesine neden olmuştur.

Tablo 4: Aynı otobüs firmasının tercih edilmesinin nedenleri

Değişkenler	Ortalama Değer	Standart Sapma	Katılım Düzeyi
İşlemlerin hatasız olması	3,722	1,7499	Düşük
Satış personelinin verdiği hizmet	2,756	1,8253	Orta
Servis elemanlarının verdiği hizmet	2,756	1,7391	Orta
Fiyatın uygunluğu	3,078	1,1241	Orta
Hız limitlerinin aşılmaması	3,722	1,7036	Düşük
Araçların konforu	2,667	1,6870	Yüksek
Firmanın güvenilirliği	2,578	1,6177	Orta
Bilet satış noktalarına ulaşım kolaylığı	2,122	0,9695	Yüksek
Kalkış zamanlaması	3,822	1,7581	Düşük
Araçların temizliği	3,600	1,6999	Orta
Güvenli sürüş	2,667	1,6704	Yüksek
Araçların iç dizaynı	2,722	1,7499	Orta

(Katılım düzeyleri; 1,00-2,33 Yüksek, 2,34-3,66 Orta, 3,67-5,00 Düşük Katılım Düzeyi)

Tüketicilerin aynı otobüs firmasına yönelmelerinin nedenleri; bilet satış yerlerine ulaşım kolaylığı, araçların konforu ve güvenli sürüş şeklinde sıralanmıştır. Firmanın tercih edilmesinde en önemli faktörlerdir, katılım derecesi de yüksek çıkmıştır.

Firmanın güvenilirliği, araçların iç dizaynı, satış personelinin verdiği hizmet, servis elemanlarının verdiği hizmet, fiyatın uygunluğu ve araçların temizliği orta katılım düzeyindedir. Bu faktörler aynı firmanın tercihinde ikinci derecede öneme sahiptirler.

Araçların temizliği, işlemlerin hatasız olması, hız limitlerinin aşılmaması ve kalkış zamanlaması aynı firmanın tercih edilmesinde en önemsiz faktörlerdir. Cevaplayıcıların bu faktörlere katılım düzeyleri de düşüktür.

Tablo 5: Bileti temin etme şekli

Değişkenler	Frekans	Yüzde
Acenta kanalı ile	230	51,1
Rezervasyon ile	121	26,9
İnternet sitesinden	99	22,2
Toplam	450	100,0

Ankete katılanların % 51,1'i biletlerini acenta kanalı ile % 26,9'u rezervasyonla, % 22,2'si ise internet sitesini zaman zaman kullandıklarını belirtmişlerdir. Tüketicilerin büyük çoğunluğu biletlerini yüz yüze iletişimi tercih ederek acenta aracılığıyla sağlamaktadırlar.

Tablo 6: Bingöl'de bir otobüs firması markasının çağrıştırdıkları

Değişkenler	Ortalama Değer	Standart Sapma	Katılım Düzeyi
Konfor	2,272	1,6047	Yüksek
Kalite	3,596	1,7645	Orta
Güven	3,483	1,6051	Orta
Alışkanlık	2,316	1,8426	Yüksek

(Katılım düzeyleri; 1,00-2,33 Yüksek, 2,34-3,66 Orta, 3,67-5,00 Düşük Katılım Düzeyi)

Bingöl'de bir otobüs firması markası müşterilerinde konfor, alışkanlık, güven ve kalite çağrıştırmaktadır. Ankete katılan müşterilerin marka çağrışımı yapan konfor ve alışkanlık ifadelerine katılım düzeyi yüksek, diğer ifadelerle katılım düzeyleri ise orta düzeyde çıkmıştır.

Tablo 7: Müşteri hizmetleri memnuniyeti

Değişkenler	Frekans	Yüzde
Çok Memnunum	127	28,2
Memnunum	188	41,8
Memnun Değilim- Hiç Memnun Değilim	135	30,0
Toplam	450	100

Müşteri tatmininde; müşteri ve hizmet işletmesi arasındaki etkileşimler çok önemlidir. Firmaların uzun dönemli müşteri ilişkilerini devam ettirmede hizmet kalitesi oldukça önemlidir.

Ankete katılanların % 28,2'si müşteri hizmetlerinden çok memnundur, % 41,8'i müşteri hizmetlerinden memnun, % 30'u ise müşteri hizmetlerinden memnun değildir. Dolayısıyla müşterilerin genel anlamda firmadan memnun oldukları söylenebilir.

Tablo 8: Firmanın sektördeki konumu

Değişkenler	Frekans	Yüzde
Lider bir firmadır	154	34,2
Orta derecede bir firmadır.	212	47,1
Rakiplerinin gerisindedir.	84	18,7
Toplam	450	100

Tabloya bakıldığında firmayı tercih eden katılımcıların % 34,2'si firmanın lider olduğunu ifade etmişlerdir. Müşterilerin % 47,1'i ise firmayı orta derecede bir firma olarak görmektedirler. Firmanın rakiplerinin gerisinde olduğunu ifade eden müşterilerin oranı ise % 18,7'dir. Dolayısıyla, firmanın müşteri zihnindeki konumu orta ve lider olduğu söylenebilir.

Tablo 9: Gelir düzeyi ile fiyatın uygunluğu ilişkisi

			Fiyat uygunluğu		Toplam
			Evet	Hayır	
Aylık Gelir	500-1499	Frekans	65	173	238
		Oran	14,4	38,4	52,8
	1500-1999	Frekans	54	47	101
		Oran	12,0	10,4	22,4
	2000 ve üstü	Frekans	98	13	112
		Oran	21,8	3,0	24,8
	Toplam	Frekans	217	233	450
		Oran	48,2	51,7	100,0

Tablo incelendiğinde gelir düzeyi yükseldikçe fiyat uygunluğunun da yükseldiği görülmektedir. Tabloya ilişkin ki-kare sonucu (p değeri) 0,000 olarak çıkmıştır. Dolayısıyla, “gelir düzeyi ile fiyatın uygunluğu arasında ilişki vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 10: Eğitim durumu ile firmanın kalite çağrıştırmaları ilişkisi

			Kalite		Toplam
			Kesinlikle katılıyorum + Katılıyorum	Katılmıyorum	
Eğitim Durumu	İlköğretim ve Lise	Frekans	47	53	100
		Oran	10,6	11,9	22,5
	Lisans ve Lisansüstü	Frekans	156	189	345
		Oran	35,0	42,5	77,5
	Toplam	Frekans	203	242	445
		Oran	45,6	54,4	100,0

Tablo incelendiğinde eğitim durumu ile firmanın kalite çağrışımı yapması arasında ilişki kurulmadığı görülmektedir. Çünkü kalite çağrıştırdığını düşünenlerin oranları her iki tarafta da birbirine denk gelmiştir (ilköğretim ve lise; kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum % 10,6 iken katılmıyorum diyenlerin oranı da % 11,9’da kalmıştır. Aynı şekilde lisans ve lisansüstü eğitime sahip olanların oranı da % 35 ve % 42,5’tir. Her iki oran da birbirine yakındır). Tabloya ilişkin ki-kare sonucu (p değeri) 0,509 olarak çıkmıştır. Dolayısıyla, “eğitim durumu ile firmanın kalite çağrıştırmaları arasında ilişki vardır” hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 11: Eğitim durumu ile firmanın sektördeki konumu ilişkisi

			Konum			Toplam
			Lider	Orta Dercede	Geride	
Eğitim Durumu	İlköğretim ve Lise	Frekans	25	104	44	173
		Oran	16,3	49,0	52,3	38,4
	Lisans ve Lisansüstü	Frekans	129	108	40	277
		Oran	83,7	51,0	47,7	61,6
	Toplam	Frekans	154	212	84	450
		Oran	34,2	47,1	18,7	100,0

Tablo incelendiğinde firmanın sektördeki konumu % 34,2’si lider, % 47,1’i orta derecede ve % 18,7’si ise rakiplerin gerisinde bir işletme olarak değerlendirmişlerdir. Eğitim durumu göz önüne alındığında da benzer durum söz konusudur. Tabloya ilişkin ki-kare sonucu (p değeri) 0,039 olarak çıkmıştır. Dolayısıyla, “eğitim durumu ile firmanın sektördeki konumu arasında ilişki vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 12: Eğitim durumu ile müşteri beklentilerinin karşılanması ilişkisi

			Konum			Toplam
			Evet	Hayır	Fikrim Yok	
Eğitim Durumu	İlköğretim ve Lise	Frekans	10	75	5	90
		Oran	2,2	16,7	1,1	20,0
	Lisans ve Lisansüstü	Frekans	10	325	25	360
		Oran	2,2	72,2	5,6	80,0
	Toplam	Frekans	20	400	30	450
		Oran	4,4	88,9	6,7	100,0

Tablo incelendiğinde müşterilerin beklentilerinin karşılanmadı görülmektedir. Ancak söz konusu işletme Bingöl'nin en uygun firması olarak tercih edildiği söylenebilir. Tabloya ilişkin ki-kare sonucu (p değeri) 0,790 olarak çıkmıştır. Dolayısıyla, “eğitim durumu ile müşterilerin beklentilerinin karşılanması arasında ilişki vardır” hipotezi reddedilmiştir.

7. SONUÇ

Rekabetin giderek yoğunlaştığı günümüzde firmaların pazarda tutunabilmesi için marka olmaları çok önemlidir. Marka firmanın kalitesini yansıtır. Markasını korumak ve müşteri sadakatini sağlamak isteyen firmalar ürettikleri malın kalitesini artırmak, müşteriye en iyiyi sunmak zorundadırlar. Markalaşma, firmaların rakiplerine karşı üstünlük kurmasını sağlar. Marka satış miktarını artırır, firmanın reklam harcamalarını düşürür. Bunun dışında marka aynı zamanda tüketicinin kalite garantisidir. Ulusal ve uluslararası pazarlamada, üreticiler artan rekabet koşullarında, ürünlerini rakipleri karşısında tercih edilebilir bir konuma getirebilmek için tüketiciyi tanımak, tutum ve davranışlarını anlamak durumundadır. Ürünün tüketiciler tarafından tercih edilmesinde pazarlama karmasının her bir bileşeninin ayrı bir önemi olmakla birlikte, tüketicilerin ürün hakkında olumlu bir imaja sahip olmaları da ürünün tercih edilmesinde önemli bir etkidir.

Araştırma sonucunda elde edilen önemli bulgular aşağıda belirtilmiştir.

- Tüketicinin marka seçiminde kalite, temizlik, müşteri hizmetlerinden memnuniyet fiyatın önüne geçmektedir.
- Firmanın vereceği kaliteli hizmet müşteri bağlılığını da sağlamaktadır.
- Eğitim durumunun düşük veya yüksek olması tüketicinin markadan beklentilerini etkilememektedir.
- Markanın piyasadaki imajının iyi olması tercih edilebilirliğinde çok önemli bir faktördür.
- Markanın ana amacı; pazar payını artırmak ve müşteri memnuniyetini sağlamaktır.
- Markanın tüketicie güven vermesi, kalitesini yüksek tutması tercih edilmesini sağlamaktadır.
- Tüketicinin markaya karşı olan sadakati, markanın müşterilerin beklentilerini karşılaması; markanın daha yüksek fiyat uygulayabilme yeteneğini artırmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aaker, J. L.; Strategic Market Management, New York, John Wiley & Sons. Inc. 2001.
- Akdeniz, Aybeniz; “Marka Yaratma ve Kalite İlişkisi”, Pazarlama Dünyası, Yıl: 17, Ocak-Şubat 2003.
- Akkaya, Ebru. “Marka İmajı Bileşenleri, Otomobil Sektöründe Bir Uygulama”, 4. Ulusal Pazarlama Kongresi, 18-20 Kasım Hatay, 1999.
- Alan, H. ve Yeloğlu, O. “Markalaşma ve Yenilikçilik”, Siirt Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisadi Yenilik Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 2013, s. 13-26
- Arkan, Sabih; Marka Hukuku, Ankara, 1997.
- Avcılar, M.Y., Tüketici Temelli Marka Değerinin Ölçümü, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 17, Sayı 1, 2008, s. 11-30.
- Ayas, N. “Marka Değeri Algılamalarının Tüketici Satın Alma Davranışı Üzerine Etkisi”, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, (7:1) 2012, s. 163-183.
- Baydaş, Abdulvahap; “Pazarlama Açısından Markanın Finansal Değeri ve Dış Ticaret İşletmelerinde Bir Uygulama”, Bilig, Yıl: 2007 Yaz, Sayı: 42, 2007.
- Baydaş, Abdulvahap; Çakmak Ali Çağlar, “Marka ve Markanın Finansal Değerini Oluşturma Çalışmaları: Dış Ticaret Firmalarında Ampirik Bir Uygulama”, 9. Ulusal Pazarlama Kongresi, Ankara, 2004.
- Baydaş, Abdulvahap; İ. Gökdeniz ve B. Erdal; “Hizmet Sektörünün Gelişimi ve önemi”, (Editörler: K. Çatı ve Baydaş A.; Hizmet Pazarlaması ve Hizmet Kalitesi), Asil Yayınları, Ankara 2008.
- Camcı, Ömer; Marka Davaları, İstanbul, 1999.
- Cop, R. ve Baş, Y., Marka Farkındalığı ve Marka İmajı Unsurlarına Karşı Tüketici Algıları Üzerine Bir Araştırma, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Sayı 19 2010, s. 321-340.
- Çağlar, Özel; Marka Lisansı Sözleşmesi, Seçkin Kitapevi, Ankara, 2002.
- Çamlıbel, Taylan Esin; Marka Hakkının Kullanımıyla Paralel İthalatın Önlenmesi, Ankara, 2001.
- Çeliker, M. ve Tokoğlu, A.A., Marka Kent Oluşturulmasında Grafik Tasarımın Rolü ve Gaziantep Örneği, Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, Cilt: 10 Sayı: 19, Mayıs/Haziran 2017, s. 136-159.
- Çifci, S. ve Cop, R., Marka ve Marka Yönetimi Kavramları: Üniversite Öğrencilerinin Kot Pantolon Marka Tercihlerine Yönelik Bir Araştırma, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt: 44, Sayı: 512, 2007, ss. 69-88.
- Ermiş, Özlem; Power, Eylül-1998.
- Güleş, H.K. “Rekabet Üstünlüğü ve Bilişim Teknolojileri”, Verimlilik Dergisi, Ocak 2000.
- Gürbüz, A. ve Doğan, M., Tüketicilerin Markaya Duyduğu Güven ve Marka Bağlılığı İlişkisi, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 9, Sayı 19, 2013, ss. 239-258.
- Güzelnik, E. Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı, Sistem Yayıncılık, İstanbul 1998.
- Hatipoğlu, Zeyyat; Pazarlama Yönetimi ve Stratejisi, İstanbul, 1986.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Işık, O., Algılanan Kalitenin Hastane Marka Değerine Etkisi, Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 2016; 19(1): 57-72.

İslamoğlu, A. Hamdi ve İ. Altunışık; Tüketici Davranışları, Beta Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2008.

Karaca, Ş. ve Biçer, D.F. “Marka Genişleme Stratejilerinin Üniversite Öğrencilerinin Satın Alma Niyetleri Üzerine Etkileri”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Çankırı Karatekin University İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y. 2015, Cilt 5, Sayı 1, ss. 121-142

Karalar, Rıdvan; Pazarlama Yönetimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2004.

Kavas, Alican; “Marka Değeri Yaratma”, Pi Dergisi, Sayı: 8, Nisan 2004.

Kaya, Yusuf; “Marka Değerleme Metodları ve Bu Metodların Kullanımında Sermaye Piyasası Açısından Çıkabilecek Sorunlar”, Yeterlik Etüdü, Sermaye Piyasası Kurulu Denetleme Dairesi, İstanbul, 2002. (www.spk.gov.tr/yayinlar/arastirmaraporlari/kye/Yusuf_Kaya.pdf; Erişim Tarihi: 31.05.2008)

Keller, K.L.; “Conceptualizing, Measuring, and Managing Customer – Based Brand Equity”, Journal of Marketing, Vol: 57, 1993.

Keller, K.L.; Strategic Brand Management: building, measuring and managing brand equity, Upper Saddle River, N. J. Prentice Hall, 1998.

Knapp, Duane E.; Marka Akıllı, MediaCat Kitapları, Esen Ofset, İstanbul, 2002.

Koçak, Akın; “Marka Değeri Belirleyicileri: Bir Ölçek Değerlendirmesi”, 9. Ulusal Pazarlama Kongresi, Ankara, 2004.

Kotler, Philip; Pazarlama Yönetimi, Çeviren: Yaman Erdal, 2. Basım, Ayyıldız Matbaası AŞ., Ankara, 1976.

Lassar, W.; Mittal B. ve Sharma, A. (1995). Measuring Customer-Based Brand Equity, Journal of Consumer Marketing, 12(4), 11-19.

Marconi, Joe; Beyond Branding, Chicago, 2000.

Mucuk, İsmet; Pazarlama İlkeleri, 5. Basım, Der Yayınları, İstanbul, 1990.

Naimoglu, M., & Mustafa, A. (2021). Yükselen Ekonomilerde Enerji Etkinliğini Talep Yanlı Etkileyen Faktörler, Sosyoekonomi, 29(49), 455-481.

Naimoglu, M. (2021). Fourier Yaklaşımıyla Yenilenebilir Enerji Tüketimi Ve Enerji Kayıplarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Almanya Örneği, Journal of Economics and Research, 2(1), 59-68.

Öztürk, S. A.; Hizmet Pazarlaması, Ekin Kitabevi, 4. Baskı, Bursa 2003.

Türker, G.Ö. Türker, A., GSM Operatörleri Sektöründe Marka Sadakatini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi; Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama, Electronic Journal of Vocational Colleges, Mayıs 2013, 49-67.

Winham, G.R. “International Trade Policy in a Globalizing Economy”, International Journal, 1996.

Zengin, B. ve Dursun, C. “Otel işletmelerinde Uygulanan İnovatif Faaliyetlerin Rekabet Avantajı Üzerine Etkileri: Doğu Marmara Örneği”, Turizm ve Araştırma Dergisi, Cilt / Volume: 6 Yıl / Year: 2017, s. 38-58.

**E-MAĞAZA TERCİHLERİNDE ETKİLİ OLAN E-MÜŞTERİ MEMNUNİYETİ
UNSURLARININ BELİRLENMESİ: DÜZCE İLİ ÖRNEĞİ**

DETERMINATION OF E-CUSTOMER SATISFACTION COMPONENTS EFFECTING
E-STORE PREFERENCES: THE SAMPLE OF DUZCE PROVINCE

Abdulvahap BAYDAŞ

Prof. Dr., Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, ORCID:0000-0002-4471-3470

Serhat ATA

Araş.Gör., Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, ORCID: 0000-0002-5423-5118

Mehmet Emin YAŞAR

Öğretim Görevlisi, Bingöl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İş Sağlığı ve Güvenliği
Bölümü, ORCID:0000-0001-8133-2946

Özet

Günümüzde internet, dünyanın en büyük pazaryeri olarak değerlendirilmektedir. Bu pazaryerinde bulunan e-mağazaların başarısında, e-pazarlama stratejilerinin önemli bir yeri vardır. E-mağazaların karlı bir şekilde faaliyetlerini sürdürmesinde; e-müşterinin kazanılması, e-müşteri muhafazasının artırılması ve e-müşteri memnuniyetinin sağlanması yönlü e-pazarlama stratejilerinin önemli bir yeri vardır. Bu çalışmada, Düzce ilinde ikamet eden tüketicilerin e-müşteri memnuniyeti unsurları belirlenerek e-mağaza tercihini etkileyen faktörler internette yapılan alan araştırması ile analiz edilmiştir. Araştırma sonuçları; tüketicilerin çevrimiçi alışverişte e-mağaza kanalını tercih etmelerinde en çok tavsiyeleri dikkate aldığı, ürün tercihlerinde kalite ve fiyatın öncelikli olduğu, firmanın ve sitenin güvenilir olmasının ve zamanında teslim ile birlikte değişim sürecinin de önem arz ettiği, ödeme kolaylığı ve zaman kısıtını dikkate aldığını göstermektedir.

Anahtar kelimeler: E-Pazarlama, E-Tüketici, E-Mağaza Tercihi, E-Müşteri Memnuniyeti

Abstract

Today, the Internet is considered to be the world's largest marketplace. E-marketing strategies have an important place in the success of e-shops in this marketplace. For e-shops to continue their activities in a profitable way; e-marketing strategies have an important place in acquiring e-customers, increasing e-customer satisfaction and ensuring e-customer loyalty. In this study, the e-customer satisfaction components of the customers residing in Düzce were determined and the factors affecting the loyalty of their e-store preference were analyzed by field research on the internet. Results show that customers mostly consider the recommendations in choosing the e-shop channel in online shopping, quality and price are the priority in product preferences, the reliability of the company and the site and the on-time delivery and exchange process are also important, and they take into account the ease of payment and time constraints.

Keywords: E-Marketing, E-Customer, E-Store Preference, E-Customer Satisfaction

1.GİRİŞ

Teknolojinin gündelik hayatın içine bütünüyle girmesiyle birlikte büyük değişimler ve farklılıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Geleneksel yöntemlere bağlı olarak alışkanlık hâline gelen birçok konu, teknolojinin getirdiği sınırsız imkânlar sayesinde çok hızlı bir şekilde değişmeye başlamıştır. Teknolojinin ortaya çıkardığı yeni düzen ve İnternet'in hayatın her alanına nüfuz etmesi neticesinde, ticari sistemin içerisinde faaliyet gösteren kurumlar, hedef kitlelerine ulaşma yöntemlerinde bu yeni sistemin olanaklarından yararlanmaya başlamışlardır. İnternet kullanım alanlarının hızla yaygınlaşması ve firmaların İnternet üzerinden yapılacak olan pazarlama faaliyetlerine ve ticarete daha çok önem vermeleri İnternet üzerinden pazarlamanın gelişmesine ve büyümesine sebep olmuştur (Gülmez, 2000:121).

Dijital devrimin en temel belirleyicisi olan İnternet'in, kullanıcılar ya da tüketiciler için olduğu kadar kurumlar için de çok büyük faydaları vardır. Tüketicilerin tepkilerinin anlık olarak alınabilmesinden ucuz maliyetlerle tanıtım faaliyetlerine ya da çok hızlı bir şekilde güncelleme özelliğinden tüketicinin istek ve ihtiyaçlarına göre strateji belirlemeye kadar birçok bakımdan avantajlar bulunmaktadır. Bu nedenle müşterinin taleplerine uygun bir pazarlama stratejisi oluşturma ve oluşturulan pazarlama stratejisinin uygulama safhasında her aşamada denetleme ve kontrol mekanizması dâhilinde ölçülebilir verilere ulaşma açısından, yeni teknolojilerin pazarlama süreçlerine entegre edilmesi, geleneksel pazarlama anlayışının çok ötesinde bir farklılığın ve değişimin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Geleneksel pazarlama yöntemlerini uygulamaya devam eden kurumlar, aynı zamanda bu geleneksel yöntemlerin ve metotların dijital dünyada uygulama alanının yaratıldığı dijital pazarlama uygulamalarını da kullanmaya başlamışlardır. Böylelikle tüketiciyle olan iletişimlerinde ve onların istek ve ihtiyaçlarını tatmin etme amacıyla, dijital pazarlama uygulamalarının sunduğu faydaları kendi süreçlerine entegre etmişlerdir. Bu süreçle birlikte yoğun rekabet koşulları altında e-pazarlama, birçok işletme için bir alternatif değil, bir zorunluluk haline gelmiş ve e-mağaza sayısının önemli bir şekilde artması, henüz çok karlı çalışmayan e-mağazaları yoğun rekabet şartları ile karşı karşıya bırakmıştır (Szymanski ve Hise:2000).

2. LİTERATÜR TARAMASI

2. 1. E-Pazarlama ve E-Mağaza

E-mağazalar, internet ortamında faaliyette bulunan mağazalardır. E- mağazaların görevi, mal ve hizmetlerin internet üzerinden tüketici ve/veya endüstriyel piyasalarında satışını gerçekleştirmektir. E-mağazalar, e-müşterilerin alış-veriş yapabilecekleri ve satın almada bulunabilecekleri ticari internet sayfaları veya dükkânları olarak tanımlanabilir (Lim ve Dubinsky: 2004). Günümüzde internet, dünyanın en büyük pazaryeri olarak değerlendirilmektedir. Bu pazaryerinde bulunan e-mağazaların başarısında, e-pazarlama stratejilerinin önemli bir yeri vardır. E-mağazaların karlı bir şekilde faaliyetlerini sürdürmesinde; e-müşterinin kazanılması, e-müşteri muhafazasının artırılması ve e-müşteri bağlılığının sağlanması yönlü e-pazarlama stratejilerinin önemli bir yeri vardır.

E-müşteriler, tek bir tuşa basarak yüzlerce farklı mal ve hizmeti e-mağazalardan satın alabilmektedir. E-mağazalar, ya tamamen yeni bir e-perakendeci ya da mevcut perakendecilerin internet uzantıları olarak başlıca iki şekilde kurulabilmektedir. Buna göre

bazı işletmeler hepsiburada.com ve weblebi.com gibi tamamen ayrı, bağımsız ve yeni bir e-perakendeci olarak kurulurken, bazıları mevcut satış ve dağıtım kanallarına interneti de dahil ederek e-mağazalar açmışlardır. Örneğin, kvk.com, migros.com, kangurum.com, teknosa.com, bimeks.com, mavibilgisayar.com gibi işletmeler hem internette hem de normal dağıtım kanallarında onlarca mağazası bulunan işletmelerdir.

Normal dağıtım kanallarında müşteri-tezgahtar (satış elemanı), e-mağazalarda ise e-müşteri-bilgisayar etkileşimi söz konusudur. Bu nedenle, e-mağazalardan satın alma ile geleneksel dağıtım kanallarından satın almalar arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Geleneksel dağıtım kanallarında mağazanın yeri, görünümü, satış elemanlarının davranışları, sunulan ürünlerin denenmesi gibi faktörlerin müşterilerinin satın alma kararları üzerinde önemli etkileri vardır. E-mağazaların ise nerede kurulduğunun bir önemi yoktur. Bu nedenle, e-mağazaların yerinden çok internet ortamında e-mağazalara yapılan bağlantılar önemlidir. E-müşterileri yönlendirebilecek satış elemanlarının olmamasından dolayı e-mağazaların tasarım kalitesine ve kullanım kolaylığına ve e-mağazalarda ürünleri denemek mümkün olmadığı için mal ve hizmetlerle ilgili bilgilerin ve bu mal ve hizmetlerle ilgili yorumların e-müşterilerin satın alma davranışları üzerinde çok önemli etkileri vardır (Evanschitzky vd., 2004).

2.2. E-Mağazalarda Müşteri Memnuniyeti (E-Memnuniyet)

E-mağazaların pazarlama faaliyetlerinin başarıya ulaşmasında e-müşteri memnuniyetinin sağlanması oldukça önemlidir. E-mağazaların faaliyetlerini güvenli bir şekilde sürdürmelerinde daha fazla yeni e-müşteri kazanmaları ve e-müşteri bağlılığı sağlamaları gereklidir. Bu hedeflere ancak e-müşteri memnuniyeti sağlanarak ulaşılabilir. E-müşteri memnuniyeti, e-müşterilerin gelecekteki satın alma niyetleri ve kararlarını etkileyen anahtar değişkenlerden biri olarak değerlendirilebilir. Buna karşın e-müşteri memnuniyetsizliği ise, e-müşterilerin e-mağazalardan alış-veriş yapmayı bırakarak normal dağıtım kanallarına yönelmesi ve internetten satın almaya yönelik ağızdan ağıza olumsuz reklamlar yapmasıdır. Buna göre, e-mağazalardan yapılan alış-verişlerden memnun olmayan e-müşteriler, ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri başka işletmelerden satın alabileceklerdir (Kim ve Eom:2002).

2.3. E-Mağazalarda E-Müşteri Memnuniyetini Etkileyen Faktörler

Firma için yeni müşteriler bulmak, mevcut müşterileri korumaktan daha güç ve pahalı olabilmektedir. Bu nedenle müşteriye tutmak, yeni müşteri bulmaktan daha önemli ve kritik olabilir (Midilli, 2011:30). Bu sebeple E-mağazalarda, e-müşteri memnuniyetini etkileyen faktörlerin belirlenmesi yönlü çalışmaların yapılması ve bu faktörlere göre işletme ve pazarlama stratejilerinin oluşturulması önemlidir. E-mağazalarda, e-müşteri memnuniyetini etkileyen çok sayıda farklı faktörler bulunmaktadır. Örneğin, Szymanski ve Hise (2000) e-müşteri memnuniyetini uygunluk, satılan mal ve hizmetlerle ilgili bilgiler, e-mağaza tasarımı ve satın almanın güvenliğine göre analiz etmişlerdir. Zeithaml vd., (2000) e-hizmet kalitesi üzerinde durarak, e-mağazaya erişimi, kolay kullanımı, etkinliği, güvenilirliği, kişiselleştirilmesi, güvenliğin ve gizliliğin sağlanması ile e-müşteri memnuniyetinin sağlanabileceğini belirtmişlerdir. Donthu (2001) internetten satın alma kalitesini, e-mağaza tasarımı ile ilgili faktörler (e-mağaza tasarımının kolay kullanımı, çekici, olması, işlem hızı ve güvenliği) ve satıcı ile ilgili faktörler (sunduğu değer, siparişlerin açıklığı, işletmenin imajı ve sunduğu

ürünlerin benzersizliği) ile sağlanabileceğine işaret etmiştir. Loiancona vd., (2002) ise özellikle e-mağazaların tasarım kalitesi üzerinde durarak, e-mağazanın kullanımının kolay ve güvenli olması, eğlenceli bir ortam sunması ve müşteriler ile olumlu iletişim kurması ile e-müşteri memnuniyetinin sağlanabileceğini belirtmişlerdir. E-mağazaların başarısı, büyük oranda e-mağazanın kullanım kolaylığına ve tasarımına bağlıdır. Başarılı e-mağaza tasarımında temel amaç; e- müşterileri çekmek, e-müşteri karar verme sürecinde olumlu bir katkı yapmak ve e-müşterilerin tekrar gelmesini sağlamaktır. Ancak, e-mağaza tasarımcıları teknolojinin verdiği olanakları kullanmaktan ziyade, müşteri isteklerini en iyi şekilde karşılayacak e-mağaza tasarımı yapmalıdırlar (Helander ve Khalid:2000). E-müşterilerinin aradığı mal ve hizmetlere ulaşmada karşılaştığı zorluklar, harcadığı zaman, aranılan ürünlere ulaşmada açılan sayfa sayısı, ürünlerle ilgili uzun listeler olması; bu listeler için fiyat, marka, renk, model sınıflandırmalarının olmaması; satın almaya karar verdiği malların alış-veriş sepetime eklenmesindeki veya çıkarılmasındaki güçlükler, e-müşteri memnuniyetini olumsuz yönde etkileyecektir. Bu nedenle, e-mağazalara hızlı bir erişim sağlanmalı, e-mağazaların açılmasını geciktiren efekt ve animasyonlar az kullanılmalı veya efektli ve etkisiz sayfa seçimi sunularak bağlantı hızına göre kullanıcılara seçim yapabilme şansı verilmelidir. Bunlarla birlikte e-mağazanın görünümü, kullanıcıyı yormayan, boşa zaman harcamayı engelleyen, aranılan ürünlere kolaylıkla ulaşmayı sağlayan ve e- mağazalardan alış-veriş zevkli hale getiren bir tasarıma sahip olmalıdır (Barutçu ve Özdiçimer: 2003).

Bazı e-mağaza müşteri hizmetleri; iade ve değiştirme hizmetleri, siparişin ulaştırılması, sipariş ile ilgili gerekli bilgilerin verilmesi, e-müşteri sorularının cevaplandırılma hızı ve zamanı gibi faaliyetleri içerir. Bir çok araştırmada e-müşteri hizmetleri kalitesinin, e-müşteri memnuniyetinin temel belirleyicisi olduğu da görülmektedir (Szymanski ve Hise, 2000; Ribbink vd., 2004). E-müşteri memnuniyetini etkileyen en önemli faktörlerden birisi de, e-mağazadan yapılan satın almaların maliyetidir. E-mağazalardan satın alma maliyeti mal ve hizmetlerin fiyatı, ödeme koşulları ve kargo maliyetlerinden oluşmaktadır. Örneğin kitap dağıtım ve satışında önemli bir payı bulunan Amazon.com'un en büyük avantajı, yerel kitapçılardan daha ucuza kitap sunmasıdır. Böylelikle e-müşteriler kitap alımlarında, başka nedenleri olmakla birlikte kitap satın alma maliyetinin düşük olmasından dolayı Amazon.com'u tercih etmektedirler. Aynı şekilde, kredi kartı kullanılarak yerel mağazalardan yapılan satın almalarda komisyon talep edilirken, e- mağazalarda aynı ürün hem fiyatı biraz daha düşük hem de taksit sayısı daha fazla olarak bulunabilmektedir. Bu nedenle e-müşterilerin e-mağazalardan olan memnuniyetleri artmaktadır. Barutçu (2006) yaptığı araştırmada da e- mağazalardan yapılan alış-verişlerde satın alma maliyetinin, e-müşteri memnuniyetini etkileyen en önemli değişken olduğu ve e-müşterilerin fiyata duyarlı müşteriler olduğu da ortaya çıkmıştır.

3. METODOLOJİ

3.1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Özellikle son dönemlerde önemi daha da artan e-ticaret sitelerinin müşterileri tatmin etmek açısından yaşadığı rekabetin çevrimiçi memnuniyet unsurlarını daha ön plana çıkarması çalışmanın önemini ortaya çıkarmaktadır.

3.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Bu araştırma tüketicilerin e-ticaret alışverişlerinde belirleyici unsurlardan bir tanesi olan e-müşteri memnuniyetinin tespit edilmesi açısından belirlenen ölçekler ve uygulanan anket çalışması ve analiz yöntemleri ile literatüre katkı sağlayacaktır.

3.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmanın en belirgin sınırlayıcı özelliği anakütlenin ve örneklemin düzce ilindeki 265 katılımcıdan oluşmasıdır. Bir diğer sınırlayıcı unsur ise araştırmanın sadece e ticaret sitelerinden alışveriş yapan katılımcılar üzerinde gerçekleştirilmesidir.

3.4. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı tüketicilerin e-mağaza tercihlerinde belirleyici rolü olan e-müşteri memnuniyeti unsurlarının tespit edilmesi ve değerlendirilmesidir.

3.5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmanın tanımlayıcı istatistikleri aşağıdaki gibidir.

TABLO 1: TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER

Cinsiyet	Frekans	Oran	Yaşınız	Frekans	Oran
Erkek	156	58,9	18-24	6	2,3
Kadın	108	40,8	25-31	135	50,9
Toplam	265	100,0	32-38	54	20,4
Öğrenim Durumu	Frekans	Oran	39-45	30	11,3
Doktora	6	2,3	46 ve üstü	39	14,7
Lisans	225	84,9	Toplam	265	100,0
Lise	6	2,3	Gelir Düzeyiniz	Frekans	Oran
Yüksek Lisans	24	9,1	3000 TL altında	150	56,6
Yüksekokul	3	1,1	3001-4000 arasında	33	12,5
Toplam	265	100,0	4001-5000 arasında	9	3,4
Medeni Durumu	Frekans	Oran	5001-6000 arasında	15	5,7
Bekar	108	40,8	6001-8000 arasında	27	10,2
Evli	156	58,9	8000-10000 arasında	9	3,4
Toplam	265	100,0	10.001 TL üstünde	21	7,9
Meslek Bilgisi	Frekans	Oran	Toplam	265	100,0
Emekli	12	4,5	İş Deneyimi	Frekans	Oran
Kamu Sektör	18	6,8	1-3 Yıl	51	19,2
Özel Sektör	219	82,6	11-15 Yıl	18	6,8
Serbest	15	5,7	16 Yıl ve üs	54	20,4
Toplam	265	100,0	4-6 Yıl	96	36,2
			7-10 Yıl	45	17,0
			Toplam	265	100,0

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların yaklaşık %59'u erkek, %41'i ise kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu yaklaşık %85 ile lisans mezunu, %9 ile yüksek lisans mezunudur. Katılımcıların medeni durumu açısından ise yaklaşık %59'unu evliler %41 ini ise bayanlar oluşturmaktadır. Mesleki açıdan ise en çok %83 ile özel sektör alanında yoğunlaşırken en az ise % 4,5 ile emekli olanlar katılımcılar oluşturmaktadır. Gelir açısından ise katılımcılar en çok 3000 TL ve altını %57 oran ile cevaplamışlardır. Katılımcıların yaş aralığı çoğunluk olarak %51 ile 25-31 yaş aralığıdır. En çok homojen dağılım ise iş deneyimi açısından oluşmaktadır. 4-6 yıl çalışanlar katılımcıların yaklaşık %36'sını oluşturmaktadır.

Tablo 2: Firma Bilgisi

Firmamızı nasıl duydunuz veya öğrendiniz	F	%
Daha önce çalışmış	12	4,5
Dergi, gazete vs.	39	14,7
İnternet	84	31,7
Satış temsilcisi	6	2,3
Tavsiye	123	46,4
Toplam	265	100,0

Katılımcılar e-ticaret firması ile bilgilere en çok tavsiyeler üzerinden ulaşmışlardır (%46,4). Bir sonraki seçenek ise internet üzerinden (reklamlar, tanıtım, siteler vs) %32 ile ulaşmışlardır. Bu bölümde satış temsilcisinin firma bilgisi sağlama açısından etkinliği %2,3 ile en azdır.

Tablo 3: Firma önceliği

Alınacak iş (hizmet veya mal) konusundaki öncelikleriniz nelerdir	F	%
Fiyat	60	22,6
Güvenilirlik	51	19,2
Kalite	135	50,9
Satış/hizmet sonrası destek	18	6,8
Toplam	265	100,0

Firma açısından tüketiciyi tatmin edecek öncelik nedenleri incelendiğinde en fazla % 51 ile kalite üzerine odaklanıldığı, daha sonra ise %23 ile fiyatın öncelik olduğu görülmektedir. Satış sonrası hizmet ise %7 ile en az seçenek olarak tespit edilmiştir.

Tablo 4: Çalışanların Firmayı Tercih Nedenleri

Firmamızla çalışmanız için en iyi sebebiniz nedir?		Hiç önemli değil,	Önemli değil	Orta derecede önemli	Önemli	Çok önemli	Toplam
Güvenilir firma	F	24	6	36	69	129	265
	%	9,1	2,3	13,6	26,0	48,7	100,0
Disiplinli firma	F	15	9	63	96	81	265
	%	5,7	3,4	23,8	36,2	30,6	100,0
Marka	F	12	15	75	108	54	265
	%	4,5	5,7	28,3	40,8	20,4	100,0
Ürün Çeşitliliği	F	6	18	51	78	111	265
	%	2,3	6,8	19,2	29,4	41,9	100,0
Uygun Fiyat	F	6	30	60	69	99	265
	%	2,3	11,3	22,6	26,0	37,4	100,0
Kalite	F	9	21	39	81	114	265
	%	3,4	7,9	14,7	30,6	43,0	100,0
Malın Zamanında teslimi	F	12	12	51	72	117	265
	%	4,5	4,5	19,2	27,2	44,2	100,0

Tablo 4 incelendiğinde çalışanlar e ticaret firmaların en çok güvenilir olmasını (%49), malın zamanında teslim edilmesini (%44), kaliteye sahip olmasını (%43), ürün çeşitliliği olmasını (%42), uygun fiyata sahip olmasını (%37) en önemli seçenek olarak

işaretlemişlerdir. Önemli olarak işaretleyenler ise en çok marka olarak önemi (%41) ve firma disiplindir (%36).

Tablo 5: Tüketicinin Firmayı Tercih Nedenleri

		Hiç önemli değil.	Önemli değil	Orta derecede önemli	Önemli	Çok önemli	Toplam
Ödeme kolaylığı (kredi kartı ile vade farkı olmadan taksitlendirme)	F	9	27	42	60	126	265
	%	3,4	10,2	15,8	22,6	47,5	100,0
Fiyat düzeyi	F	9	12	51	90	102	265
	%	3,4	4,5	19,2	34,0	38,5	100,0
Bilgi toplama ve değerlendirme kolaylığı	F	9	18	84	84	69	265
	%	3,4	6,8	31,7	31,2	26,0	100,0
Satın almanın kolay olması	F	9	15	45	84	111	265
	%	3,4	5,7	17,0	31,7	41,9	100,0
Güvenli olması	F	12	15	39	57	141	265
	%	4,5	5,7	14,7	21,5	53,2	100,0
İade ve değiştirme sürecinin kolay olması	F	6	6	45	45	162	265
	%	2,3	2,3	17,0	17,0	61,1	100,0
Satış elemanlarının etkisinin olmaması	F	27	21	87	60	69	265
	%	10,2	7,9	32,8	22,6	26,0	100,0
Eğlenceli olması	F	18	30	96	78	42	265
	%	6,8	11,3	36,2	29,4	15,8	100,0
Zaman tasarrufu sağlaması	F	6	21	60	84	93	265
	%	2,3	7,9	22,6	31,7	35,1	100,0

Tüketiciler açısından e-ticaret firmalarının tercih nedenleri araştırıldığında iade ve değişim sürecinin kolay olması (%61), güvenli olması (%53), ödeme kolaylığı (%47), satın alma kolaylığı (%42), fiyat düzeyi (%38), zaman tasarrufu sağlaması (%35) en önemli kriterler olarak seçilmiştir. Satış elemanlarının etkisinin olmaması ve bilgi toplama ve değerlendirme kolaylığı en çok orta düzeyde önemli olarak işaretlenmiştir (%32)

Tablo 6: E mağaza belirleyicileri

5. Unsurlar		Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum ne de atılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	Toplam
E-mağazalardan yaptığım satın almalarda daha az fiyat ödediğimi düşünüyorum	F	9	27	60	90	78	265
	%	3,4	10,2	22,6	34,0	29,4	100,0
E-mağazalarda fiyatlar daha düşüktür	F	12	12	87	75	78	265
	%	4,5	4,5	32,8	28,3	29,4	100,0
Zamanım olsa bile e-mağazalardan alış-veiş yapmayı tercih ederim	F	27	39	84	66	48	265
	%	10,2	14,7	31,7	24,9	18,1	100,0
İnternet reklamları e-mağazalardan satın almamı hızlandırır	F	21	27	69	93	54	265
	%	7,9	10,2	26,0	35,1	20,4	100,0

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

E-mağazalardan alış-verişlerde zaman baskısının olmaması beni rahatlatır	F	12	30	69	72	81	265
	%	4,5	11,3	26,0	27,2	30,6	100,0
E-mağazalardan alış-veriş yapmak benim için çok uygundur	F	15	24	75	72	78	265
	%	5,7	9,1	28,3	27,2	29,4	100,0
Mal ve hizmetlerle ilgili ayrıntılı bilgilere ihtiyacım olduğunda hemen e-mağazalar aklıma gelir	F	15	24	78	66	81	265
	%	5,7	9,1	29,4	24,9	30,6	100,0
İyi ki e-mağazalardan alışveriş yapıyorum	F	15	27	72	63	87	265
	%	5,7	10,2	27,2	23,8	32,8	100,0
E-mağazalarda mal ve hizmetlerle ilgili fiyat karşılaştırması yapan ayrı internet sayfasının bulunması satın almamı kolaylaştırır	F	12	18	66	66	102	265
	%	4,5	6,8	24,9	24,9	38,5	100,0
E-mağazalarda verilen mal ve hizmetlerle ilgili bilgiler satın almamı kolaylaştırır	F	12	18	48	81	105	265
	%	4,5	6,8	18,1	30,6	39,6	100,0
Satış elemanlarının baskısı olmamasından dolayı e-mağazalardan alış-veriş yapmayı seviyorum	F	24	24	63	63	90	265
	%	9,1	9,1	23,8	23,8	34,0	100,0
E-mağazalardan alış-veriş yapmak mağazalardan alışverişe göre daha zevklidir	F	30	21	75	51	87	265
	%	11,3	7,9	28,3	19,2	32,8	100,0
E-mağazalardan alış-veriş yapmak daha güvenlidir	F	24	36	81	57	66	265
	%	9,1	13,6	30,6	21,5	24,9	100,0
E-mağazalardan yaptığım alış-verişlerde önemli güvenlik problemi olduğunu düşünüyorum	F	21	30	84	54	75	265
	%	7,9	11,3	31,7	20,4	28,3	100,0
E-mağazalardan alış-veriş yapmanın zor olduğunu düşünüyorum	F	57	33	81	45	48	265
	%	21,5	12,5	30,6	17,0	18,1	100,0

Katılımcılar arasında E-mağazalardan alış-verişlerde zaman baskısının olmaması beni rahatlatır (%31), E-mağazalardan alış-veriş yapmak benim için çok uygundur (%29) Mal ve hizmetlerle ilgili ayrıntılı bilgilere ihtiyacım olduğunda hemen e-mağazalar aklıma gelir (%31), İyi ki e-mağazalardan alışveriş yapıyorum(%33), E-mağazalarda mal ve hizmetlerle ilgili fiyat karşılaştırması yapan ayrı internet sayfasının bulunması satın almamı kolaylaştırır (%39), E-mağazalarda verilen mal ve hizmetlerle ilgili bilgiler satın almamı kolaylaştırır (%40), Satış elemanlarının baskısı olmamasından dolayı e-mağazalardan alış-veriş yapmayı seviyorum(%34), E-mağazalardan alış-veriş yapmak mağazalardan alışverişe göre daha zevklidir(%33) seçenekleri en çok tamamen katılıyorum olarak işaretlenmiştir. E-mağazalardan alış-veriş yapmanın zor olduğunu düşünüyorum seçeneğine ise katılımcıların yaklaşık %21'i hiç katılmıyorum olarak işaretlemiştir.

Tablo 7: E-Ticaretin Tüketicie Etkisi

		Hiç etkilenmemekte	Etkilenmemekte	Orta derecede Etkilenmemekte	Etkilenmemekte	Tamamen Etkilenmemekte	Toplam
1-E-satın alma maliyeti							
Mal ve hizmetlerin fiyatlarından	F	12	12	69	75	96	265
	%	4,5	4,5	26,0	28,3	36,2	100,0
Ödeme yöntemlerinden	F	12	18	60	96	78	265
	%	4,5	6,8	22,6	36,2	29,4	100,0
Kredi kartı ile ödeme yapmaktan	F	9	21	66	93	75	265
	%	3,4	7,9	24,9	35,1	28,3	100,0
Satın alınan mal ve hizmetlerle ilgili kargo ücretinden	F	9	18	78	63	96	265
	%	3,4	6,8	29,4	23,8	36,2	100,0
2-E-mağaza tasarımı kalitesi							
E-mağaza tasarımından	F	15	27	78	87	57	265
	%	5,7	10,2	29,4	32,8	21,5	100,0
Mal ve hizmetlerle ilgili bilgilerin yorumlandığı formattan	F	6	15	93	81	69	265
	%	2,3	5,7	35,1	30,6	26,0	100,0
Mal ve hizmetleri kıyaslama formatından	F	6	9	81	90	78	265
	%	2,3	3,4	30,6	34,0	29,4	100,0
Mal ve hizmetleri hakkında bilgi verme formatından	F	12	18	69	99	66	265
	%	4,5	6,8	26,0	37,4	24,9	100,0
Çekiçiliğini arttırmak için kullanılan animasyonlardan	F	9	30	81	81	63	265
	%	3,4	11,3	30,6	30,6	23,8	100,0
E-mağazanın açılma süresi ve hızından	F	12	21	78	87	66	265
	%	4,5	7,9	29,4	32,8	24,9	100,0
Mal ve hizmetlerin ulaşıldığı menü formundan	F	15	3	69	99	78	265
	%	5,7	1,1	26,0	37,4	29,4	100,0
Sipariş formunu doldurma sürecinden	F	15	24	78	78	69	265
	%	5,7	9,1	29,4	29,4	26,0	100,0
3-E-mağaza müşteri hizmetleri kalitesi							
Gerçek zamanlı müşteri hizmetlerinden	F	18	12	96	72	66	265
	%	6,8	4,5	36,2	27,2	24,9	100,0
Soru ve şikayetlerin cevaplandırılması hızından	F	9	9	72	75	99	265
	%	3,4	3,4	27,2	28,3	37,4	100,0
Değiştirme ve iade sürecinden	F	9	21	66	66	102	265
	%	3,4	7,9	24,9	24,9	38,5	100,0
Siparişlerinizin size ulaştırılması süresinden	F	12	18	63	60	111	265

	%	4,5	6,8	23,8	22,6	41,9	100,0
4-E-bilgilendirme kalitesi							
Mal ve hizmetlerle ilgili verilen bilgilerin içeriğinden	F	15	15	63	96	75	265
	%	5,7	5,7	23,8	36,2	28,3	100,0
Mal ve hizmetlerle ilgili bilgilerin güncelliğinden	F	9	6	81	84	84	265
	%	3,4	2,3	30,6	31,7	31,7	100,0
E-mağazaların bilgilendirme yönlü e-posta reklamlarından	F	15	27	105	63	54	265
	%	5,7	10,2	39,6	23,8	20,4	100,0
Verilen sipariş ile ilgili bilgilendirme sürecinden	F	6	15	69	87	87	265
	%	2,3	5,7	26,0	32,8	32,8	100,0
Kayıt sürecinde kişisel bilgileri vermekten	F	9	24	69	81	81	265
	%	3,4	9,1	26,0	30,6	30,6	100,0

Tüketici açısından e- satın alma maliyeti mal ve hizmetlerin fiyatlarından (%36,2), satın alınan mal ve hizmetlerle ilgili kargo ücretinden (%36,2) tamamen etkilenmektedir. Ayrıca ödeme yöntemlerinden (%30) ve kredi kartı ile ödeme yapmaktan (%29) etkilenmektedir. Ayrıca siparişin ulaştırılma süresi tüketici açısından alışverişi ve site tercihinin en çok etkileyen unsurdur (%42). Ayrıca tüketici mal ve hizmetleri kıyaslama formatından (%34), mal ve hizmetleri hakkında bilgi verme formatından (%37), mal ve hizmetlerin ulaşıldığı menü formundan(%37), E-mağaza tasarımından, mal ve hizmetleri kıyaslama formatından mal ve hizmetlerle ilgili bilgilerin yorumlandığı formattan(%33), E-mağazanın açılma süresi ve hızından (%33), çekişliliğini arttırmak için kullanılan animasyonlardan(%31), Sipariş formunu doldurma sürecinden (%29), etkilenmektedir. Dahası tüketici soru ve şikâyetlere (%39) ve değişme ve iade sürecinde (%38) oldukça önem vermektedir.

4.SONUÇ

Araştırmada katılımcıların e-mağaza tercihi ve müşteri memnuniyeti üzerine verdikleri cevaplar incelendiğinde katılımcılar e-ticaret firması ile bilgilere en çok tavsiyeler üzerinden ulaştıkları görülmektedir (%46,4). Bunun sebebi olarak şehrin demografik yapısı incelendiğinde şehirdeki kamu hizmetli sayısının tatmin edici düzeyde olması ve şehrin küçük yapısı sebebi ile sosyal ilişkilerin yüksek olması gösterilebilir. Bir internet üzerinden (reklamlar, tanıtım, siteler vs) %32 ile müşteri memnuniyeti üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

Firma açısından tüketiciyi tatmin edecek öncelik nedenleri incelendiğinde en fazla % 51 ile kalite üzerine odaklanıldığı, daha sonra ise %23 ile fiyatın öncelik olduğu görülmektedir. Satış sonrası hizmet ise %7 ile en az seçenek olarak tespit edilmiştir. Tüketiciler açısından e-ticaret firmalarının tercih nedenleri araştırıldığında iade ve değişim sürecinin kolay olması (%61), güvenli olması (%53), ödeme kolaylığı (%47), satın alma kolaylığı (%42), fiyat düzeyi (%38), zaman tasarrufu sağlaması (%35) en önemli kriterler olarak ele alınmıştır. Değişim sürecinin kolaylığının en yüksek cevap olarak seçilmesi şehirdeki ulaşım olanaklarının elverişli olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Tüm bu faktörlerle birlikte neredeyse 2 yıllık süreci bulan pandemi dönemindeki sokağa çıkma yasakları ile birlikte online alışveriş sıklığının artması verilen cevaplardaki tutarlılığı etkileyebileceği göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

Barutçu, S. (2006). Quality function deployment in effective website design: an application in e-store design. Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 7(1), 41-63.

Barutçu, S. (2008), Parakendecilik Sektöründe Teknolojik Değişim:E-Parakendecilik, E-Mağaza Bağlılığı ve E-Mağaza Bağlılığını Etkileyen Faktörler, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Yayını, 13, 1, 317-334.

Evanschitzky, H., Iyer, G. R., Hesse, J., & Ahlert, D. (2004). E-satisfaction: a re-examination. Journal of retailing, 80(3), 239-247.

Gülmez, M. (2000). İnternet Yoluyla Pazarlama ve Türkiye’de Web Sitesi Olan Bazı Firmalar Üzerine Bir Uygulama. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Sivas.

Helander, M. G., & Khalid, H. M. (2000). Modeling the customer in electronic commerce. Applied ergonomics, 31(6), 609-619.

Kim, E. B., & Eom, S. B. (2002). Designing effective cyber store user interface. Industrial Management & Data Systems.

Lim, H., & Dubinsky, A. J. (2004). Consumers' perceptions of e-shopping characteristics: an expectancy-value approach. Journal of Services Marketing.

Loiacono, E.T., Watson, R.T., Goodhue, D.L. (2002) WebQual: a measure of Web site quality, Proceedings of the Winter Educator's Conference, American Marketing Association, Chicago, IL, 432-437

Midilli, Ö. (2011). Hizmet sektöründe müşteri memnuniyetinin pazarlamaya etkisi.

Ribbink, D., Van Riel, A. C., Liljander, V., & Streukens, S. (2004). Comfort your online customer: quality, trust and loyalty on the internet. Managing Service Quality: An International Journal.

Szymanski, David M., & Hise, Richard T. (2000). E-satisfaction: An initial examination. Journal of Retailing, 76(3).

Zeithaml, V. A. (2000). Service quality, profitability, and the economic worth of customers: what we know and what we need to learn. Journal of the academy of marketing science, 28(1), 67-85.

THE IMPACT OF PERCEIVED SYMBOLIC MEANINGS ON ADOPTION OF GREEN CLOTHING AND MODERATING ROLE OF FIXED MINDSET

ALGILANAN SEMBOLİK ANLAMLARIN YEŞİL GİYSİLERİ BENİMSEME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE SABİTLENMİŞ DÜŞÜNCE TARZININ ILIMLAŞTIRICI ROLÜ

Selen BAKIŞ

Research Assistant, Gebze Technical University, Business Administration Faculty, Business Administration Department

Hakan KİTAPÇI

Prof. Dr., Gebze Technical University, Business Administration Faculty, Business Administration Department

Abstract

The clothing industry is one of the major contributors to environmental degradation from production to consumption. Therefore, nowadays clothing producers are offering green alternatives which are produced with recycled materials for responding to consumers' call for sustainability worldwide. However, consumers seem reluctant to change their consumption preferences and adopt green clothing since they can not be unconcerned about fast fashion. In the adoption of green products context, having acknowledged the importance of self-expressive benefits, symbolic attributes, symbolic meanings, or consumer motivations; researchers have mainly investigated the role of symbolism. However, researchers mostly have discussed symbolic attributes of green products in terms of social status only. Rather, by purchasing especially socially visible green products such as clothing consumers may want to express various meanings more than social status such as their environmentalism, innovativeness, and fashion consciousness. Therefore, in the green clothing context, much research is required to understand how consumers perceive symbolic attributes of green clothing and their impact on their adoption intention. Moreover, the impact of individual difference characteristics on the adoption of green products has been neglected. This research will investigate the impact of four perceived symbolic meanings of green clothing (status symbol, environmentalism symbol, innovation symbol, and fashion symbol) on attitude toward green clothing and then the impact of attitude on purchase intention of green clothing. Besides, the moderating role of a fixed mindset in the relationship between symbolic attributes and the adoption of green products will be examined. Fixed mindset consumers are expected to have a more positive attitude toward green clothing when they perceive symbolic meanings. The findings of the research will shed light on which symbolic meanings are more effective in forming a positive attitude toward green clothing. Besides, this research will provide implications for marketing managers of green clothing to develop appropriate targeting strategies for consumers' mindsets.

Keywords: Symbolic Meaning, Clothing Attributes; Attitude Toward Green Products; Purchase Intention, Green Clothing; Mindsets

Özet

Giyim endüstrisi, üretimden tüketime kadar çevresel bozulmaya en büyük katkıda bulunanlardan birisidir. Bu nedenle günümüzde giyim üreticileri, tüketicilerin dünya çapındaki sürdürülebilirlik çağrısına cevap vermek için geri dönüştürülmüş malzemelerle üretilen yeşil alternatifler sunmaktadır. Ancak, tüketiciler hızlı moda kayıtsız kalamayacakları için tüketim tercihlerini değiştirmekte ve yeşil giyimi benimsemekte isteksiz görünmektedirler. Yeşil ürünler bağlamında kendini ifade-edici faydaların, sembolik niteliklerin, sembolik anlamların veya tüketici motivasyonlarının önemini kabul ederek; araştırmacılar temel olarak sembolizmin rolünü incelemiştir. Ancak araştırmacılar yeşil ürünlerin sembolik özelliklerini çüğünlükle sadece sosyal statü açısından tartışmışlardır. Bunun yerine özellikle giyim gibi sosyal olarak görünür yeşil ürünleri satın alarak tüketiciler, sosyal statülerinden çok çevrecilik, yenilikçilik ve moda bilinçliliği gibi çeşitli anlamları ifade etmek isteyebilirler. Bu nedenle, yeşil giyim bağlamında tüketicilerin yeşil giysilerin sembolik özelliklerini nasıl algıladıklarını ve bu algıların benimseme niyetleri üzerindeki etkilerini anlamak için daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. Ayrıca, bireysel farklılık özelliklerinin yeşil ürünlerin benimsenmesi üzerindeki etkisi ihmal edilmiştir. Bu araştırma, yeşil giysinin algılanan dört sembolik anlamının (statü simgesi, çevrecilik simgesi, yenilik simgesi ve moda simgesi) yeşil giysiye yönelik tutum üzerindeki etkisini ve ardından tutumun yeşil giysi satın alma niyeti üzerindeki etkisini inceleyecektir. Ayrıca, sembolik nitelikler ile yeşil ürünlerin benimsenmesi arasındaki ilişkide sabitlenmiş düşünce tarzının ılımlaştırıcı rolü incelenecektir. Sabitlenmiş düşünce tarzına sahip tüketicilerin yeşil giysilerin sembolik anlamlarını algıladıklarında, yeşil giysilere karşı daha olumlu bir tutuma sahip olmaları beklenmektedir. Araştırmanın bulguları, yeşil giysilere karşı olumlu bir tutum oluşturmada hangi sembolik anlamların daha etkili olduğuna ışık tutacaktır. Ayrıca bu araştırma, yeşil giyim pazarlama yöneticilerinin tüketicilerin düşünce tarzlarına uygun hedef belirleme stratejileri geliştirmeleri için çıkarımlar sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sembolik Anlam, Giysi Nitelikleri; Yeşil Ürünlere Karşı Tutum; Satın Alma Niyeti, Yeşil Giysiler; Düşünce Tarzları

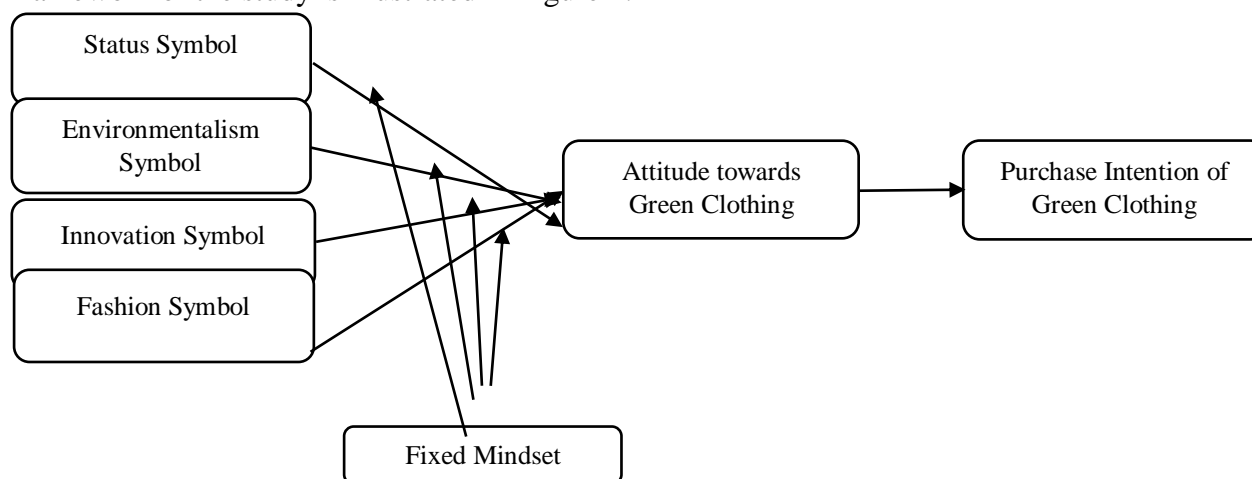
1. INTRODUCTION

The clothing industry is one of the major contributors to environmental degradation from production to consumption. Therefore, nowadays clothing producers are offering green alternatives which are produced with recycled materials for responding to consumers' call for sustainability worldwide (Mcneill and Moore, 2015). However, consumers seem reluctant to change their consumption preferences and adopt green clothing since they can not be unconcerned about fast fashion. Therefore, in the green clothing context, much research is required to understand how consumers perceive symbolic attributes of green clothing and their impact on adoption intention. Moreover, the effect of individual difference characteristics on the adoption of green products has been neglected (Heffner et al., 2006; Liu et al., 2021; White and Sintov, 2017). The role of symbolism on consumer adoption of green products is studied by many researchers (Aksen and Kurani, 2013; Han et al., 2017; Heffner et al., 2006; Liu et al., 2021; Skippon and Garwood, 2011; White and Sintov, 2017). However, as White and Sintov (2017) have mentioned, researchers mostly have discussed

symbolic attributes of green products in terms of social status only. Rather, by purchasing especially socially visible green products such as clothing consumers may want to express various meanings more than social status such as their environmentalism, innovativeness, and fashion consciousness. Thus, based on previous research symbolic meanings of green clothing are divided into four categories: status symbol, environmentalism symbol, innovation symbol, and fashion symbol.

2. LITERATURE REVIEW AND THEORETICAL FRAMEWORK

In consumer adoption of green products context, this research will investigate the impact of four perceived symbolic meanings of green clothing based on Liu et al.'s (2021) typology (status symbol, environmentalism symbol, innovation symbol, and fashion symbol) on attitude toward green clothing and then the impact of attitude on purchase intention of green clothing. Besides, the moderating role of a fixed mindset in the relationship between symbolic attributes and the adoption of green products will be examined. Fixed mindset consumers are expected to have a more positive attitude toward green clothing when they perceive symbolic meanings of green clothing such as signaling their social status, environmentalism, innovativeness, and fashion consciousness to others. The theoretical framework of the study is illustrated in Figure 1.

Figure 1. Theoretical Framework

2.1. THE SYMBOLIC MEANING OF GREEN CLOTHING

Motivations to adopt sustainable innovations are categorized into three types: instrumental, symbolic, and environmental (Noppers et al., 2014; 2016). Investigating their importance in electric vehicles and renewable energy contexts, It is showed that symbolic product attributes have a positive effect on adoption since they function as signals of individuals' status and green identity (Liu et al., 2021; Noppers et al., 2014; Schuitema et al., 2013). Likewise electric cars, green clothing is socially visible product in which consumers experience the self-expressive benefits of displaying their environmental consciousness to others (Park and Lin, 2018). In the green consumption context, researchers have approved the importance of green product's psychological benefits such as self-expression in forming positive attitudes and purchase intention (Hartmann and Apaolaza-Ibañez, 2008; 2012).

Besides utilitarian benefits green products have such as decelerating global warming and reducing pollution, consumers experience satisfaction from displaying their environmental concern to their social community by conspicuously consuming environmentally friendly products (Aaker, 1996; Hartmann et al., 2005; Hartmann and Apaolaza-Ibáñez, 2006; 2008; 2012; Park and Lin, 2018; Sarkar et al., 2019). As people tend to make inferences about others based on the products they consume (Belk et al., 1982), they pay attention to symbolic meanings of products.

Signaling theory from economics research, conspicuous consumption research, and symbolic consumption research explain psychological benefits derived from self-expression which is experienced from socially visibly consuming green products (Hartmann and Apaolaza-Ibáñez, 2012). Veblen (1899) has created the term conspicuous consumption which refers to the showing of visible expensive or luxury goods such as sports cars, luxury accessories, and clothing even there is cheaper good with the same function (Berger, 2017). Signaling theory explains this term, individuals' display of luxury goods signals the unobservable but desirable personal characteristics of being wealthy and having high social status (Berger, 2017). Signaling is the process of conveying information about personal characteristics and preferences which are not observable to observers by engaging in related behaviors (Hartmann and Apaolaza-Ibáñez, 2012). Purchasing green products requires bearing the additional cost and sacrificing quality compared to their counterparts since green products are more expensive and have inferior quality or lower performance (Griskevicius et al., 2010). Neglecting personal interest and voluntarily purchasing green products for environmental concerns improves the social status of consumers (Berger, 2017; Griskevicius et al., 2010). It is found that consumers prefer green products to luxury products when their status motivation is activated to signal their environmental concern to others (Griskevicius et al., 2010). Furthermore, in situations where green products are consumed in public and not in private, it is showed that consumers choose green products over conventional ones (Green and Peloza, 2009; Griskevicius et al., 2010). Symbolic consumption research also provides support for the self-expressive benefits of green products (Hartmann and Apaolaza-Ibáñez, 2012). Most of the products have a symbolic meaning (Holbrook and Hirschman, 1982) and may become the symbol of the self-concept (Aaker, 1996; Belk, 1988). Belk (1988) has stated that individuals' possessions that are the vehicle of expressing who he/she becomes the part of his/her self awarely or not. Individuals have the need of expressing their self-images that are related to their various roles such as being a wife, writer, and tennis player; using products or brands is the way of doing so (Aaker, 1996).

Having acknowledged the importance of self-expressive benefits, symbolic attributes, symbolic meanings, or consumer motivations; researchers have mainly elaborated the impact of symbolism generally on green adoption behavior and adoption intention of green products (Aksen and Kurani, 2013; Heffner et al., 2006; Skippon and Garwood, 2011). Few researchers consider different symbolic attributes (Han et al., 2017; Liu et al., 2021; White and Sintov, 2017). Symbolic meanings of green products help consumers define and express who they are (Heffner et al., 2006; Skippon and Garwood, 2011). As clothing is a product domain that distinguishes consumers from others and expresses their identity (Belk, 1988; Berger and Heath, 2007; Sudbury and Böltner, 2011), green clothing adoption should be

impacted by consumer perceptions of various symbolic meanings that these products have. However, as far as anyone knows the relationship between various symbolic attributes of green clothing and attitude toward them is underresearched. White and Sintov (2017) have mentioned that meaning of status and aspects of consumers' self-identity that they want to express may differ among them. They have defined symbolic attributes of green products as the reflection of self-identity's different meanings. Therefore, electric vehicle owners' self-identity has been divided into three meanings: environmentalist's symbol which means caring for the environment, innovator's symbol which means supporting new technology, and social responsibility symbol which means becoming concerned for general social welfare (White and Sintov, 2017). Likewise, Liu et al. (2021) have studied the effect of the symbolic meaning of electric vehicles on innovation adoption intention by dividing it into a status symbol, environmental symbol, and innovation symbol. Therefore in this research, based on Liu et al's (2021) study with adding the symbolic meaning of fashion, symbolic meanings are categorized into four types: status symbol, environmentalism symbol, innovation symbol, and fashion symbol. The role of symbolic meanings of green clothing for consumers on attitude is discussed below.

2.1.1. STATUS SYMBOL AND ATTITUDE

In the adoption of electric vehicles research, Liu et al. (2021) have studied the role of status symbol. They have found that electric cars express identity, improve the social status of consumers and make their drivers more unique. From the consumption value perspective (Sweeney and Soutar, 2001), Han et al. (2017) have found that attitude mediates the relationship between social value and adoption intention of electric vehicles. Social value is similar to the status symbol as product attributes since both of them enable the user to express their identity to others (Han et al., 2017). Green products provide the information of the social identity of a pro-environmental person to its owners and enable them to express it to others (Han et al., 2017). Using green products makes a good impression on others, means its' owner is part of their social network and share common values with them (Han et al., 2017). Dittmar (1992, cited in Steg, 2005) has included both self-expression and social expression indicating one's social position in a group in a symbolic value.

Accordingly, in this research, we conceive that green clothing has a symbolic meaning of social status which improves and expresses consumers' social status and identity, makes its' owner more unique, and makes a good impression on others by revealing to share common values of the social group. Consumers purchase clothing for constructing their self and their individuality, expressing their personality and identity (Niinimäki, 2010). Furthermore, Piacentini and Mailer (2004) have stated that young consumers make clothing preferences based on their self-concept. They have found that clothing has several symbolic meanings for teenagers such as expressing their individual self, expressing their conformity to social norms, signifying their social position, making them more confident and capable, and judging other people and situations when forming first impressions. Besides, clothing becomes part of a consumer's identity since it is very close not only to one's body but also to one's inner self and values (Eifler, 2014; Niinimäki, 2010). Furthermore, Abraham-Murali and Littrell (1995) have conducted focus group interviews and have classified apparel attributes into four types: physical appearance, physical performance, expressive, and

extrinsic. Expressive attributes refer to what clothing symbolizes to the user (Abraham-Murali and Littrell, 1995). Expressing individuality is related to the identity and uniqueness of a person. These apparel attributes also apply to ethical clothing since researchers have revealed that physical attributes are considered more important than ethical attributes when purchasing clothing (Bray et al., 2010; Jägel et al., 2012; Joergens, 2006; Niinimäki, 2010). Consequently, clothing is a complex phenomenon itself as it has the ability to show off status to others and sustainability makes it more complex (Eifler, 2014). Green clothing both satisfies consumers' needs of constructing identity through consumption and enables them to act ethically (McNeill and Moore, 2015). Besides, Kim et al. (1999) have found that expressive attributes such as reflecting the identity of a person affect purchase intention of apparel produced by the socially responsible firm. In green clothing research Niinimäki (2010) have mentioned that there are deeper reasons such as social status expression and identity construction to consume both traditional and green clothing beyond its' functional reasons. Turkish Y generation consumers of Öztürk and Engizek's (2017) research have mentioned that one of the motivators of purchasing eco-fashion is an expression of status and lifestyle. Therefore in this research, it is expected that status symbol positively affects attitude towards green clothing. Thus, the following is proposed:

P1. The status symbol has a positive effect on attitude toward green clothing.

2.1.2. ENVIRONMENTALISM SYMBOL AND ATTITUDE

In addition to a status symbol, green clothing should be purchased for their environmentalism symbol since they are produced with environmentally-friendly and sustainable materials (Joergens, 2006). In electric vehicle adoption research, symbolic attributes of electric vehicles are investigated and it is found that environmentalism symbol of self-identity has a positive influence on adoption intention (Liu et al., 2021; White and Sintov, 2017). Caring about the environment and making own contribution to lessening environmental problems such as air pollution, climate change, etc. may be seen as social responsibility for every person (Han et al., 2017). Therefore, consumers may adopt green products to be seen as pro-environmental and socially responsible people (Han et al., 2017) and signal to others or self their pro-environmental identity (Noppers et al., 2014). Based on the consumer value concept, social responsibility value has been found to positively influence attitude towards green products and then attitude has positively influenced adoption intention (Han et al., 2017).

In green consumption research, experiencing a warm glow as one of the psychological or emotional benefits to users of green products studied by many researchers (Grimmer and Woolley, 2014; Hartmann et al., 2005; Hartmann and Apaolaza-Ibañez, 2012). It is postulated that altruism does not explain prosocial behaviors completely and it may not be pure (Andreoni, 1989; 1990). If people engage in behaviors for sake of the society to feel that they do their share and feel a warm glow, this means impure altruism (Andreoni, 1989; Menges, 2003). Thus for consumers purchasing a green product means doing the right thing for the environment, makes its' user feel good and proud, not feel guilty of unecological purchases, and makes the user a pro-environmental person who is willing to take part in conserving natural resources (Bianchi and Gonzales, 2021; Graham-Rowe et al., 2012; Heffner et al., 2006; Khare, 2020). It is an egoistic motivation that benefits consumers'

concern for themselves (Valtanen, 2021). Thereupon in this research, we propose that green clothing has a symbolic meaning of environmentalism which shows others that one is concerned about the environment, means one is contributing to reducing pollution, and doing the right thing. In green clothing research, some respondents have declared that clothing reflects a good mood and means a good feeling and fun (Niinimäki, 2010). They have said that consumers want to show their own ideology in their appearance and show that they have green values. Especially ethical hardliner consumers who make purchase decisions according to their personal ideology have an ethical commitment to purchase eco-clothing (Niinimäki, 2010). Furthermore, respondents have reported that they experience feelings of guilt when purchasing clothing that may be produced unethically (Bray, 2009; Jägel et al., 2012; Valtanen, 2021). In Bianchi and Gonzales' (2021) study, interviewees have said that they feel a sense of satisfaction because of contributing to society's well-being by purchasing sustainable fashion. Besides, they have reported that contributing to reducing the environmental impact of the fashion industry is a way to show others their pro-environmental behavior. Interviewees of Jägel et al.'s (2012) study have stated that they assume responsibility and ethical obligation to decrease their environmental impact by purchasing ethical clothing. Therefore, consumers should be purchasing green clothing to be seen as pro-environmental people, to feel good about acting ethically and pro-environmentally, and not to feel guilty (Bianchi and Gonzales, 2021; Bray, 2009; Song and Kim, 2019; Valtanen, 2021). Green clothing should also be a symbol of environmentalism and it is expected to influence attitude towards green clothing positively. Hence, the following proposition is set forth:

P2. Environmentalism symbol has a positive effect on attitude toward green clothing.

2.1.3. INNOVATION SYMBOL AND ATTITUDE

In addition to status and environmentalism symbols, green products may also be purchased for their symbolism of innovation as they are produced with the latest technology (Heffner et al., 2007; Liu et al., 2021; White and Sintov, 2017). In electric vehicle adoption research, it is stated that driving an electric vehicle enables its user an expression of being innovative and this label ensures its' user seems to be intelligent and catching up with technology (Axsen and Kurani, 2013; Liu et al., 2021). Besides, White and Sintov (2017) have said that electric vehicles may act as innovator symbols which refers to the product's ability to express consumers' innovator self-identity. Innovation symbol of self-identity has been found to positively influence green product adoption (Liu et al., 2021; White and Sintov, 2017). Furthermore, households from Heffner et al.'s (2006) study have also mentioned that owners of electric vehicles are described as pioneers in innovation adoption and they use these products to express their technological pioneer self-identity. Moreover, an epistemic value which is related to the novelty, ability to arouse the curiosity of the product from consumer value concept (Sweeney and Soutar, 2001) has been found to positively affect attitude towards green products and then attitude has positively affected green product adoption (Han et al., 2017).

Upon that in this research, we propound that green clothing has a symbolic meaning of innovation which shows others that one has a pioneering role when it comes to innovation, means that one is enjoying the gains that innovation provides and one is a trendsetter for pro-environmental technologies. In green clothing research, Khare (2020) has stated that

consumers perceive green apparel as having the benefit of catching up with new products on the market. Therefore, green clothing may also be adopted for expressing the innovativeness of its user. 90 % of the Interviewers from Eifler's (2014) study have stated that they do not consider eco-fashion to be a field of innovation and they are not aware of innovative clothing materials such as recycled or technologically produced ones. In fact, the processing of natural materials like cotton and wool leads to environmental problems, so clothing producers are seeking for developing new, more durable, and higher quality materials with production methods that have the latest technology such as recycling and converting clothing into clothing materials (Eifler, 2014). New environmental fiber types which both save the environment and energy and do not harm human health are developed such as colored cotton fiber, bamboo fiber, soybean fiber, and tencel (see Cui et al., 2012 for detail). This new type of sustainable fashion is described as eco-tech fashion (Scaturro, 2008). Eco-tech fashion has technological, forward-thinking, and stylish design since it is a modern movement that will shape the future of fashion (Scaturro, 2008). Thus, green clothing should also be a symbol of innovation and it is supposed to positively affect attitude toward green clothing. Hence, the following proposition is introduced:

P3. Innovation symbol has a positive effect on attitude toward green clothing.

2.1.4. FASHION SYMBOL AND ATTITUDE

In the adoption intention of green products research, the effect of fashion symbol as a symbolic meaning of product on adoption intention is not investigated much. In the context of electric vehicles, it is stated that the exterior design of electric vehicles must be distinctive enough so that it is differentiated from other cars and appeals to the personal taste of early buyers (Heffner et al., 2006). Since some electric vehicle owners have reported that the unique style of Toyota Prius is the reason why they are attracted to these cars (Heffner et al., 2006), the appearance and style of the green product seem to have a role in consumer's attitude toward the product and adoption intention.

Clothing is a product which consumers purchase for its' appearance on them and style mainly apart from its' functions. Therefore in this research, we envisage that green clothing has a fashion symbol which means the consumer has a great fashion sense, expresses the consumer's style and aesthetic values. In addition to other symbols that are mentioned above, consumers should be adopting green clothing for its' fashion symboling meaning too. Wearing green clothes should express consumers' style and aesthetic values and means that one has a good fashion sense. Clothing that is produced sustainably both appeals to fashion-conscious and ethical consumers enabling identity construction through consumption (Mcneill and Moore, 2015). By the reason of the fact that consumers do not want to compromise their own desire of fashion when purchasing sustainable clothing, green clothing must be stylish too (Connell, 2010; Mcneill and Moore, 2015). Investigating the apparel evaluation criteria of consumers, researchers have stated that aesthetic criteria which include being fashionable, stylish, and having a good appearance have an impact on the purchase of the apparel (Eckman et al., 1990; Jegethesan et al., 2012; Khare, 2020). Besides as an ethical or socially responsible clothing evaluative criteria, physical attributes of clothing such as its' fashionable style and good appearance influence attitude toward ethical clothing (Magnuson et al., 2017) and purchase intention (Dickson and Littrell, 1996; Jägel et al., 2012). In green

clothing research, Joergens (2006) has interviewed the U.K. and German consumers, participants have revealed that ethical fashion products should have a similar cool style with today's fashion style so that have potential in the clothing market in the future. Young consumers especially give importance to the latest fashion and brand image in order to be accepted by their friends and social environment (Joergens, 2006). Furthermore, in the green clothing context, Beard (2008) has declared that eco-clothes should also be fashionable, appeal to consumers' aesthetic needs and lifestyles, so that they go beyond the niche market. Niinimäki (2010) has stated that fashion is important criteria that affect eco-fashion purchase decisions since green clothing enables one to construct the self with external symbols such as appearance, clothing, and fashion items. Consumers pursue quality and aesthetics in clothing while purchasing both fashion and eco-fashion clothing (Niinimäki, 2010). In Bianchi and Gonzales' (2021) study, interviewers have reported that they perceive sustainable clothing as of higher quality and more authentic in design and it is one of the main drivers of sustainable clothing consumption. Therefore, being a fashion symbol is expected to positively affect consumers' attitudes toward green clothing. So, the proposition is presented as follows:

P4. Fashion symbol has a positive effect on attitude toward green clothing.

2.2. ATTITUDE AND PURCHASE INTENTION OF GREEN CLOTHING

Theory of Reasoned Action and its' extension Theory of Planned Behavior (TPB) explain the relationship between attitude toward specific behavior and behavioral intention to perform it (Ajzen, 1991; Fishbein and Ajzen, 1977). TPB assumes that there are conceptually different factors that determine behavioral intention namely: attitude, perceived behavioral control, and subjective norm (Ajzen, 1991). The first one attitude refers to a person's favorable or unfavorable affective assessment of an object or behavior which is based on a person's beliefs about them (Ajzen, 1991; Fishbein and Ajzen, 1977). Behavioral intention refers to a person's subjective possibility of performing the specific behavior which is based on the belief that a person is willing or not willing to perform it (Ajzen, 1991; Fishbein and Ajzen, 1977). It is postulated that the more favorable person's attitude toward specific behavior, the stronger person's behavioral intention, and behavior (Fishbein and Ajzen, 1977).

Research on investigating the relationship between attitude toward green products and adoption intention builds on TPB (Bhutto et al., 2021; Han et al., 2017; Wang et al., 2016). In their study, Bhutto et al. (2021) use purchase intention as a substitute for the adoption intention of green products. Thus, in this study purchase intention is investigated to explain the adoption intention of green products. In the context of green products, attitude toward the green product is found to positively affect the behavioral intention of consumers (purchase or adoption intention) (Bhutto et al., 2021; Han et al., 2017; Hartmann and Apaolaza-Ibañez, 2012; Sarkar et al., 2019; Schmuck et al., 2018). In the apparel context, general environmental attitudes are proved to affect apparel environmental attitudes which in turn affect apparel purchasing behavior (Butler and Francis, 1997). Besides, Dickson and Litrell (1996) have found that both attitude toward the clothing itself and attitude toward the behavior (buying clothing from the socially responsible organization) positively affect purchase intention. In a sustainable clothing context, general environmental attitudes are found to positively influence intentions to purchase sustainable apparel (Chang and

Watchravesringkan, 2018; Cowan and Kinley, 2014; Halepete et al., 2009). Moreover, consumers' attitude toward green products is reported to be positively related to their purchase intention of environmentally friendly apparel (Vazifehdoust et al., 2013). Besides, it is stated that consumers' attitude towards purchasing green apparel positively relates to consumers' purchase intention (Nam et al. 2017; Zheng and Chi, 2015). Much research state that attitudes toward performing specific behavior (such as purchasing green products, recycling, etc.) positively affect behavior or intention more than attitude toward the general environment (Vazifehdoust et al., 2013). Therefore, consumers' purchase intention of green clothing can be predicted by their attitude toward it. So, the following is proposed:

P5. Attitude toward green clothing has a positive effect on the purchase intention of green clothing.

2.3. MODERATING ROLE OF FIXED MINDSET

Implicit self theories, lay theories, or mindsets which are used more commonly are described as the beliefs of individuals with regard to the nature of human characteristics (Dweck and Leggett, 1988; Dweck et al., 1995a). People differ based on their beliefs about the malleability of human characteristics, therefore two different mindsets are identified: fixed and growth mindsets which represent two ends in a continuum. Individuals with fixed mindsets (entity theorists) believe that human characteristics such as intelligence, personality in general, sports ability, morality, etc. are relatively fixed and can not be changed by personal effort such as learning new things and having new experiences (Dweck et al., 1995a). Conversely, individuals who endorse a growth mindset (incremental theorists) believe that their personal traits are relatively malleable and can be improved if they make enough effort. Mindsets are said to represent two different ways of conceptualizing the self-concept (Dweck and Leggett, 1988). From in fixed mindset point of view, the self is conceptualized as the compilation of fixed observable and measurable personal traits, while in a growth mindset point of view self is seen as having evolving and changing traits with personal effort (Dweck and Leggett, 1988). Mindset researchers have supported that individuals are chronically inclined to have a fixed or growth mindset in personality in general and in various personal characteristics and these mindsets can be measured as an individual difference variable (Dweck et al., 1995b; Park and John, 2010; Kwon et al., 2016; Levy et al., 1998). Therefore, domain-specific mindsets and mindsets related to personality in general may differ among individuals (Dweck et al., 1995a). For example, some individuals may have a fixed mindset in sports ability but have a growth mindset in personality in general. Besides mindsets are proved to be activated situationally with the use of persuasive scientific materials in experimental design studies (Chiu et al., 1997; Hong et al., 1999; Levy et al., 1998; Plaks et al., 2001; Park and John, 2010).

In the academic achievement context, it is set forth that individuals with different mindsets pursue different goals: performance and learning goals (Dweck and Leggett, 1988; Murphy and Dweck, 2016). Fixed mindset individuals who think that their personal characteristics such as intelligence, ability, etc. are fixed and can not be changed pursue performance goals which refer to making use of an opportunity to present their competency, ability, and value to obtain positive judgments from others and refrain from situations that may reveal the opposite of it (Dweck and Leggett, 1988). Growth mindsets who think that

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

their personal characteristics are changeable seek learning goals which means seeing challenges as an opportunity to improve their competencies (Murphy and Dweck, 2016). Park and John (2010) have advanced this research and declared that fixed and growth mindset consumers differ in their approach to self-enhancement in brand personality context. A performance goal is in line with signaling positive qualities to self or others in the way of self-enhancement with using brands with appealing personalities, while learning goal is in line with self-improvement which refers to having the capacity to cope with self-threats (Park and John, 2010). It is found that after using Victoria's Secret brand's shopping bag, only fixed mindsets feel more good-looking, feminine, and glamorous which are brand's personality qualities. It means that fixed mindset consumers are more likely to use brands with appealing personalities as a way to enhance their self-perceptions compared to growth mindsets (Park and John, 2010).

The notion that consumers' mindset is probable to expand beyond their characteristics and they have a mindset related to other people's personal characteristics, brand's characteristics, and even world's changeability lead up much research in marketing (Chiu et al., 1997; Jain et al., 2009; Levy et al., 1998; Park and John, 2010; Yorkston et al., 2010). The role of general mindset (mindset of personality in general, implicit person theory) on consumer behavior such as attitude and purchase intention of the advertised product (Kwon et al., 2016; Park and John, 2012; Seo et al., 2019), prosocial behavior such as donation (Anisman-Razin and Levontin, 2019; Septianto, 2020) is investigated in recent research. However as far as anyone knows the moderating role of mindset in the relationship between symbolic attributes, symbolic meanings of green products, or consumer motivations, and consumer's adoption of green products is not investigated. In the consumer environmental behavior context, Soliman and Wilson (2017) have found that individuals' lay theories about the world (whether the world is stable vs. changeable) affect their intentions to engage in various environmental behavior such as buying environmentally friendly products and joining environmental action groups. Since consumers endorsing an entity theory about the world believe that the world is relatively stable, they believe that human action is not capable of reducing climate change and therefore their behavioral intentions are lower (Soliman and Wilson, 2017). Consumer adoption of green clothing is affected by many symbolic factors such as status symbols, environmentalism symbols, innovation symbols, and fashion symbols. It is probable that the impact of symbolic meanings on attitude toward green clothing may be moderated by a fixed mindset. This is because fixed mindset consumers are more likely to use brands as a way of signaling their self to others and perceive themselves in a more positive light in line with the brand's personality traits (Park and John, 2010). Besides, fixed mindsets are found to have a more positive attitude toward a brand when signaling advertising appeal and symbolic value appeal are used (Kwon et al., 2016; Park and John, 2012). Therefore, it is expected that fixed mindset consumers adopt green products by having a more positive attitude towards them when they perceive the green product offers an opportunity to signal their social status, environmentalism, innovativeness, and fashion consciousness to others. Growth mindsets are not expected to show this relationship, since they do not need to signal their selves (Park and John, 2010). Thus, the following propositions are set forth:

P6. The relationship between status symbol and attitude toward green clothing will be higher for fixed mindsets.

P7. The relationship between environmentalism symbol and attitude toward green clothing will be higher for fixed mindsets.

P8. The relationship between innovation symbol and attitude toward green clothing will be higher for fixed mindsets.

P9. The relationship between fashion symbol and attitude toward green clothing will be higher for fixed mindsets.

3. RESEARCH METHODOLOGY

It is ongoing research. Data will be collected through an online and face-to-face survey and it will be analyzed using Structural Equation Modeling (SEM).

4. CONCLUSION AND IMPLICATIONS

All symbolic meanings of green clothing are supposed to positively impact consumer attitude and then attitude toward green clothing is awaited to positively influence purchase intentions. Furthermore, fixed mindset consumers are expected to have a more positive attitude toward green clothing when they perceive symbolic meanings. As a theoretical implication, this research will analyze and compare the impacts of different symbolic attributes of green clothing on adoption intention. Second, the influence of individual difference characteristics on the adoption of green products that are ignored by researchers will be discovered. As a practical implication, the findings of the research will shed light on which symbolic meanings are more effective in forming a positive attitude toward green clothing. Besides, this research will provide implications for marketing managers of green clothing to develop appropriate targeting strategies for consumers' mindsets and will enable them to position their green products properly in the industry.

5. REFERENCES

- Aaker, D. A. (1996). *Building strong brands*. Simon and Schuster.
- Abraham-Murali, L., & Littrell, M. A. (1995). Consumers' conceptualization of apparel attributes. *Clothing and Textiles Research Journal*, 13(2), 65-74. <https://dx.doi.org/10.1177/0887302X9501300201>.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes*, 50(2), 179-211.
- Andreoni, J. (1989). Giving with impure altruism: Applications to charity and Ricardian equivalence. *Journal of political Economy*, 97(6), 1447-1458.
- Andreoni, J. (1990). Impure altruism and donations to public goods: A theory of warm-glow giving. *The economic journal*, 100(401), 464-477.
- Anisman-Razin, M., & Levontin, L. (2020). Prosocial behavior reframed: How consumer mindsets shape dependency-oriented versus autonomy-oriented helping. *Journal of the Association for Consumer Research*, 5(1), 95-105. <https://dx.doi.org/10.1086/706505>.
- Axsen, J., & Kurani, K. S. (2013). Hybrid, plug-in hybrid, or electric—What do car buyers want?. *Energy Policy*, 61, 532-543. <https://dx.doi.org/10.1016/j.enpol.2013.05.122>.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Beard, N. D. (2008). The branding of ethical fashion and the consumer: a luxury niche or mass-market reality?. *Fashion Theory*, 12(4), 447-467. <https://dx.doi.org/10.2752/175174108X346931>.

Belk, R. W., Bahn, K. D., & Mayer, R. N. (1982). Developmental recognition of consumption symbolism. *Journal of Consumer Research*, 9(1), 4-17.

Belk, R. W. (1988). Possessions and the extended self. *Journal of Consumer Research*, 15(2), 139-168.

Berger, J., & Heath, C. (2007). Where consumers diverge from others: Identity signaling and product domains. *Journal of Consumer Research*, 34(2), 121-134. <https://doi.org/10.1086/519142>.

Berger, J. (2017). Are luxury brand labels and “green” labels costly signals of social status? An extended replication. *PLoS one*, 12(2), <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0170216>.

Bhutto, M. Y., Liu, X., Soomro, Y. A., Ertz, M., & Baeshen, Y. (2021). Adoption of energy-efficient home appliances: Extending the theory of planned behavior. *Sustainability*, 13(1), 250. <https://doi.org/10.3390/su13010250>.

Bianchi, C., & Gonzalez, M. (2021). Exploring sustainable fashion consumption among eco-conscious women in Chile. *The International Review of Retail, Distribution and Consumer Research*, 1-18. <https://doi.org/10.1080/09593969.2021.1903529>.

Bray, J. P., 2009. Ethical Dimensions in Clothing Purchase. In: *First Annual Ethics in Everyday Life Conference, 17-19 March 2009, Salzburg*.

Butler, S. M., & Francis, S. (1997). The effects of environmental attitudes on apparel purchasing behavior. *Clothing and Textiles Research Journal*, 15(2), 76-85. <https://doi.org/10.1177/0887302X9701500202>.

Chang, H. J., & Watchravesringkan, K. T. (2018). Who are sustainably minded apparel shoppers? An investigation to the influencing factors of sustainable apparel consumption. *International Journal of Retail & Distribution Management*. <https://doi.org/10.1108/IJRDM-10-2016-0176>.

Chiu, C. Y., Hong, Y. Y. & Dweck, C. S. (1997). Lay Dispositionism and Implicit Theories of Personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(1), 19–30. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.73.1.19>.

Cowan, K., & Kinley, T. (2014). Green spirit: consumer empathies for green apparel. *International Journal of Consumer Studies*, 38(5), 493-499. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12125>.

Connell, K. Y. H. (2010). Internal and external barriers to eco-conscious apparel acquisition. *International Journal of Consumer Studies*, 34(3), 279-286. <https://doi.org/10.1111/j.1470-6431.2010.00865.x>.

Cui, Y. M., Pan, S., & Meng, X. L. (2012). Study on Development and Application of Green Environmental Clothing Materials. In *Advanced Materials Research*, 512, 1726-1729. <https://doi.org/10.4028/www.scientific.net/AMR.512-515.1726>.

Dickson, M. A., & Littrell, M. A. (1996). Socially responsible behaviour: Values and attitudes of the alternative trading organisation consumer. *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*. <https://doi.org/10.1108/eb022604>.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Dweck, C. S. & Leggett, E. L. (1988). A Social-Cognitive Approach to Motivation and Personality. *Psychological Review*, 95(2), 256–273. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.95.2.256>

Dweck, C. S., Chiu, C. & Hong, Y. (1995a). Implicit Theories and Their Role in Judgments and Reactions: A World from Two Perspectives. *Psychological Inquiry*, 6(4), 267–285.

Dweck, C. S., Chiu, C. & Hong, Y. (1995b). Implicit Theories : Elaboration and Extension of the Model. *Psychological Inquiry*, 6(4), 322–333.

Eckman, M., Damhorst, M. L., & Kadolph, S. J. (1990). Toward a model of the in-store purchase decision process: Consumer use of criteria for evaluating women's apparel. *Clothing and Textiles Research Journal*, 8(2), 13-22. <https://doi.org/10.1177/0887302X9000800202>.

Eifler, C. (2014). Professional women's thoughts about sustainable clothing: eco-fashion goes business? *International Journal of Fashion Studies*, 1(2), 149-163. https://doi.org/10.1386/inf.1.2.149_1.

Fishbein, M., & Ajzen, I. (1977). *Belief, attitude, intention, and behavior: An introduction to theory and research*, Addison-Wesley Publishing Company.

Graham-Rowe, E., Gardner, B., Abraham, C., Skippon, S., Dittmar, H., Hutchins, R., & Stannard, J. (2012). Mainstream consumers driving plug-in battery-electric and plug-in hybrid electric cars: A qualitative analysis of responses and evaluations. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 46(1), 140-153. <https://dx.doi.org/10.1016/j.tra.2011.09.008>.

Green, T., & Peloza, J. (2014). Finding the right shade of green: The effect of advertising appeal type on environmentally friendly consumption. *Journal of Advertising*, 43(2), 128-141. <https://doi.org/10.1080/00913367.2013.834805>.

Grimmer, M., & Woolley, M. (2014). Green marketing messages and consumers' purchase intentions: Promoting personal versus environmental benefits. *Journal of Marketing Communications*, 20(4), 231-250. <https://doi.org/10.1080/13527266.2012.684065>.

Griskevicius, V., Tybur, J. M., & Van den Bergh, B. (2010). Going green to be seen: status, reputation, and conspicuous conservation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 98(3), 392-404. <https://doi.org/10.1037/a0017346>.

Halepete, J., Littrell, M., & Park, J. (2009). Personalization of fair trade apparel: Consumer attitudes and intentions. *Clothing and Textiles Research Journal*, 27(2), 143-160. <https://doi.org/10.1177/0887302X08326284>.

Han, L., Wang, S., Zhao, D., & Li, J. (2017). The intention to adopt electric vehicles: Driven by functional and non-functional values. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 103, 185-197. <https://dx.doi.org/10.1016/j.tra.2017.05.033>.

Hartmann, P., Ibáñez, V. A., & Sainz, F. J. F. (2005). Green branding effects on attitude: functional versus emotional positioning strategies. *Marketing Intelligence & Planning*, 23(1), 9-29. <https://doi.org/10.1108/02634500510577447>

Hartmann, P., & Ibanez, V. A. (2006). Green value added. *Marketing Intelligence & Planning*, 24(7), 673-680. <https://doi.org/10.1108/02634500610711842>

Hartmann, P., & Apaolaza-Ibáñez, V. (2008). Virtual nature experiences as emotional benefits in green product consumption: The moderating role of environmental

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

attitudes. *Environment and Behavior*, 40(6), 818-842.
<https://doi.org/10.1177/0013916507309870>

Hartmann, P., & Apaolaza-Ibañez, V. (2012). Consumer attitude and purchase intention toward green energy brands: The roles of psychological benefits and environmental concern. *Journal of Business Research*, 65(9), 1254-1263.
<https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2011.11.001>.

Heffner, R. R., Kurani, K. S., & Turrentine, T. S. (2007). Symbolism and the adoption of fuel-cell vehicles. *World Electric Vehicle Journal*, 1(1), 24-31.
<https://doi.org/10.3390/wevj1010024>

Holbrook, M. B., & Hirschman, E. C. (1982). The experiential aspects of consumption: Consumer fantasies, feelings, and fun. *Journal of Consumer Research*, 9(2), 132-140.

Hong, Y. Y., Chiu, C. Y., Dweck, C. S., Lin, D. M. S., & Wan, W. (1999). Implicit Theories, Attributions, and Coping: A Meaning System Approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(3), 588–599. [https://doi.org/10.1016/0169-328X\(86\)90007-0](https://doi.org/10.1016/0169-328X(86)90007-0).

Jägel, T., Keeling, K., Reppel, A., & Gruber, T. (2012). Individual values and motivational complexities in ethical clothing consumption: A means-end approach. *Journal of Marketing Management*, 28(3-4), 373-396.
<https://doi.org/10.1080/0267257X.2012.659280>.

Jain, S. P., Mathur, P., & Maheswaran, D. (2009). The influence of consumers' lay theories on approach/avoidance motivation. *Journal of Marketing Research*, 46(1), 56-65.
<https://doi.org/10.1509/jmkr.46.1.56>.

Jegethesan, K., Sneddon, J. N., & Soutar, G. N. (2012). Young Australian consumers' preferences for fashion apparel attributes. *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*. <https://doi.org/10.1108/13612021211246044>.

Joergens, C. (2006). Ethical fashion: myth or future trend?. *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*, 10(3), 360-371.
<https://doi.org/10.1108/13612020610679321>.

Khare, A. (2020). Antecedents to Indian consumers' perception of green apparel benefits. *Research Journal of Textile and Apparel*. <https://doi.org/10.1108/RJTA-04-2019-0016>.

Kim, S., Littrell, M. A., & Ogle, J. L. P. (1999). Academic papers: The relative importance of social responsibility as a predictor of purchase intentions for clothing. *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*, 3(3), 207-218.
<https://doi.org/10.1108/eb022561>.

Kwon, J., Seo, Y., & Ko, D. (2016). Effective luxury-brand advertising: The ES–IF matching (Entity–Symbolic versus Incremental–Functional) model. *Journal of Advertising*, 45(4), 459-471. <https://doi.org/10.1080/00913367.2016.1226995>

Levy, S. R., Stroessner, S. J. Dweck, C. S. (1998). Stereotype formation and endorsement: The role of implicit theories. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6), 1421–1436. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.6.1421>.

Liu, R., Ding, Z., Wang, Y., Jiang, X., Jiang, X., Sun, W., ... & Liu, M. (2021). The relationship between symbolic meanings and adoption intention of electric vehicles in China:

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

The moderating effects of consumer self-identity and face consciousness. *Journal of Cleaner Production*, 288, 125116. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.125116>.

Magnuson, B., Reimers, V., & Chao, F. (2017). Re-visiting an old topic with a new approach: the case of ethical clothing. *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*. <https://doi.org/10.1108/JFMM-10-2016-0091>.

McNeill, L., & Moore, R. (2015). Sustainable fashion consumption and the fast fashion conundrum: fashionable consumers and attitudes to sustainability in clothing choice. *International Journal of Consumer Studies*, 39(3), 212-222. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12169>.

Menges, R. (2003). Supporting renewable energy on liberalised markets: green electricity between additionality and consumer sovereignty. *Energy Policy*, 31(7), 583-596. [https://doi.org/10.1016/S0301-4215\(02\)00144-1](https://doi.org/10.1016/S0301-4215(02)00144-1).

Murphy, M. C. & Dweck, C. S. (2016). Mindsets shape consumer behavior. *Journal of Consumer Psychology*, 26(1), 127-136. <https://doi.org/10.1016/j.jcps.2015.06.005>.

Nam, C., Dong, H., & Lee, Y. A. (2017). Factors influencing consumers' purchase intention of green sportswear. *Fashion and Textiles*, 4(1), 1-17. <https://doi.org/10.1186/s40691-017-0091-3>.

Niinimäki, K. (2010). Eco-clothing, consumer identity and ideology. *Sustainable Development*, 18(3), 150-162. <https://doi.org/10.1002/sd.455>.

Noppers, E. H., Keizer, K., Bolderdijk, J. W., & Steg, L. (2014). The adoption of sustainable innovations: Driven by symbolic and environmental motives. *Global Environmental Change*, 25, 52-62. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2014.01.012>.

Noppers, E. H., Keizer, K., Milovanovic, M., & Steg, L. (2016). The importance of instrumental, symbolic, and environmental attributes for the adoption of smart energy systems. *Energy Policy*, 98, 12-18. <https://dx.doi.org/10.1016/j.enpol.2016.08.007>.

Öztürk, S., & Engizek, N. (2017). An exploratory study on consumers attitudes towards ethical fashion consumption: Motivators and barriers. In *10th Annual Conference of the EuroMed Academy of Business*, 1294-1308.

Park, J. K., & John, D. R. (2010). Got to get you into my life: Do brand personalities rub off on consumers?. *Journal of Consumer Research*, 37(4), 655-669. <https://dx.doi.org/10.1086/655807>.

Park, J. K., & John, D. R. (2012). Capitalizing on brand personalities in advertising: The influence of implicit self-theories on ad appeal effectiveness. *Journal of Consumer Psychology*, 22(3), 424-432. <https://dx.doi.org/10.1016/j.jcps.2011.05.004>

Park, H. J., & Lin, L. M. (2020). Exploring attitude-behavior gap in sustainable consumption: Comparison of recycled and upcycled fashion products. *Journal of Business Research*, 117, 623-628. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2018.08.025>

Piacentini, M., & Mailer, G. (2004). Symbolic consumption in teenagers' clothing choices. *Journal of Consumer Behaviour: An International Research Review*, 3(3), 251-262. <https://doi.org/10.1002/cb.138>

Plaks, J. E., Stroessner, S. J., Dweck, C. S. & Sherman, J. W. (2001). Person theories and attention allocation: Preferences for stereotypic versus counterstereotypic information.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Journal of Personality and Social Psychology, 80(6), 876–893. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.80.6.876>.

Sarkar, J. G., Sarkar, A., & Yadav, R. (2019). Brand it green: Young consumers' brand attitudes and purchase intentions toward green brand advertising appeals. *Young Consumers*, 20(3), 190-207. <https://doi.org/10.1108/YC-08-2018-0840>.

Scaturro, S. (2008). Eco-tech fashion: Rationalizing technology in sustainable fashion. *Fashion theory*, 12(4), 469-488. <https://doi.org/10.2752/175174108X346940>.

Schuitema, G., Anable, J., Skippon, S., & Kinnear, N. (2013). The role of instrumental, hedonic and symbolic attributes in the intention to adopt electric vehicles. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 48, 39-49. <https://dx.doi.org/10.1016/j.tra.2012.10.004>.

Schmuck, D., Matthes, J., Naderer, B., & Beaufort, M. (2018). The effects of environmental brand attributes and nature imagery in green advertising. *Environmental Communication*, 12(3), 414-429. <https://dx.doi.org/10.1080/17524032.2017.1308401>.

Seo, Y., Ko, D., & Kim, J. (2021). It is all in the mind (set)! Matching mindsets and luxury tourism. *Journal of Travel Research*, 60(1), 184-196. <https://dx.doi.org/10.1177/0047287519888280>.

Septianto, F. (2020). Do past scandals influence the present performance? The moderating role of consumer mindset. *Journal of Business Research*, 106, 75-81. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.09.011>.

Skippon, S., & Garwood, M. (2011). Responses to battery electric vehicles: UK consumer attitudes and attributions of symbolic meaning following direct experience to reduce psychological distance. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 16(7), 525-531. <https://doi.org/10.1016/j.trd.2011.05.005>.

Soliman, M., & Wilson, A. E. (2017). Seeing change and being change in the world: The relationship between lay theories about the world and environmental intentions. *Journal of Environmental Psychology*, 50, 104-111. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jenvp.2017.01.008>.

Song, S. Y., & Kim, Y. K. (2019). Doing good better: Impure altruism in green apparel advertising. *Sustainability*, 11(20), 5762. <https://doi.org/10.3390/su11205762>.

Steg, L. (2005). Car use: lust and must. Instrumental, symbolic and affective motives for car use. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 39(2-3), 147-162. <https://doi.org/10.1016/j.tra.2004.07.001>.

Sweeney, J. C., & Soutar, G. N. (2001). Consumer perceived value: The development of a multiple item scale. *Journal of Retailing*, 77(2), 203-220. [https://doi.org/10.1016/S0022-4359\(01\)00041-0](https://doi.org/10.1016/S0022-4359(01)00041-0).

Sudbury, L., & Böltner, S. (2011). Fashion marketing and the ethical movement versus individualist consumption: Analysing the attitude behaviour gap. *European Advances in Consumer Research*, 9, 163-168.

Valtanen, L. (2021). Consumer motivations and value creation from sustainable fashion consumption: A qualitative study of sustainable fashion consumers (Unpublished Bachelor's Thesis), Aalto University School of Business, Finland.

Vazifehdoust, H., Taleghani, M., Esmaeilpour, F., & Nazari, K. (2013). Purchasing green to become greener: Factors influence consumers' green purchasing

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

behavior. *Management Science Letters*, 3(9), 2489-2500.
<https://dx.doi.org/10.5267/j.msl.2013.08.013>.

Veblen, T. (1899). *The Theory of the Leisure Class*, New York, Macmillan.

Wang, S., Fan, J., Zhao, D., Yang, S., & Fu, Y. (2016). Predicting consumers' intention to adopt hybrid electric vehicles: using an extended version of the theory of planned behavior model. *Transportation*, 43(1), 123-143. <https://dx.doi.org/10.1007/s11116-014-9567-9>.

White, L. V., & Sintov, N. D. (2017). You are what you drive: Environmentalist and social innovator symbolism drives electric vehicle adoption intentions. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 99, 94-113. <https://dx.doi.org/10.1016/j.tra.2017.03.008>.

Yorkston, E. A., Nunes, J. C., & Matta, S. (2010). The malleable brand: The role of implicit theories in evaluating brand extensions. *Journal of Marketing*, 74(1), 80-93. <https://dx.doi.org/10.1509/jmkg.74.1.80>.

Zheng, Y., & Chi, T. (2015). Factors influencing purchase intention towards environmentally friendly apparel: an empirical study of US consumers. *International Journal of Fashion Design, Technology and Education*, 8(2), 68-77. <https://dx.doi.org/10.1080/17543266.2014.990059>.

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR DERSİ SAATLERİNE GÖRE OBEZİTE FARKINDALIĞI VE FİZİKSEL AKTİVİTE DURUMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

COMPARISON OF OBESITY AWARENESS AND PHYSICAL ACTIVITY STATES ACCORDING TO PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS LESSON HOURS

Emine SAĞLAM

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı

Samet Hasan ABACI

Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Biyometri ve Genetik Anabilim Dalı, Samsun

Gül ÇAVUŞOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Avrasya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Egzersiz ve Spor Bilimleri Bölümü, Trabzon

Soner ÇANKAYA

Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı, Samsun

Özet

Bu araştırma ortaokul ve İmam Hatip ortaokullarında öğrenim gören öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersi saatlerine göre obezite farkındalığı ve fiziksel aktivite durumlarını incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini Ordu ilindeki ortaokullarda öğrenim gören öğrenciler arasından tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilmiş toplam 414 kişi (238 kız - 176 erkek) oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu, Obezite Farkındalık Ölçeği (OFÖ) ve İlköğretim Öğrencileri için Fiziksel Aktivite Soru Formu (FAS) ölçeği kullanılmıştır. Verilerin istatistiksel değerlendirmesinde, normallik testi, Student t-testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Araştırmada, katılımcıların cinsiyeti, anne çalışma durumu, baba mesleği, anne ve baba eğitim durumlarına göre fiziksel aktivite ve genel obezite farkındalığı toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Ortaokulda öğrenim gören öğrencilerin fiziksel aktivite, genel obezite farkındalığı ve tüm alt boyut toplam puanları İmam Hatip ortaokuluna göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin vücut kitle indekslerine göre zayıf öğrencilerin fiziksel aktivite ölçek toplam puanları obez öğrencilerden daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca, annesi üniversite mezunu olanların obezite farkındalığı alt boyutu ile babası üniversite mezunu olanların beslenme farkındalığı alt boyutu puanlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Fiziksel aktivite ölçek toplam puanlarına göre, katılımcıların %3,9'unun inaktif ve %33,6'sının ise düşük aktiviteye sahip olduğu belirlenmiştir. Obeziteyle de yakından ilişkili olan hareketliliğin artırılması ve obezite farkındalığının yükseltilmesi için İmam Hatip ortaokullarının müfredatında yer alan beden eğitimi ders saatinin artırılması sağlıklı bir toplumun gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Anahtar sözcükler: Obezite, fiziksel aktivite, öğrenci

Abstract

This research was carried out in order to examine the obesity awareness and physical activity status of the students in secondary and Imam Hatip secondary schools according to physical education and sports lesson hours. The sample of the study consists of 414 people (238 girls - 176 boys) selected by random sampling method among the students studying in secondary schools in Ordu. In order to collect data for the research, personal information form, Obesity Awareness Scale (OAS) and Physical Activity Questionnaire (PAQ) for primary school students were used. In the statistical analysis of the data, normality test, Student's t-test and one-way analysis of variance were used. In the study, no statistically significant difference was found between the total scores of physical activity and general obesity awareness of the participants according to gender, maternal employment status, father's occupation, mother and father education status. It was determined that the physical activity, general obesity awareness and total scores of all sub-dimensions of the students studying at secondary school were higher than those of imam hatip secondary school. It has been determined that the physical activity, general obesity awareness and total scores of all sub-dimensions of the students studying in secondary school are higher than the imam hatip secondary school. According to the students body mass index, the physical activity scale total scores of the thin students were higher than the obese students. In addition, it was determined that the obesity awareness sub-dimension scores of those whose mothers were university graduates and the nutritional awareness sub-dimension scores of those whose fathers were university graduates were high. According to the physical activity scale total scores, it was determined that 3.9% of the participants were inactive and 33.6% had low activity. Increasing the physical education class hours in the curriculum of Imam Hatip secondary schools in order to increase mobility, which is also closely related to obesity, and to raise awareness of obesity will contribute to the development of a healthy society.

Keywords: Obesity, physical activity, student.

1. GİRİŞ

Obezite ve her yaş grubunda hareketsizlik olarak tanımlanan sedanterlik günümüzde önemli sağlık sorunlarından biridir (Günay Kara, 2017). Dünya geneline bakıldığında artık her yaş grubunu fizyolojik ve psikolojik açıdan tehdit etmektedir (Sağlam ve Güven, 2014). Bunun farkında olan gelişmiş ülkeler hem bireyin sağlığını korumak hem de toplumun verimliliğini artırmak için bazı önlemler almaktadır. Ancak obezite yalnızca gelişmiş ülkelerde değil dünyanın her yerinde artık pandemi haline gelip önlem alınması gereken önemli bir sağlık sorununa dönüşmüştür (Kaymaz, 2016). Alınan önlemlerin devamlılığı ise başta çocuklar ve gençler olmak üzere tüm toplumda farkındalık oluşturup bireyin hayatı boyunca yaşam kalitesini artıracak alışkanlıklar kazanması ile mümkündür. Çocuk yaşlarda oluşan obezite farkındalığı, başta bedensel rahatsızlıklar olmak üzere (kardiyovasküler hastalıklar, diyabet, kolesterol, kas iskelet rahatsızlıkları vb.) bireyin yaşamının her evresinde ruhsal ve sosyal sağlığının korunmasında da etkilidir (Orhan, 2021). Çocukluk çağı obezitesinde, erken tanı ve teşhis konulması bireylerin yaşam kalitesinin yükseltilmesi açısından oldukça önemlidir. Çocuğa erken yaşta sağlıklı bir yaşam tarzı alışkanlığı kazandırılması yetişkin yıllarına oranla çok daha kolaydır (Muratlı, 2003). Dünya Sağlık

Örgütü (WHO) tanımına göre de sağlık; yalnızca hastalık, mikrop ve sakatlıklardan korunmak değil vücudu fiziksel ruhsal ve sosyal yönden tam bir bütünlük içinde iyi halde bulundurmaktır. (Zorba, 2009). Kısaca erken yaşlarda kazandırılan fiziksel aktivite ve beslenme alışkanlıkları bireyin gelişimini her yönden etkileyerek hem bireyin hem de toplumun sağlığının iyileştirilmesine ve korunmasına katkı sağlar. Bu nedenle okul çağındaki çocukların obezite farkındalık düzeylerini erken yaşta tespit etmek ve fiziksel aktiviteye katılım boyutlarını belirlemek erken yaşta farkındalık oluşturmak için atılmış bir adım olarak değerlendirilebilir (Akgül Ertan, 2019). Çocuğun sosyal hayata atılan en güçlü ilk adımı okullardır. Okullar aracılığıyla alınan beden eğitimi ve spor dersleri de çocukların fiziki gelişimlerine katkıda bulunup aşırı kilo artışından korunmaya ve daha sağlıklı bir görünüme kavuşmalarına yardımcı olurken organize edilmiş fiziksel hareketler vasıtasıyla bütünsel gelişimin sürekliliğini sağlar (Yağmur, 2020). Çocuklar ilköğretim yıllarında sürekli değişim içindedir (Ayan, 2007). Bunun farkına varmış olan gelişmiş ülkeler beden eğitimi ve spor derslerini hayatın bir parçası haline getirmiş ve eğitim düzeyinin gelişmişliğinin beden eğitimi ve spora ilgi ile paralel ilerlediği yönünde değerlendirmeler yapmışlardır (Yağmur, 2020). Kısaca öğrencinin beden eğitimi ve spor dersinde geçirdiği süre ile bütünsel (fiziksel, sosyal ve ruhsal) gelişimi paralel ilerlerlerken uzun vadede toplumun gelişimine de katkı sağlanmaktadır (Heper, 2012). Bu çalışma, beden eğitimi ve spor dersi saatlerinin obezite farkındalığı ve fiziksel aktivite düzeyine etkisinin olup olmadığını incelemek amacıyla yapılmıştır.

2. YÖNTEM

Araştırmanın yürütülmesi hususunda Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurul Kararı (karar no: 2021/238) ile onay alınmıştır. Araştırma betimsel araştırma deseninin bir çeşidi olan tarama araştırma modelindedir. Çalışmanın evrenini Ordu ilinin ilçelerinde öğrenim gören ortaokul ve İmam Hatip ortaokulu öğrencileri oluşturmakta olup, örneklem grubunu 414 katılımcı oluşturmuştur. Çalışmada veri toplama aracı olarak iki farklı ölçek kullanılmıştır. Bunlardan birincisi Amerika Birleşik Devletleri'nde Kowalski ve ark (1997) tarafından geliştirilen (Physical Activity Questionnaire for Older Children-PAQ-C) ve Türkçe uyarlaması Emlek Sert ve Temel (2014) tarafından yapılan "İlköğretim Öğrencileri için Fiziksel Aktivite Soru Formu" (FAS) 9 madde içeren ve öğrencinin son yedi gün içinde gerçekleştirdiği fiziksel aktiviteleri ve bu aktivitelerin gerçekleştirilme sıklığını inceleyen ölçektir. Diğer ölçek ise Allen (2011) tarafından geliştirilen (Obesity Awareness Scale) ve Türkçe uyarlaması Kafkas ve Özen (2014) tarafından uyarlanan "Obezite Farkındalık Ölçeği" (OFÖ)'dir. Bu ölçekte 20 madde bulunmakta ve bu 20 madde 3 alt boyutu (obezite farkındalığı, beslenme farkındalığı, fiziksel aktivite farkındalığı) oluşturmaktadır. 4'lü likert tipte ((1)Kesinlikle katılmıyorum, (2)Katılmıyorum, (3)Katılıyorum, (4)Tamamen katılıyorum) oluşturulmuş olan ölçek öğrencilerin obezite, beslenme ve fiziksel aktivite konusunda ne kadar bilgi sahibi olduğunu ölçmektedir. Araştırmaya gönüllü olarak katılan ortaokul öğrencilerinin OFÖ ölçek maddelerine verdiği cevapların iç tutarlılığını kontrol etmek amacı ile güvenilirlik katsayıları (cronbach alpha) hesaplanmıştır. Katılımcıların ölçek maddelerine verdikleri cevapların iç tutarlılığı orta ve

yüksek düzeyde yeterli bulunmuş olması nedeni ile herhangi bir maddenin çıkarılmasına gerek kalmamıştır (Çizelge 2.1).

Çizelge 2.1. Katılımcıların ölçek maddelerine verdikleri cevaplara ait iç tutarlılık katsayıları

Ölçek	İç Tutarlılık Katsayısı	Değerlendirme
Obezite Farkındalığı Ölçeği	0,829	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Obezite Farkındalığı	0,623	Orta Düzeyde Güvenilir
Beslenme Farkındalığı	0,681	Orta Düzeyde Güvenilir
Fiziksel Aktivite Farkındalığı	0,604	Orta Düzeyde Güvenilir

Verilerin istatistiksel değerlendirilmesinde ilk olarak normallik varsayımı Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testi ile incelenmiştir ve verilerin normallik varsayımını sağladığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Araştırmada, FAS ve OFÖ'den elde edilen verilerin analizinde bağımsız iki grubun (cinsiyet, okul türü, anne çalışma durumu) karşılaştırılması için Student t-testi, ikiden fazla grubun (sınıf, ders saati, anne ve baba eğitim durumu vb.) karşılaştırılması için ise Tek Yönlü Varyans Analizi ve Tukey çoklu karşılaştırma testi uygulanmıştır. Ölçek puanları arasındaki ilişkilerin belirlenmesi için Pearson korelasyon testinden yararlanılmıştır. Tüm istatistiksel hesaplamalarda SPSS 21.0 istatistik paket programı kullanılmıştır. Araştırma bulguları, frekans (n), yüzde (%), ortalama, standart sapma (SS) değerleri olarak verilmiş olup, bulgular $p<0,05$ düzeyinde anlamlı kabul edilmiştir.

3. BULGULAR

2021-2022 eğitim-öğretim yılında Ordu ilinde öğrenim gören ve araştırmaya gönüllü olarak katılan ortaokul öğrencilerinin demografik özelliklerine göre dağılımları Çizelge 3.1'de verilmiştir.

Çizelge 3.1. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Cinsiyet	n	%	Okul Türü	n	%
Kız	238	57,5	Ortaokul	246	59,4
Erkek	176	42,5	İmam Hatip Ortaokulu	168	40,6
Toplam	414	100	Toplam	414	100

VKI	n	%	Sınıf	n	%
Zayıf	191	46,1	5.sınıf	103	24,9
Normal	177	42,8	6.sınıf	105	25,4
Fazla Kilolu	41	9,9	7.sınıf	119	28,7
Obez	5	1,2	8.sınıf	87	21,0
Toplam	414	100	Toplam	414	100

Anne Eğitim Durumu	n	%	Baba Eğitim Durumu	n	%
Okur Yazar	77	18,6	Okur Yazar	54	13,0
İlköğretim	282	68,1	İlköğretim	238	57,5
Lise	49	11,8	Lise	102	24,6
Üniversite	6	1,4	Üniversite	20	4,8
Toplam	414	100	Toplam	414	100

Annenin Mesleği	n	%	Babanın Mesleği	n	%
Çalışmıyor	375	90,6	Serbest Meslek	189	45,7
Çalışıyor	39	9,4	Çiftçi	68	16,4
			İşçi	145	35,0

Toplam	414	100
Gelir Durumu	n	%
<1500	160	38,6
1501-3000	140	33,8
3001-4500	76	18,4
>4501	38	9,2
Toplam	414	100

Memur	12	2,9
Toplam	414	100
Beden Eğitimi Ders Saati	n	%
1 saat	152	36,7
2 saat	205	49,5
4 saat	57	13,8
Toplam	414	100

Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin %57,5'i erkek %42,5'i kızdır. Öğrenim görülen okullar incelendiğinde %59,4'ü ortaokul, %40,6'sı İmam Hatip Ortaokulunda öğrenim görmektedirler. Vücut kitle indeksi bakımından öğrencilerin dağılımlarına bakıldığında öğrencilerin %46,1'i zayıf, %42,8'i normal, %9,9'u kilolu ve %1,2'sinin obez olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 3.2. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre fiziksel aktivite ve obezite farkındalık durumları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Cinsiyet	n	Ortalama	SS	t	p
Fiziksel Aktivite	Kız	238	26,82	7,09	-1,184	0,237
	Erkek	176	27,67	7,29		
Obezite Farkındalığı Ölçeği	Kız	238	57,78	8,74	1,909	0,057
	Erkek	176	56,14	8,49		
Obezite Farkındalığı	Kız	238	25,08	4,04	2,347	0,019
	Erkek	176	24,13	4,06		
Beslenme Farkındalığı	Kız	238	17,98	3,48	0,622	0,534
	Erkek	176	17,77	3,31		
Fiziksel Aktivite Farkındalığı	Kız	238	14,72	2,63	1,870	0,062
	Erkek	176	14,24	2,57		

Çizelge 3.2 incelendiğinde öğrencilerin cinsiyetlerine göre obezite farkındalık durumları alt boyutlarından obezite farkındalığı için cinsiyetler açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Kızların obezite farkındalık puanlarının erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 3.3. Öğrencilerin okul türüne göre fiziksel aktivite ve obezite farkındalık durumları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Okul Türü	n	Ortalama	SS	t	p
Fiziksel Aktivite	Ortaokul	246	28,36	7,12	4,132	<0,001
	İH Ortaokulu	168	25,45	6,94		
Obezite Farkındalığı Ölçeği	Ortaokul	246	58,04	9,18	2,750	0,006
	İH Ortaokulu	168	55,68	7,65		
Obezite Farkındalığı	Ortaokul	246	25,07	4,39	2,510	0,012
	İH Ortaokulu	168	24,10	3,48		
Beslenme Farkındalığı	Ortaokul	246	18,22	3,32	2,341	0,020
	İH Ortaokulu	168	17,42	3,47		
Fiziksel Aktivite Farkındalığı	Ortaokul	246	14,76	2,67	2,305	0,022
	İH Ortaokulu	168	14,16	2,48		

Öğrencilerin eğitim aldıkları okul türlerine göre fiziksel aktivite puanları Çizelge 3.3'de incelendiğinde ortaokulda eğitim gören öğrencilerin puanlarının İmam Hatip Ortaokullarında eğitim gören öğrencilere göre yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Genel obezite farkındalığı ve alt boyutları incelendiğinde ise ortaokulda eğitim gören öğrencilerin

puanlarının İmam Hatip Ortaokullarında eğitim gören öğrencilere göre yüksek olduğu belirlenmiştir ($p < 0,05$).

Çizelge 3.4. Öğrencilerin eğitim aldıkları sınıflara göre fiziksel aktivite ve obezite farkındalık durumları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Sınıf	n	Ortalama	SS	F	p
Fiziksel Aktivite	5. Sınıf	103	28,50 ^a	6,78	7,410	<0,001
	6. Sınıf	105	28,07 ^a	6,25		
	7. Sınıf	119	27,50 ^a	7,37		
	8. Sınıf	87	24,11 ^b	7,65		
Obezite Farkındalığı Ölçeği	5. Sınıf	103	57,91 ^a	9,84	4,880	0,002
	6. Sınıf	105	56,06 ^{ab}	7,78		
	7. Sınıf	119	58,97 ^a	7,75		
	8. Sınıf	87	54,77 ^b	8,82		
Obezite Farkındalığı	5. Sınıf	103	24,97	4,61	2,497	0,059
	6. Sınıf	105	24,25	3,76		
	7. Sınıf	119	25,32	3,95		
	8. Sınıf	87	23,95	3,81		
Beslenme Farkındalığı	5. Sınıf	103	18,48 ^a	3,42	4,604	0,004
	6. Sınıf	105	17,68 ^{ab}	3,17		
	7. Sınıf	119	18,34 ^a	3,17		
	8. Sınıf	87	16,86 ^b	3,73		
Fiziksel Aktivite Farkındalığı	5. Sınıf	103	14,47 ^{ab}	3,04	5,990	0,001
	6. Sınıf	105	14,13 ^b	2,52		
	7. Sınıf	119	15,31 ^a	2,29		
	8. Sınıf	87	13,95 ^b	2,37		

Çizelge 3.5. Öğrencilerin VKI'sına göre fiziksel aktivite ve obezite farkındalık durumları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	VKI	n	Ortalama	SS	F	p
Fiziksel Aktivite	Zayıf	191	28,29 ^a	6,90	3,365	0,019
	Normal	177	26,22 ^{ab}	7,46		
	Fazla kilolu	41	26,69 ^{ab}	6,95		
	Obez	5	22,62 ^b	2,39		
Obezite Farkındalığı Ölçeği	Zayıf	191	57,37	9,11	0,529	0,662
	Normal	177	57,02	8,48		
	Fazla kilolu	41	56,56	7,45		
	Obez	5	52,80	7,89		
Obezite Farkındalığı	Zayıf	191	24,97	4,38	0,990	0,397
	Normal	177	24,48	3,78		
	Fazla kilolu	41	24,37	3,85		
	Obez	5	22,60	3,36		
Beslenme Farkındalığı	Zayıf	191	18,05	3,38	0,301	0,825
	Normal	177	17,75	3,53		
	Fazla kilolu	41	17,88	2,84		
	Obez	5	17,20	4,27		
Fiziksel Aktivite Farkındalığı	Zayıf	191	14,35	2,66	1,529	0,206
	Normal	177	14,79	2,64		
	Fazla kilolu	41	14,32	2,25		
	Obez	5	13,00	1,58		

Öğrencilerin eğitim aldıkları sınıflara göre fiziksel aktivite puanları Çizelge 3.4'de incelendiğinde 5., 6. ve 7. sınıfta eğitim alan öğrencilerin fiziksel aktivite puanlarının 8.

sınıfta eğitim alanlara göre yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Genel obezite farkındalığı ve alt boyutlarından beslenme farkındalığı incelendiğinde 5. ve 7. sınıflarda eğitim alan öğrencilerin farkındalık puanları 8. sınıftaki öğrencilere göre yüksek bulunmuştur ($p<0,05$). Fiziksel aktivite farkındalığı alt boyutu incelendiğinde ise 7. sınıf öğrencilerinin farkındalık puanları diğer sınıftaki öğrencilere göre yüksek bulunmuştur.

Öğrencilerin VKI'larına göre fiziksel aktivite puanları Çizelge 3.5'de incelendiğinde zayıf öğrencilerin fiziksel aktivite puanlarının obezilere göre yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$).

Çizelge 3.6. Öğrencilerin annelerinin çalışma durumlarına göre fiziksel aktivite ve obezite farkındalık durumları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Anne Meslek	n	Ortalama	SS	t	p
Fiziksel Aktivite	Çalışmıyor	375	27,30	7,16	1,023	0,307
	Çalışıyor	39	26,06	7,32		
Obezite Farkındalığı Ölçeği	Çalışmıyor	375	57,05	8,67	-0,246	0,806
	Çalışıyor	39	57,41	8,76		
Obezite Farkındalığı	Çalışmıyor	375	24,69	4,00	0,177	0,860
	Çalışıyor	39	24,56	4,72		
Beslenme Farkındalığı	Çalışmıyor	375	17,84	3,42	-0,996	0,320
	Çalışıyor	39	18,41	3,21		
Fiziksel Aktivite Farkındalığı	Çalışmıyor	375	14,53	2,62	0,203	0,839
	Çalışıyor	39	14,44	2,53		

Obezite farkındalığı ölçeğinin genel puan durumu, alt boyutlarından obezite farkındalığı, beslenme farkındalığı ve fiziksel aktivite farkındalığı alt boyutları öğrencilerin annelerinin çalışma durumlarına göre Çizelge 3.6'da incelendiğinde incelenen puanlar için çalışma durumları açısından istatistiksel olarak önemli bir farklılık tespit edilememiştir ($p>0,05$).

Çizelge 3.7. Öğrencilerin baba mesleklerine göre fiziksel aktivite ve obezite farkındalık durumları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Baba Meslek	n	Ortalama	SS	F	p
Fiziksel Aktivite	Serbest	189	26,71	7,30	0,529	0,663
	Çiftçi	68	27,39	7,33		
	İşçi	145	27,68	6,93		
	Memur	12	27,36	7,71		
Obezite Farkındalığı Ölçeği	Serbest	189	56,54	9,47	0,816	0,486
	Çiftçi	68	57,10	9,33		
	İşçi	145	57,55	7,34		
	Memur	12	59,92	5,81		
Obezite Farkındalığı	Serbest	189	24,63	4,39	0,052	0,984
	Çiftçi	68	24,63	4,21		
	İşçi	145	24,71	3,65		
	Memur	12	25,08	3,15		
Beslenme Farkındalığı	Serbest	189	17,56	3,66	2,190	0,089
	Çiftçi	68	17,94	3,57		
	İşçi	145	18,14	3,00		
	Memur	12	19,83	1,80		
Fiziksel Aktivite Farkındalığı	Serbest	189	14,34	2,66	0,641	0,589
	Çiftçi	68	14,53	2,92		
	İşçi	145	14,70	2,40		
	Memur	12	15,00	2,52		

Fiziksel aktivite puanları, obezite farkındalığı ölçeğinin genel puan durumu, alt boyutlarından obezite farkındalığı, beslenme farkındalığı ve fiziksel aktivite farkındalığı alt boyutları

öğrencilerin babalarının mesleklerine göre Çizelge 3.7’de incelendiğinde farkındalık puanları için meslekler açısından istatistiksel olarak önemli bir farklılık tespit edilememiştir ($p>0,05$).

Çizelge 3.8. Ortaokul öğrencilerinin anne eğitim durumuna göre fiziksel aktivite ve obezite farkındalık durumları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Anne Eğitim	n	Ortalama	SS	F	p
Fiziksel Aktivite	Okur Yazar	77	25,92	7,54	1,255	0,289
	İlköğretim	282	27,31	7,20		
	Lise	49	28,28	6,58		
	Üniversite	6	28,31	4,98		
Obezite Farkındalığı Ölçeği	Okur Yazar	77	56,08	9,70	2,165	0,092
	İlköğretim	282	57,40	8,31		
	Lise	49	55,96	8,50		
	Üniversite	6	64,33	10,07		
Obezite Farkındalığı	Okur Yazar	77	24,68 ^b	4,48	2,555	0,049
	İlköğretim	282	24,76 ^b	3,88		
	Lise	49	23,73 ^b	4,18		
	Üniversite	6	28,33 ^a	4,93		
Beslenme Farkındalığı	Okur Yazar	77	17,25	3,61	1,714	0,163
	İlköğretim	282	18,01	3,38		
	Lise	49	18,00	3,14		
	Üniversite	6	19,83	3,06		
Fiziksel Aktivite Farkındalığı	Okur Yazar	77	14,16	2,90	1,681	0,170
	İlköğretim	282	14,63	2,52		
	Lise	49	14,22	2,56		
	Üniversite	6	16,17	3,06		

Çizelge 3.9. Ortaokul öğrencilerinin baba eğitim durumlarına göre fiziksel aktivite ve obezite farkındalık durumları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Baba Eğitim	n	Ortalama	SS	F	p
Fiziksel Aktivite	Okur Yazar	54	25,47	7,35	1,423	0,236
	İlköğretim	238	27,21	6,77		
	Lise	102	27,93	7,79		
	Üniversite	20	27,62	8,04		
Obezite Farkındalığı Ölçeği	Okur Yazar	54	55,19	11,12	1,632	0,181
	İlköğretim	238	57,42	8,42		
	Lise	102	56,80	7,87		
	Üniversite	20	59,70	7,27		
Obezite Farkındalığı	Okur Yazar	54	24,20	5,25	0,914	0,434
	İlköğretim	238	24,90	3,96		
	Lise	102	24,28	3,60		
	Üniversite	20	25,20	4,06		
Beslenme Farkındalığı	Okur Yazar	54	16,93 ^b	3,92	2,386	0,049
	İlköğretim	238	17,98 ^{ab}	3,41		
	Lise	102	17,97 ^{ab}	3,21		
	Üniversite	20	19,10 ^a	2,15		
Fiziksel Aktivite Farkındalığı	Okur Yazar	54	14,06	3,22	1,335	0,262
	İlköğretim	238	14,53	2,48		
	Lise	102	14,55	2,54		
	Üniversite	20	15,40	2,64		

Öğrencilerin anne eğitim durumlarına göre fiziksel aktivite puanları Çizelge 3.8’de verilmiştir. Çizelge incelendiğinde istatistiksel olarak önemli bir farklılık tespit edilememiştir ($p>0,05$). Genel obezite farkındalığı alt boyutlarından obezite farkındalığı incelendiğinde

üniversite eğitime sahip annelerin çocuklarının puanları diğer eğitime sahip annelerin çocuklarına göre daha yüksek farkındalık puanlarına sahip olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$) Ortaokul öğrencilerinin baba eğitim durumlarına göre fiziksel aktivite puanları Çizelge 3.9’da incelendiğinde istatistiksel olarak önemli bir farklılık tespit edilememiştir ($p>0,05$). Genel obezite farkındalığı alt boyutlarından beslenme farkındalığı incelendiğinde üniversite eğitime sahip babaların çocuklarının puanları diğer eğitime sahip babaların çocuklarına göre daha yüksek farkındalık puanlarına sahip oldukları belirlenmiştir ($p<0,05$).

Çizelge 3.10. Ortaokul öğrencilerinin gelir durumlarına göre fiziksel aktivite ve obezite farkındalık durumları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Gelir	n	Ortalama	SS	F	p
Fiziksel Aktivite	<1500	160	27,01	7,25	0,619	0,603
	1501-3000	140	26,78	7,43		
	3001-4500	76	28,09	6,77		
	>4501	38	27,56	6,82		
Obesite Farkındalığı Ölçeği	<1500	160	55,86	8,21	2,269	0,080
	1501-3000	140	57,31	9,53		
	3001-4500	76	58,86	7,00		
	>4501	38	57,84	9,70		
Obesite Farkındalığı	<1500	160	23,98 ^b	3,96	3,099	0,027
	1501-3000	140	24,86 ^{ab}	4,48		
	3001-4500	76	25,59 ^a	3,23		
	>4501	38	25,08 ^{ab}	4,10		
Beslenme Farkındalığı	<1500	160	17,58	3,28	1,154	0,327
	1501-3000	140	17,95	3,72		
	3001-4500	76	18,45	2,67		
	>4501	38	17,92	3,95		
Fiziksel Aktivite Farkındalığı	<1500	160	14,31	2,65	0,875	0,454
	1501-3000	140	14,51	2,63		
	3001-4500	76	14,82	2,40		
	>4501	38	14,84	2,80		

Çizelge 3.10. incelendiğinde genel obezite farkındalığı alt boyutlarından obezite farkındalığı 3001-4500 TL arasında aile gelirin sahip çocukların puanlarının diğer gelir durumuna sahip çocuklara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Ankete katılan öğrencilerin beden eğitimi ders alma saatine göre fiziksel aktivite puanları ve obezite farkındalık durumları Çizelge 3.11’de verilmiştir.

Çizelge 3.11. Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi ders alma saatine göre fiziksel aktivite ve obezite farkındalık durumları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Ders Saati	n	Ortalama	SS	F	p
Fiziksel Aktivite	1 Saat	152	25,25 ^b	7,18	10,574	<0,001
	2 Saat	205	27,90 ^b	7,06		
	4 Saat	57	29,73 ^a	6,38		
Obesite Farkındalığı Ölçeği	1 Saat	152	55,06 ^b	7,68	8,480	<0,001
	2 Saat	205	57,75 ^{ab}	9,21		
	4 Saat	57	60,09 ^a	7,96		
Obesite Farkındalığı	1 Saat	152	23,86 ^b	3,56	7,961	<0,001
	2 Saat	205	24,82 ^b	4,31		
	4 Saat	57	26,30 ^a	3,98		
	1 Saat	152	17,15 ^b	3,48	6,372	0,002

Beslenme Farkındalığı	2 Saat	205	18,21 ^{ab}	3,33		
	4 Saat	57	18,72 ^a	3,10		
Fiziksel Aktivite Farkındalığı	1 Saat	152	14,05 ^b	2,42	4,393	0,013
	2 Saat	205	14,71 ^{ab}	2,83		
	4 Saat	57	15,07 ^a	2,09		

Çizelge 3.11 incelendiğinde 4 saat beden eğitimi dersi alan öğrencilerin fiziksel aktivite puanlarının 1 ve 2 saat ders alanlara göre yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Obezite farkındalığı ölçeğinin genel puan durumu, alt boyutlarından obezite farkındalığı, beslenme farkındalığı ve fiziksel aktivite farkındalığı alt boyutları için 4 saat beden eğitimi dersi alan öğrencilerin puanları 1 saat ders alan öğrencilerin puanlarına göre yüksek bulunmuştur ($p<0,05$). Ölçek puanları arasındaki ilişkilerin belirlenmesi için yapılan korelasyon analizi sonucu Çizelge 3.12’de verilmiştir.

Çizelge 3.12. Fiziksel aktivite ve obezite farkındalık durumları arasındaki ilişkiler

	Fiziksel Aktivite	Genel Obezite Farkındalığı	Obezite Farkındalığı	Beslenme Farkındalığı
Obezite Farkındalığı Ölçeği	0,238**			
Obezite Farkındalığı	0,170**	0,895**		
Beslenme Farkındalığı	0,258**	0,846**	0,599**	
Fiziksel Aktivite Farkındalığı	0,187**	0,821**	0,630**	0,569**

** $p<0,05$

Ölçek puanları arasındaki ilişkiler incelendiğinde fiziksel aktivite ile genel obezite farkındalığı, alt boyutlardan obezite farkındalığı, beslenme farkındalığı ve fiziksel aktivite farkındalığı arasında istatistiksel olarak anlamlı ancak düşük bir ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin fiziksel aktivite gruplarına göre dağılımları Çizelge 3.13’de verilmiştir. Bu aktivite grupları oluşturulurken ölçekten hesaplanan puan değerleri 9-14 olanlar inaktif, 15-24 olanlar düşük aktiviteli, 25-34 olanlar orta aktiviteli ve 35-45 arasında puan alanlar aktif olarak sınıflandırılmıştır.

Çizelge 3.13. Ortaokul öğrencilerinin fiziksel aktivite gruplarına göre dağılımları

Fiziksel Aktivite Durumu	n	%
İnaktif (9-14)	16	3,9
Düşük (15-24)	139	33,6
Orta (25-34)	198	47,8
Aktif (35-45)	61	14,7

Çizelge 3.13 incelendiğinde öğrencilerin %3,9’unun inaktif olduğu, %33,6’sının düşük aktiviteye sahip olduğu, %47,8’inin orta derecede aktiviteye sahip olduğu ve %14,7’sinin ise aktif olduğu belirlenmiştir.

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Yapılan analizler sonucunda katılımcıların fiziksel aktivite farkındalığı ve genel obezite farkındalığı puanlarına bakıldığında cinsiyet, anne çalışma durumu, gelir durumu, baba mesleği, anne ve baba eğitim durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit

edilememiştir ($p>0,05$). Beden eğitimi ve spor dersi saatlerine göre fiziksel aktivite farkındalığı, genel obezite farkındalığı ve tüm alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Fiziksel aktivite ve genel obezite farkındalığı ve tüm alt boyutların puanlarına bakıldığında okul türüne göre ortaokulda öğrenim gören öğrencilerin puanlarının İmam Hatip Ortaokuluna göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin vücut kitle indekslerine göre fiziksel aktivite farkındalığı puanlarında anlamlı farklılık tespit edilmiş ($p<0,05$) zayıf öğrencilerin puanları obez öğrencilerden daha yüksek bulunmuştur. Anne ve baba eğitim durumuna göre annesi üniversite mezunu olanların obezite farkındalığı alt boyutu ile babası üniversite mezunu olanların beslenme farkındalığı alt boyutu puanlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Özkan (2011) yaptığı çalışmada lise öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersine karşı tutumlarını okul türüne göre karşılaştırmış genel lise öğrencilerinin puanlarının İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin puanlarından daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlar bizim çalışmamıza benzer niteliktedir. Çar (2018) ise bu araştırmanın aksine çalışmasında ortaokul öğrencileri ile İmam Hatip Ortaokulu öğrencilerinin beden eğitimi derslerinin sosyalleşme düzeyine etkisini incelemiş ve İmam Hatip Ortaokulu öğrencilerinin puanlarının ortaokul öğrencilerinden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çıkan sonucun gerekçesi olarak ise İmam Hatip Ortaokullarında görülen peygamberimizin hayatı, seçmeli Kur'an-ı Kerim dersi gibi derslerin öğrencilerin iletişimini kuvvetlendirdiğini belirtmiştir (Çar, 2018). Bu çalışmada alt sınıfta eğitim alan öğrencilerin puanları üst sınıflara göre daha yüksek bulunurken; Keskin ve ark. (2016) çalışmalarında ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi dersine yönelik tutum ve öz-yeterliklerini incelemiş eğitim alınan sınıfa göre; 6. sınıf öğrencilerinin puanlarının 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin puanlarından daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmış ve bizim sonucumuz bu çalışmayı destekler niteliktedir. Yağmur (2020) İmam Hatip Ortaokullarında öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre beden eğitimi ve spor dersi saatinin yeterliliğini incelemiş ve dersin kazanımlara ulaşmada ve öğrenci ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Araştırmamızın sonuçları bu çalışmaya benzer nitelikte bulunmuştur.

Sonuç olarak obezite farkındalığı konusunda Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde gerekli ar-ge çalışmaları yapılarak kapsamlı ve detaylı bir spor politikası ve buna benzer farklı projeler geliştirilebilir. Başta İmam Hatip Ortaokulları olmak üzere tüm okul türü ve kademelerde ders saatleri arttırılabilir ve sınav kaygısı azaltılarak öğrenciler fiziksel aktiviteye yönlendirilmelidir. Velilere bilgilendirici seminerler verilmeli, okul veli toplantılarının gündem maddeleri arasına fiziksel aktivite ve obezite farkındalığı konuları eklenebilir. Çocuklar ve gençler başta olmak üzere tüm vatandaşlarımız sağlıklı beslenme ve düzenli fiziksel aktivite konusunda bilinçlendirilebilir. Bu çalışmaya benzer çalışmalar farklı bölgelerde veya daha geniş kitlelerde uygulanabilir.

KAYNAKLAR

Akgül Ertan, G. (2019). 12-14 yaş arası öğrencilerde aerobik egzersiz ve sağlıklı yaşam eğitimlerinin beslenme, fiziksel aktivite ve obezite farkındalık düzeyleri üzerine etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Van.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Allen, A. (2011). Effects of educational intervention on children's knowledge of obesity risk factors. Phd Thesis, Carroll College.

Ayan, S. (2007). İlköğretim I. ve II. kademedede beden eğitimi dersinin amaçlarına göre uygulanma durumunun incelenmesi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Çar, H. (2018). ortaokul ve imam-hatip ortaokulu öğrencilerinin sosyalleşmesine beden eğitimi dersinin etkilerinin araştırılması (Ankara Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Günay Kara, M. (2017). ortaokul öğrencilerinin fiziksel aktivite düzeyleri ve obezite farkındalık düzeylerinin araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Anabilim Dalı. Malatya.

Heper, E. (2012). Spor bilimleri ile ilgili kavramlar ve sporun tarihsel gelişim. Ertan, H. (Ed.) Spor Bilimine Giriş Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Kafkas, M.E., Özen, G. (2014). obezite farkındalık ölçeği'nin (OFÖ) türkçeye uyarlanması: bir geçerlik ve güvenilirlik çalışması. İnönü Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi 1(2), 1- 15.

Kaymaz, E. (2016). devlet ve özel okullarda öğrenim gören ortaokul öğrencilerinin obezite, fiziksel aktivite düzeyi ve beslenme alışkanlıklarının karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

Keskin, N., Oncu, E. ve Küçük Kılıç, S. (2016); Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi dersine yönelik tutum ve öz-yeterlikleri, Atatürk Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, 14:1.

Kowalski, Crocker, P. R. E., Bailey, D. A., Faulkner, R. A., Kowalski, K. C., & McGrath, R. (1997). Measuring general levels of physical activity: preliminary evidence for the physical activity questionnaire for older children, Medicine and Science in Sports and Exercise, 29, 1344-1349.

Murath, S. (2003). Çocuk ve spor. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Orhan, Ö. (2021). 11-15 yaş çocuklarda fiziksel aktiviteye katılımı engelleyen faktörler. Yüksek lisans tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Kırıkkale.

Özkan, R. (2011). Genel lise ve imam hatip lisesi öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersine ilişkin tutumlarının karşılaştırılması. (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sağlam, F., Güven H. Obezitenin Cerrahi Tedavisi, Okmeydanı Tıp Dergisi 30 (Ek sayı 1):60-65, 2014

Yağmur, M. (2020) İmam-Hatip Ortaokulu meslek dersleri öğretmenleri, beden eğitimi ve spor öğretmenleri ile öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersine ilişkin görüşleri. Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Zorba, E., Saygın Ö. (2009). Fizikse aktivite ve fiziksel uygunluk. Ankara: İnceler Ofset Matbaacılık.

ÇİN MEDYASINDA YURTSEVER HİJYEN KAMPANYALARI

THE PATRIOTIC HYGIENE CAMPAIGNS IN THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

Dr. Caner ÇAKI

Bağımsız Araştırmacı, ORCID: 0000-0002-1523-4649

Öğr. Gör. Mehmet Ozan GÜLADA

Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Akçadağ Meslek Yüksek Okulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, ORCID: 0000-0001-8233-2321

Özet

COVID-19 pandemisinin Çin Halk Cumhuriyeti'nde (ÇHC) ortaya çıkmasıyla birlikte Çin yönetimi pandeminin ülkenin geneline yayılmasını önlemek amacıyla sıkı önlemler almıştır. Çin yönetiminin aldığı pandemi önlemleri zaman içerisinde ÇHC'de pandeminin yayılmasını büyük ölçüde engellemiş, dünya genelindeki pek çok ülkeyle kıyaslandığında, ÇHC'deki vaka sayısı oldukça sınırlı oranda kalmıştır. ÇHC'nin pandemiye karşı mücadelesindeki bu başarısının altında çeşitli etmenler yatmaktadır. Bu süreçte ÇHC'nin kuruluşundan itibaren hijyen konusunda gerçekleştirdiği Yurtsever Hijyen Kampanyaları'nın da pandemiyi karşı mücadeledeki rolü tartışma konusu olmuştur. Geçmiş dönemlerde hazırlanan Yurtsever Hijyen Kampanyaları kapsamında Çin medyası, hijyen konusunda Çin halkını bilinçlendirmeyi ve Çin halkının hijyen kurallarına uymasını teşvik etmeyi amaçlamıştır. Bu dönemde kampanyalar kapsamında hijyen konulu çeşitli posterler hazırlatılarak hijyenin toplumsal öneminin vurgulanmasına çalışılmıştır. Çalışmada ÇHC'nin kuruluşuyla birlikte hazırlanan Yurtsever Hijyen Kampanyaları'nda hijyen konusunda Çin halkına hangi mesajların verildiğinin ve hijyene ilişkin hangi tutum ve davranışların benimsetilmeye çalışıldığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu şekilde COVID-19 pandemisi öncesinde Yurtsever Hijyen Kampanyaları'nda verilen hijyen mesajlarıyla Çin halkının hijyen konusunda ne şekilde yönlendirildiğinin açıklanması hedeflenmiştir. Bu amaçla çalışma kapsamında Çin medyasındaki hijyen kampanyalarında kullanılan posterler, göstergebilim yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgularda posterler üzerinden Çin halkının hijyen konusunda seferber edilmesine çalışıldığı, bu aşamada da hijyenin Çin halkının günlük hayatının bir parçası haline getirilmesinin amaçlandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hijyen, Kampanya, Medya, Sağlık, Yurtseverlik

Abstract

The Chinese administration took strict measures to prevent the spread of the pandemic throughout the country with the emergence of the COVID-19 pandemic in the People's Republic of China (PRC). The pandemic measures taken by the Chinese administration largely prevented the spread of the pandemic in China over time and the number of cases in China remained very limited compared to many countries around the world. Various factors underlie this success of the PRC in its fight against the pandemic. In this process, the role of the Patriotic Hygiene Campaigns carried out by the PRC on hygiene since its establishment in

the fight against the pandemic has been the subject of discussion. Within the scope of the Patriotic Hygiene Campaigns prepared in the past, the Chinese media aimed to raise the awareness of the Chinese people about hygiene and to encourage the Chinese people to comply with the hygiene rules. In this period, various posters on hygiene were prepared within the scope of the campaigns and it was tried to emphasize the social importance of hygiene. In the study, it was aimed to reveal what messages were given to the Chinese people about hygiene and which attitudes and behaviors regarding hygiene were tried to be adopted in the Patriotic Hygiene Campaigns prepared with the establishment of the PRC. In this way, it was aimed to explain how the Chinese people were guided about hygiene with the hygiene messages given in the Patriotic Hygiene Campaigns before the COVID-19 pandemic. For this purpose, the posters used in the hygiene campaigns in the Chinese media were analyzed using the semiotics method. In the findings obtained in the study, it was concluded that the Chinese people were tried to be mobilized for hygiene and at this stage, it was aimed to make hygiene a part of the daily life of the Chinese people through posters.

Keywords: Hygiene, Campaign, Media, Health, Patriotism

1. GİRİŞ

Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) kurulmasından sonra ülke siyasetinde radikal değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler, Çin toplumsal hayatında da etkili olmuş ve Çin halkının yaşantısında çeşitli değişimler yaşanmıştır. Bu değişimlerden biri de Çin'de başlatılan Yurtsever Hijyen Kampanyaları'dır. Kampanyalar, Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) idealize ettiği Çin toplumunun inşası sürecinde ortaya çıkmış ve kampanyalar kapsamında Çin halkına hijyenin önemini vurgulanması amaçlanmıştır. Bu amaçla kampanyalarda hazırlanan posterler üzerinden Çin halkına hijyen alışkanlığı kazandırılmasına çalışılmıştır.

Çin'de yurtsever sağlık çalışmaları üzerine çeşitli akademik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar içerisinde: Yang (2004), 1952'deki mikrop savaşı ve Yurtsever Sağlık Kampanyası'nı; Bu (2014), Yurtsever Sağlık Hareketi ve Çin'in sosyalist yeniden inşasını ve Zhao vd. (2019), Çin'deki Yurtsever Sağlık Hareketi'nin yönetim fonksiyon analizini ele almıştır.

Medya ve hijyen üzerine de çeşitli akademik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda: Ferranti (2010), medyada kadın hijyenine tarihsel bakışı; Henry ve Pieren (2014), dış hijyeni programlarında sosyal medya kullanımını; Doron (2016), Hindistan'da sosyal medya ve kentsel hijyeni ve Villavicencio-Montenegro ve León-Manco (2019), Peru'da kitle iletişim araçlarının ağız bakımı ve hijyen bilgilerine erişim üzerindeki etkisini incelemiştir.

Çalışmada Çin'de Yurtsever Hijyen Kampanyaları kapsamında Çin halkına hijyen odaklı verilmek istenen mesajların ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada Çin'de çeşitli dönemlerde kampanyalar kapsamında hazırlanan posterler, göstergebilim yöntemi kullanılarak incelenmiş ve elde edilen bulgular ışığında hijyenin Çin halkı nezdinde nasıl teşvik edildiği açıklanmaya çalışılmıştır. Bu aşamada çalışma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Çin halkının hijyen alışkanlığı kazandırılması sürecinde Yurtsever Hijyen Kampanyaları kapsamında posterlerde hangi mesajlar verilmiştir?

- Yurtsever Hijyen Kampanyaları kapsamında posterlerde Çin halkına hijyen alışkanlığı ne şekilde benimsetilmeye çalışılmıştır?

Çalışma, Çin'in Yurtsever Hijyen Kampanyaları'na ışık tutması bakımından önem taşımaktadır. Bu açıdan çalışmanın Çin üzerine çalışmada bulunan iletişim, tarih ve siyaset bilimi alanındaki uzmanların yararlanabileceği bir kaynak olması amaçlanmaktadır.

2. SAĞLIK İLETİŞİMİ

Sağlık iletişimi, bireylerin ve toplumların sağlığını iyileştirmeye odaklanan kişilerarası veya kitle iletişim faaliyetlerini ifade etmektedir. Sağlık sorunları hakkındaki bilgileri anlama ve uygulama becerileri bu süreç için önem taşımakta ve sağlık davranışları ve sağlık sonuçları üzerinde önemli bir etkisi olabilmektedir (Ishikawa ve Kiuchi, 2010: 1). Sağlık iletişiminden sağlıkla ilgili bazı konuların savunulması, hastalıkların önlenmesi, sağlık hizmeti alan kişilerin çeşitli konularda bilgilendirilmesi gibi çeşitli amaçlar doğrultusunda yararlanılmaktadır (Koçak ve Bulduklı, 2010: 8). Sağlık iletişiminde pek çok farklı iletişim aracı kullanılabilir. Bu süreçte iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler, doğrudan sağlık iletişimi alanına yansımaktadır. Özellikle günümüzde internet teknolojisi, sağlık iletişimi açısından önemli fırsatlar sağlayabilmektedir.

İnternet tabanlı kaynaklar nüfusa teoriye dayalı sağlık iletişimi sağlamak için kullanılabilir. Diğer yandan internet, halk sağlığı programlarının erişimini genişletmek ve program etkinliğini teşvik etmek için diğer kişiler arası ve kitle iletişim kanallarıyla birlikte de kullanılabilir. World Wide Web ve diğer İnternet tabanlı kaynakların kanal özellikleri, bu kaynakların kişilerarası iletişimin ikna edici yetenekleri ve kitle iletişim araçlarının geniş erişimi ile melez bir kanal oluşturduğunu göstermektedir. İnternet tabanlı kaynakların kişiler arası iletişimi taklit edebildiği ölçüde, daha sağlıklı davranışları teşvik etmek için bu kaynaklar aracılığıyla davranış bilimi teorileri ve ilkeleri uygulanabilmektedir. İnternet tabanlı kaynaklar, sağlık profesyonellerinin, nispeten düşük maliyetle genişleyen küresel bir kitleye ikna edici sağlık iletişimlerini yaymalarını sağlamaktadır (Cassell vd., 1998:76-77). Özellikle sosyal medya platformlarının yaygınlık kazanması, sağlık iletişimi alanında kurumların daha ucuz maliyetle geniş kitlelere ulaşmasına imkan tanımaktadır.

Sağlık iletişimi araştırmacılarının, çok çeşitli sosyal ortamlarda meydana gelen çoklu etkileşim seviyelerinde iletişimin sağlık sonuçları üzerindeki etkilerini inceleme yeteneği, sağlık iletişimi sorgulamasının gücünü ve uygunluğunu açıkça göstermekte, ancak aynı zamanda bu araştırma alanının karmaşıklığını da ortaya çıkarmaktadır. Bu karmaşıklık, araştırmacıların karmaşık sağlık iletişimi sorgulama programlarını ele almak için çoklu analitik bakış açılarını benimsemeleri ve hatta belki de disiplinler arası ekipler geliştirmeleri gerektiğini göstermektedir (Kreps, 2001: 234). Nitekim sağlık iletişimi alanındaki çalışmalarda pek çok farklı disiplinle iş birliği içerisine girilebilmektedir.

3. ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NDE YURTSEVER HİJYEN KAMPANYALARI

1950'li yıllarda Çin hükümeti, hem ulusal hem de şehir düzeyinde Yurtsever Sağlık Kampanya Komitesi (YSKK) başkanlığındaki Yurtsever Sağlık Kampanyası (bir diğer adıyla Yurtsever Sağlık Kampanyası) adlı bir sosyal hareket başlatmıştır. Sağlık eğitimi müfredatı

Ulusal PHCC tarafından belirlenmiş ve daha sonra halka öğretilmiştir. Böylece milyonlarca Çinli'ye sağlıklarını iyileştirmek için ne yapmaları ve yapmamaları gerektiği söylenmiştir. Sağlık eğitimi programları, artan bilgi ve anlayışla ilgili dar tanımlanmış hedeflere ulaşmak için tasarlanmıştır. Kampanyanın bir parçası olarak hükümet, "sinekler, sivrisinekler, fareler ve serçeler"e karşı savaş ilan etmiştir. İnsanlara evlerini, okullarını ve işyerlerini temizlemeleri ve her gün kişisel hijyen tekniklerini uygulamaları talimatı verilmiştir. YSKK komiteleri, bu eylemlerin uygulanıp uygulanmadığını kontrol etmek için teftişler düzenledi ve bu eylemleri iyi uygulayanlara takdir ve teşvik edilmiştir. Bu tür kampanyalar 1960'lı ve 1970'li yıllar boyunca Çin'de sağlığın teşviki ve geliştirilmesinin baskın biçimi olarak devam etmiştir. Temel sonuç kolera, veba ve sıtma ciddi bulaşıcı salgınlarının kontrolü olmuştur (Wang, 2000: 269-270).

Yurtsever Sağlık Kampanyaları ilk olarak 1952 yılında bir temizlik hareketi olarak tanıtılmış ve 1950'li yılların sonlarında kurumsallaşmıştır. Meydana getirilen kampanya komiteleri, parti ve hükümet yetkilileri ile eğitim ve kitle örgütleri gibi çeşitli sektörlerden temsilcilerden oluşmuştur. Kişisel ve çevresel hijyen, haşere kontrolü, temel sağlık eğitimi vb. ile ilgili faaliyetleri yürütmek için insanları geniş çapta seferber etmiştir. Hastalıkların önlenmesinde, özellikle paraziter hastalıkların ve vektörlerin kontrolünde dikkate değer sonuçlar elde etmiştir (Yin-bun, 1995: 318-319).

1950'li yıllarında başında, "mikrop savaşı" pek çok Çinli için yabancı bir terim olmuştur. İnsanlar onu konvansiyonel savaştan ayırt edememiş ve olası etkisini kavrayamamıştır. Bu nedenle Çin medyasının Kore'deki mikrop savaşı ile Çin'deki günlük yaşam arasındaki bağlantıyı kurması zor olmuştur. Mart 1952'de görgü tanıklarının ifadeleri, Amerika'nın Mançurya ve Qingdao'daki mikropları püskürttüğünü doğruladığında, mikrop savaşı ile insanların günlük yaşamı arasındaki mekansal bağlantı kurulmuştur. Artan sayıda görgü tanığı ifadesi, sırasıyla Çin hükümeti ve uluslararası kuruluşlar tarafından yürütülen soruşturma raporları ve en önemlisi, tekrarlanan göz alıcı mikrop saldırıları raporları, mikrop savaşını uzak bir olaydan halkı yakalayan yakın bir gerçeğe dönüştürmüştür (Yang, 2004: 158-159). Bu süreç, Çin'de sağlık kampanyalarının ulusal bir seferberlik halini almasına yol açmış ve Çin halkının topyekun bir şekilde hijyene önem vermesi teşvik edilmeye çalışılmıştır.

4. YÖNTEM

Çalışmada Çin'de hijyeni konu alan posterler, Amsterdam'daki Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü'nden (IISG) elde edilmiştir. IISG'den toplam 39 hijyen konulu postere ulaşılmıştır. Çalışmada posterlerde benzer mesajların yer alması nedeniyle amaçlı örneklem metodu kullanılarak çalışmada 9 temel hijyen mesajını ayrı ayrı içeren toplam 9 poster çalışmanın örnekleme olarak incelenmiştir. Çalışma kapsamında örneklem olarak belirlenen 9 poster, dolaylı ve simgesel anlatımların ortaya konulabilmesi için dilbilimci Charles Sanders Peirce'in göstergebilim modeli ışığında analiz edilmiştir. Peirce'in göstergebilim anlayışında nesne, gösterge ve yorumlayıcı ön plana çıkmaktadır. Gösterge, nesneyi temsil ederken, yorumlayıcı da gösterge üzerinden zihnindeki temsili ortaya koymaktadır. Bu aşamada göstergenin yorumlayıcıların zihin süreçlerinde ortaya koyduğu temsiller tecrübe merkezli şekillendiği düşünülürse farklılaşabilmektedir. Diğer yandan Peirce, göstergenin, görüntüsel

gösterge, belirtisel gösterge ve simge olmak üzere üç türünden bahsetmektedir (Kalkan Kocabay, 2008: 19). Görüntüsel gösterge, göstergenin doğrudan temsil ettiği kavrama benzemesi; belirtisel gösterge, göstergenin bir durumun varlığına işaret etmesi ve simge, aralarında benzerlik şartı olmaksızın bir kavramın başka bir kavramı açıklamasıdır.

Çalışmada Çin'in hijyen konulu posterleri, Peirce'in görüntüsel gösterge ve belirtisel gösterge türleri özelinde analiz edilmiştir.

5. ANALİZ VE BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında Banyo, zafer, spor, egzersiz, alışkanlık, temizlik, erken yaş, önlem ve medeniyet konu dokuz propaganda posterleri göstergebilim yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir.

5. 1. Banyo Konulu Poster

Banyo konulu poster, 1952 yılında Zhang Danian tarafından hazırlanmıştır. Posterde “Kıyafetlerinizi sık sık yıkayın ve banyo yapın, vücudunuzu temiz tutun” yazısı bulunmaktadır. Görüntüsel gösterge boyutunda posterde bir askerin çamaşır tuttuğu, bir askerin çamaşır yıkadığı, diğer bir askerin ise çamaşırını astığı resmedilmektedir. Posterde bir kişi de bir odada yıkanmaktadır.

Görsel 1. Banyo Konulu Poster
(Kaynak: IISG, 2021b)

Belirtisel gösterge açısından posterde yer alan askerlerin Çinli askerlerin metonimi olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan posterde doğrudan Çin ordusundaki askerlere yönelik mesaj verilmektedir. Poster üzerinden Çinli askerlerin kişisel temizliği için banyo olmaları ve çamaşırıklarını yıkamaları teşvik edilmeye çalışılmaktadır.

5. 2. Zafer Konulu Poster

Zafer konulu poster, 1960 yılında hazırlanmıştır. Posterin kim tarafından hazırlandığına yönelik bilgiye ulaşılamamıştır. Posterde “Hijyeni vurgulamayı bir zafer olarak kabul edin ve bir utanç olarak değil” yazısı bulunmaktadır. Görüntüsel gösterge açısından posterde sinek kovalayan, fare yakalan ve ilaç sıkılan bir grup insan resmedilmektedir.

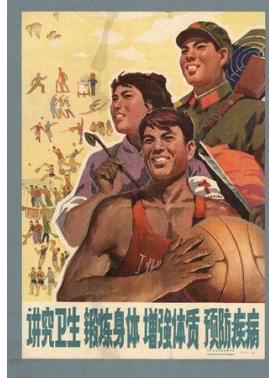
Görsel 2. Zafer Konulu Poster

(Kaynak: IISG, 2021c)

Belirtisel gösterge boyutunda posterde yer alan kişilerin Çin halkının metonimi olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Posterde insanların sinek ve fareleri hedef almaları, posterdeki yazılı göstergeler üzerinden zafer olarak nitelendirilmektedir. Posterdeki görsel göstergeler üzerinden de sinek ve farelere yönelik mücadele, Çin halkının genel bir seferberliği şeklinde yansıtılmaktadır.

5. 3. Spor Konulu Poster

Spor konulu poster, 1970'li yılların başında Tianjin Belediye Sağlık Tanıtım ve Eğitim Enstitüsü, Tianjin Belediye Spor Komitesi Grup Bölümü tarafından hazırlanmıştır. Posterde “Hijyen uygulayın, vücudu eğitin, fiziği güçlendirin ve hastalıklardan koruyun” yazısı bulunmaktadır. Görüntüsel gösterge boyutunda posterde arkasında hedef tahtası bulunan bir asker, haşere spreyi tutan bir kadın ve elinde basketbol topu bulunan bir erkek resmedilmektedir. Posterin arka planında ise spor yapan ve temizlik yapan insanlar yer almaktadır. Posterde ön planda olan üç kişi gülümsemektedir.

Görsel 3. Spor Konulu Poster

(Kaynak: IISG, 2021d)

Belirtisel gösterge açısından posterde yer alan asker, Çinli askerlerin, haşere spreyi tutan kadın, basketbol topu tutan erkek ve arka planda spor yapan ve temizlik yapan insanlar ise Çinli sivillerin metonimi olarak kullanılmaktadır. Poster üzerinden Çinli askerlerin nişancılığını geliştirmesi ve Çinli erkeğin spor yaparak fiziğini geliştirmesi teşvik edilirken aynı zamanda haşere spreyi tutan kadın üzerinden de Çin halkının haşerelere karşı mücadele etmesi teşvik edilmektedir. Bu aşamada posterde yer alan üç kişinin eylemleri, idealize edilen Çin vatandaşının eylemleri olarak yansıtılmaktadır.

5. 4. Egzersiz Konulu Poster

Egzersiz konulu poster, 1977 yılında hazırlanmıştır. Posterin kim tarafından hazırlandığına yönelik bilgiye ulaşılamamıştır. Posterde “Hijyen konusunda titiz olun, egzersizi artırın ve sağlık standardını yükseltin” yazısı bulunmaktadır. Görüntüsel gösterge açısından posterde devasa boyutta cirit atan bir sporcu ve sporcunun önünde megafon tutan bir asker, ilk yardım çantası taşıyan bir kadın, haşere spreyi taşıyan başka bir kadın ve bir grup insan resmedilmektedir. Posterin arka planında ise bir fabrika görseli yer almaktadır. Posterde yer alan kişilerin bir kısmı gülümsemektedir.

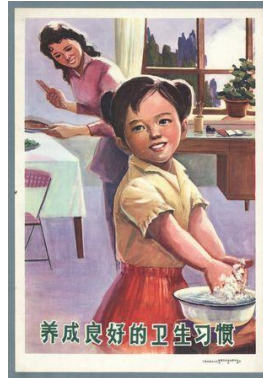

Görsel 4. Egzersiz Konulu Poster
(Kaynak: IISG, 2021e)

Belirtisel gösterge boyutunda posterde yer alan kişiler Çinli askerlerin ve sivillerin metonimi olarak kullanılmaktadır. Diğer yandan posterdeki fabrika görseli de Çin'deki üretim tesislerinin metonimi olarak ön plana çıkmaktadır. Posterdeki sporcu üzerinden Çin halkının spor yapması, haşere spreyi taşıyan kadın üzerinden de Çin halkının temizlik yapması teşvik edilmektedir. Tüm bu göstergeler üzerinden posterde idealize edilen Çin toplumu yansıtılmaya çalışılmaktadır.

5. 5. Alışkanlık Konulu Poster

Alışkanlık konulu poster, 1980'li yılların başında hazırlanmıştır. Posterin kim tarafından hazırlandığına yönelik bilgiye ulaşılamamıştır. Posterde “İyi hijyenik alışkanlıklar geliştirin” yazısı bulunmaktadır. Görüntüsel gösterge boyutunda posterde bir ev içerisinde ellerini yıkamakta olan bir kız çocuğu ve onu izlemekte olan bir kadın resmedilmektedir. Posterde yer alan her iki kişi de gülümsemektedir.

Görsel 5. Alışkanlık Konulu Poster
(Kaynak: IISG, 2021f)

Belirtisel gösterge açısından posterde yer alan kız çocuğu ve anne, Çin'deki çocukların ve annelerin metonimi olarak kullanılmaktadır. Posterdeki görsel ve yazılı göstergeler

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

üzerinden Çinli çocukların el yıkamasını alışkanlık haline getirmesi istenmektedir. Bu aşamada Çinli annelerin, çocuklarına el yıkama alışkanlığı kazandırması teşvik edilmektedir.

5. 6. Temizlik Konulu Poster

Temizlik konulu poster, 1982 yılında Zhou Ruizhuang tarafından hazırlanmıştır. Posterde “Temizliği sevin, hijyeni iyileştirin” yazısı bulunmaktadır. Görüntüsel gösterge açısından posterde elindeki çöpü, çöp kutusuna atan bir çocuk ve çocuğa bakmakta olan ve elinde süpürge bulunan bir kadın resmedilmektedir.

Görsel 6. Temizlik Konulu Poster
(Kaynak: IISG, 2021g)

Belirtisel gösterge boyutunda posterde çöpe, çöp atan çocuk Çinli çocukların metonimi olarak kullanılmaktadır. Posterde, çocuğun küçük yaşta çöpü çöp kutusuna atması üzerinden Çin halkının küçük yaşlardan itibaren çöp kutusu kullanma alışkanlığı edinmesi teşvik edilmektedir.

5. 7. Erken Yaş Konulu Poster

Erken yaş konulu poster, 1982 yılında Jin Peigeng tarafından hazırlanmıştır. Posterde “Erken yaşlardan itibaren hijyenin uygulanması” yazısı bulunmaktadır. Görüntüsel gösterge boyutunda posterde ellerini yıkamakta olan üç çocuk resmedilmektedir. Posterdeki çocuklardan küçük olanı gülümsemektedir.

Görsel 7. Erken Yaş Konulu Poster
(Kaynak: IISG, 2021h)

Belirtisel gösterge açısından posterde yer alan çocuklar, Çinli çocukların metonimi olarak kullanılmaktadır. Posterdeki yazılı ve görsel göstergeler üzerinden Çin halkının erken yaştan itibaren el yıkama alışkanlığı kazanması teşvik edilmeye çalışılmaktadır.

5. 8. Önlem Konulu Poster

Önlem konulu poster, 1983 yılında Jin Jifa tarafından hazırlanmıştır. Posterde “Hijyene dikkat edin, hastalıklara karşı önlem alın” yazısı bulunmaktadır. Görüntüsel gösterge

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

açısından posterde musluğun başında ellerini yıkayan ve gülümseyen iki çocuk resmedilmektedir.

Görsel 8. Önlem Konulu Poster
(Kaynak: IISG, 2021i)

Belirtisel gösterge boyutunda posterde yer alan çocuklar, Çinli çocukların metonimi olarak kullanılmaktadır. Posterdeki yazılı ve görsel göstergeler üzerinden Çin halkının erken yaştan itibaren el yıkama alışkanlığı kazanması teşvik edilmeye çalışılmaktadır. Posterde yazılı gösterge üzerinden de hastalıklara karşı hijyenin önemi vurgulanmaktadır.

5. 9. Medeniyet Konulu Poster

Medeniyet konulu poster, 1983 yılında Shen Shaolun tarafından hazırlanmıştır. Posterde “Hijyeni sev, medeniyeti vurgula” yazısı bulunmaktadır. Görüntüsel gösterge boyutunda posterde cam silen ve gülümseyen bir kadın resmedilmektedir. Posterin arka planında ise temizlik yapan insanlar yer almaktadır.

Görsel 9. Medeniyet Konulu Poster
(Kaynak: IISG, 2021j)

Belirtisel gösterge açısından posterde cam silen kadın ve arka planda temizlik yapan insanlar, Çin halkının metonimi olarak kullanılmaktadır. Posterdeki görsel ve yazılı göstergelerden Çin halkının temizliğe önem göstermesi teşvik edilmektedir. Posterde yazılı gösterge üzerinden de hijyen ve medeniyet arasında bağ kurulmaktadır.

7. SONUÇ

ÇHC’de düzenlenen Yurtsever Hijyen Kampanyaları’nda kullanılan posterler incelendiğinde, ÇKP yönetiminin genel olarak Çin halkı nezdinde çeşitli temizlik eylemlerini alışkanlık haline getirerek, Çin toplumunda hijyenin ön planda tutulmasını sağlamaya çalıştığı ortaya çıkarılmıştır. Posterler üzerinden Çin halkının küçük yaşlardan itibaren

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

hijyenin öneminin farkına varmasına ve hijyeni günlük hayatlarının bir parçası haline getirmesine çalışılmıştır. Bu aşamada kampanyalarda hijyenin toplumsal hayattaki önemini vurgulayan mesajlara yer verildiği ortaya çıkarılmıştır.

Kampanyalarda kullanılan posterlerde el yıkama, çöp kutusuna çöp atma, cam silme, banyo yapma, çamaşırların yıkanması gibi temel hijyen davranışlarına yer verilmiş, bu davranışları yerine getiren kişiler ise ideal Çinli vatandaşlar olarak sunulmuştur. Bu şekilde Çin halkının hijyen konusunda teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca posterlerde resmedilen kişilerin hijyen davranışlarını yerine getirirken gülümseyerek resmedilmesi üzerinden Çin halkının hijyen alışkanlıklarını yerine getirmekten mutlu olduğuna yönelik algı oluşturulmaya çalışılmıştır. Diğer yandan posterlerde Çin halkının hijyen konusunda seferberliğe giriştiğine yönelik algı oluşturularak da hijyen konusunun, Çin toplumunun önde gelen bir meselesi olarak sunulmasına yol açılmıştır. Böylece posterler üzerinden Çin halkının hijyen konusunu ulusal bir görev olarak benimsemesine çalışıldığı sonucuna varılabilmektedir.

Sonuç olarak Yurtsever Hijyen Kampanyaları'nda hazırlanan posterlerde Çin halkının genelinin hijyene önem verdiği ve kendi istekleriyle hijyen davranışlarını yerine getirdiğine yönelik algıların oluşturulmaya çalışıldığı ortaya çıkarılmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde posterler, ÇHC'de Çin toplumunda belirli düşünce, tutum ve davranışların benimsetilmesinde hazırlanan siyasi temelli propaganda posterleriyle benzer özellikler taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

Bu, L. (2014). The Patriotic Health Movement and China's Socialist Reconstruction: Fighting Disease and Transforming Society, 1950–80. Ed. Liping Bu, Ka-che Yip. In *Public Health and National Reconstruction in Post-War Asia* (pp. 34-51). London: Routledge.

Cassell, M. M., Jackson, C. & Chevront, B. (1998). Health Communication on the Internet: an Effective Channel for Health Behavior Change?. *Journal of Health Communication*, 3(1), 71-79.

Doron, A. (2016). Unclean, Unseen: Social Media, Civic Action and Urban Hygiene in India. *South Asia: Journal of South Asian Studies*, 39(4), 715-739.

Ferranti, M. (2010). From Birth Control to that "Fresh Feeling": A Historical Perspective on Feminine Hygiene in Medicine and Media. *Women & Health*, 49(8), 592-607.

Henry, R. K., & Pieren, J. A. (2014). The Use of Social Media in Dental Hygiene Programs: A Survey of Program Directors. *Journal of Dental Hygiene*, 88(4), 243-249.

IISG (2021a). *ÇHC'nin Hiyen Konulu Posterleri*, <https://iisg.amsterdam/en/search?search= china%20hygiene&page=0>, Erişim Tarihi: 25.09.2021.

IISG (2021b). *Banyo Konulu Poster*, <https://iisg.amsterdam/en/detail?id=https%3A%2F%2Ffiisg.amsterdam%2Fid%2Fitem%2F983900>, Erişim Tarihi: 25.09.2021.

IISG (2021c). *Zafer Konulu Poster*, <https://iisg.amsterdam/en/detail?id=https%3A%2F%2Ffiisg.amsterdam%2Fid%2Fitem%2F1069908>, Erişim Tarihi: 25.09.2021.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

- IISG (2021d). *Spor Konulu Poster*,
<https://iisg.amsterdam/en/detail?id=https%3A%2F%2Ffiisg.amsterdam%2Fid%2Fitem%2F1282755>, Erişim Tarihi: 25.09.2021.
- IISG (2021e). *Egzersiz Konulu Poster*,
<https://iisg.amsterdam/en/detail?id=https%3A%2F%2Ffiisg.amsterdam%2Fid%2Fitem%2F1286094>, Erişim Tarihi: 25.09.2021.
- IISG (2021f). *Alışkanlık Konulu Poster*,
<https://iisg.amsterdam/en/detail?id=https%3A%2F%2Ffiisg.amsterdam%2Fid%2Fitem%2F1182396>, Erişim Tarihi: 25.09.2021.
- IISG (2021g). *Temizlik Konulu Poster*,
<https://iisg.amsterdam/en/detail?id=https%3A%2F%2Ffiisg.amsterdam%2Fid%2Fitem%2F1234212>, Erişim Tarihi: 25.09.2021.
- IISG (2021h). *Erken Yaş Konulu Poster*,
<https://iisg.amsterdam/en/detail?id=https%3A%2F%2Ffiisg.amsterdam%2Fid%2Fitem%2F898827>, Erişim Tarihi: 25.09.2021.
- IISG (2021i). *Önlem Konulu Poster*, <https://iisg.amsterdam/en/detail?id=https%3A%2F%2Ffiisg.amsterdam%2Fid%2Fitem%2F898833>, Erişim Tarihi: 25.09.2021.
- IISG (2021j). *Medeniyet Konulu Poster*,
<https://iisg.amsterdam/en/detail?id=https%3A%2F%2Ffiisg.amsterdam%2Fid%2Fitem%2F930974>, Erişim Tarihi: 25.09.2021.
- Ishikawa, H., & Kiuchi, T. (2010). Health Literacy and Health Communication. *BioPsychoSocial Medicine*, 4(1), 1-5.
- Kalkan Kocabay, H. (2008). *Tiyatroda Göstergibilim*. İstanbul: E Yayınları.
- Koçak, A., & Bulduklu, Y. (2010). Sağlık İletişimi: Yaşlıların Televizyonda Yayınlanan Sağlık Programlarını İzleme Motivasyonları. *Selçuk İletişim*, 6(3), 5-17.
- Kreps, G. L. (2001). The Evolution and Advancement of Health Communication Inquiry. *Annals of the International Communication Association*, 24(1), 231-253.
- Villavicencio-Montenegro, Á. L., & León-Manco, R. A. (2019). The Impact of Mass Media on the Access to Oral Care and Hygiene Information in Peru, 2013-2016. *Revista Facultad de Odontología Universidad de Antioquia*, 30(2), 143-153.
- Wang, R. (2000). Critical Health Literacy: A Case Study from China in Schistosomiasis Control. *Health Promotion International*, 15(3), 269-274.
- Yang, N. (2004). Disease Prevention, Social Mobilization and Spatial Politics: The Anti Germ-Warfare Incident of 1952 and the "Patriotic Health Campaign". *The Chinese Historical Review*, 11(2), 155-182.
- Yin-bun, C. (1995). Community Mobilization and Health Care in Rural China. *Community Development Journal*, 30(4), 317-326.
- Zhao, X., Yuan, B., Yu, Y., & Jian, W. (2019). Governance Function Analysis of the Patriotic Health Movement in China. *Global Health Research and Policy*, 4(1), 1-14.

COMPARING DISCOURSE OF TURKISH NEWS TEXTS WITH THE TEXTS AUTOMATICALLY SUMMARIZED BY COMPUTATIONAL METHODS

S. DURMUŞ
A. EYECİOĞLU

Bartın University, Bartın/Turkey

Abstract

Discourse analysis is one of the analysis methods used by many fields in recent years. In addition to fields such as translation studies, linguistics, literature, journalism, and psychiatry, discourse analysis has been a subject that natural language learning technologies have been working on in recent years. On the other hand, the number of texts examined, especially in studies conducted in the fields of social sciences, remains limited due to reasons such as workforce, time, etc. that extend the required time and workforce. The aim of this study is to accelerate discourse studies by utilising the developing information technologies, and to enable working with a larger number of texts. For this purpose, in this study, the subtitles of the Covid -19 related news, broadcast on Turkish news sites, were examined in terms of their discourse modes. These Turkish news text has been crawled from newsagents' websites daily over 3 months. In the study, first the news headlines were summarized with the help of computational methods using the state-of-the-art automatic summarisation tool of Natural Language Processing (called as transformers). Following the implementation of computational method, the obtained summary texts were compared with the original news headlines in order to see whether these new summary texts were of the same discourse modes. The results obtained from manual evaluation were, then, compared with the results of machine learning classifiers.

Keywords: Discourse detection, discourse modes, discourse in news texts, Covid-19, pandemic.

The authors thank to Bartın University for its support (BAP No: 2020-FEN-A-018).

Özet

Söylem çözümlemesi pek çok alanın son yıllarda sıklıkla kullandığı analiz yöntemlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çeviribilim, dilbilim, edebiyat, gazetecilik, psikiyatri gibi alanların yanısıra, söylem çözümlemesi son yıllarda doğal dil öğrenme teknolojilerinin de çokça çalıştığı bir konu olmuştur. Buna karşın özellikle sosyal bilimler alanlarında yapılan çalışmalarda incelenen metin sayısı işgücü ve zaman gibi nedenlerle sınırlı kalmaktadır. Bu çalışmanın amacı ise gelişen bilişim teknolojilerinden faydalanarak söylem çalışmalarını hızlandırabilmek ve daha büyük sayıda metinle çalışabilmeyi olanaklı kılmaktır. Bu amaç doğrultusunda bu çalışmada Türkçe haber sitelerinin Covid-19 salgını ile ilgili haberlerinin altbaşlıkları söylem modları açısından incelenmiştir. Bu Türkçe haber metinleri 3 ay boyunca gazetelere ait web sitelerinden her gün günlük olarak tarandı. Çalışmada ilk olarak haber başlıkları, son teknoloji Doğal Dil İşleme (transformatör olarak adlandırılan) otomatik özetleme aracı kullanılarak kompütasyonel yöntemler yardımıyla özetlenmiştir. Kompütasyonel yöntemin uygulanmasının ardından, bu yeni özet metinlerin

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

aynı söylem modlarında olup olmadığını görmek için elde edilen özet metinler orijinal haber başlıklarıyla karşılaştırılmıştır. Manüel değerlendirmeden elde edilen sonuçlar daha sonra makine öğrenimi sınıflandırıcılarının sonuçlarıyla karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: söylem analizi, söylem modları, söylem belirleme, Covid-19, pandemi

Yazarlar desteğinden dolayı Bartın Üniversitesi'ne teşekkür eder (BAP No: 2020-FEN-A-018).

References

- [1] Adema, S. (2007). Discourse Modes and Bases in Vergil's Aeneid. in *The Language of Literature: Linguistic Approaches to Classical Texts*. Eds. Allan R.J & Buijs M. Leiden:Brill.
- [2] Çığ, Ü. (2010). Endüstriyel Bir Anlatı Yapısı: Ters Piramit Haber Metinleri. In *Journal of Linguistics and Literature*. Vol.7:2, pp.69-90.
- [3] Fludernik, M. (2000). Genres, Text Types, or Discourse Modes? Narrative Modalities and Generic Categorization. in *Style*, Vol. 34, No. 2, Concepts of Narrative (Summer 2000), pp. 274-292.
- [4] Harned, J. (1985). The Intellectual Background of Alexander Bain's "Modes of Discourse." *College Composition and Communication*, 36(1), 42-50.
<https://doi.org/10.2307/357605>
- [5] Smith, C.S. (2003). *Modes of Discourse: The Local Structure of Texts*. Cambridge University Press. Published in the United States of America by Cambridge University Press: New York.
- [6] Stehr, N., Simmons, A. The diversity of modes of discourse and the development of sociological knowledge. *Zeitschrift für Allgemeine Wissenschaftstheorie* 10, 141-161 (1979). <https://doi.org/10.1007/BF01809032>.
- [7] Wolf, T. et al (2020). Transformers: State-of-the-Art Natural Language Processing. in *Proceedings of the 2020 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing: System Demonstrations*. Association for Computational Linguistics, pp. 38-45
DOI:10.18653/v1/2020.emnlp-demos.6

POSTMODERN DÜNYADA DENEYİMLENEN MUTLULUK PRATİĞİ OLARAK PROFESYONEL DÜĞÜN ÇEKİMLERİ VE SOSYAL MEDYADAKİ YANSIMALARI¹

PROFESSIONAL WEDDING SHOOTS AS A HAPPINESS PRACTICE EXPERIENCED IN THE POSTMODERN WORLD AND ITS REFLECTIONS IN SOCIAL MEDIA

Rabiya SALTİK

Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Radyo Televizyon Bilim Dalı

Özet

Düğün fotoğrafları aile belleğinin inşa edilmesinde aracı olan önemli hatıra materyalleridir. Bu fotoğraflar tüm dünyada hâkim bellek formları olarak işlev görmektedir. Ne var ki içinde yaşadığımız postmodern dünyada düğün fotoğraflarının çekim deneyimi ve fotoğrafların paylaşım deneyimi dönüşmeye başlamıştır. Bir zamanlar stüdyoda birkaç kare çekilen, mukavva albümlerde muhafaza edilen düğün fotoğrafları günümüzde kişilerin beklentilerine uygun biçimde, gerçek mekânlarda, çeşitli mizansen ve estetik kaygılar gözetilerek gerçekleştirilen postmodern bir özne deneyimine dönüşmüştür. Bu deneyimin estetik kareleri ise kişilerin sosyal medya profillerinde paylaşılmaya başlamıştır. Bu çalışmada fotoğrafa verilen değer ve anlamın önem kazandığı sosyal medya çağında düğün çekimlerinin deneyimlenme biçimi problem edilmiş, deneyimlenen mutluluk duygusunun sosyal medyadaki yansımalarının resmedilmesi ve sosyal medya üzerinden inşa edilen mutluluk belleğinin tartışılması amaçlanmıştır.

Bu amaçla nitel araştırma deseni benimsenerek katılımcı etnografi ve çevrimiçi etnografi yöntemleriyle veriler toplanmıştır. Profesyonel düğün çekimi görüşmeleri, düğün fotoğrafçısı görüşmeleri ve çevrimiçi paylaşım görüşmeleri olmak üzere üç kategoride 43 örnekleme görüşmeler yapılmıştır. Postmodern bir özne deneyimi yaşatan çekim anının verileri düğün çekimleri sırasında gerçekleştirilen görüşmeler ve düğün fotoğrafçısı görüşmeleriyle toplanmış; bu deneyimin sosyal medyadaki yansımaları ise düğün fotoğraflarını Instagram’da paylaşan katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilmiştir. Elde edilen veri seti içerik analizi yöntemiyle analiz edilerek kategori ve temalar ortaya çıkarılmıştır. Katılımcılar açısından özel ve kurgulanmış bir deneyim olarak anlamlandırılan düğün çekimlerinden elde edilen karelerin, sosyal medya paylaşımlarında erdemli kazanım anlamındaki eudaimonik mutluluk deneyiminin yanında gösterişçi, hazcı ve narsisist mutluluk biçimlerinde deneyimlendiği sonucuna ulaşılmış ve postmodern dünyada düğün fotoğraflarının arzuya uygun bellek formları haline geldiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Fotoğraf, Düğün Fotoğrafları, Mutluluk, Mutluluk Belleği

¹ Bu çalışma Rabiya SALTİK’in Marmara Üniversitesi Radyo Televizyon Bilim Dalı altında yürütülen “SİBERPSİKOLOJİ ÇAĞINDA MUTLULUK BELLEĞİ: DENEYİMLENEN MUTLULUK DUYGUSUNUN SOSYAL MEDYADA DÖNÜŞÜMÜ” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Abstract

Wedding photos are important souvenir materials that are instrumental in building family memory. These photographs function as the dominant memory forms all over the world. However, in the postmodern world we live in, the experience of shooting wedding photos and sharing of photos has begun to transform. Wedding photographs, which were once taken in a few frames in the studio and preserved in cardboard albums, have turned into a postmodern subject experience, which is made in real places in accordance with the expectations of the people, by considering various mise-en-scene and aesthetic concerns. The aesthetic frames of this experience have started to be shared on people's social media profiles. In this study, the way of experiencing wedding shots in the era of social media, where the value and meaning given to photography gains importance, is a problem, it is aimed to depict the reflections of the experienced feeling of happiness in social media and to discuss the happiness memory built through social media.

For this purpose, qualitative research design was adopted and data were collected by participatory ethnography and online ethnography methods. Interviews were conducted with 43 samples in three categories: professional wedding shoot interviews, wedding photographer interviews and online sharing interviews. The data of the shooting moment, which gives a postmodern subject experience, were collected through interviews with wedding photographers and wedding photographers; The reflections of this experience on social media were obtained from the interviews with the participants who shared their wedding photos on Instagram. The obtained data set was analyzed by content analysis method and categories and themes were revealed. It has been concluded that the frames obtained from the wedding shootings, which are interpreted as a special and fictionalized experience for the participants, are experienced in the forms of pretentious, hedonistic and narcissistic happiness, as well as the eudaimonic happiness experience in the sense of virtuous gain in social media sharing, and it has been understood that wedding photos have become memory forms suitable for desire in the postmodern world.

Keywords: Social Media, Photography, Wedding Photos, Happiness, Happiness Memory

BIST HAVAYOLU İŞLETMELERİNİN COVID-19 ÖNCESİ VE COVID-19 SÜRECİNDEKİ FİNANSAL PERFORMANSLARININ ENTROPİ TEMELLİ EDAS VE TOPSIS YÖNTEMLERİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF THE FINANCIAL PERFORMANCES OF BIST AIRLINE BUSINESSES BEFORE COVID-19 AND DURING THE COVID-19 PROCESS USING ENTROPY-BASED EDAS AND TOPSIS METHODS

Saadet TULUM

Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi Vize MYO

Ayşe SOY TEMÜR

Öğr. Gör. Dr., Düzce Üniversitesi Kaynaşlı MYO

Özet

Bu çalışmanın amacı, Borsa İstanbul Ulaştırma Endeksi'ne (BIST-XULAS) kayıtlı havayolu işletmelerinin Covid-19 öncesi ve Covid-19 sürecindeki finansal performanslarının karşılaştırılarak değerlendirilmesidir. Bu amaçla, endekste yer alan iki havayolu işletmesinin 2019-2020 yıllarına ilişkin dönemlik finansal tablolarından elde edilen veriler ile finansal analizlerde sıklıkla kullanılan finansal oranlar hesaplanarak karar matrisi oluşturulmuştur. Ardından, objektif bir değerlendirme yapılabilmesi amacıyla Entropi yöntemi kullanılarak kriter ağırlıkları hesaplanmıştır. İşletmelerin finansal performanslarının değerlendirilmesinde, çok kriterli karar verme (ÇKKV) tekniklerinden EDAS (Evaluation Based on Distance from Average Solution) ve TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to An Ideal Solution) yöntemleri kullanılmıştır. Yöntem sonuçları arasında tutarlılık olup olmadığının karşılaştırılması amacıyla Spearman Sıra İlişkisi Testi'nden faydalanılmıştır. Araştırma sonucunda, yöntemlerden elde edilen sıralama sonuçları arasında 2019(1), 2020(2) ve 2020(T) dönemleri olmak üzere üç dönemde farklılık olduğu görülmüştür. İşletmelerin finansal performans sıralamaları da yöntem sonuçlarının farklı çıktığı dönemlerde benzer şekilde değişkenlik göstermiştir. Spearman Sıra İlişkisi Testi sonuçlarına göre, elde edilen Z-skoru 2,3623 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç, kullanılan farklı yöntemlere göre elde edilen finansal performans analizi sıralama sonuçlarının tutarlı olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada; literatürden farklı olarak ilk defa EDAS ve TOPSIS yöntemleri ile finansal performans analizi yapılmış olması, analiz döneminin Covid-19 sürecindeki etkileri içermesi ve sıralama sonuçlarında objektif değerlendirme sağlayan Spearman'ın Sıra İlişkisi Testi'nin kullanılması açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: TOPSIS, EDAS, Finansal Performans, Havayolu İşletmeleri

Abstract

The aim of this study is to compare the financial performances of airline companies registered in the Borsa Istanbul Transportation Index (XULAS) before COVID-19 and during the Covid-19 period. For this purpose, a decision matrix was created by calculating the data obtained from the periodical financial statements of two airlines in the index for the years 2019-2020 and the financial ratios that are frequently used in financial analysis. Then, criteria

weights were calculated using the Entropy method in order to make an objective evaluation. EDAS and TOPSIS methods, which are among the multi-criteria decision making (MCDM) techniques, were used in the evaluation of the financial performances of the enterprises. The Spearman Rank Relationship Test was used to compare whether there was consistency between the method results. As a result of the research, it was seen that there were differences between the ranking results obtained from the methods in three periods: 2019(1), 2020(2) and 2020(T). The financial performance rankings of the enterprises also varied similarly in the periods when the method results were different. According to the Spearman Rank Relationship Test results, the Z-score obtained was calculated as 2.3623. This result shows that the financial performance analysis ranking results obtained according to the different methods used are consistent. In this study; It is thought that, unlike the literature, financial performance analysis has been made for the first time with EDAS and TOPSIS methods, the analysis period includes the effects of the Covid-19 process, and the use of Spearman's Rank Relationship Test, which provides an objective evaluation in the ranking results, will contribute to the literature.

Keywords: TOPSIS, EDAS, Financial Performance, Airline Businesses

1. GİRİŞ

İnsanların her gün çeşitli sebeplerle ikametgâhlarından ayrılmak zorunda olmaları ulaşım sektöründe yoğunluğun yaşanmasına sebep olmakta ve bu sektöre olan talebi artırmaktadır. Söz konusu talep artışı, sektörün büyümesine olumlu katkı sağlamakta birlikte bu sektörde rekabetin artmasına da neden olmaktadır (Özcan, 2021: 3544). Bu yönleriyle ulaştırma sektörü, bir ülkenin ekonomik gelişimini önemli ölçüde etkilediğinden bu sektördeki işletmelerin performanslarının değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Çünkü performans değerlemesi, işletmelerin hayatta kalmalarına ve geleceğe yönelik planların yapılmasına yardımcı olmaktadır.

Ülke ekonomisini önemli düzeyde etkileyen ulaştırma sektöründe yer alan işletmelerin finansal performanslarının çok kriterli olarak değerlendirilmesi bu işletmeler için finansal yol haritasının hazırlanmasına yardımcı olmaktadır. Finansal performans değerlemesi, işletmelere hem yatırım ve finansman kararlarında etkin olup olmadıklarını değerlendirme hem de kendilerini sektördeki diğer işletmelerle karşılaştırma imkânı sunmaktadır (Sakarya ve Aksu, 2020: 22). Finansal performans ölçümü hem işletmelerin hem de işletmelerin bilgi kullanıcılarının doğru kararlar verebilmeleri açısından son derece önemli bir konudur. İşletmeler, karar verirken çok sayıda kriteri birlikte değerlendirmek durumunda olduklarından en doğru kararın verilebilmesi için çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemlerini kullanırlar.

Bu çalışmanın amacı, BIST Ulaştırma Endeksinde işlem gören ve pandemi sürecinden büyük ölçüde etkilenen havayolu işletmelerinin Covid-19 öncesi ve Covid-19 sürecindeki finansal performanslarını ÇKKV yöntemlerinden EDAS (Evaluation Based on Distance from Average Solution) ve TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to An Ideal Solution) yöntemleri ile ölçerek iki yöntemin sonuçları arasında karşılaştırma yapmaktır. Ulaştırma endeksinde havacılık sektöründe Türk Hava Yolları A.O. ve Pegasus Hava Taşımacılığı A.Ş. olmak üzere iki işletme faaliyet göstermektedir. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak entropi yöntemiyle kriterlerin ağırlıkları hesaplanmıştır. Daha sonra EDAS ve TOPSIS

yöntemleriyle 2019 ve 2020 yılları için finansal performans analizi yapılmıştır. Son olarak Spearman Sıra İlişkisi Testi uygulanarak sonuçlar arasında tutarlılık olup olmadığı belirlenmiştir.

Beş bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde giriş bölümüne ve ikinci bölümünde literatür taramasına yer verilmiştir. Yöntem hakkında genel bilgilerin anlatıldığı üçüncü bölümde Entropi, EDAS, TOPSIS ve Spearman'ın Sıra İlişkisi Testi yöntemleri aşamaları ile birlikte anlatılırken, dördüncü bölümde araştırmaya ilişkin verilere yer verilmiş ve bulgular analiz edilmiştir. Son olarak beşinci bölümde ise sonuçlar değerlendirilmiş ve önerilerde bulunulmuştur.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde ilk olarak havayolu taşımacılığı sektöründe ÇKKV yöntemleri kullanılarak finansal performans analizi yapılan çalışmalar incelenmiştir. Chang, Cheng ve Wang (2003), Doğu Asya'da bulunan 10 havayolu işletmesinin performanslarını kriterlerin seçiminde Gri İlişkisel Analiz (GİA) yöntemi, ağırlıkların belirlenmesinde Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreci (Bulanık AHP) ve finansal performanslarının değerlendirilmesinde ise TOPSIS yöntemini kullanarak analiz etmişlerdir. Wang ve Kao (2009), Bulanık ÇKKV yöntemini kullanarak Tayvan'da bulunan yerli üç havayolu işletmesinin finansal performanslarını değerlendirmişlerdir. Ömürbek ve Kınay (2013), BIST'de işlem gören bir havayolu işlemesi ile Frankfurt Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören bir havayolu işletmesinin finansal performanslarını TOPSIS yöntemi ile değerlendirmişlerdir. Akgün ve Soy Temür (2016), BIST'de ulaştırma endeksinde işlem gören 2 havayolu işletmesinin 2010-2015 yılları arasındaki finansal performansını TOPSIS yöntemi ile değerlendirmişlerdir. Avcı ve Çınaroğlu (2018), AHP temelli TOPSIS yöntemini kullanarak Avrupa'nın önde gelen 5 havayolu firmasının 2012-2016 yılları arasındaki finansal performansını analiz etmişlerdir. Bakır ve Atalık (2018), 2016 yılında en çok yolcu taşıyan 11 havayolu işletmesinin hizmet kalitesini Entropi tabanlı Aras yöntemiyle değerlendirmişlerdir. Kiracı ve Asker (2019), 5 hava aracı leasing firmasının 2013-2017 yılları arasındaki finansal performansını Entropi tabanlı TOPSIS yöntemi ile değerlendirmişlerdir. Çalışma sonucunda CAPITAL LEASE firmasının iyi performans gösterdiğini ancak 2015-2017 yılları arasında AIR LEASE firmasının en iyi finansal performansa sahip işletme olduğu tespit edilmiştir. Nižetić (2020), Avrupa'daki havayolu hareketliliğini ortaya koymak amacıyla salgının Avrupa'da tam olarak başlayıp geliştiği döneme denk gelen Ocak ve Nisan 2020 dönemine ilişkin Hırvatistan'daki 2 havayolu işletmesinin finansal performanslarını analiz etmiştir. Sonuçlar Covid-19'un Nisan ayında zirveye ulaşmasıyla Avrupa'da uçuş sayısında % 89'un üzerinde bir azalmayla hava yolundaki hareketliliği kademeli olarak etkilediğini ortaya koymuştur. Macit ve Göçer (2020), BIST'de işlem gören havayolu taşımacılığı işletmesinin 2008 yılı finansal performanslarını GİA yöntemi ile değerlendirmişlerdir. Çalışma sonucuna göre, 2008 yılında Pegasus Hava Taşımacılığı'nın finansal performansının Türk Hava Yolları'nın finansal performansına göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Özata Canlı ve Özdemir (2021), BIST100 endeksinde işlem gören havayolu taşımacılığı işletmelerinin 2019 ve 2020 yılları finansal performansları ile sektörel ilgili göstergeleri karşılaştırılmıştır. Bunun yanı sıra finansal tablo dipnotları içerik analizi yöntemi kullanılarak işletmelerin Covid-19 ile ilgili

yaptıkları bilgilendirme düzeyleri incelenmiştir. Bunun sonucunda, Covid-19'un havayolu taşımacılığı sektörünü olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir. Saban ve Trabzon (2021), Covid-19 salgınının Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı'nı ne ölçüde etkilediğini ortaya koymak amacıyla söz konusu işletmenin 2019 ve 2020 yıllarına ilişkin performanslarını finansal olan ve finansal olmayan performans ölçütleri ile değerlendirmişlerdir. Köse (2021), Türk Havayolları Anonim Ortaklığı ile Pegasus Hava Taşımacılığı A.Ş.'nin 2014-2019 yıllarına ilişkin finansal performanslarını TOPSIS yöntemi ile analiz etmiştir. Dağlı (2021), Avrupa'da yolcu sayısı olarak ilk 10'da bulunan 7 havayolu işletmesinin Covid-19 öncesi ve sonrasındaki dönemlere ait finansal performanslarını TOPSIS yöntemiyle analiz etmiştir. Bu amaçla söz konusu havayolu işletmelerinin 2019 yılının ikinci ve dördüncü çeyreği ile 2020 yılının ikinci çeyreğine ilişkin finansal performansları ele alınmıştır. Özbek ve Ghouchi (2021), Avrupa'nın önde gelen 5 havayolu işletmesinin 2009-2018 yıllarına ait finansal performanslarını çok kriterli karar verme yöntemlerinden WASPAS (Weighted Aggregated Sum Product Assessment) ve EDAS yöntemleri ile değerlendirmişler ve yaptıkları sıralama neticesinde ilk sırada Ryanair işletmesinin ve son sırada ise Lufthansa işletmesinin yer aldığını tespit etmişlerdir.

Literatür taramasının bu kısmında ise Entropi, EDAS ve TOPSIS yöntemleri ile yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Ulutaş (2019), lojistik firmalarının finansal performansını Entropi tabanlı EDAS yöntemi ile ölçmüş olup en iyi finansal performansı olan işletmeyi "Mars" olarak belirlemiştir. Akbulut (2019), İş Bankası'nın 2009-2018 yıllarına ilişkin finansal performansını Critic temelli EDAS yöntemi ile analiz etmiştir. Buna göre İş Bankası'nın finansal performansının en yüksek olduğu yıl 2009 yılı olurken, en düşük olduğu yıl 2018 yılı olarak belirtilmiştir. Sakarya ve Aksu (2020), BIST'de ulaştırma sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin 2013-2017 yılları arasındaki finansal performanslarını TOPSIS yöntemi ile değerlendirerek en başarılı ve en başarısız işletmelerin sıralamalarını yapmışlardır. Ayrıca işletmelerin hisse senedi getiri sıralamaları ile finansal performans sıralamaları karşılaştırılmış ve finansal yönden başarılı olan işletmelerin her zaman en yüksek hisse senedi getirisine sahip olmadığı belirlenmiştir. Apan ve Öztel (2020), BIST Orman Kağıt Basım Endeksinde faaliyet gösteren işletmelerin 2011-2018 yıllarına ilişkin nakit akım odaklı finansal performanslarını Bütünleşik Entropi EDAS yöntemini kullanarak karşılaştırmalı olarak analiz etmişlerdir. Buna göre KARTN işletmesi 2015 yılı hariç tüm yıllarda en başarılı işletme olurken GENTS ikinci, SAMAT HURGZ ise son sıralarda yer almışlardır. Özaydın ve Karakul (2021), BIST'de gıda ve içecek sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin finansal performanslarını kriterleri Entropi yöntemi ile ağırlıklandırarak MAUT (Multiple Attribute Utility Theory), SAW (Simple Additive Weighting) ve EDAS yöntemleri ile analiz etmişlerdir. Yıldırım ve Meydan (2021), BIST perakende sektöründe faaliyet gösteren ve faaliyet alanları benzer 7 işletmenin 2017-2019 yılları arasında finansal performanslarını genel kabul görmüş 10 adet finansal oran ile Sezgisel Bulanık EDAS yöntemini kullanarak analiz etmişlerdir. Buna göre 2-3 yıllık bir dönem için az sayıda oran kullanılarak etkili bir performans ölçümü yapılabileceği sonucuna ulaşmışlardır. Öndeş ve Özkan (2021), BIST'de bilişim sektöründeki işletmelerin 2020 yılına ilişkin 1., 2. ve 3. çeyrek dönemlerine ait finansal performanslarını bütünleşik CRITIC-EDAS yöntemi ile değerlendirmişlerdir.

Literatür taraması sonucunda, hem havayolu taşımacılığı sektöründe hem de farklı sektörlerde Entropi tabanlı gerek EDAS gerekse TOPSIS yöntemleriyle finansal performans değerlemesine ilişkin çok sayıda çalışma yapılmasına karşın Entropi tabanlı EDAS ve TOPSIS yöntemlerinin birlikte kullanıldığı finansal performans değerlemesi ile ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada, ağırlık kriterlerinin belirlenmesinde Entropi yönteminden yararlanılmıştır. Finansal performans analizlerinin gerçekleştirilmesinde; EDAS ve TOPSIS yöntemleri, elde edilen sonuçların karşılaştırılmasında ise Spearman'ın Sıra İlişkisi Testi kullanılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde araştırmada kullanılan yöntemlere ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Entropi Yöntemi

Entropi kavramı ilk olarak 1865 yılında Clausius tarafından kullanılmıştır. Shannon ve Weaver, (1948) bilginin içerisindeki belirsizliğin ölçülmesi olarak tanımlamıştır. Bu yöntem, birden fazla kriter içeren karar verme problemlerinde matematiksel denklemler yardımıyla kriter ağırlıklarının objektif olarak hesaplanması için kullanılmakta olup, 6 aşamadan oluşmaktadır (Zhang ve diğerleri, 2014:3); (Dinçer ve Göral, 2017:541); (Ömürbek ve Akçakaya, 2018:345); (Özaydın ve Karakul, 2021:15); (Özcan ve Ömürbek, 2020:79).

1. Aşama: Karar matrisinin oluşturulması (X): Bu aşamada, değerlendirme kriterleri tanımlanarak karar matrisi oluşturulmuştur (Eşitlik 1).

$$X = \begin{bmatrix} x_{01} & \dots & x_{0j} & \dots & x_{0n} \\ \vdots & & \vdots & & \vdots \\ x_{i1} & \dots & x_{ij} & \dots & x_{in} \\ \vdots & & \vdots & & \vdots \\ x_{m1} & \dots & x_{mj} & \dots & x_{mn} \end{bmatrix}; i = \overline{0, m}; j = \overline{1, n} \quad (1)$$

2. Aşama: Z-skor değerlerinin hesaplanması (x_{ij}): Karar matrisinde yer alan negatif değerler uygulama hatalı sonuçlara yol açabileceği için öncelikle Z-skor standardizasyon yöntemi uygulanarak koordinat dönüşümü gerçekleştirilmektedir. Karar matrisinde negatif değerlerin bulunmaması halinde koordinat dönüşümünün gerçekleştirilmesi gerekli değildir. Z-skor standardizasyonu Eşitlik 2 yardımıyla hesaplanmaktadır:

$$x_{ij} = \frac{(x_{ij} - \underline{x}_i)}{s_i} \quad (2)$$

x_{ij} i'inci endeksin j'inci bölgedeki standartlaştırılmış verilerini, X_{ij} orijinal verileri, $\underline{x}_i$ endeksin ortalama değerini ve s_i standart sapmasını göstermektedir.

Z-skor matrisinin düzenlenmesinin ardından her analiz dönemi için minimum x_{ij} değerinin mutlak değeri alınır ve Z-skor matrisinde yer alan her hücreye ilgili değer eklenerek koordinat dönüşümü gerçekleştirilmiş yeni bir karar matrisi oluşturulur.

$$x_{ij}^* = x_{ij} + A, \quad (|\min(x_{ij})| > A) \quad (3)$$

3. Aşama: Normalleştirme dönüşümünün uygulanması (x_{ij}): Bu aşamada, karar matrisi elemanları proje çıktıklarına (p_{ij}) dönüştürülür.

$$p_{ij} = \frac{x_{ij}^*}{\sum_{i=0}^m x_{ij}^*}$$

(4)

4. Aşama: Entropi değerlerinin hesaplanması (E_j): Bu aşamada aşağıdaki Eşitlik kullanılarak e_j değerleri hesaplanmaktadır.

$$e_j = -k \sum_{i=1}^m [p_{ij} \ln(p_{ij})]; \forall j \quad (5)$$

$$k = \frac{1}{\ln \ln(n)} \quad (6)$$

Eşitlikte; k Entropi katsayısını, e_j entropi değerini ifade etmektedir.

$k=0 \leq e_i \leq 1$ olmasını sağlamak için $1/\ln(n)$ kullanılmaktadır.

5. Aşama: Belirsizlik değerlerinin hesaplanması (d_j): Faktörlerin belirsizlik değerleri aşağıdaki Eşitlik yardımıyla hesaplanır.

$$d_j = 1 - e_j \quad (7)$$

6. Aşama: Ağırlık değerlerinin hesaplanması (w_j): Kriter ağırlıklarının hesaplanmasında Eşitlik 8 kullanılmıştır.

$$w_j = \frac{d_j}{\sum_{j=1}^m d_j}$$

(8)

Bu çalışmada, w_j değerleri kriter ağırlıkları olarak kullanılmaktadır.

3.2. EDAS Yöntemi

Çok kriterli karar verme tekniklerine alternatif olarak geliştirilen EDAS yöntemi, Ghorabee vd. tarafından 2015 yılında literatüre kazandırılmıştır. Bu yöntemde en iyi alternatif ortalama çözüme olan uzaklıkla ilgilidir. Buradaki ilk ölçü, ortalamadan pozitif uzaklık, ikincisi ise ortalamadan negatif uzaklıktır. Alternatiflerin değerlendirilmesi, pozitif uzaklığın daha yüksek değerlere, negatif uzaklığın daha düşük değerlerine göre yapılmaktadır. EDAS yöntemi altı aşamadan oluşmaktadır:

1. Aşama: Karar matrisinin oluşturulması (X): Eşitlik 1'de belirtildiği gibidir.

2. Aşama: Ortalama değerler matrisinin oluşturulması (AV): Karar matrisindeki tüm kriterlerin ortalaması hesaplanarak Eşitlik 8 yardımıyla ortalama değerler matrisi oluşturulmaktadır.

$$AV_j = \frac{\sum_{i=1}^n X_{ij}}{n}$$

(9)

Burada $i=1,2,\dots, j=1,2,\dots, n$ alternatif sayısını ifade etmektedir.

3. Aşama: Ortalamadan pozitif ve negatif uzaklık değerlerinin hesaplanması: Bu değerlerin hesaplanması fayda ve maliyet kriterlerine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Kriter performans değerinin fayda yönlü olması halinde Eşitlik 10-11 kullanılmaktadır.

$$PDA_{ij} = \frac{\max(0, (X_{ij} - AV_j))}{AV_j} \quad (10)$$

$$NDA_{ij} = \frac{\max(0, (AV_j - X_{ij}))}{AV_j} \quad (11)$$

Kriter performans değerinin maliyet yönlü olması halinde Eşitlik 12-13 kullanılarak hesaplamalar yapılmaktadır.

$$PDA_{ij} = \frac{\max(0, (AV_j - X_{ij}))}{AV_j} \quad (12)$$

$$PDA_{ij} = \frac{\max(0, (X_{ij} - AV_j))}{AV_j} \quad (13)$$

Eşitliklerde; PDA_{ij} ve NDA_{ij} sırasıyla kriter açısından i alternatifinin ortalama çözümden olan pozitif ve negatif uzaklığını gösterir.

4. Aşama: SP_i ve SN_i değerlerinin hesaplanması: Bu aşamada tüm kriterler için Eşitlik 14-15 kullanılarak ağırlıklı toplam pozitif ve negatif değerler hesaplanmaktadır.

$$SP_i = \sum_{j=1}^m w_j PDA_{ij} \quad (14)$$

$$SN_i = \sum_{j=1}^m w_j NDA_{ij} \quad (15)$$

SP_i , j 'inci alternatifin ağırlıklı toplam pozitif değerini ve SN_i , i 'inci alternatifin ağırlıklı toplam negatif değerini göstermektedir.

5. Aşama: SP_i ve SN_i değerlerinin normalize edilmesi: SP_i ve SN_i değerlerinin normalize edilmesi için Eşitlik 16-17 kullanılmaktadır.

$$NSP_i = \frac{SP_i}{\max_i(SP_i)} \quad (16)$$

$$NSN_i = 1 - \frac{SN_i}{\max_i(SN_i)} \quad (17)$$

6. Aşama: Tüm alternatifler için değerlendirme puanının hesaplanması (AS):

$$AS_i = \frac{1}{2}(NSP_i + NSN_i), \quad (18)$$

AS_i , $0 \leq AS_i \leq 1$ arasında değer alır. Değerlendirme skoru en büyük olan alternatif en iyi alternatif olarak belirlenir.

3.3. TOPSIS Yöntemi

Finansal performans analizinde araştırmacıların sıklıkla kullandığı TOPSIS yöntemi, vektör normalizasyonuna dayanmaktadır (Hwang ve Yoon, 1981:15); (Podvezko ve Podvezko, 2014:525). TOPSIS yöntemi aşağıda belirtilen altı aşamadan oluşmaktadır.

1. Aşama: Karar matrisinin oluşturulması (X): Eşitlik 1'de belirtildiği gibidir.

2. Aşama: Normalize karar matrisinin oluşturulması (R): Karar matrisinde yer alan her bir değer (X_{ij}), yer aldığı sütunun kareleri toplamının kareköküne bölünerek normalize karar matrisi oluşturulur.

$$r_{ij} = \frac{X_{ij}}{\sqrt{\sum_{j=1}^n x_{ij}^2}} \quad j=1,2,\dots,n \quad i=1,2,\dots,m \quad (19)$$

3. Aşama: Karar matrisinin ağırlıklandırılması (V): R matrisindeki her bir elemanın değeri ilgili oldukları önem ağırlıkları (W_j) ile çarpılarak ağırlıklandırılmış normalize matris oluşturulur.

$$V_{ij} = r_{ij} \cdot w_j \quad (20)$$

4. Aşama: Pozitif (A^+) ve negatif ideal (A^-) çözümlerin oluşturulması

$$A^+ = \{j \in J, (j \in J')\} \quad (i=1,2,\dots,m) \quad (21)$$

$$A^+ = \{v_1^+, v_2^+, \dots, v_n^+\}$$

$$A^- = \{j \in J, (j \in J')\} \quad (i=1,2,\dots,m) \quad (22)$$

$$A^- = \{v_1^-, v_2^-, \dots, v_n^-\}$$

Ağırlıklandırılmış normalize edilmiş karar matrisinde yer alan her bir sütundaki en büyük değerler A^+ veri setini, en küçük değerler ise A^- veri setini oluşturmaktadır.

5. Aşama: Pozitif ve negatif ideal çözüme uzaklık değerlerinin (S^+ Ve S^-) oluşturulması: Bu aşamada her bir karar noktasına ilişkin değerlendirme faktör değerinin öklitten uzaklıkları hesaplanmaktadır. Bu hesaplamaların gerçekleştirilmesinde aşağıdaki formüllerden yararlanılmıştır.

$$S_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^+)^2} \quad (23)$$

$$S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2} \quad (24)$$

6. Aşama: İdeal çözüme göreli yakınlığın hesaplanması (C): Bu aşamada Eşitlik 25 kullanılır.

$$C_i^+ = \frac{S_i^-}{S_i^- + S_i^+} \quad (25)$$

C_i^+ , $0 \leq C_i^+ \leq 1$ aralığında bir değer alır. Bu değer 1'e yakın olması ilgili karar noktasının ideal çözüme mutlak yakınlığını, 0'a yakın olması ilgili karar noktasının negatif ideal çözüme mutlak yakınlığını gösterir.

3.4. Spearman'ın Sıra İlişkisi Testi

Sıralama sonuçlarının karşılaştırılmasında Spearman'ın Sıra İlişkisi Testi kullanılmıştır (Parkan ve Wu, 1999:505); (İç ve Yurdakul, 2020:993); (İç ve diğerleri, 2015:74). Hesaplamalar Eşitlik 26-28 yardımıyla gerçekleştirilmiştir.

$$d^k = x^k - y^k, \quad k = 1, \dots, K \quad (26)$$

$$r_s = 1 - \frac{6 \sum_{j=1}^K (d_j)^2}{K(K^2-1)} \quad (27)$$

$$Z = r_s \cdot \sqrt{(K-1)} \quad (28)$$

d_j : Sıralama tutarlılığı analiz edilen iki farklı yöntemden elde edilen j firmasının sıralama farkını,

K : Veri sayısını,

r_s : Spearman'ın sıra ilişkisi katsayısını,

Z : Test istatistiğini göstermektedir.

Spearman'ın Sıra İlişkisi Testi'ne göre iki sıralama arasındaki tutarlılıktan bahsedilmek için elde edilen Z değerinin %95 güven düzeyinde ($\alpha=0,05$) 1,645'in üzerinde olması beklenmektedir (İç ve diğerleri, 2015:75); (İç ve Yurdakul, 2020:997).

4. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde; çalışmada kullanılan veriler ve elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Araştırma Verileri

Bu bölümde, çalışmada yer alan işletmeler ve kullanılan finansal oranlara ilişkin açıklamalar gerçekleştirilmiştir.

4.1.1. Çalışmada Yer Alan İşletmeler

XULAS'ta işlem gören 9 işletmeye ilişkin bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: XULAS'ta Yer Alan İşletmeler

Sıra	Kod	Şirket Unvanı
1	BEYAZ	Beyaz Filo Oto Kiralama A.Ş.
2	CLEBI	Çelebi Hava Servisi A.Ş.
3	DOCO	DO&CO Aktiengesellschaft
4	GSDDE	GSD Denizcilik Gayrimenkul İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş.
5	PGSUS	Pegasus Hava Taşımacılığı A.Ş.
6	RYSAS	Reysaş Taşımacılık ve Lojistik Ticaret A.Ş.
7	TLMAN	Trabzon Liman İşletmeciliği A.Ş.
8	TUREX	Tureks Turizm Taşımacılık A.Ş.
9	THYAO	Türk Hava Yolları A.O.

XULAS'ta 9 şirket yer almasına rağmen, bu çalışmada sadece aynı fiili faaliyet sektöründe yer alan ve havayolu taşımacılığı gerçekleştiren PGSUS ve THYAO işletmelerine ilişkin analizlere yer verilmiştir. Sadece havayolu taşımacılığı yapan işletmelerin tercih edilmesinin amacı, hem aynı sektörde rekabet içinde oldukları için finansal performanslarının karşılaştırılması hem de Covid-19'un etkisinin hangi işletmede daha fazla olduğunun incelenebilmesidir.

4.1.2. Çalışmada Kullanılan Finansal Oranlar

Bu çalışmada, 2019-2020 finansal performansları dönemlik olarak değerlendirilen iki havayolu işletmesinin finansal analizlerinin gerçekleştirilebilmesi amacıyla; likidite, faaliyet, mali yapı ve karlılık oranlarından Tablo 2'de yer alanlar kullanılmıştır. Kullanılan oranların belirlenmesinde, literatür taraması yapılarak finansal performans analizlerinde sıklıkla tercih edilenler dikkate alınmıştır.

Tablo 2: Çalışmada Kullanılan Finansal Oranlar

No	Kod	Özellik	Oran	Formül
1	L1	Mak	Cari Oran	Dönen Varlıklar/Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
2	L2	Mak	Asit-Test Oranı	Dönen Varlıklar-Stoklar/Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
3	L3	Mak	Nakit Oran	Nakit ve Benzerleri/Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
4	F1	Mak	Aktif Devir Hızı	Net Satışlar/Toplam Aktif
5	F2	Mak	Alacak Devir Hızı	Net Satışlar/Ortalama Ticari Alacaklar
6	M1	Min	Kaldıraç Oranı	Toplam Yabancı Kaynaklar/Toplam Pasif
7	K1	Mak	Özkaynak Karlılığı	Net Kar/Özkaynak
8	K2	Mak	Aktif Karlılığı	Net Kar/Toplam Aktif
9	K3	Mak	Net Kar Marjı	Net Kar/Net Satışlar

Araştırma verileri; PGSUS ve THYAO işletmelerinin Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) resmi internet sitesinde yayımlanan 2019 ve 2020 yıllarına ait dönemlik mali tablolarından elde edilmiştir. Dönemlik mali tabloların kullanılmasındaki amaç, 2020 yılında

tüm dünyada hızla yayılarak salgına dönüşen Covid-19'un analiz kapsamındaki işletmelerin bir önceki yıla kıyasla aynı dönemlerde mali tabloları üzerindeki etkilerinin de değerlendirilebilmesidir.

4.2. Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde Entropi, EDAS, TOPSIS ve Spearman'ın Sıra İlişkisi Testi ile elde edilen uygulama sonuçlarına ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

4.2.1. Entropi Yöntemi ile Kriter Ağırlıklarının Hesaplanması

Çalışmada, öncelikle ağırlık değerlerinin belirlenmesi için Entropi yöntemi kullanılmıştır. Hesaplamaların gerçekleştirilmesinde Microsoft Excel paket programı kullanılarak Eşitlik 1-7 yardımıyla altı aşamada gerçekleştirilen Entropi yöntemine ilişkin elde edilen bulgular Tablo 3-8'de yer almaktadır.

Tablo 3: Karar Matrisinin Oluşturulması (Entropi)

Yıl-İşletme/Kriter	L1	L2	L3	F1	F2	M1	K1	K2	K3	
2019(1)	PGSUS	0,9734	0,9590	0,5384	0,1044	2,7242	0,7948	-0,0618	-0,0127	-0,1215
	THYAO	0,8004	0,7647	0,3501	0,1151	3,8971	0,7430	-0,0378	-0,0097	-0,0844
	Ar.Ort.	0,8869	0,8619	0,4443	0,1097	3,3107	0,7689	-0,0498	-0,0112	-0,1029
	Std.Sapma	0,1223	0,1374	0,1331	0,0075	0,8294	0,0367	0,0170	0,0021	0,0262
	Toplam	1,7738	1,7237	0,8886	0,2195	6,6213	1,5378	-0,0996	-0,0224	-0,2059
2019(2)	PGSUS	1,1659	1,1508	0,5961	0,2343	5,3511	0,7894	0,0276	0,0058	0,0248
	THYAO	0,7679	0,7277	0,2983	0,2525	8,5916	0,7494	-0,0337	-0,0084	-0,0334
	Ar.Ort.	0,9669	0,9393	0,4472	0,2434	6,9714	0,7694	-0,0030	-0,0013	-0,0043
	Std.Sapma	0,2814	0,2992	0,2106	0,0128	2,2914	0,0283	0,0433	0,0101	0,0412
	Toplam	1,9338	1,8785	0,8944	0,4867	13,9427	1,5388	-0,0060	-0,0026	-0,0086
2019(3)	PGSUS	1,3682	1,0530	0,8250	0,4308	11,5304	0,7591	0,2755	0,0664	0,1541
	THYAO	0,7421	0,6948	0,3201	0,4144	15,2917	0,7230	0,0689	0,0191	0,0461
	Ar.Ort.	1,0552	0,8739	0,5725	0,4226	13,4110	0,7411	0,1722	0,0427	0,1001
	Std.Sapma	0,4427	0,2533	0,3570	0,0116	2,6596	0,0255	0,1460	0,0334	0,0764
	Toplam	2,1103	1,7478	1,1451	0,8451	26,8221	1,4821	0,3444	0,0855	0,2002
2019(T)	PGSUS	1,2778	1,2620	0,8787	0,0839	3,9508	0,7824	-0,0402	-0,0102	-0,1215
	THYAO	0,8002	0,7515	0,4152	0,5115	23,4378	0,7222	0,1112	0,0309	0,0604
	Ar.Ort.	1,0390	1,0067	0,6470	0,2977	13,6943	0,7523	0,0355	0,0103	-0,0305
	Std.Sapma	0,3377	0,3609	0,3278	0,3024	13,7794	0,0425	0,1070	0,0290	0,1286
	Toplam	2,0779	2,0135	1,2939	0,5953	27,3885	1,5046	0,0710	0,0207	-0,0611
2020(1)	PGSUS	1,1074	1,0938	0,5523	0,0827	10,6964	0,8170	-0,0812	-0,0177	-0,2138
	THYAO	0,6121	0,5864	0,2837	0,0942	11,7923	0,7459	-0,0489	-0,0124	-0,1320
	Ar.Ort.	0,8598	0,8401	0,4180	0,0884	11,2443	0,7815	-0,0651	-0,0151	-0,1729
	Std.Sapma	0,3502	0,3588	0,1899	0,0082	0,7749	0,0503	0,0228	0,0037	0,0578
	Toplam	1,7196	1,6802	0,8360	0,1769	22,4887	1,5629	-0,1301	-0,0301	-0,3457
2020(2)	PGSUS	0,9537	0,9419	0,5982	0,0785	10,8842	0,7977	-0,2808	-0,0514	-0,6546
	THYAO	0,6446	0,5937	0,2741	0,1270	11,3794	0,7589	-0,1043	-0,0251	-0,1979
	Ar.Ort.	0,7992	0,7678	0,4362	0,1028	11,1318	0,7783	-0,1926	-0,0383	-0,4263
	Std.Sapma	0,2186	0,2462	0,2291	0,0343	0,3502	0,0274	0,1248	0,0186	0,3229
	Toplam	1,5983	1,5356	0,8723	0,2055	22,2635	1,5566	-0,3851	-0,0765	-0,8525
2020(3)	PGSUS	0,9652	0,9519	0,6057	0,1214	19,5556	0,8147	-0,2089	-0,0423	-0,3481
	THYAO	0,6111	0,5599	0,2085	0,1703	9,8950	0,7697	-0,1183	-0,0272	-0,1600
	Ar.Ort.	0,7881	0,7559	0,4071	0,1458	14,7253	0,7922	-0,1636	-0,0347	-0,2540
	Std.Sapma	0,2504	0,2771	0,2809	0,0346	6,8311	0,0318	0,0641	0,0106	0,1330
	Toplam	1,5763	1,5118	0,8141	0,2917	29,4507	1,5844	-0,3272	-0,0695	-0,5081
2020(T)	PGSUS	0,8237	0,8096	0,5542	0,1652	24,3237	0,7430	-0,3648	-0,0676	-0,4091
	THYAO	0,6471	0,5999	0,2833	0,2479	9,9418	0,7892	-0,1414	-0,0298	-0,1203
	Ar.Ort.	0,7354	0,7048	0,4188	0,2065	17,1327	0,7661	-0,2531	-0,0487	-0,2647
	Std.Sapma	0,1249	0,1483	0,1915	0,0584	10,1695	0,0327	0,1580	0,0267	0,2042
	Toplam	1,4708	1,4095	0,8376	0,4131	34,2654	1,5321	-0,5063	-0,0974	-0,5294

Analize dahil edilen işletmelerin finansal tabloları kullanılarak oluşturulan karar matrisi tablosu (Tablo 3) incelendiğinde, bazı değerlerin negatif olduğu görülmektedir. Bu sebeple, Entropi yönteminin uygulama aşamalarına geçilmeden önce söz konusu negatif değerler ile lineer normalizasyon işlemi sonuç vermediği için, mevcut bütün değerlere negatif değer

dönüşümü işlemi yapılmış ve matris elemanlarının standart skor (Z-Skoru) değerleri hesaplanmıştır. Bu aşamada oluşturulan Z-skoru matrisi Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4: Z-Skoru Düzenlemesi

Yıl-İşletme/Kriter		L1	L2	L3	F1	F2	M1	K1	K2	K3
2019(1)	PGSUS	0,7071	0,7071	0,7071	-0,7071	-0,7071	0,7071	-0,7071	-0,7071	-0,7071
	THYAO	-0,7071	-0,7071	-0,7071	0,7071	0,7071	-0,7071	0,7071	0,7071	0,7071
2019(2)	PGSUS	0,7071	0,7071	0,7071	-0,7071	-0,7071	0,7071	0,7071	0,7071	0,7071
	THYAO	-0,7071	-0,7071	-0,7071	0,7071	0,7071	-0,7071	-0,7071	-0,7071	-0,7071
2019(3)	PGSUS	0,7071	0,7071	0,7071	0,7071	-0,7071	0,7071	0,7071	0,7071	0,7071
	THYAO	-0,7071	-0,7071	-0,7071	-0,7071	0,7071	-0,7071	-0,7071	-0,7071	-0,7071
2019(T)	PGSUS	0,7071	0,7071	0,7071	-0,7071	-0,7071	0,7071	-0,7071	-0,7071	-0,7071
	THYAO	-0,7071	-0,7071	-0,7071	0,7071	0,7071	-0,7071	0,7071	0,7071	0,7071
2020(1)	PGSUS	0,7071	0,7071	0,7071	-0,7071	-0,7071	0,7071	-0,7071	-0,7071	-0,7071
	THYAO	-0,7071	-0,7071	-0,7071	0,7071	0,7071	-0,7071	0,7071	0,7071	0,7071
2020(2)	PGSUS	0,7071	0,7071	0,7071	-0,7071	-0,7071	0,7071	-0,7071	-0,7071	-0,7071
	THYAO	-0,7071	-0,7071	-0,7071	0,7071	0,7071	-0,7071	0,7071	0,7071	0,7071
2020(3)	PGSUS	0,7071	0,7071	0,7071	-0,7071	0,7071	0,7071	-0,7071	-0,7071	-0,7071
	THYAO	-0,7071	-0,7071	-0,7071	0,7071	-0,7071	-0,7071	0,7071	0,7071	0,7071
2020(T)	PGSUS	0,7071	0,7071	0,7071	-0,7071	0,7071	-0,7071	-0,7071	-0,7071	-0,7071
	THYAO	-0,7071	-0,7071	-0,7071	0,7071	-0,7071	0,7071	0,7071	0,7071	0,7071

Z-skoru düzenlemesinin ardından bu tabloda yer alan değerler için Eşitlik 3 kullanılarak pozitif dönüştürme işlemi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Koordinat Dönüşümü Gerçekleştirilmiş Karar Matrisi

Yıl-İşletme/Kriter		L1	L2	L3	F1	F2	M1	K1	K2	K3
2019(1)	PGSUS	1,4171	1,4171	1,4171	0,0029	0,0029	1,4171	0,0029	0,0029	0,0029
	THYAO	0,0029	0,0029	0,0029	1,4171	1,4171	0,0029	1,4171	1,4171	1,4171
	Toplam	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200
2019(2)	PGSUS	1,4171	1,4171	1,4171	0,0029	0,0029	1,4171	1,4171	1,4171	1,4171
	THYAO	0,0029	0,0029	0,0029	1,4171	1,4171	0,0029	0,0029	0,0029	0,0029
	Toplam	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200
2019(3)	PGSUS	1,4171	1,4171	1,4171	1,4171	0,0029	1,4171	1,4171	1,4171	1,4171
	THYAO	0,0029	0,0029	0,0029	0,0029	1,4171	0,0029	0,0029	0,0029	0,0029
	Toplam	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200
2019(T)	PGSUS	1,4171	1,4171	1,4171	0,0029	0,0029	1,4171	0,0029	0,0029	0,0029
	THYAO	0,0029	0,0029	0,0029	1,4171	1,4171	0,0029	1,4171	1,4171	1,4171
	Toplam	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200
2020(1)	PGSUS	1,4171	1,4171	1,4171	0,0029	0,0029	1,4171	0,0029	0,0029	0,0029
	THYAO	0,0029	0,0029	0,0029	1,4171	1,4171	0,0029	1,4171	1,4171	1,4171
	Toplam	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200
2020(2)	PGSUS	1,4171	1,4171	1,4171	0,0029	0,0029	1,4171	0,0029	0,0029	0,0029
	THYAO	0,0029	0,0029	0,0029	1,4171	1,4171	0,0029	1,4171	1,4171	1,4171
	Toplam	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200
2020(3)	PGSUS	1,4171	1,4171	1,4171	0,0029	1,4171	1,4171	0,0029	0,0029	0,0029
	THYAO	0,0029	0,0029	0,0029	1,4171	0,0029	0,0029	1,4171	1,4171	1,4171
	Toplam	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200
2020(T)	PGSUS	1,4171	1,4171	1,4171	0,0029	1,4171	0,0029	0,0029	0,0029	0,0029
	THYAO	0,0029	0,0029	0,0029	1,4171	0,0029	1,4171	1,4171	1,4171	1,4171
	Toplam	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200	1,4200

Karar matrisinde yer alan farklı değerlere sahip kriterler için Eşitlik 4 yardımıyla normalizasyon işlemi uygulanarak [0,1] aralığında değerler alacak şekilde standart hale getirilmiştir.

Tablo 6: Normalize Karar Matrisi

Yıl-İşletme/Kriter		L1	L2	L3	F1	F2	M1	K1	K2	K3
2019(1)	PGSUS	0,9980	0,9980	0,9980	0,0020	0,0020	0,9980	0,0020	0,0020	0,0020
	THYAO	0,0020	0,0020	0,0020	0,9980	0,9980	0,0020	0,9980	0,9980	0,9980
2019(2)	PGSUS	0,9980	0,9980	0,9980	0,0020	0,0020	0,9980	0,9980	0,9980	0,9980
	THYAO	0,0020	0,0020	0,0020	0,9980	0,9980	0,0020	0,0020	0,0020	0,0020
2019(3)	PGSUS	0,9980	0,9980	0,9980	0,9980	0,0020	0,9980	0,9980	0,9980	0,9980
	THYAO	0,0020	0,0020	0,0020	0,0020	0,9980	0,0020	0,0020	0,0020	0,0020
2019(T)	PGSUS	0,9980	0,9980	0,9980	0,0020	0,0020	0,9980	0,0020	0,0020	0,0020
	THYAO	0,0020	0,0020	0,0020	0,9980	0,9980	0,0020	0,9980	0,9980	0,9980
2020(1)	PGSUS	0,9980	0,9980	0,9980	0,0020	0,0020	0,9980	0,0020	0,0020	0,0020
	THYAO	0,0020	0,0020	0,0020	0,9980	0,9980	0,0020	0,9980	0,9980	0,9980
2020(2)	PGSUS	0,9980	0,9980	0,9980	0,0020	0,0020	0,9980	0,0020	0,0020	0,0020
	THYAO	0,0020	0,0020	0,0020	0,9980	0,9980	0,0020	0,9980	0,9980	0,9980
2020(3)	PGSUS	0,9980	0,9980	0,9980	0,0020	0,9980	0,9980	0,0020	0,0020	0,0020
	THYAO	0,0020	0,0020	0,0020	0,9980	0,0020	0,0020	0,9980	0,9980	0,9980
2020(T)	PGSUS	0,9980	0,9980	0,9980	0,0020	0,9980	0,0020	0,0020	0,0020	0,0020
	THYAO	0,0020	0,0020	0,0020	0,9980	0,0020	0,9980	0,9980	0,9980	0,9980

Bu aşamadan sonra, performans analizi için finansal oranların ağırlık değerleri Entropi yöntemiyle her bir değerlendirme dönemi için ayrı ayrı belirlenmiştir.

Tablo 7: Kriterlere İlişkin Entropi Değerleri

Yıl-İşletme/Kriter		L1	L2	L3	F1	F2	M1	K1	K2	K3
2019(1)	PGSUS	-0,0020	-0,0020	-0,0020	-0,0126	-0,0126	-0,0020	-0,0126	-0,0126	-0,0126
	THYAO	-0,0126	-0,0126	-0,0126	-0,0020	-0,0020	-0,0126	-0,0020	-0,0020	-0,0020
2019(2)	PGSUS	-0,0020	-0,0020	-0,0020	-0,0126	-0,0126	-0,0020	-0,0020	-0,0020	-0,0020
	THYAO	-0,0126	-0,0126	-0,0126	-0,0020	-0,0020	-0,0126	-0,0126	-0,0126	-0,0126
2019(3)	PGSUS	-0,0020	-0,0020	-0,0020	-0,0020	-0,0126	-0,0020	-0,0020	-0,0020	-0,0020
	THYAO	-0,0126	-0,0126	-0,0126	-0,0126	-0,0020	-0,0126	-0,0126	-0,0126	-0,0126
2019(T)	PGSUS	-0,0020	-0,0020	-0,0020	-0,0126	-0,0126	-0,0020	-0,0126	-0,0126	-0,0126
	THYAO	-0,0126	-0,0126	-0,0126	-0,0020	-0,0020	-0,0126	-0,0020	-0,0020	-0,0020
2020(1)	PGSUS	-0,0020	-0,0020	-0,0020	-0,0126	-0,0126	-0,0020	-0,0126	-0,0126	-0,0126
	THYAO	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2020(2)	PGSUS	-0,0020	-0,0020	-0,0020	-0,0126	-0,0126	-0,0020	-0,0126	-0,0126	-0,0126
	THYAO	-0,0126	-0,0126	-0,0126	-0,0020	-0,0020	-0,0126	-0,0020	-0,0020	-0,0020
2020(3)	PGSUS	-0,0020	-0,0020	-0,0020	-0,0126	-0,0020	-0,0020	-0,0126	-0,0126	-0,0126
	THYAO	-0,0126	-0,0126	-0,0126	-0,0020	-0,0126	-0,0126	-0,0020	-0,0020	-0,0020
2020(T)	PGSUS	-0,0020	-0,0020	-0,0020	-0,0126	-0,0020	-0,0126	-0,0126	-0,0126	-0,0126
	THYAO	-	-	-	-	-	-	-	-	-
k:1/ln(m)		1,4427								

Entropi yönteminin 4-6. aşamalarında Eşitlik 5-8 kullanılarak e_j , d_j ve w_j değerleri hesaplanmış olup, elde edilen sonuçlar Tablo 8'de gösterilmiştir. **Tablo 8:** Entropi Değerleri, Farklılaşma Dereceleri ve Kriter Ağırlıklarının Hesaplanması

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Yıl/Kriter		L1	L2	L3	F1	F2	M1	K1	K2	K3
2019(1)	ej	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211
	dj	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789
	wj	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111
2019(2)	ej	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211
	dj	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789
	wj	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111
2019(3)	ej	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211
	dj	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789
	wj	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111
2019(T)	ej	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211
	dj	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789
	wj	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111
2020(1)	ej	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211
	dj	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789
	wj	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111
2020(2)	ej	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211
	dj	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789
	wj	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111
2020(3)	ej	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211
	dj	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789
	wj	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111
2020(T)	ej	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211	0,0211
	dj	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789	0,9789
	wj	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111

Gerçekleştirilen Entropi uygulaması sonucunda, kriter ağırlıklarının eşit olarak hesaplandığı görülmektedir. Bu şekilde bir sonuca ulaşılmasının nedeninin işletme sayısının sadece iki olmasından dolayı Z-skor karar matrisinde birbirine yakın hesaplamaların ortaya çıkmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca, kriter ağırlıklarının hesaplanması için karar matrisi tablosunda yer alan her bir oranın toplamını tüm oranların toplamına bölmek, 1/kriter sayısı gibi farklı hesaplamalarda gerçekleştirilerek denemeler yapılmış ve Entropi yöntemi ile aynı sonuca ulaşılmıştır.

4.2.2. EDAS Yönteminin Uygulanması

Çalışmanın bu bölümünde, Eşitlik 9-18 kullanılarak elde edilen EDAS yöntemiyle elde edilen finansal performans analizi sonuçları yer almaktadır. Entropi yöntemi kullanılarak hesaplanan ağırlık değerlerinin ve ortalama (AV) değerlerin de yer aldığı EDAS yöntemi uygulama aşamalarında kullanılacak karar matrisi Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9: Karar Matrisi (EDAS)

Yıl-İşletme/Kriter		L1	L2	L3	F1	F2	M1	K1	K2	K3
		Mak	Mak	Mak	Mak	Mak	Min	Mak	Mak	Mak
2019(1)	wj	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111
	PGSUS	0,9734	0,9590	0,5384	0,1044	2,7242	0,7948	-0,0618	-0,0127	-0,1215
	THYA	0,8004	0,7647	0,3501	0,1151	3,8971	0,7430	-0,0378	-0,0097	-0,0844
	O	0,8869	0,8619	0,4443	0,1097	3,3107	0,7689	-0,0498	-0,0112	-0,1029
2019(2)	wj	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111
	PGSUS	1,1659	1,1508	0,5961	0,2343	5,3511	0,7894	0,0276	0,0058	0,0248
	THYA	0,7679	0,7277	0,2983	0,2525	8,5916	0,7494	-0,0337	-0,0084	-0,0334
	O	0,9669	0,9393	0,4472	0,2434	6,9714	0,7694	-0,0030	-0,0013	-0,0043
2019(3)	wj	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111
	PGSUS	1,3682	1,0530	0,8250	0,4308	11,5304	0,7591	0,2755	0,0664	0,1541
	THYA	0,7421	0,6948	0,3201	0,4144	15,2917	0,7230	0,0689	0,0191	0,0461
	O	1,0552	0,8739	0,5725	0,4226	13,4110	0,7411	0,1722	0,0427	0,1001
2019(T)	wj	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111
	PGSUS	1,2778	1,2620	0,8787	0,0839	3,9508	0,7824	-0,0402	-0,0102	-0,1215
	THYA	0,8002	0,7515	0,4152	0,5115	23,4378	0,7222	0,1112	0,0309	0,0604
	O	1,0390	1,0067	0,6470	0,2977	13,6943	0,7523	0,0355	0,0103	-0,0305
2020(1)	wj	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111
	PGSUS	1,1074	1,0938	0,5523	0,0827	10,6964	0,8170	-0,0812	-0,0177	-0,2138
	THYA	0,6121	0,5864	0,2837	0,0942	11,7923	0,7459	-0,0489	-0,0124	-0,1320
	O	0,8598	0,8401	0,4180	0,0884	11,2443	0,7815	-0,0651	-0,0151	-0,1729
2020(2)	wj	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111
	PGSUS	0,9537	0,9419	0,5982	0,0785	10,8842	0,7977	-0,2808	-0,0514	-0,6546
	THYA	0,6446	0,5937	0,2741	0,1270	11,3794	0,7589	-0,1043	-0,0251	-0,1979
	O	0,7992	0,7678	0,4362	0,1028	11,1318	0,7783	-0,1926	-0,0383	-0,4263
2020(3)	wj	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111
	PGSUS	0,9652	0,9519	0,6057	0,1214	19,5556	0,8147	-0,2089	-0,0423	-0,3481
	THYA	0,6111	0,5599	0,2085	0,1703	9,8950	0,7697	-0,1183	-0,0272	-0,1600
	O	0,7881	0,7559	0,4071	0,1458	14,7253	0,7922	-0,1636	-0,0347	-0,2540
2020(T)	wj	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111
	PGSUS	0,8237	0,8096	0,5542	0,1652	24,3237	0,7430	-0,3648	-0,0676	-0,4091
	THYA	0,6471	0,5999	0,2833	0,2479	9,9418	0,7892	-0,1414	-0,0298	-0,1203
	O	0,7354	0,7048	0,4188	0,2065	17,1327	0,7661	-0,2531	-0,0487	-0,2647

Karar matrisinin oluşturulmasının ardından ortalamadan pozitif uzaklık (PDA_i) ve ortalamadan negatif uzaklık (NDA_i) değerleri hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular, sırasıyla Tablo 10 ve 11’de gösterilmektedir.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Tablo 10: Ortalamadan Pozitif Uzaklık (PDA_i) Değerleri

Yıl-İşletme/Kriter		L1	L2	L3	F1	F2	M1	K1	K2	K3
2019(1)	PGSUS	0,0975	0,1127	0,2119	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,1329	0,1802
	THYA O	0,0000	0,0000	0,0000	0,0484	0,1771	0,0337	0,2414	0,0000	0,0000
2019(2)	PGSUS	0,2058	0,2252	0,3330	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
	THYA O	0,0000	0,0000	0,0000	0,0373	0,2324	0,0260	0,0000	0,0000	0,0000
2019(3)	PGSUS	0,2967	0,2049	0,4409	0,0194	0,0000	0,0000	0,5997	0,5532	0,5396
	THYA O	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,1402	0,0243	0,0000	0,0000	0,0000
2019(T)	PGSUS	0,2299	0,2535	0,3582	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	2,9769
	THYA O	0,0000	0,0000	0,0000	0,7183	0,7115	0,0400	2,1306	1,9843	0,0000
2020(1)	PGSUS	0,2880	0,3020	0,3212	0,0000	0,0000	0,0000	0,2479	0,1739	0,2366
	THYA O	0,0000	0,0000	0,0000	0,0654	0,0487	0,0455	0,0000	0,0000	0,0000
2020(2)	PGSUS	0,1934	0,2268	0,3715	0,0000	0,0000	0,0000	0,4584	0,3428	0,5357
	THYA O	0,0000	0,0000	0,0000	0,2362	0,0222	0,0249	0,0000	0,0000	0,0000
2020(3)	PGSUS	0,2246	0,2592	0,4879	0,0000	0,3280	0,0000	0,2770	0,2161	0,3703
	THYA O	0,0000	0,0000	0,0000	0,1676	0,0000	0,0284	0,0000	0,0000	0,0000
2020(T)	PGSUS	0,1201	0,1488	0,3234	0,0000	0,4197	0,0302	0,4413	0,3878	0,5455
	THYA O	0,0000	0,0000	0,0000	0,2000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000

Tablo 11: Ortalamadan Negatif Uzaklık (NDA_i) Değerleri

Yıl-İşletme/Kriter		L1	L2	L3	F1	F2	M1	K1	K2	K3
2019(1)	PGSUS	0,0000	0,0000	0,0000	0,0484	0,1771	0,0337	0,0000	0,0000	0,0000
	THYA O	0,0975	0,1127	0,2119	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
2019(2)	PGSUS	0,0000	0,0000	0,0000	0,0373	0,2324	0,0260	0,0000	0,0000	0,0000
	THYA O	0,2058	0,2252	0,3330	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
2019(3)	PGSUS	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,1402	0,0243	0,0000	0,0000	0,0000
	THYA O	0,2967	0,2049	0,4409	0,0194	0,0000	0,0000	0,5997	0,5532	0,5396
2019(T)	PGSUS	0,0000	0,0000	0,0000	0,7183	0,7115	0,0400	2,1306	1,9843	0,0000
	THYA O	0,2299	0,2535	0,3582	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	2,9769
2020(1)	PGSUS	0,0000	0,0000	0,0000	0,0654	0,0487	0,0455	0,0000	0,0000	0,0000
	THYA O	0,2880	0,3020	0,3212	0,0000	0,0000	0,0000	0,2479	0,1739	0,2366
2020(2)	PGSUS	0,0000	0,0000	0,0000	0,2362	0,0222	0,0249	0,0000	0,0000	0,0000
	THYA O	0,1934	0,2268	0,3715	0,0000	0,0000	0,0000	0,4584	0,3428	0,5357
2020(3)	PGSUS	0,0000	0,0000	0,0000	0,1676	0,0000	0,0284	0,0000	0,0000	0,0000
	THYA O	0,2246	0,2592	0,4879	0,0000	0,3280	0,0000	0,2770	0,2161	0,3703
2020(T)	PGSUS	0,0000	0,0000	0,0000	0,2500	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
	THYA O	0,1072	0,1295	0,2444	0,0000	0,2956	0,0311	0,3062	0,2794	0,3530

PDA_i ve NDA_i matrislerinin oluşturulmasının ardından Eşitlik 14-15 kullanılarak ağırlıklı toplam pozitif (SP_i) ve ağırlıklı toplam negatif (SN_i) uzaklık değerleri hesaplanmıştır. Daha sonra bu değerler eşitlik (16) ve (17) yardımıyla normalize edilmiştir. EDAS yönteminin son aşamasında ise, normalize edilmiş değerler kullanılarak Eşitlik 18 yardımıyla değerlendirme skorları (AS_i) hesaplanmıştır. Hesaplamalara ilişkin analiz çıktıları Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12: SP_i , SN_i , NSP_i , NSN_i ve AS_i Skorları ve Sıralama

Yıl-İşletme/Kriter		SP_i	SN_i	NSP_i	NSN_i	AS_i	Sıralama
2019(1)	PGSUS	0,0817	0,0288	1,0000	0,3857	0,6929	1
	THYA O	0,0556	0,0469	0,6811	0,0000	0,3406	2
2019(2)	PGSUS	0,0849	0,0329	1,0000	0,6129	0,8065	1
	THYA O	0,0329	0,0849	0,3871	0,0000	0,1935	2
2019(3)	PGSUS	0,2949	0,0183	1,0000	0,9380	0,9690	1
	THYA O	0,0183	0,2949	0,0620	0,0000	0,0310	2
2019(T)	PGSUS	0,4243	0,6205	0,6838	0,0000	0,3419	2
	THYA O	0,6205	0,4243	1,0000	0,3162	0,6581	1
2020(1)	PGSUS	0,1744	0,0177	1,0000	0,8983	0,9492	1
	THYA O	0,0177	0,1744	0,1017	0,0000	0,0508	2
2020(2)	PGSUS	0,2365	0,0315	1,0000	0,8669	0,9334	1
	THYA O	0,0315	0,2365	0,1331	0,0000	0,0666	2
2020(3)	PGSUS	0,2404	0,0218	1,0000	0,9094	0,9547	1
	THYA O	0,0218	0,2404	0,0906	0,0000	0,0453	2
2020(T)	PGSUS	0,2685	0,0278	1,0000	0,8569	0,9284	1
	THYA O	0,0222	0,1940	0,0828	0,0000	0,0414	2

Tablo 12’de yer alan AS_i değerlendirme skorlarına göre; 2019(T) haricindeki tüm dönemlerde PGSUS işletmesinin finansal performansı THYAO’dan daha iyidir. 2019-2020 dönemlik karşılaştırma gerçekleştirildiğinde, 2019(T) ile 2020(T) dönemleri haricinde tüm benzer dönemlerde aynı sonuca ulaşılmıştır. Bu sonuç, Covid-19 öncesi ve sonrası dönemlik karşılaştırmalarda analize dâhil edilen iki havayolu işletmesinin finansal performans sıralamasında değişkenlik olmadığını göstermektedir.

4.2.3. TOPSIS Yönteminin Uygulanması

Altı aşamadan oluşan TOPSIS yönteminde Eşitlik 19-25 kullanılarak elde edilen sonuçlar Tablo 13-20’de yer almaktadır.

Tablo 13: Karar Matrisi (TOPSIS)

Yıl-İşletme/Kriter		L1	L2	L3	F1	F2	M1	K1	K2	K3
2019(1)	PGSUS	0,9734	0,9590	0,5384	0,1044	2,7242	0,7948	-0,0618	-0,0127	-0,1215
	THYAO	0,8004	0,7647	0,3501	0,1151	3,8971	0,7430	-0,0378	-0,0097	-0,0844
	Kare Topl.	1,5881	1,5045	0,4125	0,0241	22,6089	1,1837	0,0052	0,0003	0,0219
2019(2)	PGSUS	1,1659	1,1508	0,5961	0,2343	5,3511	0,7894	0,0276	0,0058	0,0248
	THYAO	0,7679	0,7277	0,2983	0,2525	8,5916	0,7494	-0,0337	-0,0084	-0,0334
	Kare Topl.	1,9490	1,8540	0,4443	0,1186	102,4504	1,1847	0,0019	0,0001	0,0017
2019(3)	PGSUS	1,3682	1,0530	0,8250	0,4308	11,5304	0,7591	0,2755	0,0664	0,1541
	THYAO	0,7421	0,6948	0,3201	0,4144	15,2917	0,7230	0,0689	0,0191	0,0461
	Kare Topl.	2,4227	1,5915	0,7830	0,3573	366,7858	1,0990	0,0806	0,0048	0,0259
2019(T)	PGSUS	1,2778	1,2620	0,8787	0,0839	3,9508	0,7824	-0,0402	-0,0102	-0,1215
	THYAO	0,8002	0,7515	0,4152	0,5115	23,4378	0,7222	0,1112	0,0309	0,0604
	Kare Topl.	2,2730	2,1573	0,9445	0,2686	564,9368	1,1337	0,0140	0,0011	0,0184
2020(1)	PGSUS	1,1074	1,0938	0,5523	0,0827	10,6964	0,8170	-0,0812	-0,0177	-0,2138
	THYAO	0,6121	0,5864	0,2837	0,0942	11,7923	0,7459	-0,0489	-0,0124	-0,1320
	Kare Topl.	1,6011	1,5403	0,3855	0,0157	253,4708	1,2239	0,0090	0,0005	0,0631
2020(2)	PGSUS	0,9537	0,9419	0,5982	0,0785	10,8842	0,7977	-0,2808	-0,0514	-0,6546
	THYAO	0,6446	0,5937	0,2741	0,1270	11,3794	0,7589	-0,1043	-0,0251	-0,1979
	Kare Topl.	1,3251	1,2396	0,4330	0,0223	247,9548	1,2123	0,0897	0,0033	0,4677
2020(3)	PGSUS	0,9652	0,9519	0,6057	0,1214	19,5556	0,8147	-0,2089	-0,0423	-0,3481
	THYAO	0,6111	0,5599	0,2085	0,1703	9,8950	0,7697	-0,1183	-0,0272	-0,1600
	Kare Topl.	1,3050	1,2196	0,4103	0,0437	480,3340	1,2562	0,0576	0,0025	0,1468
2020(T)	PGSUS	0,8237	0,8096	0,5542	0,1652	24,3237	0,7430	-0,3648	-0,0676	-0,4091
	THYAO	0,6471	0,5999	0,2833	0,2479	9,9418	0,7892	-0,1414	-0,0298	-0,1203
	Kare Topl.	1,0972	1,0154	0,3874	0,0887	690,4798	1,1748	0,1531	0,0055	0,1818

Karar matrisinin oluşturulmasının ardından Eşitlik 19 yardımıyla karar matrisinin sütunlarındaki her bir değer ilgili sütundaki bütün değerlerin karelerinin toplamının kareköküne bölünüp tek bir paydaya indirgenmesiyle oluşturulan normalize karar matrisi Tablo 14’te gösterilmiştir.

Tablo 14: Normalize Karar Matrisi (TOPSIS)

Yıl-İşletme/Kriter		L1	L2	L3	F1	F2	M1	K1	K2	K3
2019(1)	PGSUS	0,7724	0,7819	0,8383	0,6721	0,5729	0,7305	-0,8533	-0,7941	-0,8213
	THYAO	0,6351	0,6235	0,5452	0,7405	0,8196	0,6829	-0,5214	-0,6078	-0,5705
2019(2)	PGSUS	0,8351	0,8452	0,8943	0,6803	0,5287	0,7253	0,6343	0,5676	0,5963
	THYAO	0,5500	0,5344	0,4475	0,7330	0,8488	0,6885	-0,7731	-0,8233	-0,8028
2019(3)	PGSUS	0,8790	0,8347	0,9323	0,7207	0,6021	0,7241	0,9701	0,9610	0,9581
	THYAO	0,4768	0,5508	0,3618	0,6933	0,7985	0,6897	0,2428	0,2764	0,2865
2019(T)	PGSUS	0,8475	0,8592	0,9042	0,1618	0,1662	0,7348	-0,3397	-0,3132	-0,8955
	THYAO	0,5307	0,5117	0,4272	0,9868	0,9861	0,6783	0,9405	0,9497	0,4451
2020(1)	PGSUS	0,8752	0,8813	0,8895	0,6595	0,6719	0,7385	-0,8565	-0,8178	-0,8509
	THYAO	0,4838	0,4725	0,4570	0,7517	0,7407	0,6742	-0,5162	-0,5755	-0,5253
2020(2)	PGSUS	0,8285	0,8460	0,9091	0,5256	0,6912	0,7245	-0,9374	-0,8982	-0,9572
	THYAO	0,5600	0,5332	0,4166	0,8507	0,7227	0,6893	-0,3482	-0,4396	-0,2894
2020(3)	PGSUS	0,8449	0,8619	0,9456	0,5805	0,8923	0,7269	-0,8702	-0,8405	-0,9087
	THYAO	0,5349	0,5070	0,3255	0,8143	0,4515	0,6867	-0,4927	-0,5418	-0,4175
2020(T)	PGSUS	0,7864	0,8035	0,8904	0,5547	0,9257	0,6855	-0,9324	-0,9149	-0,9594
	THYAO	0,6178	0,5954	0,4552	0,8320	0,3783	0,7281	-0,3615	-0,4036	-0,2821

Normalize karar matrisinde yer alan değerlerin Entropi yöntemiyle hesaplanan ağırlık katsayılarıyla çarpılması suretiyle Tablo 15’te yer alan ağırlıklandırılmış normalize karar matrisi elde edilmiştir.

Tablo 15: Ağırlıklandırılmış Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Yıl-İşletme/Kriter		L1	L2	L3	F1	F2	M1	K1	K2	K3
	wj	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111	0,1111
2019(1)	PGSUS	0,0858	0,0869	0,0931	0,0747	0,0637	0,0812	-0,0948	-0,0882	-0,0913
	THYA O	0,0706	0,0693	0,0606	0,0823	0,0911	0,0759	-0,0579	-0,0675	-0,0634
2019(2)	PGSUS	0,0928	0,0939	0,0994	0,0756	0,0587	0,0806	0,0705	0,0631	0,0663
	THYA O	0,0611	0,0594	0,0497	0,0814	0,0943	0,0765	-0,0859	-0,0915	-0,0892
2019(3)	PGSUS	0,0977	0,0927	0,1036	0,0801	0,0669	0,0805	0,1078	0,1068	0,1065
	THYA O	0,0530	0,0612	0,0402	0,0770	0,0887	0,0766	0,0270	0,0307	0,0318
2019(T)	PGSUS	0,0942	0,0955	0,1005	0,0180	0,0185	0,0816	-0,0377	-0,0348	-0,0995
	THYA O	0,0590	0,0569	0,0475	0,1096	0,1096	0,0754	0,1045	0,1055	0,0495
2020(1)	PGSUS	0,0972	0,0979	0,0988	0,0733	0,0747	0,0821	-0,0952	-0,0909	-0,0945
	THYA O	0,0538	0,0525	0,0508	0,0835	0,0823	0,0749	-0,0574	-0,0639	-0,0584
2020(2)	PGSUS	0,0921	0,0940	0,1010	0,0584	0,0768	0,0805	-0,1042	-0,0998	-0,1064
	THYA O	0,0622	0,0592	0,0463	0,0945	0,0803	0,0766	-0,0387	-0,0488	-0,0322
2020(3)	PGSUS	0,0939	0,0958	0,1051	0,0645	0,0991	0,0808	-0,0967	-0,0934	-0,1010
	THYA O	0,0594	0,0563	0,0362	0,0905	0,0502	0,0763	-0,0547	-0,0602	-0,0464
2020(T)	PGSUS	0,0874	0,0893	0,0989	0,0616	0,1029	0,0762	-0,1036	-0,1017	-0,1066
	THYA O	0,0686	0,0662	0,0506	0,0924	0,0420	0,0809	-0,0402	-0,0448	-0,0313

Ağırlıklandırılmış normalize matrisin oluşturulmasının ardından her bir kriterin ilgili olduğu sütundan pozitif ideal çözüm için pozitif ideal ve negatif ideal çözüm için de negatif ideal değerler tespit edilerek pozitif ve negatif ideal çözüm setleri belirlenir. Eşitlik 21-22 kullanılarak hesaplanan pozitif ve negatif ideal çözüm değerlerin Tablo 16'da gösterilmektedir.

Tablo 16: Pozitif (A+) ve Negatif İdeal (A-) Çözümler

Yıl-İşletme/Kriter		L1	L2	L3	F1	F2	M1	K1	K2	K3
2019(1)	A+	0,0858	0,0869	0,0931	0,0823	0,0911	0,0812	-0,0579	-0,0675	-0,0634
	A-	0,0706	0,0693	0,0606	0,0747	0,0637	0,0759	-0,0948	-0,0882	-0,0913
2019(2)	A+	0,0928	0,0939	0,0994	0,0814	0,0943	0,0806	0,0705	0,0631	0,0663
	A-	0,0611	0,0594	0,0497	0,0756	0,0587	0,0765	-0,0859	-0,0915	-0,0892
2019(3)	A+	0,0977	0,0927	0,1036	0,0801	0,0887	0,0805	0,1078	0,1068	0,1065
	A-	0,0530	0,0612	0,0402	0,0770	0,0669	0,0766	0,0270	0,0307	0,0318
2019(T)	A+	0,0942	0,0955	0,1005	0,1096	0,1096	0,0816	0,1045	0,1055	0,0495
	A-	0,0590	0,0569	0,0475	0,0180	0,0185	0,0754	-0,0377	-0,0348	-0,0995
2020(1)	A+	0,0972	0,0979	0,0988	0,0835	0,0823	0,0821	-0,0574	-0,0639	-0,0584
	A-	0,0538	0,0525	0,0508	0,0733	0,0747	0,0749	-0,0952	-0,0909	-0,0945
2020(2)	A+	0,0921	0,0940	0,1010	0,0945	0,0803	0,0805	-0,0387	-0,0488	-0,0322
	A-	0,0622	0,0592	0,0463	0,0584	0,0768	0,0766	-0,1042	-0,0998	-0,1064
2020(3)	A+	0,0939	0,0958	0,1051	0,0905	0,0991	0,0808	-0,0547	-0,0602	-0,0464
	A-	0,0594	0,0563	0,0362	0,0645	0,0502	0,0763	-0,0967	-0,0934	-0,1010
2020(T)	A+	0,0874	0,0893	0,0989	0,0924	0,1029	0,0809	-0,0402	-0,0448	-0,0313
	A-	0,0686	0,0662	0,0506	0,0616	0,0420	0,0762	-0,1036	-0,1017	-0,1066

Her bir karar noktasının pozitif ve negatif uzaklık değerlerinin hesaplanmasında Eşitlik 23-24 yardımıyla elde edilen sonuçlar sırasıyla Tablo 17 ve Tablo 18'de yer almaktadır.

Tablo 17: Pozitif Uzaklık Değerleri

Yıl-İşletme/Kriter		L1	L2	L3	F1	F2	M1	K1	K2	K3
2019(1)	PGSUS	0,0000	0,0000	0,0000	-0,0076	-0,0274	0,0000	-0,0369	-0,0207	-0,0279
	THYAO	-0,0153	-0,0176	-0,0326	0,0000	0,0000	-0,0053	0,0000	0,0000	0,0000
	2019(1)_S+	0,0153	0,0176	0,0326	0,0076	0,0274	0,0053	0,0369	0,0207	0,0279
2019(2)	PGSUS	0,0000	0,0000	0,0000	-0,0059	-0,0356	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
	THYAO	-0,0317	-0,0345	-0,0496	0,0000	0,0000	-0,0041	-0,1564	-0,1545	-0,1555
	2019(2)_S+	0,0317	0,0345	0,0496	0,0059	0,0356	0,0041	0,1564	0,1545	0,1555
2019(3)	PGSUS	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	-0,0218	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
	THYAO	-0,0447	-0,0315	-0,0634	-0,0030	0,0000	-0,0038	-0,0808	-0,0761	-0,0746
	2019(3)_S+	0,0447	0,0315	0,0634	0,0030	0,0218	0,0038	0,0808	0,0761	0,0746
2019(T)	PGSUS	0,0000	0,0000	0,0000	-0,0917	-0,0911	0,0000	-0,1422	-0,1403	-0,1490
	THYAO	-0,0352	-0,0386	-0,0530	0,0000	0,0000	-0,0063	0,0000	0,0000	0,0000
	2019(T)_S+	0,0352	0,0386	0,0530	0,0917	0,0911	0,0063	0,1422	0,1403	0,1490
2020(1)	PGSUS	0,0000	0,0000	0,0000	-0,0102	-0,0076	0,0000	-0,0378	-0,0269	-0,0362
	THYAO	-0,0435	-0,0454	-0,0481	0,0000	0,0000	-0,0071	0,0000	0,0000	0,0000
	2020(1)_S+	0,0435	0,0454	0,0481	0,0102	0,0076	0,0071	0,0378	0,0269	0,0362
2020(2)	PGSUS	0,0000	0,0000	0,0000	-0,0361	-0,0035	0,0000	-0,0655	-0,0510	-0,0742
	THYAO	-0,0298	-0,0348	-0,0547	0,0000	0,0000	-0,0039	0,0000	0,0000	0,0000
	2020(2)_S+	0,0298	0,0348	0,0547	0,0361	0,0035	0,0039	0,0655	0,0510	0,0742
2020(3)	PGSUS	0,0000	0,0000	0,0000	-0,0260	0,0000	0,0000	-0,0419	-0,0332	-0,0546
	THYAO	-0,0344	-0,0394	-0,0689	0,0000	-0,0490	-0,0045	0,0000	0,0000	0,0000
	2020(3)_S+	0,0344	0,0394	0,0689	0,0260	0,0490	0,0045	0,0419	0,0332	0,0546
2020(T)	PGSUS	0,0000	0,0000	0,0000	-0,0308	0,0000	-0,0047	-0,0634	-0,0568	-0,0752
	THYAO	-0,0187	-0,0231	-0,0484	0,0000	-0,0608	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
	2020(T)_S+	0,0187	0,0231	0,0484	0,0308	0,0608	0,0047	0,0634	0,0568	0,0752

Tablo 18: Negatif Uzaklık Değerleri

Yıl-İşletme/Kriter		L1	L2	L3	F1	F2	M1	K1	K2	K3
2019(1)	PGSUS	0,0153	0,0176	0,0326	0,0000	0,0000	0,0053	0,0000	0,0000	0,0000
	THYAO	0,0000	0,0000	0,0000	0,0076	0,0274	0,0000	0,0369	0,0207	0,0279
	2019(1)_S-	0,0153	0,0176	0,0326	0,0076	0,0274	0,0053	0,0369	0,0207	0,0279
2019(2)	PGSUS	0,0317	0,0345	0,0496	0,0000	0,0000	0,0041	0,1564	0,1545	0,1555
	THYAO	0,0000	0,0000	0,0000	0,0059	0,0356	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
	2019(2)_S-	0,0317	0,0345	0,0496	0,0059	0,0356	0,0041	0,1564	0,1545	0,1555
2019(3)	PGSUS	0,0447	0,0315	0,0634	0,0030	0,0000	0,0038	0,0808	0,0761	0,0746
	THYAO	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0218	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
	2019(3)_S-	0,0447	0,0315	0,0634	0,0030	0,0218	0,0038	0,0808	0,0761	0,0746
2019(T)	PGSUS	0,0352	0,0386	0,0530	0,0000	0,0000	0,0063	0,0000	0,0000	0,0000
	THYAO	0,0000	0,0000	0,0000	0,0917	0,0911	0,0000	0,1422	0,1403	0,1490
	2019(T)_S-	0,0352	0,0386	0,0530	0,0917	0,0911	0,0063	0,1422	0,1403	0,1490
2020(1)	PGSUS	0,0435	0,0454	0,0481	0,0000	0,0000	0,0071	0,0000	0,0000	0,0000
	THYAO	0,0000	0,0000	0,0000	0,0102	0,0076	0,0000	0,0378	0,0269	0,0362
	2020(1)_S-	0,0435	0,0454	0,0481	0,0102	0,0076	0,0071	0,0378	0,0269	0,0362
2020(2)	PGSUS	0,0298	0,0348	0,0547	0,0000	0,0000	0,0039	0,0000	0,0000	0,0000
	THYAO	0,0000	0,0000	0,0000	0,0361	0,0035	0,0000	0,0655	0,0510	0,0742
	2020(2)_S-	0,0298	0,0348	0,0547	0,0361	0,0035	0,0039	0,0655	0,0510	0,0742
2020(3)	PGSUS	0,0344	0,0394	0,0689	0,0000	0,0490	0,0045	0,0000	0,0000	0,0000
	THYAO	0,0000	0,0000	0,0000	0,0260	0,0000	0,0000	0,0419	0,0332	0,0546
	2020(3)_S-	0,0344	0,0394	0,0689	0,0260	0,0490	0,0045	0,0419	0,0332	0,0546
2020(T)	PGSUS	0,0187	0,0231	0,0484	0,0000	0,0608	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
	THYAO	0,0000	0,0000	0,0000	0,0308	0,0000	0,0047	0,0634	0,0568	0,0752
	2020(T)_S-	0,0187	0,0231	0,0484	0,0308	0,0608	0,0047	0,0634	0,0568	0,0752

Her bir işletmenin pozitif ve negatif uzaklık değerlerinin kareleri toplamının karekökü alınarak S⁺ ve S⁻ değerleri hesaplanmıştır. Elde edilen pozitif ideal çözüme uzaklık değerleri ve negatif ideal çözüme uzaklık değerleri sırasıyla Tablo 19'da gösterilmiştir.

Tablo 19: Pozitif İdeal ve Negatif İdeal Çözüm Uzaklık Değerleri

Pozitif İdeal Çözüm Uzaklık Değerleri (S ⁺)								
	2019(1)	2019(2)	2019(3)	2019(T)	2020(1)	2020(2)	2020(3)	2020(T)
PGSUS	0,0581	0,0361	0,0218	0,2807	0,0602	0,1171	0,0807	0,1178
THYAO	0,0404	0,2778	0,1579	0,0747	0,0795	0,0715	0,0995	0,0832
Negatif İdeal Çözüm Uzaklık Değerleri (S ⁻)								
PGSUS	0,0404	0,2778	0,1579	0,0747	0,0795	0,0715	0,0995	0,0832
THYAO	0,0581	0,0361	0,02182	0,2807	0,0602	0,1171	0,0807	0,1178

TOPSIS yönteminin son aşamasında Eşitlik 25 kullanılarak her bir karar noktasının ideal çözüme göreli yakınlığı (C) hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular ve TOPSIS yöntemi sıralama sonuçları Tablo 20’de yer aldığı gibidir.

Tablo 20: İdeal Çözüm Göreli Yakınlık Değerleri ve Sıralama

Dönem	İşletme		Sıralama	
	PGSUS	THYAO	PGSUS	THYAO
2019(1)	0,4102	0,5898	2	1
2019(2)	0,8851	0,1149	1	2
2019(3)	0,8786	0,1214	1	2
2019(T)	0,2101	0,7899	2	1
2020(1)	0,5689	0,4311	1	2
2020(2)	0,3790	0,6210	2	1
2020(3)	0,5522	0,4478	1	2
2020(4)	0,4138	0,5862	2	1

TOPSIS yöntemi uygulaması sıralama sonuçlarının yer aldığı Tablo 20 incelendiğinde, Covid-19 sonrasındaki dönemler içerisinde yer alan 2020(2) ve Covid-19 öncesi yılın aynı dönemi 2019(2)’de işletmelerin performans sıralamalarının değiştiği görülmektedir. Diğer dönemlerdeki performans sıralamaları da dönemden döneme değişkenlik göstermekle birlikte, gerçekleştirilen uygulama sonucunda sekiz analiz döneminin dördünde PGSUS, diğer dört dönemde ise THYAO ilk sırada yer almıştır. Yıllık dönemleri içeren 2019(T) ve 2020(T) sıralama sonuçlarının her ikisinde de THYAO birinci sıradadır.

4.2.4. Spearman’ın Sıra İlişkisi Testi’nin Uygulanması

Çalışmanın bu bölümünde, ilk olarak EDAS ve TOPSIS yöntemlerinden elde edilen sıralama sonuçları bir tablo oluşturularak sunulmuştur. Ardından, ulaşılan sıralama sonuçlarına Spearman’ın Sıra İlişkisi Testi uygulanarak yöntem sonuçları arasında tutarlılık olup olmadığı ölçülmüştür. EDAS ve TOPSIS sıralamaları ile Spearman Sıra İlişkisi Testi sonuçları Tablo 21’de gösterilmiştir.

Tablo 21: Sıralama ve Spearman Sıra İlişkisi Testi Sonuçları

İşletme	PGSUS		THYAO	
	EDAS	TOPSIS	EDAS	TOPSIS
2019(1)	1	2	2	1
2019(2)	1	1	2	2
2019(3)	1	1	2	2
2019(T)	2	2	1	1
2020(1)	1	1	2	2
2020(2)	1	2	2	1
2020(3)	1	1	2	2
2020(T)	1	2	2	1
r_s	0,8926			
Z	2,3623			

Tablo 21’de verilen sıralama sonuçları ve Spearman testi sonuçları incelendiğinde, analiz yöntemleri arasındaki on altı adet ikili karşılaştırmanın onunda tutarlılık olduğu görülmektedir. Bu sonuç, yöntemler arasındaki duyarlılığın oldukça iyi olduğunu göstermektedir. Elde edilen Z-skor değeri ise, 2,3623’tür. Bu sonuç, kritik değer olarak ifade edilen 1,645’in olup, yöntemler arasındaki duyarlılığın yüksek olduğu görüşünü desteklemektedir.

5. SONUÇ

Covid-19 tüm dünyada hızla yayılmaya başlamasından itibaren ülke ekonomileri ve finansal piyasalar üzerinde ciddi etkilere yol açmıştır. Bu etkiler bazı sektörlerde olumlu iken (gıda, bilişim, kağıt, plastik vb.) bazı sektörlerde faaliyetlere ara verilmesi, durdurulması gibi durumlara yol açmasından dolayı olumsuzdur. Havayolu taşımacılığı da olumsuz etkilerin yaşandığı sektörler arasında yer almaktadır. İşletmelerin önemli performans göstergelerinden biri olan finansal performanslarının hesaplanmasında ÇKKV yöntemleri sıklıkla kullanılmaktadır.

Bu çalışmada, BIST’te işlem gören iki havayolu işletmesinin Covid-19 öncesi ve Covid-19 sürecindeki dönemlik finansal performansları karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Finansal performansların değerlendirilmesinde, işletmelerin 2019 ve 2020 yıllarına ilişkin KAP’ta yayımladıkları çeyrek dönemlik finansal raporlardan hesaplanan finansal oranlar Entropi ağırlıklandırılmış EDAS ve TOPSIS yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Kullanılan finansal oranların belirlenmesinde literatür taraması yapılmıştır ve benzer çalışmalarda sıklıkla kullanılanlar tercih edilmiştir. Uygulanan yöntem sonuçlarına göre işletmelerin her dönemdeki başarı durumları sıralanmıştır. Yöntem sonuçları arasında tutarlılık olup olmadığının belirlenmesinde ise, Spearman’ın Sıra İlişkisi Testi uygulanmıştır.

Kriter ağırlıklarının belirlenmesinde kullanılan Entropi yöntemi sonuçlarına göre, ağırlık değerleri tüm alternatifler ve dönemler için eşit olarak hesaplanmıştır. Bu oran, kriter ağırlıklarının hesaplanması için karar matrisi tablosunda yer alan her bir oranın toplamının tüm oranların toplamına bölünmesi ve 1/kriter sayısı gibi farklı yöntemler yardımıyla elde edilen ağırlık değerine de eşittir.

Tablo 21’de yer alan finansal performans sıralaması sonuçlarına bakıldığında, EDAS yönteminde 2019(T) haricindeki tüm dönemlerde PGSUS’un ilk sırada yer aldığı görülmektedir. TOPSIS yönteminde ise, analiz gerçekleştirilen sekiz dönemin dördünde PGSUS, diğer dört dönemde de THYAO ilk sırada yer almıştır. Covid-19 öncesi (2019) ve Covid-19 süreci (2020) karşılaştırması yapıldığında; EDAS yöntemine göre çeyrek dönemlik sıralama sonuçlarının 2019(T) ve 2020(T) kıyaslanması haricinde değişmediği görülmektedir. TOPSIS yöntemine göre ise, 2019(1)-2020(1) ile 2019(2)-2020(2) karşılaştırmalarında sıralama sonuçları değişkenlik göstermiştir. Spearman’ Sıra İlişkisi Testi sonuçlarına göre, elde edilen Z-skoru değerinin 1,645’in üzerinde olması %95 güven düzeyinde tutarlılığın olduğunu göstermektedir. Tablo 21’den de görüldüğü üzere bu değer 2,3623 olarak hesaplanmış olup, bu sonuç kullanılan farklı yöntemlere göre elde edilen finansal performans analizi sıralama sonuçlarının tutarlı olduğu göstermektedir.

Çalışmada, sadece BIST’te işlem gören iki havayolu taşımacılığı işletmesinin çalışmaya dâhil edilmesi ve finansal performans analizlerinde sadece Entropi ağırlıklandırılmış EDAS ve TOPSIS yöntemlerinin kullanılması çalışmanın kısıtları olarak

sayılabilir. İzleyen çalışmalarda uluslararası endekslerde işlem gören diğer havayolu taşımacılığı işletmeleri de analizlere dâhil edilebilir. Farklı ağırlıklandırma yöntemleri ile elde edilen sonuçlar kıyaslanabilir. ÇKKV yöntemlerinde yer alan diğer metotlarla analizler gerçekleştirilebilir ya da hibrit modeller oluşturulabilir.

KAYNAKLAR

1. Akbulut, O. Y. (2019). CRITIC ve EDAS Yöntemleri ile İş Bankası'nın 2009-2018 Yılları Arasındaki Performansının Analizi. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 249-263.
2. Akgün, M. & Soy Temür, A. (2016). BIST Ulaştırma Endeksine Kayıtlı Şirketlerin Finansal Performanslarının TOPSIS Yöntemi ile Değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICAFR 16 Özel Sayısı*, 173-186.
3. Apan, M. & Öztel, A. (2020). Bütünleşik Entropi-EDAS Yöntemi ile Nakit Akım Odaklı Finansal Performans Analizi: BIST Orman, Kâğıt, Basım Endeksi'nde İşlem Gören Firmaların 2011-2018 Dönem Verisinden Kanıtlar. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 170-184.
4. Avcı, T. & Çınaroğlu, E. (2018). AHP Temelli TOPSIS Yaklaşımı ile Havayolu İşletmelerinin Finansal Performans Değerlemesi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19 (1), 316-335.
5. Bakır, M. & Atalık, Ö. (2018). Entropi ve Aras Yöntemleriyle Havayolu İşletmelerinde Hizmet Kalitesinin Değerlendirilmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10 (1), 617-638.
6. Chang, Y. H., Cheng, C. H. & Wang, T.C. (2003). Performance Evaluation of International Airports in the Region of East Asia. *Proceedings of the Eastern Asia Society for Transportation Studies*, 4, 213-230.
7. Dağlı, D. (2021). Havayolu İşletmelerinin Covid-19 Öncesi ve Covid-19 Sürecindeki Finansal Performanslarının TOPSIS Yöntemi ile Değerlendirilmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13 (3), 2242-2255.
8. Dinçer, F. İ., & Göral, R. (2017). VZA Temelli TOPSIS Metodu ile Konaklama Kapasitesinin Etkin Kullanımı Açısından İllerin Sıralanması. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 539-558.
9. Hwang, C. L., & Yoon, K. (1981). *Multiple Attribute Decision Making: Methods and Applications: A State of the Art Survey*. Berlin Heidelberg: Springer-Verlag.
10. İç, Y. T., ve Yurdakul, M. (2020), Analysis of the Effect of the Number of Criteria and Alternatives on the Ranking Results in Applications of the Multi Criteria Decision Making Approaches in Machining Center Selection Problems, *Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University*, 35(2), 991-1001.
11. İç, Y. T., Tekin, M., Pamukoğlu, F. Z., ve Yıldırım, S. E. (2015), Kurumsal Firmalar İçin Bir Finansal Performans Karşılaştırma Modelinin Geliştirilmesi, *Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University*, 30(1), 71-85.
12. Kamuyu Aydınlatma Platformu, (2021, Eylül). www.kap.org.tr (Erişim Tarihi: 25.09.2021).

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

13. Keshavarz Ghorabae, M. K., Zavadskas, E. K., Olfat, L., & Turskis, Z. (2015). Multi-criteria Inventory Classification Using a New Method of Evaluation Based on Distance from Average Solution (EDAS). *Informatica*(26), 435-451.
14. Kiracı, K. & Asker, V. (2019). Hava Aracı Leasing Şirketlerinin Performans Analizi: Entropi Temelli TOPSIS Uygulaması. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (24), 17-28.
15. Köse, Y. (2021). Havacılık Sektöründe Spesifik Finansal Oranlar: Türkiye'deki Havayolu Şirketleri Üzerine Analiz ve Değerlendirme. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 13 (25), 623-636
16. Macit, D. & Gedik Göçer, S. (2020). Havayolu İşletmelerinin Finansal Performanslarının Ölçülmesi: Pegasus Hava Taşımacılığı A.Ş. ve THY A.O. Örneği. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10 (3), 904-918.
17. Nižetić, S. (2020). Impact of Coronavirus (COVID-19) Pandemic on Air Transport Mobility, Energy, and Environment: A Case Study. *International Journal of Energy Research*, 44 (13), 10953-10961.
18. Ömürbek, N., & Akçakaya, E. D. (2018). FORBES 2000 Listesinde Yeralan Havacılık Sektöründeki Şirketlerin Entropi, MAUT, Copras, ve SAW Yöntemleri ile Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 257-278.
19. Ömürbek, Y. & Kınay, Ö. (2013). Havayolu Taşımacılığı Sektöründe TOPSIS Yöntemiyle Finansal Performans Değerlendirmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18 (3), 343-363.
20. Öndeş, T. & Özkan, T. (2021). Bütünleşik ELEŞTİRİ-EDAS Yaklaşımıyla Covid-19 Pandemisinin Bilişim Sektörü Üzerindeki Finansal Performans Etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 12 (2), 506-522.
21. Özata Canlı, S. N. & Özdemir, Murat (2021). Covid-19 Pandemisinin Finansal Etkilerinin Belirlenmesi: Türkiye Havayolu Sektörü Üzerine Bir Uygulama. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 56 (2), 657-681.
22. Özaydın, G., & Karakul, A. (2021). Entropi Tabanlı MAUT, SAW ve EDAS Yöntemleri ile Finansal Performans Değerlendirmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(1), 13-29.
23. Özbek, A. & Ghouchi, M. (2021). Finansal Oranları Kullanarak Havayolu Şirketlerinin Performans Değerlendirmesi. *International Journal of Engineering Research and Development*, 13 (2), 583-599
24. Özcan, A., & Ömürbek, .. N. (2020). Bir Demir Çelik İşletmesinin Performansının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Değerlendirilmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*(8), 77-98.
25. Özcan, M. (2021). COVID 19 Pandemisinin Turizm ve Ulaştırma İşletmelerinin Finansal Performansına Etkisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Pandemi Özel Sayısı*, 3542-3567.
26. Parkan, C., ve Wu, M.-L. (1999), Decision Making and Performance Measurement Models with Applications to Robot Selection, *Computers & Industrial Engineering* (36), 503-523.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

27. Podviezko, A., & Podvezko, V. (2014). Absolute and Relative Evaluation of Socio-economic Objects Based on Multiple Criteria Decision Making Methods. *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*(25), 522–529.
28. Saban, M. & Trabzon, O. (2021). Covid-19 Salgınının Havacılık Sektöründeki Şirket Performansları Üzerindeki Etkileri: Türk Havayolları Örneği. *International Review of Economics and Management*, 9 (1), 64-79.
29. Sakarya, Ş. & Aksu, M. (2020). Ulaşım Sektöründeki İşletmelerin Finansal Performanslarının Geliştirilmiş Entropi Temelli TOPSIS Yöntemi ile Değerlendirilmesi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7 (1), 21-40.
30. Trinkūnienė, E., Podvezko, V., Zavadskas, E. K., Jokšienė, I., Vinogradova, I., & Trinkūnas, V. (2017). Evaluation of Quality Assurance in Contractor Contracts by Multi-Attribute Decision-Making Methods. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 30(1), 1152-1180.
31. Ulutaş, A. (2019). Entropi Tabanlı EDAS Yöntemi ile Lojistik Firmalarının Performans Analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (23), 53-66.
32. Wang, Y. J., & Kao, C. S. (2009). A Fuzzy Multi-Criteria Group Decision-Making Model for the Financial Performance Evaluation of Airlines, *Sixth International Conference on Fuzzy Systems and Knowledge Discovery*, 3, 193-197.
33. Yıldırım, B, Meydan, C. (2021). Sezgisel Bulanık EDAS (SB-EDAS) Yöntemi ile Finansal Performans Değerlendirme: BİST Perakende Ticaret Sektöründe Bir Uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12 (29), 235-251.
34. Zhang, H., Wang, C., Li, E., & Xu, C. (2014). Assesment Model of Ecoenvironmental Vulnerability Based on Improved Entropy Weight Method. *The Scientific World Journal*, 1(1), 1-7.

**CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK BASININDA İLK KADIN
MİLLETVEKİLLERİNİN SEÇİLME SÜRECİNDE YAŞANAN GELİŞMELER (CUMHURİYET, KURUN, SON POSTA)**

DEVELOPMENTS IN THE ELECTION PROCESS OF THE FIRST FEMALE DEPUTIES
IN THE TURKISH PRESS OF THE REPUBLICAN ERA (CUMHURİYET, KURUN, SON
POSTA)

Derya Çini Şimşek

Doç. Dr. Başkent Üniversitesi, Başkent Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü Öğretim Üyesi

Özet

Dünyada kadının statüsü ile ilgili tartışmalar Eski Yunan'a kadar dayanırken, Türk kadınının toplum içindeki konumu da tarih boyunca değişiklik göstermiştir. Kadınların kendi ekonomik ve eğitim altyapısını kazanmaya başlamalarıyla yeni bir bilinç ortamı doğmuş, bu bilinç kadınların hakları için mücadele etmelerine ivme kazandırmıştır. Batıda gelişen kadın hakları hareketi 19. yüzyılda, modernleşme süreci kapsamında Osmanlı İmparatorluğunu da etkisi altına almış, Tanzimat'ın ilanı ile birlikte de ilk defa kadın hakları tartışılmaya başlamış, özellikle Osmanlı'nın son döneminde kadın haklarını savunan bir üst sınıf ortaya çıkmıştır. Milli mücadele döneminde Türk kadınları gerek cephede gerekse cephe gerisinde erkeklerle birlikte sırt sırta vererek yurdun kurtarılması için büyük destek vermiş, bu dönemde vatan savunmasına katılan, çalışma hayatında daha etkin bir rol alan Türk kadınları, kadın hakları söylemini geliştirmeye çalışmışlardır.

Cumhuriyetin İlanı ile birlikte kadınların siyasi ve sosyal haklarının tanınması için ilk önemli adım 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesi ile oldu. Ardından 17 Şubat 1926 tarihinde Türk Medeni Kanunu kabul edildi. Türk ailesinin kuruluşunu yeniden düzenleyen Türk Medenî Kanunu'nun kabul edilmesiyle, toplumsal ve ekonomik hayatta kadın erkek eşitliği sağlansa da bu kanunda kadınların siyasî haklarından söz edilmemekteydi. Demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla yerleşebilmesi için, kadınlara siyasi hakların verilmesi gerekiyordu. Türk kadınına yönetimde görev alabilmesini sağlayan siyasî haklar 1930'da belediye seçimlerine katılma hakkı verilmesiyle başladı. Bunu 1933'te muhtarlık seçimlerine katılma hakkına kavuşması takip etti. Mustafa Kemal Atatürk, 4 Haziran 1933 tarihinde ki bir sohbeti sırasında; "Cumhuriyet rejimi demek demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir. Biz cumhuriyeti kurduk, o on yaşını doldururken demokrasinin bütün icaplarını sırası geldikçe tatbikata koymalıdır.

Kadın haklarını tanımakta bunun bir icabı olacaktır. Müsterih olunuz" sözleri ile kadın hakları konusunda yapacağı icraatı dile getirmiştir. Hemen ardından Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun (Anayasa'nın) 10.ve 11. maddelerini değiştirilmiş ve 5 Kasım 1934 ' de çıkan kadınlara milletvekili seçiminde 'Oy verme ve Seçilme Hakkı' tanınmış, kadın-erkek siyasi anlamda tam manası ile eşit düzeye gelmiştir. Kanunda kimlerin parlamentoya gireceği de yine en üst kademedeki karara bağlanmış ve 1 Mart 1935 tarihinde yapılan seçimlerin ardından ilk kadın milletvekilleri TBMM'de kendilerine ayrılan yerlerine

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

oturmuşlardır. Bu dönemde adaylar parti merkezince atanma yoluyla belirlenmiş; bu sayıda kadının atanması, kadınlara hakların sadece sembolik anlamda verilmediği, onların bu hakları aktif olarak kullanmaya teşvik edildiğini göstermiştir. Sonuç olarak, konu ile ilgili bildiriye esas teşkil eden; Türk kadınının milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde etmesinin ardından, gerçekleşen 1935 Genel Seçimlerinde kadın milletvekili adaylarının seçim süreçleri, dönemin gazeteleri olan Cumhuriyet, Kurun, Son Posta gazetelerindeki haber ve yazılara değinilerek çalışma, basın merkezli ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın Hakları, Milletvekili, Basın, Seçim.

Abstract

While debates about the status of women in the world date back to Ancient Greece, the position of Turkish women in society has also changed throughout history. As women began to gain their own economic and educational infrastructure, a new environment of consciousness was born, and this awareness gave impetus to women's struggle for their rights. The women's rights movement that developed in the West in the 19th century, within the scope of the modernization process, also affected the Ottoman Empire, and with the proclamation of the Tanzimat, women's rights began to be discussed for the first time, and an upper class that defended women's rights, especially in the last period of the Ottoman Empire, emerged. During the period of national struggle, Turkish women, both at the front and behind the front, gave great support to save the country by giving back to back to the men.

With the Proclamation of the Republic, the first important step for the recognition of women's political and social rights was with the adoption of the Law of Unification of Education on March 3, 1924. Then, on February 17, 1926, the Turkish Civil Code was accepted. With the adoption of the Turkish Civil Code, which reorganized the establishment of the Turkish family, gender equality was ensured in social and economic life, but this law did not mention the political rights of women. In order for democracy to be established with all its institutions and rules, political rights had to be given to our women. The political rights that enabled Turkish women to take part in the administration began in 1930 with the right to participate in municipal elections. This was followed by the right to participate in the mukhtar elections in 1933. Mustafa Kemal Atatürk, during a conversation on June 4, 1933; "Republican regime means democracy system and state form. We established the republic, and when he turns ten, he must put all the necessities of democracy into practice when his turn comes.

Recognizing women's rights will be a necessity for this. Be well-rested," she expressed the actions she would take on women's rights. Right after that, the 10th and 11th articles of the Organization of Fundamental Law (Constitution) were amended, and our women, who came out on 5 November 1934, were given the "Right to Vote and to be elected" in the parliamentary elections, and women and men became fully equal in terms of politics. In the law, who would enter the parliament was also decided at the highest level, and after the elections held on March 1, 1935, the first female deputies sat in their seats in the Grand National Assembly of Turkey. During this period, the candidates were determined by appointment by the party headquarters; The appointment of this number of women showed

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

that rights were not given to women only in a symbolic sense, but they were encouraged to use these rights actively. As a result, the basis of the statement on the subject; The election processes of female parliamentary candidates in the 1935 General Elections, which took place after the Turkish women gained the right to elect and be elected as a deputy, will be tried to be put forward by referring to the news and articles in the newspapers of the period, Cumhuriyet, Kurun, Son Posta.

Keywords: : Women's Rights, Member of Parliament, Press, Election.

REVIVAL OF TWO EMERGING FORCES, TURKEY AND INDONESIA

**Dwi Pramaya Bhakti
Hidajat Sofyan Widjaja**

Abstract

Observing the development of the two countries, in this case Turkey and Indonesia, is important for several reasons. at least Turkey and Indonesia are 2 emerging countries that are very reliable at this time. secondly, the two countries have both been victorious in the past. If Turkey stands out in the upper western part of the world, then Indonesia stands out in the eastern part of the world atlas. both are also countries with the largest Muslim majority population in the world. The rise of two Asian powers both in East and West, in this case Indonesia and Turkey is an inevitable necessity. Inter-relations between Turkey and Indonesia in a way can be seen from the same comparison of indicators for two different countries. Some of the main indicators of comparison in both countries are the rate of growth per capita, the ratio of debt to GDP as well as the rate of population growth in both countries. Both countries have a history in common and currently the two countries are at the forefront of emerging countries. This article discusses the relationship of Turkey and Indonesia based on the pattern of trade in the two countries, which in this case focuses on the pattern of interrelation of stock trading in the two countries. Using the VAR methodology will try to parse the pattern of relations between the two countries in terms of inter relations in both trade and the real sector that are the mainstay of the two countries.

Keywords: Emerging Countries, Indonesia and Turkey, Inter-relation Stock Market

REPRESENTATIONAL MEANING OF SOME AFRICAN PRESIDENTS' NATIONAL ADDRESSES ON THE CORONAVIRUS PANDEMIC: A COMPARATIVE FUNCTIONAL SEMANTIC PERSPECTIVE

Franck AMOUSSOU

ORCID No: <https://orcid.org/0000-0003-2298-9529>

Albert O. KOUKPOSSI

Faculté des Lettres, Langues, Arts et Communication (FLAAC)

Université d'Abomey- Calavi (UAC) Bénin

Abstract

This paper sets out to carry out a comparative analysis of the representational meaning of the national addresses of African presidents on Coronavirus pandemic. In this sense, it seeks to examine the measures taken against the virus, and to decode the ideologies behind those discourses so as to disentangle the latent or hidden meanings therein. To that end, the study draws on the functional semantic approach (S. Eggins, 1994/2004), also referred to as Systemic Functional Linguistics (M.A.K. Halliday 1971, M.A.K. Halliday & R. Hasan 1985/1989, M.A.K. Halliday & C.M.I.M. Matthiessen, 2004/2014; M.A.K. Halliday & J. J. Webster 2009; R. Hasan 1985, T. Bloor & M. Bloor 2004; L. Fontaine 2013, etc.), and submits the national addresses of two African head of states (namely the president of South Africa and the one of Liberia), to a closer process types and participant roles scrutiny. The analysis reveals that both presidents basically refer to action, mental, verbal and relational processes to convey their messages. Moreover, they and their administrations are the major participants of the actions taken or envisioned to protect their citizens. Yet, significant differences are unraveled in their intended meanings.

Key words: Coronavirus, participants, process, representational meaning.

Introduction

Following the coronavirus outbreak in China late December 2019, and its spread to parts of Asia, Europe, the Middle East and the US, Africa seems to have been spared a major outbreak for months, recording its first confirmed case only on 14 February in Egypt (Mo Ibrahim Foundation, 2020). Experts attribute this advantage the African continent has over the others to mainly two factors: its demography and its climate. As a matter of fact, Africa is known to be the youngest continent in the world, and it is assumed that younger populations appear to suffer milder symptoms than older people, who have a significantly higher risk of contracting severe symptoms (ibid). Moreover, although the climate thesis is still subject to debate, it is nevertheless recognized that there are currently marked temperature differences between the most affected (colder) and least affected countries (warmer) in the covid-19 pandemic.

However, the World Health Organization (WHO) alerted that despite the relatively lower risk of importation of Africa as regards the virus, there may be a higher vulnerability of the continent. The cumulative causes likely to increase the lethality of covid-19 in Africa are chiefly packed, unregulated urban areas, a high level of respiratory diseases, and weak health

structures and institutional capacities. With the increase in cases on the continent, a taxonomy of the countries has led to two main groups: countries with the “highest importation risk” (Egypt, Algeria, South Africa, Nigeria, and Ethiopia) and countries with “moderate importation risk” (Morocco, Sudan, Angola, Tanzania, Ghana, and Kenya).

Based on the WHO prediction, and taking account of the devastating effects of the virus on their neighbors, African governments immediately undertook measures ranging from prevention to strict controls. Through (mostly) their heads of states, they have spoken out to warn their populations. The current paper sets out to carry out a comparative analysis of the representational meaning of the speeches delivered by two of those African presidents, namely Cyril Ramaphosa from South Africa, and George Weah from Liberia (coming from each of the two epitomized groups), on coronavirus pandemic. It aims to examine the measures taken against the virus, and to decode the ideologies behind those discourses so as to disentangle the latent or hidden meanings therein. In that respect, it draws on the functional semantic approach (Eggins, 1994/2004), also referred to as Systemic Functional Linguistics (M.A.K. Halliday 1971, M.A.K. Halliday & R. Hasan 1985/1989, M.A.K. Halliday & C.M.I.M. Matthiessen, 2004/2014; M.A.K. Halliday & J. J. Webster 2009; R. Hasan 1985, T. Bloor & M. Bloor 2004; L. Fontaine 2013, etc.), and submits the national addresses of the two African head of states, to a closer process types and participant roles scrutiny. Before indulging in the analysis proper, it is necessary to have a glimpse at the health crisis concerned and the theory that underpins the current research work.

1. An Overview on the Coronavirus Pandemic

It is crucial, before any analysis whatsoever, to get insightful information on the health emergency that is the concern of the speeches at stake. Therefore, seeking to know about background information on the virus, its epidemiology and causes, its symptoms and prevention/treatment, is a necessary condition to efficiently undertake the analysis proper.

1.1. Getting to Know with COVID-19 and its Epidemiology

Coronaviruses (CoVs) belong to the Coronavirinae subfamily in the family Coronaviridae of the order Nidovirales (C. Biscayart, P. Angeleri, S. Lloveras, T. S. S. Chaves, P. Schlagenhauf, A. J. Rodriguez-Morales, 2020). On 7 January 2020, ‘Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus 2’ (SARS-CoV-2) was confirmed as the causative agent of ‘Coronavirus Disease 2019’ or COVID-19. The World Health Organization (WHO) used the term 2019 novel coronavirus to refer to a virus that affected the lower respiratory tract of patients with pneumonia in Wuhan, China on 29 December 2019. The WHO announced that the official name of the 2019 novel coronavirus is coronavirus disease (COVID-19), and the current reference name for the virus is SARS-CoV-2.

On 29 December 2019, the first four cases of an acute respiratory syndrome of unknown etiology were reported in Wuhan City among people linked to a local seafood market (S. P. Adhikari, S. Meng, Y. Wu, Y. Mao, R. Ye, Q. Wang, C. Sun, S. Sylvia, S. Rozelle, H. Raat and H. Zhou 2020). This new virus seems to be very contagious and has quickly spread globally. The outbreak was declared a Public Health Emergency of International Concern by WHO on 30 January 2020. Later on, WHO declared the COVID-19 a pandemic.

1.2. Causes, Transmission and Symptoms

Sustained human-to-human transmission of 2019- nCoV is claimed to be one of the most important issues that could explain the scale of the Wuhan outbreak. According to S. P. Adhikari *et al.* (2020), three main transmission routes for the COVID-19 were described by the latest guidelines from Chinese health authorities: (1) droplets transmission, (2) contact transmission, and (3) aerosol transmission.

Talking of the symptoms, they are similar to those from other respiratory viruses, and include fever, cough, myalgia or fatigue, pneumonia and complicated dyspnea as the most commonly reported ones. On the other hand, less common reported symptoms consist of headache, diarrhea, hemoptysis, runny nose and phlegm-producing cough. Patients with mild symptoms were reported to recover after 1 week while severe cases experience progressive respiratory failure due to alveolar damage from the virus, which may lead to death.

1.3. Prevention and Treatment

In view to grappling with the Coronavirus Disease 2019, a series of public health measures that may prevent or slow down the transmission of the virus has been put forward. These include case isolation, identification and follow-up of contacts, environmental disinfection, and use of personal protective equipment. From these, C. Biscayart *et al.* (2020) claim that contact and respiratory precautions are the only effective measures to prevent the virus. This suggests that the use of isolation is the best weapon to contain this pandemic.

As for the treatment, to date some vaccines are currently available in many countries. However, they are prone to skepticism, criticisms and protests, which result from lack of trust in vaccinations. After this glance at the dreadful virus and common enemy, let us now look at the theory that underpins the current research endeavor, as well as the methodology that guides it.

2. Theoretical Constructs and Methodology

The theory in which the current work is grounded, should it be recalled, is Systemic Functional Linguistics. The study is more particularly focused on the representational or the experiential meaning. Those two notions need to be clarified at this stage so as to facilitate the understanding to any lay reader later on, at the stage of the analysis of the results. Besides, the methodological approach adopted in this research work should be explicated.

2.2. A Sketchy Background Information on Systemic Functional Linguistics

Systemic Functional Linguistics (henceforth, SFL) is a potent framework for describing and modeling language as a resource for making meaning and choices (L. H. Darani 2014, B.T. Cunanan, 2011). It is identified with the linguists of London school, especially Halliday, whose immediate goal is ‘to show how, and why, a text means what it does’ (M.A.K. Halliday, 1994: F 41) on the one hand, and to interpret not only the text, but also its context, and set the systematic relationship between text and context, on the other hand (*ibid*). It follows from the foregoing thus that this framework approaches language beyond its formal structures and gives paramount importance to the functions of language (M.A.K. Halliday & C.M.I.M. Matthiessen, 2004; S. Eggins 1994/2004; T. Bloor & M. Bloor, 2004). In that sense, S. Eggins (2004, p.3) cogently sustains that the general function of language is a semantic one.

P. Patpong (2009) argues that in systemic theory, language is organized as a multidimensional semiotic space according to (i) the hierarchy of stratification (semantics, lexicogrammar and phonology/graphology), (ii) the metafunctional spectrum of meaning (ideational: experiential, logical, interpersonal and textual), and (iii) the cline of instantiation (the cline between potential and instance). Within each stratum, language is organized locally according to rank (clause, group/phrase, word or morpheme), axis (paradigmatic organization represented by system networks and syntagmatic organization represented by function structures) and delicacy (less delicate to more delicate).

From the perspective of metafunctional spectrum, language is organized as a multifunctional semiotic system around three layers of meaning known as metafunctions, i.e., “semantic functions”, in S. Eggins (1994: 227)’s terms. These three metafunctions reflected in a huge system network of meaning potentials are (i) textual, which provides links between language and the features of the situation in which it is used (B. T. Cunanan, 2011: 72); (ii) ideational or representational, serves for the expression of ‘content’ or the speaker’s experience of the real world, including the inner world of his own consciousness’ (L. H. Darani, 2014: 181); and (iii) interpersonal, plays the role of setting up and maintaining social relations, and indicates the roles of the participants in communication (M.A.K. Halliday, 2002, cited in H. Feng & Y. Liu, 2010: 825).

Within the systemic functional model, each stratum, and each component, is described as a network of options, sets of interrelated choices (M.A.K. Halliday, 2002: 23). Pertaining to the lexico-grammatical level, the interpersonal meaning of a text is realized by Mood patterns of the grammar, the ideational/experiential/representational meaning is represented by the transitivity system, and the textual function is encoded in the textual system of the grammar. In this endeavor, we concentrate on the representational meaning, or more specifically the grammar of transitivity.

2.3. Representational Meaning: The System of Transitivity

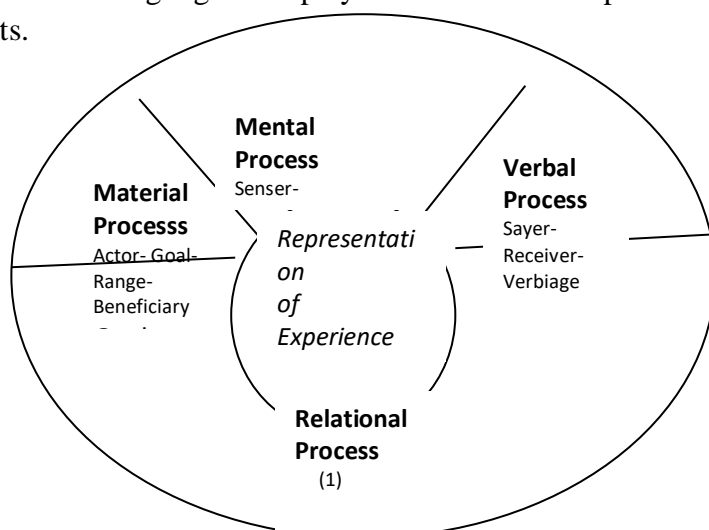
As has just been stated, the representational strand of meaning is realized through the transitivity patterns of grammar. As a matter of fact, the description of the representational meaning involves, as argued by S. Eggins (1994/2004), one major system: that of transitivity (or process type), with the choice of process implicating associated participant roles and configurations. M.A.K. Halliday & R. Hasan (1985/1989) are more explicit when they claim that transitivity patterns of the clause are concerned with “Who does what to whom/what, where, when, how and why” (p. 36). Differently put, to ‘decode’ and ‘encode’ aspects of reality and experience of the world is essentially to answer the questions: who appears in the text? What is happening, and where, when, how ... is this happening?

Drawing on this, S. Eggins (2004, p.214) states that in analyzing transitivity structure in a clause, we are concerned with describing three aspects of the clause: (i) the selection of a process, (ii) the selection of participants, and (iii) the selection of circumstances. It thus stands to reason that in carrying out a transitivity analysis one is basically concerned with determining the process type, the participants and the circumstances. P. Patpong (2009, p.212) classifies those three patterns into two parts: nuclear transitivity (i.e. the transitivity of processes and participants) and circumstantial transitivity (viz. the transitivity of circumstances). However, circumstantial elements are almost always optional augmentation

of the clause rather than obligatory components (M.A.K. Halliday & C.M.I.M. Matthiessen 2004, p. 175). Therefore, they do not receive any particular attention in this study. Only the nuclear transitivity is explored.

Before indulging in the analysis proper, let us now look back over how systemicists set the relationship between transitivity and representational/ experiential meaning. For M.A.K. Halliday (1971), transitivity is really the cornerstone of the semantic organization of experience. By transitivity is meant “the set of options whereby the speaker encodes his experience of the processes of the external world, and of the internal world of his own consciousness, together with the participants in these processes and their attendant circumstances” (2002, p. 119). S. Eggins (1994, p. 229) stresses that the transitivity of a clause is its process type. She further contends that transitivity structure has to do with “the organization of the clause to realize experiential meaning” (p.220).

Turning to the constituents of the two components of the nuclear transitivity, it should be underscored that processes are classified into six categories while participants are typified according to their process types. However, P. Simpson (1993, p. 82) upholds that processes can be classified according to whether they represent actions, speech, states of mind or simply states of being. Building on this, some systemicists contend that there are four main process types which encapsulate experiential meaning: material, mental, relational and verbal (M.A.K. Halliday 1985a, cited in M. J. González Rodriguez 2006, p.156; P. Patpong 2009, p.212). The following figure displays those four main processes as well as their attendant participants.

(1) **Attributive Process:** Carrier- Attribute; **Identifying Process/ Circumstantial Process:** Token-Value; **Possessive Process:** Possessor- Possessed; **Causative Process:** Agent- Token-Value-Carrier-Attribute-
Figure 1: The Main Process Types and Participants (Adapted from F. Amoussou, 2015, p.7)

From a perfunctory look at/of the above figure, it can be inferred that participants are functionally labelled according to the process types. Actually, B. T. Cunanan (2011) typifies them as Major participants and Minor participants. The first category includes Actor, Senser, Sayer, Carrier, Token, Possessor, Agent, while the latter subsumes Goal, Range, Phenomenon, Attribute, Possessed, etc. Those two terms are respectively labelled ER-ROLE

and ED-ROLE in R. Hasan’s (1985: 37) classification. In the following, we shall elucidate the methodological approach of the study.

2.4. Methodology

The current research work devoted to the inquiry of representational meaning in two African presidents’ speeches on the coronavirus pandemic majorly resorts to qualitative method. That is, in investigating into the transitivity patterns of the discourses at stake, we are essentially concerned with “data collection procedures that result primarily in open-ended, non-numerical data which is then analyzed primarily by non-statistical methods” (Z. Dörnyei 2007, p.24). The rationale behind excluding quantitative research method lies in the length of the speeches under study, and also in the space limitation which precludes us from indulging in complex numerical data processing on such more or less lengthy texts.

In view of this, clauses of/in the speeches corresponding to any of the four main processes are purposely selected for analysis. In that perspective, president Ramaphosa’s 15 March 2020 address is labelled T1, while that of 16 March 2020 Liberia executive mansion is termed T2. In order to facilitate the readability and the comparison of the data, they are tabulated and for each transitivity feature, the two analyses are conducted concomitantly. It follows thus that the study adopts a comparative analytical approach because “linguistic stylistics is [...] essentially a comparative study” (M.A.K. Halliday 2002, p. 6). It is also important to recall that the second transitivity part, i.e. circumstantial transitivity is left unanalyzed given that circumstances are not part of the core of the clause (L. Fontaine, 2013) and as earlier stated, “circumstantial elements are almost always optional augmentation of the clause” (M.A.K. Halliday & C. M.I.M. Mathiessen 2004, p. 175). Note though that processes are in bold, participants underlined, while (unanalyzed) embedded clauses are shown in double brackets. The next section is devoted to the analysis proper.

3. Comparative Analysis of Representational Patterns in the Two Speeches

The current analysis subsumes the description of the main process types that encode representational meaning. In that sense, material and mental processes are explored in that order first. Then, verbal and relational processes are addressed respectively.

3.1. Material Processes

Although we come up with no numerical data, it has been discovered from perusing the two texts at stake, a predominant deployment of material processes. Instances of material processes recorded in the statements by the two presidents are typified in the table underneath.

T1	T2
T1 _{MaP1} : <u>The world is facing a medical emergency</u>	T2 _{MaP1} : <u>the Coronavirus Pandemic</u> [...] is rapidly spreading around the world.
T1 _{MaP2} : <u>We have decided to take urgent and drastic measures to manage the disease</u>	T2 _{MaP2} : <u>Government is taking every precaution and action</u> to protect our borders and ports of entry.
T1 _{MaP3} : <u>We will strengthen surveillance, screening and testing measures</u>	T2 _{MaP3} : <u>Any other persons</u> [[who attempt to by-pass screening at any port of entry]] will be arrested
T1 _{MaP4} : <u>they take all necessary measures</u> [[to intensify hygiene control]].	T2 _{MaP4} : <u>Everyone should wash their hands</u> often, several times a day
T1 _{MaP5} : <u>We are undertaking a mass communication campaign</u> on good hygiene and effective prevention behavior.	T2 _{MaP5} : <u>all offices, businesses, schools, churches and places of public gatherings should provide hand-washing facilities</u> at their entrances
T1 _{MaP6} : <u>We should stop spreading fake and unverified news</u>	T2 _{MaP6} : <u>All travels</u> [[to and from all countries with over 200 or more Coronavirus cases]] are hereby banned .
T1 _{MaP8} : <u>our people will respond positively to this call to common action.</u>	T2 _{MaP7} : Please take note , and govern yourselves accordingly.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Table1: Instances of Material Processes in the Speeches

It is discovered from T1_{MaP1} and T2_{MaP1} that Presidents Ramaphosa and Weah begin their speech signaling respectively that while ‘The world’ (Actor) is facing a medical emergency (Goal), ‘the Coronavirus Pandemic’ (Actor) is spreading at a very high speech. Thus, when ‘we’ have come up with the decision “to take urgent and drastic measures” in South Africa, the Liberian government is already taking every precaution and action against the disease (T1_{MaP2} and T2_{MaP2}). Among the measures envisioned to be taken, ‘surveillance, screening and testing measures’ will be strengthened (T1_{MaP3}). That’s why ‘they’ (anaphorically referring to all businesses) are called on to “take all necessary measures to intensify hygiene control” (T1_{MaP4}).

Meanwhile, ‘any other persons’ who dare by-pass screening in Liberia (T2_{MaP3}) are menaced to ‘be arrested’. In terms of rules to observe in South Africa, ‘we’ (the government) are carrying out ‘a mass communication campaign’ (T1_{MaP5}), whereas ‘you’ (strategically replaced by ‘we-inclusive’) are required “to stop spreading fake and unverified news” (T1_{MaP6}). By that time, Liberians are requested to “wash their hands” again and again per day (T2_{MaP4}), while ‘all offices, businesses, schools, churches and places of public gatherings’ are ordered to put ‘hand-washing facilities at their entrances’(T2_{MaP4}). As a coercive measure, ‘all travels’ with countries affected by the pandemic are hereby suspended (T2_{MaP5}).

At last, Ramaphosa hopes his citizens (‘our people’) will react in accordance with “this call to common action” (T1_{MaP8}). As for his colleague, he seemly entreats his compatriots to “take note and govern” themselves consequently (T2_{MaP7}). In performing those actions, the speakers are also resorting to internalized (viz., mental) processes.

3.2. Mental Processes

Incidences of mental processes in the discourses are summed up in table2 below.

T1	T2
T1 _{MeP1} : <u>we appreciate the economic, religious and cultural significance of social and community gatherings</u>	T2 _{MeP1} : <u>I regret to inform you that Liberia has recorded a confirmed case of COVID-19 virus.</u>
T1 _{MeP2} : <u>we have seen a dramatic decline</u> in economic activity	T2 _{MeP2} : <u>Mr. Blama</u> chose not to be quarantined
T1 _{MeP3} : <u>We must appreciate the extent of the threat</u>	T2 _{MeP3} : <u>We will also be relying on the cooperation and support of our international partners.</u>

Table2: Instances of Mental Processes in the Speeches

A perfunctory look at the above table exudes two types of mental processes in T1: cognitive (appreciate, must appreciate), and perceptive (have seen). On the other hand, T2 subsumes the cognitive (chose, will be relying on) and affective (regret) subcategories. While ‘appreciate’ is deployed in T1_{MeP1} to approve of “the economic, religious and cultural significance of social and community gatherings” which have hitherto characterized the South African (and by extrapolation the African) social life, ‘must appreciate’ rather stands for ‘must evaluate’ in T1_{MeP3} to denote the necessity to focus on the magnitude of the emergency. On the other hand, Weah refers to the cognitive verb ‘will be relying’ in T2_{MeP3} to pinpoint our hope, our expectation that we shall benefit by “the cooperation and support of our international partners”. In T2_{MeP2}, the Sensor Mr. Blama (the first confirmed case to COVID-19 in Liberia) deliberately decided ‘not to be quarantined’, which led to his death.

And this accounts for the president’s use of the expressive act, say, emotive process ‘regret’ in T2_{MeP1} to openly say how affected he feels.

As far as perception is concerned, the process ‘have seen’, which in normal usage means ‘have observed’, is pragmatically deployed in T1_{MeP2} to imply ‘have experienced’ a material verbal form that exhibits the hash impact (i.e. ‘dramatic decline’) of the threat on the economic sector. Recall though that both presidents have vented their pent-up feelings, their intentions, their inner-thoughts, through verbal processes.

3.3. Verbal Processes

The following table contains occurrences of verbal clauses counted in the speeches.

T1	T2
T1 _{VeP1} : <u>I am addressing you</u> this evening on a matter of great national importance.	T2 _{VeP1} : <u>I</u> would like to speak directly to <u>you</u> today concerning the Coronavirus.
T1 _{VeP2} : <u>South African citizens are advised to refrain from all forms of travel</u>	T2 _{VeP2} : <u>all of you should...report any suspicious medical behavior</u>
T1 _{VeP3} : <u>we are calling for a change of behavior</u> amongst South Africans.	T2 _{VeP3} : <u>All citizens and residents are urged to avoid public gatherings and large crowds</u>
T1 _{VeP4} : <u>We thank the medical team around the country</u>	T2 _{VeP4} : <u>I thank you.</u>

Table3: Instances of Verbal Processes in the Speeches

It is discernable from a look at table3 above that unlike T. Bloor & M. Bloor (2004, p.123)’s cogent contention that “the typical verb for verbal process is say”, such verbal forms as ‘am addressing’, ‘are advised’, ‘are calling for’, ‘thank’, ‘speak’, ‘should report’ are the ones that encode verbalization in the two speeches. Actually, whilst the South African president (anaphorically referred to as ‘I’) is talking to (‘addressing’) his compatriots (represented as Beneficiaries by the person deixis ‘you’) in T1_{VeP1}, his homologue from Liberia (also referred to as ‘I’) expresses, through the modulated finite ‘would like’, his intention and his inclination “to speak directly to” his countrymen (still represented here by the deictic word ‘you’) about the medical emergency called Coronavirus in T2_{VeP1}.

Whereas “South Africans citizens are advised to refrain from all forms of travel” (T1_{VeP2}), “all [Liberian] citizens and residents are urged to avoid public gatherings and large crowds” (T2_{VeP3}). It is noteworthy to mention the parallelism structure in those two processes. Both are agentless passive sentences conveying the same meaning (‘advised’ and ‘urged’ are here near synonyms). By contrast, Ramaphosa employs the exclusive collective pronominal reference ‘we’ (functioning as Sayer) in T1_{VeP3} to “cal[I] for a change of behavior among South Africans”, when his Liberian counterpart requires from all of his populations (through the modal verbal operator ‘should’) to “report any suspicious medical behavior”. As a coincidence though, before closing their statements both presidents (Cf. T1_{VeP4} and T2_{VeP4}) have recourse to the process ‘thank’, to express their gratefulness to their receivers (respectively referred to as ‘the medical team’ and ‘you’). However, relationships of all kinds (attribution, identification, causative, circumstance, and possession) are showcased in the passages via relational processes.

3.3. Relational Processes

From a cautious attempt to unearth the different subcategories of relational process clauses in the texts under study, the results are encapsulated as follows.

Text	Attributive	Identifying	Causative	Circumstantial	Possessive
T1	T1 _{ReP-At} : <u>no country is immune</u> from the disease	T1 _{ReP-Id} : <u>the greatest dangers...</u> (V) are <u>fear and ignorance</u> (T).	T1 _{ReP-Ca} : <u>Government (Ag)will make(ReP-Ca) funding(Cr) available (At)</u>	T1 _{ReP-Ci} : But it is up to us to determine <u>how long</u> (Cir/Extent) it (T) will last (ReP-Ci)	T1 _{ReP-Po} : <u>South Africa has 72 ports of entry</u>
T2	T2 _{ReP-At} : <u>all of you should remain calm</u>	T2 _{ReP-Id} : <u>The spread of this virus represents the greatest threat</u>	T2 _{ReP-Ca} : <u>all other persons... are being made to report to the health authorities</u>	-	-

Table4: Instances of Relational Processes in the Speeches

A cursory look at the above table unveils the utilization of all the five subtypes of relational processes in T1, whereas T2 is void of circumstantials and possessives. Pertaining to the processes, Cyril Ramaphosa observes in T1_{Re-At} that ‘no country’ (Carrier) in the world carries the attribute ‘immune’ vis-à-vis that dreadful disease. Therefore, his homologue advises “all of you’ (standing for ‘his countrymen’) to “remain calm” (T2_{ReP-At}).

On the other hand, in T1_{ReP-Id} the South African president identifies ‘fear and ignorance’ (recognized as Token) as ‘the greatest dangers’ (viewed as Value) to his country. Hence, his Excellency from Liberia believes in T2_{ReP-Id} that ‘the spread of this virus’ (Token) symbolizes (‘represents’) ‘the greatest threat’ (Value).

As far as causative relational processes are concerned, it is noticed in T1_{ReP-Ca} that an Agent (e., the government’) will cause (‘will make’) the Carrier (designated here as ‘funding’) ready or ‘available’ (Attribute). Likewise, in T2_{ReP-Ca} the elliptical Agent ‘the government’ is causing “all other person’ (regarded here as Sayer) to inform ‘the health authorities’ (standing for Receivers in this case). Simply notice here that the Liberian president intentionally uses the passive form here to obfuscate agency which, ultimately will be inferred by addressees. As for the circumstantial relational process registered in T1_{ReP-Cir}, it encodes meaning of circumstance of extent (‘how long’) entailing the duration ‘it’ (anaphorically referring to the pandemic) will last.

At last, the representative of South African mansion employs the commonest attributive possessive verb ‘has’ (S. Eggins 1994, p.204) to disclose that his country (South Africa, standing for the Possessor) owns ‘72 ports of entry’ (functioning as the object Possessed or Attribute). Once the analysis of all the main processes has been performed, it is now time to provide an interpretation to the meanings arrived at.

4. Interpretation of the Findings and Concluding Remarks

This research endeavor has proven, through concrete linguistic evidence from text analysis, how as postulated by M.A.K. Halliday & C.M.I.M. Matthiessen (2004/2014), clauses of different process types make distinctive contributions to the construal of experience in text. In fact, the nuclear transitivity analysis of the studied texts has displayed a deliberate use of representational devices by the two presidents to encode their outer and inner experience. Thus, the preponderance of material processes, in spite of a rigorous

quantification in both speeches for instance, suggests that the two addresses are outstandingly dominated by actions and events. Actually, president Ramaphosa resorts to those processes to (i) situate the context of his statement, (ii) enumerate the effective response undertaken or projected to mitigate the impact of the crisis, (iii) insist on the different rules or prescriptions to observe by every citizen. In the meantime, the Liberian president, George Weah simply has recourse to action processes to (a) raise his compatriots' attention to the importance of the issue being dealt with, (b) give his countrymen assurance about the government's capacity to cope with the threat successfully, and (c) lay an emphasis on the immediate measures to comply with in response to the crisis.

As for mental and verbal processes, they are employed to indicate that none of the presidents has kept such a fatal issue inside his heart in the form of indifference. Nonetheless they have both overtly voiced their feelings and told their populations what they should do to cope with the situation successfully. Note however, that George Weah has, in the course of his speech, indulged in mental processes to rely on the cooperation and support of the international partners, which he hopes, will not lack his country. Finally, both presidents have drawn on resources of relational processes "to characterize and to identify" (M.A.K. Halliday & C.M.I.M. Matthiessen 2004, p.210) that tragic health crisis. Anyway, a relationship of being is set between two separate entities to draw the citizens' attention to the gravity of the pandemic.

In sum, this study has demonstrated that the concepts of process and participant are semantic categories which explain in the most general way how phenomena of our experience of the world are construed as linguistic structures. It is our conviction that examining also circumstances (through the circumstantial transitivity subclass) could have made that statement plainer and the study thorough.

References

ADHIKARI Sasmita Poudel, MENG Sha, WU Yu-Ju, MAO Yu-Ping, YE Rui-Xue. WANG Qing-Zhi, SUN Chang, SYLVIA Sean, ROZELLE Scott, RAAT Hein, ZHOU Huan, 2020, "Epidemiology, Causes, Clinical Manifestation and Diagnosis, Prevention and Control of Coronavirus Disease (COVID-19) during the Early Outbreak Period: A Scoping Review", *Infectious Diseases of Poverty*, 9 (29), p.1-12, <https://doi.org/10.1186/s40249-020-00646-x>

AMOUSSOU Franck, 2015, "Process Types and Participants' Roles in Amma Darko's *Faceless* and Sefi Atta's *Everything Good Will Come*: A Comparative Functional Structuralist Perspective", A Paper Presented at the fifth colloquium of the University of Abomey-Calavi (Benin) on the topic: "Sciences, Cultures and Technology", organized from 28 September to 03 October.

BISCAYART Cristian, ANGELERI Patricia, LLOVERAS Susana, CHAVES Tânia do Socorro Souza, SCHLAGENHAUF Patricia, RODRIGUEZ-MORALES Alphonso, J., 2020, "The Next Big Threat to Global Health? 2019 Novel Coronavirus (2019-nCoV): What Advice Can We Give to Travellers?- Interim Recommendations January 2020, from the Latin-American Society for Travel Medicine (SLAMVI)", *Travel Medicine and Infectious Disease*, 33, p.1-4.

BLOOR Thomas, BLOOR Meriel, 2004, *The Functional Analysis of English: A Hallidayan Approach* (2nd ed.), London, Arnold.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

CUNANAN Bonifacio T., 2011, "Using Transitivity as a Framework in Stylistic Analysis of

Virginia Woolf's *Old Mrs. Guy*", *Asian EFL Journal*, 54, p. 69-79.

DARANI Laya Heidari, 2014, "Persuasive Style and its Realization through Transitivity Analysis: A SFL Perspective", *Procedia, Social and Behavioral Sciences*, 158, p. 179-186.

DÖRNYEI Zoltán, 2007, *Research Methods in Applied Linguistics*, Oxford, Oxford University Press.

EGGINS Suzzane, 1994, *An Introduction to Systemic Functional Linguistics*, London, Pinter Publishers.

EGGINS Suzzane, 2004, *An Introduction to Systemic Functional Linguistics* (2nd ed.), New York-London, Continuum.

FENG Hao, LIU Yuhui, 2010, "Analysis of Intrapersonal Meaning in Public Speeches-A Case Study of Obama's Speech", *Journal of Language Teaching and Research*, 1 (6), p.825-829.

FONTAINE Lise, 2013, *Analysing English Grammar*. Cambridge, Cambridge University Press.

GONZÁLEZ RODRIGUEZ María José, 2006, "Tracing Context in the Discourse of the Media: Features of Language-in-Use in the British Press", *Revisita Alicantina de Estudios Ingleses*, 19; p.149-168.

HALLIDAY M.A.K., 2002, *Linguistic Studies of Text and Discourse*, New York, Continuum.

HALLIDAY M.A.K., 1994, *An Introduction to Functional Grammar* (2nd ed.), London, Edward Arnold.

HALLIDAY M.A.K., 1971, "Linguistic Function and Literary Style: An Inquiry into the Language of William Golding's *The Inheritors*". In S. B. Chatman (ed.), *Literary Style*, London and New York, Oxford U.P.

HALLIDAY M.A.K., & HASAN Ruqya, 1985/1989, *Language, context, and text: aspects of language in a social-semiotic perspective*, Oxford, Oxford University Press.

HALLIDAY M. A. K., MATTHIESSEN Christian M. I. M., 2014, *Halliday's Introduction to Functional Grammar* (4th ed.), New York, Routledge.

HALLIDAY M. A. K. and MATTHIESSEN Christian M. I. M., 2004, *Introduction to Functional Grammar* (3rd ed.), London, Edward Arnold.

HALLIDAY M. A. K., WEBSTER Jonathan J., 2009, *Continuum Companion to Systemic Functional Linguistics*, New York & London, Continuum International Publishing Group.

MO IBRAHIM FOUNDATION, 2020, *Covid-19 in Africa: A Call for Coordinated Governance*, Improved Health Structures and Better Data.

PATPONG Pattama, 2009, "Thai Persuasive Discourse: A Systemic Functional Approach to an Analysis of Amulet Advertisements", *Revisita Alicantina de Estudios Ingleses*, 22, p. 195-217.

SIMPSON Paul, 1993, *Language, Ideology and Point of View*, New York, Routledge.

AUKUS: ALLIANCE VERSUS ALLIES

AUKUS: MÜTTEFİKLERE KARŞI İTTİFAK

Dr. Fatih BAYEZİT

T.C. Karlsruhe Başkonsolosluğu-Eğitim Ataşeliği

ORCID: 0000-0003-1229-6200

Abstract

Alliances constitute one of Washington's most fundamental foreign policy areas since the Second World War. Both during the Cold War and before 9/11, the relations of the USA with its allies developed within the framework of an effective cooperation mechanism around the principle of collective security. After 2001, the US invasions of Afghanistan and Iraq, the effects of the 2008 economic crisis, the turmoil that emerged at the Arab Spring, and China's threat to the US position as a rising actor have created new dynamics that affect the USA's role and behavior in traditional alliance networks. After the Trump administration, which exhibited an extremely skeptical attitude towards its allies, was replaced by Democratic candidate Joe Biden on January 20, 2021, and one of the President's first policy areas was to get the relations with the allies on track. Within ten months since his inauguration, there has been an expectation that Biden will return to alliances and Washington will maintain its global leadership. Although the Biden's desire to conciliate his allies is clear, yet actions have not been enough to please all of the US's NATO and Asian allies. The AUKUS deal, which can be seen as an act of emphasizing the continuity of the Washington's China policy, was announced on 15 September 2021. While AUKUS aims to lift the effectiveness of western powers in the Indo-Pacific, it also includes articles help strengthen Australia's military inventory. The fact that Australia will benefit from British and American experience and resources in acquiring nuclear submarines has created a new problem area with France, the first ally of the USA in history and the most important military power in Europe. Moreover, the fact that Australia's adoption of nuclear submarines as a non-nuclear power, has increased China's security concerns in the region. This study aims to reveal the geopolitical basis of the AUKUS agreement in the US-China rivalry and its significance for the European allies which declared solidarity with France, within the analytical framework provided by the neo-realist international relations theory.

Keywords: Alliance, AUKUS, USA, China, Nuclear Submarines

Özet

İttifaklar İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Washington'un en temel dış politika alanlarından birini oluşturmaktadır. Gerek Soğuk Savaş süresince, gerekse de 11 Eylül öncesi dönemde ABD'nin müttefikleri ile ilişkileri ortak güvenlik ilkesi etrafında etkili bir işbirliği mekanizması çerçevesinde ilerlemiştir. 2001 sonrasında ABD'nin Afganistan ve Irak işgalleri, 2008 ekonomik krizinin etkileri, Arap Baharı ile ortaya çıkan kargaşa durumu ve Çin'in yükselen bir aktör olarak ABD'nin konumu tehdit etmesi ABD'nin geleneksel ittifak ağları içerisindeki rolünü ve davranışlarını etkileyen yeni dinamikleri doğurmuştur.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Müttefiklerine karşı son derece kuşkucu bir davranış izleyen Trump yönetiminin yerini 20 Ocak 2021’de Demokrat Parti adayı Joe Biden’a bırakmasıyla Başkan’ın ilk ilgilendiği politika alanlarından birisini müttefiklerle ilişkilerin rayına oturtulması olmuştur. Aradan geçen on ayda, Biden’ın ittifaklara geri döneceği, Washington’un küresel liderliğini sürdüreceği beklentisi oluşmuştur. Biden yönetiminin müttefikleri kazanma arzusu açık olsa da icraatları ABD’nin NATO ve Asya’daki müttefiklerinin tümünü mutlu etmeye yetmemiştir. ABD’nin Çin politikasının sürekliliğini vurgulayıcı bir eylem olarak görülebilecek AUKUS (Avusturalya, Birleşik Krallık ve ABD) Güvenlik Antlaşması 15 Eylül 2021’de duyurulmuştur. AUKUS, Hint-Pasifik havzasında batılı güçlerin etkinliğini arttırmayı amaçlarken Avusturalya’nın askeri envanterini güçlendirici maddeler de içermektedir. Avusturalya’nın nükleer denizaltı edinmesinde İngiliz ve Amerikan tecrübe ve kaynaklarından yararlanacak olması ABD’nin tarihteki ilk müttefiki olan ve Avrupa’daki en önemli askeri güç konumundaki Fransa ile yeni bir sorun alanı oluşturmuştur. Bununla beraber nükleer bir güç olmayan Avusturalya’nın nükleer deniz altılara sahip olacak olması Çin’in bölgedeki güvenlik kaygılarını arttırmıştır. Bu durum ayrıca nükleer zenginleştirme faaliyetlerini de beraberinde getireceği için Batı müttefiki bir devletin nükleerleşmesine karşı uluslararası normların ve ahlaki kuralların işletilmediği yönünde eleştiriler yükselmiştir. Bu çalışma, AUKUS antlaşmasının ABD-Çin rekabetindeki jeopolitik yeri ile beraber Fransa ile dayanışma ilan eden Avrupalı müttefikler için taşıdığı anlamları neo-realist uluslararası ilişkiler teorisinin sağladığı analitik çerçeveye içerisinde ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: İttifak, AUKUS, ABD, Çin, Nükleer Denizaltı

PERDENİN KALDIRILMASI KURAMININ UYGULAMADAKİ SEYRİ

THE PROGRESS OF LIFTING THE CORPORATE VEIL THEORY IN THE JUDICIAL PRACTISE

Barış KAYA

Dr., İstanbul Barosu, ORCID: 0000-0002-8828-4575

Özet

Tüzel kişiliği haiz şirketlerde tüzel kişilik perdesinin kaldırılması meselesi, özellikle 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun kanunlaşma sürecinden başlayarak bugüne kadar doktrinde birçok esere konu olmuştur. Ancak halen bile Türk hukuku bakımından yeni kabul edilebilecek bu kuramın Türkiye'de uygulamasının, Yargıtay içtihatları bağlamında nasıl gerçekleştiği, somutlaştırıldığı ve ne yönde geliştiği üzerinde durulmayı hak etmektedir. Zira bu konuda fazla sayıda eser üretilmiş olsa da, konuya genelde çeşitli teorik açılardan ya da geneli bakımından yaklaşmıştır. Özel hukukun farklı alanlarına ilişkin davalarda üretilen ilgili içtihatlar üzerinden konuyu ele alan, buradan hareketle inceleme ve tahlil içeren eserlere ihtiyaç vardır. TK'da açıkça düzenlenmemiş bir konunun doktrin ve özellikle de içtihatlarla şekillendiği, şekilleneceği izahattan varestedir. Kaldı ki, bizatihi TK'nın hazırlanması sürecinde görev alanlar tarafından da bu kuramın uygulamada Yargıtay'ın vereceği kararlar ile belirginleşeceği vurgulanmıştır. Nitekim Yargıtay'ın söz konusu kuramın Türk hukukunda kabul görmeye başlamasından itibaren verdiği kararlarının çok çeşitli hukuk alanlarıyla ilişkili oldukları görülmektedir. Ağırlıklı olarak ise, ticari alacak davaları, işçilik alacakları nedeniyle açılan davalar, tüketici hukukunu ilgilendiren ihtilaflar, icra ve iflas hukuku davaları bağlamında Yargıtay'ın çeşitli dairelerince perdenin kaldırılması kuramı yorumlanmakta ve uygulanmaktadır. Yargıtay'ın farklı Hukuk Daireleri ve Hukuk Genel Kurulu tarafından verilmiş olan kararları incelendiğinde, özellikle son senelerdeki kararlar ile artık belirli kriterlerin yerleşmiş olduğundan söz edebilmek mümkündür. Hatta iş hukuku, icra-iflas hukuku gibi farklı alanlarda görevli dairelerin kuramı uygulamaları bakımından da bir ortaklaşmanın olduğu söylenebilir. Anılan kuramın daha detaylı olarak tahlil edildiği, kapsamlı gerekçeye sahip Yargıtay kararlarından görüldüğü üzere, Yargıtay önceleri sahip olduğu konuya mesafeli yaklaşımı geride bırakmıştır. Bu sonuçta doktrinin etkisi de yadsınamaz. Konunun kapsamlı olarak tahlil edildiği kararlarda, Yargıtay'ın meseleye dürüstlük kuralı ve hakkın kötüye kullanılması temelinden yaklaştığı, buradan hareketle organik bağ, muvazaalı işlem, yönetsel özdeşlik gibi perdenin kaldırılması kuramıyla ilişkili kavramları da dikkate aldığı söylenmelidir. Ancak bu kavramların ifade ettiği olguların, tamamının, bir kısmının ya da herhangi birinin gerçekleşmiş olmasının perdenin kaldırılması kararı verilebilmesi için yeterli olmadığı da Yargıtay kararlarında belirtilmektedir. Bu noktada Yargıtay'ın özellikle üzerinde durduğu husus üçüncü şahıslara bilinçli olarak zarar verme saikiyle hareket edilmiş olması ve buna ilişkin fiillerin bir takım somut deliller ile ispat edilmesidir. Zira Yargıtay'ın özellikle vurguladığı perdenin kaldırılması kuramının istisnai niteliği bu kriterlerin gözetilmesini gerektirmektedir. Özellikle ticari alacakların tahsili amacına yönelik perdenin kaldırılması talepleri konusunda Yargıtay'ın daha sıkı kriterler

gözettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak yukarıda bahsedilen farklı özel hukuk alanlarına ilişkin bir takım Özel Daire kararları bağlamında bu yaklaşımın aynı şekilde uygulandığı da ifade edilemez. Özellikle iş hukukuna ilişkin işçi alacağı davaları bakımından tespitlerimiz, en azından ilkesel bazda, Özel Daire yaklaşımının daha cesaretlendirici olduğu yönündedir. Bu durumu iş hukukunun kendine has özellikleri ve çalışanların haklarının korunması ilişkin saiklerle açıklamak mümkündür. Bunun yanısıra piyasadan yüksek kazanç karşılığında mevduat toplanmasına dayanan ihtilaflara ilişkin davalarda Yargıtay'ın kuramın uygulanmasına daha eğilimli olduğu söylenebilir. Söz konusu ihtilafların dayandığı olgular değerlendirildiğinde bu yaklaşım isabetli görülmelidir. Durağan olmayan içtihatlar sayesinde perdenin kaldırılması kuramının uygulamasına ilişkin kriter ve sınırların zaman geçtikçe daha da şekilleneceğini beklemekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Tüzel Kişilik Perdesi, Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması, Yargıtay, Organik Bağ, Dürüstlük Kuralı.

Abstract

The issue of removing the corporate veil in companies having legal personality has been the subject of many works in the doctrine, especially starting from the enactment process of the Turkish Commercial Code No. 6102. However, it deserves to be dwelled on how the application of this theory, which can still be accepted as new in terms of Turkish law, is realized, embodied and developed in the context of the case law of the Court of Cassation. Because, although a large number of works have been produced on this subject, the subject has generally been approached from various theoretical perspectives or in general terms. There is a need for works that deal with the subject through the relevant case-laws produced in cases related to different fields of private law, and that contain analysis and analysis based on this. It is beyond the explanation that an issue that is not clearly regulated in the Commercial Code is shaped and will be shaped by doctrine and especially jurisprudence. Moreover, it has been emphasized by those who took part in the preparation of the commercial law that this theory will become clear in practice with the decisions of the Court of Cassation. As a matter of fact, it is seen that the decisions of the Court of Cassation since the theory in question began to be accepted in Turkish law are related to various fields of law. On the other hand, the theory of lifting the veil is interpreted and applied by various chambers of the Court of Cassation in the context of commercial receivable cases, cases filed due to labor receivables, disputes concerning consumer law, enforcement and bankruptcy law cases. When the decisions of the Court of Cassation made by its different Private Law Chambers and the General Assembly of Private Law Chambers are examined, it is possible to mention that certain criteria have now been established, especially with the decisions in recent years. In fact, it can be said that there is a commonality in terms of the theory applications of offices in different fields such as labor law, enforcement-bankruptcy law. As can be seen from the Court of Cassation decisions, where the aforementioned theory is analyzed in more detail and has comprehensive justifications, the Court of Cassation has left behind the distant approach it had previously. The influence of the doctrine in this result is undeniable. It should be said that in the decisions in which the issue is analyzed comprehensively, the Court of Cassation approaches the issue on the basis of the rule of

honesty and abuse of right, and from this point of view, it also takes into account the concepts related to the theory of lifting the veil, such as organic bond, collusion, and administrative identicalness. However, it is also stated in the Court of Cassation decisions that occurrence of all, part or any of the facts expressed by these concepts is not sufficient for a decision to lift the corporate veil. At this point, the view that the Court of Cassation especially emphasizes is that there must be the intention of harming third parties deliberately and the acts related to this must be proved with some concrete evidence. Because the exceptional nature of the theory of lifting the veil, especially emphasized by the Court of Cassation, requires these criteria to be observed. It would not be wrong to say that the Court of Cassation observes more stringent criteria regarding the requests for lifting the corporate veil especially for the purpose of collecting commercial receivables. However, it cannot be stated that this approach is applied in the same way in the context of a number of Private Law Chamber decisions regarding different private law areas mentioned above. Our findings, especially in terms of labor claims related to labor law, are that the approach of the related Chamber is more encouraging, at least in principle. It is possible to explain this situation with the specific features of the labor law and the motivations related to the protection of the rights of the employees. In addition, it can be said that the Court of Cassation is more inclined to apply the theory in disputes based on the collection of deposits in return for high profits from the market. When the facts on which these disputes are based are evaluated, this approach should be seen as correct. We expect that the criteria and limits for the application of the lifting the corporate veil theory will become more shaped as time passes, thanks to unstable jurisprudence.

Keywords: Corporate Veil, Lifting the Corporate Veil, Court of Cassation, Organic Bond, Principle of Good Faith.

I. GİRİŞ

Perdenin kaldırılması kuramının uygulamadaki seyri bağlamında öncelikle perdenin kaldırılması kuramına ilişkin Yargıtay tarafından gözetilen temel kavram ve kriterlere değinilmesi gerekir. Bu kapsamda kuralın temelini teşkil eden dürüstlük kuralı ve hakkın kötüye kullanılması yasağı kavramları ele alınacak, sonrasında ise, konuyla bağlantılı kabul edilen organik bağ, yönetim ve malvarlığı bakımından özdeşlik kavramları üzerinde durulacaktır. Bu konuları takiben Yargıtay'ın kuramın ispatlanması bakımından gerekli gördüğü şartlar değerlendirilecek, ayrıca perdenin kaldırılması yöntemleri bağlamında Yargıtay uygulaması ele alınacaktır. Tüm bu konuların sonrasında ise, Yargıtay'ın farklı hukuk davalarına bakmakla görevli dairelerinin kurama ilişkin yaklaşımları tahlil edilecektir.

II. PERDENİN KALDIRILMASINDA YARGITAYCA GÖZETİLEN KAVRAM VE KRİTERLERE GENEL BAKIŞ

A. Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı

Türk hukukunda doktrindeki hâkim görüş, perdenin kaldırılması kuramının hukuki dayanağını hakkın kötüye kullanılması yasağı ve MK m. 2 hükmünde yer verilen dürüstlük

kuralında görmektedir¹. Alman ve İsviçre hukukları bağlamında da aynı durumun geçerli olduğu söylenebilir².

Doktrindeki eğilimle paralel olan Yargıtay'ın açıklanan yaklaşımı Türk hukuku bakımından haklı ve doğal karşılanmalıdır. Kanunda açıkça düzenlenmiş olmadığı değerlendirildiğinde, ortaklık alacaklılarının ve diğer ilgili çevresinin zarar görmesine hukuka aykırı tasarruflarla sebebiyet verilmesi dürüstlük kuralına aykırılık ve hakkın kötüye kullanılmasını teşkil edecektir³.

Yargıtay, perdenin kaldırılması konusunda vermiş olduğu en eski kararlarından itibaren kuramın dayanağının dürüstlük kuralı ve hakkın kötüye kullanılması yasağı olduğunu vurgulamakta ve bu görüşünü istikrarlı şekilde devam ettirmektedir⁴. Bunun yanı sıra yine Yargıtay tarafından çeşitli kararlarında kötü niyet kavramı dışında muvazaa, kanuna karşı hile gibi kavramların kullanıldığı görülmektedir⁵. Ancak bu kavramları perdenin kaldırılması kuramının dayanağı olarak yani dürüstlük kuralı ve hakkın kötüye kullanılması yasağı konumunda da değerlendirmemektedir⁶. Nitekim muvazaa veya kanuna karşı hile olgularının bulunması zorunlu olarak perdenin kaldırılması kuramının uygulanmasını gerektirmemekte, bu olgular anılan kuramdan bağımsız şekilde sorumluluğa neden olabilmektedir⁷.

B. Organik Bağ, Yönetmelik Anlamında ve Malvarlığı Bakımından Özdeşlik

Organik bağ kavramı ya da olgusu perdenin kaldırılmasına ilişkin Yargıtay kararlarında üzerinde durulan, genellikle perdenin kaldırılması kuramı ile birlikte tahlil edilen bir kavramdır. Perdenin kaldırılması kuramı ile aralarındaki benzerlikler neticesinde böyle bir görünümün ortaya çıktığı söylenebilir. Ancak hemen ifade edilmelidir ki, bu iki kavramın aynı olguyu ifade etmediği de tüm bu kararlarda açıklanmaktadır. Dolayısıyla her iki kavrama ilişkin Yargıtay yaklaşımında belirgin bir karmaşa ve uyumsuzluktan bahsetmek de kolay değildir. Yargıtay tarafından organik bağ, iki tüzel kişilik ya da ortakları arasındaki

¹ Pek çokları yerine bkz. **Gülören Tekinalp/Ünal Tekinalp**, Perdeyi Kaldırma Teorisi, Reha Poroy'a Armağan, İstanbul 1995, s. 396; **Veliye Yanlı**, Anonim Ortaklıklarda Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması ve Pay Sahiplerinin Ortaklık Alacaklılarına Karşı Sorumlu Kılınması, İstanbul 2000, s. 111 vd.; **Yaşar Karayalçın**, Üst Kuruluşlar Hukuku, Batider, 1991, C. XVI, S. 1, s. 39.

² **Karayalçın**, s. 41; **Horst Eidenmüller**, Ausländische Kapitalgesellschaften im deutschen Recht, Hrsg. Horst Eidenmüller, München 2004, § 4 Gesellschaftsrecht, Rn. 18-20; **Kerstin Schweizer**, Die (Durchgriffs-)Haftung der Gesellschafter in der "kleinen" Kapitalgesellschaft und die Grenzen der Dogmatik, ZVglRWiss, 2019, S. 1, s. 4 vd. Alman hukukunda perdenin kaldırılması kuramı bağlamında teoride bir görüş birliği olmadığı yönünde bkz. **Vural Seven/Y. Can Göksoy**, Ticaret Şirketlerinde Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması, İstanbul Barosu Dergisi, 2006, C. 80, S. 6, s. 2461. Kuramın dayanağı açısından meselenin teorik tartışması ve detayları bir kenara bırakılacak olursa uygulamada mahkemelerin hakkın kötüye kullanımı açısından değerlendirme yaptıkları söylenebilir. Bkz. Schutz der abhängigen GmbH gegen Eingriffe des Alleingesellschafters - Bremer Vulkan, NJW, 2001, Heft 49, s. 3622 vd.; Haftung der GmbH-Gesellschafter bei existenzvernichtendem Eingriff, NJW, 2002, Heft 41, s. 3024 vd.

³ **Ahmet Battal**, Bir Alan Araştırması Işığında Sermaye Şirketlerinin Sorumluluğu Konusundaki Hukuki Bilgi Eksikliğinin Olumsuz Sonuçları ve Perdenin Kaldırılması Teorisi Yardımıyla Giderilmesi, Yargıtay Dergisi, 1975, C. 24, S. 4, s. 661-662; **Mustafa Dural**, Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması, Sermaye Piyasası Kurulu 15. Yıl Sempozyumu, Mayıs 1998, Yayın No. 119, s. 98; **Rona Serozan**, Sözleşmeden Dönme, İstanbul 1975, s. 90 vd.

⁴ Yarg. 19. HD, 15.05.2006, 8774/5232; Yarg. 23. HD, 19.06.2012, 3083/4296; Yarg. 23. HD, 26.09.2012, 4542/5447.

⁵ Yarg. HGK, 09.06.2020, 94/358; Yarg. HGK, 09.06.2019, 808/504; Yarg. 3. HD, 03.12.2019, 593/9655.

⁶ Bkz. dpn. 5.

⁷ Yarg. HGK, 09.06.2020, 94/358; Yarg. HGK, 09.06.2019, 808/504.

ilişki olarak nitelendirilmektedir. Ancak bu bağ ya da ilişkinin perdenin kaldırılması durumunda olduğu kadar güçlü olması gerekmemektedir⁸. Nitekim iki şirket arasında ortaklık yapısı, faaliyet konusu ve hukuki ilişki gibi kriterlerden hareket edilerek ayniyet, dolayısıyla organik bağ tespit edilebilmektedir. Perdenin kaldırılması kuramının uygulanması için söz konusu olacak bağlantı, ayniyet ise çok daha güçlü olmak zorundadır. Bu bağ, her iki şirketin adeta tek bir şirketmiş algısı yaratması şeklinde tezahür etmelidir.

Öte yandan organik bağ kavramı, perdenin kaldırılması kuramının uygulanmasına gerek kalmadan da ilgililerin sorumluluğuna gidilmesine neden olabilmektedir. Nitekim organik bağ kriterlerinin sağlanmasına bağlı olarak ortakların sorumlu tutulduğu ya da sorumlu tutulması gerektiğini vurgulayan çok sayıda içtihat bulunmaktadır⁹.

Organik bağın tespiti sonrasında ise, bir şirketin borçları nedeniyle diğer bir şirketin malvarlığına el atılabilmektedir. Bu sonucun perdenin kaldırılması kuramı kapsamında perdenin çapraz olarak kaldırılmasına benzediği ifade edilmektedir¹⁰. Ancak perdenin çapraz olarak kaldırılmasında organik bağ nedeniyle el atmaya kıyasla daha ileri aşamalara gidilebilmektedir. Örneğin borçlu şirketin borçları nedeniyle sadece kardeş şirketin malvarlığına değil aynı zamanda kardeş şirketin ortaklarının malvarlıklarına da el atılabilir.

Yönetmelik anlamında ve malvarlığı bakımından özdeşlik perdenin kaldırılması kuramının uygulanması için yine Yargıtay tarafından gözetilen bir kriterdir. Perdenin kaldırılması için bir takım sıkı şartların gerçekleşmesinin arandığı yukarıda açıklanmıştır¹¹. İşte bu kapsamda yönetmelik olarak ve malvarlığı bakımından özdeşleşme, bütünleşme kriteri dikkate alınmaktadır¹². Aslında bu kriterin işaret ettiği durum, perdenin kaldırılması yaptırımının uygulanacağı şirketlerin tek bir iktisadi bütünlüğünün olmasıdır. Perdenin kaldırılması kuramının uygulanması için ancak bu şekilde bir iktisadi bütünlüğün gerekli olduğu ve bu kriterin sıkı bir şekilde gözetildiği doktrin ve Yargıtay kararlarında vurgulanmıştır¹³. Söz konusu malvarlığı özdeşliği üçüncü kişiler nezdinde iktisadi bir bütünlük içerisindeki tek bir şirketle iş yapıyor algısının oluşmasına neden olmaktadır. Bu algı yaratıldıktan sonra şirketlerden birinin içinin boşaltılması ya da bir şirketin malvarlığının boşaltılarak diğer bir şirkete işlerin yöneltmesi aynı zamanda kötüye kullanma olarak değerlendirilecek bir durumdur.

⁸ Selçuk Öztekin/Memiş, Şirketler Hukuku ve İcra İflas Hukuku İlkeleri Karşısında Borçlu Şirketin Alacaklılarının Hakim Ortağa Karşı Korunması, Marmara Üniversitesi Sempozyum Yayınları, I. Uluslararası Ticaret Hukuku Sempozyumu, 02 Şubat 2008, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Sempozyum Kitabı, Editör Erol Ulusoy, İstanbul 2008, s. 210.

⁹ Pek çokları yerine bkz. Yarg. 9. HD, 04.07.2008, 12825/18885; Yarg. 9. HD, 02.06.2009, 9436/15249; Yarg. HGK, 16.04.2003, 9-279/292.

¹⁰ Öztekin/Memiş, s. 210.

¹¹ Bkz. özet bölümü.

¹² Jan Lieder, Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbH-Gesetz), Hrsg. Andreas Heidinger, Stefan Leible, Jessica Schmidt, Handelsgesellschaft, Band 1, München 2017, GmbHG § 13 Juristische Person, Rn. 388.

¹³ Yarg. HGK, 09.06.2020, 94/358; Yarg. HGK, 09.06.2019, 808/504; Yarg. 11. HD, 23.02.2021, 2970/1603; Öztekin/Memiş, s. 204 vd.; Lorenz Fastrich, Beck'sche Kurz Kommentare, Band 20, Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung, Aufl. 22, München 2019, GmbHG § 13, Rn. 45; Dirk A. Verse, Beck'sche Kurz Kommentare, Gesellschaftsrecht, Hrsg. Martin Henssler, Lutz Strohn, Band 62, Aufl. 5, München 2021, GmbHG § 13, Rn. 38.

Alman hukukunda tüzel kişilik perdesinin kaldırılmasının başlıca olarak üç durumda söz konusu olacağı ifade edilmektedir¹⁴. Bunlar, *Vermögensvermischung* olarak adlandırılan malvarlıklarının karışması, *Sphärenvermischung* olarak adlandırılan ortaklık ile ortakların malvarlığı ve organizasyonel alanlarının karışması ve *Institutsmissbrauchs* olarak adlandırılan kurumsal kötüye kullanmadır. Yargıtay kararlarında perdenin kaldırılması gereken durumlarla ilgili yapılan açıklamalarda söz konusu durumlara ilişkin açıklama ve örneklerle rastlamak mümkündür¹⁵.

III. YARGITAY'IN PERDENİN KALDIRILMASINA NEDEN OLAN OLAYLARIN İSPATLANMASI BAĞLAMINDAKİ YAKLAŞIMI

Yargıtay tarafından perdenin kaldırılması bağlamında bir takım sıkılaştırılmış ispat şartları aranmaktadır. Yani yukarıda¹⁶ belirtilen durumların mevcudiyetinin aynı zamanda olay bazında somut verilerle ortaya konulması gerekir. Bu açıdan Yargıtay'ın yaklaşımı organik bağın ispatlanması ile perdenin kaldırılmasının ispatlanması bakımından değişmektedir. Esasında bu yaklaşım farklılığı da doğal kabul edilmelidir. Zira açıklandığı üzere, organik bağ perdenin kaldırılmasına kıyasla daha gevşek bağlantı durumlarda söz konusu olabilmektedir. Nitekim organik bağın ispatı bakımından tanık deliline dâhi dayanılabileceği Yargıtay tarafından kabul edilmektedir¹⁷. Ancak sadece bir takım benzerliklerin bulunduğu iddiası organik bağın ispatı için bile yeterli kabul edilmemektedir. Örneğin şirketlerin kuruluş tarihlerinin aynı olması, şirket ortaklarının akraba olması gibi olgular tek başına organik bağı dâhi kanıtlanamamaktadır. Bunun ötesinde de bir takım somut delillerin şirketler arasındaki ilişkiyi ortaya koyması gerekir. Örneğin şirketlerin aynı hissedarlara sahip olması, aynı iş kolunda faaliyet göstermesi gibi olgular başkaca somut deliller ile organik bağın varlığını ispat edebilecektir.

Buna karşın perdenin kaldırılması için üçüncü kişileri zarara uğratmak için bilinçli faaliyetlerde bulunduğu da ispat edilmelidir. Bu durumun tipik örneği Yargıtay'ın karşısına gelen piyasadana para toplanmasına ilişkin davalardır¹⁸. Bu tür davaların konusu olaylarda çok sayıda kişiden yatırım ve sonrasında kazanç vadiyle para toplanmakta ancak daha en başından bu durumu organize eden kişilerin üçüncü kişilere zarar verme kastıyla hareket ettikleri görülmektedir. Söz konusu davalar karşısında perdenin kaldırılmasına kuramına başvurulmasının Yargıtay'ın standart yaklaşımı haline geldiği söylenebilir.

IV. PERDENİN KALDIRILMASI YÖNTEMLERİ AÇISINDAN YARGITAY KARARLARI

Perdenin kaldırılması yöntemleri genellikle üç farklı başlık altında incelenmektedir. Bunlar; perdenin düz kaldırılması, perdenin ters kaldırılması ve perdenin çapraz

¹⁴ **Verse**, Beck'sche Kurz Kommentare, Rn. 38 vd.

¹⁵ Bkz. yukarıda dpn. 13'de yer verilen kararlar.

¹⁶ Bkz. II no'lu başlık altındaki açıklamalar.

¹⁷ Yarg. HGK, 09.06.2020, 94/358.

¹⁸ Pek çokları yerine bkz. Yarg. 11. HD, 25.02.2015, 17873/2556; Yarg. 11. HD, 17.03.2015, 5717/3688; Yarg. 11. HD, 09.09.2014, 9881/13459; Yarg. 11. HD, 25.02.2015, 17873/2556; Yarg. 11. HD, 14.03.2014, 14463/4973.

kaldırılmasıdır¹⁹. Ayrıca bu yöntemlere bir dördüncü yöntem olarak borçlunun kendisinin perdenin kaldırılmasını talep etmesi kimi yazarlarca eklenmektedir²⁰.

Yargıtay tarafından doktrinde yapılan bu ayrıma kararlarında değinilmektedir²¹. Bu bağlamda Yargıtay içtihatlarına yaklaşıldığında perdenin kaldırılmasına ilişkin en başta değinilen üç yöntemin de uygulandığı görülmektedir. Yargıtay tarafından perdenin düz kaldırılması yani şirketin borçlarından dolayı ortakların malvarlıklarıyla sorumlu tutulmaları yönünde pek çok karar verilmiştir²². Benzer şekilde Yargıtay tarafından perdenin ters kaldırılması ve çapraz kaldırılması kavramları da benimsenmiş ve bu yönde kararlar verilmiştir²³.

V. YARGITAY'IN FARKLI DAİRELERİNİN PERDENİN KALDIRILMASI KURAMININ UYGULANMASINDAKİ YAKLAŞIMLARI

Perdenin kaldırılması kuramı açıklandığı üzere Yargıtay tarafından benimsenmiş bir kuramdır. Şartları oluştuğunda kuramın uygulanabilirliği hakkında bir tartışma güncel olarak bulunmamaktadır. Ancak söz konusu şartların ne zaman gerçekleşmiş kabul edileceği, bu şartların ispatı için hangi kriterlerin dikkate alınması gerektiği konularında Yargıtay'ın işbölümü açısından farklı özel hukuk alanlarına bakan daireleri arasında tam bir uyuşmanın bulunduğundan da söz edilemez. Bu olguda kuramın uygulanmasının kararlar bağlamında gelişim göstermesi etkili olduğu kadar başkaca bir takım faktörler de etkili olmuştur. Bu noktada iş davalarına bakmakla görevli Yargıtay dairelerinin yaklaşımı üzerinde durulmayı gerektirmektedir. Özellikle işyeri devri olgusunun tartışıldığı bir takım kararlarda perdenin kaldırılması kuramının uygulanması bağlamında ortaya konulan yaklaşımın kuramın uygulanmasını kolaylaştırıcı, bu konuda cesaret verici nitelikte olduğu söylenebilir²⁴.

Buna karşın ticari davalara bakmakla görevli ihtisas dairelerinin kararlarında kuramın daha sıkı şekilde uygulandığı, kuramın istisnai niteliği üzerinde daha fazla durulduğu söylenebilir²⁵. Öte yandan Yargıtay'ın önüne gelmiş olan konuyla ilgili davaların birçoğu yukarıda²⁶ da değinildiği üzere, halktan, özellikle yurtdışındaki gurbetçilerden yatırım

¹⁹ **Aytül Özkan**, İş Hukukunda Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması Teorisi, ÇÜHFD, 2020, C. 5, S. 1, s. 2500 vd.; **Hilal Gül**, Yüksek Mahkeme Kararları Işığında Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması, İstanbul Barosu Dergisi, 2017, C. 91, S. 6, s. 207 vd.; **Devrim Ulucan**, İş Hukukunda Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması, İÜHFİM, 2016, C. 74, Özel Sayı, 757; **İbrahim Kaplan**, Tüzel Kişiliğe Sahip Ticaret Ortaklıklarında Perdenin Kaldırılması Talepli Hukuki Sorumluluk Davaları, Batider, 2009, C. XXV, S. 4, s. 44 vd.

²⁰ **Tekinalp/Tekinalp**, s. 399.

²¹ Yarg. HGK, 09.06.2020, 94/358; Yarg. HGK, 09.06.2019, 808/504; Yarg. 23. HD, 23.12.2015, 10384/8391.

²² Yarg. 9. HD, 04.07.2008, 12981/18875; Yarg. 23. HD, 11.10.2012, 4160/5938.

²³ Perdenin ters kaldırılması yönündeki kararlar için bkz. Yarg. 11. HD, 11.12.2017, 5148/7084; Yarg. 23. HD, 11.10.2012, 4160/5938. Perdenin çapraz kaldırılması yönündeki kararlar için bkz. Yarg. 23. HD, 11.10.2012, 4160/5938; Yarg. 19. HD, 29.09.2006, 1122/9002.

²⁴ Yarg. 22. HD, 14.05.2013, 22684/10887; Yarg. 22. HD, 26.11.2014, 24696/33391; Yarg. 22. HD, 19.03.2013, 16951/5693; Yarg. 22. HD, 19.03.2013, 17090/5730; Yarg. 22. HD, 03.05.2012, 16700/8604; Yarg. 9. HD, 14.05.2013, 22684/10887.

²⁵ Pek çokları yerine bkz. Yarg. 11. HD, 23.03.2021, 3856/2763; Yarg. 19. HD, 01.10.2015, 1203/11738; Yarg. 19. HD, 16.03.2016, 6305/4589; Yarg. 19. HD, 24.03.2015, 7187/4144.

²⁶ Bkz. yukarıda dpn. 18.

bahanesiyle para toplanmasına ilişkin davalardır²⁷. Bu tür davalarda daha en başından itibaren organize bir şekilde üçüncü kişilerin zararına hareket edilmesi olgusu söz konusu olmaktadır. Bunun yanısıra kuramın uygulanması için Yargıtay tarafından gerekli görülen kriterlerin tamamının mevcut olduğu görülmektedir. Doğal olarak bu tür davalardaki kuramın uygulanması bağlamında istikrar kazanmış Yargıtay yaklaşımı haklı görülmelidir.

VI. SONUÇ

6102 sayılı TK'nın kabul edilmesinden bu yana perdenin kaldırılması kuramının Türk hukukunda mahkeme içtihatları ve bu anlamda belirleyici otorite olan Yargıtay uygulaması bağlamında ana hatlarıyla yerleşmiş bir müessese olduğu söylenebilir. Yargıtay'ın kuram hakkındaki detaylı değerlendirmelerini içeren özellikle HGK kararlarında, doktrinde dile getirilen kuramın uygulanması için gerekli olan kriterlerin, kuramın uygulanma yöntemlerinin bütünüyle benimsenmiş oldukları da görülmektedir. Bu kapsamda üçüncü kişilere zarar verme kastıyla hareket edilmesi, görünürdeki şirket ile ilişkili hissedar veya şirketler arasında malvarlığı açısından ve yönetsel olarak özdeşliğin, bütünleşmenin söz konusu olması ve bu olguların güçlü delillerle ispat edilebilmesi Yargıtay'daki hâkim yaklaşımdır. Ancak iş bölümü gereği farklı özel hukuk alanlarıyla görevli daire kararları bağlamında, özellikle kuramın uygulanmasına ilişkin delil ve olguların takdirinde bir takım yorum farklılıklarının olabildiği de belirtilebilir. Nitekim zamanla değişiklik gösterebilecek nitelikte olmakla birlikte iş davalarına bakmakla görevli daire kararları kuramın uygulanması yönünde daha kolaylaştırıcı bir anlayışı sergilemektedir. Ancak doğası gereği içtihatların daima gelişim ve değişime açık oldukları gerçeği de göz ardı edilmemelidir.

KISALTMALAR

Aufl.	: Auflage
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
ÇÜHFD	: Çukurova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
dpn.	: Dipnot
HD	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
Hrsg	: Herausgeber
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
NJW	: Neue Juristische Wochenschrift
m.	: Madde
MK	: Türk Medeni Kanunu
No.	: Numara
Rn.	: Rundnummer
s.	: Sayfa
S.	: Sayı

²⁷ Pek çokları yerine bkz. Yarg. 11. HD, 09.04.2019, 4111/2786; Yarg. 11. HD, 25.02.2015, 17873/2556; Yarg. 11. HD, 24.11.2014, 11154/18197; Yarg. 11. HD, 18.11.2014, 10308/17803; Yarg. 11. HD, 02.12.2014, 23021/36630.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

TK : Türk Ticaret Kanunu
vd. : ve devamı
ZVglRWiss : Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft

KAYNAKÇA

- 1- Battal, Ahmet: Bir Alan Araştırması Işığında Sermaye Şirketlerinin Sorumluluğu Konusundaki Hukuki Bilgi Eksikliğinin Olumsuz Sonuçları ve Perdenin Kaldırılması Teorisi Yardımıyla Giderilmesi, Yargıtay Dergisi, 1975, C. 24, S. 4.
- 2- Dural, Mustafa: Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması, Sermaye Piyasası Kurulu 15. Yıl Sempozyumu, Mayıs 1998, Yayın No. 119.
- 3- Eidenmüller, Horst: Ausländische Kapitalgesellschaften im deutschen Recht, Hrsg. Horst Eidenmüller, München 2004.
- 4- Fastrich, Lorenz: Beck'sche Kurz Kommentare, Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung, Band 20, Aufl. 22, München 2019.
- 5- Gül, Hilal: Yüksek Mahkeme Kararları Işığında Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması, İstanbul Barosu Dergisi, 2017, C. 91, S. 6.
- 6- Kaplan, İbrahim: Tüzel Kişiliğe Sahip Ticaret Ortaklıklarında Perdenin Kaldırılması Talepli Hukuki Sorumluluk Davaları, Batider, 2009, C. XXV, S. 4.
- 7- Karayalçın, Yaşar: Üst Kuruluşlar Hukuku, Batider, 1991, C. XVI, S. 1.
- 8- Lieder, Jan: Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbH-Gesetz), Hrsg. Andreas Heidinger, Stefan Leible, Jessica Schmidt, Handelsgesellschaft, Band 1, München 2017.
- 9- Özkan, Aytül: İş Hukukunda Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması Teorisi, ÇÜHFD, 2020, C. 5, S. 1.
- 10- Schweizer, Kerstin: Die (Durchgriffs-)Haftung der Gesellschafter in der "kleinen" Kapitalgesellschaft und die Grenzen der Dogmatik, ZVglRWiss, 2019, S. 1.
- 11- Serozan, Rona: Sözleşmeden Dönme, İstanbul 1975.
- 12- Seven, Vural/Göksoy, Y. Can: Ticaret Şirketlerinde Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması, İstanbul Barosu Dergisi, 2006, C. 80, S. 6.
- 13-Tekinalp, Gülören / Tekinalp, Ünal: Perdeyi Kaldırma Teorisi, Reha Poroy'a Armağan, İstanbul 1995.
- 14- Ulucan, Devrim: İş Hukukunda Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması, İÜHFM, 2016, C. 74, Özel Sayı.
- 15- Verse, Dirk A.: Beck'sche Kurz Kommentare, Gesellschaftsrecht, Hrsg. Martin Henssler, Lutz Strohn, Band 62, Aufl. 5, München 2021.
- 16- Yanlı, Veliye: Anonim Ortaklıklarda Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması ve Pay Sahiplerinin Ortaklık Alacaklılarına Karşı Sorumlu Kılınması, İstanbul 2000.

Yazarsız Kaynaklar

- 1- Haftung der GmbH-Gesellschafter bei existenzvernichtendem Eingriff, NJW, 2002, Heft 41.
- 2- Schutz der abhängigen GmbH gegen Eingriffe des Alleingesellschafters - Bremer Vulkan, NJW, 2001, Heft 49.

AYNTÂB'DA MAHALLE KAVRAMI VE ÖNEMİ/ HAYIK BABA MAHALLESİ

Betül Sema AKPINAR

Özet

Osmanlı şehirlerinde mahalle sadece mahalle olarak değil aynı zamanda toplumsal kontrolü sağlayan ve devamını getirmeyi amaçlayan bir birimdir, dolayısıyla mahalle sosyal ve fiziki bir yapıdır. Mahalle halkı birbirinin davranışlarından sorumlu olmakla birlikte, mahalle ile ilgili alınacak kararlar da etkili olup aynı zaman da vergilerin tespiti, görevli olan kişilerin kontrolleri ve görevlerinden alınması vb. gibi konular da kendilerine tanınmış birçok hakları bulunmaktadır yine mahallenin önemli bir vasfı ise yönetim birimi olmasıdır, vergi kontrolünü sağlamak adına önemli bir birimdir. Burada asıl üzerinde durulması gereken nokta ise mahallede tesis edilen huzur 'dur, çünkü mahallede huzur mahalleli arasında güveni beraberinde getirmektedir, mahalle halkının ise birbirinin davranışlarından sorumlu olması devletin mali ve idari anlamda ki çıkarlarına hizmet etmektedir.

Müslim ve Gayri müslim ahalinin zaman zaman bir arada yaşadıkları, sosyal ve ekonomik münasebet içinde olduklarını söylemek mümkündür, ancak XVI. yüzyıl da nüfusun çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmaktadır."Hayk" adını alan mahalle zamanla *Hayk-ı Müslümanan ve Hayk-ı Zımmiyan* şeklinde ikiye ayrılmaktadır ve Hayk-ı Zımmiyan mahallesinde Ermeni nüfusu yaşamakla birlikte zamanla "Ermeniyan" mahallesi olarak zikredilecektir. Nitekim 1536 yılında bu mahallenin ismine rastlanmamaktadır, daha sonra yani 1543- 1574 tarihli defterlerde geçmekte ve dolayısıyla yeni bir mahalle olduğu anlaşılmaktadır, mahalle nüfusunun fazla olmadığı görülmektedir, aynı zaman da Hayık kelimesinin Yahudiler ve Ermeniler tarafından kutsal görüldüğü anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada Ayıntab adının manasından başlanılarak, mahalle kavramı ve özellikle Osmanlı mahallesinin özellikleri, yapısı ve bu birime verilen önemden söz edilip ardından XVI. ve XVII. yüzyıllarda isimleri Şer'iyye sicillerinde zikredilen mahalle isimlerine yer verilip, ardından Hayık Baba mahallesi ve ikiye ayrılması Müslüman ve gayri müslim kesim, yıllara göre bu iki kesimin nüfusları zikredilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ayntâb, Mahalle, Hayık Baba

Abstract

In Ottoman cities, the neighborhood but also a unit that provides social control and aims to maintain it, so the neighborhood is a social and physical structure. Although the people of the neighborhood are responsible for each other's behaviors, the decisions to be taken about the neighborhood are also effective, and at the same time, the determination of taxes, the controls of the people in charge and their removal from their removal from their duties, etc. There are also many rights granted to them in matters such as; another important feature of the neighborhood is that it is an administrative unit, it is important unit in order to ensure tax control. The main point to be emphasized here is the peace established in the neighborhood, because the peace in the neighborhood brings trust among the people of the neighborhood are responsible for each other's behavior serves the financial and administrative interests of the state.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

It is possible to say that muslim and non muslim people lived together from time to time and were in social and economic relations. In the 16th century, the majority of the population was muslims. The neighborhood, which was named “Hayk” was divided into two as Hayk-1 Musliman an Hayk-1 Zımmiyan over time. And although the Armenian population lives in the Hayk-1 Zımmiyan neighborhood, it will be mentioned as the “Armenian” neighborhood in

time. As a matter of fact, the name of this neighborhood is not found in 1536, it is mentioned later in the notebooks dated 1543-1574, and therefore it is understood that it is a new neighborhood.

In this study, starting from the meaning of the name Ayntab, the concept of neighborhood and especially the characteristics of the Ottoman neighborhood, its structure and the importance given to this unit are mentioned and XVII. the names of the neighborhoods whos names were mentioned in the Şer’iyye Registers in the 17th century will be included, and then Hayık Baba neighborhood and its division into two, Muslim and non-Muslim, and the populations of these two sections according to years will be tried to be mentioned.

Keywords: Ayntab, Neighbourhood, Hayık Baba

1.GİRİŞ

Ayntâb bilinen en eski yerleşim yerlerinden biridir, ancak İlk çağ’a ait kaynaklar da adına rastlanılmadığı bilinmektedir, bununla birlikte Maraş yolu üzerinde bulunan Doliche (Dülük) ün oldukça eski bir yer olduğu bilinmektedir. Ayntâb şehri 1516 yılında Osmanlı Devleti hâkimiyetine geçmiştir ve Osmanlı hakimiyetine geçtikten sonra fiziki yapı başta olmak üzere gerek nüfus gerek ekonomik ve bunlara benzer birçok açıdan gelişim ve değişim yaşamaya başlamıştır. Osmanlı Devleti’nin yükselme dönemine bağlı olarak Ayntab şehrinin de ilerlemeye başladığını söylemek mümkündür, şehir her açıdan değişmeye başladığı gibi içerisinde ki cami ve mescit sayısı ve diğer yapılar artmaya başlamıştır.

Mahalle kavramı önemli olmakla birlikte mahalle isimlerine de değinmek gerekmektedir, nitekim mahalle isimleri ve sayıları yıllara göre farklılık göstermektedir, dolayısıyla mahalle isimlerine ve sayılarına belirli bir rakam vermek mümkün değildir. Nitekim nüfusun çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmaktaydı, Osmanlı şehirlerinde genellikle Müslüman olmayanlar ayrı mahalleler de yaşamaktaydılar ancak bu her iki kesimin aynı mahalle de yaşadıkları da görülmektedir dolayısıyla huzur Osmanlı mahallesinin temel yapı taşıdır demek yanlış olmayacaktır.

2.AYNTÂB ADI

Gaziantep (Ayntâb)Akdeniz Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu bölgesinin birleştiği yerde Suriye’ye komşu olan bir ildir, bahsi geçen bu saha ilk çağlardan itibaren pek çok insan topluluklarına yerleşme sahası ve geçit yeri olmuştur.¹

---

¹ İsmail Kıvrım, XVI. yüzyılda Ayntab’da Toplumsal Kontrol Aracı Olarak Mahalle Halkının Rolü, s.31

Nitekim İlkçağ'a ait kaynaklarda Ayntâb adına rastlanılmadığı görülmektedir, Antep-Maraş yolu üzerindeki Doliche (Dülük) bilinen en eski bir yerdir, eski ve orta çağlar da Fırat Nehri'ni takip ederek Mezopotomya'dan gelen kervanların bu nehri terk ettikleri Birecik ve Maraş arasında bir kavşak noktası da Dülük adıyla bilinmekteydi.² Burası aynı zamanda Urfa, Maraş ve Halep yollarının da kesiştiği yeri teşkil etmekteydi.³ Ayntâb ismi üzerine farklı görüşler mevzu bahisdir "Ayn" ve "Tab" kelimelerinin "*tövbe eden pınar*",diğer bir rivayete göre ise bu bölgede "Ayni" isminde bir hükümdarın yaşadığı ve hükümdarın bölge halkına eziyet ettiği sonra pişman olarak "tevbe" bu ifaden de "Ayni tevbe etti" anlamına gelen "Ayntâb" kelimesinin ortaya çıktığı düşünülmektedir.⁴ "Ayn" kelimesi göz, çeşme, nur ve "tâb" ise Farsça' da takat, kuvvet, nur, ışık, parlaklık, tazelik anlamlarına gelmektedir, yine diğer bir görüşe göre Bizans imparatoru Justinyanus, Euphratesia (Orta Fırat) bölgesinde Sasani tehlikesini savuşturmak amacıyla inşa ettirdiği Deba (Diba, Teba) kalesini Müslüman Araplar "An-Teba"(Teba'ya ait Teba'nın içi) şeklinde anılmaktadır.⁵ Şehrin ismi muhtelif kaynaklar da "Hantab", "Entab", "Hamtab", "Hatab", "Ayntâb" gibi farklı isimleri taşımak ile beraber Selçuklu ve Osmanlı Devleti zamanlarında kullanıldığı bilinmektedir.

3.AYNTÂB'DA MAHALLE KAVRAMI VE ÖNEMİ

Ayntâb Osmanlı hakimiyetinden evvel Abbasi, Selçuklu, Eyyubi, Memluk ve Dulkadir Beyliği hakimiyetinde kalmış ara ara bu bölgede Bizans ve Haçlılar hüküm sürmüştür. XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren Memluk Sultanlığının uç karakollarından biri haline geldiği görülmektedir 1516 yılından itibaren Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır ⁶idari olarak ilk önce Arap-Şam vilayetine 1531'de Dulkadir Maraş beylerbeyliğine sancak statüsünde bağlanmış ve böylelikle bu durum XVI. yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir,1598 de ise mali ve sosyal sebeplerden ötürü Halep vilayetine bağlanmak zorunda kalmıştır.⁷Ancak XVII. yüzyıl başlarında yeniden Maraş sancağına bağlanmıştır, nitekim tahrir defterlerine göre Ayntâb şehri 1536 yılında 24,1543 yılında 29,1574 yılında ise 32 mahalleden oluşmaktaydı yine tahrir defterlerinden anlaşıldığı üzere Ayntâb şehrinin tahmini nüfusu 1536'da 10600,1543'de 10746,1574 de ise 17138 şeklindedir.⁸ Osmanlı şehirleri konut tasarımı, iklim ve yerleşme şekillerine göre bazı ayrıcalıklara sahip olsa da genellikle bir mescit etrafında oluşan fiziksel yapısı mahallesi ve mahallelisiyle İslam şehirlerinin genel özelliklerini taşıdığı bilinmektedir. Osmanlı şehrinin en önemli özelliği fiziksel ve sosyal yönden klasik İslam şehri gibi mahallelere bölünmesidir bu bölünme toplumdaki dini ayrılıklardan kaynaklanmaktadır.⁹ Osmanlı şehirlerinde farklı etnik ya da dini grupların aynı

² İbrahim Etem Çakır, XVI. Yüzyılda Ayntâb Şehri, İstanbul 2015,s.28

³ Hüseyin Özdeğer,"Gaziantep",DİA, XIII, İstanbul 1996,s.466

⁴ İsmail Altınöz,"Dulkadir Eyaletinin Kuruluşunda Antep Şehri (XVI. Yüzyıl)"Cumhuriyetin 75.yılına Armağan Gaziantep,(Editör: Yusuf Küçük dağ),Gaziantep 1999,s.98-99

⁵ Bilgehan Pamuk,"Ayntâb Şehir Hayatında Vakıflar (XVI. Yüzyıl) ",Uluslararası Antep-Halep Vakıfları Sempozyumu Bildirileri, I.İstanbul 2014,s.8

⁶ İsmail Kıvrım, XVI. yüzyılda Ayntab'da Toplumsal Kontrol Aracı Olarak Mahalle Halkının Rolü, s.31

⁷a.g.m, s.32

⁸ a.g.m,s32

⁹ Doğan Kuban,"Anadolu Kentlerinin Tarihsel Gelişimi ve Yapısı Üzerine Gözlemler" Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler, İstanbul 1995,s.166

mahalleyi yaşam alanı olarak tercih ettiklerine dair çok sayıda örnek mevcuttur, ¹⁰Osmanlı şehrinde mahalle önemli bir kavram olup sosyal ve fiziki bir birimdir, Osmanlı mahallesini imamlar idare etmiştir ve mahallelinin avarız vergisi vermek ve mahalleye ait birçok kurala uymak gibi yükümlülükleri vardı, mahalleye yeni taşınmak isteyen biri mahallelinin kefaleti olmadan oraya yerleşemezdi.

Şehrin idarecisi olan kadı, kazasker tarafından atanırken imam, bizzat padişah tarafından bir beratla tayin edilmektedir, Tanzimat devrine kadar imam devleti temsil etmek üzere mahallelinin en önde gelen sorumlusuydu en asli görevi ise din adamlığı görevini yerine getirmektir, mahalle halkının sicillerini tutmak, doğum, ölüm, evlenme boşanma gibi sosyal olaylarda üzerine düşenleri yapmasının yanında mahallenin huzurunu temin etmek ve bu huzuru bozmaya çalışanlara engel olmak hatta ahlaki denetimi yerine getirme görevini de üstlenirdi, İmamlar kadıların yerine getirmesi gereken birçok işlerde onların en doğal yardımcılarıydı, mahallelinin düzenini sağlamak,¹¹ içki içenlerin bulunması kötü işlerle uğraşanların tespit edilip mahalleden sürülmesi, mahallelinin dini vecibelerini en doğru şekilde yerine getirmelerini sağlamak imamlar tarafından sağlanırdı.

İmam mahallede adeta bir rehber vazifesi görmekteydi, insanlar aralarında çözemedikleri problemleri imama danışır ve bir fikir sunmasını isterlerdi, ayrıca imamlar halkına kendi yaşayışı ile örnek olan kimseler olmasıyla da önemlidir. İmamlar vakitlerinin büyük çoğunluğunu mahallede geçirirlerdi, dolayısıyla mahallede yaşayan bütün insanlar hakkında tam bir bilgiye sahip olurlardı dolayısıyla devlet tarafından mahallede yaşayan herhangi bir kimse hakkında bilgi alınacağı zaman imama danışılırdı.

Yine İmam günümüzde de olduğu gibi mahallede evlenecek çiftlerin nikâhlarını kıymak ve cenaze defin işlerini gerçekleştirmek gibi görevleri de yerine getirirlerdi ¹²Nikâh ve cenaze işlerinden belli bir ücret alınması hasebiyle Gaziantep’ de birden fazla mescit ve camiinin bulunduğu mahallelerde imamlar arasında bir çekişme olduğu görülmektedir.¹³ Ayrıca mahalle halkı da İmamı gerektiğinde kontrol eder ve istenmeyen durumları kadıya bildirirlerdi anlaşılacağı üzere mahallelinin istemediği biri İmamlık yapamazdı.¹⁴ İmamın yanı sıra mahalleyi yerine göre mahalle avarız vakfı mütevellileri ile mahallenin seçtiği kişiler de temsil etmekteydi bu dönem de şehir halkının vermekle mükellef oldukları avarız, nüzul, tekâlif-i şakka (açıklama) gibi vergilerin hane başına alınacak miktarın belirlenmesinde bazı kimselerin karışıp halka zulmederek fazla akçe aldıkları tespit olunmuştur dolayısıyla her mahalle kendi mahallesinden mutemet (güvenilir) dindar ve doğru bir kimseyi seçerek mahkeme de tescil ettirmiştir vekil seçilenlerin unvanına bakıldığında yarıdan fazlasının dini ve ilmi unvanlar taşıdığını görmekteyiz bunlardan hacı unvanlı 14,molla seyyid ve çelebi unvanlı iki çavuş ve bey unvanlı birer kişi bulunmaktadır.¹⁵ Ayntâb şehrinin çarşı etrafında gelişmiş ve genişlemiş olduğu bilinmektedir, ayrıca şehrin gelişiminde ve şekillenmesinde

¹⁰ İsmail Kıvrım, Şer’iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Konya ve Ayntâb Şehirlerinde Gündelik Hayat (1670-1680), Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2005, s.135-147

¹¹ Gaziantep Şer’iyye Sicili (GŞS) 104-192/1 (Evasıt-ı Şevval 1160/15-24 Ekim 1747)

¹² GŞS 108-121

¹³ İsmail Kıvrım, Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat (17.yüzyılda Gaziantep Örneği), Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, s.234

¹⁴ İsmail Kıvrım, a.g.e, s.234

¹⁵ İsmail Kıvrım, a.g.e, s.235

camilerin etkisi göz ardı edilemez dolayısıyla bazı mahallelerin isimlerini camilerden almış olması bu etkiyi göstermektedir. XVI. yüzyılda Alleben deresi şehrin doğal bir sınırı olma özelliği taşımaktadır kale ise şehrin kuzeyindeydi Tahtalı, Alaüddeve, Ömeriye, Boyacı camilerinin çevrelemiş olduğu alan eski yerleşim alanı olarak bilinmektedir Bostancı, Şhreküstü, Akyol ve Ali Neccar mahallelerinin arasındaki alan ise şehrin XVI. yüzyıldaki genişleyen yerleşim alanı olarak zikredilmektedir.¹⁶Kürdtepesi, Kayacık ve Akyol tepesi şehrin özellikle fiziki yapısının şekillenmesine etki etmektedir dolayısıyla bu isimler mahalle adı olarak sicillerde yerini almışlardır.¹⁷

Ayntâb şehrinde yine ilk yerleşimlerin kale etrafında gerçekleştiğini söylemek mümkündür, bu durum herhangi bir saldırıya karşı mahalle halkının hemen kaleye sığınarak korunma düşüncesinden ileri gelmektedir.¹⁸Ayntab da inşa edilmiş olan camilerin ve ticaret merkezlerinin kale civarında kurulmuş olması bu görüşü desteklemektedir. Mahallede merkezi cami veya mescid oluşturmaktadır, ayrıca mahallede bulunan kimselerin camiye devamlı olarak gitmesi o kişilerin mahalledeki güvenirliliğini arttırmaktaydı yine mahalle yönetiminde imam dan başka yöneticiler de bulunmaktaydı bunlar arasında kethüda bulunmaktaydı.

Yine Mahalle halkı birbirlerinin hareketlerinden kendilerini sorumlu görmekteydiler dolayısıyla birbirlerine kefil olma durumu vardı mahalle ahalisi birbirlerine “salah” ve ”istikamet üzerine” olmayı taahhüt etmişlerdir, içlerinde yaramaz kişi bulunmadığını kabul ederek bundan farklı bir durum ortaya çıkması halinde ise bunun sonucuna katlanmayı kabul etmişlerdir.¹⁹Ayntab şehrinde mahalle halkı huzurlu bir ortamda yaşayabilmek için mahalle halkının iyi ve sakin kişilerden teşekkül etmesine özen göstermişlerdir ve mahalleyi buna göre tertip etmişlerdir. Mahalle teşkilatı, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde ve devamında etkili olduğu için önemli bir yere sahiptir, dolayısıyla mahalle önemli bir yönetim birimidir.

Mahalle halkının ekonomik, dini ve sosyal hayatının mahalle içinde belirgin bir sınıflaşmaya yol açacak kadar ileri gitmediğini, Müslim, Gayri-Müslim, ilim adamı, tâcir, zanaatkâr ve memurların aynı mahallede bir arada yaşayabildiklerini yüzyılın sonlarına ait olan ve şehirdeki vergiden muaf askerin sınıfın belirlenmesini konu edinen kayıtlardan görmekteyiz.²⁰

Yine Osmanlı şehirlerinde bir cami mescit veya medrese kendi etrafındaki evlerle bir mahalle teşkil ederken Gaziantep’te bir mahallede bir cami ve birkaç mescit bazen de bir mahalle de 4-5 mescide rastlanıldığı görülmektedir.²¹Bu mahallelerin cami ve mescit adlarından çok kişi ya da yer adlarıyla anılmaktadır, Nitekim Evliya Çelebi 1671 yılında Gaziantep’in 32 mahallesi ²² olduğunu bildirmesine karşılık 1650-1700 yılları arasında 56

¹⁶ İbrahim Etem Çakır, XVI. Yüzyılda Ayntâb Şehri, İstanbul 2015,s.53

¹⁷ İbrahim Etem Çakır, a.g.e, s.54

¹⁸ Hüseyin Özdeğer, Ayntâb Livası, s.135-136

¹⁹ Tahsin Özcan,”Osmanlı Mahallesi: Sosyal Kontrol ve Kefâlet Sistemi”Marife I,s.132

²⁰ İsmail Kıvrım, Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat(XVII. yüzyılda Gaziantep Örneği),Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,2009,s.236

²¹ Nejat Göyünç, XVI. yüzyılda Güney-Doğu Anadolu’nun Ekonomik Durumu “(Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim Devirleri)”Türkiye İktisat Tarihi Semineri-Metinleri Tartışmalar,(Editör: Osman Okyar) 5-10 Haziran 1973,Ankara 1975,s.77

²² Evliya Çelebi, Seyahatname C.IX, İstanbul 1935,s.352-359

mahalle ismi tespit edildiği bildirilmektedir.²³Gaziantep’ de mahalleler birbirine bitişik evlerden meydana gelmektedir, yine mahalle nüfuslarının bir hayli fazla olduğu görülmektedir. Görüldüğü üzere mahalle ve mahalleli kavramı Osmanlı şehrinde oldukça önemli iki kavram halindeydi Nitekim mahalle de yaşayan insanların birbirlerine karşı birtakım görevleri bulunmaktaydı, mahalleli komşusunu gözetir ve elinden geldiği kadarıyla yardımcı olmaya çalışırdı, yine bunun aksi durumlar da olmaktadır mahallenin asayişini ve huzurunu bozan kimseler ikaz edilmişlerdir, dolayısıyla ikaz çeşitleri geliştirilmiştir bunlardan ilki sözlü uyarıdır. Bir mahkeme kurulduğunda ve suçlu kimse hakkında kanıt bulunmadığı durumlar da mahallelinin kişi hakkında bildirdiği görüş kanıt hükmünde görülmekteydi, dolayısıyla komşuları nezdinde iyi bir iz bırakmış kimsenin rahatlıkla suçsuz ilan edilebileceği ortadadır. Anlaşılacağı üzere mahallenin huzur ve güvenliği yine mahalleliye bırakılmıştır, yine ortaya çıkan olumsuz durumlarda mahalleli sorumlu görülmekteydi, mahalleli mütesellim subaşı ve diğer ehl-i örf taifesinin itham ve takibine uğramamak adlarının kötüye çıkmasını engellemek için aralarına karışmış iyilik ve doğrulukla tanınmayan rahatsızlık veren ahlak dışı davranışlarda bulunan kişileri mahalleden çıkarma haklarına sahiptirler.²⁴

Dolayısıyla buna mahallelinin *ihraç hakkı* denilmektedir, yani mahallenin huzurunu toplumsal düzenini bozacak ahlak dışı davranışlarda bulunan kimseler belirlenir ve ihraç kararı alarak mahalleden gönderirler ve mahkeme de bunu onayladı hakkında ihraç kararı alınan kimse mahalleli ve önde İmam olmak üzere bildirilirdi. Mahalle de ahlak dışı davranışlara yapılan diğer bir uygulama ise kapılarına katran sürülmesidir,²⁵bu şekilde o kimselerin evi “*kara leke*” ile lekelenmiş ve o kimselerin suçluluğu bir anlamda mahalleliye duyurulmaktaydı.

Osmanlı mahallesinde huzur ve güvenin çok önemli olduğu görülmektedir, mahalle halkı birbirine kefilidir, kefil olmayan bir kişinin mahalle de yaşamasına müsaade edilmemektedir, mahalle halkının herhangi bir şahıs hakkında ki görüşü hükm-ü örf tarafından dikkate alınmakla ve kendi hakkında verilecek karar doğrultusunda etki etmektedir.²⁶ Mahalle de istenmeyen kişi olarak bilinen kimseler kimi zaman şehir dışına sürgün edilebiliyorlardı, I.Süleyman kanunnamesinde kadın ya da erkek yaşadığı mahallede istenmiyorsa bu kimselerin mahalleden gönderilebileceği kaydedilmiştir.²⁷

Mahallede ki en önemli kurumlardan biri yine avârız akçesi vakfidir, bu kurum mahalle ahalisinin ortaklaşa karşılaması lazım gelen harcamalar dolayısıyla oluşturulmuştur, vakfın yöneticileri arasında mahalle arasında yer almaktadır, Ayntâb da mahalle halkı bahsedilen masrafların karşılanması için avârız akçesi vakıfları kurmuşlardır.²⁸ Yine bu yöneticiler de seçilirken mahalleli etkili olmaktadır, kadı ise mahallenin yönetimi ve mahallelinin çıkarlarının korunmasında ahalinin görüşlerini önemsemektedir.

²³ İsmail Kıvrım, Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat(XVII. yüzyılda Gaziantep Örneği),Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,2009,s.236

²⁴ Özer Ergenç,” Osmanlı Şehrindeki “Mahalle” nin İşlev Ve Nitelikleri Üzerine, Osmanlı Araştırmaları IV, Neşir Heyeti: Halil İnalçık, Nejat Göyünç,Heath Lowry,İstanbul 1984”,s.75

²⁵ İsmail Kıvrım, a.g.e, s.249

²⁶ Tahsin Özcan,”Osmanlı Mahallesi Sosyal Kontrol ve Kefâlet Sistemi” Marife s.1,Bahar 2001,s.133

²⁷ İbrahim Etem Çakır, XVI. yüzyılda Ayntâb da Toplumsal Kontrol Aracı Olarak Mahalle Halkının Rolü, Erzurum 2012,s.46

²⁸ İbrahim Etem Çakır, XVI. Yüzyılda Ayntâb Şehri, İstanbul 2015,s.211

Evliya Çelebinin naklettiği bilgilere göre 1671 yıllarında Antep'te 3900 dükkânın mevcut olduğu kayıtlıdır, bu sayıda imalathane ve ticarethanelerin mevcudiyeti Antep'te dışa açık ticaret hareketinin kanıtı olsa gereklidir ²⁹ yine Ayntâb da çarşılar bulunmaktaydı, XVIII. yüzyıl Osmanlı Devletinin hem sosyal hem de ekonomik açıdan buhranlar yaşadığı bir dönem olmasına rağmen Ayntâb şehrinin hem toplumsal hem de ekonomik açıdan Anadolu'daki diğer illerden daha iyi olduğunu söyleyebiliriz. ³⁰Yine bu dönem de para birimi kayıtlardan da anlaşılacağı üzere kuruş'tur akçe ise bazı istisnalar dışında pek fazla kullanılmamıştır. ³¹Mali açıdan vergi kaybını önlemek ve vergi kontrolünü sağlaması bakımından mahalle önemli bir yönetim birimidir. XVI. yüzyılda Ayntâb'a ait tahrir kayıtlarında şehir halkı sakin oldukları mahallelere göre kaydedilmiş olması mahallenin yönetim birimi olduğunu göstermektedir. ³²Devlet tarafından mali, sosyal ve idari sebeplerden ötürü mahalle teşkilatı bağlamında mahalle halkına yüklenen bazı sorumluluklar söz konusudur. Avarız ve buna paralel bazı sorumlulukların karşılanmasında mahalle de bulunan çeşme, ibadet mekânları ve eğitim kurumları ve bunun gibi yerlerin ihtiyaçları mahalle halkının birlikte yerine getirmesi gereken durumlardandı. Yine mahalle nüfusunun belirlenmesinde 1697 yılında şehirdeki askeri sınıfın yani avarız vergisinden muafların mahalle ölçeğinde kaydedilmiş olmasıdır. ³³Bu verilere göre şehrin en kalabalık mahallesi Şhreküstü ve Ammu mahalleleridir, zikredilen Şhreküstü mahallesinin nüfusunun fazla olmasının nedeni orada bulunan bir külliye Mevlevihane gibi sosyal ve kültürel kurumlara yakın olmasındandır. En az nüfusa sahip mahalleler ise Beğ, Ehlicefa, Şarkıyan, Senginakkaş, Hayık Zımmıyan ve Hacı Baba mahalleleridir. ³⁴

Mahallede yaşayan mahalle sakinlerinin bazı yükümlülükleri vardır bunlardan ilk olarak tekâlif-i örfiye ve avarız-ı divaniye geldiği bilinmektedir, bu vergiyi ödemekle yükümlüydüler, ancak bu dönemde Ayntâb da avarız vergilerinin mahallelere dağıtımında haksızlık yapılması üzerine mahalleliler kendi vekillerini seçerek vergilerin gerektiği gibi dağıtılmasını sağlamışlardır. Bu verginin karşılanması için her mahallede avarız vakıfları kurulmuştur. ³⁵Avarız vergisi merkezden gelen emir yazılarında yer alan miktara göre toplanmaktaydı, her sancağın gelirine göre tespit edilen bu miktar sancağın ihtiva ettiği avarız hane sayısına göre alınmaktaydı. ³⁶Antep Sancağına gönderilen avâriz vergisi ile ilgili yazılarda en çok kullanılan tabir *nişanlı mevkufât defter-i sûreti mucibince ve mevkufat defteri mucibince* tabiridir. ³⁷XVIII. Yüzyılın başında Antep-Maraş Beylerbeyliğine bağlı Tel-Başer ve Burç nahiyelerinde müteşekkil bir sancak olarak karşımıza çıkmaktadır. ³⁸Avâriz vergisinin toplanması devlet tarafından gönderilen memurlar vasıtası ile

²⁹ İbrahim Yılmaz Çelik, XVIII. Yüzyılda Gaziantep'in İdari, Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Durumu, Osmanlı Araştırmaları XVIII, İstanbul 1988, s.118

³⁰ İbrahim Yılmaz Çelik, a.g.e, s.118

³¹ İbrahim Yılmaz Çelik, a.g.e, s.118

³² İbrahim Etem Çakır, XVI. yüzyılda Ayntab da Toplumsal Kontrol Aracı Olarak Mahalle Halkının Rolü, Erzurum 2012, s.35

³³ İsmail Kıvrım, Osmanlı Mahaltesinde Gündelik Hayat (17.yüzyılda Gaziantep Örneği), Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 2009, s.238

³⁴ İsmail Kıvrım, a.g.e, s.238

³⁵ Nazif Öztürk, Menşe'i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar, Ankara 1983, s.85-86

³⁶ Serhat Kuzucu, XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Antep'te Avarız Vergisinin Uygulanışı, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 2016, s.108

³⁷ BAO, 25-55 numaralı GŞS (Gaziantep Şer'iyye Sicili)

³⁸ Serhat Kuzucu, a.g.e, s.107

gerçekleştirilmekteydi Bu memurların ise tahsildar ve kâtiplerden oluştuğu görülmekteydi, XVIII. yüzyılın ilk yarısında Antep sancağına ait ücretler tahsildar için elli guruş kâtipler için beş guruştur.³⁹Kadı avarız vergisi ile ilgili işlerin sorumlusu durumundaydı devletin bu hususta kadıya yetki verdiği görülmektedir, vergi tahsilâtı kadı nezaretinde gerçekleştirilmektedir. Avarız vergisi herkesin ödeyebileceği kadar alınmaktaydı, fakir olanların vergileri mahallenin zenginleri tarafından verilmekteydi. Avarız akçesi varlıklı Müslümanların sefer harcamalarında devlete yardım etmeleri şeklinde Müslümanlık görevi olduğu ifade edilmiş, zamanla ayrı bir vergi haline gelmiştir.⁴⁰Avarız Osmanlı bütçelerinde düzenli olmayan gelirlerin başında gelmektedir⁴¹ genellikle savaş zamanlarında ihtiyaç duyulduğunda toplanmaktadır, ayrıca devlet nezdinde birtakım görevlerde bulunan reaya da avarızdan muaf tutulmuştur örneğin, din görevlileri, çeltikçi, tuzcu, küreci, ortakçı yamaklar muaf gruplar arasında yer almaktadır.⁴² Yine Osmanlı Devletinde mahalle halkının avarızlarını ödemeleri hususunda yardımcı olmak için avarız vakıflarının oluşturulduğu bilinmektedir Mahalle halkından zengin olanlardan bazıları tarafından kurulan vakıflar yoluyla fakir kimselerin avarızlarının buradan karşılanması amaçlanmaktaydı⁴³.

4.HAYIK BABA MAHALLESİ

XVI. yüzyılda mahalle sayısında bir artış olduğu gözlemlenmektedir, Osmanlı döneminde Arap kentlerinin büyümesi, imar edilmemiş alanların doldurulması ve kent yerleşiminin dış mahallelere yayılması şeklinde olduğu ifade edilmektedir, şehrin güney kesiminde yer alan Şhreküstü mahallesi XVI. yüzyılda oluşan bir mahalledir ⁴⁴yine aynı yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen cami, hamam ve zaviye sayesinde bura daha çok göze batmıştır. yine buna benzer bir mahalle oluşumu da şehrin Batı kesiminde yer alan Akyol ve civarıdır. şehrin eski mahallelerinden Ammi mahallesinde Handan Bey Camii, Tarla Mahallesinde Alaybey Camii XVI. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiştir.⁴⁵ Yine şehrin dış kesimlere doğru yayıldığı bilinmektedir, nüfus artışı doğrultusunda şehrin fiziki yapısı değişmekle beraber mahalle sayısında da artış gözlemlenmektedir. Ermeniyan Mahallesi Hayk ve Ermeniyan şeklinde ikiye ayrılmaktadır, kayıtlar da mahalleler Hayk-1 Müslüman ve Hayk-1 Zımmıyan olarak yer almıştır, tahrir defterleri vergi esasına göre düzenlendiği için Müslüman ve gayri-müslim mahalleler ayrı ayrı zikredilmektedir.⁴⁶ Tahrir Defterlerine göre 1536 yılında 34,1543 yılında 29,1574 yılında ise 21 mahalle vardır.⁴⁷

(131 Nolu Ayntâb Şer'iyye Sicilinde geçen mahalle isimleri):⁴⁸

1.Cabi Mahallesi

³⁹ Serhat Kuzucu, a.g.e, s.112

⁴⁰ İbrahim Etem Çakır, XVI. Yüzyılda Ayntâb Şehri, İstanbul 2015,s.312

⁴¹ İbrahim Etem Çakır, XVI. Yüzyılda Ayntâb Şehri, İstanbul 2015,s.312

⁴² Halil İnalçık, Toplum ve Ekonomi, s.53

⁴³ İbrahim Etem Çakır, XVI. Yüzyılda Ayntâb Şehri, İstanbul 2015,s.316

⁴⁴ İbrahim Etem Çakır, XVI. Yüzyılda Ayntâb Şehri, İstanbul 2015,s.120

⁴⁵ İbrahim Etem Çakır, XVI. Yüzyılda Ayntâb Şehri, İstanbul 2015,s.120

⁴⁶ İbrahim Etem Çakır, XVI. Yüzyılda Ayntâb Şehri, İstanbul 2015,s.121

⁴⁷ İlkay Köroğlu,131 Nolu Gaziantep Şer'ie Sicilinin H.(1182-1196) Değerlendirilmesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Konya 2009,s.11

⁴⁸ İlkay Köroğlu,131 Nolu Gaziantep Şer'ie Sicilinin H.(1182-1196) Değerlendirilmesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Konya 2009,s.11

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

- 2.Tarla-i Cedid Mahallesi
- 3.Ehl-i Cefa Mahallesi
- 4.Tarla-i Atik Mahallesi
- 5.Yenhi (Yahni) Mahallesi
- 6.Tube (Tövbe) Mahallesi
- 7.Çukur Mahallesi
- 8.Bey Mahallesi
- 9.Hamo Mahallesi
- 10.Şehreküstü Mahallesi
- 11.Kozluca Mahallesi
- 12.Kürkinciyan Mahallesi
- 13.Körkeman Mahallesi
- 14.Kozluca Mahallesi
- 15.Tahtani Mahallesi
- 16.Kürkinciyan Mahallesi
- 17.Kayser Mahallesi
- 18.Kozanlı Mahallesi
- 19.Kanalıcı Mahallesi
- 20.Sube Mahallesi
- 21.Nakkaş Mahallesi
- 22.Eyüboğlu Mahallesi
- 23.Ali Elçi Mahallesi
- 24.Hayık Mahallesi**
- 25.Amu (Emmi) Mahallesi
- 26.Kayacık Mahallesi
- 27.Zincirli Mahallesi
- 28.Şekeroğlu Mahallesi
- 29.Bekiroğlu Mahallesi
- 30.Bostancı Mahallesi
- 31.Arablı Mahallesi
- 32.Hoşkadem Mahallesi

“Hayık Mahallesi” için iki bilgi vardır:⁴⁹

1.yörede “Hayık” adında bir dağ ve köy olduğu için mahallenin adını buradan aldığıdır.

2.si “Hayık Mahallesinin” XVI. yüzyılın sonunda Müslüman ve zımmıyan olarak ayrıldığını ve Hayık’ın ise Yahudilerin Anadolu’da’ki atası Yasef’in torunu olduğu bildirilmektedir. Yine Ermenilere göre yöresel kurucudur, Ermenice Hay: kardeş manasındadır.

1536 yılında 24 olan mahalle sayısı 1543’te 29,1574’te ise 32’ye yükselmiştir, nitekim 1536’da ismi yer almayan Hayk Mahallesi 1543 ve 1574 tarihli defterlerde geçmekte ve yeni bir mahalle olduğu anlaşılmaktadır, *Haykı Müslümanan* ve *Haykı Zımmıyan* şeklinde iki

---

⁴⁹ İlkay Köroğlu, 131 Nolu Gaziantep Şer’iye Sicilinin H.(1182-1196) Değerlendirilmesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Konya 2009,s.13

kısma ayrılmıştır.⁵⁰Ahmed Bey ve Hacı Baba, Usta Ali mahalleleri ise 1574 yılına ait defterlerde yer almaktadır. Mahallelerin genellikle dini kurumlar etrafında şekillendiği görülmektedir, Ermenilerin yaşadığı mahallenin adı ise Ermenilerin mitolojisinde önemli görülen “Hayk” ismiyle zikredildiği görülmektedir, nüfus artışı ile birlikte *Hayk-ı Zımmıyan* ve *Hayk-ı Müslümanan* şeklinde iki mahalle oluştuğu görülmektedir, vergi esasına göre düzenlendiği için Müslim ve Gayri-Müslim ayrı mahallelerde zikir edilmiştir. Yine Ayntâb şehrinde bu mahalleler arasında bir bölünme söz konusu olmadığı gibi zaman zaman aynı mahallede bir arada yaşadıkları birbirleriyle ekonomik ve sosyal münasebet içinde oldukları görülmektedir.⁵¹Ancak XVI. yüzyılda Ayntâb şehrinde nüfusun büyük bir çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu bilinmektedir, bununla beraber şehir de az da olsa gayri Müslim nüfus mevcut idi şehir de az sayıda mevcut olan Ermeni nüfusu Ermeniyan olarak kaydedilmiş mahalle de sakin idi.⁵²

Şehir de ki tahmini nüfusun dini açıdan dağılımı:⁵³

DAĞILIMI	MÜSLİM	GAYRİ-MÜSLİM
1536	10369	231
1543	10600	146
1574	16743	395

Tablodan da anlaşılacağı üzere şehrin nüfus açısından büyük çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu görülmektedir, yine gayri Müslimlerden Müslüman olanlarında bu sayı da etkili olduğu bilinmektedir. Diğer Osmanlı kentlerinde olduğu gibi Antep de’de bu dönem de Müslim ve zımmi gruplar bir arada yaşadıkları görülmüştür Müslümanlarla gayri Müslimlerin arasında ki münasebetin iyi olduğu ortaya çıkan bir takım sorunların ise devlet eliyle düzeltildiği görülmektedir. Yine şehir de Gayri Müslimlerin sahip olduğu birçok iş yerinden Müslümanlar da alışveriş yapabilmektedir.⁵⁴ Antep’te Rum, Ermeni, Süryani, Arap, Fars ve Fransız kökenli kimseler yaşamaktaydı ancak belgeler de sadece isimleri zikredilip detaylı bilgi verilmemektedir.⁵⁵İncelenen dönem de Ayntab şehrinde nüfusları az da olsa gayri-Müslim nüfus yaşamaktaydı, Ermeni mahallesi diğer adıyla Hayk-ı Zımmıyan olarak nitelendirilen mahallede ikamet eden ve cizye verebilecek durum da olanlardan ise cizye vergisi tahsil edilmekteydi, cizye için bazen haraç kelimesi de kullanılmaktaydı.

⁵⁰ İbrahim Etem Çakır, XVI. Yüzyılda Ayntâb Şehri, İstanbul 2015,s.123

⁵¹ İbrahim Etem Çakır, a.g.e,s.124

⁵² İbrahim Etem Çakır, a.g.e, ,s.139

⁵³ İbrahim Etem Çakır, a.g.e,s.139

⁵⁴ İbrahim Yılmaz Çelik, XVIII. yüzyılda Gaziantep’in İdari, Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Durumu, Osmanlı Araştırmaları XVIII, İstanbul 1988,s.122

⁵⁵ İbrahim Yılmaz Çelik, a.ge. e,s.122

5.AYNTÂB MAHALLELERİNDEN BİRKAÇ GÖRÜNTÜ;

*Karagöz Mahallesi/ Bilge Kazaz Arşivinden
Gaziantep Kent Arşivi/ Fotoğraf ve Kartpostal
koleksiyonundan*

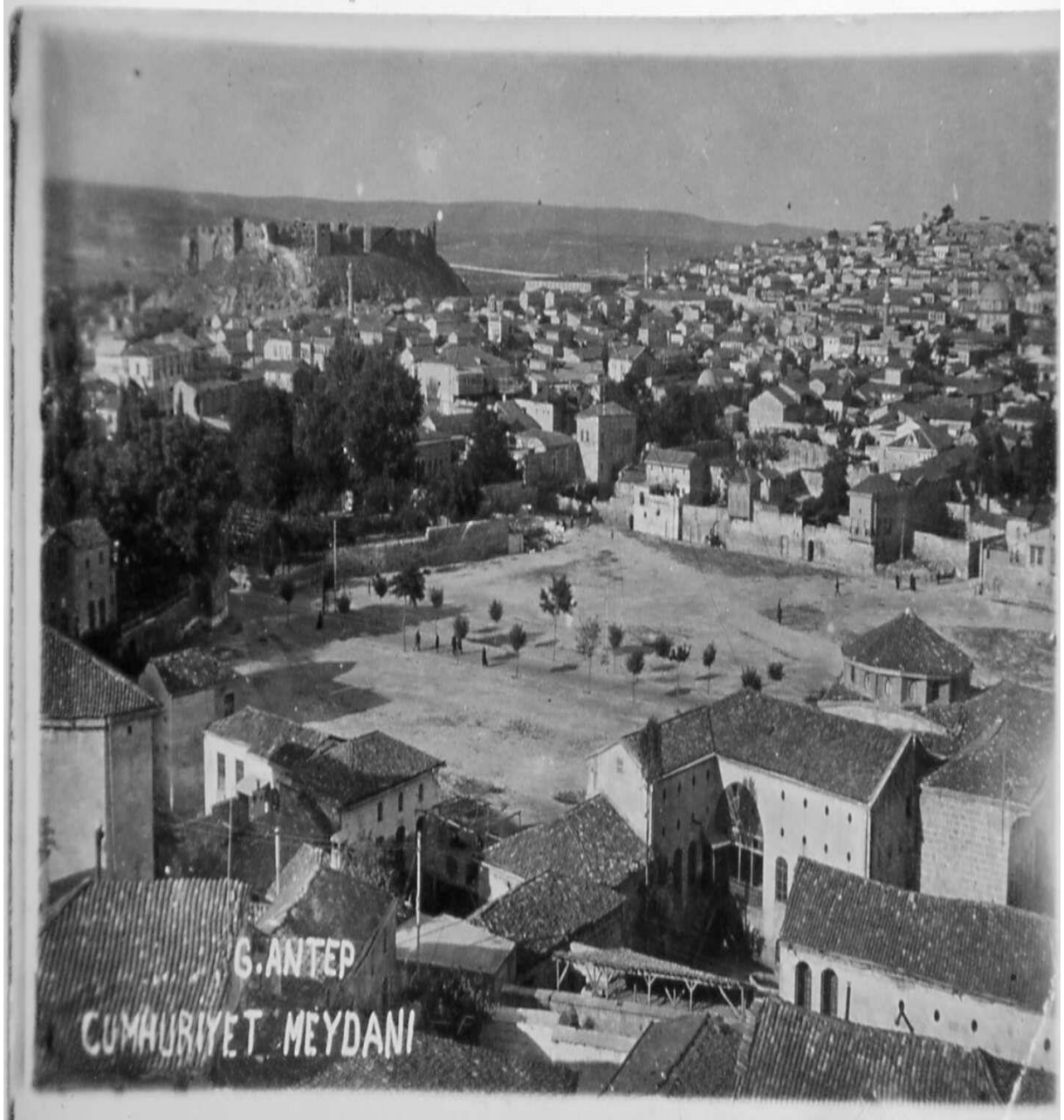

Kürttepe Mahallesi/ Gaziantep Kent Arşivi/Fotoğraf ve Kartpostal Koleksiyonundan.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Bostancı Mahallesi/ Gaziantep Kent Arşivi/Fotoğraf ve Kartpostal Koleksiyonundan.

Çukurbostan Mahallesi/Gaziantep Kent Arşivi/ Fotoğraf ve Kartpostal Koleksiyonundan.

SONUÇ

1516 yılında Osmanlı hâkimiyetine giren Ayntab bu tarihten itibaren gelişmeye başlamıştır, Nitekim çalışmada söz konusu olan Ayntâbın mahalleleri ve bu mahallelerin önemine değinilmeye çalışılmıştır, yine mahalle sayısının yıllara göre farklılık arz ettiği de görülmektedir.

Şehrin kalabalık olan mahalleleri arasında ise Ali Neccar,Şhreküstü,İbn-i Şeker, Debbağlar, Tarla ve Sikkak mahalleri gösterilmektedir,Ahmed Bey,Usta Ali ve Hacı Baba mahalleleri 1543-1574 yılları arasında oluşmuştur,Şehirde ki askeri zümreler şehir de eski mahalleler olarak zikredilen İbn-i Eyyüb,Ammi,Tevbe,Ali Neccar,Sikkak mahallelerinde yaşamayı kendileri için daha uygun görmekteydiler. XVI. yüzyılda mahalle sayısında bir artış

olduğu gözlemlenmektedir ve bu mahalleler arasında sayısı artan mahallelerden Şehreküstü mahallesinden söz edilmektedir.

Çalışmada mahalle kavramı ve önemi mahalle sayısından söz edildikten sonra asıl konu olan Hayk mahallesine kaynaklar doğrultusunda değinilmeye çalışılmıştır, Nitekim zikri geçen mahalle önce Hayık Baba olarak bilinip sonra ise Müslüman ve Gayri Müslimleri belirtmek adına Hayk-1 Zımmıyan ve Hayk-1 Müslümanan şeklinde ayrılmıştır ve Haykı Zımmıyan mahallesinde özellikle Ermeni kesim yaşamaktaydı.

Ve sonuç olarak Anteb de oturan Protestanların Anteb'in Hayık Baba mahallesinde bir Eytam mektebinin olmadığı kaynaklar doğrultusunda anlaşılmaktadır ve Ayntab da yabancı okulların kuruluşunun 19.yüzyıl da yoğunlaştığı görülmektedir, Nitekim Haykı Zımmıyan mahallesinin önce olmadığı daha sonraki tarihler de oluşturulduğu anlaşılmaktadır ve nüfusunun az olduğu bilinmektedir.

KAYNAKÇA

ÇAKIR İbrahim Etem, XVI. yüzyılda Ayntab'da Toplumsal Kontrol Aracı Olarak Mahalle Halkının Rolü, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü-Erzurum

ÇAKIR İbrahim Etem, XVI. Yüzyılda Ayntâb Şehri, Yeditepe Yayınları, I.Baskı Kasım İstanbul 2015

ÖZDEĞER Hüseyin, "Gaziantep",DİA, cilt: XIII, İstanbul 1996

ALTINÖZ İsmail, Dulkadir Eyaletinin Kuruluşunda Antep Şehri (XVI. Yüzyıl) Cumhuriyetin 75.yılına Armağan Gaziantep,(Editör: Yusuf Küçük dağ),Gaziantep 1999

PAMUK Bilgehan, Ayntâb Şehir Hayatında Vakıflar (XVI. Yüzyıl) "Uluslararası Antep-Halep Vakıfları Sempozyumu Bildirileri, I.İstanbul 2014

KUBAN Doğan, ,"Anadolu Kentlerinin Tarihsel Gelişimi ve Yapısı Üzerine Gözlemler" Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler, İstanbul 1995

KIVRIM İsmail, Şer'iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Konya ve Ayntâb Şehirlerinde Gündelik Hayat (1670-1680),Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2005

Gaziantep Şer'iyye Sicili (GŞS) 104-192/1 (Evasıt-ı Şevval 1160/15-24 Ekim 1747), GŞS 108-121

KIVRIM İsmail, Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat (17.yüzyılda Gaziantep Örneği), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,2009

ÖZDEĞER Hüseyin, On Altıncı Ayntâb Livası I,İstanbul 1988

ÖZCAN Tahsin," Osmanlı Mahallesi: Sosyal Kontrol ve Kefâlet Sistemi" Marife I,129-151

GÖYÜNÇ Nejat, XVI. yüzyılda Güney-Doğu Anadolu'nun Ekonomik Durumu "(Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim Devirleri)" Türkiye İktisat Tarihi Semineri-Metinleri Tartışmalar,(Editör: Osman Okyar) 5-10 Haziran 1973,Ankara

EVLİYA Çelebi, Seyahatname C.IX, İstanbul 1935

ERGENÇ Özer, Osmanlı Şehrindeki "Mahalle" nin İşlev Ve Nitelikleri Üzerine, Osmanlı Araştırmaları IV, Neşir Heyeti: Halil İncılık, Nejat Göyünç, Heath Lowry, İstanbul 1984

YILMAZÇELİK İbrahim, XVIII. Yüzyılda Gaziantep'in İdari, Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Durumu, Osmanlı Araştırmaları XVIII, İstanbul 1988

ÖZTÜRK Nazif, Menşe'i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar, Ankara 1983

KUZUCU Serhat, XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Antep'te Avarız Vergisinin Uygulanışı, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

BAO,25-55 GŞS(Gaziantep Şer'iyye Sicili)

İNALCIK Halil, Toplum Ve Ekonomi, İstanbul 1996

KÖROĞLU İlkay, 131 Nolu Gaziantep Şer'iyeye Sicilinin H.(1182-1196) Değerlendirilmesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Konya 2009

YILMAZÇELİK İbrahim, XVIII. yüzyılda Gaziantep'in İdari, Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Durumu, Osmanlı Araştırmaları XVIII, İstanbul 1988

YABANCI OKULLARA DAİR

ESENKAL Ebru, Yabancı Ülkeler Tarafından Osmanlı Coğrafyasında Açılan Okullar, Lisansüstü Eğitim Tarih Ana Bilim Dalı Yakın Çağ Tarihi Bilim Dalı İçin Öngördüğü Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. İbrahim Sezgin, Trakya Üniversitesi/Edirne

HAYTOĞLU Ercan, Amerikan Misyonerlerinin Anadolu Topraklarında ki Sağlık Faaliyetleri ve Ermeniler, Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

KOCABAŞOĞLU Uygur, Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika,19.Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları, İstanbul 1989,s.14

ŞAFAK Nurdan, Osmanlı-Amerikan İlişkileri, İstanbul 2003,s.59

KÜÇÜKOĞLU Bayram, Türk Dünyasında Misyoner Faaliyetleri (Dünü-Bugünü-Yarını) İstanbul 2005,s.31

TOZLU Necmettin, Osmanlı İmparatorluğu'nda Misyoner Okulları, Osmanlı 5,Editör: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999

ŞAHİN Gür soy, Türk-Ermeni İlişkilerinin Bozulmasında Amerikalı Misyonerlerin Rollerini Üzerinde Bir İnceleme, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, cilt VII/sayı:1,Haziran 2005

CEVİZLİLER Erkan-Nilüfer, Van Vilayetinde Amerikan Misyonerlerine Ait Kurumlar, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Yıl:2004,sayı:9,s.177-178

TAŞKIN Faruk, Amerikan Misyoner Okullarından "Merkezi Türkiye Koleji" (1876-1924),Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin 2007

BATMAZ Şakir, Milliyetçilik, Bağımsızlık, Ermeniler, Osmanlı Devleti ve Amerikan Misyonerleri, Hoşgöründen Yol Ayrımına Ermeniler, Yayına Hazırlayanlar: Metin Hülagü, Şakir Batmaz, Gülbadi Alan, Erciyes Üniversitesi-Nevşehir Üniversitesi, II. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu,22-24 Mayıs 2008,cil4: 2009,s.182-183

CHARLES David, Cesur Müslüman Türklerin Bir Grup Mormon Misyonerini Antep'te Ermenilerin Saldırılarından Kurtardığı Gün, çeviren: Celal Öney, Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi,2011-2012 Tarih Doktora Öğrencisi

YILDIRIM Mehmet Ali,1895-1896 İsyancı Sırasında Ayntâb da Ermeniler Ve Hınçak Cemiyeti, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

ZENGÜL Erdem, Ankara'daki Protestan Misyonerliği (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Ana Bilim Dalı, Ankara 2007

AYDIN Mithat, Amerikan Protestan Misyonerlerinin Ermeniler Arasındaki Faaliyetleri ve Bunun Osmanlı-Amerikan İlişkilerine Etkisi Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ana Bilim Dalı

KILIÇ Sezen, Cumhuriyet Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938), Yabancı Diller Bölümü Kara Harp Okulu Ankara

CANBAKAL Hülya, XVII. Yüzyılda Ayntâb Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset, İletişim Yayınları, İstanbul 2009

YILMAZÇELİK İbrahim, 1750-1752 (H.1164-1165) Tarihli Gaziantep Şer'iyye Sicilinin Tanıtımı ve Fihristi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, cilt:12, sayı:1 sayı 325-352, Elazığ 2002

BİÇER Baykal, Türkiye'de Protestan Eğitim Dizgesi "Amerikan Kolejleri 1839-1922" Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi-Afro Avrasya Özel Sayısı Aralık 2016

DAVISON Roderic H.(1987) Osmanlı Türkiye'sinde Batılı Eğitim, Belleten (çeviren: M. Seyitdanlıoğlu), Ağustos LI 1031-1044 (Orijinal Makalenin Yayın Tarihi 1962)

JOHNSON Brian,(2006) Eğitim Alanında Günümüze Aktarılan Miras/Tarsus Amerikan Koleji'nin Gelişim ve Dönüşüm Evreleri 1888-1988, İstanbul Ofset Yayın Evi

KÖSE Ayşe, Yabancı Okullarda Kızların Din Eğitimi (Arnavut köy Amerikan Kız Koleji Örneği), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul

YURDAYDIN Hüseyin, İslam Devletlerinde Müslüman Olmayan Durumları, Ankara 1972

MOĞOLLARDA MERKEZİ DEVLETİN KÖKENLERİ

THE ROOTS OF CENTRAL STATE IN MONGOLS

Melek MUTİOĞLU ÖZKESEN

Araştırma Görevlisi Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Özet

Uluslararası ilişkiler disiplininin yaygın analiz birimi olan merkezi devlet, tanımlanması, kavramsallaştırılması ve analiz edilmesi en zor konu olarak karşımızda duruyor. Ancak merkezi devletin ne olduğu veya neyin sonucu/ürünü olduğu tartışması hala üzerinde uzlaşmış bir cevaba sahip değil (Claessen ve Skalnik, 1993). Dünyanın farklı coğrafyalarındaki merkezileşme süreçlerini araştırmaya başladığımızda, merkezi devletin oluşmasına zemin hazırlayan gelişmeler üç başlıkta ortaklaşır. Bunlar, (1) ontolojik güvenlik arayışı, (2) sosyoekonomik üretim ve bölüşüm ilişkilerindeki değişim ve (3) kurumsal yapıların meydana gelişi olarak tanımlanabilir. Ontolojik güvenlik, insanların/grupların hem biyolojik hem ontolojik anlamda kendini ve çevresini tanımlama/koruma ihtiyaçlarına karşılık gelen bir güvenlik arayışıdır. Sosyoekonomik bölüşüm, yerleşik hayata geçişle birlikte işbölümünün ve statülerin oluşması ve haliyle bunu sağlayan, kuran ve yeniden üreten bir ilişki ihtiyacını doğurmasıdır. Kurumsal yapılar ise, bu çeşitlenen toplumsal formun ihtiyaçlarına cevap verecek çok damarlı bir mekanizma ve kurumların gelişmesidir. Denk'in (2014) ifadesiyle, bu gelişmelerin bir araya gelerek oluşturacağı "eşkenar üçgen", merkezi devletin – ve haliyle bir hiyerarşik /sınıflı yapının- soy kütüğünü incelemede analitik bir araç olarak kullanılabilir. Ancak elbette ki merkezileşme, her coğrafyada aynı zaman diliminde, aynı koşullar altında ve aynı şekilde tamamlanmamıştır. Bu çalışmada, göçebe bir halk olan Orta Asya'da yaşayan Moğol kavimlerinin merkezi devlet kurma/merkezileşme süreci ve bu sürece zemin oluşturan tarihsel arka planı Denk'in önerdiği çerçeve üzerinden ele alınacaktır. Bu bağlamda, öncelikle Cengiz Han öncesi Moğolistan coğrafyasının iktisadi, politik ve toplumsal yapısı incelenecek ve bu yapıların Cengiz Han'ın imparatorluğu döneminde nasıl bir değişime uğradıkları ve merkezi devleti nasıl kurdukları araştırılacaktır. Bunu yaparken, Cengiz Han döneminde yapılan anlaşmalar, savaşlar ve diplomatik ilişkiler de araştırılacağı için, Moğol tarihinin uluslararası hukuk deneyiminin de ortaya konması beklenmektedir. Böylece, modern uluslar arası hukuk pratikleri ile merkezi devletin tarihsel gelişimi arasındaki ilişkinin mahiyeti de sorgulanacaktır. Sonuç olarak, hikâyesi ve gelişme çizgisi tarımsal halklardakinden farklı olsa da, Moğol devletinin de "çeşitli biçimleri birbirleriyle ve tüm olarak bütünle etkileşim içinde bulunan tek bir kurumun çeşitlenmesi" (Krader, 1993) olduğu öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Merkezi Devlet, Ontolojik Güvenlik, Sosyoekonomik Üretim ve Bölüşüm, Moğollar, Cengiz Han

Abstract

The central state, which is the common unit of analysis in the discipline of international relations, is the most difficult subject to define, conceptualize and analyze. Hence, the debate

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

on what the central state is or what it is the result/product of still does not have an agreed answer (Claessen and Skalnik, 1993). Nevertheless, when we start to investigate the centralization processes in different geographies of the world, the developments that paved the way for the formation of the central state become common under three headings. These can be defined as (1) the ontological search for security, (2) the change in socioeconomic relations of production and distribution, and (3) the emergence of institutional structures. Ontological security is a search for security that corresponds to the needs of people/groups to define/protect themselves and their environment both biologically and ontologically. Socio-economic distribution is the formation of division of labor and statuses with the transition to settled life, and naturally it creates the need for a relationship that provides, establishes and reproduces this. Institutional structures, on the other hand, are the development of a multi-vessel mechanism and institutions that will respond to the needs of this diversified social form. In Denk's (2014) words, the "equilateral triangle" that these developments will form together can be used as an analytical tool in examining the genealogy of the central state – and thus a hierarchical/class structure. However, of course, centralization was not completed at the same time, under the same conditions and in the same way in every geography. In this study, the central state-building/centralization process of the Mongolian tribes living in Central Asia, which is a nomadic people, and the historical background that forms the basis for this process will be questioned within the framework proposed by Denk. In this context, firstly, the economic, political and social structure of Mongolia before Genghis Khan will be examined and how these structures changed during the empire of Genghis Khan and how they established the central state will be investigated. While doing this, it is expected that the international legal experience of the Mongolian history will be revealed, as the agreements, wars and diplomatic relations made during the Genghis Khan period will also be explored. Thus, the nature of the relationship between modern international legal practices and the historical development of the central state will be questioned. As a result, although its story and development line is different from that of agricultural peoples, the Mongolian state is also predicted to be a "diversification of a single institution, its various forms interacting with each other and with the whole as a whole" (Krader, 1993).

Keywords: Central State, Ontological Security, Socioeconomic Production and Distribution, Mongols, Genghis Khan

HASAN-I BASRÎ VE FETVALARININ HANEFÎ FIKHINA YANSIMASI

REFLECTION OF HASAN AL-BASRÎ AND HİS FATWAS ON HANAFÎ FİQH

İlyas KAPLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

ORCID No: 0000-0002-1852-1248

Özet

Meşhur tâbiî, âlim ve zâhid Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî 642 yılında Medine’de doğdu. Tâbiîn neslinin önde gelen âlimi olan Hasan-ı Basrî (ö.110/728)’de Basra’da vefat etti. Hz. Ömer ve birçok sahâbînün duasını alan Hasan-ı Basrî ve yetmiş Bedir gazisi olmak üzere 120 kadar sahâbî ile görüşme imkânı buldu. İstifade ettiği sahâbîler arasında Enes b. Mâlik ilk sırada yer alır.

Hz. Ali’nin halife olmasının ardından ailesiyle birlikte Basra’ya gitti ve ömrünü burada geçirdi. Bir süre Basra’da kadılık görevini bir süre ücret almadan yaptıktan sonra istifa ederek ilim ve vaazla meşgul olmaya başladı.

Pek çok sahâbîden hadis rivayet eden Hasan-ı Basrî tâbiînün en faziletliyelerinden biri olarak kabul edilir. “Basra halkının şeyhi, Basralılar’ın imamı” gibi unvanları yanında Zehebî onun için “şeyhü’l-İslâm” tabirini kullanır. Mutasavvıflar ise kendisinden “takvâ sahiplerinin öncüsü, Hakk’ın gerçek velîsi, fütüvvet ehlinin önderi” şeklinde söz ederler.

Hasan-ı Basrî’nin fakih olduğuna dair rivayetler, onun sadece fetva veren bir âlim değil aynı zamanda kendisinin fakihte bulunması gerektiğini söylediği ilmî ve ahlâkî özellikleri taşıyan bir şahsiyet olduğunu ifade eder. Fetvaları daha sonra çeşitli mezhepler tarafından kısmen benimsenerek sürdürülmüştür. Hanefî mezhebinin fıkıh kitaplarında da Hasan-ı Basrî’nin fetvaları görülmektedir ve biz bunları bu çalışmada temel fıkıh kitaplarından hareketle fetvaları aktarmaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Hasan-ı Basrî, Tabii, İçtihat, Fetva, Hanefî, Fıkıh

1. GİRİŞ

Tam adı, Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî (ö. 110/728) olan Hasan Basrî, nisbesinden de anlaşıldığı üzere Basralı’dır. Meşhur tâbiî, âlim ve zâhid olarak müslümanlar arasında şöhret bulmuş seçkin bir şahsiyettir. İçtihat hususunda sahabîlerden önde gelen kimselerin olmasının yanı sıra tâbiîler arasında da müçtehitler bulunmaktadır. İçtihadta ehil olan bazıları müçtehit olurken bazılarının da içtihatları tedvin edilmediği için görüşleri kaybolmuştur. Yapmış oldukları içtihatlarının bazıları kitaplarda nakledilenlerde olmuştur. İçtihatları tedvin edilenler arasında Hanefî mezhebinin imamı, büyük müctehid Ebû Hanîfe Nu’mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh (ö. 150/767),¹ Mâlikî mezhebinin imamı, büyük müctehid ve muhaddis Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795),² Şâfiî mezhebinin imamı, büyük müctehid Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b.

¹ Uzunpostalcı, Mustafa, “Ebû Hanîfe”, DiA, 10/131.

² Özel, Ahmet, “Mâlik b. Enes”, DiA, 27/506.

Abbâs eş-Şâfiî (ö. 204/820)³ ve Hanbelî mezhebinin imamı, muhaddis, fakih Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö. 241/855)⁴ sayılan kimselerdir. Bu anlatılanlar içtihat hususunda bir kategorize olarak düşünülürse Hasan-ı Basrî sadece fetva verenler içerisine girmektedir. Hasan-ı Basrî tâbiî, âlim ve zâhid olmakla beraber fikhî görüşlere de sahip olan bir kimseydi. Bu fikhî görüşleri fikh kitaplarında yer almıştır. Bu fetvalardan bazıları hem farklı mezhep kitaplarında hem de Hanefî mezhebi fikh kitaplarında konu edinilmiştir.

2. HASAN-I BASRÎ'NİN HAYATI

Hasan-ı Basrî, Medine'de hicri 642 yılında doğmuştur.⁵ Annesi, Resûl-i Ekrem'in eşi Ümmü Seleme'nin âzâtı ve hizmetkârıdır. Bu sebepten Hasan Basrî ile daha çok Ümmü Seleme alakadar olmuş, bilgili ve hakîm bir şahsiyet olarak yetişmesinde bu ilginin büyük rolü olmuştur.⁶ Kardeşlerinden biri olan Saîd hadisçi, diğeri Ammâr ise ağlamakla tanınan zâhid bir zattır.

On iki yaşında hafız olan Hasan Basrî, içlerinde Hz. Ömer'in de olduğu birçok sahâbînin duasını almıştır. İçlerinde yetmiş Bedir gazisinin de bulunduğu 120 kadar sahâbî ile görüştüğü söylenmiştir. Kendisini ilme adadığı yer Vâdilkurâ'dır. Başvurduğu sahâbîler arasında Enes b. Mâlik ilk sırada yer almıştır. Hz. Ali'nin halife olmasının akabinde ailesiyle beraber Basra'ya giderek kalan ömrünü burada geçirmiştir. Acem bir kadınla evliliğinden bir kızı, Saîd ve Abdullah isimli iki oğlu olmuştur.⁷

Basra'da bir süre ücret almadan kadılık görevini ifa ettikten sonra Hasan-ı Basrî, ilim ve vaazla meşgul olmak için istifa etmiştir. Hasan Basrî'nin öğrencileri arasında Eyyûb es-Sahtiyânî, Katâde b. Diâme, Amr b. Ubeyd, Vâsıl b. Atâ, Abdullah b. Avn, Mâlik b. Dînâr ve Mübârek b. Fedâle gibi isimler sayılmıştır. Muâviye döneminde Rebî' b. Ziyâd'ın kumanda ettiği bir sefere iştirak etmiş ve Rebî'de kâtiplik yapmıştır. Ayrıca Kâbil üzerine gönderilen Mühelleb b. Ebû Sufre kumandasındaki orduda da bulunmuştur.⁸ Hasan-ı Basrî, bu iki sefer haricinde hayatını Basra'da vaaz ve ibadetle geçirmiş, tarih Receb 110'nu (Ekim 728) gösterdiğinde Basra'da vefat etmiştir.

İyi bir hatip ve etkili bir vâiz olarak tanınan Hasan-ı Basrî, fesahat ve belâgatta da zirve noktasına erişmiştir.⁹ Zâhidler, sûfiler ve vâizler üzerinde her zaman etkili olma sebebi, üslûbunun özlü ve akıcı olmasıdır. Ayrıca engin bir tefekkür ve mânevî bir deneyimin neticesi olan hakîmâne sözlerindedir. İnsanlarda bıraktığı etki açısından onun sözleri, peygamberlerin sözlerine benzetilmiştir.¹⁰ Kaynaklarda Hasan-ı Basrî hakkında dünyaya ve dünya malına değer vermediği, elinde bulunan şeyi ihtiyaç sahiplerine dağıttığı şeklinde bilgiler geçmektedir. Vaktini evi ile mescid arasında geçirdiği, hep Kur'ân okuduğu, gerek mescide gerekse evinde dinî sohbetler verdiği, meclisindikileri İslâm'ın ibadet ve ahlâk

³ Aybakan, Bilal, "Şâfiî", DİA, 38/223.

⁴ Kandemir, M. Yaşar, "Ahmed b. Hanbel", DİA, 2/75.

⁵ İbn Sa'd, et-Tabakat,

⁶ İbn Hallikân, II, 69; Ahmed Halîl Cum'a, I, 161-167.

⁷ Uludağ, Süleyman, "Hasan-ı Basrî", DİA, 16/291.

⁸ İbn Sa'd, VII, 175.

⁹ Câhiz, I, 211.

¹⁰ Ebû Nuaym, II, 147.

prensiplerine samimiyetle sarılarak kâmil bir ihlâsla yaşamaya davet ettiği yine hakkında verilen bilgiler arasında yer almıştır.

Pek çok fitnenin sebebi olan Hz. Osman'ın şehid edilmesi, Cemel ve Sıffin savaşları, Kerbelâ Vak'ası gibi hadiselerle tanık olan Hasan-ı Basrî bu konulardaki fikirlerini cesaretle dile getirmiştir.

Mektup yazarak tavsiyelerde bulunduğu kişi, Emevî Halifesi Ömer b. Abdülazîz'dir. (Câhiz, II, 28). Emeviler, Hasan Basrî'nin siyasî olaylarda taraf tutmadığı, fitneye ve isyana karşı olduğu, halkı dünyadan uzaklaştırıp âhirete önem vermeye çağırdığı ve tüm bunların kendi işlerine yaraması nedeniyle Hasan Basrî'nin kendilerine yönelttiği eleştirilere ve kınamalara göz yummuşlardır.

3. HASAN-I BASRÎ'NİN ESERLERİ

Umumiyetle eserlerini bizzat kendisi kaleme almamış, eserleri sonradan toplanan mahiyette olmuştur.

1. Risâle ilâ Abdilmelik b. Mervân fi'l-kader. En meşhur risâlesidir.
2. Risâle fî fazli Mekke.
3. et-Tefsîr.
4. el-Ferâ' iz.
5. Şürûtü'l-imâme.
6. el-İstîğfârâtü'l-münkize mine'n-nâr.
7. ez-Zühd.

4. HASAN-I BASRÎ HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Hasan-ı Basrî hakkında birçok çalışma yapılan bir âlim olmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) *el-Hasan el-Basrî* ismiyle müstakil bir eser telif etmiştir. Eser için Hasan es-Sendûbî geniş bir mukaddime hazırlamıştır. Bu mukaddime ile yayımlanan eser, (Kahire 1350/1931) Mustafa Kaya tarafından *Velîler Serdarı Hasan Basrî* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. (İstanbul 1992).

2. İhsan Abbas'ın *el-Hasan el-Basrî: Sîretühû, şahsiyyetühû, te'âlimühû ve ârâ'üh* (Kahire 1952).

3. Muslih Seyyid Beyyûmî'nin *el-Hasan el-Basrî min 'amâlikati'l-fikr ve'z-zühd ve'd-da' ve fi'l-İslâm* (Kahire 1404/1984, 2. bs.).

4. Osman Erkmen'in *Büyük Velî Hasan-ı Basrî Hazretleri ve Hikmetli Sözleri* (Ankara 1978).

5. Mustafa Saîd el-Hın'ın *el-Hasan b. Yesâr el-Basrî: el-Hakîmü'l-vâ'iz ez-zâhidü'l-âlim* (Dımaşk 1416/1995).

6. Abdullah b. Muhammed Ahmed ez-Zehrânî'nin *el-Hasan el-Basrî ve menhecühû fi'd-da' ve* (yüksek lisans tezi, 1406, Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Riyad).

7. Muhammed Abdürrahîm, Hasan Basrî'nin Kur'an âyetleri hakkındaki yorumlarını çeşitli tefsirlerden derleyerek *Tefsîrü'l-Hasan el-Basrî* adıyla yayımlamıştır. (I-II, Kahire, ts.).

8. Ahmed İsmâil el-Basît *el-Hasan el-Basrî müfessiren* (Amman 1405/1985).
  9. Etem Levent *Hasan-ı Basrî ve Tefsîr İlmindeki Yeri* (doktora tezi, 1978, AÜ İlahiyat Fakültesi).
  10. Ömer Yûsuf Kemâl *el-Hasan el-Basrî ve tefsîruh* (doktora tezi, 1404/1984, el-Câmiatü'l-İslâmiyye, Medine).
  11. Şîr Ali Şâh *Merviyyâtü'l-Hasani'l-Basrî fî tefsîri'l-Kur'ân* (yüksek lisans tezi, 1408, el-Câmiatü'l-İslâmiyye, Medine).
  12. Sâhib Ebû Cenâh *ez-Zavâhirü'l-luğaviyye fî krâ'ati'l-Hasan el-Basrî* (Basra 1985).
  13. Ömer Abdülazîz el-Cuğbeyr *el-Hasan el-Basrî ve hadîssühü'l-mürsel* adlı kitabıyla (Amman 1407/1987) Hasan Basrî'nin hadis ilmindeki yerini incelemiştir.
  14. İbrâhim Ebû Sâlim de *el-Hasan el-Basrî ve esseruhû fî'l-fikhi'l-İslâmî* adlı çalışmasıyla (Kahire 1980) Hasan Basrî'nin fıkıh ilmindeki yerini ortaya koymuştur.
  15. Hasan-ı Basrî'nin fetvaları ve fikhî hükümleri, Muhammed Revvâs Kal'acî tarafından meczedilerek *Mevsû'atü fikhi'l-Hasan el-Basrî* adı altında neşredilmiştir. (I-II, Beyrut 1409/1989).
- Hasan-ı Basrî'nin tüm yönlerini ele alan pek çok ilmî makale de yazılmıştır.

5. HASAN-I BASRÎ'NİN FIKIH İLMİNDEKİ YERİ

Fıkıh, Hasan-ı Basrî'nin genel fikriyatının ve hayatının bir parçasıdır. Bir sene süren kadılığının haricinde hâkimlikle ilgili herhangi bir resmî görevde yer almasa da Müslümanların günlük hayatlarına ve ilişkilerine dair kendisine sorulan sorulara her zaman cevaplar vermiştir. Sonraki dönemlerde talebeleri vesilesiyle aktararak fıkıh kitaplarında zikredilenler kendisine sorulan soruların cevaplarıdır. Hasan-ı Basrî'nin görüşleri ifade edilirken delilleriyle birlikte aktarımı az olduğundan onun metodu hakkında kesin bir kanaate sahip olmak oldukça zordur.¹¹ Hasan-ı Basrî, Resûllullah'ın tebliğle beraber İslâm'ın ne şekilde yaşanacağına da işaret ettiği İslâm'ın ilk müntesipleri ve ilk öğretmenleri olan sahâbîler içinde bulunmuş, sahabilerin Hz. Peygamber'den yaptıkları nakilleri fehmetmeye ve bu meyyalde yaşamaya çalışmıştır. Bu sebepten Hasan Basrî için fıkıh demek sadece şer'î hükümlerin anlatıldığı formal bir ilim değil, yaşanan hayatın ilmidir. Yaşanan hayat ise bir taraftan fertlerin dış dünyadaki sergilediği davranışlarla birlikte ruh dünyalarında, diğer taraftan insanlar arası ilişkilerde de devam etmektedir. Hasan-ı Basrî fikhî, sadece zahiri davranışlara göre hükmeden bir ilim olarak görmeyip insanın hem zâhirini hem bâtınını kapsayan bir ilim olarak algılamış ve insanlar arası ilişkileri de bu zaviyeye oturtan bir bakış açısıyla değerlendirmiştir.¹² Bu tarz fıkıh anlayışı daha sonra kısmen sûfiler,¹³ kısmen de fakihler tarafından benimsenerek sürdürüldüğü vakıada sabit olmuştur.¹⁴ Ebû Hanîfe'ye nisbet edilen fıkıh tanımı Hasan-ı Basrî'nin fıkıh anlayışıyla paralel olmakla kalmayıp bazı Hanefî fıkıh usulü eserlerinde yer alan fakih tanımı da Hasan Basrî'nin anlayışını anımsatmıştır.

¹¹ Muslih Seyyid Beyyûmî, s. 310.

¹² Massignon, s. 189.

¹³ Meselâ bk. Ebû Tâlib el-Mekkî, I, 146, 149, 152-153.

¹⁴ Serahsî, el-Usûl, I, 10; Pezdevî, I, 46-48.

Hasan-ı Basrî'nin fikhî görüşlerinin kısmi bir Kur'an tefsiri olması, onun fikhî meseleleri Kur'an'dan hareketle ve Kur'an'la ilişkili olarak incelediğinin göstergesi olmuştur. Hasan Basrî, Kur'an'ı bir bütün olarak düşünüp lafzı geri plana atmadan fikhî meseleleri ele almıştır.¹⁵ Ayrıca Kur'an'da nakledilen daha önceki şeriatlara ait hükümleri de dikkate almıştır. Hz. Âdem'den beri süre gelen nebevî bir sünnet olması nedeniyle¹⁶ şehidin naaşının yıkanması gerektiğini belirten görüşü, bu duruma örnek olarak verilebilir.

Hasan-ı Basrî sadece fetva veren bir âlim değildir. Bunun kanıtı, fakih olduğuna dair geçen rivayetlerde aktarılan kendi ifadelerinde de belirttiği gibi bir fakihte bulunması gerekli olan ilmî ve ahlâkî özellikleri taşıyan bir şahsiyet olmasıdır.¹⁷ Hasan-ı Basrî'ye, kendi söyledikleriyle fukahanın sözleri arasında farklılık bulunduğu söylenmesi İbnü'l-Cevzî'nin kaydettiği bir rivayette geçmektedir.¹⁸ Bu rivayet onun, dönemindeki diğer fakihlerden kısmen de olsa farklı bir çizgiye sahip olduğunun sinyallerini vermektedir.¹⁹ Eskiye bilme, sahâbenin icmâ ettiği konularda onlara tabi olma, ihtilâf ettikleri konular üzerinde tevakkuf etme ve yeniden inceleme,²⁰ fikhî meseleleri ele alırken geçmişten gelen bilgi birikimini ihmal etmeksizin mevcut durumu da göz önüne alarak en iyiyi ortaya koyma Hasan-ı Basrî'nin fıkıhta takip ettiği usul olarak özetlenebilir.²¹

Hasan-ı Basrî'den nakledilen fetvaların, Kadı Muhammed b. Müferric tarafından *Fikhü'l-Hasan el-Basrî* adı altında yedi cilt halinde derlendiği rivayet edilmekteyse de²² bu esere ulaşılammıştır. Günümüzde ise fetvaları Muhammed Revvâs Kal'acî tarafından *Mevsû'atü fikhî'l-Hasan el-Basrî* adıyla derlenip yayımlanmıştır. Onun fıkıh anlayışı ve etkisi müstakil bir çalışmada incelenmekle²³ kalmamış, hakkında yapılan araştırmalarda fikhî yönüne dair bazı örnekler ele alınmıştır.

5. HASAN-I BASRÎ'NİN FETVALARININ HANEFİ FIKIH KİTAPLARINA YANSIMASI

Hasan-ı Basrî'nin fetvaları hem Hanefî mezhebi hem de diğer mezheplerin fıkıh kitaplarına yansımaları vardır. Hanefî mezhebine yansımaları konusunda burada birkaç örnek zikretmek gerekmektedir.

Hanefî mezhebine göre ayakları bir kere yıkamak farzdır. Hasan-ı Basrî de diyor ki, "Abdest alan, ayaklara mesh etme ile yıkama arasında muhayyerdir."²⁴

Hanefî mezhebine göre su ile istinca etmek abdestin sünnetlerindedir. Hasan-i Basrî'nin de halka, küçük taşlarla istincâdan sonra su ile taharetlenmeyi emrettiği ve "Ey insanlar, sizden öncekilerin büyük abdesti deve, koyun vb. hayvanların kığısı gibi olurdu.

¹⁵ Levent, s. 166; Massignon, s. 185.

¹⁶ Serahsî, el-Mebsûţ, III, 49.

¹⁷ İbn Sa'd, VII, 165.

¹⁸ el-Hasan el-Basrî, s. 18.

¹⁹ Massignon, s. 189.

²⁰ İbnü'l-Cevzî, s. 21; Muslih Seyyid Beyyûmî, s. 300.

²¹ İbn Sa'd, VII, 165.

²² Zehebî, XVI, 392; İbn Kayyim el-Cevziyye, I, 26.

²³ İbrâhim Ebû Sâlim, el-Hasan el-Basrî ve esseruhû fi'l-fikhî'l-İslâmî, Kahire 1980.

²⁴ Bedâi-us-sanâi fî tertîbi'ş-şerâi, 1/5.

Sizinki ise sığır tersi gibidir. Bundan dolayı temizlenmek için taşlarla istincâdan sonra su ile taharetleniniz.” dediği rivayet olunmaktadır.²⁵

Haefi mezhebine göre, abdestin sünnetlerinden biri de başın meshine ön tarafından başlamaktır. Hasan-i Basrî “Sünnet olan başın tepesinden meshe başlayıp önce elleri tepesine koyarak öne doğru çekmek, sonra da geri enseye doğru çekmektir.” demiştir.²⁶

Hanefi mezhebine göre, teyemmüm konusunda arkadaşında su bulunup da istediğinde hiç vermezse, teyemmüm etmesi caiz olur. Çünkü acziyet gerçekleşmiş olur. Bunun gibi, eğer ancak ücret karşılığı veriyorsa ve alacak parası yoksa -söylediğimiz sebepten dolayı- hüküm yine böyledir. Eğer suyu alacak parası var ise, fakat su sahibi suyu ancak fahiş fiyatla satıyorsa, âlimlerin büyük çoğunluğuna göre, yine teyemmüm eder ve suyu satın alması lâzım gelmez. Hasan-ı Basrî’ye göre ise, bütün malını bile verse yine satın alması lâzımdır. Çünkü bu, en kazançlı ticarettir.²⁷

Hükmi necasette kullanılmış su temiz midir, necis midir sorusuna İmam Muhammed şöyle cevap vermektedir: Karışan su temizdir ve mutlak suya galip değildir. Bundan dolayı onun temizleyici sıfatını değiştirmez. Tıpkı kullanılmış su yerine süt karıştığında böyle olduğu gibi. Ebû Hanîfe ile Ebû Yûsuf’a göre ise; bu suyun azından korunmak mümkün olmadığından affolunmuştur. Bunun içindir ki, İbn Abbas’a, bu suyun az miktarından sorulduğunda: Mahzuru olmaz, diye cevap vermiştir. Hasan-ı Basrî’ye, bu suyun azı hakkında hüküm sorulduğunda da: Abdest alırken sıçrayan sulardan kim korunabilir? diyerek bu suyun azından korunmanın güç olduğuna işaret etmiştir. Bundan dolayı bu suyun azı affolunmuştur. Ama bu suyun çoğundan korunmak güç olmadığından, çoğu affolunmamıştır.²⁸

Bu zikredilen meseleler ve benzerleri hem Hanefi mezhebi fıkıh kitaplarında hem de diğer mezheplerin fıkıh kitaplarında bol miktarda zikredilmektedir. Biz burada birkaçını zikretmekle yetindik.

6. SONUÇLAR

Tâbiî, âlim ve zâhid bir alim olan Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî 642 yılında Medine’de doğdu ve (ö.110/728)’de Basra’da vefat etti.

Hasan-ı Basrî, birçok sahabe ile karşılaşmış ve onlardan ilim tahsil etmiştir. Çok yönlü bir alim olmasına rağmen zâhid yöne öne çıkmaktadır.

Bir süre kadılık yaptıktan sonra halkı irşad ile meşgul olmuş ve onlara elde ettiği ilmi birikimi aktarmaya çalışmıştır.

Hasan-ı Basrî sadece bir zâhid değil, Kur’an, sünnet ve fıkıhve benzeri ilimlerle meşgul olmuştur.

Hasan-ı Basrî’nin zaman zaman halktan gelen fikhi sorulara cevaplar vermiştir ve bu fikhi görüşler mezheplerin fıkıh kitaplarına da yansımıştır.

Hanefi mezhebinin fıkıh kitaplarına da baktığımız zaman bu vermiş olduğu fetvaların yansımalarını bol miktarda görmekteyiz.

²⁵ Bedâius-sanâi fî tertîbi’s-şerâi, 1/21.

²⁶ Bedâius-sanâi fî tertîbi’s-şerâi, 1/22.

²⁷ Bedâius-sanâi fî tertîbi’s-şerâi, 1/48.

²⁸ Bedâius-sanâi fî tertîbi’s-şerâi, 1/68.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Hasan-ı Basrî hakkında birçok kitap, tez ve makale çalışmaları yapılmıştır. Bu konu daha birçok çalışma yapılabilecek bakir bir alandır. Bu konuda çalışma yapacak araştırmacıları beklemektedir.

KAYNAKLAR

- Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâius-sanâi fi tertîbi'ş-şerâi*, Daru'l-Kütübü'i-İlmiyye, Beyrut, 1986.
- Aybakan, Bilal, "Şâfiî", *DİA*, 38/223.
- Birişik, Abdulhamit, "Hasan-ı Basrî", *DİA*, 16/301-303.
- Câhiz, el-Beyân ve't-tebyîn, (nşr. Abdüsselâm m. Harun), Kahire 1388/1968, I, 63-66, 211; II, 28.
- Ebû Nuaym, *Hilyetü'-evliyâ*, Kahire, 1394-99/1974-79, II, 131-134, 147.
- Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütü'l-kulûb*, Kahire 1961, I, 31, 305.
- Görgün, Tahsin, "Hasan-ı Basrî", *DİA*, 16/293-301.
- Görgün, Tahsin, "Hasan-ı Basrî", *DİA*, 16/303-305.
- İbnü'l-Cevzî, *el-Hasan el-Basrî*, Kahire 1350/1931.
- İbrâhim Ebû Sâlim, *el-Hasan el-Basrî ve esseruhû fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Kahire 1980.
- Kandemir, M. Yaşar, "Ahmed b. Hanbel", *DİA*, 2/75.
- L. Massignon, *Essai sur les origines du lexique technique de la mystique musulmane*, Paris 1922, s. 152-179.
- L. Massignon, *Essai sur les origines du lexique technique de la mystique musulmane*, Paris 1968, s. 179-190.
- Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakat'l-Kübra* (nşr. İhsan Abbas), I-IX, Beyrut 1388/1968.
- Muslih Seyyid Beyyûmî, *el-Hasan el-Basrî*, Kahire 1984, s. 249-277.
- Özel, Ahmet, "Mâlik b. Enes", *DİA*, 27/506.
- Pezdevî, *Kenzü'l-vüvûl* (Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr* içinde), Beyrut 1414/1994, I, 46-48.
- Uludağ, Süleyman, "Hasan-ı Basrî", *DİA*, 16/291.
- Uzunpostalcı, Mustafa, "Ebû Hanîfe", *DİA*, 10/131.
- Yavuz, Yusuf Şevki, "Hasan-ı Basrî", *DİA*, 16/305-307.
- Yücel, Ahmet, "Hasan-ı Basrî", *DİA*, 16/303.

IMPACT OF COVID-19 FOURTH DELTA WAVE ON WOMEN VOILENCE IN PAKISTAN: A CASE STUDY OF SINDH

Dr.Fateh Muhammad Marri

Vice Chancellor

Sindh Agriculture University Tando jam

DR. Faiz Muhammad Shaikh

Associate Professor-SZABAC-Dokri

Dr.Muhmmad Ismail Kumbhar

Professor & Chairman

Deptt:of Agrim.Education Extension

Sindh Agriculture University Tando Jam

Abstract

The current research investigated the impact of COVID-19 fourth wave on Women Violence in Pakistan: A CASE STUDY OF SINDH. Data were collected from 2000 women in various districts of Sindh, i.e., Khairpur, Ghotki, Sukkur, A structural questionnaire was developed for the reliability and validity of Data Shikarpur and Nausheroferoze. It was revealed that 1200 cases of domestic violence were reported in the Sindh. most of the cases increased because of the lockdown period March to 2nd July, 2020. It was further revealed that 200 women were brunt and 31 women were dead during this COVID-19 pandemic. Most of the women during this lockdown have negative impact on their metal health and 20 were reported metal disorder during this COVID-19 lockdown. Government should think about women who is already living a miserable life in Rural Sindh.

Keywords: impact, covid-19, domestic, violence, women, pakistan

Introduction

During pandemic of COVID-19 the other main issue raised and took place is Domestic violence which has strongly affected the vulnerable population whereas Domestic violence is defined as abusing behaviour to the one person with another in specifically concubinage or married life. It is usually done in between partners who have been ex or currently spouses living together also in between same gender or heterosexual relationship. The other serious violation is being done with elderly parents who have no other living support than their children and most of the time violation is done by the spouses of their children causing on mental health due to COVID-19. Domestic Violation is the serious concern needed to be addressed which is in various forms including sex, reproduction, religious, emotional, physical, verbal, economical and so on abuses which has also the great impact on quality life.(Kenney, 2011).

There are no any pre decided parameters who can be affected by domestic violence despite of age race gender. Violation can be in both terms whether physical or psychological violation, the major vulnerable population are those harmful sufferers including adults and young adults and that strongly needed to be addressed and reduce the risk of mental illness due to domestic violation. Other than observational studies, three papers in numbers from

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

across Chinese centres have thoroughly addressed this topic, whereas one of these three topics has represented crystal clear the found gap between the scheduled services being provided at designated Hospital and the real needs of healthcare workers needed to be addressed. This Chinese centre had expanded a threefold approach to label mental health status of their own staff by taking some steps to identify which include:

- ø Evaluation of an interventional team who is responsible to design online materials.
- ø Execution of psychological assistance helpline.
- ø Planning and implementing of some integrated mind diverting group activities which help in reducing stress of COVID-19.

Nonetheless this planned program showed with unwillingness by the healthcare workers themselves, when concerned directly with workers they shared their suggestions to involve the provision of a encampment, main concern need to be addressed is basic necessities of life which include physical needs like food, most importantly the basic training on how to take care of COVID-19 patients, thorough awareness on protective measures, recreational activities, repeated visits to the designated areas by the concerned person such as counsellor. Healthcare workers showed the much satisfaction in this regard and the other thing they keep sharing the feedback and also suggest the modifications needed time to time for ongoing process if the plan doesn't work and what concerns needed to be addressed for betterment by the healthcare workers themselves. Hence proved that mental healthcare professionals may require to work more closely with those frontline warriors who are working in Critical care units of COVID-19 patients because they are on higher risk and is necessary to reduce the stress levels and minimising the risk of depression related to the healthcare workers.

Meanwhile one of the study noted that there is positive impact of helping healthcare workers to address their mental health issues via telephone helplines established for the healthcare workers, toll to date, no any of the literature is available which pertains to healthcare workers from rest of the countries has been published. Coronavirus disease is now known as severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-CoV-2) which is an infectious disease is defined as illness caused by novel coronavirus.

The first case of COVID-19 was reported to WHO on December 31, 2019 and identified in November 17, 2019 in Wuhan city of Hubei province of China to the 55 year old individual was the first case reported by the Health Care Professionals of China and WHO declared COVID-19 outbreak as a global health emergency and then as on progression of outbreak, WHO declared COVID-19 outbreak a global pandemic on March 11, 2020.

Literature Review

Social media are making their way to the top with more people spending their days during quarantine time. media applications have been playing a crucial role in everyone's lives during the viral pandemic. . (Yusra Rafiq, 21 April, 2020). In this pandemic situation in India people are facing some mental trauma and panicking for the virus, so government have launched helpline to tackle to mental issues. It is about to combat the mental health impact of lockdown on individuals. Keeping that in mind, NIMHANS has launched a helpline number. People can call them for consultation (Neetu chandra sharma , 29 March, 2020). According to

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Law of Pakistan, provinces are allowed to take sole decisions within provinces for the sake of betterment, considering this Government of Sindh announced for strict lockdown for an initial period of 15 days effective from March 23 2020 across Sindh, rest of the provinces, two autonomous territories and capital city of Pakistan preferred to impose partial lockdown effective from March 24 2020.

The Government of Pakistan took the help of military to assist the provincial governments to better execute the severe measures to deal the transmission of virus and reduce the risk of its spread across country. As spread of COVID-19, the main challenge for government of Pakistan became balancing the basic needs of public health related to the COVID-19 ongoing stress and places became susceptible across country. The Pakistan responded the coronavirus disease in late January 2020 when government of China evacuated 500 Pakistan resident students from China, Wuhan was officially declared the epicentre of COVID-19 pandemic, agreeing the spread related to lack of public-health system which was not up-to the mark to deal with a deadly infectious disease.

Research Methodology

. Data were collected from 2000 women in various districts of Sindh, i.e., Khairpur, Ghotki, Sukkur, A structural questionnaire was developed for the reliability and validity of Data Shikarpur and Nausheroferoze.

Results:

Table : Age of Respondents of the victims during COVID-19

	Age of Respondents			
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
20-30 Years	116	24.2	24.2	24.2
31 to 40 Years	189	39.4	39.4	63.5
41-50 Years	80	16.7	16.7	80.2
Above 40 Years	95	19.8	19.8	100.0
Total	480	100.0	100.0	

Domestic Violence in Sindh-Pakistan during COVID-19 Pandemic

	N	Range	Minimum	Maximum	Mean		Std. Deviation
	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Std. Error	Statistic
Sno	24	23	1	24	12.50	1.443	7.071
Gender	24	1	1	2	1.29	.095	.464
q1	24	2	1	3	1.46	.159	.779
q2	24	1	1	2	1.33	.098	.482
q3	24	2	1	3	1.25	.124	.608

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

q4	24	0	1	1	1.00	.000	.000
Valid N (listwise)	24						

Table:2- COVID-19 and its impact on Domestic Violence

	sno	Gender	q1	q2	q3	q4
N Valid	24	24	24	24	24	24
Missing	0	0	0	0	0	0
Mean	12.50	1.29	1.46	1.33	1.25	1.00
Median	12.50	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Std. Deviation	7.071	.464	.779	.482	.608	.000
Variance	50.000	.216	.607	.232	.370	.000
Minimum	1	1	1	1	1	1
Maximum	24	2	3	2	3	1

Alpha Scores for All Study Variables of Domestic Violence

Main Construct	Dimensions	Items	Cronbach's Score
COVID-19	House Wife	6	.80
	Agri.sector	6	.71
		6	.73
	Teenager	6	.76
External Violence		25	.71
Home Violence		20	.82

According to the results, most of the domestic violence cases were reported by housewives because their male partners always pushed them during this Lockdown. Some cases were reported that external people brought outside the villages and harassed the women in different districts of Sindh-Pakistan.

Prominent cases in Pakistan. Shehnaz Usman

Shehnaz was burned with acid by a relative due to a familial dispute 5 years ago.

Prominent cases in Pakistan. Najaf Sultana

At the age of 5 Najaf was burned by her father while sleeping because he did not want to have another girl in family.

Prominent cases in Pakistan. Nasreen Sharif.

Nasreen Sharif when she turned 14 her cousin poured a whole bottle of sulphuric acid on a face while she was asleep. His only excuse was that he couldn't stand other boys whistling at her when she crossed the street. Now she is blind.

Prominent cases in Pakistan.

● Before

● After

Conclusions:

It was revealed that 1200 cases of domestic violence were reported in the Sindh. Most of the cases increased because of the lockdown period March to 2nd July, 2020. It was further revealed that 200 women were brunt and 31 women were dead during this COVID-19 pandemic. Most of the women during this lockdown have negative impact on their mental health and 20 were reported mental disorder during this COVID-19 lockdown. Government should think about women who is already living a miserable life in Rural Sindh. Coronavirus will affect agriculture production march 22 2020 new the recent years, global epidemics like SARS, MERS created a negative impact on food security specially for the vulnerable communities. Now that the world population – from developing-to-developed nations – is facing the deadly pandemic called COVID 19.A pandemic crisis could quickly put a strain on the food supply chains a complex web to interaction farmers agriculture inputs processing plants retailer's and more . Mexico Cullen the chief economists foe the united nations food agriculture organization.

References

- Benjamin, G. C., Stratton, K., & Sivitz, L. B. (2006). Quarantine stations at ports of entry: protecting the public's health. National Academies Press.
- Fielding, et al. 2015, Backer, et al., (2019). Disease associated with equine coronavirus infection and high case fatality rate. Journal of veterinary internal medicine, 29(1), 307-310.
- Graham, R. L., Donaldson, E. F., & Baric, R. S. (2013). A decade after SARS: strategies for controlling emerging coronaviruses. Nature Reviews Microbiology, 11(12), 836-848.
- Kahn, J. S., & McIntosh, K. (2005). History and recent advances in coronavirus discovery. The Pediatric infectious disease journal, 11(24), 223-227.
- Khalil, et al. (2017). Emerging viral infections in Pakistan: issues, concerns, and future prospects. 15(3), 268-281.
- Manuell, M. E., & Cukor, J. (2011). Mother Nature versus human nature: public compliance with evacuation and quarantine. 35(2), 417-442.

GENDER FEATURES OF ANXIETY AND DEPRESSION

Tetyana IVANOVA

ORCID:0000-0002-9394-8858

Abstract

The article examines some of the features of the emotional sphere of men and women, in particular, the manifestations of anxiety and depression. A theoretical analysis of works devoted to the study of gender emotional differences is carried out. It is stated that at present there is a fundamental rethinking of the factors of gender differences in the manifestations of the emotional sphere. It is shown that the experimental data on gender differences in the emotional sphere are rather contradictory. It is noted that, on the one hand, in psychological research, the prevailing point of view is regarding the mediating influence of socio-cultural factors on the experiences and forms of expression of emotions in men and women. On the other hand, the study of emotions in the context of biomedical concepts focuses primarily on the presence of physiological differences between men and women.

Based on a study of 231 people (female - 120, male - 111), some features of gender differences in the emotional sphere and quantitative data on the prevalence of people with feminine, masculine and androgynous identities are described. The sample is dominated by respondents with an androgynous orientation. Among women, about a quarter of those surveyed have a feminine identity, men with a masculine identity less than five percent. It is suggested that femininity and masculinity are established role prescriptions, and the behavioral characteristics of androgyny are still being formed, and also that, probably, if masculinity and femininity reflect social (established) behavioral models, then androgyny is more an individual psychological characteristic. It is suggested that the female behavioral model has changed significantly less than the male behavioral model. An analysis of the manifestations of anxiety and depression showed that the experience of anxious and depressive manifestations is not so much related to gender as to the characteristics of femininity, among the signs of which one can find excessive sensitivity, emotionality and a tendency to experience. The presence of gender differences in the level of anxiety and the absence of depression is explained by the fact that anxiety is certain psycho-emotional characteristics of a maladaptive response, and the indicators of depression are already a marker of the disease, which has biological rather than socio-psychological prerequisites.

Keywords: gender, gender identity, masculinity, femininity, androgyny, anxiety, depression.

INTRODUCTION

Common perceptions of the emotional sphere of women and men have recently begun to be reviewed and critically evaluated: experimental psychological research shows a significant mediating effect on the emotional sphere of women and men of role norms and socio-cultural requirements. Some evidence of this point of view is the experimentally proven absence of differences in emotional manifestations in infants of different sexes and the appearance of such a difference in older children (Maccoby et. al, 1984). In addition, other

studies show that in countries with a predominance of gender equality, psycho-emotional differences between members of different sexes are greatly reduced (**Albanesi, 2009**).

Of course, it should be noted that there are supporters of the biological conditionality of gender emotional differences. In particular, G. Breslav, studying the emotional states of the individual, notes that women better understand and appreciate emotions. In particular, women have better skills for identifying information by nonverbal cues and facial expressions. According to the researcher, this may be due to the fact that in women the part of the brain that is responsible for the process of interpreting emotionally colored information is larger than in men. It is the gender differences in the morphological structure of the brain that the researcher explains the fact that girls, from adolescence, are more prone to experience depression, sadness, shame, fear and anxiety than men (*Breslav, 2009*).

THEORETICAL FRAMEWORK

In general, it can be said that experimental data on gender differences in the emotional sphere are quite contradictory. The results of relatively few studies suggest that men and women express their emotions with varying degrees of intensity (Bem, 1974). In studies of empathy and emotionality, **Carranza** and co-authors found quite insignificant interpersonal differences in facial expressions and self-reports of the studied in favor of greater sensitivity of women. On the other hand, the researchers note, men may simply not want others to see them as prone to empathy or to witness their excessive emotionality because it does not match their masculine status. Another important point is that men often find themselves in situations that require them to show strength, independence, the desire to compete - qualities that are difficult to combine with empathic sensitivity. The authors conclude that men have to hide their true emotions in social interaction (**Carranza, 2014**).

Gender family socialization plays an important role in shaping gender identification. In the family, a person receives information about what is socially acceptable for men and women and prepares to play appropriate gender roles. Observations show that parents behave very differently towards their sons and daughters. In particular, girls are brought up so that they always express their feelings and be on good terms with others, and boys are more taught to control their emotions. In other words, gender differences in the manifestation of the emotional sphere are more related to social learning than to biological preconditions. A similar view is shared by (Tavris, 1992), who believes that gender roles are responsible for differences in empathy between men and women. Tavris's research was based on the study of cases when men lost their wives and fully assumed the so-called "female" roles in the family. Despite the fact that men usually do not show emotional empathy, in cases where they had to take on all the "women's activities", such as caring for children, they began to show other traits that are traditionally considered "feminine": care, compassion, caring.

In the study, which studied gender differences in sensitivity to nonverbal cues, found that women were better able to recognize the emotions of others than men (Hall, 1992), which may also indicate that women and men develop the necessary qualities in the context of effective performance. certain social roles. Attention should also be paid to the importance of social norms that regulate gender emotional expression. In particular, S. Ben believes that the emotional sphere of women and men has no fundamental differences, the strength of

emotions experienced by women and men is the same, and the difference is only in the degree of their external expression (Bem, 1974).

Thus, it is possible that due to the lack of appropriate emotional experience, which was not given enough attention in childhood, men have a reduced level of empathy and emotional expression. In addition, men are more likely than women to be more inclined to hide their feelings and to use different ways of expressing their feelings than women.

It should not be assumed that women openly express any kind of emotion - there are gender restrictions on emotional representation, which depend on the status and role characteristics of men and women. Other scientists found that adult women, showing emotions, more often take into account the feelings of others compared to men (Johnson, 1998). On the other hand, women who, according to the Bem questionnaire fell under the description of the masculine type, were more prone to anger and rage (Bem, 1974).

Social learning begins to form gender emotional differences at an early age. For example, 4-5-year-old girls better understand the emotional states of people compared to boys of the same age (**Deininger et. al, 2013**).

Identification of one's own experiences is also largely mediated by gender stereotypes. In most cultures, common gender-emotional stereotypes are the opinion that women are more emotional than men, they express and experience a wider range of emotions, and, accordingly, such behavior is expected of women by society (Babych, 2018). This means that gender stereotypes form a kind of gender glasses through which women and men evaluate their own behavior. According to research, girls, describing their psychological portrait, often describe themselves as emotional, sensitive, calm, cheerful, cheerful. Young people focus on such characteristics as responsibility, self-control, purposefulness, perseverance (Jacobs et. all, 2006).

Thus, gender stereotypes significantly distort both emotional expression and evaluation of one's own emotions. According to G. Breslav, gender stereotypes limit the manifestations of emotions that are not specific to a particular sex. In cases where men openly show sadness, depression, fear, shame, embarrassment, they may face ridicule or even shame. Such men are evaluated more negatively than women. Manifestations of anger and aggression, in contrast, are considered acceptable for men, but not for women (Breslav, 2016).

According to Andreeva, women and men find differences in explaining the causes of emotional outbursts, especially in intense experiences, in particular, anger or sadness, pointing to various determinants that caused certain emotions. Men look for the causes of their defeats in external causes, while women usually explain their failures by their own inefficiency (Andreeva, 2019).

If in psychological studies of gender features of the emotional sphere most scientists begin to agree with the importance of the mediating influence of sociocultural factors on the experiences and forms of emotions of men and women (Lyons, 2006), the study of emotions in the context of medical and biological concepts shows a completely different picture.

First of all, in such works the emphasis is often placed on greater emotional vulnerability of women, fixing in them an increased level of anxiety (Nikitina, 2012) and depressive disorders (Stepanov, 2012). There is a widespread view in the medical literature about differences in the incidence of depression and anxiety in women and men. It is believed

that women suffer from depression 2 times more often than men (this applies to both major depression and dysthymic disorders and anxiety disorders) (Tuvina, 2003).

Regarding the reasons for the difference in the prevalence of emotional disorders among women and men, the following are usually called: 1) physiological differences that make women more sensitive to external negative factors; 2) role tension, which is the cause of more stressors in women's lives; 3) gender-different behavioral norms that affect the fact that negative emotional states are more often experienced by women.

However, studies are now emerging in which the gender mediation of emotional qualities can be revised. In particular, a 15-year population-based study of the number and duration of anxiety and depressive episodes found no gender-related differences (Wilhelm, 1998).

In the study of Bilova it was found that the level of anxiety is not influenced by gender as such, and gender characteristics in the context of behavioral norms that currently exist in a particular society. In particular, in her study, increased levels of anxiety occurred in feminine women. The reason for this, according to the author, is a change in priorities, namely feminine women find themselves in a situation difficult for them choices - self-realization within the traditional role comes into conflict with the demands of modern society to professional women's self, resulting in feminine women's anxiety level increases considerably (Bilova, 2016).

It can be noted that at present there is a fundamental rethinking of factors and factors of gender differences in the manifestations of the emotional sphere. In particular, biological factors related to the structure and functioning of the brain are no longer considered to play a primary role in shaping the emotionality of women and men. Moreover, the peculiarities of the experience of emotional disorders by women and men are subject to revision. The question of the influence of gender stereotypes of a specialist on the assessment of a certain condition as painful begins to be actively discussed.

In connection with the above, the purpose of this study was to examine the gender characteristics of anxiety and depression.

METHODOLOGY

The study involved 231 people, including women - 120 people, men - 111 people. Of these - 44% of respondents aged 18 to 25 years; 24% - from 26 to 35 years and 32% - aged 36-45 years. The following techniques were used in the survey: "Hospital Anxiety and Depression Scale (HADS)", sex-role questionnaire S. Bem ("Bem Sex Role Inventory").

Mathematical processing of the results was performed using the Statistica10.

FINDINGS AND RESULTS

According to the method of Bem, the distribution of respondents was as follows. There were 25.3% of women and 2.9% of men among women. 3.8% of women and 4.5% of men were classified as masculine. Accordingly, the androgynous type was diagnosed among women in 70.9% of cases, and in men - in 92.6% of cases. The obtained indicators (predominance of persons with androgynous identity) indicate certain value changes and blurring of role gender models - a small number of respondents have so-called "traditional"

behavioral models. On the other hand, based on the fact that we measure indicators of gender identity, focusing on the behavioral gender model of Bem, which was proposed in the 70s of last century, the results may simply indicate a change in gender patterns of twentieth and twenty-first centuries. However, even if we leave open the question - what exactly measures the method of Bem - behavioral patterns within certain time intervals or characteristics, relatively independent of social assessments, some interesting patterns can still be recorded. For example, the fact that the female behavioral model (in relation to gender norms of the mid-twentieth century) has changed much less compared to the behavioral model of men. Evidence of this is a fairly high percentage of women with high femininity (25.3%) compared to men with high masculinity (4.5%).

Table 1

Mean, standard deviation and coefficient of variation according to Bem Sex – Role Inventory and HADS methods

		M	σ	v
Femininity (F)	female	0.77 *	0.14	17.83%
	male	0.67 *	0.14	21,49%
Masculinity (M)	female	0.56 *	0.21	36,59%
	male	0.67 *	0.20	29.30%
Androgenicity (IS)	female	0.53 *	0.70	46,00%
	male	0.05 *	0.52	49,77%
Anxiety	female	8.38 *	3.51	41,84%
	male	6.56 *	3.38	51,50%
Depression	female	6.11	3.02	49,37%
	male	5.50	2.87	52,25%

* - $p \leq 0,001$

The indicators are given in Table. 1, are quite predictable - the level of femininity in women is significantly higher than the level of femininity in men and, conversely, the level of masculinity is significantly higher in men. In addition, the level of anxiety was predictably higher in women, while the level of depression did not differ significantly.

Based on the fact that certain behavioral and emotional manifestations are not the result of purely biological features, but appear as a result of social learning and manifested in certain role models, we assume that the experience of anxiety and depressive disorders is not so much related to gender. how many with the features of femininity, among the signs of which you can find excessive sensitivity, emotionality and propensity to experience. Based on this, the next stage of the analysis was the selection of three subgroups - with high rates of femininity, masculinity and androgyny separately in groups of women and men.

In Table. Figure 2 shows the average levels of anxiety and depression of female and male respondents, classified as feminine, masculine and androgynous groups.

Table 2

Anxiety and depression in women and men with different indicators according to the method of Bem Sex-Role Inventory

	Femininity		Masculinity		Androgyny	
	female	male	female	male	female	male
Anxiety	9.06	8.75	8	6.67	7.96	6.32
Depression	7.6	5.77	3.2	5.67	5.19	5.39

The results obtained indicate the following.

1. In the group of feminine women and men, the level of anxiety is high and there are no significant differences between women and men.
2. In groups with increased masculinity and androgyny, there are significant differences in anxiety rates between women and men ($p \leq 0.05$).
3. In the group of androgynous individuals, no significant differences in the level of depression between women and men were found.
4. The level of depression is significantly higher in women with feminine traits compared to men with feminine traits ($p \leq 0.01$).
5. The level of depression is significantly lower in women with masculine traits compared to men with masculine traits ($p \leq 0.01$). At the same time, the level of depression in masculine men and women is within the statistical norm.
6. Thus, the results obtained may indicate that the experience of certain emotional states, in particular, anxiety and depression, is associated not so much gender differences (woman-man), as features of gender-role identification.

DISCUSSION

First of all, it should be noted that gender identity as a psycho-socio-cultural phenomenon is currently in the process of active change and requires constant monitoring of its transformations. In particular, there is currently a tendency to increase the number of people with androgynous characteristics (according to the classification of Bem). At the heart of this phenomenon are, in our opinion, a variety of factors. In particular, since the creation of the Bem's questionnaire (mid-twentieth century), the role models of men and women have been transformed and have undergone significant changes, and therefore this questionnaire captures gender identity in the context of the twentieth century. It should also be noted that the common view, which circulates at the level of mass consciousness about the "feminization" of men, in our study is not confirmed. Men and women with pronounced psychological characteristics, which are inherent in the opposite sex, very few, within 3-4%. It is possible that androgynous traits at the level of mass consciousness are perceived with a certain bias (in women - as masculinization, and in men - as a manifestation of femininity). If you refer to Table. 1, the indicators of standard deviation are quite interesting - the level of scatter of indicators of femininity and masculinity is much lower compared to androgyny. We can assume, first, that femininity and masculinity are well-established role prescriptions, and behavioral characteristics of androgyny are currently only being formed,

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

and secondly, if masculinity and femininity reflect social (established) behavioral patterns, then androgyny is more of an individual psychological characteristic.

Indicators of the coefficient of variation (Table 1) indicate that femininity as a set of psychosocial characteristics is a more consistent and established (it should be emphasized - in our sample) quality, while masculinity and, especially, androgyny, are characteristics with high level of variability. If we take into account the indicators that were given earlier (femininity - in 25.3% of women, masculinity - in 4.5% of men), we can assume that at present much faster restructuring of value characteristics and behavioral patterns in men, not in women.

Anxiety rates in women and men differ, while we did not find a difference between the depression rates in our sample. As an explanation, it can be noted that anxiety is more of a psychological characteristic, while depression reflects certain biological disorders and problems not only on a psychological but also on a somatic level. In other words - an increased level of anxiety, in our case - these are certain psycho-emotional features of maladaptive response, and indicators of depression are already a marker of possible predisposition to depressive disorder (disease), ie a characteristic that reflects, along with emotional, psychophysiological and biochemical changes.

CONCLUSIONS

Thus, the features of the emotional sphere of women and men, in particular, their experiences of anxiety and depression are more complex in nature and, more likely, largely mediated by socio-role preconditions associated with local behavioral patterns (feminine, masculine, androgynous), which have their own logic of existence and manifestation and are a multidimensional model (rather than a dichotomous flat formation).

The highest level of anxiety and depression is observed in the group of people with a high level of femininity, this applies to both men and women. That is, the experience of anxiety and depression is not so much mediated by purely biological differences between women and men (and not even gender role as such), but by the characteristics of a particular role model, important elements of which are increased sensitivity and emotionality.

REFERENCES

1. Maccoby, E., Jacklin, C., (1974) *"The Psychology of Sex Differences"*. California: Stanford university press.
2. Albanesi, S, Olivetti, C., (2009), *"Gender roles and medical progress"*. NBER Work. Pap. 14873
3. Bem, Sandra L. (1974), *"The measurement of psychological androgyny"*. Journal of Consulting and Clinical Psychology.
4. Eisenberg, N., Lennon, R., Roth, K., (1983), *"Prosocial development: a longitudinal study"*. Psychology Developmental. Vol. 19. No 6.
5. Carranza, E., (2014), *"Soil endowments, female labor force participation, and the demographic deficit of women in India"*. Am. Econ. J. Appl. Econ. 6(4):197–225
6. Tavris, C., (1992), *"The Mismeasure of Woman: Why Women Are Not the Better Sex, the Inferior Sex or the Opposite Sex"*, New York: Simon and Schuster.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

7. Hall, J.A., (1996), "*Touch status and gender at professional meetings*". Journal of Nonverbal Behavior. № 20.
8. Kulganov, V., Samulova A., (2012), "*Gender profile of emotionality of high school graduates as a factor of their sociometric status in the classroom*", Psychology of education in a multicultural space. № 19.
9. Johnson, J.T., Shulman G.A., (1988), "*More alike than meets the eye: perceived gender differences in subjective experience and its display*". Sex roles: A Journal of Research. Vol. 19.
10. Kopper, B.A., Epperson D.L., (1991), "*Women and gender: sex and sex-role comparisons in the expression of anger*". Psychology of women quarterly. № 15.
11. **Deininger, K., Goyal A., Nagarajan H., (2013)**, "*Women's inheritance rights and intergenerational transmission of resources in India*". J. Hum. Resour. 48:114-41.
12. Babych, O.B., (2018), "*Research of gender problems and stereotypes of the professional environment through the student's opinion*". Visn. NADU. Public Administration Series. № 3 (90).
13. Sizonenko, A.V., (2016), "*Psychological features of gender stereotypes of personality*". Collection of scientific works "Problems of modern psychology". № 31.
14. Jacobs, J. E., Chhin, C. S., & Bleeker, M. M. (2006). "*Enduring links: Parents' expectations and their young adult children's gender-typed occupational choices*". Educational Research and Evaluation, 12.
15. Breslav, G. (2016), "*Psychology of emotions*". Moscow.
16. Andreeva, I.N., (2019), "*Modern ideas about emotional intelligence and its place in the structure of personality*". Journal of the Belarusian State University. Philosophy. Psychology, № 2.
17. Lyons, T., (2006), "*Different countries, same science class: Students' experiences of school science in their own words*". International Journal of Science Education, 28.
18. Nikitina, I.V., Kholmogorova, A.B., Krasnova, V.V., (2012), "*Social anxiety in patients with affective spectrum disorders*". Social and clinical psychiatry. № 3.
19. Stepanov, I.L., Goryacheva, E.K. "*Gender features of the structure of the depressive state and social functioning of patients with recurrent depressive and bipolar affective disorders*". Social and clinical psychiatry. № 1.
20. Tuvina, N.A., (2003), "*Depression in women*". MMA.
21. Simonova, O.A., (2015), "*Gender stereotypes and emotional life*". Social sciences and humanities. Domestic and foreign literature. Series 11: Sociology. A.j. № 3.
22. Wilhelm, K., Parker G., Asghari A., (1998), "*Sex differences in the experience of depressed mood state over fifteen years*". Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology. №. 33.
23. Bilova, M,E, (2016), "*Influence of stereotyped gender-role representations on the level of personality anxiety in the conditions of transformation of social relations*". Bulletin of Odessa National University, Iss. 2.
24. Zigmond, A.S., Snaith. R.S., (1983), "*The hospital anxiety and depression scale*". Acta psychiatrica scandinavica, № 67.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

25. Bem S., (2004), *“Gender Lenses: Transforming Views on Gender Inequality”*. Moscow: ROSSPEN.
26. Breslav, G., (2009), *“Psychology serving society: whose needs are met?”* CommunicatoR,

ACADEMIC STAFF PERCEPTIONS OF ONLINE LEARNING DURING COVID-19

Rumyana Stoyanova

Medical University Plovdiv, Faculty of Public Health, Department of the Health Management and Healthcare Economics, Bulgaria, 0000-0002-5160-6323

Miglena Tarnovska

Medical University Plovdiv, Department of Healthcare Management, Section of Medical Ethics and Law, Bulgaria

Rositsa Dimova

Medical University Plovdiv, Faculty of Public Health, Department of the Health Management and Healthcare Economics, Bulgaria

Abstract

COVID-19 pandemic has accelerated the process of introducing e-learning in the universities. The aim of the study is to investigate the academic staff perceptions about online learning during COVID-19. A cross-sectional online survey was conducted among 249 academic staff. Data were analyzed with descriptive statistics and a Spearman's correlation coefficient r_s using SPSS 17.0 statistical software. The results of the study revealed positive perceptions of the online learning among 61% of respondents. The main factors influencing them are the perceptions of e-learning as an attractive method of teaching ($r_s = 0.559$), interactive opportunities for e-learning in the acquisition of new knowledge ($r_s = 0,498$), good motivation of students during e-learning ($r_s = 0,457$), better control during current ($r_s = 0.402$) and final assessments of students' knowledge ($r_s = 0,403$). In conclusion, establishing the determinants of teachers' positive perceptions of e-learning is essential for its affirming as an alternative to the traditional model learning.

Keywords: e-learning, academic staff, perceptions, determinants.

1. INTRODUCTION

In the last one year COVID-19 changed the world. Academic institutions in Bulgaria had to timely transfer all educational activities and programs in the e-learning format.

The use of e-learning in medical schools has affected both students and teachers. In this regard, the satisfaction of the academic staff from e-learning is important indicator for assessing its quality and effectiveness (Elshami at al., 2021; Gómez-Rey at al., 2016; Kurucay& Inan, 2017).

According to the Sloan Consortium Academic staff's satisfaction is one of the five pillars of quality, together with student satisfaction, learning effectiveness, access, and institutional cost-effectiveness (Moore, 2005).

Some motivating factors for distance learning participation by academic staff and some barriers have been identified in the literature. These factors can affect teacher satisfaction in the online environment and can be categorized into three groups:

- ✓ Student-related
- ✓ Instructor-related
- ✓ Institution-related.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

One of the most often cited reasons is the fact that academic staff perceive the online environment as an opportunity for students to engage in highly interactive communication with the instructor and their peers.

However, some faculty members express concern about limited interaction with students in an environment where they never meet the students face-to-face.

Faculty members expect reliable infrastructure and technology. When teachers experience technological difficulties or do not have access to adequate technologies and tools, their satisfaction is likely to decline.

Faculty member are more satisfied when the institution provides additional free time to develop courses and recognizes that online teaching is time consuming.

Other motivating factors are related to adequate compensation and a fair reward system for promotion.

The main barriers for educators to use e-learning (Seymour-Walsh at al., 2020):

- Rapid technological changes.
- Limited resources and need for technical support
- Lack of acknowledgement from supervisors.

The aim of the study is to investigate the academic staff perceptions of the online learning during COVID-19.

2. MATERIAL AND METHODS

A cross-sectional online survey was conducted among 249 academic staff in two medical universities. The data were exported directly to SPSS 17.0 statistical software and analyzed with descriptive statistics, non-parametric analyses and Spearman's correlation coefficient (r_s).

In the Table 1 are presented the socio-demographic characteristics of the respondents. Most of them are female – 69.85%, 32.51% have Teaching experience over 20 years. Most of the respondents work in Faculty of Medicine 45.35% and 40.62% work in Theoretical departments.

Table 1. Socio-demographic characteristics of the respondents.

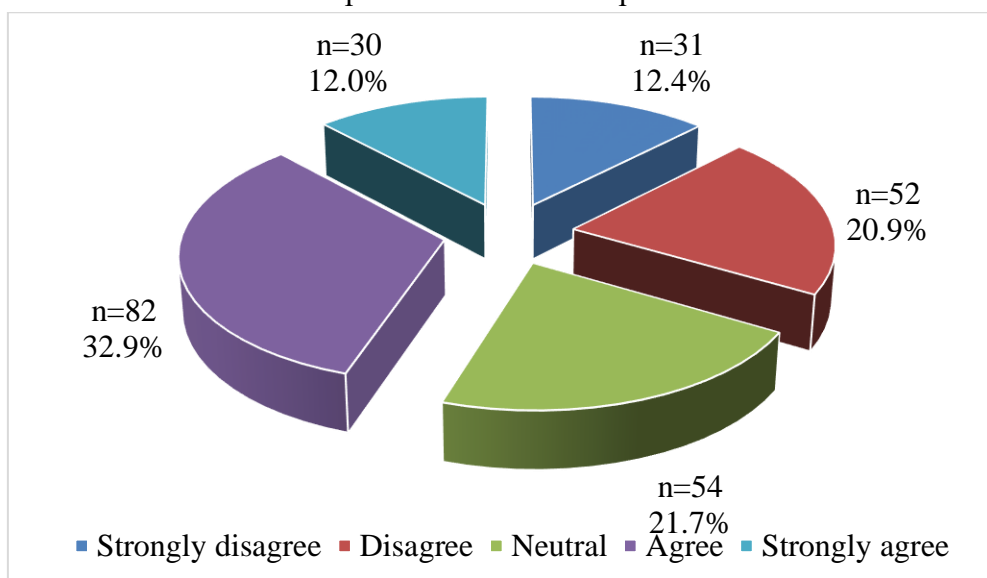
Indicators	Respondents	
	N	%
Sex		
Male	75	30.10
Female	174	69.85
Teaching experience		
0 - 5 years	64	25.71
6 - 10 years	42	16.86
11 – 15 years	40	16.15
16 - 20 years	22	8.84
> 20 years	81	32.51
Faculties		
Faculty of Medicine	113	45.35
Faculty of Dental medicine	15	6.01
Faculty of Pharmacy	44	14.72
Faculty of Public Health	27	10.84
Department of Languages and Specialized Training	10	4.03

Medical college	40	16.15
Department		
Theoretical	101	40.62
Pre - Clinical	47	25.71
Clinical	57	33.67
Positions		
Teacher	56	25.53
Assistant	74	29.71
Chief Assistant	49	19.70
Associate Professor	46	18.55
Professor	24	9.62

3. RESULTS AND DISCUSSION

The result show that 44.9% had positive expectations towards e-learning, but 33.3% had negative expectations towards e-learning.

The detailed distribution of the respondents' answers is presented in the Chart 1.

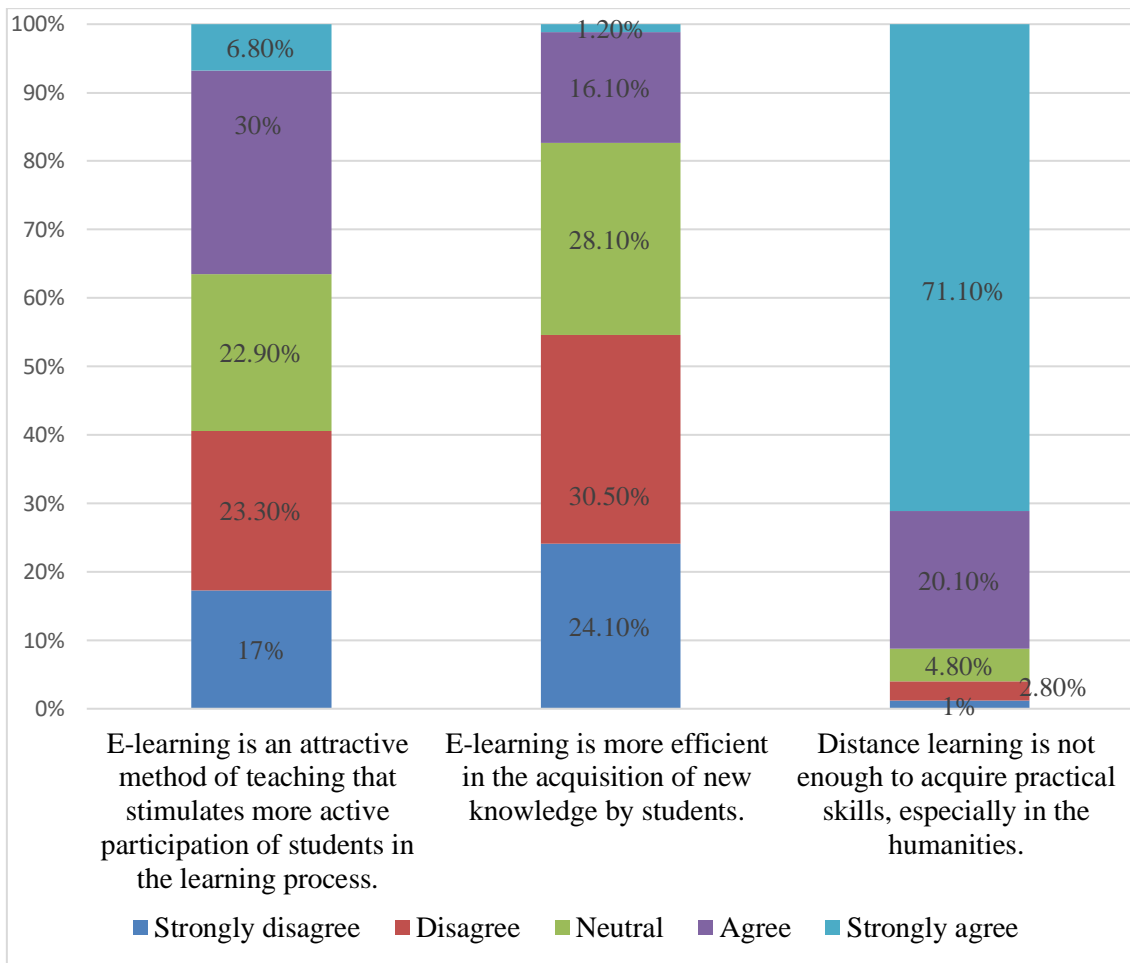
Chart 1. I had positive expectations for working with an electronic platform.

The study has revealed that main barriers that cause their negative expectations are related to:

- ✓ Lack of technical support - 54.64%;
- ✓ Lack of prior training and experience - 23.2%;
- ✓ Occurrence of software problems - 24.23%;
- ✓ Weakening the relationship between teacher and student - 0.5%;
- ✓ Workload increases - 62.37%;

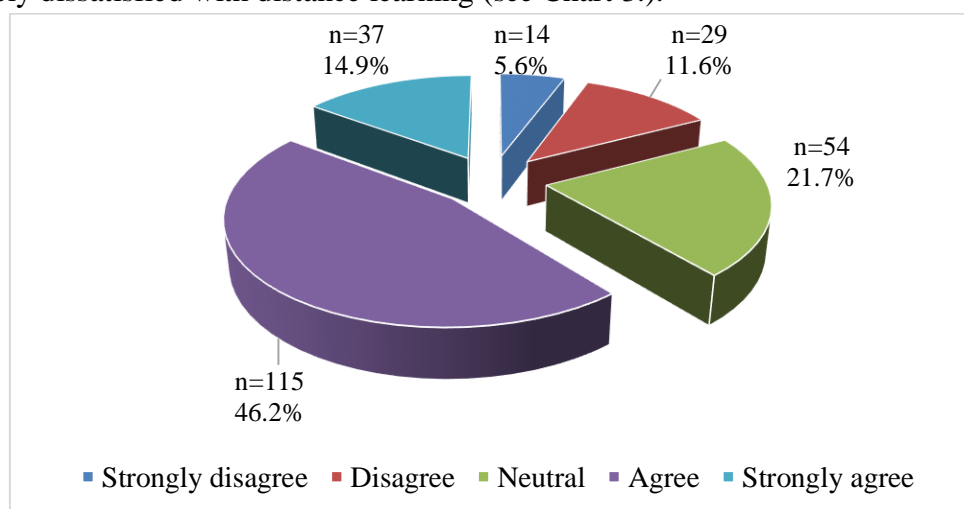
According to 36.8% of the respondents the distant learning is an attractive method of interaction and communication with students. However, 54.6% responded that it is not a successful method for acquiring new knowledge and 91.2% responded that the Distance learning is not enough to acquire practical skills, especially in the humanities. The detailed distribution of the respondents' answers is presented in the Chart 2.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Chart 2. Opinion of academic staff toward implementation of e-learning

The results of the study have revealed that 61% of the respondents are highly satisfied with the electronic teaching, some are partly satisfied with the process - 12%, and 5.6% are completely dissatisfied with distance learning (see Chart 3.).

Chart 3. Academic staff's satisfaction with the electronic teaching

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

The study identified two groups of factors that influenced overall satisfaction with e-learning: Factors that have positive impact on e-learning satisfaction and Factors that have negative impact on e-learning satisfaction.

The first group include the following sub factors:

- Positive attitude and expectation to e-learning ($r_s = 0.481$)
- Perceptions of e-learning as an attractive method of teaching ($r_s = 0.559$)
- The interactive possibilities of e-learning in the acquisition of new knowledge ($r_s = 0,498$)
- Good motivation of students in e-learning ($r_s = 0,457$)
- Better control during current ($r_s = 0.402$) and final assessments of students' knowledge ($r_s = 0,403$)

The second group include:

- Difficulties in working with e-platforms ($r_s = -0.399$)
- Disruption of the rhythm of work and rest when working from home ($r_s = -0.320$)
- Weakening the relationship between student and teacher ($r_s = -0,446$)
- Low engagement and passive role of students ($r_s = -0,437$),
- The impossibility to acquire practical knowledge and skills in humanities education ($r_s = -0,556$)

The main Web platforms used by teachers in Medical Universities are: MS Office 365 – 88.14%, Moodle - 19.59%, Edo.mup (private platform)– 4.12% and Other.

Focusing on student and faculty experiences of online and distance education, recent researches provides reflections on novel initiatives, unexpected challenges, and lessons learned (Kilova & Kitova, 2021; Turnbull at al., 2021). Turnbull at al. (2021) have revealed five challenges to transitioning to online education experienced by higher education institutions: synchronous/asynchronous learning tool integration, access to technology, faculty and student online competence, academic dishonesty, and privacy and confidentiality.

4. CONCLUSION

This study outlines the main problems associated with web-based education among academic staff during the COVID-19 pandemic. In addition, shared experiences and views on e-learning are valuable feedback that contributes to improving the quality of teaching.

Establishing the determinants of teachers' positive perceptions of e-learning is essential for its affirming as an alternative to the traditional model learning. Responding to the urgent need to better understand online teaching and learning during the COVID-19 pandemic, future studies will need to trace utility and limitations of information and communication technologies (ICT) by students and staffs.

REFERENCE

Elshami, W., Taha, M. H., Abuzaid, M., Saravanan, C., Al Kawas, S., & Abdalla, M. E. (2021). Satisfaction with online learning in the new normal: perspective of students and faculty at medical and health sciences colleges. *Medical Education Online*, 26(1), 1920090.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Gómez-Rey, P., Barbera, E., & Fernández-Navarro, F. (2016). Measuring teachers and learners' perceptions of the quality of their online learning experience. *Distance Education*, 37(2), 146-163.

Kilova, K., & Kitova, T. (2021). Student opinion on the quality of distance medical learning in pandemic conditions. *Journal of Environmental Protection and Ecology*, 1706-1714.

Kurucay, M., & Inan, F. A. (2017). Examining the effects of learner-learner interactions on satisfaction and learning in an online undergraduate course. *Computers & Education*, 115, 20-37.

Moore, J. C. (2005). The Sloan Consortium quality framework and the five pillars. *The Sloan Consortium*. Retrieved July, 15, 2007.

Seymour-Walsh, A. E., Weber, A., & Bell, A. (2020). Pedagogical foundations to online lectures in health professions education. *Rural and Remote Health*, 20(2), 6038-6038.

Turnbull, D., Chugh, R., & Luck, J. (2021). Transitioning to E-Learning during the COVID-19 pandemic: How have Higher Education Institutions responded to the challenge?. *Education and Information Technologies*, 1-19.

QUALITATIVE STUDY REGARDING THE VIEW OF FOSTER CARERS ON THE EXPERIENCE OF RAISING A FOSTER CARE CHILD

Alina Costin

Aurel Vlaicu University of Arad

Abstract

In Romania, maternal care is the newest form of child protection that has developed as a response to the deinstitutionalization process. The rather huge and constant number of children who are in need the implementation of special protection measures, draws attention to the insufficient number of foster carers, as well as to the number of people interested in becoming professional parents (Murray et al., 2011). In the last years, there has developed a much greater interest in identifying the way that foster carers view their own profession, and especially the needs they signal (Blythe et al., 2014). We conducted 5 focus groups with 30 participants, nurses aged between 29 and 58 years. We aimed to identify the way they perceive and describe their experience / profession, what are their grievances and what are the skills they must have in order to be considered a good parent. The findings suggest the existence of attitudes confirmed in other previous specialized works, namely, dysfunctions of the protection system, lack of support from social assistance structures, failure to focus on the best interests of the child in making decisions, etc

Key word: foster care, profession, competences, difficulties

TEENAGE VULNERABILITY: SOCIAL MEDIA ADDICTION

Lecturer Dr. Remus Runcan

Aurel Vlaicu University of Arad, Faculty of Educational Sciences, Psychology and Social Work, Arad, Romania

Abstract

Teenagers not always act in ways that might serve their own best interests: thus, their perception of the risks of particular actions and/or behaviours may be unrealistic, which makes them make decisions that leave them vulnerable to both physical and psychological harm with negative impacts on their health and viability. Alcohol intoxication, excessive social media consumption, drug intoxication, risky driving, unsafe sexual activity are risky behaviours. Teen social media addiction is a combination of excessive social media consumption, inability to stop or reduce this behavior despite suffering a negative impact at school, a decreased physical social engagement, or losses in friendship, and increasing reliance on social media as a way to feel good.

Keywords: teenage, vulnerability, social media addiction

LIFE OF KINSEY, SEXUALITY OF ALL: WHEN A BIOGRAPHICAL MOVIE BECOMES A TOOL FOR EDUCATION THROUGHOUT LIFE COURSE

Marcos F. G. MAIA

PhD student in Education UFPB/Brazil, Librarian at Federal University of Tocantins, Brazil,

Maria E. P. de CARVALHO

PhD in Education MSU/USA, Professor at Federal University of Paraíba, Brazil

Abstract

Alfred Kinsey (1894-1956) was a biologist specialized in entomology that started to study human sexuality through the lens of diversity, statistics, biology and social sciences. Some findings of his research group, at Indiana University, around all United States, were: there are gaps between what people do sexually and what they talk in public; women, as well as men, are inclined to engage in sexuality beyond moral acts; and, sexual diversity is the rule, not the exception. A movie about his life and career was produced in 2004 intitled “Kinsey: let’s talk about sex”. Researching on movies is a field of interest for social science as a cultural production. From the movie were selected some scenes to illustrate the importance of sexual education throughout life course. This concept means that education is a process that lasts through the whole life of a person: from birth to death. The movie starts telling Kinsey’s first days as a boy, his relations to family and religion, than his life as a biologist student, than his career as an important enthomologist, his experiences as sexual researcher, but not a strict biologist and moralist professor, his personal life, until the metaphor of an old tree, sempervirens, to illustrate the old age. From birth untill death, sexuality is a process of learnings. This research concludes that the processes of sexual education are important for human life of all ages; happening and being in-formed by schools, books, soup operas, movies and other cultutal pedagogies aswell.

Keywords: sexual education, biology teaching, cultural studies.

THE CATEGORY OF EVALUATION IN MODERN FEMALE MEDIA DISCOURSE

Olga Volodina

PhD, Associate Professor, Rostovstate university of economics, Rostov-on-Don

Abstract

The purpose of the study was to identify and to explore the representation of women's explicit and implicit assessment by various lexical, stylistic and syntactic means in the female media discourse. The material for the study was media texts written by women and published in modern English, Russian and German mass media.

The study reveals sociocultural and linguistic factors as well as psychological peculiarities affecting the female authors' choice of lexical and syntactic means to express their evaluation of the situation or an event.

It has been established that the evaluation is the most important characteristic of the female discursive personality. The findings of the analysis indicate that the choices of lexical and syntactic means to express their assessment used by English, Russian and German female authors do not differ greatly. The practical value of the study is the possibility of applying the results obtained in courses on linguoaxiology, stylistics, pragmalinguistics.

Keywords: category of evaluation, evaluativeness, female linguistic personality, female media discourse, lexical and semantic means of expressing the assessment.

THE WHEREWITHAL TO REFORM THE LOCAL GOVERNMENT SYSTEM IN NIGERIA: A DISCOURSE ANALYSIS OF SPEECHES OF PRESIDENT BUHARI

Nuruddeen Muhammad Koko

Usmanu Danfodiyo University, Sokoto, Nigeria, Department of Public Administration

Universiti Sains Malaysia, Department of Political Science

ORCID iD: <https://orcid.org/0000000186022291>

Abstract

The renewed interests in fiscal decentralisation throughout the world have rekindled interests in the role of local governments. Local governments are vitally crucial in providing essential services to the local populace and their participation, especially on matters that directly affect their lives and the general wellbeing of the entire society. However, local governments in Nigeria have failed to live up to expectations most significantly since the return to civil rule in 1999. Extensive literature abound on the challenges and failure of the system. This article presents a discourse analysis of selected speeches of President Muhammad Buhari's intents to reform the local government system in Nigeria. For, it is undoubtedly urgent to reform the local government system given the myriad governance challenges bedevilling the country. Thus, the article analyses the discursive arguments invoke by the President. Therefore, the President's speeches and interviews from 2015- 2021 were identified for this study. The article also examines the strategies considered by the Buhari administration in reforming the local government system, and critically probe the President's perception of the challenges bedevilling local governments in Nigeria. Finally, the article appraises the strategies considered by the administration.

AZERBAIJAN'DA GİRİŞİMCİ FAALİYETİN STRATEJİK GELİŞİM YÖNLERİ

STRATEGIC DIRECTIONS OF BUSINESS DEVELOPMENT IN AZERBAIJAN

Vuqar NAZAROV

ATMÜ Ekonomi Bölüm Başkanı, Doçenti, Ekonomide Felsefe Doktoru

Jamal HAJIYE

ATMU Ekonomi Bölümü Doçenti, Ekonomide Felsefe Doktoru

Vasif AHADOV

ATMU, Ekonomi Bölümü doktora öğrencisi

Özet

Girişimcilik gelişimi, ekonomik başarı ve endüstriyel üretimin yüksek büyüme oranlarının elde edilmesinde paha biçilmez bir rol oynamaktadır. Ekonominin yenilikçi, üretken doğasının temelidir. Ekonomik varlıklar inisiyatiflerini ve yaratıcılıklarını gösterme fırsatı ne kadar fazla olursa, gelişmenin potansiyel ve fiili sonuçları arasındaki fark o kadar az olur. Tüm üretim kaynaklarının bu hareketliliği için gerekli olan yaratıcı gücün yapay olarak kısıtlanması, ekonomik inisiyatif özgürlüğü koşullarında yenilikçi ekonomik büyümenin ustalığı mümkün değildir. Girişimcilik, gelecek vaat eden yeni endüstrilerin gelişmesini sağlar, eski ürünlerin "kaldırılmasına" yardımcı olur. Ulusal ekonominin "açıklığını", sermaye ithalat ve ihracatını geliştirmenin yanı sıra rekabeti ve "pazarlamayı" teşvik eder. Bu nedenle, ekonomik bir varlık ve özel bir yaratıcı ekonomik davranış türü olarak girişimcilik, ekonomik başarıya ulaşmak için tüm faktörlerin ayrılmaz bir özelliğidir. Deneyimler, normal düzeyde girişimcilik faaliyetine sahip bir ülkenin gelişmiş ülkelerden biri olduğunu göstermektedir. Tabii burada girişimciliğe devlet desteği ayrı bir önem taşıyor. Herhangi bir devlet, sürdürülebilir kalkınması için önemli adımlar atar ve bu adımlar arasında iş geliştirmenin stratejik yönleri vardır. Gelişmiş ülkelerden geri kalmadığını defalarca kanıtlamış olan Azerbaycan Cumhuriyeti, girişimcilik alanında büyük işler yaptı ve yapmaya devam ediyor.

Bu makaleyi yazmanın temel amacı, girişimciliğin modern zamanlardaki mevcut durumunu, bu alanda devlet desteğini, mevcut sorunları ve bunların üstesinden gelme yollarını analiz etmektir. Makale, yeni ekonomik ilişkiler bağlamında Azerbaycan'da girişimciliğin gelişme stratejisini belirlemek için son yıllarda petrol dışı sektörün GSYİH içindeki payı, ticari kuruluşların sayısı ve yapısal dinamikleri ile birlikte birkaç önemli faktörü analiz edildi, girişimcilikte rekabet ortamının oluşumunu iyileştirmenin yolları ve girişimcilik faaliyetinin geliştirilmesinde kullanılması için fırsatlar araştırıldı. Araştırma sonunda ülkede iş geliştirmenin stratejik yönleri belirlenmiş ve bu alanı geliştirmenin yolları gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: girişimcilik, girişimcilik gelişimi, stratejik gelişme yönleri, ulusal öncelikler

Abstract

Entrepreneurship development plays an invaluable role in achieving economic success and high growth rates of industrial production. It is the basis of the innovative, productive nature of the economy. The more economic entities have the opportunity to demonstrate their initiative and creativity, the less the difference between the potential and actual results of development. The mastery of innovative economic growth is not possible in the conditions of artificial restriction of creative force, freedom of economic initiative, which is necessary for this mobility of all production resources. Entrepreneurship ensures the development of new promising industries, helps to "remove" obsolete products. It promotes competition and "marketing", as well as increasing the "openness" of the national economy, the development of imports and exports of capital.

Thus, entrepreneurship as an economic entity and a special creative type of economic behavior is an integral feature of all factors for achieving economic success. Experience shows that a country with a normal level of entrepreneurial activity is one of the developed countries. Of course, state support for entrepreneurship is of special importance here. Any state takes important steps for its sustainable development, and among these steps are the strategic directions of business development. The Republic of Azerbaijan, which has repeatedly proved that it does not lag behind developed countries, has done and continues to do great work in the field of entrepreneurship.

The main purpose of writing this article is to analyze the current state of development of entrepreneurship in modern times, state support in this area, the existing problems and ways to overcome them.

The article analyzes several important factors along with the share of the non-oil sector in GDP, number of business entities and structural dynamics in recent years to determine the development strategy of entrepreneurship in Azerbaijan in the new economic relations, ways to improve the formation of a competitive environment and business development possibilities of use have been investigated.

At the end of the research, strategic directions of entrepreneurial activity in the country were identified, and ways to develop this field were shown.

Keywords: entrepreneurship, entrepreneurship development, strategic development directions, national priorities

1.GİRİŞ

Ülkemizde bağımsızlığını kazandıktan sonra ilk öncelik, girişimcilik faaliyetinin stratejik yönlerini belirlemektir. Bu bağlamda, hem ulusal lider Haydar Aliyev hem de değerli halefi Cumhurbaşkanı İlham Aliyev. Aliyev'in cumhurbaşkanlığı döneminde bir dizi önemli adım atıldı. Böylece, Azerbaycan Cumhuriyeti "Girişimcilik Hakkında" Kanunu, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Küçük ve Orta Ölçekli Girişimciliğin Geliştirilmesine İlişkin Devlet Programı"nın onaylanmasına ilişkin Kararnamesi (2002-2005)),6 Aralık 2016 tarihli Kararname ile onaylanan "Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Ulusal Ekonomik Beklentileri için Stratejik Yol Haritası"ve en önemli belgeler, topraklarımızın işgalden kurtarılmasının hemen ardından Cumhurbaşkanı İlham

Aliyev'in 2 Şubat 2021 tarihli Kararnamesi ile onaylanan "Azerbaycan 2030: Sosyo-Ekonomik Kalkınma için Ulusal Öncelikler" gibi yasal belgelerdi.

Azerbaycan'da iş geliştirmenin stratejik yönlerini belirleyen cumhuriyetimiz için iki önemli belgeyi vurgulamak gerekir. Birincisi, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 6 Aralık 2016 tarihli Kararnamesi ile onaylanan "Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Ulusal Ekonomik Beklentileri İçin Stratejik Yol Haritası" dır ve bu belgede, "Stratejik gözden geçirme" bölümünün "2025'e kadar uzun vadeli gözden geçirme" alt bölümünde "İyileştirilmiş iş koşulları ve özel sektör yatırımları" belirtilmektedir. "2025 yılına kadar Azerbaycan, modern teknolojilere, piyasalara ve finansal kaynaklara eşit erişim sağlayan bir rekabet ortamı yaratacaktır".

Yerli şirketlerin canlanmasına ve yabancı yatırımcıların dünya standartlarında faaliyet göstermesine olanak sağlayacak bir iş ortamı sağlanacaktır. İş yapma kolaylığı üç ana alanı kapsar: yatırım koşullarının yaratılması, uluslararası değer zincirlerine entegrasyon ve ticari faaliyetlerde küresel standartlara ulaşılması .

Erişim ve yabancı yatırımın bir sonucu olarak, Azerbaycan ekonomisi dış şoklara karşı daha dayanıklı olacak ve ülkedeki işgücü verimliliğinin Doğu Avrupa ülkeleri seviyesine ulaşması bekleniyor.

İkinci önemli belge, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin zaferiyle sonuçlanan 44 günlük savaşın ardından imzalanan 2 Şubat 2021 tarihli Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile onaylanan "Azerbaycan 2030: Sosyo-Ekonomik Kalkınma için Ulusal Öncelikler"dir.

İş geliştirme mekanizmalarının ekonomik etkinliği artırılmalıdır. Vergi ve gümrük politikası, devlet bütçe harcamalarını sağlamak için yeterli fırsatlar yaratırken girişimciliği teşvik etmeye hizmet etmelidir .

Böylece, Azerbaycan'da girişimciliğın stratejik gelişimi ortadadır. Yeter ki bu konuların sıkı takip edilmesi ve ülkemizde girişimciliğın daha da geliştirilmesi gerekiyor.

2. ARASTIRMA VE BULGULAR

2.1 GİRİŞİMCİLİK FAALİYETİNİN TEORİK TEMELLERİ

Girişimcilik faaliyetinin gelişiminin temeli, doğru stratejinin tanımıdır. Stratejinin özü, araştırmacılar tarafından genel bir plan, stratejik bir hedefe ulaşma yöntemi olarak sunulan kavramlarla daha doğru bir şekilde yansıtılır. Strateji, analiz, alternatiflerin geliştirilmesi ve bir eylem planının benimsenmesi sonucunda stratejik bir hedef olduğunda ortaya çıkar.

Şirketin stratejisi konusunda bilim adamları arasında ortak bir görüş bulunmadığını belirtmek gerekir. Çeşitli kavramsal tanımlarda, eylem planını, hedefe ulaşmanın yollarını, yönü, gelişme yönünü, stratejik kararlar almak için bütünü veya prosedürü vb. tanımlar olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda, bazı araştırmacılar birbirlerini tamamladıklarını iddia ediyorlar. Örneğın, R. Winsley, stratejinin mutlaka açıkça belirtilmesi gerekmediğine dikkat çekiyor. Stratejik pazarlamada tanınmış bir başka uzman olan C. Day, "Strateji çok esnek bir kavramdır ve orijinal anlamı neredeyse kaybolmuştur" diyor. "Strateji, her şeyden önce, tüm işlevsel faaliyetlerin koordine edildiği merkezi bir tema olarak hizmet eden bir niyet beyanı gerektirir" .Aynı zamanda "niyet beyanı" şirketin bir hedefi olarak da anlaşılabilir.(20)

M. Meskon, stratejiyi daha somut bir şekilde tanımlamakta ve "kuruluşun misyonunu gerçekleştirmesini ve hedeflerine ulaşmasını sağlamak için tasarlanmış kapsamlı ve kapsamlı bir plan" olarak sunmaktadır. Stratejik yönetim konusunda tanınmış uzmanlar A. Strickland ve A. Thompson, stratejiyi "şirket kaynaklarının koordinasyonu ve tahsisi yoluyla hedeflere ulaşmak için gereken genelleştirilmiş bir eylem modeli" olarak tanımlar. (21) Aslında, bir strateji, kuruluşun faaliyetlerine rehberlik eden kararlar almak için bir dizi kurala sahiptir. I. Ansoff ve K. Andrews, stratejilerin oluşumunun prosedürel yönüne değinerek, bu sürecin sonucunda ortaya çıkan strateji ile oluşum süreci arasında net bir çizgi çizdiler. Aynı zamanda, I. Ansoff, stratejinin prosedürel yönüne daha fazla dikkat etti ve K. Andrews, organizasyonel ve yönetsel sorunlara daha fazla dikkat etti. Henry Minsberg stratejini planı, yönü, gelişme yönü, davranış ilkesi, konum, özel yöntem, stratejinin oluşturulmasına daha geniş bir yaklaşıma duyulan ihtiyacı vurgulayarak, onu rakipleri atlamaya izin veren bir manevra olarak sunar. H. Minsberg'in stratejisinin aksine, bir başka tanınmış bilim adamı F. Webster kısaca şunları söyledi: "Strateji, yüksek rekabet ortamında sınırlı kaynakları kullanarak hedeflere ulaşma planıdır".

Bir stratejiden diğere geçiş olarak iş geliştirmenin önemli bir yönüne dikkat etmek önemlidir. İşte bazı fikirler. Örneğin, G. Minsberg, stratejilerin sürekli olarak küçük değişikliklere tabi olduğuna ve stratejideki önemli değişikliklerin nispeten nadir olduğuna inanmaktadır. D. Miller ve P. Frizen, ana fikri şirketin farklı zamanlarda iki şemadan birine bağlı olduğunu doğrulamak olan stratejide bir kuantum değişim teorisi geliştirdi:

- * bazı şirketler sadece stratejiler uygulayarak piyasa davranışının istikrarını tercih eder;
- * daha mobil olan diğer şirketler, önceki yönlerinden köklü değişiklikleri tercih ediyor.

Stratejik yön istikrarı ve stratejilerde "devrimci" değişiklikler arasında bir denge sağlamak her girişimcinin sanatıdır. G. Minsberg, bir strateji geliştirirken yaratıcı olmanın gerekli olduğuna inanıyor. Bu tez, "strateji yönetimi" tanımına yansır: "düşünce ve eylemin, kontrol ve öğrenmenin, istikrar ve değişimin ustaca birleşimi." İ. Ansoff, şirketin stratejisini belirleyen ana değişkenler olarak dış çevrenin fırsat ve tehditlerini, firmanın hedeflerini, firmanın mevcut yeteneklerini ve gelecekteki kaynaklarını ifade eder. Aslında birbirlerine göre dengeli olmaları gerekir.(2)

2.2. AZERBAIJAN'DA GİRİŞİMCİLİĞİ GELİŞTİRMEK İÇİN ATILAN ADIMLAR

Girişimci faaliyet, toplumda faaliyet gösterme kabiliyetine sahip, kendi risk derecesi ve hukuki sorumluluğu ile uygulanan her kişinin kişisel gelirini veya kârını (karını) elde etmeyi amaçlayan bağımsız bir ekonomik faaliyettir. Kimin için üretim yapacağı girişimcilik faaliyeti, bu alanda kanunların kabulü, sınırlı kaynakların verimli ve doğru kullanılması, ileri yöntemlerin araştırılması, etkin satış yönteminin seçilmesi, mevcut duruma göre tüketici ihtiyaçlarının belirlenmesi, üretimin hangi amaçla gerçekleştirileceği ve ne üretileceği, bu alanda yasaların kabul edilmesi, sınırlı kaynakların verimli ve doğru kullanılması, gelişmiş yöntemlerin araştırılması, verimli satış yöntemlerinin seçimi, mevcut durumda tüketici ihtiyaçlarının tanımlanması. gibi konularla ilgil, rakip üreticiler hakkında detaylı bilgilerin incelenmesi gibi konularla ilgilidir.

Bir piyasa ekonomisinin temel itici gücü olan girişimcilik faaliyeti, ekonomik doğası gereği, amacı kâr elde etmek olan, kendi çıkarını gözetken bir kişidir. Girişimciler kendi amaçları için çalışmasına rağmen, toplumdaki önemli ve önemli hizmetleri ile ayırt edilirler. Böylece girişimciler, üretim ve girişimcilik tesisleri yaratarak ülke ekonomisini canlandırmakta, toplum üyelerinin ürün ve hizmet ihtiyaçlarını karşılamaktadır, onlara istihdam sağlamakta ve kârlarını kullanmaktadırlar.

Girişimcilik, uygar bir piyasa ekonomisinin oluşumunun önemli bileşenlerinden biridir. Bir girişimci için temel bireysel özellikler şunlardır:

- girişimci açık fikirli olmalıdır;
- hayata olumlu bir bakış açısına sahip olmalıdır;
- olayların seyrine nesnel bir yaklaşıma sahip olmalı;
- sorunu çözebilmeli;
- cesur olmalı, risk alabilmeli;
- rekabeti sevmeli, ticari olmalı, karar verebilmeli;
- kendini geliştirmeli ve hatalarından sonuç çıkarabilmelidir.

Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın "Girişimciliğin geliştirilmesi için ek önlemler hakkında" kararnameğine göre, ülkede girişimciliği geliştirmek ve bir iş ortamı yaratmak için sistematik önlemlere devam edilerek daha ilerici bir normatif-yasal çerçeve oluşturulmuştur. Girişimcilerin elektronik ortamda tescili, dış ticaret işlemleri, kurumsal yönetimin iyileştirilmesi, yatırımcıların menfaatlerinin korunması ve iflasa ilişkin mevzuatta bazı değişiklikler yapılmıştır. Girişimcilik faaliyeti, modern ekonomi biçimleri arasında özel bir öneme sahiptir. Girişimci faaliyetin gelişimi, devletin ekonomik büyümesinin ana yönlerinden biridir.

Girişimcilik faaliyetinin geliştirilmesi için "Girişimcilik alanındaki denetimlerin düzenlenmesi ve girişimcilerin çıkarlarının korunması" yasası kabul edildi. Bu yasa, mevcut yasanın kapsamını, teftişlerin ilke ve hedeflerini, teftiş organlarının sorumluluklarını, girişimcilere yasal ve diğer tavsiyelerin sağlanmasını yansıtmaktadır. Bölgelerde girişimciliğin geliştirilmesi her zaman devletin odağında yer almakta ve bu alanda önemli çalışmalar yapılmaktadır.

Gurur verici gerçek şu ki, belirtildiği gibi İlham Aliyev liderliğindeki ülkemiz, Vatan Savaşı sonucunda yaklaşık 30 yıldır düşman kontrolünde olan topraklarımızı 2020 yılında kurtardı. Bu, ülkemizdeki ekonomik sorunların tarihsel önemi ile birlikte daha başarılı bir şekilde ilerlediği anlamına gelmektedir. Elbette burada girişimciliğin rolü vurgulanmalıdır. Kurtarılmış topraklarda girişimciliğin stratejik gelişimini vurgulamalıyız. Güzel topraklarımızda bunun için tüm koşullar var ve çeşitli girişimcilik alanları geliştirilebilir. Burada kurtarılmış toprakların kalitesini, güzel iklimini ve tarihi ve kültürel anıtların, turizmin, tarımın zenginliğini vurgulamalıyız.

Yukarıda bahsedilenler, ülkemizde girişimcilik faaliyetlerinin gelişmesinin temellerini atmıştır ve bu, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde girişimcilik gelişiminin stratejik yönlerinin doğru yolda olduğunu bir kez daha kanıtlamaktadır.

Tablo 1

İlgili yılların cari fiyatlarla GSYİH içinde devlet dışı sektörün payı (%)

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Göstergeler	2016	2017	2018	2019	2020
Gayri safi yurtiçi hasıla - toplam	83,7	83,8	84,7	85,0	80,8
Sanayi	87,6	87,9	89,6	89,3	85,6
Tikinti	86,8	84,6	80,2	82,9	84,6
Tarım	99,9	99,9	99,9	99,9	99,9
Ticaret ve hizmetler	99,6	99,7	99,8	99,7	99,8
Ulaşım	82,8	82,4	83,1	83,4	80,0
İletişim	80,5	81,2	82,0	82,4	80,8
Sosyal ve diğer hizmetler	58,0	56,1	56,4	60,0	53,2

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi verileri

Tablo 1'den de görüleceği üzere 2020 yılında ülkemizde girişimcilik faaliyetinin gelişmesi sonucunda devlet dışı (özel) sektörün GSYİH içindeki payı %80,8 olmuştur. Bu göstergede 2016-2019'a kıyasla %2,9'dan %4,2'ye düşüş gözlemlendiği doğrudur. 2020 yılında pandemi nedeniyle dünyanın tüm ülkelerinde ekonomik göstergelerde keskin bir düşüş gözlemlenmesi doğaldır. Ülkemizde pandeminin olumsuz etkileri yok denecek kadar azdı, istatistiklerde sadece hafif bir düşüş gözlemlendi, tarımda (%99,9), ticaret ve hizmetlerde (%99,8) GSYİH içinde Devlet dışı (özel) Yüksek pay birimde fark edilir.

Tablo 2

Faaliyet gösteren mikro, küçük ve orta ölçekli işletme sayısı

Göstergeler	Yıllar	
	2018	2019
Toplam işletme sayısı dahil	244883	271304
Mikro işletme sayısı	237815	262622
Küçük işletme sayısı	4930	5956
Orta ölçekli işletme sayısı	2138	2726

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi verileri

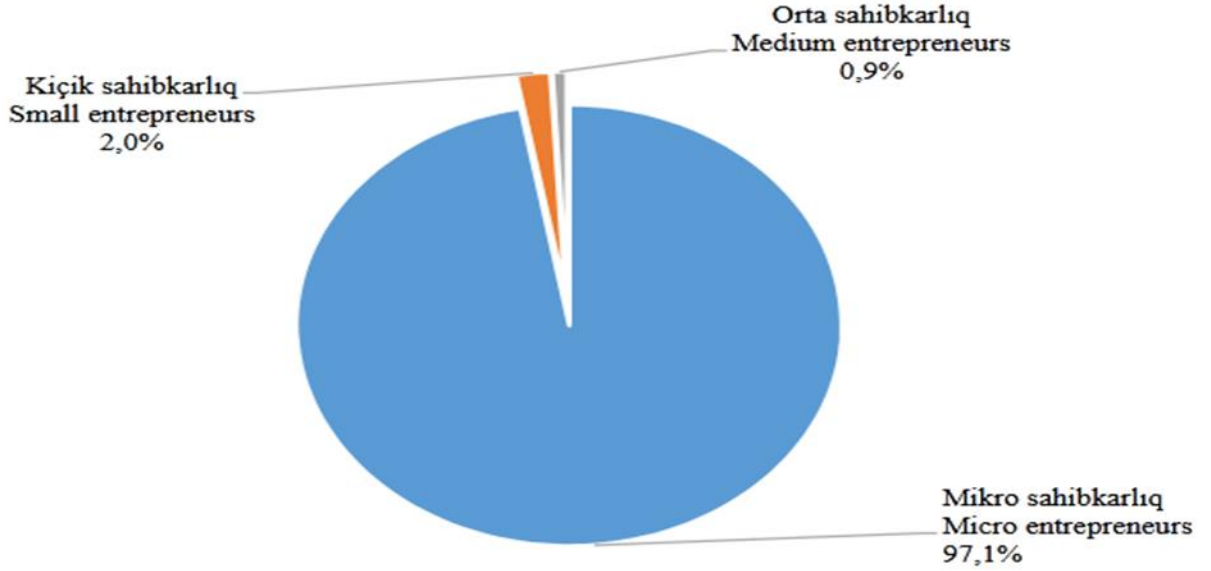
Tablo 2'den de görülebileceği gibi, ülkede faaliyet gösteren ticari kuruluşların sayısı sürekli artmaktadır. 2018 ile karşılaştırıldığında, 2019'daki toplam işletme sayısı, mikro işletme sayısı 24.807 veya %10,5, küçük işletme sayısı 1.026 veya %20,9, ortalama işletme sayısı dahil olmak üzere 26.421 veya %10,8 olacaktır. 588 veya %27,5 arttı Böyle olumlu bir eğilim, ülkemizdeki iş ortamının daha da geliştiğini ve daha fazla insanın girişimci faaliyetlerde bulunduğunu kanıtıyor.

Diyagram 3 ve Diyagram 4, 2018 ve 2019 yıllarında faaliyet gösteren mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yapısını göstermektedir.

Diyagram 3

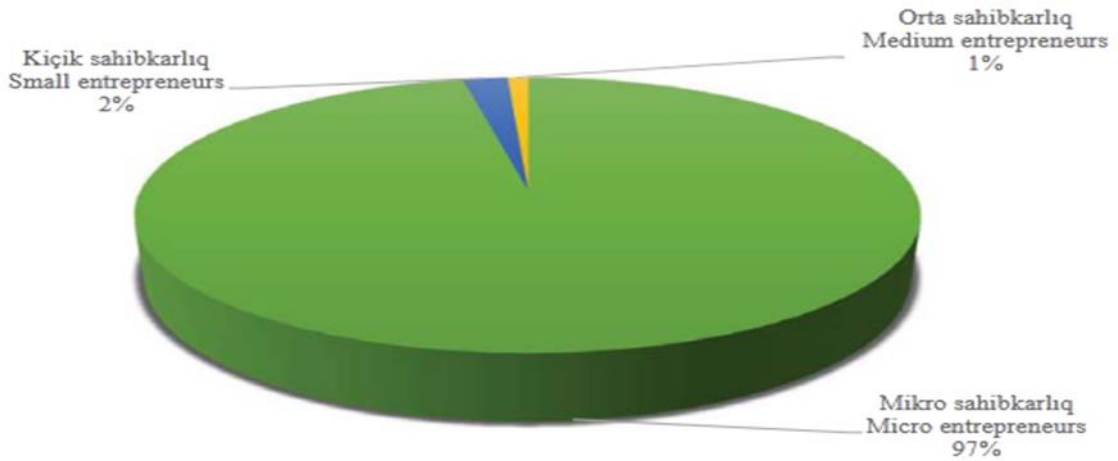
Faaliyet gösteren mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yapısı, 2018 (% olarak)

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi verileri

Diyagram 4 - Faaliyet gösteren mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yapısı, 2019

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi verileri

Tablo 5

Mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin temel makroekonomik göstergeleri
Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi verileri

Göstergeler	Yıllar	
	2018	2019
Katma değer, milyon manat; dahil olmak üzere	9836,6	11071,7
Mikro ticari kuruluşlar için	4467,8	4900,8
Küçük işletmeler için	1235,5	1423,2
Orta ölçekli ticari kuruluşlar için	4133,3	4747,7
Çalışan sayısı, bin kişi; dahil olmak üzere	283,5	332,2
Mikro ticari kuruluşlar için	35,0	40,2
Küçük işletmeler için	76,1	85,1
Orta ölçekli ticari kuruluşlar için	172,4	206,9
Ortalama aylık nominal maaş, manat; dahil olmak üzere	445,3	531,0
Mikro ticari kuruluşlar için	294,9	332,5
Küçük işletmeler için	373,5	437,0
Orta ölçekli ticari kuruluşlar için	517,1	624,6
Sabit sermaye yatırımları, milyon manat; dahil olmak üzere	6953,0	3422,2
Mikro ticari kuruluşlar için	2831,5	515,5
Küçük işletmeler için	1046,7	494,2
Orta ölçekli ticari kuruluşlar için	3074,8	2412,5
Yüklenen malların maliyeti, yapılan işler, verilen hizmetler, milyon manat; dahil olmak üzere	17401,6	19386,7
Mikro ticari kuruluşlar için	7082,9	7523,8
Küçük işletmeler için	2282,0	2553,8
Orta ölçekli ticari kuruluşlar için	8036,8	9309,1

Tablo 5'ten görülebileceği gibi, mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin temel makroekonomik göstergelerinde olumlu eğilimler bulunmaktadır. 2019 yılında mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yarattığı katma değer 2018 yılına kıyasla 1235.1 milyon olarak gerçekleşti, veya %12,6, çalışan sayısı 48,7 bin kişi veya %17,2, aylık ortalama nominal maaş 85,7 manat veya %19,24, yüklenen malın maliyeti, yapılan işler, verilen hizmetler 1985, 1 milyon. manat veya %11,4 arttı.

Tablo 6

Mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin ülke ekonomisindeki payı (% olarak)

Göstergeler	Yıllar	
	2018	2019
Değer eklendi; dahil olmak üzere	13,4	14,9
petrol ve gaz dışı sektörde	23,5	24,6
Çalışan Sayısı; dahil olmak üzere	42,9	43,7
petrol ve gaz dışı sektörde	45,0	53,6
Sabit sermaye yatırımları; dahil olmak üzere	41,8	21,0
petrol ve gaz dışı sektörde	65,2	27,0
Yüklenen malların, yapılan işin, verilen hizmetlerin maliyeti; dahil olmak üzere	20,9	23,3
petrol ve gaz dışı sektörde	37,7	40,7

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi verileri

Tablo 6'dan da görüleceği üzere mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin ülke ekonomisindeki payı sürekli artmaktadır. Mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin payında petrol dışı sektörde olumlu bir eğilim gözlemlenmesi sevindiricidir. petrol ve gaz dışı sektör, yüklenen malların değerinde %2,4, yapılan işlerde, verilen hizmetlerde dahil olmak üzere petrol ve gaz dışı sektörlerde %3 arttı.

SONUC

Ülkede girişimciliğin hızlı gelişimi, kullanımını için fırsatların doğru tanımlanmasını belirler.

Azerbaycan'da girişimcilik faaliyetinin gelişimi aşağıdaki göstergeleri belirler:

- Petrol dışı sektörün gelişimini teşvik eder;
- Girişimcilik gelişimi daha fazla iş yaratır;
- Ülkede gıda güvenliğini sağlar;
- Ülkenin ihracat potansiyelini artırır;
- Ülkenin ithalata bağımlılığını en aza indirir.

Petrol dışı sektörün gelişimi, girişimcilik faaliyetinin geliştirilmesine dayanmaktadır. Ülkede girişimciliği geliştirerek, faaliyetlerini teşvik ederek, ülkenin petrole olan bağımlılığını azaltarak petrol dışı alanı geliştirmek ve bu alanın genişlemesini sağlamak mümkündür. Hükümet, bu alandaki faaliyetlerin geliştirilmesi için çeşitli teşvikler uygulama niyetindedir. Tarım müteşebbislerine imtiyazlı krediler ve çeşitli ekipmanların leasingi, yürütülen hem yasal hem de yasa dışı denetimlerin kısıtlanması, vergi ödemişlerinde, gömrük rasmiləşdirilməsində edilən güzəştlər bu tədbirlərdəndir.

Girişimcilerin finansal kaynaklara erişimi genişletilmelidir. Buna aşağıdakiler dahildir:

1. Girişimcileri destekleyecek araçların sayısının artırılması, menkul kıymet teminatı sağlanması ve portföy teminat aracının tanıtılması;
2. Müteşebbislerin dönem içinde yetkili bankalardan manat cinsinden alacakları krediler için teminat sağlanması;
3. Girişimciler için mali destek altyapısının geliştirilmesi;
4. Girişimciler hakkında kapsamlı bir veri tabanının oluşturulması;
5. Girişimcilerin garanti ve sübvansiyonlara başvurma fırsatlarını genişletmek,
6. İş süreçlerinin tam otomasyonu, belge dolaşımının tam dijitalleştirilmesi.
7. Kurumsal yönetimin iyileştirilmesi, ulusal ve uluslararası kurumsal yönetim standartlarına uygunluğun değerlendirilmesi;
8. Reel sektöre kredi vermede alacaklıların ilgisinin artması, bu alandaki risklerin en aza indirilmesi;
9. Mevcut ve gelecekteki sanayi parkları, sanayi bölgeleri, sanayi bölgeleri, sanayi kümeleri ve iş kuluçka merkezlerinde startup kurulmasını teşvik etmek ve ilgili kurumlarla işbirliği yapmak;
10. Küçük ve orta ölçekli işletmelerde yoğun çiftçilik biçimlerinin tanıtılması, küçük aile çiftliklerinde maliyetin düşürülmesi, aşırı maliyetleri (veya kayıpları) nötralize eden modern teknolojilerin uygulanması ve ekonomik verimliliğin teşvik edilmesi;

11. Danışmanlık ve bilgi hizmetlerinin sağlanması (yeni başlayanlar veya yeni başlayanlar için iş kurma, mevzuat, uluslararası deneyim, benzer fikirlerin mevcudiyeti, finansal destek, proje sunumu vb.);

Yakın gelecekte ülkemizde küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişmesinde iş ortamının iyileştirilmesi için bir takım konulara stratejik yaklaşımların sağlanması gerekmektedir:

- Stratejik Yol Haritasının stratejik hedeflerinden hareketle, girişimciliğin geliştirilmesi için iş ortamının iyileştirilmesine yönelik daha gelişmiş mekanizmaların geliştirilmesi ve uygulanması sağlanmalıdır;

- Girişimciliğin geliştirilmesi sürecinde, ekonomik potansiyelin yanı sıra doğal kaynaklar ve işgücü kaynakları da dikkate alınarak, ekonomik aktivitenin artırılmasına ve özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin verimliliğinin artırılmasına yönelik tedbirler alınmalıdır.

Ülkemizdeki küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişmesinde iş ortamının iyileştirilmesi sorunlarına daha optimal bir çözümde bu konulara kapsamlı bir çözümün pratik açıdan stratejik öneme sahip olabileceğine inanıyoruz.

KAYNAKÇA

1. Azerbaycan Cumhuriyeti Girişimcilik Faaliyetleri Yasası (1992)
2. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin küçük işletmelere devlet yardımına ilişkin kanunu,(1999)
3. Azerbaycan Cumhuriyetinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Geliştirilmesi Devlet Programının onaylanmasına ilişkin Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararı (2002-2005), (2002);
4. 1995-1998 yılları için Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Mülkiyetini Özelleştirme Devlet Programı, (1995);
5. II. Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Mülkiyetini Özelleştirme Devlet Programı, (10 Ağustos 2000);
6. Azerbaycan Cumhuriyeti “Devlet Mülkiyetinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanun”, (16 Mayıs 2000);
7. Azerbaycan Cumhuriyetinin bölgelerinin sosyo-ekonomik kalkınmasına ilişkin Devlet Programının onaylanmasına ilişkin Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararı (2004-2008), (11 Şubat 2004);
8. 14 Nisan 2009 tarihli “Azerbaycan Cumhuriyeti bölgelerinin sosyo-ekonomik kalkınmasına ilişkin Devlet Programı”nın onaylanmasına ilişkin Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararnamesi;
9. “2014-2018 yıllarında Azerbaycan Cumhuriyeti bölgelerinin sosyo-ekonomik kalkınmasına ilişkin Devlet Programı”nın onaylanmasına ilişkin Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının Kararı, (27 Şubat 2014);
10. 29 Ocak 2019 tarihli “Azerbaycan Cumhuriyeti bölgelerinin sosyo-ekonomik kalkınmasına ilişkin Devlet Programı”nın onaylanmasına ilişkin Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararnamesi;

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

11. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde girişimciliğin geliştirilmesi için devlet desteği mekanizmasının iyileştirilmesine ilişkin Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararı, (31 Temmuz 2018);
12. "Azerbaycan Cumhuriyeti Ulusal Ekonomik Beklentileri için Stratejik Yol Haritası", (06 Aralık 2016)
13. "Azerbaycan 2030: Sosyo-Ekonomik Kalkınma için Ulusal Öncelikler", (02 Şubat 2021);
14. Чеберко, Е. F.(2019), Girişimcilik faaliyetinin temelleri: akademik lisans / E. F. Cheberko. - M. : Yurait Yayınevi, 219 sah.
15. Боброва, О. С. (2019), Ticari faaliyetin organizasyonu: DPT / O için ders kitabı ve atölye çalışması. С. Боброва, С. И. Цыбуков, И. А. Bobrov. - M. : Yurait Yayınevi, 332 sah.
16. Blagov Y. E. Alfred Chandler (2002) İş Tarihi / Yu. E. Blagov // Vestn. S.-Peterb. Üniversite. Sayın. Yönetmek, Sayı. 4, 95-101sah.
18. Ansoff, İ. (2014) Yeni kurumsal strateji / İ. Ansoff - St. Petersburg: Peter, 416 s
19. Igor Ansoff - internet kaynağı: <https://gtmarket.ru/library/basis/4155/4162>
20. Мескон, М. Albert, F. Hedouri - Yönetimin Temelleri, 978-5-8459-1060-8, 0-0604-4415-0; 2011
21. Thompson AA, Strickland A. J. (1998) Stratejik Yönetim. Strateji geliştirme ve uygulama sanatı: Üniversiteler için ders kitabı / Per. İngilizceyle. editörün altında. LG Зайцева, М.И. Sokolova. - M: Bankalar ve Borsa, UNITI, 576 s.
22. internet kaynağı: dosya: /// C: /Users/User/Downloads/89.pdf
23. İnternet kaynağı: https://studref.com/370704/economics/osnovy_predprinimatelskoy_deyatelnosti

**AI DRIVEN RECRUITMENT STRATEGIES DELIVERING VALUE-
AUTOMOBILE INDUSTRY CASE STUDY**

S. Poorani, Ph.D. Scholar, VIT Business School, Chennai, India
L.R.K. Krishnan, Professor, VIT Business School, Chennai, India

Abstract

The war for talent has been increasing day by day; and with the use of technology there has been an increase in efficiency, effectiveness, speed, quality with substantial reduction in manual processes. Organizations are investing heavily in automating and digitalizing the talent acquisition process with help of analytics to manage the cost, time to hire and also predict suitability of talent in a very competitive business environment. The auto industry is highly technology driven with cutting edge and path breaking processes. The objective of the study is to analyse the value of acquisition strategy and their rub off on employee retention. The study involves Automobile companies from Chennai, an questionnaire on sample of 50 responses collected from the industry by simple random sampling was analyzed using the SPSS, to test the impact of AI on talent acquisition outcomes. The findings indicate a strong relationship between use of AI and the efficiency and effectiveness in hiring thereby having a positive correlation with employee retention. When the volume of hiring is high from different sources at regular interval to address growth of the enterprise and to factor regular attrition, AI plays a pivotal role in replacing human intelligence and with the help of machine learning can deliver precise output. Complexity and scarcity of resources is a huge challenge for HR managers to tackle and address on going business needs.

Keywords: Automation, Digitalization, Effectiveness , Hiring, Retention, Technology

MULTICRITERIA-BASED SITE SUITABILITY ANALYSIS FOR A PUBLIC HOSPITAL: A CASE STUDY ON KHULNA CITY

Sk Nafiz RAHAMAN

Urban and Rural Planning Discipline, Khulna University, Khulna-9208, Bangladesh,

Nishat SHERMIN

Urban and Rural Planning Discipline, Khulna University, Khulna-9208, Bangladesh,

Abstract

Health care facility distribution is one of the most complex challenges in contemporary technical planning. Though geographical analysis and geo-technology have made decision-making considerably more doable than the past, the twenty-first-century problems remain tough to overcome. Inequality of income, social externalities, and the rigidity of land use control is already impacting public health services in the global south. Additionally, the current worldwide pandemic COVID-19 has emphasized the critical need for equitable distribution of public health facilities since the current generation has never encountered such a challenge. This research integrates the global south's social, economic, and spatial complications into the allocation of public hospitals. The paper discusses a multicriteria approach to site selection for a public hospital in Khulna, Bangladesh. GIS-based raster and vector data analysis techniques were utilized, including reclassification and raster calculation. The research considers physical features and spatial components such as the city boundary, dustbin locations, current hospital locations, road networks, population concentration, employment concentration, slum areas, and land use, all of which can impact public hospitals' daily operations and demands. The finding indicates that Khulna is in desperate need of a public hospital, especially in the city's northern part. The final site selection was made by emphasizing the geographic location of low-income group residents, which is critical in the context of a developing country.

Keywords: Multicriteria, GIS, Hospital, Spatial analysis, Public health.

1. INTRODUCTION

The health care services of the current world, both in the global north and the global south, is under severe pressure. The sudden rise of a mass pandemic COVID-19 is problematic for the health sector and the economic and employment sector. The situation is not in hand for many developed countries like the USA, UK, France, and Spain. Though these global north countries have a good reputation for their modern health care technologies and quality planning practice, it is still not enough to save thousands of lives from this pandemic. Compared with these countries, global south developing countries like Bangladesh, India, and Pakistan are in a much more dangerous situation as the total number of deaths per day is still increasing in India. So, the current public health authorities and the planning practitioners need to provide extra health care facilities for the poor and vulnerable population.

Predictably, the high-income group can easily manage to go to a private hospital for treatment. However, the concerned group is the low and middle-income group [1]. Most of

the time, they prefer to go to a public hospital for lack of affordability. But the public hospitals of Bangladesh are not well furnished, and most of them lack basic health care facilities. As the budget for public health in Bangladesh is noticeably low (5.14% of the total yearly budget in 2020), it is expected that the authority cannot give adequate medical and health care facilities in this densely populated country [2].

It is evident that the capital, Dhaka (one of the megacities of the world), has complicated land use and the health facilities are not well-distributed [1]. But it is not so different from other major cities of the country. Cities like Khulna and Chittagong have their complicated land use and road network system, making health facilities' availability difficult. Also, the current global pandemic and income inequality are making Khulna city more vulnerable for the slum dwellers and the low-income group clusters. This research has the target to find a suitable place for a new public hospital in Khulna city. The city already has 3 public hospitals, but as the pandemic worsens day by day, it is predictable that the city will need another major public hospital for the people living in meager income.

The paper is divided into 5 sections. This is the introductory section. Section 2 is reviewing some research works that are related to this research. Data and analytical procedures have been described in section 3. Section 4 is the result section where the evaluation of the final selected site has been discussed. The paper ends with the future scope, following the discussion and conclusion.

2. A REVIEW ON SITE SELECTION METHODS

The distribution of location in a city is one of the major challenges for urban planners. The cities of the Global South countries are so diverse and complicatedly rigid that land-use flexibility diminishes. Most of the time, it becomes complicated and intricate to make decisions about land use and its suitability in a short period [3]. Also, different factors like physical, economic, social, environmental, and political issues are involved in distributing and allocating land for a particular purpose [4]. The uncertainty of location suitability is not only concerned within urban areas. It is also related to climate and disaster-related subjects like selecting a suitable location for a disaster preparedness center [5]. But the complexity of the current urban system is so overly interrelated that the urban planning practitioners need to find a method of locating a suitable site for facilities like schools, hospitals and fire stations [6].

Over time and the evolving phase of Geotechnology and participatory method, many models and theories are available for site suitability analysis. Using Geographic Information System (GIS), high-resolution spatial image analysis, multicriteria analysis (MCA), analytical hierarchy process (AHP) is some mostly used site suitability analysis methods. Furthermore, highly sophisticated techniques like cellular automata (CA) and artificial neural network are also making their way into this decision-making process [6]. But sometimes, using only one model is not enough to evaluate and prove the suitability of the selected area. So, integrating different methods and making a more authentic site suitability model is essential in this case. Integrations like Fuzzy AHP and geospatial analysis, remote sensing, and geospatial analysis are examples of integrated site suitability analysis [7]–[10].

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Major urban land use amenities like educational institutions, health facilities, waste disposal management areas, and urban commercial areas are some of the featured subjects of site suitability analysis [11], [12]. But as the standard and quality of life are increasing day by day, it is essential to maintain the balance of public health services in a spatial context [10]. Though there are important factors like the social, environmental, and political condition of the area deals a significant impact on site suitability analysis of hospital. However, there is also income group and land use availability [13]. Other basic level criteria like distance from the road, land use/ land cover, distance from educational facilities, elevation, water bodies, and population are also standard criteria that are being used in the case of hospital site selection [1], [10], [13]. But when considering a developing country like Bangladesh, it is important to involve issues like lack of amenities, poor environmental condition, and income inequality within the criteria of site suitability analysis of public hospitals [1].

3. METHOD

3.1. Study Area

The study area of this research is Khulna city. Khulna is the third-largest city of Bangladesh, located at 22.84564 north latitude and 89.54032 east longitude. It is divided into 31 wards. The city had around 663342 population in 2011 [14]. The estimated population of Khulna city was 1.022 million in 2014 [15]. The city is an important metropolis of Bangladesh, currently exceeding 2 million of the population ("Khulna - Wikipedia," n.d.). There are 3 public hospitals in the city. The Khulna Medical College Hospital, Sheikh Abu Naser Specialized Hospital, and Khulna Sadar Hospital.

3.2. Data

All the data that has been used in this research are collected from the secondary data source. Different shapefiles like the city boundary, dustbin points, current hospital locations, road networks, and land use have been collected from the Khulna Detailed Area Plan-2016 (KDAP). Data of the slum areas have been collected from the Urban Partnership for Poverty Reduction Project (UPPRP) of UN-Habitat [17]. The population and housing data have been collected from the Population and Housing Census 2011 [14].

3.3. Analytical Procedure

Multicriteria-based site suitability analysis has been used to find a suitable location for a public hospital in Khulna city. Several criteria have been selected according to the spatial condition, income inequality, and data availability. ArcGIS 10.4.1 has been used for conducting the analysis and illustrating the maps.

3.4. Criteria

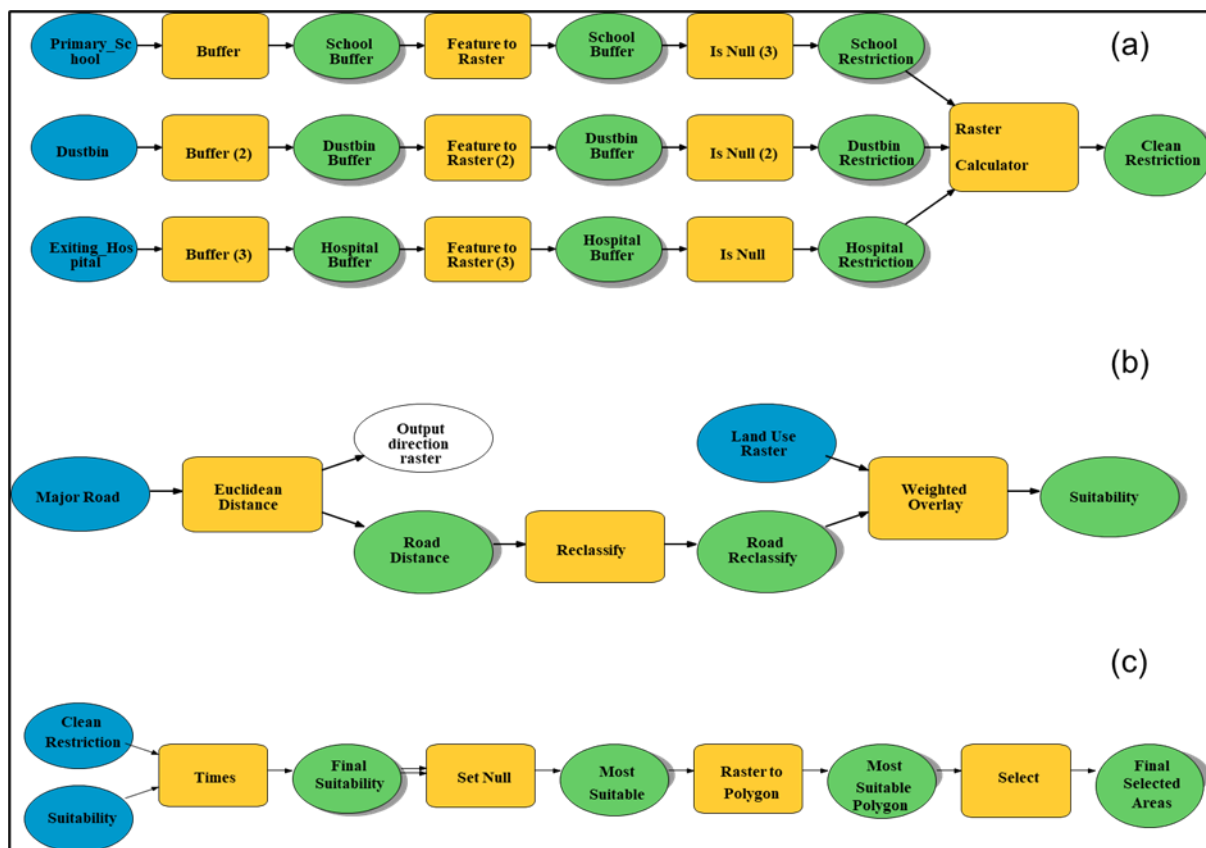

Fig. 1 (a) Restriction mode; (b) suitability model; (c) suitable site selection model.

The criteria of this research can be divided into three unique parts. There are some land use and urban facilities that are not suitable for a hospital. These places and areas have been included in restricted criteria. But some places deal with a positive impact in building the hospital and operating the daily activities more fluently. These areas are under suitability criteria. The last part of the criteria has taken demographic information to find the most suitable site for a public hospital.

The restricted criteria are:

- ×The hospital should 300m away from Dustbins. Dustbins can be flexible, but some big dustbins provided by City Corporation became permanent and sited as a physical feature in the detailed area plan. Dustbins can be harmful to patients and also have the possibility of creating an environmental hazard.

- ×The hospital must not be in a school area. The primary school area is noisy and has extra traffic concentration, which can be a problem for the hospital. Around 500m of school is selected as a restricted area for hospitals.

- ×Several hospitals in a single area can negatively impact as the traffic pressure becomes high for the area. So 500m surrounding of existing hospital area has been declared as a restricted area.

The suitability criteria are:

- ✓ The hospital should be situated near the major roads as these are the primary communication system of the city.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

✓ The hospital should be situated in the proper land use, mainly in the residential areas, as the residence is the main user of the public hospital.

The special criteria are:

★ Population concentration is a fact as the hospital is needed most in the high population concentration areas.

★ Employment concentration map has been used as less employment concentration means the area has more impoverished people who use a public hospital.

★ The slum dwellers are one of the primary users of the public hospital. So, the hospital should be in a place where the slum dwellers can easily reach.

3.5. Tools and Techniques

Both vector and raster analysis has been used in this research. At first, the restricted area has been defined according to the criteria. *Buffer* tool has mainly been used for this purpose. Also, the *Feature to Raster*, *Is Null*, and *Raster Calculator* has been used. The model is shown on the next page. 300m, 500m, and 500m buffer have been used for the dustbin, primary school, and existing hospital points. Then it has been turned into raster data through *Feature to Raster*. After that, the *Is Null* tool has been used to make the buffer area unsuitable for the hospital. In this case, there are two values which are 0 and 1. 0 means the restricted area. It is the main restriction tool. Finally, all the restrictions have been combined by using *Raster Calculator*. Fig. 1(a) is showing the restriction model.

Table 1: Distance value reclassification

Old Values	New Values
0 - 171	5
171 - 742	4
742 - 1732	3
1732 - 3056	2
3056 - 7057	1

Table 2: Scale value of Land use

Land use	Scale Value
Transportation and Communication	Restricted
Administrative	6
Agriculture	3
Commercial Activities	5
Education and Research	5
Graveyard	Restricted
Health Care Services	9
Industrial and Manufacturing Activities	Restricted
Miscellaneous	5
Mixed-Use	5
Open spaces	6
Community Facilities	8
Recreational Area	4
Residential	9
Restricted Area	Restricted
Vacant Land	7

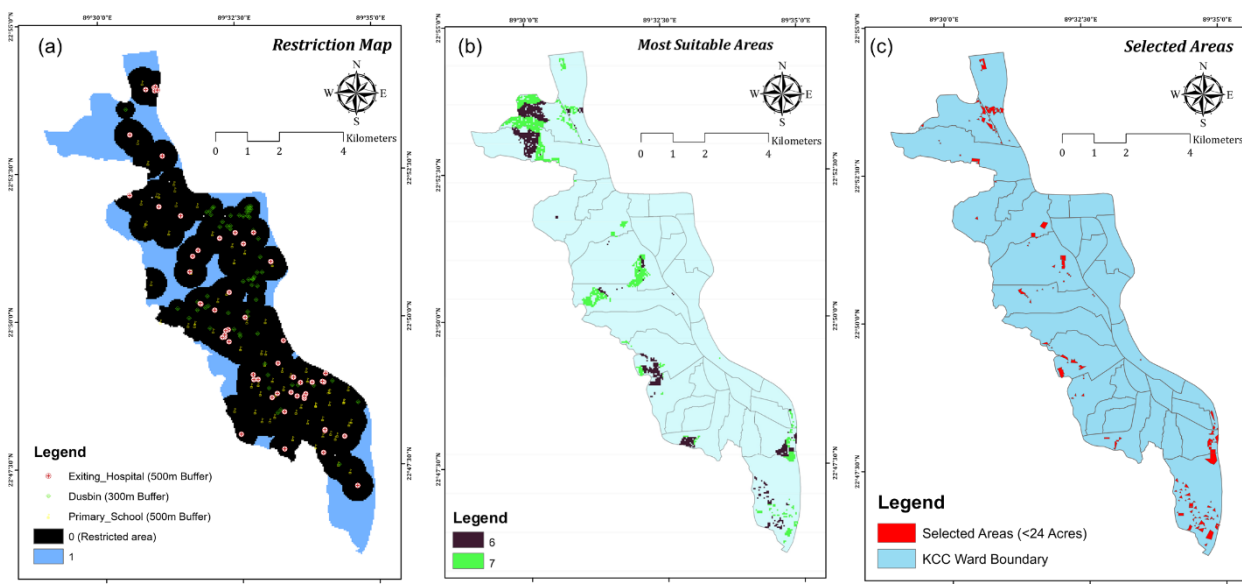

Fig. 2 (a) Result of restriction model; (b) result of suitability model; (c) result of site selection model

Waterbody	Restricted
-----------	------------

According to the criteria, the second part of the analysis has been conducted through land use and road network data. In this case, suitable places for a public hospital have been extracted. The major road has great importance for the hospital, so the *Euclidean Distance* tool has been used to find the distance of major roads. Then the distance value has been reclassified by using the *Reclassify* tool (Table 1), where the high value indicates that the area is closer to major roads. After reclassifying new values, the land use values and road classify values have been assigned together using the *Weighted Overlay* Tool. 60% importance was assigned for road and 40% for land use. Fig. 1(b) is showing the suitability model. Table 2 is showing the values that are assigned for each land use. The 9 is the highest value, and 'Restricted' means the area is not suitable. Residential land and health care service has the highest values as they are the most suitable for hospital establishment. On the other hand, graveyards, industrial land, restricted areas, and water bodies are assigned as restricted as there is no possibility of establishing a hospital there.

In the last part of spatial analysis, both the suitability model and the restriction model have been used to find out the most suitable parcels available for hospital establishment. *Times* tool has been used to multiply the raster on a cell-by-cell basis. In the *Set Null* tool, greater than 6 of the values are used to find a suitable place for the hospital. After finding the areas, *Raster to Polygon* has been used to convert it into a polygon. Then the areas less than 100000sqm. Or 24 acres has been chosen for suitable areas as it is enough for a public hospital. Fig. 1(c) is showing the final model.

4. RESEARCH AND FINDINGS

4.1. Multicriteria Analysis

Fig. 2 is illustrating different results from the models of Fig. 1. The restriction model produces areas that are not suitable for a hospital. Fig. 2(a) is showing that most of the areas in Khulna city is not suitable for hospital establishment. But some spaces are free from

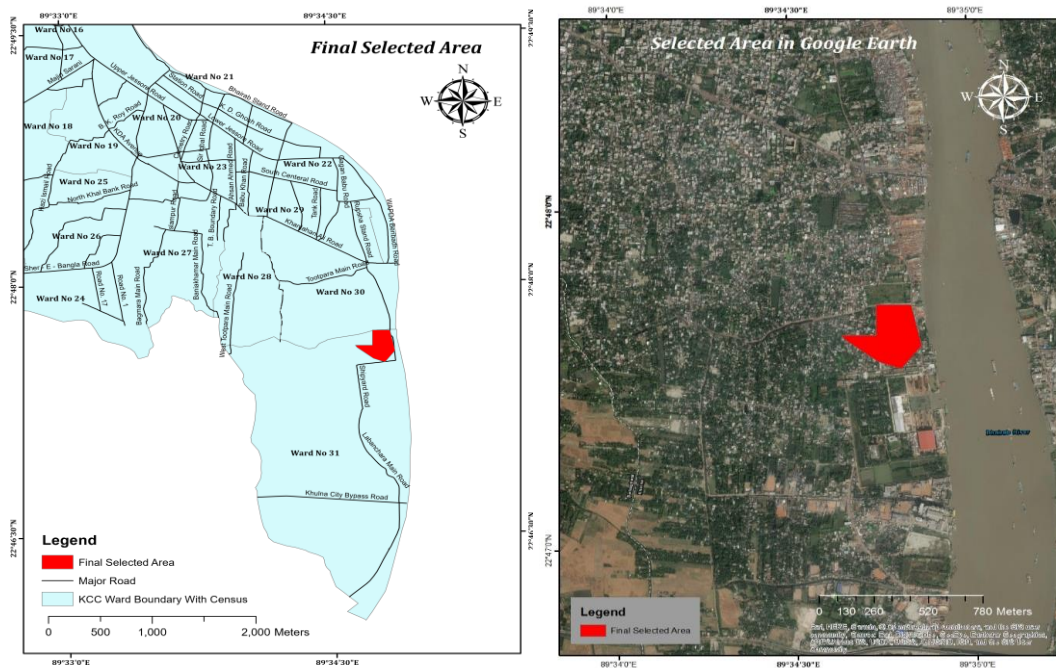

Fig. 4 Final selected area in Google Earth

restricted criteria. Using the suitability model, suitable areas for a hospital have been identified, shown in Fig. 2(b). These areas are not only free from restriction criteria but also having all the suitable criteria in them. Fig. 2(c) shows the final result of multicriteria analysis where the most suitable place for establishing a public hospital in Khulna city can be found. But the map is indicating that there are multiple areas in Khulna city which is suitable for a public hospital. So, further analysis is required for indicating a single plot where the public hospital is mostly needed.

4.2. Integrating Demographic and Slum Data with Multicriteria Analysis

The multicriteria analysis has come up with several suitable areas for establishing a public

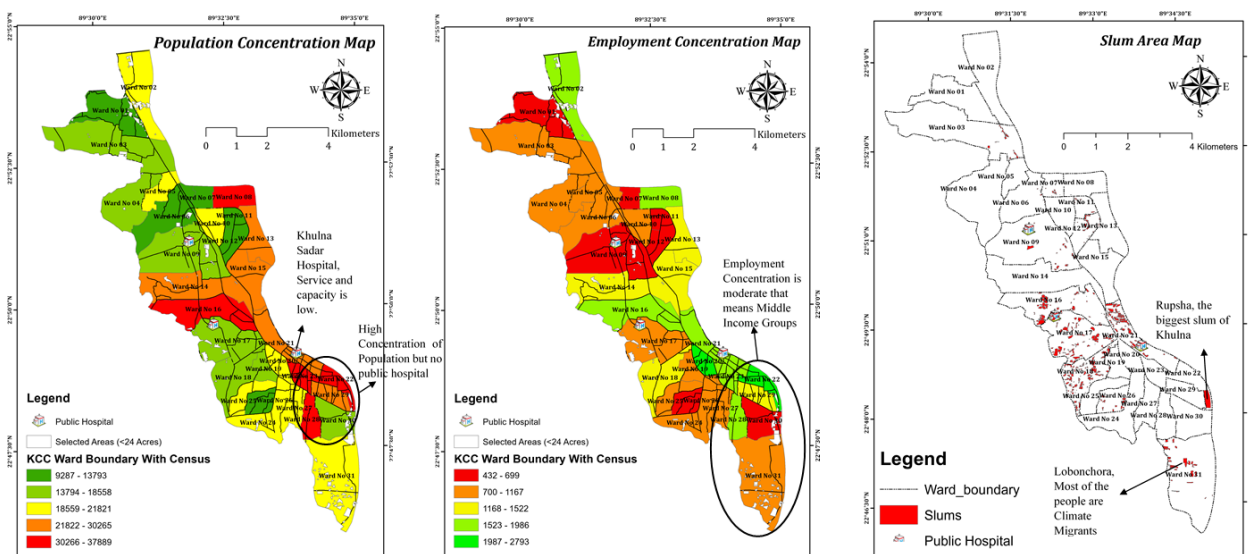

Fig. 3 Population concentration map, employment concentration map and slum area map of Khulna hospital. But the criteria of the analysis are focused on the physical, environmental, and externalities of the area based on spatial context. So, it is essential to consider population,

housing, and low-income groups to authenticate the suitable area more rigorously. Fig. 4 shows the population concentration map, employment concentration map, and slum area map of Khulna. The population concentration map shows that the population is high in the middle and southern parts of the city. The location of the major public hospitals is in Ward 6, which is Sheikh Abu Naser Specialized Hospital, in Ward 17, Khulna Medical College Hospital, and Ward 21, Khulna Sadar Hospital. Compare to wards 6, 17, and its surrounding wards, the population is much higher in wards 22, 23, and 28. But there is no public hospital in this area. If Khulna Sadar Hospital is considered for this area, comparing with the other two public hospitals, the quality and capacity of Khulna Sadar Hospital are low. From the employment concentration map, further clues can be found. It can be seen that most of the people of wards 22, 23, 28, and 29 are employed though there is a high concentration of population in these wards. That means these are the region of Middle-Class income people. As a result, it is also an important cause for establishing a hospital in these areas. From the slum map, it can be seen that the largest slum is Rupsha Slum, located in ward 29, but there is no public hospital. The climate migrants mainly affected by Aila and Sidr are also made settlements in Lobonchora of ward 31. The slum people and climate migrants are low-income groups, so the public hospital is their greatest extent under affordability. Considering these factors, Fig. 4 is showing the most suitable area for establishing a public hospital.

5. DISCUSSION AND CONCLUSION

This paper tries to reveal the current hospital distribution condition of Khulna city and a more low-income group-friendly approach for selecting a site for a public hospital. The health sector of the current world is going under rigorous pressure. The sudden global pandemic situation is so intense that even well-distributed hospital sites in the global north countries couldn't handle the burden of this many patients. Comparing the condition with the global south, countries like Bangladesh and India are not even near to control the spread of COVID-19. The research took important criteria, in some cases unique, to find out the best possible site for a public hospital in Khulna city. This method is adaptive in this city's case and in many other important cities of the global south where the income distribution is complicated and most of the time below the poverty line.

The low-income groups are not only ignored in the case of healthcare facilities. There are some other public facilities where the residence of low-income groups is not considered, which is an issue for developing countries. This research method can be used for other public facilities like waste disposal management, commercial area declaration, and educational facilities. Overall, the method has an excellent opportunity to minimize the limitations of public facilities distribution in a spatial and economic context.

The multicriteria-based GIS analysis has other vital opportunities in the field of planning and spatial analysis. Especially for developing countries, it is an excellent tool to use as the cost of building a facility and land use management is exceptionally limited and rigid. As the decision-makers always face different social, political, and economic pressure for site selection of public facilities, this method can ease the process and give the selected site a solid validation for building a facility. The limitation of different externalities is always a challenge for the planners of developing countries. But it is always essential to use the

technological advantage at its highest limit to make the decision-making process more authentic and economically acceptable.

REFERENCES

- [1] N. Sharmin and M. Neema, "A GIS-based multi-criteria analysis to site appropriate locations of hospitals in Dhaka City," *Asian Trans. Eng.*, vol. 3, no. 4, pp. 8–12, 2013, doi: ATE-90305047.
- [2] M. A. Hossain and S. Ahmed, "A case for building a stronger health care system in Bangladesh." <https://blogs.worldbank.org/endpovertyinsouthasia/case-building-stronger-health-care-system-bangladesh> (accessed Oct. 05, 2020).
- [3] F. Joerin, M. Thériault, and A. Musy, "Using GIS and outranking multicriteria analysis for land-use suitability assessment," *Int. J. Geogr. Inf. Sci.*, vol. 15, no. 2, pp. 153–174, 2001, doi: 10.1080/13658810051030487.
- [4] M. a. Al-shalabi, S. Bin Mansor, N. Bin Ahmed, and R. Shiriff, "GIS Based Multicriteria Approaches to Housing Site Suitability Assessment," *XXIII FIG Congr. Shap. Chang. Munich, Ger. Oct. 8-13*, pp. 1–17, 2006.
- [5] B. Kar and M. E. Hodgson, "A GIS-based model to determine site suitability of emergency evacuation shelters," *Trans. GIS*, vol. 12, no. 2, pp. 227–248, 2008, doi: 10.1111/j.1467-9671.2008.01097.x.
- [6] S. Abdullahi, A. R. bin Mahmud, and B. Pradhan, "Spatial modelling of site suitability assessment for hospitals using geographical information system-based multicriteria approach at Qazvin city, Iran," *Geocarto Int.*, vol. 29, no. 2, pp. 164–184, 2014, doi: 10.1080/10106049.2012.752531.
- [7] E. H. Ibrahim, S. E. Mohamed, and a. a. Atwan, "Combining Fuzzy Analytic Hierarchy Process and Gis To Select the Best Location for a Wastewater Lift Station in El-," *Int. J. Eng. Sci. Technol.*, vol. 11, no. 5, pp. 44–50, 2011.
- [8] F. Eldemir and I. Onden, "Geographical Information Systems and Multicriteria Decisions Integration Approach for Hospital Location Selection," *Int. J. Inf. Technol. Decis. Mak.*, vol. 15, no. 5, pp. 975–997, 2016, doi: 10.1142/S0219622016500218.
- [9] S. A. Ali and A. Ahmad, "Suitability analysis for municipal landfill site selection using fuzzy analytic hierarchy process and geospatial technique," *Environ. Earth Sci.*, vol. 79, no. 10, 2020, doi: 10.1007/s12665-020-08970-z.
- [10] Q. A. Nsaif, S. M. Khaleel, and A. H. Khateeb, "Integration of GIS and remote sensing technique for hospital site selection in Baquba District," *J. Eng. Sci. Technol.*, vol. 15, no. 3, pp. 1492–1505, 2020.
- [11] S. Paul, "Location allocation for urban waste disposal site using multi-criteria analysis: A study on Nabadwip Municipality, West Bengal, India Suman," *Ipublications*, vol. 3, no. 1, pp. 74–88, 2012.
- [12] S. Khan, S. Hossain, and I. Jahan, "Rs and Gis Based Site Suitability Analysis for Solid Waste Disposal a Multi Criteria Analysis of Khulna City Area," vol. 106, no. October 2016, pp. 978–984, 2015, [Online]. Available: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/40465349/Full_Paper_ID_106_23.12.2014.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1526317259&Signatu

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

re=TUC47kZSiFngbYp7%2BYfvSKjklU%3D&response-content-disposition=inline%3B filename%3DRS_AND_GIS_BASED_.

[13] B. Halder, J. Bandyopadhyay, and P. Banik, “Assessment of hospital sites’ suitability by spatial information technologies using AHP and GIS-based multi-criteria approach of Rajpur–Sonarpur Municipality,” *Model. Earth Syst. Environ.*, vol. 6, no. 4, pp. 2581–2596, 2020, doi: 10.1007/s40808-020-00852-4.

[14] BBS, “Population & Housing Census-2011,” *Bangladesh Bur. Stat.*, 2014.

[15] U. Nations, *World Urbanization Prospects: The 2014 Revision, Highlights (ST/ESA/SER.A/352)*. 2014.

[16] “Khulna - Wikipedia.” <https://en.wikipedia.org/wiki/Khulna> (accessed Oct. 05, 2020).

[17] “Urban Partnerships for Poverty Reduction | Bangladesh | Projects | UN-HABITAT Regional Office for Asia and the Pacific (Fukuoka).” http://www.fukuoka.unhabitat.org/projects/bangladesh/detail02_en.html (accessed Oct. 05, 2020).

TOURISM SAFETY AND SECURITY: A CONCEPTUAL FRAMEWORK

Elochukwu A. Nwankwo

Department of Archaeology and Tourism
University of Nigeria

Abstract

There has been misconceptions and misplacement of facts with respect to tourism safety and security in the 21st Century tourism discourse. Many of the previous attempts have conceptualised it from some other dimensions not necessarily representing it within the tourism space. This study was aimed at engaging the conceptual framework of tourism safety and security with a view to repositioning the functionalities of responsible and sustainable tourism. The study adopted explanatory research design and literature method to interrogate conceptual framework of tourism safety and security. At the end, the study posited that while tourism safety has to do with the safety of tourists to destinations or en route destinations, tourism security engages security of tourism resources. More so, NWATSSEC Model was proposed to enhance discussions on tourism safety and security in the tourism space. The study has implications for responsible and sustainable tourism in the 21st Century.

Keywords: Tourism safety and security; Tourists; Tourism resources; Conceptual framework; NWATSSEC Model; Responsible tourism; Sustainable tourism.

LINKING AGRICULTURE, ECONOMIC GLOBALIZATION, CORRUPTION, AND ECOLOGICAL FOOTPRINT IN NIGERIA: EVIDENCE FROM SYMMETRIC AND ASYMMETRIC ARDL

ALI UMAR AHMAD

Faculty of Maritime Study, Universiti Malaysia Terengganu, Malaysia
Umarahali204019@gmail.com- <https://orcid.org/0000-0003-0296-8093>

Aminu Hassan Jakada

Faculty of Arts & Social Science, Department of Economics & Development Studies, Federal University Dutse, Jigawa Nigeria

Ahmad Tijjani Abdullahi

Faculty of Social Management Science, Department of Economics, Bayero University Kano, Kano Nigeria

Inuwa Mukhtar Ahmad

Faculty of Social Management Science, Department of Economics, Bayero University Kano, Kano Nigeria

Kamalu Kabiru

College of Social and Management Sciences Department of Economics, Al-Qalam University Katsina, Nigeria

Atiku Muhammad Abubakar

College of Social and Management Sciences Department of Economics, Al-Qalam University Katsina, Nigeria

Abubakar Isah Jibrin

Office of the Accountant General of the Federation, Federal Ministry of Finance Grki II, Abuja

Maikudi Muhammad

Faculty of Social Management Science, Department of Economics Kano State College of Education and Preliminary Studies

Abstract

Considering this comprehensive measure effectively captures environmental degradation, an increasing number of scholars have used ecological footprint (EP) as a proxy for environmental deterioration in recent years. Consequently, the research on the factors that drive the ecological footprint revealed mixed results, with most research conducted on symmetric relationships. In light of this, the current study examined the relationship between agriculture, economic globalization, corruption, energy consumption, ICT, and ecological footprint in Nigeria using both symmetric and asymmetric approaches. To establish unit root properties, the researchers employed advanced unit root techniques such as the Narayan-Popp and Lee-Strazicich unit root tests with two breaks. Cointegration and long-run relationships are investigated using the asymmetric and symmetric ARDL techniques. The results indicated an asymmetric and symmetric long-run link between factors and the ecological footprint. According to the long-run empirical results of symmetric ARDL, increased footprint in Nigeria. On the other hand, the novel findings from the asymmetric

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

ARDL revealed that both positive and negative changes in economic globalization diminish footprint. Interestingly, the asymmetric ARDL presented a different picture, indicating that the results of symmetric ARDL can be unreliable in the presence of asymmetries. A positive change in corruption increases footprint with a more pronounced effect in the long run than a negative change with a relatively weak consequence. Energy consumption declines the environment by increasing the ecological footprint. On the positive side, ICT diminishes footprint.

Keywords: Ecological Footprint; Asymmetric ARDL; Lee-Strazicich; Narayan-Popp; Symmetric ARDL

STABILIZATION OF PROBLEMATIC GEOMATERIALS USING LIME

Subhan Ahmad

Assistant Professor, Department of Civil Engineering, Aligarh Muslim University,
India

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4754-7527>

Abstract

Expansive soils prone to high volume changes are one of the main problematic geomaterials encountered during construction. It covers about 0.53 million square miles of area, about 20% of India's total land. The two alternatives to overcome a problematic geotechnical situation are avoiding the site and removing and replacing the problematic soil with better soils. Due to increased civilization and urbanization, it is not always possible to avoid the site or remove and replace the problematic geomaterials. An alternative to these two solutions is improving the soil with admixtures such as lime, cement, bitumen, industrial wastes etc., which may help overcome the undesirable properties of geomaterials. This paper discusses the mechanism of improving the properties of geomaterials. The effects of lime on shrinking and swelling potential, unconfined compressive strength and California bearing ratio of the soil are also discussed. The plasticity of a geomaterial is closely related to the liquid limit, the plastic limit, and their derivative, the plasticity index. The high liquid limit of a soil indicates the high compressibility and shrinking and swelling potential of a soil. A lower plastic limit means that the cohesion of the soil will be destroyed at lower moisture content. Treatment of high plastic clay with lime resulted in the decrease of liquid limit and increase in plastic limit, which in turn reduced the shrinking and swelling potential of the soil. The treatment of soils with lime also enhanced unconfined compressive strength and the California bearing ratio of soil due to the formation of CSH gel. This phenomenon occurred because lime produces calcium silicate gel upon reacting with silica, which significantly improved the strength and stiffness of the soil.

Keywords: Stabilization; Lime; Plasticity; Mechanical Properties

HOW THE CORONAVIRUS PANDEMIC HAS AFFECTED THE BUSINESS CYCLE AND THE INFLATION IN ROMANIA?

Giorgiana-Mihaela Bratu (Gică)

PhD Student, Bucharest University of Economic Studies

Abstract

The Coronavirus Pandemic has led to a dramatic loss of human life worldwide, but it has also devastated the global economy. The presence of the virus has caused a very strange combination of large demand and supply disturbances and this situation might be propagated through the economy differently from a typical business cycle. *But it will really happen this?* The aim of this paper is to answer to this question in real time by tracking the propagation of the COVID shock through the Romanian economy and comparing it with the typical business cycles for the last decades. A special attention will be paid to the economic dynamics of the inflation because it is very important and it shows us the relevance of demand and supply disturbances in the pandemic situation. In this paper, it is forecasted the behavior of inflation together with other macroeconomic indicators like: unemployment rate, natural unemployment, real GDP, wage inflation and labor share. The estimation sample goes from 1989 to 2020 because this period is the one for which we found a response of inflation to business cycles. The results will show us different dynamics for the COVID shock relative to the past business cycles in Romania.

Keywords: coronavirus pandemic, business cycle, inflation, unemployment, real GDP

THE NEGATIVE EFFECTS OF COVID-19 PANDEMIC ON THE GERMAN AGRICULTURE AND THE MEASURES UNDERTAKEN TO INCREASE ITS RESILIENCE

ANA-CRISTINA BÂLGĂR, PhD.

Institute for World Economy, Romanian Academy
ROMANIA

Abstract

The outbreak of the COVID-19 pandemic in Germany in early 2020 and the following restrictive measures undertaken by the national authorities to protect the population and limit the spread of the virus have had a major negative impact on the overall activity of the federal economy. However, an increased pressure has been felt especially in the agro-food sector which has faced unprecedented risks and challenges caused by the pandemic crisis, as any potential temporary cessation of activity could have jeopardized the proper functioning of the food supply chains. At the same time, the traditional German labour shortage in agriculture and the overlap of the first epidemiological wave with the spring agricultural campaign are two additional factors in enhancing the risk of coronavirus on the German agro-food system. In this context, our article aims, on the one hand, to analyse the real consequences of the pandemic in the primary sector and, on the other hand, to highlight the role and importance of measures undertaken by the German government to mitigate the effects of the health crisis and to increase the resilience and sustainability of national agriculture.

Key words: pandemic, coronavirus/COVID-19, agro-food sector, Germany/German economy, resilience, economic support measures

JEL Classification: D81, E20, E32, J43, N54, Q18

VIRULENCE ON *CASTANEA SATIVA* AND LACCASE PRODUCTION BY VIRULENT *CRYPHONECTRIA PARASITICA* AND CONVERTED STRAINS BY CHV1 HYPOVIRUS.

Houssem Boumnigel^{1,2}, Valentim Coelho¹, Oucema Souiai², Lurdes Jorge¹, Eugénia Gouveia¹

¹Centro de Investigação de Montanha – Instituto Politécnico de Bragança, Campus de Santa Apolónia, 5300-253 Bragança, Portugal, phone: (00351)273303333

²Tunisia Private University 32 Bis, 1002 Av. Kheireddine Pacha, Tunis 1002, Tunisie

Abstract

Biological control by hypovirulence is an efficient method to control chestnut blight. The presence of *Cryphonectria hypovirus 1* (CHV1) in *Cryphonectria parasitica* reduces its parasitic growth and sporulation capacity, female fertility, pigmentation, oxalate accumulation and laccase production. Laccases are involved in lignin degradation, and are also considered as a virulence determinant in *C. parasitica*. The aim of this work was to evaluate the laccase production in both virulent and converted strains and to assess the virulence of these strains on dormant chestnut stems. Five isolates were converted with two characterized hypovirulent *C. parasitica* isolates (RBB111, SR44.2). To evaluate the virulence of the isolates, dormant chestnut stems were inoculated with the virulent isolates, the hypovirulent isolates, and their converted ones. The qualitative evaluation of laccase production was performed using Bavendamm test. For quantitative evaluation of laccase production, strains were grown on PDB (Potato Dextrose Broth, 24g/L) and the readings of the samples made by spectrophotometry using ABTS as substrate. The hypovirulent isolates used in this work showed complete ability to convert virulent isolates. The infection area on chestnut stems caused by virulent strains was significantly higher ($P < 0.05$) than the infection area caused by converted strains. The isolates Cast13 and Cast26 showed the highest enzymatic activity. In the Bavendamm test, the lowest dark zone, indicative of polyphenol oxidase activity was observed for the converted strains of Cast26, Cast13 and VDP11 with RBB111.

Keywords: *Cryphonectria parasitica*, virulence, laccase

Conflict of interest: The authors declare that they have no conflicts of interest

ACHIEVING WORK-LIFE BALANCE: CHALLENGES AND SOLUTIONS OF WORKING WOMEN AND MEN DURING COVID-19

Fatima RAHAL

Abstract

Corona virus is one of the viruses that infect the respiratory tract or the gastrointestinal tract, and it carries this name because of the protrusions on its surface that resemble a crown. This virus was isolated for the first time in 1937, when it caused an infectious inflammation of the airways in birds (Erian, 2020). Therefore, the COVID-19 spread had its own implications on the world as a whole and on all domains and aspects of human life, and especially one that is not often accounted for between the impacts of the virus, which is the mental distress factor that is caused by the pandemic and the virus itself. The pandemic has shut down all the outlets of human life, most importantly social life which was utterly destroyed due to the nature of the transmission of the virus from person to person at such ease that is manifest in a simple touch or sneeze. Moreover, people had to let go of their social lives and their traditional mode of life and conform to the measures of lockdown and quarantine. This has had a major toll on the mental health of the people which has had major consequences on all aspects of life, and especially the professional life (Erian, 2020).

This study used a work-life balance measurement tool with a balance dimension in time management, and satisfaction balance. Besides, at the level of well-being with meaningful work-life factors, good social relationships, work attachment, self-actualization, comfortable circumstances, and self-acceptance.

Work-Life balance is an important and challenging element of our life; it is defined as the process in which employees seek to combine their paid jobs with caring responsibilities in order to create a balance (C&L,2006). Work-life balance is the ability to fulfill our obligations and duties at both the work place and in our personal lives.

This paper examines work-life balance for both genders to explore the nature of relationship between work-life balance and emotional exhaustion experienced while working from home during the pandemic COVID-19. The purpose of this study is to shed light on the reasons that lie behind the work-life balance problems under current financial, economic and health conditions; the challenges which both gender face; and try to find possible solutions to minimize the adverse effects of work life balance problems. Moreover, during COVID-19, men and women felt more emotional exhaustion due to personal life interference in work during work from home period. The relationship between work interference with personal life, and emotional exhaustion did not differ by gender.

This study uses a work-life balance measurement tool with a balance dimension in time management, engagement balance, balance in expectation fulfillment, and satisfaction balance. Besides, at the level of well-being with meaningful work-life factors, good social relationships, work attachment, self-actualization, comfortable circumstances, self-acceptance. While employee performance is measured through the work environment, ability to do work, and motivation. Work Engagement is measured by vigor, dedication, and absorption indicators. The analysis technique used is Structural Equation Modeling based on

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

VB-SEM using SmartPLS software. The results showed that five hypotheses of direct influence were accepted and one rejected. While the two hypotheses of indirect influence are each rejected and accepted. Work Engagement variables as intervening variables are only capable of mediating Work-Life Balance against Employee Performance. All the results and impacts of the pandemic on gender equality and work-life balance are evident in a cumulative challenge that relies on pre-existing inequality perspectives and conditions. Many results of the pandemic on the life of employees include the increased difficulties and struggles in combining family, personal, and work life in synergy and harmony. Thus, the implications of gender equality and work-life balance currently are truly prevalent and noticeable.

Keywords: Work-Life Balance, Gender, Emotional exhaustion, stress, personal needs, COVID-19

References:

- Lockwood, N. R. (2003). Work/life balance. *Challenges and Solutions, SHRM Research, USA*, 2-10.
- Delecta, P. (2011). Work life balance. *International Journal of Current Research*, 3(4), 186-189.
- Kalliath, T., & Brough, P. (2008). Work–life balance: A review of the meaning of the balance construct. *Journal of management & organization*, 14(3), 323-327.
- Puspitasari, A. S. A., & Darwin, M. (2021). Effect of Work-Life Balance and Welfare Level on Millennial Employee Performance Through Work Engagement. *International Journal of Science and Society*, 3(1), 334-344.

WHY CAN'T WE LEARN ENGLISH? REFLECTIONS FROM TURKISH EFL STUDENTS

Assoc. Prof. Dr. Ömer Gökhan ULUM

Department of English Language Teaching, Education Faculty, Mersin University

<https://orcid.org/0000-0001-7685-6356>

Abstract

As a lingua franca, English is the most broadly spoken language throughout the world. It is simply known that nearly 400 million mother-tongue speakers exist in the world. Further, the number of English speakers as a foreign or second language is extremely more than the native speakers. English has also come out as the world's mightiest communication device. Besides, it is apparent that English is the sole communication tool that can be comprehended in nearly every place of the world. English also owns a global acceptance in various sectors. Moreover, having English competency is the key to open the gates of many opportunities and of a more prosperous life. In other words, English is the basis of having high standards and being highly qualified. It is a simple fact that having English proficiency solves the problem of getting a proper job as well. The emergence of the mighty British Empire and the United States strengthened English language and made it the Tyrannosaurus Rex of all languages. Being the main tool of global communication, trade, and diplomacy, English metaphorically functions as a magic stick. It is absolute that the sun always sets on the UK, but it also sets on English language forever. In brief, English language is the survival tool of the difficult world we live in. Thus, the basic question is the acutest. Why can't we learn English language in Turkey? This one-shot open ended question was asked to Turkish EFL learners (N= 100) who study at a state university in Turkey. Accordingly, this qualitative phenomenological inquiry investigated the cognitive constructs of the respondents by means of exploring their English learning experiences. The results of this inquiry unearthed different conceptions of the informants on the related issue.

Keywords: English as a global language, dominance of English, ESL, EFL, ESL/EFL students

Introduction

That English is a universal language or lingua franca is crystal clear (Al-Dabbagh, 2005). Around 350 million people throughout the world speak English as their first language. Besides, nearly 430 million people speak English as a second language (Crystal, 2008). Thus, English is regarded as a global language since it is utilized by the majority of people in nearly every country. Moreover, English enjoys a universal approval and employment by each nation in the world (Ferguson, 2007). Many of us regard English a universal language since it has a worldwide acceptance and usage. The United Kingdom initially spread English through its colonies. After then, the geopolitical importance of the British Empire, as well as its developed science and technology, commercial practices, diplomacy, education, and art made English the truly universal language (Phillipson & Skutnabb-Kangas, 1996). English promoted global communication as well and it has become the lingua franca in almost every

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

region in the world. That's to say, English, as the medium of communication throughout the world, has evolved throughout time and settled in almost everywhere in the world. By means of English, every country interacts with each other in order to develop multidimensional relations. Additionally, people who work or study abroad utilize English as a means of communication. The proficiency of English language makes people adequate for education in the contemporary world (Jenkins & Leung, 2014). Millions of people are employing English in their daily life. English is a significant language since it is utilized to coordinate with other countries. Utilizing this international language makes a person an international citizen in this global era in which we are prompted to communicate universally (Mauranen & Ranta, 2009). Besides, why English has become a lingua franca is based on the fact that it is the medium of communication among people that makes them comprehend one another no matter what their cultures, identities, or ethnicities. Furthermore, English is the language of technology, science, diplomacy, commerce, tourism, and etc. (Baker, 2009). Competency of English enhances one's chance of attaining a good job both at homeland and abroad. English is the lingua franca of the contemporary world and it makes people global citizens (Drubin & Kellogg, 2012). English is also the formal language of many countries, more than any other language (Elder & Davies, 2006). Besides these qualities of English, just like any other foreign or second language, it also helps the brain run in various ways (Jenkins, Baker, & Dewey, 2017). Bilingualism, for example, can maintain the brain powerful and healthy into old ages through developing memory and enhancing the capacity of concentration (Jenkins, 2007). The effect of English as a universal language permits us to convey world view or knowledge and promotes interaction among various nations. English has been employed to represent global news. Thus, English as a universal language functions as a bridge among people who own shared interests, but do not have a shared language (MacKenzie, 2014). Further, one of the greatest features of English is its flexibility. English is also an extensive language with its abundant vocabulary and it is continuing to grasp new words (Dickinson et al., 2003). Considering all the related dimensions, this study examines the personal constructs of Turkish EFL students as to why English is not properly learnt in Turkey.

Methodology

Phenomenological research tends to detect what people have experienced and refers to human experience as phenomena. The initial aim of phenomenological research is to investigate facts from humans' narratives based on true experiences, emotions, and feelings. It develops in-depth interpretations of the phenomenon. Structured on a phenomenological research design, this qualitative study aims at investigating the conceptions of EFL learners (N= 100) studying at a state university in Turkey towards why English can't be learnt adequately in Turkey. Accordingly, this qualitative phenomenological inquiry investigated the cognitive constructs of the respondents by means of exploring their English learning experiences.

Findings and Results

The findings of the present paper illuminate the frequency dispersions and the related percentages of the assessed dimension. Table 1 represents the dispersion of the related items

from the highest to the lowest one. Further, the related remarks of the respondents are provided at the end of the table.

Table 1

Why can't we learn English?

Item	f	%
Theory based English instruction	67	42.95
Only focusing on exams and curriculum	17	10.90
Memorization based English instruction	12	7.69
Low motivation	11	7.05
Poor quality of education system	11	7.05
Not starting at early ages	9	5.77
Insufficient teachers	8	5.13
Insufficient course hours	7	4.49
Vicious cycle of English instruction	6	3.85
Based on traditional teaching	3	1.92
Not enough reinforcement	2	1.28
Insufficient materials	2	1.28
Crowded classes	1	0.64
Total	156	100.00

As it is clearly observed from Table 1, the informants intensely stated the theory based English instruction (42.95%) as the reason why English cannot be learnt adequately in Turkey. Further, the following reasons were successively uttered by the respondents: only focusing on exams (10.90%); memorization based English instruction (7.69%); low motivation (7.05%); poor quality of education system (7.05%); not starting at early ages (5.77%); insufficient teachers (5.13%); insufficient course hours (4.49%); vicious cycle of English instruction (3.85%); based on traditional teaching (1.92%); not enough reinforcement (1.28%); insufficient materials (1.28%); and crowded classes (0.64%). The following sentences represent the remarks of the informants:

- English courses are all theory based and they lack practice. Only grammar is taught but speaking finds no place in English instruction in Turkey.

- We only study for exams and strictly follow the curriculum just for the sake of the holly curriculum.

- English learning is totally based on memorization. We just memorize just like a parrot and we are not able to acquire the language.

- Nobody is interested in learning English in Turkey. Further, the authorities do not care English learning as well. So, we are not eager to learn English.

- Our education system is out of order and of poor quality.

- English education has to start at very early ages in kindergarten.

- Teachers are insufficient in foreign language skills, particularly in speaking.

- Course hours are not enough for adequate English instruction.

- English instruction is in such a vicious cycle that we do the same again and again every year. We are playing house in a way.

- All the teaching methods and teaching techniques are based on traditional or classical instruction.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

- We are not able to reinforce what we have learnt.
- The materials, particularly textbooks, are not sufficient or well designed.
- The classes are so crowded that we cannot learn English adequately.

Discussion and Conclusion

In the related literature we observe few studies on the reasons why English cannot be learnt properly (Bodur & Arikan, 2017; Leighton, 1991; Ulum & Uzun, 2020). Therefore, in the light of the stated gap, this study tends to explore the views of EFL students towards why we cannot learn English adequately in Turkey. The picture drawn by the personal constructs of the informants illustrates that there has to be changes or innovations in the EFL instruction in Turkey since it is based on traditional and theory based instruction and there is no sufficient motivation among students, teachers, and policy makers in terms of supplying a proper English instruction. Further, a number of factors rooting from the hardly running education system affect the improper foreign language education. Thus, the policy makers and authorities should take the required steps in order to rehabilitate the EFL education in Turkey. Thus, this study may stand as a beneficial source for the authorities, policy makers, researchers in the related field, EFL teachers, and school administrators.

References

- Al-Dabbagh, A. (2005). Globalism and the universal language. *English Today*, 21(2), 3-12.
- Baker, W. (2009). The cultures of English as a lingua franca. *Tesol Quarterly*, 43(4), 567-592.
- Bodur, G. Y., & Arikan, A. (2017). Why can't we learn English?: Students' opinions at Akdeniz University/Neden İngilizce öğrenemiyoruz?: Akdeniz Üniversitesi öğrencilerinin görüşleri. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-7.
- Crystal, D. (2008). Two thousand million?. *English today*, 24(1), 3-6.
- Dickinson, D. K., McCabe, A., Anastasopoulos, L., Peisner-Feinberg, E. S., & Poe, M. D. (2003). The comprehensive language approach to early literacy: The interrelationships among vocabulary, phonological sensitivity, and print knowledge among preschool-aged children. *Journal of Educational psychology*, 95(3), 465.
- Drubin, D. G., & Kellogg, D. R. (2012). English as the universal language of science: opportunities and challenges. *Molecular biology of the cell*, 23(8), 1399-1399.
- Elder, C., & Davies, A. (2006). Assessing English as a lingua franca. *Annual review of applied linguistics*, 26, 282-304.
- Ferguson, G. (2007). The global spread of English, scientific communication and ESP: Questions of equity, access and domain loss. *Ibérica: Revista de la Asociación Europea de Lenguas para Fines Específicos (AELFE)*, (13), 7-38.
- Jenkins, J. (2007). *English as a lingua franca: Attitude and identity*. Oxford: Oxford University Press.
- Jenkins, J., & Leung, C. (2014). *English as a lingua franca. The companion to language assessment*, 4, 1607-1616.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Jenkins, J., Baker, W., & Dewey, M. (Eds.). (2017). *The Routledge handbook of English as a lingua franca*. Routledge.

Leighton, D. (1991). Why can't we learn foreign languages better?. *Language Learning Journal*, 3(1), 51-52.

Mauranen, A., & Ranta, E. (Eds.). (2009). *English as a lingua franca: Studies and findings*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.

MacKenzie, I. (2014). *English, as a Lingua Franca: Theorizing and teaching English*. New York: Routledge.

Phillipson, R., & Skutnabb-Kangas, T. O. V. E. (1996). English only worldwide or language ecology?. *TESOL quarterly*, 30(3), 429-452.

Ulum, Ö. G., & Uzun, K. (2020). Critical Perspective of English Teaching and Learning in Turkey. *International Journal of Evaluation and Research in Education*, 9(2), 456-460.

**HYBRIDIZED LINGUISTIC STRUCTURE IN THE UNIVERSITY OF ABUJA
THEATRE FOR DEVELOPMENT PRACTICE: AN EXAMPLE OF THE 2020
GWAKO EXPERIMENT**

Jimmy, AKOH

Department of Theatre Arts
University of Abuja

Abstract

This paper seeks to look more closely at the language(s) used during the University of Abuja Theatre for Development (TfD) project that was carried out in Gwako community of Gwagwalada Area Council, Abuja - Nigeria, with a possibility of revealing the potency existing within the structures of feelings and representations in language and communication for development. The failures of certain development projects had been due to the absence of efficient indigenous communication component in the development calculus. However, even though Community-Based-Theatre Practitioners work with the faith that increased usage of a community's idiomatic forms of expression will lead to development, it is expedient to always review the issues of inequality and discuss alternative strategies which would lead development efforts toward a more equitable ideological commitment. Using Theatre for Development from the academia as a microcosm, this paper exposes how students and lecturers that are always perceived as fortunate people from the ivory tower assimilated and utilized indigenous knowledge and language of project target communities in an attempt to bridge the lacuna between theory and practice of Theatre for Development in Nigeria. While it agrees that tertiary institutions in Nigeria and Africa had engaged in this form of theatre for the past four to five decades, and that, even though the University of Abuja students and lecturers utilized Gbagyi and Hausa languages in the Gwako TfD project, there is still a near absence of total usage of beneficiaries' language in many TfD projects as most of the lecturers and students are from different cultural backgrounds and can hardly speak the languages of the targeted communities. Hence, this paper concludes that deliberate attempts must always be made to utilize project beneficiaries' language or balance it with the accepted or dominant lingua franca.

Key Words: Hybridized, Linguistic, University, Theatre-for-development, Gwako, Experiment.

DISCOURSE MARKERS IN TEXTING

Кайырбекова У.С.- к.ф.н., доцент

Университет дружбы народов им.А.Куатбекова
РК. г. Шымкент

Бейсен А.

преподаватель Специализированный IT лицей-интернат № 1 для одаренных детей.
РК.г.Шымкент

Түйіндеме

Бұл мақалада мәтіндегі маркерлердің ролі туралы берілген

Резюме

В данной статье дана роль маркеров в тексте

I have given some indication of the meaning-making potential of respellings in texting. Two initial observations were made: that most spelling variation in CorTxt follows or extends English orthographic principles; and that it thus reflects historical and current spelling practices. By choosing to spell in principled ways which deviate from expected conventions, texters use respellings in meaningful ways. The fact that texters make choices, vividly illustrated through 'competing' respellings such as <u>, <ye> or <ya> for you implies texters actively and creatively choose how to present themselves, albeit constrained by situational factors and orthographic principles.

It is naturally not possible from the text messages alone to determine what texters intend to mean through respellings, nor how the respelt forms are interpreted by interlocutors, but research into other writing domains (such as fanzines or graffiti) allows us to speculate on what spelling in texting may mean. As in other attempts to reflect spoken or regional pronunciations, colloquial contractions and respellings are likely to fulfil an indexical function and to create and sustain an arena for participant relationships which, as in spoken interaction, are informal and intimate. A sense of informality is thus constructed by texters drawing on their awareness of features of everyday, face-to-face conversation. However, texters also draw on existing patterns of abbreviation which contrast with the speech-like language described above and so add what could be described as illusions of brevity to otherwise lengthy, expressive messages. The purely visual device of phonetic spelling also disrupts the relaxed intimacy with unconventional and eye-catching forms which evoke the originality and radicality of advertising, graffiti and underground subcultures. Through signalling deviance or divergence from expected, mainstream norms, these respellings affirm both group identity and distinguish the group from other social groups. Putting all this together, we can see that texters can express attitudes and emotions, define relationships and construct texting identities simply through the choices they make when spelling.

To conduct this investigation of respelling, I generated a word frequency list, and used it as the basis for the grouping of respellings around headwords, using the corpus analysis

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

tool WordSmith Wordlist. Wordlist must be purchased as part of the Wordsmith set of tools; AntConc is free, accessible online and can similarly be used to generate a word list. Of course, an analysis of respelling in text messaging does not have to be as wide or as thorough as mine: it can work just as well on a small number of text messages which you can process manually.

The categorization of respellings into groups requires several decisions to be made. One problem is ambiguous respellings with more than one referent, such as <2> (which can refer to to, too or the numerical value) and <prob> (problem or probably). These cannot be handled simply by looking at a frequency list but must be checked through sorting concordance lines, and adjusted manually. Other ambiguous respellings constituted the standard form of another word (<ill>, for example, as a respelling of I'll and a word meaning to be sick; <no> as a shared respelling of know and number, and as a negative marker). Elsewhere, respellings proved difficult to identify and label. For example, it was difficult to know whether wk in the following referred to work or week.

*Hi, wkend ok but journey terrible. Wk not good as have huge back log of marking to do
Hey bird. i'm gonna email you my very almost completed diss in a min. do what you can
and give me a shout when you're returning it. thanks. **oh and** how are you anyway
Darcy, in his early twenties*

There are a number of interesting features in the above text message, but I'd like to start this chapter by focusing your attention on the use of **oh and**, which I've emboldened above. Like **well, now, right** and so on, **oh** is an example of what is known as a **discourse marker** and as such plays a role in organizing what a language user has to say (more on this later). The background to the above text message is that the texter's sister had agreed to proofread his university dissertation, and his text message alerts her to the fact that it is **very almost completed**. (One of the features of interest here is the integration of media, as the text message is sent to announce the imminent arrival of an email.) As an apparent afterthought at the end of the text message, the texter asks how she is. Why does he mark this postscript with **oh and**? There are two possible ways to interpret its use here.

Perhaps your immediate reaction is that the texter has realized, towards the end of his text message, that he has launched rather bluntly into the purpose of his text message and, given that he is expecting a favour, he decides to engage in some interpersonal niceties. **Oh and** marks the fact that he has stopped one topic and shifted his focus to another. You can imagine the same thing happening in speech. Indeed, Carter and McCarthy [1] give some spoken examples of **oh** used to indicate a diversion in topic (the **oh** of interest is in bold below). (Below, + indicates overlapping speech.)

A: So you get the prestige of working for the University of Bristol with living in the country in a nice big open environment which is +

B: Yeah.

A: + more appealing when you're a bit older isn't it?

B: Suppose so.

A: That's my theory anyway.

B: Never really thought about it like that. **Oh** I forgot. Your washing up's there. Sorry just noticed it.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

A: Oh you've not even put it out or anything.

B: Sorry, I forgot about it.

[1, 219]

It is perhaps unsurprising that this speech-like practice would also occur in texting, given the ways in which texting resembles spoken interaction, not only in terms of its intimacy and informality but also the occurrence in texting of a range of other features of spoken grammar. In this sense, the use of discourse markers such as **oh** would seem to bolster arguments that texting is in many ways 'like' speech.

On the other hand, we have also seen in other chapters of this book that texting is not completely like speech. Three differences relevant for present purposes are, firstly, that texting is not necessarily produced in real time, and it certainly isn't produced as quickly as speech; secondly, that texters are able to reflect on what they've written and potentially to alter it rather than, in this case, add an afterthought (they may not; but the possibility - the affordance - is there); and, thirdly, that texting is written and so the transfer of speech-like features from spoken language to texting implies a degree of awareness. To elaborate on this last point, the argument is not only that writing is a conscious activity but that the act of transfer itself requires cognizance: if texters are not aware that they use certain features in speaking, they cannot reproduce them in a text message.

Bearing these three points in mind, if the texter had solely wanted to correct the blunt way in which he put forward his request, then he had recourse to another possibility: he could go back and insert **how are you** at the beginning of the text message. The fact that he didn't implies the quite deliberate stylization of his utterance. The overall message that he conveys to his interlocutor may be that he is focused intently on his work and that the text message is chiefly a business-oriented one, but that he can nonetheless find time to express some concern for his interlocutor. The afterthought also injects humour into an otherwise officious text message - an element that would be lost in a more straightforward **Hey bird, how are you? I'm gonna . . .**, and it marks a certain relationship between the two: close, teasing, relaxed. This relationship is also marked by a range of informal features: **Hey bird, gonna, in a min, diss, give me a shout**. In the light of this configuration of speech-like features, the text message can be seen as a brief oral performance enacted through writing.

Alternatively, of course, you may argue that the texter simply did not have time to go back and rework the text message, and that **oh and** may indeed fulfil a function similar to that in speech, a repair strategy in fast interaction. But whatever the actual motivation, the example sheds doubt on any simple analogy between speech and texting. In speech, discourse markers such as **oh** - and **well, so, right, okay, now, you see** and so on - may be used unconsciously as speakers search for words or organize what they want to say. Their use in texting is, to some extent, contrived - in the sense that texters consciously reproduce these features of speech as they construct close relationships through texting. In other words, the discourse markers do not emerge as the result of texters' struggle to produce language in real time; they are used to indicate how a recipient should interpret the message - is it to be understood as an afterthought, as in the text message above: **oh and how are you anyway?** Or, as signalled by **oh ok** below, is the message to be interpreted as acknowledging an unexpected and possibly unwelcome piece of information?

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Chloe: Guess ur back now. Do u want to come here for around four?

*Jo: **Oh ok.** I had visions of your coming here! But ok, see you then.*

Chloe: Oh sorry, hadn't thought of that.

Or, as signalled by **oh sorry** in the same exchange above, is the listener to understand a sympathetic response (a 'negative subjective orientation' towards the preceding text message)? Lastly, to take an example of another discourse marker, **right**, is the message to be interpreted as final confirmation of a decision, as marked by **Right** below?

***Right** i can confirm that i an on the train so eta the same in bw. Goodnight and i hope to wake to see you there*

This interactional or pragmatic use of discourse markers in texting (whereby they are used to create a certain effect for recipients) in turn has implications for how we understand discourse markers in speech. To what extent should they be seen as aiding speakers' cognitive processes, and to what extent understood as signalling to listeners how the message is to be interpreted?

In this chapter, I look in more depth at the use of **oh** as an example of a frequently occurring discourse marker in CorTxt, as well as considering occurrences of **you know** and **you see**. Before this, however, I look more closely at what spoken discourse markers are, what they do and why they are used, not only in spoken but also in written discourse.

Using if necessary the discourse markers emboldened in the following spoken conversation, what can you say about discourse markers as a category of linguistic items?

A: **Right** that comes to er seventy three eighty six. Thank you. **Right** I just need you to sign there.

B: Thank you.

A: **Well** the weather's turned up today anyway. B: Mm, it's nice isn't it. A: It's breezy though.

B: [laughs] Dick said it's been going on forever. He said it's been raining for about =

A: It's been raining, we had a snow blast, we had a snowstorm last weekend there.

B: Mm.

A: Amazing stuff.

B: **Great.** Thanks.

A: **Good.** I'll give you a receipt for that. **There you go.** B: **Great.** Thanks. Thank you.

[1, p. 212]

Discourse markers can be defined according to form, position or function. With respect to form, discourse marking is carried out by a set of various words and phrases. These include **right, well, great, good** and **there you go** in the above exchange, as well as:

anyway, because (or cos), fine, good, great, like, now, oh, okay, so, now, then, and, but, so, you know, I mean, as I say, for a start, mind you

The set is by no means a fixed or clearly demarcated one. Firstly, linguists disagree over which words to include - Schiffrin [2], for example, suggests that discourse markers could also include paralinguistic features and non-verbal gestures, items which other linguists would not include. Secondly, we could argue that words not usually used as discourse markers can idiosyncratically be used as such, or that novel forms could emerge in new contexts. For example, I will go on to suggest that emoticons fulfil a similar role as other

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

discourse markers in texting. Despite this flexibility and variability, however, there is a set of core and recognized forms that include those listed above.

Whether a word is classified as a discourse marker rests in part on its position in an utterance and on its use. Discourse markers tend to be positioned outside the clause; they are non-clausal elements.

Ultimately, however, discourse markers are best defined as a category by their functions. In general terms, discourse markers reflect a speaker's engagement with, and construction of, the unfolding interaction. In practical terms, this means that they are used by speakers to organize their talk. On the one hand, discourse markers link utterances and ideas together - that is, they organize the informational content carried in each clause - and, on the other, they indicate a speaker's position in relation to what is said and are used to monitor or direct the understanding of the listener - that is, they determine how what is said is to be understood by a speaker's interlocutors. As such, discourse markers play an interpersonal role in indicating formality and power relations between speakers and highlighting their evaluations of the interaction. More specifically, their functions include opening or closing interactions, sequencing interaction and marking topic boundaries and shifts, focusing attention and monitoring shared knowledge. So, what this means is that discourse markers operate on a number of levels: interpersonal (smoothing relations between interlocutors), referential (organizing the world through discourse), structural (organizing and sequencing the discourse) and cognitive (making cognitive processes explicit, verbalizing hesitations and doubts and so on) [3, pp. 414-15].

I have been talking about 'spoken' discourse markers and 'speakers', in part because of their different distributions across spoken and written varieties. Discourse markers such as **so** and **now** do of course occur in sentence-initial position as a normal feature of written texts, at least in some genres. However, even the use of these discourse markers is more restricted in written than in spoken texts. Other discourse markers - **you see, you know, oh** - occur much more frequently in spoken texts and are very rare in written texts. Where they do occur in writing, it appears that they are used as spoken discourse markers, in order to project a sense of orality or conversational intimacy into the written text. In other words, these discourse markers seem able to evoke speech.

McCarthy [4, p. 171] highlights a relevant distinction here, between **medium** (referring to 'how the message is transmitted') and **mode** ('how it is composed stylistically'). Crucial to this distinction is the fact that there exists a prototypically speech-like mode of communicating and a prototypically writing-like mode. (This McCarthy shows by asking people to label decontextualized extracts as having been spoken or written, which they do through recognition of stylistic features, including discourse markers.) However, there need not always be a convergence between a typical spoken mode and the spoken medium; or between the written mode and a written text. So, a written text may include varying numbers of speech-like features, and vice versa. (Although 'informants' in McCarthy's study tended to correctly identify extracts as being from texts that had originally been spoken, they were also happy with the idea that certain genres - literacy and advertising - would also use spoken discourse markers and they correctly identified these texts as written on the basis of other factors.) However, as I suggested above, where a written text contains discourse markers, it is

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

often with the intention of purposefully evoking a conversational style (just as we shall see in texting).

One important point is that the use of spoken discourse markers in writing is not new; its use in online texts or in texting can be seen as an extension of practices that have always been engaged in by writers trying to engage with readers, or create the impression of engaging with them. McCarthy [4, p. 175] gives the following example of a written advert from The Guardian (15 September, 1987).

UNIVERSITY OF BIRMINGHAM OPPORTUNITIES IN SPACE: Well, not strictly in Space, but Space Research.

You may recall more recent examples - if not, keep an eye out for them in newspapers and literary texts.

List Of References

Carter, R. and M. McCarthy (2006) *Cambridge Grammar of English: A Comprehensive Guide*. Cambridge: Cambridge University Press.

Schiffin, D. (1987) *Discourse Markers*. Cambridge: Cambridge University Press.

Fung, L. and R. Carter (2007) Discourse markers and spoken English: native and learner use in pedagogic settings, *Applied Linguistics* 28/3: 410-39.

McCarthy, M. (1993) 'Spoken discourse markers in written text', in Sinclair, J.M, M. Hoey and G. Fox (eds), *Techniques of Description*. London: Routledge, pp. 170-82.

INVESTIGATING THE TEXTUAL AND INTERPERSONAL MEANINGS IN THREE NOVELS BY ADETUNJI SULEIMAN OGUNDIMU

Aimé T. Yokossi¹, aimeyok@gmail.com

Département d'Anglais, Faculté des Lettres, Langues, Arts et Communication (FLLAC)
Université d'Abomey-Calavi (UAC) République du Benin.

Ayodele Adebayo Allagbé², ayodeleallagbe@yahoo.com

Département d'Anglais, Faculté des Lettres et Sciences Humaines (FLSH),
Université de Zinder (UZ), République du Niger,

Unité de Recherche en Sciences Sociales, Humaines, et de l'Education (UR_2SHE).

Léonard Assogba Koussouhon³, koussouhon@yahoo.fr

Département d'Anglais, Faculté des Lettres, Langues, Arts et Communication (FLLAC)
Université d'Abomey-Calavi (UAC) République du Benin.

Abstract

This paper investigates on the system of Textual and Interpersonal Meanings in Adetunji Suleiman Ogundimu's three novels entitled *The Insiders*, *A Silly Season* and *Behind The Mask*. Drawing on Halliday's Systemic Functional Linguistics (SFL, henceforth) (Halliday, 1971; Eggins, 1994) and the quantitative and qualitative research methods, an extract is selected from each of the novels and analysed. The current study actually stems from an observation. The observation is that many recent empirical studies on contemporary African literature have been carried out based on SFL (Koussouhon & Allagbé, 2013; Koussouhon, Akogbéto & Allagbé, 2015a; Allagbé & Allagbé, 2017; Amoussou, Allagbé, & Tchada, 2020b; Amoussou, Allagbé, & Ahoutinou, 2020; etc.), but there is a dearth of its application to the above-mentioned fictional texts. Therefore, this article sets out to fill in a vacuum by exploring Ogundimu's fictional texts with a view to unveiling how he uses language to encode Textual and Interpersonal Meanings therein.

Key words: *Context, Meaning, Mood, Systemic Functional Linguistics (SFL), Theme.*

PICTURING GEORGE ELIOT AS AN AMAZON AUTHOR: A CRITICAL APPRECIATION OF A FEMALE WRITER OF THE VICTORIAN ERA

Hergie Alexis Séguédémè

Enseignant-Chercheur, à la Faculté des Lettres, Langues, Arts et Communication (FLLAC),
UAC, Bénin

Abstract

This study examines the contribution of George Eliot as a Victorian writer to the emancipation of the Victorian women who suffered seriously. Throughout her writing, George Eliot has cast a critical look at the Victorian patriarchal society and its ideologies. The study shows how George Eliot managed to face the realities of her time and become a successful writer despite her status of Victorian woman. The results reveal that George Eliot paved the way for the promotion of Victorian women. The aim of this work is to shed light on the difficulties faced by George Eliot as a Victorian female writer.

Keywords : Female writer – Victorian era – patriarchal society – class-domination.

Resume

Cette étude examine la contribution de George Eliot, une écrivaine Victorienne, à l'émancipation des femmes victoriennes qui ont sérieusement souffert. À travers ses écrits, George Eliot a fait une analyse critique de la société patriarcale de son époque, ainsi que des idéologies qui y étaient prônées. Cette recherche montre comment George Eliot, s'est arrangée pour faire face aux réalités de son temps, et est devenue un écrivain de renom malgré son statut de femme victorienne. Les résultats issus de ce travail ont révélé que George Eliot a ouvert le chemin pour la promotion des femmes victoriennes. Le but de cette étude est de mettre en lumière les difficultés auxquelles George Eliot a été confronté comme femme victorienne écrivaine.

Mots clés : Ecrivaine – ère victorienne – société patriarcale – classe – domination.

INTRODUCTION

In the 19th century, the United Kingdom was typically the world's first superpower. Because of the Industrial Revolution, the new cash economy, the decline of the land-based aristocracy and the rise of corporations, the bourgeoisie and the mercantile classes, the fundamental basis of wealth was radically changing during the century. The Victorian era of British history was a period of Queen Victoria's reign from 20 June 1837 to 22 January 1901, when she passed away. The era followed the Georgian period and preceded the Edwardian period. It was a long period of peace, prosperity, refined sensibilities and national self-confidence for Britain. Culturally, there was a transition away from the rationalism of the Georgian period toward romanticism and mysticism with regard to religion, social values, and arts.

During the Victorian era, many changes occurred. The population of some capital regions such as England, Wales, almost doubled due to fertility rates; people were getting married at a very young age and most Victorian women were housewives. They stayed at

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

home and tended to house and family. A small percentage of these women had other occupations. In fact, during the Victorian era, men were viewed as rational, brave and independent. Following such principles, they were allowed to dominate society, to be the governing sex. Women, on the other hand, were dominated by their sexuality and were expected to fall silently into the social mold crafted by men since they were regarded as irrational, sensitive and dutiful.

The most common way to characterise a society at a given time is to divide it into social classes and evaluate the differences between each group. However, this period witnessed such polarised gender roles that it can also be analysed according to the different functions assigned to men and women, more commonly known as the ideology of separate spheres. At that time, there was a consideration that judged it unhealthy women's participation in any activities that would strain them physically or mentally. As a result, women's activities were restricted and therefore their opportunities in society were restricted as well.

Nevertheless, many women challenged these beliefs, and among them were women writers. They faced numerous obstacles when they stepped out of their spheres by becoming professional writers. Mary Ann Evans known as George Eliot was one of the greatest female writers of the Victorian era. She broke the rules and fought against their injustices as well, through her novels and her heroines. When I decided to write such a paper, I simply wondered why female writers who wrote about gender roles at that time were challenging the structure of the male-dominated society they lived in.

1- VICTORIAN SOCIETY

At the beginning of the 19th century, the average age of women's first marriages was 22 years old. (Elizabeth Dunn, *5 things Victorian Women didn't do*, 02 April 2013). One of the reasons why women got married is for motherhood. (Hughes, Kathryn. *Gender and Sexuality*, 15 May 2014)¹. It was also believed that the grooms were at least 5 years older than the brides, for they should be able to show that they earned enough money to support their wives and future children. (Hughes, Kathryn. *Gender and Sexuality*, 15 May 2014)². Women's marriages were subjected then to many realities.

The Victorian era is characterised as the domestic age epitomised by Queen Victoria, who came to represent a kind of femininity which was centred on the family, motherhood and respectability. Accompanied by her beloved husband Albert, and surrounded by her many children in the sumptuous but homely surroundings of Balmoral's Castle, Victoria became an icon of the late 19th century. Indeed, Victoria came to be seen as the very model of a marital stability and domestic virtue. She was described as "the mother of the nation", and she came to embody the idea of home as a cosy, and domestic space. When Albert died in 1861, she retreated to her home and family in preference to public political engagements.

Due to the Industrial Revolution of that time, Britain had a very rigid social structure consisting of three distinct classes: the upper class which included the royal family; the lords spiritual. The middle class which was made up of bankers, lawyers, businessmen, etc; and the lower class which was consisted of the working poor.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

From the moment the upper class left their beds, their days were governed by ‘do’s and don’ts’. The horror of social ostracism was paramount. To be caught in the wrong fashion at the wrong time of the day was a great mistake to be feared as well as addressing a member of society by the wrong title. Often times, the only difference between being a member of the upper-middle and middle class was the amount of wealth you had gathered and how it was flaunted. Another indicator was the number of servants you employed. Having more than one servant was a sure sign that you had money. The poor were invisible. Those members of England who worked as chimney sweeps, rat catchers, or spent their days in factories had no place in the echelon of the upper class, although their services would be needed from time to time.

The prevailing attitude was that the poor deserved the way they lived. If good moral choices had been made, the poor wouldn’t be living the way they did. The best way for society to deal with the poor was to ignore them. They were ‘burden on the public. Although Poor Laws were put into place, it wasn’t until after the Victorian age ended that the lower class was able, through education, technology, and reform, to raise itself, in some cases literally, out of the gutter.

1-1 Victorian women

In fact, Victorian women lived in an age characterised by gender inequality. They enjoyed a few of legal, social rights and were expected to remain subservient to their fathers or husbands. Dominated in many ways, Women were confined to their house in a subjective position which set them constantly in the pursuit of freedom and self esteem.

In one section of the society there stood the sacred heart and the inviolable family, and there were women, in theory, sheltered and respected, not so much for themselves as because they were the centre of the home and the guardians of the ‘honor’ of their husbands. In the other section were women, too, equally necessary, but very differently regarded. These were exploited, bullied, and ill-treated, cooped up in the brothels of the great towns, condemned to a dreadful life and an early death³

Thus, Victorian period was a period of progress and reform, industrialisation and social upheaval in which England witnessed a sweeping change. These changes influenced English society in culture, politics, economy, and social norms. Although it was an era of growth, it was also a period of deep trouble and anxiety.

During the Victorian Era, the accepted reasoning was that marriage was women’s career to get ready for courtship and marriage, a girl was groomed like a racehorse.

In addition to being able to sing, play an instrument and speak a little French or Italian, the qualifications a young Victorian woman needed, were to be innocent, virtuous, biddable, dutiful and ignorant of intellectual opinion. Whether married or single, all Victorian Women were expected to be weak and helpless.

Home was regarded as a haven from the busy and chaotic public world of politics and business, and from the grubby world of the factory.

Those who could afford it, created cosy domestic interiors with fabrics, heavy curtains and fussy furnishings which effectively cocooned the inhabitants from the world outside.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Maintaining a middle-class household in the 19th century involved hard physical labour, most of it carried out by women. The major tasks involved fetching and boiling water. Washing and ironing clothes were strenuous work; floors were washed and scrubbed with sand. Food was prepared at home.

In addition, few families had flushing toilets before the end of the century and, although ready-made clothing became available in the middle of the century, underclothes were still made by hand and bedlinen were hemmed and repaired at home. So, if it could be afforded, servants were hired to carry out such domestic tasks.

During the Victorian era, women's clothes began to mirror women's functions. In the 19th century women's fashions became more sexual. The hips, buttocks and breasts were exaggerated with crinolines, hoopskirts and corsets which nipped in the waist and thrust out the breasts. The female body was dressed to emphasise a woman's separation from the world of work. By wearing dresses that resembled their interior furnishings, women became walking symbols of their social function. The fashion for constricting corsets and large skirts served to underline not only a women's prime functions, but also the physical constraints on their activities. It was difficult to move freely wearing corsets that made it hard to breathe, and heavy fabrics that impeded movement.

At the heart of the domestic ideal were mothers and their children. Since the dawn of 19th century, the role of the mother had been idealised. Motherhood was no longer simply a reproductive function, but was imbued with symbolic meaning. Domesticity and motherhood were portrayed as sufficient emotional fulfilment for women and many middle-class women regarded motherhood and domestic life as a 'sweet vocation', a substitute for women's productive role.

Middle-class women of the Victorian era did leave their homes and not just to socialise but to visit the homes of the poor. These women used their position of privilege to export expertise in domestic affairs to those regarded as in need of advice, so that they might attain the same high standards of household management.

Child birth was women's service to their husbands. Many wealthy families wanted heirs. These well-to-do couples would most likely keep reproducing until they had a male child. Also, the father would want a male child to give his land and money to. Many poor families wanted children so that once grown up, they could be useful in helping at different sorts of works. These children could help work on farms, family stores, or in-house chores. Even though children were good assistants, there was a problem worth mentioning here. Getting pregnant was very dangerous for women during the Victorian era. It was very common for them to pass away during childbearing. Another frightening aspect was having a premature baby. The risk of death was more concerning the lower-class women, because they had poor diets that didn't have enough nutrients to sustain the pregnancy. On the other hand, for the wealthy ones it was a different situation. They had a more balanced diet, and produced healthier babies. Although rich women could afford wine/beer, which they drank like water, it was very dangerous for the infants.

Victorian women never travelled alone, most of them travelled with their husbands and family to specific locations. The men of the Victorian Era believed that women's place was at home. They also believed that it was completely useless and they should just stay home and

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

tend to the house. Rights and privileges of Victorian women were limited, both single and married women had hardships and disadvantages they had to live with.

Once married, the perfect lady did not work; she had servants. She was mother only at a set time of the day, even of the year; she left the heirs in the hands of nannies and governesses. Her social and intellectual growth was confined to the family and close friends ⁴

On the other hand, men were provided with more stability, financial status and power over their homes and their women including sexual violence, verbal abuse and economic deprivation. Marriages for Victorian women became contracts, wives endured infidelity as they had no right to divorce on these grounds and their divorce was considered to be a social taboo. Victorian women were subdivided into classes.

1-1-1 Higher Class

Wealthy women in society did not have a very difficult life. Their days consisted of activities such as sewing, visiting family, friends, paupers; reading; writing letters; entertaining visitors and dancing to mention but a few. Although they did involve in a variety of activities, their days consisted mostly of the same routines. One of their favourite occupations was to go for evening parties. If the women were single, the crowd was made up of unmarried women. The household wife would dress according to how wealthy the family was, the more comely she appeared richer per family.

1-1-2 Middle Class

Middle-class women can almost be considered as guides to lower-class women. During their spare time, they would go and help pauper class women. They would sponsor mothers and babies homes, kindergartens, health and hygiene reforms. To sponsor someone means that you pledge a certain amount of money, to get these women's daily necessities. Although all of these middle-class women had cleaning servants for their homes, they would lecture the lower class women on how to keep their houses clean.

1-1-3 Lower Class

The lower class women were not treated very fairly. They normally wore fifth hand clothing; they (sometimes servants) ate the leftover foods of the higher class people. When a father or a husband died, barely any money or land was left in the will to the daughter or wife. It was mostly given to the oldest son or another close male relative. For the servants and wives, housework took a lot of physical energy. Some of the tools that they used were treadle sewing machines, mechanical wringers, and cast-iron stove. During the day, wives that were their own housemaid-made clothes, cared for the sick, and grew and processed food that their family ate. Women did not only do this for their families, they prepared and sold food to others too. Also, they wove and repaired fishing nets.

Other jobs for the lower-class women were barmaids, chambermaids, waitresses, and working in factories. Working in factories was better than working in the domestic service business. The factory business allowed the women to socialise more and required fewer hours than the domestic service.

1-2 The ideology

The extreme polarisation of roles based on gender resulted in a Victorian society ruled solely by male discretion which almost never took into consideration the women's viewpoint. At that time, it was considered to be unhealthy for women to participate in activities that

would strain them physically or mentally. As a result, women's activities were restricted and so were their opportunities in society. If women foolishly attempted to undertake study, it was supposed that they risked ruining forever their childbearing capacities.

Victorian era women were seen as belonging to the domestic sphere and this stereotype required them to provide their husbands with a clean home, and to raise their children. The ideal Victorian women have been portrayed as members of the middle class, but the ideology of domesticity was also powerful amongst the working class. Homework, -that is- paid work undertaken in the home, was regarded as compatible with marriage and children; so working-class women found themselves working at badly paid jobs in their own homes, while still maintaining the fiction that women's only duties lay within the domestic sphere.

The intention of nature''was used to mean that women were physically weak and they naturally had ''moral love'', which required another sphere to put them in than the public sphere and made them a ''minority'' as a social group''⁵

Thus domestic industry was able to expand during the 19th century, giving a boost by the ideology of domesticity. This created a supply of cheap labour.

2- VICTORIAN LITERATURE AND ITS CHARACTERISTICS

The Victorian era is often regarded as a high point in English literature and it is the literature that coincides in extent with the reign of Queen Victoria, and covers the whole of the nineteenth century. It forms a link between the writing of the romantic period and the very different modern literature in the 20th century. It is a literature that speaks of an age which witnessed great change. It reflects the intellectual patterns of the Victorian age, dealing with the status question through on the examinations of society, the law, industrialism and historical ideals.

It is a literature that speaks of an age which witnessed a great change. It reflects the intellectual patterns of the Victorian age, dealing with the status question through on the examinations of society, the law, industrialism and historical ideals. It has one main mission: point the finger at social problems to raise people's consciousness⁶

In this sense, Victorian literature was characterised by a powerful, political, stance because it offers a critic of social circumstances related to power, the conflict between classes as well as the women's rights. It tends to be close to the daily life of people by reflecting their inner feelings and external conditions in the most realistic way. The nineteenth century associates Victorian period with a realistic work's attempt to represent the world and the mind, it strives to reflect the Victorian world with its social concerns and should aim at expressing the personal private emotions of the writer and define what would be real in literary fiction.

So realism is a narrative technique in the Victorian literature's attempts to describe life without the idealisation of romantic subjects. Thus, some of the themes that were dealt with in the literary achievement are the Industrial Revolution and its effect on the Victorian society that was the inspiration of many writers. It marked a turning point in the history and their works were closely bound up with that time.

- The literature of this era expressed the fusion of pure romance to gross realism. Though, the Victorian Age produced great poets, it is also remarkable for the excellence of its

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

prose. The discoveries of science have particular effects upon the literature of the era. When we study the major writers of this period, we mark four general characteristics :

- Literature of this age tends to come closer to daily life which reflects its practical problems and interests. It becomes a powerful instrument for human progress. Socially and economically, individualism was on the rise and various reform movements like emancipation, child labour, women's rights, and evolution.

- Moral Purpose: The Victorian literature seems to deviate from "art for art's sake" and asserts its moral purpose. Tennyson, Browning, Carlyle, Ruskin- all were teachers of England with religious faith in their moral messages to instruct the world.

- Idealism: It is often considered as an age of doubt and pessimism. The influence of science is felt here. The whole age seems to be caught in the conception of man in relation to the universe with the idea of evolution.

Though, the age is characterised as practical and materialistic, most of the writers exalted a pure ideal life. It is an idealistic age where the great ideals like truth, justice, love, brotherhood are emphasised by poets, essayists and novelists of the age.

Victorian literature has become a very important source for historical facts and the lifestyle of the 19th century England mainly because it relies on a realist mode of representation.

2-1- The novel in the 19th century

In the romantic period, poetry was the most important literary form that had been produced. In the Victorian period, the novel becomes the most popular in England and the world. The Victorian novel is greatly known for its concern for the problems of the day, and the principal form in Victorian age.

Victorian writers tried to achieve their commitment through expressing the spirit of the age with all resources, imagination, feeling and thought, and spotting the light on the condition of the English question. They attempted to show to the Victorian reader the trouble behind the beautiful scene of their society.

Thus, as the Victorian era was a time of huge scientific development, Victorians explored issues related to their historical and social context such as industrialisation, rural urban life and the condition of children and women. The latter are present in many literary works in which their role and position were of interest of both female and male writers.

2-2- Status of Victorian feminine writers

During the Victorian era, men held almost all the positions concerning literature and they felt threatened by the entrance of women in literature. Then, many restrictions were imposed on the Victorian women writer's work. The novels that were written for girls had stories that were meant to rationalise the position of women in society and they were written in a way that helped them realise the role that they were supposed to play. This created a difficulty for female writers, for they were supposed to follow certain rules when writing novels and there were limits to what was considered socially acceptable. Many female authors began to write about the sufferings and endurance of women in the Victoria age. The emancipation of Victorian women was the main theme discussed by some authors: George Eliot, Thackeray, Gaskell, etc.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

The poor people and women were historically denied access to formal education, which prevented them in general, from writing professionally. So, as the bourgeois society was made up of the new social class that emerged from the common people, and once they theoretically did not have much knowledge which was common for the aristocracy, they were also considered a simple-minded audience, and therefore, the new genre novel was appropriate for them, mainly because it was considered a simple form which was about simple subjects, written by simple people, for a simple-minded audience.

The Victorian women writers faced the struggle of expressing their true self while also conforming to what society expected them to be. There were limited options and opportunities available to women in the nineteenth century male-dominated society and their legal rights were almost nonexistent. However, there were women who raised awareness of these issues, women such as George Eliot. With almost a poor formal educational background and little job opportunities, Victorian feminine writers had no other choice but to immerse themselves in writing novels as their way to escape from the dominant patriarchal society.

They are able to depict the impact of patriarchy on the lives of individual women, also they are able to gain prominence in an age known for its patriarchal and dismissive attitude toward the abilities of women.⁷

Moreover, they showed how they were trapped in the domestic sphere, when in fact, they should be able to participate in the public sphere.

In this way, these female authors challenged the norm themselves by entering the public sphere when they decided to become writers. However, if a woman wanted to be a writer, she had to understand that her priority was to be a woman and that was always supposed to be her main profession. Therefore, her career as a writer would always come second to that, even though men could make it their first and foremost career.

Despite their small numbers, a high percentage of rejected manuscripts were those of women.

Critics were merciless when it came to, published works of women. Female authors were always women first. A female novelist could expect a variety of obstacles to her craft; satire, outrage and, at worst, the risk of becoming an outcast in the society that expected her to behave in certain ways. It was generally believed that the perfect Victorian woman had no anger, passion or strong emotion. This led to the belief that a woman could not write fully, for she neither felt nor lived fully, and this idea was only enforced by the fact that feminine authors were not allowed to write about their emotions or their bodies.

Women are supposed to be very calm generally: but women feel just as men feel ; they need exercise for their faculties, and a field for their efforts, as much as their brothers do ; they suffer from too rigid a restraint, too absolute stagnation, precisely as men would suffer ; and it is narrow-minded in their more privileged fellowcreatures to say that they ought to confine themselves to making puddings and knitting stockings, to playing on the piano and embroidering bags. It is thoughtless to condemn them, or laugh at them, if they seek to do more or learn more than custom has pronounced necessary for their sex.⁸

Victorian women writers faced many obstacles when trying to write novels, since girls were restricted from reading various types of literature. As a result, the range of novels

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

offered to men or boys was far more than those offered to girls. For example, novels offered to boys and not to girls were adventure novels with strong spirited heroes. Those novels were not considered to be healthy or advisable for girls to read.

In fact, it was believed that it could cause resentment and dissatisfaction in girls, for they might want to enter the public sphere and experience an adventure of their own. This went as far as being considered threatening to society, for it relied on girls to know what role they played.

Both of the sexes were supposed to act out their roles as laid out by society and if they were strayed from that path, it could cause disarray. Although it did not seem likely that men would rebel against the stereotypical roles marked out for them, there was considerably less complacency about feminine acquiescence in the limited sphere open to their sex. Accordingly, the novels that were written for girls had stories that were meant to rationalise the position of women in society and they were written in a way which helped them realise the role that they were supposed to follow.

If a girl showed passion or behaved badly, her attitude was considered heinous. However, if a boy behaved badly, he was just exhibiting his masculine traits. These novels came to be known as didactic fiction, novels that reinforced genderroles, instead of trying to empower girls as well.

While not being seen as equals to male authors, female authors were expected to meet the same standards despite the fact that they did not have access to the same quality of education. Only twenty percent of female authors were learned beyond that which they taught themselves and none had access to any sort of proper higher education. Because this too was used against them, those who had the opportunity to self-educate tended to over-educate themselves and even surpass male authors in their knowledge because they had to do so.

Victorian women writers were always judged for being women, usually because of the stereotype that women were inferior and not as intellectual as men. However, as novels by women became more common, men had to acknowledge that there were women that had great talent for writing fiction. Although the respect for women writers did increase, it was believed that there were only a few comparable to men.

In order to be taken seriously and to escape the limits that were placed on them, most of the Victorian women writers used a male pseudonym. Furthermore, they wanted to be valued and ranked on the same level as men. Such was the case of Mary Ann Evans who wrote under the pen name of George Eliot.

3- GEORGE ELIOT: A POWERFUL WRITER

3-1- George Eliot's sources of inspiration

Mary Ann Evans known as George Eliot was born in 1819 in England. When she was five years old, she was sent to school by her father. Mary Ann developed an earlier passion for the books, she completed her schooling when she was sixteen years old. She came into contact with a circle of personalities whose thinking did not coincide with opinions of most people. Mary Ann was twenty when Queen Victoria was enthroned monarch, she witnessed and lived the gender discrimination of that time. She was nourishing the ambition to become a writer when the Victorian period began. The new ideology pronounces an ideal of

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

submissive women and angels of the house. Victorian women were supposed to live a highly restrictive life centred on their husband and subsequently their children.

Mary was brought up Protestant but the people whom she met, influenced her life. When she began to question her religious faith, her father threatened to throw her out of the house. So, she respectfully attended church and continued to keep house for her father until his death in 1849, Mary was 30. Following the death of her father and the subsequent inheritance of enough money to encourage her to live independently from her family, Mary Ann moved to London to pursue a career in journalism, there, she became the assistant editor of the Westminster review.

At that time, women writers were common but Mary Ann's role as a female editor of a literary magazine and a single working woman was quite unusual.

While continuing to contribute pieces to the Westminster review, Mary Ann resolved to become a novelist although most Victorian women were housewives. The typical Victorian women are supposed to stay at home and tend to the house and family, there were a small percentage of women that had other occupations. About 3% of all women during Victorian Era and 25% of all black women were part of the workforce and worked for wages.

Mary was at a stage in her life where she should choose between pleasing her surroundings and pursuing her own ambitions. Already frowned upon by society in which she lived and her own family for her free thinking and compromising connections with married men, Mary Ann Evans devoted herself entirely to her new Victorian author career. Not far from being the only female writer of the time, she had just inserted herself into the highly criticised rank of Victorian women writers.

In fact, George Eliot is a pseudonym created in 1857 by Mary Ann Evans to conceal her gender, and partly to disguise her irregular social position, living as an unmarried woman with a married man. The name George Eliot was used to publish all of her fictional works and ensured that they were taken seriously. The name George Eliot is still employed today to identify one of the most influential novelists of the Victorian era.

George Eliot and many Victorian women writers were able to challenge the idea of gender roles through their novels and raise awareness of women's rights through their heroines. *"I will prove that you are wrong; I will show you a heroine as plain and as small as myself, who shall be as interesting as any of yours"*⁹(Gaskell, E. (2005). The life of Charlotte Bronte).

3-2- Women's issues in George Eliot's novels

George Eliot managed to produce throughout her literary career seven novels, large number of poems and many other works including short stories and various collections. She wrote in the inescapable context of the Victorian Woman Question of the second half of the nineteenth century.

In her novels, George Eliot depicts women's sufferings and their demands for equality. Her heroines are strong women that take it upon themselves to decide their own fate by taking control of their own lives at important moments in their lives. Her portraits grow from weakness to strength or go from strength to weakness influenced by what they think and act. "In a way, not only through her writing but also because of her own posture in society, Mary

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Ann Evans managed to “transcend the limits of her sex”¹⁰ (Gilbert, Sandra M., and Susan Gubar. *The Madwoman in the Attic: The woman and the nineteenth century Literary Imagination*).

The most recent, focused renewal of interest in her work occurred in the context of the second-wave feminism of the last decades of the twentieth century. These contexts have amplified the ambivalence that marks Eliot’s relationship to her own position as an intellectual woman and the representation of women in her work.

Almost all Victorian novelists appear to be motivated by two things: a strong intellectual tendency to analyse the problems of life, and a need to teach, that is, to explain the method by which these problems may be solved. The novels of the age are not concerned with artistic ideal of writing and in fact, they aim at moral instructions. George Eliot’s moral belief chimed with what appeared to be findings of the contemporary science.

It was not until after 1850s that the effective women’s organisations arose and finally began to stand up against male oppression. From an early age girls were taught that they were useless; supported by the ideology of separate spheres, women lived their lives in conditions that some feminists saw as being close to slavery. Feminists and suffragists viewed their campaign as the best way to end the sexual discrimination against women brought on by the separate spheres, an ideology that finally reduced women’s identity to a sexual one, encouraged the view of women as sexual objects, and perpetuated women’s powerlessness in both spheres.

If women were going to fight against the oppression forced on them by men, they had to get to the root of the problem, and the idea of the separate spheres was the basis.

Moreover, the women who challenged the notion that women could only belong in the domestic sphere. Therefore, they served as an example to young women that women could indeed become much more than wives and mothers. In addition, they challenged male-dominated society by showing that women were not inferior to men and that women did not lack in mental or physical strength. Their novels had strong heroines that were able to inspire women, as well as help them understand the injustices that they were made to endure. Such is the case of Mary Ann Evans known as George Eliot.

In her novels, George Eliot depicts women’s sufferings and their demands for equality. Her heroines are strong women that take it upon themselves to decide their own fate by taking control of their lives at important moments of their lives. Her portraits grow from weakness to strength or from strength to weakness as they are influenced by what they think and act.

In *Scenes in Clerical Life* and *Middlemarch* George Eliot illustrates women’s dignity, and struggles. To have a better apprehension of the matter, a close look at the different characters in those two productions is important.

Scenes in Clerical Life, is a set of three stories written by George Eliot to emphasise the nineteenth Century British society’s social traits. Those stories relate to *The Sad Fortunes of the Reverend Amos Barton*, *Mr. Gilfil’s Love Story* and *Janet’s Repentance*. The story which better fits the social realities faced by Victorian women is the last one, namely *Janet’s Repentance*. In that story, George Eliot develops a female character named Janet Dempster,

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

described to be a tall woman with dark hair and eyes. Add it, she is married to Robert Dempster for fifteen years. Through this female character, George Eliot reveals the hard life conditions of the Victorian women. In this story, Janet Dempster though beaten and abused by her husband when drunken, still supporting the last in a hateful campaign against Mr. Tryan. Later, owing to her situation she became an alcoholic.

In the flow of the following events, Janet has set clear her mind about Mr. Tryan who happens to be different from the depiction of her husband. A day she witnesses him showing compassion for a sick woman. This situation amazed her and she started perceiving him from a different eye. In so doing, she discovered Mr. Tryan as a sympathetic man, who cares enough for other's lives. Starting from that point, she decided to fight against her dependence and required Tryan's help. He guided her toward redemption and autonomy and at the end of the road they have fallen in love.

In all fairness to show women's sense of forgiveness, George Eliot has let Janet forgive her husband after he has been injured. This forgiveness has led her to go back home and take care one this one before he died. In the character of Janet, George Eliot has explored in many aspects women's power. Firstly, as an unshakeable support for men, even if they were illtreated. Secondly, she revealed women's ability to change when determined. And finally, George Eliot has exuded women's self-confidence.

In *Middlemarch*, George Eliot explored social classes in the 19th century in almost all aspects. From the main characters Dorothea Brooke and Tertius Lydgate, she depicts a fancy society which unravels social apprehensions.

Dorothea Brooke is an earnest intelligent woman who aspires to be an intellectual. This ambition had made her married Edward Casaubon who was 20 years older than her. In the search of professional ascension, she wanted to be fully immersed in his works. But unfortunately, for Edward Casaubon, she only deserves to be a secretary.

The aspect of society George Eliot reflects is the underestimation of women's potentialities. They were labelled to be domestic wives and as such no higher positions could they dreamt to have.

As time went on, she discovered that he was not the brilliant scientist he mirrored to be. Later, when she felt alone as Casaubon was spending all of his time in Rome's library for the sake of his researches, she met with Will Ladislaw who happened to be her Husband's idealistic cousin. And with this one, she spent her days and eventually they became too close. Discovering their relationship Casaubon becomes jealous and prevent his cousin from visiting him. As the days passed, He had a heart attack. Anticipating their union, he put in his testament a close that disinherited his wife in case she married her cousin. In the final scene, Dorothea sacrificed her wealth and got married with Ladislaw who became a politician.

Eliot demonstrated women's sense of sacrifice through Dorothea Brooke. And furthermore, a special reference to Victorian men's ill-will in the character Edward Casaubon has been exposed.

In so far as the concern is on Tertius Lydgate's story, George Eliot presented a Young and progressive doctor who loves medicine. He arrives at Middlemarch and got interested in Rosamond Vincy. In the first place, he intended to flirt with her, without interest in marriage. Far ahead, when Rosamond Vincy discovered his intentions, she cried while they were

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

holding a romantic meeting. To calm her, he decided then to get married with her as he perceived her “Polished, refined and docile”. Those criteria were the standards of the Victorian men. Women were “docile properties” of their husbands. On the counterpart, Rosamond believed that marrying Lydgate will push up her social standing.

From this point of view, I can identify another standard George Eliot raised. In fact, for most Victorian classes as foreseen, the conception of marriage seems a bit like a business. On the first hand, the man looks for a “Heaven”, a Home where he can be cosy. And on the other hand, the woman looks for social ascension, in case she belongs to the middle class. In either or the other position, the marital link seems to be a financial transaction.

CONCLUSION

Eliot had a strong sense of morality. Having stopped believing in God a long time before, she made morality her religion. Her deep philosophy of sympathy is combined with her sense of renunciation. She knew that the sentiments of duty would help the individual empathise with people around. As a novelist, she went beyond her contemporaries and those who preceded her in making further revelations of the deeper soul of the woman by her analytical method in fiction. Her heroines are not merely lovers of men or objects of their adoration...they are women of intellect and feeling, capable of taking their share in the progress of society.

In a way, not only through her writing but also because of her own posture in society, Mary Ann Evans managed to transcend the limits of her sex. In her lifetime, George Eliot wrote novels which were successful enough to secure her position as a reputable and productive novelist. Her novels are rich in rural content and depictions of rural communities.

It was not until after 1850's that the effective women's organisations arose and finally began to stand up against male oppression. From an early age girls were taught, they were useless; supported by the ideology of separate spheres, women lived their lives in conditions that some feminists saw as being close to slavery. Feminists and suffragists viewed their campaign as the best way to end the sexual discrimination against women brought on by separate spheres, an ideology that finally reduced women's identity to sexual one, encouraged the view of women as sexual objects, and perpetuated women's powerlessness in both spheres.

While George Eliot evolved considerably in the field of literature, there was a gap between Mary Ann Evans and her society.

The mortal remains of the woman who had been known as Marian Evans interred in unconsecrated ground in High gate Cemetery, London, but the literary genius of George Eliot lives on in a vital place in the minds and hearts of future generations¹¹

She was definitely a free thinker, or should we say a free spirit. She did not feel the pressure to be a typical Victorian woman, for if she did, she ignores it. George Eliot through her novels has heavily contributed to the improvement of the Victorian women's condition. People could remark that women have the same intellectual capacities as men and that they were able to excel in public sphere as men did. The myth of separate spheres was broken.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

BIBLIOGRAPHY

- 1- Adams, I. *George Eliot, profiles in Literature series*. London : 1969. Print.
- 2- Disraeli, B. *The two Nation*. London : Penguin Books, 1845. Print.
- 3- Edward, Albert. *History of English Literature*. 1923. Print.
- 4- Fernando, Lloyd. ‘‘New women’’ in the Late Victorian Novel
- 5- George, Eliot. ‘‘George Eliot Letters’’ ed. G. S. Height. London : Yale University press 1954-1974.
- 6- George, Eliot. ‘‘The Mill on the Floss’’ . London : Penguin classics, 1860. Print.
- 7- Hennell, C. *An inquiry concerning the Origin of Christianity*. 1838. Print.
- 8- Haight, G S. *George Eliot : A biography*. New York and Oxford : 1968. Print.
- 9- John, Halloway. *The Victorian Sage*. New York : 1962. Print.
- 10- John, Walter. *George Eliot’s life*. Edinburgh and London : Blackwood, 1885. Print.
- 11- Kathleen, Adams. *Those of Us Who Loved Her*. Warwick : 1980. Print.
- 12- Karl, Frederic. *George Eliot voice of a century*. Norton : 1995. Print.
- 13- Romeu, E&G. *The life of George Eliot*. Translated by Briam W Downs. London : 1932. Print.
- 14- Therese, Cecile. *Woman’s Struggle for autonomy*. University of Oslo : 2011.

Webography

- 1- Elizabeth Dunn, *5 things Victorian Women didn’t do*, 02 April 2013
- 2- Hughes, Kathryn. *Gender and Sexuality*, 15 May 2014

GERMANE WISDOM BEHIND THE USE OF TRADITIONAL MEDICINES TO CURE DIFFERENT HEALTH-RELATED PROBLEMS OR AILMENTS: THE CASE OF TRADITIONAL HEALERS IN THE BAPEDI SOCIETY, LIMPOPO PROVINCE IN SOUTH AFRICA

Prof. Dr. Morakeng Edward Kenneth Lebaka

University of Zululand – KwaDlangezwa Campus; Faculty of Arts, Department of Creative Arts, South Africa

ORCID NO: 0000-0002-4652-9490

Abstract

In the Bapedi society, traditional healing and the community are close. Bapedi people consult with traditional healers for survival and for various socio-cultural reasons. Healing by traditional healers is linked with communication with the ancestors. The thrust of this study was to investigate the significant role of traditional medicines in the daily lives of the Bapedi people. The study employed a naturalistic approach, and the primary sources for data collection were literature reviews, informal interviews, observations and recordings. The main question addressed in this study is: Do traditional medicines and ritual ceremonies enrich the personal and social lives of the Bapedi people? The results of this study have revealed that traditional healing in itself is healing and has the potential to enrich and strengthen the personal and social lives of the Bapedi people. It was concluded that traditional medicines used by Bapedi traditional healers have the potential to satisfy the varied health care needs of the Bapedi people, and have proven to treat a considerable number of health-related problems or ailments.

Keywords: Bapedi people, traditional medicines, traditional healers, Bapedi society, Limpopo Province, South Africa.

CONSTRAINTS OF SET DESIGN IN THREE SECTED EDUCATIONAL THEATRES IN NIGERIA

Olusegun, ABODUNRIN
Department of Theatre Arts
University of Abuja

Abstract

Set design in educational theatre houses in Nigeria is an important area of theatre studies that assists the designer to interpret the play's message during performances to make the audience understand both the message of the play and the directorial vision. However, it has suffered serious neglect. The neglect affects the experts and non-experts in different areas of the theatre profession. This study takes a look at set design in Nigerian Universities with emphasis on University Of Ibadan, Ahmadu Bello University, Zaria and university of Abuja. A descriptive approach, which entails observant, participatory methodology was adopted. Observations and conclusions reached were through visits to the mentioned institutions above as well as the functionality of the set construction of plays watched. This provided the opportunity to assess the functionality of the equipment used and the quality and value of the sets constructed. The following findings were reached: Most of the equipment were obsolete, the staff and the students relied on improvisation and recycling during performances in most cases. Many departments of theatre Arts lacked adequate set design equipment which reduced the quality and value of their productions. The funding required to procure or acquire design equipment was a paltry sum and this also led to lack of regular training of designers. The recommendations of this study therefore, are that play directors and set designers should have a sense of history of their theatre structure. They should also bridge the gap between the expected and actual set design and their roles towards success in play production. Furthermore, set designers within the academy should be sent for training regularly to enable them update knowledge in the constantly evolving area of automated theatre design and technology.

Keywords: Constrains, Set Design, Educational Theatres and Nigeria

DYNAMICS OF PSYCHOLOGICAL RESPONSES TO COVID 19 BY WORKING WOMEN POPULATION IN INDIA

D. Gayathri

Assistant Professor, PG & Research Department of Zoology, National College, Trichy -01

Abstract

The Covid-19 epidemic and remote working are disproportionately affecting working women in India, with 31% of working moms providing full-time childcare compared to 17% of working fathers. The rising load of children and home schooling was harming women's employment, according to a poll conducted by an online professional network between July 27 and August 23. In comparison to 25% of fathers, more than 44% of working women work outside of business hours to provide childcare. Distractions from child care are more likely to affect working women. Only 20% of moms enlisted the help of a family member or friend to care for their children, compared to 32% of males. In addition, 46% of women said they worked late at night to make up for lost time at work, and 42% said they couldn't focus on work because their children were at home. Although most studies show that males participate more during pandemics, women still devote considerable time raising kids.

The pandemic had a higher impact on women's mental health, according to the poll, with 47 percent of working women reporting increased stress and frustration compared to 38 percent of males. Thus, we would like to summarize the psychological stress faced by working women in India during pandemic period in this review.

Keywords: Pandemic, Psychological stress, Anxiety, Working women.

ENLIGHTENER-INTELLECTUAL OMAR FAIK NEMANZADEH'S SOCIAL-PEDAGOGICAL ACTIVITY IN "MOLLA" NASRADDIN JOURNAL

K. Guliyeva

Abstract

The paper deals with the impact of "Molla Nasraddin" journal on the peoples' national consciousness and renaissance, the enlightener-intellectual activity O.F. Nemanzadeh performed in the journal. The enlightener, intellectual studied in Turkey for a while and the lack of the newspapers in Turkic languages here as well grieved him. He and J.Mammadguluzadeh together had an irreplaceable role in forming the journal. The funny caricatures are stressed to be painted to draw the journal more readers. The German painter's labor in painting these caricatures is also noted. Journal of "Molla Nasraddin" challenged the people with unknown signs, too. The paper touches upon the problems as education, science, women's liberation, mother language. Fight against superstition and religious figures are displayed in O.F.Nemanzadeh's short topical satires. In this period O.F.Nemanzadeh's major activity was to awaken human feelings and strengthen the unity spirit. Although all the pursuits and threats he challenged the people to renaissance with the works he wrote and the education centers he organized. Almost in his papers and topical satires this challenge exclamations were fully reflected. Samples are given from O.F.Nemanzadeh's topical satires named "School", "Letter", "Cat". The home realities are represented and worked by tender features in the topical satires. Some press organs having a great role in national consciousness are mentioned in the paper as well. It is also noticed in the paper that O.F.Nemanzadeh had spent his early youth in Turkey, afterwards returned to his native land Akhalsikh and made effort the national schools to be opened. He wrote that Turks, Turkic dynasties had laid down the foundation of a great and grandiose history from ancient time up-to-date. But the language expressing a historical monument, magnificence was far away from the mother tongue. He supported to return the native language and to teach in Turkish language. O.F.Nemanzadeh considered that coming new words from other languages to native language is the main way to enrich knowledge, but he stressed the importance of entering the words from other languages connecting consciously.

Keywords: national consciousness, Molla Nasraddin, enlightenment, women's liberation, mother tongue

NİZAMİ DÜNYASININ ÇOCUK KAHRAMANLARI

CHILD HEROES OF THE NIZAMI WORLD

Fidan Nasirova

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi

Özet

Bu yıl şiirsel ve felsefi mirası sanatsal düşünce tarihimizin zirvesinde yer alan büyük Azerbaycanlı şair Nizami Gencevi'nin 880 yıl dönümü Nizami'nin Sovyet düşünce tarzından uzak, absürt ateizmin prangalarından kurtulmuş, daha doğrusu Nizami Gencevi'yi olduğu gibi sanatsal mirasını yeniden incelemek, araştırmak bu gün araştırmacıların temel görevlerinden biridir. Yakın ve Ortadoğu'nun sosyo-felsefi, sanatsal ve estetik dünya görüşünde yeni bir çağın temellerini atan Nizami yaratıcılığı evrensel düşüncenin zenginliği ile yediden yetmişe herkes için gerçek bir eğitim okuludur. Günümüzde ahlaki değerlerin aşındığı, erozyona uğradığı bir zamanda Nizami'nin eserlerinin incelenmesi, genç neslin yetişmesinde ve eğitiminde onun düşüncelerine atıfta bulunulmak oldukça önemlidir. Manevi ve estetik değerlerin kaynağı olan "Hamse"de yer alan şiirlerde gerçek dostluk, dürüstlük, sadakat ve samimiyet gibi insani niteliklerin yüceltilmesi ve terennümü ön plandadır. Mesela, "Yaralı Çocuğun Hikayesi", "Bişir ve Meliha", "İki Hekimin Hikayesi", "Hayır ve Şer" gibi onlarla rivayet yukarıda anlattıklarımızın açık bir örneğidir. "Süleyman ile Çiftçi", "Kerpiç kesen Adamın Destanı" hikayelerinde gerçek mutluluğa giden yolun zahmetten, helal rızık kazanmaktan geçtiği defalarca vurgulanarak, gençlere hayat dersi verilmektedir. Nizami'nin eserlerinin ana motifini oluşturan ideal devlet, ideal millet, ideal hükümdar düşüncesi "Simnar'ın Hikayesi", "Zalim Padişah ve Zahit", "Şah ve Hizmetçi", "Baykuşların Sohbeti", "Bülbül ve Kızıl Kuş", "Sultan Sencer ve Yaşlı Kadın" gibi ahlaki ve didaktik konulu hikayelerde çocukları haksızlığa karşı direnmelerini ve seslerini yükseltmelerini, her zaman adaletten yana olmaya ve adaleti savunmaya çağırır. Dahi mütefekkirin ilim, sanat ve bilgi hakkındaki dolgun mülahazaları, "Oğlum Muhammed'e Nasihat" adlı şiirinde ustaca yansıtılır. Nizami'nin edebi mirası, geleceğimiz olan çocuklarımızın hayırsever ve mükemmel insanlar olarak yetişmesinde müstesna bir önem arz eder.

Anahtar Kelimeler: Nizami Gencevi, "Hamse", Çocuk Edebiyatı, ahlaki ve didaktik motif

Abstract

This year, the 880th anniversary of the genius Azerbaijani poet Nizami Ganjavi, who is at the peak of our history of artistic thinking with his poetic and philosophical heritage, is celebrated. Re-study of Nizami's artistic heritage far from the Soviet way of thinking and free from the chains of absurd atheism, in the other words, re-study of Nizami as he was, is one of the main duties of the researchers and explorers. Nizami's work, which laid the foundation of a new epoch in the socio-philosophical, artistic and aesthetic worldview of the Near and Middle East, is absolutely an educational school for everyone from children to adults, regardless of age, with an abundance of universal ideas. In our time, characterized by

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

the destruction of moral values, study of Nizami's works, reference to them in the education of adolescents and the younger generation are extremely important. In the different poems of "Khamsa", which is a source of aesthetic and moral values, a manifestation of human qualities such as real friendship, loyalty, honesty, integrity is predominant. Dozens of narratives such as "Story of the injured child", "Bishr and Malikha", "Story of two doctors", "Kheyir and Sher" ("Good and Harm") are visual examples of what we said. Life lessons are taught to the youth in the "Suleyman and farmer", "The Epic of the Bricklayer" stories repeatedly emphasizing that the path to true happiness passes from hard work, effort, and honest food. The idea of the ideal state, ideal nation, and ideal ruler which is the leitmotif of Nizami's work, is embellished in stories with moral and didactic content like "the tragedy of Simnar", "Cruel padishah and ascetic", "King and Servant", "Conversation of Owls", "Nightingale and Falcon", "Sultan Sanjar and the Old Woman", and urges children to raise their righteous voices against injustice and always stand for justice. Full thoughts of the genius thinker about science, art, and knowledge are reflected with great mastery in his poet called "Advice to my son Muhammad". Nizami's artistic heritage is of exceptional importance in the formation of children, who are our future, as kind, perfect human beings.

Keywords: Nizami Ganjavi, "Khamsa", Children's literature, Moral-didactic motive.

KOLAYLAŞTIRMA ÇALIŞMALARI IŞIĞINDA DIŞ TİCARET VE İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

THE MAIN DIRECTIONS OF THE POLICY OF STIMULATING
WORLD EXPORTS AND IMPORT SUBSTITUTION

Allahverdiyeva Samira from Azerbaijan

Ph.D. Candidate from Western-Caspian University

ORCID ID - <https://orcid.org/0000-0002-1610-8847>

Abstract

In general, I would like to note that, as we know, the volume of world exports should be equal to the volume of world imports, because the goods exported by one country are imported by another country, and this process is reciprocated. Nevertheless, in fact, world imports exceed world exports in terms of value. This is due to the fact that export operations are calculated on the basis of FOB prices, and import operations are calculated on the basis of CIF prices.

Keywords: export crediting, foreign trade, protectionist policy, progressive policy, foreign trade policy, world oil production.

Р Е З Ю М Е

Ключевые слова: экспортное кредитование, внешняя торговля, протекционистская политика, прогрессивная политика, внешнеторговая политика, мировая добыча нефти.

В целом хочу отметить, что, как известно, объем мирового экспорта должен быть равен объему мирового импорта, потому что товары, экспортируемые одной страной, импортируются другой страной, и этот процесс является взаимным. Тем не менее на самом деле мировой импорт по стоимости превышает мировой экспорт. Это связано с тем, что экспортные операции рассчитываются на основе цен FOB, а импортные операции рассчитываются на основе цен CIF.

The inefficiency of the country's primary processing products is explained by the fact that there are many obstacles to expanding the export of these products, which is primarily due to low demand for these products in highly developed countries. In addition, we can say that the increase in supply by countries that are traditionally exporters of raw materials, leads to almost no change in demand for this product in world markets. There are several different ways to stimulate exports for each country. There are also several ways to stimulate exports for Azerbaijan:

- Application of tax and customs benefits;
- Regulation of the relationship between monopolies and priority industries;
- Development of targeted investment programs in priority areas related to foreign trade;
- An important condition for stimulating exports may also be the development of leasing;

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

- Formation of strong credit institutions that can provide crediting of import-export operations;

- Creation of special export-oriented and scientific-technical zones as a type of free economic zones;

- Assessing the comparative advantages of the country in the international division of labor, on this basis, both specialized and import-substituting industries and services should be identified, and thus the priority areas of structural restructuring in the country in accordance with the requirements of an independent economic system. It is important to pay special attention to the problem of ensuring development) and to identify processes in these areas;

- Increasing attention to the development of scientific and technical potential in accordance with the priorities of structural restructuring in the country (Thus, given that comparative advantages in modern times do not gradually change to technological innovations, increasing the share of manufacturing, especially science and capital-intensive products in exports) If we take into account that the realization of this goal depends, among other things, on the development of scientific and technical potential in the country, then the scientific and technical potential of the country as an important means of strengthening the country's position in the world economy is generally sustainable. There is no need to justify the need to strengthen it as a guarantor of economic development.);

- Based on the priorities of the structural restructuring of the national economy, prepare an investment map of the country in the sectoral and regional aspects (including identifying areas where foreign investment is stimulated, prohibited and considered inefficient) and encourage investment in priority areas.

There is a need to develop the infrastructure of foreign economic relations in the country in the following areas:

- Development of export crediting and insurance system;
- development of market (marketing, advertising, consulting, valuation, customs broker, etc.) and technical (customs control, including product quality control, certification, etc.) infrastructure areas that promote export development;

- Strengthening the securities market and stock exchange in order to revitalize the attraction of foreign investment in the country's economy in the form of portfolio investments;

- development of the banking sector, taking into account the timely and favorable payment of current and other financial needs of foreign investors;

- harmonization of accounting standards in the country with international standards, etc.

It is important to implement the following measures to expand and strengthen exports in the country, as well as increase export potential:

- Stimulation of participation of exporting enterprises in international exhibitions and fairs in order to increase the access of Azerbaijani products with comparative advantage to world markets;

- optimization of tariff rates, reduction of non-tariff restrictions, application of import policy that will support the growth of domestic production and ensure the economic security of the country;

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

- trade facilitation, as well as the continuation of work to reduce the time of registration and reduce costs;

- raising the quality standards of exported and export potential products and stimulating enterprises producing products in accordance with international standards in this direction and supporting the creation of national brands;

- application of modern trade policy methods based on scientific and practical methods in accordance with the national interests of our country in order to study international experience in the field of foreign trade and further improve foreign trade policy;

- Investigation of discrimination measures applied to agricultural products of Azerbaijani origin in foreign markets and implementation of appropriate measures if necessary.

Diversification of the import structure and development of competitive export potential in the Republic of Azerbaijan is important in many respects. On the one hand, this creates favorable conditions for local export products to enter the world market, on the other hand, it provides conscious protection of local producers from the effects of foreign competition. Also, the diversification of exports allows to achieve exports with maximum efficiency and optimal structure, expand the range of products produced in the country and gradually increase the share of high-tech products in the structure of exports.

Looking at the history, it is necessary to touch upon the models of equilibrium in international trade when talking about the theories of the neoclassical school on international trade. In developing international trade theories, more attention was paid to the supply of commodities and factors of production, and the demand factor was not taken into account to the required degree. As we all know, the supply of goods in the world market follows the demand, and therefore both demand and supply must be given equal attention. The balance before all the countries of the world join trade with each other is formed by the interaction between the last level of transformation (supply) and the last level of exchange (demand).

World scientists express their opinions in different ways on the basis of different theories, and one of these scientists is D. Ricardo. He explained his theory on the example of trade exchange between the two countries, and by defining the criteria of international specialization, he showed how possible and desirable trade between the two countries was. According to Ricardo, if each country specializes in the production of goods, which has a greater advantage, it will be more beneficial for that country. Therefore, since the production of the same commodity at different costs is a prerequisite for international trade, it would be expedient for each country to specialize in the production of goods with lower costs than other commodities. I think that in reality, if the production of any product in a country is more convenient and less expensive, the production of that product will be more profitable for that country, otherwise the completion of a new product at a higher cost will cost more than profit. does not have a positive effect on earnings.

The following are the subjects of international trade:

- countries of the world;
- regional integration groups;
- Transnational and multinational companies.

I would like to note that in the process of international trade there are two directions of commodity flows - exports and imports. The classification of exports and imports depending on the origin and purpose of the goods is given in Table №1. It is important to determine the following quantitative and qualitative characteristics of foreign and international trade for the evaluation of export and import operations:

- value and physical volume (turnover);
- commodity structure reflecting the ratio of commodity groups in world trade;
- Geographical structure that reflects the distribution of trade flows between individual countries and their groups.

Table № 1.

Classification of types of exports and imports

Export	Import
1) Shipment of goods made (produced and processed) in a certain country to foreign countries;	1) Import of goods for sale in the domestic market, as well as purchase of services from abroad for a certain fee;
2) Sending raw materials and semi-finished products to foreign countries for processing under customs control, subject to subsequent return;	2) Import of raw materials, semi-finished products and details for processing with the condition of subsequent export;
3) Re-export-previously from abroad imported, including sold at international auctions and stock exchanges sending goods to foreign countries;	3) Re-import - return of national goods previously sent abroad;
4) Sending national goods to foreign countries for a certain period (exhibitions, fairs) or sending previously imported (auctions, exhibitions, fairs) foreign countries for a certain period of time with the condition of subsequent return;	4) Bringing goods to international exhibitions, fairs, auctions for a certain period of time;
5) Export of products through direct production relations, as well as within transnational companies	5) Import of products within transnational companies;

Мənbə: S. Dominik, International Economics. Moscow 1998

As we all know, oil and oil products dominate in Azerbaijan's exports. In general, if we look at the statistics, we can see that 80% of exports are oil and oil products. Exported oil is exported to the world market by sea and pipeline. The main importers of Azerbaijani oil are European countries, the Middle East and Russia, and it is an undeniable factor that most of our state budget is formed at the expense of oil exports. In general, oil revenues and the availability of oil certainly play a large role in the formation of the budget of each state, but at the same time, the magnitude of the risks in this case is undeniable. Thus, any change in world oil prices has a direct impact on the budget of that country. Taking this into account, each state should minimize its dependence on oil and expand its scope for the development of the non-oil sector. As 60-70% of world oil production and exports fall on OPEC countries, OPEC countries also influence the change in world oil prices. Changes in oil prices in these countries directly affect world prices, which is reflected in changes in the price of oil exported by Azerbaijan. Therefore, Azerbaijan has a place in cooperation with non-member countries to find ways to maintain price volatility in the world oil market, to ensure the stability of incomes of oil-producing and exporting countries, to stabilize oil prices on the world market.\

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

The foreign trade and economic relations of the Republic of Azerbaijan can be divided into two stages, which can be described as follows:

- 1) trade and economic relations that were part of the USSR before independence;
- 2) trade and economic relations of the independent Azerbaijan Republic.

There are closed, tough, non-tough, liberal protectionist policies. The severity of the policy depends on the extent to which tariff and non-tariff restrictions are applied.

The level of the import customs duty does not exceed 10%, and the country's regime is considered a relatively open policy if the restrictions on imports of goods do not exceed 25% of imports. I would like to note that the average level of customs duties is calculated only for goods subject to import customs duties.

The average level of non-tariff restrictions is considered a valuable share of imports / exports, taking into account the intensity of these applications, the share of these restrictions.

There are several forms of protectionism. These are:

- Selective protectionism - protectionism aimed at certain goods or certain countries;
- Industrial protection - protects the private sector, especially agriculture, within the framework of the agrarian principle;
- Collective protectionism - applied by associations of countries against countries that are not members of their organizations;
- Covert protectionism - implemented through domestic economic policy.

Foreign trade policy is assessed according to criteria set by the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). During the implementation of this process, a number of changes occur, and in addition, different questions arise, which can be systematized as follows:

- The direction and amount of changes in the country's budget when applying a particular method of foreign trade policy, as well as changes in domestic prices or consumption of goods, if this policy is applied;
- Changes in product structure and market competitiveness;
- Answer the question of whether a particular measure has helped to restructure the industry and increase its competitiveness or eliminate technological backwardness;
- How does it affect neighboring industries, and also what would be the reaction of another state to this measure?
- Does this policy comply with the obligations of the partners in multilateral and bilateral agreements?

As we all know, the strengthening of the idea of free trade in world trade weakens protectionism, and this has always been the case. If a more developed country applies protectionism to a less developed country, or if it is pursued by monopolies with more developed products, this protectionism is called aggressive policy. In this case, it is counterproductive, complicating competition and thus leading to stagnation in the economy. However, if this process is reversed, that is, if this process is applied by less developed countries against more developed countries, it is for defense purposes, that is, to protect their industry. That is why it is called a progressive policy. Each of the world's states independently creates ways to regulate and develop foreign trade policy, ensures economic security, protects economic sovereignty and economic interests. In general, the state is fully

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

responsible for the state regulation of foreign trade, including finance, currency, credit, customs tariffs and non-tariff regulation. This includes the development of policies in the field of export control, certification of goods related to import and export.

I would like to note that the following are the most important goals of the state's foreign trade policy in the conditions of market relations:

a) implementation of the reconstruction of the efficient structure of the country's economy;

b) stimulating the access of domestic commodity producers to the world market, regardless of the form of ownership, and ensuring a competitive supply of goods;

c) increase in the volume of foreign exchange earnings of enterprises and payments to the state budget;

d) ensuring the needs of the country's population, the entry of enterprises into profitable partnerships;

d) ensuring the economic security of the state.

The realization of the above-mentioned priority goals of the foreign trade policy of each state is the most important task in the implementation of effective foreign trade.

REFERENCES

1. Bayramov A.A. Regional economic integration-theory and practice. Baku: Azerbaijan State Publishing House, 1997, 222 p.

2. The role and importance of regions in the development of international economic relations / Proceedings of the International Scientific Conference. Nakhchivan, NSU Geyret Publishing House, 2009, 116 p.

3. "Azerbaijan on the threshold of the XXI century" / Materials of the Republican scientific-practical conference. Baku: East-West, 1997, 856 p.

4. Aliyev AA, Nuriyev CQ, Nuriyeva GQ "Economics and law". Encyclopedic explanatory dictionary. Baku: Law, 2002, 536 p.

5. Aliyev AA, Shakaraliyev A.Sh. "Transition to a market economy: the economic policy of the state" Baku: Law, 2002, 278 p.

6. Alirzayeva TA, Alirzayev AG Incomes of the population and financial mechanisms of the consumer. Baku: Elm, 2007, 247 p.

7. Feyzullabeyli IA, Ibishov EI, Israfilov HA "International trade". Baku: Education, 2001, 382 p.

8. Alkin E. International economic relations. Istanbul: Filiz Kitabevi, 1990, 369 p.

9. Aras O.N. Azerbaijan's economy and investment opportunities. Baku: TÜSIAB, 2005, 395 p.

10. World economy. Under the editorship of Bulatova AS M. : Lawyers, 2000, 734 p.

11. Cambridge University Press, 2001

12. WTO, A Handbook on the GATS Agreement: A WTO Secretariat Publication, Cambridge

13. University Press, 2005

14. WTO, The results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations, 2002

IS INDIA READY TO EMBRACE ELECTRONIC VEHICLE?

Tejaswinee Kankekar*

Dr. D. Y. Patil B-School

Pooja Patil **

Dr. D. Y. Patil B-School

Geetika**

Dr. D. Y. Patil B-School

Sheetal Darekar**

Dr. D. Y. Patil B-School

Abstract

Electric vehicles is most environmentally friendly vehicle that can be a pioneer in making the world cleaner and worth living. Currently a great deal of stress is being given upon the shift in driving preferences and adopt Electric Vehicles (EVs) which are mostly based on new technology. However, lot of uncertainties loom among the consumers regarding the intention to adopt Electric vehicles. This paper is an attempt to analyse consumer sentiment in the Indian Market regarding their readiness to adopt Electric Vehicles.

Thus, this paper is an attempt to understand the consumer's perception about e vehicles in India. Data was collected from 106 respondents from Pune City. It was found that most of the respondents are willing to opt for Electric vehicles and are favourable towards opting various government benefits that are in favour electric vehicle

Keywords: Electric vehicles, Consumer perception, Environment awareness, Market trends, Government Policy.

1. Introduction:

The Electric vehicle is a vehicle that runs on electric alone. Such a vehicle does not contain an internal combustion engine like the other conventional vehicles. Instead, it employs an electric motor to run the vehicle. These vehicles are becoming very popular nowadays. Different types of e-vehicles available in the market are: Battery Electric Vehicle(BEV), Hybrid Electric Vehicle (HEV), Plugin Hybrid Electric Vehicle(PHEV), Fuel Cell Electric Vehicle(FCEV), Some of the Global Startup Hub Activity Analysis Chart.They are considered to be a promising solution for the future transportation. The most common example is Tesla. Some of the Key components of an EV are - Battery, AC/DC converter, Power electronic controller, Electric traction motor, Charge port, Traction battery pack.

The road network of our country India is among the largest in the world ranking at the third position. Traveling via the roadways appears to be the most preferred with almost 60% of the population using either personal or shared vehicles to travel. (Statista , 2020)

The conventional vehicles which use fossil fuels like diesel and petrol are major contributors in global warming and also cause significant amount of air pollution. Production of dust from various parts of the automobiles like tires, brakes and road wear as well. When compared, the automobiles run by diesel causes more pollution than the gasoline run automobiles. Electric vehicles are the least polluting ones among all. (EEA , 2018)

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

As an incentive to discourage the citizens from buying and use of these conventional cars, the government started using various pecuniary policies such as fuel taxes that will contribute in the manufacturing of various alternative less polluting and with greater efficiency automobiles. Very high fuel taxes may then be a strong stimulus for the citizens to either buy a more efficient car or to not drive. (transportpolicy)

The government implied various schemes so as to promote electric automobiles and the hybrid ones. One such scheme is the FAME India Scheme which was launched by the Ministry of Heavy Industries and Public Enterprises in the year 2015 as it encourages the use of electrical and hybrid vehicles thus contributing in the creation of backbone for the electric transportation infrastructure. This scheme is proposed for the establishment of charging infrastructure (Jose, 2018). The National Electric Mobility Mission Plan (NEMMP) provides a blueprint for boosting the approbation of Electric vehicles. (Gulati, 2013)

1.1. Major Companies in EV industry (India)

There are 399 Electric Vehicles start ups in India. Here is a list of the 10 most exciting ones:

- 1) Mahindra electric
- 2) Tata Motors
- 3) Hyundai
- 4) Ashok Leyland
- 5) Lohia Auto
- 6) Twenty Two motors
- 7) BYD Olectra
- 8) MG Motor
- 9) Ola Electric
- 10) Ather Energy

1.2. Some Challenges faced by Indian EV Industry

- 1) Huge Investment in Charging Stations.
- 2) Limited choice in EV Models.
- 3) Expensive Battery Technology.
- 4) Reliability and Efficiency.
- 5) Longer Recharge Time.

This study intends to find whether the electric vehicles market have started receiving attention and acceptance from the consumers in the Indian market. To understand this the researcher has tried to study the electric vehicle trends and goals, market challenges and opportunities in India. To do this secondary data from authentic websites were analysed.

The research also tried to analyse the factors influencing the consumer perceptions towards the pricing and buying an e-vehicle.

The study found that most of the people are willing to shift to electric mode of commutation. However, certain factors governing their decision to switch depends upon how the marketing of the product is done. Government needs to take an extra effort to educate

people to address the doubts towards e- vehicles product specifications and associated perceived risk. To do this an extra efforts is required to install more number of charging stations and extensive campaigning to use e-vehicles.

2. Research Objectives:-

The study was conducted with following objectives:-

1. To Investigate the Electric Vehicle Trends & Sales Goals in India.
2. To Understand The Indian Electric Vehicle Market Challenges And Opportunities.
3. To examine the factors influencing the consumer perceptions towards buying electric vehicle.
4. To examine the consumer perception towards pricing of electric vehicle.

3. Literature Review:-

The study is done by the various people in various sectors of EV like Production, manufacturing, price factor, customer perception, eco-friendly and low consumption of Fossil fuel. Range anxiety and incentives offered—both financial and non-financial—are the other attributes researched in study

(Bhalla et al., 2018) their study suggests that the GOI should invest more on the acceptance of the Electric Vehicle and to create proper awareness about the vehicle. More over manufacturing sector should also need to improve the technology for the development of EV, as some of dream come in reality the people start adopting the EV which is the future of India.

(Khurana et al., 2020) while surveying based on certain aspects such as the perceived economic benefits, environmental concerns and the social influence found that for the successful implementation and adoption of the electric run automobiles the government , manufacturers, dealers as well as the salesperson need to work together to spread awareness about the benefits of use of EV and its adoption will increase with the evolution in technology. The focus on the promotion of the effects the conventional vehicles have on our environment and also the highlighting of functional information of the efficiency of these EVs by the central and state government will play a major role in its adoption. Measures such as use of EVs by the influential people will evoke a sense of familiarity among the citizens.

Liao, F. (2019) shows that maximum road transport are still relying on the fossil fuels i.e 94% of the energy demands are met by crude oil. In order to make a total change in the sector of EV and adopting the future of automobile sector it is the outmost important to understand consumer preference for EV which leads to the development of more effective policy instruments. The most biggest challenges for the adoption of EV is the expensive batteries, the limited driving range, and long charging time.

(Tanwir & Hamzah, 2020) conducted regression analysis and testified that social acquaintance wasn't the hold for one to buy but individual objective was to buy uncontaminating vehicle. They suggested for people having pessimistic aspects we can create awareness and highlight various valuable aspects of eco friendly cars with the help of manufacturers, various group, governments by allocate performance, multimedia and others aspects these can allure people's heed. Some auto sectors and governments can further assist

by reducing taxes to build up interest to purchase. Also awareness course regarding environment and resources can be implemented from schooling itself which will engage students from young age itself to think about uncontaminating sources.

(Li et al., 2017) categorized the contributing aspects for the adoption of the battery electric vehicles in three: demographic, situational and physiological factors. Demographic consisting of individual variables such as gender, age etc. He proposed that there exists situational and positional hurdle which contributes to the hindrance for EV adoption. Emotions play a significant role in the adopting attitudes of the customers. With considering these factors the roadmap towards the use of electric vehicles must be build.

4. Research Methodology:-

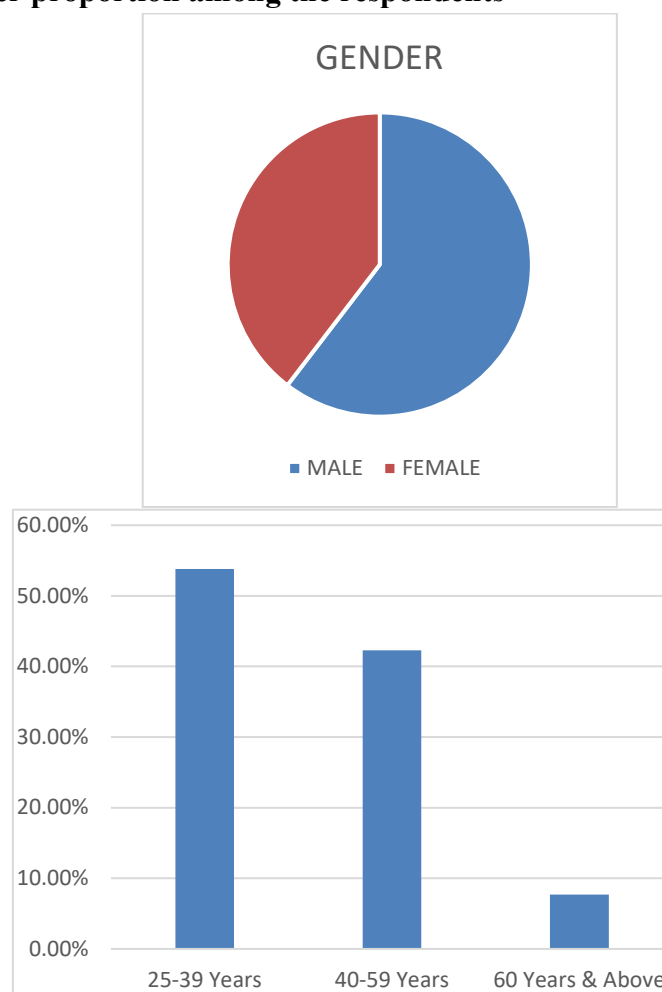
The research is conducted using secondary and primary methods. For primary mode a survey was conducted online by floating the questionnaires to the respondents and the data received was analysed using primary statistical tools like Pie chart and bar graph

5. Data Analysis and Interpretation

The sample size of 106 is based on the gender criteria of which:-

Male: 60% , Female:40%

Fig. 1 : Gender proportion among the respondents

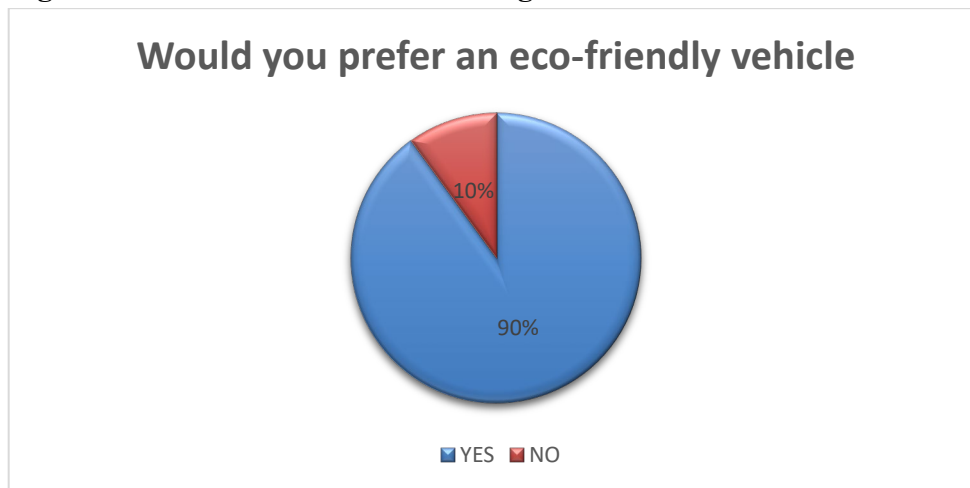

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

53.8% of population come under various age group as follow of 25-39 yrs, 42.3% in 40-59 yrs, and 7.7% are 60 yrs & above.

When asked to respondents If want to change/buy a vehicle, would they prefer an eco-friendly vehicle?

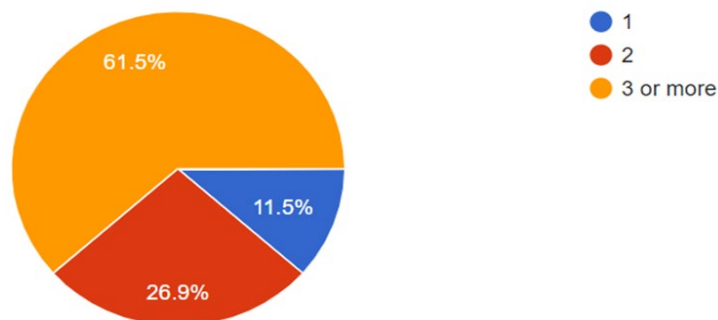
Fig. 2: Preference of e-vehicle over regular ones

90% percent of population thinks that EV are more eco-friendly and remaining of 10% had chosen for regular vehicles. Therefore maximum population are in favour to switch to the EVs that are eco-friendly cars.

How many vehicles do you/ your household currently own?

Fig 3: Number of vehicles in a household

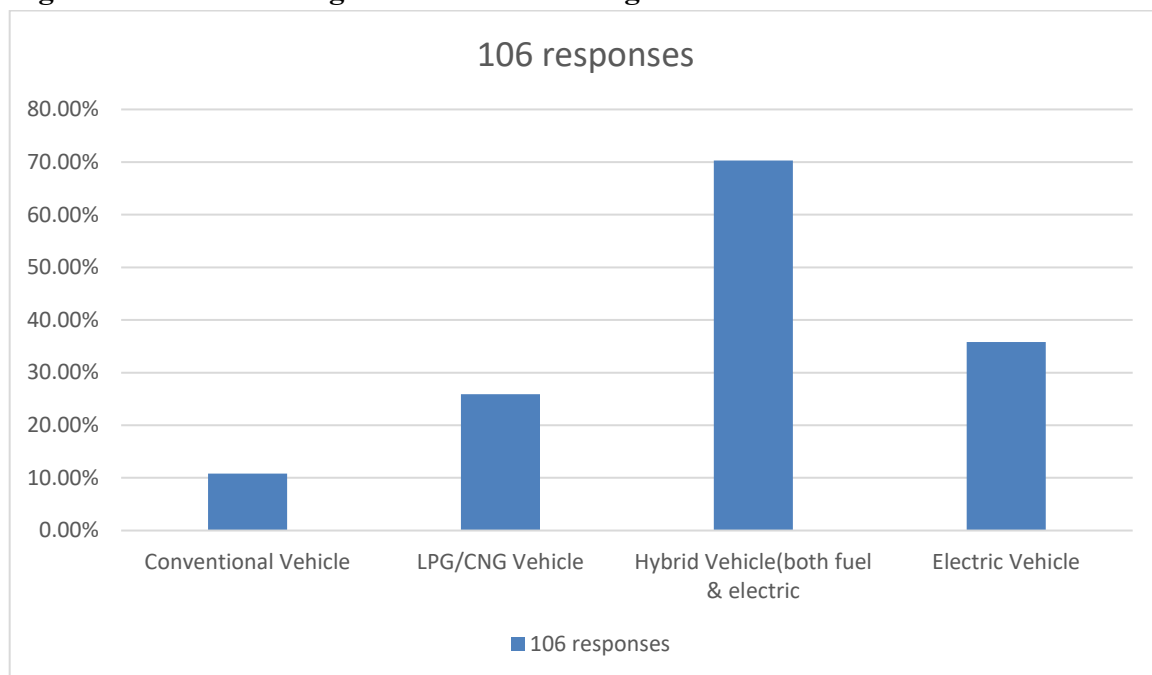

From Fig 3. It can be inferred that 61.5% of the household have 3 or more vehicles and hence can be the prime target for the marketers to promote e-vehicles

To understand the preference pattern of vehicles among the respondents the following question was asked to them:

Which of following would you Prefer?

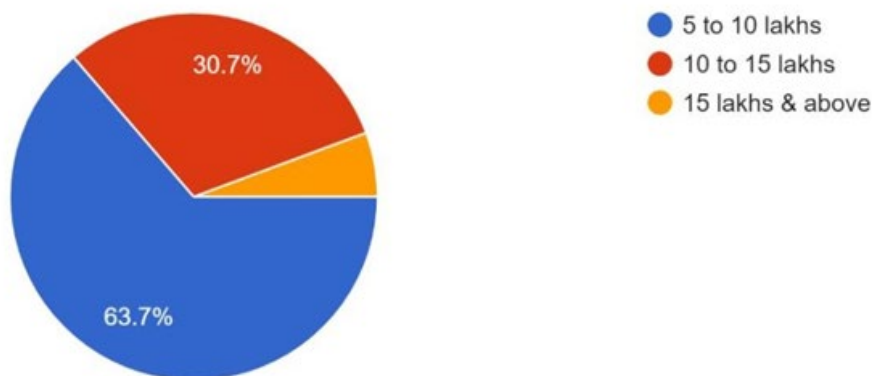
Fig 4: Preference among various modes of engines

After the survey of choice preference of vehicle, maximum people have opted for Hybrid Vehicles. From Fig 4 result it can be inferred that consumers are risk averse and utility maximisers and hence want to have both internal combustion engine as well as electric operated engines in the same vehicle.

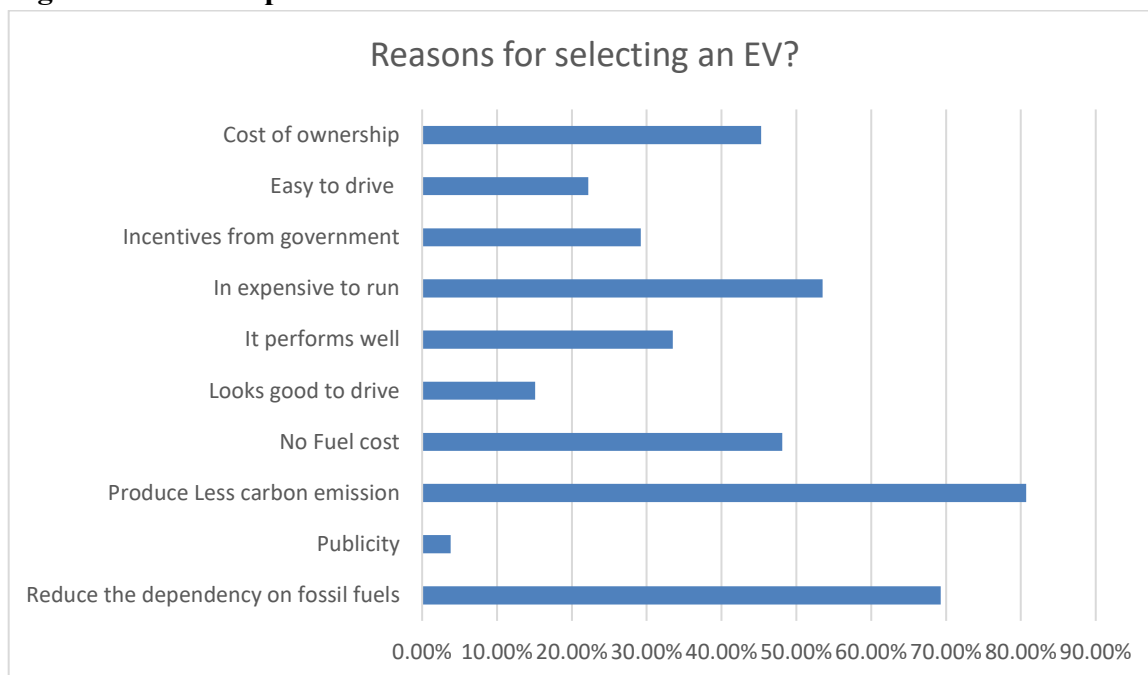
How much should be the cost of electric vehicles in the Indian market?

Fig 4: Price range for e-vehicles

Price is one of the important factor , that customers are expecting EVs in the range of 5-10 lakhs and the consumers are very price sensitive and prefer moderate price for e – vehicles.

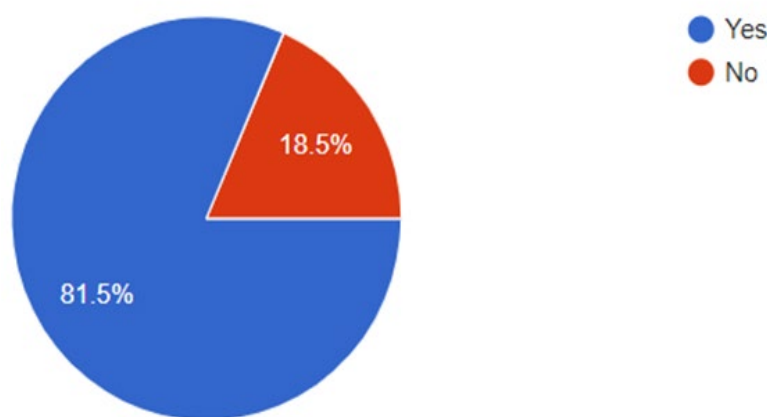
Fig 5: Reasons for preference of electric vehicle

To find the consumer perception it is very important to find out the major factor for the selection of EV. Various factors governing the electric vehicle preference among the consumers, a 10 variables were put before the respondents and were asked to rank them on the basis of their preference. Most of the population had considered less carbon emission, minimum dependency on the fossil fuels, and inexpensive to run as important factors.

The research next intended to study about the awareness level of various government policies. The following question was asked : Are you aware of the government policy of the EV in India?

Fig 6: Awareness about government policies

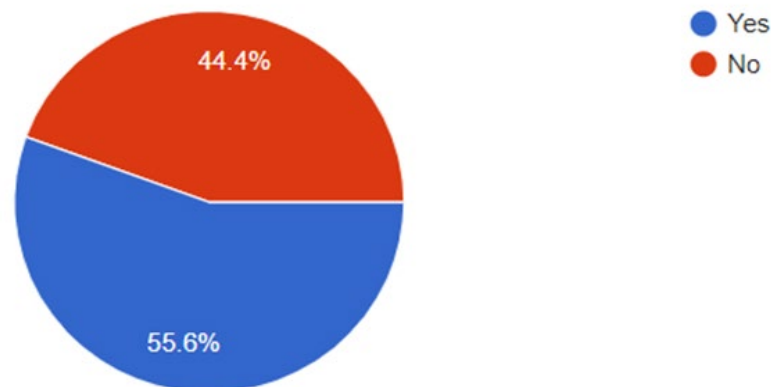

When asked about the GOI policy for EV, 81.5% was aware about the policy.

To study about the awareness amongst the consumers regarding the income tax benefit received on EV purchase, the following question was asked: Are you aware about the IT benefit of INR 1.5 lakh on interest paid on loans taken to finance EVs.

Fig. 7: Awareness about income tax benefit

6. Conclusion:-

To support the creation of EV, Govt has facilitated the FDI standards. Different arising brands are dispatching EVs in India. The Public authority and makers should join their hands to fabricate the foundation and establish positive climate for EVs. As the electric vehicles run only on electricity they are the least polluting automobiles. The factors contributing in the adoption of these electric automobiles are age, gender, income, vehicle ownership, access to the charging at our homes, technical features, automobile cost, environment conservation as well as implementation of various policies by the central and the state government. The successful adoption and manufacturing setup will be possible with the combined efforts of the government, industry manufacturers, dealers and the salespeople in spreading awareness regarding the environmental effects of use of conventional vehicles leading to emission of harmful gases as well as the efficiency of these electric vehicles in terms of their technical features.

7. Managerial Implications:

As for the situational barrier it is suggested to come up with strategies to relieve the doubts of the citizens as the judgement of the consumers and their perception about the EVs is a major factor in the adoption process. An increase in the practical involvement of the potential customers via various practical activities will increase the chance of the adoption of the battery electric vehicles to a greater scale. Yet another approach can be the use of societal influence for the implementation of use of EVs by establishment of social cultures.

8. Limitations/Scope for further studies:-

This study is based on both primary and secondary data of electric vehicles in India. During this research we found a huge potential scope of EVs in India, still there is a scope for deep study with higher number of samples and more factors that are in favour of using EVs in

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

India. Further studies can be done on the ways to disseminate the governmental policies and foster new marketing techniques for higher acceptance of EVS in India.

References

Bhalla, P., Professor, A., Salamah, I., Professor, A. A., & Nazneen, A. (2018). A Study of Consumer Perception and Purchase Intention of Electric Vehicles. In *European Journal of Scientific Research* (Vol. 149). <http://www.europeanjournalofscientificresearch.com>

Khurana, A., Ravi Kumar, V. v., & Sidhpuria, M. (2020). *A Study on the Adoption of Electric Vehicles in India: The Mediating Role of Attitude*. 24(1), 23–34. <https://doi.org/10.1177/0972262919875548>

Li, W., Long, R., Chen, H., & Geng, J. (2017). A review of factors influencing consumer intentions to adopt battery electric vehicles. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 78, 318–328. <https://doi.org/10.1016/J.RSER.2017.04.076>

Tanwir, N. S., & Hamzah, M. I. (2020). Predicting Purchase Intention of Hybrid Electric Vehicles: Evidence from an Emerging Economy. *World Electric Vehicle Journal*, 11(35). <https://doi.org/10.3390/wevj11020035>

Liao, F. (2019). *Electric Vehicles, Business Models and Consumer Choices*. TRAIL.

Johnvieira, A., Tupe, M. O., & Kishore, S. (2021). CONSUMER PERCEPTION OF ELECTRIC VEHICLES IN INDIA. *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 7(8), 4861-4869.

EXAMINATION OF ABILITY TO PAY MORE TO BUY GREEN PRODUCTS AND THE AGE OF CONSUMER: CASE OF ALGERIAN FOOD MARKET

Chems Eddine BOUKHEDIMI

University of Tizi Ouzou, Department of commerce. Management Marketing Algeria
Ph.D. degree 0000-0003-1728-1809

Abstract

After the emergence of green marketing five decades, the number of research about safe products was increased, by the studies of, many economics like POLONSKY, OTTMAN, CHARTER, and others are argued that the key solution is the adaptation of new paradigm focalized in the use of healthy products; this idea is called green marketing.

First of all , M.CHARTER (1992) ,has presented green marketing as “A holistic and responsible management process that identifies, anticipates, satisfies and fulfills stakeholder requirements, for a reasonable reward, that does not adversely affect human or natural environmental wellbeing”.

Then, M.J. POLONSKY (1994) defined “Green Marketing as the marketing that consists of all activities designed to generate and facilitate any exchanges intended to satisfy human needs or wants, such that the satisfaction of these needs and wants occurs, with minimal detrimental impact on the natural environment.”

Green marketing in fact, is critical activity nowadays, its importance belongs to ecological and customer health issues, for that, ethical companies try to satisfy their stakeholders.

The aim of this study is to verify the relation between the kind of age and ability to pay more to buy green products in the Algerian food market because customer behavior is a keystone that allows companies to find other solutions to affect persons who are not engaged with green products.

To achieve our research objective, we chosen an analytic methodology by online investigation between 11 and 25 February 2021, the size of respondents was 100 persons.

In consequence, our research conducted us to deduce that there is no relationship between the age of customers and ability to pat extra prices in order to purchase green products, so, it should be said that all ages are able to purchase safe products.

Keywords: Green Marketing- Green consumer- Green Products- Customer behavior- Age of customer- Algerian market.

THE EFFECT OF ACCOUNTING INFORMATION SYSTEM (AIS) ADOPTION ON FINANCIAL PERFORMANCE OF DEPOSIT MONEY BANKS IN NIGERIA

ABDULLAHI MU'AZU

Department of accountancy, federal polytechnic Bauchi

ALI USMAN

Department of accountancy, federal polytechnic Bauchi

IKILIMAT A. UMAR

Department of accountancy, federal polytechnic Bauchi

ALIYU M. MAIBETI

Department of accountancy, federal polytechnic Bauchi

Abstract

The contribution of deposit money banks to the growth and development of the economy cannot be over-emphasized, so, it is germane to examine various innovations to which their services are been performed effectively with financial improvement. Therefore, this study aim at evaluating the adoption of the Accounting Information Systems (AIS) among deposit money banks in Nigeria and the adoption effects on their financial performance. The eighteen (18) deposit money banks listed on the Nigerian Stock Exchange constituted the population for the study, stratified sampling technique was used in arriving at the sample size of six (6). Return on Capital Employed (ROCE), Return on Total Asset (ROTA) and Gross Profit Margin (GPM) were used in measuring financial performance of the selected banks, data were sourced from financial reports within the recent 5 years post AIS adoption years (2014-2018) of the selected deposit money banks and also from journals and textbooks.. Correlation analysis was used in establishing the relationship between AIS and financial performance and also multiple linear regression test was also used to test the effect of AIS on bank performance. The study found that deposit money banks in Nigeria adopted and use AIS in providing their services to their customers and the level of usage is relatively high. The findings indicated that AIS adoption has a positive significant with all the performance indicators (ROCE, ROTA and GPM); with $\alpha < 0.05$. Therefore, the study recommends that Central Bank of Nigeria should continue to provide support for AIS adoption by deposit money banks in Nigeria, deposit money banks should adopt more on AIS in order to achieve more in their performance and also they should provide a platform for regular training and development of staffs, in order to keep them abreast in AIS world.

Keywords: Accounting Information System (AIS); financial performance; ROCE; ROTA and GPM.

AN EVALUATION OF THE ROLE OF ACCOUNTING INFORMATION TO THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM SCALE ENTERPRISES IN NIGERIA

ABDULLAHI MU'AZU

FEDERAL POLYTECHNIC, BAUCHI
DEPARTMENT OF ACCOUNTANCY
SCHOOL OF BUSINESS STUDIES

IBRAHIM ABDULAZEEZ

DEPARTMENT OF ACCOUNTANCY
FEDERAL POLYTECHNIC, BAUCHI
SCHOOL OF BUSINESS STUDIES

BILKISU ADAMU

DEPARTMENT OF ACCOUNTANCY
FEDERAL POLYTECHNIC, BAUCHI
SCHOOL OF BUSINESS STUDIES

AMINAT KOLAWALE

DEPARTMENT OF ACCOUNTANCY
FEDERAL POLYTECHNIC, BAUCHI
SCHOOL OF BUSINESS STUDIES

Abstract

Small and medium scale enterprises are becoming generally acceptable as viable drivers of economic growth. However, many of these enterprises fail without fulfilling expectations due to poor management of resources and adequate accounting information. This paper therefore, evaluates the role of accounting information to the sustainable economic development of these enterprises. Data for this research was obtained from secondary sources. Results of the findings were presented in narrative form. It was discovered that most of the owners and operators of small and medium scale enterprises do not have the requisite accounting knowledge required to enhance the sustainable development of their businesses. It is recommended that small and medium enterprises should access the services of an accountant to be able to establish dependable accounting system for sustainable development. Quality accounting information will enhance SME'S financial management as well as accessibility to finances.

Keywords: Accounting information, sustainable development, small and medium scale enterprises- Nigeria.

EFFECTS OF CORONAVIRUS PANDEMIC LOCKDOWN ON NIGERIAN ECONOMIC ACTIVITIES

¹Serifat A. Folorunso, ²Tolulope T. Osinubi, ³Adewale P Onatunji, ⁴Saheed A. Afolabi & ⁵Morufu A. Folorunso

^{1,4}University of Ibadan laboratory for Interdisciplinary Statistical Analysis (UI-LISA), Ibadan, Nigeria.

²Obafemi Awolowo University, Ile-Ife, Nigeria

³Lautech International College Ogbomosho, Oyo State, Nigeria

⁵Federal School of Statistics, Ajibode, Ibadan, Oyo state, Nigeria

Abstract

The relationship between the health of an individual and economic prosperity cannot be underestimated. Likewise, the wellbeing of a group of people in a state is germane and a determinant of their economic growth.

The COVID-19 pandemic, being a global disease outbreak, has increased the burden on Nigeria's economy during the lockdown, both at the local sphere and its international economic life. The economy has been seriously affected because of its fragility, institutional and structural deficiency, poor data base and the unfavourable international trade, that is, the practice of a mono-economy that depends on oil-exportation. COVID-19 pandemic lockdown has led to a series of negative effects on the people, such as limitation in spending and decline in demand, closure of factories, reduction in production of goods and sales.

The restriction order increased insecurity and incidence of unrest in some states, as evidenced by armed robbery, attack on farm products and food trucks, which eventually caused apprehension and food shortage in some cities. These are indices of an unfavorable economic environment.

The study uses data on COVID-19, control of corruption (COR), GDP growth rate (GDP), inflation rate (INF), final and household consumption expenditure growth rate (CON). Annual data between 2010 and 2019 on institutional and macroeconomic variables are obtained from online editions of World Governance Indicators and World Development Indicators.

The study revealed that the total fatalities of COVID-19 significantly contribute to both macroeconomic (GDP, CON, INF) and institutional (COR) variables meaning that confirmed cases and discharged cases do not contribute significantly to GDP, CON, INF and COR. All the scenarios of the COVID-19 outbreak for the study time have macroeconomic and institutional impacts on Nigeria's economy either negatively or positively.

Keyword: COVID-19 pandemic, Economic growth, Database, International trade, Structural deficiency, Mono economy.

THE RIGHT TO AN ADEQUATE STANDARD OF LIVING BETWEEN REGLEMENTATION AND IMPLEMENTATION

Veronica POZNEACOVA

Moldova State University, Faculty of Law, Chisinau, Republic of Moldova

Abstract

The right to an adequate standard of living represents one of the basic economic rights regulated at the international and national level. This right was universally recognized in the second half of the XXIth century. However, the necessity of the guaranteeing of the right to an adequate standard of living was contested by several states, for example, SUA, because of the necessity of implementation of the state's positive obligations for guaranteeing of this right. The right to an adequate standard of living could not be analyzed separate to the concept of the average and minimum wage. In this context, we identified the algorithms of the calculation of minimum wage exposed in the Western literature. This right is not fully guaranteed. So, in several states, people continue to live below the poverty line. They do not have access to drinking water and other natural resources vital for life. This worrying statistic has been published in UN reports that show the violation of the positive obligation of some states to ensure the right to an adequate standard of living for their citizens. In this article, we highlighted the international regulation of this right, the algorithms of the calculation of minimum wage and the violation of the right to an adequate standard of living worldwide. In conclusion, we remarked the importance of the ensuring this right in contemporary epoch.

Keywords: standard of living, minimum wage, UN, positive obligation, state

Introduction

The right to an adequate standard of living represents one of the fundamental rights regulated both by international and national legislation. The importance of this right is manifested by the connection of the right to an adequate standard of living, on the one hand, and the right to live, on the other hand. Actually, the right to live could not be investigated without analyzing the standard of life and its quality, which should be insured and guaranteed by the state. This right belongs to the category of social-economic rights, which implies a material connotation and requires the fulfillment of positive obligations undertaken by the state to ensure the guarantee of this right.

One of the first documents that regulate the right to an adequate standard of living represents the Universal Declaration of Human Rights adopted in 1948. According to the 22 article of this declaration "*Everyone, as a member of society, has the right to social security and is entitled to realization, through national effort and international co-operation and in accordance with the organization and resources of each State, of the economic, social and cultural rights indispensable for his dignity and the free development of his personality*". [The Universal Declaration of Human Rights, 1948] In this context, we should note both the positive obligation of the state to take the necessary actions for guarantying of this right and to cooperate with another state for achieving this goal.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Another international treaty which regulates the right to an adequate standard of living is the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights adopted in 1966. This act, in the 11 article 1 paragraph establish: “*The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone to an adequate standard of living for himself and his family, including adequate food, clothing and housing, and to the continuous improvement of living conditions. The States Parties will take appropriate steps to ensure the realization of this right, recognizing to this effect the essential importance of international co-operation based on free consent*”.[International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 1966] We should note that this regulation mentions the categories of goods and services that are necessary for living. State should be assured that people have access to these goods and services. In this list are included food, clothing and housing. Also, state should make everything possible for improving the people’s life conditions.

The important of the regulation of the right to an adequate standard of living of the eligible categories of persons, in special children, was highlighted in the Convention on the Rights of the Child adopted in 1989. The 27 article 1 paragraph of this convent regulates the right to an adequate standard of living so: “*States Parties recognize the right of every child to a standard of living adequate for the child's physical, mental, spiritual, moral and social development*”. [Convention on the Rights of the Child¹⁹⁸⁹] The similar regulation could be founded in the 28 article of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, according to which “*States Parties recognize the right of persons with disabilities to an adequate standard of living for themselves and their families, including adequate food, clothing and housing, and to the continuous improvement of living conditions, and shall take appropriate steps to safeguard and promote the realization of this right without discrimination on the basis of disability*”.[The Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 2006] We should note that this convention together with the right to an adequate standard of living mentions the nondiscrimination because the people with disabilities should benefit from the same quality of life and the same goods and services as other categories of people without being disadvantaged or discriminated.

At the European level, the right to an adequate standard of living is regulated in the **European Social Charter. The 1 Part 4 paragraph of this European Act establishes** that “*all workers have the right to a fair remuneration sufficient for a decent standard of living for themselves and their families*”.[European Social Charter¹⁹⁶¹] The difference between this act and treaties mentioned above represents the consideration that the **European Social Charter mentions the minimum wage that should ensure to the worker a decent standard of living, but the acts mentioned above referred only to the obligation of the state to ensure the standard of living, without reference to the medium and minimum wage.**

We should mention the process of crystallization of the economic rights, in general, and the right to the decent standard of living, in particular, which have not been accepted by all states unanimously. The main controversy surrounding these types of rights has been a question of whether or not they are justiciable. Critics of economic, social, and cultural rights say they should not be considered "rights" because they require "progressive achievement" on the part of governments (i.e., governments must take positive action rather than simply

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

refrain from doing something).[Lyon, Beth, 2000] The words “affirmative action” do not appear in the 1948 Universal Declaration of Human Rights, the foundation document for contemporary human rights discourse. The declaration does, however, contain two intellectual anchors for affirmative action. First, the declaration repeatedly endorses the principle of human equality. Second, it declares that everyone has the right to work, to an adequate standard of living, and to education. The declaration does not command that all will share equally, but it does suggest strongly that there are minimum levels of employment, education, and subsistence that all should share. If a nation finds that citizens of one race or sex or religion--endure a markedly inadequate standard of living, then, the declaration suggests, it has an obligation to uncover the cause of, and respond to, that endurance. [Ginsburg, Ruth Bader. 2000]

The challenge for human rights activists in fighting poverty is to build on the work that has been going on in many countries to adjudicate economic human rights claims and to attempt to demonstrate to all members of the world community that such claims can and should be treated like other human rights claims. [Trojnar, Lisa. 2000]

The United States, the country most reluctant to recognize economic rights as true human rights, was held accountable in the Inter-American Commission on Human Rights in the early 2000s. The Poor People's Economic Human Rights Campaign and a number of other U.S. organizations and individuals filed a petition with the Commission against the U.S. in October 1999. The petition alleges violations of social and economic rights, including "the rights to an adequate standard of living, health, work, education, food, housing, and social security, and to the rights to protection for family relations, and to be free of discrimination," stemming from the welfare reform law enacted by the U.S. in 1996--the Personal Responsibility and Work Opportunity Reconciliation Act of 1996. [The Personal Responsibility and Work Opportunity Reconciliation Act of 1996] [Weiss, Peter, 2000]

The right to a decent standard of living includes the right to adequate food, clothing, housing the right to freedom from hunger and the right to adequate and continuous improvement of living conditions. This right represents the concept, formed actually from the set of elements:

- the possibility to exercise the rights necessary for the maintenance of dignity and free development of the individual in the economic, social and cultural fields (i.e., the exercise of the entire range of socio-economic and cultural rights);

- the right to the standard of living that is necessary for maintaining of the health and well-being of the individual and his family, including: the right to adequate and healthy food, clothing, housing, medical care, necessary social services, social security in case of unemployment, illness, disability, widowhood, old age or other loss of livelihood because of circumstances beyond his control;

- the right to continuous improvement of living conditions; the right of every person to freedom from hunger and malnutrition, ensured by the adoption by the State of individual and collective measures to improve the production, distribution and consumption of food. [Ivanenko V.A. Ivanenko V.S., 2003, p. 108-117]

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

In addition, we should note that the right to a decent standard of living includes the social, economic, cultural, civil and political rights in order to realize the full range of rights that form the legal status of an individual. [Sultanova S.S., 2012, p. 58-62]

The analysis of the right to a decent living is inseparable from the concept of the minimum and average wage. In this context, we should mention some formulas for calculating the minimum and average wage developed by specialists in the field. Pioneering work at establishing living wages has been conducted by Dr. Amy Glasmeier, Department of Urban Studies and Planning, Massachusetts Institute of Technology (M.I.T.). Stripped to its essentials, Dr. Glasmeier has developed a model, or “calculator,” for determining a viable minimum wage based upon a number of demographic and situational characteristics. The calculator, described as a “market-based model,” determines the basic wage rate required to insure an adequate living wage for families of different composition (e.g., number of wage earners, children) in specific geographic areas using actual (i.e., market) expenditure data for such necessities as food, child care, housing, health insurance, and transportation. Employers using the calculator can, thus, determine what the minimum wage must be for their employees in specific circumstances in accord with the following formulations [Glasmeier, 2015]:

Basic needs budget= food cost+ child care cost +(insurance premiums +health care costs)+ housing cost + transportation cost + other necessities cost. Living wage= basic needs budget + (basic needs budget × tax rate)

The living wage, as calculated, expressly take into account geographic differences at the county, state, regional, and national level and, importantly, adjusts for differences in family composition. Specifically, the model accounts for number of wage earners and the age and presence of children. The living wage, so calculated, presumes a full time employment; 40 hours per week, 52 weeks per year per adult worker. [Adams Ronald, 2017, p. 613–639]

Analyzing the calculation methods that refer to the establishment of the average and minimum wage, we must maintain the formula developed by the Committee on Social Rights monitoring compliance with the European Social Charter. In the fifth observation cycle, the Committee established the “decency limit”, according to which any earnings that are significantly less than the average national earnings cannot be positioned as sufficient to ensure a decent standard of living in the state. [Conclusions V of the Committee of Independent Experts, p. 25-26] The Committee determined that the minimum allowable earnings should be 68% of the average earnings in the country. If the amount of earnings falls below this percentage, the Committee analyzes the availability of social, family and educational benefits, as well as tax measures for those receiving low wages that exist in this state. [Shaykhutdinova G. R.]

The government Committee stated that the 68% rule was only a “preliminary general criterion”, a “guide”, rather than a fixed indicator, and that it should “outweigh” other factors (the family situation, other incomes, benefits and many subsidies, taxation, etc.). [Report 11(I) of Unaccepted Provisions, p. 35-36] The “68 percent” method was difficult to apply, and the Committee on Social Rights in Conclusions XIV-2 [Conclusions XIV-2 of the Committee of Independent Experts, p. 92-94] developed a new method. It is based on determining the limit of decency at the level of 60% of the average earnings in the country.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

The earnings include all payments, in cash or in kind, periodic and other, which employees receive for their work. Unlike the previous one, the new method is based on net earnings, after deducting taxes or social insurance payments. Another innovation concerns the fact that now the Committee considers the fairness of remuneration only in relation to the employee, and not family members that dependent on him. This approach is associated with the spread of double-income families, in which work two spouses. Therefore, it is unreasonable to assume that one salary should satisfy all the needs of the family. [Shaykhutdinova G. R.]

The 60% limit is not decisive. The state must prove that this level is clearly above the poverty line. This is an important point, since earnings that do not increase a person's income compared to the minimum level are neither fair nor decent. Even if the minimum wage falls below 60%, the Committee does not automatically decide that such a situation violates the Charter. The state has the opportunity to prove that, in reality this level allows the employee to lead a decent life. [Shaykhutdinova G. R.]

According to the Digest of Case law of the European Committee on Social Rights of September 1, 2008, wages should be above the poverty level, being 50% of the average wage in the country. [Digest of the case law of the European Committee of Social Rights, 2008, p. 43] If the salary is from 50% to 60% of the average salary in the country, the state must prove that it is sufficient for a decent standard of living, which is carried out by providing detailed information about the cost of living. [Conclusions of the European committee of social rights. 2003, p.120] However, wages that are less than half of the average salary in the country will be positioned as unfair remuneration, and this State does not comply with the requirements of paragraph 1 of Article 4 of the Charter. [Shaykhutdinova G. R.]

Despite the detailed regulation of the right to an adequate standard of living in international and national acts, not all states could currently guarantee this right to citizens. Poverty entails more than the lack of income and productive resources to ensure sustainable livelihoods. Its manifestations include hunger and malnutrition, limited access to education and other basic services, social discrimination and exclusion, as well as the lack of participation in decision-making. In 2015, more than 736 million people lived below the international poverty line. Around 10 per cent of the world population (pre-pandemic) was living in extreme poverty and struggling to fulfil the most basic needs like health, education, and access to water and sanitation, to name a few. There were 122 women aged 25 to 34 living in poverty for every 100 men of the same age group, and more than 160 million children were at risk of continuing to live in extreme poverty by 2030. [U.N. Ending Poverty]

According to the most recent estimates presented by UN, in 2015, 10 percent of the world's population or 734 million people lived on less than \$1.90 a day. Southern Asia and sub-Saharan Africa are expected to see the largest increases in extreme poverty, with an additional 32 million and 26 million people, respectively, living below the international poverty line as a result of the pandemic. The share of the world's workers living in extreme poverty fell by half over the last decade: from 14.3 per cent in 2010 to 7.1 per cent in 2019. Even before COVID-19, baseline projections suggested that 6 percent of the global population would still be living in extreme poverty in 2030, missing the target of ending poverty. While pre-pandemic global poverty rates had been cut by more than half since 2000, the COVID-19 pandemic could increase global poverty by as much as half a billion people,

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

or 8% of the total human population. The fallout from the pandemic threatens to push over 70 million people into extreme poverty. One out of five children live in extreme poverty, and the negative effects of poverty and deprivation in the early years have ramifications that can last a lifetime. In 2016, 55 per cent of the world's population – about 4 billion people – did not benefit from any form of social protection. [U.N. Ending Poverty]

Billions of people around the world are continuing to suffer from poor access to water, sanitation and hygiene, according to a new report by UNICEF and the World Health Organization. Some 2.2 billion people around the world do not have safely managed drinking water services, 4.2 billion people do not have safely managed sanitation services, and 3 billion lack basic handwashing facilities. The Joint Monitoring Programme report, *Progress on drinking water, sanitation and hygiene: 2000-2017: Special focus on inequalities [Progress on household drinking water, sanitation and hygiene I 2000-2017]* finds that, while significant progress has been made toward achieving universal access to basic water, sanitation and hygiene, there are huge gaps in the quality of services provided. [UNICEF, WHO, 2019]

The report reveals that 1.8 billion people have gained access to basic drinking water services since 2000, but there are vast inequalities in the accessibility, availability and quality of these services. It is estimated that 1 in 10 people (785 million) still lack basic services, including the 144 million who drink untreated surface water. The data shows that 8 in 10 people living in rural areas lacked access to these services and in one in four countries with estimates for different wealth groups, coverage of basic services among the richest was at least twice as high as among the poorest. [UNICEF, WHO, 2019]

The report highlights new data showing 3 billion people lack basic handwashing facilities with soap and water at home in 2017. It also shows that nearly three quarters of the population of the Least Developed Countries did not have basic handwashing facilities. Every year, 297 000 children under 5 years die due to diarrhea linked to inadequate WASH. Poor sanitation and contaminated water are also linked to transmission of diseases such as cholera, dysentery, hepatitis A, and typhoid. [UNICEF, WHO, 2019]

Current estimates show that nearly 690 million people are hungry, or 8.9 percent of the world population – up by 10 million people in one year and by nearly 60 million in five years. According to the World Food Programme, 135 million suffer from acute hunger largely due to man-made conflicts, climate change and economic downturns. The COVID-19 pandemic could now double that number, putting an additional 130 million people at risk of suffering acute hunger by the end of 2020. The majority of the world's undernourished – 381 million – are still found in Asia. More than 250 million live in Africa, where the number of undernourished is growing faster than anywhere in the world. In 2019, close to 750 million – or nearly one in ten people in the world – were exposed to severe levels of food insecurity. An estimated 2 billion people in the world did not have regular access to safe, nutritious and sufficient food in 2019. [United Nation Sustainable Development¹]

In this context, the right to an adequate standard of living represents the fundamental right that should guarantee to all people the access to water, food, necessary medicines, and its guaranteeing is one of the main means of fighting poverty.

Conclusion

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Actually, the right to an adequate standard of living is widely regulated at the international and national levels. Both state and experts have elaborated the formulas for calculating the minimum and average wage that should guarantee people an adequate standard of living. However, billions of people suffer from poverty, hunger, the lack of access to drinking water and medicines. In this context, we can see that the right to a decent living is not guaranteed to all people to such an extent, which requires the involvement of states and the international community to reduce the number of people who live below the poverty line, do not have access to drinking water and necessary food.

References

A. K. Glasmeier, Living Wage Calculator: User's Guide/Technical Notes 2015 Update. Online: <http://livingwage.mit.edu/articles>.

Adams, Ronald. 2017. "Standard of Living as a Right, Not a Privilege: Is It Time to Change the Dialogue from Minimum Wage to Living Wage?" *Business & Society Review* (00453609) 122 (4): 613–39. doi:10.1111/basr.12133.

Conclusions of the European committee of social rights. 2003, France, p. 120.

Conclusions V of the Committee of Independent Experts, p. 25-26.

Conclusions XIV-2 of the Committee of Independent Experts, p. 92-94.

Convention on the Rights of the Child Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989 entry into force 2 September 1990, in accordance with article 49 Online: [OHCHR | Convention on the Rights of the Child](#)

Digest of the case law of the European Committee of Social Rights, September 1, 2008. p. 43.

European Social Charter Collected texts (7th edition) (updated to 1st January 2015) adopted by Council of Europe on October 18, 1961 Online: [DisplayDCTMContent \(coe.int\)](#)

Ginsburg, Ruth Bader. 2000. "A Considered Opinion: Affirmative Action as an International Human Rights Dialogue." *Human Rights* 27 (3): 3–4. Online: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=fth&AN=3615678&lang=ru&site=ehost-live>.

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966 entry into force 3 January 1976, in accordance with article 27 Online: [OHCHR | International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights](#)

Lyon, Beth. "Efforts and Opportunities to Use International Law to Alleviate Poverty in the United States." *Human Right Brief* 7, no. 2 (2000): 6-9

Progress on household drinking water, sanitation and hygiene I 2000-2017 Special Focus on Inequalities Online: [jmp-2019-full-report.pdf \(who.int\)](#)

Report 11(I) of Unaccepted Provisions , p. 35-36.

The Convention on the Rights of Persons with Disabilities adopted by the United Nations General Assembly on 13 December 2006 Online: [OHCHR | Convention on the Rights of Persons with Disabilities](#)

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

The Personal Responsibility and Work Opportunity Reconciliation Act of 1996 Online: [The Personal Responsibility and Work Opportunity Reconciliation Act of 1996 | ASPE \(hhs.gov\)](#)

The Universal Declaration of Human Rights proclaimed by the United Nations General Assembly in Paris on 10 December 1948 General Assembly resolution 217 A Online: [Universal Declaration of Human Rights | United Nations](#)

Trojnar, Lisa. 2000. "Key Human Rights Issues in the New Millennium." *Human Rights* 27 (3): 8–10. Online: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=fth&AN=3615684&lang=ru&site=ehost-live>

UNICEF, WHO 2019 1 in 3 people globally do not have access to safe drinking water Online: [1 in 3 people globally do not have access to safe drinking water – UNICEF, WHO](#)

United Nation Sustainable Development Goal 2: Zero Hunger Online: [Goal 2: Zero Hunger – United Nations Sustainable Development](#)

United Nations Ending Poverty Online: [Ending Poverty | United Nations](#)

Weiss, Peter. "Economic and Social Rights Come of Age: United States Held To Account in IACHR." *Human Rights Brief* 7, no. 2 (2000): 3-5.

Иваненко В.А. Иваненко В.С. социальные права человека и социальные обязанности государства: международные и конституционно-правовые аспекты. Спб., 2003. С. 108-117

Султанова С.С. (2012). Право на достойную жизнь. Правовое государство: теория и практика, (2 (28)), 58-62. Online: [Право на достойную жизнь – тема научной статьи по праву читайте бесплатно текст научно-исследовательской работы в электронной библиотеке КиберЛенинка \(cyberleninka.ru\)](#)

Шайхутдинова Гульнара Раифовна Понятие достойного уровня жизни по Европейской Социальной Хартии: теоретико-правовой анализ Online: [Понятие достойного уровня жизни \(kpfu.ru\)](#)

IDENTIFYING AND RANKING THE FACTORS AFFECTING CUSTOMER TRUST IN ONLINE BANKING IN BANK MELLI BRANCHES, MASHHAD, IRAN

Alireza Moghaddasi¹

Faculty Member of Imamreza International University, Mashhad, Iran

Ramuna Mirhajianmoghaddam

Ph. D. Candidate of Industrial Management, Yazd University, Yazd, Iran

Abstract

Identifying the factors affecting customers' trust in online banking is necessary and will help to develop and improve this technology in our country. It is also necessary to identify these factors in designing competitive marketing programs and attracting more customers for banks. Therefore, the present study was conducted with the aim of identifying and ranking the factors affecting customer trust in online banking in Bank Melli branches of Mashhad. To do this, 300 people were randomly selected from Bank Melli online customers in Mashhad city. The main data collection tool was a researcher-made questionnaire containing questions on trust, online technology, knowledge and awareness, complaint handling, bank credit and ease and speed of the process, which was designed and validated as five options in the Likert scale. Data were analyzed by Bartlett KMO statistical tests, Friedman rank test and Pearson correlation at a significance level of 0.05 by SPSS software. The results showed that among the demographic characteristics, there is a positive and significant relationship between customers' education level and their level of trust in online banking. It was also observed that from the customers' point of view, ten factors of bank reputation and reputation, self-confidence, appropriate technology, online response, previous experiences, adequate services, ease and speed of process, complaints handling, computer literacy and Internet and security, respectively, have the greatest impact on trust in online banking. A positive and significant correlation was also observed between these ten identified factors with confidence in online banking. Therefore, it is recommended that Bank Melli do proper planning to maintain and improve the online banking system and gain a suitable competitive position in order to promote the known factors.

Keywords: Trust, Online banking

---

¹Asrar Street, Daneshgah Highway, Imam Reza International University, Mashhad, Iran ¹

CORPORATE FRAUD AND ITS NATURE: EVIDENCE FROM NIGERIA

Shehu Umar Sa'id

Department of Accountancy, Federal Polytechnic, Bauchi, Nigeria

Abdullahi Bala Alhaji

Department of Accounting, Umaru Ali Shinkafi Polytechnic Sokoto State, Nigeria.

Idrith Ahmed Yusif

Department of Accountancy, Federal Polytechnic, Bauchi, Nigeria

Ibrahim Abdulazeez

Abstract

Purpose – This study investigates the nature and types or form of corporate fraud among the Nigerian public servants. The study also aims to suggest certain remedies that could help to prevent the frequent occurrences of fraud among the Nigerian public servants.

Design/methodology/approach – The focuses on the findings from both primary and secondary data. The secondary sources consist of newspaper, government reports, published audit report. In addition, the study also conducted an interview with 11 participants that includes public auditors, accountants and treasurers.

Findings - The findings of the study reveals that among the prevalence nature of the corporate fraud in Nigeria to includes (a) Ghost project, (b) Over budgeting, (c) inflation of the contract price, and (d) Kick back. These are among the prevalence types of fraudulent practices that are very common among the Nigerian public servant.

Practical implications – The insights from this research work may be of practical importance to the Nigerian government, law enforcement agencies, anti-graft agencies such as Economic and Financial Crime Commission (EFCC), Code of Conduct Bureau (CCB), Independent Corrupt Practices Commission (ICPC) and Central Bank of Nigeria. The study also has an academic contribution to the existing body of knowledge and literature.

Originality/value – This is unique and original in its form and has for anti-corrupt bodies and those who has the potency to appreciates its standard.

Keywords – Corporate fraud, nature, Nigeria, public servants

SPOR LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN PROAKTİF KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN BELİRLİ DEĞİŞKENLER GÖRE İNCELENMESİ

EXAMINATION OF PROACTIVE PERSONALITY TRAITS OF SPORTS HIGH SCHOOL STUDENTS ACCORDING TO CERTAIN VARIABLES

Doç. Dr. Gökhan ARIKAN

Harran Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Şanlıurfa, TÜRKİYE

<https://orcid.org/0000-0001-8491-1941>

Özet

Yapılan bu araştırmada spor lisesi öğrencilerinin, proaktif kişilik özelliklerini belirlemek ve öğrencilerin demografik özelliklerine göre proaktif kişilikleri arasındaki farklılıkları ortaya çıkarmaktır. Araştırmanın evreni 2020–2021 eğitim-öğretim yılında Şanlıurfa ili spor lisesi 1., 2., 3., ve 4. sınıflarda öğrenim gören 162 si erkek 152 kadın olmak üzere toplam 314 olmak üzere, 185 i spor lisansına sahip, 129 u ise sporcu kimliği olmayan toplam lise öğrencisi gönüllü olarak katılmıştır. Elde edilen verilerin SPSS 20.0 programı ile analiz edildiği araştırmada, örneklem gruplarında yer alan deneklerin demografik özellikleri frekans ve yüzde dağılımlarıyla hesaplanmıştır. Araştırmada katılımcıların proaktif kişilik özelliklerine ilişkin görüşlerinin bireysel özelliklerine göre karşılaştırılmasında ise iki grup için bağımsız örneklem için t testi (Independent Samples t test) ikiden fazla grup için ise varyans analizi (One Way Anova) ile test edilmiştir. Gruplar arası farklılıkların hangi grup yada gruplardan kaynaklandığının tespiti için de LSD testi kullanılmıştır. Öğrencilerin elde edilen bulgulara göre sınıf düzeyi, cinsiyet, baba eğitim düzeyi ve spor yapma durumları değişkenleri açısından anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir. ($p>0,05$). Aile eğitim düzeyleri arasında anne eğitim düzeyine göre lise mezunu ile üniversite istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur($p<0,05$).

Anahtar kelimeler: Proaktif, Spor, Lise, Kişilik

Abstract

The aim of this research is to determine the proactive personality traits of sports high school students and to reveal the differences between the proactive personalities of the students according to their demographic characteristics. The population of the research is 314, 162 males and 152 females, who are studying in the 1st, 2nd, 3rd, and 4th grades of Şanlıurfa sports high school in the 2020-2021 academic year, 185 of them have a sports license and 129 of them are athletes. A total of high school students without identity cards participated voluntarily. In the study, in which the data obtained were analyzed with the SPSS 20.0 program, the demographic characteristics of the subjects in the sample groups were calculated with frequency and percentage distributions. In the study, in order to compare the views of the participants on proactive personality traits according to their individual characteristics, independent samples t-test for two groups and analysis of variance (One Way Anova) for more than two groups were used. The LSD test was also used to determine which group or groups caused the differences between the groups. According to the findings of the

students, it was determined that there was no significant difference in terms of grade level, gender, father education level and sports status variables. ($p>0.05$). Among the family education levels, high school graduates and university degrees were found to be statistically significant according to the mother's education level ($p<0.05$).

Keywords: Proactive, Sports, High School, Personality

GİRİŞ

Proaktif davranış biçimini Parker vd. (2006); “durumu veya kendini değiştirmeyi ve iyileştirmeyi amaçlayan, kendi kendine başlatılan ve geleceğe yönelik olan eylem” şeklinde tanımlamıştır. ‘Psikolojik iyi oluş’ kavramı Ryff and Singer (2008) tarafından; “zorluklar ile yüz yüze gelindiğinde kendini gerçekleştirme ve anlamlı bir yaşam için kişinin potansiyellerini harekete geçirmesi” şeklinde tanımlanmıştır.

Diğer taraftan proaktivite, isteklendirme ve hareketleri ima eden bir kişilik özelliğidir, çevresinde değişime neden olacak bir etki yaratmak için harekete geçen insanları tanımlar (Baltas,2005). Covey (1997), proaktif olmayı; “koşullara, duygulara dayanan tepkiler yerine değerlere ve prensiplere dayanan davranış yeterliliğine sahip olmak” şeklinde tanımlamıştır.

Proaktif kişilik ve özellikleri incelendiği zaman temelde kendini çevreye karşı sorumlu hisseden bir yapıdan söz etmek mümkündür. Aynı zamanda proaktif kişiliğe sahip yeni işe başlayan kişiler, iş ve işyeri, ve diğerleri hakkında daha fazla bilgi edinme veya merak duygusu içindedir. Proaktif bireyler, gerçek değerleri işler. Başkalarının davranışları çevreleri tarafından belirlenirken, proaktif bireyler kendi gerçek değerlerini unutmaz, bundan dolayı kendi eylemlerinin seçimini kendileri yaparlar (Schwarzer ve dig.1999). Proaktif kişiler, değişimi tasarlamak ve başlatmakla kalmaz, sonuna erdirir ve başarır. Notre Dame işletme otoriteleri proaktif kişiyi; amaca ulaşmak, başarılı olmak için yapılması gereken şeyleri gerçekten çaba sarf ederek elde etmeye çalışan olarak tanımlamaktadır (Baltas,2005).

Araştırmalar incelendiğinde proaktivite değişkeninin kişilik psikoloji ile ilgili çalışmaların yanında endüstri psikolojisi alanında yapılan araştırmalarda da ele alınan bir değişken olduğu görülmektedir. (Çelik, Topçuoğlu, 2017).

Proaktif kişilik yapısı sonradan kazanılan ve bireyin içinde bulunduğu çevreyi etkileme isteği ile ortaya çıkan psikolojik ve sosyolojik bir durumdur. Koçak, R., & Karasu, H. (2016). Bu durum lise düzeyinde öğrenim gören öğrenciler için ayrı bir önem taşımaktadır zira Proaktif kişilik özelliğini olumlu bir özellik olarak düşünülürse; bu özelliğin kişilerde artırılması onların gelecekteki mesleki kazanımlarına yönelik katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışma nicel araştırma türlerinden ilişkisel tarama yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Bir araştırmada değişkenler arasındaki ilişkilerin derecesi ilişkisel tarama yöntemi kullanılarak belirlenebileceği belirtilmektedir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, Şanlıurfa spor lisesinde 1., 2., 3. ve 4. sınıfta öğrenim 162 si erkek 152 kadın olmak üzere toplam 314 olmak üzere, 185 i spor lisansına sahip, 129 u ise sporcu kimliği olmayan toplam lise öğrencisi gönüllü olarak katılmıştır. Araştırmada rastgele

örnekleme yöntemi kullanılarak araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen bireyler çalışma grubuna dâhil edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bateman ve Crant (1993), tarafından geliştirilen ölçek, Türkçe'ye Akın, Abacı, Kaya ve Arıcı (2011) tarafından uyarlanmıştır. 10 maddeden oluşan ölçekte, yükselen puanlar proaktivitenin yükseldiğini gösterir. Ölçek 7'li likert (1= Kesinlikle katılmıyorum ve 7= Kesinlikle katılıyorum) tipindedir. Ölçeğin geçerliğini belirlemek için yapılan doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonucu ölçeğe ilişkin DFA modelinin kabul edilebilir uyum indekslerine sahip olduğu görülmüştür ($\chi^2 /sd= 1.65$, $N= 332$, $p= 0.01502$, $RMSEA= .044$, $NFI= .99$, $CFI= .99$, $IFI= .99$, $RFI= .97$, $GFI= .97$, $AGFI= .95$ ve $SRMR= .033$). Ölçeğin güvenilirlik düzeyine ilişkin uyarlama çalışmasında iç tutarlılık katsayısının .86 olduğu ve madde analizi için incelenen madde toplam korelasyonlarının da .50 ile .66 arasında sıralandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin istatistiksel analizleri istatistik paket programı SPSS24.0 kullanılarak yapılmıştır. Fark analizleri için normallik varsayımı incelenmiş basıklık ve çarpıklık katsayıları ± 1 aralığında (George ve Mallery, 2016) olduğu ve verilerin normal dağılım özelliği gösterdiği saptanmıştır. Bu nedenle veriler, betimleyici analizler (ortalama ve standart sapma) ile parametrik analizler olan bağımsız gruplar için t-testi, tek yönlü varyans analizi testi (ANOVA) kullanılarak test edilmiştir. Anlamlılık düzeyi Anlamlılık düzeyi ($p<0,05$) alınmıştır.

BULGULAR

Çalışma kapsamında uygulanan proaktif kişilik ölçeği için en düşük puan 12, en yüksek puan ise 70'dir. Ölçekten alınan yüksek puan proaktif kişilik özelliklerine yönelik olumlu durum göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Mevcut ölçeğe ait örneklem büyüklüğü, en düşük ve en yüksek tutum puanı, aritmetik ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık değerlerine ilişkin verilere Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin proaktif kişilik özelliklerine ilişkin durum düzeyleri.

N	X	Min	Max	ss	Skewness	Kurtosis
314	52	12	70	14,18251	-0,964	0,113

Spor lisesi öğrencilerinin cinsiyet değişkenine ilişkin farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için gerçekleştirilen bağımsız örneklem t testi sonuçlarına Tablo 2'de yer verilmiştir.

Median	Std. Deviation	Minimum	Maximum	Skewness	Kurtosis
52	14,18251	12	70	-0,964	0,113

Tablo 2. Öğrencilerin proaktif kişilik özelliklerine ilişkin durum puanlarının cinsiyete göre t testi sonuçları.

Cinsiyet	N	X	ss	sd	t	p
Kadın	152	48,270	14,189	1,151	132	895
Erkek	162	48,482	14,219	1,117		

Spor lisesi öğrencilerinin sınıf değişkenine ilişkin farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için gerçekleştirilen bağımsız örneklem t testi sonuçlarına Tablo 3’de yer verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin proaktif kişilik özelliklerine ilişkin durum puanlarının sınıf değişkenine göre t testi sonuçları.

Sınıf	N	X	ss	Kareler Toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	P	Anlamlı fark
9.Sınıf	80	48,913	14,108	323,90	3	107,97	534,00	659	
10.Sınıf	83	46,687	14,375						
11.Sınıf	65	49,062	13,456						
12.Sınıf	86	49,000	14,704						

Spor lisesi öğrencilerinin spor lisansı değişkenine ilişkin farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için gerçekleştirilen bağımsız örneklem t testi sonuçlarına Tablo 4’de yer verilmiştir.

Sporcu Lisansı	N	M	ss	sd	t	p
Evet	184	47,8315	13,96165	1,151	746	456
Hayır	129	49,0465	14,51285	1,117		

Tablo 4. Öğrencilerin proaktif kişilik özelliklerine ilişkin durum puanlarının spor lisansına göre t testi sonuçları

Sporcu Lisansı	N	M	ss	sd	t	p
Evet	184	47,8315	13,96165	1,151	746	456
Hayır	129	49,0465	14,51285	1,117		

Spor lisesi öğrencilerinin proaktif kişilik özelliklerini anne eğitim düzeyi değişkenine göre incelemek için hesaplanan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucu Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5. Spor lisesi öğrencilerinin proaktif kişilik özelliklerini anne eğitim düzeyi değişkenine ilişkin ölçek puanları arasındaki farklılığın anlamlılığına ilişkin anova sonuçları.

Anne Eğitimi Düzeyi	N	X	ss	Kareler Toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	P	Anlamlı fark
Ortaokul (1)	33	46,424	16,528	249,028	5	1245,139	1,243	0,27	6>2
Lise (2)	94	46,277	15,673						
Yüksekokul (3)	34	48,824	13,866						
İlkokul (4)	72	49,611	12,485						
Okur Yazar Değil (5)	42	48,548	13,897						
Lisans (6)	39	52,256	11,234						

Spor lisesi öğrencilerinin proaktif kişilik özelliklerini baba eğitim düzeyi değişkenine göre incelemek için hesaplanan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucu Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Spor lisesi öğrencilerinin proaktif kişilik özelliklerini baba eğitim düzeyi değişkenine ilişkin ölçek puanları arasındaki farklılığın anlamlılığına ilişkin anova sonuçları.

Baba Eğitimi Düzeyi	N	X	ss	Kareler Toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	P	Anlamlı fark
İlkokul	57	49,2807	15,304						
Ortaokul	70	46,5143	16,049						
Lise	109	47,5046	12,952	829,509		165,902	5	,534	
Yüksekokul	25	50,2400	14,894						
Lisans	39	51,4359	11,299						
Okur Yazar Değil	14	49,0000	15,043						

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmanın amaçları doğrultusunda spor psikologları ile yapılan görüşmelerin sonucunda sporcularda yer alan proaktif kişilik yapısının psikolojik iyi oluş düzeylerine pozitif anlamda katkı sağladığı anlaşılmıştır. Bu doğrultuda konu ile ilgili çalışmalar ele alındığında çalışmanın diğer çalışmaların bulguları ile uyumlu olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Brittain and Green 2012; Nick and Smith 2014; Lundqvist 2011; Ryan and Deci 2001; Bindl ve Parker 2011; Ayrıca Bach 2006). Proaktif kişilik özelliği; sporcu bireylerin davranış biçimleri, motivasyon, kontrol ve psikolojik iyi oluş düzeyleri ile birlikte kendilerini ve/veya takımlarını sportif başarıya taşımada oldukça önemlidir (Brevers vd. 2018). Proaktif başa çıkma düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Özellikle proaktif, reaktif, stratejik planlama ve aracı-duygusal destek arayışı puanları açısından kızların erkek öğrencilere göre daha yüksek ortalamaya sahip oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. Karasu (2013), İkizler (2000), yaptığı çalışmada her şeyden önce, düzenli olarak yapılan spor, psikolojik olarak bir takım değişikliklere yol açtığını ruhsal sağlığın parametreleri arasında sayılan duygu durum, kaygı, depresyon ve benlik algısına yardımcı olduğunu belirtmiştir.

ÖNERİLER

Bu araştırma kapsamında spor lisesinde öğrenim gören öğrencilerin proaktif kişilik özellikleri ile çeşitli değişkenler incelenmiştir.

Çalışmada katılımcıların ölçeğe yönelik görüşlerinin anne eğitim durumuna göre karşılaştırılmasına ilişkin varyans analizi sonuçları verilmiştir. Buna göre katılımcıların proaktif kişilik özelliklerine yönelik görüşlerinin baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Ancak anne eğitimi düzeyinde ise lisans düzeyi ile lise düzeyindeki anneler arasında lisans düzeyi lehine anlamlı fark bulunmuştur. Annenin eğitim düzeyinin yükselmesiyle bireylerin proaktif kişilik özelliklerini etkileyeceği ve eğitim düzeylerinin de düşük olduğu annelerin ve çocuklarına daha baskın yapıda olduğu düşünülmektedir.

Elde edilen bulguya göre, bireylerin proaktif kişilik özellikleri ile sınıf değişkeni gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Cinsiyete göre katılımcıların proaktif kişilik özellikleri ile cinsiyetlerine göre dağılımlarında anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Araştırma sonuçlarından bir diğeri ise spor lisansına sahiplik durumuna göre proaktif kişilik özellikleri karşılaştırılmış ve ortaya çıkan bulgular sonucunda spor lisansı değişkenine göre anlamsal bir ilişki bulunamamıştır.

Sonuç olarak; proaktif kişilik özelliklerine sahip bireylerin var olmasında olumlu etkileri gözlemlenen ve anlaşılan sporun, ilk gelişim dönemlerinden başlayarak tüm eğitim kademelerindeki bireylere yayılması eğitim yöneticileri tarafından sağlanabilir. Eğitim, psikoloji, sosyoloji ve spor alanlarında yapılacak bu yönde daha fazla çalışma yapılması proaktif kişilik özelliklerinin önemini anlaşılmasına, gelişmesine ve yayılmasına olumlu katkı sağlayacağı tarafımızdan düşünülmekte ve önerilmektedir.

Kaynaklar

Akçakanat, T. ve Uzunbacak, H. H. (2017). Proaktif Kişiliğin Politik Beceri Üzerine Etkisi. *Business & Management Studies: An International Journal*. 5(3), 786-807. <https://bmij.org/index.php/1/article/view/210.1/202> [Erişim Tarihi: 01.05.2019].

Akın, A., Abacı, R., Kaya, M., & Arıcı, N. (2011, June). Kısaltılmış Proaktif Kişilik Ölçeği'nin (KPÖ) Türkçe formunun geçerlik ve güvenirliği. In ICES11 International Conference on Educational Sciences, June (pp. 22-25).

Bach, G. (2006). The Parents Association for Youth Sports: A Proactive Method of Spectator Behavior Management. *JOPERD – The Journal of Physical Education, Recreation & Dance*. 77(6), 16-19.

Bateman, T. S. ve Crant, M. J. (1993). The proactive component of organizational behavior: a measure and correlates. *Journal of Organizational Behavior*, 14, 103-118.

Bindl, U. and Parker, S. (2010). Proactive Work Behavior: Forward-Thinking and Change-Oriented Action in Organizations. In S. Zedeck (Ed.). *APA Handbook of Industrial and Organizational Psychology*. 2, 567-598.

Bowers, K. S. (1973). Situationism in psychology: an analysis and critique. *Psychological Bulletin*, 80(5), 307-336.

Brevers, D., Dubuisson, E., Dejonghe, F., Dutrieux, J., Petieau, M., Cheron, G. and Foucart, J. (2018). Proactive and Reactive Motor Inhibition in Top Athletes Versus Nonathletes. *Perceptual and Motor Skills*. 125(2), 289-312.

Bridge, S., Neil, K. O. ve Cromine, S. (1998). *Understanding enterprise, entrepreneurship and small business*. London: Macmillan Business.

Brittain, I., and Green, S. (2012). Disability Sport is Going Back to Its Roots: Rehabilitation of Military Personnel Receiving Sudden Traumatic Disabilities in the Twenty-First Century. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*. 4, 244-264.

Caddick, N. and Smith, B. (2014). The Impact of Sport and Physical Activity on the Well- Being of Combat Veterans: A Systematic Review. *Psychology of Sport and Exercise*. 15 (1), 9-18.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Cangiano, F. and Parker, S. K. (2016). Proactivity for Mental Health and Well-Being. In *The Wiley Blackwell Handbook of the Psychology of Occupational Safety and Workplace Health*. 1, 228-250.

Covey, R. S. (2011). Etkili insanların 7 alışkanlığı. O, Deniztekin ve F.N., Deniztekin, (Çev.), İstanbul: Varlık Yayınları.

Çelik, E., & Topçuoğlu, P. (2017). Proaktif Kişiliğin Öznel Zindelik İle Merak Arasındaki İlişkide Aracılık Etkisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 1221-1240.

Diener, E. and Chan, M.Y. (2011). Happy People Live Longer: Subjective Well Being Contributes to Health and Longevity. *Applied Psychology: Health and Well Being*. 3(1), 1-43.

Doğan, Ö. (2018). Analitik, kreatif ve proaktif düşünme. İstanbul: Maviçatı Yayınları.

George, D., ve Mallery, P. (2016) *IBM SPSS Statistics 23 Step by Step: A Simple Guide and Reference*.(14. ed.) New York: Routledge.

Görgülü, R., Adiloğulları, G. E., Tosun, Ö. M. ve Adiloğulları, İ. (2018). Prososyal ve Antisosyal Davranış ile Sporcu Kimliğinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*. 9(3), 147-161.

Koçak, R., & Karasu, H. (2016). Ergenlerde özerkliğin yordayıcısı olarak bağlanma stilleri ve proaktif kişilik yapılarının incelenmesi. *Kalem Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 195-236

Lundqvist, C. (2011). Well-being in competitive sports the feel-good factor? A Review of Conceptual Considerations of Well-Being. *International Review of Sport and Exercise Psychology*. 4, 109-127.

Özkurt, B. and Alpay, C. B. (2018). Investigation of Proactive Personality Characteristics of the Students of High School of Physical Education and Sports Through Various Variables. *Asian Journal of Education and Training*. 4(2), 150-155.

Parker, S. K., Williams, H. M. and Turner, N. (2006). Modeling the Antecedents of Proactive Behavior at Work. *Journal of Applied Psychology*. 91(3), 636-652.

Ryan, R. and Deci, E. (2001). On Human Happiness and Potentials: a Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-being. *Annual Review of Psychology*. 52, 141-166.

Ryff, C. D. and Singer, B. H. (2008). Know Thyself and Become What You Are: A Eudaimonic Approach to Psychological Well-Being. *Journal of Happiness Studies*. 9, 13-39.

Sheehan, R. B., Herring, M. P. and Campbell, M. J. (2018). Associations Between Motivation and Mental Health in Sport: A Test of The Hierarchical Model of Intrinsic and Extrinsic Motivation. *Frontiers in Psychology*. 9, 707.

Şahin, M., Baş, M. ve Çelik, A. (2015). Öznel İyi Oluş ve Spor. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 17(1), 23-31.

SPOR LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN DİJİTAL OYUN BAĞIMLILIK DÜZEYLERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF DIGITAL GAME ADDICTION LEVELS OF SPORTS HIGH SCHOOL STUDENTS BY DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS

Cennet ARIKAN

Yüksek Lisans, Harran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Şanlıurfa, TÜRKİYE
<https://orcid.org/0000-0002-5174-8540>

Doç. Dr. Gökhan ARIKAN

Harran Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Şanlıurfa, TÜRKİYE
<https://orcid.org/0000-0001-8491-1941>

Özet

Bu araştırmanın amacı spor lisesinde öğrenim gören öğrencilerin dijital oyun bağımlılık düzeylerini belirlemektir. Oyun bağımlılık düzeylerinin; cinsiyet, spor yapma, anne ve baba eğitim durumu, aile eğitim düzeyleri gibi değişkenlere göre nasıl değişim gösterdiğini belirlemektir. Bu araştırma, ilişkisel tarama modelinde yürütülmüştür. Araştırmanın evrenini 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Şanlıurfa ilindeki spor lisesinde öğrenim gören lise öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde basit seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılmış ve örnekleme 152 kız, 162 erkek olmak üzere toplam 314 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin dijital oyun bağımlılıklarını ölçmek amacıyla Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği (DOBÖ-7) uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler, bağımsız örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi testi (ANOVA) kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre; Öğrencilerin %62,1'i bağımlılık göstermediği, monotetik tanıya göre araştırmaya katılan öğrencilerin %2,9'u, politetik tanıya göre ise %35'i dijital oyun bağımlıdır. Öğrencilerin dijital oyun bağımlılık düzeyleri cinsiyete, spor lisansına, anne eğitim düzeyine göre anlamlı fark bulunmamıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin dijital oyun bağımlılık düzeyleri baba eğitim düzeyine göre incelendiği zaman; lise ve ortaokul mezunları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Lise mezunları lehine anlamlı fark göstermektedir ($p < 0.05$).

Anahtar Kavramlar: Dijital oyun, Spor lisesi, Oyun bağımlılığı

Summary

The aim of this research is to determine the digital game addiction levels of students studying at sports high schools. Game addiction levels; The aim of the study is to determine how it changes according to variables such as gender, doing sports, educational status of parents, and family education levels. This research was conducted in relational screening model. The universe of the research consists of high school students studying at the sports high school in Sanliurfa in the 2020-2021 academic year. Simple random sampling method was used in the selection of the sample and a total of 314 students, 152 girls and 162 boys, participated in the sampling. In order to measure the digital game addiction of the students,

the Digital Game Addiction Scale (DOBÖ-7) was applied. The data obtained in the study were analyzed using independent sample t-test and one-way analysis of variance test (ANOVA). According to the findings obtained in the research; 62.1% of the students are not addicted, 2.9% of the students participating in the research according to the monothetic diagnosis and 35% according to the polythetic diagnosis are digital game addicts. There was no significant difference in the digital game addiction levels of the students according to gender, sports license, and mother's education level. When the digital game addiction levels of the students participating in the research were examined according to their father's education level; A significant difference was found between high school and secondary school graduates. It shows a significant difference in favor of high school graduates $p < 0.05$).

Keywords: Digital game, Sports high school, Game schools

GİRİŞ

Oyun çocukluk döneminde farklı yapıları ile karşılaşılmaktadır. Bunlar sokak oyunları, geleneksel oyunlar veya modern oyunlar olarak görülmektedir. Değişen teknoloji ve değişen oyun ve oyun sistemleri çocuklar tarafından ilgi duyulmaktadır. Dijital oyunlar oyun konsolları, tabletler, telefonlar, bilgisayar hatta televizyon içi uygulamalar ön plana çıkmaktadır.

Bilgisayarın çocukları gerçek oyun kültüründen alıkoyduğu, hazırlıksız oldukları birçok uyarana maruz bıraktığı, sanal dünyanın gerçeği yansıtmaktan uzak olduğu ve çocuğu izole bir yaşama doğru çektiği, farkındalığını ve yaratıcılığını azalttığı gibi eleştirileri kapsamaktadır (Karaca ve ark., 2016; Akbulut, 2013). Diğer bir açıklama ile oyun kavramı; insanın bulunduğu ortamdaki koşullara uygun şekilde aksiyonları gerçekleştirmesidir (Yengin, 2010). “Oyun fiziksel ve zihinsel yetenekleri ve duygusal olgunluğu geliştiren, kendine özgü kuralları ve süresi olan gönüllü katılımın olduğu eğlenceli etkinliklerdir” (Işılak ve Durmuş, 2004; akt. Sapsağlam, 2018, s.1123).

Bu araştırmaya konu olan dijital oyun ise “Dijital oyun, monitör, fare, klavye ya da joystick gibi arabirimlerin bilgisayar yazılımları ile etkileşiminin sağlandığı, kuralları ve amaçları olan sistemler bütünüdür” (Demir ve Hazar, 2018, s.129). dijital oyun çeşitleri ve içeriklerini dokuz başlıkta sınıflandırmıştır. Bunlar; aksiyon oyunları, dövüş oyunları, strateji oyunları, bilmece oyunları, simülasyon oyunları, macera oyunları, eğlence oyunları, rol yapma oyunları ve spor oyunlarıdır (Ögel 2012). Bağımlılık, takıntılı düşünceler üzerinde kontrolün kaybedilmesi ile beraber psikolojik ve fiziksel hali etkileyen madde ve/veya aktivitelere yönelen kompulsif davranışlarla birlikte ortaya çıkan kronik ve ilerleyici durum olarak tanımlanabilir. Tanım içerisinde hem madde bağımlılıklarını hem de davranışsal bağımlılıkları barındırmaktadır (Colonna, 2000). “Davranışsal bağımlılık adı altında; alışveriş bağımlılığı, seks bağımlılığı, telefon bağımlılığı, internet bağımlılığı ve dijital oyun bağımlılığı gibi bağımlılıklar bulunmaktadır” (Özgen, 2016; akt. Çakıcı, 2018, s.30). Dijital oyunlar olarak isimlendirilen yeni nesil oyunlar bireylerde bağımlılığa neden olması ve insanlarda bazı sorunlu davranışlara yol açmasından dolayı dikkat çekmektedir (Akkaş, 2020).

Bu araştırmanın amacı spor lisesinde öğrenim gören öğrencilerin dijital oyun bağımlılık düzeylerinin demografik özelliklerine göre incelenmesidir. Öğrencilerin dijital oyun bağımlılık düzeylerinin cinsiyete göre, anne-baba eğitim düzeyine göre, sınıf düzeyine göre,

spor yapma durumuna göre incelemektir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Çalışma ilişkisel tarama modelinde yürütülmüştür. "Tarama modelleri, geçmişte ya da hala var olan bir durumu var olduğu haliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlamaya çalışılır" (Karasar, 2005)

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2019–2020 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Şanlıurfa'daki spor lisesinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde basit seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Öğrencilere ait bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Cinsiyet	Frekans	Yüzde %
Kız	152	48,4
Erkek	162	51,6
Toplam	314	100,0

Tablo 1. Öğrencilerin Cinsiyete göre toplam frekans ve yüzdelik ait bilgiler

Araştırmaya kayılan öğrencilerin %48,4'ü kız, %51,6'sı erkektir. Araştırmaya toplam 314 spor lisesi öğrencisi katılmıştır.

BULGULAR

Tablo 2. Öğrencilerin Dijital Oyun Bağımlılık Durumları

	Monotetik		Politetik	
	Frekans	%	Frekans	%
Dijital Oyun Bağımlısı	207	65,9	178	56,7
Dijital Oyun Bağımlısı Değil	107	34,1	136	43,3
Toplam	314	100,0	314	100,0

Monotetik formata göre araştırmaya katılan öğrencilerin %65,9u dijital oyun bağımlısı, %34,1'i bağımlı değildir. Politetik formata göre ise %56,7'si dijital oyun bağımlısı ve %43,3'ü bağımlı değildir.

Tablo 3. Öğrencilerin Dijital Oyun Bağımlılık Düzeylerinin Cinsiyete Göre t Testi Analizi Sonuçları

Cinsiyet	n	$\bar{x}$	S	Sd	t	p
Kız	152	16,6513	8,09731	312	1,187	,236
Erkek	162	17,7099	7,70471			

Tablo 4. Öğrencilerin Dijital Oyun Bağımlılık Düzeylerinin Anne Eğitim Düzeyine Göre Anova Testi Analizi Sonuçları

Sınıf	n	$\bar{x}$	S	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
9	80	17,3250	7,88007		3				
10	83	16,3133	8,23130		513				
11	65	17,1692	7,48242		516				
12	86	17,9535	7,96006	115,400		38,467	,607	,614	

Tablo 5. Öğrencilerin Dijital Oyun Bağımlılık Düzeylerinin Anne Eğitim Düzeyine Göre Anova Testi Analizi Sonuçları

Anne Eğitim	n	$\bar{x}$	S	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
1	42	15,4286	7,18108						
2	72	16,5833	7,34224						
3	33	14,6667	7,52357						
4	94	18,1383	8,31840						5 > 1
5	34	20,2059	8,12695	764,134	5	152,827	2,506	,030	5 > 2
6	39	17,4872	7,96992						4 > 3

1- Okur Yazar Değil 2-İlkokul3-Ortaokul 4-Lise 5-Yüksekokul 6-Lisans

Tablo 6. Öğrencilerin Dijital Oyun Bağımlılık Düzeylerinin Baba Eğitim Düzeyine Göre Anova Testi Analizi Sonuçları

Baba Eğitim	n	$\bar{x}$	S	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
1	14	15,8571	7,87261						5 > 1; 5 > 3
2	57	16,5789	7,48558						4 > 2; 4 > 3
3	70	15,0286	7,92715	1562,061	5	312,412	5,351	,000	6 > 3; 6 > 5
4	109	19,3211	7,58761						6 > 4
5	25	20,8800	8,26297						
6	39	14,1795	6,97315						

1- Okur Yazar Değil 2-İlkokul3-Ortaokul 4-Lise 5-Yüksekokul 6-Lisans

Tablo 7. Öğrencilerin Dijital Oyun Bağımlılık Düzeylerinin Spor Lisansına Göre t Testi Analizi Sonuçları

Spor lisansı	n	$\bar{x}$	S	Sd	t	p
Var	152	18,1459	7,86954	312	2,570	,0,11
Yok	162	15,8372	7,77897			

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde araştırmaya ait sonuçların cinsiyet, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, eğitim durumu, anne çalışma durumu, sınıf düzeyi değişkenleri ile dijital oyun bağımlılığı arasında bulgular ve diğer çalışmalara ait bulgulara yer verilmiştir.

Bu araştırmada cinsiyet değişkenine göre anlamlı fark bulunmamıştır ancak, cinsiyet değişkenine göre dijital oyun bağımlılık düzeylerinin karşılaştırılmasına ait verilerin incelendiği çalışmaların büyük çoğunluğunda erkek katılımcıların dijital oyun bağımlılığının kadın katılımcılara göre daha yüksek düzeyde olduğu ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı

olduğu görülmektedir (Hazar, Demir, Tükeli ve Namlı, 2017; Tetik, Kayhan, Sertkaya ve Sandıkçı, 2018; Yönet, 2018; Yalaki ve Taşar, 2019; Arslan ve Bardakçı, 2020; Can ve Demir, 2020; Delebe, 2020; Eyimaya, Uğur, Sezer ve Tezel, 2020; Kesici, 2020). Bu sonuçlara göre erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre bağımlılık düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir. Bunun sebebi olarak üretilen birçok oyunun içerik olarak hedef kitlesinin erkek bireyler olması, bundan dolayı erkeklerin daha fazla oyun oynaması olarak ifade edilebilir. Aynı zamanda toplumsal kültür olarak erkeklerin kadınlara oranla daha aktif bir sosyal yaşama sahip olması, oyun oynanabilecek alanlara kadınlardan daha rahat ulaşabilmeleri de farklı etkenler arasında dile getirilebilir.

Anne ve baba eğitim düzeyi değişkenine göre incelendiği zaman; bazı araştırma sonuçları anne baba eğitim düzeyi arttıkça dijital oyun araçlarına (tablet, bilgisayar, telefon vs.) ulaşımın kolaylaşmasından dolayı dijital oyun bağımlılığının arttığını tespit ederken (Yalaki ve Taşar, 2019; Eyimaya, Uğur, Sezer ve Tezel, 2020; Kılıç, 2020) bazı çalışmalarda farklı sonuçlar görülmektedir.

Anne baba eğitim durumu düştükçe ebeveynlerde bilinçli olma durumunun azalmasına bağlı olarak dijital oyun bağımlılığının da arttığı belirlenmiştir (Delebe, 2020). Gelir düzeyi değişkenine göre incelenen çalışmalarda yüksek gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarında yada bireylerde, dijital oyun bağımlılığı oranının daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır (Balıkçı, 2018; Delebe, 2020; Talan ve Kalinkara, 2020). Gelir düzeyinin yüksek olması bir çok olanağa sahip olma fırsatı ve rahat bir yaşam tarzını beraberinde getirebileceğinden dijital oyun bağımlılığı düzeyinin bu sebeple bireylerde yüksek olabileceği söylenebilir.

Dijital oyun ve dijital oyun bağımlılığına ilişkin değişkenlerden elde edilen sonuçlara bakıldığında, tercih edilen oyun türü değişkeninde en çok macera türü oyunların tercih edildiği (Kılıç, 2020), oyun oynama süresi değişkenine göre oyunda geçirilen süre arttıkça dijital oyun bağımlılığının da arttığı (Blinka ve Mikuska, 2014; Yalaki ve Taşar, 2019; Can ve Demir, 2020; Eyimaya, Uğur, Sezer ve Tezel, 2020; Kılıç, 2020) oyun oynama süresi arttıkça tuvalet ihtiyacını erteleme ve kilo almanın görüldüğü (Kemiksiz, 2019), tercih edilen oyun aracının mobil olduğu (Talan ve Kalinkara, 2020) dijital oyun oynama zamanı değişkenine göre gece oyun oynayanların gündüz oyun oynayanlara göre bağımlılığa daha yatkın ve yalnız oldukları (Kılıç, 2020) sonuçlarına ulaşılmıştır.

Katılımcıların spor lisansına göre incelendiği zaman, dijital oyun bağımlılığı ve fiziksel/fizyolojik kavramlar arasındaki ilişki ve etkiler üzerine yapılan araştırma sonuçlarında fiziksel aktivite düzeyinde süre arttıkça dijital oyun bağımlılığının azaldığı (Hazar, Demir, Namlı ve Türkeli, 2017), sporcu lisansına sahip bireylerin dijital oyun bağımlılık oranlarının sporcu lisansına sahip olmayanlara göre daha yüksek olduğu, sınav derecelerinin yeterli olma durumuna göre dijital oyun bağımlılığının sınav dereceleri yetersiz olan bireylerde yüksek olduğu (bağımlılığın üst vücut kaslarındaki dayanıklılığı azaltabileceği görülmüştür), bireylerde kardiovasküler verimi olumsuz etkilediği ve dijital oyun aracına sahip olma durumunun bunu arttırdığı (Delebe, 2020), erkeklerin ne kadar çok oyun oynarlarsa yeme alışkanlık indekslerinin risk düzeyinin o derece yükseleceği (Tetik, Kayhan, Sertkaya ve Sandıkçı, 2018) verilerine ulaşılmıştır. Ayrıca dijital oyun bağımlılığı ve e spor faaliyetleri arasındaki ilişkinin incelenmesi üzerine yapılan çalışmalarda ise e spor oyuncularının sporculara göre yüksek düzeyde oyun bağımlısı oldukları, oyun bağımlılığına

yönelik farkındalıklarının sporculardan yüksek olduğu, düzenli dijital oyun oynayan sporcu ve e spor oyuncularının bağımlılık düzeyleri arttıkça dijital oyun bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin azaldığı (Can ve Demir, 2020) kanısına varılmıştır.

Spor lisansına sahip katılımcıların bağımlılık durumunda yüksek puan aldıkları, spor lisansı olmayanlar arasında anlamlı fark olduğu görüldü. Bu farkın spor lisansına sahip kişilerin ölçeğin uygulanma süresinde pandemi koşullarından spordan uzaklaşması, antrenman yapamaması ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

Anne ve baba eğitimi düzeyine ait bulgular incelendiği zaman eğitimi düzey çocuğun dijital oyun bağımlılığında anlamlı fark yaratmaktadır. Bu farkın anne baba eğitim düzeyin özellikle baba eğitim düzeyinde gruplar arası farkın belirgin olduğu görüldü. Bu farkın ekonomik düzey, veya bulunduğu çevreden dolayı dijital ürünlere ulaşmada kolaylık olabileceği düşünülmektedir.

Yapılan araştırmalarda çoğunlukla bağımlılığı ölçmek için mevcut dijital oyun bağımlılığı ölçeklerinden yararlanılmıştır. Bu nedenle sadece bu konudaki ampirik çalışmaların birçoğu nicel çalışmalardır. Yapılacak araştırmalar için bunun göz önünde bulundurulması, tüm bunlara ek olarak dijital oyun bağımlılığının olumsuz etkilerini önlemek ve çocukları bu durumdan koruyarak bağımlılıkla mücadele adına Griffiths (2005) in dijital oyun bağımlılığını önleme ve mücadele konusunda ailelere yönelik aşağıdaki önerileri yol gösterici olabilir;

- Çocuğun oyun oynayabileceği alanlar ile ilgili temel kuralları/sınırları oluşturulmalı ve bu konuda istikrarlı olunmalı,

- Oyun tercihleri sınırlandırılmalı yaşına uygun, eğlenceli ve zeka oyunları seçme konusunda yönlendirici olunmalı. Oyun içerik olarak uygun olsa bile bazı kurallar ve sınırlandırmalar konulmalıdır. Oyun içerikleri ile ilgili çocuklarla konuşulmalı ve gerçek ve sanal dünya arasındaki farkı ayırt edebildiğinden emin olunmalıdır.

- Dijital oyunların açık alanda oynanması sağlanmalı,

- Tek başına oynanan oyunlar yerine grup olarak oynanan ve iş birliğine yönelten ve konuşabilecekleri oyunları tercih etmeleri yönünde çocuklar desteklenmelidir.

Oyun çocuk veya yetişkin hayatında yer alan bir etkinliktir. Bu etkinlik için tercihlerin farklı olabileceği bilinmelidir. Dijital veya fiziksel aktivite içeren oyunlar yetişkinlerin kendi tercihleri olabilir, ancak eğitim çağındaki çocuklarda hayatın merkezi haline gelmemelidir. Bu yüzden çocukların daha zevk alacağı oyun alanları geliştirilmeli, ihtiyaçları veya oyun tedarikleri desteklenmelidir.

KAYNAKLAR

Akbulut, Y. (2013). Çocuk ve Ergenlerde Bilgisayar ve İnternet Kullanımının Gelişimsel Sonuçları. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 53–68.

Beyazıt, U. ve Ayhan, A. B., (2019). Ergenlerde Dijital Oyun Bağımlılığı ve Ebeveynler Tarafından İhmal Edilme Düzeyleri Arasındaki İlişki. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi (ASBD)*, 8(2), 86-95

Can, H. C. ve Demir, G. T. (2020). Sporcuların ve E-spor Oyuncularının Dijital Oyun Bağımlılığı ve Dijital Oyun Bağımlılığına İlişkin Farkındalık Düzeyleri. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 5(4), 364-384. doi: 10.31680/gaunjss.770600

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Can, H. C. ve Demir, G. T. (2020). Sporcuların ve E-spor Oyuncularının Dijital Oyun Bağımlılığı ve Dijital Oyun Bağımlılığına İlişkin Farkındalık Düzeyleri. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 5(4), 364-384. doi: 10.31680/gaunjss.770600

Colonna, B. (2000). *The Addiction Process: A Systemic Cultural Condition*. New York:

Çakıcı, G. (2018). Ergenlerde Dijital Oyun Bağımlılığı ve Öfkeyi İfade Etme Biçimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Delebe, A. (2020). Ortaokul Öğrencilerinde Dijital Oyun Bağımlılığı ile Bazı Fiziksel Parametreler ve Akademik Başarı Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Demir, G. T. ve Cicioğlu, H. İ. (2019). Fiziksel Aktiviteye Katılım Motivasyonu İle Dijital Oyun Oynama Motivasyonu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Spormetre*, 17(3), 23-34. doi:10.33689/spormetre.522609

Demir, G. T. ve Hazar, Z. (2018). Dijital Oyun Oynama Motivasyonu Ölçeği (DOOMÖ) Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 12(2), 128-140.

Eyimaya, A. Ö., Uğur, S., Sezer, T. A. ve Tezel, A. (2020). İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinde Dijital Oyun Bağımlılığının Uyku ve Diğer Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Journal of Turkish Sleep Medicine*(2), 83-90. doi:10.4274/jtsm.galenos.2020.30502

Göldağ, B. (2019). Dijital Oyunların Olumlu ve Olumsuz Etkileri. *III. Uluslararası Battalgazi Bilimsel Çalışmalar Kongresi Tam Metin Kitabı*. (M. Talas, Dü.) Malatya: İSPEC Yayınevi.

Griffiths, M. (2005). A “components” model of addiction within a biopsychosocialframework. *Journal of Substance Use*, 10(4), 191–197.

Hazar, Z., Demir, G. T. ve Dalkıran, H. (2017). Ortaokul Öğrencilerinin Geleneksel Oyun ve Dijital Oyun Algılarının İncelenmesi: Karşılaştırmalı Metafor Çalışması. *Spormetre*, 15(4), 179-190.

Hazar, Z., Demir, G. T. ve Dalkıran, H. (2017). Ortaokul Öğrencilerinin Geleneksel Oyun ve Dijital Oyun Algılarının İncelenmesi: Karşılaştırmalı Metafor Çalışması. *Spormetre*, 15(4), 179-190.

İşılak, H. ve Durmuş, A. (2004). *Kara Tahtayı Aşmak Öğrenci Merkezli Öğretmenlik*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Karaca, S., Gok, C., Kalay, E., Başbuğ, M., Hekim, M., Onan, N. ve Barlas, G.U. (2016).

Ortaokul Öğrencilerinde Bilgisayar Oyun Bağımlılığı ve Sosyal Anksiyetenin İncelenmesi. *Clinical And Experimental Health Sciences*, 6(1), 14-19.

Kesici, A. (2020). Lise Öğrencilerinde Sorumluluğun ve Cinsiyetin Dijital Oyun Bağımlılığına Etkisi. *Journal of Education and Future*(18), 43-53. doi:10.30786/jef.543339

Ögel, K. (2015). *Bağımlı Aileleri İçin Rehber Kitap: Alkol, Uyuşturucu, Bilgisayar, Sigara ve Diğer Bağımlılıkları Olanların Yakınlarına Bilgiler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Özgen, F. (2016). Spor Yapan ve Yapmayan Üniversite Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı İle Kişilik İlişkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

Sapsağlam, Ö. (2018). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Değişen Oyun Tercihleri. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 19(1), 1122-1135.

Tetik, B. K., Kayhan, D., Sertkaya, S.ve Sandıkçı, K. B. (2018). Dijital Oyun Bağımlılığının Yeme Tutumları Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi. *Pakistan Journal of Medical Sciences*, 34(2), 482-486. doi:https://dx.doi.org/10.12669%2Fpjms.342.14537

Yalaki, Z. ve Taşar, M. A. (2019). Ergenlerde Çevrimiçi Oyun Oynama Özellikleri Akran Zorbalığına Yol Açıyor Mu? *Ege Tıp Dergisi*, 58(4), 336-343.

Yenğin, D. (2010). Dijital Oyunlarda Şiddet Kavramı: Yeni Şiddet. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yönet, E. (2018). Lise Öğrencilerinin Sportif Serbest Zaman İlgilenim, Dijital Oyun Bağımlılığı ve Yaşam Kalitesi Düzeylerinin Araştırılması. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN SINIF KURALLARINA UYMA DÜZEYLERİ

LEVELS OF FOLLOWING CLASSROOM RULES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Erol ATA

Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bölümü

Oktay ULUDAĞ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel Eğitim Anabilim Dalı

Özet

Sınıf içinde birden fazla öğrencinin bir arada bulunması ve öğrenmenin belirli bir düzen ile gerçekleşmesi öğrencilerin sınıfta belirli kurallara göre hareket etmesini gerekli kılmaktadır. Öğretmenin bir ders saatinde vaktinin çoğunu sınıf düzenine ayırması öğrenme için ayrılan sürenin azalmasına neden olur. Etkili bir öğrenme için öğretmenin başarılı bir sınıf yönetimi ortaya koyması gerekmektedir. İlkokul öğrencilerinin yaşları ve gelişim özellikleri dikkate alındığında sınıf kurallarının öğretilmesi, benimsetilmesi büyük önem taşımaktadır. Sınıfta demokratik ve olumlu havanın oluşturulması sınıf kurallarının etkili olmasına bağlıdır. Sınıfta sadece sınıf kurallarının oluşturulması değil, bunun yanında oluşturulan kuralların öğrenciye benimsetilmesi de gerekmektedir. Sınıf kurallarının birden fazla olması ve her kuralın her öğrencide aynı şekilde algılanmaması kurallara uyma anlamında farklılık göstermektedir. Bu durum sınıfta öğrenme iklimini ve öğretmenin genel tutumunu etkileyebilmektedir. Bu araştırmanın amacı ilkokul öğrencilerinin sınıf kurallarına uyma düzeylerinin belirlenmek ve sınıf kuralları hakkında öğretmen görüşlerini ortaya çıkarmaktır. Araştırmanın örneklemini 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinde görev yapan 13'ü kadın 9'u erkek 22 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada yöntem olarak nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji (olgubilim) kullanılmıştır. Veriler öğretmenlerle yürütülen yarı yapılandırılmış mülakatlarla ve araştırmacı tarafından geliştirilen anket ile toplanmıştır. Veriler Nvivo 11 programından yararlanılarak analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre ilkokul öğretmenlerinin sınıf kurallarında çoğu zaman değişiklik yapmayı gerekli görmediği, sınıf kurallarını öğretirken klasik yöntemleri tercih ettiği, ders düzenini bozacak sınıf kurallarını daha çok önemseydiği görülmüştür. Araştırmanın sonuçlarından yola çıkarak öğretmenlere sınıf kurallarının öğretilmesi ve benimsetilmesi noktasında eğitim fakültelerinde uygulamalı derslerin verilmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sınıf kuralları, İlkokul öğrencileri, İlkokul öğretmenleri.

Abstract

The presence of more than one student in the classroom and the realization of learning in a certain order necessitate students to act according to certain rules in the classroom. The fact that the teacher spends most of his time on the classroom arrangement in a lesson causes a decrease in the time allocated for learning. For an effective learning, the teacher must demonstrate a successful classroom management. Considering the ages and developmental

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

characteristics of primary school students, teaching and adopting classroom rules is of great importance. Creating a democratic and positive atmosphere in the classroom depends on the effectiveness of classroom rules. In the classroom, it is necessary not only to create classroom rules, but also to adopt the rules created by the student. The fact that there are more than one class rules and that each rule is not perceived in the same way by each student differs in terms of obeying the rules. This situation can affect the learning climate in the classroom and the general attitude of the teacher. The aim of this research is to determine the level of compliance of primary school students with classroom rules and to reveal teachers' opinions about classroom rules. The sample of the research consists of 22 classroom teachers, 13 female and 9 male, working in the Elbistan district of Kahramanmaraş in the 2020-2021 academic year. Phenomenology (phenomenology), one of the qualitative research designs, was used as a method in the research. Data were collected through semi-structured interviews with teachers and a questionnaire developed by the researcher. The data were analyzed using the Nvivo 11 program. According to the research findings, it has been observed that classroom teachers often do not consider it necessary to make changes in classroom rules, they prefer classical methods when teaching classroom rules, and they attach more importance to classroom rules that will disrupt the lesson order. Based on the results of the research, it has been suggested that practical courses be given in education faculties at the point of teaching and adopting classroom rules to teachers.

Keywords: Class rule, Primary school students, Primary school teachers

TÜRKİYE'DE KADIN BESTECİLER

WOMEN COMPOSERS IN TURKEY

Eda NERGİZ

Öğretim Görevlisi, Giresun Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzik Bölümü,

Şirin AKBULUT DEMİRCİ

Profesör, Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı

Özet

Müzik tarihi literatürünün önemli bir kısmında kadınların besteci olarak erkeklerle eşit olmalarını engelleyen faktörlerin doğuştan gelen cinsiyet farkı olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır. Büyük kadın bestecilerin var olmama sebeplerinin çeşitli araştırmalarda incelendiği, bu durumun sebeplerinin sosyal ve kültürel durumlarda aranması gerektiği aktarılmaktadır. Kadınların teori ve kompozisyon derslerine kabul edilmesinin neredeyse yirminci yüzyıl başlarında gerçekleştiği görülmektedir. Kadın bestecilerin görünürlüğü çağımızda da büyük değişim göstermemekte ve ülkemizde konser programlarında ve eğitimde kadın bestecilere sık rastlanmamaktadır. Türkiye'de ise Anadolu uygarlıkları süresince kadınların müzik yaratıcılığında hep var olduğu görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınların makam müziğine katkılarının olduğu, sarayda kadınların müzik eğitimine önem verildiği ve Osmanlı müziğine hizmet eden besteci, çalgı ve şarkıcıların eğitiminde rol oynadıkları bilgileri yer almaktadır. Cumhuriyet sonrasında ise kadınların eğitimin her basamağında eşit fırsatlara sahip olmasıyla birlikte kompozisyon eğitimi alan Türk kadın besteci sayısının o günlerden bu yana artmakta olduğu görülmektedir. Oxford Music Online sitesinde yer alan Grove Music Online arşivinde, çok sesli müzik alanında toplam 798 kadın besteci ismi tespit edilmiştir. Söz konusu bu listede yalnızca 2 Türk kadın besteci ismi yer aldığı görülmektedir. Bunlar Avniye Nazife Aral Güran ve Yüksel Koptagel'dir. Türk Kadın bestecilerin uluslararası literatürde az sayıda yer alması dikkat çekmekte, bundan dolayı Türk kadın besteciler isim listesinin tespit edilmesine yönelik ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bu sebeple Türk kadın bestecilerin isim listelerinin tespit edilmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Analitik araştırma yöntemlerinden Doküman Analizi yönteminin esas alındığı bu çalışmada veriler literatür taraması yoluyla elde edilmiştir. Müzikte çeşitli alanlarda eser veren Türk kadın bestecileri araştırılmış olup; Türk Halk Müziği alanında eser veren 6, popüler müzik türleri alanında 39, Türk Sanat Müziği alanında 178, çok sesli müzik alanında 90 ve alan bilgisine ulaşılamayan 17 Türk kadın besteci listelenmiştir. Enstrüman icracılığının eğitim basamağında, kadın bestecilerin eserlerinden ne kadar faydalandığı veya akademik enstrüman eğitiminde repertuarlarda ne ölçüde yer aldığı önem kazanmaktadır. Bundan yola çıkılarak ulusal kadın bestecilerin isimlerinin görünür olmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda elde edilen Türk kadın bestecileri isim listesinin Türk kadın bestecilerin görünürlüğünü arttıracığı ve ulaşılabilirlik açısından müzik eğitimcilerine, öğrencilere katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: kadın besteciler, çağdaş besteciler, Türk bestecileri.

Abstract

In a significant part of the music history literature, there are opinions that the factors that prevent women from being equal to the men as composers are the innate gender difference. It is stated that the reasons for the non-existence of great women composers are examined in various studies, and the reasons for this situation should be sought in social and cultural situations. The admission of women to theory and composition courses seems to have taken place almost at the beginning of the twentieth century. The visibility of women composers does not show a great change in our age, and women composers are not frequently encountered in concert programs and education in our country. In Turkey, it is seen that women have always existed in musical creativity during the Anatolian civilizations. It contains information that women contributed to the makam music in the Ottoman Empire, that women in the palace gave importance to music education, and that they played a role in the education of composers, instrumentalists and singers serving Ottoman music. After the Republic, with women having equal opportunities at every level of education, it is seen that the number of Turkish women composers who received composition education has been increasing since those days. A total of 798 women composers in the field of polyphonic music were identified in the Grove Music Online archive on the Oxford Music Online site. It is seen that there are only 2 Turkish women composers in this list. These are Avniye Nazife Aral Güran and Yüksel Koptagel. It is noteworthy that Turkish women composers take place in a small number in the international literature, therefore it is seen that there is a need to determine the name list of Turkish women composers. For this reason, it is the aim of this study to determine the name lists of Turkish women composers. In this study, which is based on the Document Analysis method, one of the analytical research methods, the data were obtained through literature review. Turkish women composers who worked in various fields in music were researched; 6 Turkish women composers who performed works in the field of Turkish Folk Music, 39 in the field of popular music genres, 178 in the field of Turkish Art Music, 90 in the field of polyphonic music and 17 Turkish women composers whose field information could not be reached are listed. At the educational stage of instrument performance, it is important how much the works of women composers are utilized or how much they are included in the repertoires in academic instrument education. Based on this, it is thought that it is important that the names of national women composers are visible. It is thought that the Turkish women composers name list obtained in this direction will increase the visibility of Turkish women composers and contribute to music educators and students in terms of accessibility.

Keywords: women composers, female composers, contemporary composers, Turkish composers.

SOVYET BESTECİSİ DMİTRY KABALEVSKY' NİN ÇOCUKLAR İÇİN PİYANO ESERLERİ ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME VE
“ÇOCUKLAR İÇİN 30 PARÇA OP.27” PİYANO ALBÜMÜ ÖRNEĞİ

A GENERAL EVALUATION ON THE PIANO WORKS FOR CHILDREN OF SOVIET COMPOSER DMITRY KABALEVSKY AND
"30 PIECES FOR KIDS OP.27" PIANO ALBUM EXAMPLE

Nilüfer ÖZER

Öğr. Gör. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü
Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı
Lecturer Dr., Bursa Uludağ University Faculty of Education Department of Fine Arts
Education, Department of Music Education,

Özet

Piyano eğitiminde temel davranışlar kazandırılmaya hedeflenirken öğrencinin bireysel özelliklerine, yaş grubuna, algı düzeyine ve seviyesine uygun materyallerle özellikle çocukların ilgisini çekecek biçimde piyano çalma becerilerinin geliştirilmesi önemlidir. Bunun için de öğrencinin seviyesine uygun, dengeli, doğru bir repertuar seçimi gerekmektedir. Uygun repertuar seçimi, becerinin, fiziksel yeterliliğin, müziksel ilginin, pedagojik değerin ve öğrencinin duygusal olgunluğunun dikkatli bir şekilde dengelenmesi ile ilgilidir. Ülkemizde ve dünyada bu amaca yönelik olarak yazılmış çok sayıda eser bulunmaktadır. Bu bağlamda, bu araştırmada piyano eğitiminde besteci ve eğitimci olarak büyük katkıları olan Kabalevsky'nin çocuklar için piyano eserleri üzerine genel bir değerlendirmesi yapılarak “Çocuklar için 30 parça Op.27” piyano albümünün piyano eğitimindeki yerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma nitel bir çalışma olup döküman analizi yoluyla literatür taranmış ve piyano eğitiminde kullanılan Kabalevsky' nin çocuklar için piyano albümlerine ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada bestecinin “Çocuklar için 30 parça Op.27” piyano albümü içerik ve teknik çalışmalar bakımından incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Araştırma sonucunda, Kabalevsky'nin çocuklar için piyano eserlerin piyano eğitiminin temelini oluşturan davranışları kazandırma yönünden durumları değerlendirilerek, piyano eğitimcilerine yol gösterici olabilecek öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu eserlerin piyano eğitiminde kullanılmasına, eserlerin tanıtılmasına ve eğitim repertuarına çeşitlilik kazandırılması açısından katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Piyano Eğitimi, Çocuklar İçin Piyano Eserleri, Piyano repertuarı, Kabalevsky

Abstract

While it is aimed to form basic behaviors for students in piano education, it is important to develop piano playing skills in a way that will attract the attention of children, with materials suitable for the individual characteristics, age group, perception level, and level of the student.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Therefore, it is necessary to choose a balanced and correct repertoire suitable for the level of the student. Choosing the appropriate repertoire is about a careful balancing of skills, physical competence, musical interest, pedagogical value, and the student's emotional maturity.

There are many works written for this purpose in our country and the world. In this context, this study aims to examine the place of the piano album "30 pieces for children Op.27" in piano education by making a general evaluation on the piano works for children by Kabalevsky, who has made great contributions to piano education as a composer and educator.

The research is a qualitative study and literature was examined through document analysis and Kabalevsky's piano albums for children, which are used in piano education, were reached. In addition, the composer's piano album "30 pieces for children Op.27" was examined and interpreted in terms of content and technical studies.

As a result of the research, Kabalevsky's piano works for children in terms of gaining the behaviors that form the basis of piano education were evaluated and suggestions that could guide piano educators were tried to be developed. In addition, it is thought that these works will contribute to the use of piano education, to the introduction of the works, and to diversify the educational repertoire.

Keywords: Piano Education, Piano Works for Children, Piano repertoire, Kabalevsky

COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE OKUL ÖNCESİ ÇEVİRİM İÇİ ÖZENGEN PİYANO EĞİTİMİ İLE İLGİLİ EĞİTİMCİ GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF EDUCATOR OPINIONS ON PRE-SCHOOL ONLINE AMATEUR PIANO EDUCATION DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Hamza Serdar TURAN

Araştırma Görevlisi, İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı

Şirin AKBULUT DEMİRCİ

Profesör, Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı

Özet

Kısa sürede tüm dünya ülkelerini ve yaşamlarımızı etkisi altına alan Covid-19, Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020’de küresel bir pandemi olarak ilan edilmiştir. Bu tarihten itibaren hızla yayılan virüs, her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de eğitim faaliyetlerini etkilemiş ve bu faaliyetlerin bir boyutu olan uzaktan eğitim, Covid-19 pandemisi ile çok daha yaygın hale gelmiştir. Bu çalışmada Covid-19 pandemisi sürecinde okul öncesi çevrim içi özengen piyano eğitiminin süresine, eğitim sürecinde kullanılan materyallere, karşılaşılan sorunlara ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerine ilişkin eğitimci görüşlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda okul öncesi ile Covid-19 pandemisi sürecinde çevrim içi piyano eğitimi gerçekleştirmiş eğitimcilerle yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiş, derinlemesine incelenmiş ve yorumlanmıştır. Verilerin analizinde NVivo12 programı kullanılmış olup, konuya ilişkin belirli tema, kategori ve kodlara ulaşılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre çevrim içi özengen piyano eğitiminin, derslerin devamlılığı/aksamaması, zaman tasarrufu, ekonomik tasarruf ve teknolojik farkındalık gibi konularda avantaj sağladığı görülürken teknik ve müzikal çalışmalarda güçlük, iletişim problemleri, ev ortamındaki dikkat dağıtıcı unsurlar ve bağlantı problemleri gibi konularda dezavantajlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca eğitimcilerin okul öncesi özengen piyano eğitiminde yüz yüze ders işleme yöntemini tercih ettikleri fakat öğrencinin bireysel farklılıklarına uygun olarak çevrim içi eğitimin de tercih edilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, okul öncesi, çevrim içi eğitim, özengen piyano eğitimi, pandemi

Abstract

Covid-19, which affected all the countries of the world and our lives in a short time, was declared as a global pandemic by the World Health Organization on March 11, 2020. The virus, which has spread rapidly since this date, has affected educational activities in Turkey as well as in every country. Distance education, which is one dimension of these activities, has become much more common with the Covid-19 pandemic. In this study, it is

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

aimed to determine the views of educators regarding the duration of the pre-school online amateur piano education, the materials used in the education process, the problems encountered and the solution proposals for these problems during the Covid-19 pandemic. For this purpose, interviews were conducted with pre-school students using a semi-structured interview form with educators who performed online piano training during the Covid-19 pandemic. The data obtained from the interviews were analyzed by content analysis method, analyzed in-depth, and interpreted. In the analysis of the data, NVivo 12 program was used and were reached certain themes, categories, and codes related to the subject. According to the opinions of the educators participating in the research, it has been seen that online amateur piano education provides advantages in terms of continuity/non-disruption of lessons, time-saving, economic savings, and technological awareness. Despite these advantages, it has been concluded that online amateur piano education is disadvantageous in terms of difficulties in technical and musical studies, communication problems, distractions in the home environment, and connection problems. In addition, it has been concluded that educators prefer face-to-face teaching method in pre-school amateur piano education, but online education can also be preferred in accordance with the individual differences of the student.

Keywords: Covid-19, pre-school, online education, amateur piano education, pandemic

XX. YÜZYILIN BAŞINDA İKİ FARKLI TOPLUMDAKİ KADIN SANATÇILARDA OTOPORTRİ

SELF-PORTRAIT OF FEMALE ARTISTS IN TWO DISTINCT SOCIETIES IN THE EARLY XX. CENTURY

Dalila ÖZBAY

Doçent, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Resim Bölümü

Özet

Sanat tarihine bakıldığında dünyanın her yerinde ve her çağda toplumsal nedenler yüzünden kadın sanatçılar az etkinlik göstermiş olup yeterince tanınmamışlardır. Bu durum hem Batı Avrupa hem de Doğu Avrupa resim sanatında görülmektedir. Ancak XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Batılılaşma hareketinin getirdiği toplumsal alandaki birçok değişim ve dönüşüm, XX. yüzyılın başında gelişmeye başlayan Türk resim sanatına da katkı sağlamıştır. Türkiye'de Cumhuriyetin ilan edilmesi ve Mustafa Kemal Atatürk'ün gerçekleştirdiği devrimler sonucunda oluşan yeni tarihsel durum ve toplumsal farklılıklar her alandaki gelişmeleri etkilediği gibi kültür ve sanat alanındaki dönüşümlere de neden olmuştur. Sosyal değişimlerin sonucunda toplumun içerisinde kadına verilen önemle birlikte çağdaş kimlik kazanan kadının etkinliği de toplumda artmaya başlamıştır. Bunu onların kültürel ve sanatsal etkinliklerinde ve başarılarında açıkça görmekteyiz.

Bizans kökenli olan Romen resim sanatını etkileyen ve gelişimine neden olan en büyük faktör ise, XIX. yüzyılın ilk yarısındaki devrim ile Fransa'da eğitim olarak sanatsal etkinlikleri sürdüren sanatçılardır. Ancak Romen kadını Türk toplumundaki gibi bir devrimle radikal sosyal statü değişime uğramamış, XX. yüzyılın ilk yarısında da XIX. yüzyılda olduğu gibi toplumdaki varlığını sürdürerek sanatsal alanda eserler vermeye ve kadın ressam sanatçılar otoportrelerini yapmaya devam etmişlerdir.

Bu araştırmada ele alınan konuda XX. yüzyılın ilk yarısında özellikle Cumhuriyet ilan edildikten sonra Türk resim sanatının önemli bazı kadın ressamlarımızından seçilen otoportreleri ile, Romen resim sanatındaki kadın ressamların otoportreleri incelenip karşılaştırılmıştır. Böylece her iki toplumda ressam kadın sanatçıların otoportrelerinden önemli örnekler verilerek resimlerinin analizleri yapılmış ve toplumsal değişim ile benlik olgusundaki ortak benzerlik ve farklılıklar değerlendirilmiştir. Yeni tarihsel ve toplumsal bağlam içerisinde bir kimlik arayışında olan kadın sanatçıların ifade biçimleri ile ilgili varılan sonuç, bu kadınların aldıkları eğitim ile bağlantılı olarak Türk ve Romen resim sanatına kazandırdıkları değerler de ayrıca belirtilmiştir.

Anahtar kelimeler: Türk, Romen, resim sanatı, kadın sanatçılar, otoportre, karşılaştırma.

Abstract

Upon examining history, it can be seen that female artists were not known enough and produced less works as a result of social reasons throughout ages and around the world. This

phenomenon occurs both in Western European and Eastern European art. However, in the XIX. century, various changes and transformations in the social sphere brought about by the Westernization movements in the Ottoman Empire contributed to Turkish art that started to develop in the early XX. century. The new historical aspect and social awareness that occurred as a result of the foundation of Republic in Turkey and Mustafa Kemal Atatürk's reformations led the way to transformations in culture and art as well as in other spheres. As a result of the social changes, with the importance attributed to women in the society, the effect of the woman who gained a modern identity also increased. We can see this in their cultural and artistic activities and successes.

The most important factor that affected the Romanian art, which originated from the Byzantium, and helped it advance, are the artists who received education in France during the first half of the XIX. century and maintained their artistic activity. However, the Romanian women did not experience a radical social status change as in the Turkish society; they continued to maintain their existence in the society and produced artworks in the first half of the XX. century as it was in the XIX. century, and female artists continued to make self-portraits.

As the subject of this study, we aim to compare the chosen examples of self-portraits by certain female artists who were significant in the Turkish art during the first half of the XX. century to the self-portraits of female artists from the Romanian art. Thus, we will make an analysis of the paintings by giving examples from the self-portraits of female artists in both societies and highlight the common and different points of the social change and the individuality notion. In addition to the result obtained on the expression styles of female artists who were in search of an identity in a new historical and social context, the value these women contributed to the Turkish and Romanian art in connection with the education they received was also asserted.

Keywords: Turkish, Romanian, art, artist woman, self-portrait, comparison.

1. GİRİŞ

Başlangıcından beri Batı Avrupa resim sanatında kadın ressamlar az bilinmektedir. Türk ve Romen resim sanatlarının gelişimini incelerken de benzer bir durum söz konusudur. Ancak resim sanatlarının gelişimini etkileyen tarihsel ve sosyal şartlar Türkiye ve Romanya'da farklıdır. Romen resim sanatını etkileyen ve gelişimine neden olan en büyük faktör, '1848 Devrimi' iken, Türk resim sanatının gelişimini belirleyen en önemli etken, Cumhuriyet'in kurulmasıdır. Slav toplumlarının arasında kalmış Romen halkının, entelektüeller tarafında Latin kökenli olduklarının savunulması ile 1848 yılında bir "uyanış" yaşanmıştır.¹ (Özbay, 2009) Türkiye'de ise, tarihsel olarak yaklaşık yarım asır sonra Cumhuriyetin kurulması ile, her alanda yapılan değişimler ve yenilikler, kadına verilen haklar, kadının eğitim alması ve sosyal hayatta daha aktif oluşu ile kazandığı yeni konumu ve rolü, toplumun kültürel ve sanatsal gelişimi açısından görülen önemli faktörlerdir. Bu bağlamda toplumda farklı bir kimlik kazanmış olan modern kadın, yeni arayışlar içerisine girerek kendini ifade edebilecek yolları aramıştır.

---

¹ ÖZBAY, Dalila, XX. Yüzyılda Türk ve Romen Resim Sanatlarının Gelişme ve Biçimlenme Süreçlerinin Karşılaştırılması, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2009, Sanatta Yeterlik, İstanbul

2. HER İKİ ÜLKEDE SANATI ETKİLEYEN TARİHSEL OLAYLAR VE TOPLUMSAL YAPI

XIX. yüzyılın sonlarına doğru başlayan asker kökenli ressamların sanatsal faaliyetleri, pentür anlamında Türk resim sanatının başlangıcı sayılmaktadır. XX. yüzyılın başlarında ise Batı Avrupa'ya sanat eğitimi almak üzere giden sanatçılar, tarihsel, sosyal ve ekonomik gelişmelerin paralelinde ülkede sağlanan değişimlerle Türk resim sanatına yenilik kazandırmışlardır. Bunlarla beraber Türkiye'de Cumhuriyetin ilan edilmesi sonucunda yapılan yeni reformlar, bir çok alanda etkilerini gösterdiği gibi, sanatsal çalışmalara da neden olmuştur. Osmanlı toplumunda arka konumda yaşayan kadın, Cumhuriyetin kurulması ile yeni bir sürecin başlaması sayesinde toplumsal ve sosyal gelişmeler içerisinde bir kimlik arayışına girmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ü başlattığı çağdaşlaşma ile kadın kamusal alanda yeni bir kimliğe sahip olurken ona verilen yasal ve sosyal haklar sayesinde bir özgürlük de kazanmıştır. Artık kadına tanınan haklar sonucunda Türk kadınının statüsü değişmektedir.² (Güloğlu, 2006) Kadınların hayatını etkileyen bu reformlar sayesinde çağdaş Türk kadınının oluşumu toplumun yapısını etkilediği gibi sanatta da etkilerini göstermiştir. Bu dönemde Türk resim sanatının gelişimini sağlayan kurum olan İnâs Sanâyi-i Nefise Mektebi'nin açılması ile önce erkek ressamlar yetiştirildikten sonra, artık kadının statü kazanması sonucunda kadın resamlara da eğitim imkanı sağlanmıştır. Böylece XX. yüzyılın başlarında Batı Avrupa'ya sadece erkekler değil, kadınlar da resim sanatı eğitimi almak üzere gönderilecektir.

Romen resim sanatının pentür anlamında gelişimini göstermesi ise 1848'deki Batılılaşma hareketi ile başlar. Bu tarihten önce resim, hem kiliselerde fresk tekniği ile hem de ahşap üzerinde veya cam altı tekniği olarak ikona geleneğini sürdüren ustalar tarafından yapılıyordu.³ (Özbay, 2009) Bir yandan kilisenin kontrolünde genelde İncil'i betimleyen resimler ve azizlerin yüzlerinin işlenilmesi, portrede bir ustalık kazanılmasına sebep olmuştu. XIX. yüzyılın sonunda Romen toplumunun modern bir çağa girmesi, bir yandan Bizans kültüründen beslenen Romen resim sanatını derinden etkilemiş, Batılılaşma hareketi, sosyal anlamda kadın için çok fazla değişimler getirmemiştir. Toplumunun bir parçası olan kadın, Türkiye Cumhuriyeti'nde olduğu gibi belirgin bir statü ve kıyafet değişimine uğramadığı için radikal bir gelişim göstermemiştir. Romen toplumunda kadın, yıllarca bulunduğu durumu koruyordu.⁴ (Özbay, 2009) Zaten toplumda etkin olan kadın sanatçılar, yeni gelişmekte olan resim sanatında da faaliyetlerini sürdürmekteydiler. Böylece her iki toplumda farklı tarihsel bağlam içerisinde bulunan kadının sosyal statüsünü ve resim sanatındaki gelişimini kıyas ettiğimizde benzerlikler ve farklılıklar mevcuttur. Buna neden olan belirleyici etken, aldıkları sanat eğitimidir. Farklı zaman diliminde Türk sanatçıları çoğunlukla Fransa'da eğitim alıp sanatsal yenilikleri takip ederken, Romen sanatçıları hem Fransa hem de Avusturya ve

² GÜLOĞLU, Volkan, (2006) Atatürk Dönemi Türk Müziği Politikalarının Yansımaları: Kadın Sesi Sanatçıları, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DLKE) Atatürk'un Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı.

³ ÖZBAY, Dalila, XX. Yüzyılda Türk ve Romen Resim Sanatlarının Gelişme ve Biçimlenme Süreçlerinin Karşılaştırılması, MSGSÜ, 2009, Sanatta Yeterlik, İstanbul

⁴ ÖZBAY, Dalila, XX. Yüzyılda Türk ve Romen Resim Sanatlarının Gelişme ve Biçimlenme Süreçlerinin Karşılaştırılması, MSGSÜ, 2009, Sanatta Yeterlik, İstanbul

Almanya’da çalışmalarını sürdürmüşlerdir.⁵ (Özbay, 2009) Dolayısıyla Romen ve Türk resim sanatı farklı etkiler altında olmaları nedeniyle, benzerliklere rağmen, farklı üsluplara yol açır ayrı sonuçlar göstermiştir.

3. BİR TÜR OLARAK PORTREDEN OTOPORTREYE

Her insanın fizyolojik yapısı, kendine özgün olup diğer insanlardan ayıran sadece ona ait özellikleridir. Eski zamanlardan beri bir bireyin özelliklerini tasvir eden portre, resim, mozaik sanatlarında veya nümizmatik/sikkecilik sahasında yer alan, bir çok anonim veya bilinen sanatçılar tarafından işlenmiş bir türdür.⁶ (Ghitescu, 2001) Portre, tasvir edilen kişinin fiziksel yapısını sunarken, bireyin ruh halini, yaşadığı çağı ve sosyal statüsünü de ortaya koymaktadır. Bunlarla birlikte portre, sanatçının iç dünyasını ve sanatsal birikimlerini de yansıtmaktadır.

Otoportre ise, yapana ait olması, onu özel kılmaktadır. Otoportre veya başka deyişle kendi portresini çalışan ressamın, bilinçli bir biçimde kendini fiziksel ve ruhsal açıdan analiz etmesi, araştırması, inceleyip tanınması, anlaması ve daha sonra tuvale yansıtması gerekmektedir. Bu yüzden otoportre, portrede olduğu gibi, fiziksel bir tasvir olmakla birlikte sanatçının düşünce biçimini ve estetik kaygılarını da yansıtan bir ifade aracıdır. Sanatçı, otoportre aracılığı ile kişiliğini görselleştirerek kendini betimlemekte, belgelendirmekte, bir nevi otobiyografisini gerçekleştirmektedir.

4. SANATÇININ VAROLUŞSAL BİR İFADESİ OLARAK OTOPORTRE

Otoportre yapmaya tercih eden sanatçı, portre çalışan sanatçıdan bir çok avantajlara sahiptir. Bunlardan biri sanatçının her zaman hazır kendi modelinin olmasıdır. Ayna aracılığı sayesinde sanatçının kendini istediği kadar gözlemleyebilme imkanı vardır. Bir otoportre ressamı olan Henri Flatin-Latour’a göre “otoportrede model her zaman hazırdır ve her türlü avantajı sunmaktadır. Titiz ve itaatkar olmasının yanı sıra, ressam onu çok iyi tanımaktadır.”⁷ (Demirbulak, 2007)

Otoportrenin sağladığı bir başka olanak, sanatçının ifade biçimine ve fiziksel benzetmesine, portre siparişlerinde olduğu gibi, itiraz eden yoktur. Nilüfer Dönmez’in belirttiği gibi otoportre, tamamen sanatçının inisiyatifindedir. Böylece otoportre, “sanatçı dışında herhangi bir otoriteye bağlı olmayan bir özgürlük alanıdır.”⁸ (Dönmez, 2009)

Otoportre, ayna gerektiren bir çalışma biçimi olunca da tasvir, aynadaki görünüşün aynanın manalarıyla kesişmektedir. Dolayısıyla ayna, somut fiziksel imajı ile birlikte otoportreye soyut bir boyut da kazandırmaktadır.

Ayna, etimolojik olarak Latince *speculum* sözlüğünden türetildiği için *spekülasyon* anlamı taşımaktadır. Çok kapsamlı bir sembolizme sahip olan ayna, farklı toplumlarda ayrı

⁵ ÖZBAY, Dalila, XX. Yüzyılda Türk ve Romen Resim Sanatlarının Gelişme ve Biçimlenme Süreçlerinin Karşılaştırılması, MSGSÜ, 2009, Sanatta Yeterlik, İstanbul

⁶ GHİTESCU, G. (2001), “Antropologie Artistica”, Alfa, Bucureşti.

⁷ DEMİRBUKAK, Ayşegül, Çağdaş Türk Resminde Otoportreler, Beta, İstanbul 2007, s. 47.

⁸ DÖNMEZ, Nilüfer, Türk Resminde Portre ve Otoportre, Yüksek lisans tezi, MSGSÜ, İstanbul, 2009, s. 8.

anlamlar taşımaktadır. Örneğin ilk çağlardaki anlamı, gökyüzünü tanımak idi.⁹ (Chevalier ve Gheerbrant, 1993) Bir çok anlamları arasında aynanın ‘kendini tanıma’ anlamı, otoportre türüne uymaktadır. İnsanın kendini bilmesi, tanınması veya kendini araması, “kendini arama yolculuğu, hakikati kendi içinde araması, önceden dışarıda aradığı en büyük sırrın, hakimiyet esasının, bilgeliğin anahtarının kendi içinde olduğunu fark etmesi, ilahi iradenin yansıdığı yer olması, içindeki ‘spiritüel tesir’ kanalını keşfetmesi ve kendi içine dalarak hakiki benliğini, yüksek benliğini bulması.”¹⁰ (Salt, 2018) olarak da bilinmektedir. İvan Evseev “Ayna, kendimizle ilgili gerçeği içimizde aradığımız yabancı bir gözdür.”¹¹ (Evseev, 2001) diye tanımlamaktadır.

Mitolojide suda yansımaları görüp kendine aşık olması sonucunda metamorfoza uğramış olan Narsis’i hatırlatan ayna aracılığı ile gerçekleşen otoportrede, sanatçı ruhsal dünyasını yansıtırken aslında narsisist tavrının da dışı vurulmaktadır. Bu bağlamda otoportre, sanatçının kendini sergileme ihtiyacı olarak da görülebilir. Fransız sanatçı ve yönetmen Jean Cocteau’ya göre otoportre insanoğlunun kamuya kendini göstermesinin gizli bir isteğidir. Sanatçılar, her zaman otoportre yapma ihtiyacını duymuşlardır. (Keser, 2009)

OTOPORTRENİN BİR BAŞKA TANIMI DA ŞUDUR: “KONU OLARAK İNSANIN KENDİSİNİ TEMEL alan otoportre onu toplum içinde diğerlerinden ayıran özelliklerini vurgulayan, kimliğini ön plana çıkaran belge niteliğindedir. Kimlik kavramıyla da sıkı ilişki içerisinde olan otoportre, içsel duygularını model olarak alan bireyin fiziksel kimliğinin yanı sıra kültürel kimliğini yansıtmaları ile de sanatın bir konusudur.”¹² (Akalan ve Dilmaç, 2018) Böylece otoportrenin kültürel kimliği gösteren bir nitelik taşıyan yanı da görülmektedir.

Sanatçı, fiziksel ve kültürel kimliğini sunarken varoluşunu sorgulayıp kanıtlamakta veya narsisist tavrında olduğu gibi benliğini ortaya koyarken, içsel duygularını da bir şekilde tuvalde yansıtmaktadır. Bu anlamda 1937 senesinde Paris’te yer alan “Evrensel Sergi”nin açılışından sonra Romanyalı absürt tiyatro yazarı Eugen Ionescu, otoportresini yapan sanatçılar için şöyle bir yorum getirmiştir: “Bir çok büyük ressamda obsesif bir şekilde otoportre tutkusu vardır. Bu otoportre, sanatçı ve toplum arasındaki modern çağın tipik çözümlenmeyen çatışmasının ‘aynasıdır’. Sanatçının sosyal benliği değil, sanatçının itirafının otoportresidir.”¹³ (Kessler, Dreptu, Vida, Vlasiu, 2007)

Otoportre, ressamın varlığının ifade biçimi ise, kendini gösterme ihtiyacından doğuyor ve onun aracılığı ile kendini, kültürel kimliğini tanıtır, o zaman otoportreyi, sanatçının varoluşsal bir ifadesi olarak sayılabilir.

⁹ CHEVALIER, Jean ve GHEERBRANT, Alain, Dictionar de Simboluri, Editura Artemis, București, 1993, s. 369-373.

¹⁰ SALT, Alparslan, Ansiklopedi- Neo-Spiritüalist Yaklaşımlarla Ezoterik Bilgilerin Işığında Semboller, Ruh ve Madde Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2018, 395.

¹¹ EVSEEV, İvan, *Dictionar de Simboluri și Arhetipuri Culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 2001, s. 134-135.

¹² Güler AKALAN, Seheran DİLMAÇ, Dışavurumcu Bir İfade Aracı Olarak Otoportre, Gazi Üniversitesi, 2018, s. I.

¹³ Erwin Kessler, Ruxandra Dreptu, Gheorghe Vida, Mariana Vida, Ioana Vlasiu, Culoarele Avangardei Arta in Romania, Institutul Cultural Roman, București, 2007, 57.

“Dışavurumcu Bir İfade Aracı Olarak Otoportre” adlı araştırmasında Güler Akalan ve Sehran Dilmaç’a göre “Otoportre, sanatçının kendi varoluşsal sorgulamalarına yönelik aradığı cevapların bir ürünüdür. Konunun sanatçının kendisi olduğu otoportre, *ben* olgusu üzerine yoğunlaşan *Varoluşçu* felsefenin de çıkış noktalarından biridir. Günümüzde toplumsal, ekonomik, kültürel, siyasi alanlarda meydana gelen hızlı değişimler bireylerin benlik bilinci oluşturma süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Bu durum otoportre üzerine çalışmalar yapan sanatçıları da etkileyerek, toplumsal sorunları kendi bedenlerinin görüntüleri üzerinden sorgulamalarına neden olmuştur. Dolayısıyla otoportre üzerine plastik çözümlerinin ele alınacağı sorun, özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda ortaya çıkan ve günümüzde artarak devam eden ‘çağdaş insanın varoluş sorunu’dur. Günümüzün, insan hayatı üzerinde kazandığı ve kaybettiği hem ileriye hem de geriye dönük hayat ivmeleriyle otoportre çalışmalarında bireysellikleri ön plana çıkaran içe dönük anlatılar, farklı teknik ve materyallerle birbirlerinden çok farklı dışavurumcu anlatı diline ulaşmaktadırlar.”¹⁴ (Akalan ve Dilmaç, 2018) Böylece bu yorumda otoportre çalışan sanatçının çalışmalarında, malzeme, teknik ve yöntemlerin önemi vurgulanmaktadır.

Aynı yazarlar otoportre ve insan/benlik ilgisini şu şekilde vurgulamaktadırlar: “Otoportre ‘ben’ kavramıyla ilgilidir. Bu ben kavramı üzerinden insanın kendini aktarımı her dönemde olduğu gibi çağımızın ve günümüzün sanatçıların ilgilendiği bir konudur. Özellikle varoluşçuluk felsefesiyle birlikte Nietzsche, Heidegger, Sartre gibi pek çok düşünür ben benlik bilinci, varlık kavramları üzerinde araştırmalar yapmışlardır. Bu bakımdan insanın kendini anlaması, yaşamını anlamlı hale getirmesi, özgür ve bilinçli bir şekilde yoluna devam etmesi, kendini ve varoluşunu sorgulaması içinde bulunduğumuz çağda önemli bir durumdur. Otoportrede birey kendi öz benliğine ulaşmaya kendini dışa vurmaya çalışır.”¹⁵ (Akalan ve Dilmaç, 2018)

Benlik kavramı da, bireyin kendine özgüven duyması, topluma katkı sağlayabilmesi etkenler veya toplumda bir rol modeli olabilmesi ve kendini başkaları ile kıyas etmesi ile oluşmaktadır. Otoportre de, benlik kavramı ile bağlantılı olarak, bireyin kendini sorgulama, kendini tanıma ihtiyacı, sübjektif bir bakış açısını geliştirmesine neden olmuştur. Böylece otoportre, bir ressamın sübjektif bir bakış açısı ile aslında kendini, fiziksel dünyasını nasıl algıladığının ifade aracıdır.

Sonuç olarak otoportre, sanatçının hayatından bağımsız olarak analiz edilemez. Otoportre, sübjektif bir bakış açısı ile sanatçılığının fiziksel özelliklerini gösteren, kişiliğini, duygu ve ruhsal dünyası ile beraber çalışma sürecinde yaşanan heyecanını da yansıtan, kültürel kimliğini ortaya koyan, toplumdaki yerini tanımlayan ve kanıtlayan bir çalışma olarak tanımlanmaktadır. Otoportre, sanatçının yaşadığı çağı görselleştiren, toplumsal gerçekçilikten kareler aktaran ve tarihsel boyutunun referansı olması ile gelecek nesillere bilgiler aktaran belgeleme niteliğinde bir resim türüdür.

Resimsel bir ifade biçimi olarak ise otoportrede ressam, eserini “ne” olarak değil, biçimsel açıdan “nasıl” bir kompozisyon ile oluşturduğunu ressamın sanata olan bakış açısını, biçimsel ve estetik kaygılarını, üslup özelliklerini, sanatsal yeteneğini, teknik ve malzeme

¹⁴Güler AKALAN, Sehran DİLMAÇ, Dışavurumcu Bir İfade Aracı Olarak Otoportre, Gazi Üniversitesi, 2018, s. 3.

¹⁵ Güler AKALAN, Sehran DİLMAÇ, Dışavurumcu bir İfade Aracı Olarak Otoportre, The Journal of Academic Social Science Studies, No. 67, 2018, s. 209-223, s. 221.

tercihlerini sunmaktadır. Otoportrede, benzerlik önemli bir kriter taşımakla birlikte, resmin bütünlüğünde sanatçının sübjektif yorumunu yansıtan estetik bir ifade biçimidir.

5. TÜRK KADIN RESSAMLARININ OTOPORTRELERİ

XX. yüzyılın başlarında Türk sanatçıları Fransa'daki sanatsal yenilikleri takip etmektedirler. Bir çok ressam sanatsal eğitim almak üzere Paris'e gitme imkanı bulmuştur. Türk resim sanatının çok eski bir pentür geleneği olmasa da, ressamlar güncel olabilmek için bir çaba göstermişlerdir. Türkiye'de portre ve otoportre diğer resim temalarının paralelinde gelişen bir türdür.

5. 1. Ayşe Celile Hikmet (1883-1956)

Şekil 1. Ayşe Celile Hikmet, Otoportre, karakalem, (Foto: Murat Germen. Murat Germen arşivinden

<http://www.istanbulkadinmuzesi.org/celile-hanim>

1880 doğumlu Ayşe Celile Hikmet, Nazım Hikmet'in annesi olup ilk Türk kadın ressamlardandır. Avrupalı sanatçı olan Fausto Zonaro'dan resim dersleri almıştır. Sanatçı, realist bir yaklaşımla hafif başı eğilmiş bakımlı, makyajlı ve saç yapılmış güzel bir kadın olarak kendini tasvir etmiştir.

5. 2. Mihri Müşfik Hanım (1886-1954)

Şekil 2. Mihri Müşfik Hanım, Otoportre, kağıt üstüne pastel, 60 x 48 cm, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

Şekil 3. Mihri Müşfik Hanım, Otoportre, 1918 öncesi, <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

Şekil 4. Mihri Müşfik Hanım (detay), <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

Şekil 5. Mihri Müşfik Hanım, Otoportre, tuval üzerine yağlıboya, 98,5 x 61 cm, MSGSÜ İstanbul Resim ve Heykel Müzesi, <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

Şekil 6. Mihri Müşfik Hanım, Otoportre, kağıt üstüne yağlıboya, 12,5 x 8 cm, 1920, Yapı Kredi Koleksiyonu, <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

Şekil 7. Mihri Müşfik Hanım, Otoportre

Mihri Müşfik Hanım İnâs Sanâyi-i Nefise'nin ilk kadın eğitimcisidir. Sanat eğitimini Fausto Zonaro'dan, Roma ve Paris'te almıştır. Oluşturduğu otoportrelerinde üslup bütünlüğü içerisinde biçimsel farklılıklar vardır. Monokrom skala kullanan sanatçı, bazı resimlerde açık ton değerleri kullanırken bazen koyu değerleri tercih ediyor. Açık üstüne açık veya koyu üstüne açık ifade biçimi sanatçının işleyiş tarzıdır. Sanatçı, yüzü vurgulamak istediği iki örnekte (Şekil 5, 6) koyu alan içerisinde bıraktığı tek açık alanla açık-koyu kontrastı artırmıştır.

Sanatçı, otoportrelerinin bakışları seyircinin bakışları ile kesiştirmektedir. Zaman aralıklarla oluşturulmuş bu otoportrelerin kimi zaman güler yüzlü, sevimli ve neşe içinde, kimi zaman melankolik veya sert bakışlar sanatçının ruhsal halini hissettirmektedir. Tamamlanmamış izlenimi bırakan son otoportrede sanatçı, Avrupa'da moda olan tüllü şapka veya belki de gizemi artırmak için yüzünü tül arkasından betimlemiştir. (Şekil 7).

5. 3. Vildan Gizer (1889-1974)

Şekil 8. Vildan Gizer, Otoportre

<http://www.leblebitozu.com/bilmeniz-gereken-18-turk-kadin-ressam/>

Vildan Gizer otoportresinde fiziksel tasvirinin aracılığı ile dönemin kadınına izleyiciye sunmaktadır.

5. 4. Güzin Duran (1898-1981)

Şekil 9. Güzin Duran, Otoportre,

<http://www.sanatatak.com/view/ressamin-feyhama-duran-karisi-guzin-duran>

Güzin Duran, İnâs Sanâyi-i Nefise Mektebi'nin ilk mezun öğrencilerindendir. Sanatçı otoportreyi bir iç mekana yerleştirmiştir. Pencere, dış mekanı hissettirmektedir. Pencerenin ahşap çerçevesi, resme ritim katarken kompozisyonun dikey ve yatay düzenini vurgulamaktadır. Durağan bir kompozisyon içerisinde kullanılan monokrom skala, resmin sakin ve dingin bir atmosfer içinde algılanmasını sağlamaktadır. Bu pencere, otoportreyi aydınlatması gerekiyorken gölgede bırakılarak resme bir gizem kazandırmaktadır.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Otoportrenin ruhsal durumu okunamadığı için de sanatçı saklanma ihtiyacını seyirciye hissettirmektedir.

Pencereden görünen cami, Hacivat ve Karagöz gibi detaylar, kültürel bir anlatım sayılabilir. Belki de Batı Avrupa resim sanatını takip ve taklit eden Türk resim sanatındaki ilk denemelerinden olduğu için sanatçı, bilinçli bir şekilde kültürel kimliği vurgulamak istemiştir.

Güzin Duran kendi tasvir ve kimliğini deşifre etmekten daha çok resminde biçimselliğe önem vermektedir.

5. 5. Fahrelnissa Zeid (1901-1991)

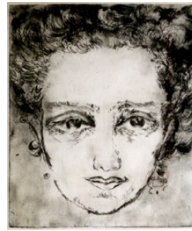

Şekil 10. Fahrelnissa Zeid, Otoportre, 1944

<https://www.artkolik.net/yazilar/fahrelnissa-zeid-hakkinda-bilmedikleriniz-7805>

Fahrelnissa Zeid, Fahr El Nissa Zeid olarak, Sanâyi-i Nefise'nin ilk kız öğrencileri arasında yer almaktadır. Avrupa'nın çeşitli kentlerinde hayatını sürdüren sanatçı, yaptığı bu otoportrenin, üslubundan da anlaşıldığı gibi, XX. yüzyılın başlarındaki Avrupa sanatını bildiğini göstermektedir. Bu örnekteki otoportre, *trois - quarts* bir bakış açısından betimlenmiştir. Otoportreyi renk skalası açısından da değerlendirdiğimizde, Fransa'daki Fov sanatçıların çalışma biçimleri ile bağlantı kurulabilir. Sanatçı, kullandığı fırça darbeleri ve yoğun boya sürüyüşü ise, ekspresyonist eğilimini hatırlatmaktadır.

5. 6. Aliye Berger (1903-1974)

Şekil 11. Aliye Berger, Otoportre

<https://www.gzt.com/arkitekt/disavurumcu-ressam-aliye-berger-3563329>

Aliye Berger'in otoportresi, hızlıca yapılmış hissi bırakan bir desen gibi algılanmaktadır. Sanatçı, açık-koyu değerleri kullanarak hüznü bir kadının tasvirini sergilemektedir. Hacimli ve anatomik bir tasvir sunmak yerine, kadının bakışlarındaki iç dünyasını yansıtmaktadır. Otoportrenin bu ruhsal dünyası gözlerin ifadesinden okunmaktadır.

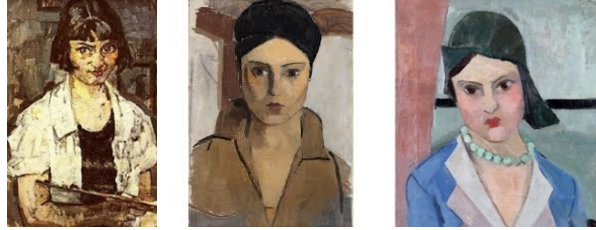
5. 7. Bedia Güteryüz (1908-1991)

Şekil 12. Bedia Güteryüz, Otoportre, 17 x 22 cm, ahşap üzerine yağlı boya, aile koleksiyonu

Bedia Güteryüz otoportresinde sıcak-soğuk/karşıt renk kontrastını kullanması, sanatçının renk bilgisine hakim olduğunu göstermektedir. Kendinden emin bir kişilik sergileyen sanatçının saçı, küpesi ve bluzunun yakası, Cumhuriyet kadınının bakımı ile ilgili ipucu vermektedir.

5. 8. Hale Asaf (1905-1938)

Şekil 13. Hale Asaf, Otoportre

<http://biboyabifirca.blogspot.com/2017/11/hale-asaf-hayat-eserleri.html>

Şekil 14. Hale Asaf, Otoportre

<https://ogrencikariyeri.com/haber/kayip-tablolarin-ressami-hale-asaf>

Şekil 15. Hale Asaf, Otoportre, 1928, tuval üzerine yağlı boya, 58 x 46 cm, özel koleksiyon

https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Hale_Asaf_Otoportre.JPG

Hale Salih Asaf, Mihri Müşfik Hanım'ın yeğenidir. Paris, Berlin ve Münih gibi şehirlerde eğitim gördükten sonra İnâs Sanâi-i Nefise Mektebi'nde Feyhaman Duran ve İbrahim Çallı'nın öğrencisi olmuştur.

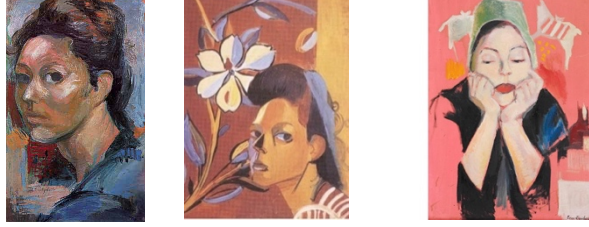
Hale Asaf ayrı dönemlerde farklı çalışma biçimleri uygulayarak kendini tasvir etmiştir. Öğrencilik dönemindeki yapılmış bir çalışma gibi algılanan ilk otoportresinde (Şekil 13) sanatçı elinde palet tutarak kendini betimlemiştir. Monokrom bir skala kullanan sanatçı otoportresinde fiziksel benzetmeye odaklanmış gibi bir his uyandırmaktadır.

Diğer otoportrelerinde ise (Şekil 14, 15), o dönemde Fransa'da etkin olan kübizm akımının izlenimleri taşımaktadır. Her iki portrede sanatçının kompozisyona verdiği önem okunmaktadır. Figürlerin arkasında yerleştirilmiş elemanlar kompozisyonu desteklerken mekan duygusunu da yaratmaktadır. Bir otoportresini monokrom skala ile tasvir etmesi, diğerini kalite renk kontrastı ile oluşturması, sanatçının Batı Avrupa resim sanatını bildiğini kanıtlamaktadır.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Hale Asaf'ın otoportrelerinde, bir fiziksel tasvir endişesi taşıması yerine, sanatçının kompozisyon kurma kaygıları görülmektedir.

5. 9. Eren Eyüboğlu (1907 ? - 1913 ? - 1988)

Şekil 16. Eren Eyüboğlu, Otoportre,

<http://theearthhistoryjournal.blogspot.com/2011/06/eren-ernestine-eyuboglu.html>

Şekil 17. Eren Eyüboğlu, Otoportre,

<http://birgunbiryerde.blogspot.com/2013/11/dogustan-ressam-eren-eyuboglu.html>

Şekil 18. Eren Eyüboğlu, Otoportre, 84 x 61 cm, aile koleksiyonu, tuval üzerine yağlı boya,

http://www.galeriselvin.com/35_yil.php

Eren Eyüboğlu farklı etki ve kültürlerin altında kalarak Fransa'da sanat eğitimi almış, Türkiye'de sanatını sürdürmüş Romanyalı bir sanatçıdır. Üslubunu belirleyen bu farklılıklar, sanatsal hayatında ona kültürel zenginlik katmıştır. Farklı üslup eğilimleri gösteren Eren Eyüboğlu'nun otoportreleri, farklı dönemlerde, farklı sanatsal birikimlerle işlenilmiş izlenimi vermektedir. Sanatçının fiziksel özelliklerini taşıyan bu otoportre varyasyonlarının bazılarında fırça darbeleri okunurken, diğer çalışmalarında renk arayışları algılanmaktadır. Sanatçı, bu arayışları karşıt renk skalasını kullanarak çözmeye çalışmaktadır. Otoportrelerinin bir başka özelliği, sanatçının fiziksel tasviri kompozisyonunun bir parçası olmasıdır. Kompozisyonun düzenini ve uyumunu destekleyen figürün arkasındaki dekoratif unsurlar ve kıyafetlerin üzerindeki açık-koyu alternatif çizgi dizilişinin ritim oluşturması, onun Paris'te gördüğü eğitiminin etkisiyle olmalıdır. Otoportreleri, fiziksel benzetmeden daha çok sanatçının yorumunu içermektedir.

5. 10. Leyla Gamsız Sarptürk (1921-2010)

Şekil 19. Leyla Gamsız Sarptürk, Otoportre,

<http://www.leblebitozu.com/bilmeniz-gereken-18-turk-kadin-ressam/>

Leyla Gamsız Sarptürk'ün otoportresi şiirsellik taşımaktadır. Bu örnekte sanatçı kendi yorumunu ve üslubunu sergilemektedir. Otoportresi kübizmin etkilerini taşıırken, arkada

bulunan çiçekleri işleyiş tarzı, resme masalımsı bir atmosfer katmaktadır. Figürün arkasındaki koyu alan ise, derin olmayan, sığ olan bir mekan duygusunu hissettirmektedir.

5. 11. Türk Resminde Kadın Sanatçıların Yaptığı Otoportrelerinin Değerlendirilmesi

XX. yüzyılın başında kadın ressamlar otoportre aracılığı ve Cumhuriyetle birlikte yeni bir kimlik kazanmış olan entelektüel sanatçı kadının misyonu ile, toplumda kendi kişiliğini ortaya koymuşlardır. İlk kadın ressamlar otoportrelerinde önceleri kendilerini Cumhuriyet kadını olarak tasvir ederken, zaman içerisinde Avrupa'da sanat eğitimi alarak biçimsel değerlere de önem vermeye başlamışlardır.

6. ROMEN KADIN RESSAMLARININ OTOPORTRELERİ

Romen resim sanatı, beslendiği Bizans kültürü, Orta Çağ medeniyeti ve XIX. yüzyılın ortasından itibaren Batı Avrupa resim eğitimi gören ressamın sanata kazandırdıkları yaklaşımlardan oluşan sentezin ürünüdür. Bu ortamda hem memleketinde hem de Fransa, Avusturya ve Almanya'da sanat eğitimini almış kadın ressamlar, XX. yüzyılın ilk yarısında da çalışmalarını sürdürmüşlerdir.

6. 1. Elena Popea (1879-1941)

Şekil 20. Elena Popea, Otoportre,
https://en.wikipedia.org/wiki/Elena_Popea

Elena Popea otoportresini *trois-quarts* olarak bilinen realist bir yaklaşımla desen olarak oluşturmuştur. Bu desen, açık-koyu değerleri ile hacimlendirilmiştir. Şapkanın kırmızı oluşu seyircinin dikkatini çekerek resmin vurgu noktasını oluşturmaktadır. Romen resim sanatındaki bu resmin önemi, daha yeni gelişmekte olan bu sanat dalında sade ve doğru bir desen olmasıdır. Aynı zamanda bu çalışma bir yandan sanatçının toplumdaki statüsünü sunarken, diğer yandan da dönemin saç modeli, giysisi ve modası ile ilgili bilgi verdiği için de önem taşımaktadır.

6. 2. Otilia Michail Oteteleşanu (1885-1974)

Şekil 21. Otilia Michail Oteteleşanu, Otoportre

Otilia Michail Oteteleşanu empresyonizm akımının etkisinde kalarak çalışan bir Romen kadın ressamdır. Sanatçı bize kendini bir boy otoportre olarak sunmaktadır. Hafif başını eğmiş bu narin kadın, zarafeti ile hüznü ve nostaljiyi çağrıştırmaktadır. Yüzü cepheden tasvir edilmiştir. Açık ton değerleri ile oluşturulmuş bu yapıtın ışığı, resmin biçimselliği açısından en önemli elemanıdır. Figürün duruşu ile perspektifin kullanılması, resmin derinliğini sağlamıştır. Bu resim, bir kadın ressamının otoportresini belgelendirirken, dönemin bir Romen kadınının kıyafeti ve saç modası hakkında bilgi vermektedir.

6. 3. Rodica Maniu Mütznner (1892-1958)

Şekil 22. Rodica Maniu Mütznner, Otoportre, duralit üzerine yağlı boya, Romanya Devlet Sanat Müzesi,
https://ro.wikipedia.org/wiki/Rodica_Maniu

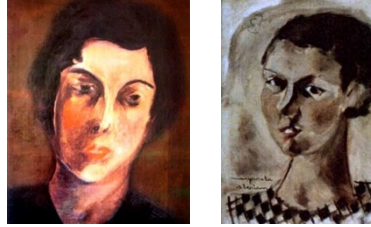
Rodica Maniu Mütznner, Batı Avrupa resim sanatındaki otoportre örneklerinde olduğu gibi kendini resim yaparken betimlenmiştir. Yarım boy portre olarak bu tasvirde ressam, çalışma eyleminde olmaktan daha çok poz vermiş gibi algılanılmaktadır. Hafif başı eğilmiş melankolik ve hüzünlenmiş bir kadın gibi görülmektedir. Eldivenli elleri ise, boya ile uğraşan bir ressamın elleri değil, asaletli bir kadının elleri gibi betimlenmiştir.

Işık resmin en önemli elemanı olup sanatçının empresyonist eğilimini göstermektedir. Resmin belirli yerlerinde fırça darbeleri okunurken, arka fonda boya ince sürülmüştür. Resmin geneline açık ton değeri hakimdir. Dikey kadraj içerisinde dikey elemanlarla kurulmuş statik kompozisyonun durağanlığını bozan hafif bir dinamizm katan ellerin duruşu, fırçalar ve palettir. Bu elemanlar fonksiyonu ile, tamamen kompozisyonu desteklemektedir. Paletin üst kısmında çizgi gibi sezilen ışık, hırka ve kadının sağ göğüs elemanlarından oluşan alan, kompozisyonun vurgu noktasını oluşturmaktadır. Hem dikey, hem de yatay olarak altın orana göre resim bölündüğünde bu noktayı işaret eder. Buradan seyircinin bakışları yukarıya doğru hareket edip ışığı takip ettiğinde boynun sağ kısmından yanak ve baş örtüsünün kesiştiği çizgiden sonra koyu kaşlara doğru gitmektedir. Daha sonra bakışlar sol kaştan burnun gölgesine ve sol yanağındaki koyu alandan, boynun solundaki koyu değerle kompozisyonun aşağısına doğru yönelir. Kadının sol elindeki fırça ise, seyircinin bakışlarının yönünü değiştirerek, hareketi paletin altındaki koyu betimlenmiş çizgilere yönlendirmektedir. Buradan paletin altından fırçaların yönünü takip ederek resimden dışarıya doğru yönelir. Paletin üst kısmındaki sezilen ışık, paletin alt kısmındaki koyu değeri ile çizgisel bir strüktür oluşturmaktadır. Bunlarla birlikte fırçaların yönleri ve sağ elin eldivenin üzerindeki yer yer kesilmiş kontür gibi çekilmiş koyu değerde olan çizgi, biçimsel açıdan kompozisyonda önemli bir yer tutmaktadır.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Rodica Maniu Mützner'in resmi, otoportre olmasına rağmen fiziksel bir taklitle sınırlı değildir. Bu resim, kendi içerisindeki elemanların aralarındaki kurulan bağları göstermektedir. Figür ve hırka, kaş, burun, palet, fırçalar gibi diğer elemanlar, kompozisyonu destekleyecek şekilde kullanılmıştır. Dolayısı ile bu otoportre, bir kadının ressamın fiziksel özellikleri ve ruhsal dünyasını sunarken, bir sanatçının biçimsel endişelerini de vermektedir.

6. 4. Margareta Sterian (1897-1992)

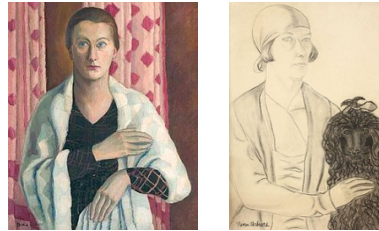
Şekil 23. Margareta Sterian, Otoportre

Şekil 24. Margareta Sterian, Otoportre

<http://clasate.cimec.ro/detaliu.asp?k=52BCDFDEAAAB4FC5ACD9F3E8B9A6E62D>

Margareta Sterian otoportresinde fiziksel özelliklerini tasvir etmekle birlikte biçimsel endişelerini de yansıtmaktadır. *Fas*'tan (cepheden) betimlenmiş otoportre, ışık-gölge ile hacimlendirilmiştir. Ortodoks ikonalarındaki portreleri anımsatan cepheden işlenmiş ince kaşlar, ince uzun burun ve küçük ağız ressamın bakış açısını sergilemektedir. Figürün bakışlarındaki durgunluk sessizliği çağrıştırmaktadır. Ancak açık-koyu kontrastı ve fırça darbeleri, durağanlığın izlerini bozarak resme az da olsa bir dinamizm katmaktadır. Otoportrenin çevresinde koyu değerlerde alanlar olmasına rağmen, ışık unsuru yüzü aydınlatarak her yere hakimdir. Bu çalışma, Romen resim sanatını besleyen Bizans kökenleri hatırlatmaktadır.

6. 5. Nina Arbore (1899-1942)

Şekil 25. Nina Arbore, Otoportre, 1937

https://en.wikipedia.org/wiki/Nina_Arbore

Şekil 26. Nina Arbore, Otoportre,

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nina_Arbore_-_Autoportret_cu_pudel.jpg

Entelektüel bir ailenin kızı olan Nina Arbore, Münich ve Paris'te sanat eğitimi almıştır. Yarım boy portre, realist bir biçimde işlenilmiştir. Ruhsal dünyasından daha çok fiziksel özelliklere önem verilmiştir. Kompozisyon dikey bir kadrajda dikey elemanlarla ve açık-koyu değerler ile ritim oluşturarak dikkatli ve dengeli düzenlenmiştir. Kompozisyonun

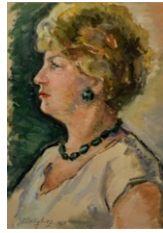
3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

elemanlarının dizilişi, Bauhaus ekolünün tasarım ilkelerini hatırlatarak sanatçının aldığı sanat eğitimi ile ilgili bilgiler sunmaktadır.

Figürün arkasındaki perde, resmin espasını oluşturmak için kullanılmıştır. Bu perdelerin üstündeki magenta ile oluşturulmuş doku, donmuş hissi veren figüre canlılık kazandırmaktadır. Perde, figürün üzerindeki şalın kıvrımlarının oluşturdukları dikey düzeyi, ellerinin parmaklarını tasvir eden çizgiler kompozisyonu desteklemektedir.

Nina Arbore, otoportresinde bir fiziksel tasvirden daha çok dengeli, uyumlu ve bütünlük içerisinde bir kompozisyonu amaçlamıştır.

6. 6. Ecaterina Cristescu (1901-1973)

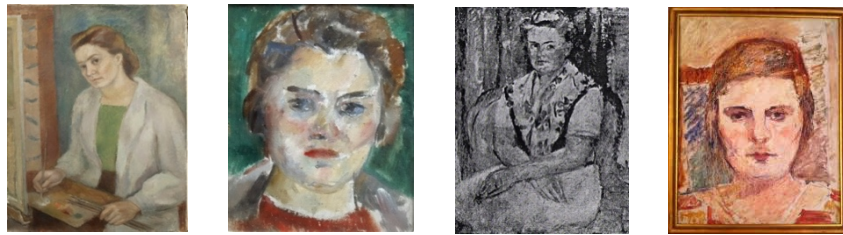

Şekil 27. Ecaterina Cristescu, Otoportre

<https://www.okazii.ro/ecaterina-cristescu-delighioz-a174535941>

Ecaterina Cristescu kendini profilden betimlenmiştir. Bu şekilde çalışmış olması, onun bir aynaya bakarak değil, bir fotoğrafa bakarak çalıştığını göstermektedir. Otoportre, fiziksel özellikler taşımasına rağmen figürün ruhsal dünyası ile ilgili hiç bir şey vermemekte. Burada sanatçı hacim oluşturmaya özen göstermiştir. Bunun için ışığı sol üstten vererek figürü aydınlık içinde tutmuştur. Yüzün vurgulanması için arka plan koyu tutulmuştur.

6. 7. Florenta Pretorian (1902-1948)

Şekil 28. Florenta Pretorian, Otoportre

29. Florenta Pretorian, Otoportre, tuval üzerine yağlı boya, 21 x 25 cm

[http://www.e-](http://www.e-galerie.ro/main.php/v/Florenta+Pretorian/Despre+Florenta+Pretorian/FLORENTA+PRETORIAN+-+AUTOPORTRET+ulei+pe+panza+lipita+pe+carton+21x25+cm.jpg.html)

[galerie.ro/main.php/v/Florenta+Pretorian/Despre+Florenta+Pretorian/FLORENTA+PRETORIAN+-+AUTOPORTRET+ulei+pe+panza+lipita+pe+carton+21x25+cm.jpg.html](http://www.e-galerie.ro/main.php/v/Florenta+Pretorian/Despre+Florenta+Pretorian/FLORENTA+PRETORIAN+-+AUTOPORTRET+ulei+pe+panza+lipita+pe+carton+21x25+cm.jpg.html)

30. Florenta Pretorian, Otoportre, 1940

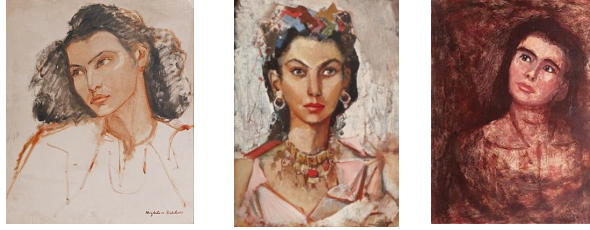
[http://www.e-](http://www.e-galerie.ro/main.php/v/Florenta+Pretorian/Despre+Florenta+Pretorian/FLORENTA+PRETORIAN+_1902-1948_++-+Autoportret+1940.jpg.html)

[galerie.ro/main.php/v/Florenta+Pretorian/Despre+Florenta+Pretorian/FLORENTA+PRETORIAN+_1902-1948_++-+Autoportret+1940.jpg.html](http://www.e-galerie.ro/main.php/v/Florenta+Pretorian/Despre+Florenta+Pretorian/FLORENTA+PRETORIAN+_1902-1948_++-+Autoportret+1940.jpg.html)

31. Florenta Pretorian, Otoportre

Florenta Pretorian'ın otoportrelerinde görülen farklı üslup ve ruh halleri, sanatçının eserlerini farklı dönemlerde çalıştığını göstermektedir. Bazı işlerinde ressamın fiziksel tasviri amaçlarken diğer çalışmalarında kompozisyon endişesi taşıdığı görülmektedir.

6. 8. Magdalena Radulescu (1902-1983)

Şekil 32. Margareta Radulescu, Otoportre

Şekil 33. Margareta Radulescu, Oriental Kostüm içinde Otoportre,

https://www.askart.com/auction_records/Magdalena_Radulescu/11158304/Magdalena_Radulescu.aspx

Şekil 34. Margareta Radulescu, Otoportre, 1957

https://www.askart.com/auction_records/Magdalena_Radulescu/11158304/Magdalena_Radulescu.aspx

Margareta Radulescu otoportrelerinde iki farklı çalışma sunmaktadır. Bir resminde sadece yüzünü işlenmesi “*a la prima*” (tek seans) çalıştığı ve bitmediği izlenimini vermektedir. Otoportrenin çevresini netleştirmeden saçı koyu bir değerle tutması ile asıl yüzün önemini vurgulamaktadır. Diğer örnekte ise sanatçı figürün çevresini eşit değerle tamamlaması bitmiş bir otoportre izlenimini bırakmaktadır. Kırmızı renk, resme canlılık katmaktadır. Soğuk bakan gözleri figürün ruh dünyasını yansıtmaktadır. Cepheden işlenilmiş otoportrede başın dik duruşu sanatçının öz güvenini yansıtmaktadır.

6. 9. Elena Hanagic (1907-1970)

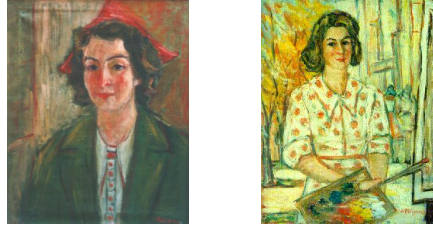

Şekil 35. Elena Hanagic, Otoportre

<http://artindex.ro/2016/07/19/hanagic-elena/>

Elena Hanagic hakkında çok fazla bibliyografik bilgiler yoktur. Sanatçı otoportresindeki fiziksel benzemede dikkat ettiği hususlar, hacim oluşturmak ve yüzü vurgulamak için arkasını koyu bir değerle vermektir.

6. 10. Coca Metianu (1910-2014)

Şekil 36. Coca Metianu, Otoportre, Tuval üzerinde yağlı boya, 61 x 50 cm

Şekil 37. Coca Metianu, Otoportre, tuval üzerinde yağlı boya, 100 x 85 cm

<http://www.fightingforart.ro/arta/arta/EMETIANU.HTM>

Coca Metianu'nun gerçek adı Elena-Vera-Ecaterina Metianu'dur. Varlıklı bir ailenin çocuğu olarak Romanya ve Avrupa'da sanat eğitimini almıştır. Sanatçının otoportre çalışması incelendiğinde portrenin fiziksel özellikleri ile birlikte figürün ruhsal dünyasını da yansıtmaktadır. Karşıt renk skalasını kullanması, ressamın bir otoportre oluşturmaktan daha çok açık-koyu değerleri ile dengeli bir kompozisyon kurma endişesi görülmektedir.

Kendini çalışırken tasvir eden sanatçı, açık tonlarla betimlenmiş bir mekan içerisinde figürü koyu sunmuştur. Bu resimde sanatçı amaçladığı, açık-koyu/sıcak-soğuk renk kontrastı uygulamıştır. Bu değerlerle birlikte sanatçının kompozisyon endişesi de okunmaktadır. Ayakta duran figür ve mekanda bulunan dikey çizgiler kompozisyona bir durağanlık sağlamaktadır. Resme tek hareket sağlayan figürün elindeki fırçadır.

Coca Metianu oluşturduğu otoportrelerinde renk kontrastlarını uyguladığı ve kompozisyon kurma endişesini taşıdığı görülmektedir.

6. 11. Romen Kadın Sanatçıların Yaptığı Otoportrelerin Değerlendirilmesi

XX. yüzyılın başlarında Romen resim sanatında kadın ressamların otoportrelerini incelediğimizde bir çok örnekleri olduğu halde her sanatçının otoportresini yaptığını görmemekteyiz. Cecilia Cutescu-Storck (1879-1969) ve Olga Greceanu (1890-1978), gibi Romen resim sanatında önemli yer tutan ve derin iz bırakan sanatçıların otoportrelerinin ise olmadığını görmekteyiz. Var olanlarda da kadın sanatçıların en önemli endişeleri fiziksel benzerlik sağlamak değil, biçimsel açıdan dengeli bir kompozisyon ve renk uyumu oluşturabilmektir.

Olga Greceanu (1890-1978), Romen resim sanatında çok önemli bir ressam olmakla birlikte aynı zamanda bir sanat tarihçisi ve teorisyen/kuramcı olarak resimle ilgili kitap ve yazılar bırakmış araştırmacı bir bilim kadınıdır. Ressam olarak Olga Greceanu, Bizans resim geleneğinde yapılmış çalışmaları çağdaş bir biçimde yorumlayarak Romen resim sanatına yenilikler sağlamıştır. Ancak bütün bu çalışmalarına rağmen hiç otoportresi yoktur. Olga Greceanu gibi Romen resim sanatında iz bırakan bir sanatçının olmasına rağmen bir otoportresinin olmaması, psikolojik ve sosyolojik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Sanatçının alçak gönüllüğünden ve bir kadın ressam olma veya resim yeteneğini ispatlama ihtiyacını duymamasından kaynaklanmış olabilir.

7. SONUÇ

Batılılaşma hareketi her iki ülkede yaşanmasına rağmen, ayrı kanallardan gelen etkilerin altında gelişen Türk ve Romen resim sanatları eş zamanlı bir gelişim göstermediler. Cumhuriyetin ilan edilmesi ile Türk kadını toplumsal girişimcilik kazanırken, devrim sonrası Romen kadını bulunduğu toplumsal statüsünü sürdürmüştü. Her iki toplumda yaşanmış olan tarihsel olay ve toplumsal gelişmeler kadına sanatsal açıdan da önem kazandırmıştır. Böylece XX. yüzyılın ilk yarısında her iki toplumda kültürlü, entelektüel ve aydın ressam kadını, yeteneğini göstererek varlığını otoportrelerde yansıtmıştı. Türk ilk ressam kadın sanatçılar otoportrelerinde fiziksel benzetmeyi ön planda tutarken, daha sonra Avrupa’da sanat eğitimi almış olanlar oluşturdukları çalışmalarında biçimselliğe önem vermişlerdir. Romen ressam kadınların otoportreleri ise sanatçıların biçimsel arayışının fiziksel tasvirde daha önemli olduğu izlenimi bırakmaktadır. Ancak her iki toplumda da anlaşılmaktadır ki sanatçı kadınlar, otoportrelerini narsisist bir duygu ile değil, etüt amaçlı gerçekleştirmişlerdir. Ressam kadınlar, sanatsal bir ifade biçimini olan otoportrelerinde kendilerini tanıtmışlardır.

Otoportreler bireysel bir ifade olsa bile, toplumsal özellikleri de yansıtan bir ifade aracı oldukları için, Romen ve Türk resim sanatında tarihin belgelendirilmesi açısından belgesel olup hatıra niteliğindedirler.

KAYNAKÇA

Akalan, G., Dilmaç, S., (2018), “Dışavurumcu bir İfade Aracı Olarak Otoportre”, The Journal of Academic Social Science Studies, No. 67, s. 209-223.

Bakacak, A. (2009), “Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Atatürk Yolu Dergisi S 44, Güz, s. 627-638.

Demirbulak, A. (2007), “Çağdaş Türk Resminde Otoportreler”, Beta, İstanbul.

Dönmez, N. (2009), “Türk Resminde Portre ve Otoportre”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Ergüven, M. (1996), “Türk Resminde Otoportre”, katalog (Önsöz), Yapı kredi Kültür Merkezi, İstanbul.

Evseev, İ. (2001), “Dictionar de Simboluri și Arhetipuri Culturale”, Editura Amarcord, Timișoara.

Ghiteșcu, G. (2001), “Antropologie Artistica”, Alfa, București.

Güloğlu, V. (2006), Atatürk Dönemi Türk Müziği Politikalarının Yansımaları: Kadın Sesi Sanatçıları, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DLKE) Atatürk’ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı.

İçli, T. (1998), “Cumhuriyet Döneminde Kadının Sosyal Konumu”, Hacettepe Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı.

Keser, N. (2009), “Sanat Sözlüğü”, 2. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara.

Kessler, E., Dreptu, R., Vida, G., Vida, M., Vlasiu, İ., (2007), “Culorile Avangardei Arta in Romania”, Institutul Cultural Roman, București.

Chevalier, J. ve Gheerbrant, A., (1993), “Dictionar de Simboluri”, Editura Artemis, București.

May, R. (2007), “Yaratma Cesareti”, 10. Basım, Metis Yayınları, İstanbul.

Moran, B. (2013), “Edebiyat Kuramları ve Eleştiri”, İletişim Yayınları, İstanbul.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Özbay, D. (2009), “XX. Yüzyılda Türk ve Romen Resim Sanatlarının Gelişme ve Biçimlenme Süreçlerinin Karşılaştırılması”, Yayınlanmamış sanatta yeterlik tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Ruşti, D. (2005), “Dictionar de Simboluri din Opera lui Mircea Eliade”, Tritonic, Bucureşti.

Taşdelen, D., Yazıcı A., (2012), “Estetik ve Sanat Felsefesi”, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Yıldız, M. (2006), “Benlik-Kavramı ve Benliğin Gelişiminde Dinin Rolü”, D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı XXIII, İzmir, s. 87-127.

OKUL YÖNETİCİLERİNİN ETİK LİDERLİK DAVRANIŞLARI İLE BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETMENLERİNİN ÖRGÜTSEL SINIZM ALGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN ETHICAL LEADERSHIP BEHAVIORS OF SCHOOL ADMINISTRATORS AND ORGANIZATIONAL CYNICISM PERCEPTIONS OF PHYSICAL EDUCATION TEACHERS

Erhan ŞAHİN

Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi Bölümü,

Ahmet ARSLAN

Dr.Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı

Özet

Bu araştırmanın amacı okul yöneticilerinin etik liderlik davranışları ile beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin örgütsel sinizm düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

Bu amaç doğrultusunda araştırmaya 170'i erkek (%79,7), 43'ü kadın (%20,2) olmak üzere toplam 213 beden eğitimi ve spor öğretmeni gönüllü olarak katılmıştır. Araştırma ilişkisel tarama modelinde tasarlanmıştır. Araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından oluşturulan Kişisel Bilgi Formu, Etik Liderlik Ölçeği ve Örgütsel Sinizm Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde ilk olarak normallik varsayımları için çarpıklık basıklık değerlerine bakılmış ve dağılımın normal olduğu tespit edilmiştir. Sonraki aşamada ölçeklere ilişkin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı incelenmiş ve Etik Liderlik Ölçeği için .98, Örgütsel Sinizm Ölçeği için ise .93 olarak tespit edilmiştir. Bu doğrultuda iki grup karşılaştırmasında t-testi, üç ve üzeri grup karşılaştırmasında ise anova testi kullanılmıştır. Anova analizi neticesinde ortaya çıkan farkın kaynağını belirlemek için post-hoc tukey testinden yararlanılmıştır. Bununla birlikte ölçekler arasındaki ilişkileri belirlemek için pearson-korelasyon analizi ve bağımsız değişkenlerin (*etik liderlik alt boyutları*) bağımlı değişkeni (*örgütsel sinizm toplam puan*) yordamadaki gücünü belirlemek için ise çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır.

Araştırmada elde edilen sonuçlar incelendiğinde, araştırma kapsamındaki demografik değişkenlere göre gruplar içinde anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte iki ölçek arasındaki ilişkiler incelendiğinde, etik liderlik alt boyutları ve örgütsel sinizm toplam puanı arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Bu aşamadan sonra çoklu regresyon analizine geçilmiş ve bu analiz sonucunda, okul yöneticilerinin etik liderlik davranış düzeylerinin beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin örgütsel sinizm düzeyini anlamlı şekilde yordadığı ve varyansın yaklaşık %16'sını açıkladığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak; etik liderlik ve örgütsel sinizmin demografik değişkenlere göre farklılaştığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen, Etik Liderlik, Örgütsel Sinizm

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Abstract

The aim of this research is to examine the relationship between the ethical leadership behaviors of school administrators and the organizational cynicism levels of physical education and sports teachers.

For this purpose, a total of 213 physical education and sports teachers, 170 men (79.7%) and 43 women (20.2%), participated in the study voluntarily. The research was designed in relational screening model. Personal Information Form, Ethical Leadership Scale and Organizational Cynicism Scale, which were created by the researchers, were used as data collection tools within the scope of the research. In the analysis of the data, firstly, the skewness and kurtosis values were checked for the normality assumptions and it was determined that the distribution was normal. In the next step, the Cronbach Alpha internal consistency coefficient of the scales was examined and it was determined as .98 for the Ethical Leadership Scale and .93 for the Organizational Cynicism Scale. In this direction, the t-test was used in the comparison of two groups, and the anova test was used in the comparison of three or more groups. The post-hoc tukey test was used to determine the source of the difference that emerged as a result of the Anova analysis. In addition, pearson-correlation analysis was used to determine the relationships between the scales, and multiple linear regression analysis was used to determine the power of independent variables (*ethical leadership sub-dimensions*) in predicting the dependent variable (*organizational cynicism total score*).

When the results obtained in the research were examined, it was determined that there were significant differences within the groups according to the demographic variables within the scope of the research. However, when the relationships between the two scales were examined, it was found that there were negative moderately statistically significant relationships between the ethical leadership sub-dimensions and the total score of organizational cynicism. After this stage, multiple regression analysis was carried out and as a result of this analysis, it was determined that the ethical leadership behavior levels of school administrators significantly predicted the organizational cynicism level of physical education and sports teachers and explained approximately 16% of the variance. As a result; It can be said that ethical leadership and organizational cynicism differ according to demographic variables.

Keywords: Teacher, Ethical Leadership, Organizational Cynicism

E7 ÜLKELERİNDE KİŞİ BAŞINA DÜŞEN EKOLOJİK AYAK İZİ YAKINSIYOR MU? PANEL FOURIER DURAĞANLIK TESTİNDEN YENİ KANITLAR

DOES THE ECOLOGICAL FOOTPRINT PER CAPITA CONVERGE IN E7 COUNTRIES? NEW EVIDENCE FROM THE PANEL FOURIER STATIONARITY TEST

Harun SARAÇ

Arş. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisat Bölümü, İktisat Teorisi Anabilim Dalı,
Tunahan HACİMAMOĞLU

Arş. Gör. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisat Bölümü, İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Anabilim Dalı

Özet

Sürdürülebilir kalkınma, refah artışının çevresel ve insani gelişmeyi koruyarak ve iyileştirerek gerçekleşmesi olarak ifade edilmektedir. Fakat refahı artırma çabası içerisinde günümüzde çevre kirliliği ve çevre ilişkili sorunlar giderek daha kötü bir hal almaya başlamıştır. Bu durumun temelinde yatan en önemli faktörün insanların ortaya koyduğu faaliyetler olduğu kabul edilmektedir. İnsan etkisi ile bozulmanın kapsamlı bir göstergesi olan ekolojik ayak izi, birçok disiplinde çalışmalara konu olmaktadır. Aynı zamanda çevre kirliliği yakınsaması analizleri, ele alınan çevresel politikalar bakımından önemli ve belirleyicidir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı 1961-2017 döneminde gelişmekte olan ülkeler için kişi başına düşen ekolojik ayak izi yakınsamasının ampirik olarak analiz edilmesidir. Bu amaçla yatay kesit genişletilmiş Dickey-Fuller panel birim kök testi ve yeni geliştirilen keskin ve Fourier kırılmalı panel durağanlık testi kullanılmıştır. Yatay kesit genişletilmiş Dickey-Fuller panel birim kök testinden elde edilen bulgular gelişmekte olan ülkeler için kişi başına düşen ayak izinin iraksadığını göstermektedir. Yeni geliştirilen Fourier panel durağanlık testinden elde edilen bulgularda ise kişi başına düşen ayak izinin yakınsadığı sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar ışığında ilgili ülkelerde çevre kirliliği anlamında aradaki farkın zamanla kapandığı ifade edilebilir. Son olarak bu ülkelere çevre kirliliğini önlemek amacıyla birlikte hareket etmeleri ve ortak politika kararları etrafında yoğunlaşmaları önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik Ayak İzi, Sürdürülebilir Kalkınma, Panel Veri Analizi, E7 Ülkeleri.

Abstract

Sustainable development is generally expressed as the realization of welfare increase by protecting and improving environmental and human development. While putting an effort to increase welfare, however, environmental pollution and environmental-related problems are getting worse. It is accepted that the most important factor underlying this situation is the activities of people. Ecological footprint, which is a comprehensive indicator of degradation by human influence, is the subject of studies in many disciplines. Environmental pollution convergence analyzes are also important and decisive in terms of environmental policies. In this context, the aim of the study is to empirically analyze the ecological footprint

convergence per capita for developing countries in the 1961-2017 period. For this purpose, the cross-section extended Dickey-Fuller panel unit root test and panel stationarity test with sharp and Fourier breaks which is recently developed were used. Findings from the cross-section extended Dickey-Fuller panel unit root test show that the footprint per capita diverges for developing countries. In the findings obtained from the newly developed Fourier panel stability test, however, it is concluded that the footprint per capita converges. In the light of the results obtained, it can be stated that the difference in terms of environmental pollution in the relevant countries has decreased over time. Finally, it is recommended that these countries act together and focus on common policy decisions in order to prevent environmental pollution.

Keywords: Ecological Footprint, Sustainable Development, Panel Data Analysis, E7 Countries.

1. GİRİŞ

Dünyada son dönemde gündeme gelen iklim değişiklikleri ve küresel ısınma gibi sorunlar, insan eliyle tabiata yöneltilmiş tehditler olarak değerlendirilmektedir. Özellikle sanayileşme sürecini hızlandırma çabasında olan ülkelerde artış gösteren üretim faaliyetleri ya da bilinçsizce gerçekleştirilen insani faaliyetler mevcut soruna temel teşkil etmektedir. Dolayısıyla doğaya verilen hasarın tespit edilmesi, zararın en aza indirilmesine yönelik çevre politikaları ve bu politikalara yön veren akademik çalışmalar önem arz etmektedir. Diğer yandan dünyada görülen iklim değişikliği belirtileri, küresel ısınma gibi küresel ölçekteki problemler bu çalışmalara olan ihtiyaca işaret etmektedir.

Ekonomik büyüme ve beraberinde getirdiği kalkınma kavramı özellikle gelişmekte olan ülkelerin gündemini oluşturmaktadır. Ulusal gelirlerini ve ekonomik büyümelerini arttırma hedefinde olan ülkelerin bunu gerçekleştirirken çevreye verilen zararı ve kimi zaman telafisi olmayan çevresel bozulmaları görmezden geldiği de görülmektedir. Dolayısıyla üretim artışının en büyük dışsallığı olarak değerlendirilebilecek bu önemli mesele uluslararası organizasyonların ve görüşmelerin gündemini belirlemekte ve çevre bilincinin oluşturulmasına yönelik girişimlerin hızlandırılmasını sağlamaktadır. Kalkınma süreci gerçekleştirilirken sürdürülebilirlik unsurunun göz ardı edilmemesi çevreye verilen hasarın minimize edilmesi anlamında önemlidir.

İnsan etkisi ile çevresel bozulmanın kapsamlı bir göstergesi olan *ekolojik ayak izi*, çevre kirliliğine ilişkin çalışmalarda başvurulan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekolojik ayak izi, çevre üzerinde insan faaliyetlerinin baskısını ortaya koyarak insanların sebep olduğu çevresel bozulmanın bir göstergesi olarak kullanılmaktadır (Ulucak ve Bilgili, 2018: 1). Ekolojik ayak izi çeşitli insani faaliyetleri izlemekte; CO₂ emisyonları, balık tüketimi, arazi kullanımı gibi antropojenik basınçların birleşik etkisini ölçmekte ve çevresel sonuçları tespit etmede önemli bir rol oynamaktadır (Galli vd., 2012: 102). Çevre kirliliği üzerine gerçekleştirilen analizlerde genellikle çevresel aşınmanın ölçüsü olarak CO₂ salınımı kullanılmaktadır. Fakat bu ölçüt genel bozulmanın sadece belirli bir kısmına işaret eder. Bunun yanında aşırı orman arazisi kullanımı, madencilik ve petrol faaliyetleri de doğaya zarar vermektedir (Solarin, 2019: 6167). Bu çalışmada kullanılan ekolojik ayak izi, karbondioksit salınımına ek olarak ekili araziler, balıkçılık sahaları, inşa edilmiş araziler ve

orman ürünlerini de içeren kapsamlı bir göstergedir. Dolayısıyla çevresel hasarın ölçümünde bu değişkenin kullanılması çalışmanın özgün yönlerinden biri olarak ifade edilebilir.

Bu kapsamda çalışmanın amacı 1961-2017 yılları arasında gelişmekte olan ülkelerden belli bir grubu temsil eden E-7 ülkeleri için kişi başına düşen ekolojik ayak izi yakınsamasının ampirik olarak analiz edilmesidir. Çalışmada, ilgili dönemde E-7 ülkelerinde kişi başına düşen ekolojik ayak izi'nde meydana gelen şokların etkisinin geçici mi yoksa kalıcı mı olduğu araştırılarak çevresel tahribatın boyutları ortaya koyulmakta ve çeşitli politika önerilerinde bulunmaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Yurtkuran (2020), yeni endüstrilerden oluşan N11 ülkeleri üzerine 1971-2016 dönemi için gerçekleştirdiği çalışmasında kişi başına düşen ayak izinin yakınsamasını analiz etmektedir. Panel Yatay Kesitsel Genişletilmiş Dickey-Fuller birim kök testi ve yeni geliştirilen panel Fourier durağanlık testinin kullanıldığı analiz sonuçlarına göre Endonezya, Pakistan ve Filipinler'de ekolojik ayak izi göstergesi durağandır; yani bu ülkelerde yakınsama bulunmaktadır. Diğer yandan Türkiye, Bangladeş, Mısır, İran, Meksika, Nijerya, Güney Kore ve Vietnam'da çevresel kirlilikte meydana gelen şokların etkisi kalıcıdır.

Şimşek ve Bursal (2019) 1961-2016 yılları için ekolojik ayak izi verilerini kullanmakta, Türkiye ve dünyanın ekolojik ayak izi ve biyolojik kapasite haritası incelenmekte ve ilerleyen yıllarda oluşabilecek muhtemel senaryolar ortaya koyulmaktadır. Nedensellik analizinin kullanıldığı çalışmada elde edilen bulgular, hem ekolojik kapasiteden biyokapasiteye hem de biyokapasiteden ekolojik kapasiteye nedenselliğin olduğuna ve bu iki değişkenin uzun dönemde birlikte hareket ettiğine işaret etmektedir.

Pata (2020), çevre kirliliği üzerine gerçekleştirdiği çalışmada N11 ülkelerinde 1971-2016 dönemi için kişi başı ayak izinin yakınsamasını analiz etmektedir. Hadri-Kurozumi (2012) ve Lee ve Tieslau (2019) panel birim kök testlerinin kullanıldığı çalışmadan elde edilen sonuçlara göre N11 ülkelerinde kişi başına düşen ekolojik ayak izi yakınsamaktadır. Bu bağlamda ilgili ülkelerde çevre kirliliği arasındaki fark kapanmaktadır.

Ulucak (2017), 1961-2019 dönemi için ekolojik ayak izi verilerini kullanarak yakınsama hipotezini test etmektedir. 120 ülkeye ait verilerin kullanıldığı çalışmada bütünsel olarak yakınsama hipotezinin geçerli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Dumrul ve Kılıçarslan (2020), Türkiye'nin 1961-2014 verilerini kullanarak Türkiye'nin uluslararası ticaretinin ekolojik ayak izi üzerindeki etkisini Johansen eş-bütünleşme testi ve VECM analizi üzerinden incelemiştir. Ulaşılan bulgular hem uluslararası ticareten ekolojik ayak izine hem de ekolojik ayak izinden uluslararası ticarete doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığını göstermektedir.

Özsoy (2015), düşük karbon ekonomisi ve Türkiye'nin karbon ayak izini mercek altına aldığı çalışmasında Türkiye'nin yenilenebilir enerji kaynakları anlamında potansiyelini ortaya koymakta ve düşük karbon kullanımının tesis edilmesine dair politika önerilerinde bulunmaktadır.

Özsoy ve Dinç (2016), ekolojik ayak izi çeşitlerinin ve hesaplama yönteminin anlatıldığı, güçlü ve zayıf yönlerinin teorik anlamda tartışıldığı çalışmalarında sürdürülebilir kalkınma için kritik öneme sahip bazı ülkelerin ekolojik ayak izi, biyolojik kapasite ve

ekolojik açık göstergelerini karşılaştırmaktadır. Değerlendirme sonucuna göre dünya genelinde ekolojik ayak izi ve biyolojik kapasite verileri incelendiğinde dünya genelinde ekolojik açığın belirgin bir şekilde yükseldiği anlaşılmaktadır. Türkiye için ise mevcut üretim ve tüketim alışkanlığının sürdürülebilir olmadığı ifade edilmektedir.

Altıparmak ve Avcı (2011), Türkiye'nin ekolojik ayak izi ve ticaret istatistiklerini kullanarak karşılaştırmalı incelemede bulunduğu çalışmalarında kişi başına 2,7 hektar ayak izi ve 1,3 hektar biyolojik kapasiteye sahip olan Türkiye'de ticaret hacmindeki artışlarla birlikte mevcut biyo-kapasite ve ekolojik ayak izi arasındaki farkın açıldığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla ulusal ekosistem üzerindeki baskı artmaya devam etmekte ve çevresel riskler daha belirgin hale gelmektedir.

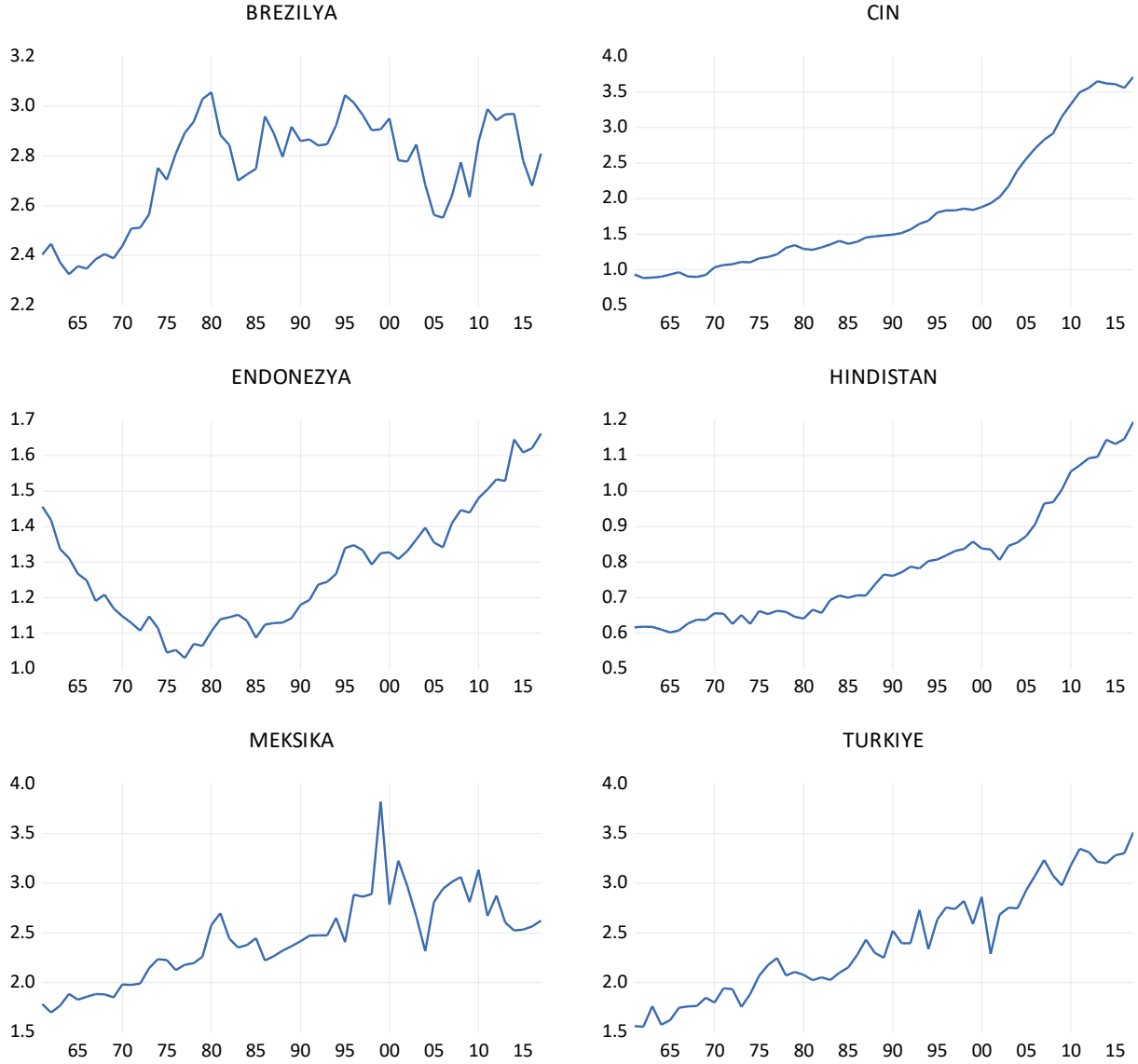
3. VERİ SETİ VE KAPSAM

Bu çalışmanın amacı gelişmekte olan yedi ekonomi (Brezilya, Çin, Endonezya, Hindistan, Meksika, Rusya ve Türkiye) olarak adlandırılan E7 ülke grubu için ekolojik ayak izi yakınsamasını test etmektir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada çevre kirliliği göstergesi olarak kişi başına düşen ekolojik ayak izi verisi kullanılmıştır.¹ 1961-2017 yılları arasının incelendiği çalışmada Rusya'ya ait veriler 1992 yılı itibarıyla ulaşılabilir olduğundan Rusya analiz dışında bırakılmıştır. Mevcut verileri dönem itibarı ile ulaşılabilir olan Brezilya, Çin, Endonezya, Hindistan, Meksika ve Türkiye analize dahil edilmiştir. Bu gelişmekte olan altı ülkeye ait kişi başına düşen ekolojik ayak izinin seyri 1961-2017 dönemi itibarıyla Şekil 1'de gösterilmektedir.

---

¹ Verilere <https://data.footprintnetwork.org/> sitesinden ulaşılmıştır.

Şekil 1. Kişi Başına Düşen Ekolojik Ayak İzi

Şekil 1’de gelişmekte olan altı ülkede kişi başına düşen ekolojik ayak izinin 1961-2017 döneminde genel itibarıyla artış eğilimi içerisinde olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile ilgili ülkelerde insanların doğa üzerindeki talebinin arttığı söylenebilir.

4. YÖNTEM

4.1. Yatay Kesit Bağımlılığı ve Homojenlik Testleri

Panel veri analizinin temel sorunlarından biri yatay kesit bağımlılığıdır. Çünkü küreselleşme, finansallaşma, dış ticaret ve diğer ekonomik faaliyetler nedeniyle ülkeler arasındaki etkileşim ve birbirine bağımlılık her geçen gün artmaktadır. Ülkeler arasındaki bu etkileşim ve bağımlılık yatay kesit bağımlılığının kontrol edilmesini gerektirmektedir. Aksi takdirde panel veri analizlerinde kesitler arası bağımlılığın göz ardı edilmesi güvenilmez ve tutarsız tahminlere neden olmaktadır (Phillips ve Sul, 2003). Çalışmada yatay kesit bağımlılığının var olup olmadığı Breusch ve Pagan (1980), Pesaran (2004) ve Pesaran vd. (2008) tarafından ileri sürülen sırasıyla LM, CDM ve LMadj. testleri ile sınanmıştır. Panel

veri analizinde bir diğerk önemli konu ülkelerin ekonomik faaliyetler ve sosyoekonomik yapı açısından farklılaştığını ifade eden eğim katsayılarının heterojenlidir. Eğim katsayısının kesitlere göre farklılaşp farklılaşmadığının tespit edilmesi oldukça önemlidir. Çünkü eğim katsayılarının homojenliği veya heterojenliği belirlenmeden ulaşılan tahmin sonuçları tutarsız ve yanıltıcı olmaktadır (Breitung, 2005; Musah vd, 2020: 28872-28873). Bu çalışmada panelin olası homojen ya da heterojen olma durumu Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen Delta ve Delta Adj. testleri kullanarak incelenmiştir.

4.2. Panel Birim Kök Testleri

Geleneksel panel birim kök testleri yatay kesit bağımlılığını, panelin olası heterojen olma durumunu ve yapısal kırılmaları göz ardı etmektedir. Göz ardı edilen bu faktörler analiz sonuçlarını güvenilir olmaktan uzaklaştırmaktadır. Bu nedenle bahsedilen tüm bu faktörleri dikkate alan ilgili ekonometrik testlerin kullanılması analiz sonuçlarının güvenilirliği açısından kritik önem taşımaktadır. Panel birim kök testleri yatay kesit bağımlılığını dikkate alması ya da göz ardı etmesi bakımından iki gruba ayrılmaktadır. Eğer birim kök testi yatay kesit bağımsızlığı varsayımına dayanıyor ise birinci nesil panel birim kök testi, eğer yatay kesit bağımlılığını göz önünde bulunduruyor ise ikinci nesil panel birim kök testi olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla birinci nesil panel birim kök testleri sınırlı işleve sahiptirler.

Çalışmada ikinci nesil bir yöntem olan Pesaran (2007) tarafından önerilen yatay kesit genişletilmiş Dickey-Fuller (CADF) panel birim kök testi kullanılmıştır. CADF testi, yatay kesit bağımlılığın ve eğim katsayılarının birimler arasında değişmesine (heterojen) izin vermekte, zaman (T) ve kesit boyutunun (N) küçük olduğu panellerde dahi güçlü ve tutarlı sonuçlar sunmaktadır. $T > N$ ve $N > T$ olduğu her iki durumda da güvenilir bir şekilde uygulanabilmektedir. CADF regresyonunda yer alan her bir yatay kesitin birim kök istatistiklerinin ortalaması hesaplanarak yatay kesit genişletilmiş IPS (CIPS) panel birim kök istatistiği elde edilmektedir. Panelin genelini temsil eden CIPS istatistiği ise her bir kesite ait CADF istatistiklerinin ortalaması alınarak hesaplanmaktadır (Pesaran, 2007: 276). CADF testinde sıfır hipotezi panelin birim köklü olduğunu; alternatif hipotez ise durağan olduğunu ifade etmektedir.

Panel veri analizlerinde yatay kesit bağımlılığının dikkate alınmamasından kaynaklı eksiklik Chang (2004), Bai ve Ng (2004, 2010), Moon ve Peron (2004), Smith vd. (2004), Cerrato ve Sarantis (2007), Pesaran (2007), Pesaran vd. (2013) tarafından geliştirilen birim kök testleri ile giderilmiştir. Fakat bahsedilen bu testlerin tümü yapısal kırılmaların olmadığı varsayımı altında birim kökün varlığını incelemektedir. Carrion-i-Silvestre Del Barrio-Castro ve López-Bazo (2005) ve Im, Lee ve Tieslau (2005) gibi araştırmacılar ileri sürdükleri yapısal değişime (keskin kırılma) izin veren panel birim kök testleri ile bu eksikliği tamamlamışlardır. Ancak geliştirilen bu iki test için kırılma tarihi, kırılma sayısı ve kırılmanın formu hakkında önceden bilgi sahibi olunması yönüyle bazı dezavantajlara sahiptir.

Bahmani-Oskooee, Chang ve Wu (2014, 2015), Carrion-i-Silvestre Del Barrio-Castro ve López-Bazo (CBL) (2005)'un ileri sürdüğü panel KPSS testine Fourier fonksiyonlarını dahil etmiştir. Bu sayede keskin kırılmaların yanı sıra yumuşak kırılmaya izin veren yeni bir Fourier panel birim kök testi geliştirmiştir. Bu test yöntemi birtakım avantajları dolayısı ile

ön plana çıkmaktadır. Eğitim katsayı heterojenliğine ve yatay kesit bağımlılığına izin vermekte, kırılma tarihi, kırılma sayısı ve kırılmanın formu hakkında önceden bilgi sahibi olunmasına gerek duymamaktadır. Bu test KPSS testine dayanmakta ve sıfır hipotezi panelin keskin, yumuşak, bilinen ve bilinmeyen yapısal kırılmalar altında durağan olduğunu, alternatif hipotez ise panelin keskin, yumuşak, bilinen ve bilinmeyen yapısal kırılmalar altında birim köklü olduğunu varsaymaktadır. Çalışmada CADF testi yanı sıra yeni ve güçlü bir test yöntemi olarak Fourier-CBL panel durağanlık testi kullanılmıştır.

5. BULGULAR

5.1. Yatay Kesit Bağımlılığı ve Homojenlik Test Sonuçları

Çalışmada yatay kesit bağımlılığının varlığı için LM, CDLM ve LMadj. testleri, homojenliğin kontrolü için ise Delta ve Delta Adjusted testleri kullanılmıştır. Tablo 2’de yatay kesit bağımlılığı ve homojenlik test sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 2. Yatay Kesit Bağımlılığı ve Homojenlik Test Sonuçları

Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	İstatistik	P-değeri
LM	59.718***	0.000
CDLM	8.164***	0.000
LMadj.	24.126***	0.000
Homojenlik Testi	İstatistik	P-değeri
Delta	4.849***	0.000
Delta Adj.	4.982***	0.000

Not: ***, %1 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir.

Tablo 2’ye göre yatay kesit bağımlılığının olmadığını ifade eden sıfır hipotezi %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmiş ve kesitler arası bağımlılığın var olduğu anlamına gelen alternatif hipotez kabul edilmiştir. Buna göre gelişmekte olan ülkelerin etkileşim halinde olduğu dolayısıyla bir ülkede meydana gelen şokun diğer gelişmekte olan ülkeleri etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Diğer yandan panelin homojen olduğunu varsayan sıfır hipotezi %1 anlamlılık düzeyinde reddedilerek heterojen dağılımın var olduğunu ifade eden alternatif hipotez kabul edilmiştir. Bu bağlamda gelişmekte olan ülkelerin heterojen bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda çalışmaya yatay kesit bağımlılığını ve panelin heterojen yapısını göz önünde bulunduran birim kök (durağanlık) testleri ile devam edilmiştir.

5.2. Panel Birim Kök Test Sonuçları

Çalışmada kişi başına düşen ekolojik ayak izinin hangi düzeyde durağan olduğu, CADF (CIPS) panel birim kök testi ve keskin ve yumuşak kırılmaya izin veren Fourier-CBL panel durağanlık testi ile incelenmiştir. Tablo 3’te CADF (CIPS) panel birim kök test sonuçları görülmektedir.

Tablo 3. CADF (CIPS) Panel Birim Kök Test Sonuçları

Ülkeler	Düzyer Değerler	1. Fark Değerler
Brezilya	-1.480	-5.775**
Çin	-0.673	-4.089**
Endonezya	-3.710**	-4.613**
Hindistan	-0.314	-4.599**
Meksika	-1.170	-6.060**
Türkiye	-4.660**	-7.559**
CIPS	-2.000	-5.116**

Not: **, %5 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir. Maksimum gecikme uzunluğu 3 olarak kullanılmıştır. Tablo kritik değerlerine Pesaran (2007)'ın çalışmasından ulaşılmıştır. CADF ve CIPS için sabitli model tablo kritik değerleri sırasıyla -3.29 (%5) ve -2.33 (%5)'tür.

Tablo 3'te CADF test sonuçlarına göre Brezilya, Çin, Hindistan ve Meksika için birim kökün var olduğu anlamına gelen sıfır hipotezi reddedilememiş ve bu ülkelerde kişi başına düşen ekolojik ayak izi serisinin birim köklü olduğu görülmüştür. Buna göre Brezilya, Çin, Hindistan ve Meksika'da kişi başına düşen ekolojik ayak izi serisinde şokların etkisinin kalıcı olduğu dolayısı ile ilgili ülkelerin çevresel kirlilik anlamında ıraksadığı belirlenmiştir. Diğer yandan Endonezya ve Türkiye için sıfır hipotezi reddedilerek durağanlığı ifade eden alternatif hipotez kabul edilmiştir. Endonezya ve Türkiye için ise kişi başına düşen ekolojik ayak izi serisinde şokların etkisinin geçici olduğu diğer bir ifade ile söz konusu ülkelerin çevre kirliliği anlamında yakınsadığı görülmüştür. Panelin genelini temsil eden CIPS testine göre panelin birim kök içerdii tespit edilmiştir. Sonuç olarak gelişmekte olan ülkeler geneli için kişi başına düşen ekolojik ayak izi serisi üzerinde şokların etkisi kalıcıdır. Diğer bir deyişle bu ülke grubu çevresel kirlilik yönünden ıraksamaktadır.

Panel fourier CBL testinde trigonometrik terimlerin analize dahil edilip edilmeyeceği F-istatistiği ile belirlenmekte ve buna uygun frekans seçimi yapılmaktadır. Trigonometrik terimlerin analize dahil edilmesi yumuşak geçişlere izin verildiği anlamına gelmektedir. Tablo 4'te uygun frekanslar ve F-istatistikleri kritik değerler ile birlikte sunulmuştur.

Tablo 4. Uygun Frekans Seçimi ve F-İstatistiği

Ülkeler	Uygun Frekans	F-İstatistiği	%1	%5	%10
Brezilya	1	14.734***	5.292	3.3872	2.600
Çin	5	7.792***	5.073	3.176	2.414
Endonezya	5	32.443***	5.083	3.222	2.424
Hindistan	1	3.924**	5.187	3.248	2.448
Meksika	4	5.522***	5.123	3.279	2.447
Türkiye	5	17.972***	5.089	3.187	2.425

Not: *** ve ** sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir. Uygun frekanslar en küçük KKT yöntemine göre hesaplanmıştır.

Tablo 4'te sunulan sonuçlarda F-istatistiği Hindistan'da %5, geriye kalan ülkelerin tamamında ise %1 anlamlılık düzeyinde tablo kritik değerlerden büyüktür. Diğer bir ifade ile ülkelerin tümü için trigonometrik terimlerin anlamlı olduğu ve analize dahil edilmesi

gerektiği belirlenmiştir. Uygun frekans değerleri Çin, Endonezya ve Türkiye için beş, Meksika için dört, Brezilya ve Hindistan için bir olarak hesaplanmıştır.

Tüm ülkeler için trigonometrik terimlerin analize dahil edilmesi gerektiği ve uygun frekans değerlerinin belirlenmesinin ardından Tablo 5'te keskin kırılma (yapısal kırılma) tarihlerine yer verilmiştir.

Tablo 5. Keskin Kırılma Tarihleri

Ülkeler	TB ₁	TB ₂	TB ₃	TB ₄	TB ₅
Brezilya	1973	1981	2003	2009	-
Çin	1972	1983	1994	2003	2008
Endonezya	1966	1985	1994	2007	-
Hindistan	1982	1988	1995	2005	2010
Meksika	1972	1995	2010	-	-
Türkiye	1965	1975	1989	2001	2010

Not: Maksimum kırılma sayısı 5 olarak kullanılmıştır. TB, kırılma tarihlerini göstermektedir.

Tablo 5'te her bir ülkenin 1 ile 5 aralığında değişen yapısal kırılma tarihleri görülmektedir. Çin, Hindistan ve Türkiye'de beş, Brezilya ve Endonezya'da dört, Meksika'da ise üç yapısal kırılma gerçekleşmiştir. Dünya genelinde ekolojik ayak izi 1970 yılından itibaren artış eğilimi içerisindedir. İlgili ülkelerde ise ekolojik ayak izi özellikle 1960 ve 1970'li yıllardan sonra belirgin bir şekilde artış göstermiş ve bu tarihlerden sonra yapısal kırılmalar gözlenmiştir.

Yapısal kırılma tarihlerinin tespitinin ardından kişi başına düşen ekolojik ayak izinin durağanlığı yumuşak kırılmaya izin veren Fourier CBL panel durağanlık testi ile analiz edilmiştir. Tablo 6'da Fourier CBL panel durağanlık test sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 6. Fourier-CBL Panel Durağanlık Test Sonuçları

Ülkeler	Bartlett Test İstatistiği	%1	%5	%10
Brezilya	0.056	0.098	0.069	0.056
Çin	0.301	0.085	0.065	0.055
Endonezya	0.078	0.179	0.119	0.093
Hindistan	0.279	0.047	0.037	0.032
Meksika	0.082	0.168	0.111	0.089
Türkiye	0.032	0.082	0.060	0.049
Panel KPSS-Homojen	-1.366	-0.261	-0.951	-1.250
Panel KPSS-Heterojen	0.156	-0.167	-0.795	-1.082

Not: Tablo kritik değerleri 20.000 Monte Carlo simülasyonu ile elde edilmiştir. Panel KPSS, panelin geneli için KPSS test istatistiğidir.

Tablo 6'ta gösterilen sonuçlara göre Çin ve Hindistan'da kişi başına düşen ekolojik ayak izi serilerinin birim kök içerdiği diğer bir ifade ile iraksadığı tespit edilmiştir. Bu iki ülkede şokların kişi başına düşen ekolojik ayak izi üzerindeki etkisi kalıcıdır. Brezilya, Endonezya, Meksika ve Türkiye'de ise kişi başına düşen ekolojik ayak izi serisinin durağan olduğu yani yakınsadığı belirlenmiştir. Bu ülkelerde ise kişi başına düşen ekolojik ayak izi serisinde meydana gelen şokların ve çevresel kirliliğin etkisi geçicidir. Paneli oluşturan

ülkelerin heterojen bir dağılıma sahip olduğu tespit edildiğinden panelin geneli için panel KPSS-heterojen test istatistikleri temel alınmaktadır. Buna göre panelin geneli için kişi başına düşen ekolojik ayak izi durağandır. Diğer bir ifade ile gelişmekte olan ülkeler yakınsamaktadır. Fourier-CBL panel durağanlık testi yumuşak geçiş özelliği ile kırılmaları daha iyi yakaladığından ve kırılmasız birim kök testlerine göre daha güçlü bir test yöntemi olduğundan değerlendirmelerde ve politika önerilerinde bu test sonuçlarını esas almanın daha isabetli olacağı ifade edilebilir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde artış gösteren üretim faaliyetlerinin ve bu süreçte kullanılan fosil yakıtların çevre üzerindeki bozucu etkisi dünya gündemini meşgul etmektedir. Doğaya verilen zarar geri döndürülemez bir noktaya gelmeden önce sıkı önlemlerin alınması ve ülke bazlı politikaların sıkı bir şekilde uygulanması gerekliliği herkes tarafından kabul edilmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak doğadaki bozulma doğru bir şekilde ölçülmeli ve sebepler ortaya koyulmalıdır. Son dönemde bu hedefe yönelik olarak birçok akademik çalışma hem teorik hem de uygulamalı olarak gerçekleştirilmektedir.

Bu çalışmada 1961-2017 döneminde gelişmekte olan altı ülke için kişi başına düşen ekolojik ayak izi yakınsaması ampirik olarak analiz edilmiştir. Bu doğrultuda çalışmada kırılmaları dikkate almayan CADF panel birim kök testi ile keskin ve yumuşak kırılmaya izin veren Fourier-CBL panel durağanlık test yöntemleri kullanılmıştır. CADF panel birim kök sonuçlarına göre analize tabi gelişmekte olan ülkelerde kişi başına düşen ekolojik ayak izi ıraksamaktadır, yani durağan değildir. Panelin geneli için, ekolojik ayak izinde meydana gelen şoklar kalıcı olmakta ve doğada telafisi zor olan hasarlar meydana gelmektedir. Diğer taraftan, daha yeni ve güçlü bir yöntem olan Fourier-CBL Panel Durağanlık Test sonuçlarına göre ise, gelişmekte olan E-7 ülkelerinde kişi başına düşen ekolojik ayak izi yakınsamaktadır yani seri durağandır. Elde edilen sonuçlar gelişmekte olan bu altı ülkede çevre kirliliği anlamında aradaki farkın zamanla kapandığını göstermektedir. Bu bağlamda çevre kirliliğini azaltmak veya önlemek amacıyla ilgili ülkelere birlikte hareket etmeleri ve ortak çevre politika kararları etrafında yoğunlaşmaları önerilmektedir. İkinci panel birim kök testine göre panelin geneli için durağanlık elde edilmiş olsa da ülke bazlı (kesit) sonuçlara inildiğinde, Çin ve Hindistan'da kişi başına düşen ekolojik ayak izi serilerinin birim kök içerdiği tespit edilmiştir. Bu iki ülke özelinde şokların, kişi başına düşen ekolojik ayak izi üzerindeki etkisinin kalıcı olduğu görülmektedir. Brezilya, Endonezya, Meksika ve Türkiye'de ise kişi başına düşen ekolojik ayak izi serisinin durağan olduğu belirlenmiştir. Bu ülkelerde ise kişi başına düşen ekolojik ayak izi serisinde meydana gelen şokların ve çevresel kirliliğin etkisi geçicidir. Ekolojik ayak izinde birim kök içeren verilere sahip olan ve şokların telafisi zor hasarlara sebep olduğu Çin ve Hindistan için politika önerileri bağlamında karbon vergisi gibi çeşitli çevre vergilerinin arttırılması olumlu sonuçlar verebilir. Bununla birlikte çevresel farkındalığın artırılması, temiz ve alternatif enerji kaynak çeşitliliğinin sağlanması, yenilenebilir enerji kullanımının teşvik edilmesi ve bu doğrultuda gerekli altyapı yatırımlarının hızlandırılması sürdürülebilir bir çevre ve gelecek için önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

1. Altıparmak, A., & Zümrüt, A. (2011), "Uluslararası Ticaret, Ekolojik Ayak İzi ve Türkiye", *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2), 35-45.
2. Bahmani-Oskooee, M., Chang, T., & Wu, T. (2014), "Revisiting Purchasing Power Parity in African Countries: Panel Stationary Test with Sharp and Smooth Breaks", *Applied Financial Economics*, 24(22), 1429-1438.
3. Bahmani-Oskooee, M., Chang, T., & Wu, T. P. (2015), "Purchasing Power Parity in Transition Countries: Panel Stationary Test with Smooth and Sharp Breaks", *International Journal of Financial Studies*, 3(2), 153-161.
4. Bai, J., & Ng, S. (2004), "A PANIC Attack on Unit Roots and Cointegration. *Econometrica*", 72(4), 1127-1177.
5. Bai, J., & Ng, S. (2010), "Panel Unit Root Tests with Cross-Section Dependence: A Further Investigation", *Econometric Theory*, 26(4), 1088-1114.
6. Breitung, J. (2005), "A Parametric Approach to the Estimation of Cointegration Vectors in Panel Data", *Econometric Reviews*, 24(2), 151-173.
7. Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1980), "The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics", *The Review of Economic Studies*, 47(1), 239-253.
8. Carrion-i-Silvestre, J. L., del Barrio-Castro, T., & Lopez-Bazo, E. (2005), "Breaking the Panels: An Application to the GDP Per Capita", *The Econometrics Journal*, 159-175.
9. Cerrato, M., & Sarantis, N. (2007), "A Bootstrap Panel Unit Root Test under Cross-Sectional Dependence, with an Application to PPP", *Computational Statistics & Data Analysis*, 51(8), 4028-4037.
10. Chang, Y. (2004), "Bootstrap Unit Root Tests in Panels with Cross-Sectional Dependency", *Journal of Econometrics*, 120(2), 263-293.
11. Dumrul, Y., & Kılıçarslan, Z. (2020), "Türkiye'nin Uluslararası Ticareti ve Ekolojik Ayak İzi", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(3), 1589-1597.
12. Galli, A., Wiedmann, T., Ercin, E., Knoblauch, D., Ewing, B., ve Giljum, S. (2012), "Integrating Ecological, Carbon and Water Footprint into a "Footprint Family" of Indicators: Definition and Role in Tracking Human Pressure on the Planet", *Ecological Indicators*, 16, 100-112.
13. Hadri, K., & Kurozumi, E. (2012), "A Simple Panel Stationarity Test in the Presence of Serial Correlation and a Common Factor", *Economics Letters*, 115(1), 31-34.
14. Im, K. S., Lee, J., & Tieslau, M. (2005), "Panel LM Unit-Root Tests with Level Shifts", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 67(3), 393-419.
15. Lee, J., & Tieslau, M. (2019), "Panel LM Unit Root Tests with Level and Trend Shifts", *Economic Modelling*, 80, 1-10.
16. Moon, H. R., & Perron, B. (2004), "Testing for a Unit Root in Panels with Dynamic Factors", *Journal of Econometrics*, 122(1), 81-126.
17. Musah, M., Kong, Y., Mensah, I. A., Antwi, S. K., & Donkor, M. (2020), "The Link Between Carbon Emissions, Renewable Energy Consumption, and Economic Growth: A Heterogeneous Panel Evidence from West Africa", *Environmental Science & Pollution Research*, 27(23).

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

18. Özsoy, C. E. (2015), “Düşük karbon ekonomisi ve Türkiye’nin karbon ayak izi”, *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4(9), 198-215.
19. Özsoy, C. E., & Ahmet, D. (2016), “Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekolojik Ayak İzi”, *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, (619), 35-55.
20. Pata, U. K. (2020), “N11 Ülkelerinde Kişi Başına Düşen Ekolojik Ayak İzi Yakınsıyor Mu? Panel Veri Analizi”, *20. Uluslararası Ekonometri, Yöneylem Araştırması ve İstatistik Sempozyumu Tam Metin Kitapçığı*, 52.
21. Pesaran, M. H. (2004), “General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels”.
22. Pesaran, M. H. (2007), “A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence”, *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265-312.
23. Pesaran, M. H., Smith, L. V., & Yamagata, T. (2013), “Panel Unit Root Tests in the Presence of a Multifactor Error Structure. *Journal of Econometrics*”, 175(2), 94-115.
24. Pesaran, M. H., Ullah, A., & Yamagata, T. (2008), “A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence”, *The Econometrics Journal*, 11(1), 105-127.
25. Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008), “Testing Slope Homogeneity in Large Panels”, *Journal of Econometrics*, 142(1), 50-93.
26. Phillips, P. C., & Sul, D. (2003), “Dynamic Panel Estimation and Homogeneity Testing under Cross Section Dependence”, *The Econometrics Journal*, 6(1), 217-259.
27. Smith, L. V., Leybourne, S., Kim, T. H., & Newbold, P. (2004), “More Powerful Panel Data Unit Root Tests with an Application to Mean Reversion in Real Exchange Rates”, *Journal of Applied Econometrics*, 19(2), 147-170.
28. Solarin, S. A. (2019), “Convergence in CO2 Emissions, Carbon Footprint and Ecological Footprint: Evidence from OECD Countries”, *Environmental Science and Pollution Research*, 26(6), 6167-6181.
29. Şimşek, T., & Bursal, M. (2019), “Türkiye’de Ekolojik Ayak İzi ve Biyokapasite Arasındaki İlişki: Bootstrap Rolling Window Nedensellik Testi”, *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 452-465.
30. Ulucak, R. (2017), “Çevre Kalitesi Açısından Yakınsama Hipotezine Yeni Bir Bakış: Ekolojik Ayak İzi ve Kulüp Yakınsamaya Dayalı Ampirik Bir Analiz”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(4), 29-38.
31. Ulucak, R. & Bilgili, F. (2018), “A Reinvestigation of EKC Model by Ecological Footprint Measurement for High, Middle and Low Income Countries”, *Journal of Cleaner Production*, 188, 144-157.
32. Yurtkuran, S. (2020), “N11 Ülkelerinde Ekolojik Ayak İzi Yakınsaması: Fourier Durağanlık Testinden Yeni Kanıtlar”, *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 6(2), 191-210.

MINT ÜLKELERİNDE KÜRESELLEŞMENİN ÇEVRE KİRLİLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ

THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON ENVIRONMENTAL POLLUTION IN MINT COUNTRIES: PANEL DATA ANALYSIS

Tunahan HACİMAMOĞLU

Arş. Gör. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisat Bölümü, İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Anabilim Dalı

Harun SARAÇ

Arş. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisat Bölümü, İktisat Teorisi Anabilim Dalı

Özet

Çok boyutlu bir kavram olarak küreselleşmenin çevre üzerindeki etkisi kabul edilen bir gerçektir. Çevresel duyarlılık, çevre ilişkili sorunlar ve buna yönelik çözüm arayışları, araştırmacılar tarafından ülkelerin çevresel performanslarının değerlendirilmesine ve çeşitli göstergelerle ilişkilendirilmesine neden olmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı 1971-2014 döneminde MINT ülke grubu için küreselleşmenin çevre kirliliği üzerindeki etkisini ekonomik büyüme ve enerji tüketimi kontrol değişkenlerini de kullanarak incelemektir. Çalışmada ampirik analiz için yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil panel veri analizi yöntemleri kullanılmıştır. Elde edilen ampirik bulgulara göre MINT ülkelerinde küreselleşmenin çevre kirliliğini azalttığı, ekonomik büyüme ve enerji tüketiminin ise çevre kirliliğini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Küreselleşmenin toplumda çevre kirliliği üzerine farkındalığı artırması göz önüne alındığında, MINT ülkeleri için küreselleşmenin çevre kirliliğini azaltıcı etkisi beklentilerle örtüşmektedir. Bununla birlikte MINT ülkelerinin toplam enerji tüketimi içindeki fosil enerji tüketim payları dikkate alındığında ekonomik büyüme ve enerji tüketiminin çevre kirliliği üzerindeki etkisinin negatif olması beklenen bir durumdur. Çalışma sonuçları bağlamında MINT ülkelerine küreselleşme düzeylerini artıracak ve yenilenebilir enerji gibi temiz ve alternatif enerji kullanımını teşvik edecek politika uygulamalarına ağırlık vermeleri önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çevre Kirliliği, Küreselleşme, Ekolojik Ayak İzi, MINT ülkeleri, Panel Veri Analizi

Abstract

As a multidimensional concept, the impact of globalization on the environment is a fact. Environmental awareness, environmental problems, and the search for solutions for them cause the researchers to evaluate the environmental performance of countries and associate them with various indicators. For this purpose, the aim of the study is to examine the effect of globalization on environmental pollution for MINT countries in the 1971-2014 period by using the control variables of economic growth and energy consumption. In the study, second generation panel data analysis methods, which take into account the cross-sectional dependency for empirical analysis, were used. According to the empirical findings, it has been concluded that globalization reduces environmental pollution in MINT countries,

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

while economic growth and energy consumption increase environmental pollution. Considering that globalization increases the awareness of environmental pollution in society, the impact of globalization on reducing environmental pollution for MINT countries is in line with expectations. However, given that the share of fossil energy consumption in the total energy consumption of the MINT countries, it is expected that the impact of economic growth and energy consumption on environmental pollution is negative. In the context of the results obtained, it is recommended that MINT countries focus on policy practices that will increase their level of globalization and encourage the use of clean and alternative energy such as renewable energy.

Keywords: Environmental Pollution, Globalization, Ecological Footprint, MINT Countries, Panel Data Analysis.

İNTİBAH ROMANININ TOPLUMSAL HAFIZA BAKIMINDAN İNCELENMESİ

AN INVESTIGATION OF INTİBAH NOVEL IN TERMS OF SOCIAL MEMORY

Burcu EMİROĞLU

YÖK 100/2000 Doktora Bursiyeri, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı

Özet

Edebi metinler zamanı durduran, unutmayı engelleyen ve toplumun hafızasını oluşturan bilgi depoları olarak karşımıza çıkmaktadır. Edebi metinlerin geçmişte yaşanan olayları yeniden inşa ederek temsil etmesi özelliği hem toplumsal hafızanın inşasında hem de hatırlama konusunda oldukça etkilidir. Edebi metinler geçmiş ile bugün arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Kültürel belleğimizin özel taşıyıcıları olan yazarlar ürettikleri edebi metinler aracılığıyla geçmişimizi ortaya koymakta ve yapılan anlatılarla toplumsal belleğin sürekliliğini sağlamaktadırlar. Edebi eserler, ait olduğu toplumun kültürel kimliği içerisinde inşa edilmektedir. Bu nedenle edebi eserler adeta bir toplumda güçlü birer sosyokültürel iletişim aracına dönüşmektedir. Özellikle romanların sosyokültürel bağlamı göz önünde bulundurulduğunda kültürel belleğin oluşum, aktarım ve devamlılığının sağlanmasındaki işlevlerinin daha belirgin farkedilmektedir. Kültürel belleğe özgü değerlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından romanlar önemli birer mirastır. Bu çalışmadaki amacımız Türk Edebiyatı tarihinin ilk edebi romanı olarak değerlendirilen İntibah romanının toplumsal belleği inşa ettiğini metin analizi yöntemiyle ortaya koymaktır. Çalışmanın bulgularına göre Namık Kemal'in 1876 yılında yazmış olduğu İntibah romanının "yazılı kültür", "hatırlama" ve "kültürel bellek" kavramları üzerine inşa edildiğine ulaşılmıştır. İntibah romanında geçmişimizde ve hafızamızda yer alan toplumsal yapı, sosyal konular, mekânlar ve dini öğelere yoğun olarak rastlanılmıştır. Ayrıca araştırma sonucunda Osmanlı Devleti'nde gerçekleşen yenileşme hareketleriyle birlikte zihniyetlerde önemli değişmelerin yaşandığı da görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hatırlama, Yazılı kültür, Kolektif bellek, Kültürel Bellek, İntibah

Summary

Literary texts appear as information stores that stop time prevent forgetting and form the memory of society. The feature that literary texts represent by reconstructing past events is very effective both in the construction of social memory and in remembering. Literary texts serve as a bridge between the past and the present. Authors, who are special carriers of our cultural memory, reveal our past through the literary texts they produce and ensure the continuity of social memory with the narratives made. Literary works are building within the cultural identity of the society to which they belong. For this reason, literary works turn into powerful socio-cultural communication tools in society. Especially considering the socio-cultural context of the novels, the functions of cultural memory in formation, transmission and continuity are more noticed. Novels are an important legacy omit preserving the values specific to cultural memory and transferring them to future generations. Our aim in this study

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

is to reveal that the novel İntibah, which is considered as the first literary novel in the history of Turkish Literature, builds the social memory with the method of text analysis. According to the findings of the study, it has been reaching that Namık Kemal's novel İntibah, written in 1876, is building on the concepts of "written culture", "remembering" and "cultural memory". In the novel İntibah, the social structure, social issues, places, and religious elements in our past and memory are encountering. Also, as a result of the research, it is see that there are important changes in mentality with the innovation movements in the Ottoman Empire.

Keywords: Remembering, Written culture, Collective memory, Culturel Memory, Intibah

TÜRKİYE'DE AYDIN: "İÇİMİZDEKİ ŞEYTAN" ROMANINDAKİ AYDIN KARAKTERLERİN ANALİZİ

INTELLECTUALS IN TURKEY: AN ANALYSIS OF THE INTELLECTUAL CHARACTERS IN THE NOVEL "THE DEVIL WITHIN"

Ayşe Kübra BİREY

Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü

Özet

Batı'dan geride kalan Osmanlı Devleti ve sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti, gelişmiş bir ülke statüsüne hızla erişme, modern çağı yakalama, toplumu bu çağa uygun hale getirme gayretine girmiştir. Bu gayrette aydınların üzerine düşen görev halkı eğitmek ve toplumun çağdaş düzene uyum sağlamasını sağlamaktır. Aydınlar devlet ve halk arasında ara bir rol üstlenmişlerdir. Aydınlar, devlet ve halk arasında köprü görevi görürken ve halkı eğitme, çağdaş düzene uygun hale getirme görevlerini yerine getirirken edebiyattan ve özellikle romanlardan yararlanmışlardır. Türkiye Cumhuriyeti'ni çağdaş şartlara hazırlayan aydınların çoğu devlet kadrolarında yer almışlardır ve bazı aydınlar devlet politikalarını benimsemiş ve bu yönde hareket etmişlerdir. Diğer birçok farklı özelliklerinin yanında bu yönleri ile de Batı'nın iktidarı eleştirerek ilerlemeye öncülük eden entelektüellerinden farklı bir aydın kitlesi Osmanlı Devleti'nde ve Cumhuriyet döneminde görülmüştür. Bu aydınlar, halkın yaşam biçimine, isteklerine, beklentilerine kayıtsız ve bu konularda bilgisizken, halkı eğitme amacı edinmiş ve iktidar kadrolarına talip olmuşlardır. Hem devletin aydınlar üzerindeki sınırlandırmaları hem de aydınların bürokratik kimliğe sahip olmaları nedeniyle aydınlar, devlet politikaları doğrultusunda eserler vererek toplumu eğitmekte etkili olmuşlardır. Bu şartlar, aydınların "muhalif" kimliklerini şekillendirmiş, devlet politikalarının çizdiği çerçevede muhalif olabilmışlardır. Bazı edebiyatçılar ise iktidara ve çevresindeki aydınlara eleştirel bir tutum sergilemiştir. Hem iktidarı ve aydınlarını eleştirenlerden hem modern çağa uygun insan özelliklerini tarif ederek halka yol göstermeye çalışan edebiyatçılardan biri Sabahattin Ali'dir. Sabahattin Ali mevcut durumdaki yanlışları eleştirirken, Türkiye Cumhuriyeti aydınından beklenen toplumu eğitme ve Batı'ya çağdaş şartlarda gelişerek yetişmenin nasıl olacağını gösterme görevini kendi modern bakış açısı ile aktararak yerine getirmiştir. Sabahattin Ali eserlerinde, çağdaş hayata uyum sağlamak için yapılması ve yapılmaması gerekenleri, toplumda var olan karakterlerin temsili ve mevcut durumun olumlu-olumsuz eleştirisi ile halka göstermeye çalışmıştır. Bu çalışmada, "İçimizdeki Şeytan" romanındaki karakterler metin analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Romanda, toplumda ve aydında var olması istenen ve istenmeyen özellikler roman karakterleri yoluyla gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Modernizm, Sabahattin Ali, "İçimizdeki Şeytan", Roman, Aydın

Abstract

Starting from the establishment of the country, the Republic of Turkey were in the endeavour of becoming a developed country and keep up with the modern era. Intellectuals

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

functioned as a bridge between the government and the public. They tried to educate and tailor the public for the modern era. To achieve this goal, they used literature and especially novels. Intellectuals were also working as government officers. In the Republic of Turkey, intellectuals adopted government policies. Intellectuals in the Ottoman Empire and the Republic of Turkey were different from the West's intellectuals who became the pioneers of the improvement by criticizing the government. These intellectuals were indifferent to and ignorant about requests, expectations and lifestyles of the public. Still, they aimed to educate the public and sought to have a place in the government. Both because of the restrictions from the government and having bureaucratic identities, intellectuals created literary pieces in the frame of the government policies. These conditions shaped the “opponent” identities of the intellectuals. However, some of the intellectuals criticized the government and self-seeker intellectuals. One of these intellectuals was Sabahattin Ali. He criticized the wrongdoings and mistakes. He also tried to educate the public and show how to develop and keep up with the West, as expected from an intellectual in the Republic of Turkey. In this study, the characters in “İçimizdeki Şeytan” novel were analyzed by the text analysis method. Sabahattin Ali attempted to show dos and don'ts to adapt in the modern era. Desired and unwanted features of the society and the intellectuals are shown through the characters in the novel.

Keywords: Modernism, Sabahattin Ali, "The Devil Within", Novel, Intellectuals

ÇALIŞANLARIN PSİKOLOJİK SERMAYE DÜZEYLERİ, ÖRGÜTSEL ÇEVİKLİĞİ ETKİLER Mİ? KAHRAMANMARAŞ TEKNOKENT ÖRNEĞİ

DO EMPLOYEES' PSYCHOLOGICAL CAPITAL LEVELS AFFECT ORGANIZATIONAL AGILITY? KAHRAMANMARAS TECHNOCITY CASE

Mustafa TAŞLIYAN

Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, ORCID: 0000-0003-1141-9846

Kevser ÖZYAŞAR

Arş. Gör., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, ORCID: 0000-0002-3682-7574

Ayşe GÖKYAR

YL. Öğr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, ORCID: 0000-0003-1842-5501

Özet

Genel Bilgi: İş hayatında, oyunun kurallarının hızla ve sürekli olarak değiştiği günümüzde, işletmelerin gündemini; rekabet, stratejik yönetim, sürdürülebilirlik gibi konuların teşkil ettiği görülmektedir. Bu ve benzeri başlıklar için akıllara gelen birçok sorunun cevabı ise, çeviklik, adaptasyon, dayanıklılık, uyum sağlama, esneklik ve hız olmaktadır. Buna istinaden, bu çalışma temelinde örgütsel çeviklik konusu ele alınmış olup, çalışanların psikolojik sermaye düzeyleri ve örgütsel çeviklik arasındaki ilişkiyi incelenmeyi hedeflemiştir.

Amaç: Bu çalışmada, Kahramanmaraş Teknokent'te çalışanların psikolojik sermaye düzeyini belirlemek ve sosyodemografik özellikleri de göz önüne alarak, örgütsel çeviklik ile ilişkisinin incelenmesi hedeflenmiştir.

Yöntem ve Metodoloji: Araştırmanın örnekleme orantısız tabakalı örnekleme yöntemi ile Kahramanmaraş Teknokent'te çalışan 102 kişi alınmıştır. Veriler yüz yüze ve online anket yöntemi ile toplanmış olup, SPSS paket programı ile analiz edilmiştir. Çalışanların psikolojik sermaye düzeylerini ölçümlemek için Çetin ve Basım (2012) tarafından Türkçe'ye çevrilen 'Psikolojik Sermaye Ölçeği' kullanılmıştır. Örgütsel çeviklik ölçümlemesi için ise; Sharifi ve Zhang (1999) tarafından geliştirilen 'Örgütsel Çeviklik Ölçeği'nin, Akkaya ve Tabak (2018) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış hali kullanılmıştır. Ayrıca katılımcıların demografik özelliklerini belirleyebilmek için Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

Bulgular: Araştırmaya konu olan psikolojik sermaye değişkeninin bir diğer değişken olan örgütsel çeviklik üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu, ayrıca psikolojik sermaye değişkeninin alt boyutları olan iyimserlik, psikolojik dayanıklılık, umut ve öz yeterliliğin, örgütsel çeviklik değişkeninin alt boyutları olan, yetkinlik, esneklik, cevap verme ve hız üzerinde pozitif yönde etkileri olduğu saptanmıştır. Yapılan T-test analizi sonucu ise katılımcıların kurumsal aidiyetlerinin medeni durumlarına göre farklılaştığı tespit edilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları: Bu çalışmanın en bariz sınırlılığı, sadece Kahramanmaraş ilinde bulunan Teknokent çalışanlarına uygulanmış olmasıdır. Ayrıca çalışanların pandemi

sürecinde oldukları ve bu psikoloji ile çalışmaya katıldıkları da göz önünde bulundurulmalıdır.

Sonuç ve Öneriler: Araştırma sonucunda katılımcıların psikolojik sermayelerinin, örgütsel çevikliklerini pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca psikolojik sermayenin iyimserlik, psikolojik dayanıklılık, umut ve öz yeterlilik alt boyutlarının, örgütsel çevikliğin yetkinlik, esneklik, cevap verme, hız boyutları üzerinde pozitif yönde etkilediği görülmüştür.

Çalışmanın Orjinalliği/ Değeri: Alanyazında, gerek örgütsel çeviklik gerekse pozitif psikolojik sermaye değişkenleri farklı çalışmalarda birçok kere kaleme alınmış olsa da; her iki kavramın aynı çalışmada birlikte ele alınmadığı görülmüştür. Özellikle psikolojik sermaye ölçeğinin alt boyutlarından olan psikolojik dayanıklılığın, örgütsel çeviklik üzerinde anlamlı ve pozitif yönde etkisinin olduğu varsayılmaktadır. Hipotezin doğrulanması neticesinde bu çalışmanın; liderlere, yöneticilere ve mentörlere faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Çeviklik, Psikolojik Sermaye, Teknokent

Abstract

Background: In today's business life, where the rules of the game change rapidly and continuously, the agenda of the enterprises; competition, strategic management, sustainability. The answers to many questions that come to mind for these and similar titles are agility, adaptation, resilience, adaptability, flexibility and speed. Based on this, the subject of organizational agility was discussed on the basis of this study, and the relationship between employees' psychological capital levels and organizational agility was examined.

Purpose: In this study, it is aimed to determine the psychological capital level of employees in Kahramanmaraş Technocity and to examine its relationship with organizational agility, taking into account sociodemographic characteristics.

Design/methodology/approach: 207 people working in Kahramanmaraş Technocity were included in the sample of the research with the disproportionate stratified sampling method. The data were collected by face-to-face and online survey method and analyzed with the SPSS package program. The "Psychological Capital Scale" translated into Turkish by Çetin and Basım (2012) was used to measure the psychological capital levels of the employees. For organizational agility measurement; The Organizational Agility Scale developed by Sharifi and Zhang (1999) was adapted into Turkish by Akkaya and Tabak (2018). In addition, the Personal Information Form was used to determine the demographic characteristics of the participants.

Findings: The psychological capital variable, which is the subject of the research, has a positive effect on organizational agility, which is another variable, and the sub-dimensions of the psychological capital variable such as optimism, psychological resilience, hope and self-efficacy, and the sub-dimensions of the organizational agility variable, competence, flexibility, responsiveness and speed. found to have positive effects on As a result of the T-test analysis, it was determined that the institutional affiliation of the participants differed according to their marital status.

Research limitations/implications: The most obvious limitation of this study is that it was applied only to Technocity employees in Kahramanmaraş. It should also be taken into

account that the employees are in the pandemic process and participate in the work with this psychology.

Results: As a result of the research, it was determined that the psychological capital of the participants positively affected their organizational agility. In addition, it has been observed that the optimism, resilience, hope and self-efficacy sub-dimensions of psychological capital have a positive effect on the competence, flexibility, responsiveness, and speed dimensions of organizational agility.

Originality/value: Although both organizational agility and positive psychological capital variables have been written many times in different studies in the literature; It was seen that both concepts were not considered together in the same study. It is assumed that psychological resilience, which is one of the sub-dimensions of the psychological capital scale, has a significant and positive effect on organizational agility. As a result of the confirmation of the hypothesis, this study; It is thought that it will be beneficial to leaders, managers and mentors.

Keywords: Organizational Agility, Psychological Capital Technocities

GİRİŞ

İş hayatı, belirsizliğin yüksek seviyede olduğu, bol türbülanslı zamanlarını yaşamaktadır (Wiraeus & Creelman, 2019). Bu durum işletmelerde -birçok kademedeki çalışanlar için farklı zorlukları ve mücadeleleri beraberinde getirmektedir. Çalışanlar için bir yandan değişen paradigmaları (Yıldız & Aykanat, 2021) ve dinamikleri algılamak, özümsemek ve aksiyon almak gerekliliği varken diğer tarafta, tüm değişikliklere, hiperrekabete ve yetenek savaşlarına (sektörel bazda örnekler çeşitlenebilir) karşı etkilenen psikolojileri söz konusudur.

İş dünyasında rekabet ederken öne çıkan önemli unsur insan olmaktadır (Keleş, 2011). İnsan odaklılığının önemini giderek artması, bir sonraki hamle olarak pozitif psikolojik sermaye kavramının önemini de arttırmıştır. Birçok değişkenden etkilenen günümüz iş yaşamı, stres, tükenmişlik, kariyer platosu gibi faktörler karşısında, çalışanları ve dolayısıyla onların performanslarını, örgütsel bağlılıklarını ve iş tatminlerini olumsuz etkileyebilmektedir (Erkuş & Fındıklı, 2013).

Tüm bu vb. olumsuzluklara istinaden, pozitif psikolojik sermaye; çalışanların iş hayatında, huzurlu bir yaşam sürdürmelerini hedeflerken, örgüt içinde olumlu davranışların gelişimini ve sürekliliğini sağlamaktadır (Erkuş & Fındıklı, 2013).

Öte yandan bugün birçok işletmenin ajandasında olan başlık: örgütsel çeviklik! İşletmelerin aktif olarak oyunda kalabilmeleri için çevik yönetim şeklini benimsemeleri gerekmektedir. Çeviklik hem bugünün hem yarının sorunlarını öngörebilme, hızlı bir şekilde cevap kümeleri oluşturabilme ve zamanı geldiğinde kolaylıkla adapte olabilme yeteneklerini bir arada kullanabilmektir. Reaktif ve proaktif duruşu bir arada gerektirmektedir.

Çevik örgütler; iş yaşamında ön görülemeyen değişimleri tahmin etmek ve anlamak üzere tasarlanmıştır ve örgütlerin yapılarıyla ilgilenirler (Çetinkaya & Akkoca, 2021).

Bu çalışmanın ışık tutmak istediği konu: çalışanların pozitif psikolojik sermayeleri ile örgütsel çevikliği arasındaki ilişkidir.

Pozitif psikolojik sermaye ve örgütsel çeviklik kavramlarına literatür taraması kısmında detaylı olarak değinilecektir.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Her geçen gün işletmeler için önemi gittikçe artan çeviklik ve insan odaklılık – özellikle pandemi döneminde dikkat çeken insanın değer olarak görülmesi- başlıkları birçok çalışmada farklı değişkenlerle ele alındığı görülmektedir. Ulusal ve uluslararası veri tabanlarında; bu çalışma için yapılan araştırmada, örgütsel çeviklik ve pozitif psikolojik sermaye kavramları ile ilgili çalışmaların olduğu görülürken; her iki değişkenin birlikte ele alındığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ayrıca her iki kavramın da özellikle Türkiye’deki alanyazında son yıllarda (2000’li yıllar itibariyle) kaleme alındığı dikkat çekmiştir.

Çalışmaya konu olan kavramlarla alakalı yapılan çalışmalardan bazıları şu şekildedir:

Akçay (2012), pozitif psikolojik sermaye (alt boyutları) ve iş tatmini arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın örneklemini makine sanayide faaliyet gösteren 450 çalışan oluşturmuştur. Araştırma sonucunda elde edilen veriler pozitif psikolojik sermaye ve iş tatmini arasında pozitif anlamlı ilişki olduğunu göstermiştir.

Akdoğan ve Polatçı (2013), çalışmalarında, psikolojik sermayeyi; performans, iş-aile yayılımı ve psikolojik iyi oluş kavramları ile incelemişlerdir. Psikolojik sermayenin, performansı büyük ölçüde etkilediği sonucuna vardıkları çalışmanın verileri, Tokat’ta farklı sektörlerde çalışan 361 kişiden toplanmıştır. Araştırma verileri Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) ile analiz edilmiştir.

Dinh Tho vd. (2013), tarafından Vietnam’da yapılan çalışmanın örneklemini, 696 pazarlama çalışanı oluşturmaktadır. Bu çalışmada, iş performansı ve psikolojik sermaye arasındaki ilişki incelenirken; iş hayatı kalitesi, işin cazibesi ve iş için gerekli olan çaba değişkenlerinin aracılık etkisine de değinilmiştir. Analizler sonucunda, psikolojik sermayenin, aracılık etkisine konu olan değişkenleri hem dolaylı hem de doğrudan etkilediği sonucuna varmışlardır.

Erkuş ve Fındıklı (2013)’nın, psikolojik sermayeyi; iş tatmini, iş performansı ve işten ayrılma niyeti çerçevesinde kaleme aldıkları çalışmanın verileri, farklı iş kollarında çalışan 572 kişiden toplanmıştır. Araştırma sonucunda, işten ayrılma niyeti ve psikolojik sermaye arasında negatif ilişki ancak psikolojik sermaye, iş tatmini ve iş performansında pozitif yönlü ilişki olduğu görülmüştür.

Gunsberg vd. (2018), Avustralya’da bir üniversitenin enformasyon hizmetleri bölümünün, organizasyonel çevikliğini ölçmek için temel bir model önerisinde bulunmuşlardır. Yöntem olarak örnek vaka seçilmiş olup, yapılandırılmış bir anket çalışması uygulamışlardır. Sonuç olarak, çalışmaya konu olan Wendler’in modelinin yüksek öğretim kurumlarına uygun olduğu sonucuna varmışlardır.

Kalyar vd. (2019) çalışmalarında, etik liderlik ve lider-üye etkileşimini incelerken psikolojik sermayenin aracı rolüne değinmişlerdir. Yapılan çalışmada, devlet hastanesinde çalışan 557 çalışandan, anket yöntemi ile veri toplanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, psikolojik sermayenin, lider-üye etkileşimi ve çalışan yaratıcılığı arasında doğrudan bir etki olduğu sonucuna varılmıştır.

Sağır ve Gönülölmez (2019), insan sermayesi ve yapısal sermayenin şirket performansı üzerine etkilerini inceledikleri çalışmada, Konya ilinde faaliyet gösteren ve

500'ten fazla çalışanı olan şirketlerden 384 veri toplamıştır. Araştıma sonucunda 3 değişken arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Xu vd. (2017), 44 takım liderinden ve 307 çalışandan (Çin) toplanan verilerde, liderlerin psikolojik sermayelerini ve iş bağlılıklarını incelemiştir. çalışma sonucunda elde edilen veriler, iki değişken arasında olumlu ve anlamlı ilişki olduğunu göstermiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Pozitif Psikolojik Sermaye

"Psikolojik sermaye kavramının teorik temeli pozitif psikoloji ve pozitif örgütsel davranış konularına dayanmaktadır"(Erkuş & Fındıklı, 2013, s. 20). Bu kavram 1998 yılında Seligman ve arkadaşlarının çalışmasıyla birlikte gündeme gelmiş olup özellikle günümüzde daha fazla çalışmaya konu olduğu görülmüştür. Zira hala içinde bulunduğumuz salgın döneminde, çalışanların bir yandan verimli bir şekilde işlerini devam ettirmeleri diğer yandan bu sürece adaptasyon ve ruh sağlığını koruma gibi faktörleri ön plana çıkarmıştır.

Welle (2014) çalışmasında, insan sermayesinin, değerli evraklardan (tahvil, bono, hisse senetleri vb.) daha önemli olduğunu vurgulamıştır. Erkuş & Fındıklı (2013) ise psikolojik sermayeyi tanımlarken, bireyin olumlu özellikleri bütünü olduğunu ancak kişisel özelliklerinden farklı olarak gelişime açık olduğunu belirtmişlerdir. Bu ifadedeki "gelişime açık olma" noktası, yöneticilerin, liderlerin ve iş verenlerin üzerinde yoğunlaştığı kısım olmaktadır. İnsan kaynakları yönetimindeki "wellbeing" uygulamalarının, çalışanların esenliğini, huzurunu iyileştirmeyi hedeflemektedir.

Hefferon & Boniwell (2011), pozitif psikolojik sermayenin belirli alanda yerinin olmadığını, birçok disiplinde farklı değişkenler ile açıklandığını ifade etmiştir. ayrıca pozitif psikolojinin ayrı bir disiplin olup olmadığı konusunda anlaşmazlık olduğunu belirtmiştir.

Pozitif psikolojik sermaye, bireyin olumlu ve pozitif yönlerinin geliştirilmesine odaklanmaktadır. Luthans vd. (2007), psikolojik sermayeyi; umut, dayanıklılık (yılmazlık), öz yeterlilik, iyimserlik olmak üzere dört boyut altında incelemiştir. Bu dört alt boyutu şu şekilde karakterize etmiştir: (1) zorlu işlerde ve görevlerde başarılı olmak için gerekli çabayı göstermek ve kendine güvenebilmek (öz yeterlilik), (2) şimdi ve gelecekte başarılı olmak konusunda olumlu bir bakış açısına sahip olma (iyimserlik), (3) hedeflere ulaşmak noktasında sabırla hareket etmek ve gerektiğinde hedeflere giden yolları yeniden inşa etmek (umut), (4) hedefe ulaşmaya çalışırken zorluklarla ve sorunlarla karşılaştığında başarıya ulaşmak için ayakta kalabilmek, geriye sığıyarak daha ileriye adım atmak (dayanıklılık, yılmazlık) (Luthans vd., 2007).

Genel olarak bakıldığında, pozitif psikolojik sermaye; birey, grup (ekip, takım) ve kurumların işleyişi ve gelişimine katkıda bulunan süreç ve koşulların incelenmesi (Keleş, 2011) ve olumlu yönlerin motive edilip geliştirilmesi olarak ifade edilebilir.

2.2. Örgütsel Çeviklik

Sağır & Gönülölmez (2019), örgütsel çevikliği, en yalın haliyle, yaklaşmakta olan fırsat ve tehditleri sezerek hızlı bir şekilde yanıt verme ve uyum sağlayabilme yeteneği olarak ifade etmiştir. Çeviklik düzeyi yüksek olan işletmelerde uyum, cevap verme, hız faktörleri eş zamanlı olarak yürütülmektedir.

Çeviklik kavramı iki ana faktörden oluşur. Bunlar:

1. Değişime (beklenen veya beklenmeyen) uygun yollarla ve zamanında yanıt vermek.
2. Değişiklikleri kullanmak ve fırsatlardan yararlanmak (Sharifi & Zhang, 1999).

Tallon & Pinsonneault (2011), Örgütsel çevikliği, bir “firmanın tehditleri algılama ve bunlara yanıt verme yeteneği” olarak ifade etmektedir. Oosthuizen & Scheepers (2018) ise, çalkantılı ve hızlı değişen ortamlara hızlı bir şekilde cevap verebilme yeteneği olduğunu belirtmiştir. Yapılan tanımlarda çevikliğin bir yetenek olduğu ortak paydadır. Bu yetenek ise, işletme çevresindeki değişimlere; hızlı ve esnek bir şekilde her an hazırlıklı olmak ve cevap verebilmek olarak ifade edilmektedir.

Bu değişimler; yasal -siyasal düzenlemeler, değişen müşteri talepleri, pazarın dinamik yapısı, rekabetin derecesi, rakiplerin hamlesi vb. makro ve mikro düzeyde birçok etken olarak sıralanabilir. İşletmelerin bu değişimler karşısında hızlı aksiyon alabilmesi için kendi güçlü ve zayıf yönlerini iyi bilmesi ve rakiplerin, piyasanın, pazarın fırsatlarını ve tehditlerini gözlemleyerek, stratejik çevik hamleler atması gerekmektedir.

Sharifi & Zhang (1999), örgütsel çevikliği, yetkinlik, esneklik, cevap verme ve hız olmak üzere dört alt boyutta ele almıştır. (1) Cevap verme; değişiklikleri algılamak ve öngörmek, değişime anında tepki vermek, en uygun şekilde aksiyon almak, (2) yetkinlik; üretkenlik, etkinlik ve verimlilik sağlayan faaliyetlerle, değişim yönetimini gerçekleştirmek ve işbirliği ve entegrasyonu sağlamak, (3) esneklik; ürün hacmi, ürün modeli, çalışma şekli vb. konularda değişime uyum sağlamak, farkı işleyebilme yeteneği (4) hız; görevleri en kısa sürede yerine getirme yeteneği, hızlı işlem süreci, değişen müşteri taleplerine hızla cevap verebilme olarak ifade edilmektedir.

Ulrich & Yeung (2019) ise yukarıda belirtilen dört boyutu desteklerden, bunlardan farklı olarak sürekli öğrenmenin önemine ve stratejik çevikliği beslediğine değinmektedir.

3.ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Bu kısımda araştırmanın amacı, önemi, kapsamı, kısıtlılıkları, veri toplama araçları, ölçekleri, hipotezleri ve modeli ortaya konulmuştur.

3.1. Araştırmanın Amacı, Önemi, Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın amacı psikolojik sermayenin, örgütsel çeviklik üzerine olan etkisini ölçmektir. Aynı zamanda, araştırma değişkenlerinin sosyo-demografik özellikler bakımından farklılık olup olmadığını tespit etmek amaçlanmıştır.

Araştırmanın evrenini Kahramanmaraş ilinde bulunan 130 teknokent çalışanı oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılacak örneklem sayısı belirlenir iken Sekeran (1992) literatüre kazandırdığı “Belli Evrenler İçin Kabul Edilebilir Örnek Büyüklükler” tablosu baz alınmış olup, 130 evren büyüklüğü için 97 örneklem sayısının yeterli olduğunu görülmüştür. Pandemi koşulları nedeni ile 89 personele elden 13 personele online olarak anket uygulanarak toplamda 102 personel ile gerekli örneklem sayısına ulaşılmıştır.

Yapılan araştırmada, zaman, maliyet, kontrol, enerji, pandemi kısıtlarına rağmen yeterli örneklem sayısı elde edilmiş olup analiz gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçları mevcut örneklem sayısından elde edilen verilerin sonuçları ile sınırlıdır.

3.2. Veri Toplama Araçları ve Kullanılan Ölçekler

Araştırma kapsamında 102 anket Kahramanmaraş ilinde faaliyette olan teknokent çalışanına online ve yüz yüze olarak uygulanmıştır. Kullanılan ankette katılımcılara demografik (11 adet), örgütsel çeviklik (17 adet) ve psikolojik sermayelerini (24 adet) ölçen sorulara yer verilmiştir.

Katılımcıların örgütsel çeviklik algısını ölçmek için Akkaya ve Tabak (2018) tarafından geliştirilen ve geçerlilik, güvenilirlikleri test edilen “Örgütsel Çeviklik Ölçeği” kullanılmıştır. Psikolojik sermayeyi ölçmek için ise Luthans vd. (2007) tarafından geliştirilip Çetin ve Basım tarafından Türkçeye uyarlanan “Psikolojik Sermaye Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçeklendirme yapılırken beşli Likert derecelendirmesi kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Katılımcıların demografik özelliklerini analiz etmek için frekans analizi, gruplar arası farklılık olup olmadığının tespiti için T-test analizi, psikolojik sermaye ile örgütsel çeviklik arasındaki ilişkinin tespiti için korelasyon, psikolojik sermayenin örgütsel çeviklik üzerine etkisini ölçmek için de regresyon analizi yapılmıştır.

3.3. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırmada ana amaç psikolojik sermayenin, örgütsel çeviklik üzerine etkisini tespit etmektir. Bunu ölçmek için ise aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir;

H1: Psikolojik Sermaye, örgütsel çevikliği pozitif yönde etkilemektedir.

H2: İyimserlik (Psikolojik sermayenin alt boyutu) , yetkinliği (örgütsel çevikliğin alt boyutu) pozitif yönde etkilemektedir.

H3: İyimserlik, esnekliği pozitif yönde etkilemektedir.

H4: İyimserlik, cevap vermeyi pozitif yönde etkilemektedir.

H5: İyimserlik, hızı pozitif yönde etkilemektedir.

H6: Psikolojik dayanıklılık, yetkinliği pozitif yönde etkilemektedir.

H7: Psikolojik dayanıklılık, esnekliği pozitif yönde etkilemektedir.

H8: Psikolojik dayanıklılık, cevap vermeyi pozitif yönde etkilemektedir.

H9: Psikolojik dayanıklılık, hızı pozitif yönde etkilemektedir.

H10: Umut, yetkinliği pozitif yönde etkilemektedir.

H11: Umut, esnekliği pozitif yönde etkilemektedir.

H12: Umut, cevap vermeyi pozitif yönde etkilemektedir.

H13: Umut, hızı pozitif yönde etkilemektedir.

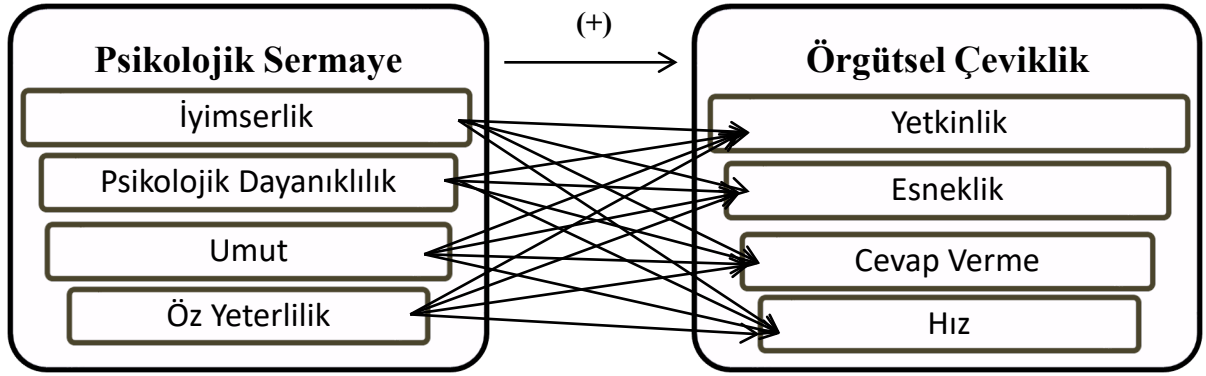
H14: Öz Yeterlilik, yetkinliği pozitif yönde etkilemektedir.

H15: Öz Yeterlilik, esnekliği pozitif yönde etkilemektedir.

H16: Öz Yeterlilik, cevap vermeyi pozitif yönde etkilemektedir.

H17: Öz Yeterlilik, hızı pozitif yönde etkilemektedir.

Şekil1. Araştırmanın Modeli

4. Araştırma Bulguları

Bu kısımda elde edilen verilerin analiz ve değerlendirme bulguları sunulacaktır.

4.1. Sosyo- Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Anket katılımcılarının demografik özelliklerini tespit etmek için yapılan frekans analizi bulguları Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo- Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

	(N)	(%)		(N)	(%)
Cinsiyetiniz			Medeni Durumunuz		
Erkek	62	60,8	Bekâr	76	74,5
Kadın	40	39,2	Evli	26	25,5
Toplam	102	100	Toplam	102	100
Yaşınız			Eğitim Durumunuz		
25 ve altı	50	49,0	Ön Lisans	22	21,6
26-30	23	22,5	Lisans	63	61,8
31-35	11	10,8	Yüksek Lisans	15	14,7
36-40	13	12,7	Doktora	2	2,0
41-50	5	4,9			
Toplam	102	100	Toplam	102	100
Aylık Gelir			Kurumunuzun Faaliyet Alanı		
3000 ve altı	21	20,6	Yazılım-Bilişim	88	86,3
3001-5000	43	42,2	İmalat	4	3,9
5001-8000	21	20,6	Hizmet	7	6,9
8001-13000	10	9,8	Diğer	3	2,9
13000 ve üzeri	7	6,9			
Toplam	102	100	Toplam	102	100
Kurumda Çalışma Süresi			Toplam Çalışma Süresi		
1 yıldan az	36	35,3	1 yıldan az	21	20,6
1-5 yıl	47	46,1	1-5 yıl	52	51,0
6-10 yıl	14	13,7	6-10 yıl	12	11,8
11-15 yıl	5	4,9	11-15 yıl	13	12,7
			16-25 yıl	4	3,9
Toplam	102	100	Toplam	102	100
Çalıştığınız Kuruma Aidiyet Duyuyor musunuz?			İşte Gelişim için Eğitimlere Katılıyor musunuz?		
Evet	88	86,3	Evet	91	89,2
Hayır	4	3,9	Hayır	11	10,8
Kararsızım	10	9,8			
Toplam	102	100	Toplam	102	100

N= Katılımcı Sayısı; %=Yüzde

Tablo 1’ de frekans analizi sonucu elde edilmiş araştırma katılımcılarına ait sosyo-demografik özelliklerin yüzdelik dağılımları görülmektedir. Tablo 1’e göre; katılımcıların çoğunluğunu % 60,8 ile erkekler oluşturmaktadır. Ayrıca katılımcıların, % 74,5’i bekar ve % 49’u da 25 yaş ve altındadır. %61,8 çoğunluğundaki katılımcı lisans mezunudur. Çoğunluğun aylık gelirleri % 42,2 ile 3001 ve 5000 TL aralığındadır. Katılımcıların % 86,3’ünün çalıştıkları kurumun faaliyet alanı yazılım ve bilişimdir. % 46,1 ile katılımcıların çoğunluğunun bulunduğu kurumda 1 ila 5 yıl aralığında çalıştıkları, % 51’inin ise iş hayatında da 1 ila 5 yıldır buldukları saptanmıştır. Katılımcıların % 86,3’ü buldukları kuruma aidiyet hissederken, % 89,2’sinin işlerinde gelişim için eğitimlere katıldıkları görülmektedir.

4.2. Doğrulayıcı Faktör ve Güvenilirlik Analizi İle İlgili Bulgular

Örgütsel çeviklik ölçeğine yönelik doğrulayıcı faktör ve yapısal geçerlilik analizinin gerçekleştirilebilmesi için, Barlett testi ve KMO katsayısı sonuçları değerlendirilmiştir. Barlett’s küresellik testi ki-kare değerinin 918,295 ve KMO katsayısının % 86 olduğu görülmüştür ($p < 0,05$). Gerçekleştirilen faktör analizi sonucu örgütsel çeviklik ölçeğinin 4 faktörlü yapıda olduğu, toplam varyansın % 65.236’sının faktörler tarafından açıklandığı tespit edilmiştir. Psikolojik sermayenin Barlett’s Küresellik Testi Ki-Kare değerinin 889,779 ve KMO katsayısının % 79 olduğu saptanmıştır. Yapılan faktör analizi sonucu psikolojik sermaye ölçeğinin 4 faktörlü yapı şeklinde toplam varyansın % 57,294’ünün faktörler tarafından açıklandığı görülmüştür.

0,00 ≤ α < 0,40 ise ölçek güvenilir değildir,

0,40 ≤ α < 0,60 ise ölçek düşük güvenilirliktedir,

0,60 ≤ α < 0,80 ise ölçek oldukça güvenilirirdir,

0,80 ≤ α < 1 ,00 ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir (Ural ve Kılıç, 2005).

Araştırmada kullanılan psikolojik sermaye ve örgütsel çeviklik ölçekleri için yapılan güvenilirlik analizi sonuçları aşağıda verilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2: Güvenilirlik Analizi

Kullanılan Ölçekler ve Boyutlar	İfade Sayısı	Cronbach’s Alpha Katsayıları (α)
Örgütsel Çeviklik	17	,923
<i>Yetkinlik</i>	8	,860
<i>Esneklik</i>	3	,773
<i>Cevap Verme</i>	3	,771
<i>Hız</i>	3	,799
Psikolojik Sermaye	24	,843
<i>İyimserlik</i>	6	,686
<i>Psikolojik Dayanıklılık</i>	7	,717
<i>Umut</i>	6	,692
<i>Öz Yeterlilik</i>	6	,739

Tablo 2’ye göre, örgütsel çeviklik ve alt boyutları ile psikolojik sermaye ve alt boyutlarının Cronbach’s Alfa katsayılarının (α) 0,60’ın üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Sosyal bilimler alan yazını incelendiğinde (α) araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilir oldukları görülmüştür (Ural ve Kılıç,2005).

4.3. Hipotez Testlerine Yönelik Bulgular

Araştırmada demografik özelliklerin test edilebilmesi için parametrik testlerden olan T-Testi analizi uygulanmıştır. Aynı zamanda değişkenlerin aralarındaki ilişkinin ve etkinin yönünü ve düzeyini tespit etmek amacıyla korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır.

Tablo 3. Ankette Kullanılan Ölçeklere Yönelik Korelasyon Analizi (N=102)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Psikolojik Sermaye	1									
İyimserlik	,640** ,000	1								
Psikolojik Dayanıklılık	,854** ,000	,490** ,000	1							
Umut	,847** ,000	,368** ,000	,632** ,000	1						
Öz Yeterlilik	,801** ,000	,284** ,004	,533** ,000	,645** ,000	1					
Örgütsel Çeviklik	,352** ,000	,198* ,046	,199* ,045	,366** ,000	,344** ,000	1				
Yetkinlik	,309** ,002	,159 ,110	,148 ,137	,331** ,001	,331** ,001	,931** ,000	1			
Esneklik	,245* ,013	,213* ,032	,126 ,205	,248* ,012	,202* ,042	,719** ,000	,528** ,000	1		
Cevap Verme	,290** ,003	,115 ,250	,177 ,075	,303** ,002	,305** ,002	,888** ,000	,769** ,000	,552** ,000	1	
Hız	,364** ,000	,210* ,034	,266** ,007	,363** ,000	,306** ,002	,823** ,000	,656** ,000	,517** ,000	,747** ,000	1

**p<0,01, *p<0,05; N=102

Bağımsız ve bağımlı değişkenler arasındaki ilişkiyi ve derecesini tespit etmek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucu, örgütsel çeviklik ve alt boyutları ile psikolojik sermaye arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir ($r=,352$; $p<0,01$, $r=,309$; $p<0,01$, $r=,245$; $p<0,05$, $r=,290$; $p<0,01$, $r=,364$; $p<0,01$). Ayrıca örgütsel çeviklik ile psikolojik sermayenin alt boyutlarından olan iyimserlik, psikolojik dayanıklılık, umut ve öz yeterlilik arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür ($r=,198$; $p<0,05$, $r=,199$; $p<0,05$, $r=,366$; $p<0,01$, $r=,344$; $p<0,01$). Örgütsel çevikliğin alt boyutlarından olan yetkinlik ile psikolojik sermayenin alt boyutlarından olan umut ve öz yeterlilik arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler saptanmıştır ($r=,331$; $p<0,05$, $r=,331$; $p<0,05$). Örgütsel çevikliğin alt boyutlarından olan esneklik ile, psikolojik sermayenin umut ve öz yeterlilik alt boyutları arasında pozitif yönlü zayıf düzeyde anlamlı ilişkiler görülmüştür ($r=,248$; $p<0,05$, $r=,202$; $p<0,05$). Örgütsel çevikliğin cevap verme alt boyutu ile psikolojik sermayenin umut ve öz yeterlilik alt boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler saptanmıştır ($r=,303$; $p<0,01$, $r=,305$; $p<0,01$). Son olarak örgütsel çevikliğin hız alt boyutu ile psikolojik sermaye ve tüm alt boyutları arasında (İyimserlik, Psikolojik Dayanıklılık, Umut, Öz Yeterlilik) pozitif yönde anlamlı ilişkiler görülmüştür ($r=,364$; $p<0,01$, $r=,210$; $p<0,05$, $r=,266$; $p<0,01$, $r=,363$; $p<0,01$, $r=,306$; $p<0,01$).

Araştırma hipotezlerini test etmek amacı ile regresyon analizi yapılmıştır.

Tablo 4. Psikolojik Sermayenin Örgütsel Çeviklik Üzerine Etkisi

<i>BAGIMLI DEĞİŞKEN</i>	<i>BAGIMSIZ DEĞİŞKEN</i>
<i>R²</i>	,124
<i>F</i>	14,129
<i>Örgütsel Çeviklik</i>	<i>β</i> ,352
	<i>p</i> ,000

Yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre, örgütsel çeviklikteki %1’lik değişimin ($R^2=,124$) bağımsız değişken psikolojik sermaye tarafından açıklandığı görülmektedir. Elde edilen sonuçlara göre örgütsel çeviklik istatistiksel olarak anlamlı düzeyde psikolojik sermayeden etkilenmektedir. “ β ” değerine göre (regresyon katsayısı); psikolojik sermayede meydana gelen bir birimlik değişimin örgütsel çeviklikte de bir birimlik değişime neden olduğu görülmektedir. ($p<0,05$). Bu bulgulardan hareketle H1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 5. Psikolojik Sermaye Boyutlarının Örgütsel Çevikliğin Yetkinlik Boyutu Üzerine Etkisi

<i>BAGIMLI DEĞİŞKEN</i>	<i>İyimserlik</i>	<i>Psikolojik Dayanıklılık</i>	<i>Umut</i>	<i>Öz Yeterlilik</i>
<i>R²</i>	,016	,012	,100	,100
<i>F</i>	2,607	2,205	12,272	12,270
<i>Yetkinlik</i>	<i>β</i> ,159	<i>β</i> ,148	<i>β</i> ,331	<i>β</i> ,331
	<i>p</i> ,110	<i>p</i> ,137	<i>p</i> ,001	<i>p</i> ,001

Yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre örgütsel çevikliğin yetkinlik alt boyutu üzerinde, psikolojik sermayenin umut ve öz yeterlilik alt boyutlarının pozitif yönde etkileri olduğu tespit edilmiştir ($p< 0,05$). Aynı zamanda iyimserlik ve psikolojik dayanıklılığın yetkinlik üzerinde herhangi bir etkisi tespit edilememiştir. Bunun sonucunda H2 ve H6 hipotezleri reddedilirken H10 ve H14 hipotezleri kabul edilmiştir.

Tablo 6. Psikolojik Sermaye Boyutlarının Örgütsel Çevikliğin Esneklik Boyutu Üzerine Etkisi

<i>BAGIMLI DEĞİŞKEN</i>	<i>İyimserlik</i>	<i>Psikolojik Dayanıklılık</i>	<i>Umut</i>	<i>Öz Yeterlilik</i>
<i>R²</i>	,036	,006	,052	,031
<i>F</i>	4,745	1,625	6,570	4,260
<i>Esneklik</i>	<i>β</i> ,213	<i>β</i> ,126	<i>β</i> ,248	<i>β</i> ,202
	<i>p</i> ,032	<i>p</i> ,205	<i>p</i> ,012	<i>p</i> ,042

Tablo 6’ dan hareketle örgütsel çevikliğin esneklik alt boyutu üzerinde, psikolojik sermayenin iyimserlik, umut ve öz yeterlilik alt boyutlarının pozitif yönde etkileri olduğu tespit edilmiştir ($p< 0,05$). Aynı zamanda, psikolojik dayanıklılığın esneklik üzerinde herhangi bir etkisi tespit edilememiştir. Bunun sonucunda H7 hipotezi reddedilirken H3, H11 ve H15 hipotezleri kabul edilmiştir

Tablo 7. Psikolojik Sermaye Boyutlarının Örgütsel Çevikliğin Cevap Verme Boyutu Üzerine Etkisi

<i>BAĞIMLI DEĞİŞKEN</i>	<i>İyimserlik</i>	<i>Psikolojik Dayanıklılık</i>	<i>Umut</i>	<i>Öz Yeterlilik</i>
R²	,003	,022	,083	,084
F	1,337	3,245	10,086	10,247
Cevap Verme	β ,115	β ,177	β ,303	β ,305
	p ,250	p ,075	p ,002	p ,002

Analiz sonucu örgütsel çevikliğin cevap verme alt boyutu üzerinde, psikolojik sermayenin psikolojik dayanıklılık, umut ve öz yeterlilik alt boyutlarının pozitif yönde etkileri olduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Aynı zamanda, psikolojik sermayenin iyimserlik alt boyutunun, örgütsel çevikliğin cevap verme alt boyutu üzerinde herhangi bir etkisi tespit edilememiştir. Bunun sonucunda H4 hipotezi reddedilirken H8, H12 ve H16 hipotezleri kabul edilmiştir.

Tablo 8. Psikolojik Sermaye Boyutlarının Örgütsel Çevikliğin Hız Boyutu Üzerine Etkisi

<i>BAĞIMLI DEĞİŞKEN</i>	<i>İyimserlik</i>	<i>Psikolojik Dayanıklılık</i>	<i>Umut</i>	<i>Öz Yeterlilik</i>
R²	,034	,061	,123	,085
F	4,597	7,615	15,157	10,357
Hız	β ,210	β ,266	β ,363	β ,306
	p ,034	p ,007	p ,000	p ,002

Tablo 8’de de görüldüğü üzere psikolojik sermayenin tüm alt boyutlarının (İyimserlik, Psikolojik Dayanıklılık, Umut, Öz Yeterlilik), örgütsel çevikliğin hız alt boyutu üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu yapılan regresyon analizi sonucu saptanmıştır. Bu sonuçlardan hareketle H5, H9, H13 ve H17 hipotezleri kabul edilmiştir.

Demografik veriler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla T-test analizi yapılmıştır.

Tablo 9. Medeni Durum Açısından Çalışanların Kurumlarına Duydukları Aidiyet Farklılaşması

<i>Değişkenler</i>	<i>Medeni Durum</i>	<i>N</i>	<i>Ortalama</i>	<i>S.S.</i>	<i>S.D.</i>	<i>T</i>	<i>p</i>
Aidiyet	Evli	26	1,932	1,745	102	5,304	,003
	Bekar	76	36,421	1,235			

Tablo 9’da teknokent çalışanlarının kurumlarına duydukları aidiyetin, medeni durumlarına göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla yapılan T-test analizi sonuçları sunulmuştur. Elde edilen sonuçlarda farklı medeni durumlardaki çalışanların kurumlarına duydukları aidiyette farklılık olduğu saptanmıştır ($t(102) = 5,304$; $p < 0,05$).

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Sürekli insan kaynağının önem kazandığı günümüzde gelişimin ve rekabet üstünlüğünün önemi yadsınamaz büyüklükte. Bu bakımdan özellikle emek yoğun işletmelerde çalışanların kişisel gelişiminin desteklendiği, potansiyel iş gücünde aranan

niteliklerin giderek arttığı bu süreçte, çalışanların halihazırda sahip oldukları psikolojik sermaye düzeylerinin incelenmesi ve çalıştıkları kurumdaki yetkinliklerinden biri olan örgütsel çevikliklerinin ölçümlenmesi, kısa ve uzun vadede hem işletmeye hem de rekabetin artırılması ile çalışanların bu yetkinlikleri geliştirmeye yönelik adımlar atmaya yönlendirilmesi ile çalışanlara büyük kazanım sağlayacaktır. Psikolojik sermaye ve çeviklik kavramlarının öneminin ortaya konması açısından bu iki değişken araştırmaya konu edilmiştir.

Bu çalışmada çalışanların psikolojik sermayelerinin, örgütsel çeviklikleri üzerine olan etkisini incelemek hedeflenmiştir. Bu amaçla Kahramanmaraş teknokent çalışanlarına (N=102) anket uygulanmış olup, ankette toplamda 41 ifadeden oluşan iki ölçek kullanılmıştır. Ayrıca katılımcıların demografik özelliklerini saptamak için 11 ifade de katılımcılara sunulan ankette yer almıştır.

Yapılan araştırma sonuçlarına göre; örgütsel çeviklik ve alt boyutları ile psikolojik sermaye arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Ayrıca örgütsel çeviklik ile psikolojik sermayenin alt boyutlarından olan iyimserlik, psikolojik dayanıklılık, umut ve öz yeterlilik arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Örgütsel çevikliğin alt boyutlarından olan yetkinlik ile psikolojik sermayenin alt boyutlarından olan umut ve öz yeterlilik arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Son olarak örgütsel çevikliğin hız alt boyutu ile psikolojik sermaye ve tüm alt boyutları arasında (İyimserlik, Psikolojik Dayanıklılık, Umut, Öz Yeterlilik) pozitif yönde anlamlı ilişkiler görülmüştür.

Araştırmada oluşturulan hipotezlerin test edilmesi için yapılan regresyon analizi sonucu; psikolojik sermayenin, örgütsel çeviklik üzerinde pozitif yönde etkisi saptanmıştır. Ayrıca psikolojik sermayenin alt boyutları olan iyimserlik, psikolojik dayanıklılık, umut ve öz yeterliliğin, örgütsel çevikliğin alt boyutları olan yetkinlik, esneklik, cevap verme ve hız üzerinde pozitif yönlü etkileri olduğu saptanmıştır. Analiz sonucu, H1, H3, H5, H8, H9, H10, H11, H12, H13, H14, H15, H16, H17 hipotezleri kabul edilirken, H2, H4, H6, H7 hipotezleri reddedilmiştir.

Alan yazınında araştırmaya konu olan değişkenlerle ilgili geniş perspektifte çalışmalara rastlanılmadığından, ileriki çalışmalarda farklı il ya da bölgelerdeki teknokentlerde ya da farklı sektörlerde çalışmanın evreni ve örneklemini genişletilerek daha farklı sonuçlar literatüre kazandırılabilir. Rekabetin yoğun olduğu ve insan kaynağının öneminin daha fazla olduğu alanlarda uygulanması araştırmanın işlevselliği açısından fayda sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akdoğan, A., & Polatçı, S. (2013). Psikolojik sermayenin performans üzerindeki etkisinde iş aile yayılımı ve psikolojik iyi oluşun etkisi/The role of work family spillover and psychological well-being on the effect of psychological capital on performance. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(1), 273-294.

Akkaya, B. (2018). Tekno girişim firmalarındaki yöneticilerin liderlik tiplerinin firmaların örgütsel çevikliğine etkisi: Teknopark firmaları üzerine bir araştırma.

Akkaya, B., & Tabak, A. (2018). Örgütsel çeviklik ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *İş ve İnsan Dergisi*, 5(2), 185-206.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Çetin, F., & Basım, H. N. (2012). Örgütsel psikolojik sermaye: Bir ölçek uyarlama çalışması. *Amme İdaresi Dergisi*, 45(1), 121-137.

Çetinkaya, F. F., & Akkoca, Y. Stratejik Liderlik İle Örgütsel Çeviklik Arasındaki İlişkide Örgütsel İletişimin Aracı Rolü. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(1), 66-84.

Erkuş, A., & Fındıklı, M. A. (2013). Psikolojik sermayenin iş tatmini, iş performansı ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisine yönelik bir araştırma. *Istanbul University Journal of the School of Business Administration*, 42(2).

Gunsberg, D., Callow, B., Ryan, B., Suthers, J., Baker, P. A., & Richardson, J. (2018). Applying an organisational agility maturity model. *Journal of Organizational Change Management*.

Hefferon, K., & Boniwell, I. (2011). *Positive psychology: Theory, research and applications*. McGraw-Hill Education (UK).

Kalyar, M. N., Usta, A., & Shafique, I. (2019). When ethical leadership and LMX are more effective in prompting creativity: The moderating role of psychological capital. *Baltic Journal of Management*.

Keleş, H. N. (2011). Pozitif Psikolojik Sermaye: Tanımı, Bileşenleri Ve Örgüt Yönetimine Etkileri. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 343-350.

Luthans, F., Avolio, B. J., Avey, J. B., & Norman, S. M. (2007). Positive psychological capital: Measurement and relationship with performance and satisfaction. *Personnel psychology*, 60(3), 541-572.

Oosthuizen, M., & Scheepers, C. (2018). Strategic foresight for organizational agility at Nedbank Area Collaboration. *Emerald Emerging Markets Case Studies*.

Sağır, M., & Gönülölmez, A. (2019). Yapısal Sermaye Ve İnsan Sermayesinin İşletme Performansına Etkileri: Örgütsel Çevikliğin Aracılık Rolü-The Effect Of Structural Capital And Human Capital On Business Performance: The Role Of Organizational Agility. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(27), 58-77.

Sharifi, H., & Zhang, Z. (1999). A methodology for achieving agility in manufacturing organisations: An introduction. *International journal of production economics*, 62(1-2), 7-22.

Sekaran, U., & Bougie, R. (2019). *Research methods for business: A skill building approach*. John Wiley & Sons.

Tallon, P. P., & Pinsonneault, A. (2011). Competing perspectives on the link between strategic information technology alignment and organizational agility: insights from a mediation model. *MIS quarterly*, 463-486.

Tho, N. D., Phong, N. D., & Quan, T. H. M. (2014). Marketers' psychological capital and performance: the mediating role of quality of work life, job effort and job attractiveness. *Asia-Pacific journal of business administration*.

Ulrich, D., & Yeung, A. (2019). Agility: The new response to dynamic change. *Strategic HR Review*.

Ural, A., & Kiliç, İ. (2005). Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi.

Welle, J. A. (2014). *Human Capital Investment: How Are Employees Valued? A Comparative Analysis of Professional Sports and Corporate America in the 21st Century* (Doctoral dissertation, The College of St. Scholastica).

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Wiraeus, D., & Creelman, J. (2019). Aligning the Financial and Operational Drivers of Strategic Success. In *Agile Strategy Management in the Digital Age* (pp. 129-149). Palgrave Macmillan, Cham.

Xu, J., Liu, Y., & Chung, B. (2017). Leader psychological capital and employee work engagement: The roles of employee psychological capital and team collectivism. *Leadership & Organization Development Journal*.

Yildiz, T., & Aykanat, Z. (2021). The mediating role of organizational innovation on the impact of strategic agility on firm performance. *World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*.

**ТВОРЧЕСТВО ЧИНГИЗА АЙТМАТОВА
В УКРАИНСКИХ ИЗДАНИЯХ И ИССЛЕДОВАНИЯХ**

CREATIVITY OF CHINGIZ AITMATOV
IN UKRAINIAN PUBLICATIONS AND RESEARCH

Mykola VAS'KIV

Doctor of Philology, Professor, Boris Grinchenko Kyiv University

Аннотация

В статье исследуется история издания произведений классика кыргызской и мировой литературы Чингиза Торекуловича Айтматова (1928–2008) в Украине. Анализируются причины огромной популярности писателя среди украинских читателей и литературоведов в период с начала 1960-х годов до конца 1980-х, его полного забвения в Украине на четверть столетия после распада СССР в 1990 году и возрождения интереса к нему с конца 2010-х годов. Также рассматриваются научные исследования творчества Чингиза Айтматова, изданные в Украине отдельными книгами или являющиеся предисловиями к изданию его произведений. Отдельно анализируются предисловия Ч. Айтматова, написанные для изданий произведений других кыргызских писателей на украинском языке.

Чингиз Айтматов является писателем, которого больше других представителей народов СССР печатали в Украине, его произведения издавались в Украине не менее шестнадцати раз. Первым переводом на украинский язык стала в 1961 году повесть «Джамиля», принесшая писателю всемирную известность и издававшаяся позже несколько раз. В 1960-е годы на украинский язык были переведены почти все произведения из сборника «Повести гор и степей», кроме повести «Лицом к лицу». Неизменными переводчиками этих повестей были А. Осипчук и И. Щербина. Кроме переиздания этих повестей, в 1970-е годы к украинскому читателю пришли повести «Белый пароход (После сказки)», «Пегий пес, бегущий краем моря», «Ранние журавли», как в переводах, так и на русском языке – языке оригинала. Глубокими научными исследованиями творчества писателя стали предисловия Н. Кузякиной, изданные отдельными книгами монография П. Сердюка и научно-популярная обширная статья А. Мацай.

Среди изданий 1980-х годов особо стоит выделить издание 1983 году двухтомника произведений Ч. Айтматова на украинском языке, в который попали девять повестей и роман «Дольше века длится день (Буранный полустанок)». В 1988 году был издан в Украине роман «Плаха». Вершинами украинского и советского айтматоведения можно назвать научно-популярное исследование О. Бабышкина и монографию (литературный портрет) Л. Мищенко.

После распада СССР издание и исследование творчества Чингиза Айтматова полностью прервалось. Возрождение настало с конца 2010-х лет циклом статей Н. Васькива, изданием двух книг произведений писателя, написанных после 1990-го года, и монографии кыргызского исследователя О. Ибраимова «Чингиз Айтматов».

Последний писатель империи». Требуют отдельного издания журнальные публикации произведений Ч. Айтматова, нужны новые переводы и исследования творчества писателя.

Ключевые слова: Чингиз Айтматов; перевод; рецепция; предисловие; монография.

Abstract

The article examines the history of publication of the works of the classic of Kyrgyz and world literature Chyngyz Torekulovich Aitmatov (1928–2008) in Ukraine. The reasons for the enormous popularity of the writer among Ukrainian readers and literary critics in the period from the early 1960s to the late 1980s, his complete oblivion in Ukraine for a quarter of a century after the collapse of the USSR in 1990 and the revival of interest in him from the late 2010s are analyzed.

Also considered are scientific studies of Chyngyz Aitmatov's creativity, published in Ukraine in separate books or are prefaces to the publication of his works. The foreword by Ch. Aitmatov, written for editions of works of other Kyrgyz writers in Ukrainian, is analyzed separately.

Chyngyz Aitmatov is a writer who was published in Ukrainian more than other representatives of the peoples of the USSR, his works were published in Ukrainian at least sixteen times. The first translation into Ukrainian was in 1961 the story "Jamilya", which brought the writer worldwide fame and was published several times later. In the 1960s, almost all works from the collection "The Tale of the Mountains and the Steppes" were translated into Ukrainian, except for the story "Face to Face". The constant translators of these stories were A. Osypchuk and I. Shcherbyna. In addition to the reprint of these stories, in the 1970s, the stories "White Steamer (After Tale)", "Piebald Dog Running by the Edge of the Sea", "Early Cranes" came to the Ukrainian reader, both in translations and in Russian – in original language. The prefaces by N. Kuzyakina, the monograph by O. Matsay, published in separate books, became profound scientific studies of the writer's work.

Among the editions of the 1980s, it is especially worth highlighting the 1983 edition of a two-volume book of Ch. Aitmatov's works in Ukrainian, which included nine stories and a novel "The Day Lasts Longer than a Century (Buranyi Polustanok)". In 1988, the novel "The Place of the Skull" was published in Ukraine. The pinnacles of Ukrainian and Soviet art studies are the popular science research by O. Babushkin and the monograph (literary portrait) by L. Mishchenko.

After the collapse of the USSR, the publication and study of the work of Chyngyz Aitmatov was completely interrupted. The revival began in the late 2010s with a series of articles by M. Vas'kiv, the publication of two books of the writer's works written after 1990, and a monograph by the Kyrgyz researcher O. Ibraimov "Chyngyz Aitmatov. The Last Writer of the Empire". Journal publications of Ch. Aitmatov's works require a separate publication, new translations and research of the writer's work are needed.

Keywords: Chyngyz Aitmatov; translation; reception; preface; monograph.

До начала издания произведений Чингиза Айтматова в переводе на украинский язык в Украине вышли всего три книги кыргызских авторов. Но несмотря на неординарность пьесы Байджиева и немалый объем романов Сыдыкбекова, несомненно, только три произведения в переводах на украинский язык – это очень мало на фоне того, сколько произведений из других центральноазиатских литератур были опубликованы в 1950–60-е годы. Была бы грустная картина, если бы не творчество Чингиза Айтматова, которое уже в начале 60-х годов пришло к украинскому читателю и на протяжении трех десятилетий пользовалось огромной популярностью и любовью у читателей и переводчиков. Неповторимый и богатейший мир произведений Айтматова стал причиной того, что значительно больше внимания стали обращать и на других кыргызских авторов, появились переводчики, специализировавшиеся на ретрансляции кыргызской литературы и делавшие это чаще всего с языка оригинала.

Первая книга Айтматова, небольшого объема в полсотни страниц, в Украине была напечатана в 1961 году. Это было издание повести «Джамилия» [3] – произведения, которое сделало просто хорошего писателя классиком советской, а со временем и мировой литературы. Украинского читателя, как и любого другого, привлекала, призывала к сопереживанию драматическая история непреодолимой любви, которая вступила в конфликт с традиционными общественными установками, человеческим коварством и завистью. Со временем этот мотив станет присущим для многих произведений Чингиза Айтматова, в которых будет трагическое завершение, но в «Джамиле» любовь победила в противостоянии с непониманием или нежеланием понять другого.

Перевел повесть на украинский Авертин Осипчук, который потом еще не раз будет обращаться к переводу книг Айтматова и других кыргызских писателей. Он добросовестно отмечал, что перевод делался по русскоязычной публикации в журнале «Новый мир» за 1958 год, № 8. Первое украинское издание повести характеризовалось экономностью полиграфии, из которой можно было отметить разве что цветную мягкую обложку. Более совершенным было переиздание повести в 1975 году [4], с твердой обложкой и мастерскими гравюрами на дереве Василия Лопаты. Переиздание не было механическим, потому что отмечается: предыдущий перевод был сверен с московским изданием произведений Чингиза Айтматова в 1970 году. Кроме того, было в этом издании еще и коротенькое послесловие Натальи Кузьякиной «Повесть о любви» [49], в котором акцентировалось внимание на гуманистическом звучании произведения и мастерстве ее автора.

В издании произведений Айтматова на украинском языке в 1964 году «Повести гор и степей» [10] (это оригинальное название айтматовского сборника повестей) количество произведений существенно возросло. В книге были напечатаны четыре повести кыргызского писателя: кроме «Джамилии» все в том же самом переводе А. Осипчука, еще и «Тополек мой в красной косынке», «Верблюжий глаз» и «Первый учитель», ретранслированные Иваном Щербиной. Щемящие истории о детской доверчивости и искренности, которые встречают непонимание или испытывают подлые удары, о высокой, но «незаконной» любви, о самоотверженности людей

большого сердца на фоне бездушного чиновничества, за которым угадывалась жестокая общественная система, о безмерной человечности тех, на кого обрушился после этого карьерный и жизненный крах, но кто навсегда остался в памяти соотечественников, с восхищением воспринимались украинскими читателями. Переход же писателя в статус классика засвидетельствовал графический портрет Айтматова в начале книги.

Следующим изданием «Повести гор и степей» стала книга за 1969 год [11] в серии «Джерела дружби» («Источники дружбы»). Кроме четырех произведений, которые были напечатаны в 64-м году, в это издание вошли также повести «Материнское поле» и «Прощай, Гульсары!». В предисловии «Художник и его герои» [34] Павел Сердюк излагает жизненно-творческую биографию Чингиза Айтматова, основательно останавливаясь на анализе повестей, вошедших в издание. Можно заметить, что с определенного момента переводчики уже не указывают, что совершают ретрансляцию не с языка оригинала, а по русскоязычным изданиям. Определенным оправданием могло быть разве что то, что произведения Чингиза Айтматова чаще всего сам были либо авторизованными переводами на русский или же сразу писались на русском языке.

Между этими двумя изданиями «Повестей гор и степей» вышла в печать в 1967 г. книга произведений Чингиза Айтматова «Материнское поле» [7] в переводах Авентина Осипчука. В книге были всего лишь две повести: кроме той, которая дала название всему изданию, это еще «Прощай, Гульсары!». Все последующие издания «Повестей гор и степей» включали шесть повестей: четыре – из издания 1964 года и две – из книги «Материнское поле» 1967 года.

Но не была простым механическим переизданием обеих книг, 1964-го и 1967-го годов, следующая публикация «Повестей гор и степей» – в 1972 году [12]. В издании были те же самые шесть повестей, что и в книге 1969 года. Но их дополняли, например, Примечания [33], пусть и без автора, всего на две страницы, зато они давали минимум необходимых объяснений относительно оригиналов и толкования текстов. Между текстовыми страницами были размещены 16 фотографий за 1970 и 1971 годы, на которых изображен Чингиз Айтматов на украинской земле, прежде всего во время декады кыргызской литературы в УССР. Чаще всего это Черновицкая и Ивано-Франковская области, гуцульские виды и быт, которые были близки для писателя из горного Кыргызстана, рядом с Олесем Гончаром и Дмытром Павлычко.

А еще в издании было объемное предисловие «Воспитывать в человеке добро» [29] все той же самой Натальи Кузякиной, в котором она излагает ход декады кыргызской литературы на Украине в 1971 году и предоставляет биографически-творческую характеристику Ч. Айтматова, связав ее с родным для него Эркин-Тоо. А спецификой этого предисловия было то, что больше всего внимания исследовательница уделяет интерпретации повести «Белый пароход», которая в книгу не попала, потому что, очевидно, еще не была переведена на украинский. Однако повесть произвела на Н. Кузякину настолько огромное впечатление, что она решила сосредоточить внимание прежде всего на ней. Частично углубленный анализ «Белого парохода» можно объяснить также тем, что это было предисловие к произведениям

Ч. Айтматова, напечатанным в серии «Школьная библиотека», а в центре изображения в повести – волшебный мир детства, жестоко разрушенный бездушными взрослыми.

На этом фоне издание «Повестей гор и степей» на украинском языке в 1980 году [13] стало почти обычным копированием предыдущих изданий. Но нельзя, однако, обойти вниманием цветную суперобложку с изображением скачущих лошадей, а главное – портрет и интересные иллюстрации, нарисованные А. Хорунжим. А еще стоит обратить внимание на то, что в этом издании вернулись к традиции указывать: перевод сделан не с языка оригинала, а с русского – языка-посредника (а для Айтматова того времени – уже тоже языка оригинала).

Неоднократное переиздание «Повестей гор и степей» свидетельствовало о росте популярности и весомости творчества Чингиза Айтматова, имя которого стало к тому времени известно не только на весь Союз, но и в мире. Периодичность изданий произведений кыргызского классика возрастает: если раньше это были 3–5 лет, то с 1978-го – один-три года. Именно в 1978 г. вышла книга переводов двух новых повестей Ч. Айтматова «Рябий пес біжить краєм моря. Ранні журавлі» [16] («Пегий пес, бегущий краем моря. Ранние журавли»). С этого издания к переводам произведений кыргызского писателя добавился известный литературовед, писатель и переводчик Никита Шумыло. Повесть «Пегий пес, бегущий краем моря» засвидетельствовала, что Айтматов вышел за пределы родного кыргызского мира, но и в произведении о нивхах мифология предстает обобщением и сакрализацией повседневности, поднимаются проблемы планетарного гуманистического звучания, хотя сюжет охватывает замкнутый круг персонажей и пространственно-временного континуума.

Книгу следующего, 1979-го, года «Ранние журавли» [15] можно было бы назвать переизданием прошлогодней «бабочки» из серии «Романы и повести», но у нее было существенное дополнение – повесть «Белый пароход», о которой уже столько говорилось на Украине, но впервые напечатана на украинском языке она была лишь в этом издании. Дополняло книгу послесловие «Радуга на все небо» [39] авторства переводчика Н. Шумыла – коротко о творчестве Айтматова вообще и о трех опубликованных в книге повестях – несколько шире.

Своеобразным итогом, который засвидетельствовал высокий уровень популярности кыргызского писателя в Украине и в мире и достижений украинского переводчества, стало издание двухтомника произведений Чингиза Айтматова в 1983 году [18–19]. Двухтомник объединили девять повестей и один роман писателя. В первом томе были напечатаны шесть произведений из «Повестей гор и степей», которые традиционно переиздавались в УССР, а также «Пегий пес, бегущий краем моря». Во второй том вошли уже также печатавшиеся ранее на украинском повести «Ранние журавли» и «Белый пароход (После сказки)», но самым важным стала первая (и пока единственная) публикация украинского перевода романа «И дольше века длится день». Академический, солидный уровень двухтомника подтверждало предисловие «Чтобы человек был человеком...» [32], написанное официально и неофициально признанным корифеем украинского литературоведения Леонидом Новиченко.

Стоит отметить также оперативность украинских переводчиков и издателей, которая позволила по «горячим следам» донести к украинским читателям на родном для них языке в 1988 году роман Айтматова «Плаха» [9], который впервые был напечатан в 1986 году в «Новом мире» и получил широкий резонанс в советском обществе. Для ускорения издания роман был напечатан в серии «Романы и повести».

Популярность «Плахи» была настолько высокой, что даже миллионные суммарные тиражи не могли удовлетворить спрос на нее. Поэтому роман печатался не только в московских и ленинградских издательствах, но и на севере и юге, востоке и западе РСФСР, в областных и не только центрах, в других союзных республиках (Каунас, Рига, Хабаровск, Нукус и др.). следствием этого стало и энное переиздание «Плахи» на русском языке в Днепропетровске в 1989 году [8]. Из особенностей книги стоит обратить внимание на то, что к тексту прилагались цветные иллюстрации А. Дианова, по четыре на каждый роман (кроме «Плахи» в книге был напечатан также «Буранный полустанок»).

До этого было еще одно русскоязычное издание произведений Ч. Айтматова в Украине – «Ранние журавли» 1984 года [14] в серии «Педагогическая библиотека. Мир в образах». В книгу были введены шесть произведений из «Повестей гор и степей», «Ранние журавли», которые дали название изданию, и ранний рассказ писателя «Солдатенок». На высоком морально-этическом потенциале этих произведений Айтматова сосредоточено предисловие «Слово о Чингизе Айтматове» [37] Евгения Шаблювского, хорошо известного тогда на украинских и советских просторах исследователя. Книгу дополняли экспериментальные по цветовой гамме – красно-черные – иллюстрации А. Хорунжего.

Середина 80-х ознаменовалась выходом трех весомых антологий кыргызской прозы. Первым по времени стало издание «Кыргызский советский рассказ» [28], в которое вошли произведения «малой прозы» хорошо известных Чингиза Айтматова, Аалы Токомбаева, Мара Байджиева, Оскена Даникеева, Асанбека Стамова, а также Саткына Сасынбаева, Кадыра Омуркулова и др. – всего 22 кыргызских прозаиков.

В антологию «Современная кыргызская повесть» [36] вошли пять произведений, также по одному для каждого писателя. У каждого из них был свой отдельный переводчик: «Ранние журавли» Чингиза Айтматова ретранслировал Никита Шумыло (то есть это был уже ранее сделанный перевод).

Художественное своеобразие, совершенство произведений Айтматова, их популярность способствовали возрастанию внимания и к творчеству других кыргызских деятелей искусства, в частности и в УССР. Писатель приобщился к этому процессу не только опосредованно – весомостью собственного имени, – но и непосредственно. Очевидно, украинские издатели и переводчики неоднократно прислушивались к его просьбам или советам напечатать произведения того или иного кыргызского литератора. Кроме того, Ч. Айтматов охотно отзывался написать предисловие или послесловие к таким изданиям. Пусть и очень короткие, его «слова» способствовали ускоренному изданию книг и их популярности среди украинских читателей.

В 1976 г. в переводе Борислава Степанюка выходит сборник произведений Майрамкан Абылкасымовой «Тюльпановый вогонь». Объем сборника небольшой, всего 18 стихотворений и поэма «Памятник не молчит» чуть ли не на треть книги, но слово поэтессы очень весомое и оригинальное, о чем свидетельствует, в частности, и то, что автором предисловия «Чистый огонь поэзии» был Ч. Айтматов [20].

Через два года печатается роман Насырдина Байтемирова «Сито життя». Весомости роману придавало то, что ему предшествовало коротенькое предисловие Ч. Айтматова «Эпос Насырдина Байтемирова» [5], в котором несколькими словами говорилось об авторе и созданном им большом эпическом произведении.

Особенность ознакомления украинского читателя с вершинами кыргызской литературы, по сравнению с другими тюркскими литературами, состояла в том, что было определенное количество соответствующих научных исследований. Прежде всего они касались непревзойденного таланта Чингиза Айтматова, хотя не только. Айтматоведческие работы были разными по жанру и объему, разного полиграфического оформления, но каждый их выход в который раз свидетельствовал о большой популярности писателя в Украине.

Первой по времени была книга П. Сердюка «Чингиз Айтматов : очерк жизни и творчества» (1971) [35] в серии «Беседы о художественной литературе». Это было малоформатное издание с мягкой обложкой, но 99 страниц текста мелким кеглем давали возможность основательно проанализировать наследие Ч. Айтматова на 1971 год. Но анализ был традиционным для советского литературоведения, сбивался на пересказ произведений и установление миметических связей с «прекрасной» советской действительностью. О биографии же писателя информации было немного.

Следующие два издания – «Чингиз Айтматов» [31] Александра Маца и «С верой в человека» [21] Олега Бабышкина – печатались обществом «Знание», очевидно, «в помощь лектору». Первое из них вообще было репринтом машинописи, предоставляло обширный список литературы, значительную часть которого составляли материалы XXV съезда КПСС, XXV съезда КПУ, XXXIII съезда ЛКСМУ, выступления на них Л. Брежнева, В. Щербицкого (первого секретаря ЦК КПУ) и т.д. Вполне вероятно, что без них быть напечатанной книга О.И. Маца не могла. Стоит отметить, что другая часть подобранной литературы была научно солидной и добросовестно подобранной. Что-то особенно новое в обоих кратких литературных портретах по сравнению с исследованием П. Сердюка найти тяжело, хотя к анализу присоединяются произведения, написанные на протяжении 1970-х или 1980-х годов.

Самой основательной айтматоведческой научной работой в Украине стала книга Людмилы Шевченко 1991 года с традиционным названием «Чингиз Айтматов : очерк жизни и творчества» [38]. В первом разделе исследовательница излагает биографию писателя, дает характеристику его ранних (50-е годы) произведений, вводит наследие Ч. Айтматова в широкий контекст советской литературы – от русской и украинской до прибалтийских и закавказских литератур. Второй раздел начинается с истории выхода «Джамили» в 1958 г. и основательного анализа повести, с которой начинается всесоюзная и всемирная слава писателя. Но Л. Шевченко доказывает, что феномен

Айтматова не появился на голом месте, поэтому рассказывает о его кыргызских предшественниках. А потом идет профессиональный анализ «Повести гор и степей».

В третьем разделе литературного портрета говорится о произведениях кыргызского писателя 1970-х годов, прежде всего о повестях «Пегий пес, бегущий краем моря» и «Белый пароход (После сказки)» и пьесе «Восхождение на Фудзияму». Завершающий раздел был сосредоточен на романах писателя, которых на то время было два («И дольше века длится день» и «Плаха»), акцентировал на их актуальности, широком читательском и общественном резонансе.

Парадоксы постсоветского времени, кроме всего прочего, заключаются в том, что к произведениям одного из самых популярных иноязычных писателей, которые так часто и такими большими тиражами издавались в Украине до 1989 года, ни разу не обратились украинские издатели за последнюю четверть столетия. Речь идет не только и не столько о переизданиях. Писатель плодотворно работал и после распада СССР. Широкие дискуссии на постсоветском пространстве и в Европе, прежде всего в Германии, в тюркском мире, особенно – в Турции, вызвали романы Чингиза Айтматова «Тавро Кассандры» и «Когда падают горы (Вечная невеста)». А еще было и «Белое облако Чингисхана» – часть романа «Буранный полустанок», которую не разрешала цензура публиковать в изданиях 1980-х годов. Грустную картину дополняет то, что даже в Центральной академической научной библиотеке им. В.И. Вернадского нет ни одного русскоязычного издания указанных произведений (Правда, есть интересные культурологические, философские диалоги писателя с японцем Икедой Дайсаку, напечатанные в 1994 году [6]).

После последнего издания произведений Ч. Айтматова на украинском языке, «Плахи» в 1988 году, на закате советской эпохи, пришлось ждать долгих 30 лет, чтобы творчество классика кыргызской и мировой литературы опять пришло к украинскому читателю. В мае 2018 года в помещении Президиума Национальной академии искусств Украины происходило представление украинского перевода выдающегося «Манаса», с участием переводчика Владимира Нарози. Тогда же состоялась и презентация спаренного 3–4 номера журнала «Всесвіт» («Вселенная», самый старый, с 1925 года, на постсоветском пространстве журнал переводов иностранной литературы) за 2018 год, в котором после долгого перерыва на территории Украины вышел очередной перевод произведений кыргызской литературы – проза Чингиза Айтматова, опубликованная автором после распада СССР. «Всесвіт» сумел прервать печальную традицию игнорирования творческих достижений писателя в последние двадцать лет жизни, умалчивания о писателе. Отрадно, что к концу 2018-го, юбилейного для Чингиза Торекуловича, года планируется переиздание журнальных переводов отдельной книгой.

Во «Всесвіті» был опубликован перевод «новеллы» (по авторскому жанровому самоопределению) «Белое облако Чингисхана», последнего романа писателя «Когда падают горы (Вечная невеста)», опубликованного за несколько месяцев до смерти Айтматова, и еще «советского» рассказа «Свидание с сыном», актуальность которого огромна в связи с военной агрессией России против Украины и большим количеством смертей молодых ребят, которые не задумываясь пошли защищать родную страну.

Завершалась публикация произведений кыргызского писателя послесловием переводчика, т.е. автора данной статьи, Николая Васькива «Чингиз Айтматов : слово переводчика» [25].

За два года до появления произведений Айтматова в независимой Украине в сборнике на честь юбилея харьковского профессора Леонида Ушкалова была опубликована моя статья «Творчество Чингиза Айтматова постсоветского периода» [23], в которой излагаются основные тенденции творчества писателя в последние двадцать лет его жизни, анализируются новелла «Белое облако Чингисхана», романы «Тавро Кассандры» и «Когда падают горы «Вечная невеста)», религиозно-философские искания Айтматова, его интерес к бахаизму и т.д.

Произведения, опубликованные во «Всесвіті», вышли вскоре отдельной книгой «Вибране» («Избранное») [2] в издательстве «АВИА3». В сентябре 2018 года во время самого представительного в Украине Львовского форума книгоиздателей состоялась получившая широкий резонанс презентация этого издания с участием Чрезвычайного и Полномочного Посла Кыргызской Республики в Украине Жусупбека Шарипова, а также автора переводов и издателя книги. Публикации произведений писателя в книге предшествовало мое предисловие «Чингиз Айтматов в Украине: Второе цветение» [24], в котором кратко излагается творческий путь писателя, ведется речь о его небывалой популярности среди украинских читателей в 1960–80-е годы и полном забвении после распада СССР, а также дается краткая характеристика произведений, которые вошли в издание «Избранного». К концу того же юбилейного 2018 года вышло в свет также издание романа Ч. Айтматова «Тавро Кассандры» в переводе Натальи Кулиш [17].

Юбилейный год закончился, но взятый хороший темп в переводах и издании айтматовских произведений в Украине продолжается и в году 2019-м. В спаренном 1–2 номере за этот год все того же журнала «Всесвіт» [26] к читателю пришли на украинском языке рассказ («притча» по авторскому самоопределению) «Плач перелетной птицы» в переводе Владимира Нарози, председателя объединения украинцев Кыргызстана «Берегиня», отрывок из романа «Тавро Кассандры» в переводе Натальи Кулиш. В моем переводе в этот же номер журнала попали пьеса «Ночь воспоминаний о Сократе, или Суд на шкуре Туполобого» и рассказы «Солдатенок», «Бахиана», «На реке Байдамтал» и – в завершение номера – «Красное яблоко». В этом выпуске «Всесвіту» был опубликован и мой отчет об участии в III Исык-Кульском форуме, о предыстории этого видного мероприятия и самых важных его событиях и результатах, с публикацией резолюций I и III форумов («III Исык-Кульский форум. Айтматовский» [22]).

На этом переводы и популяризация Чингиза Айтматова в Украине паузы не берет – она и без того была чрезмерно долгой. В следующем номере журнала «Всесвіт» к читателю пришли в моем переводе пьеса «Восхождение на Фудзияму», повесть «Лицом к лицу» (на украинском – «Віч-на-віч»), которая единственная из «Повестей гор и степей» не переводилась в советское время из-за «запретной» темы дезертирства, и несколько рассказов советского периода. В том же номере журнала планировался к публикации текст интервью с Чингизом Торекуловичем, которое взял писатель и

журналист Станислав Бондаренко в 2006 году во время прямого радиомоста «Киев–Париж» (Айтматов планировал приехать в Украину, очень хотел все увидеть своими глазами, но недомогание задержало его в Европе).

Также на сегодняшний день уже издана в моем переводе на украинский язык монография Осмонакуна Ибраимова «Чингиз Айтматов. Останній письменник імперії» [27]. О. Ибраимов – один из наиболее известных кыргызских литературоведов, вице-премьер-министр Кыргызстана по гуманитарным вопросам в 1990-е годы, был лично хорошо знаком с писателем, неоднократно общался с ним, особенно в последние годы жизни Ч. Айтматова. Несомненно, его книга открывает даже для искушенного читателя, хорошо знающего творчество Ч. Айтматова, много нового и интересного о жизни и творчестве писателя. Была проведена успешная презентация монографии О. Ибраимова с участием автора во время проведения международного фестиваля переводчиков «Кочур-фест» в 2019 году в Ирпене, пригороде Киева.

Можно констатировать, что большинство тех читателей, которым за 45–50 лет, не забыли о кыргызском писателе-кумиде советских времен, им только надо было напомнить о нем. И сразу пошел соответствующий резонанс, об Айтматове заговорили средства массовой информации, читатели. Самое главное – о писателе заговорила украинская молодежная читательская аудитория, что является залогом непрерывности айтматовского присутствия, актуальности его идей, беспокойства о том, «как сделать человека Человеком», в мире широкого читателя Украины.

ВЫВОДЫ И РЕКОМЕНДАЦИИ

За период с 1961-го по настоящее время в Украине было опубликовано не менее шестнадцати книжных изданий произведений классика кыргызской и мировой литературы Чингиза Торекуловича Айтматова. В 1960-е – в начале 1970-х годов печатались все более дополнявшиеся переводами на украинский язык новых текстов «Повести гор и степей». На долгие годы неизменными переводчиками этих и других произведений были Авентин Осипчук и Иван Щербина. Пик популярности и наибольшие тиражи произведений Ч. Айтматова пришлись на 1970-80-е годы. Издавались как переводы на украинский язык знаковых повестей и романов кыргызского писателя, так и переиздавались отдельные произведения на языке оригинала. Итоговой и самой полной была публикация двухтомного издания произведений Чингиза Айтматова в переводе на украинский язык. В это издание вошли девять повестей и роман «И дольше века длится день (Буранный полустанок)». Появилась когорта новых переводчиков, среди которых стоит выделить известного писателя и ученого Никиту Шумьло.

После распада СССР и с созданием отдельных независимых государств издание переводов и оригиналов произведений Ч. Айтматова в Украине прервалось полностью. Первой ласточкой на пути восстановления внимания к творчеству кыргызского гения стало издание в 2018 году произведений Ч. Айтматова, написанных после 1990 года. А в следующем году была издана в переводе на украинский язык монография кыргызского ученого и политика О. Ибраимова «Чингиз Айтматов. Последний писатель империи».

Классик и патриарх кыргызской литературы не только часто печатался в Украине, но и уделял большое внимание популяризации кыргызской литературы среди украинских читателей. Поэтому он стал автором предисловий для нескольких изданий книг кыргызских писателей в переводе на украинский язык. Авторитет автора предисловия, несомненно, привлекал внимание украинских читателей и литературных критиков к книгам Насырдина Байтемирова и Майрамкан Абылкасымовой.

Закономерным результатом высокого художественного уровня произведений Чингиза Айтматова и их популярности в Украине стал целый ряд научных исследований его творчества, напечатанных в украинских издательствах. Прежде всего это были предисловия почти к каждому изданию произведений кыргызского классика, среди которых следует выделить очень профессиональные и глубокие исследования Натальи Кузякиной. Были также отдельные научные работы. Это могли быть научно-популярные издания на два-четыре десятка страниц А. Мацая и большого знатока и популяризатора литератур народов СССР О. Бабышкина. Основательный анализ раннего творчества Ч. Айтматова предоставил П. Сердюк в монографии 1971 года. А вершиной украинского и советского айтматоведения стала монография Ларисы Шевченко (1991), ставшая итоговой для биографии и творчества писателя в советский период.

После распада СССР более четверти столетия Чингиза Айтматова в Украине не переводили, не печатали и не исследовали. С конца 2010-х годов начинается период возрождения внимания к изданию произведений писателя и научным исследованиям его творчества. На украинском языке вышли «Белое облако Чингисхана», «Тавро Кассандры», «Когда падают горы (Вечная невеста)», монография О. Ибраимова о творчестве писателя, целый ряд статей и предисловий, написанных автором этой статьи. Но это должно быть только первыми шагами в важном вопросе популяризации и изучения творчества кыргызского писателя, имеющего планетарное звучание.

ЛИТЕРАТУРА

1. Айтматов Ч. Біла хмарина Чингісхана. Коли падають гори. Побачення з сином / Чингіз Айтматов // Всесвіт. 2018. № 3–4. С. 37–201.
2. Айтматов Ч. Вибране / Переклад Миколи Васьківа / Чингіз Айтматов. Київ : АВІАЗ, 2018. 400 с.
3. Айтматов Ч. Джаміля : повість / З киргизької; Переклад Авентина Осипчука / Чингіз Айтматов. Київ : Державне видавництво художньої літератури, 1961. 69 с.
4. Айтматов Ч. Джаміля : повість / З киргизької; Переклад Авентина Осипчука / Чингіз Айтматов. Київ : Дніпро, 1975. 78 с.
5. Айтматов Ч. Епос Насирдіна Байтемірова / Чингіз Айтматов // Байтеміров Н. Сито життя : роман / З киргизької; Передм. Ч. Айтматова; Перекл. П. Гордійчука. Київ : Дніпро, 1986. С. 3–5.
6. Айтматов Ч., Ікэда Дайсаку. Ода величю духа : діалоги. Москва : Прогресс, 1994. 272 с.
7. Айтматов Ч. Материнське поле : повісті / З киргизької; Переклав А. Осипчук / Чингіз Айтматов. Київ : Дніпро, 1967. 265 с.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

8. Айтматов Ч. Плаха. Буранний полустанок (И дольше века длится день) : романы / Чингиз Айтматов. Днепропетровск : Проминь, 1989. 559 с.
9. Айтматов Ч. Плаха : роман / Переклад з рос. Володимир Прокопенко / Чингіз Айтматов. Київ : Дніпро, 1988. 275 с. (Серія «Романи й повісті», № 9)
10. Айтматов Ч. Повісті гір і степів / З киргизької; Пер. А. Осипчука й І. Щербини / Чингіз Айтматов. Київ : Молодь, 1964. 207 с.
11. Айтматов Ч. Повісті гір і степів : повісті / З киргизької / Пер. Авентин Осипчук, Іван Щербина / Ч. Айтматов. Київ : Дніпро, 1969. 477 с. (Серія «Джерела дружби»)
12. Айтматов Ч. Повісті гір і степів / Переклад Івана Щербини та Авентина Осипчука / Чингіз Айтматов. Київ : Молодь, 1972. 459 с. (Шкільна бібліотека)
13. Айтматов Ч. Повісті гір і степів : повісті / Переклали з рос. Авентин Осипчук та Іван Щербина / Чингіз Айтматов. Київ : Дніпро, 1980. 509 с.
14. Айтматов Ч. Ранние журавли / Чингиз Айтматов. Киев : Радянська школа, 1984. 400 с. (Педагогическая библиотека. Мир в образах)
15. Айтматов Ч. Ранні журавлі : повісті / Переклад з рос. та післямова Микити Шумила / Чингіз Айтматов. Київ : Молодь, 1979. 288 с. (Бібліотека художніх творів для підлітків і юнацтва «Джерело»)
16. Айтматов Ч. Рябий пес біжить краєм моря. Ранні журавлі : повісті / Переклад Микита Шумило / Чингіз Айтматов. Київ : Дніпро, 1978. 159 с. (серія «Романи й повісті», четвертий випуск)
17. Айтматов Ч. Тавро Кассандри (з ересі ХХ століття) : роман / Переклад Наталі Куліш / Чингіз Айтматов. Київ : ЛА «Друге дихання», 2018. 220 с.
18. Айтматов Ч. Твори в двох томах. – Том другий / Переклали з рос.: В. Іконников та М. Шумило / Чингіз Айтматов. Київ : Дніпро, 1983. 448 с. (Серія «Єдність»)
19. Айтматов Ч. Твори в двох томах. Том перший / З киргизької; Переклали з рос. Авентин Осипчук, Микита Шумило, Іван Щербина; Передм. Леоніда Новиченка / Чингіз Айтматов. Київ : Дніпро, 1983. 484 с. (Серія «Єдність»)
20. Айтматов Ч. Чистий вогонь поезії / Чингіз Айтматов // Абилкасімова М. Тюльпановий вогонь / Переклад з киргизької Борислав Степанюк. Київ : Молодь, 1976. С. 0–3.
21. Бабишкін О.К. З вірою в людину / О.К. Бабишкін. Київ : Товариство «Знання» УРСР, 1987. 47 с. (Серія «Література і мистецтво», № 12)
22. Васьків М. III Іссик-Кульський форум. Айтматовський / Микола Васьків // Всесвіт. 2019. № 1–2. С. 207–214.
23. Васьків М. Творчість Чингіза Айтматова пострадянського періоду / Микола Васьків // Ліствиця Якова : зб. ст. на пошану професора Леоніда Ушкалова з нагоди його шістдесятиліття. Харків : Майдан, 2016. С. 78–90.
24. Васьків М. Чингіз Айтматов в Україні: друге цвітіння / Микола Васьків // Айтматов Ч. Вибране. Київ : АВІАЗ, 2018. С. 3–14.
25. Васьків М. Чингіз Айтматов : слово перекладача / Микола Васьків // Всесвіт. 2018. № 3–4. С. 202–204.

26. Всесвіт. 2019. № 1–2. 244 с.
27. Ібраїмов О. Чингіз Айтматов. Останній письменник імперії: монографія / Переклад М. Васьківа / Осмонакун Ібраїмов. Київ : ФОРМ Зеленський В.Л., 2019. 303 с.
28. Киргизьке радянське оповідання / З киргизької. Київ : Дніпро, 1985. 261 с. (Радянське оповідання)
29. Кузякіна Н. Виховувати в людині добро / Наталя Кузякіна // Айтматов Ч. Повісті гір і степів / Переклад Івана Щербини та Авентина Осипчука. Київ : Молодь, 1972. С. 5–20.
30. Кузякіна Н. Повість про любов / Наталя Кузякіна // Айтматов Ч. Джаміля : повість / З киргизької; Переклад Авентина Осипчука. Київ : Дніпро, 1975. С. 76–78.
31. Мацай О.Й. Чингіз Айтматов / О.Й. Мацай. Київ : Товариство «Знання» УРСР, 1979. 22 с. (Бібліотека на допомогу лектору. Видатні майстри літератури народів СРСР)
32. Новиченко Л. Щоб людина була людиною... / Леонід Новиченко // Айтматов Ч. Твори в двох томах. Том перший / З киргизької; Переклали з рос. Авентин Осипчук, Микита Шумило, Іван Щербина; Передм. Леоніда Новиченка. Київ : Дніпро, 1983. С. 5–22.
33. Примітки // Айтматов Ч. Повісті гір і степів / Переклад Івана Щербини та Авентина Осипчука. Київ : Молодь, 1972. С. 457–458.
34. Сердюк П. Художник і його герої / Павло Сердюк // Айтматов Ч. Повісті гір і степів : повісті / З киргизької / Пер. Авентин Осипчук, Іван Щербина. Київ : Дніпро, 1969. С. 5–16.
35. Сердюк П.О. Чингіз Айтматов : нарис життя і творчості / П.О. Сердюк. Київ : Дніпро, 1971. 99 с. (Бесіди про художню літературу)
36. Сучасна киргизька повість / З киргизької. Київ : Дніпро, 1987. 327 с.
37. Шаблювський Е. Слово о Чингізе Айтматове / Евгений Шаблювський // Айтматов Ч. Ранние журавли. Киев : Радянська школа, 1984. С. 3–10.
38. Шевченко Л.І. Чингіз Айтматов : нарис життя і творчості / Шевченко Л.І. Київ : Дніпро, 1991. 211 с. (Серія «Літературний портрет»)
39. Шумило М. Райдуга на все небо / Микита Шумило // Айтматов Ч. Ранні журавлі : повісті / Переклад з рос. та післямова Микити Шумила. К. : Молодь, 1979. С. 275–286.
40. Vas'kiv M., Anisimova L. Cultural Self-identification in Terms of Bilingualism by Chingiz Aitmatov / Mykola Vaskiv, Liudmyla Anisimova // Journal of History Culture and Art Research (Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi). 2020. Vol. 9. No. 4 (December). Pp. 276–285.
41. Vas'kiv M., Bykova O. Chyngyz Aytmatov's Point of View about Cultural, Social, Economic and Communication Reasons of the Crisis of the World Literature / Mykola Vaskiv, Olga Bykova // Journal of History Culture and Art Research (Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi). 2020. Vol. 9. No. 3 (September). Pp. 187–196.

THE SPECIFIC OF REPORTING IN UKRAINIAN ONLINE JOURNALISM (ON THE EXAMPLE OF THE SITE «REPORTERS»)

Associate Prof., Ph.D. Olha Bykova

Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)

ID ORSID: [0000-0001-7533-9277](https://orcid.org/0000-0001-7533-9277)

Abstract

In the article on the example of the site «Reporters» we analyzed the specific of reporting in Ukrainian online journalism. It is noted, that for the development of the genre system in the modern practical journalism influenced by a number of important factors of socio-economic life: the formation of democratic values in society, decentralization of management of creative and economic processes, removal of censorship restrictions, as well as state pressure on journalistic groups, development of Internet communications, the influence of foreign media.

The study emphasizes that reporting is a dynamic genre of journalism that actively operates in the field of media, maneuvers quite easily in accordance with changes in audience demand, and at the same time, undergoes certain «diffusion» processes. At the same time, it is noted that reporting is a genre of information journalism, as it is always based on facts, it is based on a true, reliable reflection of the event, but the event in the report is not finished, but in the process of development, dynamics. The author not only describes the phenomena and processes, but also with the help of various pictorial and expressive means shows their development, which allows the reader to believe what is happening. All this determines the peculiarity of this genre.

The main accent in the study is on the fact that reporting as a genre that emotionally and accurately, with the help of verbal details, quickly conveys the essence of an event, process or event is actively used in various types of media. Recently, due to the rapid development of online journalism, reporting is increasingly occurring in online publications.

The purpose of the study is to investigate the peculiarities of reporting by a separate Internet resource.

Achieving this goal involves solving the following specific tasks: to track the main components in the construction of a report in a separate online publication; identify priority thematic areas of reporting materials; Find out what types of reporting are constantly used on «Reporters» website.

The subject of the study was the analysis of the online publication «Reporters». The selected resource positions itself as «the main reporting media of Ukraine» and regularly publishes articles in this information genre.

Key words: report, online journalism, specific.

YÜKSELEN PİYASA EKONOMİLERİNDE EĞİTİM HARCAMALARI BÜYÜME İLİŞKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ YAKLAŞIMI

THE RELATIONSHIP BETWEEN EDUCATION EXPENDITURE AND GROWTH IN EMERGING MARKET ECONOMIES: A PANEL DATA ANALYSIS APPROACH

Ömer Nida ADİBEŞ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Gebze Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, <https://orcid.org/0000-0002-3758-0964>

Mesut KARAKAŞ

Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü
<https://orcid.org/0000-0002-3695-2105>

Özet

Ekonomilerde ekonomik büyümeyi etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin başında iş gücü, sermaye, teknoloji ve beşeri sermaye gelmektedir. Beşeri sermayenin ana kaynağı ise eğitimidir. Eğitim uzun vadede ekonomileri şekillendirmekte ve eğitim sistemlerinde yapılan değişikliklerin etkileri on yıllar sonra ekonomilerde belirgin bir şekilde hissedilmektedir. Bu sebeple eğitim ekonomik büyüme arasındaki ilişki gün geçtikçe ilgi çekmektedir. Devletler bireylere daha iyi bir eğitim sağlamak için eğitim harcamalarını arttırmakta bireylerin yeni yetenekler kazanması ve üretkenliğinin artması için çalışmaktadır. Eğitimli bireyler içinde buldukları toplumun refahını yükselterek hem ekonomik hem de sosyal açıdan buldukları ülkeye katkı sağlamaktadır.

Eğitim harcamalarının ekonomik büyümeye etkisi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından incelenmiştir. Bu çalışmalarda genellikle eğitim harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği görülmektedir. Fakat özellikle yükselen piyasa ekonomileri açısından yapılan çalışmalar sayıca oldukça azdır. Bu çalışmada Arjantin, Brezilya, Çin, Hindistan, Endonezya, Güney Kore, Meksika, Polonya, Güney Afrika ve Türkiye ile sınırlı tutulan yükselen piyasa ekonomileri 1980-2018 yılları arasındaki veriler kullanılarak ele alınmaktadır. Eğitim harcamaları ekonomik büyüme arasındaki ilişki panel ARDL sınır testi yöntemi ile analiz edilmekte ve politika yapıcılar için önemli sonuçlar ortaya konmaktadır.

Analiz sonuçları yükselen piyasa ekonomilerinde okula kayıt oranlarının veya eğitim harcamalarının ekonomik büyümeyi etkilemediğine işaret etmektedir. Buna karşın kişi başına düşen reel gayri safi sabit sermaye oluşumundaki farktaki değişim büyüme üzerinde kuvvetli bir pozitif etkiye sahiptir. Yükselen piyasa ekonomilerinde kişi başına düşen sabit sermayenin diğer bir deyişle kişi başına düşen yatırımın artırılması ekonomik büyüme açısından olumludur.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Ekonomik Büyüme, Eğitim Harcamaları, Yükselen Piyasa Ekonomileri, Panel ARDL

Abstract

There are many factors that affect economic growth in the economies. These factors include labor, capital, technology, and human capital. The main source of human capital is

education. Education shapes economies in the long run and the effects of changes in education are clearly encountered in the economies decades later. For this reason, the relationship between education and economic growth attracts attention day by day. States are increasing education expenditures to provide individuals with a better education, and they are working for individuals to gain new skills and increase their productivity. Educated individuals contribute to the country they live in both economically and socially by increasing the welfare of the society they live in.

The effect of education expenditures on economic growth has been analyzed in terms of developed and developing countries. These studies generally show that education expenditures have a positive effect on economic growth. However, studies on emerging market economies are very few in number. In this study, emerging market economies limited to Argentina, Brazil, China, India, Indonesia, South Korea, Mexico, Poland, South Africa, and Turkey are studied using data between 1980 and 2018. The relationship between education expenditures and economic growth is analyzed with the panel ARDL bounds test method and important results are revealed for policy makers.

The results of the analysis indicate that school enrollment rates or education expenditures do not affect economic growth in emerging market economies. On the other hand, the change in the difference in real gross fixed capital formation per capita has a strong positive effect on growth. In emerging market economies, increasing the fixed capital per capita, in other words per capita investment, is positive for economic growth.

Key Words: Education, Economic Growth, Education Expenditures, Emerging Market Economies, Panel ARDL

1. GİRİŞ

Bir ülke için en önemli olgulardan biri de ekonomik büyümedir. Ekonomik büyümenin düşük olduğu ülkeler genellikle zayıf ülkelerdir ve bu ülkelerin dünyada söz sahibi olmadığı, ülke vatandaşlarının refah seviyesinin artmadığı görülmektedir. Bu sebeple ekonomik büyümeyi sağlayan olgulara gün geçtikçe daha fazla önem verilmektedir. Bu olguların başında ise eğitim gelmektedir. Eğitim hem bireyleri hem de toplumları şekillendiren en önemli faktördür. Eğitim sayesinde bireyler yeteneklerini geliştirirken toplumlar ise yaşam standartlarını ve gelirlerini üst seviyelere taşımaktadır.

Eğitim ve büyüme ilişkisine odaklanan çalışmalar 1960'lı yıllar ile başlamaktadır. Bu çalışmalarda eğitimin iş gücü verimliliğini arttıracığı savunulmakta, artan iş gücü verimliliğinin ise üretimi arttıracığı ve ekonomik büyümenin itici gücü olacağı belirtilmektedir. Bu sebeple devletler eğitime oldukça büyük kaynaklar ayırmakta ve artan eğitim harcamaların kalkınma olarak dönmesini beklemektedirler. Bazı ülkelerde bu beklenti karşılanmasına rağmen kimi ülkelerde ise bu beklenti karşılanmamıştır.

Eğitim harcamaların ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin belirlenmesi önem kazanmıştır. Eğitim harcamalarının özellikle sermaye stoğunu arttıramayan ülkelerde etkisiz olduğu görülmektedir. Bu ülkelerin başın da ise yükselen piyasa ekonomileri gelmektedir.

2. LİTERATÜR

Becker (1960) Amerika Birleşik Devletleri'nde eğitimin askeri ve ekonomik kalkınma üzerindeki etkisine 1938-1954 yılları arasındaki verileri kullanarak dikkat çekmektedir. Bu çalışma eğitim ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye ilk ışık tutan çalışma olarak da bilinmektedir. Schultz (1961) ise gelişmekte olan ülkeleri ele alarak bu tür ülkelerde ekonominin gelişmesindeki en büyük engelin fiziki sermaye yetersizliğinden çok ekonomiyi oluşturan iş gücü kalitesizliğinden kaynaklandığına işaret etmektedir. Carnoy ve Tural (1989) 1950-1974 yılları arasındaki ABD verilerini inceleyerek eğitim seviyesinin artmasının iki önemli etkisi olduğu sonucuna varmaktadır. Bu sonuçlardan ilki üretimin artması iken ikincisi ise bireyler arasındaki gelir eşitsizliğinin git gide düzelmesidir. Levine ve Renelt (1992) 119 ülkenin 1960-1989 yılları arasındaki verilerini kullanarak okullaşma oranı ile kamu eğitim harcamalarının ekonomik büyüme olan ilişkisine odaklanmaktadır. Levine ve Renelt (1992) kamu eğitim harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde oldukça kuvvetli bir etkisi olduğuna işaret etmektedir. Lee ve Lee (1995) 17 ülkenin 1970-1985 arasındaki verilerini kullanarak okullaşma oranları ve eğitim süresi yanında eğitim başarısını da inceleyerek eğitim başarısının ekonomik büyümeye etki ettiği sonucuna ulaşmaktadır. Temple (1999) 64 ülkenin ortalama eğitim süresi verilerinden yararlanarak 1965 ve 1985 yıllarını içeren periyottaki verileri kullanarak ortalama eğitim süresinin ekonomik büyümeye pozitif etki gösterdiği sonucuna varmaktadır.

Güncel çalışmalara bakıldığında son yıllarda daha çok panel veri analizini içeren çalışmaların popüler olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin, Janjua ve Kamal (2011) 40 ülke için eğitimin gelir ve yoksulluk üzerindeki etkisine ışık tutmaktadır. Janjua ve Kamal (2011) eğitimin geliri arttırarak yoksulluğun da azalmasına katkıda bulunduğunu vurgulamaktadır. Atherton vd. (2013) de benzer bir yöntemle eğitimin kalitesi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 42 ülke için araştırarak eğitim kalitesinin ekonomik büyümeyi arttırdığı sonucuna ulaşmaktadır.

3. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Çalışmada kullanılan GSYH deflatörü, kişi başına düşen GSYH, popülasyon, brüt orta okul kayıt oranı, eğitim harcamaları verileri World Development Indices (WDI) veri setinden elde edilmektedir. Çalışma Arjantin, Brezilya, Çin, Hindistan, Endonezya, Güney Kore, Meksika, Polonya, Güney Afrika ve Türkiye'yi örneklem olarak kullanmakta ve veri seti 1980-2018 yılları arasını kapsamaktadır. Kullanılan veriler yıllık verilerdir. Çalışmada panel ARDL yöntemi kullanılmaktadır. Hata düzeltme terimleri kullanılarak ifade edildiğinde çalışmada kullanılan ilk denklem,

$$\begin{aligned} \Delta GDP Cap_{it} = & \alpha_i + \sum_{j=1}^{p_1} \theta_{1,ij} \Delta GDP Cap_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{p_2} \theta_{2,ij} \Delta Invest_{i,t-j} \\ & + \sum_{j=0}^{p_3} \theta_{3,ij} \Delta School Enr_{i,t-j} + \rho_i ECT_{i,t-1} \\ & + \varepsilon_{it} \end{aligned} \quad (1)$$

şeklinde ifade edilebilir. Denklemde ECT hata düzeltme terimini, GDPCap kişi başına düşen reel gayri safi yurtiçi hasılayı, Invest kişi başına düşen reel gayri safi sabit sermaye oluşumundaki farkı ve ShoolEnr ise brüt orta okul kayıt oranını ifade etmektedir.

Çalışmada kullanılan ikinci denklem ise,

$$\Delta GDPCap_{it} = \alpha_i + \sum_{j=1}^{p_1} \theta_{1,ij} \Delta GDPCap_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{p_2} \theta_{2,ij} \Delta Invest_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{p_3} \theta_{3,ij} \Delta EduExp_{i,t-j} + \rho_i ECT_{i,t-1} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

şeklinde ifade edilebilir. İlk denklemden farklı olarak EduExp kişi başına düşen reel eğitim harcamalarını ifade etmektedir.

Panel ARDL yönteminin ön koşulu kullanılan serilerin en fazla bir birim köke sahip olmasıdır. Bu durumu kontrol etmek için Phillips-Perron birim kök testi uygulanmakta ve sonuçları Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1. Phillips-Perron Birim Kök Testi

Değişken	Sabit	Sabit & Trend
GDPCap	0.683	13.312
Invest	9.286	17.107
ShoolEnr	21.908	21.145
EduExp	1.191	7.168
Δ GDPCap	148.583***	148.884***
Δ Invest	152.425***	139.119***
Δ ShoolEnr	115.705***	88.919***
Δ EduExp	262.301***	291.425***

Not: *, ** ve *** sırasıyla 0.10, 0.05 ve 0.01 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 1’e göre tüm seriler bir birim kök içermektedir. Bu sebeple panel ARDL metodu kullanıma uygundur. Tablo 2’de birinci denklem için panel ARDL model sonuçları verilmektedir.

Tablo 2. Kişi Başına Düşen Reel GSYH için ARDL Denklemi (Denklem 1)

Uzun Vade Denklem			
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z değeri
Invest	2.695**	1.254	2.15
ShoolEnr	36935	28254.15	1.31
Kısa Vade Denklem			
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z değeri
ρ	-0.082*	0.046	-1.79
Δ Invest	0.885***	0.202	4.38
Δ ShoolEnr	-3375.432	2319.586	-1.46
Sabit	-720.158	50085.82	-0.01
Hausman Test		0.00 [1]	

Not: *, ** ve *** sırasıyla 0.10, 0.05 ve 0.01 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. Braket içerisinde Hausman test istatistiğinin olasılığı verilmektedir.

Tablo 2 incelendiğinde orta okul kayıt oranının kat sayısının hem kısa vadeli denklemde hem de uzun vadeli denklemde istatistiki olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Diğer bir deyişle yatırım kişi başına düşen reel GSYH’yi hem kısa hem de uzun vadede pozitif etkileyen tek faktördür. Ayrıca, uygulanan ortalama grup panel ARDL modeli Hausman test istatistiği ile havuzlanmış ortalama grup modeline karşı test edilmiş ve ortalama grup modelinin daha etkin olduğu bulunmuştur.

Tablo 3'te ikinci denklem için panel ARDL model sonuçları verilmektedir. İkinci denklem orta okul kayıt oranının etkisiz olmasından dolayı birinci denklemin tekrar düzenlenmesiyle elde edilmektedir.

Tablo 3. Kişi Başına Düşen Reel GSYH için ARDL Denklemi (Denklem 2)

Uzun Vade Denklem			
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z değeri
Invest	-0.693	1.847	-0.37
EduExp	19.86**	9.748	2.04
Kısa Vade Denklem			
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z değeri
ρ	-0.062	0.046	-1.34
Δ Invest	1.07***	0.072	14.88
Δ EduExp	-0.911*	0.499	-1.83
Sabit	33661	28519.86	1.18
Hausman Test		0.00 [1]	

Not: *, ** ve *** sırasıyla 0.10, 0.05 ve 0.01 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. Braket içerisinde Hausman test istatistiğinin olasılığı verilmektedir.

Tablo 3'te verilen sonuçlar eğitim harcamalarının kişi başına düşen reel GSYH üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Fakat ρ katsayısı istatistiki olarak anlamlı olmadığından uzun vadeli bir ilişkiye işaret edilememektedir. Ek olarak, uygulanan ortalama grup panel ARDL modeli Hausman test istatistiği ile havuzlanmış ortalama grup modeline karşı test edilmiş ve ortalama grup modelinin daha etkin olduğu bulunmuştur.

4. SONUÇLAR

Analiz sonuçları yükselen piyasa ekonomilerinde okula kayıt oranlarının veya eğitim harcamalarının ekonomik büyümeyi olumlu veya olumsuz yönde etkilemediğini göstermektedir. Kişi başına düşen reel gayri safi sabit sermaye oluşumundaki farktaki değişim ise yükselen piyasa ekonomilerinde büyüme üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Bu tür ekonomilerde kişi başına düşen sabit sermayenin artırılması en önemli adım olacaktır.

KAYNAKLAR

1. Atherton, P., Appleton, S. ve Bleaney M. (2013), "International school test scores and economic growth", Bulletin of Economic Research, 65(1): 82-90.
2. Becker, G. S. (1960), "Underinvestment in college education?" The American Economic Review, 50(2): 346-354.
3. Carnoy, M. ve Tural, N. (1989), "Eğitim ve ekonomi ilişkisi", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 22(1): 486-504.
4. Janjua Z. P. ve Kamal A. U. (2011), "The role of education and income in poverty alleviation: a cross-country analysis", The Lahore Journal of Economics, 16 (1): 143-172.
5. Lee, D.W. ve Lee, T. H. (1995), "Human capital and economic growth: test based on the international evaluation of educational achievement", Economics Letters, 47(2): 219-225.
6. Levine, R. ve Renelt, D. (1992), "A sensitivity analysis of cross-country growth regressions", The American Economic Review, 82(4): 942-963.
7. Schultz, W. T. (1961), "Investment in human capital", American Economic Review, 51(1): 1-17.
8. Temple, J. (1999), "A positive effect of human capital on growth", Economics Letters, 65(1): 131-134.

**LEARNER ATTITUDE DURING COVID-19 COMPELLED ONLINE PEDAGOGY-
A MINOR STUDY**

Dr.Chandrasekharan Praveen

Former Principal

Institute of Advanced Study in Education Thrissur, Kerala, India

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9365-5406>

Abstract

With the paradigmatic shift to unprecedented Online pedagogy, following the eruption of the Covid-19 pandemic, teachers have noticed changes in learner attitudes which are difficult to deal with. The problems individual learners at the Secondary and Under Graduate levels faced, during the spread of the pandemic, varied in degree with relation to socio-economic factors and conditions arising out of the digital divide that exist in India. To provide a comprehensive picture of the problems learners from different backgrounds face, the investigator presents three cases of learners pursuing courses at the secondary, Under Graduate and professional levels for analysis.

Informal interviews with teachers teaching all three levels of learners was conducted to identify learner attitudes. Such data was first compared with the data collected through a review of the three case studies and later matched with impressions of Neuroscientists on effective learning. The picture that emerged was not only grim but makes it difficult to address by teachers even with a knowledge of Pedagogy or Educational Psychology.

The common nature of learner attitude that emerged from the study is described as “lackadaisical and disinterested”. Even though many educational institutions had sought the expertise of counsellors adept at fostering mental wellbeing of learners, it did not result in a positive attitudinal change. The investigator proposes that besides initiating steps for nurturing better mental health, it is imperative to re-design the curriculum and course books to match learning and learner needs in the virtual mode.

Key words: Learner, Neuroscience, Online, Secondary, Under Graduate

Learner Attitude During Covid-19 Compelled Online Pedagogy- A Minor Study

“Preventing a learning crisis from becoming a generational catastrophe requires urgent action from all...”

-Policy Brief: United Nations (p3).

Introduction

Addressing the problems caused by the rupture of normal schooling following the spread of the Covid-19 pandemic is no easy task even in a developing country like India. Coupled with low levels of digitization, loss of jobs by parents, and eroding social and economic resilience have made matters worse particularly in rural areas with poor and disadvantaged families. The missing school meal which provided the much needed nutrition for growth, the low levels of fluency in the language of instruction found in children have prompted even the UNESCO to caution the likelihood of

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

millions of children dropping out of school in the coming year.(1) According to the World Bank, this is likely to result in low levels of achievement.(2)

The investigator, a practicing teacher educator assigned to transact the Bachelor of Education curriculum in the virtual mode, experienced several difficulties in creating an interactive learning experience. Data collected from teachers and parents also found learners displaying a complete disinterest in learning through the online mode. Mood swings, a tendency to withdraw from activities given and lame excuses to skip the online class were all common. This prompted the investigator to undertake a study to identify the abrupt change in learner attitude during the Covid-19 compelled online pedagogy.

Objectives

The main objectives of the study was :

*To find out the nature of the problem faced by learners during covid-19 compelled online learning.

*To find out how the absence of face-to-face instruction affected mental health of learners.

Method

This empirical, analytical and qualitative study was conducted by collecting data from parents, teachers and learners. The investigator attempted a review of three main case studies and identified the problems faced by learners pursuing courses at the Secondary, Under Graduate and Professional course. This data was then matched with studies on mental health issues found among students during the Covid-19 distance mode of learning and impressions of Neuroscientists related to learning and development.

Studies on Mental health issues

Lee, in a post in The Lancet, a website on Child and Adolescent health as early as April 2020 cautioned the need for supporting children and adolescents during the pandemic. For, there was every possibility of their well being getting affected owing to issues such as parental job loss, or loss of household income coupled with social distancing norms.

Business Insider(BI), interviewed parents and found that many were worried about the screen viewing time for both online class and for completing digital homework. Some parents were concerned about psychological problems and complaints regarding back ache of their children. BI also quoted Dr.Geetha Dalal, a Psychologist who had found the absence of physical play and the inability to chat, resulting in rise of frustration levels which affect the progress of the child.

According to Wiederhold a new phenomenon noticed during Covid-19 is 'Zoom fatigue', which is caused by tiredness, anxiety or worry that accompanies overuse of video conferencing platforms.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Case study #1 (Secondary level learner)

Kshema (name changed) is the only daughter of parents who are daily wage labourers. She studied in a Government-run school offering free education, in a village in south India. Her parents toil day and night and save for their daughter's education. They live in a small house which has electricity. Kshema is good at studies and her ambition is to become a nurse. For her Standard IX examination without any tuition Kshema secured a fairly good grade for all her subjects. Both her parents are proud of Kshema's achievement.

When Covid-19 hit the country, following the lockdown there was restriction in movement and Kshema's parents couldn't find work for months. When the new academic year for Standard X commenced, the entire class was shifted to the online mode. Though a computer with internet connection was essential, many children particularly in government-run schools managed with a smart phone.

When Kshema requested her parents to buy her a smart phone they expressed their helplessness as they couldn't afford it. For many students studying in standard X, it is like pressing the panic button as they have to take a public examination at the end of the academic year. Without a smart phone, Kshema couldn't attend her online class and became depressed. One day her parents found Kshema missing from the house. They found a note written by Kshema which asked her parents to forgive her as she was incapable of passing the Standard X examination without attending online classes and so is taking her life. Kshema's suicide sent shock waves across the nation.

An analysis of the case revealed that Kshema's father was the main bread winner. But with loss of job, the entire family was struggling to have three square meals a day during the covid-19 pandemic. Following the tragedy, several agencies attempted to identify the real cause of the extreme step taken by Kshema. It revealed that prior to the Covid pandemic, since Kshema hailed from a low socio-economic background with parents who could in no way help her in her studies, her teachers were willing to give Kshema all possible academic help. But when the Covid pandemic struck, and online teaching commenced, several teachers of Kshema too were hit by the digital divide existing in the country. The spouses of some of the teachers of Kshema had lost their jobs and unlike in previous years they couldn't lend a helping hand to Kshema in whom they found a studious student. A possible reason for the tragedy matches the impressions provided by Neuroscientists who affirm that alterations in the normal life of individuals has every likelihood of triggering of negative emotions.(3)

Case study # 2 (Under Graduate level learner)

Subash is pursuing an Under Graduate programme in the Arts stream in a college in a capital city of a State in India. Subash's parents are farmers and he has a younger brother and sister studying in the school in his home town. When the Covid pandemic struck, the college hostel was closed and the college authorities shifted to online pedagogy. When the college was closed indefinitely, Subash returned home.

Being the eldest in the family, Subash's parents want him to be a role model for his siblings. When online classes commenced, Subash had to share his second hand

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

laptop with his younger brother and sister for attending online classes. For Subash, cut off from classmates with whom he used to study together, learning alone became a nightmare. Having to regularly share his laptop with own siblings led Subash to constantly complain to his parents about improper handling of the computer by his brother and sister. In one month, the second hand computer crashed. With no repairing shop in the village, the computer couldn't be repaired. Subash's parents couldn't afford to buy a new computer and so the only alternative was to buy a smart phone.

But when Subash and the two children started attending online classes using the smart phone, the affordable daily data soon got exhausted, affecting the learning of all the three siblings. None could download videos for fear of exhausting available internet data. Soon the three siblings were found quarreling with each other. While Subash was found to display extreme stress, the two younger siblings were found to display temper tantrums. When Subash tried to study late at night, his regular sleep and study habits drastically changed. He began complaining of forgetfulness.

A review of Subash's case reveals that his parents couldn't find a solution to the forced sharing of the computer and later the smart phone with his siblings, owing to affordability issues. Inquiries made with Subash's teachers too revealed that they had not received any prior training for teaching in the online mode and did not know how to tackle issues that are likely to crop up in a fully virtual mode of teaching and learning. To Neuroscientists, the social distancing which students face and the separation from peers has every possibility of decrease in positive emotions that stimulate learning.(4) Pudelko, professor of Psychology affirms that that recent advances in cognitive science provide insights into the links between negative emotions and cognition in tasks that require sustained intellectual investment.

Case study # 3 (Professional course learner)

Ruksana is the one of the two daughters of parents living in the suburbs of a State capital in South India. Ruksana's father is a tailor and her mother works in a local cooperative food processing factory. Ruksana is an average student and completed her Under Graduate programme securing a second class.

A distant relative of Ruksana's parents who runs a private school was fond of Ruksana, and promised her a teaching job in their school if she acquires a Bachelor of Education (BEd) degree. But with a second class for her BA degree, Ruksana couldn't get admission in any college of Education in the merit list. On learning about a vacancy in the management quota in a teacher training college, Ruksana's father sold part of their property which was intended as a dowry for his two daughters. Seventy percent of the money got from selling the property was paid as donation for the management seat and the balance was paid as tuition fees for the BEd programme.

By June 2020, Ruksana had completed the first year of the BEd course. In the second year, when the Covid pandemic was raging, teaching was shifted to the online mode. But Ruksana experienced problems related to internet connectivity. Ruksana's teachers were not adept at online teaching and commenced sending a deluge of resources- audio, digital texts and videos downloaded from several websites for the students to read, assimilate

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

and submit assignments. The content was not adapted for the online mode and downloading videos were extremely difficult owing to poor internet connection. Ruksana began to find learning online not only tiresome but extremely difficult. As she was cut off from friends she couldn't get their help. This led to withdrawal from online learning resulting in Ruksana failing to gain the confidence to take the final BEd degree examination which has a practical exam too. So Ruksana is thinking of discontinuing her studies and her parents are devastated.

Interview with Ruksana's teachers revealed that unlike in the previous year when she had shown a desire to learn, now motivation of any kind was conspicuously absent and she did not take an interest to participate in group work assigned as part of the course. The teachers however confessed that that there was failure on their part too, because they were not adept at using the plethora of tools available for teaching online and was ignorant of ways of delivering instruction in an interesting manner. According to Morris (2020) Video conferencing results on a reduction of nonverbal cues. This naturally results in a significant increase in cognitive resources to perceive or grasp the meaning of the communicative act of others and even lead to misunderstanding. A write up published by the World Health Organization also affirmed the likely possibility of memory and learning being affected following the spread of the Covid-19 pandemic.(5)

Suggestions to address the issue

Addressing the abrupt change in attitude of learners perceived with the onslaught of the Covid-19 pandemic requires the intervention of professionals, as teachers on their own cannot deal with them. Incidentally, the American Psychological Association published a timely post on building resilience as "we all face trauma, adversity and other stresses". The post provides a roadmap for adapting to life-changing situations.(6)

* If teachers listen to the concerns of students even as they try to overcome the tough situation, it would be a great help.

* To drive out the sense of isolation and help learners develop the feel that they are being supported and cared for, it would be a good idea to regularly message the learners.

*Parents should be sensitized to the need for ensuring that their children receive appropriate sleep and consume nutritious food.

* Educational institutions should consider the introduction or mindfulness-based stress reduction activities.

In fact, the UNICEF reported that family support and friendship are always a great support and can help curb factors that negatively affected mental health such as grief, fear, social isolation and increased screen time especially during the Covid-19 pandemic.

Limitations of the study

The study has the obvious limitation of focusing on three case studies and the real problem of individual learners from different socio-economic and cultural backgrounds have not been studied. Further the impact of Covid-related deaths in the family of students

and how it impacted the attitude of learners have not been looked into. So, it is difficult to fully generalize from the findings of this study.

Summing up

The study has attempted to look at changes in attitude of students pursuing courses at three levels –Secondary, Under Graduate and Professional. The general impression that one gets is that with relation to academics, students are tending to display an attitude which can be described as “lackadaisical and disinterested”. Though a few suggestions have been provided, they are not exhaustive enough to address the problems that have been highlighted. Perhaps through a concerted effort of educationists, psychologists and neuroscientists, appropriate solutions for the mental health issues of students can be found. But more than ever before, it has now become imperative, to re-design the curriculum and course books to match learning and learner needs in the virtual mode.

Notes and references

1. UNESCO in June 2020 estimated that 23.8 million children and youth in the pre-primary level to the tertiary level in the coming year is likely to drop out or fail to have access to school owing to the pandemic’s economic impact.

2.The World Bank identified three possible scenarios which include a decrease in average learning levels, a widening of the distribution of learning achievements and an increase of students with very low level of achievement.

3.According to Neuroscientists, the triggering of negative emotions in the long run can affect our brain, specifically, the ‘affective neuronal networks’, which are directly associated with triggering interest and motivation or, contrarily, anxiety and stress. (Jalongo & Hirsh)

4.Pietro et al. found that the temporary cessation of classroom activities, generates loneliness and a decrease in the positive emotions that can stimulate learning. They also found that the denial of opportunity for interacting in-person with their peers implies the absence of the stimulus that triggers learning based on competition or social influence.

5.The write up recommended certain consideration related to mental health wellness that need to be taken into account during the spread of the Covid-19 pandemic. These include stress, depression, anxiety and mood alteration. All these have every likelihood of influencing the processes related with memory and learning.(WHO 18 March 2020)

6. To help children develop resilience, things which we could do include :

*Make learners realize that change is part of living.

*Do everything possible to help learners nurture a positive self-view.

*See that students maintain an outlook that is hopeful. They should realize that even the current hopeless situation will pass.

American Psychological Association.(2020).Building your resilience.

<https://www.apa.org/topics/resilience>

Business Insider. Online education in India is taking a toll on students, teachers, and parents too.

<https://www.businessinsider.in/education/news/online-education-in-india-is-taking-a-toll-on-students-teachers-and-parents-too/articleshow/77476639.cms>

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Di Pietro, G.; Biagi, F.; Costa, P.; Karpiński, Z.; Mazza, J. The Likely Impact of COVID-19 on Education Reflections Based on the Existing Literature and International Datasets; EUR 30275 EN; Publications Office of the European Union: Luxembourg, 2020; ISBN 978-92-76-19937-3.

Jalongo, M.R. & Hirsh, R.A. Understanding Reading Anxiety: New Insights from Neuroscience. *Early Child Educ. J.* 2010, 37, 431–435.

Lee, Joyce (2020). Mental health effects of school closures during Covid-19. Available at [https://www.thelancet.com/journals/lanchi/article/PIIS2352-4642\(20\)30109-7/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanchi/article/PIIS2352-4642(20)30109-7/fulltext)

Morris B. (2020) Why does Zoom exhaust you? Science has an answer. *Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/articles/why-does-zoom-exhaust-you-science-has-an-answer11590600269>

Policy Brief: Education during Covid-19 and beyond. August 2020. United Nations. https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/08/sg_policy_brief_covid-19_and_education_august_2020.pdf

Pudelko, Beatrice. Having trouble concentrating during the corona virus pandemic? Neuroscience explains why. June 9, 2020. <https://theconversation.com/having-trouble-concentrating-during-the-coronavirus-pandemic-neuroscience-explains-why-139185>

UNICEF. The COVID-19 on children's mental health.

<https://www.unicef.org/india/impact-covid-19-childrens-mental-health>

Wiederhold, BK. Connecting through technology during the corona virus disease 2019 pandemic: avoiding “Zoom Fatigue.” *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking* 2020; 23:437–438.

World Bank. ‘We should avoid flattening the curve in education – Possible scenarios for learning loss during the school lockdowns’, 13 April 2020.

World Health Organization (WHO). Mental Health and Psychosocial Considerations during the COVID-19 Outbreak, 18 March 2020. Available online: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/331490>

USING FLOWCHARTS OF EXPERIMENTS PROTOCOLS HELPS STUDENTS UNDERSTAND FOR BIOLOGY EXPERIMENTS

Eqbal Radwan^{1,2,*}, Afnan Radwan³, Walaa Radwan⁴

¹Department of Biology, Faculty of Science, Islamic University of Gaza, Gaza Strip, Palestine

²Directorate of Education-East Gaza, Ministry of Education and Higher Education, Gaza Strip, Palestine

³Faculty of Education, Islamic University of Gaza, Gaza Strip, Palestine

⁴Faculty of Education, Ummah Open University, Gaza Strip, Palestine

Abstract

One of the most difficult aspects of teaching biology experiments classes is ensuring that students arrive at the lab ready to perform their experiments. Some science protocols are particularly difficult to accomplish since they are often extensive, detailed, complicated, and need several steps. Finding a way to prepare students for a science lab experiment was a special difficulty for me. Some science lab protocols can be lengthy, complex, or both, especially if each student is conducting their own experiment. In their science experiments, I want students to comprehend both the particular specifics of a protocol (times, temperatures, volumes, etc.) as well as the "Big Picture" objective of the protocol. I want my students to be prepared for the non-linear approach to efficiently following a lab technique (e.g., finding the next reagents they will need while waiting for their samples to chill on ice). Students should develop flowcharts of the methods they utilize in the lab, which is my solution. I've found that having students prepare for the lab by hand-drawing flowcharts of the lab protocols is the most effective teaching strategy I've attempted. Drawing flowcharts is a recognized method for improving scientific understanding, and it requires students to interact with lab materials prior to class. Students use their flowcharts when they go to the lab, and implement the required experiment. This teaching tool is simple to teach and assess, and it does not require any prior understanding of biology or artistic skills. Flowcharts have proven to be an effective teaching tool for both primary and secondary students. Flowcharts can be used for a variety of purposes outside of school lab classes, such as discussion courses and research projects.

IMPORTANCE OF YOGA TRAINING, ESSENTIAL INSTRUCTION RELATED TO THE COVID-19 PANDEMIC AND FOOD HABIT FOR HEALTHY LIFE

DR.K.KETHEESWAARN

Senior Lecturer in Sports Science Unit University of Jaffna

Abstract

The Purpose of the study is to investigate the importance of yoga training, essential instruction to the Covid 19 pandemic and food habit for healthy life. Yoga is all embracing, all inclusive and universal in its application is leading to all round development of body the Mind and Soul. The Contribution of the Yoga training and food habits have improved various level. The practice of Yoga makes the body strong and flexible. It also improves of the functioning of the respiratory, circulatory, and digestive. Yoga brings about emotional stability and clarity of mind. Yoga has been well recognized, now a days for its healthful and therapeutic utility. 'Your food shall be your medicine'-Hippocrates. If a person takes the right kind of food and appropriate quantity and keep good health deficiency or excess of essential ingredients of food may result in impairment of health. Most of the energy foods helps to improve the health status. During the pandemic situation vegetables and fruits also support to immune system. In yoga the use of sativa kind of food made of pure energy. All the human being according to the present stage change the food pattern which fully support to immunity power with healthy society produce. Simple training with fully instruction to educated and non-educated people very useful. It is amazing benefits for human being. All the human being should follow the safety caring management for everywhere. It is easy to prevent the dangerous disease. Randomly eighty workers involvement of the programme, from divisional Secretariat, Islands North-Kayts. Also eight weeks training schedule. Questioner method used and rating scale appropriate in this programme. More significance of the present people with the importance of yoga training, essential instruction to the Covid 19 pandemic and food habit for healthy life.

Keywords: Pandemic Situation, Deficiency, yoga training, immunity power.

INTRODUCTION

Yoga is a perfect practice to benefit of physical as well as mental health, many studies have proved that yoga can help the body function well and good health, harmony and happiness in human life. Human body is the most excellent and delicate creation of god. Yoga is not only an exercise to keep the body healthy but also a therapy to cure the affect the body. Yoga is the science of right living and it can be in corporate into daily life. Yoga practice on all aspects of the person physical, mental, emotional, and spiritual. Breathing exercise has scientific aspects of three phases namely Puraka (inhalation), Kumbhaka (holding the air in the lungs), and Rechaka (exhalation) in a progressive manner. The main Effect of breathing exercise is to enhance the proper balance Ida (Moon breath) and Pingala (Sun Breath) Nadis and main nadi runs with Sushmna Nadi. Relaxation is the one of the importance to internal and external organs. Its gives to whole relax to body mechanisms. Every human being always attach the different types of relaxation. Humans who involved in

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

mental happiness of life and easy to recovery of various disease. These days struggle some critical problems from covid 19 all over the world. Yoga prevent the difficult problems within a short period. Because of that energy and power in our body and mind. Every activity in the modern world is fast, mostly yoga people are having vegetable diet is good for health. Main reason internal organs are freely working capacity increase during the day to day life. Also easily digest without tension. Yoga very attachment of human life for example every work and every natural movement mingle with yoga. Energetic power with real happiness achieved, there is no in affable words. When the real training in the human life surely golden opportunity with successful carrier.

Mostly in the mind-body fitness programs such as yoga continue to increase, it is important for health care professionals to be informed about the nature of yoga and the evidence of its many therapeutic effects. Thus, this review of the literature is timely and important and provides information regarding the therapeutic effects of yoga in various populations concerning a multitude of different ailments and conditions. Therapeutic yoga is defined as the application of yoga postures and practice to the treatment of health conditions. Yoga therapy involves instruction in yogic practices and teachings to prevent reduce or alleviate structural, physiological, emotional and spiritual pain, suffering or limitations. Yogic practices enhance muscular strength and body flexibility, promote and improve respiratory and cardiovascular function, also promote recovery from and treatment of addiction, reduce stress, anxiety, depression, and chronic pain, improve sleep patterns, and enhance overall well-being and quality of life (Kissen 2009).

METHODS

To achieve the aim, Purpose of sampling method was utilized to select the subjects. Eighty workers involvement of the training schedule from divisional secretariat, Islands North-Kayts. The age of the subject ranged from 25 -40 years as per the office records. Training programme weekly two days one hour up to eight weeks. Specially consider all the subject vegetable food utilized in this programme. There is a panel of experts prepared a questionnaires and was administered to assess the yoga asana, breathing exercise, relaxation and food habits. Especially five point rating scale was used to evaluate the questionnaires' and percentage was measured.

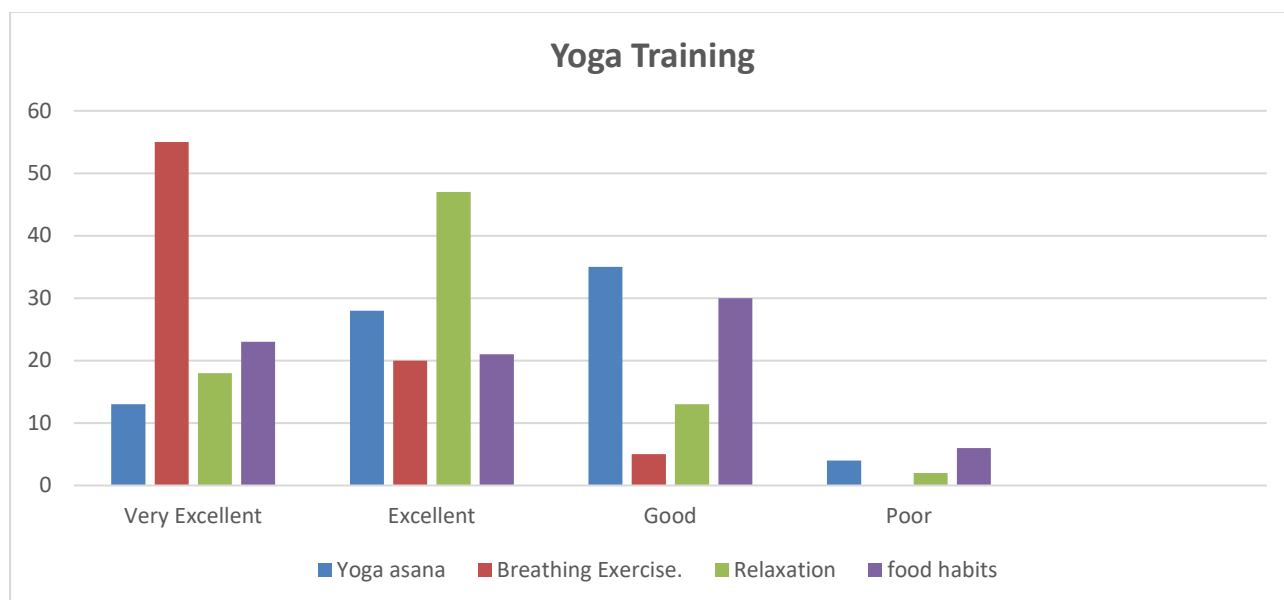
RESULTS

The purpose of the present study was to find out the importance of yoga training essential instruction related ocovid19 pandemic and food habit for healthy life. The data obtained were statistical analyzed to find out the yoga asana, breathing exercise, relaxation and food habits. The findings shows that there was a different among the workers in yoga asana, breathing exercise, relaxation and food habits.

While comparing importance of yoga asana, breathing exercise, relaxation and food habits of workers were given in the table.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

Rating Scale	Yoga Asana	Breathing Exercise.	Relaxation	Food Habits
Very Excellent	10	55	18	23
Excellent	28	20	47	21
Good	40	05	13	30
Poor	02	-	02	06
Total	80	80	80	80

CONCLUSION

From the results it was concluded that,

- 47.5% workers were lies excellent and above on yoga asana
- 93.75% workers were lies excellent and above on Breathing exercise
- 81.25% workers were lies excellent and above on Relaxation.
- 55 % workers were lies excellent and above on Food habits

Implication of Significance

- Worldwide most peoples are getting covid disease. Those who are practice the yoga asana and Breathing Exercise the persons get relief from dangerous situation.
- All level of people day to day life involvement with according to capacity of fitness prevent the dangerous and improve the health.
- It is very fruitful and needful to every people, immunity level very high

REFERENCE

- B.K.S Iyengar yoga, The Path to Holistic Health.
- Kissen M, Kissen-Kohn DA. (2009), Reducing addictions via the self-soothing effects of yoga. Bull Menninger Clinic. 73 pp.34-43.
- Bühnemann, Gudrun (2007). Eighty-Four Asanas in Yoga: A Survey of Traditions. New Delhi: D. K. Printworld. ISBN 978-8124604175.
- Devi, Indra (1953). Forever Young, Forever Healthy: Simplified Yoga for Modern Living. Prentice-Hall. OCLC 652377847.

ҚАРАПАЙЫМ ДАҒДЫЛАР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ МӘНІ

THE IMPORTANCE OF DEVELOPING STUDENTS 'CREATIVITY THROUGH SIMPLE SKILLS

Kulsara Kairbekova

№ 7 “Turan” school-gymnasium ”municipal state institution

Резюме

В данной статье рассматривается влияние увлекательных заданий в формировании жизненных принципов школьников

Технология сабағында оқушылардың шығармашылық дағдылары мен біліктерін дамыту олардың білімдік, тәрбиелік, танымдық қабілеттерін жетілдіруіне, шығармашылық қабілетін, логикалық ойлауын қалыптастыруына, техникалық ұғымдарды сапалы меңгеруіне жол ашады. Осыған орай біздің мақаламызда оқу жоспарына сәйкестендірілген оқушылардың түрлі оқушылардың еңбек дағдылары мен біліктерін дамыту жаттығулары мен тапсырмалары жаңа білімді меңгерту, өтілген материалды бекіту, оқушылардың техникалық мәдениетін жетілдіру мақсаттарында қолданылды. Сондықтан технология сабағында өтілген материалдары меңгертуде жақсы нәтижеге қол жеткізу үшін сабақтың дидактикалық мақсатына қарай оқушылардың еңбек дағдылары мен біліктерін дамытуда әр түрлі сатылары белгіленіп алынды.

Қарапайым дағдылар – бұл оқушыларда жаттығу арқылы қалыптасқан оқу және оңай еңбек, қимыл әрекеттері. 5-сыныпқа келгенше оқушылар бастауыш мектепте оқу, жазу, сөйлеу дағдыларын және түрлі еңбек құралдарымен жұмыс істеу дағдыларын үйренеді. Мысалы, күректі қалай ұстау керек, күрекпен қайтп жұмыс істеу қажет және т.б. қарапайым қимыл дағдыларын меңгереді. Бұл дағдылар бастауыш сыныпта түрлі жаттығулар арқылы қалыптасады. Біздің мақаламыздың мақсаты оқушылардың осы меңгерілген дағдыларын дамыту, оларды шығармашылықпен жұмыс істеуге дағдылындыру.

Білік – белгілі бір тапсырманы орындауда өзінің білімдері мен қалыптасқан дағдыларын пайдаланып, дұрыс, тиімді тәсілдерді пайдалану әрекеті. Білік тапсырманың мақсатын анық түсінген кезде саналы әрекет жасау арқылы қалыптасады және іс- әрекетті үйреншікті жағдайда ғана емес, сонымен қатар өзгерген жағдайларда орындауға мүмкіндік жасайды. Біліктің қалыптасуына оқушының білімі мен икемділіктері, бейімділіктері болуы шарт. Кез кезген тапсырманы жаңа тәсілдермен орындауда оқушы міндетті түрде сол тапсырманың мазмұны жөнінде, сол пәннен білімі мен икемділіктері және қарапайым дағдыларын пайдаланады. Бейімділік пен икемділіктің соншалықты тығыз байланыстылығы кейде тіпті бірінен-бірін ажырату қиындығын туғызады. Дегенмен, «Бейімділік - ұмтылу», - десе Н.С.Лейтес [1]. Икемділік «оқушының өмірдегі тәжірибесі мен меңгерген білімі негізінде

ұғынылып, тез орындалатын практикалық- теориялық іс- әрекеттерге даярлығы» [2]. Баланың еңбек етуге, еңбек құралдарымен жұмыс істеуге бейімділігі мен икемділігін тәрбиелей отырып, оның жалпы дағдылары мен біліктерін дұрыс қалыптасуына, ақыл-ойының өсуіне жағдай жасауға болады. Сонымен қатар, икемділік пен бейімділік оқушылардың біліктері мен дағдыларын дамытып қана қоймай, олардың шығармашылық қабілетінің дамуына да оң әсер етеді. Бұл жөнінде: «Бейімділік – адамның әрекетпен айналысуға бетбұрысы, оған көңілінің аууы, оянып келе жатқан қабілеттердің алғашқы белгісі», - деп жазады академик Т.Тәжібаев. Бала кезде ерекше көзге түсетін бейімділік оның келешек дағдылары мен қабілетінің алғышарттары екенін ерекше атап көрсетеді [3].

Демек оқушылардың еңбек дағдылары мен біліктерін дамытуда олардың пәннен алған теориялық білімдері мен қандай да еңбекті, тапсырманы орындауға деген бейімділіктерінің маңызы жоғары. «Технология» сабағында оқушылардың репродуктивті және продуктивті еңбек біліктерін қалыптастыру қажет. В.А. Кулько және Т.Д. Цехмистровалардың көзқарастары бойынша: «... умения, формирующихся в действиях по образцу, отсыются к репродуктивным. Продуктивные умения формируются в действиях, с помощью которых учащиеся самостоятельно добывают знания и усваивают способы учения» [4].

Ғалымдардың көзқарастары бойынша оқушыларда қалыптасқан дағдылар мен біліктер төрт түрлі деңгейде болады:

Бірінші деңгейдегі біліктер – репродуктивті біліктер. Бұл біліктер мұғалімнің басқаруымен, көрсетуімен қалыптасатын біліктер. Аталған біліктер арқылы оқушылар дайын материалдарды қабылдайды, орындайды. Мысалы, «Технология» сабағында тапсырманы түсіну, еңбек ету материалдарын таңдау, тапсырманы өзіне таныс тәсілдермен орындау.

Екінші деңгейдегі біліктер – екінші сатыдағы репродуктивті біліктер. Мұндай біліктерді мұғалімдер сәл өзгертілген тапсырмалар арқылы қалыптастырады. Бұл біліктер бірінші деңгейдегі біліктерге ұқсас. Мұндағы айырмашылық жауаптарының біркейлілігіне негізделген тапсырмалардың түрлі вариантты болып келуі.

Үшінші деңгейдегі біліктер - продуктивті біліктер. Бұл біліктер арқылы оқушылар тапсырманы шешуде ізденімдік операцияларын орындауда түрлі тәсілдерді қолданады. Сондай- ақ оқушылардың мұндай біліктерді теориялық білімдерін жаңа жағдайда, өздеріне таныс емес тапсырмаларда қолданулары жатады.

Төртінші деңгейдегі біліктер – шығармашылық біліктер. Оқушылардың шығармашылық біліктері өз сөзін дәлелдеуде, тапсырмадағы проблеманы шешуде жаңа әдестер мен тәсілдерді қолдануда, сыныптарының алдында өз шешімін жан- жақты қорытып, нақтылауында, өзіндік ұйғарымдар мен қорытындылар шығаруында көрінеді [4].

Демек оқушылардың тек репродуктивті дағдылары мен біліктерін жетілдіріп қана қоймай, сонымен қатар олардың продуктивті, шығармашылық дағдылары мен біліктерін дамыту да маңызды. Біз өз мақаламызда 5- сынып оқушыларының шығармашылық дағдылары мен біліктерін дамытуда ғалымдардың пікірлерін негізге алдық.

Күрделі дағдылар - оқушылардың продуктивті біліктерін жаттығу арқылы қалыптастырылады. Оқушыларға күрделі дағдыларды қалыптастыруда олар жоғары ой операциялары (анализ, синтез, қорыту, аналогия, шешім шығару және т.б.) мен күрделі қимылдарды (құрал – саймандармен жұмыс істеген кезде жеке бас гигиенасы мен еңбек қауіпсіздігін сақтау, материалды көркем өңдеуде құрал- саймандарды таңдап алу, сызатын, өлшейтін құрал- саймандар арқылы белгілеу және т.б.) орындауға дағдыланады. Күрделі дағдылар оқушылардың шығармашылығын дамытады. Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту арқылы олардың өз сөздерін дәлелдеуге, өз білімдерін нақты жағдайда орындауға және т.б. күрделі дағдыларға дағдыландыруға болады. «Шығармашылық» жөнінде көрнекті ғалым В.Г.Пушкин «Шығармашылықты жаңа бірегей нәрселер жасаудан өзге тұлғаның қабілеті, ынтасы, білімі, іскерлігі, т.с.с. қасиеттерінің жемісі деуге болады», - деп атап көрсетсе [5], С.Л.Рубинштейн: «Адамның шығармашылығының өзіне тән ерекшелігі – оның саналы түрде мақсатты әрекет жасаумен анықталады. Бұл жағдайда адам алға қойған мақсатына қарай өз ойларын объективті түрде тұжырымдап, оны нақты жағдайда қолдана біледі және адам мен қоршаған орта арасындағы, яғни субъекті мен объектінің нақты бірлігі түрінде көрінеді», - деп ой қорытады [6, 103]. Осы пікірлерге мағыналас пікірлерді Л.С.Выготский, А.В.Петровскийлердің еңбектерінен кездестіруге болады [7], [8].

Демек, шығармашылық туралы тұжырымдарды, еңбектерді талдай келе, оқушылардың шығармашылық қабілеттері белгілі бір жағдай жасау барысында, балаларды өзіндік тұжырым айтуға дағдыландыру арқылы қалыптастыруға болады деген қорытынды шығаруға болады.

Сондықтан күрделі дағдылар туа бітетін қасиет емес, ол өмір сүру барысында белгілі бір жағдайларда дамып отырады.

Жоғарыда аталған ғалымдардың зерттеулері мен еңбектерінің барлығында да оқушы-лардың шығармашылық дағдылары мен біліктерін тиімді дамыту олардың теориялық білімді практикада орынды қолдануларын, сабаққа деген түрткілерін, өз сөздерін дәлелді жеткізулерін, білім сапасын арттырады деген пікір айтылған. Бұл 5-сыныпта «Технология» сабағында оқушылардың шығармашылық дағдылары мен біліктерін оқыту үдерісінде тиімді педагогикалық технологиялар арқылы дамыту қажеттігін көрсетеді. Сонымен қатар, 5-сынып «Технология» сабағында оқушылардың шығармашылық дағды-лары мен біліктерін дамыту мәселесі бұрынды-соңды ғылыми зерттеу нысаны болмағаны айқындалып отыр.

Бұл мақалада оқушылардың шығармашылық дағдылары мен біліктерін дамыту мәселесін оқушыларға тәрбиелік және танымдық ақпараттар беруін тұтас күйінде қарастырумен, оқыту барысында пәннің дидактикалық мақсатына сәйкес дағдылар мен біліктердің, сонымен қатар олардың шығармашылық қабілеттерінің бір-біріне әсерін айқындаумен, балалардың түрлі дағдылары мен біліктерін дамытуда оқыту барысында тиімді педагогикалық технологияларды қолдану жолдарын анықтадық.

Пайдаланылган әдебиеттер:

1. Лейтес Н.С. Практика обучения: современные образовательные технологии. – М.: Изд-во: «Институт практической психологии»; Воронеж: НПО «МОДЭК», 1998. – 288 с.
2. Шамова Т.И. Активизация учения школьников. М.: Педагогика, 1982.- 208.
3. Тажибаев Т. Жалпы психология. -Алматы: Қазақ университеті. 1993.-240 б.
4. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта. - М.: Знание, 1989. - 80 с.
5. Кларин М.В. Развитие “педагогической технологии” и проблемы теории обучения // Советская педагогика. – 1984. С.117-122.
6. Заньков Л.В. Умственное развитие и обучение. - М.: АО «Столетие», 1995. - 205 с.
7. Педагогическая энциклопедия: в 4-х томах / гл.ред. Каиров – М.: Сов. Энциклопедия, 1964-1968, т 1 – 832 с., Т 2. – 912 с., т. 3 – 87 с. Т 4. – 912 с.
8. Словарь русского языка. В 4-х томах. - М., 1988. - Т.4. 263 с.

THE USE OF CASE TECHNOLOGY IN THE FORMATION OF STUDENTS' RESEARCH COMPETENCIES

Sherzod RAMANKULOV

Assoc. Prof., Dr., Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Faculty of Natural Sciences, Department of physics, Kazakhstan.

Serik POLATULY

PhD-student., Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Faculty of Natural Sciences, Department of physics, Kazakhstan.

Amin PATTAEV

PhD-student., Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Faculty of Natural Sciences, Department of physics, Kazakhstan.

Abstract

The competency-based approach requires organizing training in such a way that students in the classroom are not objects that perceive ready-made knowledge, but researchers, i.e. subjects who independently raise questions and resolve emerging contradictions. The reasons for this situation lie in the established practice of training future teachers of vocational training in universities, which does not provide them with the necessary experience in carrying out research activities and does not contribute to the development of competencies necessary for its implementation. Higher school teachers have difficulties in forming students' research competencies. These difficulties are due to the fact that many of them are not aware of the pedagogical potential of case technology in the formation of research competencies of students, do not know what the structure and content of cases should be, the technology of their use for educational and research purposes. In this regard, the problem of providing the research work of future teachers of vocational training with research cases modeling their future professional activities and providing them with the necessary information support is urgent.

The main problem of the study is that the pedagogical potential of case technologies in the formation of research competencies of the future teacher has not been identified and there is no scientifically substantiated and experimentally confirmed technology for their implementation in the practice of higher pedagogical education. The purpose of the study is to identify the potential of case technologies in the formation of research competencies of a future teacher and the methodology of their implementation in educational practice. To solve the research tasks, the following methods were used: theoretical (analysis of scientific literature, generalization, modeling, design, comparison, analysis, synthesis); empirical (observation, questionnaire, conversation, testing, analysis of documents and products of pedagogical activity, pedagogical experiment); qualitative and quantitative data processing (statistical processing, classification).

As a result of the research, a case design technology has been developed, consisting of search, constructive and technological stages; a technology for the formation of research competencies of a future teacher has been developed, consisting of preparatory, introductory, analytical, organizational and communicative, reflexive, final stages.

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

The materials developed in the study can be used in the practice of higher pedagogical educational institutions and teacher training courses. They can be useful for compilers of educational and methodological manuals aimed at the formation of research competencies of future teachers.

Keywords: future teachers, competence approach, case technologies, formation, research competencies.

TEACHING PHYSICS: DEVELOPING STUDENTS ' PROBLEM SOLVING SKILLS

Nurken MUSSAKHAN

PhD-student., Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Faculty of Natural Sciences, Department of physics, Kazakhstan

Torebay TURMAMBEKOV

Assoc. Prof., Dr., Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Faculty of Natural Sciences, Department of physics, Kazakhstan.

Abstract

One of the urgent problems in the areas of physical education in higher educational institutions is the development by students of new methods of solving physical problems and their application. This is due to the fact that the requirements of the time require the definition of new methods for the formation of key competencies. The relevance of the problem under study is due to the contradictions between the need to have a school graduate who is convinced of the universality of the energy approach to describing physical phenomena, and the lack of such a belief among modern schoolchildren. The research problem is aimed at what should be the model of the educational process, as a result of which the energy approach in the study and description of physical phenomena would be realized by students as an integral invariant and universal system of actions, which is advisable to apply when solving problems related to the transformation of energy and the performance of work by forces. The purpose of the article is to develop the scientific foundations of a model of the educational process, the result of which is the conviction of students in the universality of the energy approach in the study of physical phenomena.

To achieve the goal and solve the tasks, the following research methods were used:

- theoretical (analysis of philosophical, natural science, psychological, pedagogical, methodological literature on the subject of research; works of outstanding scientists devoted to the introduction, development of energy concepts, discovery and application of the law of conservation and transformation of energy to describe physical phenomena; study of program and regulatory documents defining the content of students' training in physics in primary and secondary schools; the content of modern school textbooks and EMCs in physics);

- Empirical (questionnaires, testing, conversations, observations, pedagogical experiment, personal teaching).

The scientific novelty of the research results is as follows:

- for the first time, a model of the educational process aimed at forming students' beliefs in the universality of the energetic approach to describing physical phenomena has been developed: lesson cycles have been identified, their target orientation and sequence have been determined;

- A methodology has been developed for the formation of students' individual actions of the energy method and the method as a whole.

The developed model of the educational process, the methodology for the formation of individual actions of the energy method and the method as a whole, as well as the lessons developed at the end of the study of various topics of the school physics course and didactic

3. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Kapadokya, TURKEY

tools allow any physics teacher, after appropriate training, to successfully form an energetic approach to describing physical phenomena among students and, as a consequence, a belief in its universality. Thus, the teaching activity of a physics teacher is enriched both in content and in methodological terms.

Keywords: the "energy" method, teaching physics, physical problems, the process of teaching physics

LOGISTICS OF AGRICULTURAL FREIGHT IN A PERI-URBAN AREA OF IBADAN, NIGERIA

Simeon Oluwagbenga FASINA

Department of Urban and Regional Planning, Olabisi Onabanjo University, Ago-Iwoye, Nigeria

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4989-0019>

Umar Obafemi SALISU

Department of Urban and Regional Planning, Olabisi Onabanjo University, Ago-Iwoye, Nigeria

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1630-3420>

Ayobami Ademola AKANMU

Department of Transport Management Technology, Federal University of Technology, Akure, Nigeria

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9264-5863>

Motunrayo Sekinat SANNI

Transport and Logistics Limited, Ibadan, Nigeria

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0713-4699>

Abstract

Efficient distribution of agricultural freight has always been a major issue in rural, peri-urban and urban areas of developing economies including Nigeria. Agricultural freight particularly in rural and peri-urban areas is characterized with various challenges that do not only hinders the performance of agricultural practices but also affects the socio-economic development of the locality. It is based on this backdrop that this study examined the logistics of agricultural freight in Akufo area in Ibadan, Nigeria. A cross-sectional research design was adopted for this study and simple random sampling was used to administer 400 copies of questionnaires on the farmers within the area. Findings revealed that the majority of the respondents were male (60%), aged between 40-60 years (58%) and earn an average of #100,000 and above per annum (70%). Findings on the nature and the characteristics of agricultural produce revealed that food crops, vegetables and poultry products are the most ranked and persistent freight in the study area. Market information, route optimization, fleet maintenance cost, turnaround time, freight volume, condition of vehicles used, method of freight collection and method of freight distribution were most rated logistics factors affect the performance of agricultural practices in Akufo area. While, deplorable road condition, systematic withdrawal of government in logistics infrastructural provision, lack of freight policy, weak maintenance culture are major challenges affecting logistics practices in the study area. This study recommends best possible mechanism for improving the logistics practices of agricultural freight in the study area and areas with similar issues.

Keywords: Agricultural Freight, Akufo Area, Food, Logistics and Nigeria.

RURAL TRAVEL AND TRANSPORT OPERATION IN NIGERIA

**Ayobami Ademola AKANMU¹, Umar Obafemi SALISU²,
Simeon Oluwagbenga FASINA², Sekinat Motunrayo SANNI³**

¹Department of Transport Management Technology, Federal University of Technology, Akure, Nigeria. ORCID: 0000-0002-9264-5863

²Department of Urban and Regional Planning, Olabisi Onabanjo University, Ago-Iwoye, Ogun State, Nigeria

ORCID: 0000-0003-1630-3420

ORCID: 0000-0003-4989-0019

³Transport and Logistics Services, Ibadan, Nigeria

ORCID: 0000-0002-0713-4699

Abstract

Nigeria is blessed with abundant rural settlements which are playing vital roles in the overall development of the country in diverse dimensions. Such areas are not only sources of food supplies, but provide other agricultural products for industrial production and other socio-economic engagement across spatial locations in the country. A significant number of people living and working in many rural areas underscore the need to make adequate provision for rural travel and transportation service to cater for the commuting aspirations of rural dwellers and also, improve rural economy and spatial interactions. It is on this basis that this study examines rural travel and transportation operations in Oyo State, Nigeria with attention accorded to Lagun, Oyedeji and Akitibo in Lagelu Local Government Area. The study used random sampling for the administration of one hundred and twenty (120) units of questionnaires to residents of the selected rural areas. Descriptively, the results of data analysed show that most residents engaged in agricultural-related activities; rely on para-transit means; most bituminous linking roads are in extremely deplorable condition (62.5%), while rickety vehicles (63.3%) being used as the rural travel that is confined to less than 5km daily movement. Also, the results of the Regression analysis shows a significant relationship between the quality of rural transport operation and socio-economic variable (income) ($p=0.000 < 0.05$). The study, therefore, concludes that the deplorable transportation infrastructure and deteriorating transport operation are twin issues that are adversely affecting rural travel and at the same time, slowing down the pace of growth and development. Based on the foregoing, the study recommends improvement in rural-urban linkage road networks; improved government attention to rural transport infrastructure and operation; and introduction of three-wheeler vehicles to improve rural transport operation and travel in the study area.

Keywords: Rural area, travel pattern, rural transport operation, transport infrastructure and Oyo State, Nigeria.

A LOOK AT COLOUR TERMS IN THE SIGN LANGUAGE OF IRANIAN DEAF INDIVIDUALS

Leila Fayazi Barchini

PhD student of Allameh Tabataba'i University, Speech therapist, special education Org,
Tehran, Iran

Shahla Raghidoost

Assistant Professor of Allameh Tabataba'i University, Faculty of Persian Literature and
Foreign Languages, Department of Linguistic Tehran, Iran

Abstract

Zaban Eshareh Irani (ZEI) is the signed language used by the Deaf community in Iran and probably in some neighbor areas, like Iraq and Afghanistan border regions. This language is also referred to as Persian Sign Language in the literature. The number of ZEI users and the total number of the deaf in Iran is unknown and the number of studies on ZEI, are numerable. Colour terms are often used to compare languages from the point of view of how their users categories the world. In particular, the study aims at investigating are what the main colour terms (lexical signs for colours) are used, also other ways that there are to talk about colours in ZEI and the relationship that is between the colour terms of ZEI and Farsi (Tehrani variant). The present project followed a similar rationale as previous work on Semantic fields in sign languages (Zeshan et al., 2016) in terms of the characteristics of the research domain. The material that was used to elicit the colour terms (basic and non-basic colour terms as well as distinctions between light and dark colours), in turn, consisted of coloured plastic chips and coloured pictures. All Sessions were recorded. Participant were six native ZEI signers. The ELAN software was used for data analyzing. Results show in ZEI there is an abstract sign COLOUR as a hypernym for the separate colour signs. ZEI has lexical signs for all the colours, such as black, white, red, and etc. In addition to the single basic colour terms, ZEI uses complex colour constructions (in most of them they were initialized first letter of colour and combined with the COLOUR sign). Colour signs can be combined sequentially with other signs, e.g. BROWN + LIGHT. Colour signs can also be modified by additional facial expressions, e.g. in the sign meaning 'lightly blue' the eyes are slightly squinted. Some colour terms in ZEI are semantically related to objects; the sign RED is signed on the lips, getting its motivation from the redness of lips. Other basic colours which have contact-induced motivation from Farsi, for example grey (tusi); it is an initialised sign using the t (ط) hand shape. It is also possible to fingerspell some colour which does not have a sign, e.g. b-e-i-g.

Keywords: Zaban Eshareh Irani (ZEI), colour terms, Iranian deaf individuals

PRESERVICE TEACHERS' PERCEPTION ON ONLINE TEACHING PREPARATION IN A STATE UNIVERSITY

Steve I. Embang

Northwestern Mindanao State College of Science & Technology

Abstract

The effect of COVID-19 on various industries around the world cannot be overemphasized. Not only the government and industry in the Philippines are working hard to find solutions to long-term problems, but also the education sector, which has undergone unmatched disruptions at every level of education in the modern time. The research aimed to assess the perception of Preservice Teachers and Readiness on Online Teaching Preparation.

A descriptive-correlational study was used. It was participated by 38 preservice teachers of University of Science & Technology of Southern Philippines. To answer the problem stated for this study, the form used was a researcher-made questionnaires in which were floated via google form to ensure the safety of the participants on this pandemic. The analytical design used consisted of the following: statistical procedures such as chi-square, hypothesis testing, correlation, linear regression, frequency distribution, averages, standard deviation and percentages.

With all the variables taken, the results showed that there was a significant relationship in both demographic profile to readiness and preservice teachers' perception to the readiness of online teaching. Preservice teachers' ability to deploy 21st century skills in an online environment depends largely on their experience, knowledge, skills, and attitude toward these skills. Cooperating and supervising teachers as facilitators of educational reform, need to be proactive in advancing preservice teachers' preparation towards online teaching. As the data confirmed that the preservice teachers manifested an approaching readiness towards to technological and experiences. However, a need to strengthen the alignment of curriculum, pedagogy, and assessment between and among preservice teachers.

Keywords: Covid19; Online Teaching; Perception; Pre-Service Teachers; State University

THE EFFECTS OF ORGANIZATIONAL JUSTICE AND PERCEIVED ORGANIZATIONAL SUPPORT ON JOB PERFORMANCE OF EDUCATORS: MEDIATING ROLE OF PSYCHOLOGICAL EMPOWERMENT

Muhammad Imran

Syed Mohiudeen

Department of Economics and Business Management, University of Veterinary and Animal Sciences, Lahore, Pakistan.

Abstract

The key factor that contributes greatly to human development and growth is education. It is the foundation for developed societies. To fortify this foundation, it is necessary to highlight the significance and improvement of the standards of education. To accomplish organizational objectives, including school organizations, the role of performance is important. The performance of the teachers is one measure of the achievement of educational objectives in the school setting. The performance of the teachers is critical to enhance the standard of Pakistan's national education, which is quite low. In Pakistan, the educational standards are relatively poor, one of the causes is the performance of teachers which is not as predicted. The performance of teachers is an important and key factor for educational development. The aim of this study was to examine the effects of organizational justice and perceived organizational support on the job performance of schoolteachers with the mediating role of psychological empowerment. Data was collected from teachers of different private schools of Lahore city through purposive sampling technique. Hypotheses were tested using Structural equational modeling. Results show that Organizational Justice and Perceived Organizational Support have a significant positive relationship with job performance and psychological empowerment partially mediates the relationship.

Keywords: Organizational Justice; Perceived Organizational Support; Job Performance; Psychological Empowerment; Educators.

ACADEMIC SABOTAGE AND AWARENESS OF PAKISTANI UNDERGRADUATES

Naseem Hyder Rajput

Shaheed Benazir Bhutto University, Shaheed Benazirabad, Pakistan

<https://ORCID.org/0000-0001-9723-1566>

Professor Dr. Tayyaba Zarif

Shaheed Benazir Bhutto University, Shaheed Benazirabad, Pakistan

Abstract

Academic sabotage is attempting to prevent others from completing their tasks successfully on time in academic settings. It's a subtype of academic dishonesty which is relatively under-researched when compared to other types of academic dishonesty (Cheating and Plagiarism). Research suggests that poor understanding of what constitutes academic dishonesty is a cause of its prevalence. Therefore this research determined the awareness of undergraduates about academic sabotage. The central question that was answered through this cross-sectional survey was what proportion of undergraduates is aware of academic sabotage. The population of this study was 451 male and female final year undergraduates of two universities of Shaheed Benazirabad District. 391 undergraduates were from Shaheed Benazir Bhutto University (SBBU) and 60 were from the Shaheed Benazir Bhutto University of Veterinary and Animal Sciences (SBBUVAS). The sample consisted of 263 (228 from SBBU and 35 from SBBUVAS) male and female final year undergraduates which were selected through proportionate stratified sampling. The data were collected on WhatsApp through Google Form. A self-developed questionnaire containing multiple-choice items was used to collect the data. The data were analyzed through SPSS and frequencies of correct responses were calculated. The results of this study indicated that only 23.14 % of respondents knew what academic sabotage is. Based on these results it's recommended that the authorities of these universities should consider increasing awareness of their undergraduates about academic sabotage by organizing workshops and seminars.

Keywords: Academic Dishonesty, Academic Sabotage, Awareness, Undergraduates

THE EFFECT OF TOP MANAGEMENT SUPPORT ON INTERNAL AUDIT EFFECTIVENESS IN THE NIGERIAN BANKING SECTOR

¹Usman Mohammed Bature, ²Fatima Bello and ³Mukhtar Shehu Tahir & ⁴Bello Garba
^{1,2,3 & 4}Accountancy Department Federal Polytechnic, Bauchi

Abstract

This study assesses the effect of Top management support on the effectiveness of internal audit in the Nigerian Banking sector. The study adopted a cross sectional survey design and 128 questionnaires were distributed to banks staff in Bauchi State using stratified random sampling technique. Data collected were subjected to tests of normality, validity, and reliability using IBM SPSS V.25. Correlation and linear regression analyses were used to assess the extent to which top management support influenced the effectiveness of internal audit in the Nigerian banking sector. The study found that Top management support has positive relationship but insignificant influence on the effectiveness of internal audit in the Nigerian banking sector. The study recommends among others that Bank management should consider personnel expertise when it comes to employing internal auditors because the proxy for quality audit is the internal auditors' capability to properly plan, perform and communicate the result of the audit for improvement and the management should also ensure that they are implementing the recommendations of the internal auditors.

Keywords: Top management support, Effectiveness, Effects, Audit, Banks

STATE AND TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF AIR TRANSPORT AS A COMPONENT OF TOURIST INFRASTRUCTURE OF UKRAINE

Assoc. Prof. Dr. Derkach Oksana
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Abstract

The peculiarities of tourism industry development in the country are revealed. The role of air transport as a component of the country's tourism infrastructure has been determined. Lead companies operating in the national and international markets have been identified. The tendencies of development of aviation transport in order to increase the tourist attractiveness of the country are outlined.

Today, international tourism is one of the most advanced sectors of the world economy. More and more people travel the world each year, traveling far beyond their home country. Such travel is made possible by the development of air transport, which allows tourists to travel long distances in a short period of time. According to the International Air Transport Association (IATA), the world's airlines have increased transportation by almost 7% in 2018 compared to 2017, to 4.4 billion people. The continuous development of the low-cost segment is noted: 52 out of 290 airlines-members of the association classify themselves as low-costers.

Keywords: air transport, airlines, tourism, tourist infrastructure.

COVID-19 PANDEMIC AND INDIAN ECONOMIC DEVELOPMENT

Dr. Amol Gawande

Dr. D. Y. Patil B-School, Pune, India

Dr. Atul Kumar

Dr. D. Y. Patil B-School, Pune, India

Ms. Bhavya Rajiv Dubey

Dr. D. Y. Patil B-School, Pune, India

Mr. Ujjwal Sarathe

Dr. D. Y. Patil B-School, Pune, India

Abstract

Covid-19 has opened Pandora's box filled with volatility, uncertainty, complexity, and ambiguity. Its disruptive characteristics resemble the Great Depression of 1930 but in a much more grotesque fashion. Economic Analysts and Market Pundits are in a quandary as each passing day weighs on to economic activities slumping it to the bottom of an abyss, but perhaps the darkest hour is near the dawn; similarly, amidst such tumultuous times, we have a glimmer of hope for the Indian economy that emerged from a high fall in crude oil prices from \$70 per barrel to a record multi-year low of \$22 per barrel au courant the levels have increased to \$40 per barrel; nonetheless, this historic fall in oil prices may turn India's economic nightmares into a daydream. But in hindsight, the dream of a \$5 trillion might sound bizarre and far-fetched in current times. In this research paper, we aim to address the probable effects of Covid-19 on Indian Economic Development by studying a survey of 400 professionals nationwide.

Keywords: Covid-19, Economic development, Indian economy, Professionals.

PARADOX OF SELF-ORGANIZATION. MANAGEMENT BETWEEN NATURE, PHILOSOPHY AND SCIENCE

Associate Prof. Phd. Maria Butucea

No. ORCID: 0000-0003-2054-863,

Technical University of Civil Engineering, Tacul Tei B-dv, No.122-124,
Bucharest, Romania

Abstract

How could calibrate our management in order to become efficient? How can we improve our leadership? One way could be to readjust again and again our planning as a machine and just fix some parts what are not functioning correctly any more. Might be better if we to pay attention to the nature and or take a look on big sciences, how they express in theory and principals the natural law. Human community is part of the natural world even is a cultural construct. Possibly in management we can pay attention to natural systems and scientific theories as a good inspiration for our actions and develop it accordingly. The management must follow the nature? This could be a Dao philosophy point of view. Why not philosophy of business not follow this path? So, in nature systems have the tendencies to rich the equilibrium. In Daoism it means Yin and Yang are in harmony (he). Yin and Yang are not antagonist forces, they need each other in order to maintain the things, the process, the events to be. In nature there are open systems, by example the trophic chain, metabolism have tow part always in a game to restore equilibrium. When one part is much, much developed somehow emerge a new order, better than previous one (Prigogine). In science in the past, scientist studied systems primarily focusing on stabile structure. Nowadays, analysts in science went looking for those influence of negative and positive treats as the feedback and theses loops serve for the functioning as continuum change. Our purpose in this approach is to reveal the importance for organizational management to improve the vision about leadership. Three points are important: Nature observation, philosophical and scientific background as wisdom in a new era of globalization.

Keyword: Nature, science, management

USAGE OF SOCIAL MEDIA IN SRI LANKA BANKING INDUSTRY: A STUDY OF AWARENESS AND USER KNOWLEDGE PERSPECTIVES

Anamiga, S and Kumaradeepan, V

Department Of Marketing, University Of Jaffna, Sri Lanka

Abstract

The purpose of the study was to assess the usage of social media in banking industry for their promotional activity. Specially to understand the association of consumer awareness of banking services and user's knowledge on the usage of social media. The study was conducted survey and utilized the sample frame of the all online social media users Jaffna District in Sri Lanka. Hence, data were collected by distributing structured questionnaire and responses from 105 online users has been gathered. Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) was used as the key analysis tool. According to the research findings, there is a positive impact on customer usage of banking services and usage of social media in banking industry. Therefore there is a positive impact user knowledge and usage of social media in banking industry. Further, research findings revealed that gender does not moderate the relationship between usage of social media and user knowledge .All the relationship got positive medium level correlation (Consumer awareness- 0.583, User knowledge -0.402,).That is important to consider about the factors of consumer awareness and user knowledge directly affect to usage of social media. All the relationship among were rated as significant when ascertaining results, hence it can be further noted that all the variables have a direct positive impact on describing the usage of social media in banking industry.

Keywords: Awareness, Knowledge, banking, Social media

PERCEIVED PARENTING STYLES AND INTERPERSONAL RELATIONSHIPS IN YOUNG ADULTS: THE MEDIATING ROLE OF PARANOID TENDENCIES

Fatima Aslam

Sadia Saleem

School of Professional Psychology, University of Management and Technology, Lahore, Pakistan

Abstract

The current study aimed to find out the relationship among perceived parenting styles, paranoid tendencies and interpersonal relationships in young adults. The main study was carried out on 450 participants (Men= 215, Women =235) with the age range of 18-24 years (M= 20.8, SD= 1.68) The measure used for this study was Early Memories of Upbringing (EMBU-A; Gerlsma et al. 1991), Quality of Relationship Inventory (QRI, Pierce et al, 1991) and Paranoid Tendencies Scale (PTS) along with demographic sheet. The results revealed a significant correlation between perceived parenting styles, paranoid tendencies and Interpersonal relationships in young adults. Moreover it further revealed a significant mediating role of paranoid tendencies between perceived parenting styles and interpersonal relationship. A significant gender difference was also revealed for paranoid tendencies. The results and implications were discussed in cultural context and counseling services.

Keywords: Perceived Parenting Styles, Interpersonal Relationship, Young Adults, The Mediating, Paranoid Tendencies.

**ATTACHMENT STYLES, SELF-ESTEEM AND RULE BREAKING BEHAVIORS
IN CHILDREN WHO ARE INVOLVED IN THE CHILD LABOR**

Sana Asif

Fariha Tariq

University of Management & Technology, Sialkot Pakistan

Abstract

The current study aims to explore the relationship between attachment styles, self-esteem and rule breaking behaviors in children who are involved in the child labor. Correlational research design was used in this study and also sample was drawn through the type on non-probability sampling which is called purposive sampling. There are three scales were used in this study. The main study variables are Attachment Questionnaire for Children (PAQ; Hazen & shaver, 1987), Rosenberg Self-Esteem Scale(1965) translated by Sardar and Rizwana(URSES, 2017) and Rule Breaking Behaviors (RBB; Naeem & Mehmood, 2014). It was exposed that here is the significant negative relation between self-esteem and rule breaking behaviors in children (who are involved in child labor).In addition results showed that the mostly children had the avoidant attachment style and also demonstrated that the children who had secure attachment had the high self-esteem and less involved in the rule breaking behaviors then the insecure attachment, avoidant and ambivalent. Furthermore, study findings revealed that age, low self-esteem and low income are the predictors of the rule breaking behaviors.

Keywords: Attachment Styles, Self-Esteem, Breaking Behavior, The Child Labor

REPRESENTATION OF WOMEN IN NIGERIAN NEWSPAPERS: AN APPRAISAL

Qaribu Yahaya Nasidi¹, Abubakar M. Babale² & Shamsuddeen Muhammad³

^{1,3}Mass Communication Department Ahmadu Bello University, Zaria

²Department of Mass Communication, Adamawa State Polytechnic, Yola

Abstract

The systematic negative media portrayals of women in the Nigerian press are orchestrated by and worked out according to the conventional archetypes of the ruling elites to quench their patriarchal obsessive desire to 'control the bodies' of the female folks. Drawing upon the hegemonic approach and feminist critical theories, this study examines how Nigerian newspapers portray women and uncover the hidden ideological meanings embedded in these depictions. It explores the way social power abuse, dominance, and inequality enacted and reproduced in newspapers. The study used secondary data as a method of soliciting data. The findings show that the newspaper coverage in Nigeria has been consistently negative and, at times, intimidating and hateful toward women. The study also figures out that the Nigerian press does little to challenge the age-old impressions of women as 'weak' and 'vulnerable'; instead, they reinforce these preexisting patriarchal perceptions.

Keywords: Media, Women, Representations, Stereotype, Nigeria, Gender

EFFECT OF ESSENTIAL SERVICE PROVISION AND STUDENTS' HOSTEL SATISFACTION ON ACADEMIC PERFORMANCE IN ABUBAKAR TAFAWA BALEWA UNIVERSITY (ATBU) BAUCHI STATE

**HABU BABAYO
SANI INUSA MILALA**

Faculty of Environmental Technology, Department Of Estate Management and Valuations.
Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi

Abstract

This study is aimed at to evaluate the effect of essential service provision on students' hostel satisfaction and academic performance in Abubakar Tafawa Balewa University (ATBU) Bauchi with a view to identify areas of weakness and propose solutions. And to bridge that gap by seeking to investigate the relationship of essential service provision, level of students' hostel satisfaction and students' academic performance. The study also investigates the extent to which students' satisfaction and essential service provision influenced students' academic performance the study is based on Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi (ATBU), as they have also experience such problems of rioting. In This study Quantitative method was adopted because it involved collection and analyses of data in numerical form. also Survey research strategy on the other hand was adopted in this study, which involves process of collecting data using the questionnaire as instrument for data collection. In sampling 351 sample for the population of about 4,000. Therefore, an approximately sample size of 400 students was used for data collection. Based on proportional sampling technique from the research result it was found out that student satisfaction level in ATBU Bauchi, Nigeria It indicated that electricity supply, is with highest mean ranked the first and fire protection services is with the least mean ranked the lowest and it was also found out that the relationship between essential service provision, student hostel satisfaction and students' academic performance was weak negative correlation, $r = -.143$ $n = 365$, $p < .01$ between service provision and students' academic performances in ATBU. These results explained that there is a moderate positive correlation, $r = .313$ $n = 365$, $p < .001$ between the service provision and students' satisfaction with the essentials services provided in ATBU. There is also substantial positive correlation, $r = .644$ $n = 365$, $p < .001$ between students' satisfaction and provision level of essential services provided.

Keywords: satisfaction, hostel accommodations and academic performance.

FAMILY COHESION, EMOTIONAL REGULATION AND MENTAL HEALTH PROBLEMS IN COLLEGE STUDENTS

Kiran Munawar

Fariha Tariq

University of Management & Technology, Sialkot Pakistan

Abstract

This study describe the relationship of family cohesion with emotional regulation and mental health problem. This study was conducted on the college students (N=400) from private and Government institutes. Two hundred girls and two hundred boys are participate in this research. The age of the participants are from 16 to 20 years old. For this research Depression, anxiety and Stress Scale (DASS 21), Family Adaptation and Cohesion Scale (FACS) and Emotional Regulation Questionnaire for Adolescence (ERQA) was used to collect the data from the sample population. The results showed that the family flexibility and family bonding is important in emotional regulation and rigid, enmeshed, disengagements have the relationship with stress anxiety and depression. Limitations and suggestions are discussed. The results are discussed according to the Pakistani Culture context.

Keywords: Cohesions, rigid, enmeshed, emotional regulations, and disengagement

THE IMPACT OF COVID 19 EPIDEMICS ON OIL PRODUCTION OF OPEC MEMBERS

Chems Eddine BOUKHEDIMI

University of Tizi Ouzou, Department of commerce. Management Marketing Algeria
Ph.D. degree

Abstract

The COVID 19 epidemic has a strong effect on several sectors such as education, transport, industry, and tourism; therefore they usually use conventional energies in their activities.

The aim of this study is to evaluate the impact of the COVID 19 Pandemic on Oil production for organization petroleum exporting countries members.

The results shows, further that the COVID-19 pandemic has forced these countries to reduce their oil production, the most countries whom are damaged between 2019 and 2020 are : Libya (- 70.2); Venezuela (- 41.2 %); Nigeria; (- 14.5%); Iraq (- 13.9%); Algeria (- 10.4%); Kuwait (-9.7%), Iran (- 9.3%), Republic of Congo (- 8.8%); UAE; (- 8.6%); Angola (- 6.8%) followed by Saudi Arabia (-6.7%) and Gabon (- 5%). However the only increase case is made by Equatorial Guinea with share of (+ 0.4%).

Key words: COVID-19 Pandemic, Conventional energy, Oil sector, OPEC

TRACES OF INDIVIDUALS EMOTIONAL INTELLIGENCE IN CHETAN BHAGAT NOVELS

Dr. Akkara Sherine

Professor and HOD Languages, Hindustan Institute of Technology and Science

Mr. Kavithamizh

Research Scholar, Department of Languages, Hindustan Institute of Technology and Science, Chennai

Abstract

Humans are evolved with more intelligence as individuals. Although, the restless life of an individual become poor in emotional balance and impulse control. This is the reason behind the number of suicides, divorces and mental disorders increased in society. Daniel Goleman's Emotional Intelligence's mixed ability of self-awareness, self-regulation, social consciousness and empathy suggests overcoming the above problems. Chetan Bhagat is a writer who portrays the stress and pressure of modern Indians through the characters of his novels. The purpose of this study is to find the resilience and emotional stability among the characters of Chetan Bhagat in his selected novels through Daniel Goleman's mixed abilities. Indian peoples are well known for intelligence but they can't handle failures because the pressure of parents and society made them suffer. If they come across any failures or disappointments Emotional intelligence is an essential life skill that helps to control depression, frustration and anger, meanwhile, it improves confidence, motivation and relationship management in the personal and professional life.

Keywords: self-awareness, self-regulation, social consciousness and empathy

LOCAL BUSSINES ENVIRONMENT AND SME DEVELOPMENT IN KOSOVO

Prof.ass.Dr. Ibrahim KRASNIQI
University Haxhi Zeka, Peja, Kosovo

Abstract

The local bussines environment and local governance system in Kosovo is separate from the central level of governance and meanwhile relfects difeferent factors impacting the bussines environment in local level. However these two levels, are interlinked and most of the budget that is devoted for economic development is distributed to central governance-ministries. Kosovo's budget is centralized, which means that many of the grants and subventions are managed from the central level. Hence, the purpose of this paper is to review and analyze the local government impact in SME development in Kosovo and imprtance of friendly biussines environment in such level. This paper analyzes the juridical infrastructure which plays an important role in SME development (advantages and disadvantages). Another variable that is analyzed is the role of municipalities in supporting SMEs was anchored by establishing economic zones and creating suitable environment for new start ups and SME development.

Primary data collection are done with the Google forms program, while secondary data are collected from various government reports and previous research. Their analysis are done with the SPSS program and the measurement of the results are done by the statistical techniques Correlations, Anova.

The results of the research are foreseen to be usefull for Local and Central management level of the Republic of Kosovo. Also, this paper analyzes and shows the opinions of SMEs on their development and the impact of the Municipality on this development.

Keywords: SMEs, Bussines environment, Local Governance, nfrastructure,investments and Budgets